THE PENNSYLVANIA STATE
UNIVERSITY LIBRARIES

153

ГРАМАТИКА РУСКОГ ЈЕЗИКА.

I/A.

РАД. КО̀ШУТИЧЪ.

ГРАММАТИКА
РУССКАГО ЯЗЫКА.

I.
ФОНЕТИКА.

А.
ОБЩАЯ ЧАСТЬ.

(Литературное произношеніе).

ВТОРОЕ ИЗДАНІЕ.

ПЕТРОГРАДЪ.
ТИПОГРАФІЯ РОССІЙСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
1919.

Radovan Košutić

РАД. КОШУТИЋ.

Gramatika

ГРАМАТИКА

ruskog jezika

РУСКОГ ЈЕЗИКА.

I.

ГЛАСОВИ.

А.

ОПШТИ ДЕО.

(Књижевни изговор).

ДРУГО ИЗДАЊЕ.

ПЕТРОГРАД.
ШТАМПАРИЈА РУСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА.
1919.

Напечатано по распоряженію Россійской Академіи Наукъ.
Апрѣль 1919 г.
Непремѣнный Секретарь академикъ *С. Ольденбургъ.*

Наштампано по наредби Руске Академије Наука.
Април 1919 г.
Доживотни Секретар академик *С. Ољденбург.*

Нека је хвала Одсеку за руски језик и књижевност Руске Академије Наука у Петрограду који је, на предлог свог председника, академика А. А. Шахматова, одлучио да се ова књига наштампа као издање Академије.

ПРЕДГОВОР.

Граматика руског језика подељена је у овом дȇлу у три књиге: у првој су гласови, у другој су облици и најкарактеристичније из науке о основама, а у трећој биће главне одлике руске синтаксе према српској и сувремено стање руског акцента у говору образ. Московљана.

1.

I. Прва књига раздељена је у два дȇла: у општи и посебан. У општем дȇлу разрађен је књижевни изговор, а у посебном, који је спремљен за штампу, оцртане су поједине знатније појаве руске фонетике, разгледан је изближе развој руског акцента и одлике акцента реченичног, и изнесен је односај руског језика према ст.-словенском и српском језику[1].

II. Руски књижевни изговор, т. ј. говор образоване Москве, којим се бави прва књига, није досад изучаван с оноликo пажње, колико заслужује велики значај његов. Задубљени у прошлост руског језика или у његову дијалектологију, истакнути руски језичари, родом Московљани или ученици московског универзитета, поклањали су мало времена говору овог

[1] Прво издање прве књиге пропало је у Београду за време великог рата, пре него што је угледало света. Према том, ово је друго издање. Ред параграфâ у њему знатно је измењен, па се бројеви у «Облицима», у колико упућују на «Гласове», сад не поклапају. При другом издању «Облика» ово ће бити доведено у складност.

великог града, а како је у неким приликама ипак требало писати о том говору, посла су се по каткад лаћали они који га нису знали, и износећи одлике свог говора или примајући без критике оно што је пре њих писано, издавали су то за књижевни изговор. Популаризатори науке довршили су овај рад, помешавши све уједно и назвавши и ту мешавину књижевним изговором. Тако се добило ретко шаренило супротних тврђења које је у радовима компилативне природе дошло до правог хаоса.

III. А књижевни изговор, у битним својим одликама, може бити само један. Он се стварао у Москви, као у средишту државног, културног и просветног живота руског народа; у њој се он развијао и из ње се ширио. Од почетка XVIII-ог века државни стожер постао је Петроград, град ком је Москва дала сав просвећени слој његов, у који се она, тако рећи, пренела, и који за дуго (још у првој половини прошлог века, кад је питање, о ком је реч, било коначно решено) није био у језичком погледу ништа друго до њезино предграђе, дакле ширилац истог говора. Као велики творац руског државног живота и велико средиште његових културних и просветних напора, Москва је говор својих образованих кругова унела у књижевност, те тако је њен језик, испреткан старим књижевним језиком, постао руски књижевни језик, а њен изговор — руски књижевни изговор.

Кад се, дакле, тачно зна шта је руски књижевни изговор и кад се има пред очима шта је досад урађено на његову изучавању[1], јасно је шта је даље требало радити: требало је, пре свега, издвојити из досадашњих радова све што се с њим не слаже, а што се досад протурало под његовим именом; оне одлике његове, које су досад биле оцртане у најглавнијим потезима, требало је потанко обрадити, а опе, које су остале

[1] О свему том биће опширно говора у Приступу који ће доћи уз један од даљих делова Граматике.

неопажене, истаћи и утврдити; најзад, све што је особина говора само једног дêла образ. Московљана, а што се досад у науци приказивало као битна особина говора целе образ. Москве, требало је издвојити, а нешто и сасвим одбацити. Сав тај посао урађен је у овој књизи.

IV. Доба, кад је Москва коначно прекувала у себи стари књижевни језик и жив говор свог образ. сталежа унела у књижевност, то је почетак XIX-ог века, зора оне велике епохе која је у поезији обележена неумрлим именима Пушкина, Грибоједова, Љермонтова, Тјутчева и других. Ово славно поколење, заједно са својим савременицима, отишло је у вечност, и особине његова говора могу се данас изучавати по рукописима, у колико у њима, под утицајем живе речи, долазе одступања од обичног правописа, и по сликовима (римама), у којима је, већином с фонетском тачношћу, забележено како су говорили они што су их писали. Њихов говор може се изучавати и по онима који су га од њих примили, по говору старих Московљана из наших дана. И доиста, ако се има на уму да је Пушкинов син умро недавно и да је велики песник могао живети бар још 20—30 година, биће јасно да су непосредни наследници говора његова и његових савременика они стари Московљани који су се родили у првој половини прошлог века, којима је, дакле, у првој десетини овог века превалило шездесет, а у другој седамдесет година. Приступачан непосредном изучавању, говор ових старих изучен је у овој књизи и, доведен у везу и поређен са споменутим градивом које пружа епоха великих песника, легао је у основу овом раду, као постоље књиж. изговору.

V. Разуме се да се на овом није могло стати. Језик се развија, па је требало обухватити и говор савремене образ. Москвé, говор њезина млађег и старијег поколења. Кад је и то учињено, добила се слика књиж. изговора за сто година, од Пушкина до наших дана.

За овај дуги ни̂з година неке одлике говора образ. Москве измениле су се или су на путу да се измене, па је код неких гласовних појава требало унети разликовање двеју фаза: старије и млађе. Тако:

1. у типу *зна́н'і̯ъ, до́бръі̯ъ, с'и́н'ъі̯ъ, дво́і̯ъ, умн'е̂і̯ъ* (писано: зна́ніе, до́брое, си́нее, дво́е, умнѣ́е) крајње ъ, добивено претежном већином према завршецима тврде промене, може иза *і̯* прећи натраг у ъ (1), па се, особито у редовима млађег поколења, може чути и изговор: *зна́н'і̯ъ, до́бръі̯ъ, с'и́н'ъі̯ъ, дво́і̯ъ, умн'е̂і̯ъ* (под споредним акцентом: *зна́н'і̯ъ̀, до́бръі̯ъ̀*, и т. д.). Ову појаву назвали смо *і̯ъ*-фазом књиж. изговора (§ 115).

2. номинатив једн. сложене промене типа *до́бръі̯, с'и́н'ъі̯, пахо́жъі̯* (писано: до́брый, си́ній, похо́жій) прешао је у *до́бръі̯, с'и́н'ыі̯, пахо́жыі̯*, премда се иза *г, к, х* може и данас чути старо *-ъі̯: упру́гъі̯, то́нкъі̯, т'и́хъі̯* (писано: упру́гій, то́нкій, ти́хій; §§ 84 и 85).

3. презентни завршеци *-ешь, -етъ*... и *-ишь, -итъ*..., стопљени узајамним утицајем у *-ъш, -ът*..., чују се данас и диференцирани, и типови *в'и́д'ъш, бу́д'ъш* (писано: ви́дишь, бу́дешь) могу у млађем поколењу вредити и као: *в'и́д'иш, бу́д'ъш* (§ 92).

4. глас γ, ограничен на облике *бо́γъ, бо́γу* (писано: Бо́га, Бо́гу)..., и на речи као *бѧ́γъ, бѧъγадáт'* (писано: бла́го, благода́ть), и т. д., а иначе несвојствен књиж. изговору, губи се и замењује се експлозивним *г: бо́гъ, бо́гу*, и т. д. Тако је и код прилога̂ на *-гда:* старија фаза — *фс'εγда́, каγда́, таγда́*, а млађа фаза — *фс'εгда́, кагда́, тагда́* (писано: всегда́, когда́, тогда́; §§ 67 и 68).

---

[1] Знаком ъ обележен је редукован самогласник који стоји на граници између *е* и *и*, и за који се у научној транскрипцији употребљава и знак ь. Како ће ь и у реформисаном руском правопису остати као знак за мекоћу, овај други знак, ком је, колико је нама познато, дао обличје проф. Линдел, много је згоднији.

5. група *-чн-*, разједначена у *-шн-* (*маѧ́шн'ᵘк, скӯшнᵏ*, писано: молóчникъ, скýчно), јако се колеба, и у многим речима све више превлађује *-ч'н-* (§ 73).

6. старо *хᵒкᵃмӯ, хтó, хᵒч'ᵉмӯ*, и т. д. звучи данас скоро искључиво као: *кᵃмӯ, кто́, кᵒч'ᵉмӯ* (писано: къ комý, ктó, къ чемý; § 76).

7. *р* пред меким зубним и усненим сугласницима данас је у устима млађег поколења образ. Московљана чешће тврдо него меко. У већем дéлу тог поколења мекоћа се је одржала само у појединим речима: *скóр'п', бóр'ш'* (писано: скóрбь, бóрщъ), затим у групи *-ер-* испред *т', д', с', з'* у речима фонетског типа *с'м'ёр'т', п'ёр'с'т'ᵉн', в'ᵉр'т'ёт'* (писано: смéрть, пéрстень, вертЁть), и ако тврдоћа није ни ту искључена (§ 165,1).

8. меко *р*, добивено путем подмлађене вокализације (второ́е полноглáсіе), чује се данас у редовима старијих образ. Московљана само у речима вéрхъ (вéрхній), цéрковь (церкóвный) и четвéргъ. У говору млађих оно је већином и ту тврдо (§ 165, нап. 1).

9. зубни сугласници *д, т, з, с*, кад стоје на крају предлога или префикса пред меким усненим сугласником наредне речи, или: зубни и уснени кад, у истом положају, стоје пред јотом, вреде у устима млађег поколења више мање као тврди гласови: *пᵒдᵒбᵒ'ᵉр'óэᵑі, сᵒв'ӣдᵘ, пᵃдᵒјёл'ᵢ̯ᵘ, сᵒјáкᵒвᵒм, ᵃбᵒјóм*, и т. д. (писано: подъ берёзой, съ вúду, подъ éлью, съ Яковомъ, объёмъ; § 168, п).

Карактеришући досад споменуте појаве, ми смо често употребљавали речи «може», «скоро», «већином», и т. д. То значи да ни један од ових процеса није потпуно завршен, и да се у редовима млађих и сасвим младих људи може чути исти изговор као и у редовима старијих људи.

VI. Основне одлике говора образ. Москве остале су непромењене за све то време. У најглавније убрајамо:

1. место ненаглашеног *о* и ненаглашеног *а*, које стоји иза исконски тврдих сугласника, јавља се пред наглашеним слогом ^{а}, а у осталим слоговима — ^{ъ}, и упоредо с тиме: место ненаглашеног *е* (графичко *е*, *ѣ*) и ненаглашеног *а*, које стоји иза меких сугласника и иза *ј*, јавља се пред наглашеним слогом ^{ɛ}, а у осталим слоговима, у колико их закон аналогије није захватио, чује се глас који је на раскрсници између *е* и *и*, и који се приказује слуху час ближе к *е*, час ближе к *и*, дакле ^{ɛ}: *в^{а}да́, г^{ъ}а^{а}ва́, д'е́а^{ъ}, го́р^{ъ}т* (писано: вода́, голова́, дѣ́ло, го́родъ)...; *да^{а}вно́, ст^{ъ}р'^{ы}ку́, ры́б^{ъ}, д'е́а^{ъ}т'* (пис.: давно́, старику́, ры́ба, дѣ́лать)...; *м'^{ɛ}с'т'и́, м'^{ɛ}ста́, в^{ɛ}мо́р'^{ɛ}, п'^{ɛ}то́к, п'^{ɛ}тач'о́к, ј^{ɛ}ј^{ɛ}цо́, по́ј^{ɛ}с,* и т. д. (пис.: мести́, мѣста́, въ мо́рѣ, пято́къ, пятачёкъ, яйцо́, по́ясъ; §§ 34—40). Иза отврдлих сугласника *ж*, *ш*, *ц*: 1) место ненаглашеног *е* (граф. *е*, *ѣ*), у колико га аналогија није померила, у слогу пред наглашеним долази ^{ɛ}, а у осталим ненаглашеним слоговима ^{ɛ}, које нагиње гласу *ы*: *ж^{ɛ}на́, ш^{ɛ}сто́ј, ц^{ɛ}на́* (пис.: жена́, шесто́й, цѣна́); *ж^{ɛ}а^{а}бо́к, ш^{ɛ}л'^{ɛ}с'т'ёт', ц^{ɛ}л'^{ы}ко́м* (пис.: желобо́къ, шелестѣть, цѣлико́мъ); дат. *лу́ж^{ɛ}, гру́ш^{ɛ}, ца́р'и́ц^{ɛ}* (пис.: лу́жѣ, гру́шѣ, цари́цѣ); 2) место ненаглашеног *а* долази иза *ц* исто што и иза исконски тврдих сугласника: *ц^{а}ра́п^{ъ}т', ц^{ъ}р'^{ɛ}дво́р'^{ɛ}ц* (пис.: цара́пать, царедво́рецъ); тако је и иза *ж*, *ш* у слоговима иза наглашеног: *у́ж^{ъ}с, ло́ш^{ъ}т'* (пис.: у́жасъ, ло́шадь); у првом слогу испред наглашеног јавља се иза *ж*, *ш* глас ^{ɛ}: *ж^{ɛ}ра́, ш^{ɛ}га́т'* (пис.: жара́, шага́ть), а у даљим слоговима ^{ɛ} или ^{ъ}: *ш^{ɛ}а^{у}н'и́ш^{ъ}* и *ш^{ъ}а^{у}н'и́ш^{ъ}* (пис.: шалуни́шка; §§ 40—42).

2. аналогију меких завршетака према тврдима: *по́л'^{ъ}, и́м'^{ъ}, ды́н'^{ъ}, до́бр^{ъ}ј^{ъ}* (пис.: по́ле, и́мя, ды́ня, до́брая) исто као: *д'е́а^{ъ}, ры́б^{ъ}* (пис.: дѣ́ло, ры́ба); *по́л'^{ъ}м, ды́н'^{ъ}м, ту́ч'^{ъ}м'^{ы}* (пис.: по́лемъ, ды́нямъ, ту́чами) исто као: *д'е́а^{ъ}м, ры́б^{ъ}м, ры́б^{ъ}м'^{ы}* (пис.: дѣ́ломъ, ры́бамъ, ры́бами), и т. д. (§§ 97—114).

3. експлозивно *г*: *га́ра, г^{ъ}в^{а}р'и́т', ра́га́*, и т. д. (пис.: гора́, говори́ть, рога́; § 68, нап. 1).

4. *в* у генитивском завршетку типа *і̯ᵉво́, мᵇі̯ᵉво́, тᵃво́, на́шᵇвᵇ, до́брᵇвᵇ, с'и́н'ᵉвᵇ*, и т. д. (пис.: его́, моего́, того́, на́шего, до́браго, си́няго; §§ 87 и 88).

5. тврдо *т* у 3 л. презента: *пл'ᵉт'о́т, пл'ᵉту́т; п'и́шᵉт, п'и́шᵘт; б'ᵉжи́т, б'ᵉгу́т*, и т. д. (пис.: плетётъ, плету́тъ; пи́шетъ, пи́шутъ; бѣжи́тъ, бѣгу́тъ; **II**, § 252, II и III).

VII. У нижим круговима Москве, па отуд и у говору оних образ. Московљана који су поникли из те средине или су с њом у непрестаном додиру, може се чути изговор, у ком је свако ᵇ, добивено аналогијом или другим којим путем место ᵉ, прешло натраг у ᵉ, кад се је нашло иза меких сугласника или иза *і̯*, дакле не само зна́ніе, дво́е, до́брое, умнѣ́е = *зна́н'і̯ᵉ, дво́і̯ᵉ, до́брᵇі̯ᵉ, умн'е́і̯ᵉ*, као што то може бити у *і̯ᵉ*-фази књиж. изговора која се делимично чује у говору млађих Московљана, него и: по́ле, мо́ре = *по́л'ᵉ, мо́р'ᵉ*, књиж. *по́л'ᵇ, мо́р'ᵇ;* учи́теля, учи́телемъ = *уч'и́т'ᵉл'ᵉ, уч'и́т'ᵉл'ᵉм*, књиж. *уч'и́т'ᵉл'ᵇ, уч'и́т'ᵉл'ᵇм;* ды́ня, и́мя, до́брая, си́няя = *ды́н'ᵉ, и́м'ᵉ, до́брᵇі̯ᵉ, с'и́н'ᵉі̯ᵉ*, књиж. *ды́н'ᵇ, и́м'ᵇ, до́брᵇі̯ᵇ, с'и́н'ᵉі̯ᵇ*, и т. д., и т. д. (§ 116). Овај изговор, који из основа уништава закон аналогије, као једну од најбитнијих одлика књиж. изговора, одбачен је у овом де̏лу, као потпуно некњижеван.

VIII. Одбачена је још једна појава која је досад често обележавана као основна одлика књиж. изговора. Под јужним вел.-руским утицајем, који уноси домаћа чељад, родом с југа, и јужне придошлице, може се међу млађим образ. Московљанима чути и потпуно икање, т. ј.: свуда, где је иначе ᵉ или где је ᵉ, јавља се *и* (пред наглашеним слогом, разуме се, нешто јасније, а у другим слоговима — редуковано у трајању, звучности и јачини), дакле: перо́, пѣту́хъ, принесу́ = *п'ᵘро́, п'ᵘту́х, пр'ᵘн'ᵘсу́*, књиж. *п'ᵉро́, п'ᵉту́х, пр'ᵘн'ᵉсу́;* серебро́, бѣлизна́, перенести́ = *с'ᵘр'ᵘбро́, б'ᵘл'ᵘзна́, п'ᵘр'ᵘн'ᵘс'т'и́*, књиж. *с'ᵉр'ᵉбро́, б'ᵉл'ᵘзна́, п'ᵉр'ᵉн'ᵉс'т'и́;* язы́къ, пята́къ, часы́ = *і̯ᵘзы́к, п'ᵘта́к, ч'ᵘсы́*, књиж. *і̯ᵉзы́к, п'ᵉта́к, ч'ᵉсы́;* часово́й, пятачёкъ =

ч'ᵘсᵃвóі̯, п'ᵘтᵃч'óк, књиж. *ч'ᵉсᵃвóі̯, п'ᵉтᵃч'óк;* въ мóрѣ, идúте, мѣ́сяцъ, пóясъ, у́часть = *в·мóр'ᵘ, ᵘд'úт'ᵘ, м'ếс'ᵘц, пóᵘс, у́ч'ᵘс'т',* књиж. *в·мóр'ᵉ, ᵘд'úт'ᵉ, м'ếс'ᵉц, пóі̯ᵉс, у́ч'ᵉс'т',* и т. д. Иза *ж, ш, ц,* где је иначе (т. ј. у говору Московљана који нису икавци) ᵉ или ᵉ (види горе VI, 1), у том говору чује се *ы,* дакле: женá, жеребёнокъ, тя́жесть, на лу́жѣ = *жᵇнá, жᵇр'ᵘб'óнᵇк, т'áжᵇс'т', нᵃ·ѧу́жᵇ,* књиж. *жᵉнá, жᵉр'ᵉб'óнᵇк, т'áжᵉс'т', нᵃ·ѧу́жᵉ;* шептáть, на гру́шѣ = *шᵇптáт', нᵃ·гру́шᵇ,* књиж. *шᵉптáт', нᵃ·гру́шᵉ;* цѣнá, цѣликóмъ, на пáльцѣ = *цᵇнá, цᵇл'ᵘкóм, нᵃ·пáл'цᵇ,* књиж. *цᵉнá, цᵉл'ᵘкóм, нᵃ·пáл'цᵉ;* || жарá, жалѣ́ть = *жᵇрá, жᵇл'ếт',* књиж. *жᵉрá, жᵉл'ếт';* шары́, шарови́дный, шалуни́шка, шаловли́въ = *шᵇры́, шᵇрᵃв'úднᵇі̯, шᵇѧун'úшкᵇ, шᵇѧᵃвл'úф,* књиж. *шᵉры́, шᵉрᵃв'úднᵇі̯, шᵉѧун'úшкᵇ, шᵉѧᵃвл'úф,* и т. д., па чак и у туђицама: шампáнское, шармáнка, жакéтъ, жандармéрія = *шᵇмпáнскᵇі̯ᵇ, шᵇрмáнкᵇ, жᵇк'éт, жᵇндарм'ếр'ᵘі̯ᵇ,* књиж. *шᵃмпáнскᵇі̯ᵇ, шᵃрмáнкᵇ, жᵃк'éт, жᵇндᵃрм'ếр'ᵘі̯ᵇ,* и т. д. Према том, између пѣту́хъ петао и: питу́хъ (нар.) испичутура; између винцá винца и: вѣнцá венца, пивцá пива и: пѣвцá певача; између на плиту́ на шпорет и: наплету́ наплешћу; између развелáсь развела се (с мужем) и: развилáсь развила се; између въ жару́ у ватри (болесник) и: въ жиру́ у масти, и т. д., нема у том говору никакве разлике = *п'ᵘту́х, в'ᵘнцá, п'ᵘфцá, нᵇ·пл'ᵘту́, рᵇз'в'ᵘѧáс, в·жᵇру́,* књиж. *п'ᵉту́х* и *п'ᵘту́х, в'ᵘнцá* и *в'ᵉнцá, п'ᵘфцá* и *п'ᵉфцá, нᵇ·пл'ᵘту́* и *нᵇпл'ᵉту́, рᵇз'в'ᵉѧáс* и *рᵇз'в'ᵘѧáс, в·жᵉру́* и *в·жᵇру́.* Тако исто: пряду́ предем и: приду́ доћи ћу = *пр'ᵘду́,* књиж. *пр'ᵉду́* и *пр'ᵘду́.*

Овај изговор, који може бити само московски жаргон на јужној вел.-руској подлози, а никако не књиж. изговор целе образ. Русије, одбацили смо из два разлога. Као што је познато, у говору образ. Москве стопиле су се језичке одлике вел.-руског севера и југа у једну органску, хармоничну целину и, као средина између чистог екања и чистог икања, јавио се у ненаглашеним слоговима глас ᵉ, дакле ни *е,* ни *и;* у слогу пак пред наглашеним, кад је експира-

торна страна нагласка мало ослабела (види посебан део), ᵻ је прешло у ᵋ, те тако је постигнут потпун паралелизам с редукованим самогласницима задњег реда: место *о* и *а*, у слогу пред наглашеним, добило се ᵃ, а у осталим слоговима — редукован самогласник задњег или задњо-средњег реда — ᵒ; место *е* и *'а*, у слогу пред наглашеним, добило се ᵋ, а у осталим слоговима — редукован самогласник предњег реда — ᵻ: пореди *вᵃдá, сᵃды́* и *сʼᵋлó, пʼᵋтóк* (пис.: водá, сады́, селó, пятóкъ) — с једне стране, а с друге: *вᵒдᵃвóс, сᵒдᵃвóт*, и: *сʼᵻрʼᵋдá, пʼᵻтʼᵋрʼнʼá* (пис.: водовóзъ, садовóдъ, середá, пятерня́), и т. д. Ову хармонију у низању квалитативно редукованих самогласника икање сасвим уништава; мимо то, и то је најглавније, оно помера књиж. изговор сасвим на југ, у област јужних вел.-руских дијалеката, те тако га лишава оног средишног положаја који га чини копчом између југа и севера. Последњи разлог био је пресудан при елиминацији икања из књиж. изговора.

IX. На раскрсници између овог говора и књиж. изговора стоји тобожње икање које се може чути у редовима млађег и сасвим младог поколења образ. Московљана. У њихову говору старо ненаглашено *и* померило се је нешто у правцу гласа *е*, а старо ненаглашено *е* (некадашње *е* и *ѣ*) и *'а*, где год по закону аналогије није дало ᵒ, пошло је мало јаче у сусрет гласу *и*, тако да у том говору, у ненаглашеним слоговима, нема по правилу ни чистог *е*, ни чистог затвореног *и*, већ нека средина између њих, дакле глас ᵻ, који је пред наглашеним слогом ближи к ᵋ, а у осталим слоговима ближи к *и* (иза *ж*, *ш*, *ц* — к *ы*). Овај изговор може се сматрати као прелаз од жаргонског икања ка књижевном изговору образоване Москве, и разлика између једног и другог била би поглавито у слогу пред наглашеним: старији говоре *сʼᵋлó, чʼᵋсы́*, а млађи — *сʼeⁱлó, чʼeⁱсы́*; *eⁱ* = *е* које нешто нагиње к *и*). Графика и сталожен говор старијег по-

колења (прва донекле, а други поглавито) чине своје, и обична је појава да онај ко је дететом говорио *с'ᵘло́, ч'ᵘсы, п'ᵘсо́к,* кад одрасте говори *с'е^{i}ло́, ч'е^{i}сы́, п'е^{i}со́к,* а у зрело доба: *с'ᵋло́, ч'ᵋсы́, п'ᵋсо́к.*

X. Питање о руском акценту изнесено је овде у новој светлости. Мене је оно одавно интересовало. Било ми је чудновато да језик, који је заједно с нашим чакавским дијалектом сачувао, у главном, прасловенско место акценту, изгуби свако разликовање квантитета и све рефлексе старих акцената — а све се то у науци тако тврдило, па многи и данас мисле да је тако. И кад сам 1889 год. први пут дошао у Русију и почео изучавати руски језик из живих уста образ. Русâ, запазио сам да се акценат у акуз. ру́ку, но́гу нешто разликује од акцента у ном. рукá, ногá, и да је другчији него у облицима ру́чка, но́жка, кру́жка, пу́шка, и т. д.; да акценат у ру́ку, но́гу подсећа у многом на наш у «ру́ка», а акценат у ру́чка, кру́жка, пу́шка да је исти или да може бити исти као наш у «кру̏шка», «пу̏шка», и т. д. И што сам више слушао руски нагласак, било ми је све јасније да у руском има и дужине и краткоће, и узлазности и низлазности, само што се све то изукрштало под утицајем чињеница, о којима у српском нема ни помена[1]. За последње три године имао сам прилике да све то потанко изучим. Резултате, до којих сам дошао, поделио сам у двоје: у ову књигу унесен је развој руског акцента и савремено стање његово, а нека питања, међу њима и питање о суштини руског акцента, о његовој вези с редукцијом непаглашених самогласника и шире разлагање о акценту реченичном, остављено је за посебан део.

---

[1] Пољак, н. пр., кад говори руски познаје се баш по том што у његову говору нема никаква разликовања свега тога, већ једнолико кратко издизање гласом, опако као што је у његову језику.

XI. У «Додацима[1]» говоре они који су, заједно с другим писцима, стварали, разрађивали и усавршавали руски књижевни језик и, мимо то, преко сликова утврдили књижевни изговор. То су велики Московљани: Пушкин, Грибоједов, Љермонтов и Тјутчев, и јужани, школовани у Москви: Жуковски, Фет и Полонски[2]. Да би се видело како је књиж. изговор био онда општа својина свих образ. Руса (оба велика културна центра: Москва и ондашње њезино језичко предграђе, Петроград, давали су исте језичке резултате), у њихово коло уврштен је и Њекрасов, син северне вел.-руске језичке области, а од 16-те године Петрограђанин[3], и гроф Алексије Толстој, рођен у Петрограду, одгајен на Украјини и у петроградском великом свету, човек омиљен на двору и царев лични пријатељ. Од млађих песника унесен је један од твораца руског модернизма, Московљанин Брјусов, као представник млађе фазе у говору образ. Москве.

---

[1] У једном од наредних издања сви примери из «Додатака» биће поново проверени. Њихов број иде у хиљаде; према том, при исписивању могла се омаћи и по која погрешка. Страна, с које је пример узет, обележена је обично само онде, где се што нарочито истиче; иначе ово није учињено. Списак издања̂, из којих су примери црпени, донесен је на стр. 257—8. Где је потребно било, узимана су у помоћ старија, прва издања, наштампана за живота дотичног песника (доцнија издања остављена су обично на милост слагачу и коректору који су их често исправљали према савременом изговору и правопису; уредници пак били су већином људи с много добре воље, као покојни П. А. Јефремов, али врло мало лингвисти).

[2] Примери из Жуковског узимани су поглавито тамо где је потребно било на широј основи утврдити коју одлику књиж. изговора у језику великих песника.

[3] Я отрокомъ покинулъ отчій домъ
(За славой я въ столицу торопился).
Въ шестнадцать лѣтъ я жилъ своимъ трудомъ
И между тѣмъ урывками учился,

вели песник о себи (одломци из спева «Мать», II).

Сви они говоре кроз сликове, на како сликова има различитих, основаних на живој речи, на графици, на дијалектичким особинама руског језика, и т. д., и т. д., требало их је груписати и протумачити. И то је овде учињено. Резултати овог рада, поређени с живим говором старијег поколења образ. Московљана, још једанпут потврђују и утврђују да је књиж. изговор, у битним својим одликама, за сто година један исти, да је то говор образ. Москве и да су велики песници говорили тим говором.

Оно, што је овде утврђено, добро ће доћи не само науци о том говору, већ и руским теоретичарима књижевности који су досад делили руске сликове сасвим шаблонски, на основу општих дефиниција (мушки слик, женски слик, богат слик, и т. д.), а нису запазили у њима ништа од оног што је нарочита одлика руских сликова[1]. У руске Теорије књижевности овај рад унеће нов одељак; мимо то он ће учинити да и они, који се у сликовима слабо разбирају, престану изводити из њих недопуштене закључке и налазити у њима потврде за сваки изговор.

---

[1] У Теорији књижевности А. Шалигина (А. Шалыгинъ: Теорія словесности и хрестоматія. Удостоено большой преміи Императора Петра Великаго и полной преміи митрополита Макарія. Четвертое изданіе, Спб. 1914, 8⁰, стр. 208 + 256), по којој се предаје скоро у свима средњим школама у Русији, има о овом свега неколико реди. Дајући карактеристику богатог слика, аутор пише: «Риѳма бываетъ богатой въ музыкальномъ отношеніи тогда, когда и гласные, и согласные звуки обоихъ созвучій почти совпадаютъ, какъ *а* и *я*, *о* и *е*, *э* и *е*, *ы* и *и*, *у* и *ю* и какъ согласные одного органа, причемъ принимаются въ разсчетъ неясности произношенія, такъ что риѳмы: *думамъ — шумомъ*, *жемчужною — южную* считаются хорошими» (стр. 100). Пре свега шта значи: «и какъ согласные одного органа»?, а затим, споменути сликови, без сваке «нејасности изговора», потпуни су: ***дýмъм — шýмъм, жᵉмч'ýжнъi̯у — jýжнъi̯у*** (§§ 204 и 239 у овој књизи). Цела ова карактеристика сведочи да је писац уопште врло далек од науке о језику и да не зна шта је руски књиж. изговор. На жалост, у овом свом незнању

XII. За транскрипцију употребљена су наша и руска слова, која су, дотерана, пристала за овај посао да не може боље бити (да Србин не би изговарао руско *л* као своје, узет је знак *ѧ*, а да не би изговарао руско *ч* као своје, *ч* је обележено знаком за мекоћу *[ч']*)[1]. С погледом на то што је говор старијег поколења образ. Московљана основа књиж. изговору, он је свуда унесен у читање, како би се ученик на њ навикао и, међу осталим, применио га код великих песника, те тако могао уживати у звучности и лепоти њихова сли́ка која би иначе, у врло многим приликама, била за њ потпуно изгубљена, дакле: *бо́γъ, бѧа́γъ, каγда́, до́бръі, то́нкъі, с'и́н'ъі, пахо́жъі*, т. ј. Бо́га, бла́го, когда́, до́брый, то́нкій, си́ній, похо́жій; *хто́, хътаму́*, т. ј. кто́, къ тому́; *в'и́д'ъш, но́с'ъш*, т. ј. ви́дишь, но́сишь; меко *р* пред меким зубнима и усненима: *по́р'ч'ъ, т'ер'п'е̂т'*[2], т. ј. по́рча, терпѣ́ть, затим: *це̂р'къф*,

---

он није усамљен. Професор Д. И. Абрамович, уредник издања Љермонтовљевих дела, које је 1910—1913 год. изашло у збирци «Академическая Библіотека Русскихъ Писателей», отишао је још даље. У чланку «О стихѣ Лермонтова», у V-ој књизи, на стр. 208—209 читамо: «Раннія стихотворенія Лермонтова пестрятъ банальными, бѣдными и вообще неудачными риѳмами; но далеко не всегда безукоризненна риѳма и въ произведеніяхъ послѣднихъ годовъ», и у низу примера̂ спомињу се и овакви: наѣзды — звѣзды, поплачетъ — значитъ, думаю — угрюмую, поколѣнье — сомнѣнья, дорога — немного, завала — заблистало, лопата — злато, и т. д.!! У чланку «О языкѣ Лермонтова» (особито у одељку II, стр. 185—187) има још лепших места.

[1] Не знам што бисмо ми, који се иначе служимо овим словима, употребљавали за све то латиницу. Ако је да се да̂ праслов. облик корену или којој речи, па чак и праруски, прасрпски, и т. д., мора се употребити латиница поглавито због знакова ъ и ь, који међу латинским словима имају своје одређено значење, а међу нашим словима могу бити прости знаци за тврдоћу и мекоћу, као што је то у руском. У транскрипцији живог говора, где се тачно зна шта који знак вреди, овог се није бојати.

[2] Ова одлика није доследно проведена кроз целу књигу. Према том требало би исправити на стр. 22, у нап.: *ч'е̂р'т'и* (место: *ч'е́рт'и*);

в'ёр'х, т. ј. це́рковь, ве́рхъ, и т. д. Млађа пак фаза, у колико долази код појединих појава, показана је у транскрипцији само тамо, где је нарочито било говора о њој, а иначе, упоредо са старијом фазом, истакнута је само у Вежбањима (стр. 238—253)[1], дакле: *бо́гъ, бѧ́гъ, кагда́* (или: *када́), до́брыі, то́нкыі, с'и́н'иі, пахо́жыі, кто́, кѧтаму́, в'и́д'иш, но́с'иш, по́рч'ъ, т'ѐрп'ёт',* и т. д. (у «Додацима», где су примери из Брјусова и из новијих песника, примењена је, разуме се, само млађа фаза, сагласно с новијим изговором).

XIII. И овај мој рад намењен је у првом реду Србима, мојим слушаоцима у београдском универзитету, затим ученицима виших разреда средњих школа и сваком просвећеном члану нашег народа који би хтео да озбиљно изучи руски језик, а зна граматику свог рођеног језика. Имајући пред очима почетника, трудио сам се да га поступно уведем у предмет, па како се фонетика руског језика многим својим особинама знатно разликује од наше, која је тако проста, јасна и кристално провидна, методска страна овог посла није била баш лака. Требало је ићи од познатог непознатом, издвајајући оно, што је у први мах потребно, од оног, што може остати за доцније.

Први корак омогућила је буквица, у којој толика слова обележавају или могу обележавати исте гласове као и у нашем језику. Затим се ишло овим редом: после кратке карактеристике руског нагласка (колико је за почетак потребно) дошла је карактеристика неких гласова који су специјално руски или који се у читању одмах јављају (*ы;* разлика

на стр. 33, у примерима код 2: *онъскар'б'и́ѧ бра́тъ* (место: *онъскар-б'и́ѧ бра́тъ);* на стр. 36, у првом реду: *вы́т'ѣр'п'ѣѧ* (место: *вы́т'ѣр-п'ѣѧ),* и т. д. Све ово биће унесено у наредно издање.

[1] Србин ће се навикнути на њу из моје «Кратке граматике руског језика», која ће бити сасвим на њој заснована.

између *j* и *i*, и њихово писање), а затим се прешло на обележавање тврдих и меких сугласника (једна од битних особина руског правописа) и на њихов изговор. Имајући на уму да меких сугласника руског типа нема у нашем језику (у источном, књижевном, говору нема их ни приближно) и да Србин те гласове обично рђаво изговара (исто као и *ы* и *ѣ*), задржао сам се подуже на њима, поткрепљујући тумачења обилним примерима. Као што се поступно ишло у излагању, и примери су бирани тако како не би засецали у појаве о којима још није било говора (ако је то местимице, из којих било разлога, ипак учињено, почетник је упућен на параграф, у ком је појава протумачена). Отуд све до 29-те стране они чести акузативи, као: *д'ѐвᵘшкᵘ, т'о́ткᵘ, жа́ждᵘ, жы́лᵘ* (пис.: дѣвушку, тётку, жа́жду, жи́лу), јер номинативи од тих речи гласе: *д'ѐвᵘшкъ, т'о́ткъ, жа́ждъ, жы́лъ* (пис.: дѣвушка, тётка, жа́жда, жи́ла), а одељак о редукованим самогласницима ᵒ и ᵉ долази тек доцније; отуд и инструментали *д'и́внᵒм, т'о́плᵒм* (пис.: ди́внымъ, тёплымъ), јер номинативи гласе ди́вный, тёплый, а ка̀ко се завршетак *-ый* изговара у тим облицима, почетник још не зна, и т. д. (каткад је узиман у помоћ и споредни акценат; отуд н. пр. на стр. 16-ој горе: *б'о́дрᵃ*, т. ј. бѐдра, и т. д.). Из истог разлога, све до 23-ће стране, није разликовано средње и широко *е* (*е́* и *е́*) од узаног *(ѐ)*, а редуковано *е* пред наглашеним слогом обележено је тек од 34-те стране знаком ᵋ, а дотле је употребљено обично ᵉ, и т. д.

Увежбавши с почетником изговор наглашених самогласника, прешао сам с њим на ненаглашене и на слабљење јачине и звучности њихове (један од најинтересантнијих одељака руске фонетике, сасвим нов за Србина); затим сам му показао гласовну вредност неких слова *(і = и, γ* и *в)* и неких сугласничких група, врло карактеристичних за говор образ. Московљана (*шч, чн, чт, кт*, и т. д.), и истакао гласовну вредност неких облика и завршетака (ея́ = *і̯ᵉјо́;* до́брый =

до́бръі и *до́брыі;* до́браго = *до́бръвъ;* до́брую = *до́бръіу,* и т. д., и т. д.). Задржавши подуже његову пажњу на аналогији меких завршетака према тврдима (једна од најзначајнијих појава књиж. изговора, која ће га у многом подсетити на сличне појаве у разговорном језику нашег простијег света), упутио сам га у т. зв. дуге сугласнике, а да би му њихов изговор био одмах јасан, упозорио сам га да таквих сугласника и ми имамо.

Одељак о једначењу сугласника, неједнаких по звучности (ово једначење није у свему исто као у нас; мимо то, за њега нема, као што се у науци досад мислило, два закона: један за средину, а други за крај речи, већ само један, заједнички за целу ову гласовну појаву); затим: одељак о једначењу сугласника, неједнаких по мекоћи (појава сасвим нова за нас, као и сама мекоћа сугласника), и најзад: одељак о испадању и сажимању сугласника̂ у неким сугласничким групама, заједно с одељком о акценту, завршују ни̂з занимљивих и врло поучних појава из руске фонетике.

Где је, прегледности ради, унесено по нешто, што при првом читању није преко потребно, означено је шта се у први мах може изоставити да би се доцније с пуним разумевањем изучило. Такав је н. пр. на стр. 41 и даље: одељак о ненаглашеним самогласницима у предлозима, свезама и у речцама, који је овде први пут свестрано обрађен (у том погледу он није једини); на стр. 75 и даље: одељак о словима без гласовне вредности (ъ и ь); на стр. 168 и даље: потанко разлагање о развоју и о сувременом стању руског акцента, и т. д.

Из науке о физиологији гласа унесено је оно, без чега би разумевање појединих појава и научних термина могло бити непотпуно. Отуд на стр. 30: карактеристика самогласника̂ задњег, средњег и предњег реда, и т. д.; на стр. 133 и даље: карактеристика сугласника експлозивних и фрикативних, јасних и муклих, сонорних, и т. д.

Као и иначе у својим радовима, гледао сам да и овде искажем све просто и јасно[1]. Кад је један од великих поштовалаца «Србијанке» запитао њезина песника, Симу Милутиновића Сарајлију, да му протумачи које од бескрајно многих и бескрајно нејасних места у том спеву, песник је одговорио: «Ја писах, а ти читај!» И међу људима од науке има их који тако пишу за своје ученике. Ја се држим овог правила: што ти је јасно и што добро знаш, кажи тако да те разуме онај, коме си књигу намењо, а што ти није јасно или што не знаш, о том тако и реци или ћути.

Тако се постигло оно, чему се тежило: простим и јасним путем почетник је уведен у величанствену зграду руског књиж. језика и познао је фонетске особине његове. Он нема шта да учи на памет из ове књиге; њу треба само читати, читати је озбиљно, и то неколико пута, и трудити се да се тачно изговори све, како је у транскрипцији показано (и «Додаци» пружају обиље лаких примера за прво читање, па како су они и преведени[2], корист ће бити двострука).

XIV. Овај мој рад, који ће попунити у науци о руском књижевном изговору основну празнину, има и шири смер: он треба да подстакне руске научнике да се више забаве тим изговором, а Русе да га уче.

Крајње је време да се почне и једно и друго.

Доба, кад су обе престонице — прво Москва, а затим и Петроград — биле једина велика просветна средишта, кроз која је пролазила сва образована Русија и, у пролазу, примала њихов говор, отишло је у неповрат. Виши просветни заводи, отворени у различитим великим градовима, омогућили

---

[1] Уз поједине одељке унесени су сажети прегледи који ће јасноћи још више допринети.

[2] Превод се обично поклапа са значењем у тексту, а не са значењем које реч може имати изван њега; мимо то, превод је често слободан.

су и ојачали стварање интелигенције ван домашаја Москве и њезина говора. Па и сам Петроград, у језичком погледу, није више салон московски. Московљани су престали јатомице долазити у њ и давати у њему тон свему, па и његову говору. Петроград је постао нешто засебно. Нижи сталеж притицао је одвајкада, па и сад притиче у њега поглавито са севера, дакле из области окавачких говора, а средњи и особито бирократски сталеж, од постанка нове престонице па у врло дугом низу година, попуњавао се већином туђинским, поглавито немачким, елементом, ком је куд и камо било лакше управљати се у говору према правопису, него према књижевном московском изговору који толико одступа од графике. Обе ове чињенице, као и стварање интелигенције на чисто петроградском земљишту, ван утицаја Москве, учиниле су да је говор образ. Петрограђана данас великом већином ретка мешавина, у којој је језичког капитала, унесеног из Москве, све мање и мање.

Кад је томе тако, кад би данас само Москва могла непосредно ширити руски књижевни изговор, а зна се да се сви образ. Руси у њој не уче, нити је то од њих тражити, у помоћ треба да притекне онај фактор који је позван да то учини.

То је школа.

На жалост, она то не чини. У средњим школама руски језик предаје се само у нижим разредима (исто као и код нас), и наставницима је стало поглавито до тога да ђак научи правилно писати и да добије основне појмове из различитих делова граматике. Кàко пак правопис стоји према књиж. изговору и штà је то руски књиж. изговор, о том се говори врло мало или се никако не говори. У универзитетима књиж. изговор предаје се врло и врло ретко, у већини никако, и академик А. А. Шахматов изазвао је без сумње сензацију кад је 1911—12 год. објавио у петроградском универзитету курс «Очеркъ современнаго русскаго литературнаго языка»

(литографисан у Петрограду, 1913 год.)[1]. Тако су пролазила и пролазе читава поколења кроз средње и више школе, не чујући ништа о руском књиж. изговору.

А тек неког књиж. изговора мора да има! Кад и Французи, и Италијанци, и Немци, и други велики народи имају

---

[1] У московском универзитету, од 1881 год., кад је професор Буслајев оставио катедру, нема професора за руски језик! О томе пак, како уопште стоји с тим предметом у Русији, ево шта пише А. Томсон, редован професор упоредне науке о језику у одеском универзитету и, међу осталим, један од ретких зналаца методике руског језика: «Недостаточная подготовленность преподавателей русскаго языка объясняется отчасти тѣмъ, что въ нашихъ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ философское изученіе языка, и историческое изученіе постепеннаго развитія русскаго языка въ синтаксическомъ, семасіологическомъ и даже морфологическомъ отношеніи почти совсѣмъ отсутствуетъ. Наши словесники — будущіе преподаватели русскаго языка — изучаютъ почти только исторію звуковъ и отчасти формъ словъ, и то больше въ письменныхъ начертаніяхъ ихъ, палеографически, даже безъ точнаго знанія звукового состоянія современнаго русскаго языка. Историческое изученіе грамматики сводится неизбѣжно къ краткимъ сопоставленіямъ съ старославянскимъ и отчасти съ другими славянскими и индоевропейскими языками. Дѣло въ томъ, что со времени заполоненія филологическихъ факультетовъ мнимымъ классицизмомъ (настоящаго у насъ никогда не было) русскій языкъ влачитъ жиденькое существованіе лишь терпимаго пасынка русскаго университета, поддерживаемое то милостью профессора слависта, то словесника или сравнительнаго языковѣда, не имѣя своего представителя. И не видно пока попытокъ отвести этому первому произведенію русской культуры — воплощенію всего духа народа — подобающее ему первое мѣсто въ русской филологіи. Понятно, что при такихъ условіяхъ преподаватели русскаго языка не получаютъ почти никакой научной подготовки по всѣмъ тѣмъ элементарнымъ вопросамъ по русскому языку и письму, съ которыми они сталкиваются съ перваго же дня своей преподавательской дѣятельности. Поневолѣ руководителями ихъ будутъ мало пригодные школьные учебники и научно необоснованные, случайно возникшіе взгляды и личныя «мнѣнія». Вдобавокъ часто русскій языкъ преподается лицами, даже совершенно незнакомыми съ научнымъ изученіемъ языка». («Общее языковѣдѣніе», друго изд., Одеса 1910, стр. 435).

свој књиж. изговор, не може бити да и народ, који је дао тако велику књижевност, нема свог књиж. изговора. Просвећени Руси то инстинктивно осећају, па се труде да на најпростији начин сами одговоре на ово питање и да попуне то празно место које је школа оставила.

Начин се нашао врло прост. Разлика између писане и живе речи није у руском ни близу онолика, као н. пр. у француском или у енглеском, па како се у школама, као што смо рекли, предаје поглавито графика, освештана ауторитетом граматике и њезиних безбројних правила, а о живој речи, која се крије под правописом, ништа се систематски не говори, природно је да се жива реч полако прилагођава правопису, и у сазнање образ. Руса̂ све више продире мисао да је најправилније говорити онако као што се пише.

Утицају графике помаже и огромна начитаност руске интелигенције. Мало у ком народу има образ. људи који толико читају, и који су толико жедни знања, као што је то у образ. руској средини. Ова вечита жеђ за читањем даје још већег маха графици која из дана у дан чини своје, па како нема ни једног фактора у свести који би јој стао на пут, замена књижевног изговора књишким изговором постаје све обичнија појава у образ. руским круговима ван Москве [1].

---

[1] Популарне књиге, као н. пр. књига В. Чернишова (В. Чернышевъ: Законы и правила русскаго произношенія, изд. 3-е, Петроградъ, 1915), које би требало да паралишу утицај графике на жив говор, могу својом незгодном транскрипцијом и непречишћеним погледима само одбити интелигентног Руса да пође за њима. Шта да он мисли кад, међу осталим, види у споменутој књизи речи, као н. пр. стырику́, сыпаги́, бырана́, гывари́, пылатно́, наро́дым, сло́вым, и т. д., што треба да значи: старику́, сапоги́, борона́, говори́, полотно́, наро́дамъ (или: наро́домъ), сло́вомъ, и т. д., па особито: вырытники́, сырыкывики́, вы́слушыла, што треба да значи: воротники́, сороковики́ (врло књиж. реч!), вы́слушала, и т. д.?! (стр. 36). Узалуд се писац ограђује како се за тај глас, који је, по његову мишљењу, «близу слабом кратком ы» (т. ј. како близу?), па га, без сумње, зато и обележава словом ы, у научној транскрипцији употребљава ъ. Ни

Па и у самој Москви, где школа такође ћути, правопис полако подгриза жив изговор, и у некадашњем најодабранијем представнику књиж. изговора, у Малом Позоришту, тој доскорашњој језичкој језгри Москве, мени су, поред осталог, запела за уво оваква места, забележена на једној представи: *ѐтъ·н'ᵉспръв'ᵉд͡л'ивᵈ, етъ·óч'ᵉн' пѧóхᵈ, éтъ д'éѧᵈ*, и т. д., с јасно истакнутим *о* у последњем отвореном слогу[1].

једно слово руске буквице, којим је већ означен један глас, не може се, најмање у популарним књигама, употребити за други глас, а ъ и ы су различити гласови; употреби ли се, добија се нешто врло накарадно, и интелигентан Рус, прочитавши: сыпаги́, стырику́, сырыкывики́, и т. д., са страхом ће оставити књигу и, осећајући да нико тако не говори, говориће и даље као што је говорио, уверен да тако и треба говорити, јер за њим стоји ауторитет граматике, дакле *науке*, а науци се нигде толико не верује као у Русији. Још горе је кад овакве ствари нађу место у школском уџбенику, као што се то десило г. Солосину (Начальный курсъ исторіи русскаго языка въ связи съ древне-церковно-славянскимъ. Учебникъ по русскому языку для IV класса среднихъ учебныхъ заведеній. Составилъ И. И. Солосинъ. Петроградъ 1915). За редуковано *о, а* писац је употребио и ы и ъ, задржавши последње слово уједно и као тврд знак, и то у транскрипцији! Дајући кратку карактеристику говора Москве, он пише на стр. 18: «Главна је особина московског дијалекта (sic!) умерено акање: ненаглашено *о* и *а* изговара се у њему као *а*, или као звук који је близу к ы: сарóка, галóвка, сыпаги́, стырики́, нá дымъ. Каткад је тај звук сасвим кратак, неодређен (обележимо га, под погодбом, знаком ъ): нá пълъ, вы́лъска, тъскавáть, и т. д.» Дакле у: сыпаги́, нá дымъ — један глас, близу к ы (да ученик не би помислио да је реч о *диму* [рус. дымъ], требало је написати да то треба да значи: нá домъ!), а у: тъскавáть и нá пълъ — други глас, сасвим кратак и неодређен! И све то у уџбенику, састављеном по новом програму, са задатком да попуни учениково знање матерњег језика и да му да̂ ширу подлогу! Невешта популаризација може само убити углед науци у широким круговима образ. људи, а неистине, које под званичном фирмом протурују школски уџбеници (књигу г. Солосина наградио је Просветни Савет у Министарству Просвете малом наградом Петра Великог!), доносе још и грдну штету.

[1] Изговор који се чује међу московским гимназистима, као *упру́г'ᵘі, то́нк'ᵘі, т'и́х'ᵘі, ч'то, кᵃн'е̂́ч'нъ*, и т. д., тумачи се такође утицајем графике.

Што је школа пропустила учинити, дужност јој је да надокнади. У нижим разредима средњих школа (особито у средњој и у јужној вел.-руској језичкој области), при усвајању правописа, укорењује се у ученику правило: «не пиши као што говориш!» Да се из тог правила не би изводио закључак, о ком је било мало час говора, треба доцније, кад је правопис савладан, истаћи пред ученика једно друго правило, које гласи: «не говòри као што пишеш, већ говòри књижевним језиком!», и предузети учење с потпуно развијеном омладином, дакле у седмом и осмом разреду средњих школа, у последња два разреда семинарија, учитељских и других стручних школа (ни глумачке школе не смеју се никако заборавити, јер је позорница најбољи ширилац узоритог изговора), спремивши, разуме се, пре свега наставнике.

Посао око спремања мора се поверити Москви која може одмах одвојити и готове научне снаге. Ту, у срцу Русије, у граду, који је дао Русији књиж. језик, треба основати *Институт за изучавање руског књижевног језика и изговора*, с двојаким задатком: научним и практичним.

У најближи научни обим његова рада ушло би потанко изучавање говора свих урођеничких слојева московских, нижег, средњег и вишег, с истицањем на прво место говора старих људи, јер је то поколење на измаку. Раздељен у категорије према пôлу и годинама, према писмености и неписмености, образованости и необразованости, дужој и краћој настањености, и т. д., овај рад дао би нам слику говора целе Москве, слику која би нам много што шта објаснила и многом нас чему научила, особито кад се, по истом програму, допуни изучавањем говора најближе сеоске околине московске која је с њом у непосредном додиру[1].

---

[1] Даљи рад, ако се пође од изучавања оног што је ближе у правцу к оном што је даље, казује се сам собом: треба изучити, у првом реду према рукописима (разуме се, у колико је то могућно), језик руских пи-

Практичан циљ Института био би: дати сувремену научну и стручну спрему кандидатима који хоће да буду наставници руског књиж. изговора у средњим и у стручним школама.

Постављен на темељну основу, обилно наоружан средствима (одељак за експерименталну фонетику!) и потпуно обезбеђеним научним снагама које би само у њему радиле, Институт би ширио утицај на сву Русију. Предавање руског језика било би искључиво у рукама његових ученика; одрасла омладина (седми и осми разред средњих школа! виши разреди стручних школа!), одушевљена одличним наставницима који би унели у обуку нов научни метод, с љубављу би изучавала и пригрлила књиж. изговор и ширила га око себе. Па и ако сва образ. Русија не би тако говорила, бар би сваки образ. Рус знао да и руски народ има свој узорити књижевни изговор (haut russe), да је тај изговор утврђен и да нов не треба тражити и градити.

Остане ли овако као што је сад, биће једно од овог двога: или ће се књижевни изговор заменити књишким изговором, и онда Руси неће знати читати своје велике песнике, или ће, под једноликом одећом једне и исте графике, свака покрајина подметати свој месни говор као књижевни. Нека се још испољи и практичка тежња да се графика прилагоди тим различитим говорима (демократизација правописа!), и руски књиж. језик распашће се не само стварно, већ и графички. Велики народи не могу томе тежити.

Нека се у Русији нико не вара! Уверена да може дати свом народу бољу будућност, руска интелигенција могла је жртвовати много из прошлости и из садашњости и, ношена мишљу да се много што шта може боље саградити, могла је много што шта и порушити. Али има нешто што се не сме

саца од Кантемира и Ломоносова до Лава Толстоја, а затим: језик московског периода руске књижевности од XV-ог века до Петра I-ог, и језик московских канцеларија из тог доба.

рушити, јер се унапред зна да се место тога не може ништа боље ни савршеније створити. То је језик којим је написана руска књижевност, тај једини позитивни улог првог реда који је руски геније досад унео у духовну тековину васколиког човечанства. Векови су тај језик стварали, и, као орган једне од највећих светских књижевности, он мора бити светиња за сваког Руса као што је светиња за сваког просвећеног странца. Кад је Тургењев, у данима очајања, испевао у «Песмама у прози» ону дивну апотеозу руском језику, он није мислио на графику, а још мање на покрајинске говоре (сетимо се само његових погледа на мало-руски језик!), већ на оно што се доиста крије под графиком, на жив књижевни изговор. То је говор образ. Москве. Ово се не сме заборављати, и ови појмови не смеју се бркати.

Покрене ли ово дело надлежне руске кругове на озбиљно размишљање о свему овом, оно ће потпуно постићи циљ ком је тежило.

2.

XV. У другој књизи обрађени су облици савременог живог говора образ. Московљана[1]. Жив говор образ. Москве, као и иначе жив говор образ. Руса, не поклапа се у свему са савременим књижевним језиком који је, развијајући се на историској подлози, примио у себе не само поједине облике, него и читаве категорије облика, несвојствене разговорном језику образ. људи. А како се руски језик не изучава само као орган опћења с Русима, већ и као орган руске књижевности, и овакви облици морали су бити унесени у граматику, али су свуда обележени као књижевни по постању, дакле издвајани су од првих, и свуда је показано шта је и колико је од њих примљено у жив говор.

---

[1] Граматика руског језика. II. Облици. Београд 1914 год.; стр. XVI + 276.

Издвојени су и протумачени су (већином у напоменама) и поједини облици који долазе у језику појединих писаца, а одступају од жива савременог говора образ. Руса̂ и од савременог књиж. језика. У школским граматикама, као што је ова, овај посао требало је ограничити кругом школског читања, па како се у српским школама читају моји «Примери књижевнога језика руског[1]» (I—III, друго издање, Београд 1911 г.), градиво је из њих поглавито и црпено (у уџбенику, намењеном руским ђацима, оваквих одступања биће куд и камо више, јер је куд и камо веће градиво које се чита у руским школама). Исто правило примењено је и на карактеристичне одлике нар. говора и језика простијих људи, у колико га писци уносе у књижевност.

Историја облика̂ узимана је у помоћ кад је н. пр. код појединих падежа требало протумачити различите завршетке: ген. једн. снѣг*а* и снѣг*у*; лок. једн. въ обы́чаѣ и въ бо́ю; ном. мн. слоны́, дома́, цари́, крестья́не; ген. мн. слоно́въ, царе́й, мѣся̀цевъ, воло́съ, и т. д., или тамо где су се у руском добили облици, карактеристични за руски језик, а различити од српских, као: до́бр*ый*, си́н*ій*, ген. до́бр*аго*, си́н*яго*, ном. мн. до́бр*ые*. Тако је поступљено и код придева̂ на *-нный*, и т. д., и поглавито код појединих глаголских облика. Ова тумачења наштампана су другим словима, и, као што је речено у предговору другој књизи, намењена су, у првом реду, слушаоцима универзитета и наставницима руског језика у српским средњим школама.

Акценат је свуда московски, дакле исти као у «Примерима» и у речнику који је уз њих. Акцентна колебања, у колико не захватају целе групе, као н. пр. у краћем придевском облику (§ 178), споменута су само тамо где су оба акцента подједнако у употреби, а иначе су обично остављена за трећу књигу, у којој ће о свему томе бити потанко говора.

[1] Где год се у овом де̑лу спомиње «Примери», мисли се на њих, а где се спомиње речник, мисли се на речник што уз њих долази.

Показани пут био је једини да се изађе из оне мешавине која је одлика мало те не свих сувремених граматика руског језика, где су се изукрштали застарели и сувремени облици, одлике чисто књиж. језика, језика појединих писаца и особине нар. говора, и где је тако мало оног, што је живо врело књиж. језику и што једино може бити основа модерној граматици: живог говора образ. Русâ. Узевши за основу фонетици и облицима баш тај говор у његову најлепшем и најчистијем облику, представљеном у језику образ. Московљана, и издвојивши на страну све што је досад стављано у једну гомилу, ја сам дао овде прве облике живог сувременог говора образ. Москве који су, допуњени књиж. облицима, уједно и облици сувременог књиж. језика. Много граматичко иверје потезало се досад по руским граматикама; много што шта, што је плесан одавно покрила, брижљиво се чувало. Све је то овде избачено да начини место новом градиву, обрађеном на модерној научној основи. Пут је не само показан и прокрчен, него је и урађено што је било најглавније, и радницима на руском језику остало је само да све то даље разрађују и допуњују [1].

XVI. Нека је топла срдачна хвала свима просвећеним Московљанима, чији је говор дао обилно градиво за изучавање језика сувремене Москве:

---

[1] Пишући приказ «Облика», а не знајући плана по ком су рађени, г. Обнорски, доскорашњи доцепат руског језика у петроградском, а сада професор истог језика у младом пермском универзитету, истакао је у часопису «Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ» (т. XXI, кн. 1, за 1916 г.) читав низ напомена и допуна. Највећи део његова приказа отпада, јер се не односи на облике и на акцепат сувременог говора образ. Московљана који је обрађен у том дёлу. Како се пак говори и акцентује у сувременом Петрограду, и каквих све има облика, и како су они све наглашени у

а) професорима и доцентима московског универзитета: проф. Вјачеславу Николајевичу Шчепкину (рођ. 1863; отац Московљанин, мати [сестра Ник. Влад. Станкевича] била је родом из Воронješке губерније и, колико се проф. Шчепкин сећа, говорила је чисто московски), проф. Михаилу Несто-

---

појединих руских писаца и у нар. говорима, и шта је све забележено по руским речницима — све то није засецало у обим мог рада (из разлога што су језик руских писаца и облици нар. говорâ досад врло мало разрађени, ни највећа руска морфологија, која би све то поставила себи за задатак, неће нам још дуго и дуго моћи све то дати). Према том, из целе те гомиле допуна и напомена, које је истакао г. Обнорски, остаје само неколико; за оно, што је у њима тачно опажено, ја сам му искрено захвалан. Поред својих опажања он је изнео у свом приказу и једно необично тврђење; он вели ни више ни мање, већ да је језик руских писаца језик Петрограда, а не Москве, па према том да жив говор северне престонице, који одговара језику руских писаца, треба да буде основа савремене руске граматике (стр. 322). И ако се појавило у тако угледном часопису, као што су «Извѣстія», ово тврђење, које г. О. не може никад доказати, добро је дошло пре свега да посведочи како чак међу професорима руског језика има људи који нису на чисто с тим шта је руски књиж. језик и изговор, и какав је одношај између језика образ. Петрограђана и образ. Московљана у прошлости и у садашњости; оно је добро дошло и зато да протумачи неке стрâне приказа г. Обнорског које иначе не би биле јасне. Приказивач је Петрограђанин до сржи у костима; говора Москве, као што се види из његова писања, он није изучавао и не зна, а и што ће му кад је Петроград главно! Он суди по њему и по себи. Отуд она аподиктичка места, против којих не сме бити поговора: «невѣрное удареніе!» «исправить удареніе!», јер је у Петрограду нагласак друкчији (у разговорном језику не говори се ни у Петрограду Марія, као што хоће г. О. на стр. 330, него је нагласак на првом слогу, па писало се *-ія* или *-ья*). Ако му је који облик нов, он пише: «эта форма намъ неизвѣстна», т. ј. у Петрограду он је није чуо, па ко зна како је?! «Мы пишемъ и произносимъ съ твердымъ *н:* басенъ, пѣсенъ, колоколенъ и проч.», вели он (стр. 329); то опет значи: «ми Петрограђани», а како је Петроград главно, он проширује своје тврђење на говор свих образ. Руса и додаје да је у генитивима типа боенъ, барышенъ, обѣденъ «всегда было и сейчасъ существуетъ только твердое *н*» (иста стр.). У првом случају, док се држао Петрограда, он је рекао оно

ровичу Сперанском (рођ. 1863; отац Московљанин, мати, пореклом из Владимирске губ., говорила је московски), Дмитрију Николајевичу Ушакову (рођ. 1873; отац родом из Јарославља, мати Московљанка), кнезу Николају Сергејевичу Трубецком (рођ. 1889; и отац и мати Московљани) и доскорашњем доценту московског, а сада професору саратовског

што зна и што је тако; у другом случају, кад се одмакао од њега, он је рекао оно што не зна и што није тако. Говорећи о ном.-акуз. множ. типа пя́тна, о́кна, ја сам истакао да се у об. говору, поред тих облика, могу чути и облици пя́тны, о́кны (§ 41). «Въ нашемъ современномъ языкѣ эти формы на -ы уже вовсе отсутствуютъ», вели он (стр. 325); то опет треба разумети: «у нашем (или: «у мом») петроградском», и т. д. Као толики Петрограђани, он је у многим приликама изгубио тачно разликовање облика̂ жива говора образ. људи од чисто књиж. облика, и на стр. 334 пише: «На нашъ слухъ вполнѣ возможны дѣепричастныя формы: беря́, зовя́ (ср. вы́зовя, назовя́, подзовя́, призовя́ и проч.), рвя́ (ср. сорвя́ голову), пека́ (ср. вы́пека, испека́ и др.), стригя́ (ср. вы́стригя), мня, жмя, жня, меля́, коля́ (ср. вы́коля)»; а на стр. 339 читамо: «Отъ глаголовъ гра́бить, корми́ть вполнѣ обычны въ языкѣ (опущенныя у автора) формы прич. страд. наст. вр. — гра́бимый, корми́мый», и т. д., и т. д. [Пореди и оно на стр. 333: «Мѣстоименіе сей значительно чаще употребляется въ языкѣ, чѣмъ можно заключить по даннымъ автора. Ср.: до сего времени, отъ сего обстоятельства; по сему случаю, къ сему слѣдуетъ присовокупить», или на истој страни: «Гораздый употребляется не въ одной краткой формѣ, но и въ полной (членной)»]. У неким приликама користи се више индивидуални књишки говор г. Обнорског, него говор савременог образ. Петрограда. Тако н. пр. кад г. О. тврди да уз множину сосѣди, черти треба додати и холопи, или да множину од зять треба допунити обликом зятевья́, и т. д. (стр. 324—5), он не чује жив говор око себе, већ понавља застареле облике који се потежу по руским граматикама, заосталим бар за 50 година од савремена жива говора образ. Руса̂ (отуд је њему нејасно н. пр. и то како да од ткáть има ткёшь ткётъ..., па би да те облике унесе у групу нар. облика, као жгёшь, пекёшь, текёшь, и т. д., стр. 336). Има и чудноватих места у приказу г. Обнорског. Да споменемо једно. У § 48 «Облика̂» стоји: «И неке именице средњег рода имају множину на -ья, -ьевъ, и т. д., н. пр. перó — пéрья, пéрьевъ; крыло́ — крúлья, крúльевъ; дéрево — дерéвья, дерéвьевъ, и т. д.» Како у «Примерима» долазе и нар. облици дерева́, дерёвъ, и т. д., који могу бити облика и

универзитета, Николају Николајевичу Дурновò (рођ. 1876; отац, родом из Калушке губ., од 10-те године станио се у Москви; мати Московљанка)[1].

б) г-ђи Гликерији Николајевни Федотовој (рођ. 1846 у Орлу, дакле на вел.-руском југу; као дете од пет година доведена у Москву, и провела век у њој, глумујући на позорници Малог Позоришта у доба његове славе, као један од најлепших украса његових); г-ђи Александри Сергејевни Подушкиној, по оцу Бјелкиној (сестра покојног А. С. Бјелкина, доцента московског универзитета; рођ. 1862; свршила гимназију и више женске курсове у Москви; родитељи Московљани); г-ђи Марији Николајевни Михајловој, по оцу Ушаковој (рођ. 1872; рођена сестра Дмитрија Николајевича Ушакова; свршила у Москви педагошке курсове); г-ђи Људмили Васиљевни Голупцовој, по оцу Крестовој (рођ. 1892; свршила гимназију и више женске курсове у Москви; и отац и мати Московљани); московској остарини Аристарху Ивановичу Бољшакову, некадашњем провизору (рођ. 1837 год.); песнику Валерију Јаковљевичу Брјусову (рођ. 1873; свршио гимназију и универзитет у Москви; отац Московљанин, мати пореклом

песничког језика (н. пр. у Љермонтова, у спеву «Мцыри»: И кудри виноградныхъ лозъ | вплись, красуясь межъ деревъ | прозрачной зеленью листовъ, песма XI; или: Моя кружилась голова. | Я сталъ влѣзать на дерева, песма XV), ја сам додао у напомени к истом параграфу: «Од именице де́рево (дере́вья, дере́вьевъ и т. д.) има у нар. говору и у песника̂ и правилна множина: дерева́, дерёвъ, дерева́мъ, и т. д.», а затим, говорећи у § 54, II, 2, б, о акценту код именица типа зе́ркало — зеркала́, кру́жево — кружева́, и т. д., поново сам истакао: «То исто вреди и за де́рево, које има у нар. говору и у песника̂: дерева́, дерёвъ, дерева́мъ, и т. д.» На ово г. Обнорски вели: «§ 48. Примѣч. Отъ де́рево род. мп. звучитъ дере́вьевъ (не дерёвъ, какъ у автора). Это же невѣрное дерёвъ повторяется у автора въ § 54, II, 2, б»!! (стр. 326).

[1] Сва споменута госпођа не само што су родом из Москве, већ су у њој и одрасла и свршила гимназију и универзитет, сем проф. Сперанског, који је почео гимназиске науке у Москви, а свршио их у Твери.

из града Јељца [Елѣцъ], дакле с вел.-руског југа); шефу издавачке фирме «Скорпіонъ», Сергију Александровичу Пољакову (рођ. 1874; ученик московског универзитета; мати Московљанка); уметнику Николају Петровичу Феофилактову (рођ. 1875 год.; учио школе у Москви; мати Московљанка); младежи московској: синовима проф. Шчепкина; синовима г-ђе Подушкине; Алексију Оловјањишњикову, сину Ивана Ивановича Оловјањишњикова, руководаоца великог московског трговачко-индустриског друштва «П. И. Оловянишникова С-ья», рођеном 1901 год., и другим Московљанима, чији сам говор слушао и бележио.

XVII. За време док се ово дело радило, имао сам срећу да се о многим питањима из руске фонетике разговарам како у Петрограду с академиком Алексијем Александровичем Шахматовим и с унив. професором Лавом Владимировичем Шчербом, тако и у Москви са споменутим ученим Московљанима, наставницима московског универзитета (потанкоће руског узлазног акцента, § 181, 1, претресао сам с професором нашег универзитета, г. А. Белићем, кад је пре две године боравио у Петрограду). Из разговора с том господом износио сам увек поуку за себе и корист за рад који сам радио. Мимо то, г. Шчепкин читао је коректуру «Облика», уносећи на маргине читаве расправице и пропраћајући читање разноликим напоменама, којима сам се са захвалношћу користио. И г. Ушаков прегледао је «Облике» и прво издање фонетике које је он имао у рукама још 1914 год.; коректуру пак овог другог (петроградског) издања читао је Милије Герасимович Долопко, доценат петроградског универзитета. На свеколикој помоћи нека је свој споменутој господи топла, братска хвала!

XVIII. Онога, који би се овој књизи највише обрадовао, исто онако као што се обрадовао «Примерима» и «Облицима», нема, на жалост, међу живима. То је мој незаборављени учитељ, академик Фјодор Јевгењевич Корш. Дошавши 1902 год.

први пут у Москву, познао сам се с њим, и од то доба није било године да нисам краће или дуже време боравио у њој (каткад и по два и по три пута годишње), и увек сам био радо виђен у дому његову.

Непосредан узрок мом првом доласку били су «Примери». Задатак им је био не само дати Србима одабрано штиво, по ком би могли научити руски, већ унети у науку и прве научно обрађене текстове из нове руске књижевности. Акценат је требало да буде књижеван, дакле московски, с особитим погледом, у колико је то могућно у оваквим радовима, на акценат реченични. Фјодор Јевгењјевич прочитао је са мном скоро сав први табак, и упутио ме је у енклизу и проклизу и у главне одлике руског реченичног акцента. Посао се отезао и разграњавао, ја сам улазио у њега све дубље и дубље, круг мојих опажања бивао је све шири и све разноврснији. Појавила су се питања која су се поглавито тицала техничке стране руске поезије и на која је он једини могао одговорити, јер их је он једини знао. Он ме је и у њих упутио. Сâм песник и јединствени зналац руске метрике, он је прешао са мном све песме из «Примерâ», учећи ме како уопште треба читати руске песнике и тумачећи ми узгред појединa тешка места која коментатори брижљиво обилазе да би се зауставили на оном што је и без њих сваком јасно. Од њега сам научио шта су то тонске висине у стиху, и како стоје према метру; он ми је још онда скренуо пажњу да сликова у руском има фонетских и графичких, и упозоравао ме је колико греше они који на основу графике доносе какве било закључке о књиж. изговору.

Кад сам свршио «Примере», које је он топло приказао у листу «Русское Слово» за 1910 год. (бр. 278), истакавши њихов значај за науку, и кад сам прешао на потанко изучавање књиж. изговора, т. ј. говора образ. Московљана, његов говор послужио је као главна основа за овај рад. Рођен 22 априла 1843 год. у Москви, дакле на шест година

после смрти Пушкинове и скоро на две године после смрти Љермонтовљеве, и одрастао у том великом граду у кругу одличне младежи московске, покојни Фјодор Јевгењјевич био је прави Московљанин, типски представник свог поколења и његова говора. Мимо то, он је био и најбољи вођ при изучавању тог говора, јер је, као генијални лингвист и човек ванредно фина слуха, умео свој говор тачно анализати и окарактерисати. Привикав да радим с живим људима, а не с књигама, у толико пре што се у њима свашта писало о књиж. изговору, и знајући како људи од науке са временом мењају своје погледе, ја сам волео да из његових уста чујем одговор чак и на она питања која је он већ једном расправљао у науци, и он се је увек одазивао мојој молби. Бележећи тако из његових уста главније одлике његова говора, ја сам их после проверавао на говору других Московљана и поново се уверавао да његов говор може послужити као узор говора старијег поколења образ. Москве.

Часови, проведени у разговору с њим, испреплетани његовим ненадмашним хумором, пружали су не само ретку поуку, већ и ретко уживање. Од онога што је знао, а он је знао врло много и био је права ризница знања, он је оставио само сићушан део у својим делима, а девет десетина однео је у гроб; однео је и многе научне истине које су само њему биле јасне, и које ће дуго и дуго остати тајна у науци. Научник по божјој милости и редак учитељ, он је био и добар човек у најбољем значењу те речи. Захвална успомена на њега живеће увек у мојој души.

Рад. Кошутић.

Петроград, јула, 1918 год.

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА.

Предговор . . . . . VII—XXXVIII

1. Слова и изговор.

СТРАНА

а) **Буквица. — Квантитет и акценат,** §§ 1—3 . . . 1—5
Руска буквица, § 1 1
Руска буквица према нашој, § 2 4
Квантитет и акценат, § 3 4

б) **Слово ы; *j* и *i*** (неслоговно *и*), §§ 4—6 . . . . . 5—7
Слово ы, § 4 5
Јота и неслоговно **и** ***(i)***, §§ 5—6 5

в) **Тврди и меки сугласници,** §§ 7—19 . . . . . 7—17
Опште напомене, § 7 7
Тврди сугласници (сем **ж, ш, ц**):
А. Обележавање, § 8 8
Б. Изговор, § 9 8
Разлика између срп. и рус. **т, д,** § 10 . . . 8
Карактеристика руског **ль,** § 11 9
Меки сугласници, §§ 12—19:
1. Изговор, § 13 10
Како ће Србин изговарати руске меке сугласнике, §§ 14—15 11
2. Обележавање, § 16 13
Графички обрасци и примери:
а) за меке зубне (сем **р′**), § 17 14
б) за **р′** и за меке уснене, § 18 15
в) за **г′, к′, х′,** § 19 16

СТРАНА

г) **Увек меки и увек тврди сугласници,** §§ 20—24 . 17—20
Увек меки сугласници (**ч, щ**), § 21 17
Увек тврди сугласници (**ж, ш, ц**), § 22 19
Групе **жи, ши,** § 23 19
Група **ци,** § 24 20

д) **Ближа правила за изговарање наглашених самогласника,** §§ 25—32 . . . . . 21—28
Наглашен самогласник очувао гласовну вредност, § 25 21
I. **е́**-глас = графички **е, ѣ** и **э**:
1. **е́,** § 26 21
2. **ѣ́,** § 27 22
3. **э́,** § 28 23
Опште правило за изговарање **е́**-гласа, § 29 . 23
II. **и́,** § 30 25
III. 1. **а́, о́, у́, ы́** } § 31 26
2. слова **ю́** и **я́** }
Додатак: **а** иза тврдих и иза меких сугласника, § 32 27

ђ) **Ближа правила за изговарање ненаглашених самогласника,** §§ 33—45 . . . . . 29—41
Квантитативна и квалитативна редукција ненаглашених самогласника, § 33 29
I. **о и а,** §§ 34—38:
1. *о* и *а* = ᵃ, § 35 30
2. *о* и *а* = ᵋ, § 36 30
о и *а* у почетку речи, § 37 32
Преглед, § 38 34
II. **е (ѣ)** и **'а (я),** § 39—43:
е (ѣ) и *'а (я)* иза меких:
1. = ᵋ } § 39 34
2. = ᵉ }
е (ѣ) иза *ж, ш, ч,* § 40 36
а иза *ж, ш,* § 41 37
а иза *ч,* § 42 38
Преглед, § 43 39
III. **и (і),** § 44 40
IV. **ы** и **у,** § 45 40

СТРАНА

е) **Ненаглашени самогласници у предлозима, свезама** (свезе и речи за појачавање) **и у речцама**, §§ 46—63. . . . . 41—61

I. У **предлозима**:

1. Једносложни предлози, § 46 41
2. Двосложни и вишесложни предлози, § 47 . 42

II. У **свезама и у речима за појачавање**:

1. Једносложне свезе, §§ 48—58:

а) Свезе које се **не редукују (а, но, то, и)**, § 48 44

б) Свезе које се редукују:

1. Свезе **да** и **хоть**, § 49 45
2. Свезе **что, чтобъ** (чтобы), §§ 50—51. . 46
3. Свеза **такъ**, § 52 48
4. Свеза **какъ**, §§ 53—56:
   I. за поређење, § 54 51
   II. за узрок, § 55 53
   III. за време, § 56 53
5. Свеза **чѣмъ (чѣмъ — тѣмъ)** и реч за појачавање **вѣдь**, §§ 57—58:
   I. чѣмъ — тѣмъ, § 57 55
   II. вѣдь, § 58 56

2. Двосложне и вишесложне свезе, § 59 56

III. У **речцама**:

А. с редукцијом:
1. **же, ли, бы** и **-ка**
2. **то** као речца
3. **молъ** и **-де**
4. **ни** и **не**

Б. са споредним акцентом — § 60 57

Преглед, §§ 61—63 59

Ненаглашени самогласници у другим врстама ре́чи, § 64. 61

ж) **Слабљење јачине и звучности код ненаглашених самогласника**, § 65—66 . . . . . 62—66

I. према слоговима
II. према сугласничкој околини — § 65 62

Потпуно слабљење и губљење редукованих самогласника, § 66 65

СТРАНА

з) **Ближа правила за изговарање неких сугласника,** §§ 67—76 . . . . . 67—75
Слово г као г и γ, §§ 67 и 68 67
Слово г као в, § 69 69
р није никад самогласник, § 70 69
Упрошћавање група *шч′*, *чн* и *чт*, §§ 71—74:
1. група **щ,** § 72 69
2. група **чн,** § 73 70
3. група **чт,** § 74 73
Разједначивање група *кк*, *кт* и *кч*:
1. ако је *к* од *г*, § 75 74
2. ако је *к* исконско, § 76 74

и) **Слова без гласовне вредности,** §§ 77—82 . . . . 75—81
ъ и ь као графички знаци, § 77 75
1. **ъ и ь** на крају речи:
Главно правило, § 78 75
Одступања, § 79 76
2. **ъ и ь** нё на крају речи:
ь кад није на крају речи, § 80 77
ъ кад није на крају речи, § 81 78
Преглед, § 82 80

ј) **Изговор неких завршетака,** §§ 83—96 . . . . . 81—92
Генитив **ей,** § 83 81
Номинатив једн. м. р. код слож. промене:
I. Завршеци, § 84 81
II. Писање, § 85 83
Преглед, § 86 84
Генитив једн. м. и ср. р. код слож. промене:
I. Завршеци, § 87 85
II. Писање, § 88 85
Преглед, § 89 85
Акузатив једн. ж. р. код слож. промене, § 90 . . . 86
Номинатив множ. код слож. промене, § 91 86
Презентни завршеци **-ешь, -етъ... и -ишь, -итъ,** § 92 87
Треће лице множ. презента, § 93 89
Глаголи на **-овать** и **-ывать,** § 94 90
Енклитични облик повратне заменице **-ся,** § 95 . . 90
Преглед, § 96 92

	страна
к) **Утицај тврдих завршетака на меке,** §§ 97—122	92—119
Општа правила, §§ 97—99	92
1. У именичкој промени:	
А. Меке именице, §§ 101—108:	
1. Ном. и акуз. једн. на **-е** од именицâ ср. рода, § 102	94
Именице на **-мя** Сад. адверб на **-'а** Компаратив на **-ѣе** Краћи облик на **-е** } § 103	94
2. Ген. и акуз. једн. на **-'а** код именица м. и ср. р. (прва и друга врста), § 104 . . .	95
3. Инстр. једн. на **-емъ** од именица м. и ср. рода, § 105	95
4. Ген. мн. на **-евъ** од именицâ м. и ср. рода (прва и друга врста), § 106	95
5. Ном. једн. од именица ж. рода на **-'а,** и ном. и акуз. множ. збирних именица на **-ья,** § 107	96
6. Дат., инстр. и лок. множ. у свих меких именица, § 108	96
Б. Отврдле именице (на **ж, ш, ц**), §§ 109—110 .	97
2. У сложеној промени:	
А. Меки придеви, § 111	99
Б. Отврдли придеви, § 112	101
В. Наслањање на именичку промену, § 113 . . .	103
Кад нема аналогије? § 114	106
Одступања у говору млађег поколења образ. Московљана и других образ. Руса, §§ 115—116. .	106
Одступања под утицајем споредног акцента, § 117 .	108
Преглед, §§ 118—122	111
л) **Изговор двају једнаких, т. зв. дугих сугласника,** §§ 123—139	119—133
1. Како је у српском? §§ 123—125:	
1. У речи, сложеној с префиксом или с предлогом, § 124	119

СТРАНА

2. У осталим спојевима:
а) прави дуги сугласници } § 125 120
б) тобоже дуги сугласници }
2. Како је у руском? § 126 121
Писање дугих сугласника, § 127 122
Тврди и меки дуги сугласници, §§ 128—137:
а) Прави дуги сугласници:
I. Постали од два једнака сугласника, оба тврда или мека, § 129 122
II. Постали од два једнака сугласника, различита по мекоћи:
а) од тврдог и меког } § 130 123
б) од меког и тврдог }
б) Тобоже дуги сугласници:
Карактеристика, § 131 125
1. Постали од два једнака сугласника, оба тврда или мека, § 132 125
2. Постали од два једнака сугласника, различита по мекоћи:
а) од тврдог и меког } § 133 125
б) од меког и тврдог }
в) Дуго **ж** и дуго **ш**:
1. дуго **ж**: 1. меко, 2. тврдо, § 134 . . 126
2. дуго **ш**: 1. тврдо, 2. меко, § 135 . . 128
г) Дуго **ц** и дуго **ч**, §§ 136—137 129
Удвојени сугласници у туђим речима, § 138 131
Преглед, § 139 131
љ) **Изговор сугласникâ, неједнаких то звучности,** §§ 140—158 . . . . . 133—152
Неколико напомена:
1. Експлозивни и фрикативни шумни сугласници, § 141 133
2. Јасни и мукли шумни сугласници, § 142 . . . 135
3. Сонорни сугласници, § 143 135
4. Једначење шумних сугласника, § 144 136
5. Сугласници **в** и **j**, § 145 136
Преглед шумних (јасних и муклих) сугласника, § 146 137

СТРАНА

1. Шумни јасни и мукли сугласници у самој речи (т. ј. нѣ на крају):
Изговор, § 147 137
Писање, § 148 139
Графичка правила о префиксима, §§ 149—151. . 139
Писање сугласничких предлога и њихово једначење са сугласником наредне речи, § 152. . 141
2. Шумни јасни и мукли сугласници на крају речи:
Слабљење гласа, § 153 143
А. Шумни јасни на крају речи, §§ 154—155 . . 144
Б. Мукли на крају речи, § 156 147
Изузетно једначење неких предлога (**близъ, сквозь, противъ, вокругъ**), § 156[a] 148
Преглед, §§ 157—158 150

м) **Изговор сугласникâ, неједнаких по мекоћи,** §§ 159—168 . . . . . 152—161
А. Увек меки сугласници, § 159 152
Б. Сугласници пред **е (ѣ), и,** и т. д., § 160 152
В. Кад је сугласник мек пред меким сугласником, §§ 161—166:
I. уснени **б, п, в, ф, м,** §§ 162—163 153
II. зубни **д, т, з, с, н,** § 164 154
III. зубни **р, л,** § 165 157
IV. задњо-непчани **г, к, х,** § 166 159
Неколики сугласници пред меким сугласником, § 167. 159
Одступања у говору образ. људи, § 168 159

н) **Неједначење сугласникâ, неједнаких по мекоћи,** §§ 169—170 . . . . . 161—163
Тврд сугласник пред меким сугласником у реченици, § 169 161
Мек сугласник пред тврдим сугласником у реченици, § 170 162

њ) **Тврди сугласници пред** *и*, § 171 163

о) **Испадање и сажимање сугласникâ у неким сугласничким групама,** §§ 172—176 . . . . 164—166
I. Испада **д и т, д и л и в,** § 173 164

СТРАНА

II. **тс и дс** у сугласничким групама, § 174 165
III. **р и л** на крају речи, § 175 166
Одступања у говору образ. људи под утицајем штампане речи, § 176 166

п) **Слова ѳ и ѵ:**
Слово **ѳ,** § 177 167
Слово **ѵ,** § 178 167

2. Акценат.

а) **Развој и савремено стање руског акцента,** §§ 179—190 . . . . . 168—221
Опште напомене, § 179 168
Како је у српском? § 179[а] 168
Како је у руском? § 179[б] 169

1. Говор хладан, неубрзан.

I. Акценат отвореног унутрашњег слога, § 181. . 171
II. Акценат отвореног последњег слога, § 181[а] . . 172
III. Акценат затвореног унутрашњег слога, § 181[б]. . 172
1. Унутрашњи слогови, затворени после испадања полугласа, § 182 173
а) Други сугласник је експлозиван, § 182[а] . 173
1. група **нн,** § 182[б] 176
2. група **тч,** § 182[в] 177
3. дуго **ц,** § 182[г] 177
б) Други сугласник није експлозиван, §§ 183—183[б] 178
2. Унутрашњи слогови, између којих није било полугласа, §§ 183[в]—183[г] 181
3. Унутрашњи слогови, затворени гласовима **р и л,** § 184 184
4. Група: сугласник + *j* (*i*), § 184[а] 186
IV. Акценат затвореног последњег слога, § 184[б] . 187

СТРАНА

Акценатна укрштања и аналогије, §§ 184[в]—186[в] . . . 188—203
1. Акценат отвореног слога, § 184[г] 188
2. Акценат унутрашњег затвореног слога:
I. Пренос акценатног стања са слогова, који су се могли отворити, на увек затворене слогове, § 185 188
II. 1. Утицај аналогије према најближем облику с отвореним наглашеним слогом, § 185[а] 190
2. Пренос акцента с ном. једн. на остале падеже и с осталих падежа на ном. једн. и ген. мн., § 185[б]. 193
III. Аналогија је допринела да се првобитно отворени слогови затворе, § 185[в] . . 193
IV. Акценат неких граматичких категорија:
1. с узлазним акцентом:
а) инфинитив учестаних глагола типа вздра́-гивать — посви́-стывать
б) инфинитив глагола̂ на -ne (-no) типа ки́-нуть — ги́-бнуть
в) презенти типа вожу̀ во́-дишь — крещу̀ кре́-стишь, § 185[г] 194
2. с низлазним акцентом: сад. партицип радни типа прядўщій, грустя̆щій, нося̆щій, § 185[д] 196
V. Акценат у изведених речи према акценту основне или најближе речи, § 186 . . 197
VI. Аналогијом померен је акценат на предлозима и префиксима, § 186[а] 199
3. Акценат затвореног последњег слога (аналогија и укрштања), § 186[б] 200
4. Дифтонзи (аналогија и укрштања), § 186[в] . . . 201

---

5. Претега узлазног и употреба низлазног акцента:
I. Претега узлазног акцента, § 187 203
II. Снажан и слаб низлазан акценат, § 187[а] . 204

СТРАНА

1. Кад се јавља снажан низлазан акценат, § 187[б] 204
2. Кад се јавља слаб низлазан акценат, § 187[в] 206
III. Низлазан акценат и речи, узетих засебно, као појмови, § 187[г] 207
Преглед унутрашњих затворених слогова, §§ 188—188[б] 207

2. Утицај доброг или рђавог душевног расположења, брзања у говору, и т. д.

Последице горње појаве, § 189 210
Примери за поједине случајеве:
А. дуљење у добром душевном расположењу, § 189[а] 212
Б. поткраћивање, § 189[б] 216
Правила за Србина почетника, § 190 219

б) **Место акценту у српском и у руском,** § 191 . . 221—225

в) **Енклиза и проклиза,** §§ 192—193 . . . . . 225—228
Атоне, § 192. 225
Речи од подређена значаја у акценатном погледу, § 193. 226

г) **Прелаз акцента на предлог, префикс и на речцу** *не,* §§ 194—201 . . . . . 228—237
Поређен са српским, § 195. 228
Одступања у спојевима с предлогом, § 196 231
Одступања у спојевима с префиксом, § 196[а]. . . . 231
Преношење акцента:
А. с именицâ на предлог, § 198. 232
Б. с придевâ на предлог, § 199 234
В. с бројева на предлог, § 200 234
Г. с глаголâ на префикс и на речцу *не,* § 201 . . 235

Важност акцента, § 202 237

СТРАНА

Вежбања у читању, § 202[а] . . . . . 238—253
1. Всегда́ такъ бу́детъ... *(Пу́шкинъ)* 238
2. Послови́цы 239
3. Утёсъ *(Ле́рмонтовъ)* 239
4. Ма́ленькіе разска́зы 240
5. Весе́ннія во́ды *(Тю́тчевъ)* 242
6. Зага́дки 242
7. Па́русъ *(Ле́рмонтовъ)* 243
8. Шу́точные разска́зы 244
9. Стихи́ мои́... *(Некра́совъ)* 245
10. Вра́гъ и дру́гъ *(Турге́невъ)* 245
11. Кло́нитъ къ зе́мли... *(А. Толсто́й)* 248
12. Ми́ръ у Верхо́внаго существа́ *(Турге́невъ)* . . . 248
13. Гроза́ прошла́... *(Тю́тчевъ)* 250
14. Воробе́й *(Турге́невъ)* 250
15. Тёплымъ ве́тромъ потяну́ло... *(Фе́тъ)* 252

Додаци.

Библиографија и друге напомене, § 203 . . . . . 257—259

а) Додатак ненаглашеним самогласницима.

I. о и а = ъ

Тип: мо́шка — око́шко, § 204 259
Нап.: на́ сто — ба́ста 265

Ном. једн. сложене промене на *-ый:*

1. старија фаза = ъі, §§ 205—209 . . . . . 266—278
а) у Пушкина, у песмама и спевовима који су изашли за живота песникова, §§ 206—207. 266
б) у комедији «Го́ре отъ ума́» (М. 1833), § 208 . 271
в) у издању Љермонтовљевих песама које је изашло за живота песникова (1840 год.) и у првом посмртном издању (1841 год.), § 208[а]. 272
г) у осталих песника, § 209 274
2. млађа фаза = ы, § 210 . . . . . 278—279

СТРАНА

II. ъ у слику с ъ

Затворен слог, § 211 279
Последњи отворен слог, § 211[a] 283
Тип: на́ ночь — Ива́нычъ, § 211[б] 284
Тип: уга́дывать — ра́довать, § 211[в] 285

III. е (ѣ) и 'а (я) = ѣ

Иза меких сугласника (тип: ня́ни — въ ба́нѣ, ку́чею — къ слу́чаю), § 212 285
Иза ж, ш, ц (тип: у́жинъ — ну́женъ), § 213 293

Ном. једн. сложене промене на -ій:
1. старија фаза = -ѣ (иза ж, ш, ц — -і), § 214 . . 294
Нап.: да́льній и да́льный, зи́мній и зи́мный; Бо́жій = бо́жіи 296
2. млађа фаза = -ы (иза ж, ш, ц — -и), § 215. . . 298

Ненаглашени презентни завршеци -ешь, -етъ . . . и -ишь, -итъ . . .:
1. старија фаза, § 216 298
2. млађа фаза § 217 304

IV. е и 'а (я) = ъ

а) Књижевни сликови:
I—II. Типови: пла́тье — объя́тья, поко́я — золото́е, развитѣе — иде́я:
1. према старијој фази, § 218 305
2. према ѣ-фази, § 218[а] 312

III. Типови: 1. слы́шалъ — вы́шелъ
2. вы́емъ — стихі́ямъ
3. поцѣлу́евъ — Валу́евъ
4. прили́чій—пти́чей; ра́жій — вра́жей
5. помѣ́шанъ — взвѣшенъ
} § 219. . 314

СТРАНА

IV. Типови: 1. сыпу́чимъ—горю́чемъ; после́днемъ — бре́днямъ
2. геройней — Дельфи́ной; раздо́льной — колоко́льней
3. ру́жей — досу́жій
4. дёшево — хоро́шаго
§ 220. . 316

б) **Некњижевни сликови типа** ту́чамъ — лету́чимъ **у свези са сликовима типа** отра́ду — ста́до:

I—III. Некњижевни сликови као изузетна појава: у Пушкина, Жуковског, Грибоједова, Љермонтова, Тјутчева и Фета, §§ 221—221⁶ . 318—324
у Полонског, § 221ᵃ 324
у Њекрасова, § 222 327
IV. Некњижевни, далеки и рђави сликови, и њихова генеза у А. Толстоја, § 223 329
V. Школа са два система верзификације и критика те школе. — Примери у Брјусова, § 223ᵃ 333
VI. Одношај Жуковског, Пушкина, Грибоједова, Љермонтова, Тјутчева, Фета, Полонског и Њекрасова према сликовима типа отра́ду — ста́до, § 233⁶ . . 337

в) **Графички сликови типа** по́ле — на во́лѣ, золото́е — въ поко́ѣ, **и т. д., и типа** то́ же — доро́же:

I. Постанак, § 224 342
Главније групе:
1. Ном. (акуз.) једн. ср. рода на *-е* (= ᵋ; тип: по́ле, кла́дбище, ло́же, на́ше, до́брое, тако́е, друго́е, дво́е) или компаратив типа быстре́е у слику с којим обликом на *-ъ* или на *-е* (= ᵎ), § 224ᵃ 343
2. Ном. (акуз.) једн. на *-ье* и који облик на *-ъ* (лок. једн. од именица типа зна́нье, весе́лье, или дат. и лок. једн. од именица на *-ья*), § 224⁶ 347
Нап.: тип въ облаче́нiи — рѣше́нiе . . 351
3. Инстр. једн. на *-емъ* (= *-ᵋм*), кад је у слику с краћим обликом сад. парт. трпног или с 1 л. множ. презента (футура) — оба такође на *-емъ* (= *-ᵎм*), § 224ᵇ 351
Нап.: Графички сликови из других група 353

СТРАНА

II. Типови весе́лье — въ ке́льѣ, ночно́е — въ поко́ѣ према *i̯ᵉ*-фази књиж. изговора, § 225 353

III. Речца же:

1. без споредног акцента = *жъ*
2. са слабим споредним акцентом = *жѐ* } § 226. . 354

Нап.: Слик: ро́жи — а всё же 357

IV. Свеза да́же:

1. = *да́жъ*
2. = *да́жѐ* или *да́жᵉ* } § 226ᵃ 357

г) **Квалитативно редуковаи самогласник у слику с квалитативно нередукованим самогласником:**

1. Графички тип: тоску́я — люблю́ я, § 227. 358
2. Исти по изговору, а друкчији по графици тип: не бы́лъ до́ма я — лицо́ знако́мое, междоме́тье — люби́лъ смотрѣ́ть я, краснѣ́е — тоску́ю по до́бромъ конѣ́ я, § 228 360

I. 1. Сликове горњег типа могао би приближити споредан акцент, јер им је последњи слог отворен, § 229 361

2. Ако је последњи слог затворен, ни споредан акценат не би то могао учинити. И овакви сликови могу бити двојаки:

а) графички потпуни, а фонетски нетачни (тип: поблёкъ онъ — о́конъ — ло́конъ);

б) рђави и графички и фонетски (тип: напи́танъ — молчи́тъ онъ), § 229 . . . . . 361—362

II. У слику су самогласници који се квалитативно не редукују:

1. *ы* и *ы* (тип: цвѣли́ мы — зно́емъ пали́мы);
2. *и* и *и*, или: *ᵉ* и *е* (типови: э́тихъ — задѣ́ть ихъ, ски́нетъ — души́ нѣтъ), § 229ᵃ. . . . . 363—364

III. Сликови који се никако не слажу (хвала́ вамъ — велича́вымъ, насоли́лъ имъ — по си́ламъ, и т. д.) § 229ᵇ 364

СТРАНА

V. и у слику с ы.

I. 1. Нѣ у последњем отвореном слогу, § 230 364
2. Иза *ж*, *ш* 366
II. У последњем отвореном слогу:
1. ако није наглашен, § 231 367
Нап.: Кáко би могли бити добри сликови типа: пья́ны — ня́ни, сы́ты — пры́ти, слы́шны — изли́шни? 367
2. ако је наглашен 368
Нап.: ѣ у слику с ы (тип: ны́нѣ — на имяни́ны, и тип: при́быльныхъ — ги́бельныхъ) 369

VI. й (нелоговно *i*).

Како су постали крњи сликови? § 232 369

а) **Крњи сликови из групе потпуних и из групе приближних сликова:**

Који сликови иду у коју групу, § 232ª 370
Нап.: слик всегда́шней — стра́шно 379

б) **Крњи сликови из групе далеких сликова:**

У песника̂ с двоструким системом верзификације нису необични, у осталих ретки су, § 232б 379

в) **Крњи сликови из групе графичких сликова:**

Постанак, § 233 381

Главније групе:

I. Ном. (акуз.) једн. м. рода тврде и отврдле слож. промене на *-ый* (иза *ж*, *ш* пишемо *-ій*) и који облик на *-ы* (иза *ж*, *ш* пишемо *-и*):

1. према старијој фази књиж. изговора, § 233ª. 381
Нап.: слик стра́шны — вчера́шній 387
2. према млађој фази, § 233б 387

II. Ном. (акуз.) једн. м. рода од придева̂ на *-гій*, *-кій*, *-хій*, кад је у слику с којим обликом на *-и*, § 234 388
Дод.: Докази да су ово чисто графички сликови и да је *-гій*, *-кій*, *-хій* у старијој фази вредило као *-г^{ы}і*, *-к^{ы}і*, *-х^{ы}і* 390

СТРАНА

III. Који облик на *-ей* (= *-ъі*) и који облик на *-е* или *-ѣ* (= *-ѣ*; тип: на́шей — ча́шѣ, земли́цѣ — стори́цей, и т. д.), § 234ᵃ 391

Нап.: Крњи графички сликови из других група 392

г) **Крњи сликови из групе нетачних и рђавих сликова:**

Примери у песника̂, § 235 393

I. Крњи сликови с наглашеним дифтонгом, § 235ᵃ. . . 394

II. Крњи сликови нису битна одлика целе руске уметнички поезије. Њихов број у делима:

1. старијих песника.

2. млађих песника (Брјусов и Сологуб), § 235ᵇ . 395

III. Грибоједов и крњи сликови (поређење Музејског аутографа «Го́ря отъ ума́» с коначном прерадом), § 235ᵃ 396

б) Додатак изговарању неких облика.

I. **ея́** = *i̯ᵉjó*, § 236 399

= *i̯ᵉjá*, § 237 401

II. **они́, онѣ́ и одни́, однѣ́**, § 238 402

III. **-ую** = *-ъi̯y*, § 239 405

IV. **-ые, -іе** и **-ыя, -ія** = **-ыи, -іи**, § 24⁰/₁ 407

-ыя, -ія = *-ыi̯ȧ*, *-иi̯ȧ*, § 242 409

Нап.: сликови за́днія — пова́днѣе, уны́лая — посты́лыя, и т. д. 412

V. **-'атъ (-ятъ)** = *-'ym*, § 243. 413

-i̯утъ = *ӱm* 413

-'ятъ, -'утъ = *-ᵉm* 414

в) Додатак сугласницима.

I. Шумни јасни сугласници на крају речи, § 244 . . 415

II. Шумни јасни сугласници пред муклима и мукли пред шумним јаснима у самој речи, § 245 . . . 420

III. **г** као **к** и **х**, § 246 422

Бо́гъ = *бо́х* § 247 427

Сликови типа: мра́къ — крыла́хъ, вѣно́къ — бо́гъ, § 248 429

Дод.: Бо́га, бла́го и т. д. у сликовима увек као *бо́гъ*, *бѧ́гъ*, а не: *бо́γъ*, *бѧ́γъ* . . 430

СТРАНА

IV. г као в, § 249 431
V. -ся́ = -са́; -ся = $с^{ъ}$; -сь = -с, § 250 435
-ся, -сь = -$с'^{ъ}$, -$с'$, § 251 436
VI. -ться или -тся = -$ц^{ъ}$, § 252 438
Тип: дѣви́ца — не спи́тся, § 253 438
VII. чн = *шн*, § 254 440
Тип: грѣ́шный — серде́чный 441
Тип: благополу́чно — ску́чно 441
VIII. -стн- = -*сн*-, -здн- = -*зн*-, и т. д.:
1. у руским речима, § 255 443
2. у неким туђицама, § 256 447
Рђаво: усе́рдный — приме́рной, § 256^{а} . . 448
IX. -тс- = -*ц*-; -сч- = -*ш'*-, § 256^{б} 448
X. Дуг сугласник у слику с обичним и тврд сугласник у слику с меким сугласником, §§ 257—258^{г} . . 449—461
а) Дуг сугласник стоји према обичном:
1. *н* према *н*
2. *ц* према *ц*
3. *ч* према *ч*
4. *ш'* према *ш*
§ 257^{а} . . . . . 449—452
Нап.: тип у́зки — по-фрарцу́зски
ру́сскій — у́зкой
тип коробе́йникъ — моше́йникъ
. . . . 452
б) Мек сугласник стоји према тврдом:
1. тип: цвѣто́въ — любо́вь, § 258^{а} . . . 453
2. тип: пе́сенъ — тѣсенъ, § 258^{б} 455
3. тип: бѣ́ситъ — де́сять, § 258^{в} 457
4. други типови, § 258^{г} 458

Сликови, у којима се сугласници никако не поклапају, § 258^{д} 461
Непотпуни сликови типа та́льи — налива́ли, § 258^{е}. 464
Крњи сликови типа геро́емъ — въ бо́ѣ 464
XI. Удвојени сугласници у туђим речима, § 259 . . . 466
Тип: стра́нно — А́нна 468
Рђав: озарённый — коло́нны 469

СТРАНА

г) Још неколики додаци.

I. **до́ждь** = *до́ш'*, § 259[а] 469
II. **звѣ́зды** поред **звѣ̏зды**, § 259[б] 469
III. **ещё** и **ещѐ**, § 259[в] 472
IV. **нѣ́что** = *н'е́ч'т*ъ, § 259[г] 473
V. **ꙑбратъ, ꙑбратецъ, ꙑсударь,** и т. д., § 259[д] 474
Нап.: ꙑбыло 476
другъꙑмо́й 476
VI. Дуљење наглашеног самогласника у свези с енклизом, § 259[е] 477
VII. Губљење редукованог самогласника, § 259[ж] 479

Општи преглед уз §§ 204—259 . . . . . 480—501
Каквих има сликова у руском? 260 480
А. Старија фаза књиж. изговора:
I. Потпуни сликови, § 261 480
II. Приближни сликови, § 262 482
III. Далеки сликови, § 263 482
IV. Некњижевни сликови, § 264 483
V. Графички сликови, § 265 483
VI. Крњи сликови, § 266 483
VII. Дијалектички сликови, § 267 484
VIII. Књишки сликови, § 267[а] 485
Нап.: 1. надёжный, безнадёжный, поред надéжный, безнадéжный . . . 495
2. рубéжъ и рубёжъ 497
3. пéрстъ 497
4. колѣ̀нопреклонéнный 497
IX. Непотпуни сликови, § 268 499
X. Нетачни и рђави сликови, § 269 500
Б. Млађа фаза књиж. изговора, § 270 501
Општи поглед на руску верзификацију, § 270[а] 502

Исправке и допуне 505

1. СЛОВА И ИЗГОВОР.

а) Буквица. — Квантитет и акценат.

Руска буквица има 35 слова која иду овим редом: 1.

Штампана		Курсивна		Писана	Данашње име слову	Општа гласовна вредност
А	а	*А*	*а*		а	а
Б	б	*Б*	*б*		бе	б
В	в	*В*	*в*		ве	в
Г	г	*Г*	*г*		ге	г
Д	д	*Д*	*д*		де	д
Е	е	*Е*	*е*		је	је, е
Ж	ж	*Ж*	*ж*		же	ж
З	з	*З*	*з*		зе	з
И	и	*И*	*и*		*и* просто[1]	и
І	і	*І*	*і*		*и* с тачком[2]	и

[1] рус.: «*и* просто́е» или: «*и* восьмери́чное», јер му је у ст.-сл. била бројна вредност 8.

[2] рус.: «*и* съ то́чкой» или: «*и* десятери́чное», јер му је у ст.-сл. била бројна вредност 10.

Штампана		Курзивна		Писана	Данашње име слову	Општа гласовна вредност
К	к	*К*	*к*		ка	к
Л	л	*Л*	*л*		ел[1]	л
М	м	*М*	*м*		ем	м
Н	н	*Н*	*н*		ен	н
О	о	*О*	*о*		о	о
П	п	*П*	*п*		пе	п
Р	р	*Р*	*р*		ер	р
С	с	*С*	*с*		ес	с
Т	т	*Т*	*т*		те	т
У	у	*У*	*у*		у	у
Ф	ф	*Ф*	*ф*		еф	ф
Х	х	*Х*	*х*		ха	х
Ц	ц	*Ц*	*ц*		це	ц
Ч	ч	*Ч*	*ч*		че	ч′
Ш	ш	*Ш*	*ш*		ша	ш

[1] У транскрипцији обележавамо мекану сугласника знаком ′.

Штампана		Курсивна		Писана		Данашње име слову	Општа гласовна вредност
Щ	щ	*Щ*	*щ*	*Щ*	*щ*	*ш*′а[1] (ш′ч′а)	*ш*′ (ш′ч′, § 72)
—	ъ	—	*ъ*	—	*ъ*	јер[2]	без гласовне вредности
—	ы	—	*ы*	—	*ы*	јерӹ	ы (§ 4)
—	ь	—	*ь*	—	*ь*	јер′[3]	без гласовне вредности
Ѣ	ѣ	*Ѣ*	*ѣ*	*Ѣ*	*ѣ*	јат′	је, е
Э	э	*Э*	*э*	*Э*	*э*	*е* обрнуто[4]	е
Ю	ю	*Ю*	*ю*	*Ю*	*ю*	ју	ју, у
Я	я	*Я*	*я*	*Я*	*я*	ја	ја, а
Ѳ	ѳ	*Ѳ*	*ѳ*	*Ѳ*	*ѳ*	фита́	ф
—	й	—	*й*	—	*й*	*и* кратко[5]	ј (i, § 5).

Напомене. 1. Слово **ѵ** (и́жица) = *и*, избачено је у последње време из руске буквице (§ 178).

2. У речницима **й** се не издваја од **и.**

3. У акцентоване текстове (за странце) унесена су још три слова: ѐ, ѣ́, я́ са значењем: *јо* или *о*. Мимо то, у штампаног руског **ц** репић може бити с краја, као код нас (ово је обично), а може бити и у среди, тако да наличи на наше „ц̣“ *(дж)*.

---

[1] *ш*′ = дуго меко *ш*.

[2] Руси га зову још и: тврд знак (твёрдый зна́къ).

[3] Руси га зову још и: мек знак (мя́гкій зна́къ).

[4] рус.: «*э* оборо́тное».

[5] рус.: «*и* кра́ткое», или, као што у школи говоре: «*и* съ кра́ткой», називајући именицом «кра́тка» знак над *и*.

2. **Руска буквица према нашој.** Као што се види из горњег прегледа, кад се из наше буквице изоставе слова: *ѣ*, *ј*, *љ*, *њ*, *ћ*, *џ*, а место њих унесу:

і (*и* с тачком)	э (е обрнуто)
щ (*ш*'а [ш'ч'а])	ю (ју)
ъ (јер)	я (ја)
ы (јерӣ)	ѳ (фита́)
ь (јер')	й (*и* кратко)
ѣ (јат')	

добива се руска буквица.

3. **Квантитет и акценат.** Ненаглашени самогласници кратки су (у транскрипцији бележимо их мањим, издигнутим словом), а наглашени самогласници, према начину како се говори, могу бити различити по дужини и по нагласку. У полагапом читању и у неубрзаном, хладном говору почетник ће се у први мах држати ових правила:

1. У затвореном слогу (§ 190, нап. под линијом) акценат је кратак узлазан, као наш у облицима «сто̀г», «но̀гу», изговорен са слабијим напоном ваздушног тока (приближно као у реченици: «бо̀ље до̀бро», кад је прва реч слабије истакнута од друге; бележимо ᵕ).

Примери: сно̆пъ *(сно̆п)* сноп; ско̆тъ *(ско̆т)* стока; ро̆тъ *(ро̆т)* уста; но̆съ *(но̆с)* нос; мӑкъ *(мӑк)* мак; стрӑхъ *(стрӑх)* страх; гро̆мъ *(гро̆м)* гром; бо̆ръ *(бо̆р)* шума (стара); сто̆пъ *(сто̆н)* јечање; ‖ укро̆пъ *(укро̆п)* мирољија; вопро̆съ *(в^{а}про̆с;* ненаглашено *о* у слогу пред наглашеним вреди као ^{а}) питање; кусо̆къ *(кусо̆к)* комад; акуз. но̆ж-ку *(но̆ш-ку;* јасни једначе се с муклима исто као и у нашем језику, дакле *жк* = *шк)* ногицу; кро̆ш-ку *(кро̆ш-ку)* мрвицу; дўд-ку *(дўт-ку)* свиралу; мӑм-ку *(мӑм-ку)* дојиљу, и т. д.

Напомена. Пред другим (удвојеним) сугласником (§ 123 и даље), оштрина је нешто јача него у нас: стрӑнно (*нн* изговори као дуго *н*, т. ј. као да хоћеш да кажеш два *н*, без прекида у гласу) чудновато.

2. У отвореном слогу, сем последњег, акценат је полудуг и узлазан је; он подсећа на наш у речи «ру́ка», с том разликом

што се завршује на истом слогу, што му је трајање упола краће и што је напон ваздушног тока, особито у почетку, много енергичнији (бележимо ´).

Примери: акуз. ру́-ку *(ру́-ку)* руку; но́-гу *(но́-гу)* ногу; во́-ду *(во́-ду)* воду; рабо́-ту *(рабо́-ту)* рад; на́-шу *(на́-шу)* нашу; ва́-шу *(ва́-шу)* вашу, и т. д.

3. У последњем отвореном слогу акценат је такође узлазан, али је слабији (мање енергичан) и краћи, него у слогу који је отворен, а није последњи (бележимо ˋ).

Примери: рука̀ *(рука̀)* рука; нога̀ *(нага̀)* нога; акуз. траву̀ *(трава̀)* траву; муку̀ *(муку̀)* брашно; ген. ножа̀ *(ножа̀)* ножа; ген. кускà *(кускà)* комада; моја̀ *(моја̀)* моја; дат. комѐ *(комѐ)* коме; през. сушу̀ *(сушу̀)* сушим; душу̀ *(душу̀)* гушим, и т. д.

Додатак. Како у речима, написаним руским правописом, тако и у транскрипцији, акценатни слог означен је у даљем разлагању (изузев нарочити одељак о акценту, § 179 и даље) знаком ′, и ако би, према горњем, требало употребити различите знаке. Зашто није тако учињено, тумачи § 190, дод. 1.

б) Слово *ы; j* и *i̯* (неслоговно *и*).

Словом *ы* обележен је глас који се сасвим разликује од *и*: усне су мало отворене као кад се говори наше или руско *и*, а језик је савијен у лу́к тако да му је крај иза доњих зуба (мало је и подавијен), а средина је издигнута и јако примакнута средини непца (упр. ивици између тврдог и меког непца; за транскрипцију задржавамо исти знак). 4.

Примери: сы́нъ *(сын)* син; бы́къ *(бык)* бик; акуз. ты́кву *(тыкву)* бундеву; ном. мн. рабы́ *(рабы)* робови; бараны́ *(бараны)* овнови; ты́ *(ты)* ти; сы́тъ *(сыт)* сит, и т. д.

Јота и неслоговно *и* (обележено знаком *i̯*). I. Ако у нашој речи «ја̂к» изговоримо први глас енергичније него обично, чућемо сугласник *j*, а ако га изговоримо слабије него обично, чућемо слабо *и*, које само по себи не може чинити слога нити бити носилац његов, па зато се и зове неслоговно *и*. То долази отуд што су сугласник *j* и неслоговно *и*, по постању, близу једно другом. При артикулацији гласа *j* средњи део језика при- 5.

макнут је тврдом непцу тако да изкеђу њих остане теснац, о који се ваздушни ток таре у пролазу, и шум од овог трења, јачи или слабији према напону ваздуха, карактеристична је одлика гласа *j*. Ако се средина језика из тог високог положаја мало спусти, теснац ће се проширити, предњи део издиће се и добиће се неслоговно *и*, без осетна трења, јер проширен пролаз даје могућност ваздушном току да нестешњен пролази. Према том: *j*, изговорено с мало спуштенијим језиком, т. ј. с ширим пролазом, и слабо, с неосетним трењем, даје *і*, и обрнуто: *і*, изговорено с мало више издигнутом средином језика, т. ј. с ужим пролазом и с више мање осетним шумом, даје *j*.

6. II. Ова близина између јоте и неслоговног *и* и чини да се јота често изговара као *і*, а *і* да може звучати као јота[1]. У том погледу могла би се за руски језик истаћи ова општа правила:

1. Иза самогласника[2], кад чини с њим дифтонг (види посебан део), дакле на крају речи или на крају слога, долази само *і*, и чује се јасније (разговетније) или врло слабо према том да ли је самогласник наглашен или није (у овом положају има у руској буквици нарочити знак за неслоговно *и: й*).

Примери: крáй *(крáі)* крај (земља); бóй *(бóі)* бој; войнá *(вᵃіна́)* рат; акуз. тáйну *(тáіну)* тајну; инстр. бýйнымъ *(бýіныᵬ)* бујним; импер. кýй *(кýі)* куј; знáй *(знáі)* знај; порáдуй *(пᵃрáдуі)* обрадуј, и т. д.

2. Кад стоји испред самогласника, ни *j* ни *і* није у руском означено никаквим оделитим знаком, него у почетку речи, иза ког другог самогласника и још у неким случајевима, о којима ће доцније бити говора (§ 80,2 и § 81), слова *е (ѣ)*, *ё*, *ю* и *я* обележавају по два гласа, од којих је први *j* или *і*, и то: графичко *е*

---

[1] У нашег *j* шум од трења уопште врло је слаб, па зато је код нас тешко разликовати *j* од *і*.

[2] «Иза» је увек десно, а «испред» је увек лево од гласа, о ком је реч. Према том у речи «пýно» *н* је иза *у*, а *п* је испред њега, *у* је испред *н*, а *о* је иза њега.

или *ѣ* вреди као да је написано *je* или *i̯e*, *ё* као *jo* или *i̯o*, *ю* као *jу* или *i̯у*, а *я* као *ja* или *i̯a*. Који се глас у оваким групама обичније чује, да ли *j* или *i̯*, стоји поглавито до тога да ли је самогласник иза њих наглашен или није:

а) Испред наглашеног самогласника обично се чује *j*, дакле графичко *é* (ѣ́), у споменутом положају, т. ј. у почетку речи, иза самогласника и т. д., вреди као *j+é*, *ё* као *j+ó*, *ю́* као *j+ý*, а *я́* као *j+á*.

Примери: инстр. е́ю *(jéi̯y)* њом; дат. е́й *(jéi̯)* њој; ѣ́ду *(jéду)* путујем; уѣ́ду *(уjéду)* отпутоваћу; ёршъ *(jóрш)* гргеч; моё *(маjó)* моје; ю́нъ *(jýн)* млад; кую́ *(кyjý)* кујем; ном. множ. я́ды *(jáды)* отрови; струя́ *(стрyjá)* ток (воде), и т. д.

б) Испред ненаглашеног самогласника, у горњим групама (изузев, разуме се, *ё*, које може постати само под нагласком, § 26,б) обично се чује *i̯*.

Примери: едва́ *(i̯едвá)* тек; суета́ *(сyi̯етá)* ужурбаност; ѣзда́ *(jездá)* вожња; во́ю *(вói̯y)* урлам, и т. д.

Напомене. 1. Између два самогласника, од којих је други *и* (наглашено или ненаглашено), не чује се ни *i̯* ни *j*: ген. ше́и *(шéи)* врата (шије), мои́ *(маи́)* моји, твои́ *(тваи́)* твоји, императ. крои́ *(краи́)* крој, и т. д.

2. О случајевима кад *и* може такође вредити као *j* или *i̯+и*, биће говора у § 30,2 и у § 80,2.

в) Тврди и меки сугласници.

(Обележавање и изговор).

1. Сви руски сугласници, сем *ж*, *ш* и *ц* (*ж*, *ш* кад је просто, т. ј. кад није удвојено; о *ц* види § 167) и сем *ч*, *щ*, могу бити тврди или меки, и ова подвојеност карактеристична је одлика руског језика. 7.

2. За обележавање оваквих сугласника руска буквица нема нарочитих слова, него су и тврд сугласник и његов меки парњак означени подједнако, а наредним словом или знаком одређена им је права гласовна вредност. Тако н. пр. у речима: са́мъ сам, сва́ть

проводација, нóсъ нос, *с* звучи тврдо, као наше *с*, а у речима: сѝто сито, свѣ̀тъ светлост, óсь осовина, *с* звучи друкчије, и ако се оба пишу једнако. Према том намеће се питање, ка̏д је једним и истим словом обележен тврд, а ка̏д мек сугласник, и каква је разлика у њихову изговарању?

8. **Тврди сугласници** (сем *ж*, *ш*, *ц*). А. Обележавање. Сугласничким словом обележен је тврд сугласник, ако иза њега стоји који од т. зв. тврдих самогласника: *а*, *о*, *у*, *ы* или знак *ъ* (на крају речи). Ово правило треба допунити другим, које гласи: сугласник, који стоји пред тврдим сугласником, обележеним на који било од два показана начина, такође је тврд. Према том, у речи тáмъ (= тамо) *т* и *м* је тврдо, а у речи стó (= сто) *т* је тврдо, па је тврдо и *с* које је испред њега.

9. Б. Изговор. Тврди сугласници изговарају се као исти гласови у нашем језику: *б* као наше *б*, *м* као наше *м*, *з* као наше *з*, и т. д., сем сугласника̂ *д* и *т*, који у руском звуче мало друкчије, и сем *л*, које се битно разликује од нашег *л* (о *ж*, *ш* види § 22):

10. I. 1. С погледом на положај, који заузима крајичак језика према зубима, сугласници *д*, *т*, као што је познато, могу бити:

а) надзубни, упр. горњозубни, ако је крајичак језика у куту између горњег краја горњих предњих зуба и меса изнад њих;

б) зазубни, ако је крајичак језика спуштен мало ниже и упире у горње предње зубе, тако да се артикулација врши поглавито на унутрашњој страни њиховој, дакле *за* њима;

в) међузубни, ако је крај језика мало помољен између горњих и доњих предњих зуба, и т. д.

2. Према горњој подели разлика између руског и српског у овом је: гласови, обележени словима *д*, *т*, у руском су већином горњозубни, а у српском више су зазубни, приближујући се врло често међузубним звуцима, т. ј. врх језика горњом ивицом може мало захватати доње крајеве горњих предњих зуба.

Треба напоменути да акустичка разлика између прве и друге категорије није битна, и Србин може руско *д*, *т* изговарати као и своје.

II. Руско тврдо *л* има особиту артикулацију, различиту од средњег l, као што је н. пр. француско у laisser или немачко у lassen (и наше *л* иде овамо, само што је при његову постајању језик јаче напрегнут): 11.

а) при изговарању средњег l врх језика, својом средином, додирује горње зубе или месо изнад њих, а са стране остају узани отвори, кроз које пролази ваздушни ток (отвор може бити само с једне стране, а звук је ипак исти); остали део језика у нормалном је положају, т. ј. нити је где извијен, нити спушten или удубљен (зато се овакво l зове и: равно);

б) при изговарању руског *л* (у транскрипцији бележимо *л*) врх језика упире у горње зубе, средњи део спушten је што је могућно ниже, а задњи део потиснут је уназад и извијен према задњем (меком) непцу (зато се овакво *л* зове: задње или велярно[1]); отвори са стране (и овде може бити само један) дугачки су и шири него код l.

Напомена. Код руског *л* главно је, дакле, ово: што већа угнутост средине језика, издизање задњег дела према меком непцу, и широки отвори са стране. Прво је Србину најнезгодније, јер је навикао да му је при изговарању гласа *л* језик више мање у равном положају, и чим му упре врх у горње зубе, језик ће остати као што је и био, и неће се угнути. Зато ће почетник поступити овако: предњи део језика, мало сужен, треба удубити као кашичицу и угнути га тако да му се крајчак јаче издигне, па му врх упрети у кут између горњих предњих зуба и оне испупчености изнад њих (т. зв. алвеоле[2]); затим треба говорити *л*, издижући у исти мах задњи део језика према меком непцу као кад изговарамо *о* или *у*, па ћемо добити руско *л*.

---

[1] лат. velum palati = меко непце, упр. непчана завеса.

[2] При оваким проучавањима треба држати огледало пред собом и, у колико је могућно, пратити оком рад језика. Каткад је и прст добро дошао.

Примери за тврде сугласнике (§§ 8—11): акуз. ба́бу *(ба́бу)* сељанку; бра́тъ *(бра́т)* брат; во́й *(во́ї)* урлање; во́лкъ *(во́лк)* вук; гро́мъ *(гро́м)* гром; дура́къ *(дура́к)* будала, луда; зако́нъ *(зако́н)* закон; кусо́къ *(кусо́к)* комад; ном. множ. ла́пы *(ла́пы)* шапе: ло́скъ *(ло́ск)* сјај; луна́ *(луна́)* месец; инстр. једн. лы́сымъ *(лысымъ)* ћелавим; акуз. ма́му *(ма́му)* мајку, матер; мо́й *(мо́ї)* мој; акуз. једн. мо́крую *(мо́крую)* мокру; мы́лъ *(мыл)* прао је; но́съ *(но́с)* нос; па́ръ *(па́р)* пара; ном. множ. па́ры *(па́ры)* парови; рука́ *(рука́)* рука; са́мъ *(са́м)* сам; сто́лъ *(сто́л)* сто (с преносним значењем); сы́ръ *(сыр)* сир; та́мъ *(та́м)* тамо; дат. то́й *(то́ї)* оној; туда́ *(туда́)* онамо; ном. множ. ты́квы *(тыквы)* бундеве, тикве; фа́ктъ *(фа́кт)* факт; фло́тъ *(фло́т)* флота; акуз. ха́ту *(ха́ту)* сељачку кућу; хво́стъ *(хво́ст)* реп; хо́ръ *(хо́р)* хор, и т. д.

12. **Меки сугласници** (сем *ч*, *щ*). За изговарање меких сугласника и за њихово обележавање вреде ова правила:

1. Изговор меких сугласника.

13. I. Меки зубни и успени разликују се од својих тврдих парњака уопште тиме, што се при њихову постајању врши још једна непчана артикулација, налик на ону која бива при артикуловању гласа *и*, т. ј. да се тврд зубни или успени сугласник изговори меко, потребно је да се језик (поглавито предњим делом) издиже уједно ка тврдом непцу као кад бисмо у исти мах смерали изговорити и глас *и*. Према том:

1. Меки зубни, са широким значењем те речи (види посебан део; у транскрипцији пишемо *д'*, *т'*, *н'*, *з'*, *с'*, *л'*, *р'*) разликују се од тврдих зубних, у главном, тиме што језик артикулује у исти мах и у споменутом правцу. Изузетак је меко *љ (л')*, које се показаним начином не добива од тврдог *л*, као што га Руси изговарају *(л)*, већ од средњег l као што је и наше (§ 11, а). Другим речима, као што меком *д'*, *т'*, *н'*, *з'*, *с'*, *р'* служи за подлогу тврдо *д*, *т*, *н*, *з*, *с*, *р*, тако и меком *л'* служи за подлогу средње l (а на руско *л*).

2. Што вреди за меке зубне, вреди, у главном, и за меке успене (у транскрипцији пишемо: *б'*, *п'*, *м'*, *в'*, *ф'*). С обичном

артикулацијом, потребном за изговарање тврдог *б*, *п*, *м*, *в*, *ф*, скопчан је уједно и споменути рад језика према тврдом непцу.

II. Меко *г*, *к*, *х* (бележимо *г'*, *к'*, *х'*) долази само испред *и* и *е* (графички *ѣ*), и двојако се разликује од нашег *г*, *к*, *х* у групама *ги*, *ки*, *хи* и *ге*, *ке*, *хе*. Пре свега, наши гласови у тим групама су средњо-непчани, т. ј. средњи део језика артикулује према средини непца; у руском пак мѣсто постајања помакнуто је нешто унапред (у правцу према зубима), и ова разлика сама по себи чини да је руско *г*, *к*, *х* пред *е* и *и* мекше од нашег (наше је и у том положају тврдо); уз то је мекоћа у руском још и појачана тиме што се у исти мах предњи део језика јаче испупчава унапред, дакле што се и овде врши онај процес, који је карактеристичан за меке сугласнике (види посебан део).

Како ће Србин изговарати руске меке сугласнике. I. Србин, који говори јужним говором, добиће донекле појам о разлици између руских тврдих и мекших сугласника, ако н. пр. пореди како у његову изговору звучи *з*, *с* или *б*, *п*, *м*, *в* испред *је* (рефлекс некадашњег ѣ), а како у ком другом положају. Тако н. пр. у речима «зјѐница» и «сјѐкира» (кад се изговоре с меким *з'*, *с'*, иза ког се чује предње *ј* или *і*, дакле: «з'јѐница», «с'јѐкира», а не: «зѐница», «сѐкира» са шиштавим пазвуком) његово *з'*, *с'* врло је близу руском меком *з'*, *с'*; а у речима «бјѐжӣм», «пјѐвам», «мјѐрӣм», «вјѐрујѐм», његово *б*, *п*, *м*, *в* подсећа на руско *б'*, *п'*, *м'*, *в'* (види посебан део). 14.

II. У источном говору, који све више превлађује у књижевности, нема ни оваквих мекших сугласника, па како се они ни у јужном, у колико их има, потпуно не поклапају с рускима, Србин, био он јекавац или екавац, имаће на уму ове напомене: 15.

1. Из разлагања о постајању мекших руских сугласника (§ 13) јасно је да наше *ђ*, *ћ*, *њ*, *љ* није исто што руско *д'*, *т'*,

н', л'; према том боље је, одмах при првом учењу, навикавати се на тачан руски изговор, него те руске гласове замењивати својима. Разлика пак између херцеговачког *ʒ, ç*, н. пр. у речима «ʒѐница» и «çѐкира», и руског *з', с'* врло је осетна, и Рус ће је одмах запазити, па зато овде никакве замене не може бити.

2. При изговарању руског *д', т', н', з', с', л'* треба се држати овог правила: говòри *д, т, н, з, с* и средње *л,* као што обично изговараш (дакле, код *д, т, н, л* крајичак језика не одвајај из области горњих зуба), а уједно издижи и језик (поглавито предњи део) према тврдом непцу, као да у истом тренутку, кад говориш тврд сугласник, хоћеш да кажеш и *и*: дат. *д'ѐлу* делу, *т'ѐлу* телу, *н'ѐбу* небу, акуз. *з'ѐмл'у* земљу, *з'ѝму* зиму, *с'ѝлу* силу, *л'ѝпу* липу, дат. *л'ѐту* лету, и т. д., или н. пр. *пу̀т'* пут, *з'а̀т'* зет, импер. *бро̀с'* баци, и т. д.

Напомена. Ко зна, како наши чакавци изговарају своје *ћ* (н. пр. у речи «кућа») и књижевно *ћ*, може и руско *т', д'* тако изговарати.

3. Код меког *р'* и код *б', п', м', в', ф'* ниш ће теже, и почетник ће морати уложити доста пажње и труда, док се не навикне на тачно изговарање. Пут би био овај:

а) Кад споменути гласови не стоје пред самогласником, изговор није тежак: треба само покушати да се у исти мах, кад се каже н. пр. *б,* изговори и *и*, па одмах у зачетку пресећи: *ца̀р'* цар, *б^{а}р'ба́* борба, *го̀лу̯п'* голуб, *кро̀ф'* крв, *о̀з'^{и}м'* озимица, и т. д.

б) И пред *и* није тешко: издижући предњи део језика јаче према непцу, него што то бива у нашим групама *ри, би, пи, ми, ви, фи,* добићемо руско *р'и, б'и, п'и,* и т. д.: акуз. *бр'ѝтву* бријач, *б'ѝтву* битку, дат. *п'ѝву* пиву, *м'ѝр* мир, *в'ѝжу* видим, акуз. *ф'ѝрму* фирму, и т. д.

в) Пред осталим самогласницима треба поступати исто тако, али ту ће већ ниш теже, и иза *р', б', п', м', в', ф'* чуће се у почетниковом говору слабо *ʲ*, које ће при даљем учењу бивати у толико слабије и у толико се губити, у колико се почетник буде

навикавао и на споменуту артикулацију у правцу тврдог непца. Према том: акуз. *р'éпу* репу, ген. *цᵃр'á* цара, и т. д. звучаће у почетника као: *рјéпу, цᵃрјá;* инстр. *б'éдн*ы*м* сиротим, сад. адверб *л'уб'á* волећи — као: *бјéдн*ы*м, л'убјá;* акуз. *п'éну* пену, *м'éру* меру, *в'éру* веру, перф. *в'óѧ* водио — као: *пјéну, мјéру, вјéру, вјóѧ;* акуз. *ф'éрму* млекарник — као: *фјéрму,* и т. д.

4. Иза *г', к', х'* слабо *ј* не сме се ни при почетном учењу никако чути, јер је те гласове и Србину лако изговорити (средњи део језика, као што знамо, § 13,п, треба да додирује непце ниже, него код нас у групама *ги, ки, хи* или *ге, ке, хе,* а у исти мах и сав предњи део треба јаче испунчити и истурити напред, па ћемо добити руско *г'и, к'и, х'и* и *г'е, к'е, х'е*): *г'úбнут'* пропадати, инстр. *к'úсѧ*ы*м* киселим, *х'úтр*ы*м* лукавим, дат. *сѧуг'é* слузи, *рук'é* руци, *сᵃх'é* ралици, и т. д.

Напомена. Правила о изговарању меких сугласника истакнута су овде у главним, битним потезима, колико је у први мах потребно. Потање о меким сугласницима, о разлици између нашег *ђ, ћ, њ, љ* и руског *д', т', н', л',* и т. д. биће говора у посебном дêлу.

2. Обележавање меких сугласника.

За све споменуте меке сугласнике руска буквица, као што је речено у § 7, 2, не служи се посебним словима, него је њихова мекоћа показана графичким знаком или словом иза њих, и то: **16.**

1. На крају речи или пред другим којим сугласником — знаком ь, који нема никакве гласовне вредности и обележава само да је сугласник испред њега мек.

Графички обрасци: дь, ть, нь, зь, сь, ль, рь = д', т', н', з', с', л', р'; бь, пь, мь, вь, фь = б', п', м', в', ф'.

Примери: а) на крају речи: грýдь *(грýт'*; јасни на крају изговарају се као мукли) груди; знáть *(знáт')* знати; вóнь *(вóн')* воња, смрад; мáзь *(мáс')* маст за мазање; императ. брóсь *(брóс')* баци; мóль *(мóл')* мољац; цáрь *(цáр')* цар; || гóлубь *(гóѧуп')* голуб; сы́пь *(сы́п')* егзема (као ситне бабуљице кад се оспу по кожи); óзимь *(óз'ᵘм';* о меком *з[з']* испред *и* види ниже) озимица; крóвь *(крóф')* крв; Рýѳь *(рýф')* Рута (јеврејско име), и т. д.

б) пред сугласником: судьба́ *(сʏд'ба́)* судбина; тьма́ *(т'ма́)* много; акуз. ва́ньку *(ва́н'кʏ)* фијакериста; льва́ *(л'ва́)* лава; гурьба́ *(гʏр'ба́)* гомила, и т. д.

Напомена. За *г'*, *к'*, *х'* у овом положају нема примера.

2. Иначе — словима *и*, *е (ь)*, *ё* (*ѣ*), *ю*, *я*, која, тим самим што стоје за сугласником, показују уједно и да је он мек. У том случају *и́* вреди као *и́*, а *и* (ненаглашено) као краће и слабије *и* (*ᵘ*); *е́ (ь)*, *ё* (*ѣ*), *ю́*, *ю* и *я́* не вреди као *је́*, *јо́*, *јʏ́*, *јʏ*, *ја́* (као н. пр. кад је у почетку речи или иза ког самогласника, § 6,2), него: *е́ (ь)* вреди као *е́*; *ё* (*ѣ*) као *о́*; *ю́* као *ʏ́*, а *ю* (ненаглашено) као краће и слабије *ʏ (ʏ)*, и најзад: *я́* као *а́*.

Напомена. Кад слова *е (ь)* и *я* нису обележена нагласком, гласовна вредност може им бити друкчија (§ 39 и даље). Зато је у графичке обрасце, који долазе, унесено само наглашено *е (ь)* и наглашено *я*.

17. а) **Графички обрасци** за меке зубне (сем *р'*):

д, т, н, з, с, л

\+	и́	= д'и́, т'и́, н'и́, з'и́, с'и́, л'и́
\+	и	= д'ᵘ, т'ᵘ, н'ᵘ, з'ᵘ, с'ᵘ, л'ᵘ
\+	е́ (ь́)	= д'е́, т'е́, н'е́, з'е́, с'е́, л'е́
\+	ё (ѣ́[1])	= д'о́, т'о́, н'о́, з'о́, с'о́, л'о́
\+	ю́	= д'ʏ́, т'ʏ́, н'ʏ́, з'ʏ́, с'ʏ́, л'ʏ́
\+	ю	= д'ʏ, т'ʏ, н'ʏ, з'ʏ, с'ʏ, л'ʏ
\+	я́	= д'а́, т'а́, н'а́, з'а́, с'а́, л'а́.

Примери: ди́тя *(д'ᵘт'а́)* дете; инстр. ди́вным*ъ* *(д'и́вн*ы*м)* за чудо дивним; дика́рь *(д'ᵘка́р')* дивљак; де́нь *(д'е́н')* дан; дат. де́лу *(д'е́лʏ)* делу; акуз. де́вушку *(д'е́вʏшкʏ)* девојку; дёрнуть *(д'о́рнʏт')* тргнути; идёт*ъ* *(ᵘд'о́т)* иде; надёванъ *(нᵃд'о́вᵃн*, § 117*)* облачен (н. пр. капут); дю́йм*ъ* *(д'ʏ́јм)* палац (као мера); ген. дя́ди *(д'а́д'ᵘ)* ујака;

ти́гръ *(т'и́гр)* тигар; плати́ть *(плᵃт'и́т')* плаћати; ти́тулъ *(т'и́тʏлᵃ)* титула; те́мь *(т'е́м')* тама; дат. те́лу *(т'е́лʏ)* телу; акуз. тётку *(т'о́ткʏ)* тетку; инстр. тёмным*ъ* *(т'о́мн*ы*м)* тамним; тёплым*ъ* *(т'о́плᵃ*ы*м)* топлим; плетёт*ъ* *(плʲе*т'о́т)* плете; тюрьма́ *(т'ʏр'ма́)* тамница; тюле́нь *(т'ʏл'е́н')* морски пас; акуз. ти́жбу *(т'а́жбʏ)* парницу; акуз. тя́тю *(т'а́т'ʏ)* тату, оца (нар.);

[1] Уколико долази.

ника́къ *(н'ᵘка́к)* никако; акуз. ни́тку *(н'и́ткᵘ)* кончић; дат. не́бу *(н'е́бᵘ)* небу; акуз. нѣ́гу *(н'е́гᵘ)* мазност; нѣ́тъ *(н'е́т)* није; дат. пёбу *(п'о́бᵘ)* пецу; нёсъ *(н'о́с)* носио; љнётъ *(л'н'о́т)* прања (за што); пю́пить *(п'ю́н'ᵘт')* кијескати; акуз. пя́ню *(п'а́н'ᵘ)* дадиљу;

зима́ *(з'ᵘма́)* зима; акуз. зе́млю *(з'е́мл'ᵘ)* земљу; зѣ́въ *(з'е́ф*; јасни изговарају се на крају речи као мукли, § 155,2) ждрело (н. пр. у човека); грызётъ *(грᵘз'о́т)* гризе; дат. кня́зю *(кн'а́з'ᵘ)* кнезу; зя́бнуть *(з'а́бнᵘт')* зепсти;

ном. мн. **си́**лы *(с'и́лᵘ)* снаге; се́мь *(с'е́м')* седам (број); се́рпъ *(с'е́рп)* срп; дат. сѣ́ну *(с'е́нᵘ)* сену; ген. мн. сёлъ *(с'о́ѧ)* села; пасётъ *(пᵃс'о́т)* пасе (пастир стадо); ном. мн. сѣ́дла *(с'о́дѧᵃ*, § 117) седла; сюда́ *(с'ᵘда́)* овамо; фут. ся́ду *(с'а́дᵘ)* сешћу;

ли́стъ *(л'и́ст)* лист; ля́ть *(л'и́т')* лити, сипати; ном. мн. ле́нты *(л'е́нтᵘ)* траке; лѣ́нь *(л'е́н')* леност; дат. лѣ́ту *(л'е́тᵘ)* лету; лёдъ *(л'о́т)* лед; лёгъ *(л'о́к)* легао; лю́ди *(л'ю́дʲᵘ)* људи; ля́гу *(л'а́гᵘ)* лећи ћу, и т. д.

б) **Графички обрасци** за *р'* и за меке усне: **18.**

р, б, п, м, в, ф
+ й = р'й, б'й, п'й, м'й, в'й, ф'й
+ и = р'и, б'и, п'и, м'и, в'и, ф'и
+ é (ѣ) = р'é, б'é, п'é, м'é, в'é, ф'é
+ ё (ѣ[1]) = р'ó, б'ó, п'ó, м'ó, в'ó, ф'ó
+ ю = р'ý, б'ý, п'ý, м'ý, в'ý, ф'ý
+ ю = р'ᵘ, б'ᵘ п'ᵘ, м'ᵘ, в'ᵘ, ф'ᵘ
+ я = р'á, б'á, п'á, м'á, в'á, ф'á[2].

Примери: ном. мн. **ри́**зы *(р'и́зᵘ)* одежде; курѝть *(кᵘр'и́т')* пушити; акуз. ре́нту *(р'е́нтᵘ)* ренту; ре́бусъ *(р'е́бᵘс)* ребус; ном. мн. рѣ́пы *(р'е́пᵘ)* репе; акуз. рѣ́ку *(р'е́кᵘ)* реку; рёвъ *(р'о́ф*,

---

[1] Уколико долази.

[2] Као што је речено у § 15,з,в, у горњим групама (сем оних с *и*) чује се у почетниковој говору слабо ʲ, т. ј. звучаће:

р, б, п, м, в, ф
+ é (ѣ) као рʲé, бʲé, пʲé, мʲé, вʲé, фʲé
+ ё (ѣ) као рʲó, бʲó, пʲó, мʲó, вʲó, фʲó
+ ю као рʲý, бʲý, пʲý, мʲý, вʲý, фʲý
+ ю као рʲᵘ, бʲᵘ, пʲᵘ, мʲᵘ, вʲᵘ, фʲᵘ
+ я као рʲá, бʲá, пʲá, мʲá, вʲá, фʲá.

Овај начин изговарања мора се источетка допустити, и он ће најбоље послужити као прелаз правом руском изговору, јер боље је да се у први мах, н. пр. у речима мя́ть и вѣ́лъ чује ʲ: *мʲя́т'*, *вʲó ѧ*, него да нема

§ 155,2) урлање; берётъ *(б′ᵉр′от)* узима; акуз. рóмку *(р′у́мку)* чашицу; дат. мóрю *(мóр′у)* мору; рѝдъ *(р′а́т)* ред;

би́ли *(б′и́л′ᵘ)* бѝли су, тукли су; ном. мн. би́твы *(б′и́твᵘ)* битке; рубе́цъ *(ру́б′ец)* поруб; бѣсъ *(б′е́с)* ђаво; инстр. бѣлымъ *(б′е́ᵃᵘм)* белим; ном. мн. бёдра *(б′о́дрᵘ)* бедра; 3 л. једн. гребётъ *(гр′ᵉб′о́т)* весла (он); бю́стъ *(б′у́ст)* попрсје, биста; дат. го́лубю *(го́ᵃᵘб′у)* голубу; сад. адв. губи́ *(губ′а́)* упропаштујући;

пита́ть *(п′ᵘта́т′)* хранити; пи́ть *(п′и́т′)* пити; пе́нь *(п′е́н′)* пањ; инстр. пе́рвымъ *(п′е́рвᵘм)* првим; акуз. пѣ́ну *(п′е́нᵘ)* пену; пёсъ *(п′о́с)* пас; инстр. пёстрымъ *(п′о́стрᵘм)* шареним; пя́ть *(п′а́т′)* пет; инстр. пя́тымъ *(п′а́тᵘм)* петим;

ми́гъ *(м′и́к,* § 155,2) трепутак; акуз. мигу́ту *(м′ᵘгу́тᵘ)* минут; инстр. ми́рнымъ *(м′и́рнᵘм)* мирним; ме́ль *(м′е́л′)* плићина; мѣлъ *(м′е́ᵃ)* креда; акуз. мѣ́ру *(м′е́рᵘ)* меру; дат. мѣ́сту *(м′е́стᵘ)* месту; ном. мн. мётлы *(м′о́тᵃᵘ)* мётле; мёдъ *(м′о́т)* мед; мя́ть *(м′а́т′)* гужвати; дат. мя́су *(м′а́сᵘ)* месу;

ви́лы *(в′и́ᵃᵘ)* вѝле; вина́ *(в′ᵘна́)* кривица; вѣсь *(в′е́с′)* сав; акуз. вѣ́ру *(в′е́рᵘ)* веру; ном. мн. вёрсты *(в′о́рстᵘ)* врсте (руска мера; види речник); вёзъ *(в′о́с)* возио; плывётъ *(пᵃᵘв′о́т)* плива; ном. мн. звѣзды *(з′в′о́здᵘ;* о меком *з[з′]* види ниже, § 19, дод. 1) или: звѣ́зды *(з′в′е́здᵘ)* звезде; ви́нуть *(в′а́нᵘт′)* венути;

фи́зикъ *(ф′и́з′ᵘк)* физичар; акуз. фе́ску *(ф′е́скᵘ)* фесић; буфе́тъ *(бᵘф′е́т)* орман за стоно посуђе, и т. д.

19. в) **Графички обрасци** за г′, к′, х′:

г, к, х
+ и́ = г′и́, к′и́, х′и́
+ и = г′ᵘ, к′ᵘ, х′ᵘ
+ е́ = г′е́, к′е́, х′е́.

никакве разлике између ма́ть (= мати) и мя́ть (= гужвати), и између вѣ́ль (= водио) и во́ль (= во). Према том речи ре́бусъ, акуз. ре́бу ребу, рёвъ урлање и т. д., звучаће у почетниковим устима као: *рʲе́бусъ, рʲе́бу, рʲо́въ*, а речи: рóмку чашицу, вѣ́рю верујем — као: *рʲу́мку, вʲе́рʲу*; тако исто: рубе́цъ поруб, бѣсъ ђаво, чује се као: *рубʲе́ц, бʲе́с*, а: онъ=гребётъ он весла, дат. го́лубю голубу, любя́ волећи — као: *он=грʲебʲо́т, го́ᵃᵘбʲу, л′убʲа́*, и т. д., и т. д. С овог изговора почетник ће се трудити да што пре пређе на руски начин изговарања, као што је показано у примерима који долазе.

Примери: **гѝ**бнуть *(г'и́бну т')* пропадати; ном. мн. плу́ги, но́ги *(плу́г'и, но́г'и)* плугови, ноге; импер. лѓи́ *(лг'и́)* лажи; дат. слугѣ́ *(слу́г'е́)* слузи;

кѝснуть *(к'и́сну т')* постајати кисео; ном. мн. ру́ки, му́ки *(ру́к'и, му́к'и)* руке, муке; импер. пеки́ *(п'е́к'и́)* пеци; дат. рукѣ́ *(ру́к'е́)* руци;

инстр. **хѝ**трымъ *(х'и́тр ы м)* лукавим; ном. мн. му́хи, ду́хи *(му́х'и, ду́х'и)* муве, дуси; дат. сохѣ́ *(со а х'е́)* ралици, и т. д.

Додаци. 1. Мек сугласник пред меким сугласником често није обележен никаквим графичким знаком. Тако н. пр. у речима ко́сть кост, и у́зникъ сужањ, сугласници *с* и *з* такође су меки *(к'о́с'т', у́з'н'и к)*. О томе, који су сугласници пред мекима меки, а који су тврди, имају у руском нарочита правила, о којима ће бити доцније говора (§ 161 и даље).

2. И ъ у средини речи може вредити као мек знак. О овом биће говора у § 81.

г) Увек меки и увек тврди сугласници.

Нека слова сама по себи казују гласовну вредност сугласнику или сугласничкој групи, без обзира на графички знак (ь, ъ) или на слово које је за њима. То су: *ч*, *щ* и *ж*, *ш*, *ц*. **20.**

Увек меки сугласници. Гласови, обележени словима *ч* и *щ*, увек су меки: **21.**

1. Разлика између нашег *ч* и руског меког *ч* (у транскрипцији пишемо *ч'*) у овом је: код нашег *ч*, одмах у почетку његова постајања, крајичак језика је нешто увучен, тако да врло малим делићем при врху додирује алвеоле (испупченост изнад зуба); код руског *ч'* крајичак је мало више истурен тако да целом површинцом својом захвата доњи део алвеола (скоро исто као код *т'*); уз то и предњи део језика издиже се јаче ка тврдом непцу. (У неким нашим крајевима и иначе, у говору појединаца, чује се такође меко *ч*, које је акустички врло близу руском *ч'*, н. пр. у речима «чо̀век», «чѐтири», кад се изговоре као «ч'о̀век» «ч'ѐтири», а нипошто као: «ћо̀век», «ћѐтири»).

Примери: ча́съ *(ч'а́с)* сат; число́ *(ч'и сло́)* број; инстр. чу́днымъ *(ч'у́дн ы м)* дивним; ме́чь *(м'е́ч')* мач; ре́чь *(р'е́ч')* говор; до́чь *(до́ч')* кћи, и т. д.

2. Слово *щ* вреди:

а) или као *ш'ч'*. У овој групи, као што се види и по знаку ' којим смо је обележили, и *ш* је меко, и мекоћа му добива се као и иначе код меких сугласника, т. ј. јачим издизањем предњег дела језика ка тврдом непцу (како је ово издизање потребно и код *ч*, оно ће почети већ од *ш*, па ће ићи непретржито до год трају оба гласа).

б) или (књижевни изговор) као дуго меко *ш*, које постаје ако се *ш'*, изговорено показаним начином, мало продужи (бележимо *ш'*; изговарај, као да хоћеш да кажеш *ш'ш'* једно за другим, али без прекида у гласу, па ћеш добити *ш'*).

Примери: щи́тъ *(ш'ч'и́т*, књиж. *ш'и́т)* штит; щипа́ть *(ш'ч'ᵘпа́т'*, књиж. *ш'ᵘпа́т')* штипати; акуз. щу́ку *(ш'ч'у́кᵘ*, књиж. *ш'у́кᵘ)* штуку; вла́щъ *(пѧа́ш'ч'*, књиж. *пѧа́ш')* огртач; мо́щь *(мо́ш'ч'*, књиж. *мо́ш')* моћ; свищу́ *(с'в'ᵘш'ч'у́*, књиж. *с'в'ᵘш'у́;* о меком *с [с']* види § 19, дод. 1) звиждим; ищу́ *(п'ᵘш'ч'у́*, књиж. *п'ᵘш'у́)* дерем се, и т. д.

Напомене. 1. Како слова *ч*, *щ* већ сама по себи обележавају меке гласове, па им мекоћу није потребно још нечим истицати, иза њих не долази *ю* и *я*, већ *у* и *а*; мимо то, *е (ѣ)* и *ё* вреди иза њих као и иначе иза меких сугласника, т. ј.: ʲ спреда ни најмање се не чује, н. пр. чёй *(ч'ёі*, а нипошто: *ч'ʲёі)* чији; 3 л. мн. чёшутъ *(ч'ёшᵘт*, а нипошто: *ч'ʲёшᵘт)* чешу; инстр. чѣмъ *(ч'ѣм*, а не: *ч'ʲѣм)* чиме; чёлнъ *(ч'о́ѧн*, а не: *ч'ʲо́ѧн)* чун; инстр. бичёмъ *(б'ᵘч'о́м)* бичем; инстр. чёрнымъ *(ч'о́рнᵘм)* црним; лок. бичѣ́ *(б'ᵘч'ѣ́)* бичу; || ном. мн. щёпки *(ш'ч'ёп'к'ᵘ*, књиж. *ш'ёп'к'ᵘ*, а нипошто: *ш'ч'ʲёп'к'ᵘ* или *ш'ʲёп'к'ᵘ;* о меком *п [п']* види § 19, дод. 1) иверје; щёль *(ш'ч'ёл'*, књиж. *ш'ёл'*, а нипошто: *ш'ч'ʲёл'* или *ш'ʲёл')* пукотина; тако исто: лок. плющѣ́ *(пл'ᵘш'ч'ѣ́*, књиж. *пл'ᵘш'ѣ́)* бријану; инстр. плащёмъ *(пѧᵃш'ч'о́м*, књиж. *пѧᵃш'о́м)* огртачем; акуз. щётку *(ш'ч'о́ткᵘ*, књиж. *ш'о́ткᵘ)* четку; ном. мн. щёчки *(ш'ч'о́ч'к'ᵘ*, књиж. *ш'о́ч'к'ᵘ)* обрашчићи; щёлкнуть *(ш'ч'о́кнᵘт'*, књиж. *ш'о́кнᵘт')* кврцнути, и т. д.

2. Како је изговор *щ* = *ш'* књижеван (види и § 72), у даљем разлагању само је он унесен у транскрипцију. Почетник, док не навикне, може се држати изговора *щ* = *ш'ч'*, који је за први почетак лакши, и који ће у његовим устима бити јаснији и изразитији.

Увек тврди сугласници. Сугласници *ж, ш* и *ц* само у неким приликама могу бити меки (*ш*, као што смо мало час видели [§ 21,2], меко је кад стоји уз *ч'*, дакле у групи *ш'ч'*, или кад је дуго; о меком *ж* и *ц* биће доцније говора, § 134,а и § 167). Иначе они су увек тврди и изговарају се као исти гласови у нашем језику, с том разликом што је у руског *ж, ш* језична маса повучена више уназад, т. ј. простор између језика и зуба већи је, па зато је *ж, ш* у руском тврђе од нашег. 22.

Примери: жа́ръ *(жа́р)* ватра (у болесника); акуз. жа́жду *(жа́жду)* жеђ; инстр. дру́жнымъ *(дру́жн^{ы}м)* сложним; жу́къ *(жу́к)* буба; жури́ть *(жур'и́т')* корити, грдити (кога); съ пажо́мъ *(с^{ъ}п^{а}жо́м)* с пажем; || ном. мн. ша́пки *(ша́п'к'^{и})* капе; акуз. шку́ру *(шку́ру)* кожу (у зверињa); шо́въ *(шо́ф,* § 155,2) шав; ном. мн. шу́бы *(шу́б^{ы})* бунде; || ца́рь *(ца́р')* цар; дат. купцу́ *(к^{у}пцу́)* трговцу; инстр. купцо́мъ *(к^{у}пцо́м)* трговцем, и т. д.

Напомена. Зато што су словима *ж, ш* и *ц* обележени тврди сугласници, који се, у главном, не могу умекшавати, иза њих такође не долази *ю* и *я*, већ *у* и *а*; мимо то, за *е (ѣ)* и *ё* вреди и овде исто што је речено у § 21, нап. 1, т. ј.: ^{j} спреда ни најмање се не чује: акуз. же́ртву *(же́ртв^{у},* а нипошто: *жјéртв^{у})* жртву; жела́ть *(ж^{е}ѧ́т')* желети; лок. ножѣ́ *(н^{а}же́)* ножу; жёлчь *(жо́ѧч',* а нипошто *жјо́ѧч')* жуч; инстр. жёлтымъ *(жо́ѧт^{ы}м)* жутим; ном. мн. жёны *(жо́н^{ы})* жене; || ше́стъ *(ше́ст,* а нипошто: *шјéст)* мотка; дат. душѣ́ *(д^{у}ше́)* души; акуз. ше́ю *(ше́і^{у})* врат (у човека), шију (у гуске); шёлкъ *(шо́ѧк,* а нипошто: *шјо́ѧк)* свила; шёлъ *(шо́ѧ)* ишао; || це́нтръ *(це́нтр)* центар; цѣ́ль *(це́л',* а нипошто: *цјéл')* циљ; инстр. цѣ́лымъ *(це́ѧ^{ы}м)* целим, и т. д.

Групе *жи, ши.* С изговором тврдих сугласника *ж, ш* скончан је и изговор групâ *жи, ши.* 23.

1. У старом језику гласови *ж, ш* били су некад меки (види посебан део), и док су били меки, *и* се је држало иза њих, па је у графици и данас тако остало. Доцније они су отврдли, а то је учинило да је *и* иза њих прешло у *ы* или у глас који му је више или мање близу.

2. У књиж. изговору бива двојако: или се чује свуда *ы*, или је тако само на крају речи и испред тврдих сугласника, а испред меких јавља се глас који нагиње к *и*, т. ј. средњи део језика издиже се више унапред, у правцу артикулације самогласника *и*, и добива се као нека средина између једног и другог гласа (у транскрипцији бележимо свуда *жы*, *шы*).

Примери: а) за **жи:** жи́ръ *(жы́р)* маст; живо́тъ *(жыво́т)* трбух; жиле́цъ *(жыл'е́ц)* укућанин; 3 л. једн. живётъ *(жыв'о́т)* живи; императ. живи́ *(жыв'и́)* живи; акуз. жи́лу *(жы́ѧу)* жилу; перф. жи́ли *(жы́л'и)* живели су; инстр. похо́жимъ *(пахо́жым)* сличним; ген. лжи́ *(ѧжы́)* лажи; ко́жи *(ко́жы)* коже; ном. множ. пажи́ *(пажы́)* пажеви; императ. служи́ *(сѧужы́)* служи, и т. д.

б) за **ши:** дат. ши́лу *(шы́ѧу)* шилу; ши́лъ *(шы́ѧ)* шио је; ши́ли *(шы́л'и)* шили су; ши́шъ *(шы́ш)* шипак; ном. мы́ши *(мы́шы)* мишеви; ген. души́ *(душы́)* душе; гру́ши *(гру́шы)* крушке; По́льши *(по́л'шы)* Пољске; ном. мн. на́ши, ва́ши *(на́шы, ва́шы)* наши, ваши; ген. хоро́шихъ *(харо́шых)* добрих; инстр. хоро́шими *(харо́шым'и)* добрим; императ. пиши́ *(п'ишы́)* пиши; суши́ *(сушы́)* суши, и т. д.

24. **Група** *цы*. 1. Иза *ц*, које је некад било мек глас, као и *ж*, *ш*, и које је доцније такође отврдло (види посебан део), некадашње *и* прешло је сасвим у *ы*, па се у руским речима тако и пише.

Примери: ген. мн. цыпля́тъ *(цыпл'а́т)* пилића; ном. мн. купцы́ *(купцы́)* трговци; жильцы́ *(жыл'цы́)* укућани; па́льцы *(па́л'цы)* прсти; пя́льцы *(п'а́л'цы)* ђерђев; юнцы́ *(і̯унцы́)* младићи (више презриво или неозбиљно), и т. д.

2. У туђицама пише се *и*, а према руским речима, у којима долази група *цы*, обично се говори *ы*.

Примери: ци́ркъ *(цы́рк)* циркус; цикло́нъ *(цыкло́н)* циклон (грдан олуј); цико́рій *(цыко́р'иі̯)* цикорија; акуз. ци́тру *(цы́тру)* цитру; ци́фру *(цы́фру)* цифру (бројку); цита́ту *(цыта́ту)* цитат («навод»); акуз. ле́кцію *(л'е́кцыі̯у)* предавање; Фра́нцію *(фра́нцыі̯у)* Француску; Гре́цію *(гр'е́цыі̯у)* Грчку; дат. Ту́рціи *(ту́рцыи)* Турској, и т. д.

д) Ближа правила за изговарање наглашених самогласника.

Наглашен самогласник очувао је своју гласовну вред- 25.
ност; он се изговара јасно, јасније и јаче од свих осталих самогласника у речи.

I. е́, ѣ́, э́.

За е-глас има уопште три слова: *е, ѣ* и *э*. 26.

1. **е́** изговара се двојако: а) као *jé* или *'é*, б) као *jó* или *'ó* (знаком ' обележена је мекоћа сугласника који је испред *é, ó*):

а) Ако иза *é* долази мек сугласник или *i*, оно вреди као *jé* или као *'é:* као *jé* вреди кад стоји у почетку речи или ако је испред њега самогласник (§ 6,2), а као *'é* ако је непосредно испред њега сугласник (§ 16,2; о случајевима, кад је између сугласника и *е* стављено ъ или ь, дакле кад сугласник не долази непосредно уз *е*, биће доцније говора, § 80,2 и § 81).

Примери: 1. **е́** у почетку речи и иза самогласника = *jé*: е́ль *(jél')* је́ла; е́сть *(jés't';* о меком *с [s']* види § 19, дод. 1) има; е́сли *(jés'l'и)* ако; ген. моéй *(мajéi)* моје; твоéй *(твajéi)* твоје, и т. д.

2. **е́** непосредно иза сугласника = *'é*: те́мь *(t'ém')* тама; де́нь *(d'én')* дан; де́ньги *(d'én'i'и)* новци; се́мь *(s'ém')* седам; инстр. се́льскимъ *(s'él'ск'имъ)* сеоским; ле́сть *(l'és't')* ласкање; пле́сть *(pl'ét')* бич; че́сть *(č'és't')* част; ще́ль *(ш'él')* пукотина, и т. д.

б) Ако иза *é* долази тврд сугласник или ако *é* стоји на крају речи, оно вреди као *jó* или као *'ó:* као *jó* вреди у почетку речи или ако је испред њега самогласник, а као *'ó*, ако је испред њега сугласник који није обележен знаком ъ или ь (види горе, први одељак; овакво *é* означено је не само у акцентованим текстовима, него често и код руских писаца, двема тачкама озго: *ë*).

Примери: 1. **ѣ́** у почетку речи и иза самогласника = *jó*: акуз. ёлку *(jóлкy)* малу јелу (али: е́ль = *jél'* јела); ёжъ *(jóш;* јасни на крају као мукли, § 155,2) јеж; || моё *(мajó)* моје;

твоё *(тв^{и}јо́)* твоје; акуз. её *(ј^{е}јо́)* њу; 3 л. једн. поётъ *(п^{и}јо́т)* пева; суётъ *(с^{ы}јо́т)* гура; куётъ *(к^{ы}јо́т)* кује; 1 л. мн. жуёмъ *(ж^{ы}јо́м)* жваћемо; плюёмъ *(пл′^{ы}јо́м)* пљујемо, и т. д.

2. **ё** непосредно иза сугласника = *о*: инстр. тёмнымъ *(т′о́мн^{ы}м)* тамним (али: тёмь тама); акуз. тётку *(т′о́тк^{ы})* тетку; дёрнъ *(д′о́рн)* бусен; ном. мн. сёла *(с′о́а^{а}*, § 117) села (али: сёльскій сеоски); инстр. весёлымъ *(в′^{е}с′о́а^{ы}м)* веселим (али: весёліе радост); лёдъ *(л′о́т)* лед; акуз. плётку *(пл′о́тк^{ы})* мали бич (али: плéть бич); онъ нёсъ *(он=н′о́с)* он је носио; ном. мн. рёбра *(р′о́бр^{а})* ребра; ты пёкъ *(ты=п′о́к)* пекао си (али: пéчь пећи); ном. мн. вёсла *(в′о́с^{а})* весла; мёдъ *(м′о́т)* мед; чёлнъ *(ч′о́н)* чун; на чёмъ *(н^{а}=чо́м)* на чему; акуз. щёлку *(ш′о́к^{ы})* пукотину (али: щéль пукотина); крещёнъ *(кр′^{е}ш′о́н)* крштен; жёлудь *(жо́^{ы}т′)* жир; ном. мн. жёны *(жо́н^{ы})* жене; шёлъ *(шо́)* ишао је; ‖ ни то́, ни сё *(н′^{и}=то́, н′^{и}=с′о́* ни ово, ни оно; ещё *(ј^{е}ш′о́)* још, и т. д.

Напомена. Иза *ч*, *щ* (увек меки гласови) и иза *ж*, *ш*, *и* (тврди) каткад се и пише *о* место *ё*, н. пр. чо́ртъ *(ч′о́рт)* ђаво, упр. чёртъ (пореди множ.: чéрти, т. ј. *ч′е́рт′^{и}*, ђаволи); плечо́ *(пл′^{е}ч′о́)* раме, упр. плечё (пореди срп. «плéће»); но́жъ, шала́шъ колиба, купе́цъ трговац — инстр. ножо́мъ, шалашо́мъ, купцо́мъ, упр. ножёмъ, шалашёмъ, купцёмъ (пореди срп. «но́жем, пàлошем, тр̀гôвцем»), и т. д.

Додаци. 1. Оба истакнута правила вреде само у главном; више о овој појави биће говора у посебном дéлу.

2. У акцентованим текстовима почетник ће се држати овог правила: где стоји *е́*, читај *је* или *ѣ́*, а где стоји *ё*, читај *јо* или *ѣ́о* према оном како је горе показано.

27. 2. **ѣ** (више се, уопште, само по традицији, као остатак из прошлости; види посебан део) по гласу је исто што и *е́* (§ 26, 1,а), дакле: у почетку речи и иза самогласника вреди као *је́*, а непосредно иза сугласника — као *ѣ́*.

Примери: 1. **ѣ** у почетку речи и иза самогласника = *је́*: ѣ́ду *(је́д^{у})* путујем; лок. змѣ́ѣ *(з′м′^{е}је́)* змији, и т. д.

2. **ѣ** непосредно иза сугласника = *ѣ́*: дат. тѣ́лу, дѣ́лу *(т′е́а^{у}, д′е́а^{у})* телу, дéлу; дат. сѣ́ну *(с′е́н^{у})* сену; зѣ́въ *(з′е́ф)* ждрело (у човека); дат. лѣ́ту *(л′е́т^{у})* лéту; акуз. нѣ́ту *(н′е́т^{у})* мазност; нѣ́тъ *(н′е́т)* није; рѣ́чь *(р′е́ч′)* говор; пѣ́ть *(п′е́т′)*

певати; инстр. бѣлымъ *(б'ѣл^{ы}м)* белим; дат. вѣтру *(в'ѣтр^{у})* ветру; мѣрить *(м'ѣр'^{и}т')* мерити; инстр. чѣмъ *(ч'ѣм)* чиме; лок. једн. од ключъ кључ, плющъ бршљан: ключѣ, плющѣ *(кл'^{у}ч'ѣ, пл'^{у}щ'ѣ)*; лок. једн. од ножъ, паша́ паша (турски): ножѣ, пашѣ *(н^{а}жѣ, п^{а}шѣ)*; инстр. цѣлымъ *(цѣл^{ы}м)* целим; лок. једн. од кузне́цъ ковач, купе́цъ трговац: кузнецѣ, купцѣ *(к^{у}з'н'^{е}цѣ, к^{у}пцѣ)*, и т. д.

Додатак. Наглашено *ѣ* може само изузетно, у врло ретким случајевима, вредити као *jó*, *'ó* (бележимо Ѣ), и у том је данас једина разлика између њега и наглашеног *е*, н. пр. ном. мн. гнѣзда *(гн'о́зд^{а}*, § 117) гнезда, звѣзды *(з'в'о́зд^{ы}*; има и: звѣзды) звезде, и т. д.

3. э́ у говору образованих људи вреди као просто *é* које 28.
не умекшава сугласника испред себе (дакле није ни *jé* ни *'é*).

а) У руским речима оно долази у показном корену *э-*, спојеном с неким заменицама и прилозима (пореди срп. «ѐ-во, ѐ-то, ѐ-но»), дакле само као почетан, и то увек наглашен, глас: акуз. э́ту *(ét^{у})* ову (тако и у свима падежима од заменице э́тотъ, э́та, э́то = овај, ова, ово; затим у заменици э́такой = такав; у прилогу э́такъ = овако); мимо то *э́* долази у неким усклицима, као: э́хъ *(éх)!* ах!, э́къ *(ék)!* ала! и т. д.

б) Иначе *э* се употребљава у туђим речима да би се обележио показани изговор, и ту може бити наглашено или ненаглашено: акуз. э́тику *(ét'^{и}к^{у})*, эпо́ху[1] *(^{е}по́х^{у})*, дуэ́ль *(д^{у}ѣ́л')*, эма́ль *(^{е}ма́л')*; тако је и у туђим именима и презименима: Эдуа́рдъ *(^{е}д^{у}а́рт)*, Тэ́нъ[2] *(тѣ́н)*, и т. д.

Напомена. На ком другом месту, а не у апсолутном почетку, *э* долази у руским речима само онда кад хоће да се обележи нарочит начин изговарања, н. пр. тэ́къ рећи ће ко кад се ачи (место та́къ) = да! тако!

Опште правило за изговарање *е*-гласа. Поред оног 29.
што је досад речено, при изговарању наглашеног *е* (било да је

---

[1] У номинативу од ових речи долази ненаглашено *а* (э́тика, эпо́ха), а о том, како се оно изговара, биће доцније говора.

[2] Презиме чувеног француског критичара (Taine).

обележено словима *е*, *ѣ* или *э*) размак између језика и непца може бити већи или мањи, па према том и *е*-глас може звучати шире («отвореније») или уже («затвореније»). Овај изговор у свези је с местом, на ком се *е* налази:

а) Ако је на крају речи или ако је сугласник иза њега тврд, *е*-глас[1] изговара се као наше срп. *е*, н. пр. у облицима «бе̏ре», «бе̏га» (средње, нормално *е*, много шире од француског *é*, н. пр. у речи été = лето; у транскрипцији бележимо *é*).

б) Ако је пак сугласник иза њега мек, *é*-глас је врло узан, много ужи од француског *é* у речи été (у транскрипцији бележимо *ȇ*).

в) Између два тврда сугласника, н. пр. у речи э́тотъ кад стоји с предлогом: отъ э́той о̀д тȇ, въ э́томъ у̀ то̀м, подъ э́ту по̀д ту̀, и т. д., *é*-глас је врло широк и звучи као француско *ê* у речи tête (= глава). Тако или скоро тако је и онда ако је први сугласник *ж*, *ш* или *ц*, у речима као н. пр. же́злъ штака (у архијереја), же́нскій женски, же́ртва жртва, ше́стъ мотка, цѣ́лый цео, цѣ́нный од вредности (предмет), цѣ́пъ цеп (за млаћење жита), и т. д. (у транскрипцији бележимо *ǽ*).

Примери: а) на крају речи = *é:* гдѣ́ *(гд'é)* где; мнѣ́ *(мн'é)* мени; дат. мужикѣ́, душѣ́ *(мужык'é, душé)* сељаку, души, и т. д.

б) пред тврдим сугласником = *é*, а пред меким = *ȇ:* бре́дъ *(бр'ét,* § 155,2) бунцање, али: бре́дить *(бр'ȇд'ит')* бунцати; акуз. ме́лкую *(м'élкуi̯у)* плитку, али: ме́ль *(м'ȇл')* плићак; || е́стъ *(jést)* једе (он), али: е́сть *(jȇс'т')* јести; е́лъ *(jél)* јео је, али: е́ль *(jȇл')* јела (дрво); свѣ́тъ *(с'в'ét)* свет, али: свѣ́тить *(с'в'ȇт'ит)* сија; акуз. вѣ́ру *(в'éру)* веру, али: вѣ́рить *(в'ȇр'ит)* веровати; || акуз. э́ту *(étу)* ову, али: ном. мн. э́ти *(ȇт'и)* ови; поэ́тъ *(поét* и: *паét,* § 279, нап.) песник, али акуз.: поэ́зію *(поȇз'иi̯у* и: *паȇз'иi̯у);* дат. э́ху *(éху)* одјеку, али акуз.: э́тику *(ȇт'ику),* и т. д.

в) између два тврда сугласника = *ǽ:* въ э́ту *(в'ǽту)* у̀ ту̀; | же́злъ *(жǽзл)* штака (у архијереја); же́ртва *(жǽртва)* жртва; же́нскій *(жǽнскiй,* § 84,1) женски; | ше́стъ *(шǽст)*

[1] Говор је, разуме се, непрестано о оном *е* које не прелази у *jo*, *'o*, јер у том случају ни нема гласа *е*.

мотка; волшéбный *(вᵃѧшǽбнᵇі̯)* чаробан; душéвный *(дᵘшǽвнᵇі̯)* душеван; | цѣ́пъ *(цǽп)* цеп (за млаћење жита); цѣ́лый *(цǽѧᵇі̯)* цео, и т. д.

Напомене. 1. Као што знамо (§ 21), *ч*, *щ* увек су меки сугласници, према том *é*-глас испред њих увек је узан: мéчъ *(м'ê̱ч')* мач, клéщи *(кл'ê̱ш̱'ᵘ)* кљеште. Тако је, разуме се, увек и испред неслоговног *и (і̯)*: дат. éй *(jê̱і̯)* њој, ручéй *(рᵘч'ê̱і̯)* поточић, инстр. моéю *(мᵃjê̱і̯ᵘ)* мојом, и т. д.

2. Сугласници *ж*, *ш* и *ц* тврди су (§ 22), и *é*-глас испред њих широк је: 3 л. мн. рѣ́жутъ *(р'éжᵘт)* секу; инстр. пѣ́шимъ *(п'éшᵇᵘм)* пешаком; императ. утѣ́шь *(ᵘт'éш)* утеши; чтéцъ *(ч'т'éц)* читач, и т. д.

3. На крају речи, као што је речено горе код а) чује се средње, нормално *е;* прионе ли уз реч енклитика с почетним мекпм сугласником, *é* ће бити узано, н. пр. ужé *(ужé)* већ, али: неужéли т. ј. не-ужé-ли *(н'ᵉ=ᵘжê̱=лᵘ)* = зар?! може ли бити?!

Додатак. Јача или слабија суженост *е*-гласа стоји и до тога, да ли је језик напрегнут или није. У напрегнутом положају бокови језика су стегнути, а средина је испупчена и јаче извијена према непцу, тако да је пролаз, којим иде ваздушни ток, ужи, па је и глас због тога још ужи, него кад је језик ненапрегнут (о погодбама ове појаве код *е*-гласа и код других самогласника биће говора у посебном дêлу).

II. и́.

1. и́ се изговара као наше *и*, само што је наше уопште нешто шире (§ 29) од руског. **30.**

2. У облицима ихъ, имъ, и́ми почетно *и*- вреди обично као *ји-*, дакле: јих, јим, ји́ми *(ји́м'ᵘ)* = њих, њима *(ј [і̯]* унесено је, по свој прилици, из других падежа: *і̯ᵉвó, і̯ᵉмý,* и т. д.). Иначе, *и* је чисто *и* без јоте спреда, како у почетку речи и иза самогласника, тако и иза сугласника који није обележен знаком *ь* (о овом биће говора у § 80.2); мимо то сугласник је испред њега мек (дакле: *'и́*), изузев гласове *ж*, *ш*, *ц*, који, као што знамо, остају тврди, а *и* иза њих звучи као *ы* (§§ 23 и 24).

Примери: а) **и́** у почетку речи и иза самогласника = *и́* (без јоте спреда): акуз. и́ву *(и́ву)* врбу (види речник); и́стину *(и́с'т'ᵘну)* истину; ген. змѣи́ *(з'м'ᵉи́*[1]*)* змије; мои́ *(мᵃи́)* моји; дои́ть *(дᵃи́т')* мусти; крои́ть *(крᵃи́т')* кројити; императ. пои́ *(пᵃи́)* поји, и т. д.

б) **и́** иза сугласника = *'и́*: ди́чь *(д'и́ч')* дивљач; ном. мн. си́лы *(с'и́ѧᵇᵢ)* снаге; акуз. зи́му *(з'и́му)* зиму; ли́стъ *(л'и́ст)* лист; ном. мн. ни́вы *(н'и́вᵇᵢ)* њиве; жури́ть *(жᵘр'и́т')* корити; пи́ть *(п'и́т')* пити; би́чъ *(б'и́ч')* бич; ви́ть *(в'и́т')* вити; инстр. ми́лымъ *(м'и́ѧᵇᵢм)* драгим; инстр. ки́слымъ *(к'и́сѧᵇᵢм)* киселим; ги́бнуть *(г'и́бнᵘт')* пропадати; инстр. хи́трымъ *(х'и́трᵇᵢм)* лукавим, и т. д.

Напомена. О погодбама, под којима *и-* у почетку речи може вредити као *ы-*, биће доцније говора (§ 171).

Додатак. За глас *и* има још једно слово: **і.** Разлика између њих је само графична: *і* се пише испред самогласника и испред *й*, *ю* и *я*: ном. мн. си́ніе *(с'и́н'ᵘі̯ᵉ*, књиж. *с'и́н'ᵘᵘ*[2], § 91) модри; пріёмъ *(пр'ᵘјо́м)* дочек; пріѣ́ду *(пр'ᵘје́дᵘ)* доћи ћу; дат. мо́лніи *(мо́ѧн'ᵘᵘ)* муњи; пріучи́ть *(пр'ᵘ-ᵘч'и́т')* навикнути; кі́й *(к'и́і̯)* та̂к (штап којим се биљаре); дат. зна́нію *(зна́н'ᵘі̯ᵘ)* знању; прію́тъ *(пр'ᵘју́т)* склониште; прія́знь *(пр'ᵘја́з'н')* пријатељство, и т. д. У свима осталим случајевима пише се *и* (само у речи мі́ръ *[м'и́р]* = свет, пише се *і* испред сугласника за разлику од речи ми́ръ = мир, тишина).

III. а́, о́, у́, ы́.

31. 1. Самогласници **а́, о́, у́** изговарају се као исти гласови у нашем језику, а **ы́** као што је показано у § 4.

Примери: гра́бить *(гра́б'ᵘт')* грабити; труба́ *(трᵘба́)* труба; сла́ть *(сѧа́т')* слати; || гро́мъ *(гро́м)* гром; сло́нъ *(сѧо́н)* слон; бро́вь *(бро́ф')* обрва; || акуз. му́ку *(му́кᵘ)* му̏ку; ном. мн. му́хи

---

[1] Изговори тако да између *и* и самогласника који је пред њим нема ни мало прекида у гласу, али ни *ј* да се испред *и* не чује (§ 6, нап. 1); пореди наше облике: «се́ји» (дат. од «се́ја»), «мо̀ји», «чи̏ји», «сто̀ји», кад звуче скоро као: «се́и», «мо̀и», «чи̏и», «сто̀и».

[2] Изговори без најмањег прекида у гласу између једног и другог *и*.

(му́х'и) муве; лу́къ *(лу́к)* црни лукац; || сы́нъ *(сы́н)* син; сты́дъ *(сты́т)* стид; кры́ть *(кры́т')* покривати, и т. д.

2. Под словима **ю́** и **я́**, као што знамо, крију се у руском самогласници **у́** и **а́**, кад стоје иза јоте или иза ког другог меког сугласника. Прво је — ако *ю́, я́* долази у почетку речи или иза самогласника (дакле: *ю́* = *j* + *у́*, *я́* = *j* + *а́*, § 6,2,а); друго је — ако долази иза сугласника (дакле: сугл. + *ю́* = мек сугл. + *у́*; сугл. + *я́* = мек сугл. + *а́*, § 16,2; о случајевима иза *ь, ъ* биће доцније говора, § 80,2 и § 81).

Примери: I. за **ю́**: 1. *ю́* у почетку речи и иза самогласника = *jу́*: Юрій *(jу́р'иі)* Јурај, Ђорђе; дат. ю́гу *(jу́гу)* југу; инстр. ю́нымъ *(jу́нымъ)* младим; акуз. мою́ *(маjу́)* моју; змѣю́ *(з'м'еjу́)* змију, и т. д.

2. *ю́* иза сугласника = *'у́*: тю́ль *(т'у́л')* тил (материја); ном. множ. дю́жины *(д'у́жыны)* туцета; акуз. зю́зю *(з'у́з'у)* кискало, књескало; лю́ди *(л'у́д'и)* људи; акуз. ню́ню *(н'у́н'у)* плачљивца; акуз. рю́мку *(р'у́мку)* чашицу, и т. д.

II. за **я́**: 1. *я́* у почетку речи и иза самогласника = *jа́*: акуз. я́му *(jа́му)* јаму; инстр. я́снымъ *(jа́сным)* јасним; моя́ *(маjа́)* моја; змѣя́ *(з'м'еjа́)* змија; ном. мн. края́ *(краjа́)* крајеви, зёмље; сад. адв. куя́ *(куjа́)* кујући, и т. д.

2. *я́* иза сугласника = *'а́*: 3 л. множ. тя́нутъ *(т'а́нут)* вуку; сад. адверб шутя́ *(шут'а́)* шалећи се; ген. дя́ди *(д'а́д'и)* ујака; ся́кнуть *(с'а́кнут')* пресушивати; сад. адв. грузя́ *(груз'а́)* товарећи; фут. ля́гу *(л'а́гу)* лећи ћу; акуз. ня́ню *(н'а́н'у)* дадиљу; ря́дъ *(р'а́т)* ред; акуз. пя́тку *(п'а́тку)* пету (на нози); сад. адв. губя́ *(губ'а́)* упропашћујући; акуз. Вя́тку *(в'а́тку)* Вјатку (град у Русији); мя́ту *(м'а́ту)* нану (траву), и т. д.

Додатак. Пре него што у наредном одељку приступимо расправљању о ненаглашеним самогласницима, треба истаћи ово: **32.**

I. Етимолошко руско *а*, као што смо видели, обележено је у руској графици двојако:

1. иза тврдих сугласника и иза отврдлих *ж, ш, ц* (§ 22,нап.) пише се *а*: *ба́ба* жена (проста, сељанка), пи́сарь писар, давно́ одавно, сказа́ть рећи, жа́рить пећи, жара́ врућина, ша́ръ кугла, шага́ть корачати, ном. мн. цари́ цареви, и т. д.

2. иза *ч, щ* (увек меки гласови) пише се такође *а* (§ 21, нап. 1): ча́сто често, часы́ сат (н. пр. џепни), пощáда поштеда, щаве́ль

киселъак и т. д., а иза јоте и иза осталих меких сугласника етимолошко руско *а* крије се у слову *я*, и лепо би се видело, кад би се н. пр.

речи:	писале овако:
я́сно јасно	ја́сно
по́ясъ појас	по́јас
любя́ волећи	л'уб'а́
пя́ть пет	п'а́т'
святóй свети	с'в'ато́ј
дя́дя ујак	д'а́д'а
тянýть вући	т'ану́т'
зя́ть зет	з'а́т'
мя́ть гужвати	м'а́т'
ня́ня дадиља	п'а́н'а
заря́ рýмѣн (на небу)	зар'а́
игря́шетъ (он) игра	пл'а́шет, и т. д.

II. При прелазу с графике на изговор, имаћемо на уму ово двоје:

1. Наглашено *а*, као и други наглашени самогласници, сачувало је своју гласовну вредност и, било да стоји иза тврдих или иза меких сугласника, у основи својој исто је. Другим речима: разлика н. пр. између наглашеног *а* у та́къ *(та́к)* тако, и у пустя́къ *(пус'т'а́к)* ситница, само је у почетку, т. ј. прелаз од сугласника к наглашеном *а* у првој речи тврд је *(та́-)*, а у другој је мек *(-т'а́)*, иначе у једном и у другом случају то је исти глас. Исто је тако и кад наглашено *а* стоји између два мека сугласника, н. пр. у речима зя́ть зет, ча́сть део, опя́ть опет, и т. д. Артикулација у том случају помакнута је, истина, нешто унапред, али акустички, у књиж. изговору, *я ('а́)* вреди и ту као *а́*, дакле *з'а́т'*, *ч'а́с'т'*, *ᵘп'а́т'* (види посебан део).

2. Ненаглашеном *а* гласовна вредност је више или мање померена, и то у два различита правца: иза тврдих сугласника (сем *ж, ш*) и иза *ц* померање је пошло у једном, а иза меких сугласника и иза *ж, ш* — у другом правцу. Зато ћемо у даљем разлагању, кад буде говора о ненаглашеном *а*, тачно разликовати:

а) ненаглашено *а* иза тврдих сугласника (сем *ж, ш*) и иза *ц*, и:

б) ненаглашено *а* иза меких сугласника (дакле и иза јоте[1] и *ч, щ*) и иза *ж* и *ш*.

[1] Било да је изговорено *j* или *i*.

ђ) Ближа правила за изговарање ненаглашених самогласника.

1. Ненаглашени самогласници изгубили су звучност и ја- 33.
чину у различитој мери (с погледом на слог, у ком су, § 65), и релативно најјасније чује се онај, који је непосредно у слогу пред слогом наглашеним. Мимо то, они су се сви поткратили (редуковали), и то: самогласници *и*, *ы* и *у*, кад се говори нормалним темпом, поткратили су се без померања гласовне вредности, а остали (*а*, *о*, *е*), према слогу, у ком су — с померено гласовном вредношћу.

2. Из свега овога јасно је да, при нормалном темпу говора, код самогласника *и*, *ы* и *у*, по правилу, може бити само редукције у гласу, т. ј. у његову трајању, звучности и јачини; што се тиче места артикуловања, оно је исто, дакле промене у основи гласа су искључене, и *и* остаје *и*, *у* остаје *у*, и т. д. Самогласници пак *а*, *о*, *е*, према слогу у ком долазе, мењају и место артикулације, дакле мењају се и у основи својој, и прелазе у други глас. Редукцију у гласу, т. ј. у трајању његову, а, по тој одлици, и у његовој звучности и јачини, зовемо квантитативном, а редукцију с прелазом у други глас зовемо квалитативном. Сви ненаглашени самогласници редукују се квантитативно, а квалитативно могу се, по правилу, редуковати само *а* (= *а* или *'а*), *о* и *е*.

Напомена. Све што вреди за наглашено *е́* (*ѣ́*), *и́*, *ю́* и *я́* у погледу мекоће сугласника спреда, вреди и за ненаглашено. Мимо то, као што знамо (§ 6, 2), код *е́* (*ѣ́*), *ю́* и *я́*, у почетку речи и иза самогласника, обично се чује *j*, а кад нема нагласка, обичније је *i*. Све те одлике, као већ добро познате, нису и у овом одељку нарочито истицане.

I. о, а.

Гласови **о** и **а** разликују се само онда, ако су наглашени: 34.
бо́къ *(бо́к)* бок, ра́къ *(ра́к)* рак. Ако нису наглашени, *о* и оно *а*, које стоји иза тврдих сугласника и иза *ц* (иза *ж*, *ш* је друк-

чије, § 41), слило се је у један глас који се, према месту на ком је, различито изговара:

35. I. У слогу пред наглашеним, *о* и *а* изговара се као *а* које је нешто слабије од наглашеног (бележимо ^{а}).

Примери: 1. за **о:** нога́ *(н^{а}га́)* нога; вода́ *(в^{а}да́)* вода; добро́ *(д^{а}бро́)* добро (именица); больно́й *(б^{а}л'но́й)* болестан; большо́й *(б^{а}л'шо́й)* велик; вози́ть *(в^{а}з'и́т')* возити; носи́ть *(н^{а}с'и́т')* носити; проси́ть *(пр^{а}с'и́т')* молити; посла́ть *(п^{а}сла́т')* послати; пошёлъ *(п^{а}шо́л)* отишао; пото́мъ *(п^{а}то́м)* затим, и т. д.

2. за **а:** каче́ль *(к^{а}ч'е́л')* љуљашка; каза́къ *(к^{а}за́к)* Козак; ном. множ. сады́ *(с^{а}ды́)* вртови; рабы́ *(р^{а}бы́)* робови; давно́ *(д^{а}вно́)* давно, одавно; сказа́ть *(ск^{а}за́т')* рећи; дава́ть *(д^{а}ва́т')* давати; наня́ть *(н^{а}н'а́т')* најмити, и т. д.

36. II. А. У осталим слоговима *о* и *а* стопило се је у врло редуковани самогласник, који је једна од битних одлика руског књижевног изговора. Као што је познато, при одређивању карактеристичних особина при артикулацији ког самогласника узима се у обзир: део језика који се издиже (артикулује) према непцу; висина језика при том раду; напрегнутост или ненапрегнутост језика, и суделовање или несуделовање усана.

1. С погледом на то, који се део језика издиже према непцу, самогласници су: а) задњег реда (језик, мало повучен уназад, издиже се задњим горњим делом према задњем [меком] непцу): *а*, *о*, *у;* б) средњег реда (језик, покрећући се мало унапред, издиже се средњим горњим делом приближно према оном месту, где се сучељавају тврдо и меко непце: *ы* (§ 4); в) предњег реда (језик, покрећући се још више унапред, издиже се предњим горњим делом према предњем [тврдом] непцу): *и*, *е*.

2. Према том, колико је језик при овом раду издигнут, разликујемо три основна положаја његова: највиши, најнижи и средњи. Отуд подела самогласника̂ на: а) горње (положај језика је врло висок): *и*, *ы*, *у*; б) средње (висина језика је средња): *е*, *о*; в) доње (положај језика је врло низак): *а*.

3. Сваки од ових самогласника може бити од две руке, према том да ли је језик при изговарању напрегнут или лежи слободно у усној дупљи. У првом случају и самогласник је напрегнут, а у другом је ненапрегнут (§ 29).

4. При постајању самогласникâ ког било реда могу се и усне мало заокруглити и истурити, или бити неактивне у том правцу. Према том самогласници се деле и на: а) лабијалисане[1]: *у*, *о*; б) нелабијалисане: *и*, *е*; *ы*; *а*.

Б. Редукован самогласник, о ком је реч, заузима у горњој подели сасвим оделито место: он је задњо-средњег реда (често више задњег него средњег, и обрнуто), дакле при његову постајању задњо-средњи део језика артикулује према истом делу непца; по висини, положај језика је средњи, а може бити и нешто виши од средњег; усне су неактивне, дакле глас није лабијалисан; најзад, језик је сасвим ненапрегнут и скоро је инертан, и овај врло мало активни положај његов, удружен са слабим радом гласница које звуче само упола, чини да је самогласник, о ком говоримо, врло неизразит, нејасан и неодређен (у транскрипцији бележимо ъ; изговарај *о* језиком лабавим, скоро инертним, без најмање лабијализације и с непотпуним звучањем гласница, на ћеш тачно добити тај глас[2]; види и посебан део).

---

[1] лат. labia = усне.

[2] Место, које он заузима међу осталим самогласницима, најбоље ће се видети из ове таблице:

	Предњи ред	Средњи ред	Задњо-средњи ред	Задњи ред	
Нелабијалисани	и	ы			Горњи
	е		ъ		Средњи
				а	Доњи
Лабијалисани				у	Горњи
				о	Средњи
					Доњи

Примери: 1. у слогу иза наглашеног: а) за **о:** го́родъ *(го́рᵊт;* јасни на крају као мукли, § 155,2) град (варош); то́потъ *(то́пᵊт)* ба̑т, топот; шо́потъ *(шо́пᵊт)* шапат; сло́во *(сѧ́овᵊ)* реч; дѣ́ло *(д'е́ѧᵊ)* ствар; тѣ́ло *(те́ѧᵊ)* тело; инстр. једн. дѣ́ломъ, сло́вомъ, наро́домъ *(д'е́ѧᵊм, сѧ́овᵊм, нᵃро́дᵊм)* делом, речју, народом; ген. множ. ша́покъ *(ша́пᵊк)* ка̑па̑, спо́ровъ *(спо́рᵊф)* препирака; дат. једн. тёплому, до́брому *(т'о́пѧᵊмᵘ, до́брᵊмᵘ)* топлом, добром; тру́дно *(тру́днᵊ)* тешко; пра́во *(пра́вᵊ)* десно; лѣ́во *(л'е́вᵊ)* лево, и т. д.

б) за **а:** при́ставъ *(пр'и́стᵊф)* члан (управник кварта); пи́сарь *(п'и́сᵊр')* писар; ба́ба *(ба́бᵊ)* проста жена, сељанка; ры́ба *(ры́бᵊ)* риба; цари́ца *(цᵃр'и́цᵊ)* царица; генитиви: сло́ва, дѣ́ла, тѣ́ла *(сѧ́овᵊ, д'е́ѧᵊ, т'е́ѧᵊ)* речи, ствари, тела (према том, између номинатива [акузатива] једн. и генитива једн. нема у ових речи разлике у изговору: и дѣ́ло и дѣ́ла звучи подједнако: *де́ѧᵊ);* дат. множ. наро́дамъ *(нᵃро́дᵊм)* народима (према том, између инструментала једн. и датива множ. нема разлике у изговору: и наро́домъ и наро́дамъ звучи подједнако: *нᵃро́дᵊм);* дѣ́лать *(д'е́ѧᵊт')* радити; пла́кать *(пѧ́кᵊт')* плакати; совѣ́товать *(сᵃв'е́тᵊвᵊт')* саветовати; вы́слушали *(вы́сѧᵘшᵊл'ᵘ)* саслушали су; вы́писали *(вы́п'ᵘсᵊл'ᵘ)* исписали су, и т. д.

2. у другом и у даљим слоговима испред наглашеног: а) за **о:** воротни́къ *(вᵊрᵃт͡н'и́к,* § 164, 1, нап. 1) огрлица; ном. множ. воротники́ *(вᵊрᵊт͡н'ᵘк'и́)* огрлице; солове́й *(сᵊѧᵃв'е̑і̯)* славуј; борода́ *(бᵊрᵃда́)* брада; борона́ *(бᵊрᵃна́)* дрљача; голова́ *(гᵊѧᵃва́)* глава; сковорода́ *(скᵊвᵊрᵃда́)* тавица; полотно́ *(пᵊѧᵃтно́)* платно; дорога́ *(дᵊрᵃга́)* драга (ном. жен. рода од придева до́рогъ драг, мио); хорошо́ *(хᵊрᵃшо́)* лѣ̑по; говори́ть *(гᵊвᵃр'и́т')* говорити, и т. д.

б) за **а:** казначе́й *(кᵊзнᵃч'е̑і̯)* благајник; тарака́нъ *(тᵊрᵃка́н)* буба-шваба; акуз. занавѣ́ску *(зᵊнᵃв'е́скᵘ)* завесу (малу); дат. старику́ *(стᵊр'ᵘку́)* старцу, али ном. стари́къ *(стᵃр'и́к)* старац; ном. множ. сапоги́ *(сᵊпᵃг'и́)* чизме, али ном. једн. сапо́гъ *(сᵃпо́к)* чизма; закрича́лъ *(зᵊкр'ᵘч'а́ѧ)* викнуо је, и т. д.

Напомена. Примери с ненаглашеним *а* иза *ц* издвојени су засебно (§ 42).

37. **Почетак речи.** I. У почетку двосложних речи, *о* и *а* (према правилу у § 35) изговара се увек као *ᵃ*: окно́ *(ᵃкно́)* прозор; она́ *(ᵃна́)* она; оди́нъ *(ᵃд'и́н)* један; опя́ть *(ᵃп'а́т')* опет,

и т. д. Тако је и у почетку тросложних и вишесложних речи, ако нису тесно везане за реч испред себе, дакле, ако се њима започиње реченица или ако је испред њих почивка у говору: остановилъ (*ᵃстъ̑нᵃв'и́ѧ*) зауставио је; отворивъ (*ᵃтвᵃр'и́ф*) отворивши; о́нъ обвинилъ ма́ть (*о́н ᵃб'в'ᵘн'и́ѧ ма́т'*) он је окривио матер, и т. д.

II. Стоји ли овака тросложна или вишесложна реч у тесном споју с речју испред себе (између њих нема почивке у говору), *о* и *а* може вредити:

1. као *ᵃ*, ако се реч спреда свршује на самогласник (бележимо и овде *ᵃ*, само што је оно на овом месту, због веће даљине од наглашеног слога, слабије и мање звучно него *ᵃ*, кад стоји у првом слогу пред наглашеним, § 65).

Примери: она̀=отвори́ла (*ᵃна̀=ᵃтвᵃр'и́ѧъ*) она је отворила; по облака́мъ (*пъ=ᵃбѧᵃка́м*) по облацима; по одному́ пру́ту (*пъ=ᵃднᵃму́ пру́тᵘ*) прут по прут (крхати), и т. д.,

2. као *ъ*, ако се реч спреда свршује на сугласник.

Примери: онъ=оскорби́лъ бра́та (*он=ъскᵃрб'и́ѧ бра́тъ*) увредио је брата; колоко́льчикъ однозву́чный (*къѧᵃко́л'ч'ᵘк=ъднᵃзву́ч'нъⁱ*, § 84, 1) монотоно звонце; подъ=облака́ми (*пъд=ъбѧᵃка́м'ᵘ*) под облацима, и т. д.

Напомена. О изговарању предлога̂, свеза и речца с ненаглашеним *о* и *а* види § 46 и даље, а о ненаглашеном *о* и *а* у туђим речима — § 279, нап.

Додатак. Изговарање ненаглашеног *о* као *а* (т. зв. *акање*) најкарактеристичнија је одлика јужног вел.-руског (скраћено бележимо: јуж.-вел.-рус.), па и московског говора, дакле књижевног језика (види предговор). Говорећи пред наглашеним слогом свуда *ᵃ* (па било да је ту етимолошки *о* или *а*) и редукујући у осталим ненаглашеним слоговима оба самогласника у један (*ъ*), почетник, који је н. пр. Московљанин, у великој је недоумици кад ће писати *о*, а кад *а*. У таким случајевима често је добро дошао акценат, и учитељи упућују ученика да траже други који облик од те или од сродне речи који би имао нагласак баш на том, сумњивом слогу, па ако је ту под нагласком *о*, треба писати *о* и кад није наглашено, а ако је под нагласком *а*, треба писати *а*. Тако н. пр. у речима вода́, нога́

(Московљанин говори: *в^{а}да́, н^{а}га́)* пише се *о*, јер акузатив гласи во́ду, но́гу; дрова́ (Московљанин говори: *др^{а}ва́)* дрва, пише се такође с *о*, јер генитив множ. гласи дро́въ, а трава́ пише се с *а*, јер у множини има тра́вы, тра́въ, тра́вамъ, и т. д. Почетнику пак, који је родом из које северне губерније, писање не задаје никакве тешкоће, јер на северу обично не ачу, него изговарају ненаглашено *о* као *о;* они пишу тачно (као што говоре): вода́, нога́, дрова́, али морају према московском (књижевном) изговору да уче (ако то уче) говорити: *в^{а}да́, н^{а}га́, др^{а}ва́.*

38. **Преглед** уз §§ 34—36. Ненаглашено *о* и оно ненаглашено *а*, које стоји иза тврдих сугласника (и иза *и*, сем *ж*, *ш*, §§ 41 и 42), изговара се:

	Слогови пред наглашеним			Наглашен слог	Слогови иза наглашеног	
	3	2	1	—	1	2
о =	ъ	ъ	*а*	—	ъ	ъ
а =	ъ	ъ	*а*	—	ъ	ъ

II. **е (ѣ)** и **'а (я)**.

39. Ненаглашено **е** (графички *е* или *ѣ)* и ненаглашено **'а,** које долази иза меких сугласника, дакле и иза *ј (і)* и иза *ч, щ* (о писању види § 32, 1, 2), слило се је такође у један глас, који се, према слогу у ком је, различито изговара у књиж. језику (§ 42, дод. 1 и 2):

1. У слогу пред наглашеним *е (ѣ)* и *'а* вреди као *е* које је нешто слабије од наглашеног (бележимо $^{\varepsilon}$).

Примери: 1. за **е:** ребёнокъ *(р'$^{\varepsilon}$б'о́н^{ъ}к)* дете; сестра́ *(с'$^{\varepsilon}$стра́)* сестра; перо́ *(п'$^{\varepsilon}$ро́)* перо; весло́ *(в'$^{\varepsilon}$сл̀о́)* весло; плету́ *(пл'$^{\varepsilon}$ту́)* плетем; везётъ *(в'$^{\varepsilon}$з'о́т)* вози (он); несу́тъ *(н'$^{\varepsilon}$су́т)* носе (они); импер. веди́ *(в'$^{\varepsilon}$д'и́)* води, и т. д. || иза *ј (і)* и иза **ч, щ:** едва́ *(і$^{\varepsilon}$два́)* тек што; чеса́ть *(ч'$^{\varepsilon}$са́т')* чешати; щека́ *(ш̲'$^{\varepsilon}$ка́)* образ; щено́къ *(ш̲'$^{\varepsilon}$но́к)* штене, и т. д.

2. за **ѣ:** вѣно́къ *(в'$^{\varepsilon}$но́к)* венац; пѣту́хъ *(п'$^{\varepsilon}$ту́х)* петао; бѣда́ *(б'$^{\varepsilon}$да́)* невоља; звѣзда́ *(з'в'$^{\varepsilon}$здà)* звезда; гнѣздо́ *(гн'$^{\varepsilon}$здо́)* гнездо: ном. мн. дѣла́ *(д'$^{\varepsilon}$ла́)* дела; сѣку́тъ *(с'$^{\varepsilon}$ку́т)* шибају; | ѣдя́мъ *(і$^{\varepsilon}$д'я́м)* једемо, и т. д.

3. за **'а:** пято́къ *(п'$^{\varepsilon}$то́к)* пет (збирна именица); лягу́шка *(л'$^{\varepsilon}$гу́шк^{ъ})* жаба; пятёрка *(п'$^{\varepsilon}$т'о́рк^{ъ})* петица (н. пр. у картама); пятно́ *(п'$^{\varepsilon}$тно́)* мрља; рябо́й *(р'$^{\varepsilon}$бо́і)* богињав, рохав; мясно́й

(м'ᵉсно́і̯) од меса; тяну́ть *(т'ᵉну́т')* вући; трясти́ *(тр'ᵉс'т'и́)* трести, и т. д. || и з а *j (і̯)* и и з а *ч, щ:* ядро́ *(і̯ᵉдро́)* топовско тане; язы́къ *(і̯ᵉзы́к)* језик; дат. явле́нію *(і̯ᵉвл'е́н'ᵘі̯ᵘ)* појави; ча́съ *(ч'а́с)* сат, али: ном. множ. часы́ *(ч'ᵉсы́);* ча́хнуть *(ч'а́хнᵘт')* венути, али: чахо́тка *(ч'ᵉхо́ткᵇ)* сушица, јектика; поща́да *(пᵃш̲'а́дᵇ)* поштеда, али: щади́ть *(ш̲'ᵉд'и́т')* штедети (кога); щаве́ль *(ш̲'ᵉв'е́л')* кисељак, и т. д.

2. У осталим слоговима *е (ѣ)* и *'а* изговара се као редукован глас који је средина између *е* и *и*. То је или слабо *е*, артикуловано језиком више мање инертним (дакле исто као и ᵉ, § 36, в), мало издигнутим у правцу гласа *и*, или је то слабо *и*, артикуловано таким истим језиком, мало спуштеним у правцу гласа *е*. При постајању овог нејасног, редукованог самогласника језик је дакле на размеђи између високог положаја као код *и*, и средњег као код *е*[1], па како тај положај може бити помакнут мало више у једном или у другом правцу, самогласник, о ком је реч, приказује се слуху час ближе к *е*, час ближе к *и*. У књижевном изговору, потпомогнут јаким и непретржитим утицајем штампане речи, он се врло често знатно примиче к *е*, па ће га и почетник, да не би пао у некњижевно икање (види § 42, дод. 1 и 2), тако изговарати (у транскрипцији бележимо ᵉ).

Примери: I. у с л о г у и з а н а г л а ш е н о г: 1. за **е:** у ре́чи̂ од мила на *-ечка:* Ко́лечка *(ко́л'ᵉч'кᵇ)* Никица; Со́печка *(со́н'ᵉч'кᵇ)* Сојка; Ма́нечка *(ма́н'ᵉч'кᵇ)* Мара, и т. д.; у диминутива̂ на *-чекъ:* кусо́чекъ *(кᵘсо́ч'ᵉк)* комадић; плато́чекъ *(плᵃто́ч'ᵉк)* марамица (џепна); цвѣто́чекъ *(цв'ᵉто́ч'ᵉк)* цветак, и т. д.; у придева̂ на *-енькій:* бѣ́ленькій *(б'е́л'ᵉн'кᵇі̯,* § 84, 1) бео; ма́ленькій *(ма́л'ᵉн'кᵇі̯)* мали; чи́стенькій *(ч'и́с'т'ᵉн'кᵇі̯)* чист; дат. вре́мени *(вр'е́м'ᵉн'ᵘ)* времену; ген. множ. оле́ней *(ᵃл'е́н'ᵉі̯)* јелена̂; императ. иди́те *(ᵘд'и́т'ᵉ)* идите; смотри́те *(смᵃтр'и́т'ᵉ)* гледајте, и т. д.

2. за **ѣ:** по́ѣздъ *(по́і̯ᵉст;* оба јасна на крају речи замењена муклима, § 155, з, нап. 1) влак, воз (железнички); ви́дѣть *(в'и́-*

---

[1] У таблици, на стр. 31 под линијом, место би му било у предњем реду, између *и* и *е*.

д'ᵊт') видети; вы́сѣкъ *(вы́с'ᵊк)* ишибао; вы́терпѣлъ *(вы́т'ᵊрп'ᵊѧ)* отрпео; вмѣ́стѣ *(в'м'е̂с'т'ᵊ)* заједно, и т. д.

3. за **'а:** ви́тязь *(в'и́т'ᵊс')* витез; мѣ́сяцъ *(м'е̂с'ᵊц)* месец; че́лядь *(ч'е̂л'ᵊт')* чељад, млађи; акуз. сере́бряную *(с'ᵉр'е́бр'ᵊнуі̯у)* сребрну; при́нято *(пр'и́н'ᵊтъ)* примљено, и т. д. || из а *j (і̯)* и из а *ч, щ:* за́яцъ *(за́і̯ᵊц)* зец; у́часть *(у́ч'ᵊс'т')* судбина; пло́щадь *(пѧо́ш̲'ᵊт')* трг (види речник), и т. д.

II. у другом и у даљим слоговима испред наглашеног: 1. за **е:** перело́мъ *(п'ᵊр'ᵉѧо́м)* прелом; середи́на *(с'ᵊр'ᵉд'и́нъ)* средина; пелена́ *(п'ᵊл'ᵉна́)* застор; серебро́ *(с'ᵊр'ᵉбро́)* сребро; веретено́ *(в'ᵊр'ᵊт'ᵉно́)* вретено; неумоли́мо *(н'ᵊумᵃл'и́мъ)* немилосрдно; бережётъ *(б'ᵊр'ᵉжо́т)* чува (он); перенести́ *(п'ᵊр'ᵊн'ᵉс'т'и́)* пренети; переведено́ *(п'ᵊр'ᵊв'ᵊд'ᵉно́)* преведено, и т. д. || из а *j (і̯)* и из а *ч, щ:* естество́ *(і̯ᵊс'т'ᵉство́)* јестаство; дат. естествозна́нію *(і̯ᵊс'т'ᵊствᵃзна́н'ᵘі̯у)* природопису; человѣ́къ *(ч'ᵊѧᵃв'е́к)* човек; пчелово́дъ *(пч'ᵊѧᵃво́т)* пчелар; щекотли́во *(ш̲'ᵊкᵃт͡л'и́въ,* § 164, 1, нап. 1) тугаљиво; щепети́льно *(ш̲'ᵊп'ᵉт'и́л'нъ)* педантно, и т. д.

2. за **ѣ:** звѣроло́въ *(з'в'ᵊрᵃѧо́ф)* ловац што хвата зверове; бѣготня́ *(б'ᵊгᵃт͡н'а́,* § 164, 1, нап. 1) трчкарање; бѣлизна́ *(б'ᵊл'ᵘзна́)* белина, и т. д.

3. за **'а:** ген. пяти́ *(п'ᵉт'и́)* пет, али: пятачо́къ *(п'ᵊтᵃч'о́к)* нѐта̂к (нет копејки); ном. мн. ряды́ *(р'ᵉды́)* редови, али: рядово́й *(р'ᵊдᵃво́і̯)* редов; тяжёлъ *(т'ᵉжо́ѧ)* тежак, али: тяжело́ *(т'ᵊжᵉѧо́)* тешко; пятидеся́тый *(п'ᵊт'ᵘд'ᵉс'а́тъі̯)* педесети, и т. д. || из а *j (і̯)* и из а *ч, щ:* язы́къ *(і̯ᵉзы́к)* језик, али ген. языка́ *(і̯ᵊзыка́);* языковѣ́дъ *(і̯ᵊзыкᵃв'е́т)* лингвист; часы́ *(ч'ᵉсы́)* џепни сат, али: часово́й *(ч'ᵊсᵃво́і̯)* стражар; чадолюби́вый *(ч'ᵊдъл'уб'и́въі̯)* који воли своју децу, и т. д.

Напомена. У ре́чи̂ од мила, као: па́пенька татица, ма́менька мамица, тётенька теткица, Ка́тенька Катица, Каја, и т. д., *е* од наставка звучи сасвим као *ᵘ* (аналогија према присвојним придевима на *-инъ*: па́пинъ татин, ма́минъ мамин, тётинъ теткин, и т. д.), дакле: *па́п'ᵘн'къ, ма́м'ᵘн'къ, т'о́т'ᵘн'къ, ка́т'ᵘн'къ.*

40. **Ненаглашено** *е (ѣ)* **иза** *ж, ш, ц.* И гласови, обележени словима *ж, ш, ц,* били су некад, као што знамо (§ 23 и § 24), меки, па отуд *е (ѣ)* вреди и иза њих:

1. У првом слогу пред наглашеним — као ᵋ.

Примери: 1. за **е:** жени́хъ *(жᵋн′и́х)* младожења (види речник); жена́ *(жᵋна́)* жена (нечија); жела́ть *(жᵋла́т′)* желети; | шесто́й *(шᵋсто́ї)* шести; шепта́ть *(шᵋпта́т′)* шаптати; ген. мн. церкве́й *(цᵋр′кв′е́ї)* цр̂кава, и т. д.

2. за **ѣ:** цѣна́ *(цᵋна́)* цена; цѣни́ть *(цᵋн′и́т′)* ценити, поштовати, и т. д.

2. У осталим слоговима, као што знамо, вредност ненаглашеном *е*-гласу иза меких сугласника померена је у правцу гласа *и*, па се добио редукован самогласник, који смо обележили знаком ᵎ. Слична редукција изведена је и иза некадашњих меких сугласника *ж*, *ш*, *ц*, с том разликом што иза њих уопште не долази *и*, већ *ы* (§§ 23 и 24), па је према том и вредност редукованом *е* иза њих померена у правцу гласа *ы*, а не у правцу гласа *и*. Иначе и овде вреди све што је речено у § 39,2 (из разлога, споменутих у том параграфу, почетник ће и овај глас изговарати ближе к *е*, него к *ы*; у транскрипцији бележимо и овде ᵎ).

Примери: желобо́къ *(жᵎᵃбо́к)* жлебић; жеребёнокъ *(жᵎр′ᵋб′о́нᵛк)* ждребе; ген. женихá *(жᵎн′ᵘха́)* младожење; желтова́то *(жᵎтᵃва́тᵛ)* жућкасто; женоподо́бно *(жᵎнᵛпᵃдо́бнᵛ)* као женско; дат. кра́жѣ *(кра́жᵎ)* крађи; лу́жѣ *(лу́жᵎ)* бари; || дат. шестокры́лому *(шᵎстᵃкры́лᵛмᵾ)* шестокрилом; шевельну́ть *(шᵎв′ᵋл′ну́т′)* покренути, заљуљати; шелестѣ́ть *(шᵎл′ᵋс′т′е́т′)* шуштати; дат. гру́шѣ *(гру́шᵎ)* крушци; || цесаре́вичъ *(цᵎсᵃр′е́в′ᵘч′)* царевић (руски наследник престола); дат. цѣлому́дрію *(цᵎлᵃму́др′ᵘі̯ᵾ)* чедности; цѣлико́мъ *(цᵎл′ᵘко́м)* сасвим; дат. царя́цѣ *(цᵃр′я́цᵎ)* царици, и т. д.

Ненаглашено *а* иза *ж*, *ш*. 1. Остатак некадашње меко- **41.**
ће сугласникâ *ж*, *ш* очувао се у слоговима испред наглашеног:

а) у првом слогу *а* је иза *ж*, *ш* прешло у ᵋ, дакле исто онако као и иза меких сугласника (пореди ном. мн. часы́ = ч′ᵋсы́, § 39,1).

Примери: жа́ръ *(жа́р)* ватра, врелина, жар: жа́ра *(жᵋра́)* врућина; жа́рить *(жа́р′ᵘт′)* пећи, жарити инстр. жарки́мъ *(жᵋрк′и́м)* печењем;

жа́лко *(жа́ѧкъ)* жао ми је, али: жалѣ́ть *(жᵉл'е́т')* жалити; || ша́гъ *(ша́к,* § 155,2*)* корак, али: шага́ть *(шᵉга́т')* корачати; ша́лость *(ша́ѧъс'т')* несташност, али: шали́ть *(шᵉл'и́т')* бити несташан, шалу́нъ *(шᵉѧу́н)* несташко; шала́шъ *(шᵉѧа́ш)* колиба; шаба́шъ *(шᵉба́ш)!* крај! мир бог!; ген. множ. лошаде́й *(ѧъшᵉд'е́і̯)* ко́њâ, и т. д.

б) у другом и у даљим слоговима бива двојако: или се одржало ᵉ као рефлекс некадашње мекоће (пореди часово́й = *ч'ᵉсᵃво́і̯,* § 39,2) или се сваки њезин траг изгубио, и *а* је прешло у ᵒ, као и иначе иза тврдих сугласника.

Примери: шалуни́шка *(шᵉѧᵘн'и́шкъ* и *шъѧᵘн'и́шкъ)* несташко; шаловли́въ *(шᵉѧᵃвл'и́ф* и *шъѧᵃвл'и́ф)* враголаст; шарообра́зно *(шᵉрᵒ-ᵃбра́знъ* и *шърᵒ-ᵃбра́знъ)* округло (као кугла), и т. д.

2. У слоговима иза наглашеног нема ни трага од некадашње мекоће, и *а* иза *ж, ш* дало је исто што и иза тврдих сугласника, т. ј. редуковало се у ᵒ (§ 36, Б).

Примери: у́жасъ *(у́жъс)* ужас; кра́жа *(кра́жъ)* крађа; лу́жа *(ѧу́жъ)* бара, брља; | ло́шадь *(ѧо́шът')* коњ, и т. д.

42. **Ненаглашено** *а* иза *ц*, у ком било слогу, управља се онако као и *а* иза исконски тврдих сугласника, т. ј.: у слогу пред наглашеним = ᵃ, а у осталим слоговима = ᵒ (§§ 35 и 36, Б).

Примери: цари́ *(цᵃр'и́)* цареви; царедво́рецъ *(цър'ᵉдво́р'ᵉц)* дворанин (и: царска улизица); цареубі́йца *(цър'ᵉ-уби́і̯цъ)* царев убица; Царьгра́дъ *(цᵃр'гра́т)* Цариград (у в. ст.); цара́пать *(цᵃра́път')* грепсти, и т. д.

Напомена. У облицима од речи цѣлова́ть љубити, кад год се *е* (графичко *ѣ*) нађе пред наглашеним слогом, вреди као ᵃ (по свој прилици према пољском całować), а у слоговима даљим од наглашеног, ᵃ иза *ц*, према горњем правилу, прешло је свуда у ᵒ, дакле: цѣлу́ю *(цᵃѧу́і̯у)* љубим, цѣлова́ть *(цъѧᵃва́т')* љубити, и т. д. Тако исто: поцѣлу́й *(пъцᵃѧу́і̯)* пољуб; поцѣлова́ть *(пъцъѧᵃва́т')* пољубити; цѣлова́льникъ *(цъѧᵃва́л'н'ᵘк)* крчмар (упр.: онај који је целивао крст и заклео се да ће поштено продавати; и крчмари су добили то име, и ако се нису заклињали), и т. д.

Додаци. 1. У говору млађег поколења образ. Московљана нена-

глашено *е* (било да је од *е* [графички *е*, *ѣ*] или од *'а*) и ненаглашено *и* стопило се је у један глас, који звучи као *и* нешто отвореније од наглашеног: село́ село (у ком има црква), пѣту́хъ петао, перенести́ пренети = *с'ᵘѧ́о́, п'ᵘту́х, п'ᵘр'ᵘн'ᵘс'т'и́;* часы́ сат, часово́й војник на стражи = *ч'ᵘсы́, ч'ᵘсᵃво́і̯;* у́часть судбина, въ дере́внѣ у селу = *у́ч'ᵘс'т', в'д'ᵘр'е́̂вн'ᵘ,* и т. д. Иза *ж, ш* чује се *ы* нешто отвореније од наглашеног: жена́ жена (удата), шесто́й шести = *жᵇна́, шᵇсто́і̯;* жалѣ́ть жалити, шары́ кугле, шарови́дный округао као кугла = *жᵇл'е́̂т', шᵇры́, шᵇрᵃв'и́днᵇі̯,* и т. д. Исто тако: цѣна́ цена, цѣлико́мъ сасвим = *цᵇна́, цᵇл'ᵘко́м,* и т. д.

2. Као што је речено у предговору (VIII—IX), ово икање нити је књижевно, нити сви млађи Московљани тако говоре. (Почетник ће се држати изговора који је показан у §§ 39—42).

3. О ненаглашеном *э* било је говора у § 28, б; о *е* у предлозима, свезама и речцама говоре §§ 46 и даље; о придевском завршетку *-ые* (ном. мн.) — § 91; о компаративском завршетку *-ѣе* — § 103, б; о презентним завршецима *-ешь, -етъ,* и т. д. — § 92; о завршетку за 3 л. мн. презента *-'атъ, -ятъ* — § 93; о *е* и *'а* у завршецима меке именичке и сложене промене — § 97 и даље, и најзад: о *е* у туђим речима — § 279, нап.

Преглед (уз §§ 39—42). I. Ненаглашено *е (ѣ)* и ненаглашено *а* **43.**
иза меких сугласника, дакле и иза *ј (і̯), ч* и *щ,* изговара се:

	Слогови пред наглашеним			Наглашен слог	Слогови иза наглашеног	
	3	2	1	—	1	2
е (ѣ) / *а* =	ɾ	ɾ	ε	—	ɾ	ɾ

II. Ненаглашено *е (ѣ)* и ненаглашено *а* иза *ж, ш, ц* изговара се:

		Слогови пред наглашеним			Наглашен слог	Слогови иза наглашеног	
		3	2	1	—	1	2
е (ѣ)	иза *ж, ш, ц* =	ɾ	ɾ	ε	—	ɾ	ɾ
а	иза *ж, ш* =	ɾ[1]	ɾ[1]	ε	—	ъ	ъ
а	иза *ц* =	ъ	ъ	*а*	—	ъ	ъ

[1] или ъ.

III. и (i).

44. Све што је речено о наглашеном **и** у погледу јоте (*j* или *i*) спреда, па, разуме се, и у погледу умекшавања сугласника испред њега (§ 30), вреди и овде. Разлика је само у јасноћи изговора. Правило гласи: *и*, кад стоји у слогу непосредно пред наглашеним, вреди као *и*, само мало слабије од наглашеног; у осталим пак слоговима — као слабо, кратко *и*, редуковано у гласу, т. ј. у његову трајању, звучности и јачини (§ 33; бележимо свуда ᵘ).

Примери: 1. у слогу пред наглашеним: дикáрь *(д'ᵘкáр')* дивљак; зимá *(з'ᵘмá)* зима; винó *(в'ᵘнó)* вино, ракија (види речник); писмó *(п'ᵘс'мó)* писмо; читáю *(ч'ᵘтái̯у)* читам; пишý *(п'ᵘшý)* пишем, и т. д.

2. у осталим слоговима: ном. мн. мýки *(мýк'ᵘ)* муке; тýчи *(тýч'ᵘ)* облаци; ген. печáли *(п'ɛч'ál'ᵘ)* јада, туге; дат. милосéрдію *(м'ᵘлᵃс'ɛ̌р'д'ᵘi̯у)* милосрђу; инстр. тúхимъ *(т'úх'ᵘм)* тихим; упрýгимъ *(ᵘпрýг'ᵘм)* јаким; инстр. множ. тóнкими *(тóнк'ᵘм'ᵘ)* танкима; пировáть *(п'ᵘрᵃвáт')* веселити се, частити се; зимовáть *(з'ᵘмᵃвáт')* зимовати, и т. д.

Напомене. 1. Групе *жи-, ши-, ци-* = *жы-, шы-, цы-* (§§ 23 и 24).

2. О ненаглашеном *и* у предлозима, свезама и речцама види § 46 и даље; о придевским завршецима *-гій, -кій, -хій* — § 84 и даље, а о презентним завршецима *-шиь, -тъ*, и т. д. — § 92.

IV. ы и у.

45. За **ы** и **у** вреди исто што и за *и:* у слогу непосредно пред наглашеним чује се *ы, у*, нешто слабије од наглашеног, а у осталим слоговима — слабо, кратко (т. ј. у гласу редуковно, § 33) *ы, у* (бележимо свуда ʸ, ᵘ).

Примери: 1. за **ы**: а) у слогу пред наглашеним: бычóкъ *(бʸч'óк)* вочић; дымóкъ *(дʸмóк)* мали дим; рыбáкъ *(рʸбáк)* рибар; дырá *(дʸрá)* рупа; былóй *(бʸлói̯)* некадашњи; дышáть *(дʸшáт')* дисати; пылáть *(пʸлáт')* буктати; рычáть *(рʸч'áт')* рикати, и т. д.

б) у осталим слоговима: ном. множ. си́лы *(с'и́ѧ^ы)* снаге; го́ловы *(го́ѧ^ъв^ы)* главе; инстр. до́брымъ *(до́бр^ым)* добрим; ген., дат., инстр. множ. до́брыхъ, до́брымъ, до́брыми *(до́бр^ых, до́бр^ым, до́бр^ым'^и)* добрих, добрим; | быстрота́ *(б^ыстр^ата́)* брзина; мылова́ръ *(м^ыѧ^ава́р)* сапунџија; дат. рыжева́тому *(р^ыж^ева́т^ъму)* риђастом, и т. д.

2. за **у**: а) у слогу пред наглашеним: уро́къ *(уро́к)* задатак, лекција; уда́ръ *(уда́р)* капља, «шлог»; угро́за *(угро́з^ъ)* претња; юла́ *(і̯^уѧа́)* чигра; люби́ть *(л'уб'и́т')* волети; упа́сть *(упа́с'т')* пасти, и т. д.

б) у осталим слоговима: акуз. но́гу, ру́ку *(но́гу, ру́ку)* ногу, руку; дат. уедине́нію *(уі̯^ъд'^ин'е̂н'^иі̯у)* усамљености; дат. успокои́тельному *(усп^ък^аи́т'^ъл'н^ъму)* оном који умирује; узнава́ть *(узн^ава́т')* дознавати; уничто́жить *(ун'^ич'то́ж^ыт')* уништити; 3. л. множ. мо́гутъ, то́нутъ *(мо́гут, то́нут)* могу, даве се (људи); импер. уходи́ *(ух^ад'и́)* одлази, и т. д.

Напомена. Ненаглашена група *і̯у* (неслоговно *и* + *у*) може у брзом говору звучати као врло мало лабијалисано *и* (бележимо *ӥ*): разгова́риваютъ разговарају се = *р^ъзг^ъва́р'^ив^ъӥт*. О овој појави биће говора у посебном дêлу.

е) Ненаглашени самогласници у предлозима, свезама (свезе и речи за појачавање) и у речцама.

1. У предлозима.

1. **Једносложни предлози** потпуно су се стопили с речју иза себе у једну целину. Према том, кад нагласак није пренесен на њих (срп. «ў-гору»), за њихов самогласник вреде иста правила као и иначе за ненаглашене самогласнике (§ 34 и даље). 46.

Примери: за **о** и **а**: во главѣ́ *(в^ъ-гѧ^ав'е́)* на челу, н. пр. војске; до бра́та *(д^а-бра́т^ъ)* до брата; до Москвы́ *(д^ъ-м^асквы́)* до Москве; за до́момъ *(з^а-до́м^ъм)* за кућом; за дома́ми *(з^ъ-д^ама́м'^и)* за кућама; ко мнѣ́ *(к^а-мн'е́)* к мени; на чужо́й *(н^ъ-ч'^ужо́і̯)* на туђој; о нёмъ *(^а-н'о́м)* о њему; по го́роду *(п^а-го́р^ъду)* по граду (вароши); про ва́съ *(пр^а-ва́с)* о вама (н. пр. чуо сам); со мно́ю *(с^а-мно́і̯у)* са мном, и т. д.

2. за **е** и **'а**: безъ бра́та *(б'ᵉз=бра́тъ)* без брата; безъ ноги́ *(б'ᵗз=наг'и́)* без ноге; для сы́на *(дл'ᵉ=сы́нъ)* за сина; для городо́въ *(дл'ᵗ=гъра́до́ф)* за градове (вароши), и т. д.

3. за **и**: при нёмъ *(пр'ᵘ=н'о́м)* пред њим; при тебѣ́ *(пр'ᵘ=т'ᵉб'е́)* пред тобом (н. пр. рекао је то и то), и т. д.

Напомене. 1. Овако је и код оних једносложних предлога који се свршују на сугласник и који, у одређеним погодбама (види посебан део), могу постати двосложни (тип: **надъ — надо, подъ — подо,** срп. «над — нада», «под — пода»): изъ рѣки́ *(ᵘз=р'ᵉк'и́)* из реке; изо всѣ́хъ си́лъ *(ᵘзᵃ=фс'е́х с'и́ѧ;* јасно *в* изједначило се с муклим *с* и прешло у мукло *ф*, § 147, нап. 2) из све снаге; надъ ва́ми *(нᵃд=ва́м'ᵘ)* над вама; надо мно́ю *(нъдᵃ=мно́i̯ᵘ)* нада мном; объ э́томъ *(ᵃб=ѐтъм)* о том; обо всёмъ *(ᵃбᵃ=фс'о́м)* о свему; предъ ни́мъ *(пр'ᵉд͡=н'и́м)* пред њим; предъ собо́ю *(пр'ᵗт=сᵃбо́i̯ᵘ)* пред собом; предо мно́ю *(пр'ᵗдᵃ=мно́i̯ᵘ)* преда мном, и т. д.

2. У предлозима **вдоль** и **сквозь,** који могу вредити и као прилози (други само онда кад је сложен), па, као такви, имати акценат на *о* (пореди: вдо́ль и поперёкъ = уздуж и попреко; я ви́жу его́ насквóзь = крôз га видим), *о* задржава своју гласовну вредност: вдоль у́лицъ *(вдол'=у́л'ᵘц,* а не: *вдᵃл'=у́л'ᵘц)* низ улице; сквозь тума́нъ *(сквос'=тᵘма́н,* а не: *сквъс'=тᵘма́н)* кроз маглу.

3. Иста појава опажа се и код предлога̂ **близъ** близу, и **сверхъ** поврх, у којима ненаглашени самогласници *и* и *е* остају нередуковани под утицајем именица̂ бли́зь близина, и ве́рхъ врх (мимо то предлог близъ сасвим се наслонио на именицу, па му и крајњи сугласник звучи меко): близъ горы́ *(бл'из'=гᵃры́)* близу брега, сверхъ по́рмы *(с'в'ѐр̆х=но́рмы)* преко норме, и т. д. Тако и песнички предлог **межъ** задржава *е* аналогијом према ме́жду (§ 47): межъ го́ръ *(м'еж=го́р)* међу бреговима.

47. 2. **Двосложни и вишесложни предлози.** Једносложни предлози, као што смо видели, немају, у главном, свог акцента; код предлога̂ од два и више слогова, као што су: **во́злѣ** поред, **вокру́гъ** унаоколо, **кро́мѣ** осим, **ме́жду** међу, **ми́мо** поред, **по́слѣ** после, **пре́жде** пре, **про́тивъ** против, **ра́ди** ради, **среди́** усред, и т. д., није тако. Пре свега, многи од њих могу бити и прилози и, као такви, имају свој акценат: мы поговори́мъ объ э́томъ по́слѣ, после ћемо о том говорити; я́ про́тивъ

ја сам против; всѣ вокру́гъ, сви уноколо, и т. д. Мимо то, ако се говори полаганим, растегнутим темпом, или при извишавању гласом, и т. д., ме̑сто наглашеном слогу јасно се истиче. Под утицајем ових и оваквих чињеница није утрнуло сазнање о том, да предлози споменутог типа имају свој акценат, а то је учинило да и онда, кад се у брзом говору стопе с речју иза себе у једну акценатну целину, њихов самогласник, који иначе може бити наглашен, задржава своју основну гласовну вредност, т. ј. *о* остаје *о* (разуме се, мало краће и слабије од наглашеног), а не прелази у ^{а} или ^{ъ}, и т. д.

Примери: возлѣ[1]·ма́тери *(воз'л'ɛ·ма́т'ьр'и*, а не: *въз'л'ɛ·ма́т'ьр'и)* поред матере; кромѣ·бра́та *(кром'ɛ·бра́тъ*, а не: *кръм'ɛ·бра́тъ)* осим брата; около·сестры́ *(окъа̀ъ·с'ɛстры́*, а не: *акъа̀ъ·с'ɛстры́)* око сестре; поперёкъ·доро́ги *(пъп'ɛр'ок·дарóг'и)* препречивши пут (н. пр. статп); послѣ·тебѝ *(пос'л'ьт'ɛб'а́)* после тебе; противъ·друзе́й *(прот'ив·друзʲ'е̑ј)* против пријатеља̀; ради·Христа́ *(рад'и·хр'истá)!* тако вам Бога!; прежде·всего́ *(пр'ежд'ьс·фс'ɛво́)* пре свега; между·ни́ми *(м'ежду·н'и́м'и*, а не: *м'ьжду·н'и́м'и)* међу њима; поверхъ·земли́ *(па̀в'ёр'х·з'ɛмл'и́)* над земљом; мимо·ва́съ *(м'има·ва́с)* поред вас (н. пр. прошао је); среди·наро́да *(ср'ɛд'и·нарóдъ)* усред народа, и т. д.

Напомене. 1. Предлози **пе́редъ** пред, и **че́резъ** кроз, стапајући се с речју иза себе у један акценатни спој, редукују и самогласник који иначе може бити наглашен. Ова редукција изведена је, по свој прилици, аналогијом према једносложним облицима предъ (предъ сы́номъ = *пр'ɛт·сы́нъм*, предъ окно́мъ = *пр'ьд·акно́м)* и чрез- (пореди у сложеницама: чрезвыча́йно ванредно = *ч'р'ьзвы̀ч'а̀йнъ*, чрезме̑рно преко мере = *ч'р'ɛз'м'ɛ́рнъ*, и т. д.), дакле: передъ·но́сомъ *(п'ьр'ɛд·но́съм)* испред носа; передо·мно́ю *(п'ьр'ьд·мно̀ю)* преда мном; черезъ·ре̑чку *(ч'ьр'ɛз·р'ɛ́ч'ку)* преко реке, и т. д.

2. Исто је овако код предлога̑, састављених из двају једносложних, као: **и́зъ-за** због, **и́зъ-подъ** испод. Они се управљају као да нису двосложни, т. ј. у брзом говору редукују самогласник и првог и другог де̑ла: изъ-за·бра́та *(изз-за·бра́тъ*, *з·з* изговори без прекида у гласу, као дуго *з*, дакле: *изза·)* због брата; изъ-за·сестры́ *(изз·с'ɛстры́)* због сестре; изъ-подъ·но́гъ *(испа·дно́к)* испод ногу, и т. д.

[1] Слог, па ком је иначе нагласак, истакнут је курсивом.

2. У свезама и у речима за појачавање.

48. **1. Једносложне свезе.** Код ненаглашених једносложних свеза бива различито: у некима самогласник остаје, а у некима се редукује:

а) У свезама **а, но** и **то** самогласник остаје: **то** се не редукује према заменици **то,** а свезе **а** и **но** не редукују се према случајевима кад је на њима слаб акценат, као н. пр. при истицању гласом, у недоумици, и т. д.: à ка́къ же! а да шта!, или н. пр. нò я его́ ви́жу, али ја га видим (чудо ми је што ти говориш да га не видиш, ја га ето видим), и т. д.

Примери: 1. за **а**: Не я́ сказа́лъ, а о́нъ *(н'ᵉ=ја́ скᵃза́ѧ, а=о́н)* нисам ја рекао, већ он. — Передъ=ни́мъ рѣка́, а онъ не умѣ́етъ пла́вать *(п'ᵗр'ᵉд͡=н'и́м р'ᵉка́, а=о́н н'ᵗ=ᵘмѣ́і̯ᵗт пѧа́вᵗт')* пред њим река, а он не зна пливати. — А потому́ я́=вамъ говорю́ *(а=пᵗтᵃму́ ја́=вам гᵗвᵃр'у́)* . . ., па зато вам велим . . ., и т. д.

2. за **но**: Но мнѣ сказа́ли *(но=мн'е=скᵃза́л'ᵘ)* али мени су рекли. — Ско́ро, но скве́рно *(ско́рᵗ, но=скв'е́рнᵗ)* брзо, али рђаво (урађено). — Онъ повтори́лъ сла́бымъ, но смѣ́лымъ го́лосомъ *(он=пᵗфтᵃр'и́ѧ сѧа́бᵇᵘм, но=с'м'е́ѧᵇᵘм го́ѧᵗсᵗм)* он по̏нови слабим, али смелим гласом, и т. д.

3. за **то**: а) раздвојно: **то—то, не то—не то** (овакво «то» може се и мало јаче истаћи гласом; бележимо: тò): Тò напра́во, тò налѣ́во *(тò нᵃпра́вᵗ, тò нᵃ=л'е́вᵗ)* час десно, час лево. — То хо́лодно, то о́чень жа́рко *(то=хо́ѧᵗднᵗ, то=о́ч'ᵗн' жа́ркᵗ)* час је хладно, а час је опет много топло. — Идётъ не тò снѣ́гъ, не тò до́ждь *(ᵘд'о́т н'ᵉ=тò с'н'е́к, н'ᵉ=тò до́ш̲'*, § 155, з, нап.2) нешто пада, нити је снег, нити је киша, и т. д.

б) везује главну реченицу за погодбену: Е́сли о́нъ придётъ, то я́ не приду́ *(је̂с'л'ᵘ о́н пр'ᵘд'о́т, то=ја́ н'ᵗ=пр'ᵘду́)* ако он дође, ја нећу доћи. — Е́сли ты сно́ва бу́дешь грусти́ть, то я умру́ *(је̂с'л'ᵘ=ты сно́вᵗ бу́д'ᵗш грᵘс'т'и́т', то=і̯а=ᵘмру́)* ако опет почнеш туговати, умрећу, и т. д.

Напомена. Овако је и код речи **и,** било да стоји као свеза или просто као реч за појачавање, н. пр. Бра́тъ и сестра́ *(бра́т и=с'ᵉстра́)* брат и сестра. — И говори́ть не на́до *(и=гᵗвᵃр'и́т' н'ᵉ=на́дᵗ)* не треба о том ни говорити. — Онъ и пяти́ копе́екъ не да́стъ *(о́н и=п'ᵉт'и́ кᵃп'е̂і̯ᵗк н'ᵉ=да́ст)*

он неће дати ни пет копејки, и т. д. Ако овде у брзом говору и има неке редукције, она је незнатна и, као обично код гласа *и*, није у померању његове гласовне вредности (§ 33).

б) У свезама **да, хоть, чтобъ (чтобы),** у облику **что** и у речима **такъ** и **какъ,** кад се употребе као свезе, гласови *о* и *а* редукују се у ^{ъ}, без обзира на то, да ли је наглашен слог непосредно за њима или није (према правилу у §§ 35 и 36, пред наглашеним слогом треба да је ^{а}, а иначе — ^{ъ}). Ако има отезања у говору, истицања гласом, утицаја реченичног ритма, и т. д., самогласници *о* и *а* остају, и редукције може бити само квантитативне, т. ј. у трајању гласа и у његовој звучности и јачини. Без утицаја споменутих фактора прелаз у ^{ъ} обичан је[1]. Ближе разгледан, он се приказује овако:

1. Свезе **да** и **хоть.**

Свезе **да** (= и, па) и **хоть** (= ма да, и ако) вреде увек као *д^{ъ}*, *х^{ъ}т′*. **49.**

Примери: 1. за **да**: Тума́нъ да снѣгъ *(т^{у}ма́н д^{ъ}=с′н′е́к)* магла и снег. — Ле́бедь, ра́къ да щу́ка *(л′е́б′^{ь}т′, ра́к д^{ъ}=ш′у́к^{ъ})* лабуд, рак и штука. — Пошёлъ, да и пропа́лъ *(п^{а}шо́л, д^{ъ}=и=пр^{а}па́л)* отишао, па никако да се врати. — Дава́й ча́ю, да позови́ дочере́й *(д^{а}ва́й ч′а́ю, д^{ъ}=п^{ъ}з^{а}в′и́ д^{ъ}ч′^{е}р′е́й)* дај чаја и зовни ми кћери. — Откро́й окно́, да ся́дь ко мнѣ *(а^{а}ткро́й а^{а}кно́, д^{ъ}=с′а́т′ к^{а}=мн′е́)* отвори прозор, па седи крај мене, и т. д.

2. за **хоть** (хоть бы): Хоть что́-нибудь *(х^{ъ}т′=што́=н′^{и}бу̯т′)* ма шта. — Хоть ра́зъ *(х^{ъ}т′=ра́с)* ма једанпут. — Хоть убе́й, не могу́ *(х^{ъ}т′=уб′е́й, н′^{е}=м^{а}гу́)* да ме убијеш, не могу (то учинити). — Хоть бы по́чь наста́ла *(х^{ъ}д′=бы=но́ч′ н^{а}ста́л^{ъ})* бар да дође ноћ. — Се́на хоть бы кло́къ *(с′е́н^{ъ} х^{ъ}д′=бы=кло́к)* нема ни навиљка сена.

---

[1] С погледом на то што у споменутим свезама редукције може бити и не бити; затим: што је под горњим погодбама тако исто и у речцама *же* (редук. *ж^{ъ}*), *ли*, *бы*, *-то* (редук. *-т^{ъ}*), *не*, *ни*, и т. д.; и најзад: што се у свима осталим врстама речи самогласник, који је иначе наглашен, квалитативно никад не редукује — почетник ће у први мах изоставити §§ 49—64, исто као и §§ 65 и 66, и узеће их доцније, пошто проучи све о изговору и о акценту, дакле после §-а 202.

Напомене. 1. И иначе, ако се **да** употреби као речца за појачавање, за жељу, заповест и т. д., вреди увек као *дъ*: Да ра́звѣ ты съ ни́мъ знако́мъ *(дъ=ра́з'в'ѣ ты=с'=н'и́м зна=ко́м)*? па зар се ви познајете? — Да что́ съ тобо́й *(дъ=што́ с=та=бо́ї)*? та шта ти је? — Да онъ э́то узна́етъ *(дъ=он=е́тъ узна́ї=т)*! та он ће то дознати! — Да здра́вствуетъ *(дъ=здра́ствуї=т)*! живео!, и т. д.

2. Стоји ли **да** као потврдна речца (= срп. «да̂!»), увек је наглашено и, према том, не редукује се у *дъ* (ово је једини случај кад самогласник у овој речи увек остаје): Да́, э́то ве́рно *(да́, е́тъ в'е́рнъ)* да̂, то је истина!

2. Везе **что, чтобъ, чтобы.**

50. I. 1. И облик **что** вреди као *штъ*, кад се у подложним реченицама употреби као исказна веза (скажи, что . . . = реци да), као узрочна веза (потому́ что, оттого́ что = зато што, јер), као веза за време (то́лько что = тек што, баш сад), за последицу (та́къ что = тако да, па), за поређење (что = као), и т. д.

Примери: Говоря́тъ, что онъ бо́ленъ *(гъва=р'а́т, штъ=он=бо́л'ѣн)* вели да је он болестан. — Переда́й, что зна́ю *((пъѣр'э=да́ї, штъ=зна́ї)* реци да знам (то и то). — Не говори́, что пло́хо *(н'ѣ=гъва=р'и́, штъ=плохъ)* немој говорити да је зло. — Ра́звѣ ты не ви́дишь, что доска́ сгнила́ *(ра́з'в'ѣ ты=н'э=в'и́д'ѣш, штъ=даска́ згн'иа́)*? зар не видиш да је даска трула? — Ей показа́лось, что я пла́чу *(іе̂ї=пъка=за́ъс, штъ=іа=пла́ч'у)* учинило јој се да плачем. — Онъ былъ ра́дъ тому́, что меня́ ви́дѣлъ *(он=быа=ра́т та=му́, штъ=м'э=н'а́ в'и́д'ѣа)* било му је мило што ме је видео. — Я не пришёлъ потому́, что я былъ за́нятъ *(іа=н'ѣ=пр'иша́а пъта=му́, штъ=іа=быа=за́н'ѣт*, или, ако је прекид иза речи пришёлъ: *іа=н'ѣ=пр'иша́а, пъта=му́=штъ іа=быа=за́н'ѣт)* нисам дошао зато што сам био у послу. — Онъ то́лько что уѣхалъ *(он=то́л'къ=штъ ује́ъа)* баш сад је отпутовао. — Его́ не́ было до́ма, та́къ что я=его не ви́дѣлъ *(іэво́ н'е́=быа=до́мъ, та́к=штъ=іа=іъво н'ѣ=в'и́д'ѣа)* није био код куће, па га нисам видео. — Арбу́зъ, что твоя́ голова́ *(арбу́с, штъ=тва=ја̂ гъава́)* лубеница као твоја глава, и т. д.

Напомена. Исто је тако и у споју та́къ что, који је (са значењем «дакле», а каткад и без сваког значења) одлика народног и особито војничког говора: Та́къ что бо́льше не приду́ *(та́к=*

штъ бо́л'шъ н'ъ=пр'ᵘду́) дакле више нећу доћи (образ. човек рекао би: ста́ло быть, или: слѣ́довательно я бо́льше не приду́). — Та́къ что онъ не хо́четъ *(та́к=штъ он=н'ᵉ=хо́ч'ът)* он неће.

2. У правим релативним реченицама, т. ј. у онима, у којима се изгубила свака пианса упитности, ако је что везано за који члан главне реченице типа всё, мно́гое, и т. д. (средњи род од заменица или од придева), нема прелаза у *штъ:* всё, что (= све што); отъ всего́, что (= од свега што); съ тѣ́мъ, что (= с оним што); мно́гое, что (= много што), и т. д. (о спoју то, что биће говора ниже, у нап. 1). Тако је и онда кад се что односи на целу главну реченицу и значи: «а э́то» (= а то; види последњи пример).

Примери: Всё, что ты мнѣ говори́лъ, ло́жь *(фс'о́, што=ты=мн'е=гъвᵃр'и́ѧ, ѧо́ш)* све што си ми говорио лаж је. — Съ тѣ́мъ, что ты мнѣ сообщи́лъ, я не могу́ согласи́ться *(с'=т'е́м, што=ты=мн'е=съ-ᵃпш'и́ѧ, і̯а=н'ъ=мᵃгу́ съгѧᵃс'и́цъ)* не слажем се с оним што си ми рекао. — Мно́гое, что я узна́лъ, оказа́лось непра́вдой *(мно́гъі̯ъ, што=і̯а=ᵘзна́ѧ, ᵃкᵃза́ѧъс н'ᵉпра́вдъі̯)* много што-шта од оног, што сам дознао, видело се да није истина. — Всё скве́рное, что ты мнѣ́ сдѣ́лалъ, я тебѣ́ давно́ прости́лъ *(фс'о скв'е́рнъі̯ъ, што=ты=мн'е́ з'д'е́ѧъѧ, і̯а=т'ᵉб'е́ дᵃвно́ прᵃс'т'и́ѧ)* све зло, што си ми учинио, одавно сам ти опростио. — Они́ счита́ли=его̀ ма́льчикомъ, что бы́ло ужъ о́чень оби́дно *(ᵃн'и́ ш'ᵘта́л'ᵘ=і̯ᵉво̀ ма́л'ч'ᵘкъм, што=бы́ѧъ=уш о́ч'ън' ᵃб'и́днъ)* сматрали су га за дете, а то га је много вређало, и т. д.

Напомене. 1. Кад релативно **что** стоји непосредно иза **то,** редукције може бити и не бити према том, има ли између једне и друге речи прекида у гласу или нема: То́, что я ви́дѣлъ, возмути́ло меня́ *(то́, што=і̯а=в'и́д'ъѧ, възмᵘт'и́ѧъ м'ᵉн'а́,* или: *то́=штъ=і̯а . . .)* оно што сам видео, узбунило ме је. — Случи́лось то́, что я сказа́лъ *(сѧᵘч'и́ѧъс то́, што=і̯а=скᵃза́ѧ,* или: *сѧᵘч'и́ѧъс то́=штъ=і̯а . . .)* десило се оно што сам рекао, и т. д. Само по себи се разуме да редукције никад нема ако су обе речи сасвим растављене једна од друге у реченицама типа: Что ты сказа́лъ, то́ и бы́ло *(што=ты=скᵃза́ѧ, то́=и=бы́ѧъ)* како си рекао, тако је и било.

2. Са значењем «који» (кото́рый), **что** може вредити и као *штъ* и као *што:* До́микъ, что противъ ва́шихъ око́шекъ *(до́м'ᵘк,*

штъ=прот'ᵘф=ва́шᵘх ᵃко́шък, или: *што)* кућица у коју гледају ваши прозори. — Человѣ́къ, что встрѣ́тился *(ч'ᵗѧᵃв'е́к, штъ=фстр'е̂т'ᵘѧсъ,* или: *што . . .)* човек, ког сам срео.

51. II. У свезама **чтобъ, чтобы** *о* редукује се увек у ъ; у почетку реченице овог прелаза може и не бити.

Примери: а) циљ, исказ, тумачење, и т. д.: Я пригласи́лъ вась съ тѣ́мъ, чтобы сообщи́ть вамъ *(i̯а=пр'ᵘгѧᵃс'и́ѧ=вас с'=т'е́м, штъбы=съ-ᵃпш̲'и́т'=вам)* . . ., позвао сам вас да вам кажем... — Сдѣ́лай та́къ, чтобы всё бы́ло хорошо́ *(з'д'е́ѧъi̯ та́к, штъбы=фс'о бы́ѧъ хъраᵘшо́)* удеси да све буде добро. — Скажи́ ей, чтобъ она́ пришла́ *(скᵃжы́=i̯ê̯i̯, штъп* [§ 155,з,дод.]*=ᵃна́ пр'ᵘшѧа́)* реци јој нек дође. — Прикажи́те, чтобъ о́нъ замолча́лъ *(пр'ᵘкᵃжы́т'ᵗ, штъп=о́н зъмᵃѧч'а́ѧ)* наредите му да ћути. — Не хочу́, чтобъ о́нъ меня=ви́дѣлъ *(н'ᵗ=хᵃч'у́, штъп=о́н м'ᵗн'а=в'и́д'ᵗѧ)* нећу да ме он види. — Ста́ръ я, чтобъ лга́ть *(ста́р=i̯а, штъп=ѧга́т')* стар сам да лажем. — Я не говори́лъ, чтобы э́то было=та́къ *(i̯а=н'ᵗ=гъвᵃр'и́ѧ, штъбы=е́тъ быѧъ=та́к)* ја нисам рекао да је то тако. — Я запла́калъ, то́-есть не то́, чтобъ запла́калъ, а та́къ *(i̯а=зᵃпѧа́къѧ, то́=i̯ᵗс'т' н'ᵉ=то́, штъб=зᵃпѧа́къѧ, а=та́к)* ја сам заплакао, т. ј. није да сам баш заплакао, већ онако, и т. д.

б) при проклињању, чуђењу, заповедању (почетак реченице, дакле прелаза у ъ може бити и не бити): Чтобъ ты ло́пнулъ *(штъп=ты=ѧо́пнуѧ,* или: *штоп=ты . . .)!* пукао, да Бог да̂! — Чтобъ я́ это=сдѣ́лалъ, никогда́ *(штъп=i̯а́ етъ=з'д'е́ѧъѧ, н'ᵘкᵃγда́,* или: *штоп=i̯а . . .)!* да ја тако шта урадим, никад! — Чтобъ шу́му бо́льше не́ было *(штъп=шу́му бо́л'шᵗ н'е́=быѧъ,* или: *штоп=шу́му . . .)!* престаните лармати!, и т. д.

3. Свеза **такъ.**

52. Реч **такъ** вреди као *тък,* кад се употреби као свеза:

1. са значењем «на», «дакле».

Примери: Такъ что́ жъ *(тък=што́=ш)?* на шта? — Такъ приходи́те *(тък=пр'ᵘхᵃд'и́т'ᵗ)!* на дођите нам! — Тамъ жа́рко, такъ я́ сюда́ пришёлъ *(там=жа́ркъ, тък=i̯а́ с'уда́ пр'ᵘшо́ѧ)* тамо је врућина, па сам овамо дошао. — Не хочу́, такъ и не ѣ́мъ *(н'ᵗ=хᵃч'у́, тък=ы=н'ᵉ=jе́м)* нећу, па не једем. — Такъ ты зна́лъ *(тък=ты=зна́ѧ)?* дакле знао си? — Такъ ты не хо́чешь

(тък=ты=н'ᵉ=хóч'ᵗш)? дакле нећеш? — Такъ обѣ́дать или ждáть *(тък=ᵃб'éдът' ил'ᵘ=ждáт')?* дакле да ручамо или да чекамо? — Такъ напиши́те ей, пусть онá *(тък=нъп'ᵘшы́т'ᵗ=і̯êі̯, пус'т'=ᵃнá)* . . ., напишите јој (дакле) нек . . . — Такъ ужъ не къ нему́ ли написáть *(тък=у́ш=н'ᵗ=к=н'ᵉму́=л'ᵘ нъп'ᵘсáт')?* како би било да њему напишем?

2. ако је у подређеној реченици éсли, когдá, какъ (какъ тóлько), кóли.

Примери: Éсли ты рáньше не сдѣ́лалъ, такъ ужъ тепéрь пóздно *(јêс'л'ᵘ ты=рáн'шᵗ н'ᵉ=з'д'éѧъ, тък=уш=т'ᵉп'êр' пóзнъ)* ако то ниси пре урадио, сад је доцкан. — Éжели онъ пи́лъ, такъ съ гóря *(јéжъл'ᵘ он=п'и́ѧ, тъг=з=гóр'ъ)* ако је пио, пио је од јада. — А когдá мы ей сказáли, такъ онá заплáкала *(а=кᵃγдá мы=і̯êі̯=скᵃзáл'ᵘ, тък=ᵃнá зᵃпѧáкъѧъ)* а кад смо јој рекли, она се заплака. — Какъ тóлько напью́тся вóдки, такъ и пошлá дрáка *(кък=тóл'къ нᵃп'jу́цъ вóтк'ᵘ, тък=ы=пᵃшѧá дрáкъ)* чим се напију ракије, одмах се почну тући. — Коли ви́дишь, такъ зачѣ́мъ спрáшиваешь *(кол'ᵘ=в'и́д'ᵗш, тъг=зᵃч'éм спрáшъвъі̯ᵗш)?* кад видиш, што питаш?

3. у реченицама с узвиком (чуђење, завршетак причања, и т. д.).

Примери: Вóтъ такъ дóкторъ *(вóт=тък дóктър)!* леп лекар! — Такъ вóтъ какóй дурáкъ *(тък=вóт кᵃкóі̯ дᵘрáк)!* ето каква је то луда! — Вóтъ, когдá зарѣ́залъ, такъ зарѣ́залъ *(вóт, кᵃγда=зᵃр'éзъѧ, тъг=зᵃр'éзъѧ)* кад ме закла, баш ме закла, и т. д.

Напомене. 1. У реченицама типа: онъ такъ и у́меръ на у́лицѣ, тако је и умро на улици, или н. пр. глазá егó такъ и сверкáли, очи му севаху, и т. д., «такъ и» је спој за појачавање, у ком такъ није изгубило значење или нијансу показности, дакле није престало бити прилог, па зато *а* у њему остаје, па чак може бити и наглашено. Према том: óнъ такъ и у́меръ на у́лицѣ = *óн так=ы=у́м'ᵗр нᵃ=у́л'ᵘцᵗ*, али: не хочу́, такъ и не ѣ́мъ = *н'ᵗ=хᵃч'у́, тък=ы=н'ᵉ=jéм.*

2. О свези такъ, кад је спојена с какъ (тáкъ какъ), види ниже (§ 55).

4. Свеза **какъ.**

53. 1. Као прилог за начин (а тако је и при чуђењу, узвикивању, и т. д.), какъ је увек наглашено: ка́къ э́то сдѣ́лать? како да се то уради?; ка́къ бы э́то сказа́ть? како би се то рекло?; не зна́ю, ка́къ э́то назва́ть? не знам, како да се то назове? и т. д. Пренесено да врши службу свезе, какъ и ту, кад стоји с глаголом, а није изгубило пиансу модалности, обично задржава гласовну вредност самогласнику, и према: ка́къ слѣ́дуетъ э́то дѣ́лать *(ка́к с'л'е́д^{у}і̯^{ъ}т е́т^{ъ} д'е́ѧ^{ъ}т')?* како то треба радити?, говори се и: онъ дѣ́лаетъ, какъ слѣ́дуетъ *(он=де́ѧ^{ъ}і̯^{ъ}т, как=с'л'е́д^{у}і̯^{ъ}т)* он ради као што (= како) треба; а према: ка́къ бы спроси́ть его́ *(ка́г=б^{ы} спр^{а}с'и́т' і̯^{е}во́)?* како да га човек запита?, говори се и: о́нъ какъ бы спра́шивалъ=его̀, что́=ему дѣ́лать *(о́н каг=б^{ы}=спра́ш^{ъ}в^{ъ}ѧ=і̯^{е}во̀, што́=і̯^{е}му д'е́ѧ^{ъ}т')*, он као да га је питао, шта да ради. Исто је тако и онда кад какъ долази као свеза за време, ако се моменат времена претежно истиче: какъ сказа́лъ онъ э́то, а меня́ *(как=ск^{а}за́ѧ=он е́т^{ъ}, а=м'^{е}н'а́)* . . ., кад он то рече, а мене . . .

2. Нема ли споменутих погодаба, какъ, као проста свеза (партикула), прелази свуда у *к^{ъ}к*, дакле исто као и свезе да, хоть, чтобъ, такъ = *д^{ъ}, х^{ъ}т', шт^{ъ}п, т^{ъ}к.* Тако је увек и онда кад уз какъ стоји још која реч која заједно с њим чини копулативан спој и с којом се какъ стапа у једну акценатну целину: какъ бу́дто *(к^{ъ}г=бу́т̲^{ъ})* као да; та́къ какъ *(та́к̲^{ъ}к)* јер; тогда́ какъ *(т^{а}γда́=к^{ъ}к)* док; съ тѣхъ по́ръ какъ *(с'=т'ех=по́р=к^{ъ}к)* откад; какъ то́лько *(к^{ъ}к=то́л'к^{ъ})* чим, и т. д.

3. Показаним путем добила су се два изговора: онъ рабо́таетъ, какъ слѣ́дуетъ *(он=р^{а}бо́т^{ъ}і̯^{ъ}т, как=с'л'е́д^{у}і̯^{ъ}т)* он ради као што треба, и: онъ рабо́таетъ, какъ во́лъ *(он=р^{а}бо́т^{ъ}і̯^{ъ}т, к^{ъ}к=во́ѧ)* ради као во; о́нъ какъ бы спра́шивалъ её, что *(о́н каг=б^{ы}=спра́ш^{ъ}в^{ъ}ѧ=і̯^{е}јò, што́)* . . ., као да ју је питао шта . . ., и: онъ сказа́лъ, какъ бы не́хотя *(он=ск^{а}за́ѧ, к^{ъ}г=б^{ы}=н'е́х^{ъ}т'^{ъ})* он рече као од беде: какъ сказа́лъ онъ э́то, а меня́ *(как=ск^{а}за́ѧ=он е́т^{ъ}, а=м'^{е}н'а́)* . . ., кад он то рече, мене . . ., и: какъ то́лько онъ

сказа́лъ э́то, меня́ *(кък=то́л'къ он=сказа́ѧ е́тъ, м'ен'а́)* . . . , чим он то рече, мене . . . , и т. д. Из прве групе могао је изговор продрети у другу (и обрнуто), па се у круговима образ. људи може чути или свуда *кък*, или свуда *как*, или се *кък* задржало само у спојевима, споменутим код 2, а иначе долази свуда *как*, и т. д. За говор оних образ. Московљана, који пису пали у коју од прве две крајности (говор већине), може се истаћи ово опште правило: реч какъ, употребљена као свеза, не редукује самогласник у ъ, кад стоји с глаголом, а није изгубила ниансу модалности или јасно обележје времена, и кад непосредно уз њу нема још које речи која заједно с њом чини копулативан спој и која је носилац акцента у тој новој акценатној целини. У том и у свима осталим случајевима јавља се *кък*.

4. Потањи преглед ове појаве био би овај:

I. Какъ (какъ бы), као свеза за поређење (= као, 54.
као да):

1. кад стоји без глагола, вреди као *кък, къг=бы*.

Примери: Стои́тъ, какъ пе́нь *(стаи́т, кък=п'е̂н')* стоји као пањ. — Рабо́таетъ, какъ во́лъ *(рабо́тъі̯ѣт, кък=во́ѧ)* ради као во. — Упря́мъ, какъ осёлъ *(упр'а́м, кък=ас'о́ѧ)* тврдоглав као магарац. — Сиди́тъ, какъ дура́къ *(с'ид'и́т, къг=дура́к)* седи као луд. — Э́то бы́ло какъ во снѣ́ *(е́тъ бы́ѧъ кък=ва=с'н'е́)* то је било као у спу. — Но́чь свѣтла́, какъ де́нь *(но́ч' с'в'етѧа́, къг=д'е̂н')* ноћ је видна као дан. — О́нъ какъ почти́ всѣ́ *(о́н кък=пач'т'и́ фс'е́)* он је скоро као и сви. — Принеси́ какъ мо́жно бо́льше *(пр'ин'ес'и́ кък=мо́жнъ бо́л'шѣ)* донеси што више можеш. — Онъ бо́льше ничего́, какъ пья́ница *(он=бо́л'шѣ н'ич'ево́, кък=п'ја́н'ицъ)* он није ништа друго до пијаница. — Стои́тъ какъ бы нѣмо́й *(стаи́т къг=бы=н'емо́і̯)* стоји као да је нем, и т. д.

2. кад стоји с глаголом, с ниансом модалности, вреди као *как, каг=бы*.

Примери: Онъ говори́тъ, какъ слѣ́дуетъ *(он=гъвар'и́т, как=с'л'е́дуі̯ѣт)* он лепо говори (упр. како треба). — Она́ со́хнетъ, какъ быва́етъ отъ любви́ въ рома́нахъ *(ана́ со́хн'ѣт, каг=бывáі̯ѣт*

ᵃт͡=л'ᵘб'в'и́ в=рᵃма́нᵏх) она вене као што то у романима бива од љубави. — Разгова́ривали между собо́ю, какъ прили́чествуетъ хоро́шимъ знако́мымъ *(рᵏзгᵃва́р'ᵘвᵏл'ᵘ м'ежд^{у}=сᵃбо́і̯^{у}, как=пр'ᵘл'и́ч'ᵏств^{у}і̯ᵏт хᵃро́шᵇᵘм знᵃко́мᵇᵘм)* разговараху као што доликује добрим познаницима, и т. д.

Напомена. Ако је од глагола употребљен прилошки облик, може бити и *каг=бᵇᵘ* и *кᵏг=бы:* Они́ какъ бы сговори́лись *(ᵃн'и́ каг=бᵇᵘ=згᵏвᵃр'и́л'ᵘс)* као да су се договорили, али: они́, какъ бы сговори́вшись, говори́ли одно́ и то́ же *(ᵃни́, каг=бᵇᵘ=згᵏвᵃр'и́фшᵇᵘс, гᵏвᵃр'и́л'ᵘ ᵃдно́ и то́=жᵏ,* или: *ᵃн'и́, кᵏг=бᵇᵘ . . .)* они, као да су се договорили, говораху једно исто. Тако исто: Сказа́лъ, какъ бы не понима́я его́ сло́въ *(скᵃза́ѧ, каг=бᵇᵘ=н'ᵏ=пᵏн'ᵘма́і̯ᵏ і̯ᵉво́ сло́ф,* или: *скᵃза́ѧ, кᵏг=бᵇᵘ . . .)* рече као да не разуме шта он говори, и т. д.

3. У споју та́къ=какъ који служи као свеза за узрок (= зато што, јер), какъ, као што ћемо видети, увек прелази у *кᵏк* (§ 55). У корелацији с такъ (са значењем: тако — како, тако — као што), какъ, за разлику од горње употребе, не редукују се квалитативно, на било глагола или не било. Редукције нема ни онда, ако су обе те речи размакнуте једна од друге (пореди оно што је речено о «то—что», § 50, 2, нап. 1).

Примери: Всё случи́лось та́къ, какъ я сказа́лъ *(фс'о=сѧᵘч'и́ѧᵏс та́к, как=і̯а=скᵃза́ѧ)* све се збило као што сам рекао, или: какъ я сказа́лъ, такъ и случи́лось *(как=і̯а=скᵃза́ѧ, так=ы=сѧᵘч'и́ѧᵏс)* како сам рекао, тако се и збило. — Сидѣ́ли та́къ, какъ мы съ тобо́й *(с'ᵘд'е̂л'ᵘ та́к, как=мы=с=тᵃбо́і̯)* седели су као ја и ти, или: сидѣ́ли та́къ же во́тъ, какъ мы съ тобо́й *(с'ᵘд'е̂л'ᵘ та́г=жᵏ=во́т, как=мы=с=тᵃбо́і̯)* седели су ето тако, као ја и ти. — Мы хохота́ли та́къ, какъ никогда́ *(мы=хᵏхᵃта́л'ᵘ та́к, как=н'ᵘкаγда́)* смејали смо се тако као никад, или: мы та́къ хохота́ли, какъ никогда́ *(мы=та́к хᵏхᵃта́л'ᵘ, как=н'ᵘкᵃγда́)* тако смо се смејали као никад. — Не та́къ живи́, какъ хо́чется, а та́къ, какъ Бо́гъ вели́тъ *(н'ᵉ=та́к жᵇᵘв'и́, как=хо́ч'ᵏц̯ᵏ, а=та́к, каг=бо́х в'ᵉл'и́т)* не живи како хоћеш, већ како Бог наређује. — Онъ та́къ же хоро́шъ, какъ и его=бра́тъ *(он=та́г=жᵏ хᵃро́ш, как=ы=і̯ᵉво=бра́т)* леп ми је он, као и брат што му је, и т. д.

4. У споју какъ бу́дто (= као да) какъ се стапа с бу́дто у једну копулативну и акценатну целину и, према основном правилу (§ 53, з), вреди увек као *кᵇк*, па било глагола или не било.

Примери: Всё какъ бу́дто вы́мерло *(фс'о кᵇг=бу́т̲ᵇ вы́м'ᵗрѧᵇ)* све као да је изумрло. — Онъ бы́лъ какъ бу́дто оди́нъ въ цѣ́ломъ мі́рѣ *(он=бы́ѧ кᵇг=бу́т̲ᵇ ᵃд'и́н ф=цѡ́ѧᵇм м'и́р'ᵗ)* као да је био сам на целом свету. — Никто́ не обраща́лъ внима́нія на сестру́, какъ бу́дто ей не́ было *(н'ᵘхто́ н'ᵗ-ᵃбрᵃш̲'а́ѧ вн'ᵘма́н'ᵘі̯ᵇ нᵇ=с'ᵉстру́, кᵇг=бу́т̲ᵇ і̯ᵉјо́ н'е́=бᵇᵘѧᵇ)* нико не скреташе пажње на сестру, као да је ту није било, и т. д.

Додатак. Какъ, кад означава својство, особину, и т. д., диференцирало се од какъ, кад вреди као свеза за поређење, и не редукује самогласника: какъ че́стный человѣ́къ, онъ не мо́гъ и́наче поступи́ть *(как=ч'е́снᵇі̯ ч'ᵗѧᵃв'е́к, он=н'ᵉ=мо́к и́нᵇч'ᵗ пᵇстᵘп'и́т')* као поштен човек, он није могао друкчије учинити, али: онъ поступи́лъ, какъ че́стный человѣ́къ *(он=пᵇстᵘп'и́ѧ, кᵇк=ч'е́снᵇі̯ ч'ᵗѧᵃв'е́к)* он је учинио као поштен човек. Тако исто: какъ бра́тъ, онъ лю́битъ=меня̀ *(каг=бра́т, он=л'у́б'ᵗт=м'ᵉн'а̀)* као брат, он ме воли, и: онъ лю́битъ=меня̀, какъ=бра́тъ *(он=л'у́б'ᵗт=м'ᵉн'а̀ кᵇг=бра́т)* воли ме као брат.

II. Као свеза за узрок, какъ долази у̀ сувременом **55.**
језику увек уз реч такъ (та́къ=какъ = зато што, јер, како) и, чинећи с њом једну свезу и један акценатни спој, вреди увек као *кᵇк*.

Примери: Та́къ какъ ты не жела́ешь, то я не приду́ *(та́к̲ᵇк ты=н'ᵗ=жᵉѧа́іᵗш, то=і̯а̀=н'ᵗ=пр'ᵘду́)* зато што не желиш да ти дођем, нећу ти ни доћи. — Я не пойду́ къ нему́, та́къ какъ я узна́лъ, что онъ уѣ́халъ *(і̯а=н'ᵗ=пᵃі̯ду́ к=н'ᵉму́, та́к̲ᵇк і̯а=ᵘзна́ѧ, штᵇ=он=ᵘје́хᵇѧ)* нећу му ићи, јер сам дознао да је отпутовао. — Та́къ какъ я зна́ю, что..., то совѣ́тую тебѣ́... *(та́к̲ᵇк=і̯а=зна́і̯ᵘ, штᵇ..., то=сᵃв'е́тᵘі̯ᵘ т'ᵉб'е́...)* зато што знам да..., саветујем ти..., и т. д.

III. Као свеза за време (= кад, а, и т. д.), какъ **56.**
може стајати без глагола, с глаголом или може бити спојено с речју поред себе у једну целину, дакле исто као у § 54, 1-4. Према том:

1. без глагола вреди као *кᵛк*.

Примери: Я прихожу́, какъ вдру́гъ *(i̯а=пр'ᵘхᵃжу́, кᵛк=вдру́к)*..., долазим ја, кад на једанпут...

2. с глаголом, ако се истиче време, вреди као *как;* ако се истиче која друга радња, вреди као *кᵛк*.

Примери: а) Съ того́ дня́, какъ уви́дѣла его́ *(с=тᵃво́ дн͡'а́, как=ᵘв'и́д'ᵗѧᵛ i̯ᵉво́)* од дана кад га је видела. — Съ того́ вре́мени, какъ я его́ не вида́лъ, онъ си́льно постарѣ́лъ *(с=тᵃво́ вр'е̂м'ᵗн'ᵘ, как=i̯а=i̯ᵉво́ н'ᵗ=в'ᵘда́ѧ, он=с'и́л'нᵛ пᵛстᵃр'е́ѧ)* откад га нисам видео, много је остарео. — Какъ сказа́лъ онъ мнѣ э́то, а меня́ *(как=скᵃза́ѧ=он=мн'е=е́тᵛ, а=м'ᵉн'а́)*..., кад ми он то рече, мене... — Въ пе́рвые по́лчаса́, какъ я пришёлъ къ нему́, онъ *(ф'=п'е́рвыᵘ по́ѧч'ᵉса́, как=i̯а=пр'ᵘшо́ѧ к=н'ᵉму́, он)*..., испочетка (прво пола сата), кад сам дошао к њему, он..., и т. д.

б) Не успѣ́лъ я огляну́ться, какъ онъ убѣжа́лъ *(н'ᵗ=ᵘс'п'е́ѧ=i̯а ᵃгл'ᵉну́цᵛ, кᵛк=он=ᵘб'ᵉжа́ѧ)* он зачас умаче (упр. нисам доспео ни да се осврнем, кад он умаче). — А ты́ какъ начнёшь, слу́шать скве́рно *(а ты́ кᵛк=нᵃч'н'о́ш, сѧу́шᵛт' скв'е́рнᵛ)* а ти кад почнеш, гадно је човеку да те слуша, и т. д.

3. а) Уз речи то́лько или тогда́, чинећи с њима једну свезу, какъ вреди увек као *кᵛк* (какъ=то́лько = чим; тогда́=какъ = дочим, а).

Примери: Какъ то́лько начина́ло свѣта́ть, мы вы́ѣхали *(кᵛк=то́л'кᵛ нᵛч'ᵘна́ѧᵛ с'в'ᵉта́т', мы вы́i̯ᵗхᵛл'ᵘ)* тек што је почело свањивати, кренусмо се на пут. — Я это=сдѣ́лаю, какъ то́лько бу́детъ возмо́жно *(i̯а=етᵛ=з'д'е́ѧᵛi̯ᵘ, кᵛк=то́л'кᵛ бу́д'ᵗт вᵃзмо́жнᵛ)* учинићу то првом приликом. — Какъ то́лько онъ пришёлъ, мы сейча́съ *(кᵛк=то́л'кᵛ он=пр'ᵘшо́ѧ, мы=с'ᵉi̯ч'а́с)*..., чим он до́ђе, ми одмах... — Говоря́тъ, что онъ у́мница, тогда́ какъ онъ дура́къ *(гᵛвᵃр'а́т, штᵛ=он=у́мн'ᵘцᵛ, тᵃγда́=кᵛк он=дᵘра́к)* веле да је он паметан човек, а он је луда, и т. д.

б) Исто је тако и у спојевима между тѣ́мъ, какъ (= док, дочим) и: послѣ того́, какъ (= пошто).

Примери: Онъ сиди́тъ безъ дѣ́ла, между тѣ́мъ какъ всѣ́ тру́дятся *(он=с'ᵘд'и́т б'ᵗз'=д'е́ѧᵛ, междᵘ=т'е́м=кᵛк фс'е́ тру́д'ᵘцᵛ)* он седи беспослен, а (док) сви други раде. — Послѣ того́, какъ я его́ ви́дѣлъ, онъ *(пос'л'ᵗ=тᵃво́=кᵛк=i̯а=i̯ᵉво́ в'и́д'ᵗѧ, он)*..., одонда кад сам га видео, он..., и т. д.

в) У споју: съ тѣхъ по́ръ, какъ (= откад), какъ се може потпуно приљубити уз те речи и слити с њима у једну копулативну и акценатну целину, или испред њега може бити прекид у гласу; у првом случају биће *кᵇк*, а у другом *как*.

Примери: Съ тѣхъ по́ръ, какъ свѣ́тъ стои́тъ *(с'=т'ех=по́р=кᵇк=с'в'е́т стᵃи́т,* или: *с'=т'ех=по́р, как=с'в'е́т стᵃи́т)* откад има света. — Съ тѣхъ по́ръ, какъ онъ бы́лъ у меня́ *(с'=т'ех=по́р=кᵇк=он=бы́ѧ ᵘ=м'ᵉн'а́,* или: *с'=т'ех=по́р, как=)* одонда кад је био код мене.

Додаци. 1. У полуекскламативним реченицама типа: какъ схва́титъ онъ меня́, кад ти ме он докопа!; какъ фы́ркнетъ онъ, кад ти он фркну! и т. д., какъ не само што се не редукује, него може бити дуго и наглашено, дакле: *как=схва́т'ᵗт он=м'ᵉн'а́,* или: *ка́к схва́т'ᵗт . . .; как=фы́ркн'ᵗт=он,* или: *ка́к . . .*

2. Као реч за појачавање, какъ се такође не редукује: Его́ до́мъ какъ ра́зъ на углу́ *(і̯ᵉво́ до́м как=ра́с нᵇ=ᵘгѧу́)* кућа му је баш на ћошку. — О́нъ, какъ е́сть, негодя́й *(о́н, как=је́с'т', н'ᵗгᵃд'а́і̯)* он је прави нитков.

5. Свеза **чѣмъ (чѣмъ—тѣмъ)** и реч за појачавање **вѣдь.**

I. Аналогијом према облицима **чѣмъ** чиме и **тѣмъ** тиме, **57.**
кад врше заменичку службу, исти облици, и као свезе (било да чѣмъ стоји засебно, или у корелацији с тѣмъ), задржавају гласовну вредност самогласнику (пореди оно што је речено о свези «то», § 48,а).

Примери: Тепе́рь лу́чше, чѣмъ пре́жде *(т'ᵉп'е́р' ѧу́ч̲'ᵗ, ч'ем=пр'е́жд'ᵗ)* сад је боље него пре. — Та́мъ ху́же, чѣмъ у на́съ *(та́м ху́жᵗ, ч'ем=ᵘ=на́с)* тамо је горе, него код нас. — Ра́ньше, чѣмъ э́то сказа́ть, на́до поду́мать *(ра́н'шᵗ, ч'ем=е́тᵇ скᵃза́т', на́дᵇ пᵃду́мᵇт')* пре него што то кажеш, треба мало размислити. — Чѣмъ болта́ть, пойдёмъ гуля́ть *(ч'ем=бᵃѧта́т', пᵃі̯д'о́м гᵘл'а́т')* место што ћеретамо, хајдемо да шетамо. — Чѣмъ бо́льше рабо́таешь, тѣмъ бо́льше устаёшь *(ч'ем=бо́л'шᵗ рᵃбо́тᵇі̯ᵗш, т'ем=бо́л'шᵗ ᵘстᵃі̯о́ш)* што више радиш, више сустанеш. — Чѣмъ ху́же, тѣмъ лу́чше *(ч'ем=ху́жᵗ, т'ем=ѧу́ч̲'ᵗ)* што горе, то боље.

58. II. Реч за појачавање **вѣдь** (= тȁ) обично се управља према наглашеном слогу оне речи, с којом је сједињена, и, кад стоји непосредно пред њим, редукује самогласник у $^{\varepsilon}$, а иначе — у ^{ъ}, дакле сасвим према § 39, 1 и 2 (при отезању или истицању гласом *е* остаје).

Примери: Вѣдь э́то та́къ *(в'$^{\varepsilon}$т'=е́т^{ъ} та́к)* та то је тако. — Вѣдь на́до пра́вду сказа́ть *(в'$^{\varepsilon}$т'=на́д^{ъ} пра́вд^{у} ск^{а}за́т')* та треба истину рећи. — Вѣдь опа́сно *(в'^{ъ}т'=^{а}па́сн^{ъ})!* та опасно је! — Да вѣдь ка́къ э́то *(д^{ъ}=в'$^{\varepsilon}$т'=ка́к е́т^{ъ})?* па како то? — А вѣдь вы́шло, что я́ былъ пра́въ *(а=в'$^{\varepsilon}$т'=вы́шѧ^{ъ}, шт^{ъ}=іа́=быѧ пра́ф)* а показало се да сам ја имао право. — Да вѣдь во́тъ да́же и о́нъ не зна́етъ *(д^{ъ}=в'$^{\varepsilon}$т'=во́т да̀ж^{ъ}=и=о́н н'$^{\varepsilon}$=зна́і̯^{ъ}т)* па ето чак ни он не зна. — Да вѣдь бу́детъ *(д^{ъ}=в'$^{\varepsilon}$д'=бу́д'^{ъ}т)!* та доста је!, и т. д.

Напомена. У образ. круговима може се чути и *в'^{и}т'* свуда, па и пред наглашеним слогом (у слоговима, даљим од наглашеног, ^{ъ} прешло сасвим у ^{и}, па, као обично у партикулама, остало и пред слогом наглашеним).

---

59. 2. **Двосложне и вишесложне свезе,** према начину којим се говори, могу бити и наглашене, дакле исто као и двосложни предлози (§ 47): **и́ли** или, **е́сли** ако, **е́сли бы** кад би, **коли́** (и: **ко́ли** под утицајем реченичног ритма) кад, **хотя́** ма да, и т. д. Према том самогласник, на ком је иначе нагласак, задржава своју основну гласовну вредност и онда кад у брзом говору није наглашен.

Примери: Кто́ бо́ленъ: оте́цъ *и*ли=ма́ть[1] *(хто́ бо́л'^{ъ}н: ^{а}т'е́ц ил'^{и}=ма́т')?* ко је болестан: отац или мати? — *Е*сли та́къ, то я приду́ *(і̯ѐс'л'^{и}=та́к, то=і̯а=пр'^{и}ду́)* кад је тако, доћи ћу. — Кол*и*=та́къ, дава́й ча́ю *(к^{а}л'и=та́к, д^{а}ва́і̯ ч'а́і̯^{у})!* кад је тако, дај чаја! — Онъ бы́лъ хотя=пья́нъ, но пришёлъ *(он=бы́ѧ х^{а}т'а=п'ја́н, но=пр'^{и}шо́ѧ)* и ако је био пијан, ипак је дошао. — Когд*а* я пришёлъ, ужъ бы́ло по́здно *(к^{а}γда=і̯а=пр'^{и}шо́ѧ, уж=бы́ѧ^{ъ}*

---

[1] Самогласник, на ком је иначе акценат, обележен је курсивним словом.

по́эн^{ъ}) кад сам дошао, већ је било доцкан. — Ждй, пока́ о́нъ ска́жетъ (*жд'и́, п*^{а}*ка=о́н ска́ж*^{ы}*т*) чекај док он не каже, и т. д.

Напомена. Аналогијом према пуном облику **ко́ли** (= кад, ако), који је каткад више одлика нар. говора (образ. људи обично и чешће говоре е́сли), и скраћен облик **коль** не редукује се квалитативно: Коль рубйть, такъ ужъ съ плеча́ (*кол'=р*^{ую}*б'и́т', т*^{ъ}*к=уш=с=пл'*^{э}*ч'а́*) кад сећеш, замахни из све снаге, па сеци.

3. У речцама.

60. 1. Као што је познато, речце су постпозитивне или препозитивне; прве стоје иза речи и прилубљују се уз њен завршетак, а друге стоје испред речи и прилубљују се уз њен почетак. И једне и друге чине с речју, уз коју долазе, једну целину, и у тој целини, ако на њима нема истицања гласом (§ 60, н), редукују се према слогу, у ком су (§§ 36 и 39), дакле: у постпозитивнима *е* пређи ће у ^{ы}, а *о* и *а* у ^{ъ} (слог иза наглашеног; о речци же види ниже); у препозитивнима пак *е* ће дати: у слогу пред наглашеним ^{э}, а у даљим слоговима ^{ы}; мимо то, и у једних и у других, гласови *и* и *ы* редуковаће се у гласу, т. ј. у његову трајању, звучности и јачини (§§ 44 и 45). Ако ову појаву ближе разгледамо, добићемо ову слику:

1. Речце **же, ли, бы** и речца **-ка,** која долази само у народном и у простијем говору, постпозитивне су; последње три редукују се сасвим правилно у *л'*^{и}, *б*^{ы}, *-к*^{ъ}, а место **же** јавља се у редукцији *ж*^{ъ} (на основу облика *жо;* пореди ст.-рус. *жо* и нар. *ужо́* = већ).

Примери: О́нъ же (*о́н=ж*^{ъ}) а он. — То́тъ же (*то́д=ж*^{ъ}) онај исти. — Ка́къ же (*ка́г=ж*^{ъ})*!* дабогме! — Ты́ ли э́то (*ты́=л'*^{и} *э́т*^{ъ})*?* јеси ли ти то? — Хоть ты́ бы пришёлъ (*х*^{ъ}*т'=ты́=б*^{ы} *пр'*^{и}*шо́л*) бар да си ти дошао. — Ну́-ка (*ну́=к*^{ъ})*!* дедер! — Скажи́-ка (*ск*^{а}*жы́=к*^{ъ})*!* реци-де! — Попро́буй-ка (*п*^{а}*про́бу*^{ы}*=к*^{ъ}) пробај-дер! — Подойди́-ка сюда́ (*п*^{ъ}*д*^{аи}*д'и́=к*^{ъ} *с'*^{ую}*да́*)*!* ходи-де овамо! и т. д.

Напомене. 1. Кад речца **же** заједно с другом речју вреди као веза, не пише се одвојено од ње: то́же *(то́ж^{ъ})* такође, та́кже *(та́иж^{ъ})* такође, тако исто. Према том разликуј: Онъ то́же сказа́лъ *(он=то́ж^{ъ} ск^{а}за́л)* и он је рекао (т. ј. он је такође рекао), и: я то́ же говорю́ *(ја=то́=ж^{ъ} г^{ъ}в^{а}р'у́)* и ја то велим (т. ј. ја то исто велим). — Онъ былъ та́кже на балу́ *(он=бы=та́иж^{ъ} н^{ъ}=б^{а}лу́)* и он је био на балу, и: онъ люби́лъ=меня́ та́къ же, какъ и бра́тьевъ *(он=л'уб'и́л=м'^{ъ}н'а́ та́иж^{ъ}, как=ы=бра́т'^{ъ}ј^{ъ}ф)* волео ме је тако исто као и моју браћу.

2. У вези **да́же** (да + же) = чак, же се чује или као *-ж^{ъ}* или, под утицајем штампане речи, као *-ж^{е}*. Други изговор као да постаје обичнији.

2. И облик **то,** употребљен као постпозитивна речца за неодређеност у заменицама кто́-то неко, что́-то нешто, како́й-то неки, вреди увек као *т^{ъ}*, дакле: *хто́=т^{ъ}, што́=т^{ъ}, како́ј^{ъ}=т^{ъ}*. Овако је и онда, кад **то,** као речца, дође уз коју било реч, обично да је јаче нагласи, истакне или да јој ближе одреди значење.

Примери: О́нъ-то да́стъ *(о́н=т^{ъ} да́ст)* би ће дати (да ли ће други дати, питање је, а за њега нема сумње). — Сказа́ть-то, я скажу́ *(ск^{а}за́т'=т^{ъ}, ја=ск^{а}жу́)* оно, ја ћу рећи (не знам само да ли ће бити какве користи од тога). — То́-то ты молчи́шь *(то́=т^{ъ} ты=м^{а}лч'и́ш)* дакле зато ти ћутиш, и т. д.

3. Кад се казују туђе речи или туђе мишљење, у нар. и у простијем говору долазе речце **молъ** (скраћено од мо́лвилъ = говорио је) и **-де;** друга застарева или је застарела, увек је приљубљена уз реч испред себе и вреди као *-д'^{ь}*; прва долази различито, и у сваком положају звучи као *м^{ъ}л*.

Примери: Во́тъ, молъ, како́го челове́ка Росси́я теря́етъ *(во́т=м^{ъ}л к^{а}ко́в^{ъ} ч'^{ь}л^{а}в'е́к^{ъ} р^{а}с'и́ј^{ъ} т'^{е}р'а́ј^{ь}т)* сто каквог човека губи Русија. — Бо́гъ, молъ, тебя́ проста́ть *(бо́х=м^{ъ}л т'^{е}б'а́ пр^{а}с'т'и́т)* Бог ће ти опростити. — О́нъ-де не хо́четъ *(о́н=д'^{ь} н'^{е}=хо́ч'^{ь}т)* он неће, и т. д.

4. Одречне речце **ни** и **не** долазе испред речи, дакле препозитивне су. Прва се редукује у *н'^{и}*, а друга, ако нагласак није пренао на њу (сри. «нѣ=бно» — рус. нѣ=былъ), или је *н'^{е}* или је *н'^{ь}*, према слогу у ком је.

Примери: Не зна́ю *(н'ᵉ=зна́і̯ᵘ)* не знам. — Не хочу́ *(н'ᵗ=хᵃч'у́)* нећу. — Я никому́ зла́ не сдѣ́лалъ *(і̯а=н'ᵘкᵃму́ зѧа́ н'ᵉ=з'д'е́ѧᵇѧ)* ником нисам учинио зла. — Ни оди́нъ *(н'ᵘ=ᵃд'и́н)* ни један. — Ни ты́, ни я́ *(н'ᵘ=ты́, н'ᵘ=ја́)* ни ти, ни ја, и т. д.

II. Има ли истицања гласом (споредан акценат), ни речце се не редукују квалитативно. У том случају место *жᵇ* чуће се *жᵉ* (са ᵉ према штампаном облику и према уже́ = већ), дакле и: *да́жᵉ, то́жᵉ*, и т. д.; место *мᵇѧ* чуће се *мо̀ѧ* (према мо́лвилъ): у осталим пак случајевима, где у редукцији долази ᵇ, јавља се ᵃ, па се место *-тᵇ* чује *-тᵃ*, а место *-кᵇ*—*кᵃ* (§ 117). Редуковано ᵗ и ᵉ прећи ће у ᵉ, а ᵘ и ᵘ појачаће се у звучности и јачини, дакле: *-д'ᵉ, н'ᵉ, н'ᵘ, л'ᵘ, бᵘ*.

Преглед (уз §§ 46—60). I. Предлози. 1. *Једносложни предлози* (сем близъ, вдоль, сверхъ, сквозь, межъ) редукују самогласник према удаљености од наглашеног слога оне речи, уз коју долазе: до бра́та *(дᵃ=бра́тᵇ)* до брата; до Москвы́ *(дᵇ=мᵃсквы́)* до Москве; за до́момъ *(зᵃ=до́мᵇм)* за кућом; за дома́ми *(зᵇ=дᵃма́м'ᵘ)* за кућама, и т. д. (§ 46). **61.**

Напомена. У једносложне предлоге убрајају се и они:

а) који могу постати двосложни заменом полугласа (срп. «од — од*а*», рус. отъ — от*о*): от*о* всѣ́хъ *(ᵃтᵃ=фс'е́х)* од свију; пред*о* мно́ю *(пр'ᵗдᵃ=мно́і̯ᵘ)* преда мном;

б) у којима долази група *-ере-*: передъ на́ми *(п'ᵗр'ᵉд=на́м'ᵘ)* пред нама; черезъ рѣ́чку *(ч'ᵗр'ᵉз=р'е̂ч'кᵘ)* преко потока;

в) који су састављени из двају једносложних: изъ-за бра́та *(ᵘз̱ᵃ=бра́тᵇ)* због брата; изъ-подъ но́гъ *(ᵘспᵃд=но́к)* испод ногу (§ 46, нап. 1, и § 47, нап. 1 и 2).

2. *У двосложних и вишесложних предлога* самогласник, који иначе може бити наглашен, не помера своју основну гласовну вредност: кромѣ меня́ *(кром'ᵗ=м'ᵉн'а́)* осим мене; противъ бра́та *(прот'ᵘв=бра́тᵇ)* против брата; между ни́ми *(м'ежд'ᵘ=н'и́м'ᵘ)* међу њима, и т. д. (§ 47).

II. Свезе и речи за појачавање. 1. Од *једносложних свеза:* **62.**

а) Свезе **а, но, то, и** не редукују се: а зачѣ́мъ *(а=зᵃч'е́м)?* а зашто?; но я ду́маю *(но=і̯а=ду́мᵇі̯ᵘ)* али ја мислим; если та́къ, то я не приду́ *(і̯е̂с'л'ᵘ=та́к, то=і̯а̀=н'ᵗ=пр'ᵘду́)* кад је тако, онда ја нећу доћи; бра́тъ и сестра́ *(бра́т=ы=с'ᵉстра́)* брат и сестра (§ 48,а).

б) Свезе **да, хоть, чтобъ** (чтобы) и реч **такъ,** кад се употреби као свеза, редукују самогласник увек у ъ, па и онда кад је наглашени слог непосредно за њима (говор је бржи, без истицања гласом): да нѣ́тъ *(дъ=н'е́т)!* та није!; хоть пя́ть рубле́й *(хът'=п'а́т' рубл'е̂і̯)* макар пет рубаља; скажи́=ему, чтобъ пришёлъ *(скажы́=і̯ему, штъп̲р'ишо́ѧ)* реци му нек дође; такъ зачѣ́мъ *(тъі=зач'е́м)?* па зашто онда? и т. д. (§ 48, б — § 52).

Напомена. Речца **да,** кад стоји потврдно са значењем «да̂!», увек је наглашена, па се, с тим значењем, не редукује у *дъ:* да́, я зна́ю *(да́, і̯а=зна́і̯у)* да, ја знам (§ 49, нап. 2).

в) α) Облик **что,** употребљен као свеза исказна, узрочна, за време, за последицу, за поређење, и т. д., вреди као *штъ:* говоря́тъ, что онъ бо́ленъ *(гъвар'а́т, штъ=он=бо́л'ін)* веле да је он болестан; я не пришёлъ потому́, что я былъ за́нятъ *(і̯а=н'і=пр'ишо́ѧ пътаму́=штъ=і̯а̀=быѧ=за́н'ін)* нисам дошао зато што сам био у послу; онъ то́лько что уѣ́халъ *(он=то́л'къ=штъ ујéхъѧ)* баш сад је отпутовао, и т. д. (§ 50, 1, 1).

β) У релативним реченицама, кад је **что** везано за средњи род заменице или придева, *о* остаје: всё, что ты мнѣ говори́лъ, ложь *(фс'о́, што=ты=мн'е=гъвар'и́ѧ, ѧо́ш)* све што си ми говорио лаж је. Тако је и онда кад се что односи на целу главну реченицу, и значи: «а э́то» (= а то): они́ счита́ли=его̀ ма́льчикомъ, что бы́ло ужъ о́чень оби́дно *(ан'и́ ш̲'ита́л'и=і̯ево̀ ма́л'ч'икъм, што=бы́ѧъ=уш о́ч'ін' аб'и́днъ)* сматрали су га за дете, а то га је много вређало (§ 50, 1, 2).

Напомене. 1. Корелативно **то́—что,** ако нема прекида у гласу, вреди као *то́=штъ,* а иначе као *то́, што:* случи́лось то́, что ты сказа́лъ *(сѧуч'и́ѧъс то́=штъ=ты=сказа́ѧ,* или: *сѧуч'и́ѧъс то́, што=ты . . .)* десило се што си рекао.

2. Са значењем «који» (кото́рый), **что** може вредити и као *што* и као *штъ:* до́микъ, что противъ ва́шихъ око́шекъ *(до́м'ик, штъ=прот'иф=ва́шых акóшък,* или: *до́м'ик, што)* кућица у коју гледају ваши прозори (§ 50, 2, нап. 1 и 2).

г) Реч **какъ,** употребљена као свеза, не редукује самогласник у ъ кад стоји с глаголом и није изгубила нијансу модалности или јасно обележје времена, а непосредно уз њу нема још које речи, с којом она може чинити једну копулативну и акценатну целину; иначе, у говору без отезања и истицања гласом, какъ прелази увек у *кък:* онъ рабо́таетъ, какъ слѣ́дуетъ *(он=рабо́тъі̯ін, как=с'л'е́дуі̯ін)* он ради као што треба; онъ рабо́таетъ, какъ во́лъ *(он=рабо́тъі̯ін,*

кᵇк=во́ѧ) он ради као во; онъ посмотрѣ́лъ на меня́, какъ бу́дто хотѣ́лъ мнѣ что́-то сказа́ть *(он=пᵇсмᵃтр'е́ѧ нᵇ=м'ᵉн'а́, кᵇг=бу́т̲ᵇ хᵃт'е́ѧ=мн'е што́=тᵇ скᵃза́т')* погледао ме је као да ми је хтео нешто рећи, и т. д. (§§ 53—56).

Напомена. Корелативно **такъ—какъ,** било да обе те речи долазе непосредно једна уз другу, или да су растављене, вреди увек као *та́к—как:* не та́къ живи́, какъ хо́чется, а та́къ, какъ Бо́гъ вели́тъ *(н'ᵉ=та́к жᵇв'и́, как=хо́ч'ᵗц̲ᵇ, а=та́к, каг=бо́х в'ᵉл'и́т)* не живи како хоћеш, већ како Бог нарећује (§ 54, 3).

д) Облици **чѣмъ** и **тѣмъ,** употребљени као свезе, не редукују се: лу́чше оста́ться, чѣмъ ѣ́хать *(ѧу́ч̲'ᵗ ᵃста́ц̲ᵇ, ч'ем=је́хᵇт')* боље је остати, него ићи; чѣмъ ху́же, тѣмъ лу́чше *(ч'ем=ху́жᵗ, т'ем=ѧу́ч̲'ᵗ)* што горе, то боље (§ 57).

ђ) Реч за појачавање **вѣдь,** кад стоји пред наглашеним слогом, вреди као *в'ᵉд'* или *в'ᵉт',* а иначе — као *в'ᵗд'* или *в'ᵗт':* онъ вѣдь бо́ленъ *(он=в'ᵉд'=бо́л'ᵗн)* та он је болестан; онъ вѣдь ничего́ не зна́етъ *(о́н=в'ᵗт͡=н'ᵘч'ᵉво́ н'ᵉ=зна́і̯ᵗт)* та он ништа не зна (§ 58).

2. За *двосложне и вишесложне свезе* вреди исто што и за предлоге од два и више слогова (види горе, § 61, 2): онъ *или* она́ *(о́н ил'ᵘ=ᵃна́)* он или она; если та́къ, то *(ê с'л'ᵘ=та́к, то)* . . ., кад је тако, онда (§ 59).

III. Ако нема истицања гласом, речце се увек редукују, и то: **63.**

1. Постпозитивне речце **же, ли, бы, -то** и **-ка** (нар.) редукују се у *жᵇ, л'ᵘ, бᵇ, -тᵇ, -кᵇ:* ка́къ же *(ка́г=жᵇ)!* а да како!; ты́ ли э́то говори́шь *(ты́=л'ᵘ е́тᵇ гᵇвᵃр'и́ш)?* зар ти̂ то говориш?; сказа́лъ бы ты ему́ *(скᵃза́ѧ=бᵇ ты=і̯ᵉму́)* како би било да му кажеш?; ты́-то мно́го зна́ешь *(ты́-тᵇ мно́гᵇ зна́і̯ᵗш)!* ти ми много знаш!; дава́й-ка *(дᵃва́і̯-кᵇ)!* дај-дер овамо! (§ 60, 1 и 2).

2. Речце **-де** и **молъ** вреде као *-д'ᵗ* и *мᵇѧ:* о́нъ-де не хо́четъ *(о́н=д'ᵗ н'ᵉ=хо́ч'ᵗт)* он неће; о́нъ, молъ, не́ былъ *(о́н=мᵇѧ н'е́=бᵇѧ)* он није био (§ 60, 3).

3. Препозитивне речце **ни** и **не** редукују се: **ни** у *н'ᵘ,* а **не** у *н'ᵉ* или *н'ᵗ,* према удаљености од наглашеног слога: ни я́, ни ты́ *(н'ᵘ=ја́, н'ᵘ=ты́)* ни ја, ни ти; не ви́жу *(н'ᵉ=в'и́жᵘ)* не видим; не могу́ *(н'ᵗ=мᵃгу́)* не могу (§ 60, 4).

Ненаглашени самогласници у другим врстама речи. Облици других врста речи, сем предлога̂, свеза (свезе и речи за појачавање) и партикула, како једносложни тако и **64.**

двосложни, могу у реченици такође не бити наглашени, па инак самогласник, који је иначе наглашен, не помера своју гласовну вредност, и ако се нешто редукује, то може бити само у количини, т. ј. у трајању гласа, затим у његовој јачини и звучности, а не у каквоћи његовој.

Примери: Я́ лѣтъ[1]_пя́ть сы́на не вида́лъ *(ја́ л'ет=п'а́т' сы́на н'ᵉ=в'ᵘда́ѧ)* на има већ једно пет година како нисам сина видео. — Онъ_добря́къ *(он=дᵃбр'а́к)* он је добричина. — Она_вя́жетъ *(ᵃна=в'а́жᵉт)* она плете (н. пр. чарапу). — Твоя_ма́ть идётъ *(твᵃi̯а=ма́т' ᵘд'о́т)* иде ти мати. — Я_зна́ю сестру́_его *(i̯а=зна́i̯ᵘ с'ᵉстру́=i̯ᵉво)* ја познајем његову сестру. — Ваша_до́чь хорошо́ рабо́таетъ *(вашᵉ=до́ч' хᵉрᵃшо́ рᵃбо́тᵉi̯ᵉт)* ваша кћи лепо ради. — Эти_лю́ди *(êт'ᵘ=л'у́д'ᵘ)* ови људи. — Что_ты_хо́чешь сказа́ть э́тимъ *(што=ты=хо́ч'ᵉш скᵃза́т' ếт'ᵘм)?* шта хоћеш тиме да кажеш? — Два_ра́за *(два=ра́зᵉ)* двапут. — Три_дня́ *(тр'и=дн͡'а́)* три дана. — Всё_ти́хо, одни_сверчки́ трещáтъ *(фс'о=т'и́хᵉ, ᵃдн͡'и́=с'в'ᵉрч'к'и́ тр'ᵉш̲'а́т)* све је мирно, само понци зричу. — Только_э́то не хорошо́ *(тол'кᵉ=е́тᵉ н'ᵉ=хᵉрᵃшо́)* само то не ваља. — Нельзя́_было ничего́ ви́дѣть *(н'ᵉ=л'з'а́=быѧᵉ н'ᵘч'ᵉво́ в'и́д'ᵉт')* није се могло ништа видети. — Вотъ_иду́тъ *(вот=ᵇᵘду́т)* ево их где иду. — Гдѣ_ты_бы́лъ *(гд'е=ты=бы́ѧ)?* где си био? и т. д.

ж) Слабљење јачине и звучности код ненаглашених самогласника.

65. I. Као што је речено у § 33, ненаглашени самогласници изгубили су звучност и јачину у различитој мери, према слогу у ком се налазе. У том погледу вреде ова правила:

1. Самогласник, који стоји непосредно у слогу пред наглашеним, слабији је од наглашеног, али јаснији је и јачи од свих осталих ненаглашених самогласника у тој речи.

2. Самогласник у другом слогу испред наглашеног и у првом иза наглашеног слабији је и мање је јасан од само-

---

[1] Самогласник, који је иначе наглашен, истакнут је и овде курсивним словом.

гласника у првом слогу испред наглашеног, и уједно је најслабији у речи; а самогласник у трећем слогу пред наглашеним и у другом иза наглашеног мало је јаснији и јачи од самогласника у суседном слогу.

Напомене. 1. Ако се бројем 3 обележи наглашен самогласник, као најјачи и најјаснији, онда ће слог испред њега, у ком је самогласник слабији, али је јачи од свих осталих ненаглашених, бити обележен бројем 2, а најслабији слогови: други пред наглашеним и први иза наглашеног — бројем 1. Према том, за тросложне речи, с акцентом на последњем слогу, вредиће формула 1 + 2 + 3: хорошо́ *(хъраш́о)* лепо, берегу́ *(б'ъ-р'ъгу́)* чувам; ако реч има још један слог иза наглашеног, формула ће бити 1 + 2 + 3 + 1: хорошéнько *(хъраше́н'къ)* добро (н. пр. истући кога), инстр. множ. берегáми *(б'ър'ъгáм'и)* обалама; за двосложне речи с акцентом на крају, вреди формула 2 + 3: селó *(с'ъѧ́о)* село (у ком има црква), окнó *(аkнó)* прозор, и т. д., а с акцентом на почетку — формула 3 + 1: ном. множ. сёла *(с'óѧъ)*, óкна *(óкнъ)*.

2. Ако се слогови трећи испред наглашеног и други иза наглашеног, у којима су самогласници мало јачи од суседних, обележе курсивним *1*, формула биће: *1* + 1 + 2 + 3: перенести́ *(п'ър'ън'ъс'т'и́)* пренети, и 3 + 1 + *1*: вы́нести *(вы́н'ъс'т'и)* изнети. Код тросложних речи последњег типа (с акцентом на првом слогу) пази се и на то, какав је последњи слог: ако је отворен, он је мало јачи од слога испред себе, а ако је затворен, јачина му се не повећава и оба слога су слаба, дакле: стáроста *(стáръстъ)* кмет = 3 + 1 + *1*, а инстр. једн. стáростой *(стáръстъі)* кметом = 3 + 1 + 1.

3. За дуже речи нека послуже као обрасци примери: предрасположéніе склоност, и распоряжáющійся онај који наређује: =

пр'ъд - ръс - пъ - ѧа - же́ - н'и - јъ
1 *1* 1 2 3 1 *1*

ръс - пъ - р'ъ - жá - і̯у - ш'ъі̯ - съ
1 1 2 3 1 *1* 1

или н. пр. инструментал од речи колѣнопреклонéніе: =

къ - л'ъ - нъ - пр'ъ - кѧа - н'е́ - н'и - і̯ъм.
1 1 *1* 1 2 3 1 1

II. 1. Губитак у звучности може бити појачан и сугласничком околином. Између два јасна сугласника редукован само-

гласник јаснији је (звучнији), а између два мукла сугласника (понајвише ако су експлозивни) звучност се може сасвим изгубити. Ово се тумачи тиме што при изговарању муклих сугласника гласнице уопште не трепере (§ 142); према том, ако редукован самогласник стоји између два муклаца, гласнице не доспеју да у размаку између једне и друге мукле артикулације дођу у положај, потребан за треперење, и самогласник је лишен звучности, т. ј. гласа. Тако може бити и на крају речи, ако је иза самогласника прекид, а испред њега је мукао, већином експлозиван, сугласник (појава је општија и не опажа се само у руском; пореди срп. «да̏ти», «ру̏пити», кад се *и* изговори без звучања гласница, као да шапћеш, дакле: «да̏тᵘ̯», «ру̏пᵘ̯тᵘ̯»; рашљицама оздо обележено је да је самогласник мукао).

2. Овај потпун губитак звучности, под споменутим погодбама, најчешћи је код редукованих самогласника ъ и ѣ, особито код првог, који је и иначе полузвучан (§ 36, б). Ако поредимо н. пр. речи голова́ глава, и потому́ зато, осетићемо да је ъ у првој речи, између два јасна сугласника, звучније, а у другој речи, између два мукла сугласника, да је куд и ка̀мо мање звучно чак и у нормалном (неубрзаном) темпу говора. Ако је пак говор брз (дакле самогласник је поткраћен и у трајању) и ако је слог сам по себи врло слаб (други испред наглашеног и први иза наглашеног, § 65, 2), ъ може бити сасвим без звучности. У том случају оно се, исто као и ѣ, приказује слуху као мукао прелазан глас минималног трајања (колико је потребно да се слог не распадне).

Примери: а) у другом слогу испред наглашеног: потоло́къ *(пъ̣тᵃѧо́к)* таваница, плафон; потроха́ *(пъ̣трᵃха́)* дроб; ном. мн. токари́ *(тъ̣кᵃр'и́)* стругари; состоя́ніе *(съ̣стᵃја́н'ᵘі̯ъ)* имање; котело́къ *(къ̣т'ᵉѧо́к)* котлић; костяно́й *(къ̣с'т'ᵉно́і̯)* коштан; постоя́нно *(пъ̣стᵃја́н̲ъ)* стално; тоскова́ть *(тъ̣скᵃва́т')* тужити (за ким); потпусти́ть *(пъ̣тпᵘс'т'и́т')* пустити кога да се приближи; покори́ть *(пъ̣кᵃр'и́т')* покорити; почему́ *(пъ̣ч'ᵉму́)* зашто; хохота́ть *(хъ̣хᵃта́т')* гласно се смејати; хоть=меня́ *(хъ̣т'=м'ᵉн'а́)* ма мене; || пѣтушо́къ *(п'ѣ̣тᵘшо́к)* петлић; пятачо́къ *(п'ѣ̣тᵃч'о́к)* пѐта̑к; Сестрорѣ́цкъ *(с'ѣ̣стрᵃр'е́цк)* Сестрорецк (место), и т. д.

б) у првом слогу иза наглашеног: ло́коть *(ѧо́къ̣т')* лакат; ла́поть *(ѧа́пъ̣т')* опанак од лике; при́хоть *(пр'и́хъ̣т')* прохтев; шо́потъ *(шо́пъ̣т)* шапат; хо́хотъ *(хо́хъ̣т)* гласан смех; за́пахъ *(за́пъ̣х)* мирис; въ потёмкахъ *(ф=п^{а}т'о́мкъ̣х)* у мраку (н. пр. седети); нѣ́который *(н'е́къ̣т^{ъ}р^{ъ}ı̯)* неки; двѣна́дцать *(д'в'^{е}на́цъ̣т')* дванаест; два́дцать *(два́цъ̣т')* двадесет; пла́кать *(пѧа́къ̣т')* плакати, и т. д.; || тре́петъ *(тр'е́п'ѣ̣т)* дрхтање; у́часть *(у́ч'ѣ̣с'т')* судбина; де́сять *(д'е́с'ѣ̣т')* десет; хо́четъ *(хо́ч'ѣ̣т)* хоће, и т. д.

Напомена. У последњем отвореном слогу појава није тако честа: мо́лча *(мо́ѧч'ъ̣)* ћутећи.

Потпуно слабљење и губљење редукованих самогласника. У првом слогу иза наглашеног, ^{ъ} или ^{ѣ} може се каткад сасвим изгубити у брзом говору. Реч је онда за један слог краћа, и сугласник, понајвише ако је сонoран *(л, р, м, н)*, може том приликом (ако нема другог излаза) вршити самогласничку службу као н. пр. наше *р* у речи «ср́-на», или нем. l или n у речима ap-fl̥ и le-sn̥ (писано: Apfel јабука, lesen читати; оваки сугласници обележени су у транскрипцији малим кружићем оздо). 66.

Примери: на́волочка навлака од малог узглавља: *на́-вѧ^{ъ}ч'-к^{ъ}* (об.[1] *на́в^{ъ}ѧ^{ъ}ч'к^{ъ})*; 3. л. једн. тя́нетъ вуче: *т'а́-н̥'т* (об. *т'а́н'^{ѣ}т)*; перфекат дѣ́лали радили су: *д'е́-ѧ̥-л'^{и}* (об. *д'е́ѧ^{ъ}л'^{и})*; ген. но́ваго новог: *но́-в̥-в^{ъ}* (об. *но́в^{ъ}в^{ъ})*; ко́шечка мачкица: *ко́-щ̥ч'-к^{ъ}* (об. *ко́ш^{ъ}ч'к^{ъ})*, и т. д.

Напомене. 1. Ово особито вреди за имена по оцу, типа Ива́новичъ *(^{и}ва́н^{ъ}в'^{и}ч')*. У слогу иза наглашеног, донекле и аналогијом према Луки́чъ, Ѳоми́чъ (**II,** § 171^{а}, нап. 2), *-^{ъ}в-* може сасвим ослабити и испасти; у том случају *и*, нашавши се непосредно иза тврдог сугласника, прећи ће у *ы* (§ 171), и облик Ива́новичъ замениће се обликом Ива́нычъ. Редукција може ићи и даље, па, као што то и иначе бива код ре́чи̂ које сваки час долазе а узгредне су (види дод.), *ы*, у слогу иза наглашеног, може у врло брзом говору такође ослабити у ^{ъ}, па или остати или испасти, дакле: Ива́нычъ = ^{и}ва́н^{ъ}ч' или: ^{и}ва́-н̥ч' (пореди вокатив госуда́рыня [ми́лостивая госуда́рыня = госпођо!], кад у брзом говору звучи као: *г^{ъ}с^{у}да́рн'^{ъ})*. Према том: Ива́нъ

[1] т. ј. ако говор није брз.

Ива́нычъ = *ᵘва́н ᵘва́-н̥ч'*, или: *ᵘва́н ᵘва́нᵗч'*; Пётръ Па́влычъ = *п'о́тр па́-ѧ̥ч'* (*в* испред *ѧ* такође испало), или: *п'о́тр па́ѧᵗч'*, на отуд и име Па́велъ = *па́ѧ*, дакле Па́велъ Па́влычъ = *па́ѧ па́-ѧ̥ч'*, или: *па́ѧ па́ѧᵗч*. Тако је и код женских имена по оцу: Ма́рья Ива́новна = *ма́р'і̯ᵗ ᵘва́-н̥-нᵗ*, Алекса́ндра Па́вловна = *ᵃл'ᵉкса́ндрᵗ па́-ѧ̥-нᵗ*, Со́фья Семёновна = *со́ф'і̯ᵗ с'ᵉм'о́-н̥-нᵗ*, Ната́лья Алекса́ндровна = *нᵃта́л'і̯ᵗ ᵃл'ᵉкса́-н̥-нᵗ* (и *-др-* испало), Наде́жда Фёдоровна = *нᵃд'е́ждᵗ ф'о́-дᵗр-нᵗ*, или: *ф'о́-др̥-нᵗ*, и т. д.

2. Обрт **въ са́момъ дѣ́лѣ** (*ф=са́мᵗм д'е̂л'ᵗ*) доиста?, употребљен у врло брзом говору, звучи као: *ф=са́м̲=д'е̂л'ᵗ* (ᵗ у слабом слогу испало, а два *м* [из *са́м-м̥*] дала дуго *м*, које је најјаче у средини).

3. У песника̂, кад им је ради метра потребно, и реч **жа́воронокъ** (*жа́вᵗрᵗнᵗк*) шева, може гласити *жа́-врᵗ-нᵗк* (писано: жа́вронокъ).

4. У речи **су́толока** жагор, гурњава, потпуна редукција може бити изведена у другом слогу иза наглашеног (донекле и аналогијом према толка́ть гурати, и према другим облицима од те основе), дакле: *су́-тᵗѧ-кᵗ* поред *су́тᵗѧᵗкᵗ*; истим путем од некаданњег **и́сподоволь** (*и́спᵗдᵗвᵗл'*) полако, постало је данашње *и́с-пᵗд-вᵗл'* (неки и пишу: и́сподволь).

5. У речи **ты́сяча** (*ты́с'ᵗч'ᵗ*) тисућа (хиљада), у простом и у брзом говору, може и ᵗ испасти, па се чује *ты́ш̲'ᵗ* (једначењем из *ты́счᵗ*); отуд и реч од мила **тысячёнка** хиљадица, у истом говору = *тᵘш̲'о́нкᵗ*, а иначе: *тᵘс'ᵉч'о́нкᵗ*.

Додатак. Као што смо видели, потпуна редукција, о којој је реч у овом параграфу, одлика је брзог говора. Она може ићи и даље, и у колико се говори брже и немарније (аљкавије), у толико ће је бити све више, особито у речима и спојевима који често долазе (види горе кап. 1) и којима се не даје већег значаја (пореди: молодо́й человѣ́къ! младићу! = *мᵃ(ѧ)до́і̯ ч'ᵗ(ѧ)ᵃе́к*; человѣ́къ! келнер! = *ч'ᵉе́к*; онъ говори́тъ он каже = *о́н=гр̥т*; Никола́й Никола́евичъ! = *кᵃѧа́і̯=кᵃѧа̀ᵘч'!*; Алекса́ндръ Алекса́ндровичъ! = *са́н=са̀н̥ч'!*, и т. д.). Ово су одлике разговорног жаргона, а не књижевног изговора. У нормалном темпу, а странац, који учи руски, држаће се само тог књижевног темпа, ненаглашени самогласници редукују се једино у трајању, затим у јачини и звучности, према слогу у ком су и према сугласницима око себе (§ 65).

3) Ближа правила за изговарање неких сугласника.

Слово *г* као *г* и *γ*. I. Словом *г* обележена су у руском књижевном језику два гласа. И један и други су јасни, т. ј. при њихову постајању гласнице трепере; затим, и један и други су задњо-непчани, т. ј. артикулација се врши помоћу задњег дела језика и задњег (меког) непца с овом разликом: **67.**

1. При постајању првог гласа задњи део језика издиже се к задњем непцу и потпуно се приљубљује уза њ, тако да се ту начини препрека коју напор ваздушног тока на једанпут пробије, па се добија наше и руско *г*: го́лодъ *(го́л^т)* глад, говори́ть *(г^в^р'и́т')* говорити.

2. Други глас постаје на истом месту где и први, али не и на исти начин: задњи део језика не приљубљује се сасвим уз задње непце, него остаје узан отвор, и ваздушни ток у пролазу таре се о њега, па се добија глас који имају Руси, а ког ми немамо, и који је исти као северно-немачко g, н. пр. у речима Tage, Wage, само што је у руском трење много слабије, па нема оног јаког шуштања, као у немачком.

Напомена. Гласу *г* мукао је парњак наше и руско *к*, а овом другом, нама непознатом гласу — наше и руско *х*. Према том, као што од *к*, кад га изговоримо тако да и гласнице затрепере, добијамо *г*, тако ћемо и од *х*, уз њихову припомоћ, добити тај нови глас.

II. За тај, Србину непознати глас, руска буквица нема **68.** нарочитог знака, него и за њега употребљава слово *г*; у науци пак, с обзиром на то што грчко *γ* (гама) обележава сличан звук у ново-грчком језику, обично се бележи тим знаком. Овај недостатак руске буквице не осећа се бог зна колико, јер је у књиж. језику мало речи с тим гласом. Он долази:

1. у именици Госпо́дь *(г^спо́т')*; у побочним падежима од именице Бо́гъ: Бо́га *(бо́г^)*, Бо́гу *(бо́г^у)*, Бо́гомъ *(бо́г^м)*, и т. д.; у речи бла́го *(бла́г^)* добро, корист, и у сложеницама с бла́го (све саме позајмице из црк.-словенског, исто као и бла́го): благода́ть *(бл^г^да́т')* благодет, благодари́ть *(бл^г^дар'и́т')* захваљивати, благоскло́нно *(бл^г^скло́но)* милостиво, и т. д.

Напомене. 1. И ако се споменуте речи често употребљавају, *г* се није у њима одржало као стална одлика књижевног изговора. Млађи Московљани све ређе говоре тај глас, и облици Госпо́дь, Бо́га (Бо́гу, Бо́гомъ, и т. д.), бла́го, благодари́ть (и други, сложени с бла́го), чују се све чешће у говору млађих људи као: *гᵃспо́тʹ, бо́гᵛ (бо́гᵘ, бо́гᵛм), бѣ́гᵛ, бѣгᵛгᵛдᵃрʹи́тʹ*, и т. д. Ово се тумачи тиме што *г* није особина северних велико-руских говора, у које, по свом сугласничком обличју, спада и московски, као подлога књижевном језику. Северни говори знају уопште само за *г*, дочим је у јужним велико-руским говорима *г* прешло свуда у *г*. Овако је некад било и у малоруском (дијалектички и данас је тако), па како је хришћанство у Русији ишло с југа на север, и како су јужњаци за дуго били проповедници и учитељи нове вере, северни Руси и Московљани примили су њихов изговор у тим неколиким речима, од којих су неке, као Богъ и Госпо́дь постале ванредно честе. Данас пак, кад су се прилике измениле, из књижевног изговора полако се губе ови остаци старине.

2. Према гласовним законима руског језика, јасни сугласници, у одређеним погодбама (§ 155), прешли су на крају речи у мукле. Тако н. пр. јасном *д*, мукао је парњак *т*, и од ген. ро́да, дат. ро́ду, и т. д. номинатив гласи ***ро́т*** (писано ро́дъ): јасном пак *г* и *г*, као што смо видели, мукли су парњаци *х* и *к*. Према том, од ***бо́гᵛ, бо́гᵘ***, и т. д. номинатив мора гласити ***бо́х*** (писано Бо́гъ), као што доиста и гласи, а од ***бо́гᵛ, бо́гᵘ***, и т. д. било би очекивати номинатив ***бо́к*** (као од ***ро́гᵛ, ро́гᵘ*** ... ном. ***ро́к***, писано: ро́гъ). Реч бо́къ има сасвим друго значење (= срп. «бо̏к»), па се ***бо́х*** (с *х* на крају) чује у језику свих Руса, без обзира на то, како ко изговара остале падеже.

2. у прилозима на *-гда*, као: всегда́ *(фсʹᵉгда́)* увек, тогда́ *(тᵃгда́)* тада, когда́ *(кᵃгда́)* кад, никогда́ *(нʹᵘкᵃгда́)* никад, и т. д.

Напомена. У ове прилоге *г* је дошло путем разједначивања (види посебан део), па како оно иначе није одлика књижевног језика, место њега и овде све више превлађује *г*, дакле: всегда́, тогда́, когда́, никогда́ = ***фсʹᵉгда́, тᵃгда́, кᵃгда́, нʹᵘкᵃгда́*** (последње три речи чују се и без *г*: ***тᵃда́, кᵃда́, нʹᵘкᵃда́***).

Слово *г* **као** *в*. У генитиву једнине мушког и средњег 69.
рода код заменичке и код сложене промене, *г*, у крајњем *-го*, вреди као *в*.

Примери: его́ *(і̯ᵉво́)* њега; моего́ *(мᵛі̯ᵉво́)* мог; твоего́ *(твᵛі̯ᵉво́)* твог; своего́ *(свᵛі̯ᵉво́)* свог; того́ *(тᵃво́)* тог; кого́ *(кᵃво́)* ког; чего́ *(чʹᵉво́)* чега; до́браго *(до́брᵛвᵛ)* доброг; сйняго *(сʹйнʹᵗвᵛ)* угасито-плавог т. ј. модрог; рабо́чаго *(рᵃбо́чʹᵗвᵛ)* радничког; то́щаго *(то́ш̲ʹᵗвᵛ)* мршавог; свѣ́жаго *(сʹвʹе́жᵛвᵛ)* свежег; чужо́го *(чʹужо́вᵛ)* туђег, и т. д.

Напомена. Све ово вреди и за акузатив једнине, кад је као генитив.

р, кад се говори нормалним темпом, без јаче редукције 70.
(§ 66), није у руском језику никад самогласник; према том оно не може чинити слога ни само за себе (пореди срп. «р̀-па»), нити у свези с другим којим сугласником (пореди срп. «гр̏-ло», чеш. sr-na, bra-tr).

Примери: рва́ть *(рва́тʹ*, једносложно, а не: *р-ватʹ)* чупати; ген. ржи́ *(ржы́*, једносложно, а не: *р-жы́)* ражи; тако исто: рту́ть *(рту́тʹ)* живa; ржа́ть *(ржа́тʹ)* рзати, и т. д.

Напомена. То исто вреди и за *л* и *лʹ*; према том речи: лга́ть лагати, мы́сль мисао, и т. д. једносложне су: *лга́тʹ, мы́слʹ*, а не: *л-га́тʹ, мы́-слʹ* (као н. пр. у чешком Vl-tava, my-sl).

Упрошћавање група *шʹчʹ*, *чʹн* **и** *чʹт*. Као што је и 71.
иначе познато (види и посебан део), *чʹ* је сливено из два гласа: из *тʹ* и *шʹ (т͡шʹ)*. У случају, кад се уз њега нашао још један зубни сугласник, и то: *шʹ*, *н* или *т*, па су се добиле групе *шʹчʹ*, *чʹн* и *чʹт* (у речи что), *чʹ* се цепало у *тʹшʹ*, први глас *(тʹ)* испадао је, и тако се група, незгодна за изговарање, упростила. Ово упрошћавање одржало се је у језику образованих кругова Москве и, према том, карактеристична је одлика књижевног изговора; у језику пак осталих образ. Руса (у првом реду образ. Петроградана) изговор споменутих група може, под различитим утицајима, бити друкчији.

1. Група **щ** *(шʹчʹ)* дала је упрошћавањем дуго меко *ш* 72.
(бележимо, као и досад: *ш̲ʹ*; према горњем: *шʹчʹ* = *шʹ-тʹшʹ*,

на је *т'* испало, а од два мека *ш [ш'ш']* добило се *ш'*). У говору образованих Московљана чује се увек *ш'*, а иначе, у редовима образ. Руса, *ш* се може чути и као *ш'ч'* (у Петрограду претежно се тако чује). Према том речи: щи́ть штит. плащъ огртач, щёпка ивер, щу́ка штука, щу́пать пипати, смущáть збуњивати, и т. д. звуче у књижевном изговору као: *ш'и́т, пла́ш', ш'ёпкъ, ш'у́къ, ш'у́път', смуш'а́т'*, а иначе могу звучати и као: *ш'ч'и́т, пла́ш'ч', ш'ч'ёпкъ, ш'ч'у́къ, ш'ч'у́път', смуш'ч'а́т'*.

Напомене. 1. Исто је тако и у графичким групама *сч, зч, жч*. које су једначењем дале опет *ш'ч'* (§ 135,2): разно́счикъ разносач, изво́зчикъ фијакерист, мужчи́на мушкиње = у Москви: *рᵘзно́ш'ᵘк, ᵘзво́ш'ᵘк, муш'и́нъ*, а иначе може се чути и: *рᵘзно́ш'ч'ᵘк, ᵘзво́ш'ч'ᵘк, муш'ч'и́нъ*.

2. Ако се о речима, сложеним с префиксом (§ 149), изгубило сазнање да су сложене, група *сч* чује се у њима такође као *ш'*, дакле: счастье срећа, счастли́вый срећан, счёть рачун, счита́ть бројити = у Москви: *ш'а́с'т'ьᵡ* (§ 102), *ш'ᵉс'л'и́вᵡ* (§ 84,1), *ш'о́т, ш'ᵘма́т'*, а иначе може бити и: *ш'ч'а́с'т'ьᵡ, ш'ч'ᵉс'л'и́вᵡ, ш'ч'о́т, ш'ч'ᵘма́т'*.

3. Ако се пак о речима, сложеним с префиксом, очувало сазнање да су сложене, група *сч* у неубрзаном говору, чује се и у устима образ. Московљана као *с'ч'* или *ш'ч'*, дакле: без-че́стно непоштено, рас-чи́стить расчистити, и т. д. звучи и у Москви као: *б'ᵉс'ч'ёснᵡ* или: *б'ᵉш'ч'ёснᵡ, рᵃс'ч'и́с'т'ᵘт'* или: *рᵃш'ч'и́с'т'ᵘт'*. Тако исто с предлозима: изъ числа́ из броја = *ᵘс'ч'ᵘсла́* или: *ᵘш'ч'ᵘсла́;* съ че́стнымъ с поштеним = *с'ч'ёснᵘᵐ* или: *ш'ч'ёснᵘᵐ*, и т. д. У брзом пак говору чује се и овде *ш'*: *б'ᵉш'ёснᵡ, рᵃш'и́с'т'ᵘт', ᵘш'ᵘсла́, ш'ёснᵘᵐ*.

73. 2. Група **чн** дала је упрошћавањем *шн* (преко *т'ш'-н: т'* испало, а *ш'* отврдло, и добило се *шн*), па тако је образ. Московљани изговарају у речима, као: бу́лочникъ *(бу́лᵡшнᵡᵘк)* пекар; бу́лочная *(бу́лᵡшнᵡьᵡ)* пекарница (упр. кифларница, земичкарница, и т. д.); ла́вочникъ *(ла́вᵡшнᵡᵘк)* ситан трговац, пиљар; ло́дочникъ *(ло́дᵡшн'ᵘк)* превозник (онај што превози или вози) на чамцу; моло́чникъ *(мᵘло́шнᵡᵘк)* судић за млеко; моло́чная *(мᵘло́шнᵡьᵡ)* млекарница; сли́вочникъ *(с'л'и́вᵡшнᵡᵘк)* судић за павлаку; сли́вочная *(с'л'и́вᵡшнᵡьᵡ)* млекарница (упр. продавница

павлаке); яи́чница *(і̯ᵉи́шн'ᵘцъ)* кајгана, и т. д.; || гре́чневый *(гр'е́шн'ᵉвъі̯)* од хељде; кори́чневый *(кᵃр'и́шн'ᵉвъі̯)* циметасте боје; ска́зочный *(ска́зъшнъі̯)* невероватан, из бајке; таба́чный *(тᵃба́шнъі̯)* дувански, од дувана (н. пр. дим), па отуд и: кала́чный ря́дъ *(кᵃѧ́шнъі̯ р'а́т)* пијаца (у Москви), где се продавале плетенице (кала́чъ = плетеница од житко замешена теста; види речник[1]), и т. д.; || наро́чно *(нᵃро́шнъ)* хотимично; коне́чно *(кᵃн'е́шнъ)* дабогме, разуме се; ску́чно *(ску́шнъ)* досадно, дуго (ми је) време, и т. д. У говору осталих образ. Руса чује се већином *ч'н* (у Петрограду претежно је тако), дакле: *бу́ѧъч'н'ᵘк, ѧ́въч'н'ᵘк, ѧо́дъч'н'ᵘк, мᵃѧо́ч'н'ᵘк, с'л'и́въч'н'ᵘк,* и т. д.; *гр'е̂ч'н'ᵉвыі̯, кᵃр'и́ч'н'ᵉвыі̯, ска́зъч'ныі̯, тᵃба́ч'ныі̯,* и т. д.; *нᵃро́ч'нъ, кᵃн'е̂ч'нъ, ску́ч'нъ.*

Напомене. 1. И група *щн* у говору образ. Московљана звучи као *шн* (с тврдим *ш*), дакле: помо́щникъ помоћник, не́мощный болестан, и т. д. = *пᵃмо́шн'ᵘк, н'е́мъшнъі̯* (али: овощно́й од поврћа = *ᵃвᵃшно́і̯* и *ᵃвᵃш̲'но́і̯).*

2. У неким речима *ч* је, под утицајем аналогије, поново унесено испред *н* или је остало пред њим, па тако се чује и у говору образоване Москве. Тако н. пр. према но́чь ноћ, и реч ночно́й ноћни, звучи као: *нᵃч'но́і̯,* а не као: *нᵃшно́і̯;* према да́ча летиште, и реч да́чникъ онај што живи на летишту = *да́ч'н'ᵘк,* а не: *да́шн'ᵘк;* према рѣ́чка речца, и: рѣчно́й речни = *р'ᵉч'но́і̯;* према уда́ча срећа (кад послужи кога), и: уда́чный срећан = *уда́ч'нъі̯,* и т. д. (Ово наслањање новијег је порекла и није свуда изведено; тако н. пр. у речима клю́чникъ кључар [економ], и подсвѣ́чникъ светњак, Московљани говоре *-шн-*, без обзира на клю́чъ и свѣча́).

3. И у речима, које су књижевног порекла, чује се и у Москви *-ч'н-* (оваке речи већином су узајмице из црк. језика, па је *-ч-* остало у њима и под утицајем црк. изговора), н. пр.

---

[1] Пекарски помоћник, који, као стручњак, меси такве плетенице, зове се и сад кала́чникъ т. ј. *кᵃѧ́шн'ᵘк* (некад је то био засебан занат), па отуд и презиме Кала́шниковъ, исто као од соба́чникъ *(сᵃба́шн'ᵘк)* љубитељ па́са̂ (и: кућица за псе)—Саба́шниковъ (упр. Соба́шниковъ) или од ша́почникъ *(ша́пъшн'ᵘк)* клобучар (мајстор што прави капе) — Ша́пошниковъ, од рукави́чникъ *(рᵘкᵃв'и́шн'ᵘк)* рукавичар (некад су код Руса̂ и то били засебни занати) — Рукави́шниковъ, и т. д. (све писано са *-ш-* према изговору).

а́лчный *(а́лч'н^{ы}і)* лаком; безо́блачный *(б'^{е}зо́бл^{ъ}ч'н^{ы}і)* ведар (небо); бра́чный *(бра́ч'н^{ы}і)* брачни; ве́чный *(в'е́ч'н^{ы}і)* вечан; мле́чный *(мл'е́ч'н^{ы}і)* млечни (пут); мра́чный *(мра́ч'н^{ы}і)* црн, н. пр. мисли; отли́чный *(о^{а}т͡л'и́ч'н^{ы}і)* одличан; прозра́чный *(пр^{а}зра́ч'н^{ы}і)* провидан, и т. д.

4. Реч **то́чно** тачно, звучи увек као *то́ч'н^{ъ}* (аналогијом према то́чь въ то́чь сасвим, то́чка тачка). У простијим московским круговима говори се и реч дото́чный; према општем закону *-чн-* прешло је и ту у *-шн-*: *д^{а}то́шн^{ы}і ч'^{ъ}л^{а}в'е́к* = човек који воли да зна све до потанкоћа. [Од речи то́чно треба добро разликовати реч **то́шно,** која се пише са *ш* као што се и говори, и значи: му̀ка, н. пр. то́шно мнѣ *(то́шн^{ъ}=мн'е)*, мука ми је].

5. Реч **серде́чный** и образ. Московљани изговарају са *-ч'н-*: *с'^{е}р'д'е́ч'н^{ы}і*. У њихову говору, као и иначе у књиж. језику, ова реч значи: срдачан, добар (н. пр. човек), или: срчан (н. пр. болест); народ пак говори: *с'^{е}р'д'е́шн^{ы}і*, већином са значењем: мили, драги, н. пр. дру́гъ серде́шный = драги пријатељу! мили мој! (отуд и у нар. изреци, која се говори од мила: дру́гъ серде́шный, тарака́нъ запе́шный [пис.: запе́чный]! = брате мој! [упр.: драги пријане, тѝ, моја буба-швабо иза пећи!]).

6. У ре́чѝ: **пра́чечная** соба или зграда за прање (пра́чка = праља) и **горчи́чникъ** слачичњак (фластер од слачице; горчи́ца = слачица), изговор *пра́ч'^{ъ}шн^{ы}і^{ъ}, ^{і}р'ч'и́шн'^{и}к* чује се у говору већине образ. људи и ван Москве.

Додаци. 1. Изговор групе *чн* колеба се. Каткад је меродавна свакидашња употреба: коне́чно дабогме = *к^{а}н'е́шн^{ъ}*, наконе́чникъ крај (н. пр. од штапа) = *н^{ъ}к^{а}н'е́шн'^{и}к*, али: коне́чный (књиж. реч; види нап. з) коначан = *к^{а}н'е́ч'н^{ы}і*. У старије доба изговор је каткад стајао до круга, у ком се реч употребљавала, н. пр. свѣчно́й сбо́ръ приход од продаје свећа (у цркви) = *с'в'^{е}ч'но́і^{ъ} збо́р*, али: свѣчно́е са́ло лој за свеће (у трговини) = *с'в'^{е}шно́і^{ъ} са́л^{ъ}*; или н. пр. встрѣ́чный и́скъ узајамно потраживање (на суду) = *фстр'е́ч'н^{ы}і и́ск*, а: пе́рвый встрѣ́чный први кога сусретнеш = *п'е́рв^{ы}і фстр'е́шн^{ы}і*, и т. д. (данас се у свакој прилици већином говори *с'в'^{е}ч'но́і* према речи свѣча́ свећа, и *фстр'е́ч'н^{ы}і* према речи встрѣ́ча сусрет).

2. Ово колебање биваће све веће. На њега непрестано утичу речи, у којима *-чн-* и иначе звучи као *-ч'н-*, т. ј. речи типа да́чникъ, ночно́й, рѣчно́й, и типа а́лчный, бра́чный (нап. 2 и з). Овом треба додати:

а) утицај сличних речи с групом -*чк*- (а *ч* пред *к* не даје *ш*), као: бу́лочка *(бу́л*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* мала земичка, ла́вочка *(ла́в*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* дућанчић, ло́дочка *(ло́д*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* мали чамац, молочко́ *(м*^{ъ}*л*^{а}*ч'ко́)* млеко, сли́вочки *(с'л'и́в*^{ъ}*ч'к'*^{и}*)* павлака, и т. д. Из оваких речи *ч* непрестано утиче и на изговор сродних речи: бу́лочка на бу́лошнйкъ и бу́лошнал, ла́вочка на ла́вошнйкъ, ло́дочка на ло́дошнйкъ, молочко́ на моло́шнйкъ и моло́шнал, сли́вочки на сли́вошнйкъ и сли́вошнал, па се *ш* у њима колеба и замењује гласом *ч'* (пореди у круговима млађег поколења образ. Московљана н. пр. бу́лочнйкъ пекар, сли́вочнйкъ судић за павлаку, и т. д. изговорено са -*шн*-, а бу́лочнал пекарница, сли́вочнал млекарница [упр. продавница павлаке], изговорено са -*ч'н*-).

б) огроман утицај штампане речи која зна само за *чн*, па изговарало се оно као *ч'н* или као *шн*. Све ово чини да изговор -*ч'н*- све више превлађује, и у колико он осваја, у толико -*шн*- постаје све више одлика говора простог света, што још више доприноси да га се говор образ. људи клони у неким приликама (рећи данас н. пр. *п'*^{ε}*шн'и́к* [пис. печни́къ = онај што прави пећи] некако је сувише просто; образ. људи већином говоре: *п'*^{ε}*ч'н'и́к)*. И у круговима образ. Руса ван Москве -*ч'н*- све више отима маха (у Петрограду, с малим изузецима [нап. в], -*ч'н*- сасвим је превладало).

3. Група **чт** у облику **что** = шта, упростила се у *шт* **74.** (преко *т'ш'-т*, па прво *т [т']* отпало, *ш'* отврдло, и добило се *шт*, дакле слично процесу који је био изведен и у српском). У књижевном изговору (у говору како старијег тако и млађег поколења образ. Московљана) она и сад тако звучи: *што* или *шт*^{ъ}$_{з}$ (§ 50); иначе, аналогијом према осталим падежима од что (*чего́, чему́, чёмъ, чёмъ = ч'*^{ε}*во́, ч'*^{ε}*му́, ч'ём, ч'о́м)* и под јаким утицајем штампане речи, већина образ. Руса ван Москве говори *ч'то, ч'т*^{ъ}$_{з}$.

Напомене. 1. То исто вреди и за свезу **чтобы** = да, и за неке сложенице од что: **что́-то** нешто, **ко́е-что** нешто, **что́-нибудь** штогод; дакле = у књиж. изговору: *шт*^{ъ}*б*^{ы}$_{з}$, *што́-т*^{ъ}, *ко́и̯-шт*^{ъ}, *што́-н'*^{и}*бу̯т'*, а иначе: *ч'т*^{ъ}*б*^{ы}$_{з}$, *ч'то́-т*^{ъ}, *ко́и̯-ч'т*^{ъ}, *ч'то́-н'*^{и}*бу̯т'*.

2. Заменица **нѣчто** нешто, као реч књиж. порекла, чује се и у књиж. изговору са *ч'*: *н'е́ч'т*^{ъ}. Тако је и код **ничто́** *(н'*^{и}*ч'то́)* ништа, и ако се (у простијем говору) може чути и

н'ᵘшто́ (ничто́ је уопште ређи облик, и место њега обично се употребљава генитив ничего́ = *н'ᵘч'ɛво́)*. [Према ничто́ група *чт* остаје, разуме се, и у речима ничто́жный *(н'ᵘч'то́жⁿы)* ништаван, уничто́жить *(ᵘн'ᵘч'то́жᵇт')* уништити, и у другима, које су изведене од ничто́].

75. **Разједначивање група** *кк, кт* **и** *кч*. 1. *к*, које је, једначећи се с муклим сугласником иза себе, постало од етимолошког *г*, прешло је у *х*, ако се нашло пред другим *к* или пред *т* или *ч*. Другим речима, групе *кк, кт, кч* (од *гк, гт, гч;* према етимолошком начелу свог правописа, Руси пишу *г* у њима) разједначиле су се у *хк, хт, хч* (види посебан део).

Примери: 1. **гк** преко *кк* = **хк:** лёгкій лак = *л'о́хкᵇі*; лёгкость лакоћа = *л'о́хкᵇс'т'*.

2. **гт** преко *кт* = **хт:** дёготь *(д'о́гᵇт')* катран: ген. дёгтя, дат. дёгтю, и т. д. = *д'о́хт'ᵇ, д'о́хт'ᵘ;* ко́готь *(ко́гᵇт')* канџа: ген. ко́гтя, дат. ко́гтю, и т. д. = *ко́хт'ᵇ, ко́хт'ᵘ;* но́готь *(но́гᵇт')* нокат: ген. но́гтя, дат. но́гтю, и т. д. = *но́хт'ᵇ, но́хт'ᵘ*.

3. **гч** преко *кч* = **хч:** компар. ле́гче лакше = *л'е́хч'ɛ;* тя́гча́йшій највећи, најтежи (злочин, казна) = *т'ɛхч'а́ᵢ̯шᵇі*.

Напомена. Према лёгокъ, лёгкій, *г* је унесено и у мя́гокъ, мя́гкій (место: мя́кокъ, мя́ккій; пореди ст.-сл. **мѧкъкъ**), па је и ту, у горњим примерима, настало исто разједначивање, дакле: *м'а́хкᵇі;* тако исто: мя́гкость мекоћа = *м'а́ххᵇс'т';* компар. мя́гче мекше = *м'а́хч'ɛ*, и т. д.

76. 2. Иста појава опажа се и тамо, где се исконско *к* нашло пред *к, т* или *ч:* къ кому́ ка коме = *хᵉка́мᵘ́;* кто́ ко, никто́ нико = *хто́, н'ᵘхто́;* къ тому́ к томе, къ чему́ к чему = *хᵉта́мᵘ́, хᵉч'ɛ́мᵘ́*, и т. д. Овај изговор, који је некад био карактеристичан за говор старијег поколења образованих Московљана, није се ни ту сасвим одржао, него је, према спојевима типа: къ нему́ *(кᵉн'ɛ́мᵘ́)* к њему, къ моему́ *(кᵉмᵇ̯ɛ́мᵘ́)* к мом, и т. д., у којима није могло бити разједначивања, *к* поново унесено и у горње групе (у помоћ је притекао, разуме се, и утицај штампане речи), и обрти, као: къ кому́, къ тому́, къ чему́, и т. д., чују се данас скоро искључиво као: *кᵉка́мᵘ́* (упр. *ка́мᵘ́*, § 132), *кᵉта́мᵘ́, кᵉч'ɛ́мᵘ́*, а према *кᵉта́мᵘ́* изговара се и кто́ претежно као: *кто́*, а не као *хто́*.

Напомена. Као што се *кк* може разједначити у *хк*, тако се и *гг* може разједначити у *γг*. Отуд спојеви типа къ го́роду (ка граду), изједначивши мукло *к* с јасним *г* (г=го́роду), могу звучати као *γ=го́ръду*; исто тако къ горѣ́ (к брегу) = *г=гᵃр'е́*, а отуд: *γ=гᵃр'е́*, и т. д. Како је глас, који смо обележили словом *γ*, редак и све ређи у књиж. језику (§ 68, 1, нап. 1), у оваквим спојевима чешће се чује *гг* (т. ј. дуго *г* [*ɣ*], § 132), него *γг*.

Додатак. Појаве, о којима се говори у овом параграфу, могу се свести у ова практична правила: где год у речи дођу графичке групе *гк*, *гт*, *гч*, у књиж. изговору је *хк*, *хт*, *хч*; тамо пак, где се стекну групе, обележене словима *кк* (къ кому́), *кт* (кто́, ген. ло́ктя, дат. ло́ктю, и т. д. од ло́коть = лакат) и *кч* (къ чему́), у књиж. изговору чује се скоро искључиво онако као што је написано. Исто тако и група *гг* чешће се изговара као *ɣ*, него као *γг*.

и) Слова без гласовне вредности[1].

Писмени траг некадашњим полугласовима, који су још у XII-ом веку замукли у руском језику или су се заменили: *ъ* (јер) гласом *о*, а *ь* (јер') гласом *е*, одржао се је све до данас у правопису. Како је сугласник пред првим полугласом био тврд, а пред другим мек, њихова слова, оставши празна слика без садржаја, схваћена су као обележја тврдоће и мекоће код сугласника̂, на отуд се први и зове «тврд знак», а други «мек знак». И један и други долазе иза сугласника̂, и то: или на крају речи или на ком другом месту у речи. 77.

1. *ъ* и *ь* на крају речи.

1. Ако се реч свршује на тврд сугласник, иза њега пише се *ъ*: ду́бъ *(ду́п)* дуб, пру́тъ *(пру́т)* прут, са́дъ *(са́т)* врт, и т. д.; а ако се свршује на мек, мекоћа је означена знаком *ь*: су́ть *(су́т')* суштина, го́лубь *(го́луп')* голуб, кро́вь *(кро́ф')* крв, и т. д. 78.

[1] Из овог одељка (§§ 77—82) почетник ће, у први мах, узети само § 80 и § 81 (из последњег главно правило и примере, дакле без напомена и додатка). Параграфе пак 77—79 (најглавније из њих познато му је из досадашњег разлагања) и оно што је засад изоставио из § 81 проучиће доцније, пошто пређе § 178.

79. 2. Од овог правила одступа се каткад иза сугласникâ *ж, ш* и *ч, џ*. Као што знамо, гласови, обележени словима *ж, ш*, данас су тврди, а гласови, обележени словима *ч, џ*, меки су. Према том иза првих требало би увек писати ъ (исто као иза *џ*, код ког је то тако и усвојено), а иза других — ь. Али:

а) у номинативу једнине код именицâ на *ж, ш, ч, џ* (а тако је и у акузативу кад је као номинатив) пише се ъ, ако су те именице мушког рода, а ь, ако су женског, дакле: мýжъ муж, грóшъ гроши̏ (види речник), шалáшъ колиба, али: лóжь лаж, мúшь (у руском жен. рода!) миш, плѣшь ћѐла; тако исто: врáчъ лекар, мя́чъ лопта, товáрищъ друг, али: нóчь ноћ, мóчь моћ, вѐщь ствар, и т. д. У оваким приликама ъ и ь су само знаци за разликовање родова, и ни у колико не засецају у изговор, т. ј. у речи врáчъ *ч* је меко исто онако као и у нóчь, и ако је у првом случају иза њега тврд знак *(ъ)*, а у другом мек *(ь)*; тако исто: *ш* је тврдо у грóшъ исто као и у плѣшь, без обзира на ъ или ь које је за њим. Мимо то:

б) у номинативу једнине простих придева: према дóбръ добар (душевно), мóлодъ млад, крѣпокъ јак, похóжъ сличан, хорóшъ добар, и т. д. пише се и: горя́чъ ватрен, тóщъ мршав, и т. д.;

в) у генитиву множине код именицâ ж. рода, којима је крајњи сугласник од основе *ч, џ:* према ры́бъ, рýкъ, нóгъ, мýхъ, и т. д. (ген. множ. од ры́ба риба, рука́ рука, нога́ нога, мýха мува) пише се и: свѣчъ, тýчъ, учúлищъ и т. д. (ген. множ. од свѣча́ свећа, тýча при облак, учúлище школа);

г) у 2 л. једн. презента (код свршених глагола — футура, **II**, § 256, нап.) иза *ш* пише се увек ь: ви́дишь видиш, пúшешь пишеш, зна́ешь знаш;

д) у 2 л. императива: према трóнь, трóньте *(трóн', трóн'т'ѣ)* дарни, дарните; брóсь, брóсьте *(брóс', брóс'т'ѣ)* баци, баците; плáчь, плáчьте *(плѧ́ч', плѧ́ч'т'ѣ)* плачи, плачите, и т. д. пише се и: рѣжь, рѣжьте *(р'е́ш, р'е́шт'ѣ)* сеци, сеците; утѣшь, утѣшьте *(ут'е́ш, ут'е́шт'ѣ)* утеши, утешите, и т. д.;

ѣ) у прилозима: нáстежь широм (отворити), лишь само, сплошь све, иза *ж*, *ш* пише се *ъ*.

Напомена. И у овим случајевима (б—ѣ) тврд знак иза *ч*, *щ* и мек иза *ж*, *ш* не показују да те сугласнике на том месту треба изговарати: прве тврдо, а друге меко; *ъ* и *ь* пишу се овде или према историји језика или аналогијом према категоријама сличних облика, и ни најмање не засецају у изговор.

Додатак. Предлог **близъ** (= близу) према именици блúзь (= близина) изговара се такође *бл'ис'* (§ 46, нап. з); **покáмѣсть** (= док; ст.-рус. и: покамѣсть и; по ка мѣстá = по какíя мѣстá, до каквих места, докле) пише се с *ъ*, а према прилозима с меким сугласником на крају, као: наизýсть на изуст, впредь унапред, и т. д., изговара се меко: *п^{а}кáм'^{ъ}с'т'*.

2. *ъ* и *ь* нѣ на крају речи.

Слово *ь*, кад није на крају речи, има двојаку улогу: 80.

1. Кад *ь* стоји између два сугласника, оно показује само да је први сугласник мек.

Примери: письмó *(п'^{и}с'мó)* писмо; дéньги *(д'ён'г'^{и})* новац; пóльза *(пóл'з^{ъ})* корист; прóсьба *(прóз'б^{ъ};* једначење муклог с јасним) молба; рѣдька *(р'ёт'к^{ъ})* ротква; нянька *(н'áн'к^{ъ})* дадиља; сéльдь *(с'ёл'т')* харинга; большóй *(б^{а}л'шói)* велик; мéньше *(м'ён'ш^{ъ})* мање, и т. д.

2. Кад *ь* стоји између сугласника и *е (ѣ)*, *ё*, *ю*, *я* или *и*, оно показује не само да је сугласник испред њега мек (изузев *ж*, *ш*; види ниже), него да се иза тог меког сугласника чује и *j (i)* у говору.

Примери: вьюга *(в'jýг^{ъ})* мећава; Илья́ Ильи́чъ *(^{и}л'já ^{и}л'júч')* Илија Илич; Пётръ Аѳанáсьевичъ *(п'óтр ^{а}ф^{а}нáс'i^{ъ}в'^{и}ч')* Петар Атанасијевич; Ива́нъ Викéнтьевичъ *(^{и}вáн в'^{и}к'ён'т'i^{ъ}в'^{и}ч')* Иван Викентијевич; Вѣра Григóрьевна *(в'ёр^{ъ} гр'^{и}гóр'i^{ъ}вн^{ъ})* Вера Григоријевна; Надéжда Васи́льевна *(н^{а}д'éжд^{ъ} в^{а}с'úл'i^{ъ}вн^{ъ})* Надежда Василијевна (**II**, § 171^{а}); копьё (копље), копья́, копью́, копьёмъ, копьѣ́ = *к^{а}п'jó, к^{а}п'já, к^{а}п'jý, к^{а}п'jóм, к^{а}п'jé;* житьё (живот), житья́, житью́, житьёмъ, житьѣ́ = *ж^{ы}т'jó, ж^{ы}т'já, ж^{ы}-*

т'јý, ж^{ы}т'јóм, ж^{ы}т'је́; друзья́ (пријатељи), друзья́мъ, друзья́ми, друзья́хъ = *др^{ы}з'ја́, др^{ы}з'ја́м, др^{ы}з'ја́м^{и}, др^{ы}з'ја́х;* пла́тье (одело), пла́тья, пла́тью, и т. д. = *пѧа́т'і^{ъ}* (§ 102), *пѧа́т'і^{ъ}, пѧа́т'і^{ы};* ли́сья (лисичја), ли́сьей, ли́сью = *л'ѝс'і^{ъ}, л'ѝс'і^{ъ}і, л'ѝс'і^{ы};* тре́тьи (трећи, множ.), тре́тьихъ, тре́тьимъ, и т. д. = *тр'е́т'і^{и}, тр'е́т'і^{и}х, тр'е́т'і^{и}м;* чьё (чије), чьего́, чьему́, чьи́мъ, чьёмъ = *ч'јо́, ч'і^{ъ}во́. ч'і^{ъ}му́, ч'јѝм, ч'јо́м;* чьи́ (чији, множ.), чьи́хъ, и т. д. = *ч'јѝ, ч'јѝх;* пью́ (пијем), пьёшь, пьётъ, пьём, пьёте, пью́тъ = *п'јý, п'јо́ш, п'јо́т, п'јо́м, п'јо́т^{ъ}, п'јýт,* и т. д.

Напомена. Само по себи се разуме, да знак *ъ* иза *ж*, *ш* не показује да су гласови, обележени тим словима, меки на том месту (као што знамо, кад нису дуги, они су увек тврди), него само истиче да се у говору чује *ј (і)* иза њих: ружьё (пушка), ружья́, ружью́, ружьём, ружья́ = *р^{ы}жјо́, р^{ы}жја́, р^{ы}жјý, р^{ы}жјо́м, р^{ы}жје́;* шью́ (шијем), шьёшь, шьётъ, шьём, и т. д. = *шјý, шјо́ш, шјо́т, шјо́м,* и т. д.

Додатак. С погледом на све, што је досад речено, при читању треба добро пазити долазе ли слова *е (ѣ), ё, ю, я* и *и* непосредно уз сугласник или између њих стоји *ъ*. Тако н. пр. од кня́зь (кнез) једнина: кня́зя, кня́зю, кня́земъ, кня́зь изговара се: *кн'а́з'^{ъ}, кн'а́з'^{ы},* и т. д., а множина: князья́, князе́й, князья́мъ, князья́ми, князья́хъ звучи: *кн'^{і}з'ја́, кн'^{е}з'е́і, кн'^{і}з'ја́м, кн'^{е}з'ја́м^{и}, кн'^{е}з'ја́х.* Тако исто Ило́ша (Иле) = *^{и}л'ýш^{ъ},* а: Илѝ = *^{и}л'ја́.*

81. Слово *ъ* кад није на крају речи. Ъ на крају речи, *ъ* долази већином у сложеницама с префиксом, ако се овај свршује на сугласник (н. пр. под-, раз-, от-, с-), а иза сугласника стоји *ј (і)*, које се није слило с њим, него се чује засебно у говору. У том случају *ъ* се јавља између сугласника и између *е (ѣ), ё, ю* (у туђим речима) и *я*, истичући исто као и *ъ* у сличним приликама, гласовну вредност јоти (*ј* или *і*) иза себе. (С погледом на то што је сугласник у књиж. изговору мек [§ 162, з и § 164, з], место *ъ* могло би се и овде писати *ь;* *ъ* је ушло према предлозима изъ, подъ, отъ, съ, и т. д., т. ј. изъ као предлог пише се с *ъ*, па се тако исто, под горњим погодбама, пише и онда кад је префикс).

Примери: изъясни́ть *(^{и}з'^{і}ъс'н'ѝт')* објаснити; объёмъ *(^{а}б'јо́м)* обим; объявѝть *(^{а}б'^{і}^{ъ}в'ѝт')* објавити; отъѣздъ *(^{а}т'је́ст;* оба

јасна на крају речи замењена муклима) одлазак; подъѣ́хать *(пᵃд′је́хᵇт′)* пријахати, стићи; подъя́ремный *(пᵇд′і̯ᵋр′е́мнᵇі̯)* у ропству; разъединя́ть *(рᵇз′і̯ᵋд′ᵘн′я́т′)* раставити; съѣ́хать *(с′је́хᵇт′)* иселити се (из стана); съѣ́здъ *(с′је́ст)* конгрес, и т. д. Тако је и у туђицама истог типа: адъюта́нтъ *(ᵃд′і̯ᵘта́нт)* ађутант; адъю́нктъ *(ᵃд′і̯ᵘ́нкт)* помоћник; конъюнкту́ра *(кᵇн′і̯ᵘнкту́рᵇ)* конјунктура; объе́ктъ *(ᵃб′је́кт)* предмет; субъе́ктъ *(сᵘб′је́кт)*, и т. д.

Напомене. 1. Кад се у споменутим речима не би писало ъ између префикса и *е (ѣ), ё, ю, я*, н. пр. овако: подѣхать, обёмъ, изясни́ть, адю́нктъ, и т. д., оне би гласиле: *пᵃд′е́хᵇт′, ᵃб′о́м, ᵘз′ᵋс′н′и́т′, ᵃд′у́нкт*, а како се не говори тако, већ: *пᵃд′је́хᵇт′, ᵃб′јо́м, ᵘз′і̯ᵋс′н′и́т′, ᵃд′ју́нкт*, ъ се пише да се покаже прави изговор с гласом *ј (і̯)*.

2. Ако се *ј (і̯)* не чује у говору, ъ се, разуме се, не пише, и слова *е (ѣ)* и *я* (за *ё* нема примера, па биће да је тако и за *ю*) вреде онда као *'е, 'а*, или, ако ту није нагласак, као редукција тих гласова. Овако је у сложеницама, у којима није ни било јоте, као н. пр. **обязáть** *(ᵃб′ᵋза́т′*, од об-вязáти) подвезати кога (да што учини), **обѣщáть** *(ᵃб′ᵋ*ш̲*а́т′*, од ст.-сл. **обѣштати**, од ***об-кѣштати**, од кор. vĕt-, који је у срп. «вѐће», «за́вет», јуж. «вијѐће», «за́вјет») обећати. Тако је и у сложеници **обѣ́дъ** *(ᵃб′е́т*, упр. ob + ědъ) обед, која је постала још у прасловенском, кад јоте није било у корену ěd-, па тако је, дабогме, и у глаголу **обѣ́дать** *(ᵃб′е́дᵇт′)* ручати. (Поред обѣ́дать има и объѣ́дать = огризати. Ова реч новијег је порекла, па зато је *ј (і̯)* ушло у њу, па је и ъ у њој на свом месту, дакле: *ᵃб′і̯ᵋда́т′)*.

3. Према изговарању или неизговарању гласа *ј (і̯)* иза префикса, треба добро разликовати и речи: **съѣ́сть** и **сѣ́сть**; прво је сложеница од съ + ѣ́сть, а друго је коренит глагол (sĕd-); прво се изговара *с′је́с′т′* и значи: појести, а друго: *с′е́с′т′* и значи: сести; тако исто н. пр. и у перфекту: я съѣ́лъ *(јаꙋс′је́л)* појео сам, и: я сѣ́лъ *(јаꙋс′е́л)* сео сам.

4. Ако настану горње погодбе у сложеницама, састављеним из двеју речи, од којих прва није префикс, пише се такође ъ, само што овде сугласник испред јоте остаје тврд по општем закону о неумекшавању крајњег тврдог сугласника код других врста речи, сем префикса̂ и предлога̂ (§ 169): двухъя́русный теа́тръ *(двухја́русн*ᵇ*і̯ т′ᵋа́тр)* позориште са два реда ложа̂; трёхъязы́чный *(тр′охі̯ᵋзы́ч′нᵇі̯)* за три језика, н. пр. речник.

Додатак. Аналогијом према случајевима, о којима је досад била реч (сугласнички префикс + е (ѣ), ё, я), ъ се је писало и испред *-у* и испред *-и*: съу́зить сузити, съумѣ́ть моћи, безъиску́с(с)твенно неизвештачено, и т. д. Данас је ово упрошћено и:

а) испред *-у* не пише се *ъ*: сумѣ́ть *(сʸм'ѐт')* моћи (што учинити), безупре́чно *(б'ᵗзʸпр'ѐч'нъ)* беспрекорно, и т. д.

б) испред *-и* не пише се такође ъ, и правопис је сасвим пошао за изговором: крајњи сугласник од префикса остаје у том случају тврд, а *и* прелази у *ы* (§ 171): безыску́с(с)твенно *(б'ᵗзʸску́с'т'в'ᵗн̲ъ)* природно; безымя́нный *(б'ᵗзʸм'а́н̲ъі)* ком се не зна имена; обыгра́ть *(ᵃбʸгра́т')* опељешити кога (у картама); отыска́ть *(ᵃтʸска́т')* наћи; подыма́ть *(пъдʸма́т')* дизати; разы́скивать *(рᵃзы́скъвът')* тражити; сы́знова *(сы́знъвъ)* поново (нар.); сыска́ть *(сʸска́т')* наћи, и т. д. Изузетак су туђице, као: субъинспе́кторъ надзорников помоћник = *сʸбᵘнс'п'е́ктър* (с тврдим *б*, на зато се *ъ* и пише иза њега) или (ређе): *сʸбʸнс'п'е́ктър*.

82. **Преглед** уз §§ 78—81. I. На крају речи *ъ* показује да је сугласник испред њега тврд, а *ь* да је мек: пру́тъ *(пру́т)* прут, пу́ть *(пу́т')* пут. Изузетак је *ж, ш*, које је увек тврдо, и *ч, щ*, које је увек меко, па било иза њега *ъ* или *ь*: му́жъ *(му́ш)* муж, ло́жь *(ѧ́ош)* лаж; гро́шъ *(гро́ш)* парица (½ копејке), мы́шь *(мы́ш)* миш; || вра́чъ *(вра́ч')* лекар, но́чь *(но́ч')* ноћ; пла́щъ *(пѧ́ш̲')* огртач, мо́щь *(мо́ш̲')* моћ, и т. д. (§ 78 и § 79).

II. Нё на крају речи:

а) Сугл. + *ь* + сугл. = мек сугл. + сугл.: письмо́ *(п'ᵘс'мо́)* писмо, рѣ́дька *(р'ѐт'къ)* ротква (§ 80,1).

б) Сугл. + *ь* + *е (ѣ), ё, и, ю, я* = мек сугл. (сем *ж, ш*) + *j (і̯)* + *е, о, и, у, а* (ако ови самогласници нису наглашени, место њих доћи ће њихова редукована замена): Илья́, Ильи́, Ильѣ́, Илью́, Ильён = *ᵘл'ја́, ᵘл'ји́, ᵘл'је́, ᵘл'ју́, ᵘл'јо́і̯;* Васи́льевичъ = *вᵃс'и́л'і̯ᵗв'ᵘч';* пла́тье одело, пла́тья, пла́тью... = *пѧ́т'і̯ъ* (§ 102), *пѧ́т'і̯ъ, пѧ́т'і̯ʸ*, и т. д. (§ 80,2).

Напомена. Сугласници *ж, ш* и овде су тврди, дакле: ружьё пушка, ружья́, ружью́, ружьёмъ, ружьѣ́ = *рʸжјо́, рʸжја́, рʸжју́, рʸжјо́м, рʸжје́;* шью́ шијем, шьёшь, шьётъ... = *шју́, шјо́ш, шјо́т*, и т. д. (§ 80,2, нап.).

в) Сугл. (крајњи од префикса) + *ъ* + *е (ѣ), ё, ю, я* = мек сугл. + *j (і̯)* + *е, о, у, а* (ако ови самогласници нису наглашени, место њих доћи ће њихова редукована замена): отъѣ́хать *(ᵃт'је́хът')* от-

путовати; объёмъ *(ᵃб'jóм)* обим; подъяре́мный *(пᵇд'i̯ᵉр'е́мнᵇi̯)* у ропству; адъюта́нтъ *(ᵃд'i̯ᵘта́нт)* ађутант; объе́ктъ *(ᵃб'jéкт)* предмет, и т. д. (§ 81).

Напомене. 1. Ако први део сложенице није префикс, већ друга која реч, сугласник је тврд испред *j (i̯)*: двухъя́русный *(двухjáрᵘснᵇi̯)* са два реда ложа̂ (позориште; § 81, нап. 4).

2. Ако се *j (i̯)* иза префикса не чује, ъ се не пише: обяза́ть *(ᵃб'ᵉза́т')* обвезати, обѣ́дать *(ᵃб'е́дᵇт')* ручати, али: объѣда́ть *(ᵃб'i̯ᵉда́т')* огризати (§ 81, нап. 2).

3. У сложеницама са сугласничким префиксом, ъ се некад писало и испред *у* и *и*: съу́зить сузити, безъиску́с(с)твенно природно. Данас пишемо према изговору: су́зить т. ј. *су́з'ᵘт'*, безыску́с(с)твенно т. ј. *б'ᵉзᵇску́с'т'в'ᵉн̲ᵇ*. Једино у речима типа субъинспе́кторъ ъ се пише испред *и* и показује да је *б* тврдо, и да *и* обично не прелази у *ы*: *сᵘбᵘнс'п'е́ктᵇр* (ређе: *сᵘбᵇнс'п'е́ктᵇр*, § 81, дод.).

j) Изговор неких завршетака.

Генитив једнине од женске заменице за треће лице гласи у руском её *(i̯ᵉjó* = «ње», или присвојно: «њен»), исто као и акузатив. Правопис је одступио од живог говора, и према црк.-словенском (пореди ст.-сл. **кѩ**) Руси пишу у генитиву: ея́, и ако говоре её (више о овом види **II**, § 109). 83.

Напомена. Црк.-сл. облици често се употребљавају у руском с ниансом узвишености, свечаности, и т. д. Отуд, а и под утицајем штампане речи, може се у титулама чути *i̯ᵉjá* место *i̯ᵉjó:* Ея́ Вели́чество *(i̯ᵉjá в'ᵉл'и́ч'ᵉствᵇ)* Њено Величанство; Ея́ Сія́тельство *(i̯ᵉjá с'ᵘjáт'ᵉл'ствᵇ)* Њена Светлост, и т. д.

Додатак. Као што је речено у § 1, нап. 3, свако *я́*, које стоји место *ё*, обележавамо двема тачкама озго: *я̈*, дакле: ея̈ = *i̯ᵉjó*.

Номинатив једнине мушког рода код сложене промене. I. Завршеци. Руски су завршеци за овај падеж: 84.

1. Код тврдих и отврдлих придева (т. ј. код оних с основом на *ж, ш, ц*) завршетак је *-ой*. Он се је одржао под нагласком: слѣпо́й *(с'л'ᵉпо́i̯)* слеп; иначе, ако нагласак није био на њему, већ на основи, ненаглашено *-ой* редуковало се у

-ъi̯ (§ 36), па га је тако некад, у млађе доба, изговарало и старије поколење образ. Московљана (старија фаза књижевног изговора; скраћено бележимо: ст.). Са временом, кад је код меких придева почео превлађивати или кад је превладао завршетак *-ій* (*си́ній*), јавила се и код тврдих придева, под утицајем паралелизма, тежња за сличним завршетком, и њихово крајње -ъi̯ поступно је прелазило у -ыi̯, у толико пре што школска граматика већ од краја XVIII-ог века, а према њој и новија графика, знају само за *-ый*. Тај прелаз, захвативши говор старијег поколења образ. Московљана, у млађем поколењу потпуно је изведен, тако да данас и старији и млађи Московљани (старији дêлом, и како ко, а млађи, заједно с осталим образ. Русима, скоро искључиво [види предговор, V, 2]) говоре иза тврдих сугласника, дакле и иза *г*, *к*, *х* — -ыi̯ (млађа фаза књижевног изговора; скраћено бележимо: мл.).

Примери: 1. акценат је на завршетку: рябо́й *(р'ᵉбо́i̯)* богињав; скупо́й *(скᵘпо́i̯)* тврдица; хромо́й *(хрᵃмо́i̯)* хром; косо́й *(кᵃсо́i̯)* разрок; круто́й *(крᵘто́i̯)* суров; смѣшно́й *(с'м'ᵉшно́i̯)* смешан; наго́й *(нᵃго́i̯)* наг; морско́й *(мᵃрско́i̯)* морски; сухо́й *(сᵘхо́i̯)* сув; чужо́й *(ч'ᵘжо́i̯)* туђ, и т. д.

2. акценат није на завршетку: до́брой (ст. *до́бръi̯*, мл. *до́брыi̯*) добар (душевно); у́мной (ст. *у́мнъi̯*, мл. *у́мныi̯*) паметан; упру́гой *(ᵘпру́гъi̯ — ᵘпру́гыi̯)* јак; то́нкой *(то́нкъi̯ — то́нкыi̯)* танак; ти́хой *(т'и́хъi̯ — т'и́хыi̯)* тих; похо́жой *(пᵃхо́жъi̯ — пᵃхо́жыi̯)* сличан; хоро́шой *(хᵃро́шъi̯ — хᵃро́шыi̯)* добар; ку́цой *(ку́цъi̯ — ку́цыi̯)* кус, и т. д.

2. Код меких придева руски је завршетак *-ей*. Он се је одржао под нагласком у облику самъ-третéй *(са̀м·тр'ᵉт'е́i̯)* самотрећи, а иначе, ако је био ненаглашен, редуковао се је у -ᵉi̯ (§ 39, 2), па тако је и звучао у почетку старије фазе књижевног изговора. Са временом, под утицајем превелике близине гласова ᵉ и ᵘ (близине коју је често тешко разграничити), и под утицајем школских граматика и штампане речи, која зна само за *-ій*, завршетак -ᵉi̯, у даљем развоју старије фазе, прешао је у -ᵘi̯, и данас се у књижевном изговору и иначе у говору свих образ. Руса чује искључиво као -ᵘi̯.

Примери: си́ней (ст. *с'и́н'ᵉі̯*, мл. *с'и́н'ᵘі̯*) угасито-плав, т. ј. модар; да́вней (*да́вн'ᵉі̯* — *да́вн'ᵘі̯*) давнашњи; лету́чей (*л'ᵉту́ч'ᵉі̯* — *л'ᵉту́ч'ᵘі̯*) који лети; рабо́чей (*рᵃбо́ч'ᵉі̯* — *рᵃбо́ч'ᵘі̯*) раднички; то́щей (*то́ш̲'ᵉі̯* — *то́ш̲'ᵘі̯*) мршав, и т. д.

Напомене. 1. При даљем разлагању, у транскрипцију споменутих завршетака, кад су ненаглашени, уносимо (ради краткоће) само старију фазу књиж. изговора, дакле *-ᵉі̯*, *-ᵉі̯*, која је, као што ћемо видети, обавезна при читању великих песника (Пушкин, Грибоједов, Љермонтов, Тјутчев, и др.; види §§ 205—209, § 214 и предговор).

2. О завршецима *-ой*, *-ей* види опширније у **II**, § 155.

II. Писање. Од ових руских завршетака (*-ой*, *-ей*) у правопис унесен је само завршетак *-ой*, ако је наглашен (*-о́й*): слѣпо́й, чужо́й, наго́й, морско́й, сухо́й, и т. д. Иначе, код тврдих придева, према црк.-сл. **-ый** (**новый**), пише се *-ый*, а код меких, према црк.-сл. **-ий** (**вышьнии**), пише се *-ій* (*и* пред *й*, према руском правопису, замењено словом *і*, § 30, дод.); графика *-ій* унесена је и код придева̂ с основом на *-г*, *-к*, *-х*, јер се иза тих слова никад не пише *ы*, већ *и* (§ 276,з); иза *ж*, *ш* пише се увек *и*, а иза *ц*, ако је реч руска, пишемо *ы* (§§ 23 и 24), па је тако и овде поступљено. Према том, правописна правила о ненаглашеном завршетку номинатива једнине код сложене промене ово су: 85.

а) код тврдих придева, сем оних с основом на *-г*, *-к*, *-х* и на отврдло *-ж*, *-ш*, пише се *-ый*: до́бр*ый*, у́мн*ый*, и т. д.; исто је тако и код придева на *-ц*: ку́ц*ый* кус;

б) код меких придева, код отврдлих придева с основом на *-ж*, *-ш*, и код придева на *-г*, *-к*, *-х* пише се *-ій*: си́н*ій*, рабо́ч*ій*, то́щ*ій*; похо́ж*ій*, хоро́ш*ій*; упру́г*ій*, то́нк*ій*, ти́х*ій*, и т. д.

Напомена. Графика придева̂ с основом на *-г*, *-к*, *-х*, као: упру́гій јак, то́нкій танак, ти́хій тих (према књиж. изговору: ст. *упру́гᵉі̯*, *то́нкᵉі̯*, *т'и́хᵉі̯*; мл. *упру́гᵘі̯*, *то́нкᵘі̯*, *т'и́хᵘі̯*) утицала је на изговор омладине, у толико пре што група̂ *гы*, *кы*, *хы* нема иначе у руском језику (изузетне случајеве види у посебном де̂лу), тако да номинативски завршетак у придева̂ тог типа, у устима најмлађег поколења, звучи као *-ᵘі̯* с меким *г*, *к*, *х*

спреда, дакле: *упру́г'ᵘⁱ, то́нк'ᵘⁱ, т'и́х'ᵘⁱ*. Овај изговор (у Петрограду понајвише овако говоре) потпуно је некњижеван (II, § 155,2).

Додатак. У досадашњем разлагању, да бисмо јасно истакли разлику између руских завршетака и неруске графике, ишли смо од изговора к штампаној речи. Ако сад пођемо од штампане речи к изговору (пут који се при читању сам собом намеће), имаћемо на уму ова практична правила:

а) где пише *-ой*, читај *-о́ⱼ*: слѣпо́й, наго́й, чужо́й = *с'л'ᵉпо́ⱼ, нᵃго́ⱼ, ч'ᵘжо́ⱼ*.

б) где пише *-ый*, читај *-ыⱼ* према млађој, а *-ᵛⱼ* према старијој фази књиж. изговора: у́мный, гру́бый, ку́цый = *у́мныⱼ, гру́быⱼ, ку́цыⱼ* (мл.) и *у́мнᵛⱼ, гру́бᵛⱼ, ку́цᵛⱼ* (ст.).

в) исто овако (као код *б*) читај и *-ій*, које стоји иза *г, к, х* и иза *ж, ш*: упру́гій, то́нкій, ти́хій = *упру́гыⱼ, то́нкыⱼ, т'и́хыⱼ* (мл.) и *упру́гᵛⱼ, то́нкᵛⱼ, т'и́хᵛⱼ* (ст.); похо́жій, хоро́шій = *пᵃхо́жыⱼ, хᵃро́шыⱼ* (мл.) и *пᵃхо́жᵛⱼ, хᵃро́шᵛⱼ* (ст.).

г) иначе, где пише *-ій*, читај *-ᵘⱼ* према млађој, а *-ᵉⱼ* према старијој фази књиж. изговора: си́ній = *с'и́н'ᵘⱼ* (мл.) и *с'и́н'ᵉⱼ* (ст.); рабо́чій = *рᵃбо́ч'ᵘⱼ* (мл.) и *рᵃбо́ч'ᵉⱼ* (ст.).

86. **Преглед** уз §§ 84—85:

	Руски облик	Писан облик	Књижевни изговор: старија фаза	Књижевни изговор: млађа фаза
1. Тврди придеви:				
а) завршетак је наглашен:	слѣпо́й	слѣпо́й	*с'л'ᵉпо́ⱼ*	*с'л'ᵉпо́ⱼ*
	наго́й	наго́й	*нᵃго́ⱼ*	*нᵃго́ⱼ*
	морско́й	морско́й	*мᵃрско́ⱼ*	*мᵃрско́ⱼ*
	сухо́й	сухо́й	*сᵘхо́ⱼ*	*сᵘхо́ⱼ*
	чужо́й	чужо́й	*ч'ᵘжо́ⱼ*	*ч'ᵘжо́ⱼ*
б) завршетак није наглашен:	до́брой	до́брый	*до́брᵛⱼ*	*до́брыⱼ*
	у́мной	у́мный	*у́мнᵛⱼ*	*у́мныⱼ*
	упру́гой	упру́гій	*упру́гᵛⱼ*	*упру́гыⱼ*
	то́нкой	то́нкій	*то́нкᵛⱼ*	*то́нкыⱼ*
	ти́хой	ти́хій	*т'и́хᵛⱼ*	*т'и́хыⱼ*.
2. Отврдли придеви:	хоро́шой } § 112	хоро́шій	*хᵃро́шᵛⱼ*	*хᵃро́шыⱼ*
	похо́жой } § 112	похо́жій	*пᵃхо́жᵛⱼ*	*пᵃхо́жыⱼ*
	ку́цой } § 112	ку́цый	*ку́цᵛⱼ*	*ку́цыⱼ*.
3. Меки придеви:	си́ней	си́ній	*с'и́н'ᵉⱼ*	*с'и́н'ᵘⱼ*
	да́льней	да́льній	*да́л'н'ᵉⱼ*	*да́л'н'ᵘⱼ*
	рабо́чей	рабо́чій	*рᵃбо́ч'ᵉⱼ*	*рᵃбо́ч'ᵘⱼ*
	то́щей	то́щій	*то́ш'ᵉⱼ*	*то́ш'ᵘⱼ*.

Генитив једнине мушког и средњег рода код сложене промене. I. Завршеци. У књижевном језику завршеци су за овај падеж: 87.

1. Код тврдих и код отврдлих придева (с основом на *-ж, -ш, -ц*) завршетак је *-ово,* откуд у књиж. изговору: *-о́в*^{ъ}, ако је акценат на завршетку, и *-*^{ъ}*в*^{ъ} (§ 36), ако је акценат на основи.

Примери: 1. акценат је на завршетку: слѣпо́во *(с'л'*^{ѣ}*по́в*^{ъ}*)* слепог; хромо́во *(хр*^{а}*мо́в*^{ъ}*)* хромог; крутóво *(кру*^{у}*то́в*^{ъ}*)* суровог; наго́во *(н*^{а}*го́в*^{ъ}*)* нагог; морско́во *(м*^{а}*рско́в*^{ъ}*)* морског; сухо́во *(с*^{у}*хо́в*^{ъ}*)* сувог; чужо́во *(ч'*^{у}*жо́в*^{ъ}*)* туђег, и т. д.

2. акценат није на завршетку: до́брово *(до́бр*^{ъ}*в*^{ъ}*)* доброг (душевно); у́мново *(у́мн*^{ъ}*в*^{ъ}*)* паметног; то́нково *(то́н-к*^{ъ}*в*^{ъ}*)* танког; похо́жово *(п*^{а}*хо́ж*^{ъ}*в*^{ъ}*)* сличног; хоро́шово *(х*^{а}*ро́-ш*^{ъ}*в*^{ъ}*)* доброг; ку́цово *(ку́ц*^{ъ}*в*^{ъ}*)* кусог, и т. д.

2. Код меких придева завршетак је *-ево*, откуд у књиж. изговору (редукцијом) *-*^{ѣ}*в*^{ъ} (§ 36 и § 39, 2).

Примери: си́нево *(с'и́н'*^{ѣ}*в*^{ъ}*)* угасито-плавог, т. ј. модрог; да́льнево *(да́л'н'*^{ѣ}*в*^{ъ}*)* далеког; рабо́чево *(р*^{а}*бо́ч'*^{ѣ}*в*^{ъ}*)* радничког; то́щево *(то́щ'*^{ѣ}*в*^{ъ}*)* мршавог, и т. д.

II. Писање. Споменути завршеци не пишу се тако, већ: 88.

1. место *-ово,* ако је наглашено, пише се *-ого:* слѣпо́го, сухо́го, чужо́го, и т. д., а ако није наглашено, према црк.-сл. завршетку **-аго** (пореди: **добраго, высокаго**), пише се *-аго:* до́браго, у́мнаго, похо́жаго, хоро́шаго, ку́цаго, и т. д.

2. место *-ево,* према црк.-сл. **-аго** (= **-ѧго**), пише се *-яго* (пореди: ст.-сл. **вышьняго**, црк.-сл. **доблѧгѡ** = **доблѧго**; у руској графици **ѧ** изменило се поступно у *я*, § 271, 4), дакле: си́няго, да́льняго, и т. д. (иза *ч, щ,* као што знамо, § 21, нап. 1, не пише се *я*, већ *а*, па тако је поступљено и овде, дакле: рабо́чаго, то́щаго, и т. д.).

Напомена. Више о свему овом види **II,** § 157.

Преглед (уз §§ 87 и 88): 1. графичко *-о́го* вреди као *-о́в*^{ъ}*:* слѣпо́го, морско́го, чужо́го = *с'л'*^{ѣ}*по́в*^{ъ}, *м*^{а}*рско́в*^{ъ}, *ч'*^{у}*жо́в*^{ъ}. 89.

2. графичко *-аго,* кад стоји иза тврдих и иза отврдлих сугласника *ж, ш, ц,* вреди као *-*^{ъ}*в*^{ъ}*:* до́браго, похо́жаго, хоро́шаго, ку́цаго = *до́бр*^{ъ}*в*^{ъ}, *п*^{а}*хо́ж*^{ъ}*в*^{ъ}, *х*^{а}*ро́ш*^{ъ}*в*^{ъ}, *ку́ц*^{ъ}*в*^{ъ}.

3. графичко *-яго* и графичко *-аго*, које стоји иза *ч*, *щ*, вреди као *-ᵉвᵛ*: си́няго, да́льняго = *с'и́н'ᵉвᵛ*, *да́л'н'ᵉвᵛ*; рабо́чаго, то́щаго = *рᵃбо́ч'ᵉвᵛ*, *то́щ'ᵉвᵛ*.

90. **Акузатив једнине женског рода код сложене промене** свршује се на *-ую* (иза меких сугласника, сем *ч*, *щ*, пишемо *-юю*): до́брую, си́нюю модру, и т. д. У осталим падежима, у једнини истог рода, нема нигде у завршецима гласа *-у-*, него свуда, сем номинатива, код тврде промене долази ᵛ (редук. од *-о-*), а код меке — ᵉ (редук. од *-е-*; пореди: ген., дат., инстр. и лок. до́брой, си́ней, т. ј. *до́брᵛi̯*, *с'и́н'ᵉi̯*), па и у номинативу, путем редукције, јављају се исти гласови: до́брая, си́няя = *до́брᵛi̯ᵛ*, *с'и́н'ᵉi̯ᵛ*. Ова претежност гласова ᵛ и ᵉ у осталим побочним падежима, учинила је да они продру и у акузатив, кад год нагласак није на завршетку, тако да се и ту, поред *-ᵘi̯ᵘ*, може (особито у брзом говору) чути и *-ᵛi̯ᵘ* код тврдих и отврдлих придева, а код меких — *-ᵉi̯ᵘ*, дакле: до́брую = *до́брᵘi̯ᵘ* и *до́брᵛi̯ᵘ*, си́нюю = *с'и́н'ᵘi̯ᵘ* и *с'и́н'ᵉi̯ᵘ*.

91. **Номинатив множине код сложене промене.** Сложена промена, исто као и заменичка, изгубила је у множини разликовање по родовима, и руски завршеци за номинатив множине код ње су: *-ыи* или *-ые* (иза меких и иза *г*, *к*, *х* — *-іи*, *-іе*), и то за сва три рода. У ову једноликост правопис је унео вештачко обележавање родова, по ком се у ном. множ. мушког рода пише на крају *-ые*, а у женском и средњем роду, према црк.-словенском (пореди црк.-сл. ном. мн. ж. рода: **свѧтыѧ**, **дѡблїѧ**, т. ј. святыя, доблія) пише се *-ыя* (иза меких и иза *г*, *к*, *х* — *-іе*, *-ія*). Жив језик не зна за ово разликовање, и у књиж. изговору, т. ј. у говору образованих Московљана, чује се свуда (дакле за сва три рода) већином *-ыи* (*-іи*), а иначе, у говору образованих Руса, долази понајвише (у Петрограду претежно) свуда *-ые* (*-іе*) (у транскрипцији бележимо свуда *-ыи* или *-ии*, према књиж. изговору; више о свему том види **II**, §§ 160 и 161).

Примери: до́брые лю́ди (*до́брᵘᵢᵘ* [изгово̀ри без прекида у гласу између *-ыи*, § 6, нап. 1 и § 30, нап. под линијом] *л'у́д'ᵘ*) добри

људи; до́брыя же́нщины *(до́бр*ыи *же̂н'ш̱'*и*н*ы*)* добре жене; до́брыя дѣ́ти *(до́бр*ыи *д'е̂т'*и*)* добра деца; || си́ніе карандаши́ *(с'и́н'*ии *к*ъ*р*ъ*нд*а*шы́)* плаве писаљке (оловке); си́нія верху́шки *(с'и́н'*ии *в'*ε*рху́шк'*и*)* плави врхови; си́нія моря́ *(с'и́н'*ии *м*а*р'а́)* плава мора; || какі́е ученики́ *(к*а*к'и́*и *уч'*ъ*н'*и*к'и́)* какви ученици; какі́я де́ньги *(к*а*к'и́*и *д'е̂н'г'*и*)* какви новци; какі́я дѣла́ *(к*а*к'и́*и *д'*ε*ла́)* какви послови.

Напомене. 1. Све ово вреди и за акузатив множине, кад је као номинатив.

2. О завршетку *-ыя*, *-ія*, који се у ж. и ср. роду, при истицању гласом, н. пр. на крају стиха, у декламацији, и т. д., може чути као што је написан *(-ыі̯а̀, -иі̯а̀* са споредним акцентом), види § 242.

Додатак. Сличну извештаченост унео је правопис и у ном. мн. од заменице онъ, она́, оно́: у м. и у ср. роду пише се они́, а у ж. роду — онѣ́, и ако и овде у множини може бити само један облик за сва три рода, дакле или они́ или онѣ́ (образ. људи већином говоре они́ *[*а*н'и́]*, **II,** § 108). То исто вреди и за множину од оди́нъ, одна́, одно́ (= један, једна, једно): у м. и у ср. роду пишемо одни́, одни́хъ одни́мъ . . ., а у женском: однѣ́, однѣ́хъ, однѣ́мъ . . .; већина образ. људи и овде говори: одни́, одни́хъ *(*а*д͡н'и́, а*д͡н'и́х)*, и т. д. за сва три рода (**II,** § 203, нап.).

Презентни завршеци *-ешь*, *-етъ* . . . **и** *-ишь*, *-итъ* . . . **92.**

1. У глаголâ, којима се основа садашњег времена свршује на *-е-*, *-не-*, *-је-* (глаголи прве три врсте; пореди срп. *плет-е-*, *то-не-*, *кри-је-)*, завршеци су за презент (сем 1 л. једн. и 3 л. множ.): *-ешь*, *-етъ*, *-емъ*, *-ете*, а у глаголâ с основом на *-и-* (четврта врста; срп. *нос-и-*) завршеци су за иста лица: *-ишь*, *-итъ*, *-имъ*, *-ите*.

2. Под акцентом, први завршеци прешли су у *-ёшь*, *-ётъ*, *-ёмъ*, *-ёте:* плетёшь, плетётъ, плетёмъ, плетёте = *пл'*ε*т'о́ш, пл'*ε*т'о́т, пл'*ε*т'о́м, пл'*ε*т'о́т'*ъ*;* а други су остали: гори́шь, гори́тъ, гори́мъ, гори́те = *г*а*р'и́ш, г*а*р'и́т, г*а*р'и́м, г*а*р'и́т'*ъ*.

3. Ако је акценат на ком другом слогу, ненаглашено *е* из завршетака *-ешь*, *-етъ*, и т. д., и ненаглашено *и* из завршетака *-ишь*, *-итъ*, и т. д., узајамним утицајем стопило се је

у редукован глас између *е* и *и* или, иза *ж*, *ш*, између *е* и *ы* (бележимо и овде ᵉ), тако да н. пр. између облика̂ лѣзешь[1], лѣзетъ, лѣземъ, лѣзете (= *л'ѣ̂з'ᵉш, л'ѣ̂з'ᵉт, л'ѣ̂з'ᵉм, л'ѣ̂з'ᵉт'ᵉ*) и хва́лишь, хва́литъ, хва́лимъ, хва́лите (= *хва́л'ᵉш, хва́л'ᵉт, хва́л'ᵉм, хва́л'ᵉт'ᵉ*), или н. пр. између пи́шешь, пи́шетъ, пи́шемъ, пи́шете (*п'и́шᵉш, п'и́шᵉт, п'и́шᵉм, п'и́шᵉт'ᵉ*) и ту́шишь[2], ту́шитъ, ту́шимъ, ту́шите (*ту́шᵉш, ту́шᵉт, ту́шᵉм, ту́шᵉт'ᵉ*), или н. пр. између бу́дешь[3], бу́детъ, бу́демъ, бу́дете (= *бу́д'ᵉш, бу́д'ᵉт, бу́д'ᵉм, бу́д'ᵉт'ᵉ*) и бу́дишь[4], бу́дитъ, бу́димъ, бу́дите (= *бу́д'ᵉш, бу́д'ᵉт, бу́д'ᵉм, бу́д'ᵉт'ᵉ*) — у погледу завршетака, а код последњег примера у сваком погледу, нема никакве разлике у говору старијег поколења образ. Московљана.

4. Овако је често и у говору млађег поколења, само што је ту, под утицајем штампане речи, могла настати и диференцијација, па се у завршецима *-ишь, -итъ* . . . утврдило *и* (разуме се, увек нешто редуковано, дакле: -ᵘ), а у завршецима *-ешь, -етъ* . . . чује се ᵉ, које је ближе к *е*, дакле: бу́дишь, бу́дитъ = *бу́д'ᵘш, бу́д'ᵘт*, а: бу́дешь, бу́детъ = *бу́д'ᵉш, бу́д'ᵉт;* тако исто: ту́шишь, ту́шитъ = *ту́шᵘш, ту́шᵘт*, а: пи́шешь, пи́шетъ = *п'и́шᵉш, п'и́шᵉт* (овог изговора и почетник ће се држати; у транскрипцији бележимо свуда -ᵉш, -ᵉт, и т. д.; види и **II**, § 361, нап. 4).

Додатак. Колико су се самогласници *е* и *и* у ненаглашеним презентним завршецима *-ешь, -етъ* . . . и *-ишь, -итъ* . . . помешали и слили у један глас, види се и по томе што Рус, који је почетник у правопису, а родом је, рецимо, из Москве или с југа, не зна како ће писати споменуте завршетке. Незгода је у толико већа што се је и у 3 л. множ. одомаћио један ненаглашен завршетак, а графика разликује два (види ниже). Помажући почетнику, школска граматика истакла је ова практична правила:

---

[1] = пењеш се.
[2] = гасиш.
[3] = бићеш.
[4] = будиш.

I. У ненаглашеним презентним завршецима, почев од другог лица па на даље, пише се *и*, дакле *-ишь*, *-итъ*..., а у 3 л. множ. — *а* или *я*, дакле *-атъ*, *-ятъ*:

1. код глаголâ с инфинитивом на *-ить*: вози́ть возити — во́зишь, во́зитъ, во́зятъ; стро́ить градити — стро́ишь, стро́итъ, стро́ятъ; учи́ть учити — у́чишь, у́читъ, у́чатъ, и т. д. (изузетак: бри́ть бријати — бре́ешь, бре́етъ, бре́ютъ).

2. код глаголâ с инфинитивом на *-ѣть*, ако се *ѣ* не јавља у презенту (школске граматике кажу то врло незгодно: «ако испада у презенту»): ви́дѣть видети — ви́дишь, ви́дитъ, ви́дятъ; смотрѣ́ть гледати — смо́тришь, смо́тритъ, смо́трятъ; терпѣ́ть трпети — те́рпишь, те́рпитъ, те́рпятъ, и т. д.

3. код глаголâ с инфинитивом на *-ать*, ако се *а* не јавља у презенту, а испред њега стоји *ж*, *ш*, *ч* или *щ* (дакле глаголи на *-жать*, *-шать*, *-чать* и *-щать*): держа́ть држати — де́ржишь, де́ржитъ, де́ржатъ; слы́шать чути — слы́шишь, слы́шитъ, слы́шатъ, и т. д.

II. Код свих осталих глагола пише се *-ешь*, *-етъ*... *-утъ* (*-ютъ*).

Треће лице множине презента. У глаголâ с основом садашњег времена на *-и-* (четврта врста), у 3 л. множ. пише се *-ятъ* (иза *ч*, *щ*, *ж* и *ш* — *-атъ*), а, према глаголима осталих врста, које у том лицу имају *-утъ*, говори се и овде *-'утъ*, кад год нагласак није на завршетку (пореди срп. некњижевно: «но̏су, ви̏ду, хва̂лу», и т. д. према «плѐту, ве́зу, то̏ну, да́ју» и т. д.; разлика је само у том, што код нас бар образовани људи говоре или старају се да говоре онако, како је написано, а код Руса̂ нема тога ни у тим круговима), дакле: лю́бятъ воле, хва́лятъ хвале, ви́дятъ виде, хо́дятъ ходе, слы́шатъ чују, у́чатъ уче = *л'у́б'ут, хва́л'ут, в'и́д'ут, хо́д'ут, сѧы́шут, у́ч'ут*. Овако је и у садашњем партицину радном: ви́дящій онај који види, лю́бящій онај који воли, слы́шащій онај који чује, сто́ящій онај који вреди = *в'и́д'уш'ᶻі, л'у́б'уш'ᶻі, сѧы́шуш'ᶻі, сто́і̯уш'ᶻі*. 93.

Напомена. Ако је завршетак *-ятъ* наглашен, самогласник му се не мења: хотя́тъ хоће, крича́тъ вичу = *хᵃт'а́т, кр'ᵘч'а́т;* тако исто: крича́щій онај који виче = *кр'ᵘч'а́ш'ᶻі*.

94. **Глаголи на** *-овать* **и** *-ывать*. У глаголâ на *-овать*, с нагласком испред овог завршетка, ненаглашено *о*, према § 36, редуковало се у ъ, па је пренесено и у глаголе на *-ывать*. Отуд према совѣтовать саветовати, завѝдовать завидети, рáдовать веселити, слѣдовать (за кѣмъ) ићи (за ким), чу́вствовать осећати, упо́рствовать бити упоран, и т. д. (= *с^{а}в'ѣ́т^{ъ}в^{ъ}т'*, *зав'и́д^{ъ}в^{ъ}т'*, *ра́д^{ъ}в^{ъ}т'*, *с'л'ѣ́д^{ъ}в^{ъ}т'*, *ч'у́ств^{ъ}в^{ъ}т'*, *упо́рств^{ъ}в^{ъ}т'*) и глаголи: обма́нывать варати, свя́зывать везивати, и т. д. обично звуче: *^{а}бма́н^{ъ}в^{ъ}т'*, *с'в'а́з^{ъ}в^{ъ}т'*, па, разуме се, и: прислу́живать послуживати, подслу́шивать прислушкивати (упр. прислу́жывать, подслу́шывать) обично се чује као: *пр'^{и}сл'у́ж^{ъ}в^{ъ}т'*, *п^{а}тсл'у́ш^{ъ}в^{ъ}т'*. Ова аналогија обухватила је и глаголе на *-гивать*, *-кивать*, *-хивать*, дакле: запу́гивать плашити, опла́кивать оплакивати, спи́хивать гурати кога с чега = *з^{а}пу́г^{ъ}в^{ъ}т'*, *^{а}пл'а́к^{ъ}в^{ъ}т'*, *с'п'и́х^{ъ}в^{ъ}т'* с тврдим *г*, *к*, *х*, и ако се, како у Москви (најмлађе поколење), тако и иначе у круговима образ. људи може чути и: *з^{а}пу́г^{и}в^{ъ}т'*, *^{а}пл'а́к^{и}в^{ъ}т'*, *с'п'и́х^{и}в^{ъ}т'*.

Напомена. Код глаголâ на *-о́вывать* бива двојако: или *ы* остаје или ъ сасвим испада, и два *в* стапају се у дуго *в* [*в̄*]: высо́вывать (*в^{ы}со́в^{ы}в^{ъ}т'* и *в^{ы}со́в̄^{ъ}т'*) помаљати, прико́вывать (*пр'ико́в^{ы}в^{ъ}т'* и *пр'^{и}ко́в̄^{ъ}т'*) прикуцавати, и т. д.

Додатак. Колико су се оба завршетка, и *-овать* и *-ывать*, помешала и слила у нејасно *-^{ъ}в^{ъ}т'*, види се и по томе што школска граматика и овде помаже Русу почетнику (пореди § 92, дод.) и учи га, кад ће писати *о*, а кад *ы*:

а) ако је у презенту *-ую*, *-уешь*..., пише се *-овать:* совѣ́тую, совѣ́туешь — совѣтовать саветовати;

б) ако је у презенту *-ываю*, *-ываешь*..., пише се *-ывать*: воспи́тываю, воспи́тываешь — воспи́тывать васпитавати.

95. **Енклитични облик повратне заменице** *-ся* (= се, себе) вреди као нераздвојни завршетак повратних глагола (**II**, § 387). У руском он је претрпео неке измене, и то:

1. У 3 л. презента, крајње *-т* (некад меко, **II**, § 252, II и III), дошавши у непосредан додир с гласом *-с'* из облика *-ся* (= *-с'а*), стопило се је с њим у *ц'*, дакле *-т'‿с'а* = *ц'а*, откуд

доцније, кад је *ц* отврдло — *-ца*. Гласа *-т*, дакле, као да је нестало, а како је он битна одлика 3 л. презента (пореди: плетёт*ъ*, плету́т*ъ*; тонет*ъ*, тонут*ъ*; пи́шет*ъ*, пи́шут*ъ*; хва́лит*ъ*, хва́лят*ъ*), у језику се јавила тежња да се он поново унесе испред *-ца*, те тако се добила група *-тца* (редук. *-тц*^{ъ}) с дугим *ц* (бележимо *ц̣*; старајући се да испред обичног *ц* кажеш *т*, изговорићеш овај глас управо као што треба, § 136, 2, б), дакле: онъ мо́ется *(он=мо́і̯*^{ѣ}*ц̣*^{ъ}*)* умива се; они́ мо́ются *(*^{а}*н'и́ мо́і̯*^{у}*ц̣*^{ъ}*)* умивају се. Исто овакво *-ц̣*^{ъ} чује се и у инфинитиву: мы́ться *(мы́ц̣*^{ъ}*)* умивати се.

2. У облицима, који се свршују на други који сугласник или на *-й (і̯)*, стапања није могло бити, али и ту је настала промена: *-ся* је отврдло, и у књиж. изговору вреди као *-с*^{ъ} (види посебан део): мы́лся *(мы́лс*^{ъ}*)* умивао се, мо́ешься *(мо́і̯*^{ѣ}*шс*^{ъ}*)* умиваш се, мо́емся *(мо́і̯*^{ѣ}*мс*^{ъ}*)* умивамо се, мо́йся *(мо́і̯с*^{ъ}*)* умивај се, и т. д.

3. Ако се глаголски облик свршује на самогласник (сем неслоговног *и [і̯])*, *-ся* се скратило у *-сь* које се, аналогијом према горњим облицима, изговара такође тврдо (= *-с*): мо́юсь *(мо́і̯*^{у}*с)* умивам се; мо́етесь *(мо́і̯*^{ѣ}*т'*^{ѣ}*с)* умивате се; мо́йтесь *(мо́і̯т'*^{ѣ}*с)* умивајте се; мо́ясь *(мо́і̯*^{ъ}*с*, § 103,а) умивајући се, и т. д. (изузетак су партиципи, код којих *-ся* остаје и не скраћује се у *-с*: мо́ющаяся *(мо́і̯*^{у}*ш'*^{ѣ}*і̯*^{ъ}*с*^{ъ}*)* она која се умива; мы́вшееся *(мы́фш*^{ъ}*і̯*^{ъ}*с*^{ъ}, § 113) оно које се умивало, и т. д. (**II**, § 387).

Напомена. Као што је већ показано, *-ся* (*-сь*) пише се увек заједно с глаголом, уз који долази; *-ъ* испред *-ся* изоставља се, а *-ь* (н. пр. у инфинитиву и у 2 л. једн. презента) остаје, дакле: мо́ется, мо́ются, мы́лся, али: мы́ться, мо́ешься.

Додаци. 1. Изговор мо́юсь, мо́ешься, мо́емся, и т. д. као: *мо́і̯*^{у}*с'*, *мо́і̯*^{ѣ}*шс'*^{ъ} *мо́і̯*^{ѣ}*мс'*^{ъ} (с меким *с*), који се може чути у крајевима образ. људи, дијалектичка је појава, дакле није књижеван.

2. У 2 л. једн. презента, у брзом (алкавом) говору, место *-шс-* (граф. *-шьс-*) може се чути дуго *с (с̣)*: мо́ешься = *мо́і̯*^{ѣ}*с̣*^{ъ}.

96. **Преглед** уз § 95: а) *-т* или *-ть (-т')* + *-ся* = *ц*^{ъ}: мóется = *мói*^{ѣ}*ц*^{ъ}, мы́ться = *мы́ц*^{ъ}.

б) *-ся* с другим којим сугласником или с *й* = *-с*^{ъ}: мóешься = *мói*^{ѣ}*шс*^{ъ}, мóйся = *мóiс*^{ъ}.

в) уз самогласнике долази *-сь* = *-с*: мóюсь = *мói*^{у}*с*, и т. д., сем партицина̂, код којих *-ся (-с*^{ъ}*)* остаје: мóющаяся = *мói*^{у}*щ*$'^{ѣ}$*i*^{ъ}*с*^{ъ}, мы́вшееся = *мы́фш*^{ъ}*i*^{ъ}*с*^{ъ}.

к) Утицај тврдих завршетака на меке.

97. I. Према крајњем сугласнику од основе у именица̂ и сложених придева (реч је у главном о њима), т. ј. према том да ли је он тврд, мек или је отврднуо, именичка и сложена промена може данас у руском бити тројака: тврда, мека и отврдла. О отврдлој биће говора при посебном расправљању (§§ 109—110 и § 112), а главне одлике тврде и меке промене, између осталог, биле би ово:

1. ненаглашеном *о* иза тврдих сугласника у завршецима тврде промене одговара ненаглашено *е* иза меких сугласника у завршецима меке промене: дѣ́*ло* — по́*ле*; дѣ́*ломъ* — по́*лемъ*; человѣ́*комъ* — жи́*телемъ*; ры́*бою* — ды́*нею*; до́*брою* — си́*нею*; до́*брой* — си́*ней*, и т. д., већином као и код нас;

2. где је у завршецима код тврде промене *а* иза тврдих сугласника, код меке је *а* иза меких (иза *ч, щ* и пишемо *а*, а иза осталих меких и заједно с јотом *[j* или *i]* пишемо *я*, § 32, 1, 2): человѣ́*ка* — жи́теля т. ј. жи́тел'*а*; дѣ́*ла* — по́ля т. ј. по́л'*а*; ры́*ба* — ды́ня т. ј. ды́н'*а*; ры́*бамъ* — ту́*чамъ* (= облацима); ры́*бами* — ста̀*ями* т. ј. ста̀*ями* (= јатима), и т. д.

98. II. Као што знамо, ненаглашено *о* и оно ненаглашено *а*, које стоји иза тврдих сугласника, редукује се, у слогу иза наглашеног, у ^{ъ} (§ 36), а ненаглашено *е* и оно ненаглашено *а*, које стоји иза меких сугласника (дакле *'а)*, вреди, у том истом слогу, као редукован глас који смо обележили знаком ^{ѣ} (§ 39, 2). Према том, као што се од бара̀нъ (= ован) ген. и акуз. бара̀на изговара: *б*^{а}*ра́н*^{ъ}, инстр. бара̀номъ — *б*^{а}*ра́н*^{ъ}*м*, дат. множ. бара̀намъ — *б*^{а}*ра́н*^{ъ}*м*, и т. д., тако исто (према горњем) требало

би да се и облик жи́теля (ген. и акуз. од жи́тель = становник) изговара: *жы́т'ᵉл'ᵉ*, инстр. жи́телемъ да звучи: *жы́т'ᵉл'ᵉм*, дат. множ. жи́телямъ да се чује као: *жы́т'ᵉл'ᵉм*, и т. д. Али у књиж. изговору то није тако. Тврди завршеци *-а*, *-омъ*, *-амъ* (редук. *-ᵒ*, *-ᵒм*, *-ᵒм*) пренесени су и на меке именице, и према генитивима *бᵃра́нᵒ*, *ᵃста́ткᵒ* (писано: бара́на, оста́тка; ном. бара́нъ, оста́гокъ) говори се и: *жы́т'ᵉл'ᵒ*, а не: *жы́т'ᵉл'ᵉ*; према инструменталима *бᵃра́нᵒм*, *ᵃста́ткᵒм* (писано: бара́номъ, оста́ткомъ) говори се и: *жы́т'ᵉл'ᵒм*, а не: *жы́т'ᵉл'ᵉм*; према дативима множине *бᵃра́нᵒм*, *ᵃста́ткᵒм* (писано: бара́намъ, оста́ткамъ) говори се и: *жы́т'ᵉл'ᵒм*, а не: *жы́т'ᵉл'ᵉм*, и т. д.

III. За ову аналогију, која у писању није ничим обе- 99.
лежена, опште правило, основано на књиж. изговору, гласи:

1. где год је ненаглашеном *е*, у завршецима меке промене, одговарало ненаглашено *о* у завршецима тврде промене, *е*, по аналогији, прешло је такође у *о*, и у књиж. језику редуковало се у ᵒ. Између два мека сугласника, *е* је остало и, као и иначе, прешло је у ᵉ: ды́нею = *ды́н'ᵉю̯*, али гру́шею (*ш* је данас тврдо!) крушком = *гру́шᵒю̯* према *ры́бᵒю̯* (писано: ры́бою).

2. где год је ненаглашеном *а* иза меких сугласника (дакле *'а*), у завршецима меке промене, одговарало ненаглашено *а* иза тврдих сугласника у завршецима тврде промене, прво се је у књиж. језику редуковало у ᵒ исто као и друго, и по његовој аналогији.

Напомена. Прелаз старог *е* у *о* у завршецима меке промене (види горе код 1) врло лепо се опажа у северним вел.-рус. говорима, у којима ненаглашено *о* обично не помера своју гласовну вредност. Тамо су облици типа по́ле, мо́ре, ку́шанье (= јело), прешли у по́л'о, мо́р'о, ку́шан'ᵈо; инстр. једн. обы́чаемъ, по́лемъ мо́ремъ, ку́шаньемъ — у: обы́чаᵈом, по́л'ом, мо́р'ом, ку́шан'ᵈом; ген. мн. обы́чаевъ, бра́тьевъ, ку́шаньевъ, — у: обы́чаᵈоф, бра́т'ᵈоф, ку́шан'ᵈоф, и т. д., све према именицама с тврдим завршецима. У јуж.-вел.-руском или је *о* прешло у *а* (по́л'а, мо́р'а, ку́шан'ᵈа; обы́чаᵈам, по́л'ам, мо́р'ам, ку́шан'ᵈам; обы́чаᵈаф, бра́т'ᵈаф, ку́шан'ᵈаф), или се је, у говорима који редукују не-

наглашено *о* и *а* у ъ, заменило тим гласом. Тако је, као што смо видели, и у књиж. језику, ком је вокална страна заснована на јуж.-вел.-руској подлози. (За прелаз гласа *е* у *о* у завршецима меке промене пореди и срп., у некњижевном изговору: «мâљом, пâњом, цéо̑м, вöо̑м, мâчом, нóжом, òцом, пô-љом» [књиж. «мâљем, пâњем, цéо̑м, вöо̑м, мâчем, нóжем, òцем, пôљем»] према «јèленом, чòвеком, дȅлом», и т. д.).

100. IV. Ближе разгледан, утицај тврде промене на меку опажа се у овим облицима:

1. У именичкој промени.

101. *А.* Меке именице. Код мекíх именица, т. ј. код оних, којима је крајњи сугласник од основе и сад мек, споменути утицај изведен је у књиж. изговору у овим падежима:

102. 1. У номинативу и акузативу једнине на **-е** од именицâ средњег рода: према мȅсто, дȅло, тȅло (т. ј. *м'ѣстъ, д'ѣлъ, т'ѣлъ*), и т. д. вреде и номинативи (акузативи) од мóре, пóле, кýшање јело, учи̏лище школа, зна̏ње знање, и т. д., као: *мóр'ъ, пóл'ъ, кý-шънʼ і̯ъ, уч'и̏л'ъщ'ъ, зна̏н'ъі̯ъ*.

103. Исто је тако:

а) у номинативу и акузативу једнине од именицâ средњег рода на **-мя** и у садашњем адвербу на **-'а** (некадашњи ном. једн. м. и ср. рода, **II**, § 269), т. ј. према *мóр'ъ, пóл'ъ*, а и према женским именицама типа *ды́н'ъ, вóл'ъ* (§ 107), говори се и: *вр'ȅм'ъ, и́м'ъ, д'ѣлъі̯ъ, в'и́д'ъ, му́ч'ъ* (писано: врéмя време, и́мя име, дȅлая радећи, ви́дя видећи, му́ча му̏чећи);

б) у компаративу на **-ѣе** (упр. акуз. једн. ср. рода, **II**, § 186). Овај облик повео се је за сад. адвербом од глаголâ типа зеленȅть, краснȅть, чернȅть, умнȅть, полнȅть, и т. д., који гласи зеленѣя *(з'ъл'ɛн'ȇі̯ъ)* зеленећи се, краснѣя *(крᵃс'н'ȇі̯ъ)* црвенећи се, чернѣя *(ч'ɛр'н'ȇі̯ъ)* црнећи се, умнѣя *(умн'ȇі̯ъ)* постајући паметнији, полнѣя *(пᵃлн'ȇі̯ъ)* дебљајући, и т. д., па отуд и: зеленѣе зеленије, краснѣе црвеније, чернѣе црње, умнѣе паметније, полнѣе пуније (од зелёный, кра́сный, чёрный, у́мный, по́лный) вреди као: *з'ъл'ɛн'ȇі̯ъ, крᵃс'н'ȇі̯ъ, ч'ɛр'н'ȇі̯ъ*, и т. д. Ана-

логија захватила је затим све компаративе на *-ѣе*, па дакле и: вѣрнѣе вернije, скорѣе брже, и т. д. = *в'ɛр'н'ɛ̄ᵵ̆, скᵃр'ɛ̄ᵵ̆*, и т. д.

в) у ср. роду краћег придевског облика на *-е*, који се је повео за тврдим обликом, и према вѣрно, кѝсло, богáто, рóбко плашљиво (= *в'ɛ́рнᵵ̆, к'и́слᵵ̆, бᵃгáтᵵ̆, рóпкᵵ̆*) и т. д. говори се и: *з'и́нᵵ̆, тóщ'ᵵ̆* (писано: сúне плаво, тóще мршаво). Тако је и код отврдлог типа: *пᵃхóжᵵ̆* (пис.: похóже слично).

Напомена. Компаративне облике на *-е* (а нѣ на *-ѣе*) аналогија, у књижевном изговору, није захватила. Крајње *-е* чује се ту као слабо кратко *е* (бележимо *ĕ*; више књишки изговор), или се, сасвим правилно, редукује у *ᵵ̆*: шúре, корóче краће, богáче богатије, чáще чешће, прóще простије = *шы́р'ᵵ̆, кᵃрóч'ᵵ̆, бᵃгáч'ᵵ̆, ч'áщ'ᵵ̆, прóщ'ᵵ̆*, или: *шы́рᵵ̆̌, кᵃрóчᵵ̆̌*, и т. д.; тако исто: хýже горе, рѣже ређе, мéньше мање, сýше сувље = *хýжᵵ̆, р'éжᵵ̆, м'ɛ̄н'шᵵ̆, сýщᵵ̆*, или: *хýжᵵ̆̌, р'éжᵵ̆̌*, и т. д. То исто вреди и за скраћене компаративе који долазе у песникâ, н. пр. зарáнѣ (место: зарáньe) пре времена = *зᵃрáн'ᵵ̆* и *зᵃрáнᵵ̆̌*; затим — за песничке облике: дáлѣ даље, дóлѣ дуже, бóлѣ више, мéнѣ мање (упр. дáле, дóле, бóле, мéне, II, § 185; об. дáльe, дóльe, бóльe, мéньe) = *дáл'ᵵ̆, дóл'ᵵ̆, бóл'ᵵ̆, м'ɛ̄н'ᵵ̆* и *дáлᵵ̆̌, дóлᵵ̆̌, бóлᵵ̆̌, м'ɛ̄нᵵ̆̌*.

2. У генитиву и акузативу једнине на *-'а* (ако је акуза- 104.
тив као генитив) код именицâ мушког и средњег рода (прва и друга врста): према генитивима барáна, остáтка, мѣста, дѣла, тѣла (т. ј. *бᵃрáнᵵ̆, ᵃстáткᵵ̆, м'éстᵵ̆, д'éлᵵ̆, т'éлᵵ̆*), и т. д. вреде и ген. жúтеља, товáрища (= дрýга), Васúлья, кнѧзя, обы́чая, мóря, пóля, кýшанья, учúлища, знáнія, и т. д. као: *жыт'ᵵ̆л'ᵵ̆, тᵃвáр'ᵘшᵵ̆̌, вᵃс'úл'ᵵ̆, кн'áзᵵ̆, ᵃбы́ч'ᵵ̆, мóр'ᵵ̆, пóл'ᵵ̆, кýшᵵ̆н'ᵵ̆, уч'úл'ᵘшᵵ̆̌, знáн'ᵘᵵ̆*.

3. У инструменталу једнине на *-емъ* од именицâ мушког 105.
и средњег рода: према инструменталима барáномъ, остáткомъ, мѣстомъ, дѣломъ, тѣломъ (т. ј. *бᵃрáнᵵ̆м, ᵃстáткᵵ̆м, м'éстᵵ̆м, д'éлᵵ̆м, т'éлᵵ̆м*), и т. д. говори се и: *жыт'ᵵ̆л'ᵵ̆м, тᵃвáр'ᵘшᵵ̆м, вᵃс'úл'ᵵ̆м, кн'áзᵵ̆м, ᵃбы́ч'ᵵ̆м, мóр'ᵵ̆м, пóл'ᵵ̆м, кýшᵵ̆н'ᵵ̆м, уч'úл'ᵘшᵵ̆м, знáн'ᵘᵵ̆м, вр'ɛ́м'ᵵ̆н'ᵵ̆м* (пис.: жúтелемъ, товáрищемъ, Васúльемъ, кнѧземъ, обычаемъ, мóремъ, пóлемъ, кýшаньемъ, учúлищемъ, знáніемъ, врéменемъ).

4. У ген. и акуз. множине на *-евъ* (кад је акуз. као 106.
ген.) од именицâ м. и ср. рода (прва и друга врста): према

бара́новъ, оста́тковъ (т. ј. *б^{а}ра́н^{ъ}ф, ^{а}ста́тк^{ъ}ф)*, и т. д. говори се и: *^{а}бы́ч'^{ъ}і^{ъ}ф, бра́т'і^{ъ}ф, л'и́с'т'і^{ъ}ф, пру́т'і^{ъ}ф, кры́л'і^{ъ}ф, ку́ш^{ъ}н'і^{ъ}ф, пла́т'і^{ъ}ф* (пис.: обы́чаевъ, бра́тьевъ браће, ли́стьевъ лишћа, пру́тьевъ прућа, кры́льевъ крила̂, ку́шаньевъ јела̂, пла́тьевъ хаљина̂).

107. 5. У номинативу једнине именица̂ женског рода на **-'а** и у номинативу и акузативу множине (ако је акузатив као номинатив) збирних именица на **-ья**: према ры́ба, си́ла (т. ј. *ры́б^{ъ}, с'и́л^{ъ})*, и т. д. изговарају се и номинативи ды́ня, во́ля, ту́ча облак, Ма́рья, лгу́нья лажљивица, и т. д. као: *ды́н'^{ъ}, во́л'^{ъ}, ту́ч'^{ъ}, ма́р'і^{ъ}, лгу́н'і^{ъ};* тако исто: бра́тья браћа, ли́стья лишће, су́чья грање, пе́рья перје = *бра́т'і^{ъ}, л'и́с'т'і^{ъ}, су́ч'і^{ъ}, п'е́р'і^{ъ}*, и т. д.

108. 6. У дативу, инструменталу и локалу множине на **-'амъ, -'ами, -'ахъ**, код свих мекних именица, дакле:

а) м у ш к и р о д: према бара́намъ, бара́нами, бара́нахъ (т. ј. *б^{а}ра́н^{ъ}м, б^{а}ра́н^{ъ}м'^{и}, б^{а}ра́н^{ъ}х)*; оста́ткамъ, оста́тками, оста́ткахъ (т. ј. *^{а}ста́тк^{ъ}м, ^{а}ста́тк^{ъ}м'^{и}, ^{а}ста́тк^{ъ}х)*, и т. д. говори се и: *жы́т'^{ъ}л'^{ъ}м, жы́т'^{ъ}л'^{ъ}м'^{и}, жы́т'^{ъ}л'^{ъ}х* (писано: жи́телямъ, жи́телями, жи́теляхъ), *т^{а}ва́р'^{и}ш'^{ъ}м, т^{а}ва́р'^{и}ш'^{ъ}м'^{и}, т^{а}ва́р'^{и}ш'^{ъ}х* (писано: това́рищамъ, това́рищами, това́рищахъ); *^{а}бы́ч'^{ъ}і^{ъ}м, ^{а}бы́ч'^{ъ}і^{ъ}м'^{и}, ^{а}бы́ч'^{ъ}і^{ъ}х* (писано: обы́чаямъ, обы́чаями, обы́чаяхъ); *л'и́с'т'і^{ъ}м, л'и́с'т'і^{ъ}м'^{и}, л'и́с'т'і^{ъ}х* (писано: ли́стьямъ, ли́стьями, ли́стьяхъ), и т. д.

б) ж е н с к о г р о д а: према ры́бамъ, ры́бами, ры́бахъ (т. ј. *ры́б^{ъ}м, ры́б^{ъ}м'^{и}, ры́б^{ъ}х)*; си́ламъ, си́лами, си́лахъ (т. ј. *с'и́л^{ъ}м, с'и́л^{ъ}м'^{и}, с'и́л^{ъ}х)*, и т. д. говори се и: *ды́н^{ъ}м, ды́н^{ъ}м'^{и}, ды́н^{ъ}х* (писано: ды́нямъ, ды́нями, ды́няхъ); *ту́ч^{ъ}м, ту́ч^{ъ}м'^{и}, ту́ч^{ъ}х* (писано: ту́чамъ, ту́чами, ту́чахъ); *лгу́н'і^{ъ}м, лгу́н'і^{ъ}м'^{и}, лгу́н'і^{ъ}х* (писано: лгу́ньямъ, лгу́ньями, лгу́ньяхъ), и т. д.

в) с р е д њ е г р о д а: према о́кнамъ, о́кнами, о́кнахъ (т. ј. *о́кн^{ъ}м, о́кн^{ъ}м'^{и}, о́кн^{ъ}х*; окно́ = прозор), пи́сьмамъ, пи́сьмами, пи́сьмахъ (т. ј. *п'и́с'м^{ъ}м, п'и́с'м^{ъ}м'^{и}, п'и́с'м^{ъ}х)*, и т. д. говори се и: *уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}м, уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}м'^{и}, уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}х* (писано: учи́лищамъ, учи́лищами, учи́лищахъ); *ку́ш^{ъ}н'і^{ъ}м, ку́ш^{ъ}н'і^{ъ}м'^{и}, ку́ш^{ъ}н'і^{ъ}х* (писано: ку́шаньямъ, ку́шаньями, ку́шаньяхъ; ку́шанье = јело); *п^{а}н'а́т'і^{ъ}м, п^{а}н'а́т'і^{ъ}м'^{и}, п^{а}н'а́т'і^{ъ}х* (писано: поня́тьямъ, поня́тьями, поня́тьяхъ;

понятье = појам); *п'ếр'і̯ъм, п'ếр'і̯ъм'и, п'ếр'і̯ъх* (писано: пе́рьямъ, пе́рьями, пе́рьяхъ); *д'ếт'ъм, д'ếт'ъх* (писано: дѣ́тямъ, дѣ́тяхъ; дѣ́ти = деца), и т. д.

Б. Отврдле именице. I. Именице, којима је крајњи сугласник у основи *-ж*, *-ш* или *-ц*, биле су такође меке, док је *ж*, *ш*, *ц* било меко. Кад су ти гласови отврдли, т. ј. кад су н. пр. речи ко́ж'а кожа, гру́ш'а крушка, пти́ц'а птица, прешле у ко́жа, гру́ша, пти́ца, *-а* иза *ж*, *ш*, *ц* нашло се у истом положају као и иначе иза тврдих сугласника, и у књиж. језику редуковало се у ъ: *ко́жъ, гру́шъ, пти́цъ*. У оваквим дакле приликама процес није изведен, или није морао бити изведен, нарочитим наслањањем на завршетке исконски тврдих именица *(ры́бъ)*, већ по општем закону о редуковању гласа *а*, кад у ненаглашеном слогу стоји иза тврдих сугласника (§ 36, § 41, 2 и § 42). Отуд и: датив множ. ко́жамъ, гру́шамъ, пти́цамъ = *ко́жъм, гру́шъм, пт'и́цъм*, инструментал ко́жами, гру́шами, пти́цами = *ко́жъм'и, гру́шъм'и, пт'и́цъм'и*, локал ко́жахъ, гру́шахъ, пти́цахъ = *ко́жъх, гру́шъх, пт'и́цъх;* или н. пр. у именица̂ м. и ср. рода: генитив сто́рожа, замо́рыша, мѣ́сяца, полоте́нца = *сто́ръжъ, замо́рышъ, м'ếс'ѣцъ, пъѧат'е́нцъ*, и т. д. (од сто́рожъ чувар, замо́рышъ гецавко, мѣ́сяцъ месец, полоте́нце убрус), и т. д. С погледом на све то, завршетке у облицима споменутог типа не убрајамо у аналошке. 109.

II. 1. У завршецима пак, у којима је долазило *е* иза *ж*, *ш*, *ц*, утицала је искључиво аналогија: где год је у исконски тврдим именицама стајало према њему *о*, *е* је прешло у исти глас и, у књиж. језику, кад није било наглашено, редуковало се у ъ; графика пак, по којој се и данас пише *е*, остатак је само далеке прошлости. 110.

Напомена. За споменути прелаз пореди:

а) у сев.-вел.-рус. говорима: ном. једн. се́рц*о*, со́нц*о*, полоте́нц*о* = се́рдце срце, со́лнце сунце, полоте́нце; инстр. једн. сто́рож*ом*, се́рц*ом*, со́нц*ом*, полоте́нцом, гру́ш*ой*, пти́ц*ой*, деви́ц*ой*, цари́ц*ой*, и т. д.

б) у јуж.-вел.-рус. говорима, у којима је *о* прешло у *а*: ном. једн. маё се́рц*а*, со́нц*а*, палате́нц*а*; инстр. једн. сто́раж*ам*,

сéрцам, сóнцам, палатéнцам, грýшай, птúцай, дявúцай; цáрь с царúцаю цар и царица; пúряд зéркальцам = передъ зéркальцемъ (ном. зéркальце) пред огледалцем; пúраги с лýкам, с пéрцам = пирогú съ лýкомъ, съ пéрцемъ (ном. пéрецъ) пирошке (види речник) с црним луком и с бибером; ген. множ. такúх красáфцаф = такúхъ красáвцевъ (ном. красáвецъ) таких лепих људи, и т. д.

в) у српском, у некњиж. изговору: «нóжом, пáлошом, мéсецом» (књиж. «нóжем, пáлошем, мéсецем») према «јèленом, чòвеком», и т. д.

2. Прелаз, о ком је реч, опажа се:

а) у именицâ мушког рода: α) у инструменталу једнине: према *б^{а}рáн^{ъ}м, ^{а}стáтк^{ъ}м* (писано: бараном, остáткомъ) говори се и: *стóр^{ъ}ж^{ъ}м, з^{а}мóр^{ы}ш^{ъ}м, м'éс'^{ъ}ц^{ъ}м* (писано: стóрожемъ, замóрышемъ, мéсяцемъ), и т. д. — β) у генитиву и у акузативу множине (ако је акузатив као генитив): према *б^{а}рáн^{ъ}ф, ^{а}стáтк^{ъ}ф* (писано: барановъ, остáтковъ) говори се и: *м'éс'^{ъ}ц^{ъ}ф* (пис.: мéсяцевъ).

б) у именицâ средњег рода: α) у номинативу и акузативу једнине: према *м'éст^{ъ}, д'éл^{ъ}* (пис.: мéсто, дéло) говори се и: *л^{а}óж^{ъ}, с'éрц^{ъ}, ^{а}кóнц^{ъ}* (пис.: лóже постеља [у в. стилу], сéрдце срце, окóнце прозорчић), и т. д. — β) у инструменталу једнине: према *м'éст^{ъ}м, д'éл^{ъ}м* (пис.: мéстомъ, дéломъ), говори се и: *л^{а}óж^{ъ}м, с'éрц^{ъ}м, ^{а}кóнц^{ъ}м* (пис.: лóжемъ, сéрдцемъ, окóнцемъ).

в) у именицâ женског рода, и то у инструменталу једнине: према *ры́б^{ъ}i^{у}, с'и́л^{ъ}i^{у}* или *ры́б^{ъ}í, с'и́л^{ъ}í* (пис.: рыбою, сúлою или рыбой, сúлой) говори се и: *крáж^{ъ}i^{у}, грýш^{ъ}i^{у}, пт'и́ц^{ъ}i^{у}* или *крáж^{ъ}í, грýш^{ъ}í, пт'и́ц^{ъ}í* (пис.: крáжею, грýшею, птúцею или крáжей, грýшей, птúцей), и т. д.

Напомена. Да је у горњим завршецима *е* остало и да по аналогији није прешло у *о*, морало би у редукцији дати ^{ъ} (§ 40, 2), и инструментали стóрожемъ, грýшею, птúцею гласили би: *стóр^{ъ}ж^{ъ}м, грýш^{ъ}i^{у}, пт'и́ц^{ъ}i^{у}*, а не: *стóр^{ъ}ж^{ъ}м, грýш^{ъ}i^{у}, пт'и́ц^{ъ}i^{у}*.

Додатак. Ако се узме у обзир, да је и *и* иза *ж, ш, ц* прешло свуда, па дакле и у завршецима, у *ы* (§§ 23 и 24), јасно је да именице овог типа (а тако је, као што ћемо видети, и код

придева) треба издвојити у засебну групу отврдлих именица, у којих се завршеци, с малим изузецима, само графички разликују од завршетака тврдих именица, а по изговору су исти.

2. У сложеној промени.

111. *А.* Меки придеви, т. ј. они, којима је крајњи сугласник у основи и сад мек. I. Ненаглашено *е* у завршецима меких придева стоји према ненаглашеном *о* у завршецима тврдих придева у овим падежима једнине:

1. *прва група*: а) у номинативу и акузативу мушког рода (ако је акузатив као номинатив): до́бро́й, у́мно́й (писано: до́бры́й добар, у́мны́й паметан) и: си́не́й, горя́че́й (пис.: си́ни́й модар, горя́чи́й врућ, §§ 84 и 85).

б) у номинативу и акузативу средњег рода: до́бро́е, у́мно́е и: си́не́е, горя́че́е.

в) у свима падежима женског рода, изузев номинатив и акузатив, дакле: генитив, датив и локал до́бро́й, у́мно́й и: си́не́й, горя́че́й; затим инструментал до́бро́ю, у́мно́ю или до́бро́й, у́мно́й, и: си́не́ю, горя́че́ю или си́не́й, горя́че́й.

2. *друга група*: у генитиву, дативу и локалу мушког и средњег рода, дакле: генитив до́бро́во, у́мно́во (пис.: до́бра́го, у́мна́го) и: си́не́во, горя́че́во (пис.: си́ня́го, горя́ча́го, §§ 87 и 88); датив до́бро́му, у́мно́му и: си́не́му, горя́че́му; локал до́бро́мъ, у́мно́мъ и: си́не́мъ, горя́че́мъ.

II. 1. У првој групи *е* стоји између два мека сугласника, па како у том случају, као што знамо, нема у књиж. језику утицаја аналогије (§ 99, 1), оно се, као обично, редукује у ъ, дакле: номинатив (акузатив) м. рода: си́не́й, горя́че́й (пис.: си́ни́й, горя́чи́й) = *с'и́н'ъi*, *г^{а}р'а́ч'ъi* (у млађој фази: *с'и́н'ыi*, *г^{а}р'а́ч'ыi*, § 84, 2); номинатив и акузатив ср. рода: си́не́е, горя́че́е = *с'и́н'ъi̯^{ъ}*, *г^{а}р'а́ч'ъi̯^{ъ}* (последњи слог наслоњен на исти падеж именичке промене типа *по́л'^{ъ}*, *мо́р'^{ъ}*, § 113, 1); генитив, датив и локал ж. рода: си́не́й, горя́че́й = *с'и́н'ъi*, *г^{а}р'а́ч'ъi*; инструментал ж. рода: си́не́ю, горя́че́ю или си́не́й, горя́че́й = *с'и́н'ъi̯у*, *г^{а}р'а́ч'ъi̯у* или *с'и́н'ъi*, *г^{а}р'а́ч'ъi*.

2. У другој групи сугласник иза *е* је тврд, па је то омогућило аналошке облике: *с'ин'ъвъ, гар'ач'ъвъ* према *до́бръвъ, у́мнъвъ; с'ин'ъму, гар'ач'ъму* према *до́бръму, у́мнъму; с'ин'ъм, гар'ач'ъм* према *до́бръм, у́мнъм*. Оваки облици могу се данас чути још у говору простијег московског света; поред њих, под утицајем оних падежа меке промене који имају у завршецима *ѣ* (види прву групу) или *и* (инстр. једн. мушког и средњег рода: си́нимъ, затим сва множина: си́ніе, си́нихъ, си́нимъ, си́ними, си́нихъ), и који су у претежној већини, јавили су се или одржали су се и облици с *ѣ*, дакле: генитив си́нево, горя́чево (пис.: си́няго, горя́чаго) = *с'ин'ѣвъ, гар'ач'ѣвъ;* датив си́нему, горя́чему = *с'ин'ѣму, гар'ач'ѣму;* локал си́немъ, горя́чемъ = *с'ин'ѣм, гар'ач'ѣм*. Овакви облици (без аналогије) претегли су у говору образ. Московљана, и данас се сматрају као искључива одлика књижевног изговора.

Напомена. Пореди исту подвојеност:

а) у сев.-вел.-рус. говорима: ген. пре́жн'ово пређашњег, да́льн'ово далеког, си́н'ово угасито-плавог; от око́шка пере́дн'ова од предњег прозора; пи́ва хме́льн'ого (књиж. хмельно́го) пива од ког се можеш опити; от си́льн'ого (књиж. си́льнаго) го́лоду од јаке глади; дат. ой, по́ морю, по си́н'ому по сињем (упр.: по модром) мору; к за́фтрешн'ому у́тру (= къ за́втрашнему у́тру) за сутра ујутру, и т. д., поред: ген. си́нево, ра́ннева ра̂ног, сере́днева (књиж. сре́дняго) средњег; дат. си́нему, ра́ннему, и т. д.

б) у јуж.-вел.-рус. говорима: на дѣ́вичьям (*'а* од *'о*, дакле у сев.-вел.-руском било би: -чјом) ве́чиру (= на дѣ́вичьемъ ве́черу) на девојачком поселу; ва дряму́чам лясу́ (= въ дрему́чемъ лѣсу́) у старој шуми, и т. д., поред: сире́днива (*и* од *е*) бра́та (= сре́дняго бра́та) средњег брата; лѣ́са дряму́чиγа (= дрему́чаго лѣ́са) старе шуме; бо́ля учира́шниγа (= бо́ле, т. ј. бо́лѣе вчера́шняго) више него јуче, упр. више од јучерашњег; к за́фтришниму у́тру, и т. д.

в) срп. дијалектички: «бо̏љог, та̏њог, бо̏љом, та̏њом» (књиж. «бо̏љêг, та̏њêг, бо̏љêм, та̏њêм») и т. д. према «до̏бро̂г, до̏бро̂м, кра̏тко̂г, кра̏тко̂м», и т. д.

III. Ненаглашено *а* у завршецима меке промене (дакле *'а*) стоји према ненаглашеном *а* у завршецима тврде промене само

у номинативу једнине женског рода: до́бр*ая*, у́мн*ая* и: си́няя т. ј. си́н'*ая*, горя́чая. Аналошки облици *с'и́н'ъi̯ъ*, *г^{а}р'а́ч'ъi̯ъ* (према *до́бръi̯ъ*, *у́мнъi̯ъ*) нису ни овде одлика књиж. изговора. У том говору превладали су облици без аналогије, и *'а*, прешавши у слогу иза наглашеног, као обично, у *ѣ*, одржало се је, потпомогнуто свима осталим падежима, у којима долази *ѣ* или *и*, дакле: си́няя, горя́чая = *с'и́н'ѣi̯ъ*, *г^{а}р'а́ч'ѣi̯ъ* (последњи слог наслоњен је на исти падеж именичке промене типа *ды́нъ*, *во́л'ъ*, § 113, 2).

Напомена. Из досадашњег разлагања јасно је да у придева̂, којима је крајњи сугласник од основе и сад мек, нема у књиж. језику аналогије према тврдој промени.

Додатак. Све што је речено о меким придевима, вреди и за придеве типа ли́сій (упр. ли́сей), ли́сья, ли́сье лисичји (II, §§ 168—170): ном. *л'и́с'ѣi̯* (мн. *л'и́с'и̯i̯*), ген. *л'и́с'i̯ѣвъ* (пис.: ли́сьяго), дат. *л'и́с'i̯ѣмУ* (пис.: ли́сьему), и т. д., исто као: *с'и́н'ѣi̯* (мн. *с'и́н'и̯i̯*), ген. *с'и́н'ѣвъ*, и т. д.

Б. Отврдли придеви. 1. За придеве, којима је крајњи сугласник у основи *ж*, *ш* или *ц*, вреди исто што и за сличне именице (§ 109). И овде, пошто су ти гласови отврдли, ненаглашено *а* иза њих редуковало се у књиж. језику у *ъ*, дакле као и иначе иза тврдих сугласника: свѣ́*жая* свежа, хоро́*шая* добра, ку́*цая* куса = *с'в'е́жъi̯ъ*, *х^{а}ро́шъi̯ъ*, *ку́цъi̯ъ* (о последњем слогу види § 113, 2); непаглашено пак *е*, аналогијом према завршецима исконски тврдих придева, прешло је свуда у *о* и, у књиж. језику, дало је такође *ъ*. На тај начин, некадашње свѣ́жей свеж, хоро́шей добар, ку́цей кус, и т. д., према придевима типа до́брой, у́мной т. ј. *до́бръi̯*, *у́мнъi̯*, прешло је у: свѣ́жой, хоро́шой, ку́цой т. ј. *с'в'е́жъi̯*, *х^{а}ро́шъi̯*, *ку́цъi̯*; некадашње свѣ́жево, хоро́шево, ку́цево, према до́брово, у́мново т. ј. *до́бръвъ*, *у́мнъвъ*, дало је: *с'в'е́жъвъ*, *х^{а}ро́шъвъ*, *ку́цъвъ*, и т. д. Према начелима историског правописа, Руси пишу и данас *е*, изузев номинатив једнине м. рода, где се, под утицајем црк.-сл. графике, место руског завршетка *-ей* пише *-ій* (иза *ц*——*ый*), и генитив једнине м. и ср. рода, где се, под истим утицајем, место *-ево* пише *-аго* (§ 85 и § 88).

112.

Напомена. За прелаз *е* у *о* код придева̂ споменутог типа пореди и данас:

а) у сев.-вел.-рус. говорима: ном. свѣ́жой, хоро́шой; ген. свѣ́жово, хоро́шово, па отуд и: на́шово, ва́шово; дат. свѣ́жому, хоро́шому, на́шому, ва́шому, и т. д., исто као: до́брой, у́мной; до́брово, у́мново; до́брому, у́мному, и т. д.

б) у јуж.-вел.-рус. говорима, у којима је *о* прешло у *а*: на́ринь харо́шай и приго́жай, т. ј. хоро́шій и приго́жій на́рень добар и леп момак; ста́ршай и ме́ньшай бра́т, т. ј. ста́ршій и ме́ньшій (= меньшо́й = мла́дшій) бра́тъ старији и млађи брат; у ме́ньшава бра́та код млађег брата; ста́ршаму бра́ту старијем брату; к са́май ста́ршай на́шай сястры́, т. ј. къ са́мой ста́ршей на́шей сестрѣ́ к нашој најстаријој сестри; ва́шай ми́ласти, т. ј. ва́шей ми́лости вама; за на́шаю до́чирью ничиво́ нѣ́тъ, т. ј. за на́шею до́черью ничего́ нѣ́тъ наша кћи нема мираза; ва на́шам ва садо́чкю, т. ј. въ на́шемъ садо́чкѣ у нашој баштици, и т. д.

в) срп. дијалектички: «дȕжог, лѐпшог», «дȕжом, лѐпшом» (књиж. «дȕжēг, лѐпшēг», «дȕжēм, лѐпшēм»), и т. д. према: «дȍбрōг, нȍвōг», «дȍбрōм, нȍвōм», и т. д.

2. Ближе разгледан, утицај аналогије на отврдлу промену јавља се у овим падежима:

а) у м. роду, и то у номинативу и акузативу једнине (кад је акузатив као номинатив): према *до́бръі́*, *у́мнъі́*, и т. д. (писано: до́брый, у́мный) постало је и: *с'в'е́жъі́*, *хᵃро́шъі́*, *ку́цъі́* (пис.: свѣ́жій, хоро́шій, ку́цый), а отуд (начином, показаним у § 84, 1) данашње: *до́брыі́*, *у́мныі́*, *с'в'е́жыі́*, *хᵃро́шыі́*, *ку́цыі́*.

б) у ср. роду, такође у номинативу и акузативу једнине: према *до́бръ̯і̯ъ*, *у́мнъ̯і̯ъ* (последњи слог наслоњен на именице истог рода типа *по́л'ъ*, *мо́р'ъ*, § 113, 1), и т. д. говори се и: *с'в'е́жъ̯і̯ъ*, *хᵃро́шъ̯і̯ъ*, *ку́цъ̯і̯ъ* (пис.: до́брое, у́мное и: свѣ́жее, хоро́шее, ку́цее).

в) у м. и ср. роду, и то у генитиву једнине: према *до́бръвъ*, *у́мнъвъ*, и т. д. (пис.: до́браго, у́мнаго) говори се и: *с'в'е́жъвъ*, *хᵃро́шъвъ*, *ку́цъвъ* (пис.: свѣ́жаго, хоро́шаго, ку́цаго). Исто је тако и у дативу и локалу једнине: према *до́бръму*, *до́бръм*, *у́мнъму*, *у́мнъм*, и т. д. (пис.: до́брому, до́бромъ, у́мному, у́мномъ) говори се и: *с'в'е́жъму*, *с'в'е́жъм*; *хᵃро́шъму*, *хᵃро́шъм*; *ку́цъму*, *ку́цъм*

(пис.: свѣжему, свѣжемъ; хорóшему, хорóшемъ; кýцему, кýцемъ). Под истим утицајем, пстн падежи од нáшъ и вáшъ гласе: *нáшъвъ*, *вáшъвъ*; *нáшъмУ*, *вáшъмУ*; *нáшъм*, *вáшъм* (пис.: нáшего, вáшего; нáшему, вáшему; нáшемъ, вáшемъ).

г) у ж. роду, и то у генитиву, дативу и локалу једнине: према *дóбръі*, *ýмнъі* (пис.: дóброй, ýмной) говори се и: *с'в'éжъі*, *харóшъі*, *кýцъі* (пис.: свѣжей, хорóшей, кýцей). Тако је и у инструменталу једнине, који може гласити тако исто или још и: *с'в'éжъіУ*, *харóшъіУ*, *кýцъіУ* (пис.: свѣжею, хорóшею, кýцею). По истој аналогији, исти облици и од нáша, вáша гласе: *нáшъі*, *вáшъі*, *нáшъіУ*, *вáшъіУ* (пис.: нáшей, вáшей, нáшею, вáшею).

В. Наслањање на именичку промену. У неким случајевима завршеци сложене промене наслонили су се на завршетке именичке промене. Тако је: 113.

1. у номинативу и акузативу једнине ср. рода: према *л'éтъ*, *м'éстъ*, као што знамо (§ 102), говори се и: *пóл'ъ*, *мóр'ъ*, *кýшънь'ъ* (пис.: пóле, мóре, кýшанье), па отуд и: дóброе, ýмное = *дóбръіъ*, *ýмнъіъ*; сúнее модро, горячее врело, тóщее мршаво = *с'úн'ъіъ*, *гар'áч'ъіъ*, *тóщ'ъіъ*; свѣжее, хорóшее, кýцее, упр. свѣжое, хорóшое, кýпое (§ 112, б) = *с'в'éжъіъ*, *харóшъіъ*, *кýцъіъ*, и т. д. Исто је тако и у облицима типа лúсье лисичје = *л'úс'ъіъ*, затим у: двóе двоје, трóе троје = *двóіъ*, *трóіъ*, па и у: нáше, вáше = *нáшъ*, *вáшъ*.

Напомена. За споменуто наслањање пореди:

а) у сев.-вел.-рус. говорима: цúстоіо пóл'о, т. ј. чúстое пóле рáвно пóле; крáсноіо сóлнышко, т. ј. крáсное сóлнышко сјајно сунашце; ретивóіо сéрцо, т. ј. ретúвое сéрдце ватрено срце; дúтятко моé родúмоіо, т. ј. моé родúмое дúтятко (књиж.: моé родно́е дитя) моје мило чедо; надевáй на собя плáт'іо чвѣтноіо, т. ј. надѣвáй на себя цвѣтно́е плáтье обуци шарено одело; вышитóіо полотéнцо, т. ј. вúшитое полотéнце везен убрус; цáрьсво небéсноіо, т. ј. цáрство небéсное небесно царство; на стáроіо мéсто, т. ј. на стáрое мéсто на старо место; красúвоіо крыльцó, т. ј. красúвое крыльцó леп доксат (види речник); óзеро бóльшóіо да рúбноіо, т. ј. бóльшóе и рúбное óзеро велико језеро,

обилно рибом; про своё жицьё (об. житьё) сиро́цкоjо, горемы́шн'оjо, т. j. про своё сиро́тское, горемы́чное житьё о свом сиротанском, јадном животу; ра́н'п'оjо те́лятко, т. j. ра́ннее те́лятко (књиж.: ра́нній телёпокъ) ра̂но теленце; на́шо по́люшко, т. j. на́ше по́ље, и т. д.

б) у јуж.-вел.-руском (*о* прешло у *а* или се оба гласа, према слогу у ком су, у знатном де̂лу дијалеката редуковала у ъ; исписујемо као што је у извору, којим се служимо[1], замењујући крајње *-я* словима *-ја*, исто као што смо у сев. говорима заменили крајње *-ё* словима *-јо*): Нарядѝлась у са́маја твѣ́тлаја пла́тья, т. j. нарядѝлась въ са́мое цвѣтно́е пла́тье, обукла се у најшареније одело. — Приключѝлась го́ря вялѝкаја, т. j. приключѝлось вели́кое го́ре, десила се велика несрећа. — Вот како́ја де̂ла, т. j. вотъ како́е де̂ло! ето како је! — Бярѝ во́йска нясмѣ́тнаја и ра́туй сваё ца́рства вялѝкаја, т. j. берѝ несмѣ́тное во́йско и ра́туй (отвоюй) своё вели́кое ца́рство, дигни безбројну војску и отми натраг своју велику царевину. — Стаи́т сире́бринаја блю́да, т. j. стоѝтъ серѐбряное блю́до, стоји сребрна чинија. — Си́нија мо́ря разальѐтца, т. j. си́нее мо́ре разольѐтся, разли̂ће се море. — Узялá сваё любѝмаја зе́ркальца, т. j. взялá своё любѝмое зе́ркальце, она узе своје омиљено огледалце. — Дарагóја маё зе́ркальца, т. j. дорогóе моё зе́ркальце! моје драго огледалце! — Дай жа ты мнѣ залатóја калéчка, т. j. да́й же ты мнѣ золотóе колéчко, дај ми златан прстен. — У маéй ха́тки што́-та стра́шнаја сидѝть, т. j. въ моéй ха́ткѣ сидѝтъ что́-то стра́шное, нешто страшно седи у мојој кућици. — Ты да́й мнѣ харо́шаја я́блачка, т. j. хоро́шее

[1] Сви наредни примери узети су из узорите збирке нар. приповедака и шаљивих прича, које је у граду Обојањи и у обојањском срезу курске губерније, у 50-им годинама прошлог века скупио А. С. Ма́шкин, а објавио их «Ку́рскій сбо́рникъ» (део III, св. IV) 1903 год. Као што сведоче новије и најновије збирке, појава, о којој је реч, и сад је иста, само што су именице ср. рода, изједначивши ненаглашен номинатив једн. с именицама ж. рода, прешле или прелазе у многим јужним говорима у ж. род.: маѝ ща́стья, твоѝ палате́нца, и т. д., па отуд и: пришлá письмó, т. j. пришлó письмó дошло је писмо, и т. д. [Пореди и у збирци нар. песама из воронежке губерније (из северо-западног кута земљанског и де̂лом из задонског среза) које је у «Сборник»-у руске Академије Наука (књ. XCV, бр. 1, 1916 г.) дао В. Н. Тростјански (предговор је потписан 1912 г.): Уш ты́ по́ля маѝ, по́ля чи́стая..., т. j. ужъ ты́ по́ле моё, по́ле чи́стое, њиво моја, равна моја њиво! — Маѝ се́рца рятива́ѝ, т. j. моё ретѝвое се́рдце, моје ватрено срце, и т. д.].

я́блочко, дај ми лепу јабуку. — А што́ там тако́ја, т. ј. а что́ тамъ тако́е? шта је? — Пришо́л у друго́ја сяло́, т. ј. въ друго́е село́, дошао у друго село. — У не́й бы́ла дво́ја дите́й, т. ј. у ней бы́ло дво́е дѣте́й, имала је двоје деце. — Ва́ша благаро́дія, т. ј. ва́ше благоро́діе! господине! и т. д.

2. у номинативу једнине ж. рода: према *ры́бъ*, *с'и́ѧъ*, као што знамо (§ 107), говори се и *ды́н'ъ*, *во́л'ъ* (пис.: ды́ня, во́ля), па отуд и: до́брая, у́мная = *до́бръ̯і̯ъ*, *у́мнъ̯і̯ъ*; си́няя, горя́чая, то́щая = *с'и́н'ᵉі̯ъ*, *гᵃр'а́ч'ᵉі̯ъ*, *то́ш̲'ᵉі̯ъ*; свѣ́жая, хоро́шая, ку́цая = *с'в'е́жъ̯і̯ъ*, *хᵃро́шъ̯і̯ъ*, *ку́цъ̯і̯ъ*, и т. д. Исто тако и тип ли́сья изговара се као: *л'и́с'і̯ъ*.

Напомене. 1. Као што се види из горњих примера, разлике између номинатива̂ једнине ж. и ср. рода, у ненаглашеним завршецима *-ая* и *-ое*, нема никакве у књиж. изговору: до́брая, до́брое = *до́бръ̯і̯ъ*. Тако је и у меких придева, где су се оба облика такође слила у један: си́няя, си́нее = *с'и́н'ᵉі̯ъ*; ли́сья, ли́сье = *л'и́с'і̯ъ*, па тако је и у заменица̂ на́шъ и ва́шъ: на́ша, на́ше = *на́шъ*, ва́ша, ва́ше = *ва́шъ*.

2. Исто тако у књиж. изговору нема разлике ни између компаратива на *-ѣе* и прилога сад. времена од глагола̂ типа зеленѣ́ть зеленети се: онъ добрѣ́е он је душевнији, и: добрѣ́я дебљајући (од добрѣ́ть) = *дᵃбр'е̂і̯ъ*; здѣсь свѣтлѣ́е овде је видније, и: свѣтлѣ́я ведрећи се (од свѣтлѣ́ть) = *с'в'ᵉт͡л'е̂і̯ъ*, и т. д.

Додаци. 1. Само по себи се разуме да је овако (§§ 111—113) и код других врста речи, које се мењају по сложеној промени. Тако н. пр. пе́рвое прво, второ́е друго, и т. д. = *п'е́рвъ̯і̯ъ*, *фтᵃро́і̯ъ*; или н. пр. садашњи партицип радни: зна́ющій онај који зна, ж. род зна́ющая, ср. род зна́ющее = *зна́і̯ᵘш̲'ᵉі̯*, *зна́і̯ᵘш̲'ᵉі̯ъ*, *зна́і̯ᵘш̲'ᵉі̯ъ*; ген. зна́ющаго, зна́ющей = *зна́і̯ᵘш̲'ᵉвъ*, *зна́і̯ᵘш̲'ᵉі̯*; дат. зна́ющему, зна́ющей = *зна́і̯ᵘш̲'ᵉмᵘ*, *зна́і̯ᵘш̲'ᵉі̯*, и т. д.; или н. пр. прошасти партицип радни: зна́вшій онај који је знао, ж. род зна́вшая, ср. род зна́вшее = *зна́фшъ̯і̯*, *зна́фшъ̯і̯ъ*, *зна́фш̲ъ̯і̯ъ*; ген. зна́вшаго, зна́вшей = *зна́фшъвъ*, *зна́фшъ̯і̯*; дат. зна́вшему, зна́вшей = *зна́фшъмᵘ*, *зна́фшъ̯і̯*, и т. д.

2. Још о неким случајевима аналогије види § 219.

114. V. Ако у тврдој промени нема сличног завршетка за исти падеж, тако да гласу *е* у меким падешким завршним слоговима не одговара глас *о* у тврдим слоговима (дѣ́ло — по́ле, дѣ́ломъ — по́лемъ, бара́новъ — обы́чаевъ, и т. д.) или ако је и код тврде и код меке промене завршетак *е*, као замена некадашњег *ѣ* (по традицији *ѣ* се и данас пише), онда нема ни аналогије, и ненаглашено *е(ѣ)* редукује се, као обично, у ᵉ (§ 39, 2). Ово бива:

а) у локалу једнине именица̂ мушког и средњег рода: свѣ́тъ, го́сть, му́жъ, мѣ́сяцъ, дѣ́ло, по́ле: свѣ́тѣ, го́стѣ, му́жѣ, мѣ́сяцѣ, дѣ́лѣ, по́лѣ = *с'в'е̂т'ᵉ, го́с'т'ᵉ, му́жᵉ, м'е̂с'ᵉцᵉ, д'е̂л'ᵉ, по́л'ᵉ*.

б) у дативу и локалу једнине женских именица: мѣ́ра, ды́ня, ку́ча гомила, ро́ща шумарак: мѣ́рѣ, ды́нѣ, ку́чѣ, ро́щѣ = *м'е̂р'ᵉ, ды́н'ᵉ, ку́ч'ᵉ, ро́щ'ᵉ*; кра́жа крађа, но́ша терет, По́льша Пољска, пти́ца птица: кра́жѣ, но́шѣ, По́льшѣ, пти́цѣ = *кра́жᵉ, но́шᵉ, по́л'шᵉ, пт'и́цᵉ*.

в) у номинативу множине од именица̂ на *-анинъ, -янинъ*: граждани́нъ грађанин, крестья́нинъ сељак, славяни́нъ Словенин: гра́ждане, крестья́не, славя́не = *гра́ждᵇн'ᵉ, кр'ᵉс'т'ја́н'ᵉ, сѧᵃв'а́н'ᵉ*.

г) у генитиву и у акузативу множине на *-ей* (ако је акузатив као генитив): оле́нь јелен — оле́ней = *ᵃл'е̂н'ᵉі*. (У именица̂ типа зна́ніе знање, пише се у овом падежу *-ій*, **II**, § 47, 1, б, па како су те именице књижевног порекла, завршетак *-ій* изговара се као што је написан; у именица̂ типа лгу́нья лажљивица, пише се такође *-ій*, **II**, § 66, 2, б, а говори се *-ᵘі* или *-ᵉі*, дакле: зна́ній = *зна́н'ᵘі*, а: лгу́ній = *ѧгу́н'ᵘі* и *ѧгу́н'ᵉі*).

Напомена. Тврди завршеци, у којима долази *ы*, нису, разуме се, могли ни у колико утицати на меке, у којима се јавља *и*. Да ово буде, требало би да је аналогија захватила и сугласник, па да он из меког пређе у тврд; а како сугласник остаје мек, и *и* мора иза њега остати, дакле: бара́ны = *бᵃра́нᵇᵘ*, а жи́тели = *жы́т'ᵉл'ᵘ*; до́брыми = *до́брᵇᵘм'ᵘ*, а си́ними = *с'и́н'ᵘм'ᵘ*.

115. **Одступања у говору млађег поколења образ. Московљана и других образ. Руса.** I. 1. Аналогија, о којој је досад била реч, очувала се је потпуно у говору старијег поколења образ. Московљана, дакле битна је одлика

књижевног изговора. У говору млађег поколења није свуда тако. У номинативима (акузативима) типа *пóл'ъ, мóр'ъ* (пис.: пóле, мóре) ъ се је већином одржало, наслањајући се на *д'éѧъ, т'éѧъ*, и т. д. (пис.: дѣ́ло, тѣ́ло). У номинативима пак и акузативима (у колико је акузатив као номинатив) типа *дóбръi̯ъ, с'ин'ъi̯ъ, л'ис'i̯ъ, двói̯ъ, трói̯ъ*, и у компаративу типа *умн'ê̆i̯ъ* (пис.: дóброе, си́нее, ли́сье, двóе, трóе, умнѣ́е) сличног непосредног наслањања није могло бити, јер нема паралелних тврдих облика из истих граматичких категорија, и ъ, које је аналогијом заменило етимолошко *-е*, прешло је иза *i̯* у ъ; другим речима: глас задњег (задњо-средњег) реда заменио се иза *i̯* гласом предњег реда, као што је и само *i̯* (пореди још у прасловенском сличан прелаз полугласа ъ у ь иза палаталних сугласника, па дакле и иза *j*: ст.-сл. **бокъ, кровъ** и: **плачь, лои** т. ј. **лојь**; затим, под истим погодбама, прелаз гласа *о* у *е*, откуд и данас у срп. инструментали једнине «јѐленом», «чòвеком», и т. д. с једне, и: «крȁјем», «крáљем», «орáчем» с друге стране; у рус. барáномъ, человѣ́комъ и: плáчемъ, обы́чаемъ т. ј. обы́чаjемъ, и т. д.), дакле: *дóбръi̯ъ, с'ин'ъi̯ъ, л'ис'i̯ъ, двói̯ъ, трói̯ъ, умн'ê̆i̯ъ*, или, под утицајем штампане речи: *дóбръi̯ъ, с'ин'ъi̯ъ*, и т. д.

2. Исто се опажа у номинативу (акузативу) једнине од глаголских именица типа *знáн'иi̯ъ, ум'ê̆н'иi̯ъ* (пис.: знáніе, умѣ́ніе), само што је ту промена могла бити изведена и на другој, а нѐ на фонетској основи. Именице горњег типа или су постале по црк.-сл. обрасцу, или су непосредне позајмице из црк. језика; употреба им је већином књишка, па је и књишки изговор (према штампаном) могао превладати у њима, дакле: *знáн'иi̯ъ, ум'ê̆н'иi̯ъ, пръ-изнашê̆н'иi̯ъ, удар'ê̆н'иi̯ъ* (пис.: произношéніе = изговор, ударéніе = акценат), или: *знáн'иi̯ъ, ум'ê̆н'иi̯ъ*, и т. д. Овај прелаз групе-*i̯ъ* у-*i̯ъ*, у облицима досад споменутих типова, зваћемо *i̯ъ*-фазом у говору образ. Московљана.

II. Процес, о ком је реч, може ићи и даље, и ъ, које је **116.**
путем аналогије дошло место *е* и *'а*, дакле место ъ, може свуда иза меких сугласника и иза *i̯* прећи у ъ, особито ако је говор

брз, без истицања последњег слога, дакле: учи́теля, учи́телемъ = *уч'и́т'ᵉл'ᵉ, уч'и́т'ᵉл'ᵉм;* по́ля, по́лемъ, зна́нія, зна́ніемъ = *по́л'ᵉ, по́л'ᵉм, зна́н'ᵘi̯ᵉ, зна́н'ᵘi̯ᵉм;* бра́тьевъ, ли́стьевъ = *бра́т'i̯ᵉф, л'и́с'т'i̯ᵉф;* ды́ня, ту́ча = *ды́н'ᵉ, ту́ч'ᵉ*; жи́телямъ, ды́нямъ, зна́ніямъ = *жы́т'ᵉл'ᵉм, ды́н'ᵉм, зна́н'ᵘi̯ᵉм* (исто тако и у инструменталу и локалу множине); вре́мя, и́мя = *вр'е̂м'ᵉ, и́м'ᵉ*; до́брая, си́няя, ли́сья = *до́брᵒi̯ᵉ, с'и́н'ᵉi̯ᵉ, л'и́с'i̯ᵉ*; зна́я, ви́дя = *зна́i̯ᵉ, в'и́д'ᵉ*, и т. д., да и не говоримо о номинативима, као: по́ле, зна́ніе, до́брое, и т. д. = *по́л'ᵉ, зна́н'ᵘi̯ᵉ, до́брᵒi̯ᵉ*. Из разлога̂, споменутих у предговору (§ VII), овај изговор, који продире у образ. кругове ван Москве, и који се може чути и у самој Москви (већином у нижим слојевима), потпуно је некњижеван (види и §§ 221 и даље).

Напомена. Пореди исти процес у нар. говорима: до́брым лю́дим = до́брымъ лю́дямъ добрим људима; распрашша́лись с ро́дам-пле́миним = распроща́лись съ ро́домъ-пле́менемъ опростише се с родбином; па бу́дним = по бу́днямъ радњим даном; к бра́тьим = къ бра́тьямъ к браћи; γра́блими = гра́блями грабљама; вдво́еᵘ (т. ј. вдво́i̯ᵉ) бо́льшы = вдво́е бо́льше двапут више; дозволе́ньи стал проси́ть = сталъ проси́ть дозволе́нья поче молити да му допусте; в на́шим силѣ́ = въ на́шемъ селѣ́ у нашем селу; ты́щими = ты́щами = ты́сячами (§ 66, нап. 5) хиљадама, и т. д.

117. **Одступања под утицајем споредног акцента.** Има и један фактор који може учинити, да се место редукованих самогласника ᵒ и ᵉ јаве пуни, т. ј. квалитативно нередуковани самогласници. То је споредан акценат који често долази на последњем слогу, било као продужење музикалног акцента при питању с чуђењем (види § 189,4), било по општем правилу о лаком наглашавању завршног слога у двосложних и вишесложних речи, кад су у вокативу или кад им се завршетак истиче гласом на крају реченице, стиха, испред паузе, и т. д. Под тим акцентом:

1. У завршном отвореном слогу, редуковани самогласници ᵒ и ᵉ прелазе у пуне гласове, нелабијалисане, као што су и сами, али отвореније, дакле језик заузима положај нижи од оног у ком је био. Према том ᵉ, налазећи се на раз-

међи између *и* и *е* (§ 39, 2), прелази у књиж. изговору у *е*, а ъ — у једини нелабијалисани глас који је одмах испод њега т. ј. у *а* (види таблицу на стр. 31). И *е* и *а*, добивено на овај начин (бележимо ᵉ̀, ᵃ̀), кратко је; мимо то, како је ъ глас задњо-средњег реда, често више задњег него средњег, и обрнуто (§ 36, б), и ᵃ̀ биће задњо-средњег реда, помакнуто често к средини непца или к задњем дêлу његову, према том какво је било ъ, које је у њега прешло (при постајању гласа *а* задњег реда задњи део језика, као што знамо, артикулује према задњем непцу, § 36, 1, дочим се при постајању гласа *а* средњег реда артикулација врши издизањем средњег дела језика према средини непца; у споменутој таблици на стр. 31 место средњем *а* било би у средњем реду, у другом оделењу испод *ы*).

Примери: *А.* Э́то моя́ во́ля *(е́тъ маjа́ во́л'ъ)* то је моја воља. *Б.* (у чуђењу:) Во́ля̀ *(во́л'ᵃ̀)?!* воља?! — Ра́звѣ это‿дѣ́вочка̀ *(ра́з'в'ᵉ̀ етъ=д'е́въч'кᵃ̀)?!* зар је то девојчица (а није мушкарац)?! — Э́то неблагоро́днò *(е́тъ н'ᵉ̀бѧъγаро́днᵃ̀)*! то није племенито! — Како́е преступле́ніè *(кᵃко́і̯ъ пр'ᵉ̀ступлʼе̂н'ᵘі̯ᵃ̀)!* да грдна злочина! — Это‿дѣ́лò *(етъ=д'е́ѧᵃ̀)!* и то ми је неки посао! — Ма́мà *(ма́мᵃ̀)!* мати! (али: ма́ма‿пришла́ = *ма́мъ=пр'ᵘшѧа́,* мати је дошла). — Пра́вò *(пра́вᵃ̀)!* десно! (али: пра́во‿держи́ = *пра́въ=д'ᵉржы́!* држи десно!). — Карти́на Сѣро́вà *(кᵃрт'и́нъ с'ᵉро́вᵃ̀)* слика уметника Сјерова. — Всегда́ такъ бу́детъ и быва́лò *(фс'ᵉγда́ таг=бу́д'ᵉ̀т и=быва́ѧᵃ̀)* увек ће тако бити и било је; и т. д. || *А.* Я гуля́лъ въ по́лѣ *(і̯а=гул'а́ѧ ф=по́л'ᵉ̀)* шетао сам по пољу. *Б.* (зачуђен:) Въ по́лѣ̀ *(ф=по́л'ᵉ̀)?!* по пољу?! (а ниси радио оно што сам ти рекао). — Я былъ въ дере́внѣ *(і̯а=быѧ=в=д'ᵉр'е́вн'ᵉ̀)* у селу сам био (а не код куће), и т. д.

2. У завршном затвореном слогу, редуковани самогласници ъ и ᵉ обично остају и под споредним акцентом, само што су онда напрегнути (бележимо ъ̀, ᵉ̀).

Примери: *А.* Я за́нятъ дѣ́ломъ *(і̯а=за́н'ᵉ̀т д'е́ѧъм)* у послу сам. *Б.* (зачуђено:) Дѣ́лòмъ *(д'е́ѧъ̀м)?!* у послу?! (мисли се: леп ми је то посао! знам ја какав је то посао!). — Мы шли́ ша́гòмъ *(мы=шл'и́ ша́гъ̀м)* ишли смо кораком (а нисмо трчали). — *А.* Мо́стъ око́нченъ *(мо́ст ᵃко́н'ч'ᵉ̀н)* мост је готов. *Б.* (зачуђено:) Око́нчѐнъ *(ако́н'ч'ᵉ̀н)?!* готов?! и т. д.

Напомене. 1. При врло јасном изговарању последњег затвореног слога, самогласници ъ и ѣ могу се такође заменити пуним гласовима, само што онда о замени њиховој у говору образ. људи не одлучује гласовни закон, већ графика, т. ј. чује се онај глас који се пише: Иди́те ша́го̀мъ *(ᵘд'и́т'ѣ ша́гᵒм;* прост Московљанин викнуће: *ша́гᵃм)!* идите кораком! — *А.* Мы шли́ по́лемъ *(мы=шл'и́ по́л'ъм)* ишли смо преко поља. *Б.* (није добро чуо:) Лѣ́сомъ *(л'е́съм)?* кроз шуму? *А.* (виче, растављајући слогове:) По́лѐмъ *(по́л'ᵉм;* прост Московљанин рећи ће: *по́л'ᵃм)!* преко поља! — *А.* Онъ за́нятъ *(он=за́н'ѣт)* он је у послу. *Б.* Что́ *(што́)?* шта́? *А.* (срдито:) За́нѧтъ *(за́н'ᵃт;* прост Московљанин икавац рећи ће: *за́н'ᵘт;* они, који нису икавци, рећи ће: *за́н'ᵉт)!* у послу је!, и т. д.

2. Иста оваква замена јавља се и у редукованој речци *жъ* (писано: же, § 60, 1). Под споредним акцентом, у отвореном слогу, ъ, као што је горе речено, треба да пређе у ᵃ, и спојеви *о́н=жъ, тᵃко́і̯=жъ,* и т. д. (писано: о́нъ же = а он, тако́й же = такав исти) треба да гласе: *о́н=жᵃ, тᵃко́і̯=жᵃ.* У народним јуж.-вел.-рус. говорима и у говору простих Московљана доиста је тако, а у говору образ. људи изведено је исто диференцирање, о ком је мало час била реч, и образ. човек увек ће рећи: *о́н=жᵉ, тᵃко́і̯=жᵉ* (према писаном). [Пореди сличну појаву и код речце бы; самогласник може у њој ослабити у ъ, и спојеви као: ещё бы! како да не! или н. пр. во́тъ, е́сли бы...! ех, да је нешто...!, и т. д. могу се чути као: *і̯ᵉш̲'о́=бъ!; во́т, е̂с'л'ᵘ=бъ...!* Истичући гласом последњи слог, прост Московљанин рећи ће: *і̯ᵉш̲'о́=бᵃ; во́т, е̂с'л'ᵘ=бᵃ;* а образован Московљанин, исто као и сваки образ. Рус: *і̯ᵉш̲'о́=бы̀; во́т, е̂с'л'ᵘ=бы̀*].

Додаци. 1. У завршецима с ненаглашеним *и*, *ы* или *у*, под утицајем споредног акцента, чује се кратко *ᵘ̀*, *ы̀*, *у̀*, н. пр. *А.* Я э́то получи́лъ отъ ня́ни *(і̯а-е́тъ пъѧᵘч'и́ѧ ᵃт͡=н'а́н'ᵘ)* добио сам то од дадиље. *Б.* (зачуђен:) Отъ ня́нѝ *(ᵃт͡=н'а́н'ᵘ̀)?!* од дадиље?! — *А.* Я ви́дѣлъ дя́дю *(і̯а=в'и́д'ѣѧ д'а́д'ᵘ)* видео сам ујака. *Б.* (зачуђен:) Дя́дю̀ *(д'а́д'у̀)?!* ујака?! — Мы напряжёмъ всѣ си́лы̀ *(мы=нъпр'ᵉжо́м фс'е=с'и́ѧы̀)* сву снагу ћемо напрегнути, и т. д.

2. О једносложним свезама и о осталим речцама, кад се истичу гласом, види § 48, б, и § 60, и.

Преглед уз §§ 101—116. **118.**

I. Именичка промена.

Аналошки облици у мекој и у отврдлој промени истакнути су њиним словима, исто као и паралелни им облици из тврде промене, према којима је аналогија изведена.

1. Мушке именице.

Тврда промена.

бара́нъ[1]	*б^{а}ра́н*
бара́на	*б^{а}ра́н^{ъ}*
бара́ну	*б^{а}ра́н^{у}*
бара́на	*б^{а}ра́н^{ъ}*
бара́номъ	*б^{а}ра́н^{ъ}м*
бара́нѣ	*б^{а}ра́н$'^{ѣ}$*
бара́ны	*б^{а}ра́н^{ы}*
бара́новъ	*б^{а}ра́н^{ъ}ф*
бара́намъ	*б^{а}ра́н^{ъ}м*
бара́новъ	*б^{а}ра́н^{ъ}ф*
бара́нами	*б^{а}ра́н^{ъ}м$'^{и}$*
бара́нахъ	*б^{а}ра́н^{ъ}х*

а) Мека промена. **119.**

жи́тель[2]	*жы́т$'^{ѣ}$л$'$*	това́рищъ[3]	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'$*
жи́теля	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ъ}$*	това́рища	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ъ}$*
жи́телю	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{у}$*	това́рищу	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{у}$*
жи́теля	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ъ}$*	това́рища	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ъ}$*
жи́телемъ	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ъ}$м*	това́рищемъ	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ъ}$м*
жи́телѣ	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ѣ}$*	това́рищѣ	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ѣ}$*
жи́тели	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{и}$*	това́рищи	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{и}$*
жи́телей	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ѣi}$*	това́рищей	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ѣi}$*
жи́телямъ	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ъ}$м*	това́рищамъ	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ъ}$м*
жи́телей	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ѣi}$*	това́рищей	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ѣi}$*
жи́телями	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ъ}$м$'^{и}$*	това́рищами	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ъ}$м$'^{и}$*
жи́теляхъ	*жы́т$'^{ѣ}$л$'^{ъ}$х*	това́рищахъ	*т^{а}ва́р$'^{и}$ш$'^{ъ}$х*

обы́чай	*^{а}бы́ч$'^{ѣi}$*
обы́чая	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{ъ}}$*
обы́чаю	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{у}}$*
обы́чай	*^{а}бы́ч$'^{ѣi}$*
обы́чаемъ	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{ъ}}$м*
обы́чаѣ	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{ѣ}}$*
обы́чаи	*^{а}бы́ч$'^{ѣи}$*
обы́чаевъ	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{ъ}}$ф*
обы́чаямъ	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{ъ}}$м*
обы́чаи	*^{а}бы́ч$'^{ѣи}$*
обы́чаями	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{ъ}}$м$'^{и}$*
обы́чаяхъ	*^{а}бы́ч$'^{ѣi^{ъ}}$х.*

Тако исто множина на *-ья* од именица̂ м. и ср. рода (§ 107):

---

[1] = ован. — [2] = становник. — [3] = друг.

бра́тья[1]	*бра́т'і̯ъ*	пе́рья[2]	*п'е́р'і̯ъ*
бра́тьевъ	*бра́т'і̯ъф*	пе́рьевъ	*п'е́р'і̯ъф*
бра́тьямъ	*бра́т'і̯ъм*	пе́рьямъ	*п'е́р'і̯ъм*
бра́тьевъ	*бра́т'і̯ъф*	пе́рья	*п'е́р'і̯ъ*
бра́тьями	*бра́т'і̯ъм'и*	пе́рьями	*п'е́р'і̯ъм'и*
бра́тьяхъ	*бра́т'і̯ъх*	пе́рьяхъ	*п'е́р'і̯ъх.*

б) Отврдла промена.

1. Код именице сто́рожъ (= чувар) акценат је у множини на завршецима (сторожа́, стороже́й, и т. д.), па зато множина није ни споменута.

2. О гласу *а* из *ж, ш, и* (у ген. [акуз.] једн. и у дат., инстр. и лок. множ.) види § 109. Из разлога, споменутог у том параграфу, завршеци са *а* нису истакнути масним словом.

сто́рожъ	*сто́р^{ъ}ш*	замо́рышъ[3]	*з^{а}мо́р^{ы}ш*
сто́рожа	*сто́р^{ъ}ж^{ъ}*	замо́рыша	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ъ}*
сто́рожу	*сто́р^{ъ}ж^{у}*	замо́рышу	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{у}*
сто́рожа	*сто́р^{ъ}ж^{ъ}*	замо́рыша	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ъ}*
сто́рожемъ	*сто́р^{ъ}ж^{ъ}м*	замо́рышемъ	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ъ}м*
сто́рожѣ	*сто́р^{ъ}ж^{ѣ}*	замо́рышѣ	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ѣ}*
		замо́рыши	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ы}*
		замо́рышей	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ѣ}і̯*
		замо́рышамъ	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ъ}м*
		замо́рышей	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ѣ}і̯*
		замо́рышами	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ъ}м'и*
		замо́рышахъ	*з^{а}мо́р^{ы}ш^{ъ}х*

ме́сяцъ[4]	*м'е́с'^{ъ}ц*
ме́сяца	*м'е́с'^{ъ}ц^{ъ}*
ме́сяцу	*м'е́с'^{ъ}ц^{у}*
ме́сяцъ	*м'е́с'^{ъ}ц*
ме́сяцемъ	*м'е́с'^{ъ}ц^{ъ}м*
ме́сяцѣ	*м'е́с'^{ъ}ц^{ѣ}*
ме́сяцы	*м'е́с'^{ъ}ц^{ы}*
ме́сяцевъ	*м'е́с'^{ъ}ц^{ъ}ф*
ме́сяцамъ	*м'е́с'^{ъ}ц^{ъ}м*
ме́сяцы	*м'е́с'^{ъ}ц^{ы}*
ме́сяцами	*м'е́с'^{ъ}ц^{ъ}м'и*
ме́сяцахъ	*м'е́с'^{ъ}ц^{ъ}х.*

[1] = браћа. — [2] = перје. — [3] = гепавко. — [4] = месец.

Додатак. Према показаном изговору, између инстр. једн. и дат. множ. (ако и у једном и у другом падежу акценат није на завршецима) нема разлике како у тврдој, тако и у мекој и у отврдлој промени: бара́номъ и бара́намъ = *б^{а}ра́н^{ъ}м;* жи́телемъ и жи́телямъ = *жы́т'^{ъ}л'^{ъ}м;* замо́рышемъ и замо́рышамъ = *з^{а}мо́р^{ы}ш^{ъ}м,* и т. д.

2. Средње именице.

120. Код именице ме́сто (= место) акценат је у множини на завршецима (ме́ста, ме́стъ, ме́стамъ, и т. д.); тако је и код именица̂ по́ле (= поље, њива: поля́, поле́й, поля́мъ, и т. д.) и вре́мя (= време: времена́, времёнъ, временáмъ, и т. д.); зато је код прве узета у помоћ множина од именице окно́ (= прозор), а код друге од именице ружьё (= пушка).

Тврда промена.		а) Мека промена.			
ме́сто	*м'е́ст^{ъ}*	по́ле	*по́л'^{ъ}*	учи́лище[1]	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}*
ме́ста	*м'е́ст^{ъ}*	по́ля	*по́л'^{ъ}*	учи́лища	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}*
ме́сту	*м'е́ст^{у}*	по́лю	*по́л'^{у}*	учи́лищу	*уч'и́л'^{и}ш'^{у}*
ме́сто	*м'е́ст^{ъ}*	по́ле	*по́л'^{ъ}*	учи́лище	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}*
ме́стомъ	*м'е́ст^{ъ}м*	по́лемъ	*по́л'^{ъ}м*	учи́лищемъ	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}м*
ме́стѣ	*м'е́с'т'^{ъ}*	по́лѣ	*по́л'^{ъ}*	учи́лищѣ	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}*
о́кна	*о́кн^{ъ}*	ру́жья	*ру́ж^{ъ}и*	учи́лища	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}*
о́конъ	*о́к^{ъ}н*	ру́жей	*ру́ж^{ъ}и*	учи́лищъ	*уч'и́л'^{и}ш'*
о́кнамъ	*о́кн^{ъ}м*	ру́жьямъ	*ру́ж^{ъ}м*	учи́лищамъ	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}м*
о́кна	*о́кн^{ъ}*	ру́жья	*ру́ж^{ъ}*	учи́лища	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}*
о́кнами	*о́кн^{ъ}м'^{и}*	ру́жьями	*ру́ж^{ъ}м'^{и}*	учи́лищами	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}м'^{и}*
о́кнахъ	*о́кн^{ъ}х*	ру́жьяхъ	*ру́ж^{ъ}х*	учи́лищахъ	*уч'и́л'^{и}ш'^{ъ}х*
		зна́ніе[2]	*зна́н'^{и}^{ъ}*	ку́шанье[3]	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}*
		зна́нія	*зна́н'^{и}^{ъ}*	ку́шанья	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}*
		зна́нію	*зна́н'^{и}^{ъ}^{у}*	ку́шанью	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}^{у}*
		зна́ніе	*зна́н'^{и}^{ъ}*	ку́шанье	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}*
		зна́ніемъ	*зна́н'^{и}^{ъ}м*	ку́шаньемъ	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}м*
		зна́нии	*зна́н'^{ии}*	ку́шаньѣ	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}*
		зна́нія	*зна́н'^{и}^{ъ}*	ку́шанья	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}*
		зна́ній	*зна́н'^{и}*	ку́шаньевъ[4]	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}ф*
		зна́ніямъ	*зна́н'^{и}^{ъ}м*	ку́шаньямъ	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}м*
		зна́нія	*зна́н'^{и}^{ъ}*	ку́шанья	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}*
		зна́ніями	*зна́н'^{и}^{ъ}м'^{и}*	ку́шаньями	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}м'^{и}*
		зна́ніяхъ	*зна́н'^{и}^{ъ}х*	ку́шаньяхъ	*ку́ш^{ъ}н'^{ъ}х.*

[1] = школа. — [2] = знање. — [3] = јело. — [4] према мушким именицама.

Тако исто (§ 103, а):

вре́мя	*вр'ём'ъ*
вре́мени	*вр'ём'ѣн'и*
вре́мени	*вр'ём'ѣн'и*
вре́мя	*вр'ём'ъ*
вре́менемъ	*вр'ём'ѣн'ъм*
вре́мени	*вр'ём'ѣн'и*.

б) Отврдла промена.

1. Од именице ло́же (= постеља) множина се не употребљава (и у једнини ова реч долази само у в. стилу), а код именице се́рдце (= срце) акценат је у множини на завршецима (сердца́, серде́цъ, сердца́мъ, и т. д.), па зато је узета у помоћ множина од именице лицо́ (= лице).

2. За глас *а* иза *ж, ш, ц* вреди исто што је речено код отврдле промене у § 119, б, 2.

ло́же	*ло́ж*^{ъ}	се́рдце	*с'ёрц*^{ъ}
ло́жа	*ло́ж*^{ъ}	се́рдца	*с'ёрц*^{ъ}
ло́жу	*ло́ж*^{у}	се́рдцу	*с'ёрц*^{у}
ло́же	*ло́ж*^{ъ}	се́рдце	*с'ёрц*^{ъ}
ло́жемъ	*ло́ж*^{ъ}*м*	се́рдцемъ	*с'ёрц*^{ъ}*м*
ло́жѣ	*ло́ж*^{ѣ}	се́рдцѣ	*с'ёрц*^{ѣ}
		ли́ца	*л'и́ц*^{ъ}
		ли́цъ	*л'и́ц*
		ли́цамъ	*л'и́ц*^{ъ}*м*
		ли́ца	*л'и́ц*^{ъ}
		ли́цами	*л'и́ц*^{ъ}*м'*^{и}
		ли́цахъ	*л'и́ц*^{ъ}*х*.

Отуд и:

а) прилози сад. времена на *-'а*: дѣ́лая радећи, ви́дя видећи, му́ча мучећи = *д'ѣ́л*^{ъ}*і*^{ъ}, *в'и́д'*^{ъ}, *м'у́ч'*^{ъ}, и т. д. (§ 103, а).

б) компаративи на *-ьше:* сильне́е јаче, красне́е црвеније = *с'*^{и}*л'н'ё́і*^{ъ}, *кр*^{а}*с'н'ё́і*^{ъ} (али: ши́ре шире, коро́че краће, ху́же горе = *шы́р'*^{ѣ}, *к*^{а}*ро́ч'*^{ѣ}, *ху́ж*^{ѣ} или: *шы́р'*^{ъ}, *к*^{а}*ро́ч'*^{ъ}, *ху́ж*^{ъ}, § 103, б).

Напомена. Према показаном изговору једнаки су (у именица̂ средњег рода):

а) ном. (акуз.) једн. и ген. једн., а ако акценат није на завршецима, и ном. (акуз.) множ.: ме́сто и ме́ста = *м'ёст*^{ъ}; по́ле и по́ля = *по́л'*^{ъ}; учи́лище и учи́лища = *уч'и́л'*^{и}*ш'*^{ъ}; се́рдце и се́рдца = *с'ёрц*^{ъ}, и т. д.

б) инстр. једн. и дат. множ., ако нагласак није на завршецима (дакле као и код мушких именица): учи́лищемъ и учи́лищамъ = *уч'и́л'ᵘщ'ᵒм*, зна́ніемъ и зна́ніямъ = *зна́н'ᵘi̯ᵒм*, и т. д.

Додатак. У *i̯ᵉ*-фази ном. и акуз. једн. од глаголских именица на -іе (-ье), као н. пр. зна́ніе, вреде као: *зна́н'ᵘi̯ᵉ* и *зна́н'ᵘi̯ᵉ̆*; тако исто компаративи типа сильне́е = *с'ᵘл'н'е́i̯ᵉ* и *с'ᵘл'н'е́i̯ᵉ̆* (§ 115).

3. Женске именице.

121. Између два мека сугласника *е* у мекој промени остаје и, као обично, редукују се у ᵉ (§ 99, 1), дакле: ды́нею дињом, ту́чею облаком, и т. д. = *ды́н'ᵉi̯у*, *ту́ч'ᵉi̯у*, а не: *ды́н'ᵒi̯у*, *ту́ч'ᵒi̯у* према *ры́бᵒi̯у*.

Тврда промена.		а) Мека промена.			
ры́ба	*ры́бᵃ*	ды́ня	*ды́н'ᵃ*	ту́ча	*ту́ч'ᵃ*
ры́бы	*ры́бᵘ*	ды́ни	*ды́н'ᵘ*	ту́чи	*ту́ч'ᵘ*
ры́бѣ	*ры́б'ᵉ*	ды́нѣ	*ды́н'ᵉ*	ту́чѣ	*ту́ч'ᵉ*
ры́бу	*ры́бу*	ды́ню	*ды́н'у*	ту́чу	*ту́ч'у*
ры́бою / ры́бой	*ры́бᵒi̯у* / *ры́бᵒi̯*	ды́нею / ды́ней	*ды́н'ᵉi̯у* / *ды́н'ᵉi̯*	ту́чею / ту́чей	*ту́ч'ᵉi̯у* / *ту́ч'ᵉi̯*
ры́бѣ	*ры́б'ᵉ*	ды́нѣ	*ды́н'ᵉ*	ту́чѣ	*ту́ч'ᵉ*
ры́бы	*ры́бᵘ*	ды́ни	*ды́н'ᵘ*	ту́чи	*ту́ч'ᵘ*
ры́бъ	*ры́п*	ды́нь	*ды́н'*	ту́чъ	*ту́ч'*
ры́бамъ	*ры́бᵒм*	ды́нямъ	*ды́н'ᵒм*	ту́чамъ	*ту́ч'ᵒм*
ры́бъ	*ры́п*	ды́ни	*ды́н'ᵘ*	ту́чи	*ту́ч'ᵘ*
ры́бами	*ры́бᵒм'ᵘ*	ды́нями	*ды́н'ᵒм'ᵘ*	ту́чами	*ту́ч'ᵒм'ᵘ*
ры́бахъ	*ры́бᵒх*	ды́няхъ	*ды́н'ᵒх*	ту́чахъ	*ту́ч'ᵒх*

лгу́нья[1]	*лгу́н'i̯ᵃ*
лгу́ньи	*лгу́н'i̯ᵘ*
лгу́ньѣ	*лгу́н'i̯ᵉ*
лгу́нью	*лгу́н'i̯у*
лгу́ньею / лгу́ньей	*лгу́н'i̯ᵉi̯у* / *лгу́н'i̯ᵉi̯*
лгу́ньѣ	*лгу́н'i̯ᵉ*
лгу́ньи	*лгу́н'i̯ᵘ*
лгу́ній	*лгу́н'ᵘi̯*[2]
лгу́ньямъ	*лгу́н'i̯ᵒм*
лгу́ній	*лгу́н'ᵘi̯*
лгу́ньями	*лгу́н'i̯ᵒм'ᵘ*
лгу́ньяхъ	*лгу́н'i̯ᵒх*.

[1] = лажљивица. — [2] и: *лгу́н'ᵉi̯* (§ 114, г).

б) Отврдла промена.

За глас *а* иза *ж, ш, ц* вреди и овде оно што је речено у § 119, б, 2.

лу́жа[1]	*лу́жъ*	гру́ша[2]	*гру́шъ*
лу́жи	*лу́жы*	гру́ши	*гру́шы*
лу́жѣ	*лу́жѣ*	гру́шѣ	*гру́шѣ*
лу́жу	*лу́жу*	гру́шу	*гру́шу*
лу́жею }	*лу́жъ̨ю*	гру́шею }	*гру́шъ̨ю*
лу́жей }	*лу́жъ̨и*	гру́шей }	*гру́шъ̨и*
лу́жѣ	*лу́жѣ*	гру́шѣ	*гру́шѣ*
лу́жи	*лу́жы*	гру́ши	*гру́шы*
лу́жъ	*лу́ш*	гру́шъ	*гру́ш*
лу́жамъ	*лу́жъмъ*	гру́шамъ	*гру́шъмъ*
лу́жи	*лу́жы*	гру́ши	*гру́шы*
лу́жами	*лу́жъмъ'и*	гру́шами	*гру́шъмъ'и*
лу́жахъ	*лу́жъх*	гру́шахъ	*гру́шъх*

цари́ца	*ца р' и́ цъ*
цари́цы	*ца р' и́ цы*
цари́цѣ	*ца р' и́ цѣ*
цари́цу	*ца р' и́ цу*
цари́цею }	*ца р' и́ цъ̨ю*
цари́цей }	*ца р' и́ цъ̨и*
цари́цѣ	*ца р' и́ цѣ*
цари́цы	*ца р' и́ цы*
цари́цъ	*ца р' и́ ц*
цари́цамъ	*ца р' и́ цъмъ*
цари́цъ	*ца р' и́ ц*
цари́цами	*ца р' и́ цъмъ'и*
цари́цахъ	*ца р' и́ цъх.*

II. Сложена промена.

122. 1. Аналошки облици обележени су и овде масним словима, исто као и паралелни им облици из тврде промене, према којима је аналогија изведена.

2. Како у мекој промени, у књиж. језику, нема аналогије (§ 111), истакнута је напред отврдла промена, у којој је има (§ 112).

3. У мушком и у средњем роду акузатив једнине или је као номинатив или је као генитив, па зато није ни споменут.

---

[1] = бара. — [2] = крушка.

Тврда промена.

м. род:

до́брый упр. до́брой	*до́бр*ъ̯і̯[1]
до́браго упр. до́брово	*до́бр*ъ*в*ъ
до́брому	*до́бр*ъ*му*
до́брымъ	*до́бр*ы*м*
до́бромъ	*до́бр*ъ*м*

ср. род:

до́брое	*до́бр*ъ̯і̯ъ[5]

и т. д. као у м. роду.

ж. род:

до́брая	*до́бр*ъ̯і̯ъ[6]
до́брой	*до́бр*ъ̯і̯
до́брой	*до́бр*ъ̯і̯
до́брую	*до́бру*і̯*у* *до́бр*ъ̯і̯*у*[7]
до́брою до́брой	*до́бр*ъ̯і̯*у* *до́бр*ъ̯і̯
до́брой	*до́бр*ъ̯і̯

а) Отврдла промена.

свѣ́жій упр. свѣ́жей	*с'в'е́ж*ъ̯і̯[2]	хоро́шій[3] упр. хоро́шей	*х*а*ро́ш*ъ̯і̯[4]
свѣ́жаго упр. свѣ́жево	*с'в'е́ж*ъ*в*ъ	хоро́шаго упр. хоро́шево	*х*а*ро́ш*ъ*в*ъ
свѣ́жему	*с'в'е́ж*ъ*му*	хоро́шему	*х*а*ро́ш*ъ*му*
свѣ́жимъ	*с'в'е́ж*ы*м*	хоро́шимъ	*х*а*ро́ш*ы*м*
свѣ́жемъ	*с'в'е́ж*ъ*м*	хоро́шемъ	*х*а*ро́ш*ъ*м*.
свѣ́жее	*с'в'е́ж*ъ̯і̯ъ	хоро́шее	*х*а*ро́ш*ъ̯і̯ъ

и т. д. као у м. роду.

свѣ́жая	*с'в'е́ж*ъ̯і̯ъ	хоро́шая	*х*а*ро́ш*ъ̯і̯ъ
свѣ́жей	*с'в'е́ж*ъ̯і̯	хоро́шей	*х*а*ро́ш*ъ̯і̯
свѣ́жей	*с'в'е́ж*ъ̯і̯	хоро́шей	*х*а*ро́ш*ъ̯і̯
свѣ́жую	*с'в'е́жу*і̯*у* *с'в'е́ж*ъ̯і̯*у*	хоро́шую	*х*а*ро́шу*і̯*у* *х*а*ро́ш*ъ̯і̯*у*
свѣ́жею свѣ́жей	*с'в'е́ж*ъ̯і̯*у* *с'в'е́ж*ъ̯і̯	хоро́шею хоро́шей	*х*а*ро́ш*ъ̯і̯*у* *х*а*ро́ш*ъ̯і̯
свѣ́жей	*с'в'е́ж*ъ̯і̯	хоро́шей	*х*а*ро́ш*ъ̯і̯.

б) Мека промена.

Као што је горе споменуто, у мекој промени нема аналогије.

м. род:

си́ній упр. си́ней	*с'и́н'*ъ̯і̯[8]	горя́чій упр. горя́чей	*г*а*р'а́ч'*ъ̯і̯[9]
си́няго упр. си́нево	*с'и́н'*ъ*в*ъ	горя́чаго упр. горя́чево	*г*а*р'а́ч'*ъ*в*ъ
си́нему	*с'и́н'*ъ*му*	горя́чему	*г*а*р'а́ч'*ъ*му*
си́нимъ	*с'и́н'*и*м*	горя́чимъ	*г*а*р'а́ч'*и*м*
си́немъ	*с'и́н'*ъ*м*	горя́чемъ	*г*а*р'а́ч'*ъ*м*.

ср. род:

си́нее	*с'и́н'*ъ̯і̯ъ	горя́чее	*г*а*р'а́ч'*ъ̯і̯ъ

и т. д. као у м. роду.

---

[1] мл. *до́бр*ы̯і̯ (§ 84,1). — [2] мл. *с'в'е́ж*ы̯і̯. — [3] = добар. — [4] мл. *х*а*ро́ш*ы̯і̯. — [5] § 113,1. — [6] § 113,2. — [7] § 90. — [8] мл. *с'и́н'*и̯і̯ (§ 84,2) = угасито-плав, т. ј. модар. — [9] мл. *г*а*р'а́ч'*и̯і̯ = врућ.

ж. род:			
си́няя	*с'и́н'ѣ̯ъ*	горя́чая	*г^{а}р'а́ч'ѣ̯ъ*
си́ней	*с'и́н'ѣ̯і*	горя́чей	*г^{а}р'а́ч'ѣ̯і*
си́ней	*с'и́н'ѣ̯і*	горя́чей	*г^{а}р'а́ч'ѣ̯і*
си́нюю	*с'и́н'ую̯*	горя́чую	*г^{а}р'а́ч'ую̯*
	с'и́н'ѣ̯у		*г^{а}р'а́ч'ѣ̯у*
си́нею	*с'и́н'ѣ̯у*	горя́чею	*г^{а}р'а́ч'ѣ̯у*
си́ней	*с'и́н'ѣ̯і*	горя́чей	*г^{а}р'а́ч'ѣ̯і*
си́ней	*с'и́н'ѣ̯і*	горя́чей	*г^{а}р'а́ч'ѣ̯і.*

Исто је овако и у помешаној промени типа ли́сій (= лисичји, § 111, дод.):

м. род:		ж. род:	
ли́сій	*л'и́с'ѣ̯і*[1]	ли́сья	*л'и́с'ѣ̯ъ*
упр. ли́сей		ли́сьей	*л'и́с'ѣ̯і*
ли́сьяго	*л'и́с'ѣ̯в^{ъ}*	ли́сьей	*л'и́с'ѣ̯і*
упр. ли́сьево		ли́сью	*л'и́с'ѣ̯у*
ли́сьему	*л'и́с'ѣ̯м^{у}*	ли́сьею	*л'и́с'ѣ̯ю̯*
ли́сьимъ	*л'и́с'і̯^{и}м*	ли́сьей	*л'и́с'ѣ̯і*
ли́сьемъ	*л'и́с'ѣ̯м*	ли́сьей	*л'и́с'ѣ̯і.*
ср. род:			
ли́сье	*л'и́с'ѣ̯^{ъ}*		

и т. д.
као у м. роду.

Напомене. 1. У *ѣ̯*-фази ном. једн. ср. рода свршује се на *-ѣ̯^{ъ}* или, под утицајем штампане речи, на *-ѣ̯^{ъ}*, дакле: до́брое = *до́бр^{ъ}ѣ̯^{ъ}* или *до́бр^{ъ}ѣ̯^{ъ}*; си́нее = *с'и́н'ѣ̯^{ъ}* или *с'и́н'ѣ̯^{ъ}*; свѣ́жее = *с'в'е́ж^{ъ}ѣ̯^{ъ}* или *све́ж^{ъ}ѣ̯^{ъ}*, и т. д., (§ 115).

2. Између ном. једн. ж. рода и ном.-акуз. једн. ср. рода, ако акценат није на завршецима *-ая* и *-ое*, нема разлике у говору оних образ. Московљана које *ѣ̯*-фаза није захватила: до́брая = *до́бр^{ъ}ѣ̯^{ъ}*, до́брое = *до́бр^{ъ}ѣ̯^{ъ}*; тако исто: си́няя, си́нее = *с'и́н'ѣ̯^{ъ}*; свѣ́жая, свѣ́жее = *с'в'е́ж^{ъ}ѣ̯^{ъ}*, и т. д. (§ 113, 2, нап. 1).

3. У множини нигде не долази *е* у мекој промени, према *о* у тврдој; отуд нема ни аналошких облика:

м. род.:					
ж. и ср.:	до́брые / до́брыя	*до́бр^{ыи}* (§ 91)		си́ніе / си́нія	*с'и́н'^{ии}*
	до́брыхъ	*до́бр^{ы}х*		си́нихъ	*с'и́н'^{и}х*
	до́брымъ	*до́бр^{ы}м*		си́нимъ	*с'и́н'^{и}м*
	до́брыми	*до́бр^{ы}м'^{и}*		си́ними	*с'и́н'^{и}м'^{и}*
	до́брыхъ	*до́бр^{ы}х*		си́нихъ	*с'и́н'^{и}х.*

[1] мл. *л'и́с'^{ии}* (§ 84, 2).

Додаци. 1. Што вреди за придеве типа хорóшій, вреди и за заменице нáшъ и вáшъ у колико и код њих долази *е* у завршецима: нáше, вáше = *нáшъ, вáшъ;* нáшего, вáшего = *нáшъвъ, вáшъвъ;* нáшему, вáшему = *нáшъмУ, вáшъмУ;* нáшемъ, вáшемъ = *нáшъм, вáшъм;* нáшей, вáшей = *нáшъі, вáшъі,* и т. д. (§ 112, 2 и § 113, 1).

2. Двóе, трóе = *двóіъ, трóіъ* исто као и дóброе = *дóбръіъ* и по истој аналогији (§ 113, 1; у *і*ᵉ-фази: *двóіᵉ* или *двóіᶜ*, *трóіᵉ* или *трóіᶜ*, § 115).

л) Изговор двају једнаких, т. зв. дугих сугласника[1].

1. Како је у српском?

123. Два једнака или изједначена сугласника у самој речи (основа + наставак) дала су у српском увек један, обичан: *рус-ьск- = рȕски; исто је тако, као што ћемо одмах видети, и у спојевима с префиксом или с предлогом; у осталим пак спојевима стоји до начина којим се говори. Дакле:

124. I. У речи, сложеној с префиксом или с предлогом (§ 149), два једнака или изједначена сугласника, добивена приликом тог слагања, слила су се у српском увек у један, обичан.

Примери: об-бȉти = о̀бити; от-дѐрати = од-дѐрати = одѐрати; раз-стȁвити = рàс-ставити = рàставити; из-сȕшити = ис-сȕшити = исȕшити; раз-жȁлити = рàж-жалити = рàжалити; раз-шȉрити = рас-шȉрити = раш-шȉрити = рашȉрити; || под дȓветом = по̀дрветом; од дёде = о̀деде; из сѐла = ис сѐла = исѐла; кроз зёмљу = кро̀земљу; из шȕме = ȉс шуме = ȉш шуме = ȉшуме; из живо̀та = иж живо̀та = ижсиво̀та, и т. д.

Напомена. Исто је тако и онда кад се споје две речи, од којих је једна атона, па се, као таква, изговара заједно с речју испред себе или иза себе (енклиза и проклиза, § 192): Ôн‿нам нѐ да = ôнам нѐ да. — Стâн‿нам је скȕп = стâнам је скȕп. — Сȉн‿нам је бо̏лестан = сȉнам је бо̏лестан. — Бра̏т‿

[1] Пре него што почне проучавати овај одељак, почетник ће добро усвојити све што је речено у §§ 140—143.

те зо̀ве = бра̏те зо̀ве. — Ва̂с‿сам тра́жио = ва̂сам тра́жио. — Но̂с‿сам‿му ра̀збио = но̂саму ра̀збио. — О̂н‿нам му̂ти = о̂нам му̂ти. — Кад вам‿мо̀гу помо̀ћи, по̀могнем вам = кад-вамо̀гу помо̀ћи,..., и т. д.

125. II. 1. У осталим спојевима [т. ј. кад у реченици дођу једна до друге две наглашене речи, од којих се једна свршује, а друга почиње истим сугласником (први може једначењем постати исти), па се изговоре без најмањег прекида] два једнака сугласника могу дати у српском један дуг. Ово бива, ако се прва реч јако истакне гласом било под утицајем снажнијег логичког акцента [«то мој мӯж жѐли» (а не ја); «ср̄п па̏де» (а не коса)], било при већем изненађењу [«ждра̄л лѐти!»], било при поновном одговарању неком ко није добро чуо [«ра̄ж жа̏њу»], или при патетичном узвикивању [«кр̄в ва̀пије!» «на́род да́је!»], и т. д. При овом и оваком истицању наредна реч приљубљује се уз истакнуту, па ако се том приликом нађу два једнака сугласника, стапају се у дуг. Нема ли истицања, чује се један сугласник, ако је говор брз, а ако је говор лакши, између једне и друге речи јавља се прекид, и сваки сугласник изговара се засебно (дуге сугласнике бележимо једним словом, подвученим цртицом, као знаком дужине; наглашен пак самогласник оне речи која је јако извишена, истичемо црњим словом).

2. Дуг сугласник може бити:

а) прави дуг, ако су оба сугласника трајна, па се могу продужити, те тако дати доиста дуг сугласник, дакле, ако су оба фрикативни гласови *в*, *ф*; *з*, *с*; *ж*, *ш* или *х* (§ 141,б), или ако су оба сонорни гласови: *м*, *н (њ)*, *л (љ)* или *р* (§ 143).

Примери: Кр̂в‿ва̀пије! = кр̂в̲а̀пије! — Жѐра̂в‿ву́че = жѐра̄в̲у́че. — Трѐба ја̂з‿за̀су̂ти = трѐба ја̂з̲а̀сӯти. — Сад ћемо о̀вас‿си̏пати = саћемо-о̀вас̲и̏пати. — То мој му̂ж‿жѐли = то-мој-му̂ж̲ѐли. — На̏ши ра̂ж‿жа̏њу = на̏ши ра̂ж̲а̏њу. — Он јо̏ш‿жи́ви = он-јо̏ж̲и́ви. — Он јо̏ш‿ши̏је = он-јо̏ш̲и̏је. — Прѐстаните гре̂х‿хва́лити = прѐстаните гре̂х̲ва́лити. || Ку̂м‿му̀друје

= ку̂му̀друје. — Да̂н‿на̀стаје = да̂н̲а̀стаје. — То ко̏њ‿њи́шти = то⸗ко̏њ̲и́шти. — Ждра̂л‿лѐти! = ждра̂л̲ѐти! — Љи̂љ‿Љѝљана украј во̀де бра́ла = љи̂љ̲ѝљана украј⸗во̀де бра́ла. — Пи̏са̂р‿ра̂ди = пи̏са̄р̲а̂ди, и т. д.

б) тобоже дуг, ако су оба сугласника тренутна, па се, као таква, не могу продужити и дати доиста дуг сугласник, дакле, ако су оба експлозивни гласови: *б, п; д, т; г, к* (§ 141, а) или ако су сливени: *ц* или *ч*. У том случају, први сугласник вреди као мала почивка у гласу пре него што се други изговори, и та почивка и чини да се овако изговорен сугласник приказује слуху као дуг (по̀кушај да кажеш: «ју̀на̂к‿ка̀зује» без прекида у гласу и снажно истичући прву реч, па ћеш осетити да првог *к* нема, него да је место њега као нешто запело и добила се мала пауза испред другог *к*).

Примери: Зу̂б‿бо̀ли = зу̂б̲о̀ли. — Ро̏б‿бо̀лује = ро̏б̲о̀лује. — Ср̂п‿пу̀сти! = ср̂п̲у̀сти! — Сно̏п‿па̏де! = сно̏п̲а̏де! — Дед са̏д‿до́ђи! = дет⸗са̏д̲о́ђи! — Ра̂д‿да̀нас ца̏рује = ра̂д̲а̀нас ца̏рује. — Ра̏т‿тра̏је ду̏го = ра̏т̲ра̏је ду̏го. — Бо̂г‿гре́хе пра̂шта = бо̂г̲ре́хе пра̂шта. — Сто̏г‿го̀ри = сто̏г̲о̀ри. — Ма̏к‿ки̏сне = ма̏к̲и̏сне. — Ке̏пе̂ц‿ца̏ру го̀вори = ке̏пе̄ц̲а̏ру го̀вори. — Ма̏ч‿чу̂вајте, бра̏ћо ми̏ла! = ма̏ч̲у̂вајте, и т. д.

2. Како је у руском?

Два једнака сугласника дала су у руском дуг сугласник (пра̂ви или тобоже дуг) у свима спојевима, дакле: а) ако је реч сложена с префиксом или ако стоји с предлогом, па се два једнака сугласника, добивена тим спајањем, нашла један до другог; б) ако се заједно (без прекида) изговоре две речи, од којих се прва свршује, а друга почиње истим сугласником, па било истицања гласом или не било. Мимо то неки дуги сугласници могу се јавити у руском и у самој речи (основа, или: основа + наставак), појава, која је у српском сасвим немогућна. **126.**

Примери: стра́нно *(стра́н̲ъ)* чудновато; напи́санный *(нап'и́сън̲ъі)* написан; ссу́да *(с̲у́дъ)* позајмица; отту́да *(ат̲у́дъ)* отуд; въ Вар-

ша́ву *(в^{а}ршáв^{у})* у Варшаву; подъ дýбомъ *(п^{а}дýб^{ъ}м)* под дубом; отъ ты́сячи *(а^{т}ы́с$'^{ъ}$ч$'^{и}$)* од хиљаде; зýбъ болúтъ[1] *(зýб^{а}л$'$úт)* зуб боли, и т. д.

127. **Писање дугих сугласника.** Према начину, на који се добивају, јасно је да дуги сугласници нису увек обележени двама једнаким словима; они често постају једначењем јасних с муклима и муклих с јаснима, а то, по етимолошком начелу руског правописа, већином није означено (пореди и код нас, у падежима с предлогом: «из со́бе = и́с собе = и́собе»; «под то́бом = по́т тобом = по́тобом», и т. д., само што је у руском скоро увек тако).

Примери: изсушúть *(и^{с}сýшы́т')* исушити; отдáть *(а^{д}áт')* вратити; отдохнýть *(а^{д}а^{х}нýт')* одморити се; бýдто *(бýт^{ъ})* тобоже; отъ добрá *(а^{д}а^{б}рá)* од добра; подъ тобóй *(п^{ъ}т^{а}бóй)* под тобом; передъ топорóмъ *(п'^{ъ}р'^{ъ}т^{ъ}п^{а}рóм)* пред секиром; изъ сосны́ *(и^{с}с^{а}сны́)* из бора, и т. д.

128. **Тврди и меки дуги сугласници.** О том, да ли ће дуг сугласник, добивен при изговарању двају једнаких, бити тврд или мек, вреде ова правила:

а) Прави дуги сугласници.

129. I. Прави дуги сугласници (§ 125, 2, а), дакле они, који постају од двају фрикативних *(в, ф; з, с; х* и меки им парњаци, у колико долазе један до другог) или од двају сонорних *(м, н, л, р,* и: *м', н', л', р')*, тврди су, ако су тврда оба сугласника која су се сјединила у дуг, а меки су, ако су оба сугласника мека (прве бележимо као и досад, т. ј. цртицом оздо, а другима додајемо и знак за мекоћу [']; о дугом *ж* и *ш* биће говора у § 134 и даље).

Примери: 1. за дуге фрикативне: а) за *в:* Вводúть *(в^{а}д'úт')* уводити. — Ввозúть *(в^{а}з'úт')* увозити. — Въ вóду *(вóд^{у})* у воду. — Въ воротá *(в^{а}рóт^{ъ})* кроз капију.

б) за *ф* и *ф':* Ива́новъ всплы́гнулъ *(и^{в}áн^{ъ}фспры́гн^{у}л)*, § 157, III, 2, б) Иванов скочи. — Онъ вновь фéску надѣлъ *(он^{ъ} вноф'éск^{у} н^{а}д'éл)* он опет носи фес.

---

[1] У оној речи која је, по законима реченичног акцента (види посебан део), слабије наглашена, акценат је означен грависом (`).

в) за з и з′: Раззолоти́ть (*р^{ъ}з^{ъ}л^{а}т′и́т′*) све позлатити. — Иззубри́ть (*^{и}з^{ъ}убр′и́т′*) набубати. — Изъ зали́ва (*^{и}з^{а}л′и́в^{ъ}*) из залива. — Во́зъ застря́лъ[1] (*во́з^{а}стр′а́л*) воз се заглибио. — Гря́зь зимо́й (*гр′а́з′^{и}мо́й*) блатиште је зими.

г) за с и с′: Сори́ть (*со́р′^{и}т′*) заваљати. — Васъ сами́хъ я ви́дѣлъ (*вас^{а}м′и́х йа·в′и́д′^{э}л*) баш вас сам видео. — Въ нёмъ спѣсь сильна́ (*в·н′о́м с′п′ѣс′^{и}л′на́*) он је охол.

д) за х: Монахъ хвораетъ (*м^{а}наха^{в}ра́й^{э}т*) калуђер је болестан, и т. д.

2. за дуге сонорне: а) за м и м′: Намъ ма́ло ну́жно (*нам^{а}л^{ъ} ну́ж^{ъ}*) нама мало треба. — Вамъ ма́ма кла́няется (*вам^{а}м^{ъ} кл^{а}н′^{э}й^{э}ц^{ъ}*) моја мати вас поздравља. — Семь минýтъ (*с′е́м′^{и}ну́т*) седам минута.

б) за н и н′: Онъ насъ обману́лъ (*о́нас ^{а}бм^{а}ну́л*) он нас је преварио. — Огонь не·гори́ть (*^{а}го́н′^{э}г^{а}р′и́т*) ватра не гори. — Не хочу́ во́нь ню́хать (*н′^{э}·х^{а}ч′у́ во́н′у́х^{ъ}т′*) нећу да ми смрад иде у нос.

в) за л и л′: Бы́лъ лаба́зъ, да сгорѣ́лъ (*бы́л^{а}ба́с, д^{ъ}·зг^{а}р′е́л*) ту је некад била продавница брашна, па је изгорела. — Мо́ль лети́ть (*мо́л′^{э}т′и́т*) мољац лети.

г) за р и р′: Топоръ ру́хнулъ (*т^{а}по́ру́хну^{л}*) паде секира. — Ца́рь рѣши́лъ (*ца́р′^{э}шы́л*) цар је одлучио, и т. д.

Напомена. Према речима ска́зъ прича, сказа́ть рећи (несложено каза́ть долази ретко, а и другог је значења) пише се и: **разска́зъ** прича, **раз-ска́зать** испричати, и т. д., а говори се: рас-ка́зъ, рас-каза́ть (некад се тако и писало), дакле: *р^{а}скас, р^{ъ}ск^{а}зат′*, а не: *р^{а}сказ, р^{ъ}ск^{а}зат′*. Исто тако, према спроси́ть запитати, пише се и: **раз-спроси́ть**, а у живој речи чује се: рас-проси́ть, т. ј. *р^{ъ}спр^{а}с′ит′*, а не: *р^{ъ}спр^{а}с′ит′*.

130. II. Ако су сугласници, од којих је постао дуг фрикативан или соноран сугласник, различити по мекоћи, онда:

1. Тврд пред меким управља се према том, какав је спој:

а) у речима, сложеним с префиксом или с предлогом, тврд пред меким прешао је у мек и добио се дуг мек сугласник.

---

[1] Наглашен самогласник оне речи, на којој је логички акценат, истакнут је црњим словом.

Примери: Ввести́ *(в̱'ᵉс'т'и́)* увести. — Иззя́бнуть *(ᵘз̱'а́бнᵘт')* озепсти. — Разсѣ́ять *(рᵃс̱'е̂і̯ᵗт')* растурити. — Въ ведро́ *(в̱'ᵉдро́)* у ведро. — Изъ земли́ *(ᵘз̱'ᵉмл'и́)* из земље. — Изъ села́ *(ᵘс̱'ᵉѧа́)* из села. — Съ сѣ́номъ *(с̱'е́нᵇм)* са сеном. — Черезъ си́лу *(ч'ᵗр'ᵉс̱'и́ѧᵘ)* преко мере (радити), и т. д.

б) у осталим спојевима (т. ј. ако се без прекида изговоре две речи) тврд пред меким остаје и добива се дуг сугласник, ком је почетак тврд, а завршетак мек, т. ј. почињући као тврд, он прелази у мек и као такав се свршује (оваке дуге бележимо *зз'*, *сс'*, и т. д.).

Примери: Ма̀рковъ‿финти́тъ *(ма̀ркᵇфф'ᵘн'т'и́т)* Марков се прави важан. — Насъ‿си́лой взя́ли *(насс'и́ѧᵇі̯ вз'а́л'ᵘ)* насилно су нас одвели. — Въ тебѣ́ бѣ́съ‿сиди́тъ *(фᵊт'ᵉб'е́ б'е́сс'ᵘд'и́т)* који ти је ђаво?! — Мо̀хъ‿хирѣ́етъ *(мо̀хх'ᵘр'е̂і̯ᵗт)* маховина кржљави. — Вамъ‿мѣ́сто бу́детъ *(вамм'е́стᵇ бу́д'ᵗт)* наћи ће се за вас место. — Онъ‿несётъ *(онн'ᵉс'о́т)* он носи. — Онъ пошёлъ‿лѣ́сомъ *(онᵊпᵃшо̀ѧл'е́сᵇм)* отишао је кроз шуму. — Дво̀ръ‿ря́домъ *(дво̀рр'а́дᵇм)* двориште је ту одмах, и т. д.

2. Мек пред тврдим остаје мек у свима спојевима, и дугом сугласнику, добивеном из таког спајања, почетак је мек, а завршетак је тврд, т. ј. почињући као мек, он прелази у тврд, и као такав се свршује (бележимо: *з'з*, *с'с*, и т. д.).

Примери: Сквозь замо́къ *(сквоз'з̱ᵃмо́к)* кроз браву. — Близъ[1] зали́ва *(бл'из̱'з̱ᵃл'и́вᵇ)* близу залива. — Бро̀сь‿сапо́гъ *(бро̀с'с̱ᵃпо́к)* баци чизму. — Во́нь‿насъ ду́шитъ *(во́н'нас ду́шᵗт)* смрад нас гуши. — И́сподволь‿лу́чше сдѣ́лать *(и́спᵇдвᵇл'ѧу́ч̱ᵗ* [§ 137, б, нап. 2] *з'д'е́ѧᵇт')* боље је то урадити полако. — Во́нъ па́харь‿рабо́таетъ *(во́н па́хᵇр'рᵃбо́тᵇі̯ᵗт)* ено, орач ради, и т. д.

Наномене. 1. Меки уснени *ф'*, *м'* могу пред тврдим усненима изгубити мекоћу, и место *ф'ф*, *м'м* (књиж. изговор) може се чути *ф̱*, *м̱*: У ней бро̀вь‿фальши́вая *(ᵘᵊн'ᵉјо́ бро̀ф'фᵃл'шы́вᵇі̯ᵇ*, или: *ᵘᵊн'ᵉјо́ бро̀ф̱ᵃл'шы́вᵇі̯ᵇ)* обрва јој је лажна. — О́зимь‿мы посѣ́яли *(о́з'ᵘм'мы пᵃс'е̂і̯ᵗл'ᵘ*, или: *о́з'ᵘм̱ы...)* озимицу смо посејали, и т. д.

---

[1] упр. близь (§ 46, нап. 3).

2. Спој крóвь‿вскипѣ́ла [= крв је узаврела (у њему)], изговорен без прекида, звучи: *крóф'фск'ᵘп'éѧᵇ* (књиж. изговор), или: *крóфск'ᵘп'éѧᵇ* (место вскипѣ́ть, откуд једначењем јасног с муклим фскипѣ́ть, чује се дијалектички и: скипѣ́ть).

б) Тобоже дуги сугласници.

Тобоже дуги сугласници (§ 125, 2, б), дакле они који постају 131.
од двају експлозивних (*б*, *п*; *д*, *т*; *г*, *к* и меки им парњаци, у колико долазе један до другог; о дугом *ц* и *ч* биће доцније говора), тврди су или меки, у главном, према том какав је други од она два сугласника, од којих је дуг поникао, јер први, као што знамо, вреди само као мала почивка, пре него што се други изговори. Ова почивка (¯) није безбојна; она је тврда, ако стоји место тврдог, а мека, ако стоји место меког сугласника (у првом случају језик артикулује као да хоћемо да искажемо тврд сугласник, и последица је тврда нианса почивке, а у другом — као да хоћемо да искажемо мек, и последица је мека њезина нианса; изговòри: онъ рỳбитъ‿дровá = он цепа дрва, и: рубѝть‿дровá = цепати дрва, па ћеш ову разлику лепо осетити: у првом споју добиће се тврда почивка + *д* [¯ + *д*], а у другом — мека почивка + *д* [¯' + *д*]; пореди и срп. «вȍд‿ћýти» и: «вȍђ‿ћýти»). Иначе и овде вреди оно, што је речено код правих дугих сугласника (§ 129):

1. Два једнака тврда експлозивна сугласника дају дуг 132.
тврд (т. ј. тврда почивка + тврд сугласник), а два једнака мека експлозивна сугласника дају дуг мек (т. ј. мека почивка + мек сугласник; прве бележимо: *б̲*, *п̲*, *д̲*, *т̲*, и т. д., а друге: *б̲'*, *п̲'*, *д̲'*, *т̲'*, и т. д.).

Примери: Лòбъ‿болúтъ (*ѧòб̲ᵃл'úт*) чело боли. — Гòлубь‿бѣжúтъ (*гòѧᵘб̲'ᵉжы́т*) голуб трчи. — Сỳпъ‿пустóй (*сỳп̲ᵘстóі̯*) чорба без меса. — Отдáча (*ад̲áч'ᵇ*) враћање. — Óтдыхъ (*óд̲ᵇˡх*) одмор. — Подъ дýбомъ (*пᵃд̲ýбᵇм*) под храстом. — Оттýда (*ᵃт̲ýд̲ᵇ*) оданде. — Подъ тóполемъ (*пᵃт̲óпᵇл'ᵇм*) под јабланом. — Хоть‿тя́пкой рубú (*хᵇт̲'áпкᵇі̯ рᵘб'ú*) ма сатаром сеци. — Острóгъ‿горúтъ (*ᵃстрóг̲ᵃр'úт*) гори казнени завод. — Э́тотъ дурàкъ‿кýритъ (*éтᵇт дᵘрàк̲ýр'ᵗт*) ова будала пуши, и т. д.

133. 2. Од двају експлозивних сугласника, неједнаких по мекоћи:

а) тврд пред меким обично прелази у мек, ако је спој с префиксом или с предлогом, а у осталим спојевима остаје; у првом случају добива се, дакле, мека почивка + мек сугласник (§ 132), а у другом — тврда почивка + мек сугласник (оваке дуге бележимо, као и иначе, § 130, б: *бб'*, *дд'*, и т. д. = ¯ + *б'*, ¯ + *д'*).

Примери: а) спојеви с префиксом или с предлогом: Поддѣ́лка *(п^{а}д'е́лк^{ъ})* фалсификат. — Подъ де́ревомъ *(п^{а}д'е́р'^{ъ}в^{ъ}м)* под дрветом. — О́ттепель *(о́т'^{ъ}п'^{ъ}л')* југовина. — Оттяну́ть *(^{а}т'^{е}ну́т')* одвући. — Отъ тебя́ *(^{а}т'^{е}б'а́)* од тебе, и т. д.

б) остали спојеви: Онъ всё въ по́гребъ бѣ́гаетъ *(он-фс'о́ ф-по́гр'^{ъ}бб'е́г^{ъ}і^{ъ}т)* он све нешто трчка у подрум. — Пло́дъ дѣли́ть *(пло́дд'^{е}л'и́т')* делити плод. — Ро́тъ тебѣ зажму́тъ *(ро́тт'^{е}б'е з^{а}жму́т)* запушиће ти уста. — Я ра́дъ тебя ви́дѣть *(і^{а}-ра́тт'^{е}б'а в'и́д'^{ъ}т')* мило ми је што те видим. — Сто́гъ ги́бнетъ *(сто́гг'и́бн'^{ъ}т)* стог пропада (н. пр. од поплаве). — Ма̀льчикъ ки̇̀нулъ ка́мень *(ма̀л'ч'^{и}кк'и̇нуѧ-ка́м'^{ъ}н')* дечак је бацио камен, и т. д.

б) мек сугласник пред тврдим остаје увек мек и вреди као мека почивка пред тврдим сугласником (бележимо, као и у § 130, 2: *п'п*, *д'д*, и т. д. = ¯' + *п*, ¯' + *д*).

Примери: Сы̀нь прошла́ *(сы̀п'пр^{а}шѧа́)* егзема је прошла. — Вѣдь давно́-его не́ было *(в'^{ъ}д'д^{а}вно́-і^{е}во н'е́-б^{ы}ѧ^{ъ})* одавно нам не долази. — Бу́демъ иска̀ть доро́гу *(бу́д'^{ъ}м ^{и}ска̀д'д^{а}ро́гу)* тражићемо пут. — Хоть топоро́мъ руби́ *(х^{ъ}т'т^{ъ}паро́м р^{у}б'и́)* ма секиром секао (не можеш расећи), и т. д.

в) Дуго *ж* и дуго *ш*.

134. **Дуго** *ж*. I. Обично *ж* увек је тврдо (§ 22), а дуго *ж* може бити тврдо или меко (при изговарању меког, као и иначе код сугласника̂ те врсте, издиже се и предњи део језика према предњем тврдом непцу, § 13).

II. Дуго *ж* добива се, ако се једно до другог стеку два *ж* (*жж*) или групе *шж*, *сж*, *зж*, које једначењем дају

опет *жж* (пореди срп.: «још жѐшће = јож-жѐшће = јожѐшће»; «кроз жи̏то = крòж-жито = крòжито»; «раз-жа̀лити = ра̀ж-жалити = ра̀жалити», и т. д.). Дуго *ж* је, дакле, прави дуг глас, јер су се у њега стопила два једнака фрикативна сугласника (§ 125,2,а).

III. Да ли ће дуго *ж*, добивено из једне од горњих група, бити тврдо или меко, стоји до тога, на ком је месту поникло:

1. Ако оба *ж* припадају основи, дуго *ж* је меко *(ж̲′)*; графички овакво *ж* обележено је групама *жж* или *зж*.

Примери: а) писано *жж:* жжёть *(ж̲′о́т)* пече, жеже; жужжа́ть *(жу ж̲′а́т′)* зујати; дро́жжи, множ. *(дро́ж̲′и)* квасац; вы́жженный *(вы́ж̲′ᵉнᵒі)* испаљен.

б) писано *зж:* по́зже *(по́ж̲′ᵉ)* доцније; е́зжу *(је́ж̲′у)* путујем; бры́зжу *(бры́ж̲′у)* прскам; пригвозжу́ *(пр′иɡва ж̲′у́)* приковаћу; визжу́ *(в′и ж̲′у́)* цичим; дребезжи́ть *(др′ᵉб′ᵉ ж̲′и́т)* звечи (прозор кад кола иду), и т. д.

Напомене. 1. Меко дуго *ж* чује се и у речима **возжа́** кајас, и **можжеве́льникъ** смрека (дакле: *ва ж̲′а́, мᵒ ж̲′ᵉв′е́л′нᵘк*); затим у свима падежима сем номинатива и акузатива једнине од именице **до́жжъ** дажда, киша: ген. дожжа́, дат. дожжу́, и т. д. = *да ж̲′а́, да ж̲′у́*, и т. д. (у ном.-акуз. једн. јасно *ж̲′* прешло је на крају речи у мукло *ш′*, дакле: *до́ш′*; поред до́жжъ, дожжа́ има и до́ждь, дождя́; види § 155,з, нап. 2).

2. Поред **дро́жжи,** множ. *(дро́ж̲′и)* квасац, има и: дро́ждии (више о свима досад споменутим речима [нап. 1—2] види у посебном де̑лу).

2. Ако̀ оба *ж* не припадају основи, дуго *ж* је тврдо *(ж̲)*. Оно долази:

а) у сложеницама с префиксом и у речима кад стоје с предлогом (и у једном и у другом случају обележено групама *зж* и *сж*).

Примери: из-жо́га *(и ж̲о́іᵡ)* љутина (кад мори човека); из-жа́рить *(и ж̲а́р′ит′)* испећи; воз-же́чь *(ва ж̲е́ч′)* подстаћи (н. пр. свађу); раз-жига́ть *(рᵡ ж̲ᵇі ɡа́т′)* распаљивати; с-жёгъ *(ж̲о́к)* спалио је;

с=жа́лъ *(ж̱а́ѧ)* сажео је, и т. д. || съ жа́ромъ *(ж̱а́рᵇм)* с одушевљењем (говорити); съ жено́ю *(ж̱ᵉно́і̯ᵘ)* са женом; изъ жи́зни *(ᵘж̱ы́з'н'ᵘ)* из живота; изъ живота́ *(ᵘж̱ᵇᵃта́)* из трбува, и т. д.

б) при непрекидном изговарању двеју речи, од којих се једна свршује на *ж, ш, с* или *з*, а друга почиње гласом *ж*, т. ј. кад се опет стеку споменуте групе *жж, шж, сж, зж* (§ 134, п).

Примери: Ро́жь жну́тъ *(ро́ж̱ну́т)* раж жању. — Торга̀шъ жи́во ушёлъ *(тᵃрга̀ж̱ы́вᵇ ᵘшо́ѧ)* прекупац пешто брзо оде. — Вѣдь ва́съ жалѣ́ютъ *(в'ᵉт'=ва́ж̱ᵃл'е̂і̯ᵘт)* та то вас жале, и т. д.

Напомена. Из групе *ж'ж* добиће се дуго *ж*, ком је почетак мек, а завршетак тврд: Они́ вро́зь живу́тъ *(ᵃн'и́ вро́ж̱'ж̱ᵇ-ву́т)* они не живе заједно.

135. **Дуго** *ш* (прави дуг сугласник, као и дуго *ж*, § 134, п) може бити такође тврдо или меко (при изговарању меког *ш* исто издизање језика као и иначе код меких).

1. Тврдо дуго *ш (ш̱)* добива се кад се једно до другог нађу два *ш (шш)* или при стицају група̂ *жш, сш* и *зш*, које једначењем дају опет *шш* (пореди срп.: «без шва̂ље = бѐс-шва̄ље = бѐш-шва̄ље = бѐшва̄ље»; «из-ша́рати = ис-ша́рати = иш-ша́рати = ишáрати»; «кроз шу̏му = крòс-шуму = крòш-шуму = крòшуму», и т. д.).

Примери: Ваш̱ъ шёлкъ ху́же *(ваш̱о́ѧк ху́жᵉ)* ваша свила је гора. — Рòжь шуми́тъ *(рòш̱ᵘм'и́т)* раж шуми. || вы́сшій *(вы́ш̱ᵇі̯)* највиши; сши́лъ *(ш̱ы́ѧ)* сашио; съ шу́момъ *(ш̱у́мᵇм)* с виком; || ни́зшій *(н'и́ш̱ᵇі̯)* најнижи; безшу́мно *(б'ᵉш̱у́мнᵇ)* мирно, без вике; безъ ша́шки *(б'ᵉш̱а́шк'ᵘ)* без сабље (види речник), и т. д.

2. Меко дуго *ш (ш̱')* које се чује н. пр. у говору образ. Московљана (књижевни изговор), постало је, као што знамо (§ 72), упрошћавањем групе *ш'ч'*; у писању оно је обележено словом *щ* или групама *сч, зч* и *жч*, које једначењем дају опет *ш'ч'* (пореди срп.: «рòжчић = рòшчић»; «ис-чи̏стити = и̏шчистити»; «раз-чи̏нити = рас-чи̏нити = рашчи̏нити», и т. д.).

Примери: щаве́ль *(ш̱'ᵉв'е̂л')* кисељак; набо́рщикъ *(нᵃбо́рш̱'ᵘк)* слагач (у штампарији); разно́счикъ *(рᵃзно́ш̱'ᵘк)* разносач; гру́зчикъ *(гру́ш̱'ᵘк)* онај што товари; мужчи́на *(мᵘш̱'и́нᵇ)* мушкарац, и т. д. (види и примере у § 72).

г) Дуго *ц* и дуго *ч*.

Дуго *ц* **и** *ч*. 1. Обично *ц* увек је тврдо (изузев случај у § 167), а обично *ч* увек је меко, па такви су ти сугласници и онда, кад су удвојени, т. ј. дуги. И један и други спадају у тренутне гласове, према том дужина им је тобожња (§ 125, 2, б). **136.**

2. Дуго *ц*, *ч* (*ц̱*, *ч̱'*) постаје: **137.**

а) у прилици кад сваки сугласник може у руском бити дуг, т. ј. кад се две речи, од којих се једна свршује, а друга почиње гласом *ц* или *ч*, изговоре без прекида.

Примери: Отѐцъ‿цѣ́нитъ его́ (*ᵃт'ѐц̱е̂н'ᵗт і̯ᵉво́*) мој отац га поштује. — Купѐцъ‿цѣлико́мъ купи́лъ това́ръ (*кᵘп'ѐц̱ᵗл'ᵘко́м кᵘп'и́ѧ тᵃва́р*) трговац је купио сву робу. — Э́то до́чь‿чита́ла (*е́тᵛ до́ч̱'ᵘта́ѧᵛ*) то је кћи читала (а не син). — Стои́тъ то̀чь въ то́чь‿часово́й (*стᵃи́т то̀ч-ф-то́ч̱'ᵗсᵃво́і̯*) стоји као стражар на стражи, и т. д.

б) кад пред *ц* или *ч* дође *т* или *д*, дакле кад се стеку групе *тц*, *тч* и *дц*, *дч* (у последњима, једначењем јасног *д* с муклим *ц*, *ч*, добило се опет *т*, дакле исто што у првима). У српском, у оваким групама, *т* је испало (пореди: «о̀тац, ген. о̀ца» — од *отца, од старог: отьца; «гра́дац, ген. гра́ца» — од *градца, од старог: градьца; «код ца̏ра = ко̀цара — од *котцара»; «од чо̀века = очо̀века — од *отчовека», и т. д.); у руском, у оваким групама, *т* је остало, те тако се и ту добило дуго *ц*. [Као што је познато, *ц* је сливено из *т͡с*, а *ч'* из *т'͡ш'* (§ 71), дакле свако из једног експлозивног гласа (*т*) и једног фрикативног (*с* или *ш*); сад, ако спреда дође још једно *т*, два једнака експлозивна гласа нађу се један до другог, и први, према § 125, 2, б, вреди као мала почивка, пре него што се изговори други, дакле: *т* + *т͡с* (*ц*) = ¯ + *т͡с* (*ц*), и: *т* + *т'͡ш'* (*ч'*) = ¯ + *т'͡ш'* (*ч'*)].

Примери: 1. групе **тц, дц:** а) у именицама типа: оте́цъ отац, бра́тецъ братац, молоде́цъ соко (кад се каже за кога), коло́децъ бунар — ген. отца́, бра́тца, молодца́, коло́дца = *ᵃц̱а́*, *бра́ц̱ᵛ*, *мᵛѧᵃц̱а́*, *кᵃѧо́ц̱ᵛ*; || б) у бројевима: оди́ннадцать

једанаест, двѣна́дцать дванаест, и т. д. = *ᵃд'и́нъцът'*[1], *д'в'ᵉна́цът'*; два́дцать двадесет, три́дцать тридесет = *два́цът'*, *тр'и́цът'* (**II**, § 202, 1 и 2); || в) у сложеницама с префиксом: отцѣпи́ть откачити, подцѣпи́ть укебати = *ᵃцᵉп'и́т'*, *пъцᵉп'и́т'*; || г) у речима с предлогом: отъ царя́ од цара = *ᵃцᵃр'а́*; отъ ци́рка од циркуса = *ᵃцы́ркъ*, и т. д.

2. групе **тч, дч:** совѣ́тчикъ *(сᵃв'е́ч'ᵘк)* саветник (који коме даје савете); лазу́тчикъ *(ѧᵃзу́ч'ᵘк)* ухода; докла́дчикъ *(дᵃкѧа́ч'ᵘк)* референт; подря́дчикъ *(пᵃдр'а́ч'ᵘк)* предузимач; во́тчина *(во́ч'ᵘнъ)* баштина; солда́тчина *(сᵃѧда́ч'ᵘнъ)* солдачија (војничка служба); азіа́тчина *(ᵃз'ᵘа́ч'ᵘнъ)* азијатство (азијатски поредак и обичаји); о́тчество *(о́ч'ᵉствъ)* име по оцу; отчего́ *(ᵃч'ᵉво́)?* зашто?; то́тчасъ *(то́ч'ᵉс)* одмах (н. пр. дошао је); подча́съ *(пᵃч'а́с)* каткад; подчини́ть *(пъч'ᵘн'и́т')* покорити; отъ человѣ́ка *(ᵃч'ᵉѧᵃв'е́къ)* од човека, и т. д.

Напомене. 1. О речи **пору́чикъ** поручик, и о другима, у којима *ч* звучи такође као *ч'*, биће говора у посебном де̂лу.

2. У **лу́чшій** најбољи, и у прилогу **лу́чше** боље, *-чш-* вреди или као *ч'* (књижеван изговор), или као *ч'ш* (књишки изговор), дакле: *ѧу́ч'ᵉі*, *ѧу́ч'ᵉ*, или: *ѧу́ч'шыі*, *ѧу́ч'шᵉ*.

в) у завршецима *-тся* и *-ться*, у повратних глагола: мы́ться *(мы́цъ)* умивати се; кро́ются *(кро́іᵘцъ)* скривају се, и т. д. (§ 95, 1).

Додаци. 1. С погледом на све што је досад речено о дугим сугласницима, треба добро разликовати не само у писању, него и у изговору: по-держа́ть подржати (н. пр. што у руци) и: под-держа́ть потпомоћи; по-да́ть дати, и: под-да́ть додати (види речник); о-дѣли́ть дати (коме од свог) и: от-дѣли́ть одвојити; суди́ть судити, и: с-суди́ть позајмити; сори́ть ђубрити, правити ђубре, и: с-со́рить завађати (кога с ким); по-чини́ть поправити, и: под-чини́ть покорити, и т. д. Прво је: *пъд'ᵉржа́т'*, *пᵃда́т'*, *ᵃд'ᵉл'и́т'*, *сᵘд'и́т'*, *сᵃр'и́т'*, *пъч'ᵘн'и́т'*, а друго: *пъд'ᵉржа́т'*, *пᵃда́т'*, *ᵃд'ᵉл'и́т'*, *сᵘд'и́т'*, *со́р'ᵘт'*, *пъч'ᵘн'и́т'*.

2. О постајању дугих сугласника у самој речи (основа или основа + наставак, н. пр. ра́нній ра̂ни = *ра́н'ᵉі*) биће говора

---

[1] Оди́ннадцать пише се с два *н (нн)* из етимолошких обзира (постало из: оди́нъ на десять); у живом говору чује се обично *н* према броју четы́рнадцать четрнаест.

у посебном дȇлу. Овде нека је само споменуто да се у речима типа **рȗсскій** и **францȗзскій,** из етимолошких обзира, пише *сс* и *зс* (од *зс* једначењем добило се опет *сс*), а говори се *с*, дакле: *рȗскъі, фрᵃнцȗскъі*. И именицу **искȗство** (= уметност) и речи од ње изведене, као: искȗственный (= вештачки), неки пишу са два *с (сс)*; у живом говору чује се и овде само просто *с*: *ᵘскȗствъ, ᵘскȗсʹтвʹᵉнъі*.

Удвојени сугласници у туђим речима. И у туђим речима, ако је тако у језику, из ког је реч узета, Руси обично пишу удвојен сугласник, а изговарају га врло ретко. Како је дуго *н* (графички *нн*) обична појава у руским речима, оно се чује и у неколиким туђицама, писаним са два *н*; отуд А́нна = *а́нъ*, ва́нна када (за купање) = *ва́нъ;* тако исто ма́сса много = *ма́съ*. Иначе, удвојени сугласници у туђим речима вреде у књиж. изговору као један, обичан: аттеста́ть *(ᵃтʹᵋста́т)* сведоџба, алле́я *(ᵃлʹе́ᵎъ)* алеја (стаза, оивичена дрвећем), илл́юзія *(ᵘлʹю́зʹиᵎъ)*, кла́ссъ *(кла́с)* разред, металли́ческій *(мʹᵉтᵃлʹи́чʹᵉскъі)* металан, ми́ссія *(мʹи́сʹиᵎъ)* посланство, миссіоне́ръ *(мʹиссʹиᵃнʹе́р)* мисионар, профе́ссоръ *(прᵃфʹе́сър;* неки и пишу с једним *с*) професор универзитета или ког вишег научног завода, и т. д. Само у говору богослова и оних људи који сувише верују штампаној речи и за њом се поводе, чује се н. пр. комиссія, комме́рческій трговачки, терра́са, и т. д., као: *кᵃмʹи́сʹиᵎъ, кᵃмʹе́рчʹᵉскъі, тʹᵉра́съ* (об. *кᵃмʹи́сʹиᵎъ, кᵃмʹе́рчʹᵉскъі, тʹᵉра́съ*). **138.**

Преглед уз §§ 128—137. I. Прави дуги сугласници. **139.**

1. Два једнака фрикативна сугласника (сем *ж, ш*) или два једнака сонорна сугласника:

а) ако су оба тврда, дају дуг тврд сугласник: изъ зали́ва *(ᵘᵎᵋᵃлʹи́въ)* из залива; вамъ ма́ма кла́няется *(вамма́ъ кла́нʹᵉᵎᵉцъ)* моја мати вас поздравља.

б) ако су оба мека, дају дуг мек сугласник: гря́зь_зимо́й *(грʹа́ᵎᵋʹᵘмо́ᵎ)* блатиште је зими; мо́ль_лети́тъ *(мо́лʹᵋтʹи́т)* лети мољац (§ 129).

в) ако је први тврд, а други мек, онда: α) у спојевима с префиксом или с предлогом први се изједначио с другим и добио

се дуг мек сугласник: изъ землѝ *(ᵘз̲′ᵋмл′ѝ)* из земље. β) у осталим спојевима нема једначења по мекоћи, и дуг сугласник, добивен на тај начин, почиње као тврд, а завршује као мек: насъ сѝлой взя̀ли *(насс′ѝᵃᵎ взʼа̀л′ᵘ)* насилно су нас одвели; онъ несётъ *(онн′ᵋсʼо́т)* он носи (§ 130,1).

г) ако је први мек, а други тврд, нема једначења, и дугом сугласнику, који се тако добије, почетак је мек, а свршетак је тврд: сквозь замо́къ *(сквоз′ᶻᵃмо́к)* кроз браву; во́нь_насъ ду́шитъ *(во́н′нас ду́шᵗт)* гуши нас смрад (§ 130,2).

2. Дуго *ж* меко је или тврдо:

а) меко је, ако оба *ж* припадају основи (писано *жж* или *зж*): жжётъ *(ж̲′о́т)* жеже, уѣзжа́ть *(уᵢᵋж̲′а́т′)* одлазити откуд;

б) тврдо је, ако оба *ж* не припадају основи, већ прво припада префиксу (писано *зж, сж*), предлогу или другој којој речи (графичке групе *жж, шж, сж, зж*): из-жа́рить *(ᵘж̲а́р′ᵘт′)* испећи; с-жёгъ *(ж̲о́к)* спалио; съ жа́ромъ *(ж̲а́рᵇм)* с одушевљењем; изъ жѝзни *(ᵘж̲ы̀з′н′ᵘ)* из живота; ро́жь_жнýтъ *(ро́ж̲ну́т)* раж жању, и т. д. (§ 134).

3. Дуго *ш* меко је или тврдо:

а) меко је, ако је постало из групе *ш′ч′* (писано: *щ, сч, зч, жч*): щу́ка *(ш̲′у́кᵇ)* штука; счита́ть *(ш̲′ᵘта́т′)* бројити; прика́зчикъ *(пр′ᵘка́ш̲′ᵘк)* трговачки помоћник; мужчи́на *(мᵘш̲′и́нᵇ)* мушкиње, и т. д.

б) тврдо је, ако је постало од два *ш* (групе *шш, жш, сш* и *зш*): вашъ шёлкъ ху́же *(ваш̲о́лк ху́ж̲ᵉ)* ваша је свила гора; сто̀рожъ шу́титъ *(сто̀рᵇш̲у́тᵗт)* чувар се шали; сши́ть *(ш̲ы́т′)* сашити; ни́зшій *(н′и́ш̲ᵇᵎ)* најнижи, и т. д. (§ 135).

II. Тобоже дуги сугласници.

1. Два једнака експлозивна сугласника:

а) ако су оба тврда, дају дуг тврд сугласник, т. ј. вреде као тврда почивка + тврд сугласник: подъ ду́бомъ *(пᵃд̲у́бᵇм)* под храстом;

б) ако су оба мека, дају дуг мек сугласник, т. ј. вреде као мека почивка + мек сугласник: хоть_тя́пкой руби́ *(хᵇт̲′а́пкᵇᵎ ру́б′ѝ)* ма сатаром секао (не можеш пресећи), и т. д. (§ 132).

в) ако је први тврд, а други мек, онда: α) у спојевима с префиксом или с предлогом први се обично изједначио с другим, и добио се дуг мек сугласник, т. ј. мека почивка + мек сугласник: о́ттепель *(о́т̲′ᵗп′ᵗл′)* југовина; подъ де́ревомъ *(пᵃд̲′е́р′ᵗвᵇм)* под

дрветом. β) у осталим спојевима нема једначења по мекоћи, па се ту добила тврда почивка + мек сугласник: сто́гъ‿ги́бнетъ *(сто́г‿и́бн'ᵉт)* стог пропада; я ра́дъ‿тебя ви́дѣть *(і̯а‹ра́тт'ᵉб'а в'и́д'ᵉт')* мило ми је што те видим (§ 133, а).

г) ако је први мек, а други тврд, нема једначења, и резултат је: мека почивка + тврд сугласник: хоть‿топоро́мъ руби́ *(хᵛт'тᵛпᵃро́м рᵘб'и́)* ма секиром секао (не можеш пресећи), и т. д. (§ 133, б).

2. Дуго *ц* и *ч*. Дуго *ц* увек је тврдо, а дуго *ч* увек је меко. Ови гласови постају:

а) кад се једно до другог стеку два *ц* или два *ч*: отѐцъ‿цѣ́нитъ‹его̀ *(ᵃт'ѐц̯ѣ́н'ᵉт‹і̯ᵉво̀)* мој отац га поштује; э́то до́чь‿чита́ла *(е́тᵛ до́ч̯'ᵘта́ѧᵛ)* то је кћи читала (а не син), и т. д.

б) кад пред *ц* или *ч* дође *т* или *д* (групе *тц, тч, дц, дч*): ген. отца́ *(ᵃца́)* оца, коло́дца *(кᵃѧо́цᵛ)* бунара; два́дцать *(два́цᵛт')* двадесет; совѣ́тчикъ *(сᵃв'ѐч̯'ᵘк)* саветник (који кога светује), подчини́ть *(пᵛч̯'ᵘн'и́т')* покорити;

в) у завршецима повратних глагола *-тся* и *-ться* = *-цᵛ*: мо́ется *(мо́і̯ᵉцᵛ)* умива се; мы́ться *(мы́цᵛ)* умивати се (§ 136 и § 137).

љ) Изговор сугласника, неједнаких по звучности.

Неколико напомена. Пре него што приступимо изговарању сугласника, неједнаких по звучности, треба се сетити неких особина њихових, познатих у главном и из српске граматике (види и посебан део) и прêко потребних за јасно разумевање оног што ће даље доћи. **140.**

1. Експлозивни и фрикативни шумни сугласници. При постајању претежне већине сугласника ствара се шум нарочите врсте, који је битна одлика њихова, и по ком се они и зову шумни сугласници. Тај шум може бити двојак, према том каква је препрека, на коју наилази ваздушни ток, пролазећи кроз усну дупљу: **141.**

а) или су говорни органи потпуно склопљени, тако да је усна дупља на том месту сасвим затворена, па ваздушни ток, кад треба да прође, прокине ту препону, и добива се шум од експлозије, као н. пр. кад на једанпут отвориш добро за-

пушену боцу. Препона може постати: кад се склопе горња и доња усна (при изговарању гласова *б* и *п*); кад се крајичак језика упре у кут између горњих предњих зуба и меса изнад њих (при *д* и *т*); кад се задњи део језика приљуби уз меко непце (при *г* и *к*). По шуму од експлозије, који се ствара приликом прокида те препоне, сугласници ове врсте зову се експлозивни (срп. «праскавци»). Такви су, као што смо видели: *б*, *п*; *д*, *т* и *г*, *к*, па такви су и њихови меки парови: *б'*, *п'*; *д'*, *т'*; *г'*, *к'* (код меког *г*, *к* препона је много ниже него код тврдог, § 13,II).

б) или су говорни органи само приближени један другом тако да се између њих начини као теснац, па се ваздушни ток, при пролазу, таре о њега, и добива се шум од трења, као н. пр. кад звиждиш. Теснац може постати: кад се доња усна примакне доњим крајевима горњих зуба (при изговарању гласова *в* и *ф*); кад се горња предња површина језика, која је мало уолучена, примакне горњим предњим алвеолама[1], а крај јој се сасвим приљуби уз доње алвеоле и доње крајеве доњих зуба (при *з* и *с*); кад се предњи крај језика издигне према горњим алвеолама тако да се између језика и предњих зуба начини дугачак полукружан теснац (при *ж* и *ш*); кад се задњи део језика примакне меком непцу (при γ и *х*) или се средина језика примакне тврдом непцу (при *j*, § 5). По шуму од трења, који се ствара приликом пролаза ваздушног тока кроз ту узину и који, код неких гласова, може бити појачан на различите начине (види посебан део), сугласници ове врсте зову се фрикативни[2] (срп. «трвеници»). Такви су, као што смо видели: *в*, *ф*; *з*, *с*; *ж*, *ш*; γ, *х* и *j*, па такви су и њихови меки парњаци, у колико их, разуме се, имају (*j* је увек меко; о меком *х [х']* види § 13,II).

Напомена. У акустичком погледу, експлозивни сугласници су тренутни, а фрикативни су трајни. Први се не могу продужити, дакле не могу бити доиста дуги, а други могу (§ 125,2).

---

[1] испупченост изнад зуба.

[2] лат. fricare = трти.

2. Јасни и мукли шумни сугласници. Шумни сугласници или су само шум, или су и глас, помешан с шумом: 142.

а) ако при њихову постајању гласнице нису затреперile, т. ј. ако су биле размакнуте (као кад дишеш), тако да је ваздушни ток слободно прошао између њих и није их покрётао, сугласник је само шум, поникао у усној дупљи, без икакве примесе гласа. Овакви шумни сугласници зову се: мукли, т. ј. незвучни (упр. безгласни). Мукли су: тврди *п*, *ф*, *т*, *ш*, *с*, *к* и *х*; меки: *п'*, *ф'*, *т'*, *с'*, *к'* и *х'*, затим: сливени из два гласа: *ц* (из *т͡с*) и *ч* (из *т'͡ш'*).

б) ако су пак при постајању шумних сугласника и гласнице затреперile, т. ј. ако су биле затегнуте и скупљене, па их је ваздушни ток у пролазу морао издизати и раздвајати, те су дале глас од себе, сугласник није чист шум, него је шум, помешан с гласом. Овакви шумни сугласници зову се: јасни, т. ј. звучни (упр. гласни). Јасни су: тврди *б*, *в*, *д*, *ж*, *з*, *г* и *γ*; меки *б'*, *в'*, *д'*, *з'*, *г'* и *ј*, затим: сливени из два гласа: *дз* и *д'ж'* (срп. «дзи̑ндзо̑в» и «ца̑к», кад би се изговорило као: «ц'а̑к»; види и преглед јасних и муклих сугласника у § 146).

3. Сонорни сугласници. При постајању шумних сугласника гласа, дакле, може бити (јасни), а може га и не бити (мукли). Ако га има, шум од експлозије или од фрикације ипак је толико јак да превлађује над гласом. При постајању пак сугласника *м*, *н* и *л*, и њихових меких парњака, гласнице увек суделују, дакле и ово су јасни сугласници; и код њих има шума, само што је он друге природе (види посебан део) и слаб је толико да глас превлађује над њим. Зато се ови сугласници зову сонорни[1]. У коло сонорних убраја се и *р* (тврдо или меко). 143.

Напомене. 1. Према оном што је досад речено (§§ 142 и 143), сугласници су, дакле, двојаки: шумни или сонорни. Сонорни су *м*, *н*, *л* и *р* и меки им парњаци, а шумни су сви остали.

2. Како јасних сугласника има две врсте: шумних јасних и сонорних, у даљем разлагању, кад год је говор о првима

[1] лат. sonor = звук.

(а о њима ће, као што ћемо видети, поглавито и бити говора), они су тако и означени («шумни јасни сугласници»). Муклих пак сугласника има само шумних, јер сонорни могу тек изузетно бити мукли (§ 175). Зато ћемо шумне мукле сугласнике звати просто: мукли.

144. 4. Једначење шумних сугласника. Шумни сугласници, неједнаки по звучности, једначе се у свом кругу према том какав је други сугласник: ако је други мукао, и први мора бити мукао, ако је други јасан, и први мора бити јасан. Пред гласовима пак другог типа, дакле пред сонорним сугласницима и пред самогласницима, не може бити никаква подешавања, и шумни сугласници, били јасни или мукли, остају пред њима непромењени.

145. 5. Сугласници *в* и *ј*. Правило о једначењу шумних сугласника, неједнаких по звучности, није обухватило (делимице или сасвим) два шумна јасна сугласника. То су *в* и *ј*.

а) Ако се изговори *в* као уснено-зубни глас (доња усна приближена доњим крајевима горњих зуба; обичан књижевни изговор), већ као уснено-уснени глас (доња усна приближена горњој усни), *в* је врло близу гласу *у*, и у многим дијалектима, кад *в* стоји у почетку речи пред сугласником, одговара му слоговно *у*, а кад стоји на крају речи (иза самогласника) или на крају слога, одговара му *у* неслоговно (бележимо: у̯); пореди у једном дѣлу јужних велико-руских говора (а тако је и у неким северним говорима): *у* по́ли, *уста́л*, *уся́*, *уну́к*, *удава́* (књиж.: въ по́лѣ у пољу, вста́лъ устао, вся́ сва, вну́къ унук, вдова́ удова), и: кро́у̯, любо́у̯, пра́уда, дѣ́ука, ɣало́ука, и т. д. (књиж.: кро́вь крв, любо́вь љубав, пра́вда истина, дѣ́вка девојка [у књиж. језику: девојчура], голо́вка мала глава), затим у срп. (сем горе споменутих примера, као «у̯нук», «у̯дова»): «*в*а̂ш», ген. «у̯ши», па отуд *у* ушло и у номинатив, и добило се «у̯ш», или се *в* из номинатива унело у генитив и у остале падеже, и добило се: «*в*а̂ш», ген. «*в*а̂ши», и т. д. Ова особина гласа *в*, да је у неким приликама врло близу самогласнику, рефлектовала се у двострукој улози коју игра *в* при једначењу шумних сугласника:

α) кад стоји испред шумног сугласника или на крају речи, *в* вреди као шуман јасан сугласник и управља се као и други сугласници те врсте, прелазећи, кад и они, у свој мукао парњак, т. ј. у *ф*.

β) иначе, кад стоји иза ког шумног сугласника у самој речи или у почетку наредне речи, *в* вреди према њему нѐ као јасан сугласник из групе шумних, већ као да је самогласник или соноран сугласник.

б) И *ј*, изговорено с јачим трењем, јасан је шуман сугласник, па зато је и унесено у даље расправљање. Као такав глас, *ј* може стајати само иза сугласника (групе *ј* + сугласник нема у руском), па како је оно врло блиску неслоговном *и* (*i*), т. ј. самогласнику, и како врло лако може прећи у њега (§ 5 и даље), за *ј* вреди исто што и за *в*, кад се нађе иза сугласника, т. ј. *ј* се не влада према шумном сугласнику испред себе као шуман јасан сугласник, већ као да је самогласник или соноран сугласник.

Напомена. Отуд у даљем разлагању, кад год је реч о ком шумном (јасном или муклом) сугласнику пред другим којим шумним јасним сугласником, увек је додано: «сем *в* и *ј*», јер ти гласови, у том положају, не вреде као шумни јасни сугласници.

Преглед шумних (јасних и муклих) сугласника: **146.**

јасни тврди:	б	в	д	ж	з	г	γ	
мукли тврди:	п	ф	т	ш	с	к	х	
јасни меки:	б′	в′	д′		з′	г′		ј
мукли меки:	п′	ф′	т′		с′	к′	х′	

сливени јасни: д͡з д′͡ж′
сливени мукли: ц (= т͡с) ч′ (= т′͡ш′).

1. Шумни јасни и мукли сугласници у самој речи (т. ј. нѐ на крају).

Изговор. За шумне сугласнике, неједнаке по звучности, **147.** вреди исто што и у нашем језику: шумни јасни сугласници, били тврди или меки, кад стоје пред муклима, постају мукли (т. ј. *б* прелази у *п*, *д* у *т*, *г* у *к*, и т. д.), а мукли (тврди

или меки), кад стоје пред шумним јасним сугласницима (изузев *в* и *ј*; види нап. 2 и 3), постају јасни, и ако све то у писању већином није обележено.

Примери: а) шумни јасни пред муклима: ры́бка *(ры́пкъ)* рибица; гу́бка *(гу́пкъ)* сунђер; коро́вка *(кᵃро́фкъ)* кравица: всѣ́ *(фс'е́)* сви; второ́й *(фтᵃро́і̯)* други; всегда́ *(фс'ᵉγда́)* увек; повсю́ду *(пᵃфс'у́дᵘ)* свуда; ло́дка *(ѧо́ткъ)* чамац; гла́дко *(гѧа́ткъ)* глатко; инстр. ху́дшимъ *(ху́тшᵘм)* најгорим; но́жка *(но́шкъ)* мала нога; ло́жка *(ѧо́шкъ)* лажица (кашика); тя́жко *(т'а́шкъ)* тешко (н. пр. болестан); ска́зка *(ска́скъ)* бајка, прича; ни́зко *(н'и́скъ)* ниско; у́зкій *(у́скъі̯)* узан; везти́ *(в'ᵉс'т'и́)* возити; гры́зть *(гры́с'т')* гристи; лѣ́зть *(л'е̂́с'т')* пузати се, и т. д.

б) мукли пред шумним јаснима (сем *в* и *ј*; види нап. 2 и 3): молотьба́ *(мъѧᵃд'ба́)* млаћење (кад млате н. пр. жито); про́сьба *(про́з'бъ)* молба (усмена); сдѣ́лать *(з'д'е́ѧът')* урадити, и т. д. Тако је и у туђим речима: экза́менъ *(ᵉгза́м'ᵗн)* испит; экземпля́ръ *(ᵉгз'ᵉмпл'а́р)* примерак; вокза́лъ *(вᵃгза́ѧ)* железничка станица, и т. д.

Напомене. 1. И сугласници *ц* и *ч*, сложени, као што знамо, из по два мукла гласа (*ц* из *т͡с*, а *ч* из *т͡ш'*), вреде и сами као муклаци, тако да шумни јасни и пред њима прелазе у мукле, н. пр. погребе́цъ мала леденица — ген. погребца́ *(пъгр'ᵉпца́)*; молоде́цъ соко (кад се каже за кога) — ген. молодца́ *(мъѧᵃца́*, од *-тца́*, § 137, б); образе́цъ пример — ген. образца́ *(ᵃбрᵃсца́)*; вдове́цъ удовац — ген. вдовца́ *(вдᵃфца́)*; словцо́ *(сѧᵃфцо́)* речца; овца́ *(ᵃфца́)* овца; овчи́нка *(ᵃфч'и́нкъ)* овчја кожа; рѣ́зче *(р'е̂́с'ч'ᵗ*, откуд једначењем: *р'е̂́ш'ч'ᵗ*, књиж. *р'е̂́ш̲'ᵗ)* оштрије (што рећи), и т. д.

2. Као што је речено у § 145 а, и као што се види и из досад споменутих примера, *в*, кад стоји испред сугласника, вреди као шуман јасан сугласник и, као такав, једначи се с њим, ако је мукао, и прелази у *ф*: голо́вка *(гᵃѧо́фкъ)* мала глава; впро́чемъ *(фпро́ч'ᵗм)* у осталом; зна́вши *(зна́фшᵘ)* знавши, и т. д. Стоји ли *в* иза сугласника, оно је индиферентно, исто као и самогласници и сонорни сугласници, и шумни јасни и мукли остају пред њим без промене: *д*воре́цъ *(двᵃр'е́ц)* дворац; ген. гвоздя́ *(гвᵃз'д'а́)* гвозденог клинца; ген. любви́ *(л'ᵘб'в'и́)* љубави; позво́лить *(пᵃзво́л'ᵘт')* допустити; *ж*ва́чка *(жва́ч'къ)* преживање, и т. д. с непромењеним

јаснима, исто онако као и: свѣ́тъ *(с'в'е́т)* светлост; *шве́я* *(шв'ᵉјá)* шваља; *Тве́рь* *(т'в'ếр')* Твер (град, т. ј. варош, у Русији); *тво́й* *(тво́і̯)* твој; *сво́й* *(сво́і̯)* свој; *ква́кать* *(ква́кᵇт')* крекетати; *хвора́ть* *(хвᵃра́т')* боловати, и т. д. — с непромењеним муклима испред *в*.

3. И *ј* иза сугласника индиферентан је глас (испред сугласника, као што знамо, оно ни не долази, § 145, б), па према том за њега вреди исто што је мало час речено о *в*, т. ј. сугласници испред њега остају непромењени: ружьё *(рᵘжјó)* пушка (*ж* остало јасно), копьё *(кᵃп'јó)* копље (*п'* остало мукло), и т. д.

4. О побочним падежима од именица̂ дёготь катран, ко́готь канца, но́готь нокат, у којима је група *-гт-* дала *-хт-*, дакле: ген. дёгтя, ко́гтя, но́гтя = *д'о́хт'ᵇ, ко́хт'ᵇ, но́хт'ᵇ*, и т. д., дат. дёгтю, ко́гтю, но́гтю = *д'о́хт'ᵘ, ко́хт'ᵘ, но́хт'ᵘ*, и т. д.; затим о облицима лёгкій лак и мя́гкій мек = *л'о́хкᵇі̯, м'а́хкᵇі̯*, као и о компаративима ле́гче лакше, мя́гче мекше = *л'е́хч'ᵉ, м'а́хч'ᵉ* — види § 75.

Писање. И ако се руски правопис, као што се види из споменутих примера, и овде држи историје језика и етимологије, једначење шумних јасних с муклима и муклих с шумним јаснима (сем *в* и *ј*) обележено је каткад и у писању. Тако н. пр. сва́дьба *(сва́д'бᵇ)* свадба, требало би, према горњем начелу, писати управо: сва́тьба (пореди сва́тъ), а здоро́вый *(здᵃро́вᵇі̯)* — сдоро́вый (пореди ст.-сл. **съ-дравъ**); тако исто у прилозима гдѣ *(гд'е)* где, здѣ́сь *(з'д'ếс')* овде, вездѣ́ *(в'ᵉз'д'е́)* свуда, групе гд- и зд- писале би се етимолошки кд- и сд- (пореди ст.-сл. **къде, сьде, вьсьде**). — Слични су примери за мукле сугласнике, написане према изговору: лѣ́стница *(л'ếс'н'ᵘцᵇ; т* се у говору не чује, § 173) степенице, место: лѣ́зтница (пореди лѣ́зеть пење се); за́тхлый *(за́тхлᵇі̯)* загушљив, место: за́дхлый (корен dъch-, пореди срп. «да̀хнути» и рус. до́хнуть = цркавати), и т. д. 148.

Графичка правила о префиксима. I. Префикси[1], који се не свршују на *з*, већ на други који сугласник (говор 149.

[1] Исто што и предлози, само што су сложени с речима; неки од њих, као н. пр. раз-, воз-, низ-, долазе само као префикси.

је, дакле, о сугласничким префиксима), пишу се увек етимолошки, па било да стоје пред јасним или пред муклим сугласницима, а у живом говору бива онако, као што је показано у § 147.

Примери: в=долби́ть *(вдаѧб'и́т')* улити (коме у главу), пише се исто као и: в=ста́вить *(фста́в'ит')* уметнути; об=да́ть *(абда́т')* полити (н. пр. кога водом), исто као и: об=тяну́ть *(апт'єну́т')* превући (каквом материјом, н. пр. намештај); от=би́ть *(ад'б'и́т')* одбити (н. пр. јуриш), исто као и: от=пи́ть *(ат'п'и́т')* отпити; под=гуля́ть *(пъдгул'а́т')* поднапити се, исто као и: под=купи́ть *(пъткуп'и́т')* поткупити, и т. д.

150. II. 1. Код префикса̂, који се свршују на *з*, и то код: воз-, из-, низ-, раз-, роз-, правопис је, у главном, пошао за живом речју, и пред јаснима (исто као и пред самогласницима) *з* остаје, а пред муклима пише се *с*.

Примери: воз-, вос-: воз=буди́ть *(възбуд'и́т')* покренути (н. пр. парницу против кога); воз=да́ть *(ваздáт')* вратити (н. пр. зло за добро); воз=же́чь *(важе̂ч')* дићи (устанак); воз=вы́сить *(ваз-вы́с'ит')* узвисити; воз=мути́ть *(възмут'и́т')* узбунити; воз=обнови́ть *(възъбнав'и́т')* обновити, и т. д., али: вос=пита́ть *(въс'п'ита́т')* васпитати; вос=хваля́ть *(въсхвал'а́т')* хвалити; вос=тре́бовать *(вастр'е́бъвът')* затра̀жити; восше́ствіе *(ваше̂-с'т'в'иі̯ъ)* ступање (на престо), и т. д.

из-, ис-: из=би́ть *(из'б'и́т')* истући; из=гна́ть *(изгна́т')* истерати; из=дава́ть *(издава́т')* пуштати (глас од себе); из=жо́га *(иж̱о́гъ)* горушица, љутина (кад мори кога); из=зя́бнуть *(из̱'а́б-нут')* озепсти; из=вле́чь *(из'в'л'е̂ч')* извести (закључак из чега); из=мя́ть *(из'м'а́т')* изгужвати; из=уми́ть *(изум'и́т')* зачудити (кога), и т. д., али: ис=по́лнить *(испо́ѧн'ит')* испунити; ис=коло́ть *(искаѧо́т')* избости; ис=худа́ть *(исхуда́т')* омршавити (од боловања); ис=треби́ть *(истр'єб'и́т')* уништити; ис=че́знуть *(ис'ч'е́знут'*, или: *иш'ч'е́знут'*, § 72, нап. з) ишчезнути, и т. д.

низ-, нис-: низ=ве́ргнуть *(н'из'в'е́ргнут')* збацити (кога одакле, у в. ст.), али: нис=прове́ргнуть *(н'исправ'е́ргнут')* оборити; нис=ходи́ть *(н'исхад'и́т')* спуштати се (н. пр. тишина, у в. ст.).

раз-, рас- (роз-, рос-): раз=би́ть *(раз'б'и́т')* разбити; раз=гово́ръ *(ръзгаво́р)* разговор; раздѣ́ть *(раз'д'е̂т')* свући, ски-

нути одело (с кога); раз=жига́ть *(р^{ъ}ж^{ы}га́т′)* распаљивати; раз=знако́миться *(р^{ъ}зн^{а}ко́м′^{и}ц^{ъ})* прекинути познанство (с ким); раз=вяза́ть *(р^{ъ}з′в′^{э}за́т′)* развезати; раз=ре́зать *(р^{а}зр′е́з^{ъ}т′)* расећи; раз=иска́ть *(р^{ъ}з^{ы}ска́т′)* наћи, и т. д., али: рас=поро́ть *(р^{ъ}сп^{а}ро́т′)* распарати; рас=кида́ть *(р^{ъ}ск′^{и}да́т′)* разбацати; рас=хва́ливать *(р^{а}схва́л′^{и}в^{ъ}т′)* ковати у звезде (кога); рас=толка́ть *(р^{ъ}ст^{а}ѧка́т′)* разгурати; рас=ши́ть *(р^{а}шы́т′)* изве́сти (н. пр. свилом); рас=чи́стить *(р^{а}с′ч′и́с′т′^{и}т′*, или: *р^{а}ш′ч′и́с′т′^{и}т′)* рашчистити; рас=цвѣсти́ *(р^{ъ}цв′^{э}с′т′и́)* расцветати се, и т. д.

2. Одступања од овог су двојака: **151.**

а) Ако се основна реч почиње гласом *с*, крајње *з*, у споменутим префиксима, остаје у правопису, а у говору, разуме се, једначи се са *с*, откуд *с̲* или *с̲′* (§ 129).

Примери: воз=сла́вить *(в^{а}с̲ла́в′^{и}т′)* прославити (в. ст.); воз=ста́ть *(в^{а}с̲та́т′)* дићи се (на кога); из=ступле́ніе *(^{и}с̲т^{у}пл′ё́н′^{и}і̯^{ъ})* беснило, помама; из=ся́кнуть *(^{и}с̲′а́кн^{у}т′)* исцрпсти се (средства); раз=ста́вить *(р^{а}с̲та́в′^{и}т′)* разместити, и т. д. (раз=счётъ рачун = рас-шчо́тъ = раш-шчо́тъ = *р^{а}ш̲′о́т;* § 135, 2).

б) Префикси без- и через- (чрез-) пишу се увек са *з*.

Примери: без=бо́жный који се не боји Бога, без=гра́мотный неписмен, без=до́мный бескућник, без=жа́лостно немилице, без=забо́тно безбрижно, чрез=выча́йно ванредно, и т. д., исто као и: без=кро́вно без крви, без=поко́йно немирно, без=свя́зно сметено (без свезе), без=че́стно непоштено, через=чу́ръ одвећ, и т. д. — и ако се прво изговара: *б′^{э}збо́жн^{ы}і̯*, *б′^{э}згра́м^{ъ}тн^{ы}і̯*, *б′^{э}здо́мн^{ы}і̯*, *б′^{э}ж̲а́ѧ^{ъ}сн^{ъ}*, *б′^{ъ}з̲^{а}бо́тн^{ъ}*, *ч′р′^{ъ}зв^{ы}ч′а́і̯н^{ъ}*, а друго: *б′^{э}скро́вн^{ъ}*, *б′^{ъ}сп^{а}ко́і̯н^{ъ}*, *б′^{э}с̲′в′а́зн^{ъ}*, *б′^{э}с′ч′е́сн^{ъ}* или: *б′^{э}ш′ч′е́сн^{ъ}*, *ч′^{ъ}р′^{э}ш′ч′у́р.*

Писање сугласничких предлога и њихово једначење са сугласником наредне речи. Исто као и префикси, предлози се сматрају као једна целина с речју уз коју долазе, само што се (као и у српском) пишу увек одвојено и непромењено, без обзира на глас који је за њима (дакле: въ, надъ, отъ, подъ, и т. д.). За једначење њихова крајњег сугласника с наредним почетним сугласником вреди исти закон: шуман јасан пред муклим прелази у мукао, а **152.**

мукао пред шумним јасним (сем *в* и *ј*) — у јасан (§ 147; пореди срп.: «из брда, кроз дрво, над гором» = «и̏з=брда, кро̏з=дрво, над=го̀ром», а: «из пустиње, без тебе, кроз сито, над кућом» = «ис=пу́стиње, бес=тѐбе, кро̀сито, на̀т=кућом»).

Примери: а) шумни јасни пред муклима прелазе у мукле:

безъ, изъ, черезъ кроз: безъ тебя́ *(б'ᵗс'=т'ᵉб'а́)* без тебе; безъ пи́ва *(б'ᵉс'=п'и́вᵇ)* без пива; безъ сы́на *(б'ᵉс̱ы́нᵇ)* без сина; изъ тюрьмы́ *(ᵘс'=т'ᵘр'мы́)* из тамнице; безъ шу́ма *(б'ᵉш̱у́мᵇ)* без ларме; изъ хи́трости *(ᵘс=х'и́трᵇс'т'ᵘ)* из лукавства; изъ числа́ *(ᵘс'=ч'ᵘсѧа́,* или: *ᵘш'ч'ᵘсѧа́)* из броја; черезъ си́лу *(ч'ᵗр'ᵉс̱'и́ѧᵘ)* преко снаге, и т. д.

въ у: въ пу́ть *(ф=пу́т')* на пут (отићи); въ ко́мнатѣ *(ф=ко́мнᵇт'ᵗ)* у соби; въ тишинѣ́ *(ф=т'ᵘшᵘн'е́)* у тишини; въ сѣ́нѣ *(ф=с'е̂н'ᵗ)* у сену; въ ша́лости *(ф=ша́ѧᵇс'т'ᵘ)* у несташности; въ человѣ́кѣ *(ф=ч'ᵗѧᵃв'е̂к'ᵗ)* у човеку; въ царѣ́ *(ф=цᵃр'е́)* у цару, и т. д.

межъ (песн. реч; об. между, § 46, нап. з) међу: межъ стѣ́нъ *(м'еш=с'т'е́н)* између зидова; межъ тополе́й *(м'еш=тᵇпᵃл'е̂і̯)* међу јаблановима, и т. д.

надъ, подъ, передъ (предъ) пред: надъ траво́ю *(нᵇт̱рᵃво́і̯ᵘ)* над травом; надъ собо́й *(нᵇт=сᵃбо́і̯)* над собом; подъ па́лубой *(пᵃт=па́ѧᵘбᵇі̯)* под кровом од лађе; подъ коне́цъ *(пᵇт=кᵃн'е́ц)* при крају; подъ шу́бой *(пᵃт=шу́бᵇі̯)* под бундом; передъ чу́домъ *(п'ᵗр'ᵉч̱'у́дᵇм,* § 137, б*)* пред чудом; передъ ци́ркомъ *(п'ᵗр'ᵉц̱ы́ркᵇм)* пред циркусом; передъ фла́гомъ *(п'ᵗр'ᵉт=фѧа́гᵇм)* пред заставом и т. д.

объ: объ ка́мень *(ᵃп=ка́м'ᵗн')* о̀=камен; объ то́поль *(ᵃп=то́пᵇл')* о̀=јаблан; о́бъ стѣну *(о́п=с'т'ᵗнᵘ)* о̏-зи̂д, и т. д.

б) мукли пред шумним јаснима (сем *в* и *ј*) прелазе у јасне:

къ: къ ба́бушкѣ *(г=ба́бᵘшк'ᵗ)* к старој мајци; къ го́роду *(г=го́рᵇдᵘ,* т. ј. *г̱о́рᵇдᵘ,* или разједначивањем: *γ=го́рᵇдᵘ,* § 76, нап.*)* к вароши; къ зда́нію *(г=зда́н'ᵘі̯ᵘ)* ка згради; къ жи́зни *(г=жы́з'н'ᵘ)* к животу, и т. д.

отъ од: отъ бле́ска *(ᵃд=бл'е́скᵇ)* од сјаја; отъ грани́цы *(ᵃд=грᵃн'и́цᵘ)* од границе; отъ дру́га *(ᵃд̱ру́гᵇ)* од пријатеља; отъ желѣ́за *(ᵃд=жᵉл'е́зᵇ)* од гвожђа; отъ зимы́ *(ᵃд'=з'ᵘмы́)* од зиме, и т. д.

съ: съ бра́томъ *(з=бра́тъм)* с братом; съ голово́ю *(з=гъѧ^а-во́i̯^у)* с главом; съ дѣ́вочкой *(з'=д'е́въч'къi̯)* с девојчицом; съ жа́ждой *(з=жа́ждъi̯*, а отуд: *ж̲а́ждъi̯)* с жеђу; съ знако́мымъ *(з̲н^а ко́м^ы м)* с познаником, и т. д.

Напомене. 1. Пред *в* и *ј* вреди и овде исто што је речено у § 147, нап. 2 и 3: безъ вѣ́ры *(б'^е з'=в'е́р^ы)* без вере; изъ я́мы *(^и з'=ја́м^ы)* из јаме; черезъ воро́та *(ч'^ъ р'^е з=в^а ро́т^ъ)* кроз велика врата (капију); надъ водо́ю *(н^ъ д=в^а до́i̯^у)* над водом; подъ я́блонью *(п^а д'=ја́бѧ^ъ н'i̯^у)* под јабуковим дрветом, и т. д. с непромењеним јаснима, исто као и: къ веслу́ *(к=в'^е сѧу́)* к веслу; къ Я́кову *(к=ја́к^ъ в^у)* к Јакову; отъ вѣ́тра *(^а т'=в'е́тр^ъ)* од ветра; отъ ёлки *(^а т'=јо́ѧк'^и)* од јеле; съ вѣ́рой *(с'=в'е́р^ъi̯)* с вером; съ я́блокомъ *(с'=ја́бѧ^ъ к^ъ м)* с јабуком, и т. д. — с непромењеним муклима испред *в* и *ј*.

2. Муклом *х* јасан је парњак *γ*, али како овај глас ретко долази у књижевном изговору, *х* обично остаје и пред јаснима, дакле: сверхъ жа́лованья *(с'в'е̂р'γ=жа́ѧ^ъ в^ъ н'i̯^ъ* или: *с'в'е̂р'х=жа́ѧ^ъ в^ъ н'i̯^ъ*, § 165, 1, нап. 1) преко плате (добити још толико и толико); поверхъ земли́ *(п^а в'е̂р'γ=з'^е мл'и́* или: *п^а в'е̂р'х=з'^е мл'и́)* изнад земље.

3. О предлозима: близъ близу, сквозь кроз, про́тивъ против, и вокру́гъ унаоколо, види § 156^а.

2. Шумни јасни и мукли сугласници на крају речи.

1. На крају речи, при изговарању јасних сугласника (исто као и при изговарању самогласника кад нису наглашени), рад гласница̂ уопште слаби, па како је њихово звучање код шумних јасних сугласника и иначе подложено шуму, дакле релативно је слабо (§ 143), оно сасвим престаје, и шумни јасни, лишени гласа, остају само шум, т. ј. прелазе у своје мукле парњаке, па се место *б* јавља *п*, место *д* — *т*, место *з* — *с*, и т. д. Према том, шумних јасних сугласника нема у руском на крају речи. **153.**

2. Ако се крај речи уклони, т. ј. ако се наредна реч почиње такође шумним сугласником, па се оба изговоре заједно, без прекида у гласу, дакле као једна целина, закон о

једначењу (§ 144) јавља се у пуној снази, и мукао пред шумним јасним (сем *в* и *ј*) прелази у свој јасан парњак (*п* у *б*, *т* у *д*, *с* у *з*, и т. д.), а пред муклим и пред свима осталим гласовима остаје непромењен.

3. Ако се ово правило потанко разради и поткрепи примерима, добиће се ова слика:

А. Шумни јасни на крају речи.

154. I. На крају речи (изузев предлоге, § 152) шуман јасан сугласник прелази увек у мукао. Почиње ли се наредна реч шумним јасним сугласником (сем *в* и *ј*, § 155, з), а између једне и друге нема ни најмањег прекида у говору, настаје обично једначење, и први сугласник постаје такође јасан.

Примери: Э́то сосѣ́дъ закрича́лъ, то је сусед викнуо = *е́тъ сᵃс'е́т зъкр'ᵘч'а́ѧ;* али: Э́то сосѣ́дъ‿закрича́лъ[1] = *е́тъ сᵃс'е́д‿зъкр'ᵘч'а́ѧ.* — Вотъ обо́зъ застря́лъ, ето караван је застао = *вот=ᵃбо́с зᵃстр'а́ѧ;* али: Вотъ обо́зъ‿застря́лъ = *вот=ᵃбо́з̱ᵃстр'а́ѧ.* — Но́чью моро́зъ бы́лъ, ноћас је било мраза = *но́ч'і̯ᵘ мᵃро́с бы́ѧ;* али: Но́чью моро́зъ‿былъ = *но́ч'і̯ᵘ мᵃро́з‿бы́ѧ.* — Де́негъ бо́льше, чѣмъ ну́жно, новаца има више него што треба = *д'е̂н'ᵗк бо́л'шᵗ, ч'ем=ну́жнъ;* али: Дѐнегъ‿бо́льше, чѣмъ ну́жно = *д'ѐн'ᵗг‿бо́л'шᵗ, ч'ем=ну́жнъ.* — Э́то наро́дъ говори́тъ, то народ вели = *е́тъ нᵃро́т гъвᵃр'и́т;* али: Э́то наро́дъ‿говори́тъ = *е́тъ нᵃро́д‿гъвᵃр'и́т.* — Э́то любо́вь говори́тъ, то љубав говори = *е́тъ л'ᵘбо́ф' гъвᵃр'и́т;* али: Э́то любо́вь‿говори́тъ = *е́тъ л'ᵘбо́в'‿гъвᵃр'и́т.* — Ле́въ дре́млетъ, лав дрема = *л'е́ф др'е́мл'ᵗт;* али: Лѐвъ‿дре́млетъ = *л'ѐв‿др'е́мл'ᵗт.* — Ле́въ бо́рется, лав се бори = *л'е́ф бо́р'ᵗц̱ъ;* али: Лѐвъ‿бо́рется = *л'ѐв‿бо́р'ᵗц̱ъ*, и т. д.

155. II. У свима осталим случајевима шуман јасан сугласник, прешавши на крају речи (опет, разуме се, изузев предлоге, § 152) у мукао, остаје мукао. Дакле:

---

[1] При изговарању без прекида једна реч обично је јаче истакнута, па зато јој наглашен самогласник и овде обележавамо црњим словом.

1. Ако се реч иза њега почиње којим било шумним јасним сугласником, а између једне и друге има прекида у говору (види у § 154 све прве примере, изговорене с прекидом у гласу).

2. Ако је иза њега уопште прекид у говору, као н. пр. на крају реченице или на крају стиха.

Примери: Э́то мой дру́гъ *(е́тъ мої̯ꙿдру́к)* то ми је пријатељ. — Я́ не ра́бъ *(ја́ н'ᵉꙿра́п)* нисам роб. — Они́ꙿнасъ вы́слали вперёдъ *(ᵃн'и́ꙿнас вы́сѧъл'ᵘ ф'п'ᵉр'о́т)* послали су нас напред. — Како́й моро́зъ! *(кᵃко́і̯ мᵃро́с)!* ала је мраз! — Э́то ло́жь *(е́тъ ѧо́ш)* то је лаж. — Онъ кня́зь *(онꙿкн'а́с')* он је кнез. — Лети́тъ бѣ́лый го́лубь *(л'ᵉт'и́т б'е́ѧъі̯ го́ѧуп')* лети бели голуб. — Побѣди́тъ любо́вь *(пъб'ᵉд'и́т л'убо́ф')* љубав ће победити, и т. д.

Напомена. Види и примере у § 244.

3. Ако се реч иза њега почиње самогласником, гласовима *в* или *ј*, или којим било сонорним или муклим сугласником, па било прекида или не било.

Примери: а) наредна реч почиње се самогласником: Вѣ́дь у тебя́ ничего́ꙿнѣтъ *(в'ᵉт'ꙿу ꙿт'ᵉб'а́ н'ᵘч'ᵉво́ꙿнет)* та ти немаш ни кршене паре. — Бе́регъ опя́ть ви́денъ *(б'е́р'ᵉк ᵃп'а́т' в'и́д'ᵉн)* опет се види обала. — Ло́шадь упа́ла *(ѧо́шът' упа́ѧъ)* коњ је пао. — Го́лубь улетѣ́лъ *(го́ѧуп' ул'ᵉт'е́ѧ)* голуб је одлетео. — Кро́вь‿идётъ *(кро́ф'‿ᵘд'о́т)* крв ми иде. — Лѐвъ о́жилъ *(л'ѐф‿о́жыѧ)* лав је оживео. — Но̀жъ‿остёръ *(но̀ш‿ᵃс'т'о́р)* нож је оштар. — Обо́зъ опя́тъ при́былъ *(ᵃбо́с ᵃп'а́т' пр'и́быѧ)* караван је опет стигао.

б) наредна реч почиње се гласовима *в* или *ј*: Ужъ весна́ *(уш ꙿв'ᵉсна́)* већ је пролеће. — Онъ мнѣ гла́зъ вы́шибъ *(онꙿмн'еꙿгѧа́с вы́шып)* избио ми је око. — Олѐгъ‿ви́дѣлъ, что *(ᵃл'ѐк‿в'и́д'ᵉѧ, штъ)* . . ., Олег је видео да . . . || Ду́бъ я́сно ви́денъ *(ду́п ја́сн'ъ в'и́д'ᵉн)* храст се лепо види. — Са́дъ я́рко освѣщённъ *(са́т ја́ркъ ᵃс'в'ᵉш̯'о́н)* врт је сав сунцем обасјан. — Наро̀дъ‿я́сно понима́етъ, что *(нᵃро̀т‿ја́снъ пън'ᵘма́і̯ᵉт, штъ)* . . ., народу је јасно да . . .

в) наредна реч почиње се сонорним сугласником: Де́негъ ма́ло *(д'е́н'ᵉк ма́ѧъ)* мало је новаца. — Садово̀дъ‿ма́ло получи́лъ *(съдᵃво̀т‿ма́ѧъ пъѧуч'и́ѧ)* баштован је

мало добио (н. пр. напојнице). — Угро́зъ не бою́сь *(угро́с н'ᵗ₌бᵃјӳс)* не бојим се претње. — Скря́гъ не терплю́ *(скр'а́к н'ᵗ₌тʼᵋрпл'ӳ)* не волим људе тврдице. — Наро̀дъ лю́битъ э́то *(нᵃро̀т⌣л'ӳбʼᵗт ётᵛ)* народ то воли. — Наро̀дъ ро́етъ кана́ву *(нᵃро̀т⌣ро́і̯ᵗт кᵃна́вᵘ)* народ копа јарак, и т. д.

г) наредна реч почиње се муклим сугласником: Дӳ́бъ со́хнетъ *(дӳп⌣со́хн'ᵗт)* храст се суши. — Гро́бъ понесли́ *(гро́пᵇн'ᵋс'л'и́)* ковчег (мртвачки сандук) почеше носити. — Кро̀вь кипи́тъ *(кро̀ф'к'ᵘп'и́т)* крв ври. — Пя́ть голо́въ скота́ *(п'а́тʼ гᵃа́ӧф скᵃта́)* пет грла волова, или: пет брава свиња и т. д. према том шта се мисли. — Обѣ́дъ чу́дный *(ᵃо́б'ѐт⌣ч'ӳднᵘі)* ручак је диван. — Го́родъ пусто́й *(го́рᵇт пᵘсто́і̯)* варош је мртва. — Молодёжь шуми́тъ *(мᵇлᵃдʼо̀шʉмʼи́т)* младеж ларма. — Вра̀гъ силёнъ *(вра̀к⌣сʼᵘлʼо́н)* непријатељ је јак, и т. д.

Напомене. 1. Што вреди за поједине шумне јасне сугласнике на крају речи, вреди и за групе шумних јасних сугласника. Према том, речи као: мо́лъ мозак, вѝлъ цика, гво́здь гвоздени клинац, по́ѣздъ железнички воз, и т. д., изговарају се као: *мо́ск, в'и́ск, гвоˊсʼт', по́і̯ᵗст*. Тако исто: гнѣздо́, звѣзда́, ро́зга шиба — ген. множ. гнѣ́здъ, звѣ́здъ, ро́зъ = *гн'о́ст, з'в'е́ст* (поред: *з'в'о́ст*), *ро́ск*.

2. Овако је и код именице до́ждь дажда, киша. Они, који се служе овим црк.-сл. обликом (утицај штампане речи), говоре у ном. и акуз. *до́шт'*, а у осталим падежима: *дᵃжд'а́, дᵃжд'ӳ* и т. д. (писано: дождя́, дождю́); они пак, који се служе руским обликом, а руски је облик до́жжъ т. ј. *до́ж'* (види посебан део), замењују јасно *ж'* муклим *ш'*, и ном.-акуз. у књиж. изговору (говор образ. Московљана) гласи: *до́ш'*, а остали падежи: дожжа́, дожжу́, и т. д. = *дᵃж'а́, дᵃж'ӳ*.

Додатак. 1. У вези **чтобы** *(штᵇбы, § 51)* крајње **ы** може ослабити у ᵇ и отпасти, па се место дужег облика јавља краћи облик **чтобъ**, у ком јасно *б*, према закону о крају речи, прелази у мукло *п*, дакле: не хочу́, чтобъ ти́, чтобъ мы́, чтобъ вы́, чтобъ о́нъ ... = *н'ᵗ₌хᵃч'ӳ, штᵇп₌ты́, штᵇп₌мы́, штᵇп₌вы́, штᵇп₌о́н*, нећу да ти, да ми, да ви, да он ...; или н. пр.: скажи́ ему́, чтобъ[2] ... за́втра пришёлъ, реци му нек дође сутра = *скᵃжы́ і̯ᵋмӳ́, штᵇп ... за́фтрᵇ прʼᵘшо́л* [али (§ 154): скажи́ ему́, что́бъ за́втра пришёлъ = *скᵃжы́ і̯ᵋмӳ́, штᵇб⌣за́фтрᵇ прʼᵘшо́л*].

[2] Настаје пауза, у предомишљању.

2. Од овог може бити једно одступање. Они, који обично говоре дужи облик (а у том облику *б* остаје увек непромењено, јер није на крају речи, већ иза њега долази самогласник), не мењају *б* и у краћем облику кад се нађе пред самогласником, дакле: не хочу́, чтобъ ты́, чтобъ мы́, чтобъ вы́ . . . = *н'ᵗ·хᵃч'у́, штᵇп·ты́, штᵇп·мы́, штᵇп·вы́* . . ., али: не хочу́, чтобъ онъ . . . = *н'ᵗ·хᵃч'у́, штᵇб·о́н* (аналогијом према: *н'ᵗ·хᵃч'у́, штᵇбᵘ·о́н*).

Б. Мукли на крају речи.

1. На крају речи мукли сугласници прелазе у своје јасне парњаке само онда ако на том месту нема прекида у говору, а реч се за њима почиње шумним јасним сугласником (сем *в* или *ј*). **156.**

Примери: Но̀съ боли́тъ (*но̀з‿бᵃл'и́т*) нос боли. — Мы̀шь бѣжи́тъ (*мы̀ж‿б'ᵉжы́т*) трчи миш. — Весь‿де́нь (*в'ê з'‿д'ếн'*) вас дан. — Нашъ до́мъ (*наж‿до́м*) наша кућа. — Жи̇̀ть‿бу́дете (*жы̀д'‿бу́д'ᵗт'ᵗ*) живећете (т. ј. нећете одмах умрети). — Такъ зачѣ́мъ спра́шиваете (*тᵇг·зᵃч'е́м спра́шᵇвᵇі̯ᵗт'ᵗ*)? па што онда питате? и т. д.

2. Има ли прекида у гласу, мукли остају непромењени и пред шумним јаснима, јер нису с њима у непосредном додиру.

Примери: Всѣ́ каза́лись дово́льными (*фс'е́ кᵃза́л'ᵘс дᵃво́л'нᵘм'ᵘ*) сви изгледаху задовољни (без почивке у говору: *фс'е·кᵃза̀л'ᵘз‿дᵃво́л'нᵘм'ᵘ*). — Онъ живётъ бли́зко (*он·жᵘв'о́т бл'и́скᵇ*) он станује ту у близини (без почивке: *он·жᵘв'о̀д‿бл'и́скᵇ*). — Она́ про́ситъ де́негъ (*ᵃна́ про́с'ᵗт д'ếн'ᵗк*) она моли мало новаца (без почивке: *ᵃна·про́с'ᵗдд'ếн'ᵗк*), и т. д.

3. Пред *в* и *ј*, исто као пред сонорним сугласницима и пред самогласницима, нема, као што знамо, промене, па било прекида у гласу или не било.

Примери: По́лкъ вооружёнъ (*по̀ѧк‿вᵇ-ᵃрᵘжо́н* или: *по́ѧк вᵇ-ᵃрᵘжо́н*) пук је наоружан. — Поэ́тъ вѣ́ритъ (*пᵒѐт‿в'ếр'ᵗт* или: *пᵒе́т в'ếр'ᵗт*) песник верује. — Каза́къ ѣ́детъ (*кᵃза̀к‿јếд'ᵗт* или: *кᵃза́к јếд'ᵗт*) Козак долази, и т. д., исто као и: Каза́къ ря́домъ (*кᵃза̀к‿р'а́дᵇм* или: *кᵃза́к р'а́дᵇм*) Козак је ту крај мене. — Каза́къ уйдётъ (*кᵃза̀к‿ᵘі̯д'о́т* или: *кᵃза́к ᵘі̯д'о́т*) Козак ће отићи, и т. д.

Напомене. 1. Приликом једначења муклих са шумним јаснима, од неких муклих сугласника јављају се каткад јасни парњаци, за које нема слова у руској буквици, тако:

х прелази у свој јасан парњак, а то је *γ* (§ 67): двухъ дáмъ *(двуγ‿дáм)* двеју госпођа; слýхъ былъ, что *(сѧýγ‿быѧ, штъ)*..., говорило се да...; однý изъ этихъ жéнщинъ *(ᵃднý ᵘзъêт'ᵘγ‿жéн'ш'ᵘн)* једну од тих женскиња; стáя сѣ̀рыхъ гусéй *(стáі̯ъ с'èрᵘγ‿гᵘс'éі̯)* чопор сивих гусака, и т. д.

ц (сложено из два мукла: *т͡с*) замењује се сложеницом из два јасна *(д͡з)*, и добива се исти звук који је у нашој речи «дзѝндзôв»: отéцъ бóленъ *(ᵃт'éд͡з‿бóл'ᵉн)* отац је болестан; отèцъ дьякопъ *(ᵃт'èд͡з‿д'јáкᵒн)* отац ђакон; купèцъ божи́тся, что *(кᵘпèд͡з‿бᵃжы́цᵒ, штᵒ)*..., трговац се куне да.., и т. д.

ч (сложено из два мукла: *т͡ш'*) замењује се такође јаснима *д͡ж'*, и добива се и у руском исти глас који је у нашој буквици обележен словом *ц̣* (н. пр. у речи «ц̣âк»), само што је у руском мек (дакле *ц̣'*): дòчь‿больнá *(дòц̣'‿бᵃл'нá)* кћи је болесна; пèчь‿блины́ *(п'èц̣'‿бл'ᵘны́)* пећи блине (руске палачинке које се једу о покладама); нòчь‿блѣднѣ́етъ *(нòц̣'‿бл'ᵉд͡н'éі̯ᵉт)* ноћ се губи, и т. д.

2. С погледом на то, што гласови *д͡з* и *ц̣'* (*д͡ж'*) нису својствени руском језику, горња замена ретко се изводи, него *ч* и *ц*, и ако су мукли, остају и пред шумним јаснима. То исто већином вреди и за *γ*, које, као што знамо (§ 68, 1, нап. 1), ретко долази у књижевном изговору, па, да би *х* остало, обично се иза њега мало застане у говору: э́тихъ жéнщинъ *(éт'ᵘх жéн'ш'ᵘн)* ових женскиња; мáйскихъ днéй *(мáі̯ск'ᵘх д͡н'éі̯)* мајских дана; душéвныхъ грóзъ *(дᵘшǽвнᵘх грóс)* душевних бура, и т. д.

156ᵃ **Изузетно једначење неких предлога.** 1. Као што је показано у § 152, предлози, исто као и префикси, сматрају се као део речи, уз коју долазе, и за једначење њихова крајњег сугласника са наредним сугласником вреди све оно што је речено о једначењу неједнаких по звучности, кад се нађу у самој речи, т. ј. шуман јасан пред муклим прелази у мукао, а мукао пред шумним јасним (изузев *в* и *ј*) прелази у јасан (§ 147).

2. Овако није код неколиких предлога, који се свршују на шуман јасан сугласник, и то:

а) код **сквозь** кроз, **про́тивъ** против, и **вокру́гъ** унаоколо, који, било сами (као два последња), било сложени (као: на-**скво́зь** крôз), могу бити и прилози, па дакле стајати и засебно, као самосталне речи;

б) код предлога **близъ** близу, који се, аналогијом према именици близь близина, једначи с речју иза себе као да није предлог, већ самостална реч.

3. За све те предлоге вреди закон о претварању шумних јасних сугласника на крају речи (§ 154; види и § 46, нап. 2 и 3, и § 47), дакле:

близъ (упр. близь, § 46, нап. 3): близъ огня́ *(бл'ис'ˑᵃгн'а́)* близу огња; близъ воды́ *(бл'ис'ˑвᵃды́)* близу воде; близъ меня́ *(бл'ис'ˑм'ᵉн'а́)* близу мене; близъ рѣки́ *(бл'ис'ˑр'ᵉк'и́)* крај реке; близъ костра́ *(бл'ис'ˑкᵃстра́)* крај ватрице (н. пр. у логору); близъ тебя́ *(бл'ис'ˑт'ᵉб'а́)* близу тебе, и т. д. [али пред шумним јаснима: близъ го́рода *(бл'из'ˑго́рᵇдᵇ)* близу вароши; близъ забо́ра *(бл'из̱'з̱ᵃбо́рᵇ)* близу плота, и т. д.].

сквозь: сквозь огра́ду *(сквос'ˑᵃгра́дᵘ)* кроз ограду; сквозь вуа́ль *(сквос'ˑвᵘа́л')* кроз вео; сквозь руба́шку *(сквос'ˑрᵘба́шку)* кроз кошуљу; сквозь трубу́ *(сквос'ˑтрᵘбу́)* кроз димњак; сквозь па́льцы *(сквос'ˑпа́л'цᵘ)* кроз прсте; сквозь си́то *(сквос̱'и́тᵇ)* кроз сито, и т. д. [али пред шумним јаснима: сквозь бино́кль *(сквоз'ˑб'ᵘно́кл')* кроз доглед; сквозь де́рево *(сквоз'ˑд'е̂р'ᵗвᵇ)* кроз дрво, и т. д.].

про́тивъ: противъ отца́ *(прот'ᵘфˑᵃц̱а́)* против оца; противъ во́ли *(прот'ᵘфˑво́л'ᵘ)* против воље; противъ наро́да *(прот'ᵘфˑнᵃро́дᵇ)* против народа; противъ люде́й *(прот'ᵘфˑл'ᵘд'е̂і̯)* против људи; противъ подру́ги *(прот'ᵘфˑпᵃдру́г'ᵘ)* против другарице; противъ кого́ *(прот'ᵘфˑкᵃво́)* против кога; противъ тебя́ *(прот'ᵘфˑт'ᵉб'а́)* против тебе, и т. д. [али пред шумним јаснима: противъ Бо́га *(прот'ᵘвˑбо́γᵇ)* против Бога; противъ друзе́й *(прот'ᵘвˑдрᵘз'е̂і̯)* против пријате́ља̂; противъ госуда́ря *(прот'ᵘвˑгᵇсᵘда́р'ᵇ)* против цара, и т. д.].

вокру́гъ: вокругъ ове́цъ *(вᵃкрукˑᵃве́ц)* около оваца; вокругъ ва́съ *(вᵃкрукˑва́с)* око вас; вокругъ ры́нка *(вᵃкрукˑры́нкᵇ)* око пијаце; вокру́гъ ма́тери *(вᵃкрукˑма́т'ᵗр'ᵘ)* око матере; вокругъ на́съ *(вᵃкрукˑна́с)* око нас; вокругъ посте́ли *(вᵃкрукˑпᵃс'т'е̂л'ᵘ)* око по-

стеље; вокругъ теа́тра *(в^{а}крук-т'^{е}а́тр^{ъ})* око позоришта, и т. д. [али пред шумним јаснима: вокругъ дере́вни *(в^{а}круг-д'^{е}р'е́вн'^{и})* око села; вокругъ бо́ра *(в^{а}круг-бо́р^{ъ})* око шуме, и т. д.].

Напомена. Има ли прекида у гласу, мукли ће остати и пред шумним јаснима (§ 156, 2), дакле: *бл'ис' го́р^{ъ}д^{ъ}, бл'ис' з^{а}бо́р^{ъ}, сквос' б'^{и}но́кл', сквос' д'е̂р'^{ъ}в^{ъ}, про́т'^{и}ф бо́ґ^{ъ}, про́т'^{и}ф дру-з'е̂і̯, в^{а}кру́к д'^{е}р'е́вн'^{и}*, и т. д.

---

157. **Преглед** за једначење сугласника, неједнаких по звучности (§§ 147—156).

I. У самој речи, т. ј. нё на крају:

а) шуман јасан + мукао = мукао + мукао: ры́бка *(ры́пк^{ъ})* рибица;

б) мукао + шуман јасан (сем *в* и *ј*) = шуман јасан + шуман јасан: про́сьба *(про́з'б^{ъ})* молба (§ 147).

Напомена. Предлози сматрају се с речју иза себе као једна целина (§ 152), па је према том и код њих изведено ово исто једначење. Изузетак су неколики, који се свршују на шуман јасан сугласник, и то: сквозь, про́тивъ и вокру́гъ, који, неки сами а неки сложени, могу бити и прилози; за њихов крајњи сугласник вреди закон о једначењу сугласника на крају речи; тако је и код предлога близъ (§ 156^{а}).

II. Крај речи (осим предлога̂, види I, нап.) и почетак наредне речи. Шумни јасни сугласници прешли су на крају речи у мукле. Почиње ли се наредна реч шумним јасним сугласником (сем *в* и *ј*), настаје једначење, и место муклог јавља се његов јасан парњак, ако при изговарању нема ни најмањег прекида између једне и друге речи; иначе мукао сугласник остаје. Дакле:

а) шуман јасан на крају речи прешао је свуда у мукао: ѣ́детъ обо́зъ *(је̂д'^{ъ}т ^{а}бо́с)* иде караван; обо́зъ ѣ́детъ *(^{а}бо́с је̂д'^{ъ}т)* караван иде; обо́зъ застря́лъ *(^{а}бо́с з^{а}стр'а́ѧ)* караван је заостао на путу; обо́зъ ра́но при́былъ *(^{а}бо́с ра́н^{ъ} пр'и́б^{ы}ѧ)* караван је рано стигао; обо́зъ при́былъ *(^{а}бо́с пр'и́б^{ы}ѧ)* караван је стигао, и т. д. [али пред шумним јаснима (сем *в* и *ј*) без прекида у гласу: обо́зъ застря́лъ *(^{а}бо́з̱^{ъ}стр'а́ѧ)* караван је застао и заостао; но́чью моро́зъ былъ *(но́ч'і̯^{у} м^{а}ро́з̱быѧ)* ноћас је било мраза, и т. д., § 155].

б) мукао + шуман јасан (сем *в* и *ј*), без прекида у гласу, прелази у свој јасан парњак, а иначе остаје непромењен: нóсъ болúтъ *(нóз=бᵃл'úт)* боли нос (а с прекидом у гласу: нóсъ болúтъ = *нóс бᵃл'úт,* § 156).

Напомена. Муклаци *х*, *ц* и *ч* обично се не мењају и кад нема прекида, јер су им јасни парњаци *γ*, *д͡з* и *ц'* *(д͡'ж')* необични у језику (§ 156, з, нап. 2).

III. Глас *в*. 1. Кад стоји испред ког сугласника или на крају речи, *в* је увек јасан шуман сугласник и, као такав, прелази у мукло *ф* у свима приликама кад шумни јасни прелазе у мукле: *в*перёдъ *(ф'п'ᵉр'óт)!* напред!; корóвка *(кᵃрóфкъ)* кравица; *в*торóй *(фтᵃрóі̯)* други, и т. д.; или н. пр. у реченици: Лёвъ говорúтъ *(л'óф гъвᵃр'úт)* Лав вели. — Крóвь кипúтъ *(крóф' к'ᵘп'úт)* крв ври. — Любóвь идётъ *(л'убóф' ᵘд'óт)* иде Љубава. — Любóвь не сдѣ́лаетъ э́того *(л'убóф' н'ᵉ=з'д'éѧъі̯ᵉт éтъвъ)* Љубава то неће учинити. — Ивáновъ я́сно вúдитъ, что *(ᵘвáнъф јáснъ в'úд'ᵉт, штъ)*..., Иванов јасно види да..., и т. д.

2. Кад стоји иза ког сугласника у истој речи или кад дође у почетку наредне речи, *в* је неутралан глас (исто као и самогласници и сонорни сугласници), и јасни и мукли остају пред њим без промене:

а) у истој речи долазе и једни и други испред *в* и, према горњем, не мењају се: звѣздá *(з'в'ᵉздá)* звезда, свѣ́тъ *(с'в'éт)* свет;

б) при стицају двеју речи, од којих се прва свршује којим било сугласником, а друга почиње гласом *в*, на крају прве не може стајати шуман јасан сугласник, јер су шумни на том месту прешли у мукле, а мукли, као што је речено, остају пред *в* увек непромењени, дакле: Дỳбъ высóкъ *(дỳп‿вᵘсóк)* храст је висок. — Бòгъ вúдитъ *(бòх‿в'úд'ᵉт,* § 68, нап. 2) види Бог. — Гòродъ вúденъ *(гòрᵒт‿в'úд'ᵉн)* град (т. ј. варош) види се, и т. д., па дакле и: Лѐвъ ведётъ=меня *(л'òф‿в'ᵉд'óт=м'ᵉн'а)* Лав ме води. — Я внóвь‿вѣ́рю *(і̯а=внóф'‿в'ѐ́р'у)* опет верујем. — Крòвь‿виднá *(крòф'‿в'ᵘднá)* крв се види. — Петрòвъ вы́скочилъ *(п'ᵉтрòф‿вы́скъч'ᵘѧ)* Петров је искочио. — Ивàновъ вспры́гнулъ *(ᵘвàнъфспры́гнуѧ;* почетно *в* у другој речи, испред муклог *с*, прешло у *ф*, па како је и крајње *в* у првој речи дало такође *ф*, два *ф* слила се у *ф)* Иванов скочи, и т. д. (исто је тако, разуме се, и онда, ако има прекида између једне и друге речи; § 147, нап. 2, § 155, з и § 156, з).

IV. Глас *j*, као шуман јасан сугласник, долази само иза сугласника, и за њега вреди исто што је речено о гласу *в* у том положају (види III, 2 а, б):

а) у истој речи: ружьё *(рʸжјо́)* пушка; копьё *(кᵃп'јо́)* копље.

б) у почетку наредне речи: Огоро̀дъ я́рко освѣщёнъ *(ᵃгᵃро̀т‿ја́ркᵇ ᵃс'в'ᵉш̲'о́н)* башта је сва на сунцу. — Ду̀бъ я́сно ви́денъ *(ду̀п‿ја́снᵇ в'и́д'ᵗн)* храст се лепо види, и т. д. (исто тако и с прекидом у гласу; § 147, нап. з, § 155, з и § 156, з).

158. Према горњем, једначење шумних сугласника, неједнаких по звучности, дало је ове резултате:

а) Два шумна сугласника могу стајати у непосредном додиру само онда, ако су оба јасна или ако су оба мукла. Ако су различити по звучности, једначе се према другом, па ако је други мукао, и први мора бити такав, а ако је други јасан (*в* и *j* су неутрални), и први мора прећи у јасан. Пред осталим сугласницима, дакле пред *в* и *j*, и пред сонорнима *м*, *н*, *л*, *р* нема подешавања (исто као и пред самогласницима), и шумни, били јасни или мукли, остају пред њима непромењени.

б) На крају речи (изузев предлоге) шумних јасних сугласника има само графички, а у живом говору сви они прешли су у мукле (*j* на крају не долази). Почиње ли се наредна реч шумним јасним сугласником (сем *в* и *j*), па се обе изговоре без прекида, мукао, дошавши у непосредан додир с јасним, изједначиће се с њим и, као што је горе речено, прећи ће у јасан. У свима осталим случајевима мукао остаје непромењен.

м) Изговор сугласника, неједнаких по мекоћи.

159. *А.* Као што знамо, увек су меки сугласници:

1. *ч* и група *шч* (писано *щ*, *сч*, *зч* или *жч*): щу́ка *(ш̲'у́кᵇ)* штука; счётъ *(ш̲'о́т)* рачун; изво́зчикъ *(ᵘзво́ш̲'ᵘк)* фијакерист; мужчи́на *(мʸш̲'и́нᵇ)* мушкиње (§§ 21 и 72, и § 135, 2);

2. удвојено *ж (жж)* и етимолошка група *зж*, ако *з* припада основи: жжётъ *(ж̲'о́т)* жеже; ѣ́зжу *(јѐж̲'у)* путујем (§ 134, ш, 1).

160. *Б.* Мимо то, сугласник (изузев *ж*, *ш* и *ц*) вреди као мек:

1. испред *е (ѣ)* и *и (і)*: де́рево дрво = *д'ѐр'ᵗвᵇ*, мѣ́ра = *м'е́рᵇ*, ти́хо = *т'и́хᵇ*, ни́зкіе = *н'и́ск'ᵘᵘ*;

2. ако је обележен знаком *ъ*: зна́ть = *зна́т'*; го́лубь = *го́ѧ^{у}п'*;

3. ако иза њега стоји *ё* (*ѣ̈*), *ю* или *я*: нёсъ носио је = *н'о́с*; акуз. тётю тетку = *т'о́т'^{у}*; надѣ́ванъ облачен = *н^{а}д'о́в^{ъ}н*; дя́дю ујака = *д'а́д'^{у}*;

4. ако је обележен знаком *ъ*, али не на крају речи: объяви́ть = *^{а}б'і̯^{е}в'и́т'* (§ 81);

5. најзад (и то је предмет расправљања у овом одељку):

В. Неки сугласници каткад су меки и пред неким меким сугласницима у истој речи (било да је проста или сложена с префиксом, или да стоји с предлогом), и ако то у писању није означено. У том погледу, за говор образованих Московљана (књиж. изговор) вреде ова правила: **161.**

I. **Уснени** *б*, *п*, *в*, *ф*, *м* меки су: **162.**

1. пред меким усненима.

Примери: ген. любви́ (*л'^{у}б'в'и́*) љубави; императ. обверни́ (*^{а}б'в'^{е}рн'и́*) зави (н. пр. у хартију); || *вби́ть* (*в'б'и́т'*) укуцати; *вперёдъ* (*ф'п'^{е}р'о́т*) напред; перф. *ввёлъ* (*в̱'о́ѧ*) увео; *вмѣ́сто* (*в'м'е́ст^{ъ}*) уместо; *въ бесѣ́дѣ* (*в'꞉б'^{е}с'е̂д'^{ѣ}*) у разговору; *въ печи́* (*ф'꞉п'^{е}ч'и́*) у пећи; *въ мѣ́ру* (*в'꞉м'е́р^{у}*) непретерано; || дат. ри́фмѣ (*р'и́ф'м'^{ѣ}*) слику, рими; || Симби́рскъ (*с'^{и}м'б'и́рск*) Симбирск (варош у Русији); дат. ла́мпѣ (*ѧ́м'п'^{ѣ}*) лампи; ло́мберный сто́лъ (*ѧо́м'б'^{ѣ}рн^{ъ}і̯ сто́ѧ*) сто за картање (превучен је зеленом чохом и расклапа се); на да́мбѣ (*н^{а}꞉да́м'б'^{ѣ}*) на насипу; на ту́мбѣ (*н^{а}꞉ту́м'б'^{ѣ}*) на стубићу (крај тротуара), и т. д.

Напомена. Група *бм'* (види посебан део) чини једну меку целину у којој је и први сугласник физиолошки мек, само што се то акустички слабо осећа (бележимо *б͡м'*), н. пр. обмёрзнуть (*^{а}б͡м'о́рзн^{у}т'*) смрзнути се унаоколо; обмелѣ́ть (*^{а}б͡м'^{е}л'е̂т'*) постати плитак (река), и т. д. Тако је и код групе *п͡м'*, за коју тешко да има примера у самој речи.

2. пред *г'*, *к'*, *х'*.

Примери: ном. мн. ро́бкіе (*ро́п'к'^{ии}*) плашљиви; ще́пки (*ш̱'е̂п'к'^{и}*) иверје; ном. мн. крѣ́пкіе (*кр'е̂п'к'^{ии}*) јаки; || дат. ла́вкѣ (*ѧа́ф'к'^{ѣ}*) дућану; дѣ́вкѣ (*д'е̂ф'к'^{ѣ}*) девојчури; ном. множ. ло́вкіе (*ѧо́ф'к'^{ии}*) вешти; *въ хи́трости* (*ф'꞉х'и́тр^{ъ}с'т'^{и}*) у лукавству; || дат.

сёмгѣ *(с'о́м'г'ᵉ)* сјомги (сјомга = врста лососа, као што је и наша младица); рю́мкѣ *(р'у́м'к'ᵉ)* чашици; ном. множ. нѣ́мки *(н'ё́м'к'ᵘ)* Немице; инстр. гро́мкимъ *(гро́м'к'ᵘм)* гласним, и т. д.

3. пред *j* *(i̯)*.

Примери: объѣ́хать *(ᵃб'jéхᵒт')* обићи (на коњу); объёмъ *(ᵃб'jо́м)* обим; объяви́ть *(ᵃб'i̯ᵉв'и́т')* објавити; въ я́сли *(в'ᵉjáс'л'ᵘ)* у јасле; въ е́ль *(в'ᵉjё́л')* у јелу, и т. д.

163. Пред осталим меким сугласницима (дакле пред *д'*, *т'*, *з'*, *с'*, пред *н'*, *л'*, *р'*, и пред *ч*, *щ*) уснени су тврди.

Примери: а) за **б, п:** обдѣ́лать *(ᵃбд'éѧᵒт')* обрадити; обтяну́ть *(ᵃпт'ᵉну́т')* превући (каквом материјом, н. пр. намештај); обсѣмени́ть *(ᵃпс'ᵉм'ᵉн'и́т')* засејати; лече́бница *(л'ᵉч'éбн'ᵘцᵒ)* амбуланта; уче́бникъ *(ᵘч'éбн'ᵘк)* уџбеник; гре́бля *(гр'éбл'ᵒ)* веслање; ном. множ. сте́бли *(с'т'éбл'ᵘ)* стабљике; бре́дъ *(бр'éт)* бунцање; бревно́ *(бр'ᵉвно́)* клада; вообще́ *(вᵒ⁻ᵃпш̲'é)* уопште; || пти́ца *(пт'и́цᵒ)* птица; ном. множ. ла́пти *(ѧ́пт'ᵘ)* опанци од лика; крупнѣ́е *(крᵘпн'ё̣i̯ᵒ)* крупније; ло́пнетъ *(ѧ́пн'ᵉт)* пући ће (н. пр. кожа); ка́пля *(ка́пл'ᵒ)* капља; плѣ́нъ *(пл'éн)* плен; пришёлъ *(пр'ᵘшо́ѧ)* дошао; пря́мо *(пр'áмᵒ)* управо; пчела́ *(пч'ᵉѧ́)* пчела; ро́пщетъ *(ро́пш̲'ᵉт)* гунђа, и т. д.

б) за **в, ф:** втяну́ть *(фт'ᵉну́т')* увући; взя́ть *(вз'áт')* узети; вся́кій *(фс'áкᵒi̯)* сваки; всегда́ *(фс'ᵉγдá)* увек; внеза́пно *(вн'ᵉзáпнᵒ)* изненада; дере́вня *(д'ᵉр'éвн'ᵒ)* село (у ком нема цркве); ло́вля *(ѧ́овл'ᵒ)* риболов; привле́чь *(пр'ᵘвл'ё̣ч')* привући; деше́вле *(д'ᵉшœ́вл'ᵉ)* јевтиније; вре́мя *(вр'ё̣м'ᵒ)* време, и т. д.

в) за **м:** ген. ломтя́ *(ѧᵃмт'á)* комада; онъ мсти́тъ *(он мс'т'и́т)* он се свети; мнётъ *(мн'óт)* он гужва, гњечи; земля́ *(з'ᵉмл'á)* земља; млѣ́ть *(мл'ё̣т')* обамирати; мрётъ *(мр'óт)* умире, и т. д.

164. II. **Зубни** *д*, *т*, *з*, *с*, *н* меки су пред свима мекима сем *г'*, *к'*, *х'* и *р'*. Према том:

1. меки су пред меким зубнима *д'*, *т'*, *з'*, *с'*, *н'*, *л'*, *ч* и *щ*.

Примери: а) за **д', т':** поддѣ́лать *(пᵃд̲'éѧᵒт')* фалзификовати; подъ де́ревомъ *(пᵃд̲'ё̣р'ᵉвᵒм)* под дрветом; надъ землёй *(нᵒд'ᵉз'ᵉмл'ói̯)* над земљом; || оттяну́ть *(ᵃт̲'ᵉну́т')* одвући; отъ тепла́ *(ᵃт̲'ᵉпѧ́)* од топлоте; отъ тѣ́хъ *(ᵃт̲'éх)* од оних; отъ зимы́ *(ᵃт'ᵉз'ᵘмы́)* од зиме; отъ села́ *(ᵃт'ᵉс'ᵉѧ́)* од села; отщепи́ть

(ᵃт'ш̱'ᵉп'и́т') одцепити (од дрвета); тщéтно *(т'ш̱'éтнъ)* узалудно; *отъ* щýки *(ᵃт'ꜝш̱'ýк'ᵘ)* од штуке, и т. д.

б) за **з', с'**: здѣ́сь *(з'д'ếс')* овде; изъ дерéвни *(ᵘз'ꜝд'ᵉр'ếвн'ᵘ)* из села; кузнéцъ *(к'ᵘз'н'éц)* ковач; ýзникъ *(ýз'н'ᵘк)* сужањ; возни́кнуть *(вᵃз'н'и́кнᵘт')* поникнути; вóзлѣ *(вóз'л'ᵉ)* поред; зли́ть *(з'л'и́т')* једити; || съ дѣтéй *(з'ꜝд'ᵉт'ếi̯)* с деце; кóсть *(кóс'т')* кост; стирáть *(с'т'ᵘрáт')* прати (рȳбље); упусти́ть *(ᵘпᵘс'т'и́т')* испустити; растётъ *(рᵃс'т'óт)* расте; съ тебя́ *(с'ꜝт'ᵉб'á)* с тебе; съ себя́ *(с̱'ᵉб'á)* са себе; снѣ́гъ *(с'н'éк)* снег; пѣ́сня *(п'ếс'н'ъ)* песма; съ ни́мъ *(с'ꜝн'и́м)* с њим; слезá *(с'л'ᵉзá)* суза; слѣпóй *(с'л'ᵉпói̯)* слеп; слѣ́дъ *(с'л'éт)* траг; мы́слить *(мы́с'л'ᵘт')* мислити; пóслѣ *(пóс'л'ᵉ)* после; съ людéй *(с'ꜝл'ᵘд'ếi̯)* с људи, и т. д.

в) за **н'**: дат. ерундѣ́ *(i̯ᵉрᵘн'д'é)* лудости, галиматији; монтёръ *(мᵃн'т'óр)* монтер, инсталатор; вонзи́ть *(вᵃн'з'и́т')* забости, н. пр. нож у груди; гончáръ *(гᵃн'ч'áр)* лончар; жéнщина *(жếн'ш̱'ᵘнъ)* женскиње; деревéнщина *(д'ᵉр'ᵉв'ếн'ш̱'ᵘнъ)* простачина, и т. д.

Напомене. 1. И групе *дн'*, *тн'* и *дл'*, *тл'* (види § 162, 1, нап. и посебан део) чине једну меку целину, у којој се умекшаност првог дела скоро не осећа, и сва је пренесена на други део (бележимо *д͡н'*, *т͡н'* *д͡л'*, *т͡л'*), н. пр. огорóдникъ *(ᵃгᵃрóд͡н'ᵘк)* баштован; днёмъ *(д͡н'óм)* дању; на днѣ́ *(нᵃꜝд͡н'é)* на дну; одни́ *(ᵃд͡н'и́)* сами; передъ ня́ней *(п'ᵉр'ᵉд͡ꜝн'áн'ᵉi̯)* пред дадиљом; подъ нéбомъ *(пᵃд͡ꜝн'éбъм)* под небом; || плóтникъ *(пѧóт͡н'ᵘк)* дрводеља; рабóтникъ *(рᵃбóт͡н'ᵘк)* радник; сóтня *(сóт͡н'ъ)* стотина; лѣ́тній *(л'ếт͡н'ᵉi̯)* летњи; отъ нѣ́ги *(ᵃт͡ꜝн'ếг'ᵘ)* од мазности; || мéдлить *(м'ếд͡л'ᵘт')* оклевати; продли́ть *(прᵃд͡л'и́т')* продужити; для негó *(д͡л'ᵉꜝн'ᵉвó)* за њега; || пéтля *(п'ếт͡л'ъ)* рупа (н. пр. на капуту); тлѣ́ть *(т͡л'ếт')* трунути; отъ лѣ́та *(ᵃт͡ꜝл'éтъ)* од лета, и т. д.

2. Сугласници *д*, *т* испред *ч* вреде само као мека пауза пре него што се *ч* изговори; резултат је дуго *ч* *(ч̱'*, § 137, б): молóдчикъ *(мᵃѧóч̱'ᵘк)* детић; склáдчина *(скѧáч̱'ᵘнъ)* ревена; надъ чѣ́мъ *(нᵃч̱'éм)* над чим; вóтчимъ *(вóч̱'ᵘм)* очув; вóтчина *(вóч̱'ᵘнъ)* баштина; отчáлить *(ᵃч̱'áл'ᵘт')* кренути се од обале (лађа); отъ человѣ́ка *(ᵃч̱'ᵉѧᵃв'éкъ)* од човека, и т. д.; сугласници пак *з*, *с* у свези са *ч* дају меку групу *ш'ч'*, откуд *ш̱'*: прикáзчикъ *(пр'ᵘкáш̱'ᵘк)* трговачки помоћник; счётъ *(ш̱'óт)* рачун, и т. д., или *с'-ч'*, *ш'-ч'*: съ чегó *(с'ꜝч'ᵉвó* или: *ш'ꜝч'ᵉвó)* с чега (§ 135, 2).

2. меки су пред меким усненима *б'*, *п'*, *в'*, *ф'*, *м'*.

Примери: а) за **д'**, **т'**: подби́ть *(п^{а}д'б'и́т')* потковати (чизму клинцима); подъ берёзой *(п^{ъ}д'=б'^{е}р'о́з^{ъi})* под брезом; две́рь *(д'в'е̂р')* врата; двѣ́сти *(д'в'е̂с'т'^{и})* двеста; медвѣ́дь *(м'^{е}д'в'е̂т')* медвед; дви́гать *(д'в'и́г^{ъ}т')* вући (н. пр. столицу по поду); подъ фе́ской *(п^{а}т'=ф'е́ск^{ъi})* под фесом; Людми́ла *(л'^{у}д'м'и́ѧ^{ъ})*; || отби́ть *(^{а}т'б'и́т')* одбити; отъ бе́рега *(^{а}т'=б'е̂р'^{ъ}г^{ъ})* од обале; отъ пере́дней *(^{а}т'=п'^{е}р'е̂дн'^{ъi})* од предсобља; Тве́рь *(т'в'е̂р')* Твер (варош); ном. множ. вѣ́тви *(в'е̂т'в'^{и})* гране; отвѣ́тъ *(^{а}т'в'е́т)* одговор; отъ вѣ́тра *(^{а}т'=в'е́тр^{ъ})* од ветра; отмѣ́рить *(^{а}т'м'е̂р'^{и}т')* измерити; отъ мѣ́ста *(^{а}т'=м'е́ст^{ъ})* од места, и т. д.

б) за **з'**, **с'**: дат. избѣ́ *(^{и}з'б'е́)* сељачкој кући; разби́тый *(р^{а}з'б'и́т^{ъi})* разбијен; неизбѣ́жный *(н'$^{ъ-и}$з'б'е́жн^{ъi})* неминован; изъ бе́здны *(^{и}з'=б'е́зн^{ы})* из бездана; изъ перево́да *(^{и}с'=п'^{ъ}р'^{е}во́д^{ъ})* из превода; звѣзда́ *(з'в'^{е}зда́)* звезда; звѣ́рь *(з'в'е̂р')* звер; ра́звѣ *(ра́з'в'^{ъ})?* зар?; развито́й *(р^{ъ}з'в'^{и}то́i̯)* развијен; изъ вѣ́ры *(^{и}з'=в'е́р^{ы})* из вере; изъ ведра́ *(^{и}з'=в'^{е}дра́)* из ведра; змѣя́ *(з'м'^{е}ја́)* змија; || сбира́ть *(з'б'^{и}ра́т')* скупљати; сбере́чь *(з'б'^{е}р'е̂ч')* сачувати; съ бѣдо́й *(з'=б'^{е}до́i̯)* с невољом; спи́тъ *(с'п'и́т)* спава; спина́ *(с'п'^{и}на́)* леђа; сперва́ *(с'п'^{е}рва́)* прво; съ пи́ра *(с'=п'и́р^{ъ})* с гозбе; свѣ́тъ *(с'в'е́т)* свет; свидѣ́тель *(с'в'^{и}д'е̂т'^{ъ}л')* сведок; свѣтло́ *(с'в'^{е}тѧо́)* видно; свести́ *(с'в'^{е}с'т'и́)* одвести доле (низ степенице); съ ви́ду *(с'=в'и́д^{у})* на око (он је такав и такав); сфе́ра *(с'ф'е́р^{ъ})* сфера; смѣ́ть *(с'м'е̂т')* смети; смѣ́ло *(с'м'е́ѧ^{ъ})* смело; смя́тый *(с'м'а́т^{ъi})* изгужван; съ мѣ́рой *(с'=м'е́р^{ъi})* с мером, и т. д.

в) за **н'**: дат. канвѣ́ *(к^{а}н'в'е́)* тулу.

3. меки су пред *ј* *(i̯)*.

Примери: а) за **д'**, **т'**: подъёмъ *(п^{а}д'јо́м,* § 81*)* одушевљење; подъѣ́хать *(п^{а}д'је́х^{ъ}т')* стати с колима (н. пр. пред кућу); подъ ёлушкой *(п^{а}д'=јо́ѧ^{у}шк^{ъi})* под јелом; подъ ихъ до́момъ *(п^{а}д'=јих=до́м^{ъ}м)* под њиховом кућом; отъѣ́здъ *(^{а}т'је́ст)* одлазак; отъ Я́кова *(^{а}т'=ја́к^{ъ}в^{ъ})* од Јакова, и т. д.

б) за **з'**, **с'**: разъяри́ться *(р^{ъ}з'i̯^{е}р'и́ц^{ъ})* распомамити се; изъ я́селъ *(^{и}з'=ја́с'^{ъ}ѧ)* из јасала; изъ Евро́пы *(^{и}з'=i̯^{е}вро́п^{ы})* из Европе; съёжиться *(с'јо́ж^{ы}ц^{ъ})* згурити се; съ я́снаго не́ба *(с'=ја́сн^{ъ}в^{ъ} н'е́б^{ъ})* из ведра неба; съ ёлки *(с'=јо́ѧк'^{и})* с јеле (с божићњег дрвцета), и т. д.

в) за **н'**: конъюнкту́ра *(к^{а}н'i̯^{у}нкту́р^{ъ})* конјунктура, и т. д.

4. тврди су пред *г'*, *к'*, *х'* и пред *р'*.

Примери: а) за **д, т:** дат. во́*д*кѣ *(во́тк'ᵗ)* ракији; гла́*д*кіе *(гѧ́тк'ᵘᵘ)* глатки; лок. ве*д*рѣ́ *(в'ᵉдр'е́)* ведру; но́*з*дри *(но́здр'ᵘ)* ноздрве; му*д*рёный *(мᵘдр'о́нᵇі̯)* тежак, заплетен; из*д*ре́вле *(ᵘздр'е́вл'ᵗ)* од старина̂; || оста́*т*ки *(ᵃста́тк'ᵘ)* остаци; ша́*т*кіе *(ша́тк'ᵘᵘ)* нестални; инстр. ве́*т*химъ *(в'е́тх'ᵘм)* старим; *т*рево́га *(тр'ᵉво́гᵇ)* узбуна; пос*т*рѣ́лъ *(пᵃстр'е́ѧ)* несташко; смо́*т*ритъ *(смо́тр'ᵗт)* гледа; вѣ́*т*реный *(в'е́тр'ᵗнᵇі̯)* лакомислен, и т. д.

б) за **з, с, п:** ном. множ. ро́*з*ги *(ро́зг'ᵘ)* шибе; мо*з*ги́ *(мᵃзг'и́)* мозак (н. пр. телећи); пи́*з*кіе *(н'и́ск'ᵘᵘ)* ниски; *з*рѣ́етъ *(зр'е̂і̯ᵗт)* зри; зря́ *(зр'а́)* насумце, непромишљено; || носки́ *(нᵃск'и́)* чарапе (мушке); ма́йскихъ *(ма́і̯ск'ᵘх)* мајских; дат. па́*с*хѣ *(па́сх'ᵗ)* ускрсу; среда́ *(ср'ᵉда́)* среда; || са́*н*ки *(са́нк'ᵘ)* саоне; то́*н*кіе *(то́нк'ᵘᵘ)* танки, и т. д.

Напомена. Изузетак је *н* у речима а́нгелъ, ева́нгеліе, где је обично меко пред меким *г*: *а́н'г'ᵗѧ*, *і̯ᵉва́н'г'ᵗл'ᵘі̯ᵇ*.

III. **Зубни** *р*, *л*. **165.**

1. **р** пред *г'*, *к'*, *х'* обично је тврдо, а пред осталим меким сугласницима старије поколење образ. Московљана изговарало га је меко, па се међу млађим Московљанима може и данас тако чути. У већем пак дêлу млађег поколења мекоћа се је одржала само у појединим речима пред неким сугласницима (ско́рбь јад, бо́рщъ чорба с цвеклом = *ско́р'п'*, *бо́р'ш̲'*), затим у групи *-ер-* испред *т'*, *д'*, *с'*, *з'* у речима фонетског типа: сме́рть смрт, пе́рстень прстен, вертѣ́ть вртети = *с'м'е̂р'т'*, *п'е̂р'с'т'ᵗн'*, *в'ᵉр'т'е̂т'* (али: ве́рченый ветрењаст = *в'е́рч'ᵗнᵇі̯*, с тврдим *р)* и т. д., и ако тврдоћа није ни ту искључена. Иначе, *р* је свуда отврдло или је на путу да отврдне (с погледом на споменуту подвојеност, у транскрипцију уносимо оба изговора, старији и новији, задржавајући један само онда, ако је и сад претежан у говору образ. Москве).

Примери: а) пред меким усненима *б'*, *п'*, *в'*, *ф'*, *м'*: ско́*р*бь *(ско́р'п')* јад, туга; ско*р*піо́нъ *(скᵇр'п'ᵘо́н — скᵇрп'ᵘо́н)* скорпија, јакреп; императ. *р*ви́ *(р'в'и́ — рв'и́)* кидај, чупај; ко*р*ми́ть *(кᵃр'м'и́т' — кᵃрм'и́т')* хранити, и т. д.

б) пред меким зубнима: пред *д'*, *т'*, *з'*, *с'*, пред *л'*, *н'* и пред *ч*, *щ*: горди́ться (*г^{а}р'д'и́ц^{ъ}* — *г^{а}рд'и́ц^{ъ}*) хвалисати се; сме́рть (*с'м'ѣ́р'т'*) смрт; портни́ха (*п^{а}р'т͡н'и́х^{ъ}* — *п^{а}рт͡н'и́х^{ъ}*) кројачица; борзя́тникъ (*б^{а}р'з'а́т͡н'^{ъ}к* — *б^{а}рз'а́т͡н'^{ъ}к*) онај који воли лов с хртовима; пе́рстень (*п'ѣ́р'с'т'^{ъ}н'*) прстен (с каменом); ше́рсть (*шѣ́р'с'т'*) длака; дат. верстѣ́ (*в'^{ъ}р'с'т'е́*) врсти (види речник); || орли́ный (*^{а}р'л'и́н^{ъ}і* — *^{а}рл'и́н^{ъ}і*) орловски; сверли́ть (*с'в'^{ъ}р'л'и́т'* — *с'в'^{ъ}рл'и́т'*) бушити; за́перли (*за́п'^{ъ}р'л'^{и}* — *за́п'^{ъ}рл'^{и}*) затворили су; у́мерли (*у́м'^{ъ}р'л'^{и}* — *у́м'^{ъ}рл'^{и}*) умрли су; вто́рникъ (*фто́р'н'^{и}к* — *фто́рн'^{и}к*) уторак; пека́рня (*п'^{ъ}ка́р'н'^{ъ}* — *п'^{ъ}ка́рн'^{ъ}*) пекарница; дво́рня (*дво́р'н'^{ъ}* — *дво́рн'^{ъ}*) слуге, млађи (из племићког двора); || ла́рчикъ (*ла́р'ч'^{и}к* — *ла́рч'^{и}к*) кутијица; по́рченый (*по́р'ч'^{ъ}н^{ъ}і* — *по́рч'^{ъ}н^{ъ}і*) онај који има наступе као у великој болести; ве́рченый (*в'ѣ́р'ч'^{ъ}н^{ъ}і*) — *в'е́рч'^{ъ}н^{ъ}і*) ветрењаст, немиран; бо́рщъ (*бо́р'ш'*) боршч (супа с цвеклом), и т. д.

в) пред *г'*, *к'*, *х'* обично нема умекшавања: торги́ (*т^{а}рг'и́*) лицитација; Турге́невъ (*т^{у}рг'е́н'^{ъ}ф*); по мѣ́ркѣ (*п^{а}м'е́рк'^{ъ}*) по мери; на тёркѣ (*н^{а}т'о́рк'^{ъ}*) на треници, и т. д.

Напомене. 1. У речима **ве́рхъ** врх (ве́рхній горњи, и т. д.), **це́рковь** црква (церко́вный црквени, и т. д.), и **четве́ргъ** четвртак, *р* може бити меко или тврдо. Мек изговор одлика је говора старијег поколења образ. Московљана, млади пак људи говоре понајвише тврдо *р*, дакле: *в'ѣ́р'х* и *в'е́рх*; *в'ѣ́р'хн'^{ъ}і* и *в'е́рхн'^{и}і*; *цѣ́р'к^{ъ}ф'* и *цэ́рк^{ъ}ф'*; *ц^{ъ}р'ко́вн^{ъ}і* и *ц^{ъ}рко́вн^{ы}і*; *ч'^{ъ}т'в'ѣ́р'к* и *ч'^{ъ}т'в'е́рк*.

2. У речима зе́ркало огледало (зрцало), **пе́рвый** први, и сте́рва стрвина, у круговима образ. Москве чује се данас само тврдо *р*, дакле: *п'е́рв^{ъ}і*, *с'т'е́рв^{ъ}*, *з'е́рк^{ъ}л^{ъ}* (види посебан део).

2. **л** пред меким сугласницима не умекшава се.

Примери: по́лдень (*по́л'д'^{ъ}н'*) подне; 3 л. једн. ползётъ (*п^{а}л'з'о́т*) мили, гмиже; толстѣ́ть (*т^{а}л'с'т'ѣ́т'*) дебљати; волпе́ніе (*в^{а}л'н'ѣ́н'^{и}і^{ъ}*) узбуђење; испо́лнить (*^{и}спо́л'н'^{и}т'*) испунити, и т. д.

Напомена. Ако је *л* меко пред сугласником (а ово бива онда ако је иза њега долазио мек полуглас; види посебан део), обележено је увек знаком ь, па био сугласник иза њега мек или тврд: по́льза (*по́л'з^{ъ}*) корист; стрѣльба́ (*стр'^{ъ}л'ба́*) пуцање, гађање; дат. стрѣльбѣ́ (*стр'^{ъ}л'б'е́*) пуцању, гађању; ген. льва́, льву́ (*л'ва́*, *л'ну́*) лава, лана; льсти́ть (*л'с'т'и́т'*) ласкати; льну́ть (*л'ну́т'*) прионути, и т. д.

IV. **Задњо-непчани** *г*, *к*, *х* тврди су пред меким сугласницима. **166.**

Примери: гдѣ *(гд'е)* где; гнётъ *(гн'от)* притисак; глядѣть *(гл'ɛд'ѣт')* гледати; грѣхъ *(гр'ѣх)* грех; лёгче *(л'ёхч'ъ)* лакше; мя́гче *(м'а́хч'ъ*, § 75, нап.) мекше; || ген. лóктя *(лóкт'ъ)* лакта; вéксель *(в'ёкс'ъл')* меница; Алексѣй *(ᵃл'ɛкс'ёй)* Алексије; ключъ *(кл'у́ч')* кључ; книга *(кн'и́гъ)* књига; скрести *(скр'ɛс'т'и́)* стругати; | хмѣль *(хм'ѣл')* хмељ; хлѣвъ *(хл'ёф)* свињац; хрѣнъ *(хр'ён)* хрен, и т. д.

Неколики сугласници пред меким сугласником. Што вреди за поједине сугласнике, кад стоје пред меким сугласницима у истој речи (било да је проста или сложена с префиксом, или да стоји с предлогом), вреди и за групе сугласника, ако иначе иду под горња правила. Тако н. пр. **у локалу** од речи рáбство *(рáпстъ)* робовање, који гласи рáбствѣ, *т* је меко зато што је меко *в* испред *ъ*, *с* је меко због меког *т*, али прво *б* (упр. *п*) у групи тврдо је, јер се уснени пред меким зубнима не умекшавају, дакле: *рáпс'т'в'ъ*; у локалу пак од речи дѣтство детињство цела група *тств*, истим путем, постала је мека *(т'с'т'в')*, мимо то, меко *т'с'* дало је меко *ц'* (случај, кад и *ц* у руском може бити меко!), тако да локал гласи: *д'ёц'т'в'ъ* (у осталим падежима група је тврда, па је *тс* дало тврдо *ц*, дакле: ном. *д'ёцтвъ*); тако исто: бѣдствіе невоља (кад дође н. пр. поплава, куга, и т. д.) = *б'ёц'т'в'ц'ъ*; слѣдствіе истрага (судска) = *с'л'ёц'т'в'ц'ъ*; рóдственникъ рођак = *рóц'т'в'ън'цк*, и т. д. У облицима пак, као: по*стр*ѣлъ несташко, в*стр*ѣча сусрет, и т. д., *т* пред *р'* остаје тврдо (§ 164, 4), па отуд је тврд и сугласник испред *т*: *пᵃстр'ёл*, *фстр'ёч'ъ*. **167.**

Одступања у говору образ. људи. I. Одступања од горњих правила разнолика су у говору образ. људи. Обухватајући већином сугласнике из различитих група: уснене пред **168.**

г', *к'*, *х'*, зубне *д*, *т*, *з*, *с* пред меким усненима, и зубне и уснене пред *ј* (*і*), она се тумаче пре свега тиме, што се у говору појединаца или ширег кола људи меки сугласници из једне групе не подешавају с меким сугласницима из друге групе, па први теже да отврдну. Ова тежња може бити потпомогнута са две стране:

1. У говору појединаца сугласник пред меким сугласником (особито из другог кола) често је само полумек или врло слабо умекшан, а одатле има само један корак ка његовој тврдоћи која се, и кад није потпуна, може приказивати слуху да је таква.

2. Снажан утицај штампане речи, у којој је мекоћа сугласника пред сугласником обележена само тамо, где је постала испред некадашњег меког полугласа ь, па се одржала и доцније, кад је он испао (судьбá судбина, борьбá борба, стрѣльбá пуцање, ген. львá лава, и т. д.; види посебан део), а иначе није ничим означена. Привикавши да и сувише верује штампаној речи, образован Рус може се за њом повести овде више него игде. Отуд одступања под утицајем ове чињенице могу ићи далеко изван оног круга који је горе обележен.

II. Изузетни случајеви, о којима говоримо, могу се поделити у две групе: а) у самој речи; б) у предлозима и префиксима.

1. Одступања у самој речи тичу се уснених пред *г'*, *к'*, *х'*, и зубних *д*, *т*, *з*, *с* пред меким усненима.

Примери: ном. мн. лóвкіе вешти, рóбкіе плашљиви, крѣпкіе јаки, дат. сёмгѣ сјомги (види речник) = *лóфк'ии*, *рóпк'ии*, *кр'éпк'ии*, *с'óмг'ъ* (књиж. *лоф'к'ии*, *роп'к'ии*, *кр'ёп'к'ии*, *с'óм'г'ъ*, § 162, 2); || *двéрь* врата, *Твéрь* Твер (град, т. ј. варош, у Русији), *змѣй* змија, *смѣхъ* смех = *дв'ёр'*, *тв'ёр'*, *зм'ɛ́ја*, *см'éх* (књиж. *д'в'ёр'*, *т'в'ёр'*, *з'м'ɛ́ја*, *с'м'éх*, § 164, 2).

2. Одступања у сугласничких предлога и префикса јављају се:

а) код зубних *д, т, з, с* пред меким усненима.

Примери: а) у предлога̂: подъ берёзой *(пъд·б'ᵉр'óзъi̯)* под брезом; отъ вѣ́тра *(ᵃт·в'éтръ)* од ветра; отъ пере́дней *(ᵃт·п'ᵉр'ê͡дн'ъi̯)* од предсобља; отъ мѣ́ста *(ᵃт·м'éстъ)* од места; изъ вѣ́ры *(ᵘз·в'éры)* из вере; съ пи́ра *(с·п'úръ)* с гозбе; съ ви́ду *(с·в'úду)* на очи (бити какав); съ мѣ́рой *(с·м'éръi̯)* с мером, и т. д.

б) у префикса̂: подби́ть *(пᵃдб'úт')* потковати; отвѣ́тъ *(ᵃтв'éт)* одговор; измя́тый *(ᵘзм'áтъi̯)* изгужван; сви́тый *(св'úтъi̯)* увијен, и т. д.

б) код зубних *д, т, з, с* и код уснених пред *j (i̯)*.

Примери: а) у предлога̂: подъ е́лью *(пᵃд·jê͡л'i̯у)* под јелом; отъ я́годъ *(ᵃт·jáгът)* од јагода; изъ яи́цъ *(ᵘз·i̯ᵉúц)* из јаја; съ Я́ковомъ *(с·jáкъвъм)* с Јаковом; въ я́сли *(в·jáс'л'ᵘ)* у јасле. и т. д.

б) у префикса̂: подъѣ́хать *(пᵃдjéхът')* стићи; отъѣ́здъ *(ᵃтjéст)* одлазак; разъяри́ться *(ръзi̯ᵉр'úцъ)* ражљутити се; съѣ́здъ *(сjéст)* конгрес; объёмъ *(ᵃбjóм)* обим, и т. д.

Напомене. 1. Одступања у самој речи чују се понајвише у говору образ. људи ван Москве (на северу), а одступања у префиксима и предлозима, у горњем обиму, могу се чути и у Москви, и то у првима много ређе (говор омладине), него у другима.

2. Ако се не говори обичним разговорним темпом, већ с растезањем, неумекшавање у предлозима (изузев, разуме се, неслоговне, као съ и въ, који се никако не одвајају од речи, уз коју долазе) може бити обична појава у књиж. изговору. У том случају између предлога и речи има врло слаб прекид, и тврд сугласник, не налазећи се у непосредном додиру с меким, остаје тврд: подъ бе́регомъ *(пᵃд б'ê͡р'ъгъм)* под обалом; отъ Я́кова *(ᵃт jáкъвъ)* од Јакова, и т. д.

н) Неједначење сугласника̂, неједнаких по мекоћи.

Тврд сугласник пред меким сугласником у реченици. Појава, о којој је било говора у прошлом одељку (§§ 162—167), ограничена је на сугласнике у једној истој речи, па била та реч проста или стајала с префиксом или с 169.

предлогом. У реченици пак, ако се од двеју речи (изузев предлоге, и то праве; види нап. 1) прва свршује тврдим сугласником, а друга почиње меким, па се изговоре без прекида, тврд сугласник остаје тврд, као што је и био, н. пр. солда́*т*ъ бѣжи́ть *(с^{а}ѧда́д‿б'^{е}жы́т)* војник трчи (али: по*д*би́ть потковати, н. пр. чизму клинцима = *п^{а}д'б'и́т'*; *от*ъ бе́рега од обале = *^{а}т'ˑб'е́р'^{ъ}г^{ъ}*, § 164, 2), или н. пр. то*т*ъ си́лой взя́лъ *(тот‿с'и́ѧ^{ъ}і вз'а́ѧ)* онај је насилно узео (али: *от*сю́да одавде = *^{а}т'с'у́д^{ъ}*; *от*ъ села́ од села = *^{а}т'ˑс'^{е}ѧа́*, § 164, 1), и т. д.

Напомене. 1. Горњом појавом тумачи се и то, што у речима, које нису прави предлози, већ могу вредити и као прилози, дакле као самосталне речи, крајњи сугласник, ако је иначе тврд, остаје такав у свакој прилици: про́тивъ меня́ против мене = *про́т'^{и}фˑм'^{е}н'а́* (али: въ мѣ́ру умерено = *в'ˑм'е́р^{у}*, § 162, 1).

2. Неумекшавањем тврдих сугласника пред мекима, у обиму горње појаве, тумачи се и разлика у мекоћи дугих сугласника: съ сѣ́номъ са сеном = *с̱'е́н^{ъ}м*, а: въ тебѣ́ бѣ́съ сиди́тъ, у тебе као да је враг ушао = *фˑт'^{е}б'е́ б'е́сс'^{и}д'и́т*, т. ј.: у првом случају, съ, као прави предлог, спојило се с речју иза себе у једну целину, па му се крајњи сугласник изједначио у мекоћи с наредним сугласником *(сˑс'е́н^{ъ}м = с'ˑс'е́н^{ъ}м)*, и као резултат јавио се дуг сугласник, који је потпуно мек *(с̱'е́н^{ъ}м*, § 130, 1, а); у другом случају, у речи бѣсъ, крајњи сугласник остаје тврд, јер у самосталних речи нема једначења по мекоћи, и резултат је дуг сугласник, ком је почетак тврд, а завршетак мек *(б'е́сс'^{и}д'и́т*, § 130, 1, б). Тако исто н. пр. отдѣли́ть раставити = *^{а}д̱'^{е}л'и́т'*, а: пло́дъ дѣли́ть делити плод = *пѧо́дд'^{е}л'и́т'* (§ 133, а).

170. **Мек сугласник пред тврдим сугласником у реченици.** У простим речима, једначење меких сугласника (нѐ свих) с тврдима обична је појава у руском језику, н. пр. ном. једн.: ко*т*ёлъ котао, о*р*ёлъ орао, *п*ёсъ па̀с = *к^{а}т'о́ѧ, ^{а}р'о́ѧ, п'о́с* (с меким *т, р, п)*, а ген. једн.: ко*т*ла́, о*р*ла́, *п*са́ = *к^{а}тѧа́, ^{а}рѧа́, пса́* (с тврдим *т, р, п*; види посебан део). У реченици нема овог једначења, исто онако као што га нема ни у речи, сложеној с предлогом (префикси с меким крајњим сугласником не долазе), дакле: мек сугласник на крају било

које речи, нашавши се пред почетним тврдим сугласником наредне речи, остаје мек и онда кад се обе речи изговоре без прекида.

Примери: пять‿рублéй *(п'ат'‿рубл'éй)* пет рубаља; вóнъ гóлубь‿сади́тся на кры́шу *(вóн гóлуп'‿сад'и́цъ на·кры́шу)* ено голуб стаје на кров, и т. д., исто онако као и: сквозь толпу́ *(сквос'·тапу́)* кроз гомилу; хоть топоро́мъ руби́ *(хът'тъпаро́м руб'и́)* ма секиром секао (не можем расећи, и т. д., § 130, 2, и § 133, б).

њ) Тврди сугласници пред *и*.

171. Сви сугласници, сем *ж*, *ш*, *ц*, меки су пред *и*. Овако није код префикса, предлога и уопште код двеју речи, од којих се једна свршује тврдим сугласником, а друга се почиње самогласником *и*, па се изговоре без прекида. У том случају сугласник остаје тврд, а *и* иза њега прелази у *ы* (у сложеницама с префиксом, као што знамо, пише се *ы*, а иначе — *и*, § 81, дод. б).

Примери: отыска́ть *(атыска́т';* из: от+иска́ть*)* наћи; обыска́ть *(абыска́т';* из: об+иска́ть*)* претрести (полиција кога); съ ико́ной *(сыко́нъі)* с иконом; подъ и́вой *(пад·ы́въі)* под ивом; отъ и́мени *(ат·ы́м'ін'и)* у име (чије); въ избу́ *(вызбу́)* у кућу (сељачку); къ Ива́ну *(кыва́ну)* к Ивану; || Степа́нъ иска́лъ·его *(с'т'ɛпа́н·ыска́л·і'ɛво)* Степан га је тражио. — Онъ сапо́гъ и́щетъ *(он·сапо́к·ы́ш'ім)* он тражи чизму. — Каза́къ идётъ *(казак·ыд'о́т)* иде Козак. — Слу́хъ идётъ *(слу́х·ыд'о́т)* говори се. — Бра́тъ и сестра́ *(бра́т·ыс'ɛстра́)* брат и сестра. — Ра́къ и ры́ба *(ра́к·ыры́бъ)* рак и риба, и т. д.

Напомене. 1. Ако се начини прекид између прве и друге речи, *и*, разуме се, остаје: *с'т'ɛпа́н иска́л і'ɛво́; бра́т и·с'ɛстра́*, и т. д.

2. Како су групе *кы* и *хы* необичне у руском, у круговима образ. људи може се чути и изговор *ки*, *хи*, т. ј. тврдо *к*, *х* + *и* (групе *г* + *и* нема, јер је јасно *г* на крају речи прешло у мукло *к*, § 154), дакле: онъ сапо́гъ и́щетъ = *он·сапо́к и́ш'ім;* каза́къ идётъ *(казак·ид'о́т);* слу́хъ идётъ = *слу́х·ид'о́т*, и т. д.

3. У говору оних, који облик ихъ (= њихов) изговарају без *j* (*i*) спреда, почетно *и*, под горњим погодбама, прелази такође у *ы*: отъ и́хъ отца́ *(ᵃт'ы́х ᵃца́)* од њихова оца; подъ и́хъ до́момъ *(пᵃд'ы́х до́мᵇм)* под њиховом кућом, и т. д. (обично: *ᵃт'и́х ᵃца́, пᵃд'и́х до́мᵇм,* § 30 и § 164, з).

Додатак. О именима по оцу типа Ива́новичъ = Ива́ничъ види § 66, нап. 1. Више о целој овој појави види у посебном дѣлу.

о) Испадање и сажимање сугласникā у неким сугласничким групама.

172. Испадање некадашњих полугласова ъ и ь (види посебан део) учинило је да сугласници, који су некад у речи били раздвојени, дођу у непосредан додир, па да се тако стеку неке групе, незгодне за изговор. Држећи се етимологије, правопис их је задржао, а жив говор упростио их је, истиснувши поједине сугласнике или сливши два у један[1].

173. I. 1. Најчешће је испало *т* и *д*, и то:

а) у групама *стн* и *здн*.

Примери: намѣ́стникъ *(нᵃм'ѣ́с'н'ᵃк)* намесник; тростни́къ *(трᵃс'н'и́к)* тршчак; лѣ́стница *(л'ѣ́с'н'ᵃцᵇ)* степенице; вла́стный *(вла́снᵇі)* заповеднички; гру́стный *(гру́снᵇі)* тужан; извѣ́стный *(ᵃз'в'ѣ́снᵇі)* познат; кре́стный *(кр'е́снᵇі)* крстов; мѣ́стный *(м'е́снᵇі)* месни; га́костный *(га́кᵇснᵇі)* гадан; по́стный *(по́снᵇі)* постан; прелѣ́стный *(пр'ᵋл'е́снᵇі)* диван; || бе́здна *(б'е́знᵇ)* бездан; пра́здникъ *(пра́з'н'ᵃк)* празник; уѣ́здный *(ује́знᵇі)* чески; по́здно *(по́знᵇ)* доцкан, и т. д.

б) у групама *стл*, *стк* и *здк*.

Примери: счастли́вый *(ш'ᵋс'л'и́вᵇі)* срећан; хвастли́вый *(хвᵃс'л'и́вᵇі)* хвалисав; постла́ть *(пᵃсла́т')* прострети (коме да легне: према том, између овог глагола и глагола посла́ть = послати, нема разлике у изговору); || отстра́стка *(ᵃтстра́скᵇ)* заплашивање, претња; невѣ́стка *(н'ᵉв'е́скᵇ)* снаха; повѣ́стка *(пᵃв'е́скᵇ)* писана порука (авиза); || боро́здка *(бᵃро́скᵇ)* бразда; по́ѣздка *(пᵃје́скᵇ)* пут (т. ј. путовање); громо́здкій *(грᵃмо́скᵇі)* тежак, и т. д.

---

[1] Новије речи ушле су, разуме се, за старијима.

в) у групама *стд* и *стс*, и то у сложеницама, као: шестьдеся́тъ *(шᵉз'д'ᵉс'а́т)* шездесет; шестьсо́тъ *(шᵉс̱'со́т)* шест стотина.

2. *д* се не изговара у речи се́рдце *(с'е́рцъ)* срце, а *л* у речи со́лнце *(со́нцъ)* сунце.

3. У групи *вств* не чује се прво *в*, н. пр. чу́вство *(ч'у́ствъ)* осећање; чу́вствовать *(ч'у́ствъвът')* осећати; здра́вствуй *(здра́ствуі)* добар дан! (добро јутро! добар вече! здраво! — види речник).

Напомене. 1. И у множини од здра́вствуй, која се пише: здра́вствуйте[1], испада прво *в*, па како овај облик често долази и брзо се изговара, он се може и јаче скратити, и обично гласи: *здра́с̱'т'ᵉ*.

2. Према здра́вствуйте = *здра́с̱'т'ᵉ*, и облик благода́рствуйте (= хвала вам) звучи као: *бѧъ̨ᵃда́р'с̱'т'ᵉ* и *бѧᵃда́р'с̱'т'ᵉ*.

3. У пожа́луйста = изволи, изволите (или: молим те, молим вас), не чује се *й*: *пᵃжа́ѧустъ* или: *пᵃжа́ѧъстъ*.

II. У групи *тст*, пошто је полуглас испао (некад -t-ьst-), 174.
тс стопило се у *ц* (у срп. добило се *цт* или *ст*: «бра̀тство» = *бра̀цтво* и *бра̀ство*), н. пр. дѣ́тство *(д'е́цтвъ)* детињство, бога́тство *(бᵃга́цтвъ)* богатство, и т. д. Група *дст*, једначењем јасног *д* с муклим *с*, дала је такође *тст*, откуд опет *цт*: госпо́дство *(гᵃспо́цтвъ)* владавина, садово́дство *(съдᵃво́цтвъ)* вртарство, скотово́дство *(скътᵃво́цтвъ)* сточарство, и т. д. Тако је и у другим сличним групама, у којима долази *дс* или *тс*: а́дскій *(а́цкъі)* паклени; городско́й *(гъраᵃцко́і)* градски, општински; Кисло-во́дскъ *(к'ᵘсѧᵃво́цк)* Кисловотск (бања на Кавказу); плотско́й *(пѧᵃцко́і)* телесни; дѣ́тскій *(д'е́цкъі)* дечји, и т. д.

Напомене. 1. Ако *т* или *д* етимолошки припадају префиксу, предлогу или другој којој речи, *тс* остаје: от-ступи́ть *(ᵃтступ'и́т')* узмаћи; под-слу́шать *(пᵃтсѧу́шът')* чути прислушкујући; от-сю́да *(ᵃт'с'у́дъ)* одавде; надстро́чный *(нᵃтстро́ч'нъі;*

---

[1] Здра́вствуй рећи ћеш оном, с ким си на *ти*, а иначе — здра́вствуйте.

књиж. реч) озго изнад реда (у књизи); отъ сы́на *(ᵃт·сы́нᵡ)* од сина; подъ со́лнцемъ *(пᵃт·со́нцᵡм)* под сунцем, и т. д.

2. Само по себи се разуме да групе *дс* и *тс*, у говору образ. људи, остају у туђим речима несажете: На́дсонъ *(на́тсᵡн)* Натсон (руски песник); педа́нтство *(пʹᵋда́нтствᵡ)* педантност (ст.-московски: *пʹᵋда́нствᵡ;* пореди и: моди́ства мапамода, данас: *мᵃдʹи́сткᵡ*, а ст.-моск. *мᵃдʹи́скᵡ;* али гувернáнтка гувернанта, у говору како старих тако и младих Московљана = *гᵘвʹᵋрна́нкᵡ*).

175. III. Узроци губљењу сугласникâ могу бити и друге природе. Тако н. пр. сонорни *р* и *л*, кад стоје на крају речи, па изгубе звучност, могу отпасти (отпадање може бити потпомогнуто и с друге стране; види посебан део). Отуд:

1. У имену Пётръ (ном. и вок.) Петар, кад стоји заједно с именом по оцу (**II**, § 171ᵃ), *р* се у брзом говору, особито међу блиским познаницима, не чује: Пётръ Петро́вичъ = *пʹо́т пʹᵋтро́вʹᵘчʹ* (обично: *пʹо́тр пʹᵋтро́вʹᵘчʹ*).

2. Ном. и акуз. једн. од ру́бль рубља (у рус. мушког рода!), у простом говору звучи као: *ру́пʹ (лʹ* на крају отпало, а јасно *бʹ* прешло у мукло *пʹ*); тако исто: кора́бль лађа = *кᵃра́пʹ*, журáвль ждрал = *жᵘра́фʹ* (образ. људи говоре: *ру́блʹ, кᵃра́блʹ, жᵘра́влʹ*).

176. **Одступања у говору образ. људи под утицајем штампане речи.** Под утицајем штампане речи, који је досад толико пута истицан, при изговарању сугласничких група опажа се исто што и код неких дугих сугласника: многи образ. људи труде се да их изговоре онако као што су написане. Према том, у њихову говору, речи по́стный, пра́здный, невѣ́стка, и т. д. звуче као: *по́стнᵘі, пра́зднᵘі, нʹᵋвʹе́сткᵡ* (а не: *по́снᵡі, пра́знᵡі, нʹᵋвʹе́скᵡ);* чу́вство — као: *чʹу́фствᵡ* (а не: *чʹу́ствᵡ*), здра́вствуй — као: *здра́фствуі* (а не: *здра́ствуі*), бога́тство — као *бᵃга́тствᵡ* (а не: *бᵃга́цтвᵡ*), и т. д. (али и у њихову говору: со́лнце и се́рдце увек = *со́нцᵋ, сʹе́рцᵋ*). Ово је књишки изговор, а књижевни изговор онакав је, као што је показано у §§ 173 и 174.

п) Слова *ѳ* и *ѵ*.

Слово *ѳ*. У речима (особито у именима лица), усвојеним из грчког и из јеврејског језика, према грчком ϑ пише се ѳ (фита) = *ф*. 177.

Примери: ана́ѳема *(ᵃнáф'ᵉмъ)* анатема; арпѳме́тика *(ᵃр'ᵘф'м'ё̂т'ᵘкъ)* аритметика; Тимоѳе́й *(т'ᵘмᵃф'ё̂ј)* Тимотије; Ѳёдоръ *(ф'óдър;* ако се тако зове цар или који архијереј, онда се пише и изговара: Ѳеóдоръ = *ф'ᵉóдър)* Фјодор, Теодор; Ѳомá *(фᵃмá)* Тома; Ѳеофáнъ *(ф'ᵉᵃфáн)* Теофан; Мáрѳа *(мáрфъ)* Марта, и т. д. [пореди грчки: *ἀνάθεμα*; *ἡ ἀριθμητική (τέχνη)*; *Τιμόθεος*; *Θεόδωρος*; *Θωμᾶς*; *Θεοφάνης*; *Μάρθα*].

Напомена. Речи, као: теáтръ позориште, примљене су из западних језика, иначе би, према грчком, морале гласити: ѳеáтръ (пореди грч. ϑέατρον).

Додатак. У последње време осећа се у правопису тежња да се *ѳ* сасвим истисне из њега и замени словом *ф*, дакле: Фёдоръ, Мáрфа, и т. д.

Слово *ѵ*. Духовна лица, кад пишу о црквеним стварима, према грчком *υ* употребљавају слово ѵ (и́жицу), и то у грчким речима, као: мѵ́ро *(м'и́ръ;* грч. *μύρον)* св. миро; сѵнóдъ *(с'ᵘнóт;* грч. *σύνοδος)* св. синод (досадашња врховна управа православне цркве у Русији), и т. д. Према том овог слова као да ни нема у руској буквици[1]. 178.

---

[1] Нека почетник сад потанко проучи §§ 77—81, па онда, прешавши на акценат, нека изостави §§ 179—189^{б}, и нека почне од параграфа 190-тог.

2. АКЦЕНАТ.

а) Развој и сувремено стање руског акцента.

179. **Опште напомене.** 1. За слог, који се истиче гласом над осталима, кажемо да је наглашен, а само истицање зовемо нагласак (акценат).

2. Код нагласка разликујемо двоје: јачину гласа, која стоји до јачине ваздушног тока који издишемо (т. зв. експирација), и висину тона (т. зв. интонација). Прву одлику зовемо експираторном, а другу — музикалном страном у нагласка (види посебан део).

3. У врстама акцента, о којима ће бити реч, ове две стране могу се дизати, падати или бити равне; мимо то једна од њих може бити карактеристична:

а) акценат, код ког се јачина гласа и висина тона дижу, зовемо узлазан; код ког падају, зовемо низлазан, а тамо, где нема ни дизања ни опадања, зовемо раван.

б) акценат, код ког је експираторна страна енергична и толико претежна да се промене у кретању тона осећају слабо или мало, зовемо експираторан; а акценат с јасно опрташим кретањем тона, које му је стална одлика, зовемо музикалан.

179ª. **Како је у српском?** I. 1. По одлици узлазности и низлазности у српском има:

а) један узлазан акценат, обележен знаком ´, кад је на дугом слогу, а знаком ` , кад је на кратком или на полудугом слогу: «ру́ка», «но̀га».

б) два низлазна акцента: ^ на дугом, и ` на кратком слогу: акуз. «ру̑ку», «но̑гу».

2. Према том која је страна карактеристична, да ли музикална или експираторна, српски акценат убраја се у претежно музикалне:

а) код узлазног акцента (ʹѝ) јачина гласа расте тако до половине трајања акцента, а затим опада, а висина тона, претежући пад њом, расте и даље, па се може пренети и на наредни слог у истом или у повишеном ступњу: «ру́ка̑-ме бо̀ли», «жѐна̑-ми-је сла̏ба», и т. д.

б) и код дугог низлазног акцента (ˆ) музикална страна јасно је оцртана: висина тона опада поступно и непретржито, а јачина гласа, која је више мање уједначена с тоном, слаби или упоредо с њим или у два експираторна напора, т. ј. слаби, па јача, па опет слаби (ˆˆ): акуз. «ру̂ку», «чи̂м», и т. д.

в) код кратког низлазног акцента (ˋ) оба елемента такође опадају, само што је експираторан део (јачина гласа) енергичан («оштар», као што ми кажемо) и, н. пр. у сремском говору, толико претежан да се музикалан део (тон), који је релативно доста висок, осећа слабо или мало: «сто̏г», акуз. «но̏гу».

II. Из свега овога јасно је да у српском има:

музикалан узлазан акценат на дугом или на кратком (полудугом) слогу: «ру́ка», «но̀га»;

музикалан низлазан на дугом слогу: «ру̂ку», «чи̂м»;

експираторан низлазан на кратком слогу: «но̏гу».

Како је у руском? 1. Слогови са старим *о*, *е*, који 179б.
су постали затворени после губитка полугласа у некадашњем наредном слогу, продуљили су се у оним јужним руским говорима, из којих је постао м.-руски језик, и крајњи резултат тог дуљења данашњи су м.-руски облици, као: сті́л, пі́п, кі́нь, лі́д, ті́тка, пі́ч = в.-рус. сто́лъ сто, по́пъ поп, ко́нь коњ, лёдъ лед, тётка тетка, пе́чь пећ.

2. У оним пак руским говорима, из којих је постала в.-руска језичка група, било је друкчије:

а) у једном де̂лу, после губитка полугласова, дуљење је захватило нове затворене слогове с узлазним акцентом: стѡ́л[1], пѡ́п, кѡ́н', жывѡ́т (=трбух), высѡ́к (=висок), лѡ́ткӑ (т. ј. ло́дка

[1] ѡ = средњи глас између *у* и *о*, или јако лабијалисано *о*.

= чамац), нѡ́шкă (т. ј. но́жка = мала нога), и т. д., па је одавде пренесено и на отворене слогове истог акценатног типа: малакѡ́ (т. ј. молоко́ = млеко), п'исмѡ́, в'едрѡ́, и т. д.

б) у другом дêлу (овамо спадају и они говори, из којих је постао московски, као подлога књиж. језику) споменути процес или је угушен врло рано или га никако није ни било. Слогови, затворени после губитка полугласова, у колико су били дуги, поткратили су се у тим говорима, и некадашњи узлазан акценат, у колико су га имали, прешао је у кратак низлазан, па се је овај доцније генералисао на свима затвореним слоговима. Према том у прошлости руског акцента био је период, кад је нашим акценатним типовима: «дȳб, мȳж, дрȳг» (ген. «дȳба, мȳжа, дрȳга»); «рôг, мêд, бôј» (ген. «рȍга, мȅда, бȍја»); «грêх, сȳд, кљȳч», ген. «гре́ха, су́да, кљу́ча», чак. grīhȁ, sūdȁ, kl̥ūčȁ), и т. д. с једне стране, и: «брȁт, дȉм, сȉр» (ген. «брȁта, дȉма, сȉра»); «кȍњ, бȍб, снȍп» (ген. «кȍња, бȍба, снȍпа», чак. końȁ, bobȁ, snopȁ), «тȅтка, крȕшка», и т. д. с друге стране, искључиво одговарао једнолик акценатни тип: дȕбъ, мȕжъ, дрȕгъ; рȍгъ, мȅдъ, бȍй; грѣ̏хъ, сȕдъ, клю̏чъ; брȁтъ, дȉмъ, сȉръ; кȍнь, бȍбъ, снȍпъ; тȅтка, крȕжка (= чаша с дршком).

3. Кад је овај процес био изведен, један акценат утврдио се и на отвореним слоговима. То је био дуг узлазан, пренесен са слогова типа ра́-на, жа́-ба, гри́-ва, ли́-па, си́-то, чу́-до, и т. д. на све отворене слогове и, у новом положају, нешто поткраћен и измењен. Према том наши акценатни типови, као: акуз. «рȳку, зȉму», ген. «дȳба, мȳжа, дрȳга», и т. д. с једне стране, и: акуз. «нȍгу, вȍду, мȕку», ген. «рȍга, мȅда, бȍја», ном. «рȁна, жȁба, грȉва» и т. д. с друге стране, стопили су се у руском у један тип с полудугим узлазним акцентом: ру́-ку, зи́-му; ду́-ба, му́-жа, дру́-га; но́-гу, во́-ду, му́-ку; ро́-га, ме́-ду, бо́-я; ра́-на, жа́-ба, гри́-ва, и т. д.

4. Тако се, после губитка полугласова, старинско стање заменило у руском језику новим:

а) изгубило се прасловенско разликовање дугих и кратких самогласника, па дакле и дугих и кратких слогова; ненаглашен слог увек је кратак, а наглашен слог може бити дужи или краћи према акценту који је на њему;

б) место старих разноликих прасловенских акцената (види посебан део) добивена су два основна акценатна типа: кратак низлазан, везан за затворене, и узлазан (полудуг или полукратак, према том да ли је слог унутрашњи или је последњи), везан за отворене слогове.

5. Ово везивање узлазног акцента за отворене слогове одржало се је и данас у хладном, неубрзаном говору; везивање пак низлазног акцента за затворене слогове претрпело је знатне измене.

1. Говор хладан, неубрзан.

У хладном, неубрзаном говору разликујемо ове акценте: 180.

I. **Акценат отвореног унутрашњег слога,** т. ј. 181.
слога који је отворен, а није последњи, има данас ове две битне, непроменљиве одлике: он је полудуг и није низлазан. Остале одлике овог акцента нису сталне, и његово обличје није једнолико. У главном он је двојак:

1. или је узлазан: експираторна страна нагло јача до половине трајања акцента, затим мало слаби и прекида се; музикална пак страна расте испочетка (у првој трећини трајања), па или се задржава на истој висини или слабо расте до краја. Према том овај акценат подсећа на наш у речи «ру́ка», разликујући се од њега, у главном, тиме, што му је експираторна страна, особито у почетку, много јача, што је трајање у пола краће и што се завршује на истом слогу.

2. или је више мање раван: експираторна страна, одмах у почетку, избија доста енергично и држи се до краја с истим напоном, истичући се над музикалном страном која је стално исте висине (у даље расправљање уносимо свуда узлазну врсту овог акцента и обележавамо је знаком ˊ).

Примери: го̋-воръ *(го̋-в^{ъ}р)* разговор; обы̋-чай *(^{а}бы̋-ч'^{ъ}і)* обичај; по̋-ле *(по̋-л'^{ъ})* поље, њива (види речник); пого̋-да *(п^{а}го̋-д^{ъ})* време (лепо или ружно); акуз. во̋-ду *(во̋-д^{у})* воду, но̋-гу *(но̋-г^{у})* ногу; рӳ-копись *(рӳ-к^{ъ}п'^{и}с')* рукопис; те̋-мя *(т'е̋-м'^{ъ})* теме; дӳ-мать *(дӳ-м^{ъ}т')* мислити; разгова̋-ривать *(р^{ъ}зг^{а}ва̋-р'^{и}в^{ъ}т')* разговарати, и т. д.

181ª. II. **Акценат отвореног последњег слога.** 1. На отвореном последњем слогу акценат је узлазан, полукратак је, т. ј. нешто је краћи од акцента отвореног унутрашњег слога, и мање је експираторан. У колико експирација слаби, у толико се промене у кретању тона могу јасније истицати, тако да овај акценат често много подсећа на наш узлазан у облику «нòга» (управо је као пека средина између «рȕка» и «нòга»).

2. Акценат последњег отвореног слога може бити и врло кратак, скоро раван, с тежњом к слабој низлазности (§ 184ᵉ; у изговор уносимо и овде узлазну врсту, обележавајући је знаком ˇ).

Примери: рукȁ *(рукȁ)* рука; ногȁ *(нагȁ)* нога; головȁ *(гъавȁ)* глава; акуз. женȕ *(женȕ)* жену, травȕ *(травȕ)* траву; ген. бобȁ *(бабȁ)* боба, орлȁ *(арлȁ)* орла; дат. бобȕ *(бабȕ)*, орлȕ *(арлȕ)*; ген. моегȍ *(мъиεвȍ)* мог, тогȍ *(тавȍ)* тог, когȍ *(кавȍ)* ког; дат. моемȕ *(мъиεмȕ)*, томȕ *(тамȕ)*, комȕ *(камȕ)*; през. пишȕ *(пʹишȕ)* пишем, дишȕ *(дъишȕ)* дишем, и т. д.

181ᵉ. III. **Акценат затвореног унутрашњег слога,** т. ј. слога, за који се, према обичној граматичкој дефиницији, каже да је затворен, а који није последњи (види § 190, нап. под линијом). Унутрашњи слогови, у којима иза наглашеног самогласника долазе два или више сугласника, могу имати тројак акцепат: 1. кратак низлазан, исти као наш у облику «нòгу», изговорен с јачом или са слабијом експирацијом (§§ 187ª—187ᵇ; бележимо ˇ); 2. полудуг узлазан (ˇ; § 181,1), и 3. слаб узлазан, често скоро раван (бележимо ˇ). Износећи развој овог стања у основним потезима (потанко расправљање може бити предмет посебног рада), задржаћемо се, у главном и пре свега, на оним сугласничким групама које су добивене доласком у непосредан додир основе и суфикса (оне су уједно и најмногобројније), и поделићемо их према том да ли је између њих било некад полугласа или није.

1. Унутрашњи слогови, затворени после испадања полугласа.

I. Унутрашњи слог затворен је, ако иза самогласника долазе два или више сугласника, између којих је некад био полуглас ъ или ь, који је великом већином припадао суфиксу (да је он тамо био, познаје се по ком облику исте речи, где је замењен гласом *о* или *е*: тётка — ген. множ. тёт*о*къ, тя́жкій — краћи облик тя́ж*е*къ [пореди срп. «тѐтка — тѐт*а̄*ка», «те́шко — те́ж*а*к»]; у облицима, где је полуглас испао, слог се распао, а његов сугласник приљубио се уз самогласник испред себе, те тако се ту добио затворен слог: тёт-ка, тя́ж-кій — од некадашњег тё-тъ-ка, тя-жь-къй, ст.-сл. **тѧ-жь-къ**). На оваквим слоговима, који су постали затворени испадањем полугласа у некадашњем наредном слогу и који су били наглашени, генералисао се је кратак низлазан акценат (§ 179б,2,а). 182.

II. Затворени слогови, о којима је реч, разликују се према том какав је други од она два сугласника, који су показаним путем дошли у непосредан додир: да ли је експлозиван или није.

а) Други сугласник је експлозиван.

I. Ако је други сугласник експлозиван, прекид који настаје пре експлозије, сасвим одваја други слог од првог, наглашеног слога, и чини да је овај потпуно затворен[1]. 182а.

Примери: 1. именице: а) суфикс **-ъka**: ба̏б-ка *(ба̏п-къ)* баба (као предак), али: ба́-бушка *(ба́-бушкъ)* ма́јка; коро̏б-ка *(каро̏п-къ)* кутија, али: коро́-бочка *(каро́-бъч'къ)* кутијица: тря̏п-ка *(тр'а̏п-къ)* крпа, али: тря́-почка *(тр'а́-пъч'къ)* крпица; рѣ̏п-ка *(р'е̏п-къ)* репица, али: рѣ́-па *(р'е́-пъ)* репа: голо̏в-ка *(гаѧо̏ф-къ)* мала глава, али: голо́-вушка *(гаѧо́-вушкъ)* глава (од мила); бу̏д-

[1] Новије речи, у којима није ни било полугласа, јер је он још у XII-ом веку ишчезао или се заменио пуним гласом, и туђице с истим сугласничким групама подложене су истом закону. Ово треба имати на уму свуда у примерима који долазе.

-ка *(бу̏т-к*^{ъ}*)* дашчара, али: бу̏-дочка *(бу̏-д*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* мала дашчара; во̏д-ка *(во̏т-к*^{ъ}*)* ракија, али: во̏-дочка *(во̏-д*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* ракија (од мила); ло̏д-ка *(ѧо̏т-к*^{ъ}*)* чун, али: ло̏-дочка *(ѧо̏-д*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* чуниħ: сосе̏д-ка *(с*^{а}*с'е̏т-к*^{ъ}*)* сусетка, али: сосе̏-душка *(с*^{а}*с'е̏-д*^{у}*шк*^{ъ}*)* драги сусед или сусетка; те̏т-ка *(т'о̏т-к*^{ъ}*)* тетка, али: те̏-тя, те̏-тушка *(т'о̏-т'*^{ъ}*, т'о̏-т*^{у}*шк*^{ъ}*)*; пле̏т-ка *(пл'о̏т-к*^{ъ}*)* бич, али: пле̏-точка *(пл'о̏-т*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* мали бич; пле̏с-ка *(пл'а̏с-к*^{ъ}*)* играње, али: пле̏-шеть *(пл'а̏-ш*^{ѣ}*т)* он игра; ма̏м-ка *(ма̏м-к*^{ъ}*)* дојиља, али: ма̏-ма *(ма̏-м*^{ъ}*)* мама, ма̏-мочка *(ма̏-м*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* мајчица; кото̏м-ка *(к*^{а}*то̏м-к*^{ъ}*)* завежљај, али: кото̏-мочка *(к*^{а}*то̏-м*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* мали завежљај; воро̏н-ка *(в*^{а}*ро̏н-к*^{ъ}*)* левак, али: воро̏-ночка *(в*^{а}*ро̏-н*^{ъ}*ч'к*^{ъ}*)* мали левак; оце̏н-ка *(*^{а}*це̏н-к*^{ъ}*)* процена, али: оце̏-ночный *(*^{а}*це̏-н*^{ъ}*ч'н*^{ъ}*і)* према процени (н. пр. вредност), и т. д. [Тако исто (§ 173, 1, б): поѣ̏зд-ка *(п*^{а}*је̏с-к*^{ъ}*)* пут; невѣ̏ст-ка *(н'*^{ѣ}*в'е̏с-к*^{ъ}*)* снаја, и т. д.].

б) суфикс **-ька**: до̏ч-ка *(до̏ч'-к*^{ъ}*)* кћи; по̏ч-ка *(по̏ч'-к*^{ъ}*)* пупољак; ка̏ч-ка *(ка̏ч'-к*^{ъ}*)* љуљање (кад су таласи, па се н. пр. ла̏ђа љуља); бо̏ч-ка *(бо̏ч'-к*^{ъ}*)* буре; ку̏ч-ка *(ку̏ч'-к*^{ъ}*)* гомилица; та̏ч-ка *(та̏ч'-к*^{ъ}*)* колица; то̏ч-ка *(то̏ч'-к*^{ъ}*)* тачка; ру̏ч-ка *(ру̏ч'-к*^{ъ}*)* мала лепа рука, али: ру̏-ченька *(ру̏-ч'*^{ѣ}*н'к*^{ъ}*)* ручица; водя̏ч-ка *(в*^{а}*д'я̏ч-к*^{ъ}*)* водица, али: водя̏-ца *(в*^{а}*д'я̏-ц*^{ъ}*)* водица; сестря̏ч-ка *(с'*^{ѣ}*стр'я̏ч'-к*^{ъ}*)* мала сестра, али: сестря̏-ца *(с'*^{ѣ}*стр'я̏-ц*^{ъ}*)* сестрица; ня̏нь-ка *(н'а̏н'-к*^{ъ}*)* дадиља, али: ня̏-ня *(н'а̏-н'*^{ъ}*)*, ня̏-нечка *(н'а̏-н'*^{ѣ}*ч'к*^{ъ}*)*; Ва̏нь-ка *(ва̏н'-к*^{ъ}*)* Ивица (у говору образ. људи деминутиви овог типа имају презриво значење, **II**, § 96. дод. 2), али: Ва̏-ня *(ва̏-н'*^{ъ}*)* Ива, Ва̏-нечка *(ва̏-н'*^{ѣ}*ч'к*^{ъ}*)* Ивица: во̏ж-ка *(но̏ш-к*^{ъ}*)* мала нога, али: но̏-женька *(но̏-ж*^{ѣ}*н'к*^{ъ}*)* ногица; кру̏ж-ка *(кру̏ш-к*^{ъ}*)* чаша с дршком, али: кру̏-жечка *(кру̏-ж*^{ѣ}*ч'к*^{ъ}*)* мала чаша с дршком; кни̏ж-ка *(кн'и̏ш-к*^{ъ}*)* књига, али: кни̏-жечка *(кн'и̏-ж*^{ѣ}*ч'к*^{ъ}*)* књижица; перебе̏ж-ка *(п'*^{ѣ}*р'*^{е}*б'е̏ш-к*^{ъ}*)* претрчавање; насмѣ̏ш-ка *(н*^{а}*с'м'е̏ш-к*^{ъ}*)* ироније; пу̏ш-ка *(пу̏ш-к*^{ъ}*)* топ, али: пу̏-шечный *(пу̏-ш*^{ѣ}*ч'н*^{ъ}*і)* топовски, и т. д.

в) суфикс **-ькъ**: ген. цвѣто̏ч-ка, листо̏ч-ка, сучо̏ч-ка *(цв'*^{е}*то̏ч'-к*^{ъ}*, л'*^{и}*сто̏ч'-к*^{ъ}*, с*^{у}*ч'о̏ч'-к*^{ъ}*)* од цвѣто́чекъ цветак, листо́чекъ листак, сучо́чекъ гранчица, и т. д.

г) суфикс **-ько**: словѣ̏ч-ко *(сл*^{а}*в'е̏ч'-к*^{ъ}*)* речца; колѣ̏ч-ко *(к*^{а}*л'е̏ч'-к*^{ъ}*)* прстенчић; сердѣ̏ч-ко *(с'*^{е}*р'д'е̏ч'-к*^{ъ}*)* срдашце; мѣстѣ̏ч-ко *(м'*^{е}*с'т'е̏ч'-к*^{ъ}*)* варошица, паланка, и т. д.

д) суфикс **-uš-ьka**: пастӱш-ка *(пᵃстӱш-кᵇ)* пастирка; старӱш-ка *(стᵃрӱш-кᵇ)* старица; лачӱж-ка *(ѧᵃч'ӱш-кᵇ)* уџерица, и т. д., па отуд и: избӱш-ка *(ᵘзбӱш-кᵇ)* кућица (сељачка); клѣтӱш-ка *(кл'ᵉтӱш-кᵇ)* ћилерчић; деревӱш-ка *(д'ᵉр'ᵉвӱш-кᵇ)* сеоце, и т. д.

ђ) суфикс **-iš-ьka, -iš-ьko**: ворӥш-ка *(вᵃр'ӥш-кᵇ)* мали лопов; купчӥш-ка *(кᵘпч'ӥш-кᵇ)* трговчић (презриво); лгунӥш-ка *(ѧгᵘн'ӥш-кᵇ)* лажовко; плутӥш-ка *(пѧᵘт'ӥш-кᵇ)* мала варалица; мальчӥш-ка *(мᵃл'ч'ӥш-кᵇ)* дериште, и т. д. || сынӥш-ко *(сᵘн'ӥш-кᵇ)* синчић; лѣсӥш-ко *(л'ᵉс'ӥш-кᵇ)* јадна шума; домӥш-ко *(дᵃм'ӥш-кᵇ)* кућерак; дѣлӥш-ко *(д'ᵉл'ӥш-кᵇ)* прљав посао, и т. д., па отуд и: пальтӥш-ко *(пᵃл'т'ӥш-кᵇ)* неки јадан капут, и т. д.

е) суфикс **-'ón-ъka**: бабӗн-ка *(бᵃб'ӧн-кᵇ)* некаква проста жена; избӗн-ка *(ᵘз'б'ӧн-кᵇ)* кућерак; книжӧн-ка *(кн'ᵘжӧн-кᵇ)* некаква књига; лошадӗн-ка *(ѧᵇшᵉд'ӧн-кᵇ)* кљусе, и т. д. || сестрӗн-ка *(с'ᵉстр'ӧн-кᵇ)* сестрица (мала сестра); ручӧн-ка *(рᵘч'ӧн-кᵇ)* рукица (у детета); ножӧн-ка *(нᵃжӧн-кᵇ)* ногица (у детета), и т. д.

ж) суфикс **-ьda**: прӑв-да *(прӑв-дᵇ)* истина; крӥв-да *(кр'ӥв-дᵇ)* кривда.

з) суфикс **-ьce**: полотӗн-це *(пᵇѧᵃт'ӗн-цᵇ)* убрус.

и) суфикс **-ьč-ikъ**: рӱб-чикъ *(рӱп-ч'ᵘк)* мали поруб; рӑб-чикъ *(р'ӑп-ч'ᵘк)* јаребица; кӧб-чикъ *(кӧп-ч'ᵘк)* птица као мали кобац; кӧн-чикъ *(кӧн'-ч'ᵘк)* крајичак, и т. д.

ј) генитиви (и даљи падежи) од именица, као: кӧ́-готь канџа, дӗ́-готь катран, нӧ́-готь нокат, лӧ́-коть лакат, лӑ́-поть опанак од лика, и т. д.: кӧг-тя *(кӧх-т'ᵇ)*, дӗг-тя *(д'ӧх-т'ᵇ)*, нӧк-тя *(нӧк-т'ᵇ)*, лӧк-тя *(ѧӧк-т'ᵇ)*, лӑп-тя *(ѧӑп-т'ᵇ)*.

к) туђице, у којима се стекла група с другим експлозивним сугласником: бӧм-ба *(бӧм-бᵇ)* бомба; тӱм-ба *(тӱм-бᵇ)* стубић крај тротуара; лӑм-па *(ѧӑм-пᵇ)* лампа; ӱб-ка *(јӱп-кᵇ)* сукња, али: ӱ́-бочка *(јӱ́-бᵇч'кᵇ)* сукњица; рӱм-ка *(р'ӱм-кᵇ)* чашица, али: рӱ́-мочка *(р'ӱ́-мᵇч'кᵇ)* мања чашица; салфӗт-ка *(сᵃѧф'ӗт-кᵇ)* салвета, али: салфӗ́-точка *(сᵃѧф'ӗ́-тᵇч'кᵇ)* салветица; кокӗт-ка *(кᵃк'ӗт-кᵇ)* кокета, али: кокӗ́-точка *(кᵃк'ӗ́-тᵇч'кᵇ)* мала кокета; кӧф-та *(кӧф-тᵇ)* ре́кла; мӱф-та *(мӱф-тᵇ)* муф; легӗн-да *(л'ᵉг'ӗн-дᵇ)* легенда; арӗн-да *(ᵃр'ӗн-дᵇ)* аренда, и т. д.

2. придеви: а) суфикс **-ъk-**: рŏб-кій *(рŏп-кʲі)* плашљив, али: рŏ́-бокъ *(рŏ́-бʲк)*; крĕп-кій *(кр'ĕп-кʲі)* јак, али: крĕ́-покъ *(кр'ĕ́-пʲк)*; лŏв-кій *(ѧŏф-кʲі)* вешт, али: лŏ́-вокъ *(ѧŏ́-вʲк)*; слăд-кій *(сѧắт-кʲі)* сладак, али: слắ-докъ *(сѧắ-дʲк)*; глăд-кій *(гѧắт-кʲі)* гладак, али: глắ-докъ *(гѧắ-дʲк)*; корŏт-кій *(кᵃрŏ́т-кʲі)* кратак, али: корŏ́-токъ *(кᵃрŏ́-тʲк)*; нйз-кій *(н'ĭ́с-кʲі)* низак, али: нй́-зокъ *(н'ĭ́-зʲк)*; лĕг-кій *(л'ŏ́х-кʲі)* лак, али: лĕ́-гокъ *(л'ŏ́-гʲк)*; мйг-кій *(м'ắх-кʲі)* мек, али: мй́-гокъ *(м'ắ-гʲк)*; тŏн-кій *(тŏ́н-кʲі)* танак, али: тŏ́-нокъ *(тŏ́-нʲк)*, и т. д.

б) суфикс **-ьk-**: тйж-кій *(т'ắш-кʲі)* тежак, али: тй́-жекъ *(т'ắ-жᵉк)* и т. д., или н. пр. понемнŏж-ку *(пʲн'ᵉмнŏ́ш-кᵘ)* помало, али: понемнŏ́-гу *(пʲн'ᵉмнŏ́-гᵘ)*, или с ширим суфиксом: потихŏнь-ку *(пʲт'ᵘхŏ́н'-кᵘ)* полако; помалĕпь-ку *(пʲмᵃл'ĕ́н'-кᵘ)* помало, али: помалĕ́-нечку *(пʲмᵃл'ĕ́-н'ᵉч'кᵘ)*, и т. д.

в) компаративи: лĕг-че *(л'ĕ́х-ч'ᵉ)* лакше; мйг-че *(м'ắх-ч'ᵉ)* мекше; грŏм-че *(грŏ́м-ч'ᵉ)* гласније; крĕп-че *(кр'ĕ́п-ч'ᵉ)* јаче, и т. д.

182б. II. Слог је затворен и онда, ако иза наглашеног самогласника дође дуг експлозиван сугласник. У положају: основа + суфикс, овакав дуг сугласник могу дати групе *нн* и *тч*.

1. Група *нн*. Обично *н* само по себи је полуекплозивно (види посебан део); према том прво *н*, као такође полуекплозиван глас, не може се приљубити уз њега и вреди или као појачан прекид пре него што се друго *н* изговори или као кратак засебан глас који, и у једном и у другом случају, потпуно дели наглашен слог од наредног слога (о том, како је група *нн*, која је првобитно добивена од основе на -п и суфикса -ьпъ, унесена у категорије оних речи, где је није било, види посебан део и **II**, §§ 175 и 295).

Примери: а) стрăн-ный *(стрăн̲ʲі)* чудноват; повйн-ный *(пᵃв'ĭ́н̲ʲі)* дужан (што чинити); длйн-ный *(дл'ĭ́н̲ʲі)* дугачак; цĕп-ный *(цĕ́н̲ʲі)* нешто од вредности; рăн-ній *(рăн̲'ʲі)* рањи; посторŏн-ній *(пʲстᵃрŏ́н̲'ʲі)* туђ; обмăн-ный *(ᵃбмắн̲ʲі)* варалички; воĕн-ный *(вᵃјĕ́н̲ʲі)* војник, и т. д.

б) почтĕн-ный *(пᵃч'т'ĕ́н̲ʲі)* поштован; откровĕн-ный *(ᵘткрᵃв'ĕ́н̲ʲі)* искрен; совершĕн-ный *(сʲв'ᵉршĕ́н̲ʲі)* потпун; обыкновĕн-ный *(ᵃбʲыкнᵃв'ĕ́н̲ʲі)* обичан; окайн-ный *(ᵃкᵃјắн̲ʲі)* проклет; потаĕн-ный *(пʲтᵃјŏ́н̲ʲі)* потајни; желăн-ный *(жᵉѧắн̲ʲі)* жељен, и т. д.

в) принесён-ный *(пр'ᵘн'ᵉс'ȍн̲ᵇі̯)* донесен; увезён-ный *(ув'ᵉз'ȍн̲ᵇі̯)* одвезен; сплетён-ный *(спл'ᵉт'ȍн̲ᵇі̯)* сплетен; приведён-ный *(пр'ᵘв'ᵉд'ȍн̲ᵇі̯)* доведен; запряжён-ный *(зᵇпр'ᵉжȍн̲ᵇі̯)* упрегнут; покорён-ный *(пᵇкᵃр'ȍн̲ᵇі̯)* покорен; удручён-ный *(удруч'ȍн̲ᵇі̯)* као убијен, и т. д.

2. Група *тч* (графички *тч* и *дч*). Сложеница *ч* (= т͡ш') 182в. првим дêлом својим експлозивна је[1]. Према том, кад испред ње дође још једно *т*, оно продужује прекид или, као што је речено у § 137, б, вреди као кратка пауза пре него што се *ч* изговори. Граница слога је иза те паузе која и овде потпуно припада првом слогу, затвара га и дели га од другог (о постанку групе *тч* види посебан део).

Примери: а) разгăд-чикъ *(рᵃзгăч̲'ᵘк;* од *роз-гад-ък(а) одгонетка + суфикс -ikъ) онај који је одгоненуо; клăд-чикъ *(кѧăч̲'ᵘк)* онај што слаже дрва у хватове; развѣ̆д-чикъ *(рᵃз'в'ĕч̲'ᵘк)* извидничар; лазўт-чикъ *(ѧᵃзўч̲'ᵘк)* ухода, и т. д., па према њима и: совѣ̆т-чикъ *(сᵃв'ĕч̲'ᵘк)* саветник (који светује кога); попўт-чикъ *(пᵃпўч̲'ᵘк)* сапутник; переплĕт-чикъ *(п'ᵉр'ᵉпл'ȍч̲'ᵘк)* коричар; завȍд-чикъ *(зᵃвȍч̲'ᵘк)* фабрикант; подвȍд-чикъ *(пᵃдвȍч̲'ᵘк)* кочијаш на теретним колима; передăт-чикъ *(п'ᵉр'ᵉдăч̲'ᵘк)* посредник, и т. д.

б) вȍт-чина *(вȍч̲'ᵘнᵇ;* од *otьk-ina) баштина; ȍт-чимъ *(ȍч̲'ᵘм)* очув; склăд-чина *(скѧăч̲'ᵘнᵇ)* ревена, и т. д., па према њима и: солдăт-чина *(сᵃѧдăч̲'ᵘнᵇ)* солдачија (војничка служба); азіăт-чина *(ᵃз'ᵘăч̲'ᵘнᵇ)* азијатство; нѣмĕт-чина *(н'ᵉм'ĕч̲'ᵘнᵇ)* Немачка, и т. д.

Напомена. Тако је и у речима, где се пише *ч* или *чш*, а изговара се *ч̲'*, као: кабăчикъ *(кᵃбăч̲'ᵘк)* крчмар; порȕчикъ *(пᵃрȕч̲'ᵘк)* поручик; лȕчше *(ѧȕч̲'ᵉ)* боље, и т. д. (види посебан део).

3. И дуго *ц* постало је истим путем као и дуго *ч* 182г. (§ 137, б), па би према том требало да је слог испред њега затворен и, ако је наглашен, акценат да му је кратак низлазан.

---

[1] Зато је *ч*, исто као и *ц*, у § 182а уврштено у групу експлозивних сугласника.

а) У речима типа бра́-тецъ *(бра̏-т'ᵉц)* брата (од мила), коло́-децъ *(кᵃѧо̏-д'ᵉц)* бунар, и т. д. у осталим падежима превладао је узлазан акценат номинатива, дакле: ген. бра́т-ца, коло́д-ца (од брат-ьц-а, колод-ьц-а) = *бра̏цъ, кᵃѧо̏цъ;* дат. бра́т-цу, коло́д-цу = *бра̏цу, кᵃѧо̏цу,* и т. д. (а не: *бра̏цъ, кᵃѧо̏цъ,* и т. д.). Тако исто према блю́-до *(бл'ӱ-дъ)* чинија, говори се и: блю́д-це *(бл'ӱцъ)* чинијица, и т. д.

б) У речима, где је *т* (графички *т* или *д*) унесено нефонетским путем испред *ц* (§ 95, 1 и **II**, § 202, 1 и 2), *т* као да је и сувише слабо да би могло дати осетнији прекид. Према том, слог је више мање отворен, и акценат је узлазан, само што је нешто поткраћен (̏).

Примери: двѣна̏дцать *(д'в'ᵉна̏цът')* дванаест, трина̏дцать *(тр'ᵘна̏цът')* тринаест, и т. д.; два̏дцать *(два̏цът')* двадесет, три̏дцать *(тр'и̏цът')* тридесет (потпомогнуто и аналогијом према два̏ и три̏); дра̏ться *(дра̏цъ)* тући се, дерётся *(д'ᵉр'о̏цъ)* туче се, дерутся *(д'ᵉру̏цъ)* туку се (поред: *дра̏цъ, д'ᵉр'о̏цъ, д'ᵉру̏цъ* при јачем изговарању дугог *ц* и аналогијом према дра̏ть, дерётъ, деру̏тъ).

Додатак. За све што је досад речено у §§ 182ᵃ—182ᵇ пореди и 2 л. множ. императива, у ком су се, пошто се ненаглашено *и* елиминисало, такође стекле групе: сугласник + експлозиван сугласник: гра̏бь-те *(гра̏п'-т'ᵉ)* грабите; ки̏нь-те *(к'и̏н'-т'ᵉ)* баците; кра̏сь-те *(кра̏с'-т'ᵉ)* бојите; рѣ̏жь-те *(р'ѐш-т'ᵉ)* сеците; пла̏чь-те *(пѧа̏ч'-т'ᵉ)* плачите; || гла̏дь-те *(гѧа̏т̲'ᵉ)* гладите; ся̏дь-те *(с'а̏т̲'ᵉ)* седите; бу̏дь-те *(бу̏т̲'ᵉ)* будите; тра̏ть-те *(тра̏т̲'ᵉ)* губите, и т. д.

б) Други сугласник није експлозиван.

183. 1. Ако је од два сугласника, који су после испадања полугласа дошли у непосредан додир, други фрикативан или сонoран (дакле и *н* пред којим не стоји још једно *н*), нема јачег прекида између једног и другог. У том случају крајњи сугласник наглашеног слога може прионути уз наредни слог

(тежња за отвореним слоговима, о којој ће бити говора мало ниже), особито ако се нађу групе д͡-н, т͡-н и д͡-л, т͡-л, које обично чине једну целину. Отуд акценат у оваких речи може бити: кратак низлазан, ако слоговна граница пада између сугласника̂, па је први слог затворен, или полудуг узлазан, ако је слоговна граница пренесена и почиње се одмах иза наглашеног самогласника, дакле, ако је први слог отворен. Укрштањем између једног и другог акцента, т. ј. између кратке низлазности и полудуге узлазности, може се јавити кратак узлазан на затвореном слогу (ˇ).

Примери: а) суфикс **-ьn-**: злоб-ный *(зѧоб-нъі* [ˇ или ˇ, па тако свуда даље] и *зѧо́-бнъі)* пакостан; подоб-ный *(пᵃдоб-нъі* и *пᵃдо́-бнъі)* сличан; див-ный *(д'ив-нъі* и *д'и́-внъі)* за чудо лен; ров-ный *(ров-нъі* и *ро́-внъі)* раван; блѣд-ный *(бл'ед-нъі* и *бл'е́-днъі)* блед; вред-ный *(вр'ед-нъі* и *вр'е́-днъі)* штетан; холод-ный *(хᵃѧод-нъі* и *хᵃѧо́-днъі)* хладан; плот-ный *(пѧот-нъі* и *пѧо́-тнъі)* јак; пот-ный *(пот-нъі* и *по́-тнъі)* знојав; охот-но *(ᵃхот-нъ* и *ᵃхо́-тнъ)* вољно; пріят-ный *(пр'ᵘјат-нъі* и *пр'ᵘја́-тнъі)* пријатан; гроз-ный *(гроз-нъі* и *гро́-знъі)* грозан; моро́з-ный *(мᵃроз-нъі* и *мᵃро́-знъі)* мразовит; яс-ный *(јас-нъі* и *ја́-снъі)* ведар; ужас-ный *(ᵘжас-нъі* и *ᵘжа́-снъі)* ужасан; прекрас-ный *(пр'ᵉкрас-нъі* и *пр'ᵉкра́-снъі)* диван; нуж-ный *(нуж-нъі* и *ну́-жнъі)* потребан; влаж-ный *(вѧаж-нъі* и *вѧа́-жнъі)* влажан; осторож-но *(ᵃстᵃрож-нъ* и *ᵃстᵃро́-жнъ)* опрезно; грѣш-ный *(гр'еш-нъі* и *гр'е́-шнъі)* грешан; мрач-ный *(мрач'-нъі* и *мра́-ч'нъі)* мрачан; конеч-но *(кᵃн'еш-нъ* и *кᵃн'е́-шнъ)* дабогме; скуч-но *(скуш-нъ* и *ску́-шнъ)* досадно; сердеч-но *(с'ᵉр'д'еч'-нъ* и *с'ᵉр'д'е́-ч'нъ)* срдачно; тем-ный *(т'ом-нъі* и *т'о́-мнъі)* таман; дым-ный *(дым-нъі* и *ды́-мнъі)* димљив, и т. д. [Тако исто (§ 173, 1, а): власт-ный *(вѧас-нъі* и *вѧа́-снъі)* заповеднички; груст-ный *(грус-нъі* и *гру́-снъі)* тужан; крест-ный *(кр'ес-нъі* и *кр'е́-снъі)* крсни; пост-ный *(пос-нъі* и *по́-снъі)* постан; позд-но *(поз-нъ* и *по́-знъ)* доцкан, и т. д.].

б) суфикс **-ъš-** или **-vъš-**: упек-шій *(ᵘп'ок-шъі* [ˇ или ˇ, па тако и даље] и *ᵘп'о́-кшъі)* онај који је испекао; написав-шій *(нъп'ᵘсаф-шъі* и *нъп'ᵘса́-фшъі)* онај који је написао; признав-шій *(пр'ᵘзнаф-шъі* и *пр'ᵘзна́-фшъі)* онај који је признао, и т. д.

183ª. 2. Тако је и пред дугим фрикативним сугласницима који могу једном половином затварати први слог, и онда је акценат ̆ или ̆, или потпуно прионути уз други слог, и онда је акценат ́.

Примери: суфикс **-šč-ikъ** (о постанку види посебан део): перенос-чикъ *(п'ᵗр'ᵉнŏш'ᵘк* [̆ или ̆, па тако свуда даље] и *п'ᵗр'ᵉнŏ-ш'ᵘк*[1]; од *пере-нос-ък(а) + ikъ) преносач; перепис-чикъ *(п'ᵗр'ᵉп'йш'ᵘк* и *п'ᵗр'ᵉп'й-ш'ᵘк)* преписач; указ-чикъ *(укăш'ᵘк* и *укă-ш'ᵘк)* онај што упућује; груз-чикъ *(грŭш'ᵘк* и *грŭ-ш'ᵘк)* онај што утоварује; смаз-чикъ *(смăш'ᵘк* и *смă-ш'ᵘк)* онај што маже (н. пр. точкове на вагонима); извоз-чикъ *(ᵘзвŏш'ᵘк* и *ᵘзвŏ-ш'ᵘк)* фијакерист; перебѣж-чикъ *(п'ᵗр'ᵉб'ĕш'ᵘк* и *п'ᵗр'ᵉб'ĕ-ш'ᵘк)* пребеглица, и т. д.

183ᵇ. 3. Отворивши се и добивши узлазан акценат, слогови показаног типа јављају се најчешће с тим акцентом, па и онда кад су затворени. Тако је и:

а) са суфиксима **-ьmo, -ьma:** множ. пи́-сьма *(п'й-с'мᵛ* и *п'йс'-мᵛ)* писма; вѣ́-дьма *(в'ĕ-д'мᵛ* и *в'ĕд'-мᵛ)* вештица.

б) са суфиксом **-ъno:** множ. о́-кна *(ŏ-кнᵛ* и *ŏк-нᵛ)* прозори.

в) са суфиксом **-ьno:** множ. брё-вна *(бр'ŏ-внᵛ* и *бр'ŏв-нᵛ)* балвани; гу́-мна *(гŭ-мнᵛ* и *гŭм-нᵛ)* гумна; пя́-тна *(п'ă-тнᵛ* и *п'ăт-нᵛ)* мрље; поло́-тна *(пᵃѧŏ-тнᵛ* и *пᵃѧŏт-нᵛ)* различито платно, и т. д.

г) са суфиксом **-ьńa:** дере́-вня *(д'ᵉр'ĕ-вн'ᵛ* и *д'ᵉр'ĕв-н'ᵛ*, па тако и даље) село; жаро́-вня *(жᵃрŏ-вн'ᵛ)* пржун; обѣ́-дня *(ᵃб'ĕ-дн'ᵛ)* служба, литургија; па́-шня *(пă-шн'ᵛ)* орање; чере́-шня *(ч'ᵉр'ĕ-шн'ᵛ)* трешња, и т. д. Тако и у речима, које су се повеле за горњима: пѣ́-сня *(п'ĕ-с'н'ᵛ)* песма; ба́-сня *(бă-с'н'ᵛ)* басна.

д) са суфиксом **-ьn-ikъ:** волше́-бникъ *(вᵃѧшĕ-бн'ᵘк* и *вᵃѧшĕб-н'ᵘк*, па тако и даље) мађионичар; проти́-вникъ *(прᵃт'й-вн'ᵘк)* противник; пропове́-дникъ *(прᵛпᵃв'ĕ-дн'ᵘк)* проповедник; огоро́-дникъ *(ᵃгᵃрŏ-дн'ᵘк)* баштован; уря́-дникъ *(ур'ă-*

---

[1] Они, који место *ш'* говоре *ш'ч'*, рећи ће: *п'ᵗр'ᵉнŏш'-ч'ᵘк* и *п'ᵗр'ᵉнŏ-ш'ч'ᵘк* (група *шч* може се сва приљубити уз наредни слог, § 183ᵇ).

-дн'ᵘк) сеоски полицајац; рабо̆-тникъ *(рᵃбо̆-тн'ᵘк)* радник; спў-тникъ *(спў-тн'ᵘк)* сапутник; пло̆-тникъ *(пѧо̆-тн'ᵘк)* дрводеља; намѣ̆-сгникъ *(нᵃм'ѣ̆-с'н'ᵘк)* намесник; грѣ̆-шникъ *(гр'ѣ̆-шн'ᵘк)* грешник; безбо̆-жникъ *(б'ᵉзбо̆-жн'ᵘк)* безбожник; сапо̆-жникъ *(сᵃпо̆-жн'ᵘк)* обућар; худо̆-жникъ *(хᵘдо̆-жн'ᵘк)* уметник; исто̆-чникъ *(ᵘсто̆-ч'н'ᵘк)* извор; помо̆-щникъ *(пᵃмо̆-ш'н'ᵘк)* помоћник, и т. д.

ђ) са суфиксима **-ыо, -ыа, -ы'а, -ыъ**: ном. мн. сѣ̆-дла *(с'о̆-дѧъ* и *с'о̆д-ѧъ*, па тако и даље) седла; мѣ̆-тлы *(м'о̆-тѧы)* метле; пӗ-тля *(п'ѣ̆-тл'ъ)* петља; свѣ̆-тлый *(с'в'ѣ̆-тѧъі)* светао.

е) са суфиксом **-ы'ivъ**: подӑ-тливый *(пᵃдӑ-тл'ᵘвъі* и *пᵃдӑт-лᵘвъі*, па тако и даље) попустљив; привѣ̆-тливый *(пр'ᵘв'ѣ̆-тл'ᵘвъі)* љубазан; забо̆-тливый *(зᵃбо̆-тл'ᵘвъі)* брижљив; причў-дливый *(пр'ᵘч'ў-дл'ᵘвъі)* чудноват; догӑ-дливый *(дᵃгӑ-дл'ᵘвъі)* довитљив; вѣ̆-жливый *(в'ѣ̆-жл'ᵘвъі)* уљудан, и т. д.

ж) са суфиксом **-šьńь**: вчерӑ-шній *(фч'ᵉрӑ-шн'ᵉі* и *фч'ᵉрӑш-н'ᵉі*, па тако и даље) јучерашњи; здѣ̆-шній *(з'д'ѣ̆-шн'ᵉі)* овдашњи; всегдӑ-шній *(фс'ᵉγдӑ-шн'ᵉі)* свагдашњи; давнй-шній *(дᵃвн'й-шн'ᵉі)* давнашњи; домӑ-шній *(дᵃмӑ-шн'ᵉі)* домаћи; внѣ̆-шній *(вн'ѣ̆-шн'ᵉі)* спољашњи, и т. д.

2. Унутрашњи слогови, између којих није било полугласа.

1. Слогови у којима иза наглашеног самогласника долазе **183ᵃ.** два или више сугласника, међу којима није било полугласа, вреде данас понајчешће као отворени (изузев случајеве, кад је први од њих *р* или *л*; види § 184). Ова појава рефлекс је врло старог стања. Некад, док су се полугласови изговарали, затворених слогова скоро није ни било у словенским језицима (пореди ст.-сл. **ра-бъ, кон̂-ь, о-ть-ць, пѣ-съ-къ, ль-гъ-къ** лак, и т. д.), него су скоро сви били отворени. Та иста тежња за отвореним слоговима опажа се и данас у њима, и група сугласника, нашавши се између два самогласника, тежи да се не дели између њих, већ да се сва приљуби другом самогласнику, т. ј. количина експирације, при дељењу речи на слогове, слаби обично испред

сугласничке групе, а не у њој. Ова тежња учинила је да се, кад год су прилике допустиле (§§ 183—183[б]), отворе и они слогови који су се затворили после губитка полугласова; она је учинила да се и слогови, о којима је реч, одрже и као отворени, у толико пре што су се иза њих нашле групе *ст, зд, ск, зг, щ, жд* које се обично не деле, или групе које, исто као и споменуте, већином долазе и у почетку речи, па је језик привикао да их спаја с наредним самогласником. Према том, акценат је, као и иначе на отвореним слоговима, полудуг узлазан (ˇ).

Примери: а) групе **ст, зд:** мѣ́-сто *(м'ё-стъ)* место; тѣ́-сто *(т'ё-стъ)* тесто; ном. мн. го́-сти *(го́-с'т'и)* гости; ко́-сти *(ко́-с'т'и)* кости; ла́-сточка *(ѧа́-стъч'къ)* ласта; гу́-сто *(гу́-стъ)* густо; || ном. мн. гво́-зди *(гво́-з'д'и)* гвоздени клинци; гнѣ́-зда *(гн'о́-здъ)* гнезда; звѣ́-зды *(з'в'о́-зды)* звезде; звѣ́-здочка *(з'в'о́-здъч'къ)* звездица; гора́-здо *(гара́-здъ)* куд и камо; ѣ́-здить *(jе́-з'д'ит')* путовати, и т. д.

б) групе **ск, зг:** ген. во́-ска *(во́-скъ)* воска; ло́-ска *(ѧо́-скъ)* сјаја; ла́-ска *(ѧа́-скъ)* милошта; || мо́-зга *(мо́-згъ)* мозга; ном. мн. бры́-зги *(бры́-зг'и)* млазови; ро́-зга *(ро́-згъ)* шиба, и т. д. Пореди и туђице, као: ма́-ска *(ма́-скъ)* маска; ка́-ска *(ка́-скъ)* чаков; реди́-ска *(р'ѣд'и́-скъ)* ротквица, и т. д.

в) групе **щ, жд:** гу́-ща *(гу́-щ'ъ)* густиж; ни́-ща *(п'и́-щ'ъ)* храна; ро́-ща *(ро́-щ'ъ)* шумарак; жили́-ще *(жыл'и́-щ'ъ)* стан; ген. ве́-щи *(в'е́-щ'и)* ствари; пу́-ще *(пу́-щ'ѣ)* већма; ни́-щій *(н'и́-щ'ѣі)* просјак; || гра́-ждане *(гра́-ждън'ѣ)* грађани; жа́-жда *(жа́-ждъ)* жеђ; оде́-жда *(ад'е́-ждъ)* одело; наде́-жда *(над'е́-ждъ)* нада; ном. мн. ну́-жды *(ну́-жды)* потребе; чу́-ждый *(ч'у́-ждъі)* туђ; ме́-жду *(м'е́-жду)* међу; пре́-жде *(пр'е́-жд'ѣ)* пре, и т. д.

г) групе, у којима је други сугласник **р:** ном. мн. я́-дра *(jа́-дръ)* топовска танад, рё-бра *(р'о́-бръ)* ребра, вё-дра *(в'о́-дръ)* ведра, и́-гры *(и́-гры)* игре; мо́-крый *(мо́-кръі)* мокар; му́-дрый *(му́-дръі)* мудар; до́-брый *(до́-бръі)* добар; хи́-трый *(х'и́-тръі)* лукав; вну́-тренній *(вну́-тр'ѣн'ѣі)* унутрашњи; сере́-бряный *(с'ѣр'е́-бр'ѣнъі)* сребрн; смо́-тритъ *(смо́-тр'ѣт)* гледа, и т. д. Тако исто у групама *стр, здр*, и т. д.: о́-стровъ *(о́-стръф)* острво; ном. мн. сё-стры *(с'о́-стры)* се-

стре; о̏-стрый (*о̏-стр^{ъі}*) оштар; пе̏-стрый (*п'о̏-стр^{ъі}*) шарен; по̏-здри (*но̏-здр'^{и}*) ноздрве; и̏-скра (*и̏-скр^{ъ}*) искра, и т. д. Иореди и туђице, као: фа̏-брика (*фа̏-бр'^{и}к^{ъ}*) фабрика; ру̏-брика (*ру̏-бр'^{и}к^{ъ}*) рубрика; фа̏-брить (*фа̏-бр'^{и}т'*) бојити (н. пр. бркове), и т. д.

д) групе, у којима је други сугласник л: ма̏-сло (*ма̏-сл^{ъ}*) масло; ном. мн. ве̏-сла (*в'о̏-сл^{ъ}*) весла; сте̏-кла (*с'т'о̏-кл^{ъ}*) окна; акуз. зе̏-млю (*з'е̏-мл'у*) земљу; ном. мн. сте̏-бли (*с'т'е̏-бл'^{и}*) стабљике, гра̏-бли (*гра̏-бл'^{и}*) грабље, гу̏-сли (*гу̏-с'л'^{и}*) као нека цитра (види речник), и̏-сли (*ја̏-с'л'^{и}*) јасле; хри̏-плый (*хр'и̏-пл^{ъі}*) промукао; те̏-плый (*т'о̏-пл^{ъі}*) топал; взро̏-слый (*взро̏-сл^{ъі}*) одрастао; кру̏-глый (*кру̏-гл^{ъі}*) округао; на̏-глый (*на̏-гл^{ъі}*) дрзак; до̏-хлый (*до̏-хл^{ъі}*) црканица; пу̏-хлый (*пу̏-хл^{ъі}*) пуначак; дре̏-млеть (*др'е̏-мл'^{ъ}т*) дрема, и т. д. Иореди и туђице, као: са̏-бля (*са̏-бл'^{ъ}*) сабља; пу̏-блика (*пу̏-бл'^{и}к^{ъ}*) публика; респу̏-блика (*р'^{ъ}спу̏-бл'^{и}к^{ъ}*) република, и т. д.

ђ) пред другим сугласником: дро̏-жжи (*дро̏-ж'^{и}*) квасац; во̏-зжи (*во̏-ж'^{и}*) кајас; бры̏-зжу (*бры̏-ж'у*) прскам; е̏-зжу (*је̏-ж'у*) путујем.

е) друге групе: ном. мн. ве̏-сны (*в'о̏-сн^{ы}*) пролећа; де̏-сны (*д'о̏-сн^{ы}*) дёсни; тре̏-звый (*тр'е̏-зв^{ъі}*) трезан; ре̏-звый (*р'е̏-зв^{ъі}*) живахан; би̏-тва (*б'и̏-тв^{ъ}*) битка; бри̏-тва (*бр'и̏-тв^{ъ}*) бријач; жа̏-тва (*жа̏-тв^{ъ}*) жетва; моли̏-тва (*м^{ъ}л'и̏-тв^{ъ}*) молитва, и т. д.

2. Насупрот тежњи за отвореним слоговима јавила се **183г.** аналогија. Бескрајан низ слогова, у којима иза наглашеног самогласника долазе два или више сугласника, може бити и затворен (§§ 183—183^{б}), па је ово стање пренесено и овамо, и први сугласник, одвојивши се од групе, затворио је слог испред себе. Отуд је и овде поред полудугог узлазног акцента, својственог отвореним слоговима, дошао и кратак низлазан, својствен затвореним слоговима, или кратак узлазан као средина између једног и другог. Отуд поред мѣ̏-сто, тѣ̏-сто, гнѣ̏-зда, звѣ̏-зды, ро̏-зга још и: мѣ̑с-то (◌̑ или ◌̏, па тако и даље), тѣ̑с-то, гнѣ̑з-да, звѣ̑з-ды, ро̑з-га; поред гу̏-ща, пи̏-ща, гра̏-ждане, чу̏-ждый још и: гу̑ща, пи̑ща (§ 183^{а}), гра̑ж-дане, чу̑ж-дый; поред ре̏-бра, до̏-брый, хи̏-трый, о̏-стровъ још и: ре̑б-ра, до̑б-рый, хи̑т-рый, о̑с-тровъ; поред

ма́-сло, сте́-кла, дро́-жжи, во́-зжи још и: ма̀с-ло, сте̏к-ла, дро̏ж-жи, во̏з-жи; поред ве́-сны, тре́-звый још и: ве̏с-ны, тре̏з-вый, и т. д., и т. д.. особито тамо где је затварање помогла аналогија номинатива или ког најближеѓ облика са затвореним слогом: го́-стя и го̏с-тя према го̏сть, мо́-зга и мо̏з-га према мо̏згъ, ве́-щи и ве̏щи према ве̏щь, би́-тва и би̏т-ва према би̏ть, и т. д. (§ 185[в]).

3. Унутрашњи слогови, затворени гласовима *р* или *л*.

184. Ако је од два или више сугласника, који долазе иза наглашеног самогласника, први *р* или *л*, слог је затворен, па било да је некад иза тих гласова долазио полуглас (пореди вѣ́рный и ст.-сл. **вѣрьнъ**), било да групе *ер*, *ор*, *ол* одговарају прасловенским групама ьг, ъг, ьl, ъl + сугласник (види посебан део). Путем, показаним у § 185, з, овакви слогови добили су оба основна акцента: ̏ и ́; унакрсна средина и овде је ̏ (узлазан акценат је понајчешћи, и то већином кратак, јер је слог затворен).

Примери: 1. **р** + сугласник: ла̏р-чикъ *(ѧа̏р-ч'ᵘк,* ̏ или ́, па тако свуда даље) кутијица; огу̏р-чикъ *(ᵃгу̏р-ч'ᵘк)* мали краставац; сти̏р-ка *(с'т'и̏р-кᵇ)* прање; вто̏р-никъ *(фто̏р-н'ᵘк)* уторак; мѣ̏р-ка *(м'е̏р-кᵇ)* мера; комо̏р-ка *(кᵃмо̏р-кᵇ)* собица; тѣ̏р-ка *(т'о̏р-кᵇ)* треница; дво̏р-ня *(дво̏р-н'ᵇ)* слуге (у племићком дому): ведѣ̏р-ко *(в'ᵉд'о̏р-кᵇ)* мало ведро; дочу̏р-ка *(дᵃч'у̏р-кᵇ)* кћерица; печу̏р-ка *(п'ᵉч'у̏р-кᵇ)* мала пећ; го̏рь-кій *(го̏р'-кᵇі)* горак; вѣ̏р-ный *(в'е̏р-нᵇі)* веран; ми̏р-ный *(м'и̏р-нᵇі)* миран: жи̏р-ный *(жы̏р-нᵇі)* дебео; вечѣ̏р-ній *(в'ᵉч'е̏р-н'ᵇі)* вечерњи; бо̏яр-скій *(бᵃја̏р-скᵇі)* бојарски; пожа̏р-ный *(пᵃжа̏р-нᵇі)* пожарни; жа̏р-кій *(жа̏р-кᵇі)* топал; я̏р-кій *(ја̏р-кᵇі)* сјајан; я̏р-че *(ја̏р-ч'ᵇ)* сјајније; императ. вѣ̏рь-те *(в'е̏р'-т'ᵇ)* верујте; жа̏рь-те *(жа̏р'-т'ᵇ)* неците, и т. д. ‖ пѣ̏р-стень *(п'е̏р'-с'т'ᵇн')* прстен; сѣ̏рд-це *(с'е̏р-цᵇ)* срце; ном. мн. зѣ̏р-на *(з'о̏р-нᵇ)* зрна, вѣ̏р-сты *(в'о̏р-стᵇ)* врсте; вѣ̏р-ба *(в'е̏р-бᵇ)* врба; сѣ̏р-на *(с'е̏р-нᵇ)* срна: го̏р-сточка *(го̏р-стᵇч'кᵇ)* прегршт; ген. смѣ̏р-ти *(с'м'е̏р'-т'ᵘ)* смрти; ном. мн. чѣ̏р-ти *(ч'е̏р'-т'ᵘ)* ђаволи; ген. ско̏р-би *(ско̏р'-*

-б'ᵘ) јада; чӗр-ный *(ч'ӧр-нᵇі)* црн; твӗр-дый *(т'в'ӧр-дᵇі)* тврд; мӗр-злый *(м'ӧр-зѧᵇі)* смрзнут; гӧр-дый *(гӧр-дᵇі)* охол; пӗр-вый *(п'ӗр-вᵇі)* први; пӧр-тить *(пӧр'-т'ᵘт')* кварити; 3 л. једн. вӗр-титъ *(в'ӗр'-т'ᵉт)* врти; тӗр-питъ *(т'ӗр-п'ᵉт)* трпи, и т. д. [Пореди и туђице: ӧр-ганъ *(ӧр-гᵇн)* орган; ӧр-денъ *(ӧр-д'ᵉн)* орден; нӧр-ма *(нӧр-мᵇ)* норма; фӗр-ма *(ф'ӗр-мᵇ)* млекарник; фӥр-ма *(ф'ӥр-мᵇ)* фирма; фӧр-ма *(фӧр-мᵇ)* форма; культӱр-ный *(кᵘл'тӱр-нᵇі)* културни; канцеля̆р-скій *(кᵇнцᵉл'ӑр-скᵇі)* канцеларискн, и т. д.].

б) л + сугласник: мӑль-чикъ *(мӑл'-ч'ᵘк;* ˘ или ˊ, па тако и даље) дечко; точйль-щикъ *(тᵃч'йл'-ш'ᵘк)* оштрач (онај што оштри ножеве); носйль-щикъ *(нᵃс'йл'-ш'ᵘк)* носач; мӗль-никъ *(м'ӗл'-н'ᵘк)* воденичар; отшӗль-никъ *(ᵃтшӗл'-н'ᵘк)* пустињак; понедѣль-никъ *(пᵇн'ᵉд'ӗл'-н'ᵘк)* понедељак; бездѣль-никъ *(б'ᵉз'-д'ӗл'-н'ᵘк)* беспосличар; умывӑль-никъ *(ᵘмывӑл'-н'ᵘк)* умиваоник; мӗль-ница *(м'ӗл'-н'ᵘцᵇ)* воденица; игӧл-ка *(ᵘгӧѧ-кᵇ)* игла; пӑл-ка *(пӑѧ-кᵇ)* штап; гӑл-ка *(гӑѧ-кᵇ)* чавка; гадӑл-ка *(гᵃдӑѧ-кᵇ)* врачара; бѣл-ка *(б'ӗѧ-кᵇ)* веверица; сидѣл-ка *(с'ᵘд'ӗѧ-кᵇ)* чуварица (крај болесника); прогӱл-ка *(прᵃгӱѧ-кᵇ)* шетња; спӑль-ня *(спӑл'-н'ᵇ)* спаваћа соба; нако̆вӑль-ня *(нᵇкᵃвӑл'-н'ᵇ)* наковањ; ном. мн. кӧль-ца *(кӧл'-цᵇ)* прстење; сӗль-скій *(с'ӗл'-скᵇі)* сеоски; сйль-ный *(с'йл'-нᵇі)* јак; довӧль-ный *(дᵃвӧл'-нᵇі)* задовољан; прощӑль-ный *(прᵃш'ӑл'-нᵇі)* опроштајни; пӧль-скій *(пӧл'-скᵇі)* пољски; бӧль-шій *(бӧл'-шᵇі)* већи; бӧль-но *(бӧл'-нᵇ)* боли (мене, тебе, и т. д.); безцѣль-но *(б'ᵉсцӗл'-нᵇ)* без циља; бӧль-ше *(бӧл'-шᵉ)* више; скӧль-ко *(скӧл'-кᵇ)* колико (пореди и туђице: вокӑль-ный *(вᵃкӑл'-нᵇі)* вокални; соціӑль-ный *(сᵇцыӑл'-нᵇі)* друштвени; морӑль-ный *(мᵃрӑл'-нᵇі)* морални; матеріӑль-ный *(мᵇт'ᵉр'ᵘӑл'-нᵇі)* материјални, и т. д.); ‖ множ. вӧл-ны *(вӧѧ-нᵇı)* вали; сӧл-нышко *(сӧѧ-нᵇıшкᵇ)* сунашце; сӧл-нечный *(сӧѧ-н'ᵉшнᵇі)* сунчан; пӧл-ный *(пӧѧ-нᵇі)* пун; тӧл-стый *(тӧѧ-стᵇі)* дебео; дӧл-гій *(дӧѧ-гᵇі)* дӱг; жӗл-тый *(жӧѧ-тᵇі)* жут; пӧл-зать *(пӧѧ-зᵇт')* пузити, и т. д.

Напомена. Ако иза *р* или *л* долазе два сугласника, међу којима је некад био полуглас, граница слога може бити и стара, према том, какав је акценат: сӗр-бскій *(с'ӗр-пскᵇі)* и сӗрб-скій *(с'ӗрп-скᵇі)* српски; дӗр-зкій *(д'ӗр-скᵇі)* и дӗрз-кій *(д'ӗрс-кᵇі)*

дрзак; ме̏р-зкій *(м'е̏р-скъі̯)* и мѐрз-кій *(м'ѐрс-къі̯)* мрзак; множ. ко̏р-чмы *(ко̏р-ч'мы)* и ко̏рч-мы *(ко̏рч'-мы)* крчме; безмо̏л-вный *(б'ѐзмо̏ѧ-внъі̯)* и безмо̏лв-ный *(б'ѐзмо̏ѧв-нъі̯)* нем, и т. д.

4. Група: сугласник + *j (і̯)*.

184ª. После испадања полугласа у суфиксима *-ьје, -ьја,* и т. д., *j (і̯)* дошло је у непосредан додир с меким сугласником испред себе, и добила су се два типа: тип враньё лагање, питьё пиће, ружьё пушка, и тип: бра̀тья браћа, зна̀нье знање. Према § 6, 2, у првом типу чује се *j*, дакле група: сугласник + сугласник: *врᵃн'јо̀, п'ᵘт'јо̀, рᵘжјо̀;* у другом типу, који нас интересује (говор је непрестано о унутрашњим наглашеним слоговима), обично се чује неслоговно *и (і̯)*, дакле група: сугласник + самогласник. Први је и овде обично прионуо уз други, тако да је предњи слог остао отворен, па му је акценат полудуг узлазан, као и иначе на отвореним слоговима.

Примери: здоро̏-вье *(здᵃро̏-в'і̯ъ)* здравље; пла̏-тье *(плѧ̏-т'і̯ъ)* одело; взмо̏-рье *(взмо̏-р'і̯ъ)* морска обала; подспо̏-рье *(пᵃтспо̏-р'і̯ъ)* помоћ; раздо̏-лье *(рᵃздо̏-л'і̯ъ)* ширина; || бра̏-тья *(бра̏-т'і̯ъ)* браћа; пру̏-тья *(пру̏-т'і̯ъ)* пруће; ли̏-стья *(л'и̏-с'т'і̯ъ)* лишће; су̏-чья *(су̏-ч'і̯ъ)* грање; ко̏-лья *(ко̏-л'і̯ъ)* коље; кры̏-лья *(кры̏-л'і̯ъ)* крила; пе̏-рья *(п'е̏-р'і̯ъ)* перје (II, §§ 27 и 48); || проше̏-нье *(прᵃше̏-н'і̯ъ)* молба; движе̏-нье *(д'в'ᵘже̏-н'і̯ъ)* кретање; почте̏-нье *(пᵃч'т'е̏-н'і̯ъ)* поштовање; пече̏-нье *(п'ѐч'е̏-н'і̯ъ)* колачи; поня̏-тье *(пᵃн'а̏-т'і̯ъ)* појам; || лгу̏-нья *(ѧгу̏-н'і̯ъ)* лажљивица; плясу̏-нья *(пл'ѐсу̏-н'і̯ъ)* играчица; го̏-стья *(го̏-с'т'і̯ъ)* гошћа; || ко̏-зье *(ко̏-з'і̯ъ)* козје; коро̏-вье *(кᵃро̏-в'і̯ъ)* кравље, и т. д.

Напомена. Ако се испред *і̯* нађу два сугласника, од којих је први *р* или *л*, наглашен слог биће затворен (§ 184): усе̏р-дье *(ус'е̏р'-д'і̯ъ* и *ус'е̏р'-д'і̯ъ)* усрдност; безмо̏л-вье *(б'ѐзмо̏ѧ-в'і̯ъ* и *б'ѐзмо̏ѧ-в'і̯ъ)* тишина, и т. д. Ако први није *р* или *л*, наглашен слог може бити и затворен и отворен (§ 183ʳ): сча̀стье срећа, го̀стья гошћа = *ш̱'а̏-с'т'і̯ъ, го̏-с'т'і̯ъ* и *ш̱'а̏с'-т'і̯ъ, го̀с'-т'і̯ъ.*

IV. **Акценат затвореног последњег слога,** на дакле и акценат у ре́чи од једног слога, које се свршују на сугласник. 1. И овакви слогови, претежном већином, постали су затворени испадањем полугласа у некадашњем наредном слогу (пореди ст.-сл. **пло-дъ**, инстр. **пло-до-мь** и срп. «плòд», «плò-дом»). Према том и они су се поткратили, па је и на њима превладао кратак низлазан акценат исто као и на унутрашњим затвореним слоговима. 184ᵃ.

2. Поред низлазног акцента, под утицајем отворених слогова (§ 186ᵇ), јавио се и кратак узлазан акценат, који се понајчешће чује у говору.

Примери: бо̏бъ *(бо̏п* и *бо̀п)* боб; сно̏въ *(сно̏п* и *сно̀п)* сноп; са̏дъ *(са̏т* и *са̀т)* врт; ско̏тъ *(ско̏т* и *ско̀т)* марва; сто̏гъ *(сто̏к* и *сто̀к)* стог; ро̏къ *(ро̏к* и *ро̀к)* судбина; во̏зъ *(во̏с* и *во̀с)* воз; ча̏съ *(ч'а̏с* и *ч'а̀с)* сат; е̏жъ *(је̏ш* и *јѐш)* јеж; на̏шъ *(на̏ш* и *на̀ш)* наш; чте̏цъ *(ч'т'е̏ц* и *ч'т'ѐц)* читач; ме̏чъ *(м'е̏ч'* и *м'ѐч')* мач; до̏мъ *(до̏м* и *до̀м)* дом; сло̏нъ *(сѧ̏н* и *сѧ̀н)* слон; бо̏ръ *(бо̏р* и *бо̀р)* шума (стара, вековска); во̏лъ *(во̏ѧ* и *во̀ѧ)* во̄; е̏ль *(је̏л'* и *јѐл')* јела, и т. д. || озно̏бъ *(ᵃзно̏п* и *ᵃзно̀п)* језа; рудоко̏пъ *(ру̯дᵃко̏п* и *ру̯дᵃко̀п)* рудар; огоро̏дъ *(ᵃгᵃро̏т* и *ᵃгᵃро̀т)* башта; перле̏тъ *(п'ᵗр'ᵋл'о̏т* и *п'ᵗр'ᵋл'о̀т)* прелет; сапо̏гъ *(сᵃпо̏к* и *сᵃпо̀к)* чизма; знато̏къ *(знᵃто̏к* и *знᵃто̀к)* зналац; обо̏зъ *(ᵃбо̏с* и *ᵃбо̀с)* око, логор; доно̏съ *(дᵃно̏с* и *дᵃно̀с)* достава; перено̏съ *(п'ᵗр'ᵋно̏с* и *п'ᵗр'ᵋно̀с)* преношење (у други ред, при писању); плате̏жъ *(пѧᵃт'о̏ш* и *пѧᵃт'о̀ш)* плаћање; шала̏шъ *(шᵃѧ̏ш* и *шᵃѧ̀ш)* колибица; оте̏цъ *(ᵃт'е̏ц* и *ᵃт'ѐц)* отац; огуре̏цъ *(ᵃгу̯р'е̏ц* и *ᵃгу̯р'ѐц)* краставац; нала̏чъ *(пᵃѧ̏ч'* и *пᵃѧ̀ч')* целат; перело̏мъ *(п'ᵗр'ᵋѧ̏м* и *п'ᵗр'ᵋѧ̀м)* прелом; дат. множ. рука̏мъ *(ру̯ка̏м* и *ру̯ка̀м)* рукама, нога̏мъ *(нᵃга̏м* и *нᵃга̀м)* ногама; засло̏нъ *(зᵃсѧ̏н* и *зᵃсѧ̀н)* заштита; небоскло̏нъ *(н'ᵗбᵘскѧ̏н* и *н'ᵗбᵘскѧ̀н)* видик (хоризонат); разгово̏ръ *(рᵛзгᵃво̏р* и *рᵛзгᵃво̀р)* разговор; свире̏ль *(с'в'ᵘр'е̏л'* и *с'в'ᵘр'ѐл')* свирала; оре̏лъ *(ᵃр'о̏ѧ* и *ᵃр'о̀ѧ)* орао; пресо̏лъ *(п'ᵗр'ᵋсо̏ѧ* и *п'ᵗр'ᵋсо̀ѧ)* пресано; сказа̏лъ *(скᵃза̏ѧ* и *скᵃза̀ѧ)* рекао; гуля̏лъ *(гул'а̏ѧ* и *гул'а̀ѧ)* шетао, и т. д.

184в. **Акценатна укрштања и аналогије.** Као што се види и из досадашњег разлагања, у одношај између два основна акцента, полудугог узлазног и кратког низлазног, унела су акценатна укрштања и аналогије знатне измене. Ако се ове чињенице потање разгледају, сувремено стање руског акцента, у свези с њима, приказује се овако у хладном, неубрзаном говору:

1. Акценат отвореног слога.

184г. Акценат отвореног слога полудуг је и узлазан: ли́-па, во́-ду, ру́-ку. На последњем отвореном слогу он је краћи, са слабијом експирацијом и с у толико јаснијим кретањем тона: вода̀, рука̀. На том слогу он може бити и врло кратак, скоро раван, и, под утицајем низлазног акцента последњег затвореног слога (село̆мъ; ногӑмъ, ногӑхъ: плетё̆шь, плетё̆тъ, плетўтъ), може нагињати к слабој низлазности, па, под утицајем емотивног елемента, може и прећи у њу: Э̀то-рабы̆, са́мые презрѣ̆нные рабы̆! то су робови, најбеднији робови! (§§ 181 и 181а).

2. Акценат унутрашњег затвореног слога.

185. I. 1. На слоговима, који су постали затворени после губитка полугласа, акценат је кратак низлазан: ры̆б-ка рибица, голо̆в-ка мала глава, бўд-ка дашчара, тё̆т-ка тетка, пля̆с-ка игра, ло̆ж-ка лажица (кашика), мӑм-ка дојиља, и т. д.

2. Ако сугласник наредног слога није био експлозиван, наглашени слог могао се отворити, па како је за отворен слог везан узлазан акценат, он се и овде јавио, и поред типа зло̆б-ный пакостан, ро̆в-ный раван, врӗд-ный штетан, по̆т-ный знојав, гро̆з-ный грозан, ужӑс-ный страшан, нўж-ный потребан, тё̆м-ный таман, и т. д., добио се и тип: зло́-бный, ро́-вный, вре́-дный, по́-тный, гро́-зный, ужа́-сный, ну́-жный, тё́-мный. Узајамним укрштањем једног и другог типа, као средина између зло̆б-ный и зло́-бный, врӗд-ный и вре́-дный и т. д., поникао је кратак узла-

зан акценат на затвореном слогу: зло̏б-ный, ро̏в-ный, вре̏д-ный, по̏т-ный, гро̏з-ный, и т. д. (§§ 183—183[б]).

3. Слогови, затворени гласовима *р* или *л*, утицали су узајамно једни на друге:

а) у типу *vě-rь-nъ, *si-lь-nъ (ст.-сл. вѣ-рь-нъ, си-ль-нъ), после губитка полугласа, стекли су се затворени слогови који су се, по општем закону, поткратили и добили кратак низлазан акценат, дакле: ве̑р-ный веран, си̑ль-ный јак;

б) у типу пе́р-стень прстен (се́р-на срна, тве̏р-дый тврд, го́р-ло грло, по́р-тить кварити, и т. д.) и по́л-ный пун (множ. во́-лны вали, то́л-стый дебео [туст], по́л-зать пузити, и т. д.) иза *р*, *л* није било полугласа, па према том није било ни поткраћивања, које је могло донети низлазан акценат; овакви слогови били су исконски дуги, па, како се нису поткратили, на њима је, исто као и на отвореним слоговима (§ 179[б], 2, б), превладао полудуг узлазан акценат, дакле: пе́р-стень, по́л-ный[1].

в) Ова два типа, узајамним утицајем, изједначила су се, па се и у једном и у другом добила оба акцента: ве̑р-ный, си̑ль-ный поред ве̏р-ный, си̏ль-ный, и: пе̏рс-тень, по̏л-ный поред пе́р-стень, по́л-ный; укрштање једног и другог акцента дало је и овде: ве̑р-ный, си̑ль-ный, пе̑р-стень, по̑л-ный.

4. Слогови, где иза наглашеног самогласника долазе два и више сугласника, међу којима није било полугласа, вреде првобитно као отворени, и, као такви, имају полудуг узлазан акценат; аналогијом према затвореним слоговима они се могу такође затворити, па отуд код њих и друга два акцента, дакле: гра́-ждане грађани, ко́-сти кости, зве́-зды звезде, сте́-кла окна, о́-стрый оштар, и т. д., поред: гра̑ж-дане и гра̏ж-дане, ко̑с-ти и ко̏с-ти, зве̑з-ды и зве̏з-ды, сте̑к-ла и сте̏к-ла, о̑с-трый и о̏с-трый, и т. д.

5. Са слогова споменутих типова ово акценатно стање пренесено је на оне слогове који су увек затворени и који показаним путем нису могли доћи до узлазних акцената, дакле:

---

[1] О изузетним речима горњег типа, у којима је, на руском земљишту, поникао полуглас иза *р*, *л*, биће говора у посебном дѣлу.

а) на праве унутрашње затворене слогове, т. ј. на оне где је сугласник наредног слога био експлозиван, па се и ту поред ри̏б-ка, голо̏в-ка, бу̏д-ка, те̏т-ка, пла̏с-ка, ло̏ж-ка, ма̏м-ка, и т. д. добило ри̏б-ка и ри̑б-ка, голо̏в-ка и голо̑в-ка, бу̏д-ка и бу̑д-ка, те̏т-ка и те̑т-ка, и т. д.; тако исто: стра̏н-ный чудноват, сове̏т-чикъ саветник, лу̏ч-ше (т. ј. *лу̏чъ*[1]) боље, и т. д., поред: стра̑н-ный, сове̑т-чикъ, лу̑ч-ше и: стра̏н-ный, сове̏т-чикъ, лу̏ч-ше.

б) на слогове с крајњим *н*, који су такође увек затворени[1]: то̏н-ко танко, ня̏нь-ка дадиља, кля̏н-чить мољакати, ра̏нь-ше раније, ме̏нь-ше мање, и т. д. поред: то̑н-ко и то̏н-ко, ня̑нь-ка и ня̏нь-ка, кля̑н-чить и кля̏н-чить, ра̑нь-ше и ра̏нь-ше, ме̑нь-ше и ме̏нь-ше.

в) на дифтонге (§ 186[в]).

185[а]. II. 1. Упоредо с овим процесом, у ком је акценатно стање с једне групе слогова преношено на другу, вршио се је у појединим групама широк и сталан утицај аналогије према најближим облицима, који су изведени од исте основе и у којима је наглашен слог отворен. Овај утицај помогао је да се отворе слогови који су се могли отворити, те тако да се и у њима, поред низлазног, добије и узлазан акценат (код слогова на *р, л* отварања није могло бити, али утицај паралелних облика с отвореним слоговима био је и ту несумњива потпора узлазности); тај исти утицај допринео је, а можда је био од одлучна значаја, да се узлазан акценат пренесе на затворене слогове типа: сугласник + експлозиван сугласник, и да се, поред кратког низлазног акцента, утврди на њима, или, укрстивши се с њим, да да̂ кратак узлазан на затвореном слогу. Тако н. пр.:

---

[1] У погледу затварања слога карактеристична је разлика између *н* и *м*: *н* увек затвара слог, исто као и *р* и *л*, а *м* се управља по општем закону, т. ј. слогови са *м* могу бити затворени или отворени према том да ли је други сугласник експлозиван или није, даке: ло̏м-тикъ и ло̑м-тикъ комадић, али: те̏м-ный (˘ или ˇ) и те̑-мный мрачан, ди̏м-ный и ди̑-мный димљив, и т. д.

а) Да се поред (§ 183):

злоб̑-ный пакостан	гроз̑-ный грозан
подоб̑-ный сличан	ја̑с-ный ведар
ров̑-ный раван	ужа̑с-ный ужасан
блед̑-ный блед	нуж̑-ный потребан
вред̑-ный штетан	осторож̑-ный опрезан
голод̑-ный гладан	грех̑-ный грешан
отрад̑-ный радостан	мрач̑-ный намрштен
свобод̑-ный слободан	тем̑-ный таман, и т. д.
прија̑т-ный пријатан	

добије и:

злó-бный и злоб̑-ный
подó-бный и подоб̑-ный
рó-вный и ров̑-ный
блé-дный и бледˇ-ный
врé-дный и вред̑-ный, и т. д.,

утицали су и облици с отвореним слоговима, као:

злó-бенъ	грó-зенъ
подó-бенъ	ја́-сенъ
рó-венъ	ужа́-сенъ
блé-денъ	нýж-женъ
врé-денъ	осторó-женъ
голó-денъ	грé-шенъ
отрá-денъ	мрá-ченъ
свобó-денъ	тé-менъ, и т. д.;
прија́-тенъ	

затим: злó-ба на злó-бный; свобó-да на свобó-дный слободан; отрá-да на отрá-дный пријатан; тревó-га на тревó-жный узрујан, и т. д.

б) Да се поред (§ 184):

мер̑-ка мера	жир̑-ный дебео, мастан, и т. д.
тер̑-ка трница	—
комор̑-ка собица	жал̑-кий јадан
ведер̑-ко ведрица	печал̑-ный тужан
жар̑-кий топао (дан)	вол̑-ный слободан
мар̑-кий који се лако	довол̑-ный задовољан, и т. д.
ир̑-кий блистав [ирља	бол̑-ше више
горь-кий горак	мен̑-ше мање, и т. д.
вер̑-ный веран	

добије и:

мѣ̏р-ка и мѣ̑р-ка	жа̏р-кій и жа̑р-кій
тѣ̏р-ка и тѣ̑р-ка	я̏р-кій и я̑р-кій, и т. д.
комо̏р-ка и комо̑р-ка	жа̏л-кій и жа̑л-кій
ведѣ̏р-ко и ведѣ̑р-ко	печа̏ль-ный и печа̑ль-ный, и т. д.

могли су допринети и облици с отвореним слоговима, као:

мѣ̏-ра и мѣ̑-рочка мала мерица
тѣ̏-рочка мала трениця
комо̏-рочка собичак
ведѣ̏-рочко мало ведро

жа̏-рокъ	жа̑-локъ
ма̏-рокъ	печа̑-ленъ
я̏-рокъ	во̑-ленъ
го̏-рекъ	дово̑-лепъ, и т. д.
вѣ̏-ренъ	бо̑-лѣе
жи̏-ренъ	мѣ̑-нѣе, и т. д.;
—	

пореди и: по̏л-ный и по̑-лонъ пун; до̏л-гій и до̑-логъ дуг.

в) Да се пред (§ 182[a]):

ри̏б-ка рибица	но̏ж-ка ногица
голо̏в-ка мала глава	ня̏нь-ка дадиља
бу̏д-ка дашчара	—
тѣ̏т-ка тетка	ро̏б-кій плашљив
ма̏м-ка дојиља	ло̏в-кій вешт
—	сла̏д-кій сладак
ру̏ч-ка рукица	коро̏т-кій кратак
води̏ч-ка водица	то̏п-кій танак
ло̏ж-ка кашика	

добије и:

ри̏б-ка и ри̑б-ка
голо̏в-ка и голо̑в-ка
бу̏д-ка и бу̑д-ка
тѣ̏т-ка и тѣ̑т-ка
ма̏м-ка и ма̑м-ка, и т. д.,

утицали су и облици с отвореним слоговима, као:

ри́-ба, ри́-бочка	но́-женька
голо́-вушка	ня́-ня, ня́-нечка
бу́-дочка	—
те́-тя, те́-тушка	ро́-бокъ
ма́-ма, ма́-мочка	ло́-вокъ
—	сла́-докъ
ру́-ченька	коро́-токъ
води́-ца	то́-нокъ, и т. д. (пређи све
ло́-жечка	примере у § 182[а]).

185[б]. 2. Каткад је кратак низлазан акценат на затвореном слогу уступио место узлазном једино под утицајем аналогије. Тако: с номинатива типа ребе́-нокъ дете, теле́-нокъ теле, поросе́-нокъ прасе, и т. д. узлазан акценат пренесен је и на остале падеже: ребёнка, телёнка, поросёнка (ˊ или ˇ; тако и даље); тако исто према краса́-вецъ леп човек, безу́-мецъ безумник, мерза́-вецъ хуља, и т. д. добило се и: краса́в-ца, безу́м-ца, мерза́в-ца: према младе́-нецъ дете, урожде́-нецъ рођеник, новобра́-нецъ рекрут, повста́-нецъ устаник — младе́н-ца, урожде́н-ца, новобра́н-ца, повста́н-ца; према поря́-докъ ред, оста́-токъ остатак, желу́-докъ стомак, разсу́-докъ памет, и т. д. — поря́д-ка, оста́т-ка, желу́д-ка, разсу́д-ка; према за́-мокъ замак — за́м-ка; према го́-рецъ брђанин, пе́-рецъ бибер — го́р-ца, пе́р-ца, и т. д.

Напомена. Пореди и обрнуту појаву кад се до једноликог акцента у свој промени може доћи тиме што се на номинатив једн. или на генитив множ. преноси акценат осталих падежа: према ген. цвѣто́ч-ка, листо́ч-ка, усо́ч-ка, и т. д. — ном. цвѣто́-чекъ цветак, листо́-чекъ листак, усо́-чекъ комадић, поред: цвѣто́-чекъ, листо́-чекъ, усо́-чекъ; према ген. избы́т-ка, напи́т-ка, и т. д. — ном. избы́-токъ сувишак, напи́-токъ пиће, поред: избы́-токъ, напи́-токъ; према ном. ня́нь-ка дадиља, ко́ш-ка мачка, ло́ж-ка лажица, ген. ня́нь-ки, ко́ш-ки, ло́ж-ки, и т. д. — ген. мн. ня́-некъ, ко́-шекъ, ло́-жекъ, поред: ня́-некъ, ко́-шекъ, ло́-жекъ, и т. д.

185[в]. III. Да се слогови, међу којима није било полугласа, затворе, поред аналогије према слоговима који могу бити и отворени и затворени (§ 183—183[б]), помогла је и аналогија ког

облика исте речи са затвореним слогом. Тако н. пр. номинативи, као: го̏сть (ᵒ или ᵒ̏, па тако и даље) гост, стра̏сть страст, вла̏сть власт, па̏сть чељуст, и т. д. одлучно су допринели да се исто акценатно стање пренесе и у друге падеже: ген. го̏с-тя (ᵒ или ᵒ̏, па тако и даље), стра̏с-ти, вла̏с-ти, па̏с-ти поред: го̏-стя, стра̀-сти, вла̀-сти, па̀-сти. Тако исто: ном. во̏скъ восак, ло̏скъ сјај, мо̏згъ мозак, ви̏згъ цика — ген. во̏с-ка, ло̏с-ка, мо̏з-га, ви̏з-га поред: во̀-ска, ло̀-ска, мо̀-зга, вѝ-зга, и т. д. Тако исто према бри̏ть бријати, би̏ть бити (туђи), жа̏ть жети, кля̏сться клети се, моли̏ться молити се, и т. д. говори се и: бри̏т-ва бријач, би̏т-ва битка, жа̏т-ва жетва, кли̏т-ва клетва, моли̏т-ва молитва, поред: брѝ-тва, бѝ-тва, и т. д. Пореди и гу̏стъ густ, пу̏стъ пуст и: гу̏с-то, пу̏с-то поред: гу̀-сто, пу̀-сто, и т. д.

185ᵉ. IV. 1. Да многи слогови, међу којима није било полугласа, обично остану отворени, каткад је меродаван акценат појединих граматичких категорија. Тако н. пр.

а) Код учестаних глагола, као:

вздра̀-гивать подрктивати	разбра̀-сывать разбацивати
выкрѝ-кивать узвикивати	нама̀-тывать намотавати
обма̀-нывать варати	зараба̀-тывать зарађивати
выплѐ-вывать испљувавати	притѝ-сывать приписивати
застѐ-гивать закопчавати	прика̀-зывать заповедати
затра̀-гивать додиривати	опла̀-кивать оплакивати
прока̀-лывать пробадати	разгла̀-живать гладити (нешто набрано), и т. д., и т. д. (II, § 398 и даље),
убаѝ-кивать уљушкивати	

полудуг узлазан акценат постао је карактеристичан за глаголе овог типа. Према том и тамо, где иза наглашеног самогласника долазе два и више сугласника, слог је већином остао отворен и акценат је исти, дакле:

посвѝ-стывать звиждукати
опа̀-здывать задоцњавати
утѝ-скивать утискивати
обѝ-скивать вршити преметачину
взвѝ-згивать цикати
разбрѝ-згивать прскати на све стране, и т. д.,

а не: посви̏с-тывать (̏ или ̏, па тако и даље), опа̏з-дывать, взви̏з-гивать, и т. д., и ако обично имамо го̏-стя и го̏с-тя, во̏-ска и во̏с-ка, мо̏-зга и мо̏з-га, и т. д. Ако је први сугласник *р* или *л*, слог је, разуме се, затворен, али акценат је понајвише исти:

перевё̏р-тывать превртати	навё̏р-стывать надокнађивати
выдё̏р-гивать чупати	ста̏л-киваться сударати се, и т. д.

б) Код глагола̂ с основом сад. времена на -ne (-no) и с нагласком на основи, као:

ки̏-нуть бацити	плю̏-нуть пљунути
дви̏-нуть кренути	сты̏-нуть хладити се
тро̏-нуть дарнути	вя̏-нуть венути, и т. д.,

полудуг узлазан акценат постао је такође карактеристичан за целу категорију таквих глагола, и сугласник, ако га има испред *н*, понајчешће остаје приљубљен уз њега, дакле:

ги̏-бнуть пропадати	дро̏-гнуть задрктати
хри̏-пнуть постајати промукао	пры̏-гнуть скочити
хло̏-пнуть залупити (врата)	кри̏-кнуть викнути
то̏-пнуть лупнути (ногом)	ча̏-хнуть венути
ки̏-снуть ускисавати	пу̏-хнуть отицати, и т. д.
га̏-снуть гасити се	

(ако је први сугласник *р* или *л*, вреди исто што је горе речено: мё̏р-знуть зепсти, мо̏л-кнуть утишавати се, и т. д.).

в) Према презентима, као:

вожу̏ во̏-дишь водим	цѣню̏ цѣ̏-нишь ценим
сажу̏ са̏-дишь садим	курю̏ ку̏-ришь пушим, и. т. д.
плачу̏ пла̏-тишь плаћам	

полудуг узлазан акценат постао је карактеристичан за сад. време овог типа, па отуд обично и: крещу̏ кре̏-стишь крстим, пущу̏ пу̏-стишь пустићу, и т. д., а не: крё̏с-тишь, пу̏с-тишь (̏ или ̏), и ако обично имамо гру̏-сти и гру̏с-ти туге, мѣ̏-сто и мѣ̏с-то место, и т. д.

185. 2. Код сад. партицина радног, с наглашеним завршецима *-ýщій*, *-'ýщій-* и *-'áщій*, обрнуто је. Ту је кратак низлазан акценат постао карактеристичан за све облике тог типа. У глагола̀ прве три врсте он је превладао под утицајем акцента 3 л. множ. презента:

прядýтъ преду — прядýщій
плетýтъ плету — плетýщій
стерегýтъ чувају — стерегýщій
жнýтъ жању — жнýщій
трýтъ тару — трýщій
рвýтъ кидају — рвýщій

берýтъ узимају — берýщій
пью̑тъ пију — пью̑щій
пою̑тъ певају — пою̑щій
даю̑тъ дају — даю̑щій
кую̑тъ кују — кую̑щій, и т. д.

Исто је тако и код глагола̀ четврте врсте, као:

грущý грустя̑тъ тугујем — грустя̑щій
кроплю̀ кропя̑тъ прскам — кропя̑щій
браню̀ браня̑тъ грдим — браня̑щій
говорю̀ говоря̑тъ говорим — говоря̑щій
крою̀ кроя̑тъ кројим — кроя̑щій
дорожý дорожа̑тъ ценим што — дорожа̑щій
смѣшý смѣша̑тъ насмејавам — смѣша̑щій
лечý летя̑тъ летим — летя̑щій
вишý вися̑тъ висим — вися̑щій
блещý блестя̑тъ сијам — блестя̑щій
киплю̀ кипя̑тъ врим — кипя̑щій
скорблю̀ скорбя̑тъ тугујем — скорбя̑щій
звеню̀ звеня̑тъ звечим — звеня̑щій
горю̀ горя̑тъ горим — горя̑щій
ворчý ворча̑тъ гунђам — ворча̑щій
визжý визжа̑тъ цичим — визжа̑щій
трещý треща̑тъ пуцам — треща̑щій, и т. д.,

па отуд и код типа:

ношý но́сятъ носим — нося̑щій
прошý про́сятъ молим — проси̑щій
вхожý вхо́дятъ улазим — входя̑щій
вожý во́дятъ водим — водя̑щій
цѣню̀ цѣ́нятъ ценим — цѣня̑щій
курю̀ ку́рятъ пушим — куря̑щій
верчý ве́ртятъ вртим — верти̑щій, и т. д.

V. На затвореном слогу, у изведеним речима, узлазан акценат често је добивен или је претежно ушао у употребу под утицајем узлазног акцента основне или најближе сродне речи. Ако основна или најближа сродна реч може имати оба акцента, и узлазан и низлазан (бра̏тъ и бра̏тъ, ко̏ш-ка и ко̏ш-ка), у изведену реч унесен је узлазан као чешћи и обичнији (§ 187). Тако је: **186.**

1. са суфиксима **-ьstvo, -ьstvьe:** крестья̏н-ство (̏ или ́, па тако и даље) сељачки сталеж, мѣща̏н-ство средњи (градски) сталеж, дворя̏н-ство племство, славя̏н-ство Словенство — према: крестья́-не сељаци, мѣща́-не ситни варошани (види речник), дворя́-не племићи, славя́-не Словени; еди̏н-ство јединство — према: еди́-ный; бога̏т-ство *(бага̏ц-твъ)* богатство, бра̏т-ство *(бра̏ц-твъ)* братство, сосѣ̏д-ство *(сасѐц-твъ)* суседство, дѣ̏т-ство *(д'ѐц-твъ)* детињство — према: бога̏тъ и бога́-тый, бра̏тъ (бра́-та, бра́-ту), сосѣ̏дъ (сосѣ́-да, сосѣ́-ду), дѣ́-ти; злодѣ̏й-ство зликоваштво, фарисе̏й-ство фарисејство — према: злодѣ̏й (злодѣ́-я, злодѣ́-ю), фарисе̏й (фарисе́-я...); иску̏с-ство *(иску̏с-твъ,* § 137, дод. 2*)* вештина — према: иску́-сный, па тако и: чу̏в-ство *(ч'у̏с-твъ)* осећање; || привѣ̏т-ствіе *(пр'ив'ѐц'-т'в'иі̯ъ)* поздрав (као добродошлица), бѣ̏д-ствіе *(б'ѐц'-т'в'иі̯ъ)* невоља, слѣ̏д-ствіе *(с'л'ѐц'-т'в'иі̯ъ)* истрага — према: привѣ̏тъ (привѣ́-та, привѣ́-ту), бѣ́-дный (бѣ́-денъ), слѣ̏дъ, и т. д., па тако и: послѣ̏д-ствіе *(пас'л'ѐц'-т'в'иі̯ъ)* последица, препя̏т-ствіе *(пр'еп'а̏ц'-т'в'иі̯ъ)* препрека, и т. д.

Напомена. Тако је и у придева̂ и глагола̂, којима су за основу послужиле речи горњег типа: чу̏в-ственный *(ч'у̏с'-т'в'ѣн̲ъі)* сензуалан, иску̏с-ственный *(иску̏с'-т'в'ѣн̲ъі)* вештачки, еди̏н-ственный једини, и т. д., па према њима и: вои̏н-ственный ратнички, таи̏н-ственный тајни, у̏м-ственный умни, и т. д.; || чу̏в-ствовать осећати, привѣ̏т-ствовать поздрављати, злора̏д-ствовать радовати се туђој несрећи, и т. д.

2. са суфиксом **-ьsk-:** крестья̏н-скій (̏ или ́, па тако и даље) сељачки, мѣща̏н-скій ситно-варошки, дворя̏н-скій племићки, славя̏н-скій словенски — према: крестья́-не, и т. д. (види горе код 1), па отуд и гражда̏н-скій грађански; а̏д-скій *(а̏ц-къі)* паклени, бра̏т-скій *(бра̏ц-къі)* братски, сосѣ̏д-скій *(сас'ѐц-къі)* суседски — према: а̏дъ (а́-да, а́-ду), бра̏тъ (бра́-та, бра́-ту), сосѣ̏дъ (сосѣ́-да, сосѣ́-ду); попо̏в-скій поповски, ру̏с-скій (=*ру̏с-къі,* § 137, дод. 2) руски, француз̏-скій (=

фр^{а}нцўс-к^{ы}і) француски — према: попо̆въ (попо̆-ва, попо̆-во), Рўсь (Рў-си) Русија, францўзъ (францў-за, францў-зу); сӗрб-скій српски, чӗш-скій чешки, казак-кій козачки — према: сӗрбъ, чӗхъ (чӗ-ха, чӗ-ху), казакъ, и т. д. Пореди и презимена на *-скій*, као: Волко̆н-скій, Достоӗв-скій, Жуко̆в-скій, Кузьмйн-скій, Соболӗв-скій, Сперан-скій, Срезнӗв-скій, и т. д.

3. са суфиксом **-čatъ** (о постању види посебан део): лӑп-чатый (˘ или ´, па тако и даље) шапаст, рӗп-чатый главичаст (лук), половйн-чатый двокрилна (врата) — према: лӑ-па шапа, рӗ-па репа, половй-на половина; стрӗль-чатый стреласт, раствор-чатый који се може отворити, узо̆р-чатый шарен — према: множ. стрӗ-лы стреле, раствор̆ъ (раство̆-ра, раство̆-ру) или у множ. раство̆-ры капци на прозорима, узо̆р̆ъ (узо̆-ра, узо̆-ру) шара; клйн-чатый клинаст, ды̆м-чатый боје као дим, иго̆ль-чатый игличаст — према: клйнъ (клй-на, клй-ну), ды̆мъ (ды̆-ма, ды̆-му), иго̆л-ка игла, и т. д.

4. са суфиксом **-čivъ** (о постању види посебан део): устўп-чивый (˘ или ´, па тако и даље) попустљив, обйд-чивый увредљив, укло̆н-чивый неодлучан — према: устўп-ка попуштање, обй-да увреда, укло̆нъ (укло̆-на, укло̆-ну) склањање, и т. д., па према њима и: вспы̆ль-чивый ватрен (који за час плане), довӗр-чивый поверљив, вкрӑд-чивый који се уме увући, и т. д.

5. са суфиксом **-ьč-ikъ**: гостйн-чикъ (˘ или ´, па тако и даље) мали поклон, мизйн-чикъ мали прст — према: гостй-нецъ, мизй-нецъ; любы̆м-чикъ љубимац, херувы̆м-чикъ мали херувим — према: любы̆-мецъ, херувы̆мъ (херувы̆-ма); мерзӑв-чикъ полић, стакӑн-чикъ мала чаша, кувшйн-чикъ бокалић, балко̆н-чикъ балконић — према: мерзӑ-вецъ, стакӑнъ (стакӑ-на), кувшйнъ (кувшй-на), балко̆нъ (балко̆-на); мӑль-чикъ дечак — према: мӑлъ и мӑ-лый, и т. д.

6. са суфиксом **-ščikъ**: барабӑн-щикъ (˘ или ´, па тако и даље) бубњар, погро̆м-щикъ рушилац туђе имовине (кад се дигне руља, па руши и пљачка), трактѝр-щикъ кафеџија (т. ј. ресторатор) — према: барабӑнъ (барабӑ-на), погро̆мъ (погро̆-ма), трактѝръ (трактѝ-ра), и т. д.

7. са суфиксом **-ьba** (акценат на претпоследњем слогу): дрўж-ба пријатељство — према: дрўгъ (дрў-га, дрўгу) и дрў-жный; слўж-ба служба (коме) — према: слў-жить и слў-ги; свӑдь-ба свадба — према: свӑтъ (свӑ-та, свӑ-ту) проводаџија, и према свӑ-тать; про̆сь-ба молба — према: про̆-сить, и т. д., па према њима и: же-нйть-ба (пореди женйться) женидба, усӑдь-ба двор на имању.

8. са суфиксом **-ьп-ікъ**. У речима као имяни́нникъ онај ком је имен-дан, пусти́нникъ пустињак, изме́нникъ издајник, и т. д., уобичајио се изговор с отвореним слогом, с полудугим узлазним акцентом и с гласом *н*, који је врло мало дужи од обичног *н*[1], а све под утицајем ре́чи, као: имяни́-ны имен-дан, пусти́-ня пустиња, изме́-на издајство, дакле: имяни́-нникъ, пусти́-нникъ, изме́-нникъ. Пореди и: свяще́-нникъ свештеник, племя́-нникъ нећак, затим: имяни́-нница она којој је имен-дан, племя́-нница нећака, и т. д.

9. код презимена на *-инъ*, као: Ко́ш-кинъ, Тря́п-кинъ, Шля́п-кинъ, Сиро́т-кинъ — према: ко́ш-ка мачка, тря́п-ка крпа, шля́п-ка шешир, сиро́т-ка сироче; Ло́ж-кинъ, Покры́ш-кинъ, Каса́т-кинъ — према: ло́ж-ка кашика, покры́ш-ка поклопац, каса́т-ка ласта; Пу́ш-кинъ, Лебе́д-кинъ, Ще́п-кинъ, Поду́ш-кинъ — према: пу́ш-ка топ, лебе́д-ка лабудица, ще́п-ка ивер, поду́ш-ка узглавље; Гры́ш-кинъ, Ма́ш-кинъ, Тимо́ш-кинъ — према: Гры́ш-ка Глиша, Ма́ш-ка Мара, Тимо́ш-ка Тима (све сама нар. имена, **II**, § 96, дод. 2), и т. д., а према њима и: Нары́ш-кинъ, Крапо́т-кинъ, и т. д. Пореди и: Ростов-цевъ — према: Росто́-вецъ (ген. Ростова-ца, § 185[6]) Ростовљанин (грађанин из Ростова); Нижегоро́д-цевъ — према: Нижегоро́-децъ (ген. Нижегорода-ца) човек из Нижњег Новгорода, и т. д.

Додатак. Са суфиксима **-astъ, -istъ** понајвише се чује низлазан акценат: бородас́-тый брадоња, глазас́-тый који сваштa види, головас́-тый глават, горлас́-тый грлат, зубас́-тый зубат; || голосѝс-тый гласат, колосѝс-тый класат, лѣсѝс-тый шумовит, росѝс-тый роснат, и т. д.

VI. Аналогијом померен је акценат и на предлозима и 186[a].
префиксима. И једни и други вреде управо као почетни слогови оне речи уз коју долазе, па, као такви, могу бити и носиоци њезина акцента (§ 194 и даље). Они су отворени или затворени.

1. На отворенима акценат је, као обично, полудуг узлазан: по́ полю по пољу, на́ воду на воду, на́ зиму на зиму, на́ берегъ на обалу, за́ голову за главу, за́ волосы за косу, при́ смерти

[1] Уопште, у колико је самогласник дужи, у толико је *н* краће, и обрнуто.

на самрти, со̏-смѣху од смеја (пуцати), за̏-ново опет; || вы̏-боръ избор, при̏-быль чист приход, при̏-смотръ надзор, при̏-ступъ јуриш, про̏-пасть пропаст, у̏-быль опадање (воде); || вы̏-далъ издао, за̏-далъ задао, за̏-перъ затворио, на̏-чалъ почео, про̏-клялъ проклео, со̏-здалъ створио, и т. д.

2. С отворених предлога и префикса полудуг узлазан акценат пренесен је и на затворене, па се и ту добило: бе̏зъ-вѣсти без трага (нестати), бе̏зъ-толку лудо, и̏зъ-году въ го̏дъ из године у годину, рука̀ о̏бъ-руку заједно, о̏тъ-роду од рођења, по̏дъ-вечеръ пред вече, по̏дъ-гору низ брдо; || бе̏з-дна бездан, и̏з-городь живица, во̏з-духъ ваздух, и̏з-рѣдка каткад, и̏з-сѣра си̏ній сивкасто модар, сы̏з-нова опет, о̏б-нялъ загрлио, о̏т-пилъ пијуцнуо, ро̏з-далъ раздао, и т. д. У говору, о ком је реч, кратак низлазан акценат јавља се обично пред дугим експлозивним сугласником: о̏т-тепель (*о̏т̲'ᵗп'ᵗл'*) југовина, по̏д-данный (*по̏д̲ᵛн̲ᵛі̯*) поданик, па и ту се може чути и узлазан акценат: *о̏т̲'ᵗп'ᵗл'* и *о̏т̲'ᵗп'ᵗл'*, *по̏д̲ᵛн̲ᵛі̯* и *по̏д̲ᵛн̲ᵛі̯*.

3. Акценат затвореног последњег слога.

186[6]. Кратак низлазан акценат није остао сам ни на последњем затвореном слогу. Поред њега унесен је овамо и кратак узлазан акценат, и то двојаким путем:

а) аналогијом према узлазном акценту последњег отвореног слога. Отуд поред столо̏мъ, купцо̏мъ, село̏мъ још и: столо̀мъ, купцо̀мъ, село̀мъ (према: стола̀, столу̀; купца̀, купцу̀; село̀, села̀, селу̀, и т. д.); поред поля̏мъ, поля̏хъ, мѣста̏мъ, мѣста̏хъ — поля̀мъ, поля̀хъ, мѣста̀мъ, мѣста̀хъ (према: поля̀, мѣста̀); поред рука̏мъ, рука̏хъ, нога̏мъ, нога̏хъ — рука̀мъ, рука̀хъ, нога̀мъ, нога̀хъ (према: рука̀, рукѝ, рукѣ̀; нога̀, ногѝ, ногѣ̀); поред плете̏шь, плете̏тъ, и т. д., несе̏шь, несе̏тъ, и т. д. — плете̏шь, плете̏тъ, несе̏шь, несе̏тъ (према: плету̀, несу̀), и т. д., и т. д.

б) укрштањем с полудугим узлазним акцентом унутрашњег отвореног слога, које је и овде дало кратак узлазан на

затвореном слогу. Отуд под утицајем генитива̂ гро̑-ба, са̑-да, бра̑-та, во̑-за, ча̑-са, дру̑-га; датива̂ гро̑-бу, са̑-ду, бра̑-ту, во̑-зу, ча̑-су, дру̑-гу, и т. д. добио се и номинатив (акузатив): гро̑бъ, са̑дъ, бра̑тъ, во̑зъ, ча̑съ, дру̑гъ поред: гро̑бъ мртвачки ковчег, са̑дъ врт, бра̑тъ, во̑зъ, ча̑съ сат, дру̑гъ пријатељ; тако исто под утицајем ген. озно̑-ба, сосе̑-да, обо̑-за, пото̑-ка, горо̑-ха, зако̑-на, перело̑-ма, дат. озно̑-бу, сосе̑-ду, обо̑-зу, пото̑-ку, горо̑-ху, зако̑-ну, перело̑-му, и т. д. добио се и ном. (акуз.): озно̑бъ, сосе̑дъ, обо̑зъ, пото̑къ, горо̑хъ, зако̑нъ, перело̑мъ поред: озно̑бъ језа, сосе̑дъ сусед, обо̑зъ караван, пото̑къ поток (брдски), горо̑хъ грашак, зако̑нъ, перело̑мъ прелом; тако исто и код глагола̂: према да̑-ло, да̑-ли, бра̑-ло, бра̑-ли добило се и: да̑лъ, бра̑лъ поред: да̑лъ дао је, бра̑лъ узимао је. С оваких облика кратак узлазан акценат пренесен је на ном. (акуз.) свих једносложних и вишесложних речи с крајњим наглашеним затвореним слогом, па се и ту поред бо̑бъ, сно̑нъ, до̑ждь, е̑жъ, кло̑чъ, бы̑къ јавило и: бо̑бъ, сно̑нъ, до̑ждь киша, е̑жъ јеж, кло̑чъ, бы̑къ; поред стары̑къ старац, кусо̑къ комад, жены̑хъ женик (кад иде на венчање; види речник), мяте̑жъ буна — стары̑къ, кусо̑къ, жены̑хъ, мяте̑жъ, и т. д. (укрштања с отвореним унутрашњим слогом у ових речи није могло бити, јер је у осталим падежима акценат на завршецима: ген. боба̑, сноша̑..., старика̑, куска̑, и т. д.).

4. Дифтонзи.

Слогови с дифтонгом (говор је о низлазним дифтонзима, дакле *ái*, *ói*, и т. д.; види посебан део) вреде, разуме се, увек као затворени. Као такви, они су се такође поткратили и, у колико су били наглашени, добили су кратак низлазан акценат: кра̑й, бо̑й, тро̑йка, и т. д.; даљи развој текао је као и у другим, увек затвореним слоговима, т. ј.: **186ª.**

1. На унутрашње дифтонге узлазан акценат пренесен је са слогова који су дошли до њега путем, показаним у § 185, 2—4, затим с облика̂ основне или најближе сродне речи с отвореним слогом; пореди:

трȏй-ка и: трȏ-ечка
лȇй-ка и: лȇ-ечка
лужȃй-ка и: лужȃ-ечка
скамȇй-ка и: скамȇ-ечка
копȇй-ка и: копȇ-ечка

—

ошȇй-никъ и: шȇ-я
разбȏй-никъ и: разбȏй (разбȏ-я, разбȏ-ю)
бȏй-ня и: бȏй (бȏ-я, бȏ-ю)

—

бȏй-кій и: бȏ-екъ
стȏй-кій и: стȏ-екъ

—

знȏй-ный и: знȏ-енъ
трȏй-ный и: трȏ-енъ
спокȏй-ный и: спокȏ-енъ
бȕй-ный и: бȕ-енъ
достȏй-ный и: достȏ-инъ, и т. д.

Отуд:

а) суфикс **-ька**: стрȕй-ка и стрȕй-ка (ˊ или ˇ, па тако свуда даље) мали млаз; трȏй-ка и трȏй-ка тројка (види речник); лȇй-ка и лȇй-ка кантица с решетком; змȇй-ка и змȇй-ка мала змија; попȏй-ка и попȏй-ка пијанка; лужȃй-ка и лужȃй-ка пољаница; пострȏй-ка и пострȏй-ка грађевина; лазȇй-ка и лазȇй-ка рупа кроз коју се може умаћи; скамȇй-ка и скамȇй-ка клупица; копȇй-ка и копȇй-ка копејка, и т. д.

б) суфикс **-ькъ**: бȏй-кій и бȏй-кій (ˊ или ˇ, па тако и даље) живахан; стȏй-кій и стȏй-кій храбар.

в) суфикси **-ьп-ікъ, -ьпа, -ьпъ**, и т. д.: разбȏй-никъ и разбȏй-никъ (ˊ или ˇ, па тако и даље) разбојник; коробȇй-никъ и коробȇй-никъ торбар (у Русији он тргује по селима, носећи робу у корпи на леђима; кóробъ = корпа); ошȇй-никъ и ошȇй-никъ литар (псу око врата); || бȏй-ня и бȏй-ня кланица; || знȏй-ный и знȏй-ный врло топао (дан); трȏй-ный и трȏй-ный леп, грациозан; спокȏй-ный и спокȏй-ный миран; бȕй-ный и бȕй-ный бујан; тȃй-ный и тȃй-ный тајан; случȃй-ный и случȃй-ный случајни; семȇй-ный и семȇй-ный породични; необычȃй-ный и необычȃй-ный необичан, и т. д.

2. У једносложним речима и у последњем слогу пут је исти као у § 186б:

а) према мой, твой, свой добивено је и: моȇй, твоȇй, своȇй (на инструментал могао је утицати и облик моé-ю, твоé-ю, своé-ю; тако и даље) поред: моȇй, твоȇй, своȇй; према рукá, рукú, рукѣ́, ногá, ногú, ногѣ́ — рукȏй, ногȏй поред: рукȏй, ногȏй, и т. д.

б) под утицајем ген. ра̏-я, ча̏-я, зно̏-я, бо̏-я, поко̏я, разбо̏-я, дат. ра̏-ю, ча̏-ю, зно̏-ю, бо̏-ю, поко̏-ю, разбо̏-ю, и т. д. добио се и ном. ра̏й, ча̏й, зно̑й, бо̑й, поко̑й, разбо̑й поред: ра̑й рај, ча̑й чај, зно̑й врућина, бо̑й бој, поко̑й мир, разбо̑й разбојништво; тако исто под утицајем ген. молодо̏-го, чужо̏-го, слепо̏-го, дат. молодо̏-му, чужо̏-му, слепо̏-му, и т. д. добио се и ном. молодо̑й, чужо̑й, слепо̑й поред: молодо̑й млад, чужо̑й туђ, слепо̑й слеп, и т. д. С облика̑ као ра̑й и ра̏й, бо̑й и бо̏й, змије̑й и змије̏й (= змија), и т. д. исто акценатно стање пренесено је и на оне облике, у којима се до узлазног акцента није могло доћи горњим начином, дакле: императ. ље̑й и ље̏й сипај, бе̑й и бе̏й удри, жу̑й и жу̏й жвакни, и т. д.

5. *Претега узлазног и употреба низлазног акцента.*

I. Узлазан акценат битна је одлика отворених слогова, 187.
па како га могу имати и: а) последњи затворен слог у двосложних и вишесложних речи, па дакле и затворене речи од једног слога; б) унутрашњи слогови, у којима иза наглашеног самогласника долазе два или више сугласника (велика већина таких слогова може бити такође отворена) — руски акценат понајвише је узлазан[1], и тежња к узлазности (јачој или слабијој) данас је општа одлика његова (у унутрашњим слоговима ово особито вреди за оне, где други сугласник није експлозиван, изузевши сугласничке групе *ст*, *зд*, *ск*, *зг*, *щ*, *жд*, дакле 1. за слогове: сугласник + фрикативан или соноран сугласник; 2. за слогове са споменутим групама *ст*, *зд*, и т. д.; 3. за слогове са *р* или *л*; 4. за групу: сугласник + *ј*, и 5. за дифтонге). Ова претега узлазног акцента сама по себи узрок је што низлазан акценат није у руском тако чест, као н. пр. у нашем језику.

[1] Отуд у досадашњем разлагању ре̑чи: «понајвише», «понајчешће», «већином», и т. д., кад је било говора о узлазном акценту.

187ᵃ. II. У речима, које га могу имати, низлазан акценат двојак је према том да ли је снажније истакнут гласом или није. У првом случају он је снажан, с јаком експирацијом и с јасно опрганом низлазношћу; у другом случају експирација је слаба и акценат је нешто обезличен, т. ј. лишен оштрине и своје јасне низлазне изразитости; пореди у срп. слаб низлазан акценат у подређеним реченицама, као (говор је брз; између једне и друге реченице нема прекида, и релативна јачина је на другој реченици): «да смо знàли, не бисмо рèкли», «кад си вйдео, што си ћýтао?», или н. пр. кад кажемо: «бйће лéпо», и т. д., и снажан низлазан акценат у потврдном одговору: «знàли смо», «вйдели смо», «бйћемо» (па питање: «јесте ли знàли?», «јесте ли вйдели?» «хоћете ли бйти добри?»).

187ᵇ. 1. Снажан низлазан акценат јавља се (говор је хладан, темп је неубрзан):

а) ако је реч јаче истакнута у реченици (већином под логичним акцентом); ово истицање врши се без најмање нијансе потврђивања, добродушног пристајања, и т. д., које може учинити да се низлазан акценат замени узлазним (§ 189 и § 189ᵃ).

Примери: Чàй бýдемъ пйть, пићемо чаја. — Онъ живётъ въ чàстномъ дóмѣ, он станује у приватној кући. — Кнйзь ничегó не сказàлъ, кнез није ништа рекао. — Сейчàсъ придý, одмах ћу доћи. — Прибàвку онй-полýчатъ съ апрéля, повишицу они ће добити од априла. — Кухàрка имéетъ прàво пользоваться, а..., куварица се може користити, а... — Онъ молодóй, он је млад. — Э̀то-заварнóй (т. ј. хлéбъ) овај је хлебац испечен од попарена теста. — Кóшку-мнѣ подарйли; на чтó-мнѣ эта-кóшка? поклонили ми мачку; а што ће ми та мачка? — Онъ повѣ̀стку получйлъ, добио је позив. — Онъ превосхóдный лéкторъ, он одлично предаје. — Я совершéнно увѣ̀ренъ, что-это-тàкъ, потпуно сам уверен да је то тако. — Дàльше не пойдý, даље нећу ићи. — Не нýжно-намъ дéнегъ, новаца нам не треба. — Я въ люстрйнкѣ пойдý, ићи ћу у листерском капуту. — Перевóзка, трàнспортъ, стóитъ óчень-дóрого, превоз је врло скуп. — Э̀то-сибйрскіе помѣ̀щики, типйчные, столбовы̀е, то су сибир-

ске спахије, типске, коленовићи. — Это, конечно, не хорошо, дабогме да то не ваља. — Я самъ какъ сыръ въ маслѣ катался, живео сам као бубрег у лоју. — Про прежнее время и говорить нечего, о том како је некад било да и не говоримо. — Дети у меня голодныя, топить нечѣмъ, деца су ми гладна, а ни огрева немам. — Мнѣ неловко будетъ, незгодно ми је. — Молодымъ можно, младима је допуштено. — Теперь и господамъ плохо, сад и господи није добро. — Онъ дохлый какой-то, душа му у носу. — Онъ что-то носъ повѣсилъ, нешто се покуњио. — Вѣдь вы часто бываете въ этомъ домѣ, па ви често одлазите у ту кућу. — Вотъ избушка пустая, можешь жить, ето ти празног кућерка, па живи. — Присядьте на минутку, седите мало. — Оставьте ваши извиненія, немојте се правдати. — Бросьте глупые разговоры, окајте се луда разговора. — Онъ воръ и мошенникъ, он је лопов и варалица. — Для дураковъ законъ не писанъ, лудима нема закона. — Опищенки и мальчишки въ сравненіи съ нимъ, они су трице и кучине према њему. — Не въ бровь, а въ глазъ, у очи (у брк) му је рекао. — Богъ его знаетъ, Бог би га знао, и т. д.

б) при питању (оштрина обично је већма појачана и повишена, него код нас, кад н. пр. кажемо: «шта хоћеш? крушку?»; тако и у даљим одељцима).

Примери: Что тебѣ дать? кружку? шта да ти дам? чашу? — Кто это сказалъ? нянька? ко је то рекао? дадиља? — Онъ живъ? је ли он жив? — Какъ это сдѣлать? како да се то уради? — Вы навѣрно знаете? знате ли то поуздано? — Ты забылъ? зар си заборавио? — Самоваръ готовъ? је ли самовар готов? — А ведерко есть? а јеси ли понео ведрицу? — Ты за молочкомъ бѣгалъ? јеси ли ишао по млеко? — А петрушки купили? а јесте ли купили першуна? — Это шутка? је ли то шала? и т. д.

в) у вокативу (пореди срп. «Цвѣтко!» «лутко!»).

Примери: Господи, помилуй! Господе Боже! — Извозчикъ! ты свободенъ? фијакеристо! никог не возиш? — Ольга Ивановна! Олга Ивановна! — Человѣкъ! келнер! и т. д.

г) при подвлачењу, кад се што нарочито истиче (пореди срп. «слика је лепа» [а рам не ваља]).

Примери: Ла̏рчикъ-то хоро̏шъ, кутијица је лепа. — Ма̏льчикъ-то не глу̏пъ, дечак није луд. — Ро̏жь-то хороша̏, раж је лепа. — Мужи̏къ-то не про̏стъ, сељак није наиван. — Наро̏дъ-то у насъ лѣни̏въ, народ нам је лењ. — Крючо̏къ никуда̏ не го̏денъ, удица ничита не вала. — Онъ хра̏брый челове̏къ, он је храбар човек, и т. д.

д) у ређавом душевном расположењу, при великом изненађењу, и т. д., и т. д. (види § 189[б]).

187[в]. 2. Слаб низлазан акценат јавља се понајвише кад се просто казује (констатује) да је нешто тако и тако, без јачег логичног истицања, без потврђивања, одобравања, и т. д. У том положају он је већином колебљив, и, према месту у реченици (види посебан део) и под утицајем опште узлазности којој тежи руски акценат, у многим приликама може га бити и не бити.

Примери: Это̀-о̀бщій интере̏съ, то је у интересу свих нас. — Бу̏дете жи̏ть на свои̏хъ харча̏хъ, сами ћете се хранити. — Имъ бу̏дутъ прибавля̏ть съ ма̏рта, они ће добити повишицу почевши од марта. — Не̏тъ, онъ не приде̏тъ, не̏, он неће доћи. — Уда̀рили по рука̏мъ, прекидоше (у знак да је куповина свршена). — Я свя̀занъ по рука̏мъ и по нога̏мъ, не могу да макнем. — Мы стои̏мъ за свобо̀ду, ми смо за слободу. — Здѣ̏сь плету̏тъ корзи̏нки, овде се плету корпе. — Я сего̀дня у̀тромъ не рѣши̏лся купа̏ться, нисам се смео јутрос купати. — Онъ жде̏тъ меня̀, он ме чека. — Мужи̏къ привы̏къ коси̏ть съ Петро̀ва, сељак обично коси од Петров-дана. — Есть-цѣ̀лый ря̀дъ па̀мятниковъ, кото̀рые..., има читав низ споменика, који... — Ря̀дъ лѣ̏тъ ещѐ пройде̏тъ пока̀..., проћи ће још низ година док... — Онъ дря̀хлый стари̏къ, то је оронуо старац. — Подпѝска ко̀нчилась, претплата је завршена. — Я угодѝлъ мама̀шѣ, угодио сам матери. — Мы не пойде̏мъ домо̀й, нећемо ићи кући. — Я ошѝбся, преварио сам се. — Тепѐрь ничего̀ не найде̏шь, сад се не може ништа наћи. — Обо-мнѣ̀ не безпоко̀йтесь, немајте бриге за мене, и т. д.

III. Из разлога̂: 1. што се снажан низлазан акценат стално јавља само онда кад је везан за јачу интонацију (§ 187б, б-д), а иначе може уступити место узлазном акценту који је уопште претежнији (§ 187б, а); 2. што је сва прилика да је слаб низлазан акценат, поред тога што је колебљив (§ 187в), у знатној мери подложен неиспитаним законима музикалне стране реченичног ритма, и 3. што ни једног, ни другог елемента, т. ј. ни јачег истицања гласом, ни реченичног ритма, нема ван реченице — нема ни снажног низлазног акцента ван ње, а и слаб, бар у говору образ. Московљана, у том положају врло је редак[1]. 187г.

Преглед унутрашњих затворених слогова (§ 181б—184а). Ако се речи поделе према сугласничким групама и према затворености и отворености слогова, добиће се ова слика: 188.

I. Унутрашњи слогови, у којима иза наглашеног самогласника долазе два или више сугласника, могу имати сва три акцента (◌́, ◌̏ и ◌̑; употреба према § 187 и даље).

II. Неки слогови увек су затворени, а неки су затворени или отворени:

А. Затворени су слогови: 188а.

1. ако је други сугласник експлозиван или ако иза наглашеног самогласника долази дуг експлозиван сугласник (у такве убрајамо и дуго *н* [*н̲*]): ри́б-ка (◌́ или ◌̏, па тако и даље) и ри̏б-ка рибица; плёт-ка и плёт-ка бич; ко́ш-ка и ко̏ш-ка мачка; до́ч-ка и до̏ч-ка кћи; насту́ш-ка и насту̏ш-ка пастирка; пра́в-да и пра̏в-да истина; множ. о́в-цы и о̏в-цы овце; ру́б-чикъ и ру̏б-чикъ мали поруб; ген. ло́к-тя и ло̏к-тя лакта; крѣ́п-кій и крѣ̏п-кій јак; тя́ж-кій и тя̏ж-кій тежак;

---

[1] Речи, споменуте у §§ 182а—184а (оне, које иза наглашеног самогласника, у унутрашњим слоговима, имају два или више сугласника) даље су у читању неколицине образ. Московљана 99% узлазног акцента — најбољи доказ, колико је узлазност претегла (особито у московском говору, с његовим обично тихим, развученим темпом, који потпуно одговара доброћудној, неекспансивној природи руској) и како је низлазан акценат необичан у речима, кад се изваде из реченице и узму засебно као појмови.

лёг-че и лёг-че лакше; императ. брóсь-те и брóсь-те баците, плю̏нь-те и плю̏нь-те пљуните, и т. д. || стра̏н-но и стра̏н-но чудновато; почтён-ный и почтён-ный поштован; принесён-ный и принесён-ный донесен; развѣ̏д-чикъ и развѣ̏д-чикъ извидничар; счёт-чикъ и счёт-чикъ рачунар, рачунција (прост човек, ком је то као занат); вóт-чина и вóт-чина баштина; императ. тра̏ть-те и тра̏ть-те губите, ся̏дь-те и ся̏дь-те, и т. д. (§§ 182ª—§ 182ᵇ, § 185,5, а, и § 185ª, в).

Напомена. Пред дугим *ц*: ген. бра̏т-ца брата, колóд-ца бунара, и т. д. према бра̏-тецъ, колó-децъ; двѣна̏д-цать дванаест, трина̏д-цать тринаест, два̏д-цать двадесет, три̏д-цать тридесет, с кратким узлазним акцентом; дра̏ть-ся туђи се, дерёт-ся туче се, и т. д. поред: дра̏ть-ся, дерёт-ся, и т. д. (§ 182ᵍ).

2. ако је први сугласник *н*: ня̏нь-ка (ˊ или ˋ, па тако и даље) и ня̏нь-ка дадиља; избён-ка и избён-ка кућерак; полотён-це и полотён-це убрус; сóлн-це и сóлн-це (т. ј. *сóн-цъ* и *сóн-цъ*, § 173, 2) сунце; тóн-ко и тóн-ко танко; ра̏нь-ше и ра̏нь-ше пре, и т. д. (§ 185,5, б, § 185ª, в, и § 182ª примери у групама код 1, *а—б*, *е*, *з—и*, *к*, затим код 2, *а—б*).

3. ако је први сугласник *р* или *л* (§ 187): мѣ̏р-ка (ˊ или ˋ, па тако и даље) и мѣ̏р-ка мерица; пóр-ча и пóр-ча кварење; пёр-стень и пёр-стень прстен; || си̏ль-ный и си̏ль-ный јак; вóл-ны и вóл-ны вали; пóл-ный и пóл-ный пун, и т. д. (§§ 184, § 185,3, и § 185ª, б).

188ᵇ. Б. Отворени су или затворени слогови (у отворених акценат је ˊ, а у затворених ˋ или ˋ, § 187):

1. ако је други сугласник фрикативан или ако иза наглашеног самогласника долази дуг фрикативан сугласник: рѣ̏-звый и рѣ̏з-вый (ˋ или ˋ, па тако и даље) живахан; би̏-тва и би̏т-ва битка; жа̏-тва и жа̏т-ва жетва; моли̏-тва и моли̏т-ва молитва; вé-тхій и вѐт-хій стари, оветшао, и т. д. || перепи̏-счикъ (сч = *ш'*) и перепи̏с-чикъ преписивач; извó-зчикъ и извóз-чикъ фијакерист; дрó-жжи и дрóж-жи квасац; бры̏-зжу и бры̏з-жу прскам, и т. д. (§ 183 [примери код *б*], § 183ª, § 183ᵇ [примери код *ж*], § 183ᵃ [примери код *ђ* и *е*, сем прва два]).

2. ако је други сугласник сонoран (дакле и *н*, пред којим не стоји још једно *н*): вѣ̏-дьма и вѣ̏дь-ма (ˋ или ˋ, па тако и даље) вештица; множ. пи̏-сьма и пи̏сь-ма писма; || ó-кна и óк-на прозори; су̏-кна и су̏к-на различито сукно; брё-вна и брёв-на балвани; обѣ̏-дня и обѣд-ня служба; проти̏-вникъ и проти̏в-никъ противник; множ.

дё̆-сны и дё̆с-ны дêсни; злŏ̆-бный и злŏ̆б-ный пакостан; врё̆-дный и врё̆д-ный штетан; плŏ̆-тный и плŏ̆т-ный јак; охŏ̆-тно и охŏ̆т-но радо; грѣ̆-шный и грѣ̆ш-ный грешан; тё̆-мный и тё̆м-ный мрачан; вчерá̆-шній и вчерá̆ш-ній јучерашњи, и т. д. || рё̆-бра и рё̆-бра ребра; й-гры и йг-ры игре; дŏ̆-брый и дŏ̆б-рый добар; хрá̆-брый и хрá̆б-рый храбар; внý̆-тренній и внý̆т-ренній унутрашњи, и т. д., па тако и: ŏ̆-стрый и ŏ̆с-трый оштар; нŏ̆-здри и нŏ̆з-дри ноздрве; й-скра и йс-кра искра, и т. д. || вё̆-сла и вё̆с-ла весла; стё̆-бли и стё̆б-ли стабљике; грá̆-бли и грá̆б-ли грабље; мё̆-тлы и мё̆т-лы метле; сѣ̆-дла и сѣ̆д-ла седла; свѣ̆-тлый и свѣ̆т-лый сјајан; пŏ̆-длый и пŏ̆д-лый подал; крý̆-глый и крý̆г-лый округао; кй-слый и кйс-лый кисео; дŏ̆-хлый и дŏ̆х-лый црканица; подá̆-тливый и подá̆т-ливый попустљив; догá̆-дливый и догá̆д-ливый довитљив, и т. д. (§ 183 [примери код *а*], § 183[б] [примери код *а—е*], § 183[в] [примери код *г* и *д* и два прва код *е*], и §§ 183[г], 185,4 и 185[а], а).

3. ако иза наглашеног самогласника дођу групе *ст, зд, ск, зг, щ, жд:* мѣ̆-сто и мѣ̆с-то (ˇ или ˘, па тако и даље) место; лá̆-сточка и лá̆с-точка ласта; гý̆-сто и гý̆сто густо; гнѣ̆-зда и гнѣ̆з-да гнезда; звѣ̆-зды и звѣ̆з-ды звезде, и т. д. || ген. вŏ̆-ска и вŏ̆с-ка воска; акуз. дŏ̆-ску и дŏ̆с-ку даску; ген. мŏ̆-зга и мŏ̆з-га мозга; рŏ̆-зга и рŏ̆з-га шиба, и т. д. || гý̆-ща и гý̆ща густиж; рŏ̆-ща и рŏ̆ща шумарак; одё̆-жда и одё̆ж-да одело; чý̆-ждый и чý̆ж-дый туђ; мё̆-жду и мё̆ж-ду међу, и т. д. (§ 183[в] [примери од *а—в*], и §§ 183[г] и 185,4).

Напомене. 1. Ако иза наглашеног самогласника дође група: сугласник + ј, слог је обично отворен: здорŏ̆-вье здравље, плá̆-тье одело, раздŏ̆-лье ширина, прý̆-тья пруће, движё̆-нье кретање, знá̆-нье знање, лгý̆-нья лажљивица, кŏ̆-зье козје, и т. д. Има ли два сугласника, па је први *р* или *л*, слог је увек затворен: усё̆р-дье и усё̆р-дье усрдност, безмŏ̆л-вье и безмŏ̆л-вье тишина; ако први није *р* или *л*, слог може бити и отворен и затворен: счá̆-стье и счá̆с-тье срећа (§ 184[а]).

2. Узлазан или низлазан акценат јавља се под утицајем номинатива: тип ребё̆-нокъ ребё̆н-ка дете, красá̆-вецъ красá̆в-ца леп човек, и т. д. (§ 185[б]); тип мŏ̆згъ мŏ̆з-га мозак (§ 185[в]).

3. Акценат неких граматичких категорија: а) инфинитив у учестаних глагола; б) инфинитив у глагола друге врсте; в) тип вожý̆ вŏ̆дишь водим, крещý̆ крё̆-стишь крстим, и т. д.; г) сад. партицип радни (§ 185[г] и § 185[д]).

4. Акценат у изведених речи: типови крестья̑н-ство сељачки сталеж, крестья̑н-скій сељачки; сосе̑д-ство суседство, сосе̑д-скій суседски; || ла̑п-чатый шапат, ре̑п-чатый главичаст (лук); || усту̑п-чивый попустљив, оби̑д-чивый увредљив; || гостья̑н-чикъ мали поклон, мизья̑н-чикъ мали прст; || барабя̑н-щикъ бубњар, трактёр-щикъ ресторатор; || дру̑ж-ба пријатељство, слу̑ж-ба служба, сва̑дь-ба свадба; || имяни̑н-ничкъ онај ком је имен-дан, пусты̑н-ничкъ пустињак; || Ко̑ш-кинъ, Трья̑н-кинъ; || бородя̑с-тый брадат, лёсс-тый шумовит, и т. д. (§ 186).

5. Затворени слогови у префиксима и предлозима (§ 186ª); дифтонзи (§ 186ᵇ).

2. Утицај доброг или рђавог душевног расположења, брзања у говору, и т. д.

189. 1. Има и других чињеница које су утицале да се померн некадашње основно правило, по ком је узлазан акценат био везан за отворене, а низлазан за затворене слогове. То су: душевно расположење, брзина у говору и акценат реченични. Србин, мазно се кад говори или не мазно, био он хладан, узбуђен или љутит, истицао он реч или не истицао, увек ће казати «но̑гу», «ру̑ку», а не: «но̄гу», «рӯку», или, колико год брзао, он ће рећи: «ка̑жи=му нек=до̑ђе», а не: «ка̑жи=му нек=до̄ђе», т. ј. душевно расположење и брзина у говору не утичу у нас на промену квантитета (дужине и краткоће) наглашеног самогласника, нити могу учинити да низлазан акценат пређе у узлазан и обрнуто[1].

2. У руском није тако. Под утицајем благог душевног расположења, кад се ко мази, тепа, удвара или улагује, кад се благо чуди или добродушно повлађује, кад доброћудно истиче или потврђује да је нешто тако ван сваке сумње, и т. д., и т. д., не само што полудуг узлазан акценат може

[1] Истицање неке речи, из којег било разлога, врши се у српском појачавањем експирације, а још више интонације (музикалног елемента); мимо то, дужина може бити дужа него обично. Колико је пак разликовање дужине и краткоће наглашеног слога живо у српском језику, види се најбоље по том, што свака погрешка у том погледу пара уши и извор је смрдњи и задиркивању у наших људи из различитих крајева.

прећи у дуг (бележимо ´), него се овај може појавити и тамо где је иначе, у обичном говору, кратак акценат, узлазан или низлазан (дакле дужина тамо где је обично краткоћа), и супротно: под утицајем јаког заноса или чуђења, под утицајем узбуђености, љутње и сличних душевних стања, под утицајем велике изненађености (пријатне или непријатне) нечијим тврђењем или одговором, под утицајем убрзаности у говору или реченичног акцента, и т. д. може доћи кратак низлазан акценат не само тамо, где је иначе, у обичном говору, кратак узлазан, него и тамо, где је полудуг узлазан (дакле краткоћа и онде, где је обично полудужина). Другим речима: свако истицање у добром душевном расположењу обично је спојено с дуљењем (т. ј. кад је Рус добре воље, кад је мазан, и т. д., он отеже реч коју истиче), а дуљење у руском везано је за дуг узлазан акценат, и: свако истицање у јаком заносу или чуђењу, у рђавом душевном расположењу, при великој изненађености нечијим тврђењем или одговором, при брзању у говору, и т. д. спојено је с оштрим поткраћивањем (т. ј. кад је Рус јако занесен, кад је зле воље, кад је зачуђен или изненађен, кад брза, и т. д., он не отеже реч коју истиче, већ је јако поткраћује), а јако поткраћивање повлачи за собом низлазан акценат.

3. Под утицајем дуљења, које је последица доброг душевног расположења, отвориће се сви унутрашњи слогови који су иначе увек затворени (изузев слогове са *р*, *л* и *н*); они пак, који могу бити и затворени и отворени, биће стално отворени, дакле не само увек: ни́-сьма писма, зло́-бный пакостан, ило́-тный јак, коне́-чно дабогме, и т. д., него и: ко́-шка мачка, ба́-бка баба, пра́-вда истина, ру́-бчикъ мали поруб, ро́-бкій плашљив, тя́-жкій тежак, де́-тство детињство, и т. д., па чак и: стра́-нный чудноват, принесе́-нный донесен, разве́-дчикъ извидничар, попу́-тчикъ сапутник, во́-тчина баштина, лу́-чше (т ј. ~~лу́-ч'ѣ~~) боље, и т. д. У последњем затвореном слогу, ако је крајњи сугласник соноран, јавиће се слаб споредан слог: смо́-тръ смотра,

Пе̄-тръ Петар, пе̄-стръ шарен, теа̄-тръ позориште, во̄-иль вапај, рӯ-бль рубља, ген. мн. вѣ̄-дьмъ вештица̂, жӣ-знь живот, болѣ̄-знь болест, и т. д.

4. При питању с чуђењем и дивљењем (Руси то зову: «переспро́съ») јавља се дуг узлазан акценат с јаким истицањем музикалног елемента који се може пренети и на наредни слог, исто као у нас н. пр. у речи «ру́ка̀»: *А.* Я уши̏бъ-себѣ но̄гу *(і̯а-ушы̏п-с'ᵉб'е но̄гу)* ударио сам се у ногу. *Б.* Но̄гу *(но̄гу*, или: *но̄гу̀)?!* ногу?!

Примери за поједине случајеве:

А) Дуљење у добром душевном расположењу:

189ᵃ. 1. ма̂зно, кад говори дете, или кад старији говори детету, чисто га жалећи: Рӯчка болӣтъ *(рӯч'кᵛ бᵃл'ӣт;* об.: *ру̏ч'кᵛ бᵃл'и̏т)* рукица боли! (хм, јадно, сирото дете!). — Но̄жку ушӣбъ *(но̄шкᵘ ушы̄п;* об.: *но̏шкᵘ ушы̏п)!* ударио се у ногу! — Голо̄вкѣ бо̄льно *(гᵃѧо̄ф'кᵉ бо̄л'нᵛ;* об.: *бо̏л'нᵛ гᵃѧо̏ф'кᵉ)!* главица боли! и т. д.

2. умиљато исказивање жеље, питања, и т. д.: А ты̀ мнѣ се̄рьги кӯпишь *(а-ты̀-мн'е-с'е̄р'г'ᵘ кӯп'ᵉш;* об. тоном: *а-ты̀-мн'е-с'е̏р'г'ᵘ кӯп'ᵉш)?* хоћеш ли ми купити минђуше? — А ты взя̄лъ биле̄тъ въ теа̏тръ *(а-ты-вз'а̄ѧ б'ᵘл'е̄т ф-т'ᵉа̏тр;* об. тоном: *а-ты-вза̏ѧ б'ᵘле̏т ф-т'ᵉа̏тр)?* јеси ли узео место у позоришту? и т. д.

3. доброћудно истицање (уопште): Пойде̏мъ, а то мукӣ не полӯчимъ *(пᵃі̯д'о̏м, а-то-мᵘк'ӣ н'ᵉ-пᵃѧӯч'ᵉм;* об.: *пᵃі̯д'о̏м, а-то-мᵘк'и̏ н'ᵉ-пᵃѧӯч'ᵉм)* хајдмо! иначе нећемо брашна добити. — Хлѣ̄ба намъ не даду̏тъ *(хл'е̄бᵛ-нам н'ᵉ-дᵃду̏т;* об.: *хл'е̄бᵛ-нам н'ᵉ-дᵃду̏т)* неће нам дати хлеба. — Тамъ я̄годами, гриба̄ми торгӯютъ *(там-ја̄гᵛдᵛм'ᵘ, гр'ᵘба̄м'ᵘ тᵃргӯі̯ᵘт;* об.: *гр'ᵘба̄м'ᵘ*[1]*)* тамо продају јагоде, печурке. — Тамъ былъ до̏мъ Пого̄дина, въ кото̄ромъ во̏тъ и Го̄голь быва̀лъ *(там-быѧ-до̏м пᵃго̄д'ᵘнᵛ, ф-кᵃто̄рᵛм во̏т-ы-го̄гᵛл' бᵘва̀ѧ;* об.: *го̄гᵛл')* тамо је била Погодинова кућа[2], у коју је и Гоголь долазио. — Спа̏съ на бору̀, потомӯ-что бо̄ръ тутъ бы̀лъ

[1] У разговорном језику и: *грᵘба̄м'ᵘ* (види посебан део).

[2] Погодин († 1875 год.) — чувени словенофил и научник (историк, археолог и журналист).

(спа̏с н^{ъ}=бо^{а}ру̏, по^{ъ}то^{а}му̏=што^{ъ} бо̏р=тут=бы̑л; об.: бо̏р) Спасова црква на шумском месту (упр.: «на шуми»; исти обрт као кад би се н. пр. рекло: «на води»), јер је ту некад шума била, и т. д.

4. доброћудно истицање објекта које даје заповести нијансу молбе, свакако ублажава јој оштрину: Ня̏ньку зови̏ *(н'а̏н'ку зо^{а}в'и̏; об.: зо^{а}в'и̏ н'а̏н'ку)* зовни дадиљу. — Коро̏бку мнѣ принеси̏ *(ко^{а}ро̏пку=мн'е пр'^{и}н'^{е}с'и̏; об.: пр'^{и}н'^{е}с'и̏=мн'е ко^{а}ро̏пку)* донеси ми кутију. — Ребёнка возьми̏ *(р'^{е}бё̏нк^{ъ} во^{а}зьм'и̏; об.: во^{а}зьм'и̏ р'^{е}бё̏нк^{ъ})* узми дете, и т. д.

5. потврдно заносно: Ты мо̏й, ты сла̏вный *(ты=мо̏и, ты=сла̏вны̆; об.: ты=мо̏и, ты=сла̏вны̆)!* ти си мој! ти си диван! (види речник). — Ты придёшь *(ты=пр'^{и}д'ё̏ш; об.: ты=пр'^{и}д'ё̏ш)!* ти ћеш доћи! — Ты меня̀ лю̏бишь *(ты=м'^{е}н'а̀ л'ю̏б'^{е}ш; об.: ты=м'^{е}н'а=л'ю̏б'^{е}ш)!* ти ме волиш! и т. д.

6. у питању с чуђењем (музикалан акценат): *А.* Э̀то оте̏цъ сказа̏лъ *(э̀т^{ъ}=о^{а}т'е̏ц ск^{а}за̏л)* то је отац рекао. *Б.* Оте̏цъ *(о^{а}т'е̏ц)?!* отац?! — *А.* Онъ мнѣ ру̏ку слома̏лъ *(он=мн'е=ру̏ку ся^{а}ма̏л)* скрхао ми је руку. *Б.* Ру̏ку *(ру̏ку*, или: *ру̏ку)?!* руку?! — *А.* Онъ де̏ньги укра̏лъ *(он=д'е̏н'г'^{и} укра̏л)* он је украо новац. *Б.* Де̏ньги *(д'е̏н'г'^{и}*, или: *д'е̏н'г'и̏)?!* новац?! — Что̏, что̀ ты говори̏шь *(што̏, што̀=ты=г^{ъ}во^{а}р'и̏ш)?!* шта̀, шта=ка̀жеш?! — *А.* Я за̏втра приду̏ *(ја=за̏фтр^{ъ} пр'^{и}ду̏)* сутра ћу доћи. *Б.* За̏втра *(за̏фтр^{ъ})?* сутра?

7. у чуђењу с заносом: Како̀е огро̏мное де̏рево *(ко^{а}ко̀и^{ъ} о^{а}гро̏мны̆^{ъ}и^{ъ} д'е̏р'^{е}в^{ъ}; об.: о^{а}гро̏мны̆^{ъ}и^{ъ} д'е̏р'^{е}в^{ъ})!* ала је ово дрво грдосија! — Кака̀я пре̏лесть *(ко^{а}ка̀и^{ъ} пр'е̏л'^{е}с'т'; об.: пр'е̏л'^{е}с'т')!* ала је ово дивно! — Како̀й онъ чу̏дный *(ко^{а}ко̀и=он=ч'у̏дны̆^{ъ}и; об.: ч'у̏дны̆^{ъ}и)!* како је он диван!, и т. д.

8. кад се истиче да се збило супротно оном, што је ко рекао: А па̏па не идёть *(а=па̏п^{ъ} н'^{е}-^{и}д'о̏т; об.: а=па̏п^{ъ} н'^{е}-^{и}д'о̏т)* а отца нема (ти си рекао да иде, а он, ето, не долази). — А во̏ть ты и не вида̏лъ *(а=во̏т ты=и=н'^{е}=в'^{и}да̏л; об.: а=во̏т ты=н'^{е}=в'^{и}да̏л)* ето ниси видео (хвалиш се да си видео, а ниси). — Во̏ть и не зна̏ешь *(во̏т=ы=н'^{е}=зна̏и̯^{е}ш; об.: во̏т н'^{е}=зна̏и̯^{е}ш)* ето видиш да не знаш, и т. д.

9. кад се истиче да радња потиче од тог, а не од ког другог лица, да неко лице ради баш

то и то, а не што друго, и т. д.: Отёцъ пришёлъ *(ᵃт'ёц пр'ᵘшо̆ѧ;* об.: *ᵃтёц пр'ᵘшо̆ѧ)* отац је дошао (а не мати). — Сестра́ чита́етъ *(с'ᵉстра́ ч'ᵘта́і̯ᵉт;* об.: *с'ᵉстра̀ ч'ᵘта́і̯ᵉт)* сестра чита (а не брат). — Слуга́ подметётъ *(сѧуга́ пᵊд'м'ᵉт'о̆т;* об.: *сѧуга̀ пᵊд'м'ᵉт'о̆т)* слуга ће почистити (кад нема ко други). — Сы́нъ не хо́четъ *(сы́н‿н'ᵉ=хо́ч'ᵉт;* об.: *сы̆н н'ᵉхо́ч'ᵉт)* син неће (а кћи није с раскида), и т. д.

10. кад се истиче да је овде, у овом случају, у овај мах тако, а како је на другом месту, у другом случају, и т. д. не зна се: Мы̆-то плетёмъ *(мы̆тᵊ пл'ᵉт'о́м;* об.: *мы=пл'ᵉто̆м)* ми плетемо (не знам шта ви тамо радите, а ми ево чим се бавимо). — Мы̆-то рабо́таемъ *(мы̆-тᵊ рᵃбо́тᵊі̯ᵉм;* об.: *мы=рᵃбо́тᵊі̯ᵉм)* ми радимо (а раде ли други, не тиче нас се). — Мы̆-то добры́ *(мы̆-тᵊ дᵃбры́;* об.: *мы=дᵃбры̆)* ми смо добри (за друге не знам), и т. д.

11. кад се истиче да то не може бити нико други до тај и тај: А вѣдь э̀то сосѣ́дъ сдѣ́лалъ *(а=в'ᵉт'=ѐтᵊ=сᵃс'ёд‿з'д'ёѧᵊѧ;* об.: *ѐтᵊ=сᵃс'ёт з'д'ёѧᵊѧ)* то је сусед учинио (нико други до он). — А вѣдь э̀то=Ива́нъ сказӑлъ *(а=в'ᵉт'=ѐтᵊ=ᵘва́н‿скᵃзӑѧ;* об.: *ѐтᵊ=ᵘвӑн скᵃзӑѧ)* то је баш Иван рекао, и т. д.

12. кад ко сам себе уверава да је што тако: О̀нъ че́стный *(о̀н ч'ёснᵊі̯;* об.: *он=чёснᵊі̯)* он је поштен (нема сумње). — О̀нъ мнѣ вѣ́ренъ *(о̀н мн'е=в'ёр'ᵉн;* об.: *он=мн'е=в'ёр'ᵉн)* он ми је веран (узалуд људи говоре да није тако). — О̀нъ принесётъ *(о̀н пр'ᵘн'ᵉс'о́т;* об.: *он=пр'ᵘн'ᵉс'о̆т)* он ће донети (ја сам уверен), и т. д.

13. исто је тако кад се ко слаже с ким, добродушно потврђујући да је то тако или да није тако ван сваке сумње: *А.* Онъ придётъ *(он=пр'ᵘд'о̆т)* он ће доћи. *Б.* Придётъ *(пр'ᵘд'о́т)* доћи ће (дабогме, да ће доћи). — *А.* Онъ ничего̀ не зна́етъ *(он=н'ᵘч'ᵉво̀ н'ᵉ=зна́і̯ᵉт)* он ништа не зна. *Б.* Не зна́етъ *(н'ᵉ=зна́і̯ᵉт)* не зна. — *А.* Его̀ во̆дка погуби́ла *(і̯ᵉво̀ во̆ткᵊ пᵊгᵘб'и́ѧᵊ)* ракија га је упропастила. *Б.* Во́дка *(во́ткᵊ)* ракија. — *А.* Онъ сёрбъ *(он=с'ёрп)* он је Србин. *Б.* Се́рбъ *(с'ёрп)* Србин, и т. д.

14. тако је и у речима да̀, тӑкъ, во̆тъ, нѣ̆тъ, кӑкъ же, и т. д. при премишљању или при добродушном потврђивању или одрицању: Да́, я ви́жу *(да́, і̯а=*

в'йжу) да̑, видим. — *А.* Вы тӑкъ сказа́ли *(вы=тӑк скᵃза́л'ᵘ)?* јесте ли тако рекли? *Б.* (добродушно): Та́къ *(та́к)* јесам. — *А.* (у премишљању:) Та́къ *(та́к;* у ачењу чује се: *те́к)* да̑ (дакле тако). — *А.* Во̆тъ онъ не хо́четъ *(во̆т он=н'ᵉ=хо̆ч'ᵗт)* ето неће. *Б.* Во́тъ *(во́т)* неће. — Во̆тъ-во́тъ *(во̆т=во́т)!* ето ето! (видите да је тако). — Нѣ́тъ, не хочў *(н'е́т, н'ᵗ=хᵃч'ў)* нё, нећу. — *А.* Вы пойдёте *(вы=пᵃⁱд'о́т'ᵗ)?* хоћете ли ићи? *Б.* Нѣ́тъ, не пойдў *(н'е́т, н'ᵗ=пᵃⁱдў)* нё, нећу. — *А.* Онъ дӑстъ де́негъ *(он=дӑст д'ӗн'ᵗк)?* хоће ли он дати новаца? *Б.* Ка́къ же *(ка́г=жᵇ)* дабогме! — Нў, что́ жъ *(нў, што́=ш)?!* па шта?! и т. д.

15. у причању, кад се понавља придев или прилог да се појача значење: Онъ си́льный, си́льный *(он=с'и́л'нᵇⁱ, с'и́л'нᵇⁱ;* об.: *он=сйл'нᵇⁱ)* он је врло јак. — Онъ чёрный, чёрный *(он=ч'о́рнᵇⁱ, ч'о́рнᵇⁱ;* об.: *он=ч'о̆рнᵇⁱ)* он је страшно црн. — Онъ ти́хо, ти́хо подошёлъ *(он=т'и́хᵇ, т'и́хᵇ пᵇдᵃшо̆ѧ;* об.: *т'и́хᵇ)* он врло полако при́ђе. — Онъ запѣ̆лъ гру́стно, гру́стно *(он=зᵃп'ӗѧ гру́снᵇ, грўснᵇ;* об.: *грўснᵇ)* он тако тужно зӑпева. — Они=ми́рно, ми́рно живўтъ *(ᵃн'и=м'и́рнᵇ, м'и́рнᵇ жᵇвўт;* об.: *м'йрнᵇ)* они живе врло мирно, и т. д. [При јачем истицању, на другом придеву или прилогу акценат је кратак низлазан, дакле: Онъ си́льный, сйльный! — Они=ми́рно, мйрно живўтъ, и т. д. Тако је и онда, ако је други прилог јачи од првог: Э̀то такъ бо́льно, такъ обйдно, и: Э̀то такъ бо́льно, такъ оби́дно, то тако боли човека, тако га вређа].

16. у причању, кад се нижу речи, да се покаже како набрајању нема краја: На́до=его̀ корми́ть, пои́ть, одѣва́ть *(на́дᵇ=ⁱᵉво̀ кᵃрм'и́т', пᵃи́т', ᵃд'ᵉва́т';* об.: *кᵃрм'йт', пᵃйт', ᵃд'ᵉвӑт')* треба га хранити, појити, одевати. — Онъ её=люби́лъ, ласка́лъ, лелѣ́ялъ *(он=ⁱᵉјо̀=л'ᵘб'и́ѧ, ѧᵃска́ѧ, л'ᵉл'ӗⁱᵗѧ;* об.: *л'ᵘб'йѧ, ѧᵃскӑѧ, л'ᵉл'ӗⁱᵗѧ)* он ју је волео и држао као мало воде на длану. — По́дали заку́ски, пи́во, вино́, ко́фе, ча́й *(по́дᵇл'ᵘ зᵃку́ск'ᵘ, п'и́вᵇ, в'ᵘно́, ко́ф'ᵗ, ч'а́ⁱ;* об.: *зᵃкўск'ᵘ, п'и́вᵇ, в'ᵘно̆, ко́ф'ᵗ, ч'ӑⁱ)* изнесоше на сто закуску, пиво, вино, кафу, чај. — Тамъ бы̀ли=посла́нники, мини́стры, депута́ты, вое́нные, худо́жники, арти́сты *(там=бы̀л'ᵘ=пᵃсѧа́-н̲'ᵘк'ᵘ*[1]*, м'ᵘн'и́стрᵇ, д'ᵗпᵘта́тᵇ, вᵃје́н̲ᵇᵘ, хᵘдо́жн'ᵘк'ᵘ, ᵃрт'и́стᵇ;* об.: *пᵃсѧа́-н̲'ᵘк'ᵘ, м'ᵘн'и́стрᵇ, д'ᵗпᵘта́тᵇ, вᵃје́н̲ᵇᵘ, хᵘдо́ж-*

[1] § 186,8.

н'ᵘк'ᵘ, ᵃрт'йстᵒ) ту беху посланици страних држава, министри, посланици (т. ј. чланови законодавног тела), официри, уметници, глумци. — Э̆того·нйкто̀ нельзя̀ ни продать, ни подарйть, ни купйть *(э̀тᵒв·ᵘм'ӗн'ᵘі̯ᵒ н'ᵋл'з'а̀ н'ᵘ·прᵃдӑт', н'ᵘ·пᵒдᵃр'йт', н'ᵘ·кᵘп'йт'*; об.: *прᵃдӑт', пᵒдᵃр'йт', кᵘп'йт')* ово имање не може се ни продати, ни поклонити, ни купити, и т. д.

Б. Поткрадивање:

189ᶜ. 1. у љутњи: Тйше, не шумй *(т'йшᵗ, н'ᵗ·шᵘм'й; об.: т'йшᵗ, н'ᵗ·шᵘм'й)!* буди миран, не лармај! — Убӑвь ого̆нь *(убăф' ᵃго̆н'; об.: убăф' ᵃго̆н')* увуци фитиљ (да не гори тако јако). — Не тро̆гай *(н'ᵋ·тро̆гᵒі̯; об.: н'ᵋ·тро̆гᵒі̯)!* не дирај! — *А.* (добродушно:) Тӗтю зовй *(т'о̆т'у ᵋв'й)* зовни тетку. *Б.* (није добро чуо и пита:) Мӑму *(мӑму)?* матер? *А.* (љутито, обрецнувши се:) Тӗтю, говорю̀·тебѐ *(т'о̆т'у, гᵒ·вᵃр'у̀·т'ᵗб'е)* тетку, кажем ти. — *А.* (добродушно:) Э̆та птйца въ Амӗрикѣ живӗтъ *(э̆тᵒ пт'йцᵒ в·ᵃм'ӗр'ᵘк'ᵗ жᵘв'о̆т)* ова птица живи у Америци. *Б.* (није добро чуо и пита:) Въ Ӑзіи *(в·ӑз'ᵘи)?* у Азији? *А.* (љутито:) Въ Амӗрикѣ, говорю̀·тебѐ *(в·ᵃм'ӗр'ᵘк'ᵗ, гᵒвᵃр'у̀·т'ᵗб'е)* у Америци, кажем ти. — *А.* (љутито с подвикивањем:) Я ему̀·говорю̀, а онъ и не дўмаетъ слўшать, и внимӑнія не обраща̀етъ *(і̯а·і̯ᵋму̀·гᵒвᵃр'ў, а·о̀н·ы·н'ᵋ·дўмᵒі̯ᵗт слўшᵒт', и·вн'ᵘмӑн'ᵘі̯ᵒ н'ᵗ·абрᵃ̲шӑі̯ᵗт;* об.: *...дўмᵒі̯ᵗт... вн'ᵘмӑн'ᵘі̯ᵒ)* ја му говорим, а он ни увом да макне (ни не зарезује). — Я рӗшительно не хочў *(і̯а·р'ᵋшы̆т'ᵗл'нᵒ н'ᵗ·хᵃцў; об.: і̯а·р'ᵋшы̆т'ᵗл'нᵒ н'ᵗ·хᵃцў)* нипошто нећу. — Что̀ вы вйдѣли?! вы ничего̀ не вйдѣли *(што̀·вы·в'йд'ᵗл'ᵘ?! вы·н'ᵘ·ч'ᵗво̀ н'ᵋ·в'йд'ᵗл'ᵘ;* об.: *н'ᵋ·в'йд'ᵗл'ᵘ)* шта сте видели?! нисте ништа видели. — Сергӗй! (онај што говори, види да Сергије не ради добро; он отеже последњи слог у предомишљању, и уверивши се да посао доиста иде натрашке, виче у љутини:) что̀ ты дӗлаешь *(с'ᵋрг'ӗі̯, што̀·ты·д'ӗᵋлᵒі̯ᵗш;* об.: *д'ӗᵋлᵒі̯ᵗш)?!* Сергије, шта радиш то?!, и т. д.

2. у великом изненађењу (пријатном или непријатном) нечијим тврђењем или одговором (дешава се нешто супротно оном што је ко очекивао): *А.* О̀нъ васъ отпўститъ *(о̀н·васᵓᵃтпўс'т'ᵗт)* он ће вам допустити да

идете. *Б.* (радосно изненађен:) Отпу̏ститъ *(ᵃтпу̏с′т′ᵗт)?!* допустиће ми?! не може бити! (пореди потврдно добродушним тоном: *ᵃтпу̏с′т′ᵗт* = дабогме да ће ми допустити!). — *А.* Заведе̏ніе закри̏то *(зᵛв′ᵋд′е̏н′ᵘі̯ᵛ зᵃкры̏тᵛ)* радња је затворена?! *Б.* (непријатно изненађен:) Закри̏то *(зᵃкры̏тᵛ)?!* затворена?! (ех, то баш не ваља). — *А.* Онъ согла̏сенъ *(онъ·сᵃгла̏с′ᵗн)* он пристаје. *Б.* (радосно изненађен:) Согла̏сенъ *(сᵃгла̏с′ᵗн)?!* пристаје?! — *А.* Онъ ничего̀ не ви̏дитъ *(онъ·н′ᵘч′ᵋво̀ н′ᵋ·в′и̏д′ᵗт)* он ништа не види. *Б.* (непријатно изненађен:) Не ви̏дитъ *(н′ᵋ·в′и̏д′ᵗт)?!* не види?! — *А.* Дро̏въ хва̏титъ *(дро̏ф хва̏т′ᵗт)* имаћемо доста дрва (до краја зиме). *Б.* (радосно изненађен:) Хва̏титъ *(хва̏т′ᵗт)?!* доста?! — *А.* Самова̀ръ вскипе̏лъ *(сᵛмᵃва̏р фск′ᵘп′е̏л; слаб низлазан акценат при простом констатовању факта, § 187ᵃ)* вода је узаврела у самовару. *Б.* Вскипе̏лъ *(фск′ᵘп′е̏л?!;* снажан низлазан акценат у пријатном изненађењу) узаврела?! *А.* Вскипе̏лъ *(фск′ᵘп′е̏л;* дуг узлазан у добродушном потврдном одговору, § 189ᵃ, ɪᴢ) узаврела, и т. д.

3. усклик у јаком чуђењу, изненађењу, заносу, и т. д: А до̏мъ-то каково̀ъ *(а·до̏м-тᵛ кᵃково̀ф)!* каква је та̂ кућа! — Пя̏тна кака̀я *(п′а̏тнᵛ кᵃк′а̀ᵘ)!* да грдних мрља! — Попо̏йка кака̀я *(пᵃпо̏і̯кᵛ кᵃка̀і̯ᵛ)!* ала је то пијанка! — И дура̏къ же о̀нъ *(и·дᵘра̏г·жᵛ о̀н)!* баш је он будала! — Какъ ло̏вко я ускользну̏лъ *(как·ло̏фкᵛ і̯а·ускᵘл′зну̏л)!* ала сам вешто умакао! — И гуля̏лъ же я̀ *(и·гᵘл′а̏л·жᵛ і̯а̀)!* баш сам се нашетао! — Ко̏шка *(ко̏шкᵛ)!* мачка! (погледајте, мачка!) — Ко̏шка-то что̀·надре̏лала *(ко̏шкᵛ-тᵛ што̀·нᵃдр′е̏лᵃлᵃ)!* Боже мој шта је мачка починила! — Чу̏дный де̏нь *(ч′у̏днᵛі̯ д′е̏н′)!* да дивна дана! — Онъ ди̏вно хоро̏шъ *(он·д′и̏внᵛ хᵃро̏ш)!* он је диван! — Ужа̏сно бо̏льно *(ужа̏снᵛ бо̏л′нᵛ)!* страшно ме боли! — Стра̏шно жа̏рко зде̏сь *(стра̏шнᵛ жа̏ркᵛ з′д′е̏с′)!* овде је страшна врућина!, и т. д.

4. у великој љутњи, кад се коме добацују погрдне речи, кад кога утерују у лаж, терају напоље, и т. д. (први слог, ако је реч двосложна или вишесложна, обично је продужен, и у колико је он дужи, у толико је стари наглашен слог краћи): Па̄-дле̏цъ[1] *(па̄-дл′е̏ц)!* ти си

[1] об. писано: подле̏цъ; тако и даље: скоти̏на, пошля̏къ, пошёлъ (ненаглашено *о*, прешавши у слогу пред наглашеним у *а*, остаје, и дуљењем даје чисто *а*).

подлац! — Мр-завец̀ъ *(м'ēр-зȃв'ᵗц)!* хуљо! — Скā-тȋна *(скā-т'ȋнᵏ)!* скоте! — Пā-шлȋкъ *(пā-шл'ȃк)!* простачино! — Дȳ-рȃкъ ты э̀такій *(дȳ-рȃкᵊты ѐтᵇкᵛі)!* магарче! — Пā-шȅлъ *(пā-шȏл)!* марш напоље! — Врȅшь *(вр'ȏш)!* лажеш! и т. д. [Пореди и дуљење или поткраћивање првог, иначе ненаглашеног слога при нарочитом ударању гласом: Пȃ-слȕшайте[1] или: пȃ-слȕшайте! чујте! (кад вичу н. пр. келнеру). — Пȃ-жȁлуйста, или: пȃ-жȁлуйста! молим вас! — Пȃ-звȍльте, или: пȃ-звȍльте! допустите! — Пȃ-смȍтримъ, или: пȃ-смȍтримъ! видећемо! — Человȇкъ, пȃ-лȕчите, или: пȃ-лȕчите! келнер! да платим. — Кȃн-дȕкторъ, или: кȃн-дȕкторъ! кондукторе! — «Вȅчȅрнее Врȇмя»! вȅ-чȅрняя «Рȕсская Вȍля»! «Вечерње Време!» «Руска Воља»! вечерње издање! (виче новȉнар), и т. д.].

5. у у б р з а н о м г о в о р у: Какъ хȏчешь, но᷊я᷊тебѣ᷊дȅнегъ не дȃмъ *(как᷊хȏч'ᵗш, но᷊іа᷊т'ᵋб'ᵋд'ȅн'ᵗк н'ᵋ᷊дȃм;* обичним темпом: *кȃк хȏч'ᵗш, но᷊іȃ᷊т'ᵋб'ᵋ д'ȅн'ᵗк н'ᵋ᷊дȃм)* како ти драго, али новаца нећеш добити, и т. д.

Напомена. Исто поткраћивање чује се у брзом говору при истицању појединих речи у вези с реченичним акцентом (акценат истакнуте речи — кратак на затвореном и полукратак на отвореном слогу — већином је узлазан, с врло повишеним тоном, тако да у женским устима звучи као поцикивање [бележимо ᵛ]; сва јачина је на тој истакнутој речи, а на осталима је слаб, кратак, безбојан акценат који свакако није узлазан [бележимо ˋ]): Рȁзвѣ вы не на дȃчѣ *(рȁз'в'ᵗ᷊вы᷊н'ᵗ᷊н'ᵃ᷊дȃ᷊ч'ᵗ)?* зар нисте на летишту? — Э̀то нȍмеръ двȁдцать четвȅртый *(ѐтᵇ᷊нȍм'ᵗр двȁцᵇт'᷊ ч'ᵋт'в'ȏртᵛі)?* је ли то трамвај број двадесет четири? — Тȍлько бы моѝ рабȏта вы̀шла хорошȍ *(тȍл'кᵏ᷊бы᷊ма᷊іȁ᷊рᵃбȏтᵗ вы̀шлᵃ хᵏрᵃшȍ)* само да ми рад добро испадне. — *А.* Варȅнье готȏво *(вᵃр'ȅн'і᷊ гᵃтȏвᵛ)?* је ли слатко готово (скувано)? *Б.* Готȏво *(гᵃтȏвᵛ)* готово је. — Два рубля̀ дадȉте *(два᷊рᵘбл'ȁ дᵃд'ȉт'ᵗ)?* хоћете ли дати две рубље (за то)? — А когда᷊прі̀ѣхалъ кня̏зь, то *(а᷊кᵃᵍда᷊пр'ᵘјȅхᵏлᵃ кн'ȃс', то)*..., а кад дȏђе кнез, онда... — Э̀то᷊такȁя пȏдлость, э̀то᷊такȍе безобрȁзіе, что *(ѐтᵇ᷊тᵃкȁі᷊ пȏдлᵏс'т',*

[1] об. писано: послȕшайте, па тако и даље: пожȁлуйста, позвȍльте, посмȏтримъ, получȉте; тако и кондȕкторъ.

ѐто=т^а^кòі̯^ъ б'^ъ^з^а^брӑз'^и^і̯^ъ, шт^ъ^)..., то је таква подлост, то је таква безобразност, да... — Онà бы мнѣ, мòжетъ=быть, немнòжко свё̆клы купи̇ла и... *(^а^нà=б^ы^=мн'е, мòж^ъ^т=быт', н'^е^мнòшк^ъ^ с'в'ӧ̆кѧ^ы^ к^у^п'ѝѧ^ъ^ и...)*, можда би ми она купила мало цвекле и... — Дàйте мнѣ фу̀нтъ слйвочнаго, и фў̀нтъ простӧ̆го [т. ј. мӑсла] *(дàі̯т'^ъ^=мн'е фу̀нт с'л'йв^ъ^шн^ъ^в^ъ^, и фў̀нт пр^а^стӧ̆в^ъ^)* дајте ми фунту финог масла, и фунту обичног, и т. д. Све ово засеца у питање о јачини акцента у појединих речи у реченици, о којој ће бити говора у посебном дêлу.

Правила за Србина почетника. Остављајући шире изучавање руског акцента (§§ 179^б^—189^б^) за доцније, кад савлада друге делове руске граматике, и навикавајући се на хладан, неубрзан темп у читању и у говору, Србин почетник држаће се оних правила о отвореним слоговима која су изнесена у § 3,2 и 3, а правило о затвореним слоговима (§ 3,1), било сад, кад је већ нешто одмакао у језику, било доцније, у колико буде одмицао, замениће овим проширеним правилом[1]: 190.

I. 1. Ако је реч истакнута у реченици, акценат затвореног слога је кратак низлазан, као наш у облицима «нӧ̆гу», «стӧ̆г»: тё̆т-ка тетка, корӧ̆б-ка кутија, бѣ̆д-ный сиромах, вѣ̆р-ный веран, мё̆ль-ница воденица, грӑж-дане грађани, брйт-ва бријач, ӧ̆с-трый оштар, бӧ̆бъ боб, стӧ̆гъ стог, человѣ̆къ човек; || стрӑн-но *(стрӑн̲^ъ^[2])* чудновато; перевӧ̆д-чикъ *(п'^ъ^р'^е^вӧ̆ч̲'^и^к)* преводилац; перенӧ̆с-чикъ *(п'^ъ^р'^е^нӧ̆ш̲'^и^к)* преносач; извӧ̆з-чикъ *(^и^звӧ̆ш̲'^и^к)* фија-

[1] Речи «отворени» и «затворени» слогови употребљене су, како у § 3, тако и у овој допуни, с оним значењем које им се обично даје у граматици. По граматичкој дефиницији под «отвореним» слогом разумемо последњи слог који се свршује самогласником, или други који слог, у ком самогласник стоји само пред једним сугласником: «ми̂», «ру̂-ку» (рус. мы́, ру́-ку); под «затвореним» слогом, по истој дефиницији, разумемо последњи слог који се свршује на сугласник (један или више), или други који слог, где самогласник стоји пред два и више сугласника, а у руском и пред дугим сугласником: «бӧ̆б», «кӧ̆ст», «тё̆т-ка», «брйт-ва», «рòп-ство» (рус. ра́бъ, ко́сть, тёт-ка, бри́т-ва, ра́б-ство, стра́н-но). Фонетски, као што смо видели, није увек тако.

[2] Граница слога је посреди дугог сугласника.

керист; вы̆с-шій *(вы̆ш̱ъі)* највиши; императ. трӑть-те *(трӑт̱'ᵉ)* губите, бўдь-те *(бўт̱'ᵉ)* бўдите, ся̆дь-те *(с'ӑт̱'ᵉ)* седите, и т. д.

2. Нема ли истицања, наглашени слог треба врло мало издићи гласом, па ће се добити слаб и кратак узлазан акценат који може стајати на сваком затвореном слогу: тѐт-ка, коро̆б-ка, бѣ̆д-ный, вѣ̆р-ный, мѐль-ница, грӑж-дане, брйт-ва, о̆с-трый, бо̆бъ, сто̆гъ, человѣ̆къ; стрӑн-но, перево̆д-чикъ, и т. д.

II. Горње правило може се допунити овима:

1. Унутрашњи слогови, у којима је други сугласник фрикативан или сонoран (§§ 141 и 143), могу бити и отворени, па, као такви, могу имати и полудуг узлазан акценат као и други отворени слогови, дакле: брй-тва бријач, рѣ̆-звый живахан, пй-сьма писма, вѣ̆-дьма вештица, бѣ̆-дный сиромах, до̆-брый добар, пӗ-тля петља, забо̆-тливый брижљив, и т. д.

2. Исто је тако и онда, ако иза наглашеног самогласника долази:

а) дуг фрикативан сугласник: перено̆-счикъ *(п'ᵉр'ᵉно̆-ш̱'ᵘк)* преносач, перепй-счикъ *(п'ᵉр'ᵉп'й-ш̱'ᵘк)* преписач, изво̆-зчикъ *(ᵘзво̆-ш̱'ᵘк)* фијакерист, вы̆-сшій *(вы̆-ш̱ъі)* највиши, и т. д.

б) групе *ст, зд, ск, зг, щ, жд:* мѣ̆-сто место, множ. ко̆-сти кости, гво̆-зди гвоздени клинци, звѣ̆-зды звезде; || ген. во̆-ска воска, мо̆-зга мозга; || гў-ща густиж, пй-щій просјак, грӑ-ждане грађани, жӑ-жда жеђ, и т. д. Тако исто и групе *стр, здр,* и т. д.: о̆-стровъ острво, но̆-здри ноздрве, й-скра искра, и т. д.

3. Ако је први сугласник *р, л* или *н,* слог је увек затворен, и за такве слогове вреди оно што је у овом параграфу речено код I, 1-2: мѣ̆р-ка мера, вѐр-ба врба, по̆л-ный пун, во̆ль-ный слободан, ня̆нь-ка дадиља, и т. д. поред: мѣ̆р-ка, вѐр-ба, по̆л-ный, и т. д.

Додатак. 1. С погледом на то што акценат у затвореним слоговима може бити и низлазан и узлазан, и с погледом на основне измене које утицај душевног расположења, брзине у говору, реченичног акцента, и т. д. може унети у акценатно стање, у руским текстовима, у којима је нагласак означен, разнолике одлике његове нису обележене различитим зна-

цима. Зато је, у даљем разлагању, и у овој књизи знаком ′ показано само место акценту, а почетник ће се при читању држати правилâ која смо горе истакли. Тамо где је поред знака ′ употребљен и знак ‵, првим је означен јачи, а другим је, као што знамо, означен слабији акценат.

2. Сами Руси у књигама не бележе акцента исто као и ми. Међу ретке изузетке спадају речи са ё, у којих је двема тачкама обележен не само изговор, него је уједно показано и да је ту акценат; затим неки облици, као н. пр. что̀, кад је потребно нарочито истаћи да значи «шта», а не «да», или н. пр. бо́льшимъ = већим, а: большѝмъ = великим, и т. д. (за овакe случајеве Руси обично употребљавају знак ‵).

б) Место акценту у српском и у руском.

Руски акценат је покретан, исто као и наш, па према том може стајати на различитим слоговима. За речи, које су исте у нашем и у руском језику, у погледу акцента вреди, у главном, ово правило: **191.**

1. где је у нас (у штокавском) низлазан акценат (ˆ или ˜), ту је био акценат и у прасловенском, па ту је и данас у руском.

Примери: а) срп. дрȗга, дȗба, мȗжа — рус. дру́га (= пријатеља), ду́ба, му́жа; срп. свȇта, сȋна, снȇга, чȋна — рус. све́та, сы́на, сне́га, чи́на; срп. мȇсо, сȇно, тȇло, тȇсто — рус. мя́со, се́но, те́ло, те́сто; срп. прȁвда, крȉвда — рус. пра́вда (= истина), кри́вда; срп. рȕку, дȕшу — рус. ру́ку, ду́шу; срп. мȁсти, мȉсли, плȅсни — рус. ма́сти (= боје), мы́сли, ле́сени; срп. рȅчи, чȁсти, чȅсти — рус. ре́чи (= говора), че́сти, ча́сти; срп. крȁсни, дȉвни — рус. кра́сный (= црвен), ди́вный (= за чудо диван; види речник), и т. д.

б) срп. гȍвор, дȅвер, мȅсец — рус. го́воръ, де́верь, ме́сяцъ; срп. вȅтар, пȁлац — рус. ве́теръ, па́лецъ (= прст); срп. бȏга, бȏја, гнȏја — рус. бо́га, бо́я, гно́я; срп. гȏста, знȏја, крȁја — рус. го́стя, зно́я (= врућине), кра́я; срп. мȏста, нȏса, плȏда, рȁја — рус. мо́ста, но́са, пло́да, ра́я; срп. рȏга, рȏда, рȏја, хȏда — рус. ро́га, ро́да, ро́я, хо́да; срп. грȅбен, кȁмен, кȏрен — рус. гре́бень (= чешаљ), ка́мень, ко́рень; срп. лȅто, нȅбо,

ȍко, ȕво — рус. лѣ́то, не́бо, о́ко (у в. ст.), у́хо; срп. мȍре, пȍље — рус. мо́ре, по́ле; срп. дȅло, жи̏то, јȕтро, ма̏сло — рус. дѣ́ло, жи́то, у́тро, ма́сло; срп. мȅсто, са̏ло, си̏то, слȍво — рус. мѣ́сто, са́ло, си́то, сло́во (= реч); срп. чȕдо, ши̏ло — рус. чу́до, ши́ло; срп. ви̏ме, и̏ме, плȅме, сȅме, тȅме — рус. вы́мя, и́мя, пле́мя, сѣ́мя, те́мя; срп. ба̏ба, ба̏ња, бри̏тва — рус. ба́ба (= сељанка, проста жена), ба́ня (= топло купалиште), бри́тва (= бријач); срп. вȅра, ви̏дра, ви̏ле, ви̏шња — рус. вѣ́ра, вы́дра, ви́лы, ви́шня; срп. гњи̏да, гра̏бље, гри̏ва, гру̏да — рус. гни́да, гра́бли, гри́ва, гру́да (= гомила); срп. ди̏ња, жи̏ла, и̏скра, ја̏ма — рус. ды́ня, жи́ла, и́скра, я́ма; срп. ка̏пља, књи̏га, ли̏па — рус. ка́пля, кни́га, ли́па; срп. мȅра, му̏ка, нȅга, њи̏ва — рус. мѣ́ра, му́ка, нѣ́га (= мазност), ни́ва; срп. пȅна, ра̏на, рȅпа, ри̏ба — рус. пѣ́на, ра́на, рѣ́па, ры́ба; срп. сȅча, си̏ла, сла̏ва, ста̏ја — рус. сѣ́ча, си́ла, сла́ва, ста́я (= гомила, јато); срп. ту̏ча, ча̏ша, ши̏ја, шљи̏ва, шту̏ка — рус. ту́ча (= при облак), ча́ша (= пехар; у в. ст.), ше́я, сли́ва, щу́ка; срп. вȍља, кȍжа, прȅђа — рус. во́ля, ко́жа, пря́жа (= предиво); срп. и̏стина, ја̏года, у̏жина, у̏лица — рус. и́стина, я́года, у́жинъ (= вечера), у́лица; срп. нȍћи, сȍли, пȅћи — рус. но́чи, со́ли, пе́чи; срп. гра̏бити, ку̏шати, сла̏вити — рус. гра́бить, ку́шать (= јести), сла́вить; срп. ба̏јати, ви̏дети, ка̏јати се, ка̏пати, кла̏њати, па̏дати — рус. ба́ять (нар.; = говорити), ви́дѣть, ка́яться, ка́пать, кла́няться (= поздрављати), па́дать; срп. ла̏јати, ма̏зати, пла̏кати, рȅзати — рус. ла́ять, ма́зать, пла́кать, рѣ́зать; срп. сȅјати, си̏пати, сли̏шати (кога), та̏јати — рус. сѣ́ять, сы́пать, слы́шать (= чути), та́ять, и т. д., и т. д.

2. где је у нас (у штокавском) данас узлазан акценат (′ или ̀), некад му је било место за један слог даље према крају, и ово старије место његово сачувало се у руском, исто као и у нашем чакавском дијалекту (пореди: чак. bȍb bobȁ, snȍp snopȁ, stól stolȁ, dvór dvorȁ, kóń końȁ — рус. бо́бъ бобá, сно́пъ снопá, сто́лъ столá, дво́ръ дворá, ко́нь коня́; чак. gríh grīhȁ, kl̥úč kl̥ūčȁ, král̥ krāl̥ȁ — рус. грѣ́хъ грѣхá, клю́чъ ключá, коро́ль короля́; чак. otȁc ocȁ, cvītȁk cvītkȁ, kotál kotlȁ — рус. оте́цъ отцá, цвѣто́къ цвѣткá, котёлъ котлá; чак. selȍ, sedlȍ, staklȍ, rešetȍ, vretenȍ — рус. село́, сѣдло́, стекло́, рѣшето́, веретено́; чак. daskȁ, lozȁ, ofcȁ, vodȁ — рус. доскá, лозá,

овцà, водà; чак. dūšà, rūkà, zīmà — рус. душà, рукà, зимà; чак. glāvà, brādà — рус. головà, бородà; чак. glûh glūhà glûho, gûst gūstà gûsto — рус. глýхъ глухà глýхо, гýсть густà гýсто; чак. dāvnò — рус. давнó; чак. pīsàt píšeš, skākàt skáčeš — рус. писáть пúшешь, скакáть скáчешь; чак. nosît nòsīš, prosît pròsīš — рус. носúть нóсишь, просúть прóсишь; чак. spâl spalà spâlo spâli — рус. спáлъ спалá спáло спáли, и т. д., и т. д.).

Примери: а) срп. бúка, грéха, клýча — рус. быкá, грѣхá, ключá; срп. сýда, трýда — рус. судá, трудá; срп. грáбеж, мéтеж, тр-пеж — рус. грабёжъ, мятéжъ, терпёжъ (н. пр. мнѣ невтерпёжъ = не могу да издржим); срп. вéдро, пúсмо — рус. ведрó, письмó; срп. вúно, гнéздо, сýкно — рус. винó, гнѣздó, сукнó; срп. лúце, млéко, влáкно — рус. лицó, молокó, волокнó; срп. бéда, грéда, дýша, жáра, звéзда, зúма — рус. бѣдá, грядá (= леја, у башти), душá, жарá (= врућина), звѣздá, зимá; срп. jýва, кýма, мýка (дијал.; = брашно) — рус. ухá, кумá (али ген. једн. кýма — рус. кýма), мукá; срп. óвца, рéка, рýка, рýда — рус. овцá, рѣкá, рукá, рудá; срп. свéћа, слýга, сóва, стéна — рус. свѣчá, слугá, совá, стѣнá (= зид); срп. свúња, стрéла — рус. свинья́, стрѣлá; срп. трáва, трýба,ýзда, цéна — рус. травá, трубá, уздá (= оглавина), цѣнá; срп. брáда, брáзда — рус. бородá, бороздá; срп. глáва, стрáна — рус. головá, сторонá; срп. млéко, срéда — рус. молокó, середá; срп. пýстиња, свéтиња — рус. пусты́ня, святы́ня; срп. лýбав — рус. любóвь; срп. бéла, глýва, гýста — рус. бѣлá, глухá, густá; срп. дрáга, жúва, крúва — рус. дорогá, живá, кривá; срп. крýта, млáда, нáга — рус. крутá, молодá, нагá; срп. нéма, пýста, сéда — рус. нѣмá, пустá, сѣдá; срп. скýпа, сýва, тýпа, цéла — рус. скупá, сухá, тупá, цѣлá; срп. рáсти, трéсти — рус. рости́, трясти́; срп. бéлити, вáрити, вéзати, гáсити, дáвити — рус. бѣли́ть, вари́ть, вязáть, гаси́ть, дави́ть; срп. лéпити, лúзати, љýбити, мéсити — рус. лѣпи́ть, лизáть, люби́ть (= волети), мѣси́ть; срп. пáлити, пúсати, сáдити, сýдити, сýшити — рус. пали́ть, писáть, сади́ть, суди́ть, суши́ть; срп. хвáлити, цéдити, цéнити — рус. хвали́ть, цѣди́ть, цѣни́ть; срп. (императив) жúви жúвите, пúши пúшите, пáли пáлите — рус. живи́ живи́те, пиши́ пиши́те, пали́ пали́те, и т. д.

б) срп. бо̀ба, во̀ла, гро̀ша, ко̀ња — рус. боба́, вола́, гроша́ (гро́шъ = грошиѣ = ½ копејке), коня́; срп. по̀па, ро̀ба, сно̀па, сто̀ла — рус. попа́, раба́, снопа́, стола́; срп. јѐзик, кло̀бӯк, ко̀жух, па̀стӯв, сла̀вӯј — рус. язы́къ, клобу́къ (= панакамилавка: види речник), кожу́хъ, пасту́хъ (= пастир), солове́й; срп. го̀спо̀дин, властѐлин — рус. господинъ, властели́нъ (= владар, у в. ст.); срп. бѐдро, вѐсло, о̀кно — рус. бедро́, весло́, окно́ (= прозор); срп. пѐро, пле̑ће, рѐбро, сѐдло — рус. перо́, плечо́ (= раме), ребро́, сѣдло́; срп. сѐло, срѐбро, ста̀кло, чѐло — рус. село́, серебро́, стекло́, чело́ (у в. ст.); срп. ко̀лено, ко̀пито, ко̀рито, решѐто — рус. колѣно, копы́то, корыто, рѣшето́; срп. чудѐса, небѐса, времѐна, племѐна — рус. чудеса́, небеса́, времена́, племена́ (али срп. ген. једн.: вре̑мена, пле̑мена — рус. вре́мени, пле́мени); срп. го̀ра, во̀да, зѐмља, но̀га — рус. гора́ (= брег), вода́, земля́, нога́ (али акуз.: срп. го̑ру, во̑ду, зе̑мљу, но̑гу — рус. го́ру, во́ду, зе́млю, но́гу); срп. жѐна, ко̀за, ло̀за — рус. жена́, коза́, лоза́; срп. мѐтла, смо̀ла, сѐстра, со̀ја — рус. метла́, смола́, сестра́, соха́ (= ралица); срп. бу̑ва, гро̀за, да̀ска, змија, зо̀ра — блоха́, гроза́ (= севање и грмљавина), доска́, змея́, заря́; срп. и̑гла, и̑гра, ко̀са — рус. игла́ (= иглица на четинарима), игра́, коса́ (= плетеница, курјук); срп. ма̀гла, ме̑ђа, ѐса, пчѐла — рус. мгла́, межа́, оса́, пчела́; срп. ро̀са, сна̀ја, су̑за — рус. роса́, сноха́, слеза́; срп. бо̀гиња, кнѐгиња — рус. боги́ня, княги́ня; срп. ко̀прива, мо̀литва — рус. крапи́ва, моли́тва; срп. краса̀та, ло̀ната, рѐшѐтка, — рус. красота́, лопа́та, рѣшётка; срп. го̀ве̑дина, величи́на — рус. говя́дина, величина́; срп. њѐга, њѐму, мѐне, тѐбе, сѐбе — рус. его́, ему́, меня́, тебя́, себя́; срп. бо̀гат, бра̀дат, вла̀сат, крѝлат — рус. бога́тый, борода́тый, волоса́тый, крыла́тый; срп. ду̑бов. тр̀нов — рус. дубо́вый, терно́вый; срп. по̀пов — рус. попо́въ; срп. ле̑њив — рус. лѣни́въ; срп. мѐсти, плѐсти, грѐпсти — рус. мести́, плести́, грести́ (= веслати); срп. бо̀лети, го̀рети, сѐдети — рус. боле́ть, горѣть, сиде́ть; срп. во̀зити, мо̀лити, но̀сити — рус. вози́ть, моли́ть (Бо́га), носи́ть; срп. жѐлети, лѐжати — рус. жела́ть, лежа́ть; императиви: срп. однѐси однѐсите, плѐти плѐтите, грѐби грѐбите — рус. отнеси́ отнеси́те, плети́ плети́те, греби́ греби́те; срп. пѐци пѐците, то̀ни то̀ните, во̀ди во̀дите, но̀си но̀сите — рус. пеки́ пеки́те, топи́ топи́те, води́ води́те, носи́ носи́те, и т. д., и т. д.

Напомене. 1. Безброј оваких облика дало би се записати, и кад би се у нашим средњим школама скретало више пажње на практична вежбања у разликовању српских акцената, образован Србин знао би акцентовати већину руских речи.

2. О случајевима неслагања српског акцента с руским, који се понајвише тумаче утицајем аналогије, биће говора у посебном дѣлу. Тамо је потанко расправљено и о акценту ре́чӣ типа: срп. гра̑д — рус. го́родъ, срп. зла̑то — рус. зо́лото, и типа: срп. вра̏на — рус. воро́на, срп. кла̑ти — рус. коло́ть (= бости), и т. д.

в) Енклиза и проклиза.

Атоне. Као и у нашем језику, неке речи саме по себи **192.** немају акцента, већ се спајају с речју испред себе (енклитике) или с речју иза себе (проклитике) у једну акценатну реч:

1. С речју иза себе спајају се:

а) сви једносложни предлози, као: **въ, къ, надъ, отъ, подъ,** и т. д. (види § 46 с нап. и примерима);

б) једносложне везе: **и, а, но, то, да, хоть, чтобъ, такъ,** и т. д. (види § 48 и даље, с нап. и примерима);

в) одречне речце **ни** и **не** (види § 60,4 с примерима).

Напомена. Везе **и** и **да** могу бити и у енклизи и у проклизи, т. ј. могу се наслањати на реч и испред себе и иза себе: Онъ и оте́цъ *(о́н=ы=а т'е́ц,* § 171, или: *о́н и=а т'е́ц)* он и његов отац. — Бра́тъ да сестра́ *(бра́т=д^ъ=с'^ε стра́,* или: *бра́т д^ъ=с'^ε стра́)* брат и сестра, и т. д.

2. С речју испред себе спајају се речце: **же, ли, -то,** затим: **-де, -ка, молъ** и облик **бы** (речце **же, ли, молъ** и облик **бы** пишу се одвојено, а речце **-то, -де** и **-ка** приљубљене су цртицом уз реч испред себе; види § 60 с примерима).

Додатак. Двосложни и вишесложни предлози, као: **противъ, вокругъ** унаоколо, **между** међу, и т. д. и двосложне и вишесложне везе, као: **или, если** ако, **хотя** ма да, и т. д. не

морају увек бити атоне, већ, кад се говори полаганим, растегнутим темпом, или при нарочитом истицању гласом и т. д., могу имати свој акценат (про́тивъ, вокру́гъ, ме́жду, и́ли, е́сли, хотя́), дакле: противъ бра́та *(прот'ᵘв=бра́тᵇ)* и: про́тивъ бра́та *(про́т'ᵘф бра́тᵇ)* против брата; между свои́ми *(м'ежд^{у}=св^{а}и́м'ᵘ)* и: ме́жду свои́ми *(м'е́жд^{у} св^{а}и́м'ᵘ)* међу својима; ма́ть или до́чь *(ма́т'=ил'ᵘ=до́ч'* [исто као горе у нап.], или: *ма́т'=ил'ᵘ до́ч'*, или: *ма́т' ил'ᵘ=до́ч'*, или: *ма́т' и́л'ᵘ до́ч')* мати или кћи, и т. д. (види §§ 47 и 59 с примерима).

193. **Речи од подређена значаја у акценатном погледу.** И речи, које су гледе акцента од подређена значаја, као што су заменице: личне (я, ты, онъ, себя́ себе), присвојне (мой, твой, свой, нашъ, вашъ), показне (тотъ онај, э́тотъ овај) и односне (кто ко, что шта, чей чији, кото́рый који); затим: неки бројеви (оди́нъ = један, два, три и други једносложни, ско́лько колико, сто́лько толико), неки прилози (н. пр. то́лько само), и т. д., могу се наслањати на реч испред себе или иза себе. Ово наслањање или је потпуно или је непотпуно:

а) Потпуно је, ако се таква реч може непосредно приљубити уз акцентован слог испред себе или иза себе. Приљубљена реч онда је атона (за њезин самогласник, који је иначе наглашен, вреди § 64); акцентовани пак слог, с којим је енклиза изведена, обично је продужен ако је био отворен, па је полукратак узлазан акценат замењен дугим узлазним (отца́=его).

Примери: отца́=его[1] *(ᵃца́=і̯ᵉво)* његова оца; ма́ть=твою *(ма́т'=тв^{а}ју)* твоју матер; они=о́ба *(ᵃн'и=о́бᵇ)* обојица; однѣ=пти́цы *(ᵃдн'и[2]=пт'и́цы)* само птице; эти=звѣ́зды *(êт'ᵘ=з'в'е́зды)* ове звезде; всё=его тѣ́ло *(фс'о́=і̯ᵉво т'е́ѧᵇ)* цело његово тело: лу́чшій его=дру́гъ *(ѧу́ч'ᵉі̯ і̯ᵉво=дру́к)* његов најбољи пријатељ; только=о́нъ *(тол'кᵇ=о́н)* само он; сестру́=только позову́ *(с'ᵉстру́=тол'кᵇ пᵇз^{а}ву́)* само ћу сестру позвати; ка́къ=онъ вы́росъ *(ка́к=он вы́рᵇс)!* ала је израстао!, и т. д. (види и примере у § 64).

---

[1] Место, на ком је иначе акценат, истакнуто је курсивним словом.

[2] § 91, дод.

б) У противном случају енклиза и проклиза је непотпуна, и на заменици, броју, прилогу, и т. д., чује се слаб акценат (бележимо ').

Примери: егò=отцá *(і̯ᵉвò=ᵃц̯á)* његова оца; онѣ̀=узнáютъ *(ᵃн'ù¹=узнáі̯ᵘт)* оне ће дознати; брáтьевъ=твоѝхъ *(брáт'і̯ᵇф=твᵃùх)* твоје браће; не послýшался=менѝ *(н'ᵉ=пᵃсѧýшᵇѧсᵇ=м'ᵉн'à)* није ме хтео слушати; такáя=емỳ вы́пала дóля *(тᵃкáі̯ᵇ=і̯ᵉмỳ вы́пᵇѧᵇ дóл'ᵇ)* така му је судбина; Бóгъ заплáтитъ=тебѣ̀ *(бóх зᵃпѧá-т'ᵉт=т'ᵉб'è)* Бог ће ти платити; всѣ́ люби́ли=сё *(фс'é л'у-б'и́л'ᵘ=і̯ᵉjò)* сви су је волели; чего=сёстры=егò не сдѣ́лали *(ч'ᵉво=с'óстрᵇ=і̯ᵉвò н'ᵉ=з'д'éѧᵇл'ᵘ)* што нису учиниле његове сестре; э́то=бы́ло нéбо *(éтᵇ=бы̀ѧᵇ н'éбᵇ)* то беше небо, и т. д.

Напомене. 1. Једносложни облици ове врсте, приљубљени уз реч с десна или с лева, потпуно су атоне, па био акценат речи, на коју се наслањају, непосредно уз њих, или даље: óнъ говори́лъ=имъ *(óн гᵇвᵃр'и́ѧ=і̯им)* он им је говорио; óнъ пóдалъ имъ *(óн пóдᵇѧ=і̯им)* он им је пружио; два=рáза *(два=рáзᵇ)* двапут; два=денщикá *(два=д'ᵉн'ш̲'ᵘкá)* две ћирице (два посилна); три=дня́ *(тр'и=д͡н'á)* три дана; пять=копéекъ *(п'ат'=кᵃп'ê̯і̯ᵉк)* пет копејки, и т. д. (слаб акценат на оваким облицима чује се онда, ако између њих и речи, на коју су наслоњени, дође какав предлог или друга која реч од два гласа: ничегó=отъ=нѝхъ я́ не получи́лъ *[н'ᵘч'ᵉвó=ᵃт͡=н'ùх já н'ᵉ=пᵇѧᵘч'и́ѧ]* ништа ја нисам од њих добио, али: ничегó=съ=нихъ я́ не взя́лъ *[н'ᵘ-ч'ᵉвó=с'=н'их já н'ᵉ=вз'áѧ]* нисам им ништа наплатио).

2. Ако се и с лева и с десна јаве погодбе, истакнуте горе код *а*, облик је и у енклизи и у проклизи: Отцá его знáю *(ᵃц̯á=і̯ᵉво=знáі̯ᵘ)* познајем му оца. — Тебя́ онъ ви́дѣлъ *(т'ᵉб'á=он=в'и́д'ᵉѧ)* тебе је видео, и т. д.

3. Речи брáтъ и брáтецъ (обе са значењем: «братац»), кад се говоре коме који није брат (дакле: пријатељу, војнику, просту човеку или презриво; види речник), потпуно су атоне: Нý,=братъ, пойдёмъ *(нý=брат, пᵃі̯д'óм)!* хајдемо, брате! — Ты́,=братъ, смотри́ *(ты́=брат, смᵃтр'и́)!* пази се, мој драги! — Ты́,=братецъ, не говори́ *(ты́=брат'ᵉц, н'ᵉ=гᵇвᵃр'и́)* ти, братац, не причај! и т. д. (али у почетку реченице: брáтецъ ты мòй *[брáт'ᵉц=ты=мòі̯]!* братац!).

---

[1] § 91, дод.

4. И облик было (види речник) потпуна је атона: Я хотѣлъ было спáть, но *(i̯a=хᵃт'éѧ=быѧъ спáт', но)*..., хтедох већ да спавам, али...

Додатак. У случајевима, споменутим у овом параграфу, стварање акценатне целине од двеју речи, од којих је једна гледе нагласка од' подређена значаја, није обавезно. Њега уопште ѝма у говору, а да ли ће га баш на том месту бити, стоји до темпа, којим се говори (у полаганом темпу мање је акценатних једињења него у брзом), до реченичног акцента и до ритма (види посебан део), дакле: отцá=его и: отцá егó; сестрý=мою и: сестрý мою́; только=óнъ и: тóлько óнъ, и т. д.

г) Прелаз акцента на предлог, префикс и на речцу *не*.

194. 1. С главне речи акценат може прећи на предлог, префикс или на речцу *не*, и целина, тако добивена, потпуна је не само у акценатном погледу, него и у погледу редукције самогласника: гóродъ град = *гóрᵊт*, а: зá=городъ = *зá=гᵊрᵊт*.

195. 2. По правилу, прелаз, о ком је реч, могућан је у руском у случајевима који одговарају нашим типовима: «нȍгу — нȁ=ногу», «рýку — нȁ=рȳку», т. ј. тамо, где је наш низлазан акценат с дугог или с кратког слога пренесен на предлог као кратак низлазан (̏); у случајевима пак, који одговарају нашим типовима: «брȁта — ȍд=брата», «стрâжу — нȁ=стрāжу», «нȍсиш — ȍдносиш», т. ј. тамо где према низлазном акценту главне речи (̏ или ̑) стоји на предлогу узлазан акценат (̀ или ́), у руском, по правилу, нема преноса исто онако као што га није било ни у прасрпском, ни у прасловенском (види посебан део), дáкле:

срп.		рус.	
рȍда	ȍд=рода	рóду	óтъ=роду
вȅче(р)	прȅд=вече	вéчеръ	пóдъ=вечеръ
мȍре	нȁ=море	мóре	нá=море
пȍље	пȍ=пољу	пóле	пó=полю
ȕво	зȁ=уво	ýхо	зá=ухо

вȍду	нȁ-воду	во́ду	на́-воду
гȍру	пȍд-гору	го́ру	по́дъ-гору[1]
дȁску	нȁ-даску	до́ску	на́-доску
нȏгу	пȍд-ногу	но́гу	по́дъ-ногу
нȏво	нȁ-ново	но́во	на́-ново
чȉсто	нȁ-чисто	чи́сто	на́-чисто
брȇг	нȁ-брȇг	бе́регъ	на́-берегъ
дȃн	зȁ-дȃн	де́нь	за́-день
влȃси	зȁ-влȃси	во́лосы	за́-волосы
дȗшу	нȁ-дȗшу	ду́шу	на́-душу
зȉму	нȁ-зȉму	зи́му	на́-зиму
рȗку	пȍд-рȗку	ру́ку	по́дъ-руку
брȃду	зȁ-брȃду	бо́роду	за́-бороду
глȃву	нȁ-глȃву	го́лову	на́-голову
нȏћ	нȁ-нȏћ	но́чь	на́-ночь
двȃ	зȁ-два	два́	за́-два
стȏ	пȏ-сто	сто́	по́-сту, и т. д.

али:

брȁта	ȍд-брата	бра́та	отъ бра́та
мрȁз	нȁ-мраз	моро́зъ	на моро́зъ
сȉто	ȉз-сита	си́то	изъ си́та
чȗдо	ȍд-чуда	чу́до	отъ чу́да
лȉпа	нȁ-липи	ли́па	на ли́пѣ
крȁва	зȁ-краву	коро́ва	за коро́ву
вȍља	нȁ-вољи	во́ля	на во́лѣ[2]
кȍжа	нȁ-кожи	ко́жа	на ко́жѣ
здрȃвље	нȁ-здрȃвље	здоро́вье	на здоро́вье
стрȃжа	нȁ-стрȃжи	стра́жа	на стра́жѣ,
сȗша	нȁ-сȗши	су́ша	на су́шѣ[3], и т. д.

Или и. пр. у сложеницама с префиксом:

срп.	рус.	срп.	рус.
ȍбли̏к	о́бликъ	прȉстȁв	при́ставъ[5]
ȍблāк	о́блако[4]	рāзȗм	ра́зумъ
пȍјāс	по́ясъ	сȗмрāк	су́мракъ (су́мерки)

[1] = низ брдо. — [2] = у слободи. — [3] = на копну, на сувој земљи. — [4] дијал. о́болоко. — [5] = члан кварта.

о̏бла̄ст	о́бласть
о̏зӣм	о́зимь
па̏ме̄т	па́мять[1]
по̏мӣсао	по́мыселъ
по̏мо̄ћ	по́мощь
про̏па̄ст	про́пасть
у̏зра̄ст	во́зрастъ[2], и т. д.

али:

за́вет	завѣ́тъ[3]
за́клад	закла́дъ
за́кон	зако́нъ
за́лет	залёт[4]
за́лив	зали́въ
за́лог	зало́гъ
за́слон	засло́нъ
на́гон	нагóнъ[5]
на́лог	нало́гъ[6]
на́мет	намётъ[7]
на̀прстак	напёрстокъ
на́род	наро́дъ
о́брок	обро́къ[8]
о̀жег	ожёгъ[9]
по̀ток	пото́къ[10]
пре́кор	наперекóръ[11]
при́нос	принóсъ
про́рок	проро́къ
про́стор	простóръ[12]
ра́збор	разбóръ
ра́здео	раздѣ́лъ[13]
су́сед	сосѣ́дъ
у̏кор	укóръ
за̀јам	заёмъ[14]
по̀сао	посóлъ[15]
(ген. по̀сла)	(ген. послá)
за̀гристи	загры́зть
у̏пасти	упáсть[16]
прѐсећи	пересѣ́чь
у̏мре̄ти	умере́ть
по̀гинути	погúбнуть[17]
за̀мрзнути	замёрзнуть[18]
у̏венути	увя́нуть
са̀гнути	согну́ть[19]
у̏бити	убúть
по̀лити	полúть
по̀крити	покры́ть
о̀бути	обу́ть
прѝзнати	призна́ть
у̏стати	устáть[20]
са̀зрети	созре́ть
за̀сејати	засѣ́ять
по̀дмазати	подмáзать

---

[1] = памћење. — [2] = године (колико ко има година). — [3] = оно што је као свето заповеђено, наређено. — [4] = слет (кад птице куда лете, па успут застану гдегод). — [5] = вијање. — [6] = намет, дажбина. — [7] = велика мрежа којом се птице хватају. — [8] = данак за земљу који је некад руска сељачка породица плаћала спахији (види речник). — [9] = онекотина. — [10] = брдски поток; бујица. — [11] = упркос. — [12] = пусто широко пространство, просторија. — [13] = дооба. — [14] дали надежи разилазе се у срп. и у рус.: ген. «за́јма» = рус. за́йма, али: да́ть въ займы́, дати у зајам; тако исто: «на́јам на́јма» = наёмъ найма, али: отда́ть въ наймы́, издати под кирију. — [15] = посланик на страни као дипломатски представник које велике силе (амбасадор). — [16] = пасти. — [17] = пропасти (види речник). — [18] = смрзнути се; јако озепсти. — [19] = савити. — [20] = сустати.

о̀брезати	обре́зать	прѐносиш	перено́сишь
на̀капати	нака́пать[1]	о̀дводиш	отво́дишь
за̀сипати	засы́пать	по̀молиш се	помо́лишься
по̀слати	посла́ть		
о̀чистити	очи́стить	по̀ка̄жеш	пока́жешь
у̀силити	уси́лить[2]	на̀пӣшеш	напи́шешь
ѝзмерити	изме́рить	по̀ска̄чеш	поска́чешь[4]
ра̀зрушити	разру́шить	про̀бӯдиш	пробу́дишь
у̀тешити	уте́шить	за̀са̄диш	заса́дишь, и т. д.
у̀возиш	уво́зишь[3]		

3. Аналогија изукрштала је групе с предлогом и учи- 196.
нила је:

а) да преноса нема тамо, где би требало да га има: срп. «о̀д=меда», «о̀д=гла̄ди», «на̀=зла̄то», «ѝз=се̄на» и т. д. — рус. отъ мёду, отъ го́лода (али: впро́голодь жи́ть = живети више гладан, него сит), на зо́лото, изъ се́на и т. д., све аналогијом према обртима, у којима процес, по правилу, није изведен, као: отъ бра́та, на ли́пу, изъ си́та, изъ села́, и т. д.

б) да преноса има тамо, где не би требало да га буде: срп. «на̀=смрт» — рус. на́=смерть (н. пр. онъ разби́лся на́=смерть = пао је тако да је остао мртав), аналогијом према на́=смѣхъ (н. пр. поднять кого́ на́=смѣхъ = почети се смејати коме), на́=спѣхъ (н. пр. сдѣлать на́=спѣхъ = урадити на двоје на троје), и т. д.

4. У сложеницама с префиксом, поред изузетних случа- 196ª.
јева који се тумаче аналогијом, српски и руски језик разилазе се делимице код *a*-основа̀ ж. рода:

а) у српском акценат је на префиксу и, по правилу, јавља се на њему као кратак низлазан (̏) или као узлазан (́ на дугом, и ̀ на кратком самогласнику; види посебан део);

б) у руском акценат је увек на коренову самогласнику главне речи, изузев ретка одступања, као: срп. «на̀влака» и «на̀влака» — рус. на́волока; срп. «па̀зуво» — рус. па́зухо (=

[1] = усути неколико капи. — [2] = појачати. — [3] = одвозиш. — [4] = појурићеш, полетећеш (на коњу).

недра); срп. «за̏града» — рус. за́города и загоро́да (= загра̀ђено место); затим случајеве, кад је основна реч, после губитка полугласа, остала без коренова самогласника: срп. «о̀спа» — рус. о́спа (*osъра) = богиње; срп. «ра̀спра» — рус. ра́спря (*rosrьґа), и т. д. Дакле:

аа) односај између српског и руског правилан је (§ 195):

срп.	рус.	срп.	рус.
за́бава	заба́ва	о̀тава	ота́ва
на́ука	нау́ка	по̀моћ	помо́ћ
о̀дежда	оде́жда[1]	по̀ткова	подко́ва
о̀снова	осно́ва	прѝрода	приро́да.

бб) односај између српског и руског померен је (§ 195):

срп.	рус.	срп.	рус.
до̏сада	доса́да[2]	о̏длука	отлу́ка[6]
за̏слуга (за̂слуга)	заслу́га	о̏дмена	отме́на[7]
		по̏злата	позоло́та
за̏става (за̂става)	заста́ва[3]	по̏тпора	подпо́ра[8]
		пре̏сада	переса́да[9]
и̏змена	изме́на[4]	при̏пека	припёка[10]
о̏брана	оборо́на	у̏теха	уте́ха[11], и т. д.
о̏града	огра́да[5]		

197. 5. Ближе разгледан, прелаз акцента с именица, придева и бројева на предлог, и с глагола̂ на префикс и на речцу *не* приказује се овако:

198. *А.* **Именице.** 1. Као што се већ види из онога, што је речено у § 195, прелаз акцента на предлог (префикс) обухватно је уопште у руском куд и камо мањи број речи него у српском. У именица̂, и где има прелаза на предлог, он се

---

[1] = одело. — [2] = гнев, јед. — [3] = ђерам на улазу, н. пр. у град. — [4] = издајство. — [5] = ограда (црквена, манастирска, око племићког двора, и т. д.; види речник); дијал. огоро́да. — [6] = време кад ко није овде. — [7] = укидање. — [8] = подупирач; потпора. — [9] = расад (купусни). — [10] = огорела страна од хлеба. — [11] = радост, утеха.

одржао поглавито у оних које су с дотичним предлогом врло обичне у говору: за́=руку, на́=руку, рука́ о́бъ=руку заједно, по́дъ=руку; за́=ногу, на́=ногу...; на́=небо, по́=небу...; за́=голову, на́=голову..., и т. д., затим у неким укалупљеним обртима (види даље примере код *б*), па и ту, у речима из прве групе, исто као и у српском, може бити колебања: по́дъ=голову и подъ го́лову, и т. д.

2. Управљајући се према свом језику, Србин ће, дакле, погрешити у руском преношењу акцента с именице на предлог само тамо, где је оно изведено под утицајем аналогије (оваких примера нема много); иначе, како су речи, у којима споменута појава долази, скоро махом прасловенске, дакле исте су у руском као и у српском, он треба само да пази, шта је у руском уобичајено, а шта није. Мимо то, и у руском је потребно:

а) да је акценат, који се преноси, на првом слогу дотичне речи: ве́черъ — на́=вечеръ, мо́рю — по́=морю, зи́му — за́=зиму, и т. д. Према том, не може се рећи: на́=берега, на́=поля, већ: на берега́, на поля́, јер акценат у тим падежима није у руском на првом слогу;

б) да је предлог једносложан (код нас ово не мора бити; пореди: «и̏спред=носа, и̏за=гла̄са, мимо̀=блато»), да долази непосредно уз именицу, и да крај ње нема никаква додатка или друге које речи која би је ближе одређивала, н. пр. э́то бы́ло за́=городомъ, то је било за̀=гра̄дом, али: за го́родомъ Петрогра́домъ, за гра̂дом Петроградом, или: за го́родомъ, кото́рый..., за гра̂дом, који...

Примери: а) за́=бороду (*за́=б^{ъ}р^{ъ}ду*, § 194) за браду; за́=голову (*за́=г^{ъ}л^{ъ}ву*) за главу; за́=годъ (*за́=г^{ъ}т*) за годину дана; на́=годъ (*на́=г^{ъ}т*) на годину (н. пр. узети под најам); на́=море (*на́=м^{ъ}р'^{ъ}*) на море; на́=руку (*на́=рукў*) на руку; по́=воду (*по́=в^{ъ}ду*) по воду; по́=лъсу (*по́=л'^{ъ}су*) по шуми; по́=небу (*по́=н'^{ъ}бу*) по небу, и т. д.

б) бе́зъ=толку (*б'е́с=т^{ъ}лку*), н. пр. дѣлать бе́зъ=толку, лудо радити; бе́зъ=вѣсти (*б'е́з'=в'^{ъ}с'т'и*), н. пр. онъ пропа́лъ бе́зъ=вѣсти, изгубио се да му нема ни трага ни гласа; бе́зъ=году (*б'е́з=г^{ъ}ду*), н. пр. у пропи̏ји: бе́зъ=году недѣля, врло кратко

(упр. недеља дана мање годину; об. се каже: година мање недељу дана); и́зъ·году въ го́дъ *(и́з·г^{ъ}д^{у} в·го́т)* из године у годину; о́тъ·роду *(о́т·р^{ъ}д^{у})*, н. пр. ему́ два́дцать лѣ́тъ о́тъ·роду, има му двадесет година (од рођења), или н. пр. као прилог: о́троду не вида́лъ, никад то нисам видео; по́·уши *(по́·уш^{ы})*, н. пр. опъ влюблёнъ по́·уши, заљубљен је до ушију; по́дъ·гору *(по́д·г^{ъ}р^{у})* низ брдо (силазити); по́дъ·носомъ *(по́д·н^{ъ}с^{ъ}м)* испред носа (н. пр. красти што коме); при́·смерти *(пр$'^{и}$·с$'$м$'^{ъ}$р$'$-т$'^{и}$)* на самрти (бити); со дня́ на́·день *(с^{а}·дн$'$а́ на́·д$'^{ъ}$н$'$)* из дана у дан; за́·день до *(за́·д$'^{ъ}$н$'$ д^{ъ})*..., дан пре...; за́·ночь *(за́·н^{ъ}ч$'$)* преко ноћи (н. пр. спала је температура); до́·ночи *(до́·н^{ъ}ч$'^{и}$)* за вида (н. пр. стићи); на́·почь *(на́·н^{ъ}ч$'$)* преко ноћи (н. пр. остати код болесника), пре спавања (н. пр. узети лек); сло́во за́·слово *(сло́в^{ъ} за́·сл^{ъ}в^{ъ})* реч по реч; часъ о́тъ·часу не ле́гче *(ч$'$а́с о́ч$'^{ъ}$с^{у} н$'^{ѣ}$·л$'$е́хч$'^{ъ}$)* све црње и горе, и т. д., или н. пр. у посл.: о́ко за о́ко, зу́бъ за́·зубъ *(о́к^{ъ} з^{а}·о́к^{ъ}, зу́б·за́·зу́п)*, и т. д.

199. *Б.* **Придеви.** У придева̑ прелаза акцента на предлог има у именском о́блику (срп. но̀во — на̀ново, чи̏сто — у̏чисто, че̑сто — у̏че̑сто), који онда, заједно с предлогом, вреди као прилог.

Примери: до́чиста *(до́ч$'^{и}$ст^{ъ})* сасвим (н. пр. опљачкати кога); до́сыта *(до́с^{ы}т^{ъ})* сит (најести се); до́пьяна *(до́п$'^{і}$$'^{ъ}$н^{ъ})* пијан (напити се); до́красна *(до́кр^{ъ}сн^{ъ})* да буде црвено (н. пр. успијати гвожђе); за́живо *(за́ж^{ы}в^{ъ})* жива (сахранити); за́мертво *(за́м$'^{ъ}$ртв^{ъ})* као мртав (н. пр. напити се); за́ново *(за́н^{ъ}в^{ъ})* на ново; сы́зпова *(сы́зн^{ъ}в^{ъ})* опет; и́зрѣдка *(и́зр$'^{ъ}$тк^{ъ})* ретко; и́зсѣра *(и́с$'^{ъ}$р^{ъ})*, н. пр. и́зсѣра сѝній, сивкасто плав; и́зсиня *(и́с$'^{и}$н$'^{ъ}$)*, н. пр. и́зсиня чёрный, модрикасто црн; на́глухо *(на́-гл^{у}х^{ъ})* сасвим (затворити врата); на́крѣпко *(на́кр$'^{ъ}$пк^{ъ})* чврсто (везати); по́лусту *(по́·п^{у}ст^{у})* узалуд; по́ровну *(по́р^{ъ}вн^{у})* на равне делове, и т. д.

200. *В.* **Бројеви.** Прелаза акцента с броја на предлог може бити чак и онда, ако уз број долази додатак (пореди § 198, 2, б), дакле: за́·два рубля́, на́·десять копе́екъ, за́·сто рублёй, ему́ за́·сорокъ лѣ́тъ превалио је четрдесет, и т. д. Овај прелаз, ког чешће има него што га нема, јавља се у простих бројева, и то:

у облицима два́, три́, у номинативу и акузативу бројева од 5—10, у истим падежима од два́дцать (= двадесет), три́дцать (= тридесет) и со́рокъ (= четрдесет), и у једнини од броја сто. Паралелизам између српског и руског (§ 195) потпун је, сем бројева два́дцать и три́дцать, у којих је прелаз изведен аналогијом према де́сять: за́-десять = срп. «за̑-десет», па отуд и: за́-двадцать, за́-тридцать (поред: за два́дцать, за три́дцать) = срп. «за два́десет», «за три́десет». Дакле:

срп.		рус.	
два̑	за̑-два̄	два́	за́-два (*за́-дв^{ъ}*)
три̑	за̑-трӣ	три́	за́-три (*за́-тр'^{и}*)
пе̑т	за̑-пе̄т	пя́ть	за́-пять (*за́-п'^{ъ}т'*)
ше̑ст	на̑-ше̄ст	ше́сть	на́-шесть (*на́-ш^{ъ}с'т'*)
се̑дам	на̑-седам	се́мь	на́-семь (*на́-с'^{ъ}м'*)
о̑сам	за̑-осам	во́семь	за́-восемь (*за́-в^{ъ}с'^{ъ}м'*)
де̑вет	на̑-девет	де́вять	на́-девять (*на́-д'^{ъ}в'^{ъ}т'*)
де̑сет	за̑-десет	де́сять	за́-десять (*за́-д'^{ъ}с'^{ъ}т'*)
сто̑	за̑-сто / по̑-сто	сто́	за́-сто (*за́-ст^{ъ}*) / по́-сту (*по́-ст^{у}*)
		со́рокъ	за́-сорокъ (*за́-с^{ъ}р^{ъ}к*);

али од четы́ре, према § 198, 2, а, биће: за четы́ре (пореди срп. «за-чѐтири»).

Г. **Глаголи.** У прелазу акцента на префикс између српског и руског глагола велика је разлика. Према основном правилу (§ 195), прелаза може бити само тамо, где је код нас на префиксу кратак низлазан акценат, а како се он јавља само у неким глаголским облицима, и то у глагола̑ из одређених група, то је појава прелаза у руском сразмерно ретка, у толико ређа, у колико ју је аналогија спречила. Данас је има: **201.**

I. у перфекту и у прошастом партицину трпном (у краћем, па обично и у дужем облику) у неких глагола из акценатног типа: по́лилъ полила́ по́лило по́лили, по́литъ полита́ по́лито по́литы и по́литый по́литая по́литое. Дакле:

срп. про̀клети: про̀клео, про̀клёт — рус. проклясть: про́клялъ, про́клятъ, про́клятый;

срп. на̀чēти: на̏чео, на̏чēт — рус. нача́ть[1]: на́чалъ, на́чатъ, на́чатый;

срп. о̀тēти: о̏тео, о̏тēт — рус. отня́ть[2]: о́тнялъ, о́тнятъ, о́тнятый:

срп. за̀прети: за̏про — рус. запере́ть: за́перъ, за́пертъ, за́пертый:

срп. у̀мрēти: у̏мро — рус. умере́ть: у́меръ;

срп. за̀дати: за̏дао, за̏да̄н — рус. зада́ть: за́далъ, за́данъ, за́данный; срп. прѐдати: прѐдао, прѐда̄н — рус. переда́ть: пе́редалъ, пе́реданъ, пе́реданный; срп. ра̀здати: ра̏здао, ра̏зда̄н — рус. разда́ть: ро́здалъ, ро́зданъ, ро́зданный, и т. д.;

срп. на̀лити: на̏лио, на̏лӣт — рус. нали́ть: на́лилъ, на́литъ, на́литый; срп. до̀лити: до̏лио, до̏лӣт — рус. доли́ть: до́лилъ, до́литъ, и т. д.;

срп. о̀тпити: о̏тпио, о̏тпӣт — рус. отпи́ть: о́тпилъ, о́тпитъ, и т. д. (види **II**, § 281, II и § 289, 3).

Напомене. 1. Овако је и у неких глагола истог типа кад стоје с речцом *не:* а) у перфекту: бы́лъ, бы́ло, бы́ли — ты не́-былъ *(ты́ н'е́-бы́ѧ)* ти ниси био, не́-было *(не́-бы́ѧъ)* није било, они́ не́-были *(ᵃн'и́ н'е́-бы́л'и)* нису били; взя́лъ, взя́ло, взя́ли — не́-взялъ *(н'е́-вз'ᵗѧ)* није узео, не́-взяло *(н'е́-вз'ᵗѧъ)* није узело, не́-взяли *(н'е́-вз'ᵗл'и)* нису узели; да́лъ, да́ло, да́ли — не́-далъ *(н'е́-дъѧ)* није дао, не́-дало *(н'е́-дъѧъ)* није дало, не́-дали *(н'е́-дъл'и)* нису дали; пи́лъ, пи́ло, пи́ли — не́-пилъ *(н'е̂́-п'иѧ)* није пио, не́-пило *(н'е̂́-п'иѧъ)* није пило, не́-пили *(н'е̂́-п'ил'и)* нису пили, и т. д. — б) у прошастом партиципу трином: да́нъ — не́-данъ *(н'е́-дън)*; зва́нъ — не́-званъ *(н'е́-звън)*, и т. д.

2. У женском роду споменутих облика акценат није на првом слогу, па према том (§ 198, 2, б) не прелази на речцу *не:* была́, взяла́, дала́, пила́ — не была́, не взяла́, не дала́, не пила́ *(= н'ᵗ-бы́ѧа́, н'ᵗ-вз'ᵉѧа́, н'ᵗ-дᵃѧа́, н'ᵗ-п'иѧа́)*; тако исто: взята́, дана́, звана́ — не взята́, не дана́, не звана́ *(= н'ᵗ-вз'ᵉта́, н'ᵗ-дᵃна́, н'ᵗ-звᵃна́)*.

II. у свима облицима свршених глагола, сложених с префиксом вы- (= из), дакле: вы́брать *(вы́брътʹ)* изабрати: футур вы́беру вы́берешь, т. ј. *вы́б'ᵗру вы́б'ᵗр'ᵗш* (али: беру́, берёшь), императ. вы́бери вы́берите, т. ј. *вы́б'ᵗр'и вы́б'ᵗр'итᵗ* (али: бери́ бери́те), перф. вы́бралъ вы́брала, т. ј. *вы́бръѧ вы́бръѧъ* (али: бра́лъ брала́, набра́лъ набрала́), партиц. вы́бранъ вы́брана, т. ј. *вы́брън вы́брънъ* (али: на́бранъ набрана́), и т. д. Тако је и у других

[1] = почети. — [2] = одузети.

глагола истог типа, као: вы́нести изнети, вы́двинуть истаћи, вы́пить испити, вы́летѣть излетети, и т. д. (у несвршених глагола вы- није никад наглашено: выбира́ть, выноси́ть, выдвига́ть, выпива́ть, вылета́ть).

Додатак. У песника̂ наћи ће се примера̂ да и неки бројеви (два, три) примају акценат од именица̂ као што су де́нь дан и ра́зъ пут (у: двапут, трипут): два́=дня *(два́=дн'ъ)* два дана (об. два=дня́ или: два́ дня́); три́=дня *(тр'и́=дн'ъ)* три дана (об. три=дня́ или: три́ дня́); пореди у Пушкина: И три́=раза мнѣ сни́лся то́тъ же со́нъ *(и=тр'и́=рѣзъ мн'е=с'н'и́ѧсъ то́д=жъ со́н)* и трипута уснио сам исти сан (об. три=ра́за или: три́ ра́за). Све је ово према нар. говору, у ком оваки обрти долазе и с именицама но́чь ноћ, и го́дъ година: два́=года, два́=дни, двѣ́=ночи, три́=дни, три́=раза.

Важност акцента. Акценат је врло важан: по њему се познају падежи, који су истог облика и који се разликују само по акценту, н. пр. у облицима жены, сестры, ако су то номинативи множине, акценат је на првом слогу: жёны, сёстры *(жо́ны, с'о́стры)*, а ако су то генитиви једнине, акценат је на другом слогу: жены́, сестры́ *(жены́, с'естры́)*; по њему се разликује и значење једнаких речи, н. пр. мука, ако значи: «му̏ка» акценат је на првом (му́ка), а ако значи: «брашно» (срп. дијал. «му́ка»), акценат је на другом (мука́); тако исто: за́мокъ = замак, а: замо́къ = брава; доро́га = пут, а: дорога́ = дра́га, ми̏ла, и т. д., или н. пр. у туђицама: о́рганъ = орган (н. пр. вида, слуха), а: орга́нъ = оргуље; а́тласъ = атлас (географски), а: атла́съ = атлас (материја). 202.

Додатак. Потања разлагања о одношају руског акцента према српском и прасловенском унесена су у посебан део; тамо је расправљено и о тонским висинама у поезији[1].

---

[1] Пре него што приступи вежбањима у читању (стр. 238), почетник ће прећи §§ 49—66, које је у први мах био изоставио.

Вежбања у читању.

(Види: *Примере књижевнога језика руског*, књ. I, штиво 1—8 и 15—21).

---

1. Испод текста у првом реду је старија фаза књиж. изго- 202[1].
вора, а испод ње, у други ред, унесена је млађа фаза његова, у колико је има и у колико се разликује од старије.

2. Како *i*[ъ]-фаза није одлика говора свих образованих Московљана, стављена је у угласту заграду.

3. У песникâ, где би читање по новијој фази покварило слик, као н. пр. у песми «Па́русъ» (стр. 243) или у песми «Кло́нитъ къ лѣ́ни...» (стр. 248), остављена је само старија фаза.

---

1. * * *

Всегда́ такъ бу́дстъ и быва́ло,
фс'[ɛ]гда́ так[ъ]бу́д'[ъ]т и б[ы]ва́[ъ]х,
фс'[ɛ]гда́
Тако́въ издре́вле бѣ́лый свѣ́тъ:
т[а]ко́ф [ч]здр'е́вл'[ъ] б'е́[ъ]ы[і] с'в'е́т:
б'е́[ъ]ы[і]
Учёныхъ мно́го, у́мныхъ ма́ло,
уч'о́н[ы]х мно́г[ъ], у́мн[ы]х ма́[ъ]х,
Знако́мыхъ тьма́, а дру́га нѣ́тъ.
зн[а]ко́м[ы]х т'ма́, а дру́г[ъ] н'е́т.

Пу́шкинъ.
пу́шк'[и]н.

---

2. Послóвицы.

п^{а}сѧóв'^{и}ц^{ы}.

1. Безъ мýки нѣтъ и наýки. — 2. Нóвая метлá чи́сто ме-
1. б'^{е}з=мýк'^{и} н'éт=ы=н^{а}ýк'^{и}. — 2. нóв^{ъ}і̯^{ъ} м'^{е}тѧá ч'и́ст^{ъ} м'^{е}-
тётъ. — 3. Бѣлыя рýчки чужíе труды́ лю́бятъ. — 4. Сперва́
т'óт. — 3. б'éѧ^{ыи} рýч'к'^{и} ч'ужы́^{и} тр^{у}ды́ л'ýб'^{у}т. — 4. с'п'^{е}рва
разсуди́, а потóмъ осуди́. — 5. Вся́кому своя́ оби́да горька́. —
р^{ъ}с̱^{у}д'и́, а=п^{а}тóм ^{а}с^{у}д'и́. — 5. фс'áк^{ъ}м^{у} св^{а}já ^{а}б'и́д^{ъ} г^{а}р'кá. —
6. Бóгъ ви́дитъ, ктó когó оби́дитъ. — 7. На Бóга надѣ́йся, а сáмъ
6. бóх в'и́д'^{ѣ}т, хтó к^{а}вó ^{а}б'и́д'^{ѣ}т. — 7. н^{а}=бóγ^{ъ} н^{а}д'ê і̯с^{ъ}, а=сáм
в'и́д'^{и}т, ктó ^{а}б'и́д'^{и}т. бóг^{ъ}
не плошáй. — 8. Изъ-за=сирóтъ и сóлнце сія́етъ. — 9. Хорошó
н'^{ѣ}=пѧ^{а}шáі̯. — 8. ^{и}з̱^{ъ}=с'^{и}рóт=ы=сóнц^{ъ} с'^{и}jáі̯^{ѣ}т. — 9. х^{ъ}р^{а}шó
мóре съ бéрегу. — 10. На чужóй спинѣ́ брéмя легкó. — 11. Ре-
мóр'^{ъ} з'=б'ếр'^{ѣ}г^{у}. — 10. н^{ъ}=ч'^{у}жóі̯ с'п'^{и}н'é бр'ếм'^{ъ} л'^{е}хкó. — 11. р'^{е}-
ти́вая лошáдка недóлго живётъ. — 12. Пья́ному и мóре по ко-
т'и́в^{ъ}і̯^{ъ} ѧ^{а}шáтк^{ъ} н'^{е}дóѧг^{ъ} ж^{ы}в'óт. — 12. п'jáн^{ъ}м^{у} и=мóр'^{ъ} п^{ъ}=к^{а}-
лѣ́но. — 13. Дéнежка дорóжку проклáдываетъ. — 14. Прáвда
л'éн^{ъ}. — 13. д'ếн'^{ѣ}шк^{ъ} д^{а}рóшк^{у} пр^{а}кѧáд^{ъ}в^{ъ}і̯^{ѣ}т. — 14. прáвд^{ъ}
свѣтлѣ́е сóлнца. — 15. У́тро вéчера мудренѣ́е.
с'в'^{е}т͡л'ếі̯^{ъ} сóнц^{ъ}. — 15. ýтр^{ъ} в'ếч'^{ѣ}р^{ъ} м^{у}др'^{е}н'ếі̯^{ъ}.
[с'в'^{е}т͡л'ếі̯^{ѣ}] [м^{у}др'^{е}н'ếі̯^{ѣ}].

---

3. Утёсъ.

^{у}т'óс.

Почевáла тýчка золотáя
н^{ъ}ч'^{е}вáѧ^{ъ} тýч'к^{ъ} з^{ъ}ѧ^{а}тáі̯^{ъ}
На груди́ утёса великáна.
н^{ъ}=гр^{у}д'и́ ^{у}т'óс^{ъ} в'^{ѣ}л'^{и}кáн^{ъ}.
У́тромъ въ пýть онá умчáлась рáно,
ýтр^{ъ}м ф=пýт' ^{а}нá ^{у}мч'áѧ^{ъ}с рáн^{ъ},
По лазýри вéсело игрáя.
п^{ъ}=ѧ^{а}зýр'^{и} в'ếс'^{ѣ}ѧ^{ъ} ^{и}грáі̯^{ъ}.

Но остáлся влáжный слѣ́дъ въ морщи́нѣ
но=ᵃстáѧсъ вѧáжнъі с'л'éт в=мᵃрш'и́н'ᵗ
вѧáжныі
Стáраго утёса. Одинóко
стáрᵗвъ ᵘт'óсъ. ᵃд'ᵘнóкъ
Онъ стои́тъ; задýмался глубóко
он=стᵃи́т; зᵃдýмъѧсъ гѧᵘбóкъ
И тихóнько плáчетъ онъ въ пусты́нѣ...
и=т'ᵘхóн'къ пѧáч'ᵗт он ф=пᵘсты́н'ᵗ...

Лéрмонтовъ.
л'éрмᵗнтᵗф.

---

4. Мáленькіе разскáзы.
мáл'ᵗн'к'ᵘᵘ рᵃскáзы[1].

Двá кóзлика встрѣ́тились на ýзкомъ бревнѣ́. Э́то бревнó бы-
двá кóз'л'ᵘкъ фстр'ếт'ᵘл'ᵘс нᵃ=ýскъм бр'ᵉвн'é. éтъ бр'ᵉвнó бы-
ло перебрóшено черезъ=ручéй. Перейти́ по бревнý въ однó врéмя
ѧъ п'ᵗр'ᵉбрóшᵗнъ ч'ᵗр'ᵗз=рᵘч'ếі. п'ᵗр'ᵉіт'и́ пъ=бр'ᵉвнý в=ᵃднó вр'ếм'ъ
обóимъ бы́ло невозмóжно. Однáко ни тóтъ ни другóй не хотѣ́лъ
ᵃбóᵘм бы́ѧъ н'ᵗвᵃзмóжнъ. ᵃднáкъ н'ᵘ=тóт н'ᵘ=дрᵘгóі н'ᵗ=хᵃт'éѧ
уступи́ть. Вóтъ они=óба пошли́ вперёдъ, столкнýлись лбáми,
ᵘстᵘп'и́т'. вóт ᵃн'и=óбъ пᵃшл'и́ ф'п'ᵉр'óт, стᵃѧкнýл'ᵘс ѧбáм'ᵘ,
сцѣпи́лись рогáми и полетѣ́ли прямо въ вóду.
сцᵉп'и́л'ᵘс рᵃгáм'ᵘ и=пъл'ᵉт'ếл'ᵘ пр'áмъ вóдᵘ.

*

Дáли собáкѣ на бáрскомъ дворѣ́ кусóкъ мя́са. Бѣжи́тъ=она по
дáл'ᵘ сᵃбáк'ᵗ нᵃ=бáрскъм двᵃр'é кᵘсóк м'áсъ. б'ᵉжы́т=ᵃна пъ=
доскѣ́ черезъ=рѣ́чку и ви́дитъ себя́ въ водѣ́. Éй показáлось, что
дᵃск'é ч'ᵗр'ᵉз=р'ếч'кᵘ и=в'и́д'ᵗт с'ᵉб'á вᵃд'é. jếі пъкᵃзáлъс, штъ=
в'и́д'ᵘт
въ рѣ́чкѣ другáя собáка въ зубáхъ мя́со несётъ, и стáло=ей зави́дно.
в=р'ếч'к'ᵗ дрᵘгáіъ сᵃбáкъ в=зᵘбáх м'áсъ н'ᵉс'óт, и=стáѧъ=іêі зᵃв'и́днъ.

---

[1] § 129, наи.

Она́ бро́силась за чужи́мъ мя́сомъ, а своё упусти́ла. Смо́тритъ —
ᵃна́ бро́сʲ'ᵘлʲᵃсʲ зᵛ:ч'ужы́м м'ᵃсᵛм, а свᵃjо́ ᵘпᵘс'т'и́лʲᵃ. смо́тр'ᵉт — смо́тр'ᵘт

а въ водѣ́ ни соба́ки, ни мя́са.
аᵛ:в̲ᵃд'е́ н'ᵘ:сᵃба́к'ᵘ, н'ᵘ:м'ᵃсᵛ.

Пришла́ соба́ка домо́й голо́дная и вся́ мо́края.
пр'ᵘшлʲа́ сᵃба́кᵛ дᵃмо́i̯ гᵃлʲо́днᵛi̯ᵛ и фс'а́ мо́крᵛi̯ᵛ.

*

Оте́цъ приказа́лъ сыновья́мъ жи́ть въ согла́сіи; они́ не слу́-
ᵃт'е́ц пр'ᵘкᵃзʲа́лʲ сᵘнᵃв'jа́м жы́т' ф:сᵃгʲлʲа́с'ᵘи; ᵃн'и́ н'ᵉ:слʲу́-

шались. Во́тъ онъ велѣ́лъ принести́ вѣ́никъ и говори́тъ:
шᵛл'ᵘс. во́т он:в'ᵉл'е́лʲ пр'ᵘн'ёс'т' в'ён'ᵘк и:гᵛвᵃр'и́т:

«Сломайте!»
„слʲᵃма́i̯т'ᵉ!“

Ско́лько-они́ ни би́лись, не могли́ слома́ть. Тогда́ оте́цъ
ско́л'кᵛ:ᵃн'и́ н'ᵘ:б'и́л'ᵘс, н'ᵉ:мᵃгл'и́ слʲᵃма́т'. тᵃгда́ ᵃт'е́ц тᵃгда́[1]

развяза́лъ вѣ́никъ и велѣ́лъ лома́ть по одному́ пру́ту.
рᵛз'в'ᵉзʲа́лʲ в'ён'ᵘк и:в'ᵉл'е́лʲ лʲᵃма́т' пᵛ-ᵃднᵃму́ пру́тᵘ.

Они́ легко́ переломали́ пру́тья поодино́чкѣ.
ᵃн'и́ л'ᵉхко́ п'ᵉр'ᵉлʲᵃмᵃа́л'ᵘ пру́т'i̯ᵛ пᵛ-ᵃд'ᵘно́ч'к'ᵉ.

Оте́цъ и говори́тъ:
ᵃт'е́ц:ы:гᵛвᵃр'и́т:

«Та́къ-то и вы́: е́сли въ согла́сіи жи́ть бу́дете, никто́
„та́к:тᵛ и:вы́: jе́с'л'ᵘ фс:ᵃгʲлʲа́с'ᵘи жы́д'_бу́д'ᵉт'ᵉ, н'ᵘхто́ н'ᵘкто́

васъ не одоле́етъ; а е́сли бу́дете ссо́риться да всё вро́зь, васъ
ва́с н'ᵉ-ᵃдᵃл'ё̲i̯ᵉт; а:jе́с'л'ᵘ бу́д'ᵉт'ᵉ со́р'ᵘцᵛ дᵛ:фс'о́ вро́с', ва́с

всякій легко́ погу́битъ.»
всʲа́кій л'ᵉхко́ пᵃгу́б'ᵉт.“
фс'а́кᵛi̯ пᵃгу́б'ᵘт.“

---

[1] и: *тᵃда́.*

5. Весе́ннія во́ды.

в'ᵉс'ê̱н̱'ᵘᵘ во́дᵇⁱ.

Ещѐ=въ=поля́хъ бѣлѣ́етъ снѣ́гъ,
і̯ᵉш̱'è[1]=ф=пᵃл'а́х б'ᵉл'ê̱і̯ᵉт с'н'е́к,
А во́ды ужъ весно́й шумя́тъ,
а=во́дᵇⁱ уш=в'ᵉсно́і̯ шᵘм'а́т,
Бѣгу́тъ и бу́дятъ со́нный бре́гъ,
б'ᵉгу́т и бу́д'ᵘт со́н̱ᵇі̯ бр'е́к,
со́н̱ᵇⁱі̯
Бѣгу́тъ, и бле́щутъ, и глася́тъ.
б'ᵉгу́т, и бл'ê̱ш̱'ᵘт и гѧᵃс'а́т.

Онѣ́ глася́тъ во всѣ́ концы́:
ᵃн'и́[2] гѧᵃс'а́т вᵃ=фс'е́ кᵃнцы́:
«Весна́ идётъ, весна́ идётъ,
„в'ᵉсна́ ᵘд'о́т, в'ᵉсна́ ᵘд'о́т,
«Мы молодо́й весны́ гонцы́,
„мы мᵇѧᵃдо́і̯ в'ᵉсны́ гᵃнцы́,

«Она́ насъ вы́слала вперёдъ!»
„ᵃна́ нас вы́сѧᵇѧᵇ ф'п'ᵉр'о́т!“

«Весна́ идётъ, весна́ идётъ!»
„в'ᵉсна́ ᵘд'о́т, в'ᵉсна́ ᵘд'о́т!“
И ти́хихъ, тёплыхъ ма́йскихъ дне́й
и т'и́х'ᵘх, т'о́пѧᵇⁱх ма́і̯ск'ᵘх д͡н'ê̱і̯
Румя́ный, свѣ́тлый хорово́дъ
рᵘм'а́нᵇі̯, с'в'е́тѧᵇі̯ хᵇрᵃво́т
рᵘм'а́нᵇⁱі̯, с'в'е́тѧᵇⁱі̯
Толпи́тся ве́село за не́й!
тᵃѧп'и́ц̱ᵇ в'ê̱с'ᵉѧᵇ зᵃ=н'ê̱і̯.

Тю́тчевъ.
т'у́ч̱'ᵉф.

---

6. Зага́дки.

зᵃга́тк'ᵘ.

1. Безъ ру́къ, безъ но́гъ, а на́=гору ползётъ [вѣ́теръ]. — 2. Оди́нъ
1. б'ᵉз=ру́к, б'ᵉз=но́к, а=на́=гᵇрᵘ пᵃѧз'о́т [в'ê̱т'ᵉр]. — 2. *ᵃд'и́н*
льётъ, друго́й пьётъ, тре́тій растётъ [до́ждь, земля́, трава́]. —
л'jо́т, дрᵘго́і̯ п'jо́т, тр'ê̱т'ᵉі̯ рᵃс'т'о́т [до́ш̱', з'ᵉмл'а́, трᵃва́]. —
тр'ê̱т'ᵘі̯
3. Бы́къ желѣ́зный, а хво́стъ льняно́й [игла́ съ ни́ткой]. — 4. Въ по-
3. бы́г‿жᵉл'е́знᵇі̯, а=хво́ст л'н'ᵉно́і̯ [ᵘгѧа́ с'=н'и́ткᵇі̯]. — *4. ф=пᵃ-*
жᵉл'е́знᵇⁱі̯,

---

[1] види речник. — [2] § 91, дод.

тёмкахъ родится, съ огнёмъ помираетъ [воскъ]. — 5. Крыльями *т'о́мкъх ра́д'ицъ, с=а́гн'ом пъм'ира́ит [во́ск]*. — 5. *кры́л'ьм'и* машетъ, а улетѣть не можетъ [вѣтряная мельница]. — 6. Полонъ *ма́шит, а=ул'ет'ё́т' н'е=мо́жит [в'етр'ънъ́ м'ё́л'н'ицъ]*. — 6. *по́лън* хлѣвецъ бѣлыхъ овецъ [зубы]. — 7. Махнула птица крыломъ, похл'ев'ец *б'е́лых а́в'ец [зу́бы]*. — 7. *ма́хну́л пт'и́цъ кры́ло́м, па-* крыла весь свѣтъ однимъ перомъ [ночь]. — 8. Весной весь *кры́л в'ёс' с'в'ет а͡дн'и́м п'еро́м [но́ч']*. — 8. *в'есно́й в'ёс'е-* литъ, лѣтомъ холодитъ, осенью питаетъ, зимой согрѣваетъ [де-*л'и́т, л'е́тъм хъла́д'ит, ос'ън'ію п'ита́ит, з'имо́й съгр'ева́ит [д'ё-*рево]. — 9. Не пахарь, не столяръ, не кузнецъ, не плотникъ, *р'ъв']*. — 9. *н'е=пахър', н'ъ=ста́л'а́р, н'ъ=кузн'ец, н'е=пло́т͡н'ик*, а первый въ селѣ работникъ [лошадь].

а=п'е́рвъ фс'ел'е́ ра́бо́т͡н'ик [ло́шът'].

п'е́рвы́

---

7. Парусъ.

па́рус.

Бѣлѣетъ парусъ одинокій
б'ел'ёи̯ът па́рус а́д'ин о́кы
Въ туманѣ моря голубомъ...
фътума́н'ъ мо́р'ъ гълубо́м...
Что ищетъ онъ въ странѣ далёкой?
што́ и́щ'ът он фстра́н'е да́л'о́кы?
Что кинулъ онъ въ краю родномъ?
што́ к'и́нул он фкра́ю ра́дно́м?

Играютъ волны; вѣтеръ свищетъ,
игра́ю́т во́лны; в'ё́т'ър с'в'и́щ'ът
И мачта гнётся и скрипитъ...
и ма́ч'тъ гн'о́цъ и скр'и́п'ит...
Увы! онъ счастія не ищетъ!
увы́! он=ща́с'т'ы́ъ н'е=и́щ'ът!
И не отъ счастія бѣжитъ!
и н'ъ-а т'=ща́с'т'ы́ъ б'е́жы́т.

Подъ нимъ струя свѣтлѣй лазу́ри,
пᵃд͡ʲн'и́м стру́ја с'в'ɛт͡ʲл'ɛ́ᵢ ɐᵃзу́р'ᵘ,
Надъ нимъ лучъ со́лнца золото́й;
нᵃд͡ʲн'и́м ɐуч' со́нцᵇ зᵇɐᵃто́ᵢ;
А онъ, мятежный, про́ситъ бу́ри,
ɐ=о́н, м'ɛт'ɛ́жныᵢ, про́с'ᵗт бу́р'ᵘ,
м'ɛт'ɛ́жныᵢ, про́с'ᵘт
Какъ бу́дто въ бу́ряхъ е́сть поко́й!
кᵛг=бу́т͡ʲᵛ в=бу́р'ᵇх jɛ́с'т' пᵃко́ᵢ!

Ле́рмонтовъ.
л'ɛ́рмᵇнтᵛф.

---

8. Шу́точные разска́зы.
шу́тᵇшныᵘ рᵃскɐ́зᵇ.

Руга́ла ма́ть мальчи́шку, чтобъ не ходи́лъ на=ре́ку купа́ться:
ругɐ́ɐᵇ ма́т' мᵃл'ч'и́шку, штᵇп=н'ᵗ=хᵃд'и́ɐ на́=р'ᵗку кᵘпа́ц͡ᵇ:
«Ну́, пострѣлъ, смотри́, коли=уто́нешь, и домо́й не ходи́!»
„ну́, пᵃстр'ɛ́ɐ, смᵃтр'и́, кᵃл'и=ᵘто́н'ᵗш, и=дᵃмо́ᵢ н'ᵗ=хᵃд'и́!“

*

Несла́ ба́ба ведро́ воды́. Ведро́ бы́ло ху́до. Вода́ текла́ на=
н'ɛсɐ́ ба́бᵇ в'ɛдро́ вᵃды́. в'ɛдро́ бы́ɐᵇ ху́дᵇ. вᵃда́ т'ɛкɐ́ на=
землю. А ба́ба была́ ра́да, что нести́ ста́ло ле́гче. Приняла́,
з'ᵗмл'у. ɐ=ба́бᵇ бᵇɐ́ ра́дᵇ, штᵇ=н'ɛс'т'и́ ста́ɐᵇ л'ɛ́хч'ᵗ. пр'ᵘɕɐ́,
сняла́ ведро́, а воды́ не́ту.
с'н'ɛɐ́ в'ɛдро́, ɐ=вᵃды́ н'ɛ́ту.

*

Во́лкъ съѣлъ овцу́. Мужики́ поймали во́лка и ста́ли его=
во́ɐк с'јɛ́ɐ ᵃфцу́. мужᵇк'и́ пᵃ͡ɪмɐ́л'ᵘ во́ɐкᵇ и=ста́л'ᵘ ɪ͡ɛво=
би́ть. Во́лкъ сказа́лъ: «За то́ вы меня́=му́чите, что я се́ръ.» Му-
би́т'. во́ɐк скᵃзɐ́ɐ: „зᵃ=то́ вы=м'ɛн'ɐ=му́ч'ᵘт'ᵗ, штᵇ=ɪ͡ɐ=с'ɛ́р.“ му-
жики́ сказа́ли: «Не за то́, что ты се́ръ, а за то́, что ты овцу́
жᵇк'и́ скᵃзɐ́л'ᵘ: „н'ᵗ=зᵃ=то́, штᵇ=ты=с'ɛ́р, ɐ=зᵃ=то́, штᵇ=ты=ᵃфцу́
съѣлъ.»
с'јɛ́ɐ.“

*

Мужи́къ везётъ во́зъ сѣ́на, а друго́й идётъ ему́ навстрѣ́чу.
мужы́к в'ᵉз'о́т во́с с'е́нъ, а=дрᵘго́і̯ ᵘд'о́т і̯ᵉму́ нᵃфстр'е́ч'у.
«Здоро́во!» — «Здоро́во! А что́ везёшь?» — «Дрова́». — «Какія
„здᵃро́въ!“ — „здᵃро́въ! а=што́ в'ᵉз'о́ш?“ — „дрᵃва́“. — „кᵃк'и́ᵘ
дрова́, вѣдь у тебя́ сѣ́но!» — «А коли=ви́дишь, что сѣ́но, такъ
дрᵃва́, в'ᵉт'=у=т'ᵉб'а́ с'е́нъ!“ — „а=кᵃл'и=в'и́д'ᵉш, штъ=с'е́нъ, тъг=
зачѣ́мъ и спра́шиваешь!» *в'и́д'ᵘш*
зᵃч'е́м и=спра́шъвъі̯ᵉш!“

---

9. * * *

Стихи́ мои́! Свидѣ́тели живы́е
с'т'ᵘх'и́ мᵃи́! с'в'ᵘд'е́т'ᵉл'ᵘ жᵘвы́ᵘ
За міръ проли́тыхъ слёзъ!
зᵃ=м'и́р прᵃл'и́тᵘх с'л'ос!
Роди́тесь вы́ въ мину́ты роковы́я
рᵃд'и́т'ᵉс вы́ в=м'ᵘну́тᵘ рᵘкᵃвы́ᵘ
Душе́вныхъ гро́зъ
дᵘшǽвнᵘх гро́с
И бьётесь о сердца́ людскія,
и б'jо́т'ᵉс ᵃ-с'ᵉрца́ л'ᵘцк'и́ᵘ
Какъ во́лны объ утёсъ.
кък=во́ѧнᵘ ᵃб=ᵘт'о́с.

Некра́совъ.
н'ᵉкра́съф.

---

10. Вра́гъ и дру́гъ.
вра́к=ы=дру́к.

Осуждённый на вѣ́чное заточе́нье у́зникъ вы́рвался изъ
ᵃсᵘжд'о́н̲ᵘі̯ нᵃ=в'е́ч'нъі̯ᵉ зътᵃч'е́н'і̯ᵉ у́з'н'ᵘк вы́рвъѧсъ ᵘс'=
ᵃсᵘжд'о́н̲ᵘі̯ [нᵃ=в'е́ч'нъі̯ᵉ зътᵃч'е́н'і̯ᵉ]
тюрьмы́ и стремгла́въ пусти́лся бѣжа́ть... За ни́мъ по пята́мъ
т'ᵘр'мы́ и=стр'ᵉмгѧа́ф пᵘс'т'и́ѧсъ б'ᵉжа́т'... зᵃ=н'и́м пъ=п'ᵉта́м
мча́лась пого́ня.
мч'а́ѧъс пᵃго́н'ъ.

Онъ бѣжалъ изо-всѣхъ силъ . . . Преслѣдователи начинали
онъ б'ежа́ѧ ᵘзᵃ-фс'е́х с'и́ѧ . . . пр'ᵉс'л'е́дᵇвᵛт'ᵗл'ᵘ нᵇч'ᵘна́л'ᵘ
отставать.
ᵘтстᵃва́т'.

Но вотъ, передъ-нимъ рѣка съ крутыми берегами, узкая —
но-во́т, п'ᵗр'ᵉд͡н'и́м р'ᵉка́ с-кру́тым'ᵘ б'ᵗр'ᵉга́м'ᵘ, у́скᵇі̯ᵛ —
но глубокая рѣка . . . А онъ не умѣетъ плавать!
но-гᵾбо́кᵇі̯ᵇ р'ᵉка́ . . . а-о́нъ н'ᵗ-ум'е́і̯ᵗт пᵾа́вᵇт'!

Съ одного берега на другой перекинута тонкая, гнилая
с-ᵘднᵃво́ б'е́р'ᵗгᵛ нᵇ-дрᵾго́і̯ п'ᵗр'ᵉк'и́нᵾтᵇ то́нкᵇі̯ᵛ, гн'ᵘᵾа́і̯ᵛ
доска. Бѣглецъ уже-занѣсъ на неё ногу . . . Но случилось такъ, что
дᵘска́. б'ᵉгл'е́ц ᵾже-зᵘн'о́с нᵇ-н'ᵉјо́ ногᵾ . . . но-сᵾᵘч'и́ᵾᵇс та́к, штᵇ-
тутъ же, возлѣ рѣки, стояли: лучшій его-другъ и самый жестокій
ту́д-жᵛ, во́з'л'ᵗ р'ᵉк'и́, стᵃја́л'ᵘ: ᵾу́ч'ᵗі і̯ᵉво-дру́к и-са́мᵇі ж'ᵉсто́кᵇі
ᵾу́ч'ᵘі са́мᵇі ж'ᵉсто́кᵇі
его-врагъ.
і̯ᵉво-вра́к.

Врагъ ничего не сказалъ и только скрестилъ руки; за то
врак н'ᵘч'ᵉво́ н'ᵗ-ска́заѧ и-то́л'кᵛ скр'ᵉс'т'и́ѧ ру́кᵘ; зᵘ-то́
другъ закричалъ во-всё-горло: — »Помилуй! Что ты дѣлаешь?
дру́г-зᵛкр'ᵘч'а́ѧ вᵃ-фс'о-го́рᵾᵇ: — „пᵃм'и́ᵾі! што́ ты-д'е́ᵾі̯ᵗш?
Опомнись, безумецъ! Развѣ ты не видишь, что доска совѣмъ
ᵃпо́мн'ᵘс, б'ᵉзу́м'ᵗц! ра́з'в'ᵗ ты-н'ᵉ-в'и́д'ᵗш, штᵇ-дᵘска́ сᵃфс'е́м
в'и́д'ᵘш
сгнила? — Она сломится подъ твоею тяжестью — и ты невз-
згн'ᵘᵾа́? — ᵘна́ сᵾо́м'ᵗцᵇ пᵇтвᵃје́і̯ᵘ т'а́ж'с'т'і̯ᵘ — и-ты́ н'ᵗ-ᵘз'-
сᵾо́м'ᵘцᵇ
бѣжно погибнешь!«
б'е́жнᵇ пᵃг'и́бн'ᵗш!“

— «Но вѣдь другой переправы нѣтъ . . . а погоню слышишь?»
— *„но-в'ᵗд͡-дрᵾго́і̯ п'ᵗр'ᵉпра́вᵇі н'е́т . . . а-пᵃго́н'ᵘ сᵾы́шᵗш?“*
сᵾы́шᵇш?“
отчаянно простоналъ несчастный и ступилъ на-доску.
ᵃᵾ́а́і̯ᵗнᵛ прᵛстᵃна́ѧ н'ᵉш́а́снᵇі и-стᵾп'и́ѧ на́-дᵇскᵾ.
н'ᵉш́а́снᵇі
— Не допущу! . . . Нѣтъ, не допущу, чтобы ты погибнулъ!
— *н'ᵗ-дᵛпᵾш́'ᵾ́! . . . н'е́т, н'ᵗ-дᵛпᵾш́'ᵾ́, штᵛбᵇі-ты́ пᵃг'и́бнᵾѧ!*

— возопи́лъ ре́вностный дру́гъ и вы́хватилъ изъ-подъ-но́гъ бѣглеца́
— *вˇзᵃп'и́ѧ р'е́внˇснˇі̯ дру́к и-вы́хвˇт'ᵘѧ испᵃд-но́г‿б'ᵗгл'ᵗца́ р'е́внˇснˇыі̯*
до́ску. — То́тъ мгнове́нно бу́хнулъ въ бу́рныя во́лны — и утону́лъ.
до́скᵘ. — то́т мгнᵃв'е́н̲ˇ бу́хнᵘѧ в-бу́рнˇыи во́ѧнˇы — и-ᵘтᵃну́ѧ.

Вра́гъ засмѣя́лся самодово́льно — и пошёлъ про́чь; а дру́гъ
вра́г‿зˇс'м'ᵉјáѧсˇ сˇмˇдᵃво́л'нˇ — и пᵃшо́ѧ про́ч'; а-дру́к
присѣлъ на бережку́ — и на́чалъ го́рько пла́кать о своёмъ-бѣд-
пр'ᵘс'е́ѧ нˇ-б'ᵗр'ᵉшку́ — и-на́ч'ᵗѧ го́р'кˇ пѧа́кˇт' ᵃ-свᵃјом-б'е́д-
номъ . . . бѣдномъ дру́гѣ!
нˇм . . . б'е́днˇм дру́г'ᵗ!

Обвиня́ть самого́ себя́ въ его-ги́бели о́нъ, одна́ко, не поду́-
ᵃб'в'ᵘн'а́т' сˇмᵃво́ с'ᵉб'а́ в-і̯ᵗво-г'и́б'ᵗл'ᵘ о́н, ᵃдна́кˇ, н'ᵗ-пᵃду́-
малъ . . . ни на ми́гъ.
мˇѧ . . . н'ᵘ-нᵃ-м'и́к.

«Не послу́шался-меня̀! Не послу́шался!» — шепта́лъ-онъ
„н'ᵗ-пᵃсѧу́шˇѧсˇ-м'ᵉн'а̀! н'ᵗ-пᵃсѧу́шˇѧсˇ!“ — шᵉпта́ѧ-он
у́ны́ло.
ᵘны́ѧˇ.

«А впро́чемъ! — промо́лвилъ-онъ, наконе́цъ. Вѣдь о́нъ всю-
„а-фпро́ч'ᵗм! — прᵃмо́ѧв'ᵘѧ-он, нˇкᵃн'е́ц. в'ᵉт'-о́н фс'у-
жи́знь-свою до́лженъ-былъ томи́ться въ ужа́сной тюрьмѣ! По край-
жы́з'н'-свᵃі̯у до́ѧжᵗн-быѧ тᵃм'и́цˇ в-ᵘжа́снˇі̯ т'ᵘр'м'е́! пᵃ-кра́і̯-
ней мѣ́рѣ, онъ тепе́рь не страда́етъ! Тепе́рь ему-ле́гче! Зна́ть,
н'ᵗі̯ м'е̂́р'ᵗ он-т'ᵉп'е̂́р' н'ᵗ-стрᵃда́і̯ᵗт! т'ᵉп'е̂́р' і̯ᵉму-л'е́хч'ᵗ! зна́т',
ужъ така́я-ему̀ вы́пала до́ля!»
уш-тᵃка́і̯ˇ-і̯ᵉму̀ вы́пˇѧˇ до́л'ˇ!“

«А всё-таки жа́лко, по человѣ́честву!»
„а-фс'о́-тˇк'ᵘ жа́ѧкˇ, пˇ-ч'ᵗѧᵃв'е̂́ч'ᵗствᵘ!“

И до́брая душа́ продолжа́ла неутѣ́шно рыда́ть о своёмъ зло-
и-до́брˇі̯ˇ дᵘша́ прˇдᵃѧжа́лˇ н'ᵗ-ᵘт'е́шнˇ рˇыда́т' ᵃ-свᵃјо́м зѧˇ-
полу́чномъ дру́гѣ.
пᵃѧу́ч'нˇм дру́г'ᵗ.

Турге́невъ.
тᵘрг'е̂́н'ᵗф.

11.

Клóнить къ лѣ́ни пóлдень жгу́чій,
кѧóн'ᵉт к=л'ếн'ᵘ пóѧд'ᵉн' жгу́ч'ᵉі̯,
кѧóн'ᵘт
За́меръ въ ли́стьяхъ ка́ждый зву́къ,
за́м'ᵉр в=л'и́с'т'і̯ᵊх ка́ждᵊі̯ зву́к,
ка́ждᵊі̯
Въ рóзѣ пы́шной и паху́чей,
в=рóз'ᵉ пы́шнᵊі̯ и=пᵃху́ч'ᵉі̯,
Нѣ́жась, спи́тъ блестя́щій жу́къ;
н'е́жᵊс, с'п'и́т бл'ᵉс'т'а́ш'ᵉі̯ жу́к;
бл'ᵉс'т'а́ш'ᵘі̯
А изъ ка́мней вытека́я,
а=ᵘс=ка́мн'ᵉі̯ вᵊт'ᵉка́і̯ᵊ,
Однозву́ченъ и грему́чъ,
ᵃднᵃзву́ч'ᵉн и=гр'ᵉму́ч',
Говори́тъ, не умолка́я,
гᵊвᵃр'и́т, н'ᵉ-ᵘмᵃѧка́і̯ᵊ,
И поётъ нагóрный клю́чъ . . .
и пᵃјóт нᵃгóрнᵊі̯ кл'уч'.
нᵃгóрнᵊі̯

Алексѣ́й Толстóй.
ал'ᵉкс'ếі̯ тᵃѧстóі̯.

---

12. Пи́ръ у Верхóвнаго существа́.

п'и́р ᵘ=в'ᵉр'хóвнᵊвᵊ сᵘш'ᵉства́.
в'ᵉрхóвнᵊвᵊ

Одна́жды, Верхóвное существó взду́мало зада́ть вели́кій
ᵃдна́ждᵊ, в'ᵉр'хóвнᵊі̯ᵊ сᵘш'ᵉствó взду́мᵊѧᵊ зᵃда́т' в'ᵉл'и́кᵊі̯
[в'ᵉрхóвнᵊі̯ᵉ] *[в'ᵉл'и́кᵊі̯]*
пи́ръ въ свои́хъ лазóревыхъ чертóгахъ.
п'и́р ф=свᵃи́х ѧᵃзóр'ᵉвᵊх ч'ᵉртóгᵊх.

Всѣ́ добродѣ́тели бы́ли=имъ пóзваны въ гóсти. Однѣ́ добро-
фс'е́ дᵊбрᵃд'ếт'ᵉл'ᵘ бы́л'ᵘ=і̯им пóзвᵊнᵊ в=гóс'т'ᵘ. ᵃдни́[1] *дᵊбрᵃ-*

---

[1] § 91, дод.

дѣтели . . . мужчи́нъ о́нъ не приглаша́лъ . . . однѣхъ=только да́мъ.
д'ѐт'ᵗл'ᵘ . . . мᵘш'и́н о́н н'ᵗ=пр'ᵘгѧᵃша́ѧ . . . ᵃдн͡'и́х=тол'кᵇ да́м.

Собрало́сь=ихъ о́чень мно́го — вели́кихъ и ма́лыхъ. Ма́лыя до-
сᵇбрᵃѧо́с=i̯их о́ч'ᵗн' мно́гᵇ — в'ᵉл'и́к'ᵘх и=ма́ѧᵇᵘх. ма́ѧᵇᵘи дᵇ-
бродѣтели бы́ли прія́тнѣе и любе́знѣе вели́кихъ; но всѣ ка-
брᵃд'ѐт'ᵗл'ᵘ бы́л'ᵘ пр'ᵘjа́т͡н'ᵗi̯ᵇ и=л'ᵘб'ѐз'н'ᵗi̯ᵇ в'ᵉл'и́к'ᵘх; но=фс'е́ кᵃ-
[пр'ᵘjа́т͡н'ᵗi̯ᵗ и=л'ᵘб'ѐз'н'ᵗi̯ᵗ]
за́лись дово́льными — и вѣ́жливо разгова́ривали между=собо́ю, какъ
за́л'ᵘс дᵃво́л'нᵇᵘм'ᵘ — и=в'е́жл'ᵘвᵇ рᵇзгᵃва́р'ᵘвᵇл'ᵘ междᵘ=сᵃбо́i̯ᵘ, как-
прили́чествуетъ бли́зкимъ ро́дственникамъ и знако́мымъ.
пр'ᵘл'и́ч'ᵗствᵘi̯ᵗт бл'и́ск'ᵘм ро́ц'т'в'ᵗн̲'ᵘкᵇм и=знᵃко́мᵇᵘм.

По во́тъ, Верхо́вное существо́ замѣ́тило двýхъ прекра́с-
но=во́т, в'ᵉр'хо́внᵇi̯ᵇ сᵘш̲'ᵉство́ зᵃм'ѐт'ᵘѧᵇ двýх пр'ᵉкра́с-
[в'ᵉрхо́внᵇi̯ᵗ]
ныхъ да́мъ, кото́рыя, каза́лось, во́все не́=были знако́мы другъ=
нᵇᵘγ‿да́м, кᵃто́рᵇᵘи, кᵃза́ѧᵇс, во́фс'ᵗ н'е́=бᵇᵘл'ᵘ знᵃко́мᵇᵘ друг=
съ=дру́жкой.
з=дру́шкᵇi̯.

Хозя́инъ взя́лъ за́=руку одну́ изъ этихъ=да́мъ и подвёлъ=её
хᵃз'а́ᵘн вз'а́ѧ за́=рᵘкᵘ ᵃдну́ ᵘз=ѐт'ᵘγ=да́м и=пᵃд'в'о́ѧ=i̯ᵉi̯о
къ друго́й.
г=дрᵘго́i̯.

«Благодѣтельность!» — сказа́лъ=онъ, указа́въ на пе́рвую.
„бѧᵇγᵃд'ѐт'ᵗл'нᵇс'т'!“ — скᵃза́ѧ=он, ᵘкᵃза́ф нᵃ=п'е́рвᵘi̯ᵘ.
„бѧᵇгᵃд'ѐт'ᵗл'нᵇс'т'!“
«Благода́рность!» — прибавилъ=онъ, указа́въ на втору́ю.
„бѧᵇγᵃда́рнᵇс'т'!“ — пр'ᵘба́в'ᵘѧ=он, ᵘкᵃза́ф нᵇ=фтᵃру́i̯ᵘ.
„бѧᵇгᵃда́рнᵇс'т'!“

О́бѣ добродѣтели несказа́нно удиви́лись: съ тѣхъ по́ръ, какъ
о́б'ᵗ дᵇбрᵃд'ѐт'ᵗл'ᵘ н'ᵗскᵃза́н̲ᵇ ᵘд'ᵘв'и́л'ᵘс: с'=т'ех=по́р=кᵇк[1]
свѣтъ стоя́лъ — а стоя́лъ=онъ давно́ — онѣ встрѣча́лись
с'в'е́т стᵃjа́ѧ — а=стᵃjа́ѧ=он дᵃвно́ — ᵃн'и́ фстр'ᵉч'а́л'ᵘс
въ пе́рвый ра́зъ.
ф'=п'е́рвᵇi̯ ра́с.
ф'=п'е́рвᵇᵘi̯

Турге́невъ.
тᵘрг'ѐн'ᵗф.

---

[1] § 56, з, в.

13. * * *

Гроза́ прошла́. Ещѐ-куря́сь, лежа́лъ
гр^{а}за́ пр^{а}шѧа́. і̯^{е}ш̱'ѐ-к^{у}р'а́с, л'^{е}жа́ѧ
Высо́кій ду́бъ, перу́нами сражённый,
в^{ы}со́к^{ъ}і̯ ду́п, п'^{е}ру́н^{ъ}м'^{и} ср^{а}жо́н̱^{ъ}і̯,
в^{ы}со́к^{ы}і̯ ср^{а}жо́н̱^{ы}і̯,
И си́зый ды́мъ съ вѣтве́й его́ бѣжа́лъ
и-с'и́з^{ъ}і̯ ды́м с'-в'^{е}т'в'е̂і̯ і̯^{е}во́ б'^{е}жа́ѧ
с'и́з^{ы}і̯
По зе́лени, грозо́ю освѣжённой;
п^{а}-з'е̂л'^{ъ}н'^{и}, гр^{а}зо́і̯^{у} ^{а}с'в'^{е}жо́н̱^{ъ}і̯.

А ужъ давно́ звучнѣ́е и полнѣ́й
а уж-д^{а}вно́ зв^{у}ч'н'е̂і̯^{ъ} и п^{а}ѧн'е̂і̯
[зв^{у}ч'н'е̂і̯^{ъ}]
Перна́тыхъ пѣ́снь по ро́щѣ раздала́ся,
п'^{е}рна́т^{ы}х п'е̂с'н' п^{а}-ро́ш̱'^{ъ} р^{ъ}зд^{а}ѧа́с^{ъ},
И ра́дуга концо́мъ дуги́ свое́й
и ра́д^{у}г^{ъ} к^{а}нцо́м д^{у}г'и́ св^{а}і̯е̂і̯
Въ зелёныя верши́ны уперла́ся.
в-з'^{е}л'о́н^{ыи} в'^{е}ршы́н^{ы} ^{у}п'^{е}рѧа́с^{ъ}.

Тю́тчевъ.
т'у́ч̱'^{ъ}ф.

---

14. Воробе́й.
в^{ъ}р^{а}б'е̂і̯.

Я́ возвраща́лся съ охо́ты и шёлъ по алле́ѣ са́да. Соба́ка бѣ-
ја́ в^{ъ}звр^{а}ш̱'а́ѧ̯с^{ъ} с-^{а}хо́т^{ы} и шо́ѧ п^{ъ}-^{а}л'е̂і̯^{ъ} са́д^{ъ}. с^{а}ба́к^{ъ} б'^{е}-
жа́ла впереди́ меня́.
жа́ѧ^{ъ} ф'п'^{ъ}р'^{е}д'и́ м'^{е}н'а́.

Вдру́гъ она́ уменьши́ла свои́ шаги́ и начала́ кра́сться, какъ
вдру́к ^{а}на́ ^{у}м'^{е}н'шы́ѧ^{ъ} св^{а}и́ ш^{а}г'и́ и н^{ъ}ч'^{е}ѧа́ кра́сц^{ъ}, каг-
бы зачу́явъ передъ-собо́ю ди́чь.
б^{ы}-з^{а}ч'у́і̯^{ъ}ф п'^{ъ}р'^{ъ}т-с^{а}бо́і̯^{у} д'и́ч'.

Я́ гля́нулъ вдоль алле́и и увида́лъ молодо́го воробья́, съ жел-
ја гл'а́ну͡ѧ вдол'=а͡л'е́и и=ув'и̯да́ѧ м'ъѧ͡а͡до́въ вър͡а͡б'ја з=ж'ъѧ-
тизно́й о́коло кло́ва и пу́хомъ на голове́. Онъ упа́лъ изъ гне́зда
тизно́ї о́къѧъ кл'у́въ и=пу́хъм нъ=гъѧ͡а͡в'е́. онъупа́ѧ
(ве́теръ си́льно кача́лъ берёзы алле́и) и сиде́лъ неподви́жно, без-
и=з=гн'ъзда́ (в'е́т'ър с'и́л'нъ к͡а͡ч'а́ѧ б'ър'о́зы а͡л'е́и) и=с'и̯д'е́ѧ н'ъп͡а͡д'в'и́жнъ, б'ъс-
по́мощно растопы́ривъ едва́ проростави́шія кры́лышки.
по́мъщ'нъ р͡ъс͡т͡а͡пы́р'и̯ф ї̯ъдва́ прър͡а͡ста́фшы̆и кры̆ѧы̆шк'и̯.

Мой соба́ка ме́дленно приближа́лась къ нему́, какъ вдру́гъ,
м͡а͡ја с͡а͡ба́къ м'е́д͡л'ъ͡н̲ъ пр'и̯бл'и̯жа́ѧъс=к=н'ъму́, как=вдру́к,
сорва́вшись съ бли́зкаго де́рева, ста́рый черногру́дый воробе́й ка́м-
сърва́фшы̆с з=бл'и́скъв͡ъ д'е́р'ъв͡ъ, ста́ры̆ї ч'ърн͡а͡гру́ды̆ї вър͡а͡б'е́ї ка́м-
ста́рь̆и ї ч'ърн͡а͡гру́дь̆и
немъ упа́лъ передъ са́мой ей мо́рдой — и весь взъеро́шенный, ис-
н'ъм упа́ѧ п'ър'ътса́мы̆ї ї̯ъјомо́рды̆ї — и=в'е́с' вз'ї̯ъро́шъ͡н̲ы̆ї, и̯с-
вз'ї̯ъро́шъ͡н̲ы̆и, и̯с-
кажённый, съ отча́яннымъ и жа́лкимъ пи́скомъ пры́гнулъ раза́ два́
къжо́н̲ы̆ї, с=ъч̲а́ї̯ъ͡н̲ы̆м и=жа́ѧк'и̯м п'и́скъм пры̆гну͡ѧ ра́зъ два́
къжо́н̲ы̆и,
въ направле́нiи зуба́стой, раскры́той па́сти.
в=нъпр͡а͡вл'е́н'и̯и зубаст͡ы̆ї, р͡а͡скры́т͡ы̆ї па́с'т'и̯.

Онъ ки́нулся спаса́ть, онъ заслони́лъ собо́ю свое́ дѣтище...
о́н к'и́ну͡ѧс͡ъ сп͡а͡са́т', о́н зъс͡ъѧ͡а͡н'и́ѧ с͡а͡бо́ї̯у св͡а͡ја д'е́т'и̯ш'ъ...
но всё=его́ ма́ленькое те́ло трепета́ло отъ у́жаса, голосо́къ оди-
но=фс'о́=ї̯ъво ма́л'ън'къ͡ї̯ъ т'е́ѧъ тр'ъп'ъта́ѧъ а͡т=у́ж͡ъс͡ъ, гъѧ͡а͡со́к а͡д'и̯-
[ма́л'ън'къ͡ї̯ъ]
ча́лъ и охри́пъ, о́нъ замира́лъ, о́нъ же́ртвовалъ собо́ю!
ч'а́ѧ и=а͡хр'и́п, о́н зъм'и̯ра́ѧ, о́н жэ́ртвъв͡ъва с͡а͡бо́ї̯у.

Каки́мъ грома́днымъ чудо́вищемъ должна́ была́ ему́ каза́ться
к͡а͡к'и́м гр͡а͡ма́дн͡ы̆м ч'удо́в'и̯щ'ъм д͡а͡ѧжна́=бы̆ѧа ї̯ъму́=к͡а͡за́ц͡ъ
соба́ка! И, всё-таки, онъ не мо́гъ усиде́ть на своёй=высо́кой, без-
с͡а͡ба́к͡ъ! и=фс'о́=т͡ък'и̯, он=н'ъ=мо́к ус'и̯д'е́т' н͡ъ=св͡а͡ї̯ъ=вы̆со́к͡ы̆ї, б'ъз-
опа́сной ве́тке... Си́ла, сильне́е его́=во́ли, сбро́сила=его́ отту́да.
͡а͡па́сн͡ы̆ї в'е́тк'ъ... с'и́ѧъ, с'и̯л'н'е́ї̯ъ ї̯ъво=во́л'и̯, збро́с'и̯ѧ͡ъ=ї̯ъ во а͡т͡у́д͡ъ.
[с'и̯л'н'е́ї̯ъ]

Мо́й Трезо́ръ останови́лся, попя́тился... Ви́дно, и о́нъ при-
мо́і̯ тр'ᵉзо́р ᵃстᵇнᵃв'и́ѧсᵇ, пᵃп'а́т'ᵘѧсᵇ... в'и́днᵇ, и=о́н пр'ᵘ-
зна́лъ эту=си́лу.
зна́ѧ етᵘ=с'и́ѧᵘ.

Я́ поспѣши́лъ отозва́ть смущённаго пса́ — и удали́лся,
ја́ пᵇс'п'ᵉшы́ѧ ᵃтᵃзва́т' смᵘш̲'о́н̲ᵇвᵇ пса́ — и=ᵘдᵃл'и́ѧсᵇ,
благоговѣ́я.
бѧᵇγᵇгᵃв'е̂і̯ᵇ.
бѧᵇгᵇгᵃв'е̂і̯ᵇ.

Да́; не смѣ́йтесь. Я́ благоговѣ́лъ передъ=то́й ма́ленькой, геро-
да́; н'ᵉ=с'м'е̂і̯т'ᵉс. ја́ бѧᵇγᵇгᵃв'е́ѧ п'ᵉр'ᵉт̲о́і̯ ма́л'ᵉн'кᵇі̯, г'ᵉрᵃ-
бѧᵇгᵇгᵃв'е́ѧ
и́ческой пти́цей, передъ=любо́внымъ ей поры́вомъ.
и́ч'ᵉскᵇі̯ пт'и́цᵇі̯, п'ᵉр'ᵉд'=л'ᵘбо́внᵘм і̯ᵉјо́ пᵃры́вᵇм.

Любо́вь, ду́малъ=я, сильнѣ́е сме́рти и стра́ха сме́рти. —
л'ᵘбо́ф', ду́мᵇѧ=і̯а, с'ᵘл'н'е̂і̯ᵇ с'м'е̂р'т'ᵘ и=стра́хᵇ с'м'е̂р'т'ᵘ. —
[с'ᵘл'н'е̂і̯ᵉ]
То́лько е́ю, то́лько любо́вью де́ржится и дви́жется жи́знь.
то́л'кᵇ је̂јᵘ, то́л'кᵇ л'ᵘбо́в'і̯ᵘ д'е́ржᵉц̲ᵇ и=д'в'и́жᵉц̲ᵇ жы́з'н'.
д'е́ржᵘц̲ᵇ

Турге́невъ.
тᵘрг'е̂н'ᵉф.

15.

Тёплымъ вѣ́тромъ потяну́ло.
т'о́пѧᵘм в'е́трᵇм пᵇт'ᵉну́ѧᵇ
Смо́лкъ далёкій гу́лъ.
смо́ѧк дᵃл'о́кᵇі̯ гу́ѧ.
дᵃл'о́кᵘі̯
По́ле ту́склое усну́ло,
по́л'ᵇ ту́скѧᵇі̯ᵇ ᵘсну́ѧᵇ,
[ту́скѧᵇі̯ᵉ]
Гуртовщи́къ усну́лъ.
гᵘртᵃфш̲'и́к ᵘсну́ѧ.

Въ загоро́дкѣ улегли́ся
в=зᵇгᵃро́тк'ᵉ ᵘл'ᵉгл'и́сᵇ
И жую́тъ волы́.
и=жᵘју́т вᵃѧы́.

Звѣ́зды чи́стыя зажгли́ся
з'в'е́здᵘ ч'и́стᵘᵘ зᵃжгл'и́сᵇ

По навѣ́су мглы́.
пᵇ=нᵃв'е́сᵘ мгѧы́.

Тóлько вы́ше=всё всплыва́етъ
тóл'къ вы́шᵗ=фс'о фспѧ̑ᵇва́і̯ᵗт
Мѣ́сяцъ золотóй,
м'ѐ́с'ᵗц зъѧ̑ᵃтóі̯,

Тóлько ста́до обѣга́етъ
тóл'къ ста́дъ ᵃб'ᵉга́і̯ᵗт
Пёсъ сторожевóй.
п'óс стъръжᵉвóі̯.

Рѣ́дко-рѣ́дко кочева́я
р'éткъ=р'éткъ къч'ᵉва́і̯ъ
Ту́чка брóситъ тѣ́нь.
ту́ч'къ брóс'ᵗт т'ѐ́н'.
брóс'ᵘт
Неподви́жная, нѣма́я,
н'ᵗпᵃд'в'и́жнъі̯ъ, н'ᵉма́і̯ъ,
Нóчь свѣтла́, какъ дéнь.
нóч' с'в'ᵉтѧ́а, къг=д'ѐ́н'.

Фéтъ.
ф'éт.

ДОДАЦИ.

1. Примери из песникâ узети су из новијих издања њихо- **203.**
вих скупљених списа (ако је где употребљено старије, прво, издање, то је у тексту нарочито истакнуто):

I. *Пушкин*[1]: 1. а) «Сочине́нія А. С. Пу́шкина», подъ реда́кціею и съ объясни́тельными примѣча́ніями П. О. Моро́зова, то́м[ы] (скраћено пише се: т.) I—VII, изда́ніе Литерату́рнаго фо́нда, С.-Петербу́ргъ (скраћено пише се: Спб.) 1887. || б) «Сочине́нія и пи́сьма А. С. Пу́шкина». Крити́чески прове́ренное и допо́лненное по ру́кописямъ изда́ніе, съ біографи́ческимъ о́черкомъ, вступи́тельными статья́ми, объясни́тельными примѣча́ніями и худо́жественными прило́же́ніями, подъ реда́кціей П. О. Моро́зова, т. I—VIII, книгоизда́тельское Т-во (т. ј. това́рищество) «Просвѣще́ніе», Спб. 1903—1906.

2. «Сочине́нія Пу́шкина», изда́ніе Импера́торской Акаде́міи Нау́къ, т. I—IV, Спб. 1899—1916 (издање није завршено).

3. «Сочине́нія А. С. Пу́шкина», реда́кція П. А. Ефре́мова, т. I—VIII, изда́ніе А. С. Сувори́на, Спб. 1903—1905.

4. «Пу́шкинъ», реда́кція С. А. Ве́нгерова, т. I—VI, изда́ніе Брокга́узъ-Ефро́на, Спб. 1907—1915.

II. *Грибоједов:* «По́лное собра́ніе сочине́ній А. С. Грибое́дова», то́мъ I подъ реда́кціей и съ примѣча́ніями Н. К. Пикса́нова и И. А. Шля́пкина, Спб. 1911; то́мъ II подъ реда́кціей и съ примѣча́ніями Н. К. Пикса́нова, Спб. 1913 (у збирци: Академи́ческая Библіо́тека Ру́сскихъ Писа́телей, књ. 7 и 8; биће још једна књига).

III. *Љермонтов:* 1. «Сочине́нія М. Ю. Ле́рмонтова», подъ реда́кціею П. А. Висковáтова, т. I—VI, изда́ніе В. Ѳ. Ри́хтера, Москва́ (скраћено пише се: М.) 1889—1891.

2. «По́лное собра́ніе сочине́ній М. Ю. Ле́рмонтова», подъ реда́кціей и съ примѣча́ніями проф. Д. И. Абрамо́вича, т. I—V, Спб. 1910—1913 (у збирци: Академи́ческая Библіо́тека Ру́сскихъ Писа́телей, кн. 2—6).

IV. *Тјутчев:* Ѳ. И. Тю́тчевъ: «По́лное собра́ніе сочине́ній». Съ кри́тико-біографи́ческимъ о́черкомъ В. Я. Брю́сова, библіографи́ческимъ указа́телемъ, примѣча́ніями, варіа́нтами, факсими́ле и портре́томъ.

---

[1] Писци су поређани онако као што долазе у даљем расправљању.

Изда́ніе шесто́е, испра́вленное и допо́лненное. Реда́кція П. А. Быко́ва. Изда́ніе Т-ва А. Ф. Ма́ркъ, Спб. (без означене године).

V. *Некрасов:* «По́лное собра́ніе стихотворе́ній Н. А. Некра́сова», I—II, 10-е изда́ніе, Спб. 1909 (Типогра́фія А. С. Сувори́на).

VI. *гроф Алексије Толстој:* 1. «По́лное собра́ніе стихотворе́ній гр. (т. ј. гра́фа) А. К. Толсто́го», I—II, изда́ніе М. М. Стасюле́вича, Спб. 1898 (скраћено бележимо: Стих.).

2. «По́лное собра́ніе сочине́ній гр. А. К. Толсто́го», т. I—IV, изда́ніе А. Ф. Ма́ркса, Спб. 1907—1908.

VII. *Фет:* «По́лное собра́ніе стихотворе́ній А. А. Фе́та», подъ реда́кціею Б. В. Никóльскаго, второ́е изда́ніе (Т-ва А. Ф. Ма́ркъ), т. I—III, Спб. 1910.

VIII. *Полонски:* «По́лное собра́ніе стихотворе́ній Я. П. Полóнскаго», т. I—V, изда́ніе А. Ф. Ма́ркса, Спб. 1896.

IX. *Брјусов*: Вале́рій Брю́совъ: «По́лное собра́ніе сочине́ній и перево́довъ»: а) Стихотворе́нія, т. I—IV, Спб. 1913 и 1914; б) Францу́зскіе ли́рики XIX ве́ка, т. XXI, Спб. 1913 (изда́тельство «Си́ринъ»)[1].

2. При исписивању примера́ главна пажња скренута је на оно што је искључиви предмет даљег расправљања: на слик, у колико се он слаже или не слаже с књижевним изговором. Да би се уштедело место, осим слика често није из стиха ништа више спомснуто. Тамо пак где је, из буди којих разлога, друкчије поступљено, стих је обично скраћиван. Ово скраћивање није могло бити увек изведено у сагласности с метром.

3. Музејски аутограф Грибоједовљеве комедије «Го́ре отъ ума́[2]» који се често спомиње у даљем разлагању, писан је скоро сав песниковом руком и управо је једна од неколиких прерада тог славног дела. Он је из 1823—24 год., и добио је име према московском Историском Музеју, у ком се чува и који га је први пут и издао у трећој књизи описа својих споменика, којом се и ми служимо (Импера́торскій Росси́йскій Истори́ческій Музе́й и́мени импе-

[1] Примери из Жуковског и ретки примери из А. Мајкова узети су из осмог издања њихових скупљених списа: а) «Сочине́нія В. А. Жукóвскаго», подъ реда́кціей П. А. Ефре́мова, I—VI, изда́ніе книгопрода́вца Глазупóва, Спб. 1885; б) «По́лное собра́ніе сочине́ній А. Н. Ма́йкова», I—IV, изда́ніе Т-ва А. Ф. Ма́ркъ, Спб. (без означене године).

[2] = Јад због многе памети.

ра́тора Алекса́ндра III. Описа́ніе па́мятниковъ. Вы́пускъ III. Ру́копись коме́діи А. С. Грибоѣ́дова «Го́ре отъ ума́», Москва́ 1903). Текст овог узоритог издања, које је приредио за штампу и пропратио приступом и напоменама В. Јакушкин, унесен је, као варијант, и у академиско издање скупљених списа песникових (види горе), књ. II, стр. 103—208.

а) Додатак ненаглашеним самогласницима.

I. о и а = ъ.

Изговором ненаглашеног *о* и *а* као ъ (§ 36) тумаче се у песника̂ оваки сликови: **204.**

у *Пушкина:* 1. Мо́шка *(мо́шкъ)* мушица — око́шко *(ᵃко́шкъ)* прозор. || 2. Ра́но *(ра́нъ)* ра̏но — Діа́на *(д'ᵘа́нъ)* — рома́на *(рᵃма́нъ)* романа. || 3. Это *(е́тъ)* ово — отвѣ́та *(ᵃт'в'е́тъ)* одговора. || 4. Дѣ́ло *(д'е́ѧъ)* ствар — поблѣднѣ́ла *(пъбл'ᵉдн'е́ѧъ)* побледела је. || 5. Ца́рь вели́тъ свои́мъ боя́рамъ *(ца́р' в'ᵉл'и́т свᵃи́м бᵃја́ръм)* цар наређује својим бољарима — вре́мени не тра́тить да́ромъ *(вр'е̂м'ᵗн'ᵘ н'ᵉ-тра́т'ᵘт' да́ръм)* да не губе узалуд време. || 6. Ка́пать *(ка́път')* капати — ла́поть *(ѧ́път')* опанак од лика. || 7. Немно́жко *(н'ᵉмно́шкъ)* мало — ма́ленькая но́жка *(ма́л'ᵗн'къі̯ъ но́шкъ)* мала нога. || 8. Увы́! веста́лка *(ᵘвы́! в'ᵉста́ѧкъ)* авај, моја весталко — тебя́ мнѣ жа́лко *(т'ᵉб'а́ мн'е жа́ѧкъ)* жао ми те је. || 9. Послу́шна *(пᵃсѧу́шнъ)* послушна — равноду́шно *(ръвнᵃду́шнъ)* равнодушно. || 10. Награ́да *(нᵃгра́дъ)* награда — мнѣ лу́чшаго не на́до *(мн'е ѧу́ч̯'ᵗвъ н'ᵉна́дъ)* не тражим ништа боље. || 11. Необозри́ма *(н'ᵗ-ᵃбᵃзр'и́мъ)* непрегледна (даљина) — невозврати́мо *(н'ᵗвъзврᵃт'и́мъ)* у неповрат. || 12. Прово́рно *(прᵃво́рнъ)* вешто — поко́рна *(пᵃко́рнъ)* покорна. || 13. Злодѣ́йство *(зѧᵃд'е̂і̯ствъ)* зликоваштво — чародѣ́йства *(ч'ᵗрᵃд'е̂і̯ствъ)* чаралаштва. || 14. Вашъ дя́дя по́варъ *(ваш д'а́д'ъ по́вър)* ујак вам је кувар — тако́въ объ ва́съ наро́дный го́воръ *(тᵃко́ф ᵃб-ва́с нᵃро́днъі̯ го́вър)* тако свет о вама говори. || 15. Ра́но *(ра́нъ)* рано — Татья́на *(тᵃт'ја́нъ)* Татјана. || 16. Мнѣ не на́до *(мн'е н'ᵉна́дъ)* не треба ми — Шехераза́да *(шᵗх'ᵗрᵃза́дъ)* Шехеразада[1] — отра́да *(ᵃтра́дъ)* радост, и т. д.

---

[1] Збирка аранских прича, позната под именом «Хиљаду и једна ноћ».

у *Грибоједова*: 1. Ра́но *(ран^{ъ})* рӓно — нѣ́тъ обма́на *(н'ет ^{а}бман^{ъ})* нема преваре. || 2. А я́ пода́вно [не зна́лъ] *(а йа̀ п^{а}да́вн^{ъ})* ни ја (нисам знао) — ка́къ вамъ дово́дится Наста́сья Никола́вна *(ка́к вам д^{а}во́д'^{ь}ц^{ъ} н^{а}ста́с'і̯^{ъ} н'^{ы}к^{а}ла́вн^{ъ})?* шта вам је Настасија Николајевна? || 3. Хоть съ пе́реди, хоть съ ты́ла *(х^{ъ}т'^{ъ}с'^{ъ}п'ёр'^{ь}д'^{ы}, х^{ъ}т'^{ъ}с^{ъ}ты́^{ы}л^{ъ})* у прса или у леђа (нек дува ветар) — сла́вное тогда́ житьё-то бы́ло *(сла́вн^{ъ}і̯^{ъ} т^{а}гда́ ж^{ы}т'йо̀^{ъ}т^{ъ} бы́л^{ъ})* диван је онда био живот. || 4. Танцова́ла *(т^{ъ}нц^{а}ва́л^{ъ})* играла је — ма́ло *(ма́л^{ъ})* мало. || 5. По разска́замъ *(п^{ъ}р^{а}ска́з^{ъ}м)* по чувењу — ра́зомъ *(ра́з^{ъ}м)* заједно. || 6. Э́дакъ *(э́д^{ъ}к)* тако — напосле́докъ *(н^{ъ}п^{а}с'л'э́д^{ъ}к)* најзад. || 7. Сто́ челове́къ къ услу́гамъ [его́] *(сто́ ч'^{ь}л^{а}в'э́к к^{ъ}усла́ў^{ъ}м)* стотина младих стоји му на услузи — ѣзжа́лъ-то ве́чно цу́гомъ *(йе̯ж'а́л^{ъ} т^{ъ} в'ёч'н^{ъ} цу́г^{ъ}м)* возио се увек на коњима, упрегнутим два по два (види речник). || 8. Не на́до *(н'е^{ъ}на́д^{ъ})* не треба — безъ наря́да *(б'^{ь}з^{ъ}н^{а}р'а́д^{ъ})* у простом оделу. || 9. Счастли́ва [я бу́ду] *(ш̯'ес'л'и́в^{ъ})* биће срећна — что́ за ди́во *(што́ з^{а}^{ъ}д'и́в^{ъ})!* шта ли је то! || 10. Сно́ва *(сно́в^{ъ})* опет — сло́во *(сло́в^{ъ})* реч. || 11. Письмо́ я утаю́ до сро́ка *(п'^{ы}с'мо́ йа у т^{а}йу́ д^{а}^{ъ}сро́к^{ъ})* сакрићу писмо на неко време — а́хъ! какъ жесто́ко *(а́х! как ж^{е}сто́к^{ъ})!* то је свирепо! || 12. Бли́до *(бл'у́д^{ъ})* јело — оста́ться здѣсь поку́да *(а^{ъ}ста́н'с^{ъ} з'д'ёс' п^{а}ку́д^{ъ})* остани мало код нас. || 13. Вамъ слы́шать не случа́лось *(вам сл^{ы}ш^{ъ}т' н'^{ь}^{ъ}с^{а}ў'ч'а́л^{ъ}с)?* зар нисте чули? — объ то́мъ, что къ Ла́довой, графи́нѣ, я попа́лась *(а^{п}^{ъ}то́м, ш^{ъ}т^{ъ} к^{ъ}ла́д^{ъ}в^{ы}і̯, гр^{а}ф'ин'^{ь}, йа п^{а}па́л^{ъ}с)* да је грофица Ладова узела да ме васпита. || 14. Что́-то *(што́-т^{ъ})* нешто — ей почему́ забо́та *(іёі̯ п^{ъ}ч'^{е}му́ з^{а}бо́т^{ъ})?* шта она о том води бригу? и т. д.

у *Љермонтова*: 1. Велика́на *(в'^{ь}л'^{ы}ка́н^{ъ})* дива — ра́но *(ран^{ъ})* рӓно. || 2. Лопа́та *(л^{а}па́т^{ъ})* лопата — зла́то *(злат^{ъ})* злато. || 3. Восто́ка *(в^{а}сто́к^{ъ})* Истока — глубо́ко *(глубо́к^{ъ})* дубоко. || 4. Ту́го *(ту́г^{ъ})* јако — дру́га *(дру́г^{ъ})* пријатеља (мог). || 5. Немно́жко *(н'^{е}мно́шк^{ъ})* мало — но́жка *(но́шк^{ъ})* мала нога. || 6. Взо́ра *(взо́р^{ъ})* пӧгле́да — ско́ро *(ско́р^{ъ})* брзо. || 7. Ши́бко *(ш^{ы}пк^{ъ})* брзо — ули́бка *(у^{л}^{ы}пк^{ъ})* осмејак. || 8. Рождён былъ хва́томъ *(р^{а}ж'о́н бы^{л} хва́т^{ъ}м)* родио се као јунак — оте́цъ солда́тамъ *(а^{т}е́ц с^{а}лда́т^{ъ}м)* отац војницима (био је) — сражён була́томъ *(ср^{а}жо́н бу^{л}а́т^{ъ}м)* посечен сабљом (види речник). || 9. Нере́дко *(н'^{е}р'ётк^{ъ})* често — кокéтка *(к^{а}к'ётк^{ъ})* кокета. || 10. Ло́вко *(ло́фк^{ъ})* окретно — голо́вка *(г^{а}ло́фк^{ъ})* глава. || 11. По да́льнимъ сво́дамъ *(п^{а}^{ъ}да́л'н^{ы}м сво́д^{ъ}м)* по далеком небу — мимохо́домъ *(м'^{и}м^{а}хо́д^{ъ}м)* успут. || 12. Безъ покро́ва *(б'^{ь}с^{ъ}п^{а}кро́в^{ъ})* голо — не но́во *(н'^{е}^{ъ}но́в^{ъ})* није ново. ||

13. Проро́камъ *(пра́ро́към)* пророцима — оста́нется уро́комъ *(аста́н'ъцъ уро́към)* послужиће као пример. || 14. Ду́ба *(ду́бъ)* храста — гру́бо *(гру́бъ)* грубо. || 15. Наде́жда Петро́вна *(над'е́ждъ п'ѐтро́внъ)!* Надежда Петровна! — неро́вно *(н'ѐро́внъ)* неједнако. || 16. Отку́да *(аткýдъ)* откуд — чу́до *(ч'у́дъ)* чудо. || 17. Жи́знь такъ прекра́сна *(жы́з'н' так пр'ѐкра́снъ)* живот је тако диван — напра́сно, всё напра́сно *(напра́снъ, фс'о напра́снъ)!* узалуд, све је узалуд! || 18. Пока́ она́ [жи́знь] прекра́сна *(пака́ ана́ пр'ѐкра́снъ)* док је живот диван (драг је) — круго́мъ всё свѣ́тло, я́сно *(кругóм фс'о с'в'е́тѧъ, ја́снъ)* унаоколо све је сјајно, ведро. || 19. Смѣ́ло *(с'м'е́ѧъ)* смело — ты всегда́ умѣ́ла *(ты фс'ѐγда́ ум'е́ѧъ)* увек си знала (говорити истину). || 20. Остава́лась *(аставáѧъс)* била је (збуњена) — ему́ каза́лось *(і̯ѐму́ казáѧъс)* чинило му се, и т. д.

у *Тјутчева*: 1. Хотѣ́ла *(хат'е́ѧъ)* хтела је — дѣ́ло *(д'е́ѧъ)* ствар. || 2. Лѣ́та *(л'е́тъ)* лета — э́то *(е́тъ)* ово — до разсвѣ́та *(дъ-рас̯'в'е́тъ)* до свануħа. || 3. Угрю́мо *(угр'у́мъ)* суморно — ду́ма *(ду́мъ)* мисао. || 4. На ло́по *(на-ѧо́нъ)* у крило — Аполло́на *(апа-ѧо́нъ)* Аполона. || 5. Бы́стро *(бы́стръ)* брзо — маги́стра *(маг'и́стръ)* магистра. || 6. Незри́мо *(н'ѐзр'и́мъ)* невидљиво — Ри́ма *(р'и́мъ)* Рима. || 7. Бы́ло *(бы́ѧъ)* било — полюби́ла *(пъл'уб'и́ѧъ)* заволела. || 8. Но́чь блиста́ла *(но́ч' бл'ѝста́ѧъ)* ноħ се сијала — не́бо трепета́ло *(н'е́бъ тр'ѣп'ѐта́ѧъ)* небо је треперило. || 9. Клу́бы ды́ма *(кѧу́бы ды́мъ)* колутови дима — идётъ ми́мо *(ѝд'о́т м'и́мъ)* пролази. || 10. Нѣ́манъ *(н'е́мън)* Њеман (река[1]) — де́монъ *(д'е́мън)* демон. || 11. Въ спо́рахъ *(ф-спо́ръх)* у препиркама — шо́рохъ *(шо́ръх)* шушањ. || 12. Взо́рамъ *(взо́ръм)* погледима — метео́ромъ *(м'ѣт'ѐо́ръм)* метеором. || 13. Привѣ́тамъ *(пр'ѝв'е́тъм)* поздравима — свѣ́томъ *(с'в'е́тъм)* светлошħу. || 14. Веснѣ́ и го́ря ма́ло *(в'ѐс'н'е́ и го́р'ъ ма́ѧъ)* а пролеħе ни бриге — и лишь румя́нѣй ста́ла *(и л'иш рум'а́н'ѣі̯ ста́ѧъ)* и само поста још руменије. || 15. Горда́сь своéй побѣ́дой *(гар'д'а́с сваје̂і̯ паб'е́дъі̯)* поносећи се победом — спроси́ и свѣ́дай *(спрас'и́ и с'в'е́дъі̯)* запитај и дознај. || 16. Я́рко *(ја́ркъ)* сјајно — возду́шная воздви́глась а́рка *(вазду́шнъі̯ ваз'д'в'и́гѧъс а́ркъ)* издигла се ду́га. || 17. Альбо́ма *(ал'бо́мъ)* албума — знако́мо *(знако́мъ)* познато, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Сло́во *(сѧо́въ)* реч — сно́ва *(сно́въ)* опет. || 2. На ди́во *(на-д'и́въ)* за чудо — краси́ва *(крас'и́въ)* лепа. || 3. Рѣ́дко *(р'е́ткъ)* ретко — сосѣ́дка *(сас'е́ткъ)* сусетка. || 4. Прово́рно *(пра-во́рнъ)* вешто — зёрна *(з'о́рнъ)* зрна. || 5. Одѣ́та *(ад'е́тъ)* обучена

[1] утиче у Балтиско Море.

— лѣ́то *(л'е́т*^{ъ}*)* лето. || 6. Мѣсте́чка *(м'*^{ɛ}*с'т'е́ч'к*^{ъ}*)* места — слове́чко *(сл*^{а}*в'е́ч'к*^{ъ}*)* реч. || 7. Сла́ва *(сл*^{а}*в*^{ъ}*)* слава — лука́во *(л*^{у}*ка́в*^{ъ}*)* лукаво. || 8. Ры́ба *(ры́б*^{ъ}*)* риба — спаси́бо *(сп*^{а}*с'и́б*^{ъ}*)!* хвала! || 9. Дѣ́ва *(д'е́в*^{ъ}*)* девојка — вля́во *(вл'е́в*^{ъ}*)* на лево. || 10. Держи́те во́ра *(д'*^{ɛ}*ржы́т*^{ѣ} *во́р*^{ъ}*)!* држите лопова! — ско́ро *(ско́р*^{ъ}*)* брзо. || 11. У́хо *(у́х*^{ъ}*)* уво — твóрческаго ду́ха *(твóр'ч'*^{ѣ}*ск*^{ъ}*в*^{ъ} *ду́х*^{ъ}*)* творачког духа. || 12. Лѣ́то *(л'е́т*^{ъ}*)* лето — моне́та *(м*^{а}*н'е́т*^{ъ}*)* новац. || 13. Не на́до *(н'*^{ɛ}*:на́д*^{ъ}*)* не треба — отра́да *(*^{а}*тра́д*^{ъ}*)* радост. || 14. Пря́мо *(пр'а́м*^{ъ}*)* пра́во (иће) — я́ма *(ја́м*^{ъ}*)* јама. || 15. Моро́зомъ *(м*^{а}*ро́з*^{ъ}*м)* мразом — ро́замъ *(ро́з*^{ъ}*м)* ружама. || 16. Мане́ромъ *(м*^{а}*н'е́р*^{ъ}*м)* начином — землемѣ́рамъ *(з'*^{ѣ}*мл'*^{ɛ}*м'е́р*^{ъ}*м)* мерницима. || 17. Актри́самъ *(*^{а}*ктр'и́с*^{ъ}*м)* глумицама — бенефи́сомъ *(б'*^{ѣ}*н'*^{ɛ}*ф'и́с*^{ъ}*м)* корисницом (представом, приређеном глумцу или глумици у корист). || 18. Поля́ не о́раны *(п*^{а}*л'а́ н'*^{ɛ}*:о́р*^{ъ}*н*^{ы}*)* њиве нису узоране — бо́роны *(бо́р*^{ъ}*н*^{ы}*)* дрљаче. || 19. Уга́данъ *(*^{у}*га́д*^{ъ}*н)* одгонењут — ла́донъ *(ла́д*^{ъ}*н)* тамјан. || 20. Я го́ре мы́каю *(ја го́р'*^{ъ} *мы́к*^{ъ}*ја*^{у}*)* патим се — ва́шей кни́гою *(ва́ш*^{ъ}*і кн'и́г*^{ъ}*ја*^{у}*)* вашом књигом (непотпун слик: *-к-* и *-і-*). || 21. Бѣ́гомъ *(б'е́г*^{ъ}*м)* трком — телѣ́гамъ *(т'*^{ɛ}*л'е́г*^{ъ}*м)* колима. || 22. Лопа́тамъ *(л*^{а}*па́т*^{ъ}*м)* лопатама — зла́томъ *(зл*^{а}*а́т*^{ъ}*м)* златом. || 23. По доро́гамъ *(п*^{ъ}*:д*^{а}*ро́г*^{ъ}*м)* по путовима — подъ сто́гомъ *(п*^{а}*т:сто́г*^{ъ}*м)* под стогом. || 24. Ди́во вели́ко ли *(д'и́в*^{ъ} *в'*^{ɛ}*л'и́к*^{ъ}*:л'*^{ъ}*)!* чудна ми чуда! — захны́кали *(з*^{а}*хны́к*^{ъ}*л'*^{ъ}*)* закнескаше (деца). || 25. Далёко ли *(д*^{а}*л'о́к*^{ъ}*:л'*^{ъ}*)?* је ли далеко? — куропа́точки зако́кали *(кур*^{а}*па́т*^{ъ}*ч'к'*^{ъ} *з*^{а}*ко́к*^{ъ}*л'*^{ъ}*)* јаребице закокаше. || 26. Не нѣ́лося *(н'*^{ɛ}*:п'е́л*^{ъ}*с*^{ъ}*)* није (им) се певало — засинѣ́лася *(з*^{ъ}*с'*^{ъ}*н'е́л*^{ъ}*с*^{ъ}*)* заплавила се (роса). || 27. Нау́ма *(н*^{а}*у́м*^{ъ}*)* Наума — угрю́мо *(*^{у}*гр'у́м*^{ъ}*)* суморно. || 28. Къ алма́замъ *(к:*^{а}*ма́з*^{ъ}*м)* драго камење (пољуби) — ра́зомъ *(ра́з*^{ъ}*м)* на једанпут. || 29. По трущо́бамъ *(п*^{ъ}*:тр*^{у}*ще́б*^{ъ}*м)* по јамама — за гро́бомъ *(з*^{а}*:гро́б*^{ъ}*м)* за ковчегом. || 30. Сы́номъ *(сы́н*^{ъ}*м)* сином — картѝнамъ *(к*^{а}*р'т'и́н*^{ъ}*м)* сликама. || 31. Трево́гою *(тр'*^{ɛ}*во́г*^{ъ}*ја*^{у}*)* узнемиреношћу — не тро́гаю *(н'*^{ɛ}*:тро́г*^{ъ}*ја*^{у}*)* не зледим (ране). || 32. Аккура́тно *(*^{а}*кур*^{а}*а́тн*^{ъ}*)* тачно — пя́тна *(п'а́тн*^{ъ}*)* мрље. || 33. Я́дромъ *(ја́др*^{ъ}*м)* топовским мецима — теа́тромъ *(т'*^{ɛ}*а́тр*^{ъ}*м)* позориштем (непотпун слик: *-д-* и *-т-*), и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Бы́ло *(бы́л*^{ъ}*)* било је — опусти́ла *(*^{а}*пус'т'и́л*^{ъ}*)* оборила је (очи). || 2. Хлѣ́ба *(хл'е́б*^{ъ}*)* хлеба — не́бо *(н'е́б*^{ъ}*)* небо. || 3. Си́ла *(с'и́л*^{ъ}*)* снага — ми́ло *(м'и́л*^{ъ}*)* мило, пријатно. || 4. Случа́йно *(сл*^{у}*ч'а́і̯н*^{ъ}*)* случајно — та́йна *(та́і̯н*^{ъ}*)* тајна. || 5. Ста́ло *(ста́л*^{ъ}*)* стало — идеа́ла *(*^{и}*д'*^{ɛ}*а́л*^{ъ}*)* идеала. || 6. Донъ-Жуа́на *(дон:ж*^{у}*а́н*^{ъ}*)* Дон-Жуана — ра́но *(ра́н*^{ъ}*)* рано. || 7. Э́то *(е́т*^{ъ}*)* ово —

авторите́та *(ᵃфтᵡр'ᵡт'е́тᵡ)* ауторитета. || 8. Мнѣ стра́нно *(мн'естра́нᵡ)* за чудо ми је — донна-А́нна *(донᵡ·а́нᵡ)* дона (госпођа) Ана. || 9. Мно́го *(мно́гᵡ)* много — доро́га *(дᵃро́гᵡ)* пут. || 10. Ста́до *(ста́дᵡ)* стадо — отра́да *(ᵃтра́дᵡ)* радост. || 11. Упрёка *(упр'о́кᵡ)* укора — о́ко *(о́кᵡ)* око. || 12. Пройти́ поры́вомъ *(прᵃі̯т'и́ пᵃры́вᵡм)* проћи на мах (туга) — по ни́вамъ *(пᵃ·н'и́вᵡм)* по њивама. || 13. Разгово́рамъ *(рᵡзгᵃво́рᵡм)* разговорима — уко́ромъ *(уко́рᵡм)* прекором. || 14. Во́лосъ *(во́ѧᵡс)* влас — боро́лась *(бᵃро́ѧᵡс)* борила се. || 15. Обма́намъ *(ᵃбма́нᵡм)* преварама — океа́номъ *(ᵃк'ᵋа́нᵡм)* оцеаном. || 16. По пли́тамъ *(пᵃ·пл'и́тᵡм)* по плочама — копы́томъ *(кᵃпы́тᵡм)* копитом. || 17. Кручи́намъ *(крᵘч'и́нᵡм)* јадима — кли́помъ *(кл'и́нᵡм)* клином. || 18. Взо́рамъ *(взо́рᵡм)* погледима — хо́ромъ *(хо́рᵡм)* у хору, и т. д.

у *Фета:* 1. Тѣ́ло *(т'е́ѧᵡ)* тело — предѣ́ла *(пр'ᵋд'е́ѧᵡ)* границе. || 2. Невѣ́ста *(н'ᵋв'е́стᵡ)* невеста — мѣ́сто *(м'е́стᵡ)* место. || 3. Крова́тка *(крᵃва́ткᵡ)* креветац — сла́дко *(сѧа́ткᵡ)* слатко. || 4. Кри́та *(кр'и́тᵡ)* острва Крита — серди́то *(с'ᵋр'д'и́тᵡ)* љутито. || 5. Ра́но *(ра́нᵡ)* рано — Ватика́на *(вᵡт'ᵘка́нᵡ)* Ватикана. || 6. Ста́до *(ста́дᵡ)* стадо — са́да *(са́дᵡ)* баште. || 7. Ни́зко *(н'и́скᵡ)* ниско — одали́ска *(ᵃдᵃл'и́скᵡ)* одалискиња (у султанову харему). || 8. Утра́та *(утра́тᵡ)* губитак — свѝто *(с'в'а́тᵡ)* свето. || 9. Издалёка *(ᵘздᵃл'о́кᵡ)* из далека — высо́ко *(вᵡысо́кᵡ)* високо. || 10. Случа́йно *(сѧуч'а́і̯нᵡ)* случајно — Ма́йна *(ма́і̯нᵡ)* реке Мајне (геп. једн.; ном. Ма́йнъ). || 11. Ребёнка *(р'ᵋб'о́нкᵡ)* детета — зво́нко *(зво́нкᵡ)* звучно. || 12. Ду́ха *(ду́хᵡ)* духа — у́хо *(у́хᵡ)* уво. || 13. Дога́дка *(дᵃга́ткᵡ)* довијање — сла́дко *(сѧа́ткᵡ)* слатко. || 14. Пы́лко *(пы́ѧкᵡ)* ватрено — бутылка *(буты́ѧкᵡ)* боца (флаша). || 15. Я́рко *(ја́ркᵡ)* сјајно — Ма́рка *(ма́ркᵡ)* св. Марка. || 16. Звуко́мъ *(звуко́мᵡ)* звуком — му́камъ *(му́кᵡм)* мукама. || 17. Невзго́дамъ *(н'ᵋвзго́дᵡм)* неприликама — хорово́домъ *(хᵡрᵃво́дᵡм)* колом, и т. д.

у *Полонском*: 1. Жа́рко *(жа́ркᵡ)* врућина је — тата́рка *(тᵃта́ркᵡ)* Татаркиња. || 2. За ребёнка *(зᵡ·р'ᵋб'о́нкᵡ)* за дете — глу́пый мужичо́нко *(глу́пᵡі̯ мужы́ч'о́нкᵡ)* глупи сељак. || 3. Да́йте сло́во *(да́і̯т'ᵉ сѧо́вᵡ)* дајте ми реч — я бу́ду здоро́ва *(ја бу́ду здᵃро́вᵡ)* биħу здрава. || 4. Бли́зко *(бл'ᵘскᵡ)* близу — запи́ска *(зᵃп'и́скᵡ)* цедуљица. || 5. Немно́жко *(н'ᵋмно́шкᵡ)* мало — сорокапо́жка *(сᵡрᵡкᵃно́шкᵡ)* стонога. || 6. Та́къ-то *(та́к·тᵡ)*! тако! — безъ та́кта *(б'ᵋс·та́ктᵡ)* без такта. || 7. Бра́во *(бра́вᵡ)*! живео! — сла́ва *(сѧа́вᵡ)* слава. || 8. Склонясь на по́сохъ *(скѧᵃн'ас нᵃ·по́сᵡх)* наслоњен на штаку (просјак) — на дву́хъ колёсахъ *(нᵃ·дву́х кᵃл'о́сᵡх)* на два

точка (кола). || 9. Каля́кать *(кᵃл'а́кᵇт')* ћеретати — въ сля́коть *(ф=с'л'а́кᵇт')* по киши. || 10. По бульва́рамъ *(пᵇ=бᵘл'ва́рᵇм)* по булеварима — любу́йся да́ромъ *(л'ᵘбу́і̯сᵇ да́рᵇм)* уживај посматрајући (свет) забадава. || 11. Оби́дой *(ᵃб'и́дᵇі̯)* увредом — спаси́, не вы́дай *(спᵃс'и́, н'ᵉ=вы́дᵇі̯)!* спаси ме, не дај ме! || 12. Ба́бочка попа́лась *(ба́бᵇч'кᵇ пᵃпа́ѧᵇс)* лептир се ухватио — кры́лышко помя́лось *(кры́ѧᵇшкᵇ пᵃм'а́ѧᵇс)* крило му се малко изгњечило. || 13. Подъ и́хъ навѣ́сомъ *(пᵃд'=ј́их нᵃв'е́сᵇм)* под њиховим наслоном — молоды́мъ повѣ́самъ *(мᵇѧᵃды́м пᵃв'е́сᵇм)* младим враголанима. || 14. Она́ ката́лась *(ᵃна́ кᵃта́ѧᵇс)* возала се — сжа́лось [се́рдце] *(ж̱а́ѧᵇс)* срце јој се стегло. || 15. Въ тра́урѣ глубо́комъ *(ф=тра́ᵘр'ᵉ гѧᵘбо́кᵇм)* у црнини — ходи́ла по уро́камъ *(хᵃд'и́ѧᵇ пᵇ-ᵘро́кᵇм)* давала је часове, и т. д.

у *Брјусова:* 1. Случа́йно *(сѧᵘч'а́і̯нᵇ)* случајно — та́йна *(та́і̯нᵇ)* тајна. || 2. Баю́каю *(бᵃју́кᵇі̯ᵘ)* уљушкујем — му́кою *(му́кᵇі̯ᵘ)* муком. || 3. Я́да *(ја́дᵇ)* отрова — на́до *(на́дᵇ)* треба. || 4. Ли́стъ бана́на *(л'и́ст бᵃна́нᵇ)* лист банана — ра́но, ра́но *(ра́нᵇ, ра́нᵇ)* рано, рано. || 5. Лампа́да *(ѧᵃмпа́дᵇ)* кандило — не на́до *(н'ᵉ=на́дᵇ)* не треба. || 6. Куда́-то *(кᵘда́=тᵇ)* некуд — безъ возвра́та *(б'ᵉз=вᵃзвра́тᵇ)* без повратка. || 7. Идеа́ла *(ᵘд'ᵉа́ѧᵇ)* идеала — ма́ло *(ма́ѧᵇ)* мало. || 8. Стыдли́во *(стᵘд͡л'и́вᵇ)* стидљиво — вдоль зали́ва *(вдол'=зᵃл'и́вᵇ)* дуж луке. || 9. Угрю́мо *(ᵘгр'у́мᵇ)* суморно — ду́ма *(ду́мᵇ)* мисао. || 10. Вопро́самъ *(вᵃпро́сᵇм)* питањима — надъ отко́сомъ *(нᵇд=ᵃтко́сᵇм)* над страном (брдском). || 11. Пла́валъ *(пѧа́вᵇѧ)* пловио је — дья́волъ *(д'ја́вᵇѧ)* ђаво. || 12. Растро́гать *(рᵃстро́гᵇт')* дарнути — дёготь *(д'о́гᵇт')* катран. || 13. Всё знако́мо *(фс'о́ знᵃко́мᵇ)* све ми је тако познато — я до́ма *(і̯а=до́мᵇ)* код куће сам. || 14. На ро́сахъ *(нᵃ=ро́сᵇх)* на роси — по́сохъ *(по́сᵇх)* штака, и т. д.

Напомена. Оним, што је речено у § 194-ом и даље, тумаче се овакви сликови у песника̑:

у *Грибоједова:* Пожа́ловалъ къ вамъ кто́-то на́ домъ *(на́=дᵇм)* неко вам је дошао — къ вамъ человѣ́къ съ докла́домъ *(з=дᵃкѧа́дᵇм)* дошао је слуга да вам то јави («Го́ре отъ ума́», чин II, стихови 152—3).

у *Љермонтова:* 1. Ты да́лъ мнѣ жи́знь, но сча́стья не́ далъ *(н'е́=дᵇѧ)* дао си ми живот, али ми ниси и срећу донео — ты въ лю́дяхъ то́лько зло́ извѣ́далъ *(ᵘз'в'е́дᵇѧ)* живећи међу људима само си зло искусио (Соч., акад. изд., I, 108). || 2. Её [жену́] цѣни́лъ онъ ты́сячъ во́ сто *(во́=стᵇ)* ценио је да му жена вреди

сто хиљада — хотя́ держа́лъ [её] дово́льно про́сто *(про́стъ)* и ако ју је одевао доста просто (II, 233). || 3. Ты́сячъ на́ сто *(на́ˢстъ)* око сто хиљада — ба́ста *(ба́стъ)!* крај! не картам се више! (III, 215).

у *Њекрасова:* 1. Пи́шутъ, какъ бы свѣ́тъ весь за́ново [къ о́бщей по́льзѣ измѣни́ть] *(за́нъвъ)* пишу како да се сав свет из основа промени на општу корист — а голо́днаго отъ пья́наго [не умѣ́ютъ отличи́ть] *(ᵃт'ˢп'ја́нъвъ)* а не умеју да разликују гладног човека од пијаног (I, 83). || 2. Во мнѣ́ зажгла́ся за́-ново [поэ́зіей душа́] *(за́нъвъ)* душа ми се опет на̏пуни поезијом — а, впро́чемъ, Андрея́нова [тутъ то́же хороша́] *(ᵃндр'ᵉја́нъвъ)* уосталом, и Андрејанова[1] лепо игра у том балету (II, 446). || 3. Не ча́сто *(н'ᵉˢч'а́стъ)* ретко — за́ сто [повѣсте́й не отда́мъ одно́й тако́й статьи́] *(за́ˢстъ)* за сто приповедака не бих дао један такав чланак (II, 492).

у *А. Толстоја:* 1. Поду́мать мо́жно: протекло́ лѣтъ со́-сто *(со́ˢстъ)* помислио би човек да је од то доба прошло већ стотинак година—а въ су́щности всё соверши́лось про́сто *(про́стъ)* а у истини све се збило просто (Стих., II, 123). || 2. [Поло́жимъ] Да́рвинъ глу́пость по́ретъ про́сто *(про́стъ)* рецимо да Дарвин просто говори којешта (будалаштину) — вѣдь твоё гоне́нье га́же | вся́кихъ глу́постей разъ во́ сто *(во́ˢстъ)* али то, што ти забрањујеш његова дела, то је сто пута гадније од свих будалаштина[2].

у *Мајкова:* 1. На́ долъ *(на́ˢдъѧ)* доле, у долину (руши се снег с брегова) — па́далъ *(па́дъѧ)* падао је (II, 134). || 2. Узна́ла бъ *(ᵘзна́ѧъп)* познала би — на́ лобъ *(на́ˢѧъп)* на чело (II, 362).

у *Полонског:* 1. Никто́ не вѣ́далъ *(н'ᵉˢв'е́дъѧ)* нико није знао — и никому́ я пра́ва не́ далъ *(н'е́ˢдъѧ)* и ником нисам дао право (да...; I, 57). || 2. Инвали́домъ [я люби́мъ] *(ᵘнвᵃл'и́дъм)* инвалид ме воли — его́ не вы́дамъ *(н'ᵉˢвы́дъм)* нећу га изневерити (II, 230). || 3. [Ну какъ] кто́-нибудь сца́палъ *(сца́пъѧ)!?* а ако је ко украо (кључ)!? — па́дали на́ полъ [очки́] *(на́ˢпъѧ)* падаху доле (наочари; V, 23). || 4. Съ са́домъ *(с̱а́дъм)* с баштом — на́ домъ *(на́ˢдъм)* на кућу (V, 151), и т. д. (види и примере у § 211[б]).

---

[1] Залетна играчица из 40-тих година прошлог века.

[2] Песма је упућена М. Н. Ловги́нову, председнику цензуре (Соч., изд. Маркса, I, 499).

205. У номинативу (акузативу) једн. м. р. тврде сложене промене старији је завршетак *-ой*, који се, кад није наглашен, редуковао у *-ъі*, и тако је звучао у ранијој фази књиж. изговора (§ 84,1). Место *-ой*, под црк.-сл. утицајем, унесен је у правопис завршетак *-ый* (иза *г*, *к*, *х* пишемо *-ій*), и почетком XIX-ог века коначно је превладао у њему. Како је у првој половини тога века разлика између правописног *-ый* и живог *-ой* била још врло осетна, у стиховима штампало се, по правилу, и даље *-ой*, кад год је било потребно истаћи прави изговор, те тако потврдити тачност слика. Отуд:

206. I. 1. У песмама и спевовима Пушкиновим, који су изашли за живота песникова[1]:

а) у песмама («Стихотворе́нія Алекса́ндра Пу́шкина», I—IV, Спб. 1829—1835):

1. Подъ раки́той *(пъд=рак'и́тъі)* под ракитом — богаты́рь лежи́тъ уби́той *(бъгаты́р' л'ежы́т уб'и́тъі)* лежи убијен јунак. || 2. Не плѣня́йся бра́нной сла́вой *(н'ъ=пл'ен'а́і̯съ бра́н̲ъі сла́въі)* нека те не заноси ратничка слава — не броса́йся въ бо́й крова́вой *(н'ъ=бра́са́і̯съ в=бо́і̯ крава́въі)* не јури у крвав бој. || 3. Я здѣ́сь, отъ су́етныхъ око́въ освобождённой *(і̯а з'д'е́с', ат=су́і̯ътныx ако́ф асвъ-бажд'о́н̲ъі)* овде ја, ослобођен од окова таштине (учим се налазити срећу у истини) — толпы́ непросвѣщённой *(тапы́ н'ъпръ-с'в'ещ'о́н̲ъі)* непросвећене светине. || 4. По́здним хла́домъ поражённой [ли́стъ] *(по́з'н'им хла́дъм пъражо́н̲ъі)* лист, убијен хладноћом позне јесени — оди́нъ на вѣ́ткѣ обнажённой [трепе́щетъ] *(ад'и́н на=в'е́тк'ъ абнажо́н̲ъі)* дршће сам на оголелој грани. || 5. На мо́й зака́тъ печа́льной *(на=мо́і̯ зака́т п'еч'а́л'нъі)* — блеснётъ любо́вь улы́бкою проща́льной *(бл'ес'н'о́т л'убо́ф' уљы́пкъі̯у праш̲'а́л'нъі)* тужно подвечерје мог живота обасјаће љубав, осмехнувши ми

[1] Тако је и у посмртном издању његових дела («Сочине́нія Алекса́ндра Пу́шкина», I—XI, Спб., 1838—1841). Држећи се уобичајеног правописа, а и под утицајем сувременог им живог изговора, доцнији издавачи унели су већином свуда *-ый*, и текст, овако дотеран, штампа се и сад у школским читанкама и у издањима за ширу публику. Ова погрешка, која квари чистоту слика, исправљена је, често с недовољно пажње, тек у најновије доба, у издањима песникових дела, као што су: издање руске Академије Наука, затим издање под уредништвом Јефре-[illegible], и најновије — под уредништвом Венгерова (види § 203).

се на растанку. || 6. По кро́влѣ обветша́лой *(п^{а}ꙿкро́вл'^{ѣ} ^{а}б'в'^{е}тша́ѧ^{ы})* по старом крову — какъ пу́тникъ запозда́лой *(к^{ъ}к ꙿпу́т͡н'^{и}к з^{ъ}п^{а}зда́ѧ^{ы})* као одоцнео путник. || 7. Доро́гою свобо́дной [иди́] *(д^{а}ро́г^{ы}і^{у} св^{а}бо́дн^{ы})* иди слободно — за по́двигъ благоро́дной *(з^{а}ꙿпо́д'в'^{и}к бѧ^{ъ}ɣ^{а}ро́дн^{ы})* за твоје племенито дело (немој, песниче, тражити награде). || 8. Отчи́зны да́льной *(^{а}ч̱'и́зн^{ы} да́л'н^{ы})* далеке отаџбине — въ ча́съ печа́льной *(ф ꙿч'а́с п'^{е}ч'а́л'н^{ы})* оног тужног тренутка. || 9. Пе́пелъ ми́лой *(п'е̂п'^{ѣ}ѧ м'и́ѧ^{ы})!* драги пепеле! (од спаљеног љубавног писма) — въ судьбѣ́ мое́й уны́лой *(ф ꙿс^{у}д'б'е́ м^{а}і̯е̂і̯ ^{у}ны́ѧ^{ы})* у мојој суморној судбини. || 10. Чело́ | и взо́ръ омрачи́лися ду́мой *(ч'^{е}ѧо́ | и взо́р ^{а}мр^{а}ч'и́л'^{и}с^{ъ} ду́м^{ы})* по челу и по очима видело се да га мори тешка мисао — съ коня́ онъ слѣза́етъ угрю́мой *(с ꙿк^{а}н'а́ он с'л'^{е}за́і̯^{ѣ}т ^{у}гр'у́м^{ы})* он суморан силази с коња. || 11. Спи́, дру́гъ одино́кой *(с'п'и́, дру́к ^{а}д'^{и}но́к^{ы})!* спавај, усамљени друже! — на три́знѣ уже́ недалёкой *(н^{а}ꙿтр'и́з'н'^{ѣ} уже́ н'^{ѣ}д^{а}л'о́к^{ы})* на мојој даћи, која је већ близу. || 12. За взгля́дъ красо́тки чернобри́вой *(з^{а}ꙿвзгл'а́т кр^{а}со́тк'^{и} ч'^{ѣ}рн^{а}бр'и́в^{ы})* за један поглед лепотице црних обрва — разскажи́, служи́вой *(р^{ъ}ск^{а}жы́, сѧ^{у}жы́в^{ы})!* испричај, војниче!, и т. д.

б) у спевовима и у песничким приповеткама («Поэ́мы и по́вѣсти Алекса́ндра Пу́шкина», I-II, Спб. 1835 г.; узимамо неколико примера из спева «Русла́нъ и Людми́ла»):

1. По́тъ осты́лой *(по́т ^{а}сты́ѧ^{ы})* хладан зној — подру́ги ми́лой *(п^{а}дру́г'^{и} м'и́ѧ^{ы})* драгог друга. || 2. Русла́нъ несча́стной *(р^{у}сѧа́н н'^{е}ш̱'а́сн^{ы})* несрећни Руслан — молво́й ужа́сной *(м^{а}ѧво́і̯ ^{у}жа́сн^{ы})* страшним гласовима. || 3. Любви́ ревни́вой *(л'^{у}б'в'и́ р'^{е}вн'и́в^{ы})* љубоморне љубави — мой ко́нь рети́вой *(мо́і̯ ко́н' р'^{е}т'и́в^{ы})* мој бадар коњ. — 4. Одно́й доро́гой *(^{а}дно́і̯ д^{а}ро́г^{ы})* једним путем — бре́гъ отло́гой *(бр'е́к ^{а}тѧо́г^{ы})* обала која није стрменита. || 5. Ко́нь рети́вой *(ко́н' р'^{е}т'и́в^{ы})* бадар коњ — взмахну́лъ хвосто́мъ и бѣ́лой гри́вой *(взм^{а}хну́ѧ хв^{а}сто́м и б'е́ѧ^{ы} гр'и́в^{ы})* махну репом и белом гривом. || 6. Съ посте́ли бра́чной *(с ꙿп^{а}с'т'е̂л'^{и} бра́ч'н^{ы})* с брачне постеље — во́здухъ мра́чной *(во́зд^{у}х мра́ч'н^{ы})* таман ваздух. || 7. Тропо́ю тёмной *(тр^{а}по́і̯^{у} т'о́мн^{ы})* мрачном стазом — хо́лмъ огро́мной *(хо́ѧм ^{а}гро́мн^{ы})* грдан хум. || 8. По стѣнѣ́ высо́кой *(п^{ъ}ꙿс'т'^{е}н'е́ в^{ы}со́к^{ы})* по високом зиду — ле́бедь одино́кой *(л'е̂б'^{ѣ}т' ^{а}д'^{и}но́к^{ы})* усамљени лабуд — въ тишинѣ́ глубо́кой *(ф ꙿт'^{и}ш^{ы}н'е́ гѧ^{у}бо́к^{ы})* у великој тишини. || 9. Дру́гъ мой ми́лой *(дру́к мо́і̯ м'и́ѧ^{ы})!* драги пријатељу! — предъ Людми́лой *(пр'^{ѣ}д'ꙿл'^{у}д'м'и́ѧ^{ы})* пред Људмилом, и т. д.

в) у роману «Јевгеније Оњегин» («Евге́ній Онѣ́гинъ», рома́нъ въ стиха́хъ. Сочине́ніе Алекса́ндра Пу́шкина, глава́ I, Спб. 1825; гл. II, Москва́ 1826; гл. III, Спб. 1827; гл. IV и V, Спб. 1828; гл. VI, Спб. 1828; гл. VII, Спб. 1830; гл. VIII, Спб. 1832):

1. Францу́зъ убо́гой *(фр^{а}нцу́с убо́г^{ъ}і̯)* сиромашни Француз — мора́лью стро́гой *(м^{а}ра́л'і̯^{у} стро́г^{ъ}і̯)* строгим моралом. || 2. Ге́ній велича́вой *(г'е́н'^{и}і̯ в'^{ѣ}л'^{и}ч'а́в^{ъ}і̯)* величанствени геније — вѣнча́лся сла́вой *(в'^{е}н'ч'а́ѧс^{ъ} сѧа́в^{ъ}і̯)* био је увенчан славом. || 3. Въ карти́нѣ вѣ́рной *(ф=к^{а}р'т'и́н'^{ѣ} в'е́рн^{ъ}і̯)* у тачној слици — воспи́танникъ примѣ́рной *(в^{а}с'п'и́т^{ъ}н̲'^{и}к пр'^{и}м'е́рн^{ъ}і̯)* узорити одгајеник. || 4. Всё, чѣмъ для при́хоти оби́льной *(фс'о́, ч'ем д͡л'^{е}=пр'и́х^{ъ}т'^{и} ^{а}б'и́л'н^{ъ}і̯)* све, чим за широке прохтеве — торгу́етъ Ло́ндонъ щепети́льной *(т^{а}ргу́і̯^{ѣ}т ѧо́нд^{ъ}н ш̲'^{ѣ}п'^{е}т'и́л'н^{ъ}і̯)* тргује ситничарски[1] Лондон. || 5. Для жи́зни ми́рной *(д͡л'^{е}=жы́з'н'^{и} м'и́рн^{ъ}і̯)* за миран живот — го́лосъ ли́рной *(го́ѧ^{ъ}с л'и́рн^{ъ}і̯)* глас лире. || 6. Съ улы́бкой *(с=^{у}ѧы́пк^{ъ}і̯)* с осмехом — и у́мъ, ещѐ въ сужде́ньяхъ зы́бкой *(и у́м, ј^{е}ш̲'^{е} ф=с^{у}жд'е́н'і̯^{ъ}х зы́пк^{ъ}і̯)* и ум, који се још колебао кад је размишљао (није био сталожен). || 7. На́дписью печа́льной *(на́т'п'^{и}с'і̯^{у} п'^{е}ч'а́л'н^{ъ}і̯)* тужним натписом — почти́лъ онъ пра́хъ патріарха́льной *(п^{а}ч'т'и́ѧ он пра́х п^{ъ}тр'^{и}^{а}рха́л'н^{ъ}і̯)* указао је пошту посмртним остацима својих родитеља. || 8. И Ве́ртеръ, му́ченикъ мяте́жной *(и в'е́р'т'^{ѣ}р, му́ч'^{ѣ}н'^{и}к м'^{е}т'е́жн^{ъ}і̯)* и Вертер, овај немирни мученик — для мечта́тельницы нѣ́жной *(д͡л'^{ѣ}=м'^{е}ч'та́т'^{ѣ}л'н'^{и}ц^{ы} н'е́жн^{ъ}і̯)* овој нежној сањалици. || 9. Татья́ны ми́лой *(т^{а}т'ја́н^{ы} м'и́ѧ^{ъ}і̯)* драге Татјане — ви́дъ уны́лой *(в'и́т уны́ѧ^{ъ}і̯)* тужан изглед. || 10. Карти́ной *(к^{а}р'т'и́н^{ъ}і̯)* сли́ком — ми́гъ еди́ной *(м'и́к і̯^{е}д'и́н^{ъ}і̯)* један тренутак. || 11. Со́нъ глубо́кой *(со́н гѧубо́к^{ъ}і̯)* тврд сан — бѣля́нки черноо́кой *(б'^{е}л'а́нк'^{и} ч'^{ѣ}рн^{а}о́к^{ъ}і̯)* црнооке белојке. || 12. Поясо́къ шелко́вой[2] *(п^{ъ}і̯^{е}со́к ш^{е}ѧко́в^{ъ}і̯)* свилен појас — подъ поду́шкою пухо́вой *(п^{ъ}т=п^{а}ду́шк^{ъ}і̯^{у} п^{у}хо́в^{ъ}і̯)* под узглављем од паперја. || 13. Лѣсно́й доро́гой *(л'^{е}сно́і̯ д^{а}ро́г^{ъ}і̯)* шумским путем — шала́шъ убо́гой *(ш^{а}ѧа́ш убо́г^{ъ}і̯)* сиромашна колебица. || 14. Съ свое́й супру́гою доро́дной *(с̲в^{а}ј̲е́і̯ с^{у}пру́г^{ъ}і̯^{у} д^{а}ро́дн^{ъ}і̯)* са својом пуном женом — хозя́инъ превосхо́дной *(х^{а}з'а́^{и}н пр'^{ѣ}в^{а}схо́дн^{ъ}і̯)* одличан домаћин. || 15. Пересолённой [пиро́гъ] *(п'^{ѣ}р'^{ѣ}с^{а}л'о́н̲^{ъ}і̯)* пресољен пирог (види речник) — въ буты́лкѣ засмолённой *(в=бу́ты́ѧк'^{ѣ}*

---

[1] упр.: који у свему много пази на ситнице и даје им велики значај.

[2] об.: шёлковый.

зъсмал'óн̲ъі) у боци с осмољеним грлићем. || 16. И Фля́новъ, не совсѣ́мъ здорóвой *(и фл'áнъф, н'ѣ-сафс'éм здарóвъі)* и Фљанов, који није био баш најздравији — въ столóвой *(ф-стаѧóвъі)* у трпезарији. || 17. Кипя́ враждóй нетерпѣли́вой *(к'ип'á вражд́оі н'ѣт'ѣр'п'ѣл'и́въі)* ускипео од нестрпљиве мржње — сосѣ́дъ велерѣчи́вой *(сас'éт в'ѣл'ѣр'ѣч'и́въі)* брбљави сусед. || 18. За моги́лой *(зъ-маг'и́ѧъі)* с ону страну гроба — пѣвéцъ уны́лой *(п'ѣв'éц уны́ѧъі)* тужан песник. || 19. Сквозь сýмракъ лýнной *(сквос'-сýмрък ѧýн̲ъі)* кроз месечину — стóлбикъ съ кýклою чугýнной *(стóѧб'ик с-кýкѧъі̯у ч'угýн̲ъі)* стубић с гвозденом статуицом. || 20. Поря́докъ стрóйной *(пар'áдък стрóі̯нъі)* хармоничан ред — гóрдости спокóйной *(гóрдъс'т'и спакóі̯нъі)* мирне охолости. || 21. Диктáторъ бáльной *(д'иктáтър бáл'нъі)* диктатор (т. ј. аранжер) бала — стоя́лъ карти́нкою журнáльной *(стаjáѧ кар'т'и́нкъі̯у журнáл'нъі)* стајао је као каква слика из модног журнала, и т. д., и т. д.

Напомена. Одступања од овог правила врло су ретка. Тако н. пр. у «Руслану и Људмили» долази само једанпут *-ый* у слику с *-ой*, и то из тежње да смисао буде јаснији[1]. У «Јевгенију Оњегину» има неколико оваквих места, од којих једно иде у исту врсту као и мало час споменуто[2], а друга су се поткрала непажњом било песниковом, било коректоровом, н. пр. у шестој глави, строфа XXIX и XXXV: 1. Стрýйкой сѣровáтой [пóрохъ сы́плется на пóлку], сиваст млаз барута потпрашује чанак — зубчáт*ый* [кремéнь], назупчан кремен. || 2. Гильó смущéнн*ый*[3], збуњени Гилјо — съ тóчностью отмѣ́нной, да не може тачније бити. || 3. Трýпъ оледенѣ́л*ый*, охладнело мртво тело — пѣ́ной бѣ́лой, белом пеном, и т. д. (још неколико места).

---

[1] Между тѣ́мъ, Наи́ной осѣнённ*ый*,
Съ Людми́лой ти́хо усыплённ*ой*,
Стреми́тся къ Кíеву Фарлáфъ,

т. ј. «међутим, умудрен Наином (Наина — женско име), с Људмилом, која је била тихо успавана, јури Фарлаф ка Кијеву.» Кад би стајало «осѣнённой», могло би се у први мах мислити да је то такође инструментал уз облик «Наи́ной», и смисао не би био јасан.

[2] Онъ пѣ́лъ любóвь, любви́ послýшн*ый*, он, покоран љубави, певао је о њој — дѣ́вы простодýшной, простодушне девојке.

[3] об.: смущённый.

207. 2. Иначе, кад ном. (акуз.) једн. м. р. тврде сложене промене није био у слику с којим обликом на *-ой*, штампало се, према уобичајеном правопису, *-ый* (иза *г*, *к*, *х* — *-ій*), а говорило се, разуме се, *-ъі*, н. пр.

1. Судьбы́ жесто́кой *(суд'бы́ жєсто́къі)* немилостиве судбине — живу́ печа́льный, одино́кой *(жыву́ п'єч'а́л'нъі, ад'ино́къі)* живим тужан и усамљен. || 2. Лёгкій, торопли́вой [поцѣлу́й] *(л'о́хкъі, търа-пл'и́въі)* лак и брз пољуб — ей дремо́ты терпѣли́вой *(іјєјо́ др'ємо́ты т'ѣр'п'єл'и́въі)* њезина стрпељива сна. || 3. Въ Россіи цѣ́лой *(в=ра с'и́и цѡ́ѧъі)* у свој Русији — [я] гру́стный, охладѣ́лой *(гру́снъі, ахѧа-д'е́ѧъі)* ја, тужан и хладан. || 4. Но э́то кто́ въ толпѣ́ избра́нной *(но е́тъ хто́ ф=таѧп'е́ избра́нъі)* али ко то у тој избраној гомили — стои́тъ безмо́лвный и тума́нной *(стаи́т б'єзмо́ѧвнъі и тума́нъі)?* стоји нем и суморан? || 5. Бы́лъ на свѣ́тѣ ры́царь бѣ́дный *(бы́ѧ на=с'в'е́т'ѣ ры́цър' б'е́днъі)* био једном један сиромах витез — съ ви́ду су́мрачный и блѣ́дный *(с'=в'и́ду су́мръч'нъі и бл'е́днъі)* на око суморан и блед. || 6. Е́сть въ наро́дѣ слу́хъ ужа́сный *(јє́с'т' в=наро́д'ѣ сѧу́х ужа́снъі)* у народу се прича нешто страшно — съ той поры́ мужи́къ несча́стный *(с=тоі пары́ мужы́к н'єш'а́снъі)* отада онај несрећни сељак (чека). || 7. А́нгелъ нѣ́жный *(а́н'г'ѣѧ н'е́жнъі)* бла̂ги анђео — де́монъ мра́чный и мяте́жный *(д'е́мън мра́ч'нъі и м'єт'е́жнъі)* намрштени и бунтовни демон. || 8. Ве́черъ дереве́нскій *(в'е́ч'ѣр д'ѣр'єв'е́нскъі)* сеоско вече — ѣ́детъ Ле́нскій *(јє́д'ѣт л'е́н-скъі)* иде Љенски, и т. д., и т. д.

па и ту по каткад пробија жив изговор:

1. И ста́тной, и прово́рной [па́рень] *(и ста́тнъі, и пра́во́рнъі)* момак је и стасит и окретан — не вздо́рной, не зазо́рной *(н'є=вздо́рнъі, н'ѣ=за зо́рнъі)* није свађалица, и није постидан. || 2. И вы́рвалъ грѣ́шной мой язы́къ, | и празднословной и лука́вой *(и вы́рвъѧ гр'е́шнъі моі іјєзы́к, | и пръзнасѧо́внъі и ѧука́въі)* и ишчупа ми грешни језик, који беше и брбљав и лукав — вложи́лъ десни́цею крова́вой *(вѧажы́ѧ д'єс'н'и́цъіу крава́въі)* метну крвавом десницом. || 3. Уви́дѣть ба́рской дво́ръ нельзя́ ли *(ув'и́д'ѣт' ба́рскъі дво́р н'є-л'з'а́=л'и)?* да ли би се могао видети племићки двор? || 4. Пійтъ арме́йской *(п'ии́т ар'м'е́іскъі)* стихотворац војник — стишо́къ злодѣ́йской *(с'т'ишо́к зѧад'е́іскъі)* пикантне стихове. || 5. Кри́тикъ стро́гой *(кр'и́т'ик стро́гъі)* строг критичар — вѣно́къ убо́гой *(в'єно́к убо́гъі)* сиромашни венац, и т. д.

Додатак. Ова два начина писања (кад има риме, онда *-ой*, а иначе — *-ый*) учинила су да се једва иста реч писала двојако, н. пр. у песми: Къ * * * (А. П. Кернъ):

Въ томленьяхъ грусти безнадежной,
Въ тревогахъ шумной суеты,
Звучалъ мнѣ долго голосъ нѣжной
И снились милыя черты[1],

и одмах у строфи за овом:

Шли годы. Буря порывъ мятежный
Разсѣялъ прежнія мечты,
И я забылъ твой голосъ нѣжный,
Твои небесныя черты[2].

II. Исто је тако и у Грибоједова («Горе отъ ума». Ко- 208
медія въ четырѣхъ дѣйствіяхъ, въ стихахъ. Сочиненіе Александра Сергѣевича Грибоѣдова. Москва 1833):

1. Ну, гость непригласѣнной *(ну, гос'т' н'ᵉпр'иглᵃшо̲нᵛі)!...*, хеј ви, незвани госте!... — прошу служити у барышни влюблённой *(прᵃшу̀ служы́т' уᵛбарᵛшн'и влᵛюбл'о̲нᵛі)!* па сад служи код заљубљене госпођице! || 2. По крайней мѣрѣ не надутой *(пᵃᵛкра̀ін'ᵉі м'ѐр'ᵉ н'ᵉᵛнᵃду́тᵛі)* бар није надувен — я пользуюсь минутой *(јаᵛпо́л'зу̀ю̀с м'иᵛну́тᵛі)* користим се тренутком. || 3. Силой *(с'и́лᵃі)* насилно — старикъ онъ хилой[3] *(стᵃр'и́к он х'и́лᵃі)* он је слаб старац. || 4. Въ портретной *(фᵛпᵃртр'е́тнᵛі)* у соби украшеној портретима (предака) — онъ человѣкъ замѣтной *(о́н ч'ᵉлᵃв'е́к зᵃм'е́тнᵛі)* он је угледан човек[4].

---

[1] Кад би ме обузела очајна туга или бриге свакидашњег живота, дуго ми је звучао у ушима твој нежни глас и сањао сам драге црте твог лица.

[2] Пролажаху године. Буре у животу разбише моје некадашње снове, па заборавих твој нежни глас и небесне црте твог лица.

[3] об.: хило́й.

[4] Тако је и у осповном тексту, како га замишља К. Пиксанов у академиском издању «Го́ря отъ ума́». Пореди у њему и стихове које је, с многим другима, избацила цензура из издања 1833-ће год.: Старикъ заохалъ, голосъ хрипкой *(стᵃр'и́к зᵃо́хᵛлᵃ, го́лᵃᵛс хр'и́пкᵛі)* старац застења, глас му промукао — былъ Высочайшею пожалованъ улыбкой *(быᵃ вᵛыᵛсᵃч'а̀ішᵛу̀ пᵃжа́лᵃᵛвᵛн уᵛлы́пкᵛі)* а царица му се мило-

208ª. III. У издању Љермонтовљевих песама које је изашло за живота песникова («Стихотворе́нія М. Ле́рмонтова», Спб. 1840) и у првом посмртном издању («Стихотво́ренія М. Ле́рмонтова», I—III, Спб. 1842) превлађује графике с *-ый:*

1. Бу́ркою косма́той *(бу́ркъ̯і̯у кᵃсма́тъі̯)* длакавом бурком (види речник) — послу́шный ко́нь его́, объя́той | внеза́пно стра́хомъ не земны́мъ [храни́тъ] *(пᵃсѧу́шнъі̯ ко́н' і̯ᵉво́, ᵃб'ја́тъі̯ | вн'ᵉза́пнъ стра́хъм н'ᵗз'ᵉмны́м)* послушни његов коњ фрче, обузет на једанпут ужасним страхом. || 2. Скорѣ́е, пу́тникъ одино́кой *(скᵃр'е̂і̯ъ, пу́т͡н'ᵘк ᵃд'ᵘно́къі̯)*! брже, усамљени путниче! — закро́йся бу́ркою широ́кой *(зᵃкро́і̯съ бу́ркъі̯у шыро́къі̯)* умотај се у широку бурку. || 3. Оди́нъ, какъ па́мятникъ моги́льной *(ᵃд'и́н, кък=па́м'ᵗт͡н'ᵘк мᵃг'и́л'нъі̯)* сам, као споменик на гробу — недви́жимъ, близъ доро́ги пы́льной *(н'ᵉд'в'и́жым, бл'ис' дᵃро́г'ᵘ пы́л'нъі̯)* непомичан, крај прашњава пута. || 4. Его́ глаза́ на пу́ть далёкой *(і̯ᵉво́ гѧᵃза́ нᵃ=пу́т' дᵃл'о́къі̯)* — устремлены́ съ тоско́й глубо́кой *(ᵘстр'ᵗмл'ᵉны́ с=тᵃско́і̯ гѧᵘбо́къі̯)* очи му, пуне дубоке чежње, упрте су у далеки пут. || 5. Росо́й души́стой *(рᵃсо́і̯ дᵘшы́стъі̯)* мирисном росом — ла́ндышъ серебри́стый *(ѧ́ндыш с'ᵗр'ᵉбр'и́стъі̯)* сребрнкасти ђурђевак. || 6. Тебя́, това́рищъ мо́й случа́йный *(т'ᵉб'а́, тᵃва́р'ᵘш̲' мо́і̯ сѧᵘч'а́і̯нъі̯)* тебе, мој случајни друже — та́йной *(та́і̯нъі̯)* тајном. || 7. Нау́кою безпло́дной *(нᵃу́къі̯у б'ᵉспѧо́днъі̯)* бесплодном науком — го́лосъ благоро́дный *(го́ѧъс бѧъγᵃро́днъі̯)* племенити глас. || 8. На по́чвѣ безпло́дной *(нᵃ=по́ч'в'ᵗ б'ᵉспѧо́днъі̯)* на бесплодну земљишту — видне́лся лишь пе́пелъ сѣдо́й и холо́дной *(в'ᵘд͡н'е́ѧсъ л'иш п'е̂п'ᵗѧ с'ᵉдо́і̯ и хᵃѧо́днъі̯)* видео се само бео и хладан пепео. || 9. Онъ въ кольчу́гѣ драгоцѣ́нной *(он ф=кᵃл'ч'у́г'ᵗ дръгᵃцѡ́н̲ъі̯)* он је у скупоценом панциру — изъ Кора́на сти́хъ свяще́нный *(ᵘс=кᵃра́нъ с'т'и́х с'в'ᵉш̲'е́н̲ъі̯)* свети стих из корана (исписан је на њему). || 10. Да́ръ безцѣ́нный *(да́р б'ᵉсцѡ́н̲ъі̯)* поклон ком нема цене — отъ все́й вселе́нной *(ᵃт=фс'е̂і̯ фс'ᵉл'е́н̲ъі̯)* од целе васељене. || 11. Замолча́лъ пото́къ серди́тый *(зъмᵃѧч'а́ѧ пᵃто́к с'ᵉр'д'и́тъі̯)* заћута срдити поток — голова́ съ косо́й разму́той *(гъѧᵃва́ с=кᵃсо́і̯ рᵃзмы́тъі̯)* глава с плетеницама које је вода расплела. || 12. Безу́мный *(б'ᵉзу́мнъі̯)* безумник — въ мо́ре жи́зни шу́мной *(в=мо́р'ъ жы́з'н'ᵘ шу́мнъі̯)*

стиво осмехну (чин II, стихови 82 и 83). Одступање у тексту, о ком је реч, има само једно: Мы ся́демъ въ шестимѣ́стной *(ф=шᵗс'т'ᵘм'е́снъі̯)* а ми ћемо сести у каруце, у којима има места за шесторо — Ца́рь небе́сный *(ца́р' н'ᵉб'е́снъі̯)!* Боже мој! (чин IV, стихови 258 и 260), и ако у препису, који је припадао Булгарину, стоји: небе́сной.

у море бурног живота. || 13. Передъ кончи́ной *(п'ᵗр'ᵗт=кᵃн'ч'и́нᵗⱼ)* пред смрт — ни еди́ный *(н'ᵘ=ⱼᵉд'и́нᵗⱼ)* нико. || 14. Въ душѣ́ давно́-безмо́лвной *(в=дᵘше́ дᵃвно́-б'ᵉзмо́ѧвнᵗⱼ)* у твојој души која је одавно била нема — просты́хъ и сла́дкихъ зву́ковъ по́лный [родни́къ] *(прᵃсты́х и сѧ́тк'ᵘх звýкᵗф по́ѧнᵗⱼ)* извор, пун простих и слатких звукова. || 15. На Руси́ безпло́дной *(нᵗ=рᵘс'и́ б'ᵉспѧо́днᵗⱼ)* у бесплодној Русији — го́лосъ благоро́дной *(го́ѧᵗс бѧᵗ;ᵃро́днᵗⱼ)* племенити глас. || 16. Случа́йный *(сѧᵘч'а́ⱼнᵗⱼ)* случајни — чужо́ю та́йной *(ч'ᵘжо́ⱼᵘ та́ⱼнᵗⱼ)* туђом тајном. || 17. Проти́въ гости́нницы Моско́вской *(прот'и́ф гᵃс'т'и́н̲ᵘцᵘ мᵃско́фскᵗⱼ)* преко пута од Московске гостионице — жилъ нѣ́кто господи́нъ Бобко́вскій *(жыѧ н'е́ктᵗ гᵗспᵃд'и́н бᵃпко́фскᵗⱼ)* живео је господин Бопковски. || 18. Стари́къ угрю́мой *(стᵃр'и́к ᵘгр'ýмᵗⱼ)* суморни старац — съ казённой су́ммой *(с=кᵃз'о́н̲ᵗⱼ сýмᵗⱼ)* с државним новцем. || 19. Го́родъ со́нный *(го́рᵗт со́н̲ᵗⱼ)* успаван град — по у́лицѣ мощёной *(пᵃ=ýл'ᵘцᵗ мᵃш̲'о́нᵗⱼ*[1]*)* по поплочаној улици. || 20. Во́зрастъ ми́лый *(во́зрᵗст м'и́ѧᵗⱼ)*! ти, драго доба! — съ ди́вной си́лой *(з'=д'и́внᵗⱼ с'и́ѧᵗⱼ)* с ванредном јачином (куца срце). || 21. Стро́гостью небре́жной *(стро́гᵗс'т'ⱼᵘ н'ᵉбр'е́жнᵗⱼ)* немарном строгошћу — цвѣ́тъ подснѣ́жный *(цв'е́т пᵃт'с'н'е́жнᵗⱼ)* цветак под снегом. || 22. И томи́мъ зловѣ́щей ду́мой *(и тᵃм'и́м зѧᵃв'ê̲ш̲'ᵗⱼ дýмᵗⱼ)* и под теретом злокобне мисли — ста́лъ счита́ть Казбе́къ угрю́мый *(ста́ѧ ш̲'ᵘта́т' кᵃз'б'е́к ᵘгр'ýмᵗⱼ)* поче бројити суморни Казбек[2]. || 23. Во сла́ву любе́зной *(вᵃ=сѧ́вᵘ л'ᵘб'е́знᵗⱼ)* да славим своју драгану (немам песме) — па́нцырь желѣ́зный *(па́нцᵘр' жᵉл'е́знᵗⱼ)* железни оклоп. || 24. Бѣлѣ́етъ па́русъ одино́кій *(б'ᵉл'ê̲ⱼᵗт па́рᵘс ᵃд'ᵘно́кᵗⱼ)* бели се усамљено једрило — въ странѣ́ далёкой *(ф=стрᵃн'е́ дᵃл'о́кᵗⱼ)* у далеком крају. || 25. Дворе́цъ высо́кой *(двᵃр'е́ц вᵘсо́кᵗⱼ)* висок дворац — въ тѣни́ его́ широ́кой *(ф=т'ᵉн'и́ ⱼᵉво́ шᵘро́кᵗⱼ)* у његову широком хладу. || 26. Пу́ть прибре́жный *(пýт' пр'ᵘбр'е́жнᵗⱼ)* пут крај обале — на верши́нѣ снѣ́жной *(нᵗ=в'ᵉршы́н'ᵗ с'н'е́жнᵗⱼ)* на снежном брдском врху. || 27. Гри́вой *(гри́вᵗⱼ)* гривом — вса́дникъ молчали́вый *(фса́д͡н'ᵘк мᵗѧч'ᵉл'и́вᵗⱼ)* нем јахач. || 28. Вса́дникъ бездыха́нный *(фса́д͡н'ᵘк б'ᵗздᵘха́н̲ᵗⱼ)* јахач који не дише (мртав) — трево́ги бра́нной *(тр'ᵉво́г'ᵘ бра́н̲ᵗⱼ)* бојног узбуђења. || 29. А́нгелъ легкокры́лый *(а́н'г'ᵗѧ л'ᵗхкᵃкры́ѧᵗⱼ)* лакокрили анђео — надъ поки́нутой моги́лой *(нᵗт=пᵃк'и́нᵘтᵗⱼ мᵃг'и́ѧᵗⱼ)* над остављеним гробом, и т. д.

---

[1] Непотпун слик: *-н̲-* и *-н-*; тако је и горе у 14-ом примеру: *-ѧвн-* и *-ѧн-*.

[2] Брег у кавкаском брдском ланцу (5043 m.).

209. IV. У издања скупљених списа осталих песника из старијег песничког нараштаја унесен је обичан правопис, дакле, по правилу, свуда *-ый* (иза *г*, *к*, *х* — *-ій*), па било слика с обликом на *-ой* или не било. Служећи се тим издањима, у недостатку бољих, критичких, задржавамо *-ый (-ій)*, дајући у транскрипцији прави изговор:

у *Тјутчева:* 1. Ду́бъ, перу́нами сражённый *(ду́п, п'ᵉру́нъм'ᵘ срᵃжо́н̲ъі̯)* храст, оборен громовима — по зе́лени, грозо́ю освѣжённой *(пᵃ=з'е̂л'ᵗн'ᵘ, грᵃзо́і̯ᵘ ᵃс'в'ᵉжо́н̲ъі̯)* по зеленилу које је плаха киша освежила. || 2. Го́рдый взо́ръ иноплеме́нный *(го́рдъі̯ взо́р ᵘнᵗпл'ᵉм'е́н̲ъі̯)* охоло туђинско око — въ наготѣ́ твоéй смирéнной *(в=нъгᵃт'е́ твᵃје̂і̯ с'м'ᵘр'е́н̲ъі̯)* кроз ту твоју смерну голотињу. || 3. Вра́гъ отрица́тельности у́зкой *(вра́к ᵃтр'ᵘца́т'ᵗл'нъс'т'ᵘ у́скъі̯)* непријатељ узаног (ограниченог) некања — онъ въ человѣ́чествѣ былъ ру́сскій *(он ф=ч'ᵗѧᵃв'е̂ч'ᵗс'т'в'ᵗ быѧ ру́скъі̯)* у човечанству (међу људима) он је био Рус. || 4. Въ ую́тной ке́льѣ, тёмной и смире́нной *(в=ᵘју́тнъі̯ к'е̂л'і̯ᵗ, т'о́мнъі̯ и с'м'ᵘр'е́н̲ъі̯)* у угодној ћелији, мрачној и мирној — тамъ жи́лъ тогда́ Жуко́вскій незабве́нный *(там жы́ѧ тᵃγда́ жᵘко́фскъі̯ н'ᵗзᵃб'в'е́н̲ъі̯)* тамо (у Чудову манастиру, у Москви) живео је онда незаборављени Жуковски (песник). || 5. Мотылька́ полётъ незри́мый *(мътыл'ка́ пᵃл'о́т н'ᵉзр'и́мъі̯)* невидљиви лет лептиров — ча́съ тоски́ невырази́мой *(ч'а́с тᵃск'и́ н'ᵗвыраз'и́мъі̯)* време неисказане чежње. || 6. Мі́ръ осиротѣ́лый *(м'и́р ᵃс'ᵘрᵃт'е́ѧъі̯)* осиротели свет — съ приро́дой цѣ́лой *(с=пр'ᵘро́дъі̯ цѣ́ѧъі̯)* с целом природом. || 7. Румя́нецъ невозвра́тный *(рᵘм'а́н'ᵗц н'ᵗвᵃзвра́тнъі̯)* ру̂мēн која се не враћа — съ душо́ю арома́тной *(з=душо́і̯ᵘ ᵃрᵃма́тнъі̯)* с мирисном душом. || 8. Кончи́ны неизбѣ́жной *(кᵃн'ч'и́ны н'ᵗ-ᵘз'б'е́жнъі̯)* неминовне смрти — какъ океа́нъ безбре́жный *(кък=ък'ᵉа́н б'ᵉзбр'е́жнъі̯)* као бескрајно море. || 9. Велича́вый *(в'ᵗл'ᵘч'а́въі̯)* величанствен — сла́вой *(сѧа́въі̯)* славом. || 10. Дремо́той *(др'ᵉмо́тъі̯)* дремежем — со́тый *(со́тъі̯)* стотинити — позоло́той *(пъзᵃѧо́тъі̯)* позлатом. || 11. Убо́гій *(ᵘбо́гъі̯)* убог — съ трево́гой *(с=тр'ᵉво́гъі̯)* са страхом — хромоно́гій *(хръмᵃно́гъі̯)* хром. || 12. Съ колоко́льни одино́кой *(с=къѧᵃко́л'н'ᵘ ᵃд'ᵘно́къі̯)* с усамљеног звоника — ко́локолъ далёкій *(ко́ѧъкъѧ дᵃл'о́къі̯)* звоно у даљини. || 13. По́лдень мгли́стый *(по́ѧд'ᵗн' мгл'и́стъі̯)* замагљено (од жеге) подне — въ тве́рди пла́менной и чи́стой *(ф=т'в'е̂р'д'ᵘ пѧа́м'ᵗн̲ъі̯ и ч'и́стъі̯)* на зажареном и чистом своду небесном. || 14. Въ о́сени первонача́льной *(в=о́с'ᵗн'ᵘ п'ᵗрвънᵃч'а́л'нъі̯)* у ра̂ну јесен — весь де́нь стои́тъ какъ бы хруста́льный *(в'е̂с' д'е̂н' стᵃи́т къг=бы хрᵘста́л'нъі̯)* дани су као кристални, и т. д.

у *Њекрасова*: 1. Карти́ной *(кᵃр'т'и́нᵇі)* сли́ком — ни еди́ный *(н'ᵘ·і̯ᵉд'и́нᵇі)* ни један. || 2. Голо́дный *(гᵃѧо́днᵇі)* гладан — въ ко́мнатѣ на́шей, пусто́й и холо́дной *(ф·ко́мнᵇт'ᵉ на́шᵇі, пᵘсто́і̯ и хᵃѧо́днᵇі)* у нашој празној и хладној соби. || 3. Пла́мень благода́тный *(пѧа́м'ᵉн' бѧᵇγᵃда́тнᵇі)* благодетни пламен — съ отра́дой непоня́тной *(с·ᵃтра́дᵇі н'ᵉпᵃн'а́тнᵇі)* с необјашњивом радошћу. || 4. Одино́кій *(ᵃд'ᵘно́кᵇі)* сам — рѣки́ глубо́кой *(р'ᵉк'и́ гѧᵘбо́кᵇі)* дубоке реке. || 5. Капри́зъ случа́йный *(кᵃпр'и́с сѧᵘч'а́і̯нᵇі)* случајан прохтев — неразрѣши́мой та́йной [я му́чился] *(н'ᵉрᵇзр'ᵉшы́мᵇі та́і̯нᵇі)* мучила ме је та тајна коју нисам могао разјаснити. || 6. За ку́стъ высо́кій *(зᵃ·ку́ст вᵇсо́кᵇі)* за висок жбун — въ тоскѣ́ жесто́кой *(ф·тᵃск'е́ жᵉсто́кᵇі)* у страшној чежњи. || 7. Го́дъ тяжёлый *(го́т т'ᵉжо́ѧᵇі)* тешка година — ду́мы невесёлой *(ду́мᵇ н'ᵉв'ᵉс'о́ѧᵇі)* тужних ми́сли̑. || 8. Па́дкій *(па́ткᵇі)* лаком — укра́дкой *(ᵘкра́ткᵇі)* кришом. || 9. Го́родъ шу́мный *(го́рᵇт шу́мнᵇі)* хучан град — въ толкотнѣ́ безу́мной *(ф·тᵇѧкᵃт͡н'е́ б'ᵉзу́мнᵇі)* у лудој гурњави. || 10. Чи́стый *(ч'и́стᵇі)* чист — Сиби́ри льди́стой *(с'ᵘб'и́р'ᵘ л'д'и́стᵇі)* ледене Сибирије. || 11. Дере́вни цѣ́лой *(д'ᵉр'е́вн'ᵘ цѡ́ѧᵇі)* целог села — калѣ́ка престарѣ́лый *(кᵃл'е́кᵇ пр'ᵉстᵃр'е́ѧᵇі)* стари престари богаљ. || 12. За ро́жью колоси́стой *(зᵃ·ро́жі̯ᵘ кᵇѧᵃс'и́стᵇі)* иза класале ражи — арома́тъ смоли́стый *(ᵃрᵃма́т смᵃл'и́стᵇі)* смољани мирис (од бора). || 13. Лежи́тъ неподви́жный, суро́вый *(л'ᵉжы́т н'ᵉпᵃд'в'и́жнᵇі, сᵘро́вᵇі)* лежи непомичан, озбиљан — въ широ́кой руба́хѣ холщёвой *(ф·шᵇро́кᵇі рᵘба́х'ᵉ хᵃѧш̲'о́вᵇі)* у широкој кошуљи од беза. || 14. Старина́ борода́тый *(стᵇр'ᵘна́ бᵇрᵃда́тᵇі)* брадати старац — лопа́той *(ѧᵃпа́тᵇі)* ашовом. || 15. О́стровъ ди́кій *(о́стрᵇф д'и́кᵇі)* пусто острво — въ нуждѣ́ вели́кой *(в·нᵘжд'е́ в'ᵉл'и́кᵇі)* трпећи велику оскудицу. || 16. Кри́тикъ мра́чный *(кр'и́т'ᵘк мра́ч'нᵇі)* намрштени критичар — золо́й таба́чной *(зᵃѧо́і̯ тᵃба́ч'нᵇі)* пепелом од дувана. || 17. Па́русъ ма́лый *(па́рᵘс ма́ѧᵇі)* мало једрило — въ жи́зни вя́лой *(в·жы́з'н'ᵘ в'а́ѧᵇі)* у млитавом животу. || 18. Сдѣ́лай [ми́лость] *(з'д'е́ѧᵇі)* молим те — онъ и до́брый, и смѣ́лый *(он·ы·до́брᵇі, и·с'м'е́ѧᵇі)* он је и добар и храбар. || 19. Краси́вый *(крᵃс'и́вᵇі)* леп — съ усмѣ́шкой лѣни́вой *(с·ᵘс'м'е́шкᵇі л'ᵉн'и́вᵇі)* с леним осмејком. || 20. Въ душѣ́·его бѣ́дной *(в·дᵘше́·і̯ᵉво б'е́днᵇі)* у његовој јадној души — За́падъ зловре́дный *(за́пᵇт зѧᵃвр'е́днᵇі)* штетни Запад. || 21. Въ борьбѣ́ исполи́нской *(в·бᵃр'б'е́ ᵘспᵃл'и́нскᵇі)* у џиновској борби — ге́ній вои́нскій *(г'е̂н'ᵘі вᵃи́нскᵇі)* војнички геније. || 22. Надъ бѣ́днымъ сиро́ткой *(нᵃд'·б'е́днᵇм с'ᵘро́ткᵇі)* над јадним сирочетом — упрёкъ·его кро́ткій *(ᵘпр'о́к·і̯ᵉво кро́ткᵇі)* његов благ

прекор. || 23. Звóнъ колоко́льный *(звóн къа^ко́л'н^ъі)* звоњење — са толи́ком богомо́љном *(с:та^я́по́і бъ;^амо́л'н^ъі)* са светом који се (у цркви) Богу моли. || 24. Кня́зь Оболе́нскій *(кн'а́с ^аба^л'е́нскъі)* кнез Обољенски — моей:дéрзости же́нской *(ма^іе́і:д'е́рзъс'т'и жæнскъі)* мојој женској смелости. || 25. Худóжникъ вдохновéнный *(худо́жн'^ък вдъхна^в'е́н^ъі)!* Богом надахнути песниче! — руко́ю дерзновéнной *(ру^ко́іу д'ързна^в'е́н^ъі)* дрском руком. || 26. Души́стой полени́кой *(душы́ст^ъі пъл'ън'и́к^ъі)* миришљавом пољеницом (нека јагода[1]) — уро́нъ вели́кій *(уро́н в'ъл'и́к^ъі)* велика штета. || 27. За телѣгой *(з^ъ:т'ъл'е́і^ъі)* за колима — жеребёночекъ пѣгій *(жър'ъб'о́н^ъч'ък п'е́і^ъі)* шарено ждребенце. || 28. Пошёлъ угрю́мый [я] *(па^шо́л у^гр'у́м^ъі)* пођем суморан — и не ду́май *(и н'ъ:ду́м^ъі)* немој ни мислити на то. || 29. Ги́бкій *(г'и́пк^ъі)* вит — оши́бкой *(^ашы́пк^ъі)* случајно (упр. погрешком). || 30. Жукóвскій *(жу^ко́фск^ъі)* песник Жуковски — он бы́лъ съ душо́й москóвской *(он:бы́л з:ду^шо́і ма^ско́фск^ъі)* био је Московљанин по души, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Доро́гой *(да^ро́г^ъі)* путем — убо́гій *(убо́г^ъі)* сиромашан. || 2. Ра́бъ люби́мый *(ра́п л'уб'и́м^ъі)* омиљени роб — тоски́ неизлѣчи́мой *(та^ск'и́ н'ъ-^из'л'ъч'и́м^ъі)* неизлечиве туге. || 3. Вѣкъ быстроте́чный *(в'е́к бы^стра^т'е́ч'н^ъі)* век који брзо пролази — пра́вды ве́чной *(пра́вды в'е́ч'н^ъі)* вечите истине. || 4. Въ высотѣ лазу́рной *(въ^са^т'е́ ^ъазу́рн^ъі)* у плавој висини — вѣтеръ бу́рный *(в'е́т'ър бу́рн^ъі)* бурни ветар. || 5. Въ страна́ѣ приво́льной *(ф:стра^н'е́ пр'^ъво́л'н^ъі)* у слободној земљи — гу́лъ колоко́льный *(гу́л к^ъа^ко́л'н^ъі)* брујање звона. || 6. Ста́нъ ги́бкій *(ста́н г'и́пк^ъі)* вити стас — съ дéрзкой улы́бкой *(з':д'е́рск^ъі уы́пк^ъі)* с дрским осмејком. || 7. На дѣвѣ самохва́льной *(на:д'е́в'ъ с^ъма^хва́л'н^ъі)* на хвалисавој девојци — взóръ печа́льный *(взо́р п'^ъч'а́л'н^ъі)* тужан поглед. || 8. Ми́ръ прекра́сный *(м'и́р пр'ъкра́сн^ъі)* диван свет — гру́сти стра́стной *(гру́с'т'и стра́сн^ъі)* страсне туге. || 9. Изъ тверди небе́сной *(^ис:т'в'е́р'д'и н'ъб'е́сн^ъі)* с неба — ми́ръ безтѣле́сный *(м'и́р б'ъс'т'ъл'е́сн^ъі)* духовни свет. || 10. На равни́нѣ откры́той *(н^ъ:ра^вн'и́н'ъ ^откры́т^ъі)* на отвореној равници — богаты́рь знамени́тый *(бъ^га^ты́р' зн^ъм'ън'и́т^ъі)* славан јунак. || 11. Курга́нъ одино́кій *(ку^рга́н ^ад'^ино́к^ъі)* усамљена хумка — въ пусты́нѣ широ́кой *(ф:пу^сты́н'ъ ш^ыро́к^ъі)* у широкој пустињи. || 12. И нѣтъ ужъ мнѣ жи́зни отра́дной *(и:н'е́т:уш:мн'е жы́з'н'и ^отра́дн^ъі)* и нема за мене више радости у животу — я нёсъ недостóйный и смра́дный *(ја:п'о́с н'ъда^сто́йн^ъі и смра́дн^ъі)* недостојан сам и смрдљив пас (вели Иван Грозни о

[1] Rubus arcticus.

себи). || 13. Величáвый *(в'ъл'ᵘч'áвъі)* величанствен — нóвой слáвой *(нóвъі сѧáвъі)* новом славом. || 14. За сáдомъ бéрегъ чи́стый *(зᵃ·сáдъм б'ёр'ък ч'и́стъі)* за баштом чиста обала — на ни́вѣ золоти́стой *(нᵃ·н'и́в'ъ зъѧᵃт'и́стъі)* на злаћаној њиви. || 15. Гýлъ тревóжный *(гýѧ тр'ᵉвóжнъі)* врева — жи́зни лóжной *(жы́з'н'ᵘ ѧóжнъі)* лажног живота. || 16. Невозмути́мой [мы́слью] *(н'ъвъзмᵘт'и́мъі)* ведром мишљу — люби́мый [ли́къ] *(л'ᵘб'и́мъі)* мило лице. || 17. Грéціи счастли́вой *(гр'éцыᵘ ш'ᵉс'л'и́въі)* срећне Грчке — татáринъ молчали́вый *(тᵃтáр'ᵘн мъѧч'ᵉл'и́въі)* ћутљиви Татарин. || 18. Пѣ́ной бѣ́лой *(п'éнъі б'éѧъі)* белом пеном — онѣмѣ́лый *(ᵃн'ᵉм'éѧъі)* нем. || 19. Но обнёсъ меня́ ты чáрой *(но ᵃбн'óс м'ᵉн'á ты ч'áръі)* али мене не обреди пехар из твојих руку — такъ шагáй же, мóй чубáрый *(тък·шᵉгáі·жъ, мóі ч'ᵘбáръі)!* хајд полако, мој шарче! || 20. И съ дýмою смóтритъ печáльной *(и з·дýмъіᵘ смóтр'ът п'ᵉч'áл'нъі)* и тужно гледа — синѣ́етъ сквозь тéремъ хрустáльный *(с'ᵘн'ёі̯ът сквос'·т'ёр'ъм хрᵘстáл'нъі)* плави се (море) кроз кристалну одају. || 21. Пýтникъ смѣ́лый *(пýт͡н'ᵘк с'м'éѧъі)!* смели путниче! — нóжки бѣ́лой *(нóшк'ᵘ б'éѧъі)* беле ноге. || 22. Óтрокъ ми́лый *(óтрък м'и́ѧъі)!* драги младићу! — скóро бýду взя́та[1] я моги́лой *(скóръ бýдᵘ вз'áтъ і̯а мᵃг'и́ѧъі)* скоро ће ме гроб прогутати, и т. д.

у *Фета:* 1. Съ кáждой минýтой *(с·кáждъі м'ᵘнýтъі)* сваким тренутом — хóлодъ лю́тый *(хóѧът л'ýтъі)* љута зима. || 2. Изъ тýчи мгли́стой *(ᵘс·тýч'ᵘ мгл'и́стъі)* из магловита облака — сýкъ смоли́стый *(сýк смᵃл'и́стъі)* смољава грана. || 3. Величáвый *(в'ъл'ᵘч'áвъі)* величанствен — слáвой *(сѧáвъі)* славом. || 4. Холóдный *(хᵃѧóднъі)* хладан — душóю благорóдной *(дᵘшóі̯ᵘ бѧъγᵃрóднъі)* племенитом душом. || 5. Какъ трýженикъ убóгій *(кък·трýжън'ᵘк ᵘбóгъі)* као сиромашан трудбеник — съ забóтой и тревóгой *(з̱ᵃбóтъі и тр'ᵉвóгъі)* с бригом и страхом. || 6. Вопрóсъ лукáвый *(вᵃпрóс ѧᵘкáвъі)* лукаво питање — съ гóрькою отрáвой *(з·гóр'къі̯ᵘ ᵃтрáвъі)* с горким отровом. || 7. Шýткой нóвой *(шýткъі нóвъі)* новом шалом — ли́стъ кленóвый *(л'и́ст кл'ᵉнóвъі)* кленов лист. || 8. Надъ ни́вой *(нᵃд͡н'и́въі)* над њивом — вѣ́теръ прихотли́вый *(в'ёт'ър пр'ᵘхᵃт͡л'и́въі)* несташни ветар. || 9. Ктó-то крáдется[2] сторóнкой *(хтó·тъ крáд'ъц̯ъ стᵃрóнкъі)* неко се прикрада уз плот — и вопрóсъ раздáстся звóнкій *(и вᵃпрóс рᵃздáсц̯ъ звóнкъі)* и разлећи ће се гласно питање. || 10. Волшéбной си́лой *(вᵃѧшǽбнъі с'и́ѧъі)* чаробном силом — óбликъ ми́лый *(óбл'ᵘк м'и́ѧъі)* драго лице, и т. д.

---

[1] об. взятá.

[2] об. крадётся.

у *Полонском:* 1. Пла́мень золоти́стый *(пѧа́м'ᵗн' ᵴᵴѧᵃт'и́стᵴ́)* жу̑ткасти пламен — смоло́й души́стой *(смᵃѧо́ı̯ дᵾ́шыстᵴ́)* мирисљавом смолом. || 2. Съ лопа́той *(сᵴᵃпа́тᵴ́)* с лопатом — до́мъ до-ща́тый *(до́м дᵃш'а́тᵴ́)* кућа од дасака. || 3. Подъ а́ркой *(пᵃдᵴа́ркᵴ́)* под лу̑ком — фа́келъ я́ркій *(фа́к'ᵗѧ ја́ркᵴ́)* сјајна буктиња. || 4. Па́па ри́мскій *(па́пᵴ р'и́мскᵴ́)* римски папа — сла́вы херуви́мской *(сѧа́вᵾ х'ᵉру̯в'и́мскᵴ́)* херувимске славе. || 5. Ри́мъ па́пскій *(р'и́м па́пскᵴ́)* папски Рим — изъ жи́зни ра́бской *(ᵾжы̑ᴢ'нᵾ ра́пскᵴ́)* из ропског живота. || 6. Кня́зь изве́стный *(кн'а́сʼ ᵾв'в'е́снᵴ́)* познати кнез — со́лнце въ подпебе́сной *(со́нцᵴ фᵴпᵴдн̑'ᵋб'е́снᵴ́)* сунце на небу. || 7. Мой учёный *(моı̯ ᵾч'о́нᵴ́)* мој научник — быть воро́ной *(быт' вᵃро́нᵴ́)* бити врана. || 8. Шу́тъ жа́лкій *(шу̯т жа́ѧкᵴ́)* јадан лакрдијаш — подъ па́лкой *(пᵃтᵴпа́ѧкᵴ́)* под батином. || 9. Не вса́кій *(н'ᵋᵴфс'а́кᵴ́)* нё сваки — быть соба́кой *(быт' сᵃба́кᵴ́)* бити пас. || 10. За́пахъ то́нкій *(за́пᵴх то́нкᵴ́)* нежан мирис — ручёнкой *(ру-ч'о́нкᵴ́)* ручицом. || 11. Надъ гу́бой *(нᵃдᵴгᵾ́бᵴ́)* над усницом — не гру́бый [го́лосъ] *(н'ᵋᵴгрᵾ́бᵴ́)* није му груб глас. || 12. Про́блескъ лу̑нный *(про́бл'ᵗск ѧу̑нᵴ́)* просјајкује месец — на скамье́ чугу́нной *(нᵴᵴскᵃм'је́ ч'ᵾгᵾ́нᵴ́)* на гвозденој клупи, и т. д.

210. V. У млађој фази књиж. изговора завршетак *-ой* (редук. *-ъ́*), у облику о ком је реч, замењен је завршетком *-ый*, и старије *до́бръ́* гласи данас *до́брᵾ́*, па и старије *стро́гъ́* строг, *то́нкъ́* танак, *т'и́хъ́* тих, чује се данас скоро искључиво као *стро́гᵾ́*, *то́нкᵾ́*, *т'и́хᵾ́* (§ 84, 1). Према том, сликови типа сла́вой славом — крова́вый крвав, били су потпуни код старијих песника, јер се под графиком *-ый* крило живо *-ой* т. ј. *-ъ́* *(сѧа́вᵴ́ — крᵃва́вᵴ́)*; данас пак, кад се графика *-ый* потпуно поклапа с живом речју (иза *ı̯*, *к*, *х* пише се *-ій*, а говори се такође понајвише *-ый*), овакви сликови, код млађих песника, врло су непотпуни *(сѧа́вᵴ́ — крᵃва́вᵾ́*; види § 211). Тако је:

у *Брјусова:* 1. Цвето́къ доли́нный *(цв'ᵋто́к дᵃл'и́нᵾ́)* цветак из долине — ска́зкой дли́нной *(ска́скᵴ́ дл̑'и́нᵴ́)* дугом ка́жом. || 2. Взо́ръ лука́вый *(взо́р ѧука́вᵾ́)* лукав поглед — отра́вой *(ᵃтра́вᵴ́)* отровом. || 3. Све́тъ электри́ческій *(с'в'е́т ᵉл'ᵋктр'и́ч'ᵗскᵴ́)* електрика — си́лѣ маги́ческой *(с'и́л'ᵗ мᵃг'и́ч'ᵗскᵴ́)* волшебној сили. || 4. Съ трево́гой *(сᵴтр'ᵋво́гᵴ́)* уплашено — на скло́нъ отло́гій *(нᵃᵴ скѧо́н ᵃтѧо́гᵾ́)* на падину. || 5. Стро́гій *(стро́гᵾ́)* строг — доро́-

той *(д^{а}ро́г^{ъ}і)* путем. || 6. Стра́стный *(стра́сн^{ы}і)* страстан (поглед) — къ лицу́ прекра́сной *(к^{ъ}л'^{и}цу́ пр'^{е}кра́сн^{ъ}і)* к лицу лепојке. || 7. Па́мятникъ свяще́нный *(па́м'^{ъ}т͡н'^{и}к с'в'^{е}ш'е́н^{ы}і)* свети споменик — во вселе́нной *(в^{ъ}^{ъ}фс'^{е}л'е́н^{ъ}і)* у васељени. || 8. Съ лопа́той *(с^{ъ}ѧ^{а}па́т^{ъ}і)* с лопатом — бога́тый *(б^{а}га́т^{ы}і)* богат. || 9. Глаша́тай *(гѧ^{а}ша́т^{ъ}і)* проповедник — ле́въ крыла́тый *(л'е́ф кр^{ы}ѧа́т^{ы}і)* крилати лав. || 10. Бы́ть поко́рной *(бы́т' п^{а}ко́рн^{ъ}і)* бити покорна — о́блакъ чёрный *(о́бѧ^{ъ}к ч'о́рн^{ы}і)* црн облак. || 11. При́зракъ велича́вый *(пр'и́зр^{ъ}к в'^{ъ}л'^{и}ч'а́в^{ы}і)* узвишено привиђење — сла́вой *(сѧа́в^{ъ}і)* славом. || 12. Со́нъ измѣ́нчивый *(со́н ^{и}з'м'е́н'ч'^{и}в^{ы}і)* варалица сан — увѣ́нчивай *(^{у}в'е́н'ч'^{и}в^{ъ}і)* увенчавај, и т. д.

II. ^{ъ} у слику с ^{ы}.

I. 1. Глас ^{ъ}, редукован од етимолошког *е (ѣ)* и *'а*, налазећи се на размеђи између *е* и *и*, омогућио је у руском нарочиту врсту сликова по типу встрѣ́чѣ *(фстр'е́ч'^{ъ})* сусрету — пле́чи *(пл'е́ч'^{и})* леђа, сликова који, истина, нису потпуни, али су врло приближни (§ 212). Кад ^{ъ} може стајати у слику с ^{и}, песницима се учинило да исти одношај може бити и између ^{ъ} и ^{ы}. Прво је тачно, јер је близина између ^{ъ} и ^{и} толика да је први глас често тешко разликовати од другог; друго није тачно, јер су ^{ъ} и ^{ы} два различита гласа. Тако су се добили сликови типа роси́стымъ *(р^{а}с'и́ст^{ы}м)* росним — сви́стомъ *(с'в'и́ст^{ъ}м)* звиждукањем, сликови врло далеки и срачунати понајвише на брзо читање, а и на то, што врло често нису у стиховима који долазе један за другим. С оваким далеким сликовима сусрећемо се у свих песника, па дакле и: **211.**

у *Пушкина:* 1. Въ доли́нахъ *(в^{ъ}д^{а}л'и́н^{ъ}х)* у долинама — при кли́кахъ лебеди́ныхъ *(пр'^{и}^{ъ}кл'и́к^{ъ}х л'^{ъ}б'^{е}д'и́н^{ы}х)* уз кликтање лабудова. || 2. Восто́ргомъ но́вымъ *(в^{а}сто́рг^{ъ}м но́в^{ы}м)* новим заносом — покро́вомъ *(п^{а}кро́в^{ъ}м)* покровом. || 3. Въ теа́трѣ шу́мномъ *(ф^{ъ}т'^{е}а́тр'^{ъ} шу́мн^{ъ}м)* у хучном позоришту — парте́ромъ полоу́мнымъ *(п^{а}р'т'е́р^{ъ}м п^{ъ}ѧ^{а}у́мн^{ы}м)* сулудим партером. || 4. Въ дубро́вахъ *(в^{ъ}д^{у}бро́в^{ъ}х)* у шумама — въ заня́тіяхъ суро́выхъ *(в^{ъ}з^{а}н'а́т'^{и}і̯^{ъ}х с^{у}ро́в^{ы}х)* у тешком послу. || 5. Въ око́вахъ *(в^{ъ}^{а}ко́в^{ъ}х)* окован — въ куста́хъ лавро́выхъ *(ф^{ъ}к^{у}ста́х ѧ^{а}вро́в^{ы}х)* у лаворици. || 6. Бле́скомъ а́лымъ *(бл'е́ск^{ъ}м а́ѧ^{ы}м)* пурпурним сјајем — покрыва́ломъ *(п^{ъ}кр^{ы}-*

вáѧъм) вêлом. || 7. Подъ Азóвомъ *(пъд=азóвъм)* код Азова — съ царёмъ суро́вымъ *(с=цар'óм суро́вым)* с грубим царем, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Тотъ Нéсторъ негодя́евъ стáрыхъ *(тот н'éстър н'ѣгад'áі̯ъф стáрых)* онај најстарији међу старим хуљама — тудáже[1] въ сáмыхъ знáтныхъ бáрахъ [состоя́щій] *(тудá=жъ ф=сáмых знáтных бáръх)* који се такође броји међу највећу госпоштину. || 2. Отъ матерéй, отцёвъ[2] оттóрженныхъ и сúрыхъ [дѣтéй] *(ат=мът'ер'éі̯, ацóф ат̲óржѣн̲ых и с'úрых)* децу, одвојену од оцева и матера, и осиротелу — сáмъ погружёнъ умóмъ въ Амýрахъ и Зефúрахъ *(сáм пъгружóн умóм в=амýръх и з'ефúръх)* сав утонуо у аморима и зефирима[3], и т. д.

у *Лермонтова:* 1. Безплóднымъ [мщéніемъ] *(б'еспѧóдным)* пустом осветом — въ плащѣ́ похóдномъ *(ф=пѧаш̲'é пахóднъм)* у ратном огртачу (плашту). || 2. Въ весéльи шýмномъ *(в̲'ес'éл'і̯и шýмнъм)* у бурној радости — съ ýмнымъ и безýмнымъ *(с=ýмным и б'езýмным)* с наметним и с лудим. || 3. Въ раскáяньи безплóдномъ *(в=раскáі̯ѣн'і̯и б'еспѧóднъм)* у бесплодном покајању — размышлéніемъ холóднымъ *(ръзмышл'éн'иі̯ъм хаѧóдным)* хладним размишљањем. || 4. Вéчеромъ росúстымъ *(в'éч'ѣръм рас'úстым)* у росно вече — свúстомъ *(с'в'úстъм)* звиждукањем. || 5. На пóлѣ рáтномъ *(на=пóл'ѣ рáтнъм)* на бојном пољу — мечóмъ булáтнымъ *(м'ечóм буѧáтным)* мачем. || 6. Въ ничтóжномъ *(в=н'ич'тóжнъм)* у ништавилу — стáвъ осторóжнымъ *(стáф астарóжным)* поставши опрезан. || 7. Скры́тымъ [мщéніемъ] *(скры́тым)* притајеном осветом — какъ змѣ́й, раздáвленный копы́томъ *(кък=з'м'éі̯, раздáвл'ѣн̲ъі̯ капы́тъм)* као згажена змија. || 8. Въ сéрдцѣ безпокóйномъ *(ф=с'éрцѣ б'ѣспакóі̯нъм)* у немирном срцу — подъ нéбомъ ю́га знóйнымъ *(пад͡н'éбъм јýгъ знóі̯ным)* под врелим јужним небом. || 9. Шóпотъ *(шóпът)* шапат — óпытъ *(óпыт)* оглед.

у *Тјутчева:* 1. Тѣ́нь ушлá къ нѣмы́мъ дубрóвамъ *(т'éн' ушѧá к=н'емы́м дубрóвъм)* сенка (од облака) прешла је на неме шуме — вѣ́етъ зáпахомъ медóвымъ *(в'éі̯ѣт зáпъхъм м'едóвым)* долеће медени мирис. || 2. Былá вамъ знáменьемъ любúмымъ *(быѧá вам знáм'ѣн'і̯ъм л'уб'úмым)* била вам је омиљени стег — въ кострѣ́ неугасúмомъ *(ф=кастр'é н'ѣ-угас'úмъм)* на ломачи која једнако гори.

---

[1] т. ј. тудá же.

[2] т. ј. отцóвъ.

[3] Оба су примера из Музејског аутографа «Гóря отъ умá» (чин II, стихови 352—353 и 360—361); у свима исписима, који су отуд узети, правопис је задржан исти као у оригиналу, а испод линије унесено је како се обично пише.

у *Некрасова*: 1. Съ сосло́віемъ гру́бымъ *(с̱ᵃсѧо́в'ᵘі̯ᵇм гру́бᵘм)* с тим грубим сталежем — по клу́бамъ *(пᵃ=кѧу́бᵇм)* по клубовима. || 2. Неотрази́мымъ [проклятьемъ] *(нᵉ-ᵃтрᵃз'и́мᵘм)* проклетством које се не може скинути — въ краю́ моёмъ роди́момъ *(ф=крᵃју́ мᵃјо́м рᵃди́мᵇм)* у мом завичају. || 3. Суро́вымъ *(сᵘро́вᵘм)* грубим — сло́вомъ *(сѧо́вᵇм)* речју. || 4. Се́рьги съ бу́сами *(с'е̂р'г'ᵘ с=бу́сᵇм'ᵘ)* обоци с гр̀мелицама (ђинђувама) — кудря́ми ру́сыми *(кᵘдр'а́м'ᵘ ру́сᵘм'ᵘ)* отворено мрком косом (види речник). || 5. Въ на́шихъ пусты́няхъ уны́лыхъ *(в=на́шᵘх пᵘсты́н'ᵇх ᵘны́ѧᵘх)* по нашим суморним пустошима — на моги́лахъ *(нᵇ=мᵃг'и́ѧᵇх)* на гробовима. || 6. То́нкими ви́нами *(то́нк'ᵘм'ᵘ в'и́нᵇм'ᵘ)* финим врстама вина — до́лями льви́ными *(до́л'ᵇм'ᵘ л'в'и́нᵘм'ᵘ)* огромним деловима. || 7. Съ больши́ми здѣ́сь и съ ма́лыми *(з=бᵃл'шы́м'ᵘ з'д'е̂с' и с=ма́ѧᵘм'ᵘ)* с великим овде и с малима (живиш у истој кући) — и ря́домъ съ генера́лами *(и р'а́дᵇм з=г'ᵉн'ᵉра́ѧᵇм'ᵘ)* и упоредо с генералима (шеташ по Њевском проспекту у Петрограду). || 8. Сочу́вствуя ихъ ро́поту *(сᵃч'у́ствᵘі̯ᵇ і̯их=ро́пᵇтᵘ)* симпатишући њихову гунђању (на судбину) — я са́мъ узна́лъ по о́пыту *(і̯а=са́м ᵘзна́ѧ пᵃ=о́пᵘтᵘ)* са̂м сам искусно (уверио се). || 9. Съ пья́нымъ *(с'=п'ја́нᵘм)* с пијаним — си́нимъ тума́номъ *(с'и́н'ᵘм тᵘма́нᵇм)* угасито-плавом измаглицом. || 10. Въ оте́чествѣ любе́зномъ *(в=ᵃт'е̂ч'ᵉс'т'в'ᵉ л'ᵘб'е́знᵇм)* у милој отаџбини — я ду́малъ быть поле́знымъ *(і̯а ду́мᵇѧ быт' пᵃл'е́знᵘм)* мислио сам да будем од користи. || 11. Сла́бъ ли ты си́лами *(сѧа́п=л'ᵘ=ты с'и́ѧᵇм'ᵘ)*? или ти је снага слаба? — всхо́дами хи́лыми *(фсхо́дᵇм'ᵘ х'и́ѧᵘм'ᵘ)* слабим клијањем, и т. д.

у *А. Толстоја*: 1. Въ ни́вахъ *(в=н'и́вᵇх)* на њивама — въ селе́ніяхъ счастли́выхъ *(ф=с'ᵉл'е̂н'ᵘі̯ᵇх ш̱'ᵉс'л'и́вᵘх)* у срећним селима. || 2. Въ томъ взо́рѣ благода́тномъ *(ф=том взо́р'ᵉ бѧᵇ;ᵃда́тнᵇм)* у том благодетном погледу — дня́мъ свои́мъ развра́тнымъ *(д͡н'а́м свᵃи́м рᵃзвра́тнᵘм)* својим блудним данима. || 3. Брянча́тъ цыга́нки бу́бнами *(бр'ᵉн'ч'а́т цᵘга́нк'ᵘ бу́бнᵇм'ᵘ)* ударају Циганке у дахире — дѣла́ми душегу́бными *(д'ᵉѧа́м'ᵘ дᵘшᵉгу́бнᵘм'ᵘ)* да човека заведу (прете ватреним оком). || 4. Стака́нами *(стᵃка́нᵇм'ᵘ)* чашама — во́згласами пья́ными *(во́згѧᵇсᵇм'ᵘ п'ја́нᵘм'ᵘ)* пијаним клицима. || 5. Со взгля́домъ угрю́мымъ *(сᵃ=взгл'а́дᵇм ᵘгр'у́мᵘм)* намрштена погледа — съ пѣ́сней и шу́момъ *(с'=п'е̂с'н'ᵉі̯ и шу́мᵇм)* с песмом и жубором. || 6. Могу́чимъ сло́вомъ *(мᵃгу́ч'ᵘм сѧо́вᵇм)* снажном речју — суро́вымъ *(сᵘро́вᵘм)* сурова (Бог ме није створио). || 7. На зво́нкихъ пли́тахъ *(нᵃ=зво́нк'ᵘх пл'и́тᵇх)* на звучним плочама — въ черто́гахъ хо́дитъ позабы́тыхъ *(ф=ч'ᵉрто́гᵇх хо́д'ᵉт пᵇзᵃбы́тᵘх)* иде по заборављеним

дворима. || 8. Ро́потъ *(ро́път)* роптање — о́пытъ *(о́пыт)* оглед. || 9. Взо́ромъ ду́мнымъ *(взо́ръм ду́мным)* испитљивим погледом — въ йхъ паде́нїи безшу́мномъ *(въ йх па‿д'ёнїи бъ̑шу́мномъ)* у њихову нечујном опадању (опада лишће). || 10. Жёнамъ овдовѣ́лымъ *(жо́нъм ‿вда‿в'ёлым)* удовицама — за тѣ́ломъ *(за‿т'ёлъм)* за телом. || 11. Съ ухва́тками уда́лыми *(съ‿ухва́тк'ъм'и уда́лым'и)* бравурно (играју) — гремя́, звеня́ цимба́лами *(гр'ъ̑м'а́, з'в'ъ̑н'а́ цымба́лъм'и)* ударајући у цимбале, и т. д.

у *Фета:* Днёмъ безшу́мнымъ *(дн'о́м бъ̑шу́мным)* кад је миран дан — по тѣ́снымъ гу́мнамъ *(па‿т'ёсным гу́мнъм)* по тескобним гумнима.

у *Полонског:* 1. Разби́тымъ [го́лосомъ] *(ра‿з'б'и́тым)* чегртавим гласом — по зво́нкимъ пли́тамъ *(па‿звонк'им пл'и́тъм)* по калдрми. || 2. Ди́во ли *(д'и́въ‿л'и)?* је ли чудо? — жи́вы ли *(жы́вы‿л'и)?* да ли су живи? || 3. Сожалѣ́ньемъ запозда́лымъ *(съжъл'ён'ьи̯м зъпа‿зда́лым)* задоцнелим вајканьем — къ ей нача́ламъ *(къ‿ьйо́ на‿ч'а́‿лъм)* к почетку. || 4. Къ внуча́тамъ *(къ‿внуч'а́тъм)* к унучићима — смя́тымъ [ду́хъ бы́ть не мо́жетъ] *(с'м'а́тым)* понипитен (не може бити дух). || 5. Перепрѣ́лымъ [ква́сомъ] *(п'ър'ъпр'ёлым)* на прекуван квас (мирисало је топло купалиште) — тѣ́ломъ *(т'ёлъм)* и на тело. || 6. Одѣ́ломъ *(а‿д'ъйа́‿лъм)* место покривача (био му је шињел) — уста́лымъ [притворя́лся] *(уста́лым)* чинио се да је уморан. || 7. Въ сѣ́рыхъ шарова́рахъ *(фъ‿с'ёры̯х шъра‿ва́ръ̑х)* у сивим широким чакширама — на поджа́рыхъ [лошади́хъ] *(нъ‿па‿джа́ры̯х)* на мршавим коњма. || 8. Ло́шадь *(ло́шът')* коњ — облапо́шить *(а‿бла‿по́шыт')* преварити.

у *Брјусова:* 1. Та́йнамъ *(та́ьйнъм)* тајнама — случа́йнымъ *(съ‿ч'а́ьйным)* случајно. || 2. Ду́шамъ *(ду́шъм)* душама — нару́шимъ *(на‿ру́шым)* прекршићемо (реч). || 3. Съ се́рдцемъ омертвѣ́лымъ *(съ̑ёрцъм а‿м'ър'т'в'ёлым)* с занемелим срцем — тѣ́ломъ *(т'ёлъм)* телом. || 4. На тропа́хъ звѣри́ныхъ *(нъ‿тра‿па́х з'в'ъ̑р'и́ны̯х)* по стазама куд звер прилази — въ лощи́нахъ *(въ‿ла‿ш'и́нъ̑х)* у долинама. || 5. На грани́тахъ *(нъ‿гра‿н'и́тъ̑х)* на гранитним стенама — на грядáхъ, недавно взры́тыхъ *(нъ‿гр'ъ̑да́х, н'ъ̑да́вн взры́тыхъ)* на лејама, скоро ускопаним. || 6. Съ о́тсвѣтомъ багри́нымъ *(съ‿о́т'с'в'ъ̑тъм ба‿гр'а́ныым)* с пурпурним одсјајем — по ра́намъ *(па‿ра́нъм)* по ранама. || 7. Будь сме́лымъ *(бут' с'м'ёлым)!* буди смео! — бѣ́лымъ тѣ́ломъ *(б'ёлым т'ёлъм)* белим телом. || 8. Каза́лся мнѣ ты безпоща́дно ста́рымъ *(ка‿за́‿лъс мн'е ты бъ̑'ъспа‿ш'а́днъ ста́рым)* чинио си ми се страшно стар — по мёркнущимъ бульва́рамъ *(па‿м'ёркну̯ш'им бул'ва́ръм)*

по булеварима над којима се сумрак хватао. || 9. Ка́мней[1] онѣмѣ́лыхъ *(ка́мнѣі ᵃн'ᵋм'е́ᵃлᵘıх)* немог камења — въ предѣ́лахъ *(ф⁺пр'ᵋд'е́ᵃхъ)* у границама. || 10. Лучо́мъ уста́лымъ *(ᵃлуч'о́м устáᵃлᵘм)* суморним зраком — и мсти́лъ кинжа́ломъ *(и мс'т'и́ᵃ к'ᵘнжáᵃзᵘм)* и светио се јатаганом. || 11. Лука́вымъ *(ᵃлука́вᵘм)* лукавим — тра́вамъ *(тра́вᵘм)* травама, и т. д.

II. 1. Да се сликови споменутог типа уобичаје, допри- 211ᵇ.
пело је и ово двоје:

а) сугласници с десна и с лева поклапају се, па се неслагање између ᵘ и ᵘı не осећа толико;

б) оба самогласника долазе иза наглашеног слога, а слог иза наглашеног броји се, као што знамо, међу најслабије, па дакле и међу мање изразите, особито у брзом говору (§ 65, 1, 2).

2. Обе ове чињенице могу бити уклоњене, и онда се јасно осећа колико су горњи сликови далеки један од другог. То бива кад се ᵘ и ᵘı нађу у последњем отвореном слогу. У том случају нема сугласника с десне стране, који је помогао да се разлика прикрије; затим, последњи слог у стиху, особито ако је отворен, може бити и мало јачи, и у колико је он јачи, у толико је осетнији размак између ᵘ и ᵘı; појача ли се глас још више, споменути размак биће врло осетан, јер ће ᵘ, под утицајем споредног акцента, прећи у ᵈ, а ᵘı ће дати ᵘ́ı (§ 117, 1). Песници, о којима је реч, осећали су ово врло добро, и сликови типа отра́ва *(ᵃтра́вᵘ)* отров — сла́вы *(сла́вᵘı)* славе, случајни су код њих и, ако их има, врло су ретки (у Пушкина, Грибоједова и Њекрасова нема ни једног; крње сликове овог типа види у § 232[6]). Тако је:

у *Жуковском:* Везде́ сестри́цы неразлу́чны *(н'ᵋрᵃзлу́шны,* § 254 дод.) никад се сестре не растају — не ску́чно *(н'ᵋ⁺ску́шнᵘ)* није досадно (I, 65).

у *Љермонтова:* 1. Отра́ва *(ᵃтра́вᵘ)!* отрове! — сла́вы *(сла́вᵘı)* славе (Соч., акад. изд., I, 57). || 2. Приме́ты *(пр'ᵘм'е́тᵘı)* знаци — све́та *(с'в'е́тᵘ)* света (II, 294).

---

[1] об. камне́й.

у *Тјутчева:* Дубро́вы *(дубро́вы)* шуме — сла́внаго было́ва *(сѧ́внъвъ бы́ѧо́въ)* сјајне прошлости (Соч., стр. 192).

у *Фета:* 1. Склоня́ колѣ́на [передо мно́ю] *(скѧ^а^н'а́ к^а^л'е́нъ)* клечећи преда мном — бога́чъ изъ Митиле́ны *(б^а^га́ч' ^и^з'ˢм'^и^т'^и^л'е́ны)* богаташ из Митилене (II, 465). || 2. Ну́жны *(ну́жны)* потребни — дру́жно *(дру́жнъ)* у слози (III, 233). || 3. Свяще́нно *(с'в'^е^ш'е́н̲ъ)* свето — улы́бку скро́мную Каме́ны *(к^а^м'е́ны)* скроман музин осмејак (III, 255).

у *Полонског:* У окра́ины *(у^ˢ^а^кра́^и^ны)* тамо на међи — есть прота́лина *(пр^а^та́л'^и^нъ)* има прокопнина (види речник; IV, 470).

Напомена. Обиље оваквих сликова у А. Толстоја и Брјусова тумачи се оним што је речено у §§ 223 и 223^а^:

у *А. Толстоја:* 1. Досто́йно *(д^а^сто́і̯нъ)* достојно — во́йны *(во́і̯ны)* ратове (Стих., I, 10). || 2. Твое́й оде́жды *(^а^д'е́жды)* Твоје одоре — моя́ наде́жда *(н^а^д'е́ждъ)!* надо моја! (I, 11). || 3. У вхо́да до́ма *(до́мъ)* на улазу у кућу — парчи́ тяжёлой перело́мы *(п'ˢр'^е^ѧо́мы)* боре на тешкој златотканој материји (I, 31). || 4. Влѣ́во *(вл'е́въ)* лево — напѣ́вы *(н^а^п'е́вы)* мелодије (I, 241). || 5. Не безъ уко́ра *(б'ˢз^ˢ^уко́ръ)* није без прекора — опо́ры *(^а^по́ры)* потпору (I, 247). || 6. И звучи́тъ свѣжо́ и ю́но *(ју́нъ)* и одјекује свежином и младошћу — какъ натя́нутыя стру́ны *(стру́ны)* као затегнуте жице (I, 283). || 7. О́строю сѣки́рой ра́нена берёза *(б'^е^р'о́зъ)* оштром секиром рањена је бреза — по корѣ́ сребри́стой покати́лись слёзы *(с'л'о́зы)* по сребрикастој кори њезиној закотрљаше се сузе (I, 288). || 8. Око́вы *(^а^ко́вы)* окове — сло́ва *(сѧо́въ)* речи (I, 304), и т. д., и т. д.

у *Брјусова:* 1. Безу́мны *(б'^е^зу́мны)* луди — безшу́мно *(б'^е^шу́мнъ)* полако (I, 55). || 2. Со́лнце *(со́нцъ)* сунце — Македо́нцы *(м^ъ^к'^е^до́нцы)* Македонци (II, 21). || 3. Колесни́цы *(к^ъ^л'^е^с'н'и́цы)* двоколице — денни́ца *(д'^е^н̲'и́цъ)* даница (II, 22). || 4. Што́ра *(што́ръ)* завеса — уста́лые взо́ры *(взо́ры)* уморне очи (II, 74). || 5. Валга́лы *(в^а^ѧга́ѧы)* Валхале — окова́ла *(^а^к^а^ва́ѧъ)* оковала је (II, 239). || 6. Ска́лы *(ска́ѧы)* стење — криста́лла *(кр'^и^ста́ѧъ)* кристала (II, 244). || 7. Пала́ты *(п^а^ѧа́ты)* дворнице — бога́то *(б^а^га́тъ)* богато (III, 199). || 8. Пря́но *(пр'а́нъ)* као зачини — поля́ны *(п^а^л'а́ны)* пропланци (III, 201), и т. д.

211^б^. III. Имена по оцу типа Ива́новичъ скратила су се у брзом говору двојако и звуче или као *^и^ва́ны^ч'* или као *^и^ва́н^ъ^ч'* (§ 66, нап. 1). Не имајући знака за редуковано ^ъ^, графика зна само за *-ычъ* (Ива́нычъ), а у брзом говору чује се обично *-^ъ^ч'*. Према овом обичном изговору потпуно су добри овакви сликови:

у *Грибоједова*[1]: 1. Зашла́ бесѣ́да ва́ша за́ꙿночь *(зᵃшѧа́ б'ᵉс'е́дъ ва́шъ за́ꙿнъч')* већ је ноћ на измаку — вы глу́хи? Алексѣ́й Степа́ночъ *(вы гѧу́х'ᵘ? ᵃл'ᵉкс'е̂і̯ с'т'ᵉпа́нъч')!* јесте ли ви глуви, Алексије Степаничу! || 2. Ипполи́тъ Марке́лочъ *(ᵘпᵃл'и́т мᵃрк'е́ѧъч')* Иполит Маркелович — хоть ме́лочь *(хът'ꙿм'е́ѧъч')* ма шта (је си ли читао од оног што је он написао)?

у *Њекрасова:* 1. Степа́нычъ *(с'т'ᵉпа́нъч')* Степанич — на́ꙿночь *(на́ꙿнъч')* ноћу (пре спавања). || 2. Сту́жа злѣ́е на́ꙿночь *(сту́жъ з'л'е̂і̯ъ на́ꙿнъч')* ноћу хладноћа стеже — Миха́йло Ива́нычъ *(м'ᵘха́і̯ѧъ ᵘва́нъч)* Михаило Иванич.

у *Полонског:* Дѣ́ло бы́ло на́ꙿночь *(д'е́ѧъ бы́ѧъ на́ꙿнъч')* то је било об ноћ — Михаи́лъ Ива́нычъ *(м'ᵘхᵃи́ѧ ᵘва́нъч')* Михаило Иванич, и т. д.

IV. У глагола̂ на *-ывать*, аналогијом према глаголима на *-овать*, место ᵇⁱ обично се чује ᵇ (§ 94). По том изговору добри су сликови, као н. пр.: 211ᵃ.

у *Полонског:* 1. Уга́дывать *(уга́дъвът')* погађати — ра́довать *(ра́дъвът')* радовати. || 2. Ты дога́дывалась *(ты дᵃга́дъвъѧъс)* ти си се домишљала — слёзно ра́довалась *(с'л'о́знъ ра́дъвъѧъс)* радовала си се са сузама у очима. || 3. Пти́чки ра́довались *(пт'и́ч'к'ᵘ ра́дъвъл'ᵘс)* птице су цвркутале — мы огля́дывались *(мы ᵃгл'а́дъвъл'ᵘс)* ми се обзирасмо.

III. е (ѣ) и 'а *(я)* = ᵉ.

Изговором ненаглашеног *е (ѣ)* и ненаглашеног *'а* иза меких сугласника, дакле и иза *ч, щ* и *ј (і̯)*, као ᵉ, т. ј. као 212.

---

[1] Скраћена имена овог типа Грибоједов је писао са *-о-*, дакле Ива́ночъ (или, према његову правопису: Ива́ночь), обележавајући словом *о* редуковано ᵇ: Плато́нъ Миха́йлочь мой еди́нственный, безцѣ́нный *(пѧᵃто́н м'ᵘха́і̯ѧъч' мо̯і̯ і̯ᵉд'и́н'с'т'в'ᵉн̲ъі̯, б'ᵉсцѡ́н̲ъі̯)* Платон Михајлич, мој живот, бесцен-благо моје (чин III, стих 247), или н. пр.: Анто́нъ Анто́ночь. Ахъ! *(ᵃнто́н ᵃнто́нъч'. а́х!)* Антоне Антоничу! ах! (чин III, стих 486), и т. д. Да је то тако, пореди у Музејском аутографу «Го́ря отъ ума́» (и прва два примера узета су одатле) речи: пожа́луйста и э́дакъ, написане према изговору: пожалосто и эдокъ: Кто́жь (т. ј. кто́ жъ) ра́дуется э́докъ *(хто́ш ра́дуі̯ᵉц̲ъ е́дък)?* ко се тако радује? (у слику с речју: напослѣ́докъ *[нъпᵃс'л'е́дък]* најзад). || Пожа́лосто молчи́ *(пᵃжа́ѧъстъ* [§ 173, нап. 3] *мᵃѧч'и́)* немој, молим те, ником говорити (чин I, стих, 330, и чин IV, стих 95).

гласа који је у средини између *е* и *и* (§ 39, 2), тумаче се сликови типа обы́чай *(ᵃбы́ч'ᵉі̯)* обичај — добы́чей *(дᵃбы́ч'ᵉі̯)* пленом, и типа му́кѣ *(му́к'ᵉ)* муци — зву́ки *(зву́к'ᵘ)* звуци. Први су потпуни, а други су врло приближни (§ 211). Отуд:

у *Пушкина*: 1. Ня́ни *(н'а́н'ᵘ)* дадиље — въ ба́нѣ *(в·ба́н'ᵉ)* у соби за купање. || 2. Въ хала́тѣ *(ф·хᵃѧа́т'ᵉ)* у халату («шлофроку») — на крова́ти *(нᵇ·крᵃва́т'ᵘ)* на постељи. || 3. Встрѣ́чѣ *(фстр'е́ч'ᵉ)* сусрету — пле́чи *(пл'е́ч'ᵘ)* леђа. || 4. Отъ ру́сскихъ добы́чей *(ᵃт·ру́ск'ᵘх дᵃбы́ч'ᵉі̯)* кад опљачка Русе (упр.: од руских отмица) — бога́тъ ихъ обы́чай *(бᵃга́т і̯их ᵃбы́ч'ᵉі̯)* богат им је обичај. || 5. Стару́шки *(стᵃру́шк'ᵘ)* старице — къ ру́чкѣ *(к·рᵘч'к'ᵉ*[1]*)* к руци. || 6. Ге́ній *(г'е́н'ᵘі̯)* геније — тѣ́ней *(т'е́н'ᵉі̯)* сенки (ген. множ.). || 7. Каве́ринъ *(кᵃв'е́р'ᵘн)!* Каверине! — будь увѣ́ренъ *(бут' ᵘв'е́р'ᵉн)* веруј ми. || 8. Не досто́инъ *(н'ᵉ·дᵃсто́ᵘн)* није достојан — я споко́енъ *(і̯а спᵃко́і̯ᵉн)* миран сам. || 9. Мнѣ нѣ́тъ ни въ чёмъ отъ ва́съ пота́чки *(мн'е н'е́т н'ᵘ·ф·ч'о́м ᵃт·ва́с пᵃта́ч'к'ᵘ)* ништа ми не опраштате — я въ горя́чкѣ *(і̯а в·гᵃр'а́ч'к'ᵉ)* ја сам у врућици. || 10. Душа́ моя́ Па́велъ *(дᵘша́ мᵃја́ па́в'ᵉѧ)!* Павле, срце моје! — держи́сь мои́хъ пра́вилъ *(д'ᵉржы́с мᵃи́х пра́в'ᵘѧ)* владај се као ја. || 11. Про́филь *(про́ф'ᵘл')* профил — Мефисто́фель *(м'ᵉ·ф'ᵘсто́ф'ᵉл')* Мефистофел. || 12. Доспѣ́хи бра́ни *(дᵃс'п'е́х'ᵘ бра́н'ᵘ)* ратна опрема — ба́нѣ *(ба́н'ᵉ)* топлој купци. || 13. Къ встрѣ́чѣ *(к·фстр'е́ч'ᵉ)* у сусрет — за пле́чи *(зᵃ·пл'е́ч'ᵘ)* за рамена. || 14. Въ Эсфи́ри *(в·ᵉс'ф'и́р'ᵘ)* у Естири — въ порфи́рѣ *(ф·пᵃр'ф'и́р'ᵉ)* у порфири, и т. д.

у *Грибоједова*: 1. Люблю́ её [жену́] по че́сти *(л'ᵘбл'у́ і̯ᵉјо́ пᵃ·ч'е́с'т'ᵘ)* волим је као што је ред — когда́ мы съ не́й не вмѣ́стѣ *(кᵃγда́ мы с'·н'е́і̯ н'ᵉ·в'м'е́с'т'ᵉ)* кад се не видимо. || 2. *А.* Плато́чекъ на груди́ [твое́й] какъ вѣтеро́къ навѣ́янъ *(пѧᵃто́ч'ᵉк нᵇ·грᵘд'и́ кᵇк·в'ᵉт'ᵉро́к нᵃв'е́і̯ᵉн)* марамица на твојим грудима лака је као поветарац — *Б.* Я ѣ́хать собрала́сь, ја одох. *А.* Ты ѣ́дешь? куда идеш? *Б.* Въ магазе́инъ *(в·мᵇгᵃз'е́ᵘн*[2]*)* у дућан (данас би се рекло: въ магази́нъ). || 3. Созна́йся, что некста́ти *(сᵃзна́і̯сᵇ, штᵇ н'ᵉкста́т'ᵘ)* признај да није умесно — увѣдомля́ть жену́ о му́жниномъ разврáтѣ *(ᵘв'ᵉдᵃмл'а́т' жᵉну́ ᵃ·му́жн'ᵘнᵇм рᵃзвра́т'ᵉ)* јављати жени да јој

---

[1] Непотпун слик: *-ш-* и *-ч'-*.

[2] Ово место, и према слику и према метру, може се само овако читати, а не: «въ магазе́йнъ» као што стоји у тексту (види академско издање Грибоједовљевих дела, књ. I, стр. 45).

је муж неверан. || 4. И наказа́нія приме́рнаго досто́инъ [онъ] *(и нъказа́н'иі̯ъ пр'имʼе́рнъвъ дастóин)* и заслужио је да буде примерно кажњен — онъ мо́жетъ быть поко́енъ *(он мóжът быт' пакóі̯ън)* он може бити уверен. || 5. Онъ въ по́лномъ ли разсу́дкѣ *(он фъпóлнъмʼл'и расу́тк'ъ)*? да ли је он сасвим читав? — безвре́менныя шу́тки *(б'ъзвр'ем'ъныи шу́тк'и)* шалу којој није време (оставите). || 6. Да́лѣ *(да́л'ъ)* даље — въ печа́ли *(ф'ъп'ъч'а́л'и)* у тузи. || 7. Давно́ ли *(давнóъл'и)*? колико има (откад се нисте видели с матером)? — лѣтъ два́дцать пя́ть, побо́лѣ *(л'ет два́цът' п'а́т', пабóл'ъ)* па биће више од 25 година. || 8. Безъ бра́ни *(б'ъзъбра́н'и)* без свађе — зара́нѣе *(зара́н'ъ)* унапред. || 9. Вашъ дру́гъ въ весёломъ нра́вѣ *(ваш дру́к вʼъсʼóлъм нра́в'ъ)* ваш пријатељ весео је — Бо́же насъ изба́ви *(бóжъ нас изба́в'и)*! сачувај Боже! || 10. Между про́чимъ *(мʼежду́ъпро́ч'им)* између осталог — хохо́чемъ *(хахóч'ъм)* смејемо се. || 11. О́нъ мнѣ прія́тель *(óнъмнʼе прʼиjа́т'ъл')* он је мој добар познаник — и кста́ти ль[1] *(и кста́т'иъл')*! па ништа! || 12. Такъ вѣ́рить понево́лѣ [т. ј. прихо́дится] *(тъкъвʼе́р'ът' пънʼевóл'ъ)* па и нехотице верујеш — о Ча́цкомъ, что́ ли *(аъч'а́цкъм, штóъл'и)*? да ли о Чацком? || 13. Кто въ умѣ́ разстро́енъ *(хтоъвъумʼе́ растрóі̯ън)* ко није читав — онъ жа́лости досто́инъ *(онъжа́лъсʼт'и дастóин)* достојан је сажаљења, и т. д.

Напомена. Пореди и у Музејском аутографу «Го́ря отъ ума́»: 1. Братъ Молча́линъ *(братъмаъч'ал'ин)* ти, брат Молчалине — гуля́ешь возлѣ же́нскихъ спа́ленъ *(гуъл'а́і̯ъш возʼл'ʼе же́нск'их спа́л'ън'*, **II,** § 64*)* шеташ поред женских спаваћих соба! (чин I, стихови 84—85). || 2. Вы отъ меня́ нежда́ли[2] э́той прыти *(вы атъмʼе́н'а́ н'ъждал'и ʼэтъі̯ пры́т'и)*? нисте очекивали да сам овако хитрен? — въ лицё[3] мнѣ посмотри́те *(въл'ицó мн'е пъсматр'и́т'ъ)* погледајте ми у очи (чин I, стихови 316—317) || 3. Дѣсять[4] *(дʼе́сʼът)* десет — привѣсить *(пр'ивʼе́сʼит')* обесити (чин II, стихови 237—8). || 4. Простѣйшій слу́чай *(праст'е́і̯шъі̯ сл'у́чъі̯)* врло прост случај — ку́чей *(ку́ч'ъі̯)* гомилом (чин III, стихови 577 и 579).

у *Лермонтова*: 1. Скла́дки *(скла́тк'и)* бо́ре (на хаљини) — въ безпоря́дкѣ *(вʼъбʼъспаря́тк'ъ)* у нереду. || 2. Во́инъ *(во́ин)* војник — споко́енъ *(спакóі̯ън)* миран. || 3. Свѣтелъ *(сʼвʼе́тʼъл)* сјајан — от-

[1] = и некста́ти! и напра́сно!
[2] т. ј. не жда́ли.
[3] т. ј. лицо́.
[4] т. ј. де́сять.

вѣ́тилъ (*ᵃт'в'ѐт'ᵘѧ*) одговорио је. || 4. Въ клѣ́ткѣ (*ф=кл'е́тк'ᵉ*) у крлеци (у кавезу) — сосѣ́дки (*сᵃс'е́тк'ᵘ*) сусетке (ген. једн.). || 5. Тата́ринъ (*тᵃта́р'ᵘн*) — благода́ренъ (*бѧᵇγᵃда́р'ᵉн*) захвалан. || 6. Въ лихора́дкѣ (*в=л'ᵘхᵃра́тк'ᵉ*) у грозници — перча́тки (*п'ᵉр'ч'а́тк'ᵘ*) рукавице. || 7. Среди̇̀ разва́линъ (*ср'ᵉд'и̇=рᵃзва́л'ᵘн*) усред рушевина — печа́ленъ (*п'ᵉч'а́л'ᵉн*) тужан. || 8. Онъ геро́й [но] не въ дѣ́лѣ (*он г'ᵉро́і̯ н'ᵉ=в=д'ѐл'ᵉ*) он је јунак, али не у боју — на дуэ́ли (*нᵇ=дᵘѐл'ᵘ*) на двобоју. || 9. О че́сти (*ᵃ=ч'ѐс'т'ᵘ*) о части — въ друго́мъ онъ мѣ́стѣ (*в=дрᵘго́м он м'ѐс'т'ᵉ*) на другом је месту. || 10. Отъ княги́ни (*ᵃт=кн'ᵉг'и́н'ᵘ*) од кнегиње — къ Ни́нѣ (*к=н'и́н'ᵉ*) Нини. || 11. Благода́ренъ (*бѧᵇγᵃда́р'ᵉн*) захвалан — ты шу́тишь всё, Каза́ринъ (*ты шу́т'ᵉш фс'о́, кᵃза́р'ᵘн*)! ти се једнако шалиш, Казарине! || 12. Въ са́момъ лу́чшемъ мѣ́стѣ (*ф=са́мᵇм ѧу̯ч̲'ᵉм м'ѐс'т'ᵉ*) у невреме — ты́сячъ двѣ́сти (*ты́с'ᵉч' д'в'ѐс'т'ᵘ*) једно двеста хиљада. || 13. Коро́че (*кᵃро́ч'ᵉ*) краће — до по́здней но́чи (*дᵃ=по́з'н'ᵉі̯ но́ч'ᵘ*) до неко доба ноћи. || 14. Онъ поте́рянъ (*он пᵃт'ѐр'ᵉн*) изгубио се — я увѣ́ренъ (*іа ᵘв'ѐр'ᵉн*) уверен сам. || 15. Рабы́ни (*рᵃбы́н'ᵘ*) робиње — поны́нѣ (*пᵃны́н'ᵉ*) досад, и т. д.

у *Тјутчева*: 1. Ге́ній (*г'ѐн'ᵘі̯*) геније — тѣ́ней (*т'ѐн'ᵉі̯*) сенки (ген. множ.). || 2. Трево́ги (*тр'ᵉво́г'ᵘ*) узнемирености (ген. једн.) — на доро́гѣ (*нᵇ=дᵃро́г'ᵉ*) на путу. || 3. О му́кѣ (*ᵃ=му́к'ᵉ*) о муци — зву́ки (*зву́к'ᵘ*) звуци. || 4. Вью́ги (*в'ју́г'ᵘ*) мећаве (ген. једн.) — на свѣ́тломъ ю́гѣ (*нᵃ=с'в'е́тѧᵇм ју́г'ᵉ*) на ведром југу. || 5. Въ разлу́кѣ (*в=рᵃзѧу́к'ᵉ*) раздвојено — ру́ки (*ру́к'ᵘ*) руке (ном. множ.). || 6. Въ за́лѣ (*в=за́л'ᵉ*) у сали — вста́ли (*фста́л'ᵘ*) устали. || 7. При встрѣ́чѣ (*пр'ᵘ=фстр'ѐч'ᵉ*) на састанку — рѣ́чи (*р'ѐч'ᵘ*) го̏вори. || 8. Свѣти́ли (*с'в'ᵉт'и́л'ᵘ*) сијали су — си́лѣ (*с'и́л'ᵉ*) сили. || 9. Ны́нѣ (*ны́н'ᵉ*) сад — боги́ни (*бᵃг'и́н'ᵘ*) богиње. || 10. Въ ста́дѣ (*ф=ста́д'ᵉ*) у стаду — ра́ди (*ра́д'ᵘ*) ради, због. || 11. На дѣ́лѣ (*нᵃ=д'ѐл'ᵉ*) у ствари — безъ цѣ́ли (*б'ᵉс=цѐл'ᵘ*) без циља. || 12. Въ дли́нномъ стро́ѣ (*в=дл͡'и́н̲ᵇм стро́і̯ᵉ*) у дугачком реду — дѣ́ти па́дшей Тро́и (*д'ѐт'ᵘ па́тшᵇі̯ тро́ᵘ*) деца пале Троје. || 13. Зате́рянъ [въ толпѣ́] (*зᵃт'е́р'ᵉн*) изгубљен у гомили — суевѣ́ренъ [поэ́тъ] (*сᵘі̯ᵉв'ѐр'ᵉн*) песник је празноверан. || 14. Встава́й, Христо́вой слу́жбы ра́ди (*фстᵃва́і̯ хр'ᵘсто́вᵇі̯ сѧу́жбы ра́д'ᵘ*) дижи се (Русијо), да одслужиш службу Христу — [не пора́ ль] уда́рить въ ко́локолъ въ Царьгра́дѣ (*ᵘда́р'ᵘт' ф=ко́ѧᵇкᵇѧ ф=цᵃр'гра́д'ᵉ*)? није ли куцнуо час да удариш у звоно (на цркви св. Софије) у Цариграду?, и т. д.

у *Некрасова*: 1. Рука́ми (*рᵘка́м'ᵘ*) рукама — въ ра́мѣ (*в=ра́м'ᵉ*) у раму. || 2. Благода́ренъ (*бѧᵇγᵃда́р'ᵉн*) захвалан — ба́ринъ (*ба́-*

р'ᵘн) господин. || 3. Герма́нецъ *(г'ᵋрма́н'ᵗц)* Германац — нѣ́мицъ *(п'ја́н'ᵘц)* пијаница. || 4. Въ комите́тѣ *(ф·кᵛм'ᵘт'е́т'ᵗ)* у комитету — дѣ́ти *(д'е́т'ᵘ)* деца. || 5. Крестья́нкѣ *(кр'ᵋс'т'ја́нкᵗ)* сељанци — тѝпъ славя́нки *(т'и́п сᴧв'а́нк'ᵘ)* женски словенски тип. || 6. Заржа́вѣли *(зᵃржа́вᵗл'ᵘ)* отупела су (осећања) — оста́вили *(ᵘста́в'ᵘл'ᵘ)* оставила су (деца). || 7. Встрѣ́тилъ [я] *(фстр'е́т'ᵘᴧ)* сусрео сам — не свѣ́телъ *(н'ᵋ·с'в'е́т'ᵗᴧ)* облачан (дан). || 8. Прія́тели *(пр'ᵘја́т'ᵗл'ᵘ)* добри познаници — отпя́тили [три со́тни] *(ᵃт'п'а́т'ᵘл'ᵘ)* платише три стотинарке. || 9. За́втра, по́нче ли *(за́фтрᵇ, но́н'ч'ᵗл'ᵘ)* сутра или сад — ко́нчили *(ко́н'ч'ᵘл'ᵘ)* свршише. || 10. Неве́село *(н'ᵋв'е́с'ᵗᴧᵇ)* није пријатно — повѣ́сило *(пᵃв'е́с'ᵘᴧᵛ)* обесило (дрво грање). || 11. Глубо́ко опеча́ленъ *(гᵾбо́кᵇ ᵃп'ᵋч'а́л'ᵗн)* дубоко ожалошћен — иску́сственныхъ разва́линъ *(ᵘску́с'т'в'ᵗнᵇᵘх рᵃзва́л'ᵘн)* вештачких рушевина. || 12. Хлопо́чемъ *(хᴧᵃпо́ч'ᵗм)* старамо се — чернорабо́чимъ *(ч'ᵗрнᵛрᵃбо́ч'ᵘм)* радницима. || 13. Не замѣ́тили *(н'ᵗ·зᵃм'е́т'ᵘл'ᵘ)* нису запазили — его́ добродѣтели *(і̯ᵋво́ д'брᵃд'е́т'ᵗл'ᵘ)* његове врлине. || 14. Вѣ́ренъ *(в'е́р'ᵗн)* веран — поте́рянъ *(пᵃт'е́р'ᵗн)* изгубљен. || 15. Госуда́рей *(гᵛсᵾда́р'ᵗі̯)* царева — канцеля́рій *(кᵛнцᵋл'а́р'ᵘі̯)* надлештава. || 16. На Те́рекѣ *(нᵃ·т'е́р'кᵗ)* на реци Тереку (на Кавказу) — въ Аме́рикѣ *(в·ᵃм'е́р'ᵘкᵗ)* у Америци. || 17. Крестóмъ обозна́чилъ *(кр'ᵋстóм ᵃбᵃзна́ч'ᵘᴧ)* обележио је крстом (где ће гроб копати) — и на́чалъ *(и·на́ч'ᵗᴧ)* и ноче. || 18. Дай Богъ зи́му промаяться *(даі̯ бох з'и́мᵾ прᵃмаі̯ᵗц̯ᵛ)* дај, Боже, да некако протаворим преко зиме — ско́ро избёнка совсѣ́мъ расшата́ется *(скóрᵛ ᵘз'б'óнкᵛ сᵃфс'е́м рᵛшᵘтаі̯ᵗц̯ᵛ)* и кућа ће ми скоро сасвим дотрајати (расклиматати се). || 19. Два́дцать пять ты́сячъ *(два́ц̯ᵛт' п'ат' ты́с'ᵗч')* двадесет пет хиљада — всѣхъ вы́сѣчь *(фс'ех вы́с'ᵗч')* све ишибати. || 20. Ма́яться *(маі̯ᵗц̯ᵛ)* лутати (без посла) — ни одно́мъ-то не нужда́ется *(н'ᵘ·ᵃд'и́н·тᵛ н'ᵗ·нᵾждаі̯ᵗц̯ᵛ)* ником не треба (радника). || 21. Эй, ты́, па́реный да вя́леный *(е̯і̯, ты́, па́р'ᵗнᵘі̯ д'ᵛ·в'а́л'ᵗнᵇі̯)!* ej, ти, мршоњо (што си печен и сушен)! — потеря́лъ сапо́гъ-то ва́ляный *(пᵇт'ᵋр'а́ᴧ сᵃпо́к·тᵛ ва́л'ᵗнᵇі̯)* изгубио си чизму од ваљана сукна. || 22. Навали́ть[1] поку́шки ку́чею *(нᵇвᵃл'и́т пᵃку́пкᵘ ку́ч'ᵗі̯ᵾ)* метне све што је купио на гомилу — а то ра́зъ попа́лъ я къ слу́чаю *(а·то·ра́с пᵃпа́·і̯ᴧ к·сᴧу́ч'ᵗі̯ᵾ)* а једанпут опет случајно дођем. || 23. Мы повѣ́рили *(мы· пᵃв'е́рᵘл'ᵘ)* поверовасмо — мѣ́рили *(м'е́р'ᵗл'ᵘ)* мериле су (жене). || 24. Вече́рняя [пора́] *(в'ᵋч'е́р'н'ᵗі̯ᵃ)* вечерње доба — губе́рнія *(гᵾб'е́р'н'ᵘі̯ᵃ)* губернија, и т. д.

[1] об. нава́лить.

у *А. Толстоја*: 1. Вѣ́рьте *(в'ѐр'т'ᵉ)* верујте — смéрти *(с'м'ѐр'т'ᵘ)* смрти. || 2. Въ мýкѣ *(в=мýк'ᵉ)* у муци — звýки *(звýк'ᵘ)* звуци. || 3. Замѣ́тилъ *(зᵃм'ѐт'ᵘѧ)* опазио — свѣ́телъ *(с'в'ѐт'ᵉѧ)* сјајан. || 4. Э́ти *(ѐт'ᵘ)* ови — на свѣ́тѣ *(нᵃ=с'в'ѐт'ᵉ)* на свету. || 5. Въ тревóгѣ *(ф=тр'ᵉвóг'ᵉ)* у планњи — отъ дорóги *(ᵃд̲ᵃрóг'ᵘ)* од пута. || 6. Въ тѣ́лѣ *(ф=т'ѐл'ᵉ)* у телу — съѣ́ли *(с'јѐл'ᵘ)* појели су. || 7. Жи́зни *(жы́з'н'ᵘ)* живота — отчи́знѣ *(ᵃц̲'и́з'н'ᵉ)* отаџбини. || 8. Дóлги *(дóѧг'ᵘ)* дугачке (зи̂ме) — по Вóлгѣ *(пᵃ=вóѧг'ᵉ)* по Волзи. || 9. На дýдкѣ *(нᵃ=дýтк'ᵉ)* на свирали — ýтки *(ýтк'ᵘ)* пловке. || 10. Вью́гѣ *(в'јýг'ᵉ)* олујини — безъ кольчýги *(б'ᵉс=кᵃл'ч'ýг'ᵘ)* без панцира. || 11. Склáдки *(скѧáтк'ᵘ)* бóре (на оделу) — на лошáдкѣ *(нᵇ=ѧᵃшáтк'ᵉ)* на коњицу. || 12. Сѣ́ли *(с'ѐл'ᵘ)* пали су (вилини коњици на трску) — тяжéлѣ *(т'ᵉжѐл'ᵉ)* тежа (ти ниси). || 13. За тýчей *(зᵃ=тýч'ᵉі̯)* за облак — слýчай *(сѧýч'ᵉі̯)* случај.

у *Фета*: 1. На роя́лѣ *(нᵇ=рᵃјáл'ᵉ)* на клавиру — заплясáли *(зᵇпл'ᵉсáл'ᵘ)* заиграли су. || 2. Пти́чки *(пт'и́ч'к'ᵘ)* птичице — привы́чкѣ *(пр'ᵘвы́ч'к'ᵉ)* навици. || 3. Въ зáлѣ *(в=зáл'ᵉ)* у сали — печáли *(п'ᵉч'áл'ᵘ)* јади. || 4. Корóче *(кᵃрóч'ᵉ)* краћи (сутон) — нóчи *(нóч'ᵘ)* ноћи. || 5. Утрáтилъ *(ᵘтрáт'ᵘѧ)* изгубио је — дя́телъ *(д'áт'ᵉѧ)* детлић. || 6. Завѣ́сила *(зᵃв'ѐс'ᵘѧᵇ)* заслонила (јéла путању) — вéсело *(в'ѐс'ᵉѧᵇ)* радосно. || 7. Отвѣ́тилъ *(ᵃт'в'ѐт'ᵘѧ)* одговорио — свѣ́телъ *(с'в'ѐт'ᵉѧ)* сјајан. || 8. Нѣ́тъ печáли *(н'éт п'ᵉч'áл'ᵘ)* нема туге — всё дáлѣе и дáлѣ *(фс'о=дáл'ᵉі̯ᵇ и дáл'ᵉ)* све даље и даље. || 9. Мы прóшлое нѣ́жно лелѣ́емъ *(мы прóшѧᵇі̯ᵇ н'éжнᵇ л'ᵉл'ѐі̯ᵉм)* ми нежно чувамо успомене на прошлост — и рáдъ я сердéчно обѣ́имъ *(и рáт і̯а с'ᵉр'д'ѐч'нᵇ ᵃб'ѐі̯ᵘм)* и од срца се радујем што видим и једну и другу (главу). || 10. Въ апрѣ́лѣ *(в=ᵃпр'ѐл'ᵉ)* у априлу — мятéли *(м'ᵉт'ѐл'ᵘ)* вејавице. || 11. На Востóкѣ *(нᵇ=вᵃстóк'ᵉ)* на Истоку — прорóки *(прᵃрóк'ᵘ)* пророци. || 12. Застáвилъ *(зᵃстáв'ᵘѧ)* приморао је — Пáвелъ *(пáв'ᵉѧ)* Павле. || 13. Почудéсить *(пᵇч'ᵘд'ѐс'ᵘт')* нашалити се — дéвять, дéсять *(д'ѐв'ᵉт', д'ѐс'ᵉт')* девет, десет. || 14. Незабýдки *(н'ᵉзᵃбýтк'ᵘ)* поменак — поклони́сь малю́ткѣ *(пᵇкѧᵃн'и́с мᵃл'ýтк'ᵉ)* поздрави ма̂лу. || 15. Не видáли *(н'ᵉ=в'ᵘдáл'ᵘ)* нису видели — въ журнáлѣ *(в=жᵘрнáл'ᵉ)* у листу. || 16. Отъ э́той неудáчи *(ᵃт=ǽтᵇі̯ н'ᵉ-ᵘдáч'ᵘ)* због тог неуспеха — инáче *(ᵘнáч'ᵉ)* друкчије. и т. д.

у *Полонског*: 1. Е́ли зéлены *(јѐл'ᵘ з'ѐл'ᵉнᵇ)* јеле су зелене — изъ разсѣ́лины *(ᵘз=рᵃс̲'ѐл'ᵘнᵇ)* из пукотине. || 2. На сóлнечномъ припёкѣ *(нᵃ=сóѧн'ᵉшнᵇм пр'ᵘп'óк'ᵉ)* на сунчаној припеци — журчáщіе потóки *(жᵘр'ч'áш̲'ᵘᵘ пᵃтóк'ᵘ)* жуборни потоци. || 3. Гýбы сýхи *(гýбᵇ*

су́х'ᵘ) усне су суве — они́ не въ ду́хѣ *(ᵃн'и́ н'ᵉ=в=ду́х'ᵗ)* нису расположени. || 4. Какъ подстрѣ́ленный *(кᵇк=пᵃтстр'е̂л'ᵗн̲ᵇі̯)* као устрељен — подъ грани́тной разсѣ́линой *(пᵇд=грᵃн'и́тнᵇі̯ рᵃс̲'е̂л'ᵘнᵇі̯)* под гранитном пукотином. || 5. Бога́че *(бᵃга́ч'ᵗ)* богатија је (природа) — да́чи *(да́ч'ᵘ)* летишта. || 6. Предчу́вствіе ма́тери *(пр'ᵉч̲'у́с'т'в'ᵘі̯ᵇ ма́т'ᵗр'ᵘ)* мајчина слутња — кста́ти ли *(кста́т'ᵘ=л'ᵘ*[1]*)?* треба ли? || 7. Ны́нѣ *(ны́н'ᵗ)* сад — въ латы́ни *(в=ѧᵃты́н'ᵘ)* у латинском језику. || 8. Бѣ́дной ня́ни *(б'е́днᵇі̯ н'а́н'ᵘ)* сироте дадиље — въ чула́нѣ *(ф=ч'ᵘѧа́н'ᵗ)* у ћилеру (коморици). || 9. Навѣ́ки *(нᵃв'е̂к'ᵘ)* за навек — въ жа́лкомъ калѣ́кѣ *(в=жа́ѧкᵇм кᵃл'е̂к'ᵗ)* у јадном богаљу. || 10. Выжима́ла свои ко́сыньки *(вᵇіжᵇіма́ѧᵇ свᵃи ко́сᵇін'к'ᵘ)* цедила си своје плетенице (курјуке) — а круго́мъ шумѣ́ли со́сенки *(а=крᵘго́м шᵘм'е̂л'ᵘ со́с'ᵗн'к'ᵘ*, II, § 94, 2, нап.*)* а унаоколо шуштало је борје. || 11. Въ бле́скѣ *(в=бл'е́ск'ᵗ)* у сјају — арабе́ски *(ᵃрᵃб'е́ск'ᵘ)* арабеске. || 12. Запавѣ́силъ *(зᵇнᵃв'е̂с'ᵘѧ)* застро — ве́селъ *(в'е̂с'ᵗѧ)* весео. || 13. У пе́чекъ *(ᵘ=п'е̂ч'ᵗк)* поред пећи (ген. множ.) — кузне́чикъ *(кᵘз'н'е̂ч'ᵘк)* попац. || 14. Двѣ́сти *(д'в'е̂с'т'ᵘ)* двеста — повѣ́сьте *(пᵃв'е̂с'т'ᵗ)* обесите (императ.). || 15. Изъ пека́рень *(ᵘс'=п'ᵉка́р'ᵗн')* из пекарница — ба́ринъ *(ба́р'ᵘн)!* господине! || 16. Упо́рной во́ли *(упо́рнᵇі̯ во́л'ᵘ)* јаке воље — понево́лѣ *(пᵇн'ᵉво́л'ᵗ)* и нехотице. || 17. Повѣ́рьте *(пᵃв'е̂р'т'ᵗ)* верујте — до сме́рти *(дᵃ=с'м'е̂р'т'ᵘ)* страшно (омрзнуо бих) — въ конце́ртѣ *(ф=кᵃнце̂р'т'ᵗ)* на концерту. || 18. Едва́ ли *(і̯ᵉдва́=л'ᵘ)* тешко да... — на ба́лѣ *(нᵃ=ба́л'ᵗ)* на балу. || 19. На во́лѣ *(нᵃ=во́л'ᵗ)* у слободи — безъ бо́ли *(б'ᵉз=бо́л'ᵘ)* без бола. || 20. Но́чи *(но́ч'ᵘ)* ноћи — дѣ́лались коро́че *(д'е́ѧᵇл'ᵘс кᵃро́ч'ᵗ)* краћале су. || 21. Подколёсинъ *(пᵇткᵃл'о́с'ᵘн)* Поткољосин (презиме) — для меня́ неспо́сенъ *(д͡л'ᵗ=м'ᵉн'а́ н'ᵉсно́с'ᵗн)* несносан ми је. || 22. Мнѣ надоѣ́ли *(мн'е́=нᵇдᵃје̂л'ᵘ)* додијала су ми (посе́ла) — въ са́момъ дѣ́лѣ *(ф=са́мᵇм д'е̂л'ᵗ)* у истини. || 23. Кста́ти *(кста́т'ᵘ)* уз то — объ Ка́тѣ [узна́ть] *(ᵃп=ка́т'ᵗ)* да чује о Кати. || 24. Разва́лины *(рᵃзва́л'ᵘнᵇі)* рушевине — опеча́лены *(ᵃп'ᵉч'а́л'ᵗнᵇі)* унесрећени. || 25. Въ берло́гѣ *(в'=б'ᵉрѧо́г'ᵗ)* у јазбини — протяну́вши но́ги *(прᵇт'ᵉну́фшᵇі но́г'ᵘ)* опруживши ноге. || 26. Дѣ́ти *(д'е̂т'ᵘ)* деца — въ по́лномъ цвѣ́тѣ *(ф=по́ѧнᵇм цв'е̂т'ᵗ)* у напону снаге — въ цѣ́ломъ свѣ́тѣ *(ф=цѡ́ѧᵇм с'в'е̂т'ᵗ)* у целом свету. || 27. На посте́ли *(нᵇ=пᵃс'т'е̂л'ᵘ)* на постељи — е́ле-е́ле *(је̂л'ᵗ=је̂л'ᵗ)* једва. || 28. Че́сти *(ч'е̂с'т'ᵘ)* части — вмѣ́стѣ *(в'м'е̂с'т'ᵗ)* заједно. || 29. За добы́чей *(зᵇ=дᵃбы́ч'ᵗі̯)* за пленом — обы́чай *(ᵃбы́ч'ᵗі̯)* обичај. || 30. Не ста́нетъ *(н'ᵉ=ста́н'ᵗт)* неће — за́нятъ *(за́н'ᵗт)*

[1] Непотпун слик: *-р'-* и *-л'-;* тако и у четвртом примеру: *-н̲-* и *-н-*.

у послу. || 31. Про́нялъ *(про́н'ᵗѧ)* обузео — шпіо́нилъ *(шп'ᵘо́н'ᵘѧ)* шпионирао. || 32. Я на́чалъ *(і̯а=на́ч'ᵗѧ)* почео сам — озада́чилъ *(ᵃзᵃда́ч'ᵘѧ)* збунио (нас је). || 33. Слу́чай *(сѧу́ч'ᵗі̯)* случај — ту́чей *(ту́ч'ᵗі̯)* облаком. || 34. Переупря́мить *(п'ᵗр'ᵗ-ᵘпр'а́м'ᵘт')* надјогунити — на па́мять *(нᵃ=па́м'ᵗт')* на памет. || 35. Обы́чай *(ᵃбы́ч'ᵗі̯)* обичај — прили́чій *(пр'ᵘл'и́ч'ᵘі̯)* пристојности (ген. множ.). || 36. Ни въ ко́мъ не увѣ́ренный *(н'ᵘ=ф=ко́м н'ᵗ-ᵘв'е́р'ᵗн̲ᵗі̯)* немајући вере ни у ком — какъ поте́рянный *(кᵗк=пᵃт'е́р'ᵗн̲ᵗі̯)* као изгубљен. || 37. Раскоря́чилъ *(рᵗскᵃр'а́ч'ᵘѧ)* раскречио (ноге) — и на́чалъ *(и на́ч'ᵗѧ)* и поче. || 38. Де́сять *(д'е́с'ᵗт')* десет — повѣ́сить *(пᵃв'е́с'ᵘт')* обесити. || 39. Дя́телъ *(д'а́т'ᵗѧ)* детлић — не тра́тилъ *(н'ᵉ=тра́т'ᵘѧ)* не бих трошио (речи узалуд), и т. д.

у *Брјусова:* 1. Въ ра́нѣ *(в=ра́н'ᵗ)* у рани — въ горта́ни *(в=гᵃрта́н'ᵘ)* у грлу[1]. || 2. По доро́гѣ *(пᵗ=дᵃро́г'ᵗ)* путем — трево́ги *(тр'ᵉво́г'ᵘ)* страха. || 3. Между ска́лъ и разва́линъ *(рᵃзва́л'ᵘн)* међу стењем и рушевинама — я блужда́ю, печа́ленъ *(п'ᵉч'а́л'ᵗн)* тужан тумарам. || 4. Ни рѣ́чи *(н'ᵘ=р'е́ч'ᵘ)* ни разговори — при встрѣ́чѣ *(пр'ᵘ=фстр'е́ч'ᵗ)* при сусрету. || 5. Въ о́чи *(в=о́ч'ᵘ)* у очи — коро́че *(кᵃро́ч'ᵗ)* краће. || 6. Жгу́честь *(жгу́ч'ᵗс'т')* врелина — у́часть *(у́ч'ᵗс'т')* судбина. || 7. Запримѣ́тилъ *(зᵗпр'ᵘм'е́т'ᵘѧ)* запазио сам — свѣ́телъ *(с'в'е́т'ᵗѧ)* сјајан. || 8. Свидѣ́тели *(с'в'ᵘд'е́т'ᵗл'ᵘ)* сведоци — отмѣ́тили *(ᵃт'м'е́т'ᵘл'ᵘ)* означили. || 9. Де́сять *(д'е́с'ᵗт)* десет — взвѣ́сить *(вз'в'е́с'ᵘт')* измерити (на ваги). || 10. Бро́силъ *(бро́с'ᵘѧ)* бацио је — для вёселъ *(д͡л'ᵉ=в'о́с'ᵗѧ)* за весла. || 11. Мой ли́къ случа́енъ *(сѧᵘч'а́і̯ᵗн)* облик ми је случајан — спа́янъ *(спа́і̯ᵗн)* састављен. || 12. Въ пусты́ни *(ф=пᵘсты́н'ᵘ)* у пустиње (дошао сам) — отны́нѣ *(ᵃтны́н'ᵗ)* одсад. || 13. И, ви́дѣвъ стра́нные черто́ги *(ч'ᵉрто́г'ᵘ)* и видевши чудноват двор — на по̀лъ-доро́гѣ *(нᵃ=по̀ѧ=дᵃро́г'ᵗ)* на по пута. || 14. Въ за́лѣ *(в=за́л'ᵗ)* у дворници — су́мерки упа́ли *(ᵘпа́л'ᵘ)* ухватио се сумрак. || 15. Ма́ки *(ма́к'ᵘ)* макови — во мра́кѣ *(вᵃ=мра́к'ᵗ)* у мраку. || 16. Лю́ди *(л'у́д'ᵘ)* људи — въ сосу́дѣ *(ф=сᵃсу́д'ᵗ)* у суду. || 17. Ста́ли *(ста́л'ᵘ)* челика — въ кинжа́лѣ *(ф'=к'ᵘнжа́л'ᵗ)* у јатагану. || 18. Въ ска́зкѣ *(ф=ска́ск'ᵗ)* у причи — гла́зки *(гѧа́ск'ᵘ)* очице. || 19. Иска́ли *(ᵘска́л'ᵘ)* тражили су — въ подва́лѣ *(ф=пᵃдва́л'ᵗ)* у подруму. || 20. Ра́спятъ *(ра́с'п'ᵗт)* распет — а́спидъ *(а́с'п'ᵘт)* аспид. || 21. Достро́енъ *(дᵃстро́і̯ᵗн)* саграђен је — во́инъ *(во́ᵘн)* војник. || 22. Подъ бу́рей лету́чей *(л'ᵉту́ч'ᵗі̯)* под плахим олујем — слу́чай *(сѧу́ч'ᵗі̯)* случај. || 23. Подъ мы́шки *(пᵃд=мы́шк'ᵘ)* под мишице — лету́чей мы́шкѣ *(л'ᵉту́ч'ᵗі̯ мы́шк'ᵗ)* слепом мишу, и т. д.

---

[1] упр.: у гркљану.

Иза *ж, ш, ц* — *е(ѣ)* нагиње гласу *ы* (§ 40, 2). Отуд **213.**
у песника̂ оваки сликови:

у *Пушкина:* У́жинъ *(у́жын)* вечера — ну́женъ *(ну́жᵉн)* потребан.

у *Љермонтова:* Ти́ше *(т'и́шᵉ)* тише — мы́ши *(мы́шы)* мишеви.

у *Тјутчева:* Ду́ши *(ду́шы)* душе (акуз. множ.) — на су́шѣ *(наᵉсу́шᵉ)* на копну.

у *Нјекрасова:* 1. Сту́жи *(сту́жы)* хладноће — о му́жѣ *(аᵉму́жᵉ)* о мужу. || 2. Мона́шины *(мана́шыны)* калуђерице — въ чёрныя ря́сы наря́жены *(фᵉч'о́рныи р'а́сы наρ'а́жᵉны)* у црним мантијама.

у *А. Толстоја:* 1. По кры́шѣ *(паᵉкры́шᵉ)* по крову — мы́ши *(мы́шы)* мишеви. || 2. Въ десни́цѣ *(вᵉд'ᵉс'н'и́цᵉ)* у десници — на колесни́цѣ *(нᵇᵉкᵇл'ᵉс'н'и́цᵉ)* на двоколицама — разру́шенной божни́цы *(ρазру́шᵉн̲ᵇі̯ баж н'и́цы)* разрушеног малог храма.

у *Фета:* 1. Ну́женъ *(ну́жᵉн)* потребан — жемчу́жинъ *(жᵉмч'у́жын)* зрнаца бисера. || 2. На́ши *(на́шы)* наши — кра́ше *(кра́шᵉ)* лепше. || 3. На́ши *(на́шы)* — въ ча́шѣ *(фᵉч'а́шᵉ)* у судићу. || 4. Ва́ши *(ва́шы)* ваши — папа́шѣ *(папа́шᵉ)* оцу.

у *Полонског:* 1. Всѣ мы имъ [го́лодомъ] оби́жены *(фс'е́ᵉмы јим аб'и́жᵉны)* свима нам је глад на жао учинила — изъ послѣ́дней хи́жины *(исᵉпас'л'е̂д͡н'ᵉі̯ х'и́жыны)* из последње кровињаре. || 2. Ея хи́жина *(і̯ᵉјо́ х'и́жынᵇ)* њезина кућица — какъ гнѣздо́, что орла́ми паси́жено *(кᵇкᵉгн'ᵉздо́, штᵇᵉарла́м'и нас'и́жᵉнᵇ)* као гнездо које су свили орлови. || 3. О́, Бо́же! *(о́, бо́жᵉ)* — весёлой молодёжи *(в'ᵉс'о́ѧᵇі̯ мᵇѧад'о́жы)* веселе младежи — на ло́жѣ *(наᵉѧо́жᵉ)* на постељи. || 4. На своéй скрипи́цѣ *(нᵇᵉсваје̂і̯ скр'ᵘп'и́цᵉ*[1]*)* на својој направици — въ че́сть своéй цари́цы *(фᵉч'е̂с'т' сваје̂і̯ цар'и́цы)* у част своје царице (свирао је попац). || 5. Разсказа́ть вамъ вкра́тцѣ *(ρᵇсказа́т'ᵉвам фкра́цᵉ)* испричати вам укратко — кумовья́ и бра́тцы *(кумав'ја́ и бра́цы)* кумови и браћица. || 6. Отъ слона́ до мы́ши *(атᵉсѧана́ даᵉмы́шы)* од слона до миша — подня́ться вы́ше *(пад͡н'а́цᵇ вы́шᵉ)* уздићи се више. || 7. Лиси́цы *(л'ᵘс'и́цы)* лисице — въ столи́цѣ *(фᵉстал'и́цᵉ)* у престоници. || 8. Сконфу́женъ *(сканфу́жᵉн)* збуњен — на у́жинъ *(наᵉу́жын)* на вечеру. || 9. Нару́шенъ *(нару́шᵉн)* помућен (мир) — стари́къ Илю́шинъ *(стар'и́к ᵘл'у́шын)* стари Иљушин (презиме), и т. д.

---

[1] поред: *скрып'и́цᵉ* (види посебан део).

у *Брјусова:* 1. На стра́жѣ *(н^{а}ˢстра́ж^{ъ})* на стражи — ни́ти пря́жи *(н'и́т'^{и} пр'а́ж^{ы})* влакна од пређе. || 2. Свы́ше *(свы́ш^{ъ})* озго — кры́ши *(кры́ш^{ы})* кровови. || 3. Кра́ше *(кра́ш^{ъ})* лепше је — двѣ ча́ши *(д'в'е ч'а́ш^{ы})* два пехара — ло́же на́ше *(ѧ́ож^{ъ} на́ш^{ъ}*; трећи слик није тачан*)* наша постеља, и т. д.

---

214. I. У номинативу (акузативу) једнине мушког рода меке сложене промене старији је завршетак *-ей*, који се, кад није био наглашен, редуковао у -^{ъ}ї, па тако је гласио још у почетку старије фазе књиж. изговора (§ 84, 2). Код отврдлих пак придева (с основом на *ж, ш, ц*), аналогијом према типу до́брой, *-ей* прешло је у *-ой*, откуд редукцијом -^{ъ}ї (§ 112, 2, а). Место *-ей*, под црк.-сл. утицајем, унесен је у правопис завршетак *-ій* (иза *ж, ш* пишемо такође *-ій*, а иза *ц* — *ый*, § 85). Према показаном изговору, старији песници дали су већином савршене сликове типа си́ній *(с'и́н'^{ъ}ї)* модар — и́ней *(и́н'^{ъ}ї)* иње. Тако је:

у *Пушкина:* 1. Въ пере́дней *(ф'ˢп'^{е}р'е́дн'^{ъ}ї)* у предсобљу — пѣту́хъ сосѣ́дній *(п'^{е}ту́х с^{а}с'е́дн'^{ъ}ї)* петао из суседства. || 2. Похо́жій *(п^{а}хо́ж^{ъ}ї)* налик — въ прихо́жей *(фˢпр'^{и}хо́ж^{ъ}ї)* у предсобљу. || 3. Руко́й дрожа́щей *(р^{у}ко́ї др^{а}жа́ш'^{ъ}ї)* уздрхталом руком — шле́мъ блестя́щій *(шл'е́м бл'^{е}с'т'а́ш'^{ъ}ї)* блистав шлем.

у *Грибоједова:* 1. Тако́й я сумасше́дшій *(т^{а}ко́ї ї^{а} с^{у}м^{а}ше́тш^{ъ}ї)* тако сам луд — о глу́пости проше́дшей *(^{а}ˢгѧ́у́п^{ъ}с'т'^{и} пр^{а}ше́тш^{ъ}ї)* о лудости која је прошла. || 2. Надъ ту́чей *(н^{а}ту́ч'^{ъ}ї)* изнад облака — могу́чій *(м^{а}гу́ч'^{ъ}ї)* силан.

у *Љермонтова:* 1. Руко́й могу́чей *(р^{у}ко́ї м^{а}гу́ч'^{ъ}ї)* снажном руком — арка́нъ лету́чій *(^{а}рка́н л'^{е}ту́ч'^{ъ}ї)* лака омча. || 2. Ого́нь блудя́щій *(^{а}го́н' бѧ^{у}д'а́ш'^{ъ}ї)* барска светлост — подъ ного́й скользя́щей *(п^{ъ}дˢн^{а}го́ї ск^{а}л'з'а́ш'^{ъ}ї)* под ногом која клизи. || 3. Въ степи́ паля́щей *(фˢс'т'^{е}п'и́ п^{а}л'а́ш'^{ъ}ї)* у степи на страшној припеци — рукѣ́ его́ дрожа́щей *(р^{у}к'е́ ї^{е}во́ др^{а}жа́ш'^{ъ}ї)* његову уздрхталу руку (нек изневери мач) — взо́ръ его́ блестя́щій *(взо́р ї^{е}во́ бл'^{е}с'т'а́ш'^{ъ}ї)* његово сјајно око. || 4. Ца́рь Всевы́шній *(ца́р' фс'^{е}вы́шн'^{ъ}ї)!* небески царе! — про́сьбой ли́шней *(про́з'б^{ъ}ї л'и́шн'^{ъ}ї)* излишном молбом.

у *Тјутчева:* 1. То́щій *(то́ш'ᵗⱼ)* редак (облак) — надъ ро́щей *(нᵃдˑро́ш'ᵗⱼ)* над шумицом. || 2. Лѣ́тній *(л'е̂т͡н'ᵗⱼ)* летњи — долголѣ́тнѣй *(дᵇѧгᵃл'е̂т͡н'ᵗⱼ)* дуговечнији. || 3. Лу́чъ животворя́щій *(ѧу́ч' жᵘвᵇтвᵃр'а́ш'ᵗⱼ)* животворни сјај (у очима) — изъ ча́ши ге́нія кипя́щей *(ᵘш'ˑч'а́шᵘ г'е̂н'ᵘⱼᵇ к'ᵘп'а́ш'ᵗⱼ)* из непушавог пехара генија. || 4. Пра́хъ лету́чій *(пра́х л'ᵉту́ч'ᵗⱼ)* лаку прашину — ту́чей *(ту́ч'ᵗⱼ)* облаком. || 5. Утёсъ могу́чій *(ᵘт'о́с мᵃгу́ч'ᵗⱼ)!* снажна стено! — волнѣ́ грему́чей *(вᵃѧн'е́ гр'ᵉму́ч'ᵗⱼ)* валу који удара у тебе.

у *Њекрасова:* 1. Си́ній *(с'и́н'ᵗⱼ)* плав — и́ней *(и́н'ᵗⱼ)* иње. || 2. Обы́чай *(ᵃбы́ч'ᵗⱼ)* обичај — ростовщи́чій *(рᵇстᵃфш'и́ч'ᵗⱼ)* зеленашки (сталеж). || 3. Проходя́щій *(прᵇхᵃд'а́ш'ᵗⱼ)* пролазник — весь за́нятый мину́той настоя́щей *(нᵇстᵃја́ш'ᵗⱼ)* који се сав предао том тренутку. || 4. Живу́щій *(жᵘву́ш'ᵗⱼ)* који живи — жи́зни теку́щей *(жы́з'н'ᵘ т'ᵉку́ш'ᵗⱼ)* сувременог живота. || 5. Де́нь суббо́тній *(д'е̂н' сᵘбо́т͡н'ᵗⱼ)* субота је — живо́тнѣй [э́тотъ ти́пъ ѣдоко́въ въ Москвѣ́] *(жᵘво́т͡н'ᵗⱼ)* тај тип ждеравих људи у Москви више је животињски. || 6. Тысячелѣ́тній *(тᵘс'ᵗч'ᵉл'е̂т͡н'ᵗⱼ)* хиљадугодишњи — въ пере́дней *(ф'ˑп'ᵉр'е̂д͡н'ᵗⱼ*[1]*)* у предсобљу. || 7. Не́дугъ гнету́щій *(н'е́дᵘг͜гн'ᵉту́ш'ᵗⱼ)* болест која ме тишти — сме́рти иду́щей *(с'м'е̂р'т'ᵘ ᵘду́ш'ᵗⱼ)* смрти која долази. || 8. Блѣдноли́цый *(бл'ᵗднᵃл'и́цᵇⱼ)* бледа лица — за грани́цей *(зᵇˑгрᵃн'и́цᵇⱼ)* у иностранству. || 9. Надъ столи́цей *(нᵇтˑстᵃл'и́цᵇⱼ)* над престоницом — блѣдноли́цый *(бл'ᵗднᵃл'и́цᵇⱼ)* блед.

у *А. Толстоја:* 1. Си́ній *(с'и́н'ᵗⱼ)* модар — надъ пусты́ней *(нᵇтˑпᵘсты́н'ᵗⱼ)* над пустињом. || 2. Могу́чій *(мᵃгу́ч'ᵗⱼ)* силан — за ту́чей *(зᵃˑту́ч'ᵗⱼ)* за облак — на вся́кій слу́чай *(нᵃˑфс'а́кᵇⱼ сѧу́чᵗⱼ)* за сваки случај. || 3. По́лдень жгу́чій *(по́ѧд'ᵗн' жгу́ч'ᵗⱼ)* врело подне — въ ро́зѣ пы́шной и паху́чей *(вˑро́з'ᵗ пы́шнᵇⱼ и пᵃху́ч'ᵗⱼ)* у дивној и мирисавој ружи. || 4. Онъ ѣ́детъ къ бѣдѣ́ немину́чей *(онˑје̂д'ᵗт гˑб'ᵉд'е́ н'ᵗм'ᵘну́ч'ᵗⱼ)* он иде у неминовну погибију — шипо́вникъ алѣ́етъ паху́чій *(шᵘпо́вн'ᵘк ᵃл'е̂ⱼᵗт пᵃху́ч'ᵗⱼ)* црвени се миришљава дивља ружа.

у *Фета:* 1. Ве́шній *(в'е́шн'ᵗⱼ)* пролетњи — чере́шней *(ч'ᵉр'е́шн'ᵗⱼ)* трешњом. || 2. Оди́нъ пѣве́цъ верну́лся ве́шній *(ᵃд'и́н п'ᵉв'е́ц в'ᵉрну́ѧсᵇ в'е́шн'ᵗⱼ)* вратио се пролетњи певач (песник пролећа) — и ды́шитъ по́лночью нездѣ́шней [его́ пѣ́сня] *(и ды́шᵗт по́ѧнᵇч'ⱼᵘ н'ᵉз'д'е́шн'ᵗⱼ)* и песма му звучи као што се не чује код нас око поноћи (кад славуј прижељкује). || 3. Твой взо́ръ откры́тѣй и безстра́шнѣй *(твоⱼ взо́р ᵃткры́т'ᵗⱼ и б'ᵉс͜тра́шн'ᵗⱼ)* поглед ти је отворенији и смелији — ра́й вчера́шній *(ра́ⱼ фч'ᵉра́шн'ᵗⱼ)* јуче-

[1] Непотпун слик: *-т͡н'-* и *-д͡н'-*.

рашњи рај. || 4. Свѣтлосйній *(с'в'ᵗтѧᵃс'йн'ᵗі)* плавичаст (т. ј. модрикаст) — йней *(йн'ᵗі)* иње. || 5. Въ жйзни здѣшней *(в=жы́з'н'ᵏ з'д'е́шн'ᵗі)* у овом животу — мѣсяцъ ве́шній *(м'е́с'ᵗц в'е́шн'ᵗі)* пролетњи месец. || 6. Пу́ть блестя́щій *(пу́т' бл'ᵉс'т'а́ш'ᵗі)* блистав пут — дру́жбой вя́щей[1] *(дру́жбᵗі в'а́ш'ᵗі)* већим пријатељством. || 7. Обы́чай *(ᵃбы́ч'ᵗі)* обичај — по́мыслъ лисйчій *(по́мᵏсѧ л'ᵏс'йч'ᵗі)* лисичји смер.

у *Полонског:* 1. Легковѣ́рнѣй *(л'ᵗхкᵃв'е́р'н'ᵗі)* лаковернији (сам) — свѣ́тъ вече́рній *(с'в'е́т в'ᵉч'е́р'н'ᵗі)* вечерња светлост. || 2. Кри́къ пѣту́шій *(кр'йк п'ᵉту́шᵗі)* петлово кукурекање — слу́шай *(сѧу́шᵗі)!* пази! || 3. Въ дрему́чій [лѣ́съ] *(в=др'ᵉму́ч'ᵗі)* у стару (густу, вековску) шуму — слу́чай *(сѧу́ч'ᵗі)* случај. || 4. Съ пороховни́цей *(с=пᵇрᵇхᵃвн'йцᵇі)* с рогом за барут — при́нцъ смутлоли́цый *(при́нц смᵘгѧᵃл'йцᵇі)* мрколики принц. || 5. По́лонъ бре́дней *(по́ѧᵇн бр'е́д͡н'ᵗі)* пун снова — не послѣ́дній *(н'ᵗ=пᵃс'л'е́д͡н'ᵗі)* није последњи. || 6. Пти́чій *(пт'йч'ᵗі)* птичји — съ добы́чей *(з=дᵃбы́ч'ᵗі)* с ловом. || 7. Сло́вно та́ющій [го́лосъ] *(сѧо́внᵇ та́і̯ᵘш'ᵗі)* глас који као да та̏је — догора́ющей [души́] *(дᵇгᵃра́і̯ᵘш'ᵗі)* душе која се гаси (упр. која догорева). || 8. За ту́чей *(зᵃ=ту́ч'ᵗі)* за облаком — тёрнъ колю́чій *(т'о́рн кᵃл'у́ч'ᵗі)* бодљикав трн. || 9. Жи́знь ещё тума́ннѣй *(жы́з'н' і̯ᵉш'о́ тᵘма́н'ᵗі)* живот је још магловитији — па́русъ ра́нній *(па́рᵘс ра́н'ᵗі)* ра̑но једрило. || 10. Неуклю́жій *(н'ᵗ-ᵘкл'у́жᵇі)* незграпан — надъ лу́жей *(нᵃд=ѧу́жᵇі)* над баром. || 11. Ста́рый доѣзжа́чій *(ста́рᵇі дᵇі̯ᵉж'а́ч'ᵗі)* стари псар — не каза́лась кля́чей [ло́шадь] *(н'ᵗ=кᵃза́ѧᵇс кл'а́ч'ᵗі)* коњ му (у тај мах) није изгледао као кљусе. || 12. Лѣсни́чій *(л'ᵉс'н'йч'ᵗі)* шумар — съ добы́чей *(з=дᵃбы́ч'ᵗі)* с ловом. || 13. Рёвъ медвѣ́жій *(р'о́ф м'ᵉд'в'е́жᵇі)* медвеђа рика — онъ невѣ́жей [не́ былъ] *(он н'ᵉв'е́жᵇі)* он није био неуљудан.

Напомене. 1. Поред да́льній има или, боље рећи, било је некад и у књиж. језику: да́льный, т. ј. *да́л'нᵇі*. Отуд н. пр. у Пушкина, у опроштајној песми, намењеној г-ђи Ризнићки: Отчи́зны да́льной *(да́л'нᵇі)* далеке отапбине — въ ча́съ печа́льной *(п'ᵉч'а́л'нᵇі)* оног незаборављеног тренута, или н. пр. у Тјутчева: На Восто́къ укро́йся да́льной *(да́л'нᵇі)* сакри се на далеки Исток — во́здухъ пи́тъ патріарха́льной *(пᵇтр'ᵘ-ᵃрха́л'нᵇі)* да удишеш чист природни ваздух (По́лное собра́ніе сочине́ній, стр. 380), и т. д. Отуд и у Полонског потпуно та̏чни сликови које су коректори исправили према данашњем изговору, те тако их покварили: 1. Колоко́льчикъ да́льній (т. ј. да́льный = *да́л'нᵇі*) звонце у даљини — въ глубинѣ́ пусты́ни

[1] об. пишемо: вя́щшей.

снѣжной и печа́льной *(п'ɛч'а́л'н^{ы}і)* далеко у снежној и тужној пустињи (III, 189). || 2. Пу́ть хоть и не да́льній (т. ј. да́льный = *да́л'н^{ы}і)* и ако не путујем далеко — тѝхо продолжа́ль онь, ви́димо печа́льный *(п'ɛч'а́л'н^{ы}і)* тихо рече он, очигледно тужан (V, 193)[1].

2. Исти паралелизам био је одлика још неких придева, на, међу њима, и придева зи́мній (= зимски), дакле: зи́мный и зи́мній (тврд облик чује се и сад у сев.-вел.-руским говорима). Отуд савршен слик у Крилова, у басни «Крестья́нинъ и сме́рть[2]» (стихови 1 и 3): Набра́въ валёжнику поро́й холо́дной, зи́мной *(з'и́мн^{ы}і)* једног хладног зимског вечера, накупивши мало сувади — тащи́лся ме́дленно къ своёй лачу́жкѣ ды́мной [стари́къ] *(ды́мн^{ы}і)* старац се гегао к својој чађавој кућици (Ба́сни И. А. Крыло́ва въ IX кни́гахъ, съ біогра́фіею, напи́санною П. А. Плетнёвымъ, шесто́е по́лное изда́ніе, Спб. 1856). Према том и код Пушкина, у лицејској песми из 1816-те год. под натписом «Къ Ната́шѣ[3]», исти овакав слик био је потпуно тачан, али га је нечија рука покварила, заменивши тврд облик меким, обичнијим[4]: Хо́лодъ зи́мній (т. ј. зи́мный = *з'и́мн^{ы}і)* зима — въ лачу́жкѣ ды́мной *(ды́мн^{ы}і)* у чађавом кућерку (строфа 3, стихови 1 и 3).

3. Придев Бо́жій, према црк. изговору, вреди као *бо́ж^{ы}і*. Према том у Њекрасова је приближан слик: Бо́жій *(бо́ж^{ы}і)* божји — прокля́тая ша́хта похо́жѣй [на а́дъ] *(п^{а}хо́ж^{ы}і)* ово проклето окно (рударско) више је налик на пакао (I, 597).

---

[1] Пореди исто кварење текста у доцнијим изданьима Њекрасовљевих песама. У изданју, које је изашло за живота песникова (Стихотворе́нія Н. Некра́сова, изда́ніе четвёртое, I—V, Спб. 1864—1873), у спеву «Моро́зъ кра́сный-но́съ» (= Мраз црвени нос) читамо: Печа́льная, тужна — сло́вно доро́га его́ чуже-да́льная, као да је отишао некуд далеко, у туђину (одељак XXV). Тако је и у песми «Кому́ хо́лодно, кому́ жа́рко» (= Неком зима, а неком врућина): Въ предмѣстіяхъ да́льныхъ, у далеким предграђима — клу́бы ды́ма изъ тру́бъ колосса́льныхъ [летя́ть] колу́та се дим из грдних димњака (стихови 1 и 3). У новијим изданьима облик да́льный исправљен је према данашњем изговору, и у првом примеру стоји: чужеда́льняя, а у другом: да́льнихъ.

[2] = Сељак и смрт.

[3] = Нати.

[4] Неуки новији издавачи Крилољевих басана учинили су то исто у примеру који је мало час споменут.

215. II. У доцнијој фази развића, под утицајем близине гласова ᵉ и ᵘ, и под спажним утицајем школских граматика и штампане речи која зна само за *-ій*, завршетак *-ей* (*-ᵉі̯*) прешао је сасвим у *-ᵘі̯* (иза *ж*, *ш*, *ц*, као и иначе иза тврдих сугласника, добило се *-ᵘі̯*), па тако данас звучи у устима како образ. Московљана, тако и других образ. Руса (§ 84, 2 и § 112, 2, а). Према том изговору сликови у млађих песника, састављени из номинатива (акузатива) једн. м. рода меке или отврдле сложене промене и ког облика на *-ей*, нису потпуни, него су само приближни. Отуд:

у *Брјусова:* 1. Въ вечéрній [чáсъ] (*в̱'ᵉч'éрн'ᵘі̯*) у вечерње доба — суевѣ́рнѣй [сéрдце трепетáло] (*сᵘі̯ᵉв'éрн'ᵉі̯*) пуније празноверице (дрхтало је срце). || 2. Тýчей (*тýч'ᵉі̯*) облаком — кýбокъ жгýчій (*кýбᵒк жгýч'ᵘі̯*) ватрени нехар. || 3. Внýтренній (*внýтр'ᵉн̱'ᵘі̯*) унутрашњи — молúтвой ýтренней (*мᵃл'úтвᵒі̯ ýтр'ᵉн̱'ᵉі̯*) јутарњом молитвом. || 4. Стрáсти пьяня́щей (*стрáс'т'ᵘ п'і̯ᵃн'áш̱'ᵉі̯*) страсти која опија — водопáдъ кипя́щій (*вᵒдᵃпáт к'ᵘп'áш̱'ᵘі̯*) пенушави слап. || 5. Свѣтъ сúній (*с'в'ет с'úн'ᵘі̯*) плава светлост — надъ святы́ней (*нᵒт'ᵉс'в'ᵉтын'ᵉі̯*) над светињом. || 6. Добы́чей [бýду я] (*дᵃбы́ч'ᵉі̯*) бићу плен — щéбетъ птúчій (*ш̱'éб'ᵉт пт'úч'ᵘі̯*) птичје цвркутање. || 7. Вóздухъ жгýчій (*вóздᵘх жгýч'ᵘі̯*) врео ваздух — тýчей (*тýч'ᵉі̯*) као облак. || 8. Въ дáли[1], блáгостно сверкáющей (*вᵉдáл'ᵘ бѧ́гᵒснᵒ с'в'ᵉркáі̯ᵘш̱'ᵉі̯*) у даљини која се благо сија — вáлъ, несмѣ́ло набѣгáющій (*вáѧ, н'ᵉс'м'éѧᵒ нᵒб'ᵉгáі̯ᵘш̱'ᵘі̯*) вал који несмело пристиже. || 9. Ýголь жгýчій (*ýгᵒл' жгýч'ᵘі̯*) жеравица — пали́ и мýчай (*пᵃл'ú и мýч'ᵉі̯*)! пали и мучи! || 10. Лампáдою горя́щей (*ѧᵃмпáдᵒі̯ᵘ гᵃр'áш̱'ᵉі̯*) као уждивено кандило — пáръ дрожáщій (*пáр дрᵃжáш̱'ᵘі̯*) пара која трепери, и т. д.

---

216. I. У говору старијег поколења образ. Московљана, ненаглашени самогласници *е* и *и*, у презентним завршецима *-ешь*, *-етъ*... и *-ишь*, *итъ*..., узајамним утицајем стопили су се у ᵉ (§ 92). Као и иначе, глас ᵉ приказивао се слуху и овде час ближе к *е*, час ближе к *и* (иза *ж*, *ш* — к *ы*), па отуд,

---

[1] об.: въ дали́.

н. пр. у Грибоједова, различита графика овог гласа (пореди у Музејском аутографу «Горя отъ ума»: 1. Лéзитъ [об. лéзетъ] на стýлъ, передвигáетъ стрéлку, пење се на сто и окреће сказаљку (чин I, у опису радње у 21-ом стиху). || 2. Крáдится [об. крадётся] вонъ изъ кóмнаты на цы́почкахъ, краде се на прстима из собе (чин I, у опису радње у 55-ом стиху). || 3. Отéцъ имъ сúльно брéдитъ, отац једнако говори о њему — кто нáтри гóда въ дáль уѣдитъ [об. уѣдетъ] ко на три године отпутује у туђ свет (чин II, стихови 185 и 188), и обрнуто: 4. Положемте [об. положимъ-те], что тáкъ, допу̀стимо да је тако (чин I, стих 344). || 5. Оставемъте [об. оставимъ-те] мы э̀ти прéнья, окајмо се те препирке (чин III, стих 33)[1]. Према том, с ретким изузецима, потпуно су тачни сликови, као:

у *Пушкина:* 1. Хóчешь *(хóч'ᵉш)* хоћеш — пророчишь *(прᵃрóч'ᵉш)* прорицеш. || 2. Бýдитъ *(бýд'ᵉт)* буди (нпр. сна) — бýдетъ *(бýд'ᵉт)* биће. || 3. Слы́шитъ *(слы́шᵉт)* чује — ды́шетъ *(ды́шᵉт)*

---

[1] Пореди и иначе у Музејском аутографу исто колебање у писању гласа ᵉ (час као *е*, час као *и*), па било да је од *е (ѣ)* или од *'а*:

I. место *и* долази *е*:

а) у старијем ном. множ. на *-и* именског придевског облика (пореди ст.-сл. богатъ — богати), очуваног у пар. језику и у говору старијих образ. Московљана, који је било врло блиzу народном: 1. Желáлъ-бы óнъ звѣздý на зя́тѣ, он би волео да му зет има звезду (орден) — а кто̀ въ звѣздáхъ не всѣ богáте (т. ј. богáти), а они што имају звезде, нису сви богати (чин I, стихови 248—9). || 2. Чтóжъ (т. ј. чтó жъ) рáде (т. ј. вы рáди)? пѣ́тъ? па је ли вам мило? није? (чин I, ст. 317; тако је и у 329-ом стиху). || 3. Ночны́е шатуны́! ви́шь, говоря́тъ, женáте (т. ј. женáти)! поћне скитнице! на још, вели, ожењени људи! — краси́въ ли Фáмусовъ въ халáтѣ? да ли је леп Фамусов у шлафроку? (чин IV, ст. 268 и 270).

б) у другим прилікама: 1. И между прóчемъ (т. ј. прóчимъ) и мéжду остáлим — мы рѣзвúмся (об. рѣзвúмся), хохóчемъ, ми скачемо, смејемо се (чин III, ст. 103 и 106; исто је тако и у опису деветог призора истог чина). || 2. Къ Дирéктору, онъ мнѣ прія́тель, потрчим управитељу позоришта, то је мој добар познаник — съ зарёй въ седьмóмъ часу́, и! кстáтель! (т. ј. и кстáти ль!), ујутру, после шест сати, па пишта! (чин III, ст. 337—8).

II. место *е* долази *и*:

а) у суфиксу -екъ (-ькъ): 1. Отдýшничикъ (т. ј. отдýшничекъ) отвéрнемъ (об. отверпёмъ) поскорѣе, одушку ћемо одмах отворити (чин II,

дише. || 4. Не мо́жетъ *(н'ᵉ=мо́жᵗт)* не може — трево́житъ *(тр'ᵉво́жᵗт)* узнемирује. || 5. Быть мо́жетъ *(быт' мо́жᵗт)* можда — нало́житъ *(нᵃѧо́жᵗт)* удариће (печат). || 6. Го́лову кло́нитъ *(го́ѧᵛвᵘ кѧо́н'ᵗт)* сагиње главу — и сто́нетъ *(и сто́н'ᵗт)* и јечи. || 7. Не слы́шишь *(н'ᵉ=сѧы́шᵗш)* не чујеш — пи́шешь *(п'и́шᵗш)* пишеш. || 8. Онъ го́ре на царя́ накли́четъ *(он го́р'ᵛ нᵛ=цᵃр'а́ нᵃкл'и́ч'ᵗт)* допашће цар јада због њега (због улизице) — ми́лость ограни́читъ *(м'и́ѧᵛс'т' ᵃгрᵃн'и́ч'ᵗт)* ограничиће милост. || 9. Куда́ захо́чешь *(кᵘда́ зᵃхо́ч'ᵗш)* куда ти је воља — ка́мни то́чишь *(ка́мн'ᵘ то́ч'ᵗш)* ваљаш камење.

у *Грибоједова*: 1. Слы́шитъ *(сѧы́шᵗт)* чује — пи́шетъ *(п'и́шᵗт)* пише. || 2. Стола́ми воро́читъ [домово́й] *(стᵃѧа́м'ᵘ вᵃро́ч'ᵗт)* дрма столове (домаћи дух) — щеко́четъ *(щ'ᵉко́ч'ᵗт)* голица. || 3. [Пуска́й]

ст. 192). || 2. Иго́льничикъ (т. ј. иго́льничекъ) и но́жинки, какъ ми́лы!! игленица и но̂жице (маказе) како су лепе! (чин II, ст. 543; и у речи но́жинки *и* је упр. место *е* (пореди множ. но́жны ножо́нъ, т. ј. ножёнъ = корице од ножа), па отуд неки и пишу но́женки; *и* као да је унесено у правопис поглавито стога да би се ова реч што више разликовала од речи но́женька = погица). || 3. А́хъ! мой дружо́чикъ (т. ј. дружо́чекъ), ах! мили мој! — послу́шайся разо́чикъ (т. ј. разо́чекъ) послушај ме бар једанпут (чин III, ст. 281 и 284; први облик долази и у 369-ом стиху истог чина). || 4. А мнѣ́ [купи́лъ] пода́рочикъ (т. ј. пода́рочекъ), дай Бо́гъ ему́ здоро́вье, а мени, Бог му дао здравља, купио поклон (чин III, ст. 388).

б) у суфиксу -en-ьk- (у именица и у придева): 1. Лево́нъ и Бо́ринька (т. ј. Бо́ренька), чуде́сные ребя́та! Лав и Бора, красни људи! (чин IV, ст. 138). || 2. Быва́ло пѣ́сенокъ гдѣ но́винькихъ тетра́ть | уви́дитъ, ска́жетъ... (т. ј. если гдѣ-нибу́дь уви́дитъ тетра́дь но́венькихъ пѣ́сенокъ, ска́жетъ...), често, ако где спази свешчицу нових песмица, он тек рекне... (чин I, ст. 438—9). || 3. Будь [онъ] пло́хинькій (т. ј. пло́хенькій), нек је рђав (то ништа не мари, чин II, ст. 262). || 4. То́нинькимъ (т. ј. то́ненькимъ) голоско́мъ, танким гласом (чин III, опис радње иза 296-ог стиха). || 5. Отъ на́шихъ гла́динькихъ (т. ј. гла́денькихъ) онъ фра́зъ, кад чује наше углачане фразе — отъ на́шихъ кру́глинькихъ (т. ј. кру́гленькихъ) привѣ́тствій, кад види наше заокругљене поклоне (Француз мисли да је у својој отаибини, чин III, ст. 583—584).

в) у другим приликама: 1. Молча́линъ да́виче (т. ј. да́веча) въ сомнѣ́нье ввёлъ меня́, Молчалин дао ми је мало пре разлога да посумњам у њега (чин I, ст. 496; тако и чин III, ст. 75 и чин IV, ст. 360 и 449). || 2. О! да́вишнее (т. ј. да́вешнее) ва́мъ такъ да́ромъ непройдётъ (об.: не пройдётъ), оно што је било мало пре неће вас олако проћи (чин III, ст. 438; тако и у чину IV, ст. 364). || 4. По нево́ли (т. ј. понево́лѣ)

осу́дитъ *(ᵃсу́д'ᵗт)* нек осуди — отвѣча́ть онъ бу́детъ *(ᵃт'в'ᵉч'а́т' он бу́д'ᵗт)* он ће одговарати. || 4. Э́то быть не мо́жетъ *(е́тᵛ быт' н'ᵉ-мо́жᵗт)* то не може бити — весь де́нь меня́ трево́житъ *(в'ê з'-д'ếн' м'ᵉн'а́ тр'ᵉво́жᵗт)* цео дан ме узбуђује. || 5. Пла́четъ *(пѧ́ч'ᵗт)* плаче — что̀ э́то зна́читъ *(што̀ е́тᵛ зна́ч'ᵗт)?* шта то значи? || 6. Глаза́ ему́ откро́емъ *(гѧᵃза́ і̯ᵉму́ ᵃткро́і̯ᵗм)* отворићемо му очи — предста́вь себѣ́, какъ мы Росла́влева разстро́имъ *(рᵃс̱тро́і̯ᵗм)* замисли како ћемо Рослављева разједити. || 7. Бездѣ́лица её трево́житъ *(б'ᵉз'д'ếл'ᵘцᵛ і̯ᵉјо́ тр'ᵉво́жᵗт)* ситница је узнемири — смотрѣ́ть не мо́жетъ *(смᵃтр'ếт' н'ᵉ-мо́жᵗт)* не може да гледа. || 8. Къ на́мъ Алексѣ́й Степа́нычъ бу́детъ *(к-на́м ᵃл'ᵉкс'ếі̯ с'т'ᵉпа́нᵛч' бу́д'ᵗт)* доћи ће нам Алексије Степанович — щипцы́ просту́дитъ *(ш̱'ᵘпцы́ прᵃсту́д'ᵗт)* охладиће му се (фризеру) гвожђе (за коврчење косе). || 9. Меня́ не́ обморо́чишь *(м'ᵉн'а́ н'ᵗ-ᵃбмᵃро́ч'ᵗш)* нећеш ми завртети памет — если хо́чешь *(і̯êс'л'ᵘ хо́ч'ᵗш)* ако хоћеш.

у *Љермонтова*: 1. Съ души́ какъ бре́мя ска́тится *(з-дᵘшы́ кᵛк-бр'ếм'ᵛ ска́т'ᵗц̱ᵛ)* са душе скине се терет као бреме — и вѣ́рится,

---

[прихо́дится вѣ́рить], човек мора веровати хтео не хтео — о Ча́цкомъ что́-ли? да ли о Чацком? (чин III, ст. 501—502).

III. место *'а* долази час *е*, час *и*: 1. Упа́лъ въ друго́реть (т. ј. друго́рядь) — ужь (об. ужъ) наро́чно, паде други пут, и то навалице (чин II, ст. 87). || 2. Узо́рчитый (т. ј. узо́рчатый) [кафта́нъ] краса́вицамъ прельще́нье, шарен кафтан, да превари лепојке (чин II, у стиховима, избрисаним после 320-ог стиха). [Зато је *е* (ᵉ), непосредно пред наглашеним слогом, стајало непомерено и онда, као што стоји и сад у књиж. изговору. Врло интересантне примере пружа Музејски аутограф за случајеве кад је *е* од *'а*: 1. Иска́ла я́, мнѣ чу́дилось, траву́ | каку́ю-то, невспо́мню на еву́ (т. ј. не вспо́мню на яву́), сањам као да тражим неку траву, а какву, не могу да се сетим на јави (чин I, ст. 155—6; тако је и у 214-ом стиху истог чина: Быва́ютъ стра́нны сны́, а на еву́ страннѣ́е, има чудноватих снова, а на јави бива још чудноватије). || 2. Сказа́ла что́-то вско́льзь [она́ тебѣ́], а ты́ | еча́й наде́ждами занёсся, закалдо́ванъ (т. ј. а ты́, я-ча́й, наде́ждами занёсся, заколдо́ванъ)! рекне ти (девојка) нешто онако узгред, а ти се одмах занео у наде, сав си као опчињен (чин I, ст. 473—4; тако је и трећем чину, стих 492: Еча́й ему́ на*т*ѣ́нутъ (т. ј. на*д*ѣ́нутъ: место *д* ово лице говорило је *т*) ля́мку, ра́нецъ, сад ће на њега метнути торбу [упр. ремен од торбе], ранац). || 3. Съ таки́ми чу́вствами! съ тако́й душо́ю (т. ј. душо́й, иначе нема метра) дренно́ю (т. ј. дрянно́ю)! с таким осећањима! с таком бедном душом! (чин III, ст. 223). Пореди и у основном тексту: Не помина́йте на́мъ, ужъ ма́ло-ли крехтя́тъ (т. ј. кряхтя́тъ)! не спомињите, молим вас, и тако много гунђају! (чин II, ст. 321)].

и пла́чется *(и в'ёр'ᵗцъ, и пѧа́ч'ᵗцъ*[1]*)* и човек верује, и сузе му саме теку. || 2. Сто́нетъ *(сто́н'ᵗт)* јечи — го́нитъ *(го́н'ᵗт)* тера. || 3. Осу́дитъ *(ᵃсу́д'ᵗт)* осудиће — не бу́детъ *(н'ᵉ=бу́д'ᵗт)* неће бити. || 4. Укра́дешь *(ᵘкра́д'ᵗш)* украшћеш — уса́дишь *(ᵘса́д'ᵗш)* посадићеш. || 5. Уничто́жимъ *(ᵘн'ᵘч'то́жᵗм)* уништићемо — какъ мо́жемъ *(как мо́жᵗм)* како можемо. || 6. Встрево́житъ *(фстр'ᵉво́жᵗт)* узбуниће — не помо́жетъ *(н'ᵗ=пᵃмо́жᵗт)* неће помоћи. || 7. Пото́нетъ *(пᵃто́н'ᵗт)* потонуће — не уро́нитъ *(н'ᵗ-ᵘро́н'ᵗт)* неће пустити (сузе) — просто́нетъ *(прᵃсто́н'ᵗт)* јекнуће. || 8. Прину́дитъ *(пр'ᵘну́д'ᵗт)* натераће — бу́детъ *(бу́д'ᵗт)* биће. || 9. Пла́четъ *(пѧа́ч'ᵗт)* плаче — кто́-то ска́четъ *(хто́-тъ ска́ч'ᵗт)* неко јури на коњу — что̀ э́то зна́читъ *(што̀ е́тъ зна́ч'ᵗт)?* шта је то? || 10. Не слы́шитъ *(н'ᵉ=сѧы́шᵗт)* не чује — храни́тъ и пы́шетъ [ло́шадь] *(хрᵃп'и́т и пы́шᵗт)* коњ фркће и врелина бије од њега. || 11. Пуска́й она́ попла́четъ *(пᵘска́і̯ ᵃна́ пᵃпѧа́ч'ᵗт)* нека је, нек мало плаче — е́й ничего́ не зна́читъ *(jе́і̯ н'ᵘч'ᵉво́ н'ᵉ=зна́ч'ᵗт)!* то њој није ништа! || 12. Напра́сно гру́дь колы́шется *(нᵃпра́снъ гру́т' кᵃѧы́шᵗцъ)* узалуд се груди надимљу — чу́! бли́зкій то́потъ слы́шится *(ч'у́! бл'и́скъі̯ то́път сѧы́шᵗцъ)* чуј! близу се чује бат. || 13. Меня́ не обморо́чишь *(м'ᵉн'а́ н'ᵗ-ᵃбмᵃро́ч'ᵗш)* нећеш ме преварити — если хо́чешь *(і̯ёс'л'ᵘ хо́ч'ᵗш)* ако хоћеш.

у *Тјутчева*: 1. Разсу́дитъ *(рᵃсу́д'ᵗт)* размислиће — не забу́детъ *(н'ᵗ=зᵃбу́д'ᵗт)* неће заборавити. || 2. Су́дитъ *(су́д'ᵗт)* суди — а за́втра быть тому́, что бу́детъ *(а за́фтрᵘ быт' тᵃму́, штъ бу́д'ᵗт)* а сутра ће бити шта ће бити. || 3. Не мо́жетъ *(н'ᵉ=мо́жᵗт)* не може — трево́житъ *(тр'ᵉво́жᵗт)* квари (тишину). || 4. Не усво́ишь *(н'ᵗ-ᵘсво́і̯ᵗш)* нећеш освојити (његово срце) — не скро́ешь *(н'ᵉ=скро́і̯ᵗш)* нећеш моћи сакрити. || 5. А ужъ восто́къ заря́ румя́нитъ *(а уш вᵃсто́к зᵃр'а́ рᵘм'а́н'ᵗт)* а већ руди зора на истоку — и ско́ро свѣ́тлый де́нь наста́нетъ *(и ско́рᵘ с'в'е́тѧъі̯ д'е́н' нᵃста́н'ᵗт)* и скоро ће пући сјајни дан. || 6. Не вѣ́рь въ Святу́ю Ру́сь, кто хо́четъ *(н'ᵉ=в'е́р' ф=с'в'ᵉту́і̯ᵘ ру́с', хто хо́ч'ᵗт)* ко неће, нек не верује у Русију — и Бо́гъ побѣ́ды не отсро́читъ *(и бо́х пᵃб'е́дъᵗ н'ᵗ-ᵃтсро́ч'ᵗт)* и Бог неће одмаћи (упр. одложити) дан победе. || 7. Кло́нитъ *(кѧо́н'ᵗт)* сагиње (главу) — го́нитъ *(го́н'ᵗт)* вија — то́нетъ *(то́н'ᵗт)* тоне.

у *Њекрасова*: 1. Хо́чешь *(хо́ч'ᵗш)* хоћеш — мо́чишь *(мо́ч'ᵗш)* квасиш. || 2. Пла́чешь *(пѧа́ч'ᵗш)* плачеш — чуда́чишь *(ч'ᵘда́ч'ᵗш)* лудиш се. || 3. Немо́жется [ему́] *(н'ᵉмо́жᵗцъ)* болестан је — бо́-

---

[1] Непотпун слик: *-т'-* и *-ч'-*.

жится *(бо́жᵗцъ)* куне се. || 4. Не бре́дитъ *(н'ᵉ-бр'е̂д'ᵗт)* не бунца — не ѣ́детъ *(н'ᵉ-jе̂д'ᵗт)* не долази. || 5. Поло́жишь *(пᵃѧо́жᵗш)* метнуħеш — мо́жешь *(мо́жᵗш)* можеш. || 6. Го́нитъ *(го́н'ᵗт)* гони — сто́нетъ *(сто́н'ᵗт)* јечи. || 7. Дура́чишься *(дᵘра́ч'ᵗшсъ)* лудиш се — напла́чешься *(нᵃпѧа́ч'ᵗшсъ)* наплакаħеш се. || 8. Похоро́нитъ *(пъхᵃро́н'ᵗт)* сахраниħе — засто́нетъ *(зᵃсто́н'ᵗт)* зајечаħе. || 9. Че́шетъ [его́] *(ч'е́шᵗт)* чешља га — потѣ́шитъ *(пᵃт'е́шᵗт)* мазиħе. || 10. Не хо́четъ *(н'ᵉ-хо́ч'ᵗт)* неħе — обмо́читъ *(ᵃбмо́ч'ᵗт)* поквасиħе. || 11. Сто́нетъ *(сто́н'ᵗт)* јечи — кло́нитъ *(кѧо́н'ᵗт)* повија (бура једрило). || 12. Не мо́жетъ *(н'ᵉ-мо́жᵗт)* не може — умно́житъ *(ᵘмно́жᵗт)* увеħаħе. || 13. Трево́жишь *(тр'ᵉво́жᵗш)* узнемирујеш — не мо́жешь *(н'ᵉ-мо́жᵗш)* не можеш. || 14. Не хоро́нитъ *(н'ᵗ-хᵃро́н'ᵗт)* не сахрањује — вѣ́теръ сто́нетъ *(в'е̂т'ᵗр сто́н'ᵗт)* ветар јечи. || 15. Колы́шется [тростни́къ] *(кᵃѧы́шᵗцъ)* њиха се тршчак — по́свистъ слы́шится *(по́с'в'ᵘст сѧы́шᵗцъ)* чује се звиждање. || 16. Что де́нь, то но́вый хо́ръ прибу́детъ *(пр'ᵘбу́д'ᵗт)* сваки дан стигне нов хор (ново јато славуја̂) — ихъ пѣ́сня насъ поу́тру бу́дитъ *(бу́д'ᵗт)* њихова песма буди нас у зору.

у *А. Толстоја:* 1. Не обма́нетъ *(н'ᵗ-ᵃбма́н'ᵗт)* неħе преварити — ма́нитъ *(ма́н'ᵗт)* мами. || 2. Не трево́житъ *(н'ᵗ-тр'ᵉво́жᵗт)* не узрујава — мо́жетъ *(мо́жᵗт)* може. || 3. Шеве́литъ *(шᵉв'е̂л'ᵗт)* њиха — сте́летъ *(с'т'е̂л'ᵗт)* простире. || 4. Хо́четъ *(хо́ч'ᵗт)* хоħе — то́читъ *(то́ч'ᵗт)* оштри. || 5. Бу́детъ *(бу́д'ᵗт)* биħе — бу́дитъ *(бу́д'ᵗт)* бу̂ди. || 6. [Если] заста́нетъ *(зᵃста́н'ᵗт)* ако затекне — ма́нитъ *(ма́н'ᵗт)* мами, и т. д.

у *Фета:* 1. Тя́нетъ *(т'а́н'ᵗт)* вуче — бараба́нитъ *(бъраба́н'ᵗт)* добује. || 2. Мно́житъ *(мно́жᵗт)* умножава — не мо́жетъ *(н'ᵉ-мо́жᵗт)* не може. || 3. Поло́жишь *(пᵃѧо́жᵗш)* метнуħеш — мо́жешь *(мо́жᵗш)* можеш. || 4. [Если её] озада́читъ *(ᵃзᵃда́ч'ᵗт)* ако је изненади — [она́ всё въ се́рдцѣ] спря́четъ *(спр'а́ч'ᵗт)* она све сакрије у срцу — а у́тро всё одна́ пото́мъ пропла́четъ *(а у́тръ фс'о ᵃдна́ пᵃто́м прᵃпѧа́ч'ᵗт)* а затим цело јутро сама проплаче. || 5. Въ око́шко гля́нешь *(в-ᵃко́шкъ гл'а́н'ᵗш)* погледаш кроз прозор — не зама́нишь [тебя́] *(н'ᵗ-зᵃма́н'ᵗш)* не може те човек домамити. || 6. Жаръ бу́дитъ *(бу́д'ᵗт)* успаљује — [что́ же] тутъ бу́детъ *(бу́д'ᵗт)?* шта ħе тек ту бити?

у *Полонског:* 1. Не сто́итъ *(н'ᵗ-сто́i̯ᵗт)* не вреди — се́рдце но́етъ *(с'е́рцъ но́i̯ᵗт)* у срцу тишти. || 2. Трево́житъ *(тр'ᵉво́жᵗт)* позлеђује (стару рану) — гло́жетъ *(гѧо́жᵗт)* задаје (нову рану). || 3. Услы́шимъ *(ᵘсѧы́шᵗм)* чуħемо — запи́шемъ *(зᵃп'и́шᵗм)* записа-

ћемо. || 4. Предвидитъ *(пр'ᵉд'в'ид'ᵗт)* види у напред — не вы́йдетъ *(н'ᵉ=вы́д'ᵗт)* неће изаћи. || 5. Закро́емъ *(зᵃкро́і̯ᵗм)* затво̀римо — [аво́сь] успоко́имъ *(ᵘспᵃко́і̯ᵗм)* можда ћемо умирити. || 6. Зна́читъ *(зна́ч'ᵗт)* дакле — запла́четъ *(зᵃпѧ́ч'ᵗт)* заплакаће. || 7. Не то́нетъ *(н'ᵉ=то́н'ᵗт)* не дави се (у води) — уго́нитъ *(ᵘго́н'ᵗт)* одвешће, т. ј. украшће (коње). || 8. То́лько се́рдце бре́дитъ *(то́л'кᵘ с'е́рцᵘ бр'е̂д'ᵗт)* само срце снева — бу́дто ми́лый ѣ́детъ *(бу́т̲ᵘ м'и́ѧᵘі̯ је̂д'ᵗт)* као да ми драги долази. || 9. Вре́мя насъ измѣ́нитъ *(вр'е̂м'ᵘ нас ᵘз'м'е̂н'ᵗт)* са временом променићемо се — не оцѣ́нитъ *(н'ᵗ-ᵃце̂н'ᵗт)* неће оценити — одѣ́нетъ *(ᵃд'е̂н'ᵗт)* обући ће. || 10. Е́ле слы́шится *(је̂л'ᵗ сѧ́ышᵗц̲ᵘ)* једва се чује — не колы́шется *(н'ᵗ=кᵃѧ́ышᵗц̲ᵘ)* не њиха се. || 11. Во́ете *(во́і̯ᵗт'ᵗ)* урлате — безпоко́ите *(б'ᵗспᵃко́і̯ᵗт'ᵗ)* узнемирујете, и т. д.

Напомена. Према том потпуно су добри и оваки сликови, као н. пр. у Полонског: Не лѣ́нитъ *(н'ᵉ=л'е̂п'ᵗт)* не вије (ласта гнездо) — тре́нетъ *(тр'е̂п'ᵗт)* страх, и т. д.

217. II. Ненаглашени завршеци *-ешь, -етъ*... и *-ить, -итъ*..., у даљем свом развићу, а под утицајем штампане речи, могу се диференцирати, па је *-и-* у њима ᵘ, а *-е-* је ᵗ (млађа фаза књиж. изговора, § 92, 4). Према том изговору сликови горњег типа у млађих песника само су приближни, а нису потпуни. Отуд:

у *Брјусова:* 1. Ру́ки протя́нешь *(ру́к'ᵘ прᵃт'а́н'ᵗш)* пружићеш руке — свѣ́тъ затума́нишь *(с'в'е́т зᵘтᵘма́н'ᵘш)* светлост ћеш помрачити. || 2. Кло́нитъ *(кѧо́н'ᵘт)* нагиње — пусть пото́нетъ *(пус'т'=пᵃто́н'ᵗт)* нек потоне. || 3. Не увя́нетъ *(н'ᵗ-ᵘв'а́н'ᵗт)* неће увенути — ра́нитъ *(ра́н'ᵘт)* задаје рану. || 4. Съ не́бомъ пла́чемъ *(с'=н'е́бᵘм пѧ́ч'ᵗм)* заједно с небом плачемо — что́ мы зна́чимъ *(што́ мы зна́ч'ᵘм)?* шта ми вредимо? || 5. Ра́нитъ *(ра́н'ᵘт)* задаје рану — се́рдце иска́ть не уста́нетъ *(н'ᵗ-ᵘста́н'ᵗт)* срце неће престати тражити (упр.: неуморно ће тражити) — сно́ва ли ду́шу обма́нетъ *(ᵃбма́н'ᵗт)?* да ли ће опет душу преварити? || 6. Скло́нитъ *(скѧо́н'ᵘт)* однеће (у гроб) — пусть тро́нетъ *(пус'т'=тро́н'ᵗт)* нек додирне — пусть то́нетъ *(пус'т'=то́н'ᵗт)* нек тоне. || 7. Мы раско́лемъ *(мы=рᵃско́л'ᵗм)* разбићемо — та́йну вы́йти принево́лимъ *(та́і̯нᵘ вы́і̯т'ᵘ пр'ᵘн'ᵉво́л'ᵘм)* натераћемо тајну да изађе на видик. || 8. Одѣ́нетъ *(ᵃд'е̂н'ᵗт)* заоденуће — кто обмѣ́нитъ *(кто ᵃб'м'е̂н'ᵘт)* ко промени, и т. д.

Напомена. Према том нису потпуни, него су тако исто само приближни и овакви сликови у Брјусова: Трéпетъ *(тр'ёп'ᵗт)* страх — лёпитъ *(л'ёп'ᵘт)* лепи, и т. д.

IV. е и 'а (я) = ᵉ.

а) Књижевни сликови.

218. I. Аналогијом према тврдим завршецима ненаглашено *е* и ненаглашено *а*, које стоји иза меких сугласника (*'а*), вреде као ᵉ (§§ 97—114). Отуд:

у *Жуковском*: 1. Мгновéнье *(мᵉгнᵃв'ён'i̯ᵉ)* тренут — разрушéнья *(рᵉзрᵘшён'i̯ᵉ)* распадања. || 2. Премýдрость провидéнья *(пр'ᵋмýдрᵉс'т' прᵉв'ᵘд'ён'i̯ᵉ)* велику мудрост провиђења — опредéленье *(ᵃпр'ᵗд'ᵋл'ён'i̯ᵉ)* циљ. || 3. Ржáнье *(ржáн'i̯ᵉ)* рзање — отъ клúковъ и стенáнья *(с'т'ᵋнáн'i̯ᵉ)* од вике и јечања. || 4. Тоскý безъ раздéленья *(тᵃскý б'ᵗзᵉрᵉз'д'ᵋл'ён'i̯ᵉ)* неподељену тугу — надéждъ уничтожéнье *(нᵃд'ёшт ун'ᵘч'тᵃжён'i̯ᵉ)* уништене наде. || 5. Разставáнья *(рᵉс̲тᵃвáн'i̯ᵉ)* растанка — блúзкое свидáнье *(бл'úскᵉi̯ᵉ с'в'ᵘдáн'i̯ᵉ)* виђење које није далеко. || 6. Сорвана́ его́ лиле́я *(л'ᵘл'ёi̯ᵉ)* ако је узабран његов љиљан — что его́, то и милée [ему́] *(м'ᵘл'ёi̯ᵉ)* што је његово, то му је и драже. || 7. Обéщáнье *(ᵃб'ᵋш̲áн'i̯ᵉ)* обећање — до свидáнья *(дᵉс'в'ᵘдáн'i̯ᵉ)!* до виђења! || 8. Лобзáнье *(ᵃлᵃбзáн'i̯ᵉ)* пољуб — слáдкаго свидáнья *(слáткᵉвᵉ с'в'ᵘдáн'i̯ᵉ)* слатког састанка. || 9. Сіянье *(с'ᵘjáн'i̯ᵉ)* сјај — создáнья *(сᵃздáн'i̯ᵉ)* стварања. || 10. Изъ уединéнья *(ᵘзᵉу̯i̯ᵗд'ᵘн'ён'i̯ᵉ)* из самоће — ты на молодóе смóтришь поколéнье *(пᵉкᵃл'ён'i̯ᵉ)* ти гледаш младо поколење, и т. д.

у *Пушкина:* 1. Для развлечéнья *(дл'ᵗᵉрᵉзвл'ᵋч'ён'i̯ᵉ)* да се мало забави — остáвя книгъ учéнье *(ᵃстáв'ᵇ кн'úк уч'ён'i̯ᵉ)* оставивши књиге и учење[1]. || 2. Творéнья *(твᵃр'ён'i̯ᵉ)* дела — терпéнье *(т'ᵋр'п'ён'i̯ᵉ)* стрпљење. || 3. Невúнное творéнье *(н'ᵋв'úн̲ᵉi̯ᵉ твᵃр'ё-н'i̯ᵉ)* моју невину песму — и плóдъ уединéнья *(и плóт у̯i̯ᵗд'ᵘн'ё-н'i̯ᵉ)* и плод самоће. || 4. До свидáнья *(дᵉс'в'ᵘдáн'i̯ᵉ)* до виђења — дáйте обéщáнье *(дái̯т'ᵗ ᵃб'ᵋш̲áн'i̯ᵉ)* обећајте ми — моё испóлнить завéщáнье *(мᵃjó ᵘспóлн'ᵘт' зᵉв'ᵋш̲áн'i̯ᵉ)* да ћете испунити моју последњу вољу. || 5. Учéнье *(уч'ён'i̯ᵉ)* муштра[2] — для награждéнья *(дл'ᵗᵉнᵉгрᵃжд'ён'i̯ᵉ)* да ме награди — его́ творéнья *(i̯ᵋвó твᵃр'ё-*

[1] упр.: учење књигâ.

[2] војничко вежбање.

н'і̯ъ) његова дела. || 6. Любви́ страда́нья *(л'уб'в'и́ стр^{а}да́н'і̯ъ)* љубавне муке — на своё созда́нье *(нъ=св^{а}јо́ с^{а}зда́н'і̯ъ)* у своју слику (упро је поглед). || 7. Трудо́въ земны́хъ стяжа́нья *(тр^{у}до́ф з'^{е}мны́х с'т'^{е}жа́н'і̯ъ)* своје богатство — скупо́е подая́нье *(ск^{у}по́і̯ъ п^{ъ}д^{а}ја́н'і̯ъ)* малу милостињу (дајући просјаку). || 8. Вѣ́рность выраже́нья *(в'е́рнъс'т' в^{ы}р^{а}же́н'і̯ъ)* прецизност израза — сло́въ стече́нье *(сѧо́ф с'т'^{е}ч'е́н'і̯ъ)* стицај ре́чи. || 9. Смуще́нье *(см^{у}ш̲'е́н'і̯ъ)* збуњеност — тре́петъ изступле́нья *(тр'е́п'ᵗт ^{и}с̲т^{у}пл'е́н'і̯ъ)* дрктање од гнева. || 10. Затрудне́нье *(зътр^{у}д̲н̲'е́н'і̯ъ)* тешкоћу — безъ сомнѣ́нья *(б'ᵗс̲^{а}мн'е́н'і̯ъ)* без сумње. || 11. Волне́нье *(в^{а}ѧн'е́н'і̯ъ)* узбуђење — про́ситъ позволе́нья *(про́с'ᵗт п^{ъ}зв^{а}л'е́н'і̯ъ)* моли да јој допусте. || 12. Благодаре́нье *(бѧъ'ᵗд^{а}р'е́н'і̯ъ)* захвалност — творе́нья *(тв^{а}р'е́н'і̯ъ)* творевине. || 13. Но тако́го го́ря [не вида́ла и во снѣ́] *(но т^{а}ко́въ го́р'ъ)* али таког јада (нисам ни у сну видела) — хоть бѣжа́ть за мо́ре *(х^{ъ}д'=б'^{е}жа́т' з^{а}=мо́р'ъ)* да човек безобзирце утекне[1], и т. д.

у *Грибоједова*: 1. Вдру́гъ, какъ вѣтеро́къ привѣ́я *(вдру́к, к^{ъ}к=в'ᵗт'^{е}ро́к пр'^{и}в'е́і̯ъ)* на једанпут долетев као ветрићак (Љељ јој шапну) — ты пасту́шекъ всѣ́хъ милѣ́е *(ты п^{а}сту́шᵗк фс'е́х м'^{и}л'е́і̯ъ)* ти си лепша од свих пастирки. || 2. Умѣ́нье *(ум'е́н'і̯ъ)* умење — сочине́нья *(с^{ъ}ч'^{и}н'е́н'і̯ъ)* дела.

Напомена. Пореди и у Музејском аутографу «Го́ря отъ ума́»: 1. Не та́жь (т. ј. та́ жъ) любо́вь, хоть ра́знаго покро́я *(н'^{е}=та́=ш л'^{у}бо́ф', х^{ъ}т'=ра́зн^{ъ}в^{ъ} п^{а}кро́і̯ъ)?* зар то није та иста љубав, само од друге руке? — росли́ [вы съ ни́мъ], рѣзви́лись, вѣ́чно двое *(р^{а}с'л'и́, р'^{е}з'в'и́л'^{и}с, в'е́ч'н^{ъ} дво́і̯ъ)* расли сте с њим, играли сте се, увек сте били заједно (чин I, стихови 279 и 281). || 2. Къ Гвардіо́нцамъ *(γ=гв^{ъ}р'д'^{и}о́нц^{ъ}м)* према гардистима — бу́дто со́лнцемъ *(бу́т̲^{ъ} со́нц^{ъ}м)* као сунцем (чин II, стихови 395—6).

у *Љермонтова*: 1. Прокля́тье *(пр^{а}кл'а́т'і̯ъ)* проклетство — жа́ркія объя́тья *(жа́рк'^{ии} ^{а}б'ја́т'і̯ъ)* топли загрљаји. || 2. Поколѣ́нье *(п^{ъ}к^{а}л'е́н'і̯ъ)* поколење — подъ бре́менемъ сомнѣ́нья *(п^{а}д=бр'е́м'ᵗн'ъм с^{а}мн'е́н'і̯ъ)* под теретом сумње. || 3. Бо́йся вдохнове́нья *(бо́і̯с^{ъ} вд^{ъ}хн^{а}в'е́н'і̯ъ)* бој се надахнућа — мы́сли раздраже́нье *(мы́с'л'^{и} р^{ъ}здр^{а}же́н'і̯ъ)* раздраженост мисли. || 4. Значе́нье *(зн^{а}ч'е́н'і̯ъ)* значење — безъ волне́нья *(б'ᵗз=в^{а}ѧн'е́н'і̯ъ)* без узбуђења. || 5. Ду́хъ сомнѣ́нья *(ду́х с^{а}мн'е́н'і̯ъ)* дух сумње — Бо́жіе рѣше́нье *(бо́ж^{ы}і̯ъ р'^{е}ше́н'і̯ъ)*

---

[1] «Сочине́нія А. С. Пу́шкина», под уредништвом П. А. Јефремова, књ. VIII, стр. 295.

божја одлука. || 6. Мгнове́нье *(мгнᵃв'е̂н'і̯ᵇ)* тренут — вѣне́цъ муче́нья *(в'ᵉн'е́ц мᵘч'е̂н'і̯ᵇ)* мученички венац. || 7. Безъ ропта́нья *(б'ᵗз-рᵃпта́н'і̯ᵇ)* без роптања — наказа́нье *(нᵇкᵃза́н'і̯ᵇ)* казна. || 8. Сча́стье *(ш̱'а́с'т'і̯ᵇ)* срећа — нена́стья *(н'ᵉна́с'т'і̯ᵇ)* несреће. || 9. Страда́нья *(стрᵃда́н'і̯ᵇ)* патње — назва́нье *(нᵃзва́н'і̯ᵇ)* име. || 10. Наказа́нье *(нᵇкᵃза́н'і̯ᵇ)* казна — безъ дыха́нья *(б'ᵗз-дᵘха́н'і̯ᵇ)* мртав. || 11. Приключе́нья *(пр'ᵘкл'ᵘч'е̂н'і̯ᵇ)* доживљаји — му́дрымъ въ поуче́нье *(му́дрᵘм ф-пᵇ-ᵘч'е̂н'і̯ᵇ)* паметнима да се поуче. || 12. Э́ти посѣще́нья *(е̂т'ᵘ пᵇс'ᵉш̱'е̂н'і̯ᵇ)* ова похађања — дурно́е мнѣ́нье *(дᵘрно́і̯ᵇ мн'е̂н'і̯ᵇ)* рђаво мишљење (о њему). || 13. Зна́мя возмуще́нья *(зна́м'ᵇ вᵇзмᵘш̱'е̂н'і̯ᵇ)* заставу побуне — про́чь терпѣ́нье *(про́ч' т'ᵉр'п'е̂н'і̯ᵇ)!* доле са стрпљењем! || 14. Жела́нье *(жᵉѧа́н'і̯ᵇ)* жеља — со дня́ изгна́нья *(сᵃ-д͡н'а́ ᵘзгна́н'і̯ᵇ)* откад сам прогнан. || 15. Отцо́вское имѣ́нье *(ᵃц̱о́фскᵇі̯ᵇ ᵘм'е̂н'і̯ᵇ)* очевину (пропио је) — дара́ми Провидѣ́нья *(дᵃра́м'ᵘ прᵇв'ᵘд'е̂н'і̯ᵇ)* од божје милости (живео је). || 16. Благослове́нье *(бѧᵗγᵇсѧᵃв'е̂н'і̯ᵇ)* благослов — мгнове́нье *(мгнᵃв'е̂н'і̯ᵇ)* тренут — вѣне́цъ муче́нья *(в'ᵉн'е́ц мᵘч'е̂н'і̯ᵇ)* мученички венац. || 17. Впечатлѣ́ньямъ *(ф'п'ᵗч'ᵉт͡л'е̂н'і̯ᵇм)* утисцима — мгнове́ньемъ *(мгнᵃв'е̂н'і̯ᵇм)* тренутом — служи́ть не мо́жетъ утѣше́ньемъ *(сѧᵘжы́т' н'ᵉ-мо́жᵗт ᵘт'ᵉше̂н'і̯ᵇм)* не може бити утеха. || 18. Не вѣ́рь хвала́мъ и увѣре́ньямъ *(н'ᵉ-в'е̂р' хвᵃѧа́м и ᵘв'ᵉр'е̂н'і̯ᵇм)* не верујпохвалама и уверавањима — зови́ наде́жду сновидѣ́ньемъ *(зᵃв'и́ нᵃд'е́ждᵘ снᵇв'ᵘд'е̂н'і̯ᵇм)* називај наду сном. || 19. Воспомина́ньемъ *(вᵇспᵇм'ᵘна́н'і̯ᵇм)* успоменом — земны́мъ жела́ньямъ *(з'ᵉмны́м жᵉѧа́н'і̯ᵇм)* земаљским жељама. || 20. По каме́ньямъ *(пᵇ-кᵃм'е̂н'і̯ᵇм)* по камењу (цурила је крв) — ей тяжёлымъ испаре́ньемъ *(і̯ᵉјо́ т'ᵉжо́ѧᵘм ᵘспᵃр'е̂н'і̯ᵇм)* њезином тешком задајом. || 21. И мнѣ́ пришла́ иде́я *(и мн'е́ пр'ᵘшѧа́ ᵘд'е̂і̯ᵇ)* и пало ми на памет (да сврнем к теби) — ты что́-то пре́жняго блѣднѣ́е *(ты што́-тᵇ пр'е́жн'ᵗвᵇ бл'ᵉд͡н'е̂і̯ᵇ)* нешто си блеђа него иначе. || 22. Сте́пь широ́кая *(с'т'е̂п' шᵘро́кᵇі̯ᵇ)* широка степа — не́бо далёкое *(н'е́бᵇ дᵃл'о́кᵇі̯ᵇ)* далеко небо, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Очарова́нье *(ᵃч'ᵗрᵃва́н'і̯ᵇ)* чар — лобза́нья *(ѧᵃбза́н'і̯ᵇ)* љубљења. || 2. Ти́хо вѣ́я *(т'и́хᵇ в'е̂і̯ᵇ)* тихо прелећући (дух) — меня́ унёсъ скорѣ́й, скорѣ́е *(м'ᵉн'а́ ᵘн'о́с скᵃр'е̂і̯, скᵃр'е̂і̯ᵇ)* однео ме што пре, што пре. || 3. Нѣжнѣ́е *(н'ᵉжн'е̂і̯ᵇ)* нежније — вѣрнѣ́е *(в'ᵉр'н'е̂і̯ᵇ)* сигурније — гру́стно млѣ́я *(гру́снᵇ мл'е̂і̯ᵇ)* тужно обамирући (срце). || 4. Пламенѣ́я *(пѧᵇм'ᵉн'е̂і̯ᵇ)* бивајући све ватреније (вино) — всё жа́рче и свѣтлѣ́е *(фс'о-жа́р'ч'ᵗ и с'в'ᵉт͡л'е̂і̯ᵇ)* све врелије и ведрије. || 5. Изъ густо́го сло́я *(ᵘз-гᵘсто́вᵇ сѧо́і̯ᵇ)* из густог

слоја (прашине) — всё удýшливо-земнóе *(фс'ó удýшл'ᵘвᵇ-з'ᵉмнói̯ᵇ)* све ово загушљиво и земаљско. || 6. Такóго ополчéнья *(тᵃкóвᵇ ᵃпᵃѧч'ếн'i̯ᵇ)* такве најезде — твоё значéнье *(твᵃjó знᵃч'ếн'i̯ᵇ)* твој значај. || 7. Рдѣ́я *(р'д'ếi̯ᵇ)* рудећи (зора) — онá всё я́рче, всё живѣ́е *(ᵃнá фс'о=jáр'ч'ᵗ, фс'о=жᵇᵘв'ếi̯ᵇ)* она је све сјајнија, све живља. || 8. Они́ пошлѣ́е *(ᵃн'и́ пᵃшл'ếi̯ᵇ)* они су ординарнији — идéя *(ᵘд'ếi̯ᵇ)* идеја. || 9. Милѣ́е *(м'ᵘл'ếi̯ᵇ)* милије — фéя *(ф'ếi̯ᵇ)* богиња. || 10. Стрóгимъ испытáньямъ *(стрóг'ᵘм ᵘспᵇᵘтáн'i̯ᵇм)* љутим искушењима — передъ дыхáньемъ *(п'ᵗр'ᵗд̲ᵇᵘхáн'i̯ᵇм)* пред дахом (пролетњим). || 11. Нѣ́тъ, увядáніе земнóе [цвѣтóвъ не трóнетъ неземны́хъ] *(н'éт, ув'ᵉдáн'ᵘi̯ᵇ з'ᵉмнói̯ᵇ)* нё, закон по ком цвеће вене на земљи, не важи за неземаљско цвеће (упр.: неће дарнути...) — и отъ полýденнаго знóя [росá не вы́сохнетъ на ни́хъ] *(и ᵃт=пᵃѧýд'ᵗн̲ᵇвᵇ знói̯ᵇ)* и од подневне припеке неће на њима роса усахнути. || 12. Вáшимъ ликовáньямъ *(вáшᵇᵘм л'ᵘкᵃвáн'i̯ᵇм)* вашем клицању — съ уповáньемъ *(с=ᵘпᵃвáн'i̯ᵇм)* с надом. || 13. Ухищрéньямъ *(ᵘх'ᵘш̲'р'ếн'i̯ᵇм)* увијању — подозрѣ́ньемъ *(пᵇдᵃзр'ếн'i̯ᵇм)* сумњичењем. || 14. Счáстья *(ш̲'áс'т'i̯ᵇ)* среће — самовлáстье *(сᵇмᵃвѧáс'т'i̯ᵇ)* деспотизам. || 15. Не робѣ́я *(н'ᵗ=рᵃб'ếi̯ᵇ)* не страшећи се — слáва пáдшаго святѣ́е *(сѧáвᵇ пáтшᵇвᵇ с'в'ᵉт'ếi̯ᵇ)* светија је слава оног који је погинуо (него оног који је победио), и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Чéстность я́рая *(ч'éснᵇс'т' jáрᵇi̯ᵇ)* неумитно поштење — сты́дно вспóмнить стáрое *(сты́днᵇ фспóмн'ᵘт' стáрᵇi̯ᵇ)* срамота ме да се сетим прошлости. || 2. Немнóго полнѣ́е *(н'ᵉмнóгᵇ пᵃѧн'ếi̯ᵇ)* мало пунији — стыдли́во краснѣ́я *(стᵇᵘд͡л'и́вᵇ крᵃс'н'ếi̯ᵇ)* руменећи се од стида. || 3. На служéніе *(нᵇ=сѧужếн'ᵘi̯ᵇ)* на службу — нѣ́тъ прекрáснѣй назначéнія *(н'éт пр'ᵉкрáс'н'ᵗi̯ нᵇзнᵃч'ếн'ᵘi̯ᵇ)* нема лепшег позива. || 4. Поэ́ма музыкáльная *(пᵃéмᵇ мᵘзᵇᵘкáл'нᵇi̯ᵇ)* музикална поема — сáмое печáльное *(сáмᵇi̯ᵇ п'ᵉч'áл'нᵇi̯ᵇ)* најтужније. || 5. Слýшаю *(сѧýшᵇi̯ᵘ)* слушам — съ Грýшею *(з=грýшᵇi̯ᵘ)* с Грушом (женско нар. име[1]). || 6. При отшéствіи къ роди́телямъ *(пр'ᵘ=ᵃтшếс'т'в'ᵘᵘ к=рᵃд'и́т'ᵗл'ᵇм)* кад је одлазила на онај свет — попрекнýла [меня́] покрови́телемъ *(пᵇпр'ᵉкнýѧᵇ пᵇкрᵃв'и́т'ᵗл'ᵇм)* прекорела ме је због оног мог заштитника. || 7. Столи́ца нáша чýдная *(стᵃл'и́цᵇ нáшᵇ ч'ýднᵇi̯ᵇ)* наша је престоница дивна — житьё въ ней ни́щимъ трýдное *(жᵇᵘт'i̯ó=в=н'êi̯ н'и́ш̲'ᵘм трýднᵇi̯ᵇ)* тешко је сиротињи у њој живети. || 8. Такóй звѣрóкъ сокрóвище *(тᵃкói̯ з'в'ᵉрóк сᵃкрóв'ᵘш̲'ᵇ)* таква зверка је право благо — уси́щи у чудóвища *(ᵘс'и́ш̲'ᵘ ᵘ=ч'ᵘдóв'ᵘш̲'ᵇ)* велики брци у чудовишта. || 9. Лѣ́то

[1] Пуно име: Аграфéна.

кра́сное *(л'е́тъ кра́снъі̯ъ)* дивно лето — ра́дость я́сная *(ра́дъс'т' ја́снъі̯ъ)* ведра радост. || 10. Вражда́ къ молоды́мъ поколѣ́ньямъ *(вра-жда́ к·мъѧ́ады́м пъка́л'е́н'і̯ъм)* мржња према младим нараштајима — ди́кимъ явле́ньемъ *(д'и́к'им і̯ѥвл'е́н'і̯ъм)* као дивља појава (укоренила се у наш живот). || 11. Сергѣ́я *(с'ѥрг'е́і̯ъ)* Сергија — [я] вста́ла бодрѣ́е *(бадр'е́і̯ъ)* устадох ујутру окрепљена. || 12. Захо́чешь продолже́нія *(захо́ч'ѣш пръдаѧже́н'иі̯ъ)* ако хоћеш продужење (ових чуда која сам описао) — ступа́й на представле́ніе *(ступа́і̯ нъ·пр'ѣт-ставл'е́н'иі̯ъ)* иди на представу, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Рыда́нья *(рыда́н'і̯ъ)* јецања — струи́тъ благоуха́нье *(струи́т бѧъ̑γъ-уха́н'і̯ъ)* запахује мирис. || 2. Сожалѣ́нья *(съжал'е́н'і̯ъ)* кајања — онъ вы́купитъ проще́нье *(он·вы́купѣт пра-ш'е́н'і̯ъ)* он ће измолити опроштај. || 3. Не те́рпитъ онъ мще́нья *(н'ѥ·т'е́р'п'ѣт·он мш'е́н'і̯ъ)* он не трпи освете — онъ проповѣ́дуетъ проще́нье *(он·пръпа в'е́дуі̯ѣт праш'е́н'і̯ъ)* он проповеда праштање. || 4. Творе́нья *(твар'е́н'і̯ъ)* стварања — продолже́нье *(пръдаѧже́н'і̯ъ)* продужење. || 5. Явле́нье *(і̯ѥвл'е́н'і̯ъ)* појава — си́мволъ возрожде́нья *(с'и́мвъѧ възражд'е́н'і̯ъ)* символ препорођаја. || 6. Съ то́чки зрѣ́нья *(с·то́ч'к'и зр'е́н'і̯ъ)* с гледишта — происхожде́нье *(пръ-исхажд'е́-н'і̯ъ)* порекло. || 7. Собра́тья *(сабра́т'і̯ъ)!* браћо! — пла́тье *(пѧа́-т'і̯ъ)* одело. || 8. Тече́нье *(т'ѥч'е́н'і̯ъ)* ток — его́ велѣ́нья *(і̯ѥво́ в'ѥл'е́н'і̯ъ)* његове заповести. || 9. Созда́ньямъ *(сазда́н'і̯ъм)* створовима — истяза́ньемъ *(ис'т'ѥза́н'і̯ъм)* мучењем. || 10. Онъ да́лъ приро́дѣ изоби́лье *(изаб'и́л'і̯ъ)* он је дао природи обиље — землѣ́ цвѣты́ и пти́цамъ кры́лья *(кры́л'і̯ъ)* земљи цвеће и птицама крила. || 11. Замышле́нье *(зъмышл'е́н'і̯ъ)* намера — для развлече́нья *(дл'ѣ·ръзвл'ѥч'е́н'і̯ъ)* забаве. ради. || 12. Значе́нья *(знач'е́н'і̯ъ)* значај (није разумео) — преступле́нье *(пр'ѣступл'е́н'і̯ъ)* злочин. || 13. Безъ во́ли и созна́нья *(сазна́н'і̯ъ)* без воље и свести — кто то́лько да́стъ ей приказа́нье *(пр'иказа́н'і̯ъ)* ко јој само нареди. || 14. Но въ се́рдцѣ [моёмъ] любо́вь и проще́нье *(праш'е́н'і̯ъ)* али у срцу ми је љубав и праштање — поми́луй мои́ прегрѣше́нья *(пр'ѣ-гр'ѥше́н'і̯ъ)* опрости ми, Боже, грехе. || 15. Въ ка́ждомъ шо́рохѣ расте́нья *(рас'т'е́н'і̯ъ)* сваки пут кад шушне биљка — ино́е слы́шится значе́нье *(знач'е́н'і̯ъ)* чује се други значај. || 16. Высокомѣ́рье *(вы-съкам'е́р'і̯ъ)* охолост — пе́рья *(п'е́р'і̯ъ)* перје. || 17. Деревцо́ моё минда́льное *(д'ѣр'ѥфцо́ мајо́ м'инда́л'нъі̯ъ)* мој мали бадем — въ се́рдцѣ ду́мушка печа́льная *(ф·с'е́рцѣ ду́мушкъ п'ѥч'а́л'нъі̯ъ)* тужна мисао (рађа се) у срцу. || 18. Среди бу́рнаго мо́ря *(ср'ѥд'и·бу́рнъвъ мо́р'ъ)* усред бурног мора — за го́ремъ всё но́вое ва́лится го́ре *(за·*

го́р'ъм фс'о но́въі̯ъ ва́л'ъцъ го́р'ъ) за јадом иде нов јад. || 19. Зво́нче жа́воронка пѣ́нье *(зво́н'ч'ъ жа́въръ̯нкъ п'е̂н'і̯ъ)* гласније одјекује шевин цвркут — се́рдце по́лно вдохнове́нья *(с'е́рцъ по́ѧнъ вдъхнав'е̂н'і̯ъ)* срце је пуно надахнућа. || 20. Твоё се́рдце боли́тъ безотра́дное *(б'ъзатра́днъі̯ъ)* боли те тужно срце — плачь свобо́дно, моя́ ненагля́дная *(н'ънагл'а́днъі̯ъ)!* дај сузама на вољу, моја мила! || 21. Не спо́ря *(н'ε̣спо́р'ъ)* не препирући се — тата́рское го́ре *(тата́рскъі̯ъ го́р'ъ)* татарски јад. || 22. [Жа́лоба] слёзная *(жа́ѧъбъ с'л'о́знъі̯ъ)* сузна жалба — не́бо звѣ́здное *(н'е́бъ з'в'о́знъі̯ъ)* звездано небо. || 23. Не робѣ́я *(н'ъ̣раб'е̂і̯ъ)* не плашећи се — сильнѣ́е *(с'ил'н'е̂і̯ъ)* јаче. || 24. Сія́нье *(с'ија́н'і̯ъ)* сјај — не слы́шно въ ли́стьяхъ трепета́нья *(тр'ъп'ε̣та́н'і̯ъ)* не шушти лишће. || 25. Змѣ́я *(з'м'е̂і̯ъ)* змаја — не смѣ́я *(н'ε̣с'м'е̂і̯ъ)* бојећи се (да дахнемо) — быстрѣ́е *(быстр'е̂і̯ъ)* брже. || 26. Безъ бо́я *(б'ε̣з̣бо́і̯ъ)* без борбе — и зрѣ́лище уви́дя мы тако́е *(тако́і̯ъ)* и видевши то — всё страда́нье зло́е *(зѧо́і̯ъ)* сва љута мука. || 27. Преподо́бнаго Его́рья *(пр'ъпадо́бнъвъ і̯εго́р'і̯ъ)* преподобног Ђорђа — всё славя́нское помо́рье *(фс'о сѧав'а́нскъі̯ъ памо́р'і̯ъ)* све словенско поморје. || 28. Оби́ды смыва́етъ съ нихъ по́ле *(по́л'ъ)* увреде перу на мегдану — а вѣ́че [замѣ́нитъ вамъ] кага́нская во́ля *(во́л'ъ)* а веће замениће вам ханова воља. || 29. И мно́го, въ не́бѣ рѣ́я [поётъ перна́тыхъ ста́й] *(и мно́гъ в̣н'е̂б'ъ р'е̂і̯ъ)* и певају јата, кружећи у зраку — всѣхъ мѣ́сяцевъ звончѣ́е [весёлый мѣ́сяцъ ма́й] *(фс'ех м'е̂с'ъцъф зван'ч'е̂і̯ъ)!* од свих месеца највише је брујан весели месец мај! и т. д.

у *Фета:* 1. До основа́нья *(дъ̣асна́ва́н'і̯ъ)* до основа — ихъ смра́дное дыха́нье *(і̯их̣смра́днъі̯ъ дыха́н'і̯ъ)* њихов смрдљиви дах. || 2. Се́рдца біе́нье *(с'е́рцъ б'ије̂н'і̯ъ)* куцање срца — слеза́ томле́нья *(с'л'εза́ тамл'е̂н'і̯ъ)* суза туге. || 3. Въ наказа́нье *(в̣нъказа́н'і̯ъ)* за казну — съ ката́нья *(с̣ката́н'і̯ъ)* с тоциљајке. || 4. Цвѣ́тъ вдохнове́нья *(цв'е́т вдъхнав'е̂н'і̯ъ)* цвет надахнућа — было́е стремле́нье *(быѧо́і̯ъ стр'εмл'е̂н'і̯ъ)* некадашња тежња. || 5. Испо́лненъ обая́нья *(испо́ѧн'ън абаја́н'і̯ъ)* очаран — свѣ́тлое созда́нье *(с'в'е́тѧъі̯ъ създа́н'і̯ъ)!* ти, сјајни божји створе! || 6. Рве́нье *(р'в'е̂н'і̯ъ)* прегалаштво — слёзы умиле́нья *(с'л'о́зы ум'ил'е̂н'і̯ъ)* гањиве сузе. || 7. Иновѣ́рца *(инав'е́рцъ)* ђаурина — се́рдце *(с'е́рцъ)* срце. || 8. Безъ сожалѣ́нья *(б'ъс̣ъжал'е̂н'і̯ъ)* не жалећи — украше́нье *(украше̂н'і̯ъ)* украс. || 9. Рѣше́нье *(р'εше̂н'і̯ъ)* одлука — мѣ́сто погребе́нья *(пъгр'εб'е̂н'і̯ъ)* гроб. || 10. Созда́нья *(саздан'і̯ъ)* стварања — обая́нье *(абаја́н'і̯ъ)* чар. || 11. Испыта́ньямъ *(испыта́н'і̯ъм)* искушењима — дыха́ньемъ *(дыха́н'і̯ъм)* мирисом (упр. дахом). || 12. Въ ка́пляхъ чело́-

-ей мя́гче сія́етъ | ро́зъ бѣло-снѣ́жныхъ заво́я *(з^{а}во́і̯^{ъ})* у капљама (воденим) чело јој се сија нежније од белих као снег, увојитих листића ружиних — ле́гче тума́на покро́въ обвива́етъ | тѣ́ло ей неземно́е *(н'^{ъ}з'^{е}мно́і̯^{ъ})* вео, лакши од магле, обвија јој неземаљско тело (водена вила). || 13. Ихъ перели́въ свѣтлѣ́е *(јих п'^{ъ}р'^{е}л'и́ф с'в'^{е}т͡л'е́і̯^{ъ})* њихов прелив јаснији је — живо́й мело́діи на ли́рѣ у Орфе́я *(ж^{ы}во́і̯ м'^{е}ѧо́д'^{ии} н^{а}ѧл'и́р'^{ъ} у$^{-а}$р'ф'е́і̯^{ъ})* од живе мелодије на Орфејевој лири, и т. д.

у *Полонскоі:* 1. До свида́нья *(д^{ъ}ѧс'в'^{и}да́н'і̯^{ъ})* до виђења — ми́лое созда́нье *(м'и́ѧ^{ъ}і̯^{ъ} с^{а}зда́н'і̯^{ъ})!* мили створе! || 2. Вокругъ ней молча́нье *(в^{а}крук^{ѧ}н'^{е}јо́ м^{а}ѧч'а́н'і̯^{ъ})* око ње ћутање — испо́лненъ ожида́нья *(^{и}спо́ѧн'^{ъ}н ^{а}ж^{ы}да́н'і̯^{ъ})* пун чекања. || 3. Убѣжде́нья *(уб'^{е}жд'е́н'і̯^{ъ})* уверења — ночно́е привидѣ́нье *(н^{а}ч'но́і̯^{ъ} пр'^{и}в'^{и}д'е́н'і̯^{ъ})* ноћно привиђење. || 4. Ночно́е пѣ́нье *(н^{а}ч'но́і̯^{ъ} п'е́н'і̯^{ъ})* ноћно певање — накану́нѣ обновле́нья *(н^{ъ}к^{а}ну́н'^{ъ} ^{а}бн^{а}вл'е́н'і̯^{ъ})* уочи препорођаја. || 5. Тьма́ бездо́нная *(т'ма́ б'^{е}здо́н̲^{ъ}і̯^{ъ})* бескрајна тама — се́рдце моё омрачённое *(с'е́рц^{ъ} м^{а}јо́ ^{а}мр^{а}ч'о́н̲^{ъ}і̯^{ъ})* моје стужено срце. || 6. Но́чка весе́нняя *(но́ч'к^{ъ} в'^{е}с'е́н̲'^{ъ}і̯^{ъ})* пролетња ноћ — открове́ннѣе [бре́дитъ] *(^{а}ткр^{а}в'е́н̲'^{ъ}і̯^{ъ})* јасније бунца. || 7. Страда́ньямъ *(стр^{а}да́н'і̯^{ъ}м)* мукама — поэти́ческимъ созда́ньемъ *(п$^{ъ-е}$т'и́ч'^{ъ}ск'^{и}м с^{а}зда́н'і̯^{ъ}м)* песничким створом. || 8. Что́-то вакха́льное *(што́^{ѧ}т^{ъ} в^{а}кха́л'н^{ъ}і̯^{ъ})* нешто вакхантско — улы́бка печа́льная *(уѧы́пк^{ъ} п'^{е}ч'а́л'н^{ъ}і̯^{ъ})* тужан осмех. || 9. Всего́ вѣрнѣ́е *(фс'^{е}во́ в'^{е}р'н'е́і̯^{ъ})* понајпре — стыдя́сь и млѣ́я *(ст^{ы}д'а́с и мл'е́і̯^{ъ})* стидећи се и обамирући. || 10. Сильнѣ́е *(с'^{и}л'н'е́і̯^{ъ})* јаче — не краснѣ́я *(н'^{ъ}ѧкр^{а}с'н'е́і̯^{ъ})* не црвенећи — пустѣ́е *(пус'т'е́і̯^{ъ})* празнији. || 11. Безси́лье *(б'^{е}с̲'и́л'і̯^{ъ})* немоћ — кры́лья *(кры́л'і̯^{ъ})* крила. || 12. Ге́нія *(г'е́н'^{и}і̯^{ъ})* генија — на служе́ніе *(н^{ъ}ѧсѧужѐн'^{и}і̯^{ъ})* на услугу. || 13. Исподло́бья *(^{и}сп^{а}дѧо́б'і̯^{ъ})* испод ока (гледа) — подо́бье *(п^{а}до́б'і̯^{ъ})* слику. || 14. Наско́лько бы́лъ онъ грамоте́емъ *(н^{а}ско́л'к^{ъ} бы́ѧон гр^{ъ}м^{а}т'е́і̯^{ъ}м)* у колико је био писмен — сочу́вствовалъ его́ иде́ямъ *(с^{а}ч'у́ств^{ъ}в^{ъ}ѧ ј^{е}во́ ^{и}д'е́і̯^{ъ}м)* био је наклоњен његовим идејама. || 15. Го́лосъ мо́ря *(го́ѧ^{ъ}с мо́р'^{ъ})* глас мора — го́ре *(го́р'^{ъ})* јад. || 16. Скажу́ прямѣ́е *(ск^{а}жу́ пр'^{е}м'е́і̯^{ъ})* рећи ћу отворениjе — любо́вная затѣ́я *(л'убо́вн^{ъ}і̯^{ъ} з^{а}т'е́і̯^{ъ})* љубавна авантура. || 17. Геро́я *(г'^{е}ро́і̯^{ъ})* јунака — что́ онъ тако́е *(што́^{ѧ}он т^{а}ко́і̯^{ъ})?* шта је он? || 18. Нѐ безъ увлече́нья *(н'ѐ б'^{ъ}з^{ѧ}увл'^{е}ч'е́н'і̯^{ъ})* са заносом — въ чёмъ тутъ преступле́нье *(ф^{ѧ}ч'о́м^{ѧ}тут пр'^{ъ}ст^{у}пл'е́н'і̯^{ъ})?* има ли ту кривице? || 19. Мы ста́ли развитѣ́е *(мы^{ѧ}ста́л'^{и} р^{ъ}з'в'^{и}т'е́і̯^{ъ})* постали

смо паметнији[1] — идéя *(ᵘд'ê̯і̯ᵇ)* идеја. || 20. Вáшего покóя *(вáшᵇвᵇ пᵃкóі̯ᵇ)* ваше собе — лóже золотóе *(ѧóжᵇ зᵇѧᵃтóі̯ᵇ)* златну постељу. || 21. Къ э́тимъ приготовлéньямъ *(к=ê̯т'ᵘм пр'ᵘгᵇтᵃвл'ê̯н'і̯ᵇм)* за те припреме — мучи́мый сомнѣ́ньемъ *(мᵘч'и́мᵇі̯ сᵃмн'ê̯н'і̯ᵇм)* јер ме је мучила сумња. || 22. Сéрдцемъ *(с'éрцᵇм)* срцем — помагáть единовѣ́рцамъ *(пᵇмᵃгáт' і̯ᵉд'ᵘнᵃв'éрцᵇм)* помагати људима исте вере. || 23. За сóлнце *(зᵃ=сóнцᵇ)* за сунце (плаћао му је) — двá червóнца *(двá ч'ᵉрвóнцᵇ)* два дуката. || 24. Лóже *(ѧóжᵇ)* постеља — тревóжа *(тр'ᵉвóжᵇ)* узбуњујући. || 25. Дружи́ще *(дрᵘжы́ш̱'ᵇ)!* пријатељу! — óколо кладби́ща[2] *(óкᵇѧᵇ кѧᵃд'б'и́ш̱'ᵇ)* крај гробља. || 26. Змѣи́ная [чешуя́] *(з'м'ᵉи́нᵇі̯ᵇ)* крљушт од змије — сéрдце орли́ное *(с'éрцᵇ ᵃр'л'и́нᵇі̯ᵇ)* орловско срце. || 27. Въ простра́нство холóдное *(ф=прᵃстрáнствᵇ хᵃѧóднᵇі̯ᵇ)* у хладни простор — змѣя́ подколóдная *(з'м'ᵉјá пᵇткᵃѧóднᵇі̯ᵇ)* потајница змија. || 28. Съ презрѣ́ньемъ *(с=пр'ᵉзр'ê̯н'і̯ᵇм)* с презирањем — поколѣ́ньямъ *(пᵇкᵃл'ê̯н'і̯ᵇм)* нараштајима. || 29. Ретивóе[3] [сéрдце] *(р'ᵉт'ᵘвóі̯ᵇ)* ватрено срце — лѣ́тняго знóя *(л'ê̯т͡н'ᵉвᵇ знóі̯ᵇ)* летње врућине. || 30. Въ полнолу́нье *(ф=пᵇѧнᵃѧу́н'і̯ᵇ)* на месечини (кад је пун месец) — птáшечка пѣву́нья *(птáшᵉч'кᵇ п'ᵉву́н'і̯ᵇ)* птичица певачица. || 31. Противоя́дье *(прᵇт'ᵘвᵃјáд'і̯ᵇ)* лек од отрова — жáлкія исчáдья *(жáѧк'ᵘᵘ ᵘш'ч'áд'і̯ᵇ)* јадна недоношчад. || 32. На кладби́ще *(нᵇ=кѧᵃд'б'и́ш̱'ᵇ)* на гробље — бáрскаго жили́ща *(бáрскᵇвᵇ жᵇᵢл'и́ш̱'ᵇ)* спахиске куће. || 33. Ми́лость Бóжья *(м'и́ѧᵇс'т' бóжі̯ᵇ)* божја милост — несмотря́ на бездорóжье *(н'ᵉсмᵃтр'á нᵇ=б'ᵉздᵃрóжі̯ᵇ)* и ако је било беспуће, и т. д.

218ᵃ. II. 1. У і̯ᵉ-фази књиж. изговора, путем, показаним у §§ 115 и 116, облици типа знáніе, дóброе, сильнѣ́е звуче као: *знáн'ᵘі̯ᵉ, дóбрᵇі̯ᵉ, с'ᵘл'н'ê̯і̯ᵉ* или, под утицајем штампане речи: *знáн'ᵘі̯ᶜ, дóбрᵇі̯ᶜ, с'ᵘл'н'ê̯і̯ᶜ*. Према том изговору, сликови као: плáтье одело — объя́тья загрљаји, покóя мира — золотóе златно, развитѣ́е развијеније — идéя идеја, који су у старијих песника тачни до савршенства *(пѧáт'і̯ᵇ — ᵃб'јáт'і̯ᵇ, пᵃкóі̯ᵇ — зᵇѧᵃтóі̯ᵇ, рᵇз'в'ᵘт'ê̯і̯ᵇ — ᵘд'ê̯і̯ᵇ)*, у млађих песника толико су далеки колико је далеко ᵉ или ᶜ од ᵇ *(пѧáт'і̯ᵉ — ᵃб'јáт'і̯ᵇ, пᵃкóі̯ᵇ — зᵇѧᵃтóі̯ᵉ, рᵇз'в'ᵘт'ê̯і̯ᵉ — ᵘд'ê̯і̯ᵇ;* ако се завршеци из-

---

[1] упр.: развијенији.

[2] об. клáдбища.

[3] об. рети́вое.

говоре са споредним акцентом: *пѧа́т'і̯ᵉ* — *ᵃб'ја́т'і̯ᵃ*, и т. д., § 117, разлика ће се потпуно испољити). Отуд н. пр. у песника Брјусова овакви, према горњем изговору врло непотпуни сликови:

1. Въ золото́е мгнове́нье *(в·зъѧᵃто́і̯ᵉ мгнᵃв'е́н'і̯ᵉ)* у златни тренутак — румя́нецъ смуще́нья *(рᵘм'а́н'ᵉц смᵘш̱'е́н'і̯ᵉ)* руменило од збуњености. || 2. Стремле́нье *(стр'ᵉмл'е́н'і̯ᵉ)* тежњу — зве́нья *(з'в'е́н'і̯ᵉ)* колутови. || 3. На мгнове́нье *(нᵉ·мгнᵃв'е́н'і̯ᵉ)* на тренутак — го́лосъ спасе́нья *(го́ѧᵉс спᵃс'е́н'і̯ᵉ)* глас спасења. || 4. Значе́нье *(знᵃч'е́н'і̯ᵉ)* значење — въ игрѣ́ наслажде́нья *(в·ᵇгр'е́ нᵉсѧᵃжд'е́н'і̯ᵉ)* у заносу насладе. || 5. Сча́стье *(ш̱'а́с'т'і̯ᵉ)* срећа — стру́ны безстра́стья *(стру́нᵇ б'ᵉс̱тра́с'т'і̯ᵉ)* жице с којих не звучи страст. || 6. Безу́міе *(б'ᵉзу́м'ᵘі̯ᵉ)* безумље — до́лгаго разду́мія *(до́ѧгᵉвᵉ рᵃзду́м'ᵘі̯ᵉ)* дугог премишљања. || 7. Вселе́нная *(фс'ᵉл'е́н̱ᵉі̯ᵉ)* васељена — неизмѣ́нное *(н'ᵉ-ᵘз'м'е́н̱ᵉі̯ᵉ)* једно исто (једнако понављати). || 8. Ита́лія *(ᵘта́л'ᵘі̯ᵉ)!* Италијо! — и да́лѣе *(и да́л'ᵉі̯ᵉ)* и даље. || 9. Суро́вѣе *(сᵘро́в'ᵉі̯ᵉ)* суровија — я пою́ славосло́вія *(сѧᵉвᵃсѧо́в'ᵘі̯ᵉ)* ја певам химне. || 10. Во дни́ Христо́ва воскресе́нья *(вᵉскр'ᵉс'е́н'і̯ᵉ)* о Ускрсу — слы́шно пѣ́нье *(п'е́н'і̯ᵉ)* чује се певање. || 11. Звѣ́здное не́бо безстра́стное *(б'ᵉс̱тра́снᵉі̯ᵉ)* хладно је звездано небо — та́йна во взо́рѣ нея́сная *(н'ᵉја́снᵉі̯ᵉ)* у очима нејасна тајна, и т. д.

2. У свима осталим случајевима аналогија се, као што знамо (§ 115), одржала и у млађој фази књиж. изговора. Према тој, исто као и према старијој фази његовој, потпуно су тачни сликови у истог песника:

1. Я бы́ть не жела́ю власти́телемъ *(вѧᵃс'т'и́т'ᵉл'ᵉм)* не желим да сам господар — по звѣ́зднымъ оби́телямъ *(ᵃб'и́т'ᵉл'ᵉм)* по звезданом небу. || 2. Мечта́телямъ *(м'ᵉч'та́т'ᵉл'ᵉм)* сањалицама — преда́телемъ *(пр'ᵉда́т'ᵉл'ᵉм)* издајицом. || 3. Съ мо́ремъ *(с·мо́р'ᵉм)* с морем — къ зо́рямъ *(г·зо́р'ᵉм)* к јутарњој и вечерњој ру̏мени на небу. || 4. Видѣ́ньемъ *(в'ᵘд'е́н'і̯ᵉм)* привиђењем — мгнове́ньямъ *(мгнᵃв'е́н'і̯ᵉм)* тренуцима. || 5. Я съ дѣ́тства предава́лся пѣснопѣ́ньямъ *(п'ᵉснᵃп'е́н'і̯ᵉм)* од детињства волео сам певати — испо́лненъ сла́дкимъ умиле́ньемъ *(ум'ᵘл'е́н'і̯ᵉм)* пун слатке гањивости — [вода́] бѣжа́ла по сверка́ющимъ каме́ньямъ *(кᵃм'е́н'і̯ᵉм)* вода је текла по блиставу камењу. || 6. Листо́къ плыву́чій зацѣпи́лся сте́блемъ *(с'т'е́бл'ᵉм)* листак, ког је вода носила, закачио се петељком — и до́лго онъ стоя́лъ, ручьёмъ коле́блемъ *(кᵃл'е́бл'ᵉм)* и дуго се држао, а по-

точић га је њихао — вседне́внымъ гре́блямъ *(гр'е́бл'ъм)* свакидашњем веслању[1]. || 7. По́ле *(по́л'ъ)* поље — Лёля *(л'о́л'ъ)!* Лела!, и т. д.

219. III. Аналогијом тумаче се и овакви сликови:

1. Према пошёлъ *(пᵃшо́ѧ)* отишао, вошёлъ *(вᵃшо́ѧ)* ушао, и т. д. говори се и вы́шолъ *(вы́шъѧ)* изашао. Отуд:

у *Грибоједова*: 1. Я зна́ю, по́мню, слы́шалъ *(сѧы́шъѧ)* а-ха, знам, сећам се, чуо сам — примѣ́рный слу́чай вы́шелъ *(вы́шъѧ)* нешто тако исто десило се. || 2. Куда́ ты вы́шелъ *(кᵘда́꞉ты вы́шъѧ)?* куд си излазио? — и ка́къ ты не дослы́шалъ *(и ка́к꞉ты н'ᵉ꞉дᵃсѧы́шъѧ)?* и како да ниси чуо?

у *Љермонтова*: Сейча́съ лишь вы́шелъ [я́ и́зъ дому] *(с'ᵉі̯ч'а́с л'иш꞉вы́шъѧ)* чим сам изашао из куће — не слы́шалъ [ты] *(н'ᵉ꞉сѧы́шъѧ)?* ниси чуо?

у *Њекрасова*: Я слы́шалъ *(і̯а꞉сѧы́шъѧ)* чуо сам — онъ вы́шелъ *(он꞉вы́шъѧ)* изашао је.

у *Полонског*: Заслы́шалъ *(зᵃсѧы́шъѧ)* чу̏ — вы́шелъ *(вы́шъѧ)* изађе, и т. д.

2. Према подъёмъ *(пᵃд'јо́м)* дизање, заёмъ *(зᵃјо́м)* зајам, и т. д. говори се и: вы́ёмъ *(вы́і̯ъм)*. Отуд:

у *Грибоједова:* Хво́стъ сза́ди, спе́реди како́й-то чу́дный вы́ёмъ [у фра́ка] *(хво́ст з̱а́д'ᵘ, с'п'е̂р'ᵉд'ᵘ кᵃко́і̯꞉тъ ч'у́днъі̯ вы́і̯ъм)* остраг реп, а спреда некако чудновато исечено (одело, т. ј. фрак) — разсу́дку вопреки́, наперекóръ стихі́ямъ *(рᵃс̱у́ткᵘ въпр'ᵉк'и́, нъп'ᵉр'ᵉко́р с'т'ᵘх'и́і̯ъм)* у иркос здравом разуму и човечјој природи («Го́ре отъ ума́», чин III, стихови 606 и 607).

3. За тврдим присвојним придевима типа сосѣ́довъ *(сᵃс'е́дъф)* суседов, дѣ́довъ *(д'е́дъф)* дедин, Ива́новъ *(ᵘва́нъф)* Иванов, и т. д. (**II**, § 164) повели су се и отврдли придеви типа сто́рожевъ *(сто́ръжъф)* чуваров, па и меки придеви типа учи́телевъ *(ᵘч'и́т'ᵉл'ъф)* учитељев (последња појава није одлика књиж. изговора). Отуд потпуно тачни сликови:

у *Њекрасова:* 1. Поцѣлу́евъ *(пъцᵃѧу́і̯ъф)* пољубаца — Валу́евъ *(вᵃѧу́і̯ъф)* Валујев (I, 382). || 2. Гла́шенька! пу́стошь Ива́шево *(ᵘва́шъвъ)* Глашо[2]! пустара Ивашево — тре́ть состоя́нія на́шего *(на́шъвъ)!* то је трећи део нашег имања! (II, 434).

---

[1] Други члан слика не слаже се с осталима: *-л'ᵉм* и *-л'ъм*.

[2] Пуно име: Глафи́ра.

4. Придеви типа пти́чій -чья -чье птичји, и медвѣ́жій -жья -жье медвеђи, повели су се у неким падежима, особито у нар. говору, за придевима типа рабо́чій -чая -чее раднички, и свѣ́жій -жая -жее свеж. Отуд приближни или потпуно тачни сликови као н. пр.

у *Љермонтова*: Противъ прили́чій *(пр'ᵘл'и́ч'ᵘі)* против оног што људи сматрају да се пристоји — поэ́тъ поро́ды пти́чьей (т. ј. пти́чей = *пт'и́ч'ᵊі)* песник из птичјег соја (славуј; По́лное собра́ніе сочине́ній, акад. изд., II, 164).

у *Њекрасова*: 1. у песми «Изво́зчикъ[1]»: Па́рень бы́лъ Ваню́ха ра́жій *(ра́жᵊі)* Ивица је био наочит и кршан момак — не подда́йся си́лѣ вра́жей [жи́лъ бы до́лгій вѣ́къ] *(вра́жᵊі)* да није спрегао с нечастивим, дуго би живео. || 2. у сликама из клуба, под натписом «Неда́внее вре́мя[2]»: Ю́ноша свѣ́жій *(с'в'е́жᵊі)* румен младић — на охо́тѣ медвѣ́жей *(м'ᵉд'в'е́жᵊі)* у лову на медведе. [У новијим издањима ови облици исправљени су према књиж. изговору (вра́жьей, медвѣ́жьей), и место добрих сликова добили су се рђави: *ра́жᵊі — вра́жі̯ᵊі, с'в'е́жᵊі — м'ᵉд'в'е́жі̯ᵊі*].

у *Полонског*: 1. Подъ рого́жей *(пᵊд·рᵃго́жᵊі)* под рогожином (асуром) — отда́вшись во́лѣ Бо́жьей (т. ј. Бо́жей = *бо́жᵊі)* предавши се божјој вољи (I, 396). || 2. Доѣзжа́чій *(дᵊі̯ᵉж̲'а́ч'ᵊі)* главни псар — въ [шку́рѣ] соба́чьей (т. ј. соба́чей = *сᵃба́ч'ᵊі)* у псећој кожи (V, 116—117). || 3. Отъ вражды́ соба́чьей (т. ј. соба́чей = *сᵃба́ч'ᵊі)* од псеће мржње — мелочно́й, вседне́вной, такъ сказа́ть, ходя́чей *(хᵃд'а́ч'ᵊі)* ситне, свакидашње, тако рећи обичне (V, 268).

у *Брјусова*: Мо́щь въ рукѣ́ [мое́й] всё та́ же *(та́·жᵊ)* рука ми је још једнако снажна — поборо́ться съ си́лой вра́жей *(вра́жᵊі)* измерити се с непријатељем (II, 239).

5. Партиципи на *-шан-*, *-жан-*, као малобројнији, повели су се за партиципима на *-шен-*, *-жен-*, и тип заде́ржанный задржан, гласи упр. заде́рженный, а тип заслы́шанный онај ког су чули — заслы́шенный (овај процес могли су потпомоћи и облици, као: замѣ́шенный замешен, обвѣ́шенный преварен у мери [од замѣси́ть, обвѣ́сить], помешавши се с облицима: замѣ́шанный замешан, обвѣ́шанный пун навешан [од замѣша́ть и обвѣ́шать]). Према том потпуно су тачни сликови, као:

---

[1] = Кочијаш.

[2] = Оно што је скоро било.

у *Њекрасова*: 1. Бы́лъ онъ помѣ́шанъ [на конфо́ртѣ] *(бы́л он па·м'е́шᵗн)* ко о чему, а он о конфорту — ка́ждый ча́съ его жи́зни былъ взвѣ́шенъ *(вз'в'е́шᵗн)* сваки сат у његову животу био је распоређен. || 2. А въ стяжа́нiи [онъ] не грѣ́шенъ *(н'ᵋгр'е́шᵗн)* а туђе не отима — по зато́, вѣдь, онъ помѣ́шанъ *(он па·м'е́шᵗн)?* али зато он је луд?

у *Полонског*: 1. Всѣ ны́нче пи́шутъ [стихи], кто́ не грѣ́шенъ *(хто́ н'ᵋгр'е́шᵗн)!* сад сви пишу песме, и ко вам то не чини! — онъ на стиха́хъ давно́ помѣ́шанъ *(да·вно́ па·м'е́шᵗн)* а он већ одавно једнако бунца о стиховима. || 2. Увѣ́шанный [дво́рикъ ло́зами] *(ув'е́шᵗнᵘі)* двориште пуно винове лозе — утѣ́шенный *(ут'е́шᵗнᵘі)* утешен. || 3. Заде́ржанный *(за·д'е́ржᵗнᵘі)* задржан — низве́рженный *(н'ᵘз'в'е́ржᵗнᵘі)* збачен.

у *Брјусова*: Ты мно́й заслы́шанъ *(ты мно́і заслы́шᵗн)* чуо сам те — ны́шенъ *(ны́шᵗн)* диван, и т. д.

220. IV. 1. Облици меке сложене промене типа си́няго, си́нему, си́немъ обично се нису повели за облицима тврде сложене промене типа до́браго, до́брому, до́бромъ, и у књиж. језику гласе: *с'и́нᵗвᵡ, с'и́нᵗмᵘ, с'и́нᵗм* (§ 111, II, 2). Отуд н. пр. у Љермонтова: Снѣгомъ сыпу́чимъ *(сᵡпу́чᵘм)* растреситим снегом — на утёсѣ горю́чемъ *(га·р'у́чᵗм)* на врелој стени (у песми «Сосна[1]»). Аналошки облици и овде су могући, дакле: *с'и́нᵡвᵡ, с'и́нᵡмᵘ, с'и́нᵡм* према *до́брᵡвᵡ, до́брᵡмᵘ, до́брᵡм*. По том изговору, који данас није одлика књиж. језика, а који се може и сад чути у круговима простијег московског света, био би добар слик:

у *Љермонтова*: Въ году́ послѣ́днемъ *(па·с'л'е́д͡нᵡм)* последње године — стра́сть къ воздýшнымъ бре́дпямъ *(бр'е́д͡нᵡм)* страст да фантазирају («Казначе́йша[2]», песма XXXII).

у *Брјусова*: Въ огнѣ́ осе́ннемъ *(вᵡга·н'е́ а·с'е́нᵡм)* у ру́мени кад сунце у јесен залази — къ тѣ́нямъ *(кᵡт'е́нᵡм)* у сенке (II, 102; слик је непотпун у толико, што дугом сугласнику у првој речи одговара кратак сугласник у другој, види § 253[a]).

2. Између два мека сугласника нема аналогије према тврдој промени: *е* је остало и, као и иначе, редуковало се у ᵗ, дакле: ды́нею дињом, си́ней плаве = *ды́нᵗі̯ᵘ, с'и́нᵗі̯* (§ 99,1).

---

[1] = Бор.

[2] = Казначејка (благајниковица).

Према том сликови типа ра́нней *(ра́н̲'ᵊі̯)* ра̂не — стра́нной *(стра́н̲ᵊі̯)* чудновате, не би били добри. У колико овакви сликови долазе у песника̂, они су често нетачни само зато што је стари или народни облик, на ком су засновани и по ком су врло добри, замењен књижевним обликом као обичнијим. Тако н. пр. у Пушкиново доба, поред геройня говорило се, по свој прилици, и геройна (према фр. l'héroïne), па је превладао облик на *-ня* према руским речима овог типа. Отуд у спеву «Евге́ній Онѣ́гинъ» (гл. III, строфа 10) потпуно тачан слик: Вообража́ясь геройней (т. ј. геройной = *г'ᵊрᵃи́нᵊі̯)* замишљајући да је она јунакиња (једног од оних писаца, чије је романе радо читала) — Клари́сой, Ю́ліей, Дельфи́ной *(д'ᵉл'ф'и́нᵊі̯)* да је Клариса, Јулија или Делфина. — Тако исто поред књижевног колоко́льня има у нар. говорима колоко́льна. Отуд у Фета потпуно тачан слик: По всей степи́ раздо́льной *(рᵃздо́л'нᵊі̯)* по свој широкој степи — узна́лъ я це́рковь съ ве́тхой колоко́льней (т. ј. колоко́льной = *кᵊѧᵃко́л'нᵊі̯)* познао сам цркву са старим звоником (I, 173—174).

Напомена. Пореди нар. облик и у млађих песника: 1. у Фјодора Сологуба: Надъ колоко́льней (т. ј. колоко́льной) над звоником — дремо́той подневóльной, присиљеним дремежем (Собра́ніе сочине́ній, Спб. 1913, књ. V, стр. 192). || 2. у Андрије Бјелог: Се́рдце сжима́ется бо́льно, срце се болно стеже — тамъ... вдалекѣ́... колоко́льня [торчи́тъ] (т. ј. колоко́льна) тамо у даљини стрчи звоник (у збирци песама под натписом «Зо́лото въ лазу́ри[1]» М. 1904, стр. 100).

3. У генитиву множине на *-ей* аналогије према тврдој промени није могло бити; *е* је и ту остало и прешло у ᵊ, дакле: ру́жей пушака = *ру́жᵊі̯* (§ 114, г). Према том није добар слик:

у *Полонског:* Ро́котъ ру́жей *(ро́кᵊт ру́жᵊі̯)* циктање пушака — Игна́тъ досу́жій *(ᵘгна́т дᵃсу́жᵊі̯)* беспослени Игњат (III, 287).

4. Генитиви типа хоро́шаго доброг, вреде у књиж. изговору као *хᵃро́шᵊвᵊ*, а облик дёшево јевтино, вреди као *д'о́шᵊвᵊ*. Према том далеки су сликови, као:

---

[1] = Злато у плаветнилу.

у *Њекрасова*: 1. Дёшево *(д'óш^{ъ}в^{ъ})* јевтино — мнóго хорóшаго *(мнóг^{ъ} х^{а}рóш^{ъ}в^{ъ})* много лених ствари. || 2. [Человѣ́ка] захóжаго *(з^{а}хóж^{ъ}в^{ъ})* човека странца — дёшево [продáть] *(д'óш^{ъ}в^{ъ})* продати јевтино. || 3. Си́тцу хорóшаго *(с'и́ц^{у} х^{а}рóш^{ъ}в^{ъ})* добра цица — дёшево *(д'óш^{ъ}в^{ъ})* јевтино.

у *Полонског*: Не дёшево *(н'^{ε}ъд'óш^{ъ}в^{ъ})* скупо — не жди́ хорóшаго *(н'^{ε}ъжд'и́ х^{а}рóш^{ъ}в^{ъ})* не надај се добру, и т. д.

б) Некњижевни сликови типа тýчамъ—летýчимъ у свези са сликовима типа отрáду — стáдо.

221. I. 1. Закони аналогије, у говору образ. људи, могу бити сасвим потиснути, и не само облици типа знáніе, дóброе, сильнѣ́е могу гласити: *знáн'^{и}і̯^{ъ}, дóбр^{ъ}і̯^{ъ}, с'^{и}л'н'ê і̯^{ъ}*, него и номинативи типа пóле, мóре могу се чути као: *пóл'^{ъ}, мóр'^{ъ}*; генитиви типа пóля, мóря, знáнія — као: *пóл'^{ъ}, мóр'^{ъ}, знáн'^{и}і̯^{ъ}*; инстр. пóлемъ, мóремъ, знáніемъ — као: *пóл'^{ъ}м, мóр'^{ъ}м, знáн'^{и}і̯^{ъ}м*; ном. вóля или и́мя — као: *вóл'^{ъ}, и́м'^{ъ};* дат. множ. дынямъ, тýчамъ — као: *дын'^{ъ}м, тýч'^{ъ}м*; прилог знáя — као: *знáі̯^{ъ}*, и т. д. (§ 116).

2. Колико је овај изговор некњижеван види се не само из данашњег живог говора образ. Москве, него и из говора твораца руске поезије као што су Жуковски, Пушкин, Грибоједов, Љермонтов, Тјутчев и Фет. Једни, као Пушкин (1799—1837), Грибоједов (1795—1829), Љермонтов (1814—1841) и Тјутчев (1803—1873), били су Московљани[1]; други, као Жуковски (1783—1852) и Фет (1820—1892), родили су се и одрасли су на југу, у јуж.-вел.-рус. језичкој области[2], дакле у оној која је снажно утицала на вокализам москов-

---

[1] Тјутчев се упр. родио на породичном имању Овстугу (Брјански срез Орловске губерније), где су му родитељи, Московљани од старина и коленовићи, проводили лето.

[2] Жуковски се родио у селу Мишенском, у непосредној близини града Бјељова (Бѣлёвъ, Тулска губернија), и добар део детињства (од 8-ме до 15-те године) провео је у Тули; а Фет се родио у селу Новосёлки (некад се звало Козю́лькино), седам врста далеко од града Мценска (Орловска губернија), и остао је тамо све до 14-те године живота.

ског говора, па су доцније, учећи школе у Москви и често и много у њој боравећи, имали прилике да потпуно усвоје говор старе престонице[1]. И једни и други, заједно с толиким књижевницима који су били родом из Москве или из Петрограда, или су се образовали у тим градовима (образовани Петроград, још у првој половини прошлог века, није био у погледу језика ништа друго до филијала образ. Москве), и једни и други, дакле, коначно су унели тај говор у књижевност, и преко сликова утврдили га у њој. Закон аналогије, по ком су се завршеци меке промене наслонили на тврде (§ 99), био је онда у пуној снази (с малим изузецима, као што знамо, и данас је тако), и они су живо осећали сву неприродност сликова по типу: и́мя — свои́ми, ту́чамъ — лету́чимъ, поко́и — больше́, и т. д. Такви сликови толико су код њих ретки да их треба нарочито тражити, па и кад се нађу види се да нису ништа друго до погрешни сликови, каквих има и у другим сликовским категоријама. Мимо то, њихов ће се број знатно смањити, ако се поделе у две групе: у привидно нетачне и у доиста нетачне:

А) У привидно нетачне спадају: 221ᵃ.

а) у *Пушкина*, у песми «Городо́къ[2]», која је из 1814-те године, дакле из доба кад је песник, као младић од 14—15 година, био ђак у лицеју у Царском Селу (зато се песме из тог времена [од 1812—9 јуна 1817] и зову: лицејске[3]): 1. Ты, ка́жется, въ сомнѣньи? ти као да сумњаш? — такъ, э́то сочине́нья (у оригиналу: сочине́ньи), | презрѣвшія печа́ть, да́, то су песме које он није хтео штампати (стихови 172 и 174—5). || 2. Въ траги́ческомъ смяте́ньи, у трагичној забуни — забы́въ

[1] Разуме се да је у овом правцу, особито код Жуковског, могла још у раном детињству утицати како просвећена домаћа, тако и најближа културна средина.

[2] = Местанце, паланка.

[3] Ради прегледности неки убрајају све песме до краја 1817 год. у лицејске.

войну́, сраже́нья (у оригиналу: сраже́ньи) заборавивши рат и бојеве (стихови 208 и 210). Тако је и у лицејској песми «Мечта́тель[1]» (1815 год.), у трећој строфи: 3. При мѣсячномъ сія́ньи, према месечини — крыла́тыя мечта́нья (у оригиналу: мечта́ньи) крилати снови. И сама графика у споменутим примерима показује да су облици сочине́ньи, сраже́ньи, мечта́ньи, у устима младог Пушкина, били номинативи (акузативи) множине истог типа као и: о́кны, сѣ́длы, и т. д., само меке промене (II, § 41), и да су према том сви ти сликови потпуни, и ако су данас необични. Сва је прилика да је тако и:

б) у *Жуковског*, у балади «Покая́ніе» (1829 год.), у стиховима из прве строфе: Сія́я въ свято́мъ облаче́ньи [па́па], сијајући у орнату (римски папа) — [отпуска́ть] всѣмъ грѣ́шникамъ и́хъ прегрѣше́нья (т. ј. прегрѣше́ньи) праштати грехе свима грешницима.

в) у *Грибоједова*, у комедији «Молоды́е супру́ги» (1815 год.): Мои́ правди́выя сомнѣ́нья (т. ј. сомнѣ́ньи[2]) моја оправдана сумња — въ недоумѣ́ньи, у недоумици (призор 12, стихови 519 и 520).

г) у *Љермонтова*, у двема песмама из 1828 и 1829 г., дакле из доба кад је песнику било 14 и 15 година[3]: 1. у спеву «Кавка́зскій плѣ́нникъ[4]» из 1828 год. (део I, стихови 75

---

[1] = Сањало.

[2] Да је овакво читање оправдано и код Жуковског и код Грибоједова, пореди: у преводу Жуковског «Пе́ри и а́нгелъ», по́вѣсть, изъ Му́ра (Сочине́нія, књ. II, стр. 323): [Гіе́па] врыва́ется для стра́шной пи́щи | въ опустоше́нныя жили́щи (об. жили́ща), хијена упада у куће које је помор опустошио, тражећи страшну храну. || 2. у комедији «Го́ре отъ ума́» (чин III, појава 21, стихови 530 и 532): Тамъ упражня́ются въ раско́лахъ и въ безвѣ́рьи, тамо се ђаци уче да буду расколници и да у Бога не верују — и вы́шелъ! хоть сейча́съ въ апте́ку, въ подмасте́рьи (об. подмасте́рья) и лепо је научио! могао би одмах бити шегрт у апотеци.

[3] Ако су обе песме написане пре месеца октобра (Љермонтов се родио ноћу између 2-ог и 3-ег октобра 1814 год.), онда из доба кад је песнику било 13 и 14 година.

[4] = Кавкаски заробљеник.

и 76): Исчéзли сéрдца упова́нья (т. ј. упова́ньи)! нема више оног чему се срце надало! — въ однóмъ страда́ньи, само у болу. || 2. у истом спеву (део II, стихови 403 и 406): Взгляну́вши на его́ мучéнья (т. ј. мучéньи) погледав како се он мучи — и въ стра́шномъ бы́ль недоумѣньи, и био је у страшној недоумици. || 3. у песми «Покая́ніе» из 1829 год. (стихови 6—7): И въ сердéчномъ покая́ньи, и кајући се у срцу — излiёшь свои́ страда́нья (т. ј. страда́ньи) излићеш своје муке.

д) у *Тјутчева:* у преводу из Хорација («Посла́ніе Гора́ція къ Мецена́ту[1]»): Въ умилéньи, ганут — владѣ́нья (т. ј. владѣ́ньи) царства (По́лное собра́ніе сочинéній, стр. 367).

Б. У доиста нетачне спадају: 221б.

а) у *Пушкина:* три места, махом случајеви, где је генитив једн. на *-я* (тип зна́нья) у слику с којим обликом на *-ѣ* или на *-и:* 1. у песми «Къ сестрѣ́», из 1814 год. (стихови 64 и 66): Всё ти́хо въ мра́чной кéльѣ *(к'ё́л'і̯ᵇ)* све је мирно у мрачној ћелији — молча́нье, вра́гъ весéлья *(в'ᵉс'ё́л'і̯ᵇ)* ћутање, тај непријатељ весеља... || 2. у песми из 1814 год., под натписом: «Краса́вицѣ, кото́рая нюхала таба́къ[2]» (стихови 29, 31 и 33): О, пы́лъ воображéнья *(вᵇ-ᵃбрᵃжё́н'і̯ᵇ)!* ватрена машто! — въ заточéньи *(в=зᵇтᵃч'ё́н'і̯ᵘ)* затворен — въ сердéчномъ восхищéньи *(вᵇсх'ᵘш̲'ё́н'і̯ᵘ)* у срдачном заносу. || 3. у «Посланици А. И. Гаљичу» («Посла́ніе къ А. И. Га́личу») из 1815 год., у стиховима 42 и 44—45: Въ ожида́ньѣ *(в=ᵇжᵘда́н'і̯ᵇ)* чекајући — посла́нье *(пᵃсла́н'і̯ᵇ)* посланицу — безъ стро́гаго стара́нья *(стᵃра́н'і̯ᵇ)* не наштећи се много — све сами погрешни сликови из полетарских лицејских песама, исто као н. пр. у песми, из које је први пример: Пренесéный[3] *(пр'ᵉн'ᵉс'éнᵇі̯)* пренесен — къ волшéбной Иппокрéнѣ *(к=вᵃѧшéбнᵇі̯ ᵘпᵃкр'ё́н'ᵉ)* к ча-

[1] Песнику је било 14 година кад је превео ову посланицу којом Хорације зове Мецената на сеоски ручак («Приди́, жела́нный го́сть, краса́ моя́ и ра́дость!» = дођи, жељени госте, лепото моја и радости!).

[2] = Лепотици која је шмркала бурмут.

[3] об. перенесённый.

робној Ипокрени[1] (стихови 76 и 77), или у песми, из које је други пример: Табáкъ *(т^{а}бáк)* бурмут — въ прáхъ *(ф^{ъ}прáх)* у прашину (стихови 28 и 30), или н. пр. у песми «Блажéнство» (1814 год.): Со вздóхомъ *(с^{а}$_{ъ}$вздóх^{ъ}м)* уздишући — бороться съ рóкомъ *(с$_{ъ}$рóк^{ъ}м)* борити се са судбином (стихови 74 и 75), и т. д.

б) у *Жуковског*, у шаљивој посланици «Къ Воéйкову» (из цикла «Дóлбинскія стихотворéнія[2]», 1814 год.): Старинá сидúтъ въ овчúнѣ *(в$_{ъ}$^{а}фч'ún'^{ъ})* старина седи у кожуху (упр. заогрнут овчјом кожом) — простофúля и розúня *(р^{а}з'ún'^{ъ})* наивчина и зазјавало (Сочинéнія, књ. I, стр. 456).

в) у *Грибоједова:* Заражёнъ тепéрешнимъ столѣтьемъ *(ст^{а}л'ёт'і^{ъ}м)* заражен је данашњим веком — по спúску бúлъ онъ трéтьимъ *(тр'ёт'і^{и}м)* био је трећи по списку.

Напомена. Споменуто место узето је из Музејског аутографа «Гóря отъ умá» (чин II, стихови 227—228), и једино је у делима Грибоједова. Како га песник није оставио у коначној преради своје комедије, може се рећи да у њега нема ни једног примера сликова, о којима је реч.

г) у *Љермонтова* има[3] три места: 1. у песми «Олéгъ» из 1829 год. (стихови 91 и 93): На тёмносúзыхъ тýчахъ *(тý-ч'^{ъ}х)* на угасито-сивим облацима — щúты [у њихъ] въ рукáхъ могýчихъ *(м^{а}гýч'^{и}х)* држе штитове у снажним рукама. || 2. у пе-

---

[1] Свети извор на врху брега Хеликона у Беотији. Овај извор, из ког су музе пиле као из извора надахнућа, избио је, по предању, на месту где је Пегаз ударио копитом (отуд му и име: = упр. «коњски извор», дакле рус. упр. Гиппокрéна).

[2] Т. ј. песме, написане 1814 и 1815 год. у селу Долбину (Љихвински срез Калушке губерније). Карактеристично је да је из целог тог кола, које има преко тридесет песама, песник унео свега три песме у издање својих скупљених дела које је сам приредио за штампу. Шаљива посланица, о којој је реч, naштампана је тек после смрти његове.

[3] Како овде, тако и у даљем расправљању, реч «има» треба разумети овако: при најпажљивијем читању пађено је толико и толико местâ. Могућност да је по нешто превиђено није, дакле, искључена. Мимо то, може бити објављено и нешто, што досад није угледало света.

сми «Опя́ть, наро́дные витíи[1]» из 1835 год. (стихови 41, 42 и 44): Фабри́цій *(фᵃбр'и́цᵇⁱ̯)* Фабрицијe — по столи́цѣ *(пᵇ·стᵃл'и́цᵉ)* по престоници — за свѣ́тлой колесни́цей *(кᵇл'ᵉс'н'и́цᵇⁱ̯)* за сјајним двоколицама. || 3. у драми «Маскара́дъ» (1834—5 год.): Въ ва́шемъ мнѣ́ньи *(мн'е̂н'і̯ᵘ)* у вашим очима (понижен сам) — [вы] не отгада́ли заключе́нья *(зᵇкл'ᵘч'е̂н'і̯ᵇ)* нисте погодили крај (чин IV, појава 8, Сочине́нія, акад. изд., књ. III, стр. 282).

Напомена. Кад цензура није одобрила да се драма «Маскара́дъ» прикаже на позорници, песник ју је прерадио на брзу руку, и у тој преради, која свакако није била намењена да се штампа, долазе још три места истог типа: 1. Въ презрѣ́ньи [я у всѣхъ] *(ф·пр'ᵉзр'е̂н'і̯ᵘ)* сви ме презиру — тре́бую спасе́нья *(спᵃс'е̂н'і̯ᵇ)* тражим да ме спасете — для терпѣ́нья [грани́ца есть] *(д͡л'ᵉ·т'ᵉр'п'е̂н'і̯ᵇ)* и патњи има краја. || 2. Кляну́сь не зна́ть успокое́нья *(ᵘспᵇкᵃје̂н'і̯ᵇ)* кунем се да се нећу смирити — умоля́ть о жи́зни и проще́ньи *(прᵃш̲'е̂н'і̯ᵘ)* молити за живот и опроштај (оба места долазе у трећој појави трећег чина, Сочине́нія, књ. III, стр. 308). || 3. Я не стерплю́ стыда́ и оскорбле́нья *(ᵃскᵃрбл'е̂н'і̯ᵇ)* нећу отрпети стид и увреду — при пе́рвомъ подозрѣ́ньи *(пᵇдᵃзр'е̂н'і̯ᵘ)* при првој сумњи (чин IV, појава 2, Сочине́нія, књ. III, стр. 310).

д) у *Тјутчева* има свега два места: 1. у песми «Дагма́рова недѣ́ля» (1866 год.): Досе́лѣ *(дᵃс'е̂л'ᵉ)* досад — недѣ́ля *(н'ᵉд'е̂л'ᵇ)* недеља (дана; строфа 8). || 2. у песми «Ю. Ѳ. Абазѣ» (1869 год.): При ва́шемъ пѣ́ньѣ *(п'е̂н'і̯ᵉ)* кад ви певате — тутъ полнота́ освобожде́нья *(ᵃсвᵇбᵃжд'е̂н'і̯ᵇ)* ту је потпуно ослобођење (строфа 3).

ђ) у *Фета* има свега пет места: 1. у песми «Когда́ кичли́вый у́мъ, изму́ченный борьбо́ю...[2]» (1843 год.): Колѣ́ни *(кᵃл'е̂н'ᵘ)* колена — съ шо́потомъ моле́нья *(мᵃл'е̂н'і̯ᵇ)*[3] шапћући молитву (строфа 4). || 2. у спеву «Со́нъ пору́чика Ло́сева» (1854 год.): Бе́зъ того́ мы ни́щи *(н'и́ш̲'ᵘ)!* и тако смо пука сиротиња! — въ на́шемъ же жили́щѣ *(жᵇⁱл'и́ш̲'ᵉ)* у нашој кући —

[1] = Опет, ви, што говорите у име народа.

[2] = Кад хвалисави ум, намучен борбом...

[3] Овај слик рђав је и по склопу: *-н'ᵘ* и *-н'і̯ᵇ*.

на старйнное кладо́йще[1] *(кл^а д'б'йщ'ъ)* на старо гробље (строфа XI). || 3. у шаљивој песмици «Ми́тѣ Бо́ткину» (између 1871—1886): Бу́детъ въ гро́тѣ *(в·гро́т'ъ)* у пећини ће— Ми́тю тётя [цѣлова́ть] *(т'о́т'ъ)* тетка љубити Миту (строфа 3). || 4. у песми «Чѣмъ до́лѣ я живу́, чѣмъ бо́льше пережи́лъ...[2]» (1883 год.): Во́ля *(во́л'ъ)* воља — въ земно́й юдо́ли *(ѣ̯ву до́л'и)* на земљи. || 5. у песми «По́этамъ[3]» (1890 год.): Съ вы́сей творенья *(тв^а р'е́н'ѣ̯ъ)* са висине песничког стварања — въ пѣснопѣньи *(ф'·п'ѣ· сн^а п'е́н'ѣ̯и)* у песми (строфа 2).

221[1]. II. Полонски се родио у граду Рјазању, дакле у јужној вел.-руској језичкој области. Тим самим, што је био син југа, он је, исто као Жуковски и Фет, био упола познат с књиж. језиком (§ 221, 2), који је, као студенат московског универзитета (од 1840—1845 год.), имао прилике да потанко изучи и усвоји. Он је живео дуже од свих досад споменутих песника (рођ. 1820, умро 1898), певао је врло много, тако рећи све до смрти, и песме му обухватају пет књига са преко 2300 страна (рачунајући само 8 слико́ва на страну и узимајући да има само 2000 страна сликованих песама, и ако их има несумњиво више, то би било 16.000 слико́ва). Према том није никакво чудо што у том обиљу има у њега више нетачних слико́ва у различитим сликовним групама, него у других песника, о којима је досад била реч. Ако се одступања у групи, о којој говоримо, поделе и овде у привидно нетачна и у доиста нетачна, добиће се ова слика:

1. Привидно нетачних слико́ва има три: 1. у песми «А́нгелъ», из год. 1840—45 (стихови 10 и 13): Въ блѣдно-сере́бряномъ сидѣлъ онъ одѣя́ньѣ (т. ј. одѣя́ньи), он (анђео) седео је у бледо-сребрној одори — и се́рдцу дѣтскому досту́пныя жела́нья (т. ј. жела́ньи) и жеље, приступачне дечјем срцу (I, 7). || 2. у песми «Гита́на[4]», из 1890—95 год. (строфа 3): Ночны́я сви-

[1] об. кла́дбище.

[2] = Што дуже живим, што сам више преживео...

[3] = Песницима.

[4] Тако се звала једна Шпањолкиња.

да́нья (т. ј. свида́ньи) ноћни састанци — въ лампа́дномъ сія́ньи [полнолу́нья], на месечини бледа сјаја као од кандила (III, 46). ‖ 3. у песми «Послѣ чте́нья Кре́йцеровой сона́ты[1]», из год. 1890—1895 (стихови 56 и 59): Въ смире́ньи, у смерности — всѣ сомнѣ́нья (т. ј. сомнѣ́ньи) сваку сумњу (III, 71).

2. Доиста нетачних сликова у прве четири књиге, дакле на 1900 страна, има свега осам: 1. у причи «Передъ закры́той и́стиной[2]», из 1850—55 год., у петом одељку (стихови 9, 10 и 13): Го́ремъ *(го́р'ъм)* јадом — съ мо́ремъ *(с=мо́р'ъм)* с морем — мы съ тобо́й не спо́римъ *(н'ε=спо́р'ъм)* не препиремо се с тобом (I, 245—246). ‖ 2. у истој причи, у деветом одељку (при крају): Въ глубо́комъ размышле́ньѣ *(ръзмышл'е̂н'і̯ъ)* дубоко замишљен — въ проро́ческомъ томле́ньѣ *(тамл'е̂н'і̯ъ)* у пророчкој тузи — духъ тёмный разруше́нья *(ръзрушêн'і̯ъ)!* мрачни душе разорења! (I, 249—250). ‖ 3. у песми «Болга́рка[3]» (1875—1880 год.), у шестој строфи: Въ крова́вомъ стоя́тъ освѣще́ньи *(ас'в'εш̱'е̂н'і̯и)* крваво су осветљени — иль э́то предчу́вствіе мще́нья *(мш̱'е̂н'і̯ъ)* или унапред осећам освету (II, 190). ‖ 4. у песми «Разгово́ръ» (1885—1890 год.): Всѣмъ шелопа́ямъ *(шъѧпа́і̯ъм)* свима ветрогоњама — узна́емъ *(узна́і̯ъм)* познаћемо (II, 427). ‖ 5. у песми «Фанта́зія» (1885—1890 год.): Не осу́димъ *(н'ъ-асу́д'ъм)* нећемо осудити — по лю́дямъ *(па=л'у́д'ъм)* према људима (II, 451). ‖ 6. у приповеци «Свѣ́жее преда́нье[4]» (у групи песама из 50-их, 60-их и почетка 70-их година), у првој глави (стихови 51, 52 и 55): Ей страда́нья *(страда́н'і̯ъ)* њезине муке — въ ча́съ воспомина́нья *(въспъм'ина́н'і̯ъ)* у тренуцима кад је се сећам — въ тёмномъ одѣя́ньи *(ад'εја́н'і̯и)* у угаситом оделу (III, 313). ‖ 7. у приповеци «Мими́[5]» (у групи песама из 70-их година), у првом делу (глава XVI), у врло

---

[1] = Пошто сам прочитао «Крајцерову сонату» (чувена Толстојева приповетка).

[2] = Пред покривеном истином.

[3] = Бугаркиња.

[4] = Скорашње предање.

[5] Тако су звали гувернанту.

размакнутим стиховима (13, 16 и 20): Его́ внима́нья *(вн'ᵘма́н'і̯ᵇ)* његову пажњу (није привукла) — въ страда́ньи *(ф=стрᵃда́н'і̯ᵘ)* у патњи — въ ожида́ньи *(в=ᵇжᵘда́н'і̯ᵘ)* у очекивању (IV, 247). || 8. у другом дêлу исте приповетке (глава V, стихови 6 и 9): Свои́ поко́и *(пᵃко́ᵘ)* своје собе — больно́е [лицо́] *(бᵃл'но́і̯ᵇ)* болесно лице (IV, 287).

3. У петој књизи песама, у спеву «Ку́клы[1]» (песме из 80-их и 90-их година), у глави XV, у трећој строфи од краја, има једно место: Далеко́ не уѣ́демъ *(н'ᵉ-ᵘјêд'ᵉм)* нећемо далеко отићи — сосѣ́дямъ *(сᵃс'ếд'ᵇм)* суседима (V, 45). Сва остала места су из поеме «Соба́ки[2]», која је већим делом писана 1891 год., дакле у доба велике старости, кад је песнику превалило 70 година, па је лабавост у слику потпуно разумљива; мимо то, спев је шаљив, па још из псећег живота («Собакіа́да», као што га песник зове), што је такође могло утицати на аљкавост слика[3]. Ту на скоро 200 страна долази десет места, дакле више него у свима осталим песмама из свих пет књига: 1. Геро́ямъ *(г'ᵉро́і̯ᵇм)* јунацима — во́емъ *(во́і̯ᵇм)* урлањем — ли́ру и настро́имъ *(нᵃстро́і̯ᵉм)* удесићемо лиру (V, 90). || 2. Пла́чемъ *(пѧа́ч'ᵇм)* плачем — съ вися́чимъ [замо́чкомъ] *(с'=в'ᵘс'а́ч'ᵘм)* с малим локотом (V, 100). || 3. Лю́дямъ *(л'у́д'ᵇм)* људима — не бу́демъ *(н'ᵉ=бу́д'ᵉм)* нећемо (V, 129). || 4. Въ движе́ньи *(в=д'в'ᵘжếн'і̯ᵘ)* у покрету — си́ла убѣжде́нья *(уб'ᵉжд'ếн'і̯ᵇ)* јако уверење (V, 162). || 5. Съ медвѣ́демъ *(с'=м'ᵉд'в'ếд'ᵇм)* с медведом — мы бре́димъ *(мы=бр'ếд'ᵉм)* бунцамо (V, 182). || 6. Къ медвѣ́дямъ *(к=м'ᵉд'в'ếд'ᵇм)* к медведима — подъѣ́демъ *(пᵃд'јếд'ᵉм)* прићи ћемо (V, 185). || 7. Отъ овча́рни *(ᵃт=ᵃфч'а́р'н'ᵘ)* од овчаре — пса́рня *(пса́р'н'ᵇ)* пси (V, 204). || 8. Мы спро́симъ *(мы=спро́с'ᵉм)* запитаћемо — къ ло́сямъ *(к=ѧо́с'ᵇм)* к лошевима (врста јелена, V, 239). || 9. Въ недоумѣ́ньи *(в=н'ᵉдᵇ-ᵘм'ếн'і̯ᵘ)* у недоумици — почте́нье *(пᵃч'т'ếн'і̯ᵇ)* пошто-

---

[1] = Лутке.

[2] = Пси.

[3] Карактеристично је да су из старачких песама и неколики досад споменути примери.

ваше — не безъ восхищéнья *(въсх'ъщ'ён'і'ъ)* са запосом (V, 251). || 10. Этимъ *(ёт'ъм)* тиме — дѣтямъ *(д'ёт'ъм)* деци (V, 253).

III. 1. Њекрасов (1821—1877) провео је рано детињ- 222.
ство на породичном имању у сеоцету Грешњóву, у јарославском срезу јарославске губерније, а нижу гимназију учио је у граду Јарославу, дакле махом у средини сев.-вел.-руске језичке области. Као дечко од 16 година он је дошао у Петроград (1838 г.), где је и остао и где је имао прилике да се упозна с књиж. изговором[1]. Имајући пред очима и сликовне обрасце које су дали Жуковски, Пушкин, Тјутчев и други песници, он се такође клонио некњижевних сликова, о којима је реч, и ако их код њега има више него код његових учитеља, томе је узрок општа алкавост његове верзификације која је често у вези с одвећ простим и прозаичним садржајем његових песама. Па и поред све те алкавости, ако се имају пред очима само оне песме које је песник сâм пребрао у својим скупљеним делима, видеће се да је оваквих сликова у њега врло мало. Ту долазе ова места: 1. у песми «Прекрáсная пáртія[2]» (1852 год.): Въ прихóжей *(фъпр'ихóжъі)* у предсобљу — пьянóй рóжи *(рóжъи)* пијане њушке (I, стр. 57). || 2. у песми «Кому́ хóлодно, кому́ жáрко[3]» (1865 год.): Пóле *(пóл'ъ)* поље — мудренó ли [простудúться] *(мудр'ънó·л'и)* па зар је тешко наспети (I, 358). || 3. у песми «Гóре стáраго Наýма[4]» (1874 год.): Пóле *(пóл'ъ)* — селó «Бóльшія Сóли» *(сóл'и)* село «Велике Соли» (II, 322). || 4. у песми «Вели́кое чýвство[5]...» (1877 год.): Въ какóй сторонѣ ни заѣдемъ *(зајёд'ъм)* куд било да дођемо — къ дѣтямъ *(г·д'ёт'ъм)*[6] к деци (II, 430).

[1] Ово упознавање могло је почети још у јарославској гимназији, у колико су наставници били Московљани по рођењу или по образовању.

[2] = Одлична партија.

[3] = Неком зима, а неком врућина.

[4] = Јад старог Наума.

[5] = Велико осећање.

[6] Двоструко рђав слог, јер се и сугласници не слажу: *-d'-* и *-t'-*.

2. Оваквих сликова мало је и у песмама које је, као посве слабе и по садржају и по обради, песник одабрао између још слабијих и унео у «Додатке» (види одељак «Приложе́нія», у другој књизи, стр. 439—550), бојећи се да их издавачи, после смрти његове, не уврсте све од реда у његова скупљена дела[1]. Тако:

а) у причању «Говору́нъ[2]», написаном 1842 год. и слабом у сваком погледу[3], долазе три места: 1. По сча́стье скороте́чное *(скъра т'е̂ч'нъі̯ъ)* али срећа је кратка века — друзья́ мои́ серде́чные *(с'ер'д'е̂ч'ныи)*[4]! драга браћо моја! (II, 441). || 2. Проѣхавъ ми́мо на́шего [Гости́наго двора́] *(на́шъвъ)* провезавши се поред наше трговачке палате — я чу́ть, задѣтый за́живо [не закрича́лъ: «ура́!»] *(за́жывъ)*[5] оно што сам видео, толико ме је дарнуло да умало што нисам викнуо: «ура!» (II, 448). || 3. И такъ да́лѣе *(да́л'ъі̯ъ)* и тако даље — всѣ рега́ліи *(р'ега́л'ии)* сва одликовања (II, 452).

б) у другим песмама из «Додатака» имају такође три места: 1. у песми «Та́къ, слу́жба!...[6]» (1846 год.): Гляди́мъ да ту́жимъ *(ту́жъм)* гледамо, па нам тешко — и протяну́лась ря́домъ съ му́жемъ *(с-му́жъм)!* и паде крај мужа! (II, 483). || 2. у песми «Дѣлово́й разгово́ръ[7]» (1851 год.): Ма́лымъ дѣтямъ *(д'е̂т'ъм)* деци — вря́дъ ли встрѣтимъ *(фстр'е̂т'ъм)* тешко да ће се наћи

---

[1] «Одлучно сам се, пише он, да са̂м прегледам старе часописе, новине и оделите брошуре, у којима сам од 1838 год. публиковао своје прве огледе, и да паштампам у додацима уз песме оно што је поле карактеристично, молећи већ сад рођаке и г. г. библиографе да остало не прештампавају после моје смрти» (Стихотворе́нія Н. Некра́сова, Спб. 1864, књ. III, стр. 131—132).

[2] = Брбљавко.

[3] У мало час споменутом издању из 1864 год. (књ. III, стр. 202) песник са̂м вели за овај свој рад да је верзифицирана проза («и́рши»). Ово би се могло рећи скоро за све песме из «Додатака».

[4] У сваком погледу рђав слик.

[5] Сасвим аљкав слик: *-ш-* и *-ж-*; тако и на наредној страни, у нап., примери 2 и 3.

[6] = Да̂, служба!

[7] = Озбиљан разговор (упр. послован, о послу: дѣ́ло = посао).

(II, 491). || 3. у песми «Пѣсня объ «Аргусѣ[1]» (1862 год.): Въ меланхо́ліи *(в'ᵋм'ᵗᵻа^анхо́л'ᵘи)* у меланхолији — не могу́ уже бо́лѣе *(бо́л'ᵗі̯ᵒ)* не могу више (II, 525).

Напомена. Неки случајеви могу се убројити у групу, о којој је било говора у § 211: 1. Съ вельмо́жами *(с'ᵋв'ᵋл'мо́ж^ъм'ᵘ)* с великашима — съ молоди́цами приго́жими *(пр'ᵘіго́ж^ым'ᵘ)* с лепим снашама. || 2. Съ «На́шими» *(с'ᵋна́ш^ым'ᵘ)* с «нашима» — тьма кни́гъ съ политипа́жами *(с'ᵋп^ъл'ᵘт'ᵘпа́ж^ъм'ᵘ)* безброј књига са сликама (изрезаним на дрвету). || 3. Съ уро́дливыми ро́жами *(ро́ж^ъм'ᵘ)* наказе у лицу — не всѣ же вѣдь хоро́шими [људьми́ напо́лненъ свѣ́тъ] *(х^аро́ш^ым'ᵘ)* свет није пун само добрих људи (последња два примера су из песме «Говору́нъ», II, 445 и 465, а први је из «Песме Јеремији» [Пѣсня Ерёмушкѣ], I, 194).

IV. *А.* Оно што је код досад споменутих песника слу- **223.**
чајност, код грофа Алексије Толстоја (1817—1875) обична је појава. Ову појаву песник нам сам тумачи у једном писму од 4/II, 1859 год. Бранећи се од замерке коју му је учинио Тургењев, како код њега, Толстоја, слик храмље, песник пише: «Саставио сам мали списак својих неправилних сликова који, разуме се, није ни близу потпун... Ево га:

1) широ́кой — пото́ка.
2) стремни́ны — доли́ну.
3) пусты́ня — отны́нѣ.
4) знамени́тый — разби́та.
5) и́мя — и́ми.
6) пробужде́нье — дунове́нья.
7) поуго́дны — свобо́дно.
8) чу́я — всу́е.
9) суро́вый — сло́во.
10) синкли́та — лани́ты.
11) сы́на — кручи́ны
12) пи́вахъ — счастли́выхъ[2], и т. д.

«Самогласници, којима се завршује слик, ако нису наглашени, немају, по мом мишљењу, никаква значаја и сасвим

---

[1] = Песма о (листу) «Аргусу».

[2] Ове сликове песник је узео из свог спева «Іоа́нъ Дамаски́нъ», и, да је хтео, могао им је број знатно увећати (нпр. слик гласи: и́мя — ни́ми, а не: и́мя — и́ми). Сви они нису неправилни; они код 1, 4 и 9 само су непотпуни, и иду у групу, о којој ће бити говора у § 232, а шести слик неправилан је само на око, а фонетски сасвим је тачан: *пр^ъбу̯ж'е́н'і̯ᵒ* — *ду̯н^ав'е́н'і̯ᵒ*. Песник је ставио упоредо различите појаве, па онда није чудо што је тренутно дошао до закључка да само сугласници чине слик (види даље).

је свеједно који ће од њих доћи. Само сугласници узимају се у обзир и они чине слик.» Мало даље он се поправља и вели: «Пребацио сам се кад сам рекао да је свеједно који ће самогласник доћи у слику: не бих желео да ми дође *у* и *і*; али *а*, *о*, *ы* или *у* — сродно је исто као и *и*, *і* и *я*...» (По́лное собра́ніе сочине́ній, изд. Маркса, књ. IV, стр. 182)[1].

Б. Кад песник дође до погледа да у слику с ненаглашеним *о* или *а* може стојати не само *ы*, него чак и *у*; да су гласови, обележени словима *и* и *'а*, сродни, без разлике да ли долазе у основи или у завршецима меких именица, и најзад, да слик, према врсти поезије, може бити навалице нетачан, онда је јасно откуд у њега:

1. безбројни сликови, у којима је закон аналогије меких завршетака према тврдима потпуно потиснут, дакле сликови сасвим нетачни према књиж. изговору. Тако је н. пр.:

---

[1] У писму од 8/XII, 1871 год. песник подупире и с друге стране ову теорију о сликовима коју он зове својим «еуфониским системом»: «Ђаве сликове — тврди он — пишем свесно у оним песмама где држим да имам право бити алкав.» Да би био сасвим јасан, он прелази у сферу сликарства, и вели: «Има једна врста сликарства, у којој се тражи да линије буду строго тачне — то је у историским сликама. Таква је умбриска школа, таква је флорентинска, па чак и венецијанска. Има и друга врста, где су *боје* главно, а на линије не скреће се велика пажња. То је Рубенс, Рембранд, Риздал и други Фламанђани и Холанђани. Е па видите, страшно је рећи, слике последње школе изгубиле би кад би јој линије биле неумитно правилне. Према том, ако износим слику у великим размерама, претендујући на озбиљност, морам строго пазити на слик, и у томе слажем се с вама; пишем ли баладу или другу коју песму, у којој је главно утисак, т. ј. боја, ја могу бити алкав гледе слика, дабогме не претерујући и не слажући середа́ (среда) и саранча́ (скакавци)». Развијајући даље своју мисао, он узима као пример Гете-а у призору кад је Грета пред иконом:

Ach neige,
Du, schmerzenreiche...

(= смилуј ми се Ти, која си пуна бола, упр.: преклони лице Твоје к мени [па ме види, па ми се смилуј], ти која си обилна боловима) и вели: «Има ли ништа горе од сликова у тој дивној молитви? То је нешто јединствено у смислу наивности и истине! Али покушајте исправити фактуру, дати јој више правилности, више елегантности, и све ће бити покварено. Мислите ли да Гете није могао писати бољих сликова? — Он *није хтео*, и ту је доказао како је ванредно песнички осећао. Има ствари које морају бити потпуно обрађене, а има и так-

а) у спеву «Іоа́ннъ Дамаски́нъ» и у слици «Грѣ́шница»: 1. Пусты́ня *(пᵘсты́н'ъ)!* пустињо! (манастире!) — отны́нѣ *(ᵃтны́н'ᵉ)* одсад (I, 13)[1]. || 2. И́мя *(и́м'ъ)* име — между ни́ми *(м'еждᵘ·н'и́м'ᵘ)* међу њима — сѣды́ми *(с'ᵉды́м'ᵘ)* седим (главама, I, 13—14). || 3. Стремле́нья *(стр'ᵉмл'е̂н'і̯ъ)* тежње — въ пѣснопѣ́ньи *(ф'·п'ᵉснᵃп'е̂н'і̯ᵘ)* у појању (I, 15). || 4. Въ движе́ньи *(в·д'в'ᵘже̂н'і̯ᵘ)* у кретању — отраже́нья *(ᵃтрᵃже̂н'і̯ъ)* слике (I, 17—18). || 5. Чу́я *(ч'у́і̯ъ)* осећајући — всу́е *(фсу́і̯ᵉ)* узалуд (I, 21). || 6. Горды́ня *(гᵃрды́н'ъ)* охолост — не оскверня́й собо́й пусты́ни *(пᵘсты́н'ᵘ)!* не скрнави наш манастир! (I, 24). || 7. Поцѣлу́ямъ *(пъцᵃѧу́і̯ъм)* пољупцима — мой ду́хъ, тобо́ю не волну́емъ *(н'ᵉ·вᵃѧну́і̯ᵉм)* мој дух, који ти не узбуњујеш (I, 35). || 8. Въ выраже́ньи *(в̱ыраже̂н'і̯ᵘ)* у изразу (лица) — вдохнове́нья *(вдъхнᵃв'е̂н'і̯ъ)* надахнућа (I, 35), и т. д.

б) у другим песмама: 1. Между на́ми *(на́м'ᵘ)* међу нама — зна́мя *(зна́м'ъ)!* заставо! (I, 73). || 2. Дѣла́ми твои́ми *(твᵃи́м'ᵘ)* твојим великим делима — твоё громоно́сное и́мя *(и́м'ъ)* твоје славно име (I, 189). || 3. И́мя *(и́м'ъ)* име — вѣнца́ми каки́ми *(кᵃк'и́м'ᵘ)?* каквим венцима? (I, 190). || 4. Во взо́рѣ *(вᵃ·взо́р'ᵉ)* у очима — го́ря *(го́р'ъ)* јада (I, 252). || 5. Подъ ду́мами, подъ могу́чими *(мᵃгу́ч'ᵘм'ᵘ)* под напором снажних мисли — словно со́лнышко между ту́чами *(ту́ч'ъм'ᵘ)* као сунце кроз облаке (I, 269). || 6. Реву́щій [ва́лъ] *(р'ᵉву́ш̱'ᵉі̯)* буран вал — плю́ща[2] *(пл'у́ш̱'ъ)* бршљана (I, 331). || 7. Въ мерца́ньи *(в'·м'ᵉрца́н'і̯ᵘ)* у светлуцању — сія́нья *(с'ᵘја́н'і̯ъ)* сјаја (I, 357). || 8. Въ удивле́ньи *(в·ᵘд'ᵘвл'е̂н'і̯ᵘ)* зачуђен — видѣ́нья *(в'ᵘд'е̂н'і̯ъ)* снове — воображе́нье *(въ-ᵃбрᵃже̂н'і̯ъ)* машта (II, 125). || 9. Вре́мя *(вр'е̂м'ъ)* време — бре́мя *(бр'е̂м'ъ)* бреме — ты́ жъ за ребёнка почита́емъ всѣ́ми *(фс'е̂м'ᵘ)* а тебе сви држе за дете (II, 134). || 10. Возлѣ две́ри *(д'в'е̂р'ᵘ)* крај врата — не вѣ́ря *(н'ᵉ·в'е̂р'ъ)* не верујући — звѣ́ря *(з'в'е̂р'ъ)* звера (II, 149). || 11. Мѣ́ди *(м'е̂д'ᵘ)* меди — медвѣ́ди *(м'ᵉд'в'е̂д'ᵘ)* медведи — бре́дя *(бр'е̂д'ъ)* бунцајући (погрешно наштампано: бре́да, II, 167). || 12. Въ подземе́льи *(ф·пъд'з'ᵉм'е̂л'і̯ᵘ)* под земљу — уще́лья *(ᵘш̱'е̂л'і̯ъ)* кланци — съ

вих које имају право да не буду сасвим обрађене, па чак не смеју ни бити такве, ако неће да изгледају хладне. У немачком и у енглеском језику допушта се нетачност како у рими тако и у стиху; у руском пак језику допуштена је нетачност само у рими. То је његова једина могућност да се у поезији покаже «у неглижеу» (По́лное собра́ніе сочине́ній, изд. Ма́ркса, кн. IV, стр. 241—242).

[1] По́лное собра́ніе стихотворе́ній гр. А. К. Толсто́го, I—II, изда́ніе М. М. Стасюле́вича.

[2] об. плюща́.

похме́ља *(с꙾пᵃхм'ѣ́л'і̯ᵃ)* мамурни (II, 171). || 13. Парусáми *(пᵃрусáм'ᵘ)* једрилима — знáмя *(знáм'ᵃ)* застава (II, 185). || 14. Въ простóрѣ *(ф꙾прᵘстóр'ᵉ)* на ширини — мóря *(мóр'ᵃ)* мора (II, 252). || 15. Бóлѣ *(бóл'ᵉ)* више — пóля *(пóл'ᵃ)* поља (II, 278). || 16. Въ учéніи *(в꙾уч'ѣ́н'ᵘи)* у науци (његовој) — прóтивъ течéнія *(прóт'ᵘф т'ᵋч'ѣ́н'ᵘі̯ᵃ)* против обичаја (II, 291). || 17. Сѣ́мя *(с'ѣ́м'ᵃ)* семе — остáвленныя всѣ́ми [бóрозды] *(фс'ѣ́м'ᵘ)* бразде које су сви напустили (II, 306), и т. д.

2. обиље далеких сликова типа случáйно — тáйны (§ 211ᵃ, нап.).

3. сасвим рђави сликови понајвише типа отрáду — стáдо:

а) у спеву «Іоáннъ Дамаскúнъ» и у слици «Грѣ́шница»: 1. Въ успéньи *(в꙾уі̯ᵉд'ᵘн'ѣ́н'і̯ᵘ)* у самоћи — пѣснопѣ́нью *(п'ᵉснᵃп'ѣ́н'і̯у)* појању (I, 6). || 2. Бóлѣ *(бóл'ᵉ)* више — на вóлю *(нᵃ꙾вóл'у)* на слободу (I, 8). || 3. Вóды *(вóдᵇᵘ)* воде (акуз. мн.) — свобóду *(свᵃбóду)* слободу (I, 9). || 4. Отрáду *(ᵃтрáду)* радост — стáдо *(стáдᵃ)* стадо (I, 10). || 5. Стремúны *(стр'ᵋмн'úнᵇᵘ)* стрмени — долúну *(дᵃл'úну)* долину (I, 12). || 6. Печáлью *(п'ᵋч'ál'і̯у)* тугом — вотъ мой устáвъ тебѣ въ повопечáлье *(нᵇвᵇнᵃч'ál'і̯ᵃ)* ето како ћеш се у први мах владати (I, 14). || 7. Всегдá готóвый къ пробужденью *(прᵛбуждѣ́н'і̯у)* увек спреман да се пренe — такъ ждётъ лишь вѣ́тра дуновéнья [подъ пéпломъ тлѣющій пожáръ] *(дунᵃв'ѣ́н'і̯ᵃ)* тако огањ, притајен под пепелом, чека само да ветар духне (I, 18). || 8. Дамаскúна *(дᵇмᵃск'úнᵇ)* Дамаскина — свой загладить вúны *(в'úнᵇᵘ)* покајати своје грехе — кручúну *(крᵘч'úну)* јад (I, 25—6). || 9. Влáстью *(вла́с'т'і̯у)* влашћу — учáстья *(уч'ас'т'і̯ᵃ)* учешћа (I, 34). || 10. Передь нéю *(п'ᵉр'ᵋд꙾н'ѣ́і̯у)* пред њом — изъ Галилéи *(ᵘз꙾ᵛл'ᵘл'ѣ́ᵘ)* из Галилеје (I, 35), и т. д.

б) у другим песмама: 1. Не нýжно напрягáть имъ слýха *(слýхᵇ)* не треба да напрежу слух — сейчáсъ провѣдаютъ по дýху *(пᵃ꙾дýху)* одмах познају по задаху (I, 123). || 2. Терпѣ́нье *(т'ᵋр'п'ѣ́н'і̯ᵇ)* стрпљење — тѣ́нью *(т'ѣ́н'і̯у)* сенком (I, 125). || 3. Въ нóлѣ *(ф꙾нóл'ᵉ)* у пољу — на твою достáлось дóлю *(дóл'у)* теби је пало у део — Бóжьей вóлѣ *(вóл'ᵉ)* божјој вољи (I, 128). || 4. Душóю *(душóі̯у)* душом — ретивóе[1] [сéрдце] *(р'ᵉт'ᵘвóі̯ᵇ)* ватрено срце (I, 244). || 5. За нéю *(зᵃ꙾н'ѣ́і̯у)* за њом — благоговéя *(блᵇᵛгᵛᵃв'ѣ́і̯ᵇ)* с пијететом (I, 247). || 6. Пытли́во *(пᵇт͡л'úвᵇ)* марљиво — нúву *(н'úву)* њиву (I, 263). || 7. Убѣждéнья *(уб'ᵋждѣ́н'і̯ᵇ)!* уверења! —

[1] об. ретúвое.

тѣ́нью *(т'ѐн'і̯у)* сенком (I, 282). || 8. Ху́до *(ху́дъ)* рђаво — лови́ть лишь бу́ду *(ѧав'и́т' л'иш бу́ду)* хватаћу (I, 293). || 9. Сопротивле́нья *(съпрът'ивл'ѐн'і̯ъ)* противљења — по тече́нью *(пъ=т'єч'ѐн'і̯у)* низ воду (пливаш, I, 315). || 10. Звѣ́зды не́бо усѣ́яли чи́стое *(ч'и́стъі̯ъ)* осуле се звезде по ведром небу — и траво́ю запа́хло души́стою *(душы́стъі̯у)* и замириса мирисна трава (I, 316). || 11. Краси́во *(крас'и́въ)* лепо — гри́ву *(гр'и́ву)* гриву (I, 332). || 12. Замира́я *(зъм'ира́і̯ъ)* губећи се — къ родно́му кра́ю *(к=радно́му кра́і̯у)* у завичај (I, 357). || 13. Пыла́я *(пыѧа́і̯ъ)* буктећи — къ родно́му кра́ю *(кра́і̯у)* у завичај (I, 357). || 14. Послѣ бо́я *(пос'л'ѣ=бо́і̯ъ)* после боја — посла́ніе како́е *(пасѧа́н'иі̯ъ како́і̯ъ)* какву поруку — со мно́ю *(са=мно́і̯у)* са мном (II, 151). || 15. О́ба *(о́бъ)* обојица — ко гро́бу *(ка=гро́бу)* у смрт — зло́бу *(зѧо́бу)* мржњу (II, 151—2). || 16. Кры́лья *(кры́л'і̯ъ)* крила — изоби́лье *(изаб'и́л'і̯ъ)* обиље — пы́лью *(пы́л'і̯у)* прашином (II, 157). || 17. Перепра́ва *(п'ѣр'єпра́въ)* прелаз — крова́вый *(крава́въі̯)* крвав — на сла́ву *(на=сѧа́ву)* јуначки (II, 173). || 18. На встрѣ́чу *(на=фстр'ѐч'у)* у сусрет — сѣ́ча *(с'ѐч'ъ)* сеча (II, 186). || 19. Чу́я *(ч'у́і̯ъ)* осећајући — въ чужу́ю *(ф=ч'ужу́і̯у)* у туђу (II, 187). || 20. Не пожалѣ́ю *(н'ѣ=пъжал'ѐі̯у)* нећу жалити — поскорѣ́е *(пъскар'ѐі̯ъ)* што пре (II, 187). || 21. Съ си́лой *(с̱'и́ѧъі̯)* са силом — поми́луй *(пам'и́ѧуі̯)!* помилуј (нас, Боже)! (II, 188). || 22. Дво́е *(дво́і̯ъ)* двоје — съ бородо́ю *(з=бърадо́і̯у)* у бради (II, 258). || 23. Не лю́бо [имъ] *(н'є=л'у́бъ)* није (им) мило — къ ду́бу *(г=ду́бу)* к храсту (II, 268). || 24. Въ Заднѣпро́вьи *(в=зъдн'єпро́в'і̯и)* преко Дњепра — кро́вью *(кро́в'і̯у)* крвљу (II, 279). || 25. Вѣ́руй *(в'ѐруі̯)* веруј — ты зовёшься баяде́рой *(бъі̯єд'ѐръі̯)* ти си бајадера (II, 311), и т. д.

V. 1. «Не браним себе, већ школу», говори Толстој у споменутом писму од 1859 год. (По́лное собра́ніе сочине́ній, изд. Маркса, књ. IV, стр. 183). Школа се доиста стварала, ако већ није била створена[1]. Користећи се тиме што је самоглас- 223ª.

[1] Поредн код Аполона Мајкова (1821—1897), који је био вршњак Полонског и Фета: На сто и нешто више књижевних сликова с аналогијом меких завршетака према тврдима, по типу: го́ре *(го́р'ъ)* јад — съ мо́ря *(с=мо́р'ъ)* с мора, поня́тья *(пан'а́т'і̯ъ)* појма — пла́тье *(пѧа́т'і̯ъ)* одело, бо́емъ *(бо́і̯ъм)* лупом — поко́ямъ *(пако́і̯ъм)* собама, пѣ́нье *(п'ѐн'і̯ъ)* певање — проще́нья *(праш'ѐн'і̯ъ)* праштања, и т. д. долази код Мајкова преко четрдесет некњижевних сликова по типу: мо́ря мора — въ разгово́рѣ у разговору, въ молча́ньѣ ћутећи — сострада́нья сажаљења, цвѣту́щимъ цветнимъ — плю́щемъ бршљаном,

ник иза наглашеног слога врло слаб, дакле изразит мање него обично, и тежећи за што већим и што разноврснијим бројем сликова, песници из ове школе допунили су руску верзификацију правилом које је слагање сликова бескрајно олакшало. По том правилу, ненаглашени самогласници подељени су у две групе: у тврду и меку. У првој је *а, о,* ы и *у*, дакле редуковано ъ, ы, *у*, а у другој су самогласници, обележени словима *е (ѣ)*, *'а (я)* и *и (і)*, дакле редукцијом ь и ъ. Неоснованост овог правила истиче се сама собом:

а) био самогласник у слогу иза наглашеног колико му драго слаб и мање изразит (не треба сметати с ума да на том месту може бити споредан акценат, па ће се самогласник сасвим лепо чути, § 211ᵃ, 2), гласови ъ, ы и *у* разликују се и ту један од другог, па према том не могу бити у слику један с другим, ако се хоће да је слик добар;

б) гласови ь и ъ, према оном што је речено у §§ 211 и 212, могу се слагати, само што свако *е* и *'а* не даје у руском ь. Место њега, по закону аналогије меких завршетака према тврдима, може се јавити ъ, а ъ и ъ су два сасвим различита гласа која никако не могу дати добар слик (пореди: во́лєй = *во́л'ьі*, а: по́лемъ = *по́л'ъм*, а не: *по́л'ьм*; по́ясъ = *по́ьс*, али: и́мя = *и́м'ъ*, а не: *и́м'ь*; ды́намъ, ту́чамъ = *ды́н'ъм, ту́ч'ъм*, а не: *ды́н'ьм, ту́ч'ьм*, и т. д.).

2. Тако су се у првој групи, поред старих далеких (упр. нетачних) сликова типа суро́вымъ *(сурóвъім)* — сло́вомъ *(слóвъм*, § 211), добили још нетачнији, упр. сасвим рђави сликови типа: клѣ́тку *(кл'ѣ́тку)* крлетку — рѣ́дко *(р'ѣ́тк*ъ*)* ретко; у другој пак групи одомаћили су се сликови типа и́мя — своји́м, и

и т. д. Мимо то: **а)** преко десет сликова са ъ—ъ или ъ—ь, по типу: зву́ки звуци — баю́кай успављуј, жесто́ко љу́то — уро́ки пауке, въ безпоря́дкѣ у нереду — сла́дко слатко, и т. д.; **б)** тринаест сликова са ъ—*у*, по типу: немно́го мало — Бо́гу Богу, ми́лый драги — наси́лу једва; **в)** безбројни сликови са ъ—ы, по типу та́йны тајне — случа́йно случајно, око́вы окови — суро́во грубо (дакле с отворени́м слоговима) и по типу доли́ной долином — руи́ны рушевине (дакле један затворен, а други отворен), и т. д.

ту́чамъ — лету́чимъ. Последњи поклопили су се случајно с некњижевним икавачким изговором (зато их и зовемо: некњижевни сликови), и према том изговору они или су потпуни или приближни према том да ли се чује ^{и} или ^{ѣ}: *и́м'^{и} — св^{а}и́м'^{и}, ту́ч'^{и}м — л'^{е}ту́ч'^{и}м*, или: *и́м'^{ѣ} — св^{а}и́м'^{и}, ту́ч'^{ѣ}м — л'^{е}ту́ч'^{и}м;* према књиж. пак изговору, који је једино мерило за њихову оцену, овакви сликови су рђави: *и́м'^{ъ} — св^{а}и́м'^{и}, ту́ч'^{ъ}м — л'^{е}ту́ч'^{и}м.*

3. Показаним начином створила се песничка школа са два система верзификације: један — према књиж. изговору, а други — без обзира на њ, заснован на тобожњој неизразитости самогласника, кад стоји иза наглашеног слога. Овај двоструки систем био је и сувише примамљив, па су га (у целини или дêлом[1]) прихватили многи песници, међу њима и Брјусов[2]. Отуд и у њега, исто као и у А. Толстоја, поред тачних сликова којима служи за подлогу књижевни, па дакле и њихов рођени изговор (види примере у §§ 218 и 218^{а}) долазе и:

а) рђави некњижевни сликови:

1. Поцѣлу́ямъ *(п^{ъ}ц^{а}ѧу́і̯^{ъ}м)* пољупцима — былъ въ жи́зни неминýемъ *(н'^{ѣ}м'^{и}ну́і̯^{ѣ}м)* био је неминован у животу (I, 44). || 2. Ме́длить не бу́демъ *(н'^{е}ѕбу́д'^{ѣ}м)* нећемо оклевати — къ гру́дямъ *(γ'ѕгру́д'^{ъ}м)* ка грудима (I, 59). || 3. Ту́чамъ *(ту́ч'^{ъ}м)* облацима — тѣ́нямъ лету́чимъ *(л'^{е}ту́ч'^{и}м)* сенкама које промичу (II, 209). || 4. Вѣ́римъ *(в'ếр'^{и}м)* верујемо — поте́рямъ *(п^{а}т'ếр'^{ъ}м)* губицима (II, 209). || 5. Зна́мя *(зна́м'^{ъ})* застава — дви́жется столба́ми *(ст^{а}ѧба́м'^{и})* креће се као стубови (II, 238). || 6. Въ мі́рѣ, на свой [мі́ръ] непохо́жемъ *(н'^{ѣ}п^{а}хо́ж^{ъ}м)* у свету који није налик на овај њихов свет — тотъ мі́ръ ничѣ́мъ не трево́жимъ *(н'^{ѣ}ѕтр'^{е}во́ж^{ы}м)* тај свет

---

[1] Мислимо на прву групу: ^{ъ} — ^{ы} — *у* или само ^{ъ} — ^{ы}.

[2] Брјусов (Московљанин, рођен 1873 год.) може, и ако не сасвим, послужити као представник млађе фазе књиж. изговора. Као такав, он је од ванредна значаја кад је у питању одношај између слика и живе речи. Испитавши заједно са мном тај одношај, песник је дошао до закључка да су сликови типа и́мя — свои́ми рђави (о сликовима с ^{ъ}, ^{ы} или *у* не треба ни говорити да су такви), да се не слажу с његовим изговором и да их он пише просто по традицији, угледајући се на старије песнике.

ништа не узнемирује (II, 260). || 7. Къ безвѣ́стнымъ вы́сямъ *(вы́с'ъм)* к незнаним висинама — гру́да же́нскихъ пи́семъ *(п'и́с'ѣм)* гомила женских писама (III, 8). || 8. Въ умиле́ньи *(в=ум'ил'е̂н'і̯и)* у гањивости — кру́гъ уедине́нья *(кру́к уі̯ѣд'ин'е̂н'і̯ъ)* круг самоће (III, 13). || 9. По ступе́нямъ *(пъ=ступ'е̂н'ъм)* по степеницама — огнёмъ осе́ннимъ *(агн'о́м ас'е̂н̲'им*[1]*)* јесењим сунцем (III, 51). || 10. Хмѣ́лемъ *(хм'е̂л'ъм)* пићем које опија — дѣ́лимъ *(д'е̂л'им)* делимо (III, 57). || 11. До я́сной Капре́и *(капр'е̂и)* до ведре Каприје — уста́въ и слабѣ́я *(сѧабе̂і̯ъ)* суставши и попуштајући (III, 79). || 12. Я слы́шалъ всѣ біе́нья [твоего́ се́рдца] *(б'ијêн'і̯ъ)* чуо сам све откуцаје твог срца — въ изнеможе́ньи *(в=ыз'н'ѣмажêн'і̯и)* изнемогла (III, 95). || 13. Въ тропи́ческихъ ча́щахъ *(ч'а́ш̲'ъх)* у тропским честама — со́нмовъ кипя́щихъ *(к'ип'а́ш̲'их)* узаврелих безбројних гомила (III, 203). || 14. Да мы никѣ́мъ услы́шаны не бу́демъ *(н'е=бу́д'ѣм)* да нас нико не чује — лю́дямъ *(л'у́д'ъм)* људима (III, 206). || 15. Надъ ло́жемъ *(над=ѧо́жъм)* над постељом — не встрево́жимъ *(н'ѣ=фстр'евожым)* нећемо узнемирити (IV, 86). || 16. Въ до́лы на́ши *(на́шы)* у наше долине — ча́шей *(ч'а́шъі̯)* пехаром (IV, 214). || 17. Въ пусты́няхъ *(ф=пустын'ъх)* у пустињама — въ просто́рахъ сли́шкомъ си́нихъ *(с'и́н'их)* по одвећ плавим ширинама (XXI, 134), и т. д.

б) рђави сликови понајвише типа: тврд самогласник (већином ъ), у слику с у:

1. Въ пыла́ющихъ звѣ́здахъ *(з'в'о́здъх)* у сјајним звездама (упр. које пламте) — во́здухъ *(во́здух)* ваздух (I, 69). || 2. На ро́здыхѣ *(на=ро́здых'ѣ)* на одморку — въ во́здухѣ *(в̲о́здух'ѣ)* у ваздуху (I, 111). || 3. О про́шломъ я пла́калъ *(пѧа́къѧ)* плакао сам за прошлошћу — угрю́мый ора́кулъ *(ара́куѧ)* суморни пророк (I, 237). || 4. Сы́на *(сы́нъ)* сина — въ дружи́ну *(в=дружы́ну)* у дружину (II, 28). || 5. Слу́шаю и ду́маю *(ду́мъі̯у)* слушам и мислим — о́блако угрю́мое *(угр'у́мъі̯ѣ)* суморан облак (II, 61). || 6. Во лжи́ многообра́зный *(мнъгъ-абра́зныі̯)* разнолик у лажи — къ вя́щему[2] собла́зну *(сабѧа́зну)* да би више саблазнио свет (II, 191). || 7. Ды́шитъ оби́дою *(аб'и́дъі̯у)* мирише на увреду — вамъ зави́дую *(зав'и́дуі̯у)* завидим вам (II, 215). || 8. Пала́той *(паѧа́тъі̯)* палатом — оста́нки

---

[1] Двоструко рђав слик, јер се поред самогласника (ъ и и) не слажу ни сугласници (н' и н̲', § 253 а).

[2] об. пишемо: вя́щшему, а говоримо: *в'а́ш̲'ѣму*. Поред примера на стр. 296 (пети ред озго) пореди и у А. Толстоја: Въ жа́ждѣ вя́щей *(в'а́ш̲'ѣі̯)* још више жудна — стра́сти настоя́щей *(нъстаја́ш̲'ѣі̯)* пра̂ве страсти (По́лное собра́ніе стихотворе́ній, изд. Стасюле́вича, II, 310).

ста́туй *(ста́тyі)* остатке од статуа (II, 262). || 9. На сту́лѣ *(на-сту́л'ᵉ)* на столици — караýлю *(кᵊраýл'у)* стражарим (III, 29). || 10. Пы́лью *(пы́л'і̯у)* прашином — кры́лья *(кры́л'і̯ᵊ)* крила (III, 150). || 11. Съ па́лубы *(с-па́ѧубы)* с крова (од лађе) — жела́нье сознава́ло бы *(сᵊзнᵃва́ѧᵊ-бы)* жеља би била свесна (III, 165). || 12. Впива́я отра́ву *(ᵃтра́ву)* упијајући отров — дере́вья и тра́вы *(тра́вы)* дрвеће и тра̂ве (III, 201). || 13. Подру́гу *(пᵃдру́гу)* дра̂гу — съ Ю́га *(с'-jу́гᵊ)* с Југа (III, 203). || 14. Ля́гутъ *(л'а́гут)* лећи ће — у позабы́тыхъ па́годъ *(па́гᵊт)* крај заборављених пагода (III, 203). || 15. Поки́нувъ *(пᵃк'и́нуф)* оставивши — ро́й павли́новъ *(пᵃвл'и́нᵊф)* јато паунова (IV, 24). || 16. Съ па́лубы *(с-па́ѧубы)* с крова (од лађе) — безъ жа́лобы *(б'ᵉжа́ѧᵊбы)* не тужећи се (IV, 84). || 17. Тепе́рь не вре́мя бу́йнымъ спо́рамъ *(спо́рᵊм)* сад није време бурним препиркама — вы, ли́кторы, закро́йте фо́румъ *(фо́рум)!* хеј, ликтори, затворите форум! (IV, 135). || 18. Пусть онъ ся́детъ въ ло́дку *(в-ѧо́тку)* нек седне у чамац — ло́дка ѣ́детъ хо́дко *(хо́ткᵊ)* чамац лако плови (XXI, 16). || 19. Утра́той *(утра́тᵊі)* губитком — ста́туй *(ста́тyі)* статуа̂ (XXI, 87). || 20. Па́дубъ *(па́дуп)* јасен — па́до бъ *(на́дᵊ-п)* требало би (XXI, 202). || 21. О свѣтоза́рныхъ звѣ̈здахъ *(з'в'о́здᵊх)* о сјајним звездама — потемнѣ́вшій во́здухъ *(во́здух)* потамнели ваздух (XXI, 204), и т. д.

VI. Пушкин, Жуковски, Грибоједов, Љермонтов и други 223ᵇ. песници, којима за сликовање није била потребна теорија двојаке верзификације, клонили су се сликова по типу отра́ду — ста́до, као и сликова типа и́мя — свои́ми, ту́чамъ — лету́чимъ (§§ 221—222). Као што је речено у § 221, 2, сликови последњег типа нису у њих ништа друго до случајни, рђави сликови, каквих има и у другим сликовним групама. То исто вреди и за сликове првог типа, који су у њиховим делима тако исто ретки. У Грибоједова нема ни једног таквог слика. Код осталих пак песника из споменутог кола стоји овако:

1. у *Жуковског* има једно место. Оно долази у шаљивој песми из цикла Долбинских песама (§ 221ᵇ, б) под натписом: «Любо́вная карусе́ль[1]» (као и већину песама из тог кола, песник је није ни наштампао за живота): Провидѣ́нье *(прᵊв'ᵘд'е́н'і̯ᵊ)* провиђење — терпѣ́нью *(т'ᵉр'п'е́н'і̯у)* стрпљењу (I, 526).

[1] = Љубавна окретаљка («ринглшпил»).

2. у *Пушкина* треба пре свега издвојити слик ра́зомъ — ра́зумъ који је скоро потпун, јер се у њему све поклапа сем ненаглашеног самогласника. Овај слик песник је употребио у песми «Вакхи́ческая пѣ́сня[1]» (1825 год.): Поды́мемъ стака́ны, содви́немъ ихъ ра́зомъ *(ра́зъм)!* дигнимо чаше и куцнимо се! — да здра́вствуютъ му́зы, да здра́вствуетъ ра́зумъ *(ра́зум)!* живеле музе, живео разум! (стихови 9—10). Сем овог има још два места: 1. у почетничкој лицејској песми «Къ сестрѣ́» из 1814 год.: Спѣша́ на новосе́лье *(нъвас'е́л'і̯ъ)* журећи у нов стан — оста́влю тёмну ке́лью *(к'е́л'і̯у)* изаћи ћу из мрачне ћелије (стихови 116—117). ‖ 2. у шестој глави «Евге́нія Онѣ́гина» (строфа XXVII): Начнёмъ пожа́луй *(пажа́ѧуі)* па да почнемо — че́стный ма́лый *(ма́ѧъі)* онај поштењаковић.

3. у *Љермонтова* има само једно место које је требало да буде слик типа ста́ло — ма́лой (§ 232). Оно долази у драми «Маскара́дъ» (1834—1835 год.) и гласи: Я вашъ отвѣ́тъ предупрежу́, пожа́луй *(пажа́ѧуі)* па да вам ја кажем пре него што ви одговорите — я здѣ́сь давно́ знако́мъ и ча́сто здѣ́сь, быва́ло *(бывáѧъ)*, | смотрѣ́лъ..., одавно сам познат у овој кући и често сам овде гледао... (По́лное собра́ніе сочине́ній, акад. издање, књ. III, стр. 212—213).

4. у *Тјутчева* има три места: 1. [Смерть] чужда́ лицепріятья *(л'ицъпр'ијáт'і̯ъ)* смрт није пристрасна—бра́тью *(бра́т'і̯у)* браћу (у песми «Двѣ си́лы есть, двѣ роковы́я си́лы...[2]»). ‖ 2. Безъ упрёка[3] *(б'ъзъупр'óкъ)* без прекора — быть до конца́ такъ стра́шно одино́ку *(ад'инóку)* страх ме хвата да останем тако са̂м

[1] = Песма уз чашу.

[2] = Има две силе, две злокобне силе... (година, кад је ова песма написана, није означена).

[3] Тјутчев је радо употребљавао генитиве на *-у* кад му је ради слика било потребно. Пореди: 1. Отра́ду, радост — мимо са́ду, поред парка (стр. 142). ‖ 2. Съ голубо́го сво́ду, с плавог свода небесног — приро́ду, природу — безъ восхо́ду, без рођаја (сунце, стр. 193). ‖ 3. По зна́ку, по знаку — изъ мра́ку, из мрака (стр. 235). ‖ 4. Потѣ́хой зло́ю, пакосном игром — и безъ во́ю, и безъ бо́ю, и без рике, и без боја — подъ гига́нтскою пято́ю, под џиновском петом (стр. 291). ‖ 5. До испу́гу,

до краја (у песми «Сего́дня, дру́гъ, пятна́дцать лѣ́тъ мину́ло...[1]»; 1865 год.). || 3. Не всу́е *(н'ᵉ=фсу́і̯ᵉ)* нѐ узалуд — торжеству́я *(тᵇржᵉству́і̯ᵇ)* светкујући — на высоту́ таку́ю *(тᵃку́і̯ᵘ)* тако високо (у песми «Насъ всѣхъ, собра́вшихся на о́бщій пра́здникъ сно́ва...[2]»; 1868 год.).

5. у *Фета* има шест места, од којих:

а) три иду у групу ᵇ—ᵘ: 1. у првој строфи шаљиве песмице «Ми́тѣ Бо́ткину», оне исте која је споменута у § 221б, ђ: Ми́тя кро́шка *(кро́шкᵇ)* ти, мали Митице — понемно́жку [поджида́й] *(пᵇн'ᵉмно́шкᵘ)!* чекај полако! || 2. у песми «Но́чь и де́нь» (испевана до 1840 год.): Взволну́ю *(взвᵃѧну́і̯ᵘ)* узбудићу — отъ поцѣлу́я *(ᵃт=пᵇцᵃѧу́і̯ᵇ)* од пољупца (строфа 2). || 3. у преводу из Гетеа («Па́жъ и мельничи́ха[3]», 1885 год.) у врло размакнутим стиховима (трећем и седмом): Ли́зой [меня́ зва́ть] *(л'и́зᵇі)* Лиза (име ми је) — кни́зу *(кн'и́зᵘ)* доле.

б) три места са сликовима *à* — *ᵘ* као да су се нарочито стекла да покажу колико су овакви сликови далеки један од другог, па дакле и рђави и сасвим случајни: 1. у преводу из Шилера «Диѳира́мбъ» (написано пре 1840 год.): О, да́йте, вы, бо́ги, мнѣ жи́знь неземну́ю *(н'ᵉз'ᵉмну́і̯ᵘ)!* дајте ми, богови, неземаљски живот! — скажи́те, что̀, сме́ртный, вамъ въ да́ръ принесу́ я̀ *(пр'ᵘн'ᵉсу́=і̯à,* § 227*)?* реците, шта да вам поклоним ја, самртник? (строфа 2, ст. 3—4). || 2. у песми «Вотъ у́тро сѣ́вера...[4]» (1842 год.): Ка́къ люблю́ я̀ *(ка́к л'ᵘбл'у́=і̯à)* ала ја волим — киби́тку удалу́ю *(ᵘдᵃѧу́і̯ᵘ)* кад пројуре лака покривена кола (стихови 9—10). || 3. у преводу из Мисе-а («Дюпо́нъ и Дюра́нъ», година није означена, стихови 103—104): Не могу́ я̀ *(н'ᵉ=мᵃгу́=і̯à)* не могу — жи́знь таку́ю *(тᵃку́і̯ᵘ)* такав живот.

до преплашености — и не́другу и дру́гу, и непријатељу и пријатељу (стр. 317), и т. д. Према том, можда је и овде у рукопису било: безъ упрёку, и онда би слик био потпун.

[1] = Данас је, пријатељу, прошло петнаест година...

[2] = Све нас који смо се опет скупили на заједничку светковину...

[3] = Паж и воденичарка.

[4] = Ето, северно јутро...

6. у *Полонског*, ако се, исто као код Пушкина, издвоје сликови ра́зумъ — ра́зомъ, онда:

а) у песмама из свих пет књига, сем шаљивог спева «Соба́ки», има једанаест места: 1. у песми «Чивита-Векія[1]» (1855—1860 год.), у другој строфи: Надъ па́лубой *(нᵃт·па́ѧубᵇі)* на крову од лађе — съ безпло́дною жа́лобой *(жа́ѧᵇбᵇі)* с бесплодним жаљењем (I, 304). ‖ 2. у песми «Давни́шняя про́сьба[2]» (1860—1865 год.), у последњој строфи: Совѣ́туй *(сᵃв'е́туі)* саветуј — трёпки э́той *(е́тᵇі)* тог чупања за косу (I, 381). ‖ 3. у песми «Колыбе́ль въ гора́хъ[3]» (1870—1875 год.): Па́дають *(па́дᵇі̯ут)* падају — ра́дують [его́] *(ра́дуі̯ут)* он им се радује (II, 56). ‖ 4. у песми «Ста́рая ня́ня» (1875—1880 год.), у деветој строфи: [Ты] тверди́ла «Вѣ́рую» *(в'е́руі̯у)* понављала си непрестано «Вјерују» — моли́лась съ вѣ́рою *(с'·в'е́рᵇі̯у)* молила си се Богу, верујући (II, 291). ‖ 5. у одломку под натписом «Въ осе́ннюю те́мь[4]» (1890—1895 год.), у 11 и 12 стиху: За рѣ́чкой ти́нистою *(т'и́н'ᵘстᵇі̯у)* за глибавим потоком — что́-то зло́е и поры́вистое *(пᵃры́вᵘстᵇі̯ᵇ)* нешто пакосно и бурно (III, 31). ‖ 6. у песми «Гита́на[5]» (1890—1895 год.), у четвртој строфи од краја: За безче́стье *(зᵇ·б'ᵉш'ч'е̂с'т'і̯ᵇ)* за бешчашће — крова́вою ме́стью *(м'е̂с'т'і̯у)* крвавом осветом (III, 51). ‖ 7. у спеву «Кузне́чикъ-музыка́нтъ[6]» (група песама из 50-их, 60-их и почетка 70-тих година), у шестом певању, при крају: Разска́зомъ *(рᵃска́зᵇм)* причом — ра́зумъ *(ра́зум)* разум (III, 189). ‖ 8. у причи «Но́чь въ Лѣ́тнемъ саду́[7]» (из исте групе као и «Кузне́чикъ-музыка́нтъ»): Не вѣ́рь, пожа́луй *(пᵃжа́ѧуі)!* па немој ни веровати! — и да́же мо́шкѣ са́мой ма́лой *(ма́ѧᵇі)* па чак и најмањој мушици (веруј; III, 204). ‖ 9. у приповеци «Свѣ́жее преда́нье» (из исте групе, као и две горње песме):

[1] пристаниште и тврђава у Италији.
[2] = Давнашња молба.
[3] = Колевка у брдима.
[4] = У јесен, кад је помрчина.
[5] види § 221ᵃ, 1.
[6] = Попац свирач.
[7] = Ноћ у Летњем парку (у Петрограду).

Въ клѣтку *(ф=кл'éткy)* у крлетку — рѣдко *(р'éткъ)* ретко (III, 376). || 10. у приповеци «Мими́[1]» (у групи песама из 70-их година), у првом дêлу (глава VI): Побѣду *(пᵃб'éдy)* победу — бесѣдой *(б'ᵉс'éдъi)* разговором (IV, 202). || 11. у либрету «Вакýла кузнéцъ[2]» (група песничких дела из 70-их година), у првој појави другог чина: Дырочку *(дыръч'кy)* рупицу — на вы́ручку *(нᵃ=вы́рyч'кy)* у помоћ (позваће ме; IV, 442).

б) остала места су из шаљивог спева «Собáки» (§ 221ᵃ, з) и, сем првог, сва су из одељака, писаних 1891 год., дакле у доба велике старости: 1. Пры́ткій *(пры́ткъi)* брз — черезъ калúтку *(кᵃл'úткy)* кроз вратнице (V, 152). || 2. Пожáлуй *(пᵃжáѧyi)* можда — э́кій дóбрый мáлый *(мáѧъi)!* ала је ово нека добричина! (V, 205). || 3. Помúлуй *(пᵃм'úѧyi)!* за Бога! — сúлой *(с'úѧъi)* снагом (хвалисати се; V, 216). || 4. Попрóбуй *(пᵃпрóбyi)!* пробај-дер! — съ хрипя́щей злóбой *(зѧóбъi)* шиштећи од пакости (V, 226). || 5. Валéту *(вᵃл'éтy)* Жандару[3] — безъ отвѣта *(б'ᵉз=ᵃт'в'éтъ)* без одговора — бумáгу э́ту *(éтy)* ту хартију (V, 249). || 6. За нéю *(зᵃ=н'ê̯iy)* за њом — э́тотъ всѣхъ умнѣе *(yмн'ê̯iъ)* овај је најпаметнији (V, 255). || 7. Пожáлуй [онъ тóже отличúтся] *(пᵃжáѧyi)* и он ће се ваљда одликовати — на всѣ рýки мáлый *(мáѧъi)* он је за свашта (V, 265).

7. у *Њекрасова*, ако се такође издвоје сликови рáзумъ — рáзомъ, онда:

а) у песмама које је он сам пребрао има свега четири места: 1. у песми «Пья́ница» (1845 г.): Тяжёлаго [трудá] *(т'ᵉжóѧъвъ)* тешког рада — гóлову *(гóѧъвy)* главу (I, 5). || 2. у спеву «Коробéйники[4]» (1861 год.), у шестом одељку: А далёко ли *(а=дᵃл'óкъ=л'ᵘ)?* а је ли далеко (до твог села)? — а по мнóгу ли *(а=пᵃ=мнóгy=л'ᵘ)?* а колико? (т. ј. а колико је сваки зарадио; I, 269). || 3. у песми «Генерáлъ Топты́гинъ» (1867 г.), у петом одељку: «Гóсподи, помúлуй *(пᵃм'úѧyi̯)!* Господе Боже! —

[1] види § 221ᵃ, 2.
[2] = Ковач Вакула.
[3] Тако се звао пас.
[4] = Торбари.

вѣ́рой, пра́вдой, си́лой [я прослужи́лъ] *(с'и́ѧ^{ъ}і̯)* поштено сам служио (I, 437). || 4. у песмама под натписом «Три эле́гіи» (1874 год.): Ра́зумъ *(ра́зум)* — гла́зомъ *(гѧ́з^{ъ}м)* оком (II, 313).

б) у «Додацима» има такође четири места: 1. Извёлъ бы де́сть бума́ги я *(бума́г'^{и}·і̯а̀)* исписао бих 24 табака хартије — ма́гію *(ма́г'^{и}і̯у)* магију (II, 447). || 2. Ара́бы взо́ры ра́дують [въ ци́ркѣ] *(ра́ду̯і̯ут)* мило вам је да погледате Аране (како су смели) — па́дають *(па́д^{ъ}і̯ут)* падају (II, 456). || 3. Не посѣ́тую *(н'^{ъ}·п^{а}с'е́ту̯і̯у)!* неће ми бити криво! — съ коме́тою *(с·к^{а}м'е́т^{ъ}і̯у)* с кометом (II, 460). || 4. Въ два́дцать-пя́томъ [году́] *(п'а́т^{ъ}м)* двадесет пете године — жесто́кій фа́тумъ *(фа́тум)* љута судбина (II, 541) — дакле, поред све карактеристичне аљкавости и врло често поред све небираности слика, свега *осам* места у две књиге песама које имају више од хиљаду страна! (четири долазе на 1037 страна, од којих добре две трећине захватају сликоване песме, а четири у «Додацима» на 111 страна).

в) Графички сликови типа по́ле — на во́лѣ, золото́е — въ поко́ѣ, и т. д. и типа то́ же — доро́же.

224. I. Графика облика̂, као: по́ле, мо́ре, на́ше, золото́е, и т. д., и облика̂, као: во́лѣ, просто́рѣ, ча́шѣ, поко́ѣ (локали од во́ля, просто́ръ ширина, ча́ша пехар, поко́й мир) била је одвећ примамљива, и песници су се њоме користили слажући прве облике с другима, и ако фонетски, према књиж. изговору, ово нису парови: *по́л'^{ъ} — во́л'^{ъ}, мо́р'^{ъ} — пр^{а}сто́р'^{ъ}, на́ш^{ъ} — ч'а́ш^{ъ}, з^{ъ}ѧ^{а}то́і̯^{ъ} — п^{а}ко́і̯^{ъ}*. Тако су се у руској поезији добили правописни сликови (сликови добри само на око), којих, бар у старијих песника, не би било, кад би се речи типа по́ле писале друкчије, ближе изговору, н. пр. по́лё, мо́рё, на́шо, золото́ё = по́л'о, мо́р'о, на́шо, золото́јо (§ 99, нап.). Оваких правописних сликова, с којима се сусрећемо код свих песника, има различитих као што има и различитих облика, у којих се завршеци графички подударају, а фонетски се не слажу. Главније групе биле би:

1. Номинатив (акузатив) једнине ср. рода на *-е* (=ъ; 224ª. тип: по́ле, кла́дбище [у песника̂ об. кладби́ще], ло́же, на́ше, до́брое, тако́е, друго́е, дво́е) или компаратив типа быстрѣ́е (§ 103, б) у слику с којим обликом на *-ѣ* или на *-е* (=ѣ). Отуд:

у *Жуковског*: 1. Го́ре [вамъ] *(го́р'ъ)!* тешко вама! — во взо́рѣ *(вᵃ=взо́р'ѣ)* у очима. || 2. Въ по́ле *(ф=по́л'ъ)* у поље — друго́й весны́ не бу́детъ бо́лѣ[1] [для тебя́] *(бо́л'ѣ)* друго пролеће нећеш дочекати. || 3. Ску́й кольцо́ злато́е *(зѧᵃто́і̯ъ)* скуј ми златан прстен — при свято́мъ пало́ѣ *(нᵃѧо́і̯ѣ)* пред светим аналојем. || 4. Въ поко́ѣ *(ф=пᵃко́і̯ѣ)* у миру — свято́е *(с'в'ᵉто́і̯ъ)* свето. || 5. О! сла́дко жи́ть, когда́ душа́ въ поко́ѣ *(ф=пᵃко́і̯ѣ)* слатко је живети, кад је душа мирна — вдвоёмъ и ра́дости всѣ вдво́е *(вдво́і̯ъ)* кад су двоје заједно, и радости су им удвојене. || 6. Но онъ быстрѣ́е *(быстр'е̂і̯ъ)* али он је бржи — прильну́въ въ лиле́ѣ *(в=л'ᵘл'е̂і̯ѣ)* упивши се у лилију. || 7. Совсѣ́мъ друго́е *(дрᵘго́і̯ъ)* сасвим нешто друго — существо́ его́ земно́е *(з'ᵉмно́і̯ъ)* његово земаљско биће — въ поко́ѣ *(ф=пᵃко́і̯ѣ)* у миру. || 8. Всё вели́кое земно́е [разлета́ется, какъ ды́мъ] *(з'ᵉмно́і̯ъ)* све што је велико и што је земаљско растура се (нестаје) као дим — ны́нѣ жре́бій вы́палъ Тро́ѣ *(тро́і̯ѣ)* сад је зла коб задесила Троју. || 9. Всѣмъ ра́дость, а Лено́рѣ *(л'ᵉно́р'ѣ)* свима радост, а Ленори — отча́янное го́ре *(го́р'ъ)* очајни јад. || 10. Го́ре *(го́р'ъ)* јад — въ бу́рномъ мо́рѣ *(мо́р'ѣ)* у бурном мору. || 11. Сло́во съ тро́на рокове́е *(рᵘкᵃво́і̯ъ)* кобна реч с престола — повтори́лось въ ди́вномъ бо́ѣ *(бо́і̯ѣ)* поновила се у том дивном боју.

у *Пушкина:* 1. Хо́лмъ и по́ле *(хо́ѧм и по́л'ъ)* брежуљак и поље — его́ не занима́ли бо́лѣ *(і̯ᵉво́ н'ѣ=зᵘн'ᵘма́л'ᵘ бо́л'ѣ)* нису га више интересовали. || 2. Вско́рѣ *(фско́р'ѣ)* убрзо — го́ре *(го́р'ъ)!* јаде! || 3. Мо́ре *(мо́р'ъ)* море — на просто́рѣ *(нᵘ=прᵃсто́р'ѣ)* на ширини. || 4. Поневолѣ *(пᵘн'ᵉво́л'ѣ)* и нехотице — би́твы по́ле *(б'и́твы по́л'ъ)* бојно поље. || 5. Въ поко́ѣ *(ф=пᵃко́і̯ѣ)* у миру — по́ле боево́е *(по́л'ъ бᵘі̯ᵉво́і̯ъ)* бојно поље. || 6. И пла́мя вско́рѣ *(и пѧа́м'ъ фско́р'ѣ)* и пламен убрзо — освѣти́ло мо́ре *(ᵃс'в'ᵉт'и́ѧъ мо́р'ъ)* обасја море. || 7. На дно́ морско́е *(нᵃ=дно́ мᵃрско́і̯ъ)* на морско дно — брега́ въ поко́ѣ *(ф=пᵃко́і̯ѣ)* обала је мирна. || 8. Мой бра́тъ по ча́шѣ *(мо́і̯ бра́т пᵃ=ч'а́шѣ)!* мој сабрате по вину! — го́ре на́ше *(го́р'ъ на́шъ)* наш јад. || 9. Въ гробово́мъ жили́щѣ *(в=грᵘбᵃво́м жыл'и́ш'ѣ)* у гробу — съ кладби́ща на кладби́ще *(с=кѧᵃд'б'и́ш'ъ нᵘ=кѧᵃд'б'и́ш'ъ)*

---

[1] упр.: бо́ле (II, § 185, нап. 2).

с једног гробља на друго. || 10. Всѣ трóе *(фс'е трóі̯ъ)* сви троје — и всё въ покóѣ *(ф·пᵃкóі̯ᵉ)* и све је мирно. || 11. Всѣ́хъ я крáше *(фс'éх і̯а крáшᵉ)* ја сам најлепша — цáрство нáше *(цáрствъ нáшъ)* наше царство. || 12. На лóже *(нᵃ·ѧóжъ)* на постељу — о Бóже *(бóжᵉ)!* Боже! и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Остáвимъ ихъ въ покóѣ *(ᵃстáв'ᵉм і̯их ф·пᵃкóі̯ᵉ)* оставимо их на миру — двóе *(двóі̯ъ)* нас двојица. || 2. Пусть дóма просидúтъ въ покóѣ *(ф·пᵃкóі̯ᵉ)!* нек поседи код куће на миру! — благодарю́ васъ за билéтъ, | а за старáнье вдвóе *(вдвóі̯ъ)* хвала вам што сте ми нашли карту (у позориште), а што сте се трудили, двострука вам хвала. || 3. По невóлѣ *(пъ·н'ᵉвóл'ᵉ)* насилно — въ пóле *(ф·пóл'ъ)* у поље. || 4. Не на егó душѣ́, весь грѣ́хъ на вáшей шéѣ *(шéі̯ᵉ)* није он крив, већ ви (упр.: грех није на његовој души, већ је сав на вашем врату) — нѣтъ! нѣ́тъ! пускáй умёнъ [онъ, и пусть бýдетъ] часъ óтъ·часу умнѣ́е *(ᵘмн'éі̯ъ)* не! не! нек је паметан и нек је сваки час све паметнији[1].

у *Љермонтова:* 1. Пóле *(пóл'ъ)* поље — не вúдно бóлѣ *(бóл'ᵉ)* више се не виде (стада). || 2. Я не знáла, что такóе [счáстье] *(тᵃкóі̯ъ)* нисам знала шта је то срећа — я не знáла о покóѣ *(ᵃ·пᵃкóі̯ᵉ)* нисам знала шта је то мир. || 3. Деревцó молодóе *(д'ᵉр'ᵉфцó мъѧᵃдóі̯ъ)* младо дрвце — въ покóѣ *(ф·пᵃкóі̯ᵉ)* на миру. || 4. Всё яснѣ́й, яснѣ́е *(фс'о і̯ᵉс'н'éі̯, і̯ᵉс'н'éі̯ъ)* све јасније и јасније (чује се бат) — по шéѣ *(пᵃ·шéі̯ᵉ)* по врату — быстрѣ́е *(бᵘстр'éі̯ъ)* брже. || 5. Мóре *(мóр'ъ)* море — на простóрѣ *(нъ·прᵃстóр'ᵉ)* на ширини. || 6. Труднѣ́е *(трᵘд͡н'éі̯ъ)* теже је — на врáжьей батарéѣ *(бътᵃр'éі̯ᵉ)* на непријатељској батерији. || 7. Поскорѣ́е *(пъскᵃр'éі̯ъ)* брже — въ пустóй аллéѣ *(ф·пᵘстóі̯ ᵃл'éі̯ᵉ)* у празној алеји. || 8. Большóе пóле *(бᵃл'шóі̯ъ пóл'ъ)* велико поље — на вóлѣ *(нᵃ·вóл'ᵉ)* на ширини. || 9. Гóре *(гóр'ъ)* јад — въ сúнемъ мóрѣ *(мóр'ᵉ)* у мору. || 10. Какъ плéмя роднóе *(кък·пл'éм'ъ рᵃднóі̯ъ)* као и њезин народ — въ гóрдомъ покóѣ *(в·гóрдъм пᵃкóі̯ᵉ)* охоло и мирно, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. На простóрѣ *(нъ·прᵃстóр'ᵉ)* у слободи — гóре *(гóр'ъ)* несрећа. || 2. Въ торжéственномъ покóѣ *(ф·тᵃржѐств'ᵉн̲ъм пᵃкóі̯ᵉ)* у свечаном миру — мóре голубóе *(мóр'ъ гъѧᵘбóі̯ъ)* плаво море. || 3. Зéркало стальнóе *(з'éркъѧъ стᵃл'нóі̯ъ)* челично огледало — на знóѣ *(нᵃ·знóі̯ᵉ)* на припеци. || 4. На нéбо зúмнее, ночнóе *(нᵃч'нóі̯ъ)* на зимско ноћно небо — въ покóѣ *(ф·пᵃкóі̯ᵉ)* у миру. ||

---

[1] Последња два примера су из Музејског аутографа «Гóря отъ умá» (чин I, стихови 160—161, и чин III, ст. 61—62).

5. Въ раздо́рѣ *(в·р^{а}здо́р'ᵉ)* у раздору — во взо́рѣ *(в^{а}·взо́р'ᵉ)* у оку — мо́ре *(мо́р'ъ)* море. || 6. Пти́цъ не слы́шно бо́лѣ *(пти́ц н'^{е}·сѧы́шн^{ъ} бо́л'ᵉ)* не чује се више птичја певанка — на отдыха́ющее по́ле *(н^{ъ}·^{а}д^{ы}ха́і̯^{у}ш'^{ᵉ}і̯^{ъ} по́л'ъ)* на њиву која се одмара. || 7. Въ поко́ѣ *(ф·п^{а}ко́і̯^{ᵉ})* у миру — какъ открове́нье неземно́е *(н'ᵉз'^{е}мно́і̯^{ъ})* као неземаљско откровење. || 8. Въ о́бщемъ хо́рѣ *(хо́р'ᵉ)* у општем хору — мо́ре *(мо́р'ъ)* море. || 9. Въ засто́ѣ *(в·з^{а}сто́і̯^{ᵉ})* у застоју — бре́мя рокове́е *(р^{ъ}к^{а}во́і̯^{ъ})* кобно бреме. || 10. Мо́ре *(мо́р'ъ)* море — о позо́рѣ *(^{а}·п^{а}зо́р'ᵉ)* за срамоту (заборавивши), и т. д.

у *Њекрасова*: 1. Кладби́ще *(кѧ^{а}д'б'и́ш'ъ)* гробље — чи́ще *(ч'и́ш'ᵉ)* чистије. || 2. Въ жили́ще *(в·ж^{ы}л'и́ш'ъ)* у кућу — на кладби́щѣ *(н^{ъ}·кѧ^{а}д'б'и́ш'ᵉ)* на гробљу. || 3. Рдѣ́етъ румя́нецъ и я́рче и кра́ше *(кра́шᵉ)* рӯме̂н му се прелива јаче на лицу — ми́ло и мо́лодо ди́тятко ва́ше *(ва́шъ)* умиљато је и младо ваше дете. || 4. Въ нево́лѣ *(в·н'^{е}во́л'ᵉ)* у ропству — въ по́ле *(ф·по́л'ъ)* у поље. || 5. Наѣда́ются вдво́е *(н^{ъ}і̯^{е}да́і̯^{у}ц^{ъ} вдво́і̯^{ъ})* поједу двапут више него што им треба — о но́вомъ геро́ѣ *(^{а}·но́в^{ъ}м г'^{е}ро́і̯^{ᵉ})* о новом јунаку. || 6. А ва́ше [и́мя] *(а·ва́шъ)?* а како је вама име? — къ Са́шѣ *(к·са́шᵉ)* к Александри. || 7. Въ поко́ѣ *(ф·п^{а}ко́і̯^{ᵉ})* на миру (оставићу их) — нѣ́что друго́е *(н'е̂ч'т^{ъ} др^{у}го́і̯^{ъ})* нешто друго. || 8. На́ши дѣ́вы практи́чнѣй, умнѣ́е *(умн'е̂і̯^{ъ})* наше девојке практичније су и паметније — въ сѣдо́мъ іуде́ѣ *(ф·с'^{е}до́м ^{и}-уд'е̂і̯^{ᵉ})* у седом Јевреjину. || 9. Го́ре *(го́р'ъ)* јад — въ само́мъ приговорѣ *(ф·с^{а}мо́м пр'^{и}г^{а}во́р'ᵉ)* у самој пресуди. || 10. О то́мъ геро́ѣ *(^{а}·то́м г'^{е}ро́і̯^{ᵉ})* за тим јунаком — пла́чутъ тро́е *(пѧа́ч'ут тро́і̯^{ъ})* плачу њих троје, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Въ блестя́щемъ убо́рѣ *(убо́р'ᵉ)* у сјајној опреми — како́е мнѣ дѣ́ется го́ре *(го́р'ъ)!* никакав ме јад не тишти (срећан сам)! || 2. Во взо́рѣ *(в^{а}·взо́р'ᵉ)* у очима — го́ре *(го́р'ъ)* јад. || 3. Вско́рѣ *(фско́р'ᵉ)* ускоро — го́ре *(го́р'ъ)* јад. || 4. На просто́рѣ *(н^{ъ}·пр^{а}сто́р'ᵉ)* на ширини — го́ре *(го́р'ъ)* јад[1]. || 5. Ту ча́ру, добы́тую въ сѣ́чѣ *(ф·с'е̂ч'ᵉ)* онај пехар који сам отео у боју — за дре́внее ру́сское вѣ́че [пью́ её] *(в'е̂ч'ъ)!* пијем га у част старог руског већа! || 6. Съ любо́вью въ сія́ющемъ взо́рѣ [говори́тъ] *(взо́р'ᵉ)* говори, а у оку му се сија љубав — и бе́регъ, и си́нее мо́ре *(мо́р'ъ)* и обала, и плаво море. || 7. Всѣ тро́е *(фс'е тро́і̯^{ъ})* сва тројица —

---

[1] Досад споменути графички сликови долазе у песми «Чужо́е го́ре» (= Туђ јад). Пореди у истој песми и пети слик који упућује на прави изговор: Съ това́рищемъ бо́лѣ не спо́ря *(н'^{е}·спо́р'ъ)* не препирући се више с другаром — я, ви́тязь, тата́рское го́ре *(го́р'ъ)!* ја сам, витеже, татарски јад!

въ могу́чемъ стро́ѣ *(в=м^а^гу́ч'^ѣ^м стро́і̯^ѣ^)* снажни и у реду (иду). || 8. Вско́рѣ *(фско́р'^ѣ^)* ускоро — ой, мо́ре, ой, си́нее мо́ре *(оі̯=мо́р'^ъ^! оі̯=с'и́н'^ѣ^і̯^ъ^ мо́р'^ъ^)!* ој, море, ој, сиње море! || 9. Его́ послу́шны во́лѣ *(во́л'^ѣ^)* послушни његовој вољи — онъ засѣва́етъ по́ле *(по́л'^ъ^)* он сеје њиву. || 10. Въ ра́тномъ стро́ѣ *(стро́і̯^ѣ^)* у рату — согну́вшись втро́е *(фтро́і̯^ъ^)* троструко се пресомитивши. || 11. Какъ штыко́мъ пронзённый въ бо́ѣ *(в=бо́і̯^ѣ^)* као да је ножем (бајонетом) прободен у боју — мо́лвитъ: «что́ тако́е *(т^а^ко́і̯^ъ^)?*», «шта?» вели. || 12. Свѣтлѣ́й и кра́ше *(кра́ш^ѣ^)* сјајнија и лепша — родство́ таи́нственное на́ше *(на́ш^ъ^)* наше тајанствено сродство. || 13. Въ си́немъ просто́рѣ *(ф=с'и́н'^ѣ^м пр^а^сто́р'^ѣ^)* у плавом простору — споко́йное мо́ре *(сп^а^ко́і̯н^ъ^і̯^ъ^ мо́р'^ъ^)* мирно море, и т. д.

у *Фета:* 1. О неда́внемъ зно́ѣ *(^а^=н'^е^да́вн'^ѣ^м зно́і̯^ѣ^)* за скорашњом врућином (тужити) — се́рдце молодо́е *(с'е́рц^ъ^ м^ъ^ѧ^а^до́і̯^ъ^)* младо срце. || 2. Посмотри́, родно́е *(п^ъ^см^а^тр'и́ р^а^дно́і̯^ъ^)!* погледај, моје драго (срце)! — да усни́ въ поко́ѣ *(д^ъ^=у^с'н'и́ ф=п^а^ко́і̯^ѣ^)* па заспи умирено. || 3. Мо́ре голубо́е *(мо́р'^ъ^ г^ъ^ѧ^у^бо́і̯^ъ^)* плаво море — въ поко́ѣ *(ф=п^а^ко́і̯^ѣ^)* у миру. || 4. По тёмной алле́ѣ *(п^а^=т'о́мн^ъ^і̯ ^а^л'е̂і̯^ѣ^)* у хладовитој алеји — горя́тъ всё свѣтлѣ́е, алѣ́е *(г^а^р'а́т фс'о с'в'^е^т͡л'е̂і̯^ъ^, ^а^л'е̂і̯^ъ^)* блистају се све сјајнији и све руменији (гроздови при заласку сунчеву). || 5. Во взо́рѣ *(в^а^=взо́р'^ѣ^)* у очима — безжа́лостное мо́ре *(мо́р'^ъ^)* хладно море. || 6. Вско́рѣ *(фско́р'^ѣ^)* ускоро — мо́ре *(мо́р'^ъ^)* море — го́ре *(го́р'^ъ^)* јад. || 7. Въ чи́стое по́ле *(по́л'^ъ^)* у поље — на во́лѣ *(н^а^=во́л'^ѣ^)* у слободи — всё бо́лѣ и бо́лѣ *(бо́л'^ѣ^)* све више и више. || 8. Земно́е *(з'^е^мно́і̯^ъ^)* земаљско — о геро́ѣ *(^а^=г'^е^ро́і̯^ѣ^)* о јунаку. || 9. Чи́ще *(ч'^и^ш̲'^ѣ^)* чистији су (звуци) — кладби́ще *(кѧ^а^д'б'и́ш̲'^ъ^)* гробље. || 10. Жили́ще *(ж^ы^л'и́ш̲'^ъ^)* кућа — я се́рдцемъ и ра́зумомъ чи́ще *(ч'и́ш̲'^ѣ^)* чистије ми је срце и разум (осећаји и мисли). || 11. Сча́стіе на́ше *(на́ш^ъ^)* наша срећа — въ бле́скѣ, како́го нѣтъ ши́ре и кра́ше *(кра́ш^ѣ^)* у сјају, од ког нема већег и лепшег. || 12. Незри́мый, се́рдцу онъ доро́же *(д^а^ро́ж^ѣ^)* зато што га она не види, он је дражи њезину срцу — э́то ло́же *(ѧ́ож^ъ^)* ова постеља. || 13. Жени́лся на Ната́шѣ *(н^ъ^=н^а^та́ш^ѣ^)* оженио се Натом — тутъ дѣ́ло ужъ не на́ше *(на́ш^ъ^)* то нас се не тиче — для не́й онъ бы́лъ умнѣ́е всѣхъ и кра́ше *(кра́ш^ѣ^)* њој је он био најпаметнији и најлепши, и т. д.

у *Полонског:* 1. По́ле *(по́л'^ъ^)* поље — мнѣ гру́стно понево́лѣ *(п^ъ^н'^е^во́л'^ѣ^)* нешто ми је тешко. || 2. Чу́дище *(ч'у́д'^и^ш̲'^ъ^)* чудовиште — въ дыря́вомъ ру́бищѣ *(ру́б'^и^ш̲'^ѣ^)* у ритама. || 3. И бу́дешь ты бога́че вдво́е *(вдво́і̯^ъ^)* и бићеш двапут богатији — и разжирѣ́ешь на

покóѣ *(нъ=пакóі̯ѣ)* и угојићеш се живећи мирно. || 4. Рóстомъ вы́ше былá и живѣ́е *(жыв'ѐі̯ъ)* била је виша и живља — золотóе сердéчко на шéѣ [носи́ла] *(на=шѐі̯ѣ)* златно срце носила је о врату. || 5. Дороѳéѣ *(дъраф'ѐі̯ѣ)* Доротеји — [мáма] хýже пя́ни, и хýже и злѣ́е *(з'л'ѐі̯ъ)* мати је гора од дадиље, и гора је и пакоснија. || 6. Чтò такóе *(штò такóі̯ъ)?* шта? — áхъ, остáвь въ покóѣ *(ф=пакóі̯ѣ)!* остави ме на миру! || 7. Существó космáтое и злóе *(зѧóі̯ъ)* космато и пакосно створење — ѣ́лъ сырóе *(јéѧ сырóі̯ъ)* јео је пресно — на лѣ́тнемъ знóѣ *(на=л'ѐт͡н'ѣм знóі̯ѣ)* на летњој припеци. || 8. Чтó-то тёмное, густóе *(штó=тъ т'óмнъі̯ъ, густóі̯ъ)* нешто мрко, густо — въ покóѣ *(ф=пакóі̯ѣ)* у миру. || 9. Мóре *(мóр'ъ)* море — въ спóрѣ *(ф=спóр'ѣ)* у свађи.

у *Брјусова:* 1. Мы перешли́ на стáрое кладби́ще *(кѧад'б'и́ш'ъ)* ми пређосмо на старо гробље — и здѣ́сь душá прозрáчнѣе и чи́ще *(ч'и́ш'ѣ)* и овде је душа провиднија и чистија. || 2. На бѣ́лое пóле *(пóл'ъ)* на бело (снежно) поље — въ холóдной невóлѣ *(н'ѥвóл'ѣ)* у хладном ропству. || 3. Мóре *(мóр'ъ)* море — въ безси́льномъ простóрѣ *(прастóр'ѣ)* у немоћном пространству. || 4. Въ моёмъ еди́номъ взóрѣ *(взóр'ѣ)* у мом једном погледу — вамъ говорю́ я: гóре *(гóр'ъ)!* вама велим: тешко вама! || 5. Онъ хотѣ́лъ пусти́ться въ мóре *(мóр'ъ)* хтео је да оде преко мора у бели свет — гóре *(гóр'ъ)* јад — онъ уступи́лъ ей въ спóрѣ *(ф=спóр'ѣ)* он јој попусти. || 6. Вскóрѣ *(фскóр'ѣ)* ускоро — мóре *(мóр'ъ)* море. || 7. На мрáморѣ *(на=мрáмър'ѣ)* на мрамору — улетѣ́ли зá=море *(зá=мър'ъ)* одлетеше преко мора. || 8. Ей лицó [пусть бýдетъ] цвѣтóвъ весéннихъ крáше *(крáшѣ)* нек јој је лице лепше од пролетњег цвећа — напóлните двѣ чáши *(ч'áшы)* напуните два пехара — лóже нáше *(нáтъ)* нашу постељу, и т. д.

2. Номинатив (акузатив) једн. на *-ье* и који облик на *-ьѣ* 224б. (лок. једн. од именица типа знáнье, весéлье, или дат. и лок. једн. од именица на *-ья*). С погледом на то што се у локалу једн. од првих именица пише *-ьѣ* или *-ьи* (обично се говори *-і̯и*, **II**, § 47, нап. 1), сликови показаног типа каткад су добри на око, а каткад нису, према том како је кад написано[1]; фонетски они се и овде никако не слажу, јер је *-ье* у ном. (акуз.) = *-і̯ъ* (старија фаза књиж. изговора), а *-ьѣ* или *-ьи* у локалу = *-і̯ѣ* или *-і̯и*. Отуд:

[1] У делима Грибоједова, А. Толстоја, Фета, Полонског и Брјусова долази, по правилу, свуда *-ьи*, па дакле чак и тамо где је локал једн. од глаголске именице у слику с истим падежем од друге које именице истог

у *Жуковског:* 1. Въ ожида́ньѣ *(в=ъжыда́н'і̯ѣ)* очекује — жела́ньe *(жєѧа́н'і̯ъ)* жеља. || 2. Въ наслажде́ньѣ *(в=нъсѧажд'е́н'і̯ѣ)* у наслади — гдѣ сча́стья привидѣ́нье *(пр'ив'ид'е́н'і̯ъ)?* где је срећа која ми се привиђала? || 3. Въ твоёмъ дыха́ньѣ *(дыха́н'і̯ѣ)* у твом даху — души́ очарова́нье *(ач'ъраваа́н'і̯ъ)* чар душе. || 4. При ти́хомъ пѣ́ньѣ *(п'е́н'і̯ѣ)* уз тихо певање — въ заточе́нье *(в=зътач'е́н'і̯ъ)* у тамницу. || 5. Въ приближе́ньѣ *(ф=пр'ибл'ижѐн'і̯ѣ)* у приближавању — наде́жда и спасе́нье *(спас'е́н'і̯ъ)* нада и спасење. || 6. Блиста́нье *(бл'истáн'і̯ъ)* сјај — крестъ въ сія́ньѣ *(ф=с'ијáн'і̯ѣ)* сјајан крст. || 7. Въ недоумѣ́ньѣ *(в=н'ѣдъ-ум'е́н'і̯ѣ)* у недоумици — явле́нье *(і̯євл'е́н'і̯ъ)* привиђење. || 8. Правди́вое преда́нье *(пр'єда́н'і̯ъ)* истинито предање — въ постѣ́ и покая́ньѣ *(пъкаја́н'і̯ѣ)* у посту и покајању. || 9. Въ ослѣпле́ньи *(в=ъс'л'єпл'е́н'і̯и)* заслепљен — твоё владѣ́нье *(вѧад'е́н'і̯ъ)* твоје царство. || 10. Степа́нье *(с'т'єна́н'і̯ъ)* јечање — въ молча́ньи *(в=маѧч'а́н'і̯и)* ћутећи, и т. д.

у *Пушкина:* 1. Въ моёмъ воображе́ньѣ *(в=мајóм въ-ъбражѐн'і̯ѣ)* у мојој машти — поэ́та заточе́нье *(поéтъ зътач'е́н'і̯ъ)* песниково тамновање. || 2. Въ уедине́ньѣ *(в=уі̯ѣд'ин'е́н'і̯ѣ)* у самоћи — въ печа́льное селе́нье *(ф'=п'єч'а́л'нъі̯ъ с'єл'е́н'і̯ъ)* у тужно село. || 3. Весе́лье *(в'єс'е́л'і̯ъ)* радост — на новосе́льѣ *(нъ=нъвас'е́л'і̯ѣ)* у новој соби. || 4. Въ смире́ньѣ *(ф=с'м'ир'е́н'і̯ѣ)* умирив се — забве́нье *(заб'в'е́н'і̯ъ)* заборав. || 5. Въ ожида́ньѣ *(в=ъжыда́н'і̯ѣ)* чекајући — посла́нье *(пасѧа́н'і̯ъ)* посланицу — безъ стро́гаго стара́нья *(б'єс̱трóгъвъ стара́н'і̯ъ)* не обрађујући је много. || 6. Въ изгна́ньѣ *(в=ыз-гна́н'і̯ѣ)* гоњен — призва́нье *(пр'изва́н'і̯ъ)* позив. || 7. Въ упое́ньѣ *(в=упаје́н'і̯ѣ)* у заносу — вдохнове́нье *(вдъхнав'е́н'і̯ъ)* надахнуће. || 8. За тако́е одолже́нье *(зъ=такóі̯ъ адаѧжѐн'і̯ъ)* зато што си ми то учинио — говори́тъ онъ въ восхище́ньѣ *(гъвар'и́т он в̱асх'иш̱'е́н'і̯ѣ)* говори он у заносу. || 9. Въ сла́дкомъ умиле́ньѣ *(ф=сѧа́ткъм ум'ил'е́н'і̯ѣ)* у слаткој гањивости — гото́въ проси́ть у ней проще́нье *(праш̱'е́н'і̯ъ)* вољан је да је моли за опроштење. || 10. Въ упое́ньѣ *(в=упаје́н'і̯ѣ)* занесени — ни клевета́, ни подозрѣ́нье *(пъдазр'е́н'і̯ъ)* ни опадање, ни сумња — ни зло́бной ре́вности муче́нье *(муч'е́н'і̯ъ)* ни муке пакосне љубоморе. || 11. Поживи́-ка на моёмъ подво́рьѣ *(падво́р'і̯ѣ)* остани код мене у кући (говори поп раднику) — окажи́ своё усе́рдье и прово́рье *(правóр'і̯ъ)* па покажи колико умеш својски радити и колико си умешан, и т. д.

типа. У делима других песника долази већином *-ьѣ* кад је локал у слику с номинативом (акуз.) на *-ье*, а иначе — *-ьи*, дакле: въ упое́ньѣ — вдохнове́нье, и: въ сія́ньи — въ обая́ньи.

у *Грибоједова*: 1. Въ волне́ньи *(в̱ᵃѧн'е̂н'і̯ᵘ)* узрујана (крв) — восхище́нье *(вᵇсх'ᵘш̱'е̂н'і̯ᵇ)* занос. || 2. Сестрѣ́ Праско́вьѣ *(с'ᵉстр'е́ прᵃско́в'і̯ᵉ)* мојој сестри Прасковији — дай Бо́гъ ему́ здоро́вье *(даі̯ бо́х і̯ᵉму́ здᵃро́в'і̯ᵇ)!* Бог му дао здравља! || 3. Вся кро́вь моя́ въ волне́ньи *(в̱ᵃѧн'е̂н'і̯ᵘ)* сва ми се крв узрујала — не у́же-ли [э́то] видѣ́нье *(в'ᵘд'е̂н'і̯ᵇ)?* може ли бити да је то било привиђење[1]?

у *Љермонтова*: 1. Въ заточе́ньи *(в·зᵇтᵃч'е̂н'і̯ᵘ)* у тамници — на мгнове́нье *(нᵇ·мгнᵃв'е̂н'і̯ᵇ)* на тренутак. || 2. Въ недоумѣ́ньѣ *(в·н'ᵉдᵇ-ᵘм'е̂н'і̯ᵉ)* у недоумици — стра́нное движе́нье *(стра́н̱ᵇі̯ᵇ д'в'ᵘже̂н'і̯ᵇ)* чудновато кретање. || 3. Своё утра́тилъ назначе́нье *(свᵃјо́ ᵘтра́т'ᵘѧ нᵇзнᵃч'е̂н'і̯ᵇ)* престао си бити оно што ти је Бог наменио — въ нѣмо́мъ благоговѣ́ньѣ *(в·н'ᵉмо́м бѧᵇγᵇгᵃв'е̂н'і̯ᵉ)* с немим пијететом. || 4. Пла́тье *(пѧа́т'і̯ᵇ)* одело — въ бѣ́шеномъ пожа́тьѣ *(в'·б'е́шᵉнᵇм пᵃжа́т'і̯ᵉ)* у грчевитом стиску. || 5. Въ созерца́ньѣ *(ф·сᵇз'ᵉрца́н'і̯ᵉ)* посматрајући је — ей внима́нье *(і̯ᵉјо́ вн'ᵘма́н'і̯ᵇ)* њезину пажњу. || 6. Въ та́йномъ упое́ньѣ *(ф·та́і̯нᵇм ᵘпᵃје̂н'і̯ᵉ)* кришом се наслађујући — людско́е сожалѣ́нье *(л'ᵘцко́і̯ᵇ сᵇжᵃл'е̂н'і̯ᵇ)* сажаљење људи̂. || 7. Ста́рое назва́нье *(ста́рᵇі̯ᵇ нᵃзва́н'і̯ᵇ)* старо име — въ изгна́ньѣ *(в·ᵇᵘзгна́н'і̯ᵉ)* у прогонству. || 8. Въ молча́ньѣ *(в·мᵃѧч'а́н'і̯ᵉ)* ћутећи — лобза́нье *(ѧᵃбза́н'і̯ᵇ)* пољуб. || 9. Весе́лье *(в'ᵉс'е̂л'і̯ᵇ)* радост — въ уще́льѣ *(в·ᵘш̱'е̂л'і̯ᵉ)* у кланац. || 10. Въ отдале́ньѣ *(в·ᵇд̱ᵃл'е̂н'і̯ᵉ)* у даљини — невырази́мое смяте́нье [въ ей груди́] *(н'ᵉвᵇᵘрᵃз'и́мᵇі̯ᵇ с'м'ᵉт'е̂н'і̯ᵇ)* груди јој се чудно узрујале — ничто́ въ сравне́ньи [съ э́тимъ смяте́ньемъ] *(н'ᵘч'то́ ф·срᵃвн'е̂н'і̯ᵘ)* све то није ништа према тој узрујаности. || 11. Въ преступле́ньи *(ф·пр'ᵉстᵘпл'е̂н'і̯ᵘ)* у злочину — о, муче́нье *(мᵘч'е̂н'і̯ᵇ)!* о, муке моје! — э́то что́ за посѣще́нье *(пᵇс'ᵉш̱'е̂н'і̯ᵇ)?* ко је сад ово?, и т. д.

у *Тјутчева*: 1. Созда́нье *(сᵃзда́н'і̯ᵇ)* створ — въ благоуха́ньи *(в·бѧᵇγᵇ-ᵘха́н'і̯ᵘ)* у мирису. || 2. Въ раздвое́ньѣ *(в·рᵇздвᵃје̂н'і̯ᵉ)* у раздвојености — открове́нье *(ᵃткрᵃв'е̂н'і̯ᵇ)* откровење. || 3. Вдохнове́нье *(вдᵇхнᵃв'е̂н'і̯ᵇ)* надахнуће — въ упое́ньи *(в·ᵘпᵃі̯е̂н'і̯ᵘ)* у заносу — забве́нье *(зᵃб'в'е̂н'і̯ᵇ)* заборав. || 4. Въ э́томъ ра́дужномъ видѣ́ньѣ *(в'ᵘд'е̂н'і̯ᵉ)* у тој дугиној слици — на мгнове́нье *(нᵇ·мгнᵃв'е̂н'і̯ᵇ)* на тренутак. || 5. Въ блѣ́дномъ обая́ньѣ *(в·бл'е́днᵇм ᵃбᵃја́н'і̯ᵉ)* у бледом чару (чаробном бају) — лу́нное сія́нье *(ѧу̂н̱ᵇі̯ᵇ с'ᵘја́н'і̯ᵇ)* месечев сјај. || 6. Самовла́стье *(сᵇмᵃвѧа́с'т'і̯ᵇ)* деспотизам — въ неподку́пномъ безпристра́стьѣ *(б'ᵉспр'ᵘстра́с'т'і̯ᵉ)* непод-

---

[1] Последњи пример је из Музејског аутографа (чин IV, стихови 322 и 323).

митљив и правичан. || 7. Въ заточéньѣ *(в=зътач'ён'і̯ѣ)* у тамници — исполнéнье *(испаѧн'ён'і̯ъ)* остварење. || 8. Слóво въ сúлѣ и почтéньѣ *(пач'т'ён'і̯ѣ)* реч је моћна и поштована је — какъ живóе откровéнье *(аткрав'ён'і̯ъ)* као живо откровење, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. И пѣ́сню я услы́шалъ въ отдалéньѣ *(в=ъд̲ал'ён'і̯ѣ)* и чуо сам песму у даљини — звучáло въ ней безси́льное томлéнье *(тамл'ён'і̯ъ)* у њој је звучала немоћна сета. || 2. Можетъ бы́ть, въ долговóмъ отдѣлéньѣ *(ад̲'ел'ён'і̯ѣ)* можда у затвору за дужнике — насидѣ́лось бы всё населéнье *(нъс'ел'ён'і̯ъ)* сви би становници одседели. || 3. Въ подпóльѣ *(ф=патпóл'і̯ѣ)* у подруму — на привóлье *(нъ=пр'ивóл'і̯ъ)* на ширину. || 4. Въ селѣ́ Остóжьѣ *(астóжі̯ѣ)* у селу Остожју — дѣ́ло Бóжье *(бóжі̯ъ)* Богу угодан рад. || 5. Въ э́томъ весéльѣ *(в=ѡ́тъм в'ес'ёл'і̯ѣ)* у тој твојој веселости — ожерéлье *(ажер'ёл'і̯ъ)* ниска бисера. || 6. Параскóвьѣ *(пъраскóв'і̯ѣ)* Параскеви — стóйлице корóвье *(стóі̯л'ицъ карóв'і̯ъ)* појатицу за краву.

у *А. Толстоја:* 1. Въ изнеможéньи *(в=ыз'н'ѣмажён'і̯и)* изнемогао — видѣ́нье *(в'ид'ён'і̯ъ)* привиђење. || 2. Въ смущéньи *(ф=смуш̲'ён'і̯и)* збуњена (чује) — въ заблуждéнье *(в=зъбѧужд'ён'і̯ъ)* у заблуду. || 3. Въ ожидáньи *(в=ъжыдáн'і̯и)* ишчекујући — собрáнье *(сабрáн'і̯ъ)* збор. || 4. Но въ ихъ нерóвномъ колыхáньи *(къѧыхáн'і̯и)* али у њихову неједнаку колебању — журчáнье вóдъ, цвѣтóвъ дыхáнье *(дыхáн'і̯ъ)* жубор воде, мирисни дисај цвећа — всё мнѣ звучи́тъ какъ обѣщáнье *(аб'ещ̲'áн'і̯ъ)* све ми звучи као обећање (друге, далеке лепоте). || 5. Въ колебáньи *(ф=къл'ебáн'і̯и)* у колебању — Твоё сіянье *(твајó с'ијáн'і̯ъ)* Твој сјај. || 6. Въ моёмъ ожесточéньи *(ажѣстач'ён'і̯и)* у свом гневу, пуном мржње — за моё рождéнье *(ражд'ён'і̯ъ)* зато што сам се родио. || 7. Мучéнье *(муч'ён'і̯ъ)* мука — о прощéньи *(а=праш̲'ён'і̯и)* опроштај (моле). || 8. Когдá весь дóмъ покóится въ молчáньи *(в=маѧч'áн'і̯и)* кад тишина завлада у целој кући — я къ нéй пришёлъ на тáйное свидáнье *(с'в'идáн'і̯ъ)* дошао сам к њој на тајни састанак. || 9. Погребáльное пѣ́нье *(п'ён'і̯ъ)* појање на сахрани — въ изступлéньи *(в=ыс̲тупл'ён'і̯и)* полудела од очаја, и т. д.

у *Фета:* 1. Дыхáнье *(дыхáн'і̯ъ)* дисање — въ молчáньи *(в=маѧч'áн'і̯и)* ћутећи. || 2. Въ молчáньи *(в=маѧч'áн'і̯и)* ћутећи — и тóпотъ, и кóнское ржáнье *(ржáн'і̯ъ)* и бат, и коњско рзање.

у *Полонског:* 1. И въ отдалéньи *(в=ъд̲ал'ён'і̯и)* и у даљини — ты мнѣ прорóчишь вдохновéнье *(вдъхнав'ён'і̯ъ)* ти ми проричеш надахнуће. || 2. Въ отдалéньи *(в=ъд̲ал'ён'і̯и)* у даљини — презрѣ́нье *(пр'езр'ён'і̯ъ)* презирање. || 3. Недоумѣ́нье *(н'ѣдъ-ум'ён'і̯ъ)* недо-

умица — [стари́къ] въ наилу́чшемъ настрое́ньи *(нъстраје̂н'і̯и)* најбоље је расположен — те́хникъ, ко́нчившій уче́нье *(уч'е̂н'і̯ъ)* свршен техничар. || 4. Обыкнове́нное явле́нье *(і̯ѥвл'е̂н'і̯ъ)* обична појава — при положе́ньи *(пъѧаже̂н'і̯и)* у положају. || 5. Стари́къ въ вели́комъ былъ волне́ньи *(ваѧн'е̂н'і̯и)* старац је био јако узбуђен — одно́ спасе́нье [ей убѣжа́ть] *(спас'е̂н'і̯ъ)* једини јој је спас да утекне. || 6. Въ по́лномъ убѣжде́ньи *(уб'ѥжд'е̂н'і̯и)* тврдо уверена — въ уче́нье *(вѕуч'е̂н'і̯ъ)* у науку.

Напомена. Код глаголских именица на *-іе* пише се у локалу једн. *-іи* (као што се и говори). Према том оваки сликови никад нису ни на око добри. Тако н. пр. у Њекрасова: Въ облаче́ніи *(вѕъбѧач'е̂н'ии)* у званичној опреми (судац) — прочита́лъ ему́ рѣше́ніе *(пръч'итаѧ і̯ѥму́ р'ѥше̂н'иі̯ъ)* прочита му одлуку (I, 272).

3. Инструментал једн. на *-емъ (= -ъм)*, кад је у слику 224ᵃ. с краћим обликом садашњег партицина триног или с 1 л. множ. презента (футура) — оба такође на *-емъ (= -ѣм)*. Отуд:

у *Жуковског:* 1. Хоть слыву́ я попуга́емъ *(пъпугаі̯ъм)* и ако сам (и ако ме зову) папагај — но на свѣ́тѣ былъ счита́емъ [съ человѣ́комъ наравнѣ́] *(ш'итаі̯ѣм)* али на оном свету (док сам био жив) рачунали су ме да сам као и човек. || 2. Прекра́снымъ ра́емъ [могла́ бы бы́ть] *(раі̯ъм)* могла би бити диван рај — кро́вью обагря́емъ [пото́къ уви́дѣла она́] *(абагр'аі̯ѣм)* она спази поток који је крв багрила.

у *Пушкина:* 1. Ора́торъ Лу́жниковъ, никѣ́мъ не замѣча́емъ *(н'ѣѕъм'ѥч'аі̯ѣм)* говорник Л., на ког се нико није ни освртао — мнѣ ма́ло досажда́лъ свои́мъ неви́ннымъ ла́емъ *(ѧаі̯ъм)* мало ми је досађивао својим невиним лајањем. || 2. Воскли́кнули съ Рогда́емъ *(сѕрагдаі̯ъм)* викнуше заједно с Рогдајем — сейча́съ коне́й свои́хъ сѣдла́емъ *(с'ѥдѧаі̯ѣм)* одмах ћемо коње оседлати (упр. седламо). || 3. Бу́детъ ра́емъ [земна́я жи́знь] *(раі̯ъм)* живот на земљи је рај — въ сравне́ньи съ тѣ́мъ, чего́ за гро́бомъ ожида́емъ *(ажыдаі̯ѣм)* према оном што нас чека с ону страну гроба. || 4. Въ одно́й телѣ́гѣ мы поѣ́демъ *(паје̂д'ѣм)* у једним колима кренућемо се даље — и сёла обходи́ съ медвѣ́демъ *(с'ѕм'ѥд'в'е̂д'ъм)* и иди по селима као мечкар (с медведом). || 5. Съ Кочубе́емъ *(сѕкъч'уб'е̂і̯ъм)* с Кочубејем — одолѣ́емъ *(адал'е̂і̯ѣм)* победићемо.

у *Љермонтова*: 1. И ла́сково хозя́йкой принима́емъ [гость] *(пр'ин'имаі̯ѣм)* домаћица госта љубазно прима — чрезъ пя́ть мину́тъ мири́лся съ попуга́емъ *(сѕпъпугаі̯ъм)* и после пет минута он би се

помирио с папагајем. || 2. Какъ мы всѣ́ умѣ́емъ *(ум'е́і̯ᵊм)* као што сви ми умемо — посла́лъ [сынка́] въ Москву́ съ францу́зомъ и лаке́емъ *(ѧᵃк'е́і̯ᵊм)* посла у Москву сина с учитељем Французом и с лакејем.

у *Тјутчева:* Ахъ, нѣ́тъ! Не здѣ́сь, не э́тотъ кра́й безлю́дный | былъ для души́ мое́й роди́мымъ кра́емъ *(кра́і̯ᵊм)* ох, не! није овде, није овај пусти крај био завичајни крај моје душе — не здѣ́сь расцвѣ́лъ, не здѣ́сь былъ велича́емъ [вели́кій пра́здникъ мо́лодости чу́дной] *(в'ᵊл'ᵘч'а́і̯ᵊм)* није овде расцветао и није се овде славио велики празник дивне младости!

у *Њекрасова:* 1. За у́треннимъ ча́емъ *(ч'а́і̯ᵊм)* кад ујутру пијем чај — на́ши не́мощи зна́емъ мы, зна́емъ *(зна́і̯ᵊм)* ми добро знамо своје слабости. || 2. Съ дѣ́душкой э́тимъ, Мина́емъ [я́ ужъ лѣтъ три́дцать знако́мъ] *(м'ᵘна́і̯ᵊм)* с овим дедом Минајем познат сам има већ једно тридесет година — о́ба мы хлѣ́бъ добыва́емъ [литерату́рнымъ трудо́мъ] *(дᵊбᵘва́і̯ᵊм)* и ја и он зарађујемо хлеб књижевним радом. || 3. Лику́емъ *(л'ᵘку́і̯ᵊм)!* тријумфујемо! — жи́рнымъ поцѣлу́емъ *(пᵊцᵃѧу́і̯ᵊм)* масним пољубом. || 4. Нагоня́етъ [ямщи́къ] вожака́ съ медвѣ́демъ *(с'ᵊм'ᵉд'в'е́д'ᵊм)* кочијаш (враћајући се кући) стигне на путу мечкара с медведом — «посади́ насъ, паренёкъ, | веселѣ́й доѣ́демъ *(дᵃје́д'ᵊм)!*» «повези нас, момче, па ћемо веселије стићи!» || 5. Тому́ мы предлага́емъ *(пр'ᵊдѧᵃга́і̯ᵊм)* предлажемо му — пуска́й пренебрежётъ трудо́мъ | и жи́ть начнётъ лѣнтя́емъ *(л'ᵉн'т'а́і̯ᵊм)* нек престане радити и нек почне живети као ленштина.

у *А. Толстоја:* 1. Его́ мы то́чность зна́емъ *(зна́і̯ᵊм)!* ми знамо како је он тачан! — и заслонёнъ [онъ] каки́мъ-то попуга́емъ *(пᵊпᵘга́і̯ᵊм)* и заслонио га је некакав папагај — я любопы́тствомъ о́чень подстрека́емъ *(пᵊтстр'ᵉка́і̯ᵊм)* радозналост ме страшно мори. || 2. Ра́знымъ ча́емъ *(ч'а́і̯ᵊм)* различитим чајем — мы мно́го обѣща́емъ *(ᵃб'ᵉш'а́і̯ᵊм)* ми много обећавамо. || 3. Сѣ́емъ *(с'е́і̯ᵊм)* сејемо — съ Моисе́емъ *(сᵊмᵊ-ᵘс'е́і̯ᵊм)* с Мојсијем. || 4. Обомлѣ́емъ *(ᵃбᵃмл'е́і̯ᵊм)* обамрећемо — еле́емъ *(і̯ᵉл'е́і̯ᵊм)* уљем.

у *Фета:* 1. Како́й-то нѣ́гою томи́тельной волну́емъ *(вᵃѧну́і̯ᵊм)* узбуђивала ме је нека мучна наслада — я слу́шалъ, какъ слова́ встрѣча́лись съ поцѣлу́емъ *(сᵊпᵊцᵃѧу́і̯ᵊм)* и слушао сам како су се речи сусретале с пољубом. || 2. Мы вспомина́емъ [вашъ рѣ́звый смѣ́хъ съ умо́мъ живы́мъ] *(фспᵊм'ᵘна́і̯ᵊм)* сећамо се вашег живахног смеха и живог ума вашег — безъ ва́съ и ма́й бы не́ былъ ма́емъ *(ма́і̯ᵊм)* без вас и мај не би био мај.

у *Полонског:* 1. На пра́здничный обѣ́дъ или на за́втракъ съ ча́емъ *(ш'ᵉч'а́і̯ᵇм)* на свечан ручак или на доручак и на чај — [если бъ я былъ] приглаша́емъ *(пр'ᵘгѧᵃша́і̯ᵉм)* кад бих био позван. || 2. Когда́, забо́тами иль зло́бой дня́ волну́емъ [я] *(вᵃѧну́і̯ᵉм)* кад ме узнемирују бриге или каква новост, о којој тог дана сав свет говори — таки́мъ же поцѣлу́емъ *(пᵇцᵃѧу́і̯ᵇм)* таким истим пољубом. || 3. [Онъ] ста́лъ неузнава́емъ *(н'ᵉ-ᵘзнᵃва́і̯ᵉм)* променио се толико да га ниси могао познати — ру́сскимъ ча́емъ *(ч'а́і̯ᵇм)* руским чајем. || 4. Прія́тель мо́й | ста́лъ медвѣ́дь медвѣ́демъ *(м'ᵉд'в'е̂д'ᵇм)* мој познаник поста прави медвед — далеко́ отъѣ́демъ *(ᵃт'је̂д'ᵉм)* далеко се уклонимо. || 5. Э́то ли мы скро́емъ *(скро́і̯ᵉм)?* можемо ли то сакрити? — сдѣ́лался геро́емъ *(г'ᵉро́і̯ᵇм)* он поста јунак. || 6. Начина́емъ *(нᵇч'ᵘна́і̯ᵉм)!* почињемо! — за пусты́мъ сара́емъ *(сᵃра́і̯ᵇм)* иза празне шупе. || 7. За сара́емъ *(зᵇᵉсᵃра́і̯ᵇм)* иза шупе — ничего́ не ча́емъ *(н'ᵉᵉч'а́і̯ᵉм)* ништа не чекамо. || 8. Не зна́емъ *(н'ᵉᵉзна́і̯ᵉм)* не знамо — громогла́снымъ ла́емъ *(ѧа́і̯ᵇм)* бурним лавежем — не перерѣша́емъ *(н'ᵉᵉп'ᵉр'ᵉ-р'ᵉша́і̯ᵉм)* поново не претресамо да преиначимо одлуку, и т. д.

у *Брјусова:* 1. Я одно́ю мечто́ю волну́емъ *(вᵃѧну́і̯ᵉм)* једна ме мисао мори — припа́сть поцѣлу́емъ *(пᵇцᵃѧу́і̯ᵇм)* пољубити. || 2. Съ Кита́емъ *(сᵉк'ᵘта́і̯ᵇм)* с Китајем — ша́пками ихъ закида́емъ *(зᵇк'ᵘда́і̯ᵉм)* потући ћемо их (упр. капама ћемо их засути). || 3. Хме́лемъ *(хм'е̂л'ᵇм)* хмељем — сте́лемъ *(с'т'е̂л'ᵉм)* простиремо. || 4. Не ревну́емъ *(н'ᵉᵉр'ᵉвну́і̯ᵉм)* нисмо љубоморни — поцѣлу́емъ *(пᵇцᵃѧу́і̯ᵇм)* пољубом.

Напомена. Пореди графичке сликове из других група:

у *Њекрасова:* Въ споко́йствіи на́шемъ *(на́шᵇм)* у нашем миру — ра́ньше, быва́ло, мы ля́жемъ *(л'а́жᵉм)* обично раније легнемо (сугласници *-ж-* и *-ш-* такође се не слажу; I, 372).

у *Полонског:* На псарнѣ на́шей *(на́шᵇі)* у нашем псећарнику — мно́гихъ со́тенъ ты́сячъ чу́кчей и чува́шей [мы ста́ли развитѣ́е] *(ч'ᵘва́шᵉі)* постали смо развијенији од многих стотина хиљада Чукча и Чуваша (V, 154).

II. У *і̯ᵉ*-фази књиж. изговора облици као: весе́лье, ночно́е, скорѣ́е гласе: *в'ᵉс'е̂л'і̯ᵉ, нᵃч'но́і̯ᵉ, скᵃр'е̂і̯ᵉ* или: *в'ᵉс'е̂л'і̯ᶜ, нᵃч'но́і̯ᶜ, скᵃр'е̂і̯ᶜ* (§ 115). Према том сликови типа весе́лье радост — въ ке́льѣ у ћелији, ночно́е ноћно — въ поко́ѣ у миру, и т. д. не морају у млађих песника бити правописни, већ у сваком погледу потпуни *(в'ᵉс'е̂л'і̯ᵉ — ф'ᵉк'е̂л'і̯ᵉ, нᵃч'но́і̯ᵉ — фᵉпᵃко́і̯ᵉ)*. Дакле: 225.

у *Брјусова:* 1. Дорогóе *(дъраго́і̯ъ)* драго — въ покóѣ *(ф=па-ко́і̯ъ)* у миру. || 2. Чтó-то хотѣ́лось сказáть мнѣ роднóе, святóе *(с'в'ѥто́і̯ъ)* хтео сам да ти кажем нешто интимно, свето — сéрдце молчáло въ покóѣ *(ф=пако́і̯ъ)* срце је ћутало мирно. || 3. Дрéмлютъ берёзки въ безжи́зненномъ и́неѣ *(и́н'ъі̯ъ)* дремају брезице у мртвом ињу — сѣ́рое, си́нее [нéбо] *(с'и́н'ъі̯ъ)* сиво, плаво небо. || 4. И тóлько нéбо, всегдá голубóе *(гъѧубо́і̯ъ)* и само небо, увек отворено-плаво — сія́ло, прекрáсное, въ стрóгомъ покóѣ *(пако́і̯ъ)* блистало се дивно, озбиљно и мирно. || 5. Не дýмай о ночнóмъ покóѣ *(пако́і̯ъ)!* немој сневати о ноћном одмору — мой вѣ́рный вóлъ, насъ тóлько двóе *(дво́і̯ъ)!* мој верни волу, само ја и ти радимо на њиви! || 6. Земнóе *(з'ѥмно́і̯ъ)* земаљско — въ знóѣ *(в=зно́і̯ъ)* по врућини. || 7. Присуждены́ мы къ вѣ́чной кéльѣ *(к'е́л'і̯ъ)* осуђени смо на вечити затвор — чужóе гóре и весéлье *(в'ѥс'е́л'і̯ъ)* туђ јад и туђа радост. || 8. Голубóе *(гъѧубо́і̯ъ)* плаво (око) — ты внóвь инóе *(ты вно́ф' ино́і̯ъ)* опет си друкчије — въ знóѣ *(в=зно́і̯ъ)* на врелини, и т. д.

Напомена. Према *і̯ъ*-фази биће, разуме се, само приближни овакви сликови у истог песника: 1. Искушéнье *(искушéн'і̯ъ)* искушење — въ освѣщéньи *(в=ъс'в'ѥш̱'е́н'і̯и)* у светлости. || 2. Смѣлѣ́е *(с'м'ѥл'е́і̯ъ)* смелије — шéи *(ше́и)* вратови. || 3. Рýно золотóе *(рýнъ зъѧато́і̯ъ)* златно руно — герóи *(г'ѥро́и)* јунаци, и т. д.

226. III. 1. Речца же редукује се обично у *жъ* (§ 60, I, 1). Према том потпуни су сликови, као н. пр.:

у *Жуковског*: На лóже *(на=ѧо́жъ)* на постељу — зáвтра тó же *(то́=жъ)* сутра то исто.

у *Пушкина:* 1. Лóже *(ѧо́жъ)* постеља—тó же *(то́=жъ)* оно исто. || 2. И лéчь въ кровáвый грóбъ спокóйно, какъ на лóже *(на=ѧо́жъ)* и лећи у крвав ковчег мирно, као на постељу — такъ чтó же *(тък=што́=жъ)?* па шта је с тим?

у *Грибоједова:* Чтó же *(што́=жъ)* шта (осећаш)? — ужáсно какъ похóже [на рéвность] *(пахо́жъ)* страшно налик на њу (на љубомору).

у *Љермонтова:* Ужéли нéбу я дорóже *(даро́жъ)?* зар сам ја дража небу? — онѣ́, увы́! прекрáсны тóже *(то́жъ)* и оне су, на жалост, такође дивне — ихъ дѣ́вственное лóже *(ѧо́жъ)* њихова девичанска постеља[1].

---

[1] Први члан у слику не поклапа се с осталима.

у *Њекрасова:* Съ ло́жа *(с·ло́ж^{ъ})* с постеље — трево́жа *(тр'^{ɛ}во́ж^{ъ})* узнемирујући — [она́] произво́дитъ то́ же *(то́·ж^{ъ})* она чини то исто.

у *А. Толстоја*: 1. Изъ него́ же *(^{и}з'·н'^{ɛ}во́·ж^{ъ})* из њега — ло́же *(ло́ж^{ъ})* станиште — мно́жа *(мно́ж^{ъ})* увећавајући. || 2. Да пѣсня твоя́ не приго́жа *(д^{ъ}·п'ѣс'н'^{ъ} тв^{а}йа́ н'^{ѣ}·пр'^{и}го́ж^{ъ})* али ти песма не ваља — съ тобо́й не случи́лось бы то́ же *(с·т^{а}бо́й н'^{ѣ}·сл^{у}чи́л^{ъ}·з·б^{ы} то́·ж^{ъ})!* пази да ти се то исто не деси! || 3. Но слу́шай, пога́ная ро́жа *(но·сл^{у}ш^{ъ}й, п^{а}га́н^{ъ}й^{ъ} ро́ж^{ъ})!* али чуј ме, гаде! — тебѣ́ не было́ бы[1] того́ же *(т'^{ɛ}б'е́ н'^{ѣ}·б^{ы}ло́·б^{ы} т^{а}во́·ж^{ъ})!* пази да ти се то исто не деси!

у *Полонског:* 1. И что́ же *(и што́·ж^{ъ})?* па шта? — ко́сти да ко́жа *(ко́с'т'^{ы} д^{ъ}·ко́ж^{ъ})* кости и кожа. || 2. То́же *(то́ж^{ъ})* такође — лёжа *(л'о́ж^{ъ})* лежећи. || 3. Но за что́ же *(но з^{а}·што́·ж^{ъ})?* али зашто? — э́то на разбо́й похо́же *(п^{а}хо́ж^{ъ})* то је као неко разбојништво, и т. д.

2. Са слабим споредним акцентом речца же вреди као *ж^{ѣ}* (§ 60, II, и § 117, нап. 2). Овај изговор може се чути и иначе, без истицања гласом и, према њему, наредни сликови били би фонетски сликови из групе приближних *(ѣ — ɛ)*; према изговору пак оних који обично говоре *ж^{ъ}*, то су графички сликови (§ 224; у транскрипцију уносимо овај изговор). Дакле:

у *Жуковског*: 1. Что́ же *(што́·ж^{ъ})?* а шта? — доро́же *(д^{а}ро́ж^{ѣ})* скупље. || 2. Одно́ и то́ же *(то́·ж^{ъ})* једно исто — кажу́сь моло́же *(м^{а}ло́ж^{ѣ})* изгледам млађи.

у *Пушкина:* 1. Вре́мя ужъ не то́ же *(вр'ѣ́м'^{ъ} уш н'^{ɛ}·то́·ж^{ъ})* време није исто — всего́ доро́же *(фс'^{ɛ}во́ д^{а}ро́ж^{ѣ})* најдражи (ниште ми ви). || 2. Куда́ же *(к^{у}да́·ж^{ъ})?* куда? — та́ же *(та́·ж^{ъ})* иста — на стра́жѣ *(н^{а}·стра́ж^{ѣ})* на стражи. || 3. То́же *(то́ж^{ъ})* такође — Бо́же *(бо́ж^{ѣ})!* Боже! || 4. И что́ же *(и што́·ж^{ъ})?* па шта? — на ти́хомъ ло́жѣ *(ло́ж^{ѣ})* на мирној постељи, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Твердя́тъ одно́ и то́ же *(т'в'^{ɛ}р'д'я́т ^{а}дно́ и то́·ж^{ъ})* понавља једно те једно — то́ Со́фьи Па́вловны на свѣтѣ нѣтъ приго́же, | то́... *(н^{а}·с'в'ѣ́т'^{ѣ} н'ѣт пр'^{и}го́ж^{ѣ})* час како нема на свету лепотице као Софија Павловна, час опет... || 2. Въ ве́тхой ко́жѣ *(ко́ж^{ѣ})* у старој кожи — а́хъ! е́сли бы мнѣ то́же *(то́ж^{ъ})!* ах!

[1] об.: не́·было бы.

да је нешто и мени! || 3. Пѣ́снь одну́ и ту́ же *(п'е́с'н' ᵃдну́ и ту́·жъ)* једну исту песму — что старѣ́е, то ху́же *(ху́жъ)* што старије, то горе, и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Гдѣ́ же *(гд'е́·жъ)?* где је? — рѣ́же *(р'е́жъ)* ређе. || 2. Почему́ же *(пъч'ᵉму́·жъ)?* зашто? — въ му́жѣ *(в·му́жъ)* у мужу. || 3. И за что́ же *(и зᵃ·што́·жъ)?* и зашто?—таку́ю пы́тку? Бо́же, Бо́же *(бо́жъ)!* овакву муку? Боже, Боже! || 4. И кла́няться зако́ну иль вельмо́жѣ *(в'ᵉл'мо́жъ)* и клањати закону или великашу — счита́лося тогда́ одно́ и то́ же *(то́·жъ)* сматрало се онда да је једно исто. || 5. Иди́ же *(ᵘд'и́·жъ)!* та иди, кад ти кажем! — побли́же *(пᵃбл'и́жъ)* мало ближе, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Немно́гимъ моло́же [его́] *(н'ᵉмно́г'ᵘм мᵃѧо́жъ)* мало је млађа од њега — то́же *(то́жъ)* такође. || 2. За что́ же *(зᵃ·што́·жъ)?* зашто? — о, Бо́же *(о, бо́жъ)!* Боже! || 3. Тоску́я по му́жѣ *(тᵃску́і̯ъ пᵃ·му́жъ)* венући за мужем — и на́съ научи́лъ ты тому́ же *(и на́с нъ-ᵘч'и́ѧ·ты тᵃму́·жъ)* па си и нас то исто научио. || 4. Вспы́хнувъ то́же *(фспы́хнᵘф то́жъ)* планувши такође — по ро́жѣ *(пᵃ·ро́жъ)* по њокалици. || 5. Моло́же *(мᵃѧо́жъ)* млађи (кад сам био) — и что́ же *(и·што́·жъ)?* па шта? || 6. Пони́же *(пᵃн'и́жъ)* мало ниже — во́тъ, поди́ же *(во́т, пᵃд'и́·жъ)!* па ето, молим те!, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Дитя́, подойди́ къ намъ побли́же *(пᵃбл'и́жъ)* ходи ближе, дете! — дитя́, подойди́, подойди́ же *(пъдᵃі̯д'и́·жъ)!* та ходи, ходи! || 2. То́ же [уще́лье] *(то́·жъ)* исти (кланац) — они́ всѣ бы́ли схо́жи *(ᵃн'и́ фс'е бы́л'ᵘ схо́жы)* сви беху налик — въ грани́тномъ ло́жѣ [руче́й] *(в·грᵃн'и́тнъм ѧо́жъ)*[1] поточић у гранитном кориту. || 3. И гребцы́ во стра́хѣ то́же *(то́жъ)* па и веслачи, преплашени — голося́тъ: спаси́ насъ, Бо́же *(бо́жъ)!* вичу иза гласа: спаси нас, Боже!

у *Фета:* 1. Въ доса́дной ро́жѣ *(в·дᵃса́днъі̯ ро́жъ)* у гадном лицу — одно́ и то́ же *(ᵃдно́ и то́·жъ)* једно исто. || 2. Люби́ же *(л'ᵘб'и́·жъ)* воли — бли́же *(бл'и́жъ)* ближе. || 3. То́же *(то́жъ)* такође — всѣхъ ве́шнихъ пѣ́сенъ мнѣ доро́же [пѣ́снь послѣ́дняя твоя́] *(дᵃро́жъ)* твоја последња песма дража ми је од свих пролетњих песама. || 4. Къ тому́ же *(х·тᵃму́·жъ)* уз то — каки́хъ не вы́думаешь ху́же *(ху́жъ)* горих не можеш измислити. || 5. Всѣ тѣ́ же ре́льсы и маши́на та́ же *(та́·жъ)* све исте шине и иста машина — и мчи́тъ тебя́, какъ чемода́нъ въ бага́жѣ *(в·бᵃга́жъ)* и носи те као ручни кофер у вагону за пртљаг.

---

[1] Други члан слика далек је од првог (види ниже напомену).

у *Полонског:* 1. За что́ же *(з^{а}ˑшто́ˑж^{ъ})* зашто? — моро́зъ дерётъ по ко́жѣ *(м^{а}ро́с д'^{е}р'о́т п^{а}ˑко́ж^{ѣ})* жмарци ме подилазе. || 2. Да, къ тому́ же *(д^{ъ}ˑхˑт^{а}му́ˑж^{ъ})* па уз то — лу́чше съ мо́ремъ воева́ть, | чѣмъ захлёбываться въ лу́жѣ *(вˑѧу́ж^{ѣ})* боље је борити се с морем, него грцати у бари. || 3. Держи́ постро́же *(п^{а}стро́ж^{ѣ})* држи их строжије — на что́ же [ты похо́жъ] *(н^{а}ˑшто́ˑж^{ъ})?* на шта си ти налик? и т. д.

у *Брјусова:* 1. На ло́жѣ *(н^{а}ˑѧо́ж^{ѣ})* на постељи — то́же *(то́ж^{ъ})* такође. || 2. Тѣ́ же *(т'е́ˑж^{ъ})* они исти — рѣ́же *(р'е́ж^{ѣ})* ређе, и т. д.

Напомена. У далеке сликове типа ^{ъ}—^{ы}, о ком је било говора у § 211^{а}, иде овај пример у Полонског: Другіе вы́тянули ро́жи *(ро́ж^{ы})* други издуљише њушке — а всё же [онъ человѣ́къ хоро́шій] *(а^{ъ}фс'о^{ъ}ж^{ъ})* па ипак, он је добар човек (V, 97).

IV. Свеза да́же вреди: 226^{а}.

1. Као *да́ж^{ъ}*. Отуд овакви потпуни сликови:

у *Њекрасова:* И пи́семъ нѣтъ да́же [отъ него́] *(да́ж^{ъ})* ништа ни не пише — уѣ́халъ туда́ же [въ Петербу́ргъ] *(ту^{у}да́ˑж^{ъ})* и он је отпутовао у Петроград (I, 560).

у *Полонског:* 1. Свѣ́жъ и мо́лодъ, сли́шкомъ да́же *(да́ж^{ъ})* он је свеж и млад, и сувише — нельзя́ же [провидѣ́нья отрица́ть] *(н'^{е}л'з'а́ˑж^{ъ})* па сад реци да нема провиђења (IV, 336). || 2. Есть у пи́хъ моле́льни, и попы́, и да́же *(да́ж^{ъ})* — ку́рево, кото́рымъ кадя́тъ по́дъ-носъ... я́ же [изъ соба́къ соба́ка] *(ја́ˑж^{ъ})* они имају куће за молитву, и попове, па чак и димионице, којима под нос каде... а ја сам ти прави пас (пас над псима, V, 208).

2. Као *да́ж^{ъ}* или *да́ж^{ѣ}* (овај изговор као да превлађује, § 60, I, 1, нап. 2). Према њему потпуно су добри сликови, као н. пр.:

у *Љермонтова:* Да́же *(да́ж^{ѣ})* — кати́лась Во́лга ме́дленнѣй и гла́же *(гѧа́ж^{ѣ})* чак је и Волга текла лакше и мање је била узбуркана (Соч., акад. изд., II, 173).

у *Њекрасова:* 1. Да́же *(да́ж^{ѣ})* чак — въ друго́мъ экипа́жѣ *(вˑдр^{у}го́м ^{ѣ}к'^{и}па́ж^{ѣ})* у другим каруцама (I, 592). || 2. На стра́жѣ *(н^{а}ˑстра́ж^{ѣ})* на стражи — да́же *(да́ж^{ѣ})* чак (II, 379).

у *Фета:* Имъ де́негъ хо́четсѧ, пожи́ть, поѣ́сть посла́же *(п^{а}сѧа́ж^{ѣ})* њима да је новаца, па да лепо живе и да боље једу — а е́сть бездѣ́льники, что зе́млю па́шутъ да́же *(да́ж^{ѣ})* а има беспосличара, који чак и земљу ору (III, 222).

у *Полонском:* И что нигдѣ, въ Россіи да́же *(да́ж²)* и да нигде, па чак ни у Русији — нѣтъ йстинной любвй въ прода́жѣ *(фˈпр^{a}да́ж²)* нема на продају праве љубави (IV, 346).

г) Квалитативно редукован самогласник у слику с квалитативно нередукованим самогласником.

227. 1. Једносложни предлози, свезе, речи за појачавање и речце обично се спајају с оближњом речју у једну акценатну реч, и, у колико то бива, самогласник им је редукован (§ 46 и даље). Облици других врста речи могу у реченици такође не бити наглашени, али самогласник, који је иначе наглашен, задржава своју гласовну вредност, и, ако се нешто редукује, то може бити само у количини, т. ј. у трајању гласа, затим у његовој звучности и јачини, али никако у каквоћи његовој (§ 64). С погледом на то, сликови типа тоскýя тужећи — люблю́ я волим, такође су графички, и могу бити само онда потпуни, упр. скоро потпуни, ако се завршетак прве речи изговори са споредним акцентом *(т^{a}скýi̯^{a} — лˈублˈý i̯a,* § 117*);* иначе они су толико размакнути, колико су гласови ^{ъ} и *а* удаљени један од другог: *т^{a}скýi̯^{ъ} — лˈублˈý i̯a.* Тако је:

у *Пушкина:* Но, тоскýя *(но, т^{a}скýi̯^{ъ})* али тужећи — всё люблю́ я [тебя́] *(фсˈо лˈублˈý i̯a)* једнако те волим.

у *Грибоједова:* Княжна́ Ната́лья *(кнˈ^{ɛ}жна́ н^{a}та́лˈi̯^{ъ})!* кнегињица Наталија! — себѣ́ купи́ла ша́ль я *(сˈ^{ɛ}бˈе́ купˈи́л^{ъ} ша́лˈ i̯a)* купила сам шал (види речник)[1].

у *Љермонтова:* 1. Въ пѣсни ра́я *(фˈпˈе́сˈнˈ^{и} ра́i̯^{ъ})* у песме раја — что слы́шалъ отъ тебя́ я *(што сл^{ъ}ы́ш^{ъ}л ^{a}тˈ^{ɛ}бˈа́ i̯a)* што сам чуо од тебе. || 2. Са́мъ не разберу́ я *(са́м нˈ^{ɛ}ръ^{ъ}зˈбˈ^{ɛ}ру́ i̯a)* сам не могу да разумем — пла́мень поцѣлу́я *(пл^{ъ}а́мˈ^{ɛ}нˈ пˈ^{ъ}ца^{л}лу́i̯^{ъ})* ватрени пољуб. || 3. Пуска́й имъ ска́жутъ, дорога́я *(дˈ^{ъ}ра^{г}га́i̯^{ъ})* нек им кажу, драга — что э́то сдѣлалъ для тебя́ я *(шт^{ъ} э́т^{ъ} зˈдˈе́л^{ъ}л $\widehat{\text{дл}}$ˈ^{ɛ}тˈ^{ɛ}бˈа́ i̯a)* да сам ја то теби учинио. || 4. Негоду́я *(нˈ^{ɛ}га^{д}ду́i̯^{ъ})* исказујући срџбу — смотрю́ я *(см^{a}трˈу́ i̯a)* гледам. || 5. Ужъ не жду́ отъ жи́зни

[1] Из Музејског аутографа (чин III, стихови 298 и 300; поредн и у четвртом чину, стихове 232 и 235).

ничего́ я *(н'ᵘч'ᵉво́ i̯a)* ничему више не надам се од живота — я ищу́ свобо́ды и поко́я *(i̯a ᵘш'у́ свᵃбо́дᵇᵢ и пᵃко́i̯ᵇ)* ја тражим слободу и мир. || 6. Ужъ на уста́хъ твои́хъ прокля́тья *(прᵃкл'а́т'i̯ᵇ)!* већ ти је проклетство на устима! — о, е́сли-бъ мо́гъ пересказа́ть я *(п'ᵉр'ᵉскᵃза́т' i̯a)!* кад бих могао препричати! || 7. За всё, за всё тебя́ благодарю́ я *(бѧᵇγᵇдᵃр'у́ i̯a)* за све ти хвала — за го́речь слёзъ, отра́ву поцѣлу́я *(пᵇцᵃѧу́i̯ᵇ)* за горке сузе, за отров од пољуба. || 8. Средь бо́я *(ср'ᵉд'ᵉбо́i̯ᵇ)* усред боја — его́ я [узна́ю повсю́ду] *(i̯ᵉво́ i̯a)* свуда ћу га познати, и т. д.

у *Њекрасова*: 1. Закипѣ́ла сва́лка зна́тная *(зᵇк'ᵘп'е́ѧᵇ сва́ѧкᵇ зна́тнᵇi̯ᵇ)* почеше се (девојке) отимати — угоди́лъ домо́й обра́тно я *(ᵘгᵃд'и́ѧ дᵃмо́i̯ ᵃбра́тнᵇ i̯a)* стигох натраг кући. || 2. Глядѣ́ла я *(гл'ᵉд'е́ѧᵇ i̯a)* гледала сам — го́рлинка бѣ́лая *(го́р'л'ᵘнкᵇ б'е́ѧᵇi̯ᵇ)* бела грлица. || 3. Всё же чгу́ тебя́ и ны́нѣ я *(фс'о́ᵉжᵇ ч'ту́ т'ᵉб'а́ и ны́н'ᵉ i̯a)* па ипак и сад те поштујем — уны́нія [печа́ть] *(уны́н'ᵘi̯ᵇ)* печат сете. || 4. Не дворя́нка, не купчи́ха я *(н'ᵉᵉкᵘпч'и́хᵇ i̯a)* нисам ни од племићког, ни од трговачког рода — бу́ду я невѣ́стка ти́хая *(т'и́хᵇi̯ᵇ)* бићу ја добра снаја. || 5. Со́нъ мой былъ въ ру́ку, родна́я *(рᵃдна́i̯ᵇ)!* испунило се, мила, што сам сањала! — въ по́лѣ засну́ла одна́ я *(ᵃдна́ i̯a)* заспим сама на њиви. || 6. Дѣ́душка, слы́шишь? хочу́ я [всё непремѣ́нно узна́ть] *(хᵃч'у́ i̯a)!* чујеш, деда, хоћу све да ми кажеш — дѣ́душка, вну́ка цѣлу́я [ше́пчетъ...] *(цᵃѧу́i̯ᵇ)* љубећи унука, деда му шапће..., и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. [Если] посмотрю́ я *(пᵇсмᵃтр'у́ i̯a)* ако погледам — Аллилу́я *(ᵃл'ᵘѧу́i̯ᵇ)!* || 2. Пусть услы́шу лишь карте́чь я *(пус'т' ᵘсѧы́шᵘ л'иш кᵃр'т'е́ч' i̯a)* само нек чујем картеч — безъ увѣ́чья! безъ увѣ́чья *(б'ᵉзᵉᵘв'е́ч'i̯ᵇ)!* здрав и читав! || 3. И вообще́ стара́лся въ э́тотъ де́нь я *(д'е́н' i̯a)* и уопште гледао сам тог дана — не возбуди́ть чѣмъ-ли́бо подозрѣ́нья *(пᵇдᵃзр'е́н'i̯ᵇ)* да чим било не пробудим сумњу. || 4. Улы́бка та́-жъ была́, кото́рую люблю́ я *(л'ᵘбл'у́ i̯a)* на лицу ти био је онај исти осмејак који ја волим — и о́чи гру́стныя, попре́жнему тоску́я [глядѣ́ли на меня́ въ вече́рній ти́хій ча́съ] *(тᵃску́i̯ᵇ)* и сетне очи, тужећи као и пре, гледаху ме у вечерње тихо доба, и т. д.

у *Фета:* 1. У тебя́ я *(ᵘᵉт'ᵉб'а́ i̯a)* код тебе — всё на свѣ́тѣ забыва́я *(зᵇбᵇва́i̯ᵇ)* заборављајући све на свету. || 2. То́нкій за́пахъ, ше́лестъ пла́тья *(пѧа́т'i̯ᵇ)* нежан мирис, шумањ од одела — гла́зъ не смѣ́ю приподня́ть я *(пр'ᵘпᵃд͡н'а́т' i̯a)* не смем да дигнем очи. || 3. По́лночь ма́ть моя́ родна́я *(рᵃдна́i̯ᵇ)* поноћ ми је мати — незамѣ́тно расцвѣла́ я *(рᵇсцв'ᵉѧа́ i̯a)* расцветала сам се неопажено (говори

ружа). || 4. Ты поёшь, когда́ дремлю́ я *(др'ᵉмл'у́ i̯а)* кад ја дремам, ти певаш — я горю́ отъ поцѣлу́я *(ᵃт·пъцᵃлу́i̯ъ)* ја горим од пољуба. || 5. Враждýя *(врᵃждýi̯ъ)* срдећи се — гдѣ́ найду́ я [тебя́] *(нᵃі́ду́ i̯а)?* где да те нађем?, и т. д.

у *Полонског:* 1. Поцѣлу́я *(пъцᵃлу́i̯ъ)* пољупца — прижму́ я *(прᵘжму́ i̯а)* притиснућу. || 2. Ко́мья *(ко́м'i̯ъ)* груде — былъ влеко́мъ я *(быѧ вл'ᵉко́м i̯а)* вукло ме је. || 3. Изучи́ла я *(ᵘзуч'и́ѧъ i̯а)* изучила сам — его ми́лая *(м'и́ѧъi̯ъ)* његова драга. || 4. Иду́ я *(ᵘду́ i̯а)* идем — негоду́я *(н'ᵗгᵃду́i̯ъ)* љутито и с презрењем (говорим им). || 5. А гляди́, и го́ду ту́тъ не простою́ я *(н'ᵗ·пръстᵃjу́ i̯а)* а нећу овде ни годиновати — ничего́ не чу́я *(н'ᵉ·ч'у́i̯ъ)* ништа не слутећи, и т. д.

у *Брјусова:* 1. Оди́нъ я [бу́ду] *(ᵃд'и́н i̯а)* сам ћу бити — уны́нья *(уны́н'i̯ъ)* туге. || 2. Понима́лъ его́ я *(пън'ᵘма́ѧ i̯ᵉво́ i̯а)* разумео сам га — сла́дкій ми́ръ поко́я *(сѧ́ткᵘі́ м'и́р пᵃко́i̯ъ)* слатко некретање у миру. || 3. Поцѣлу́я *(пъцᵃѧу́i̯ъ)* пољупца — упаду́ я *(упᵃду́ i̯а)* пашћу. || 4. Привѣ́тствуя мгнове́нія *(мгнᵃв'ѣ́н'ᵘi̯ъ)* поздрављајући тренутке — впива́лъ всѣ кра́ски и всѣ тѣ́ни я *(т'ѣ́н'ᵘ i̯а)* упијао сам у себе све боје и све сенке. || 5. Не сверши́лъ я *(н'ᵗ·с'в'ᵉршы́ѧ i̯а)* нисам извршио — кры́лья *(кры́л'i̯ъ)* крила. || 6. До новолу́нія *(дъ·нъвᵃѧу́н'ᵘi̯ъ)* до ме́не — гдѣ скры́лся накану́нѣ я *(нъкᵃну́н'ᵗ i̯а)* где сам се јуче сакрио, и т. д.

228. 2. Исти су такви по изговору, и ако су различити по графици, сликови:

у *Њекрасова:* Тро́и су́тки не́ былъ до́ма я *(тро́ᵘ су́тк'ᵘ н'е́бᵘѧ до́мъ i̯а)* три дана нисам био код куће — лицо́ знако́мое *(л'ᵘцо́ знᵃко́мъi̯ъ)* познато лице.

у *А. Толстоја:* 1. Весе́лье *(в'ᵉс'ѣ́л'i̯ъ)* радост — не быва́лъ досе́ль я *(н'ᵗ·бᵘва́ѧ дᵃс'ѣ́л' i̯а)* нисам још био (у том крају) — въ тѣ́сное уще́лье *(ф·т'е́снъi̯ъ уш̲'ѣ́л'i̯ъ)* у тесан кланац. || 2. Проше́дшаго столѣ́тья *(прᵃше́тшъвъ стᵃл'ѣ́т'i̯ъ)* прошлог века — междоме́тье *(м'ᵗждᵃм'ѣ́т'i̯ъ)* усклик — люби́лъ смотрѣ́ть я *(л'уб'и́ѧ смᵃтр'ѣ́т' i̯а)* волео сам гледати. || 3. Твой ме́чъ окрова́вленъ краснѣ́е *(твоi̯·м'ѣ́ч' ᵃкрᵃва́вл'ᵗн крᵃс'н'ѣ́i̯ъ)* та̂ крв на твом мачу црвенија је (него крв у сокола) — тоску́ю по до́бромъ конѣ́ я *(тᵃску́i̯у пᵃ·до́бръм кᵃн'е́ i̯а)* чезнем за добрим коњем. || 4. Толкова́нье *(тъѧкᵃва́н'i̯ъ)* тумачење — росло́ души́ нея́сное жела́нье *(жᵉѧ́н'i̯ъ)* расла је нејасна жеља у души — то ю́ности плати́лъ, должно́ быть, да́нь я *(да́н' i̯а)* видело се да сам био млад (упр.: плаћао сам данак младости). || 5. Мнѣ вручи́ли полномо́чье *(пъѧнᵃмо́ч'i̯ъ)*

овластили су ме — чтобы пи́лъ при зво́нѣ ли́ры | за твою́ младу́ю до́чь я *(до́ч' і̯а)* да уз звуке лире пијем у здравље твоје младе кћери, и т. д.

у *Полонског*: 1. Вы́росъ высо́ко я *(вы́рᵊс вᵘсо́кᵊ і̯а)* високо сам израстао — не́бо далёкое *(н'е́бᵊ дᵃл'о́кᵊі̯ᵊ)* далеко небо. || 2. Ника́къ пости́чь я [не въ состоя́ніи] *(н'ᵘка́к пᵃс'т'и́ч' і̯а)* не могу никако да разумем — что́-то пти́чье *(што́ᵊтᵊ пт'и́ч'і̯ᵊ)* нешто птичје. || 3. Въ респу́бликахъ не находи́лъ я [себѣ́ свобо́ды] *(н'ᵊᵊнᵊхᵃд'и́ѧ і̯а)* у републикама не нађох слободе — и по́нялъ всё своё безси́лье *(б'ᵉс̱'и́л'і̯ᵊ)* и разумео сам сву своју немоћ — свои́ подши́бленныя кры́лья *(кры́л'і̯ᵊ)* своја угрувана крила[1].

I. 1. Као што је горе речено (§ 227), сликове, о којима 229.
је досад била реч, могао би једино приближити споредан акценат. То долази отуд што је последњи слог у њима отворен и што ᵊ у последњем отвореном слогу, под утицајем споредног акцента, прелази у ᵃ̀ (§ 117, 1), па како према њему стоји такође *а* (истина мало друкчије), добио се скоро потпун сликовни тип: *тᵃску́і̯ᵃ̀ — л'ᵘбл'у́ і̯а, н'е́ᵊбᵘѧ до́мᵊ і̯а — л'ᵘцо́ знᵃко́мᵊі̯ᵃ̀*. Стоји ли у слику с ᵃ̀ други који глас, слик ће, разуме се, храмати и под споредним акцентом. Пореди:

у *Њекрасова:* 1. До Кі́ева *(дᵃᵊк'и́і̯ᵊвᵃ̀)* до Кијева — не губи́ его *(н'ᵊᵊгᵘб'и́ᵊі̯ᵉво)* не упропашћуј га. || 2. Ско́лько ни́токъ понамо́тано *(пᵊнᵃмо́тᵊнᵃ̀)* шта је ту конца намотано — бьётъᵊоно [ружьё] *(б'јо́тᵊᵃно)* бије (пушка).

2. Ако је последњи слог затворен, не може ни споредан акценат учинити да слик буде приближно добар, јер ᵊ, у затвореном слогу, обично остаје и под тим акцентом, појачавајући се у напрегнутости *(ᵊ̀)*, дакле истичући се још више него обично (§ 117, 2). И оваквих сликова може бити од две руке:

а) добрих на око, дакле графички потпуних, а фонетски нетачних. Пореди:

у *Љермонтова:* Хи́трый де́монъ *(д'е́мᵊн)* лукави демон — не совсѣ́мъ онъ [былъ тро́нутъ] *(н'ᵊᵊсᵃфс'е́м он)* није био ганут.

---

[1] Слик и иначе храмље (§§ 230 и 258ʳ).

у *А. Толстоја:* Нѣ́сколько поблёкъ онъ [портре́тъ] *(п^{а}бл'о́к он)* мало је избелео — сквозь кружевны́е за́навѣсы о́конъ *(о́к^{ъ}н)* кроз чипкасте завесе на прозорима — напу́дренный на пле́чи па́далъ ло́конъ *(ѧо́к^{ъ}н)* напудрена витица падала јој је на раме.

у *Фета:* 1. Кали́фъ мой *(к^{а}л'и́ф мої̯)* мој калифа — ри́ѳмой *(р'и́фм$^{ъі̯}$)* сликом (римом). || 2. А тепе́рь, зачѣ́мъ въ углу́ томъ *(в^{ъ}угѧу́ том)?* а сад, зашто у оном куту? — вонъ, вонъ то́тъ, что смо́тритъ плу́томъ *(пѧу́т^{ъ}м)* ено онај, што је налик на варалицу.

б) рђавих и графички и фонетски:

у *А. Мајкова:* Напи́танъ *(н^{а}п'и́т^{ъ}н)* нахрањен — молчи́тъ онъ *(м^{а}ѧч'и́т он)* он ћути.

у *Њекрасова:* Астро́номъ *(^{а}стро́н^{ъ}м)* астроном — для чего́ намъ *(д͡л'^{ъ}ч'^{ε}во́ нам)?* шта ће нам?

у *А. Толстоја:* Равня́етъ коня́ съ господи́номъ *(р^{а}вн'а́і̯^{ъ}т к^{а}н'а́ з^{ъ}г^{ъ}сп^{а}д'и́н^{ъ}м)* јаше коња упоредо с господарем — не ви́дно твое́й головы́ намъ *(н'^{ε}в'и́дн^{ъ} тв^{а}ј̯е́і̯ г^{ъ}ѧ^{а}вы́ нам)* не видимо ти главу.

у *Полонског:* 1. Несмѣ́лъ онъ [былъ] *(н'^{ε}с'м'е́ѧ он)* био је скроман — сдѣ́ланъ *(з'д'е́ѧ^{ъ}н)* начињен. || 2. Обдёрганъ *(^{а}бд'о́рг^{ъ}н)* очупан — чѣ́мъ же се́й восто́ргъ онъ [возбуди́лъ] *(ч'е́м^{ъ}ж^{ъ} с'е́і̯ в^{а}сто́рк он)?* чиме их је довео у занос? || 3. Довели́ насъ *(д^{ъ}в'^{ε}л'и́ нас)* довели су нас — вино́ на вы́носъ *(в'^{и}но́ н^{а}^{ъ}вы́н^{ъ}с)* ракија, купљена да се носи кући.

у *Брјусова:* 1. Не уйти́ намъ *(н'^{ъ}^{у}і̯т'и́ нам)* нећемо моћи умаћи — въ кольцѣ́ змѣи́номъ *(ф^{ъ}к^{а}л'це́ з'м'^{ε}и́н^{ъ}м)* у змиском колуту. || 2. О про́шломъ никто́ не споётъ намъ *(н'^{ъ}^{ъ}сп^{а}јо́т нам)* о том, што је некад било, нико нам неће песму отпевати — стои́те, въ молча́ньи дремо́тномъ *(др'^{ε}мо́тн^{ъ}м)* стојите, дремате и ћутите. || 3. [Всё] что вѣ́домо бы́ло одни́мъ намъ *(^{а}д͡н'и́м нам)* све, што смо само ми знали — встрѣча́ю привѣ́тственнымъ ги́мномъ *(г'и́мн^{ъ}м)* сусрећем поздравном химном. || 4. Не гляди́ такъ, не зови́ такъ *(н'^{ъ}^{ъ}з^{а}в'и́ так)* не гледај тако, не зови тако — пусть пыла́ющій напи́токъ [перельётся черезъ кра́й] *(н^{а}п'и́т^{ъ}к)* нек се ватрено пиће прелије, и т. д.

Напомена. Сликови код а), под утицајем споредног акцента, могли би постати потпуни само при врло јасном изговарању последњег затвореног слога (§ 117, нап. 1): *п^{а}бл'о́к он — о́к^{д}н — ѧо́к^{д}н;* сликове код б) не би ни то приближило: *н^{а}п'и́т^{д}н — м^{а}ѧч'и́т он.*

II. 1. Ако су у слику самогласници који се квалитативно 229ª.
не редукују, н. пр. *ы* (§ 33, 2), разлика слабо запиње за уво. Тако н. пр.:

у *Грибоједова:* Вдругъ ми́лый человѣ́къ, оди́нъ изъ тѣ́хъ, кого́ мы *(кᵃво́ мы)* — уви́димъ, бу́дто вѣ́къ знако́мы *(знᵃко́мᵇⁱ)* на једанпут преда мном неки мили човек, један од оних које кад први пут видимо, као да смо с њима бог те пита откад познати.

у *Љермонтова:* Росли́ и цвѣли́ мы *(рᵃс'л'и́ и цв'ᵉл'и́ мы)* расле смо и цвале (говоре палме) — зно́емъ пали́мы *(зно́і̯ᵇм пᵃл'и́мᵇⁱ)* жега нас је прљила.

у *Њекрасова:* Пропа́щія го́ловы *(прᵃпа́ш̱'ᵘⁱ го́ѧᵇвᵇⁱ)!* пропали људи! — бы́ли обо́рваны, бу́дете го́лы вы *(го́ѧᵇⁱ вы)* били сте одрпанци, бићете и голаћи, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Какъ чуде́сно хороши́ вы *(как·ч'ᵘд'е́снᵇ хᵇрᵃшы́ вы)* како сте дивне — мо́ря си́няго зали́вы *(мо́р'ᵇ с'и́н'ᵉвᵇ зᵃл'и́вᵇⁱ)!* луке плавог мора! || 2. [Пости́гъ я] въ чёмъ состоя́тъ спряже́нія красо́ты *(крᵃсо́тᵇⁱ)* разумео сам у чему је лепота коњугације — о, классици́змъ, даёшься не легко́ ты *(н'ᵉ·л'ᵉхко́ ты)* ниси ти лак, класицизме!

у *Фета:* 1. Сиди́шь приле́жно и скро́мно ты *(с'ᵘд'и́ш пр'ᵘл'е́жнᵇ и скро́мнᵇ ты)* седиш мирно и радиш — въ ко́мнаты *(ф·ко́мнᵇтᵇⁱ)* у собе. || 2. Румя́нъ ты [былъ] *(рᵘм'а́н ты)* био си румен — брилліа́нты *(бр'ᵘл'ᵘа́нтᵇⁱ)* брилијанте. || 3. Что́ жъ вы *(што́·ш вы)?* што ћутите — подо́швы *(пᵃдо́швᵇⁱ)* ђона, и т. д.

у *Полонског:* 1. Богатыри́ почти́ всегда́ | дѣтьми́ боготвори́мы *(бᵇγᵇтвᵃр'и́мᵇⁱ)* деца скоро увек обожавају дивове јунаке — и го́рдо ду́малъ я тогда́, | что всѣ́ богатыри́ мы *(бᵇγᵇтᵇⁱр'и́ мы)* и охоло мислио сам онда да смо сви ми дивови јунаци. || 2. Неземно́е полюби́ ты *(пᵇл'ᵘб'и́ ты)* заволи оно што је неземаљско — дѣ́вы вспы́хнули лани́ты *(ѧᵃн'и́тᵇⁱ)* девојка плану у лицу. || 3. [Посла́ли меня́] въ неисхо́дныхъ де́бряхъ васъ найти́, и въ о́ныхъ *(в·о́нᵇⁱх)* — неисхо́дныхъ де́бряхъ переда́ть [вамъ] покло́нъ ихъ *(пᵃкѧо́н·ых,* § 171, нап. 3) послали су ме да вас нађем у непролазним шумама, и у тим непролазним шумама да вас поздравим од њихове стране.

у *Брјусова:* 1. Какъ всѣ́ мы *(кᵇк·фс'е́ мы)* као ми сви — те́мы *(т'е́мᵇⁱ)* теме. || 2. Ты пѣ́сенъ ждёшь? Цари́ца, нѣ́тъ ихъ *(н'е́т·ых,* § 171, нап. 3)! ти хоћеш песама? немам их, царице! — спѣ́тыхъ *(с'п'е́тᵇⁱх)* отпеваних. || 3. Са́ваномъ одѣ́ты [ру́ки, пле́чи, — про́чь!] *(ᵃд'е́тᵇⁱ)* даље те руке и та рамена, заогрнута покровом! — ми́лый,

свѣ́тлый, гдѣ́ ты *(гд'е́ ты)?* где си ти, драги, сјајни? || 4. Гдѣ́ вы, бра́тья! сёстры, гдѣ́ вы *(гд'е́ вы)!* где сте, браћо! где сте, сестре! — на́ши пля́ски и напѣ́вы *(н^{а}п'е́в^{ы})* наше играње и певанка.

2. Исто је тако, ако се нађе у слику ^{ы} и *и*, или: ^{э} и *е*. Пореди:

у *Грибоједова:* За самоё себя́ не тру́шу, ло́шадь ски́нетъ [убью́сь-ли] *(ск'и́н'^{э}т)* за себе се не бојим, ако ме коњ збаци, па се угрувам — но за други́хъ во мнѣ души́ нѣтъ *(душы́ н'ет)* али кад видим да другима прети опасност, ван себе сам[1].

у *Полонском:* 1. Же́нщинъ э́тихъ *(е́т'^{ы}х)* тих женскиња — не смѣ́лъ задѣ́ть ихъ *(з^{а}д'е́т' і́их)* није смео да их дарне. || 2. И куда́ мудре́цъ ни взгля́нетъ *(н'^{ы}взгл'а́н'^{э}т)* и куд год мудрац погледа — ни проре́хи, ни узла́ нѣтъ *(н'^{ы}узя́ н'ет)* нема замерке (тој тканини, упр.: нема на њој ни рупе, ни чвора).

229^{б}. III. Никако се не слажу сликови, као:

у *А. Толстоја:* Хвала́ вамъ *(хв^{а}ля́ вам)!* хвала вам! — предъ со́нищемъ си́мъ велича́вымъ *(в'^{э}л'^{ы}ч'а́в^{ы}м)* пред овим сјајним збором (По́лное собра́ніе стихотворе́ній, II, 268).

у *Полонском:* 1. Тѣ́хъ, кто насоли́лъ имъ *(н^{ъ}с^{а}л'и́я і́им)* оних који су им напакостили — э́то мнѣ по си́лам *(п^{а}с'и́я^{ъ}м)* то ја могу (V, 183—4). || 2. Нѣ́тъ, звѣ́рь онъ *(н'е́т, з'в'е́р' он)* не, он је звер — поте́рянъ *(п^{а}т'е́р'^{э}н)* изгубљен (V, 276).

у *Брјусова:* 1. Покро́й главу́ имъ *(гля^{а}ву́ і́им)* покри њиме главу — подъ стра́стнымъ поцѣлу́емъ *(п^{ъ}ц^{а}ля́ў^{і}^{ъ}м)* под страсним пољубом (III, 72). || 2. Спи́те же сно́мъ беззабо́тнымъ *(б'^{э}зʒабо́тн^{ы}м)* па спавајте безбрижним сном — за́втра, чуть у́тро блеснётъ намъ *(бл'^{э}с'н'о́т нам)* сутра чим јутро гране (IV, 102). || 3. Всю́ду ка́мни, то́лько ка́мни *(ка́мн'^{ы})!* свуда камење, само камење! — гру́дь грани́та, будь мягка́ мнѣ *(бут' м'^{э}хка́ мн'е́)!* гранитне груди, будите ми меке! (IV, 223).

V. и у слику с ы.

230. I. 1. Као што сликови типа: помилуй — си́лой, и т. д. не могу бити добри, јер су *у* и ^{ъ} два различита гласа *(п^{а}м'и́я^{ў}і — с'и́я^{ъ}і*, § 223), исто тако не могу бити добри ни сликови, у којима један према другом стоје гласови *и* и *ы*, јер су и они

[1] Из Музејског аутографа (чин II, стихови 461 и 464).

различити, у толико више, ако су наглашени. Кад ти гласови нису у последњем отвореном слогу, дакле кад с десне стране долази још који звук (један или више) који се у слику потпуно поклапа са својим парњаком (сугласници морају бити исти и по мекоћи и по тврдоћи), разлика између *и* и *ы* надокнађује се донекле истоветношћу осталих звукова, па се чисто губи (руски би се рекло «скра́дывается») и не пара много уши. Песници су се овим користили, и сликови споменутог типа нису у руском необична појава. Као пример нек послуже Пушкин и Љермонтов, а како је код њих, тако је, у већем или у мањем броју, и код других песника. Дакле:

у *Пушкина:* 1. Ры́лъ *(ры́ѧ)* копао је — моли́лъ *(мᵃл'и́ѧ)* молио је. || 2. Граждани́нъ *(грᵇждᵃн'и́н)* грађанин — сы́нъ *(сы́н)* син. || 3. Поки́нутъ *(пᵃк'и́нᵘт)* оставиће — осты́нутъ *(ᵃсты́нᵘт)* охладиће се. || 4. Я бы́лъ *(i̯а бы́ѧ)* био сам — люби́лъ [я] *(л'ᵘб'и́ѧ)* волео сам. || 5. Полюби́ть *(пᵇл'ᵘб'и́т')* заљубити се — мо́жетъ бы́ть *(бы́т')* можда. || 6. Настоя́щее уны́ло *(ᵘны́ѧᵇ)* садашњост је тужна — что пройдётъ, то бу́детъ ми́ло *(м'и́ѧᵇ)* што прође, биће драго. || 7. Ру́сскаго влады́ку *(вѧᵃды́кᵘ)* цара — кри́ку *(кр'и́кᵘ)* вици. || 8. Вы́ше *(вы́шᵉ)* више — поти́ше *(пᵃт'и́шᵉ)* лакше. || 9. Мои́хъ *(мᵃи́х)* мојих — ночны́хъ *(нᵃч'ны́х)* ноћних. || 10. На молоды́хъ *(нᵇᶻмᵇѧᵃды́х)* на младенце — жени́хъ *(жᵉн'и́х)* женик. || 11. Обри́той *(ᵃбр'и́тᵇi̯)* обријаној — покры́той *(пᵃкры́тᵇi̯)* покривеној. || 12. Отвы́къ [я] *(ᵃтвы́к)* одвикао сам — кли́къ *(кл'и́к)* клич. || 13. Си́ла *(с'и́ѧᵇ)* снага — кобы́ла *(кᵃбы́ѧᵇ)* кобила. || 14. И онъ къ уста́мъ мои́мъ прини́къ *(пр'ᵘн'и́к)* и он ми се дотаче уста — и вы́рвалъ грѣ́шный мой язы́къ *(i̯ᵉзы́к)* и йшчупа ми грешни језик. || 15. Подъ не́бомъ вѣ́чно-голубы́мъ *(гᵇѧᵘбы́м)* под вечито плавим небом — мы вно́вь, мой дру́гъ, соедини́мъ [лобза́нья любви́] *(сᵇi̯ᵉд'ᵘн'и́м)* ми ћемо се опет, мој мили, слатко љубити, и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Сло́въ живы́хъ *(сло́ф жᵘвы́х)* живих речи — въ ни́хъ *(вᶻн'и́х)* у њима. || 2. Богаты́рь ты бу́дешь съ ви́ду *(с'ᶻв'и́дᵘ)* на очи ћеш бити кршан човек — провожа́ть тебя́ я вы́йду *(вы́дᵘ)* ја ћу изаћи да те испратим. || 3. Зло́ба ль откры́тая [васъ го́нитъ] *(ᵃткры́тᵇi̯ᵇ)?* или вас гони јавна мржња? — клевета́ ядови́тая *(i̯ᵉдᵃв'и́тᵇi̯ᵇ)* отровно опадање. || 4. Ищу́ черты́ другі́я *(дрᵘг'и́ᵘ)* тражим друге црте — уста́ давно́ нѣмы́я *(н'ᵉмы́ᵘ)* уста која су давно занемела. || 5. Въ налоко́тникахъ стальны́хъ *(стᵃл'ны́х)* у челичним

налактицама — [сти́хъ] пи́санъ зо́лотомъ на ни́хъ *(н^{а}ₑн'и́х)* писан је златом на њима. || 6. Доро́гою привы́чной *(пр'^{и}вы́ч'н^{ы}і)* обичним путем — слезы́ не встре́тишь неприли́чной *(н'^{ъ}пр'^{и}л'и́ч'н^{ы}і)* нигде нећеш сузе видети. || 7. Избы́токъ *(^{и}збы́т^{ъ}к)* сувишак — напи́токъ *(н^{а}п'и́т^{ъ}к)* пиће. || 8. Не предава́йся и́мъ *(н'^{ъ}ₑпр'^{ъ}д^{а}ва́і̯с^{ъ} ји́м)* немој да те занесу (ти звуци) — сло́вомъ ледяны́мъ *(л'^{ъ}д'^{ε}ны́м)* хладним речима. || 9. Кри́къ *(кр'и́к)* цик — стари́къ *(ст^{а}р'и́к)* старче — язы́къ *(і̯^{ε}зы́к)* језик. || 10. Онъ завы́лъ *(он з^{а}вы́л)* он заурла — рвану́лся изъ после́днихъ си́лъ *(^{и}сₑп^{а}с'л'е́д͡н'^{и}х с'и́л)* напрегну последњу снагу и трже се. || 11. Я позабы́лъ *(і̯а п^{ъ}з^{а}бы́л)* заборавио сам био — оста́токъ си́лъ *(^{а}ста́т^{ъ}к с'и́л)* последњу снагу (прикупивши). || 12. Бы́лъ *(бы́л)* био је — меня́ томи́лъ [предсме́ртный бре́дъ] *(м'^{ε}н'а́ т^{а}м'и́л)* мучило ме је самртно бунило. || 13. Подъ сло́емъ монасты́рскихъ пли́тъ *(пл'и́т)* под плочама на гробљу у манастиру — где́ пра́хъ отцо́въ ихъ бы́лъ зары́тъ *(з^{а}ры́т)* где им оцеви беху сахрањени. || 14. Копы́тъ *(к^{а}пы́т)* копита̂ — лети́тъ *(л'^{ε}т'и́т)* јури, и т. д.

2. Иза *ж*, *ш* долази у помоћ и графика, тако да је слик на око потпуно тачан, н. пр.:

у *Пушкина:* 1. Наступи́лъ *(н^{ъ}ст^{у}п'и́л)* стаде (ногом) — пережи́лъ *(п'^{ъ}р'^{ε}жы́л)* надживео је (тебе). || 2. Бѣжи́тъ *(б'^{ε}жы́т)* трчи — говори́тъ *(г^{ъ}в^{а}р'и́т)* говори. || 3. Лежи́тъ *(л'^{ε}жы́т)* лежи — стучи́тъ *(ст^{у}ч'и́т)* куца. || 4. Доли́ны *(д^{а}л'и́н^{ы})* из долине — кувши́ны *(к^{у}фши́н^{ы})* ибрике. || 5. Мгновѐннымъ хо́лодомъ обли́тъ *(^{а}бл'и́т)* — Онѣгинъ къ ю́ношѣ спѣши́тъ *(с'п'^{ε}ши́т)* Оњегина на мах проби студ, па хита младићу, и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Спи́тъ *(с'п'и́т)* спава — бѣжи́тъ *(б'^{ε}жы́т)* цури (млаз крви). || 2. Говори́лъ *(г^{ъ}в^{а}р'и́л)* говорио је — что нѣ́когда́ и я́ тамъ жи́лъ *(жы́л)* да сам и ја некад тамо живео. || 3. И свѣ́жій во́здухъ [тамъ] та́къ души́стъ *(д^{у}ши́ст)* и хладовина тако је миришљава — и та́къ прозра́чно золоти́стъ *(з^{ъ}л^{а}ти́ст)* и тако је провидан и злаћан — игра́ющій на со́лнцѣ ли́стъ *(л'и́ст)* лист који се преliва на сунцу, и т. д.

231. II. Сасвим је друкчије у последњем отвореном слогу. У продужењу нема ни једног гласа; *ы* и *и* стрче споља, и разлика између њих јасније се истиче, у толико више што је сугласник испред *ы* тврд, а испред *и* — мек. Ступањ овог истицања стоји пре свега до тога, да ли је слог, о ком је реч, наглашен или није:

1. Ако последњи отворен слог није наглашен, разлика измађу *ы* и *и* мање је истакнута, тим пре што овакав слог обично стоји одмах иза наглашеног, дакле спада међу најслабије у речи (§ 65, I, 2). Пореди:

у *Пушкина*, у песми из 1819 год. под натписом «Стáнсы Я. Н. Толстóму»: [Ты бѣжи́шь] пирóвъ и наслаждéній жи́зни *(жы́з'н'и)* ти се клониш весеља̂ и наслада у животу — съ молчáньемъ хлáднымъ укори́зны *(укар'и́зны)* с хладним ћутањем и прекорно (гледаш; строфа 1).

у *Грибоједова*, у комедији «Молоды́е супру́ги», из 1815 год. (стихови 167 и 168): Бы́ли слы́шны [мнѣ спóры вáши] *(бы́л'и сљы́шны)* чуо сам како се препирете — труды́ изли́шни *(труды́ из'л'и́шн'и)* узалуд мука.

у *Љермонтова:* 1. у песми «Благодарю́» (1830 год.): Въ цвѣ́тѣ жи́зни *(жы́з'н'и)* у пуном напону живота — жестóкой укори́зны *(укар'и́зны)* немилосрдног прекора (строфа 3). || 2. у спеву «Сáша[1]» (1836 год.): И три́ дня бы́ли пья́ны *(п'јáны)* и три дана беху пијани — всѣ на подбóръ, отъ ку́чера до ня́ни *(дан'áн'и)* сви без разлике, од кочијаша до дадиље (строфа LXV).

у *Њекрасова*, у сликама «Совремéнники[2]» (1875 год.): Ли́ни *(л'и́н'и)* лињеви — срéдней доли́ны *(дал'и́ны)* из средње котлине (II, 344).

у *Полонског*, у шаљивом спеву «Собáки» (§ 221[в], з): 1. Врéмя тóчно тáкъ же мѣ́ряетъ часáми *(ч'ѐсáм'и)* време тако исто мери сатима — тóтъ востóргъ, котóрый намъ внушáютъ дáмы *(дáмы)* онај занос који даме буде у нама (V, 112). || 2. Лю́ди нé были бы сы́ты *(сы́ты)* људи не би били сити — и́бо не имѣ́ютъ ни чутья́, ни пры́ти [подóбно собáкамъ] *(пры́т'и)* јер немају ни њуха, ни хитлености (V, 153—4).

Напомене. 1. Као што је речено на стр. 299 (нап. под линијом), ном. множ. од именског придевског облика очувао је и сад у нар. говорима стари завршетак *-и*. Према том дијалектичком изговору, неки од споменутих сликова били би потпуни: у Љермонтова: пья́н*и* — ня́ни, а у Полонског: сы́т*и* — пры́ти.

2. У истом читању био би куд и камо бољи и слик слы́шны — изли́шни, који је споменут код Грибоједова: слы́шн*и* —

---

[1] = Аца.

[2] = Сувременици.

излишни. У осталом, можда је у оригиналу било: излишны, т. ј. можда је овај придев имао онда паралелне облике по тврдој и по мекој промени (§ 214, нап. 2), дакле: слышны — излишны.

2. Ако је последњи отворен слог наглашен, разлика између *ы* и *и* истиче се врло јасно. Слик је очевидно рђав, па још особито ако сугласник с лева није исти, т. ј. ако самогласник сам по себи чини слик. Зато су и овакви сликови врло ретки. Пореди:

у *Пушкина,* у двема лицејским песмама из 1814 год., дакле из доба кад је песник био полетарац од 14—15 година: 1. у песми «Козáкъ[1]»: Подойти́ *(пъдаіт'и́)* прићи — дать воды́ *(дат' вады́)* дати воде (строфа 10). || 2. у песми «Воспоминáнія въ Цáрскомъ Селѣ́[2]»: Роди́мой прéлесть стороны́ *(стъраны́)* лепота завичаја — развáлины тепéрь одни́ *(адн'и́)* сад стоје само рушевине (строфа 16). || 3. у лицејској песми из 1815 год., под натписом «Моё завѣщáніе друзья́мъ[3]»: Фіáлы брáтской череды́ *(ч'ѣр'єды́)* пехари којима се браћа обређују — прижму́ къ востóрженной груди́ *(груд'и́)* притиснућу на одушевљене груди (стихови 28 и 31).

у *Љермонтова,* у неколиким песмама из доба кад је песнику било 14—15 год.: 1. у сликама под натписом «Портрéты», I (1829 год.): Власы́ на нёмъ, какъ смóль, черны́ *(ч'єрны́)* коса му црна као гак — блѣдны́ всегдá егó устá, | откры́ты-ль, сóмкнуты-ль они́ *(ан'и́)*... уста су му увек бледа, па било да су отворена или затворена... (стихови 5—7). || 2. у одломку из спева «Два брáта» (1829 год.): На высотáхъ чернѣ́ютъ пни́ *(пн'и́)* на висовима црне се пањеви (види речник) — въ странѣ́ той крáтки дни́ весны́ *(в'єсны́)* у тој земљи кратко је пролеће (стихови 64 и 66)[4].

у *Тјутчева,* у «Посланици Пушкину» (Послáніе къ Пу́шкину, из 1820 год., дакле из доба кад је песнику било 16—17 год.): Преврати́ *(пр'ѣврат'и́)* претвори — красоты́ *(кръсаты́)* лепоте.

---

[1] об. пишемо: казáкъ.

[2] = Успомене у Царском Селу (ту је био лицеј, у ком се песник учио).

[3] = Мој аманет пријатељима.

[4] Нехармоничност овог слика надокнадила је реч дни́, која одговара речи пни́. У првом примеру ово је учинио наредни стих који гласи: Лію́тъ безъ слóвъ язы́къ богóвъ = из њих, и без речи, извире језик богова.

у *Њекрасова*, у сликама «Недáвнее врéмя[1]» (1871 год.): Увы́ *(увы́)!* на жалост! — земли́ *(з'ɛмл'и́)* земљу (не хтедоше дати; I, 517).

у *Полонског*, у причи «Свѣ́жее преда́ніе[2]» (група песама из 50-их, 60-их и почетка 70-их година): Увы́ *(увы́)!* на жалост — друзья́ мои́ *(маи́)!* браћо! (III, 365).

Напомене. 1. Ако сликови ^{и} — ^{ы}, у последњем отвореном слогу, јако запињу за уво, сликови ^{ɛ} (под споредним акцентом ^{ѐ}) и ^{ы} запињу још више. Пореди:

у *Пушкина*, у лицејској песми из 1815 год., упућеној кнезу А. М. Горчакову: Ны́нѣ *(ны́н'ɛ)* сад — на именины *(нɜ́ᵃиᵃм'ɛн'ины)* на имен-дан (стихови 18—19).

у *Полонског*, у спеву «Соба́ки»: Крестьяне *(кр'ɛс'т'ян'ɛ)* сељаци — пьяны *(п'ян'ы)* пијани (V, 107).

у *Брјусова:* Что́ намъ бу́ри! что́ намъ гро́зы *(гро́зы)!* шта нас се тиче олуја! шта нас се тиче сеање и грмљавина! — гей! сюда́! я зде́сь, донъ-Хо́зе *(дон-хо́з'ɛ)* хеј! овамо! ја сам овде, дон-Хозе! (1895 год.; I, 76).

2. Пореди и у Њекрасова, у претпоследњем слогу: 1. Пу́ть изъ са́мыхъ прибыльныхъ *(пр'и́быльныхъ)* пут који доноси највише користи — мы́слей ги́бельныхъ *(г'и́б'ɛльныхъ)* погибаоних мисли (II, 361). || 2. Дѣла́, какія бъ ни́-были *(н'и́-был'и)* какав било званични рад — согну́вшись въ три-погибели *(паг'и́б'ɛл'и)* пресамитивши се (II, 452). || 3. Но не хочу́ я погибели *(паг'и́б'ɛл'и)!* али ја нећу да пропаднем! — лу́чше хотѣлъ бы я прибыли *(пр'и́был'и)* ја бих више хтео да имам мало користи (II, 525)[3].

VI. й (неслоговно *i̯*).

232. У ненаглашеним дифтонзима (*-ей*, *-ой*, т. ј. *ei̯*, *oi̯*, и т. д., § 6, 1) редукују се оба дела, и други део, неслоговно *i̯*, чује се слабо на крају речи. Песници су се тиме користили и, кад им је то ради слика потребно, не осврћу се на овај глас као да га ни нема. Тако су се добили крњи сликови из свих сликовних група, о којима је досад било говора. Дакле:

---

[1] = Како је скоро било.

[2] = Скорашње предање.

[3] Последња два примера су из песама које су ушле у «Додатке» (§ 222, 2); први је из 1842, а други — из 1863 год.

а) Крњи сликови из групе потпуних и из групе приближних сликова.

232ª. У прву групу иду они сликови, у којима се ненаглашени самогласници, ако се не скреће пажња на *і*, фонетски сасвим поклапају: высо́кой *(в^{ы}со́к^{ъ}і)* високој — глубо́ко *(гл^{ъ}бо́к$^{ъ})* дубоко, Та́ни *(та́н'^{ы})* Татјане — мечта́ній *(м'^{ъ}ч'та́н'^{ы}і)* снова̂, и т. д.; а у другу групу иду они, у којима су ненаглашени самогласници фонетски јако приближени један другом (§ 212): ня́нѣ *(н'а́н'^{ъ})* дадиљи — жела́ній *(ж^{ъ}а́н'^{ы}і)* жо́ља̂, и т. д. Отуд:

у *Жуковског:* 1. Уны́ло *(ун^{ъ}ы́л^{ъ})* тужно — а́нгелъ ми́лой [1] *(м'и́л^{ъ}і)!* мили анђеле! || 2. Со́лнце се́ло *(с'е́л^{ъ})* сунце је село — чёренъ бе́регъ опусте́лой *(а^{ъ}пус'т'е́л^{ъ}і)* црни се опустела обала. || 3. Фанта́зіи проле́стной *(пр'^{ъ}л'е́сн^{ъ}і)* дивне маште — всё изве́стно *(фс'о ^{ы}з'в'е́сн^{ъ})* све је познато. || 4. Ужа́сный гро́мъ уда́рилъ ми́мо *(м'и́м^{ъ})* страшни гром није те погодио — на ме́сто ма́тери роди́мой *(р^{а}д'и́м^{ъ}і)* место рођене матере. || 5. За дня́ми дни́ иду́тъ... | напра́сно *(н^{а}пра́сн^{ъ})* дани иду за данима... узалуд — они́ свобо́ды не веду́тъ | прекра́сной *(пр'^{ъ}кра́сн^{ъ}і)* они не доносе дивну слободу (говори сужањ). || 6. Ещѐ насъ не́бо не забы́ло *(н'^{ъ}$_{ы}$з^{а}бы́л^{ъ})* небо још није за нас заборавило — я бу́ду вѣ́ренъ до конца́ | свобо́дѣ, му́жеству и ми́лой *(м'и́л^{ъ}і)* бићу до краја веран слободи, храбрости и драгој. || 7. Я всё дитя́, и бу́ду вѣ́чно [дитя́] *(в'е́ч'н^{ъ})* ја сам једнако дете, и увек ћу бити дете — жиле́цъ земли́ безпе́чной *(б'^{ъ}с'п'е́ч'н^{ъ}і)* становник безбрижне земље. || 8. Ви́хорь зно́йной *(зно́$_{и}$н^{ъ}і)* врућ вијор — споко́йно *(спа-ко́$_{и}$н^{ъ})* мирно. || 9. Непослу́шно *(н'^{ъ}п^{а}сл^{ъ}у́шн^{ъ})* непослушно — цвѣто́къ возду́шной *(цв'^{ъ}то́к в^{а}зду́шн^{ъ}і)* лак цветак. || 10. Прилетѣ́лъ я изъ прекра́сной [полудённой стороны] *(^{ы}с$_{ъ}$пр'^{ъ}кра́сн^{ъ}і)* долетео сам из дивног јужног краја — гдѣ безъ зно́я не́бо я́сно, [гдѣ предѣ́лъ младо́й весны́] *(ја́сн^{ъ})* где је небо ведро, али нема врућине, где је крај младог пролећа. || 11. И то́лько вы́ронилъ опъ сло́во *(сл^{ъ}о́в^{ъ})* и тек што он изусти реч — гоне́цъ вбѣга́етъ съ вѣ́стью но́вой *(но́в^{ъ}і)* гласник допаде с новим гласом. || 12. Слеза́мъ тепе́рь не мѣсто

[1] У примерима из Жуковског, Пушкина и из Грибоједова, у завршетку номинатива једн. тврде слож. промене, кад није наглашен, а у слику је с којим обликом на *-о,* задржана је графика према ондашњем правопису (види §§ 205—208).

(н'ᵉ=м'éстъ) сад нема места сузама — съ моéй невѣ́стой *(н'ᵉв'éстъі)* с мојом мла̑дом. || 13. Твой тру́пъ сойди́ въ моги́лу *(в=маг'и́ѧу)* твоје мртво тело нек сиђе у гроб — а ду́шу Бо́гъ поми́луй *(пам'и́ѧуі)!* а души нек ти се Бог смилује! || 14. Со́лнце ра́достно и я́рко *(ја́ркъ)* сунце светли радосно и сјајно (упр.: сунце је...) — и приро́да, мни́тся, жа́ркой [вся моли́твою полна́] *(жа́ркъі)* и сва природа као да је пуна топле молитве. || 15. Въ высотѣ́ своéй возду́шной *(ваздýшнъі)* високо из ваздуха — наблюда́етъ равноду́шно *(ръвнадýшнъ)* хладно посматра (орао). || 16. Блеснýла изъ-за ту́чи [луна́] *(тýч'и)* месец се помоли кроз облак — ути́хъ и лѣ́съ дрему́чій *(др'ᵉмýч'ъі)* умири се и стара, густа шума. || 17. Нашли́ на нéбо ту́чи *(тýч'и)* облаци се навукоше на небо — и мчи́тся пра́хъ летýчій *(л'ᵉтýч'ъі)* и лети прашина. || 18. Онъ съ вѣ́рнымъ псо́мъ на ло́влѣ *(на=ѧо́вл'ъ)* са својим верним псом он је у лову — ему́ постéлей мо́хъ лѣсно́й, | а сво́дъ небéсный кро́влей *(кро́вл'ъі)* постеља му је шумска маховина, а небесни свод му је кров. || 19. А́хъ, изъ то́й небéсной сѣ́ни *(с'ѐн'и)* ох, с неба — нашъ гéній *(г'ѐн'иі)!* наш геније! || 20. Ни́щій *(н'и́ш'ъі)* просјак — трéбуя ни́щи *(п'и́ш'и)* тражећи хране. || 21. То́щій *(то́ш'ъі)* изгладнео — мо́щи *(мо́ш'и)* мошти, и т. д.

у *Пушкина:* 1. Напра́сно *(напра́снъ)* узалуд — цвѣ́тъ прекра́сной *(цв'éт пр'ᵉкра́снъі)* диван цвет. || 2. Гро́зно *(гро́знъ)* страшно — во тьмѣ́ моро́зной *(ва=т'м'é маро́знъі)* у студеном мраку. || 3. Мо́лвилъ о́нъ жесто́ко *(мо́ѧв'иѧ о́н жᵉсто́къ)* говораше он осорно — на шлéмъ высо́кой *(на=шл'éм высо́къі)* на висок шлем. || 4. За́яцъ торопли́вой *(за́і̯ъц търаплʼи́въі)* зец кад бежи (упр. ужурбан) — прижа́вши у́ши боязли́во *(пр'ижа́фшы у́шы бъі̯ᵉз'л'и́въ)* примакнувши плашљиво уши. || 5. Мра́къ глубо́кой *(мра́к гѧубо́къі)* густа помрчина — о́ко *(о́къ)* око. || 6. Невозвра́тно *(н'ъвазвра́тнъ)* у неповрат (иде време) — кро́въ прія́тной *(кро́ф пр'ија́тнъі)* пријатан кров. || 7. Хвасту́нъ безсты́дной *(хвастýн б'ᵉсты́днъі)!* бестидни хвалисавче! — какъ ви́дно *(кък=в'и́днъ)* као што се види. || 8. Кажи́сь, э́то я́сно *(кажы́с, éтъ ја́снъ)?* то ти је јасно? — проща́й, мой прекра́сной *(праш'а́і̯, мої̯ пр'ᵉкра́снъі)!* е на збогом, мој драги! || 9. Пѣвéцъ уны́лой *(п'ᵉв'éц уны́ѧъі)!* сетни песниче! — о́чень ми́ло *(о́ч'ън' м'и́ѧъ)* врло пријатно. || 10. Предъ испа́нкой благоро́дной *(бѧъγаро́днъі)* пред племенитом Шпањолкињом — свобо́дно *(свабо́днъ)* смело. || 11. Жи́во *(жы́въ)* живо — взо́ръ краснорѣчи́вой *(взо́р кръснър'ᵉч'и́въі)* лепорек поглед. || 12. Чита́тель благоро́дной *(ч'ита́т'ъл' бѧъγаро́днъі)* племенити читаоче — мо́жетъ быть, уго́дно *(мо́жът быт', уго́днъ)*..., можда бисте... || 13. Взгля́дъ холо́дной

(взгл'áт хаѧóднъі̯) хладан поглед — благорóдно *(бѧъγарóднъ)* племенито. || 14. Широкоплéчій *(шыръкапл'ê̆ч'ъі̯)* плећати — рѣ́чи *(р'ê̆ч'и)* разговори. || 15. Óргій *(óрг'иі̯)* оргија̂ — востóрги *(вастóрг'и)* заносе. || 16. Ви́хорь бýри *(в'и́хър' бýр'и)* олуј — сою́зъ умá и фýрій *(сајýс умá и фýр'иі̯)* савез између ума и фурија. || 17. Послáнье Тáни *(пасѧáн'і̯ъ тáн'и)* Татјанино писмо — дѣви́ческихъ мечтáній *(д'ев'и́ч'ъск'их м'ец'тáн'иі̯)* девојачких снова. || 18. Евгéній *(і̯евг'ê̆н'иі̯)* Евгеније — уже рѣдѣ́ютъ нóчи тѣ́ни *(т'ê̆н'и)* већ свиће. || 19. Ступéни *(ступ'ê̆н'и)* степенице — Евгéній *(і̯евг'ê̆н'иі̯)* Евгеније. || 20. Плоды́ мечтáній *(пѧады́ м'ец'тáн'иі̯)* плодове моје маште — стáрой ня́нѣ *(стáръі̯ н'áн'ъ)* старој дадиљи. || 21. Колѣ́ни *(кал'ê̆н'и)* колена — не отвергáй мои́хъ молéній *(н'ъ̯ат'в'ергáі̯ маи́х мал'ê̆н'иі̯)* не одбијај моју молбу. || 22. Тýчи *(тýч'и)* облаци — снѣ́гъ летýчій *(с'н'éк л'етýч'ъі̯)* снег који пада. || 23. Зашлá я въ лѣ́съ дремýчій *(др'емýч'ъі̯)* ушла ја далеко у густу шуму — [лупá] свѣти́ла изъ-за тýчи *(из̱ат̯ýч'и)* месец је сјао кроз облаке. || 24. [Цыгáнскихъ семéй] готóвыхъ съ ýтромъ въ пýть недáльній [дви́нуться] *(н'едáл'н'ъі̯)* циганских породица, спремних да се у зору мало даље крену — и звóнъ похóдной наковáльни *(нъкавáл'н'и)* и лупа с чергашког наковња, и т. д.

у *Грибоједова*: 1. Два, три слóва *(два, тр'и сѧóвъ)* две, три речи — рисýнокъ нóвой *(р'исýнък нóвъі̯)* нову слику (поклања јој). || 2. Съ женóю стóлько нѣ́жной *(н'éжнъі̯)* с женом, која је толико нежна — такъ небрéжно *(так н'ебр'éжнъ)* тако немарно. || 3. Поѣ́ду *(пајéду)* ја одох — [а ты] проповѣ́дуй *(пръпав'éдуі̯)!* а ти проповедај! || 4. Быть отли́чной [отъ други́хъ] *(быт' ат͡л'и́ч'нъі̯)* разликовати се од других — [мнѣ] прили́чно *(пр'ил'и́ч'нъ)* доликује ми. || 5. Успѣ́шному начáлу *(нач'áѧу)* успешном почетку — пожáлуй [попрóбую пѣ́ть] *(пажáѧуі̯)* па да покушам. || 6. Для ны́нѣшняго бáлу *(д͡л'е̯ны́н'ъшн'ъвъ бáѧу)* за вечерашњи бал — по объясни́сь пожáлуй *(но аб'јес'н'и́с пажáѧуі̯)* али реци ми, молим те. || 7. Мнѣ э́то не поня́тно *(н'ъ̯пан'áтнъ)* ја то не разумем — услýги столь пріятной *(пр'ијáтнъі̯)* тако пријатну услугу (нисам очекивао). || 8. Э́ти *(ê̆т'и)* те — трéтій *(тр'ê̆т'ъі̯)* трећи. || 9. Вопрóсъ забáвной *(вапрóс забáвнъі̯)!* смешно питање! — я́вно *(јáвнъ)* јасно (видети). || 10. Нрáвъ имѣ́ю рóвной *(рóвнъі̯)* увек сам исте нарави — хладнокрóвно *(хѧъднакрóвнъ)* хладно. || 11. Вчерá концéртный дéнь, а ны́нче танцовáльной *(тънцавáл'нъі̯)* јуче је био код нас концерат, а данас је игранка — натурáльно *(нътурáл'нъ)* дабогме. || 12. Ми́лой *(м'и́ѧъі̯)!* мили мој! — а éслибъ что и бы́ло *(а јê̆с'л'ип што и бы́ѧъ)*

а кад би шта и било (вас се не тиче). || 13. Безъ прелю́дій *(б'ᵗс·пр'ᵉл'у́д'ᵘі̯)* без извијања — рѣши́тельные лю́ди *(р'ᵉшы́т'ᵗл'нᵇᵘ л'у́д'ᵘ)* одлучни људи.

у *Љермонтова:* 1. Въ разлу́кѣ безотра́дной *(в·рᵃзѧу́к'ᵗ б'ᵗзᵃтра́днᵇі̯)* од јада што се с тобом растала — пра́хъ ложи́тся жа́дно *(пра́х ѧᵃжы́цᵇ жа́днᵇ)* прашина жедно пада. || 2. На́шъ бива́къ откры́тый *(на́ш б'ᵘва́к ᵃткры́тᵇі̯)* наш логор под ведрим небом — [ки́веръ] ве́сь изби́тый *(в'е́с' ᵘз'б'и́тᵇі̯)* чаков сав улупљен — ворча́ серди́то *(вᵃр'ч'а́ с'ᵉр'д'и́тᵇ)* љутито гунђајући. || 3. Нема́ло *(н'ᵉма́ѧᵇ)* много — бо́й уда́лый *(бо́і̯ уда́ѧᵇі̯)* јуначки бој. || 4. Укра́дкой *(ᵘкра́ткᵇі̯)* кришом — спи́ сла́дко *(с'п'и́ сѧа́ткᵇ)* спавај слатко. || 5. Вѣне́цъ терно́вый *(в'ᵉн'е́ц т'ᵉрно́вᵇі̯)* трнов венац — суро́во *(сᵘро́вᵇ)* грубо. || 6. Торопли́во *(тᵇрᵃпл'и́вᵇ)* журно — съ улы́бкою самолюби́вой *(сᵇмᵇл'уб'и́вᵇі̯)* себезнало смешећи се. || 7. Си́лой *(с'и́ѧᵇі̯)* силом — заговори́ло *(зᵇгᵇвᵃр'и́ѧᵇ)* проговорило је (осећање). || 8. Пу́тникъ одино́кій *(пу́т͡н'ᵘк ᵃд'ᵘно́кᵇі̯)* усамљен путник — глубо́ко *(гѧᵘбо́кᵇ)* дубоко. || 9. Что́-то *(што́·тᵇ)* нешто — охо́той *(ᵃхо́тᵇі̯)* добровољно — до́мъ, храни́мъ ей забо́той *(зᵃбо́тᵇі̯)* кућа коју она чува. || 10. О́ко *(о́кᵇ)* око — хребе́тъ его́ высо́кій *(хр'ᵉб'е́т і̯ᵉво́ вᵇᵘсо́кᵇі̯)* његова висока кичма (у коња). || 11. Когда́-то *(кᵃγда́·тᵇ)* некад — зву́къ крыла́тый *(зву́к крᵇᵘѧа́тᵇі̯)* крилат звук. || 12. Блѣ́дный *(бл'е́днᵇі̯)* блед — вре́дно *(вр'е́днᵇ)* штетно. || 13. Жени́хъ нетерпѣли́вый *(жᵉн'и́х н'ᵗт'ᵗр'п'ᵉл'и́вᵇі̯)* нестрпљиви младожења — счастли́во *(ш̲'ᵉс'л'и́вᵇ)* срећно. || 14. Не пла́чь напра́сно *(н'ᵉ·пѧа́ч' нᵃпра́снᵇ)* не плачи узалуд — тру́пъ безгла́сный *(тру́п б'ᵉзгѧа́снᵇі̯)* неми леш — взо́ръ тума́нитъ я́сный *(взо́р тᵘма́н'ᵗт ја́снᵇі̯)* мути (суза) ведро око твоје. || 15. Подъ лозо́ю виногра́дной *(пᵇд·ѧᵃзо́і̯ᵘ в'ᵘнᵃгра́днᵇі̯)* под лозом — жа́дно *(жа́днᵇ)* жедно. || 16. Таки́хъ сраже́ній *(тᵃк'и́х срᵃже́н'ᵘі̯)* таких бојева — носи́лись знамена́ какъ тѣ́ни *(нᵃс'и́л'ᵘс знᵇм'ᵉна́ кᵇк·т'е́н'ᵘ)* вили су се барјаци као облаци. || 17. Сквозь ды́мъ лету́чій *(сквоз'·ды́м л'ᵉту́ч'ᵗі̯)* кроз лаки дим — францу́зы дви́нулись, какъ ту́чи *(фрᵃнцу́зᵇᵘ д'в'и́нᵘл'ᵘс кᵇк·ту́ч'ᵘ)* пођоше Французи као облаци. || 18. На́ши гру́ди *(на́шᵇᵘ гру́д'ᵘ)* наше груди — ко́ни, лю́ди *(ко́н'ᵘ, л'у́д'ᵘ)* коњи, људи — ты́сячи ору́дій *(ты́с'ᵗч'ᵘ ᵃру́д'ᵘі̯)* из хиљаду топова. || 19. Столѣ́тій *(стᵃл'е́т'ᵘі̯)* векова̂ — ма́лыя дѣ́ти *(ма́ѧᵇᵘ д'е́т'ᵘ)* мала деца. || 20. Ни́щій *(н'и́ш̲'ᵗі̯)* убог — пи́щи *(п'и́ш̲'ᵘ)* хране (ген. једн.). || 21. Отча́янныхъ уси́лій *(ᵃч̲'а́і̯ᵗн̲ᵇᵘх ус'и́л'ᵘі̯)* очајних напора — ему́ вы измѣни́ли *(і̯ᵉму́·вы ᵘз'м'ᵉн'и́л'ᵘ)* били сте му неверни. || 22. Бре́дни *(бр'е́д͡н'ᵘ)* бунцање — не послѣ́дній *(н'ᵗ·пᵃс'л'е́д͡н'ᵗі̯)* није последњи. || 23. Чина́ръ развѣ́-

систыя сѣ́ни *(с'ѐ́н'и)* хладовити платани — оле́ни *(ᵃл'ѐ́н'и)* јелени — расте́ній *(рᵃс'т'ѐ́н'иі̯)* различита биља. || 24. И во́тъ... о, ве́рхъ всѣхъ униже́ній *(ᵘн'ᵘжѐ́н'иі̯)!* и гле!... о, то беше врхунац свих понижења! — штабсъ-ро́тмистръ преклони́лъ колѣ́ни *(кᵃл'ѐ́н'и)* коњички капетан (друге класе) клекну. || 25. Я спо́ва обращу́ внима́нье ва́ше *(ва́шъ)* опет ћу скренути вашу пажњу — на тѣ́ года́, потра́ченные Са́шей *(са́шъі̯)* на оне године које је Аца изгубио. || 26. И что́ же *(и=што́=жъ)?* па шта? — всѣ восхища́лись э́той скве́рной ро́жей *(ро́жъі̯)* сви су се заносили тим гадним лицем, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Съ отва́жностью и сла́вой *(с=ᵃтва́жнъс'т'і̯ᵘ и сѧ́въі̯)* храбро и славно — споко́йно, велича́во *(спᵃко́і̯нъ, в'ᵗл'ᵘч'а́въ)* мирно, достојанствено. || 2. Въ борьбѣ́ суро́вой *(в=бᵃр'б'е́ сᵘро́въі̯)* у суровој борби — вы́сказано сло́во *(вы́скъзънъ сѧ́въ)* казана реч. || 3. Безу́мно *(б'ᵉзу́мнъ)* лудо — шу́мный [го́лосъ] *(шу́мнъі̯)* шуман глас. || 4. Благоскло́нно *(бѧъᵃскѧо́н̲ъ)* милостиво — надъ не́ю полусо́нной *(нᵃд͡=н'ѐі̯ᵘ пъѧᵘсо́н̲ъі̯)* над њом полусањивом. || 5. Предъ си́лой *(пр'ᵉт'=с'и́ѧъі̯)* пред силом — уны́ло *(ᵘны́ѧъ)* тужно. || 6. Го́лосъ смѣ́лый *(го́ѧъс с'м'е́ѧъі̯)* смео глас — свято́е дѣ́ло *(с'в'ᵉто́і̯ъ д'е́ѧъ)* света ствар. || 7. Изъ-за ту́чи *(ᵘз̲ᵃ=ту́ч'ᵘ)* кроз облак — лету́чій [пла́мень] *(л'ᵉту́ч'ᵗі̯)* брз пламен. || 8. Ещѐ неумоли́мѣй *(і̯ᵉш̲'ѐ=н'ᵗ-ᵘмᵃл'и́м'ᵗі̯)* још неумитније — въ отсту́пническомъ Ри́мѣ *(в=ᵃтсту́пн'ᵘч'ᵗскъм р'и́м'ᵗ)* у отпадничком Риму. || 9. Тѣ́ни *(т'ѐ́н'и)* сенке — превы́ше всѣ́хъ сомнѣ́ній *(пр'ᵉвы́шᵗ фс'е́х сᵃмн'ѐ́н'иі̯)* изнад сваке сумње. || 10. За мѣ́дною слѣди́лъ я бу́рей [колоколо́въ] *(бу́р'ᵗі̯)* слушао сам то бурно звоњење — съ лазу́ри *(с=ѧᵃзу́р'ᵘ)* с плавог неба. || 11. Святы́ней *(с'в'ᵉты́н'ᵗі̯)* светињом — доны́нѣ *(дᵃны́н'ᵗ)* досад, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Тро́гай *(тро́гъі̯)!* напред! — служи́лъ хозя́ину ты мно́го *(сѧᵘжы́ѧ хᵃз'а́ᵘнᵘ ты мно́гъ)* много си газду служио. || 2. Къ обѣ́дни[1] *(к=ᵃб'ѐ́д͡н'ᵘ)* у цркву на службу (иде сељанка) — [ребёнокъ] двухлѣ́тній *(двᵘхл'ѐ́т͡н'ᵗі̯)*[2] двогодишње дете. || 3. Въ са́ни *(ф=са́н'ᵘ)* у саонице — безъ рыда́ній *(б'ᵗз=рыда́н'иі̯)* без кукњаве. || 4. Въ Петрогра́дѣ *(ф'=п'ᵗтрᵃгра́д'ᵗ)* у Петрограду — съ до́чкой На́дей *(з=до́ч'къі̯ на́д'ᵗі̯)* с ћерком Надом. || 5. Изъ да́льнихъ губе́рній *(ᵘз=да́л'н'ᵘх гᵘб'ѐ́р'н'иі̯)* из далеких губернија — обо́рванной че́рни *(ᵃбо́рвън̲ъі̯ ч'ѐ́р'н'ᵘ)* поцепаног олоша. || 6. Споко́йно *(спᵃко́і̯нъ)* мирно — граждани́нъ досто́йный *(гръждᵃн'и́н дᵃсто́і̯нъі̯)* достојан грађанин. || 7. Что́ жъ, хорошо́ ли тамъ бы́ло *(што́=ш, хъᵃшо́=л'ᵘ там бы́ѧъ)?*

---

[1] об.: къ обѣ́днѣ.

[2] Непотпун слик: *-д͡н'-* и *-т͡н'-*.

па је ли тамо лепо било? — лу́чше не спра́шивай, ми́лый *(ѧу́ч̱'ъ н'ᵉ-спра́шъвъі, м'и́ѧъі)!* боље и не питај, мој драги! || 8. И поря́докъ нару́шился дре́вній *(и пᵃр'а́дък нᵃру́шыѧсъ др'е́вн'ъі)* и стари поредак по̏ремети се — ста́ли «пло́хо писа́ть изъ дере́вни» *(ста́л'ᵘ пѧо́хъ п'ᵘса́т' ᵘз'ᵉд'ᵉр'е́вн'ᵘ)* почеше стизати рђави гласови. || 9. Кро́тко *(кро́ткъ)* благо — съ сиро́ткой *(с̱'ᵘро́ткъі)* са сирочетом. || 10. День я́сный, моро́зный и ти́хій *(д'е́н' ја́снъі, мᵃро́знъі и т'и́хъі)* ведар и мразовит дан, без ветра — въ саня́хъ покати́ли мы ли́хо *(фᵉсᵃн'а́х пъкᵃт'и́л'ᵘ мы л'и́хъ)* полетесмо на саоницама. || 11. Прохо́жій *(прᵃхо́жъі)* пролазник — то́же *(то́жъ)* такође. || 12. И то́тъ напѣ́въ уны́лый *(и то́т нᵃп'е́ф уны́ѧъі)* и ону тужну арију — мнѣ сла́ще слы́шать бы́ло *(мн'е сѧа́ш̱'ъ сѧы́шът' бы́ѧъ)* пријатније ми је било чути. || 13. Красноро́жій *(кръснᵃро́жъі)* црвена лица — то́же *(то́жъ)* такође, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Неулови́мо *(н'ъ-уѧᵃв'и́мъ)* неосетно (губио се дан) — о́бразъ тво́й люби́мый *(о́бръз тво̱і л'уб'и́мъі)* твоја драга слика. || 2. Зво́нко *(зво́нкъ)* гласно — па́поротникъ то́нкій *(па́пърът͡н'ᵘк то́нкъі)* танка папрат. || 3. На ли́къ твой гля́дя ми́лый *(нᵃᵉл'и́кᵉтво̱і гл'а́д'ъ м'и́ѧъі)* гледајући твоје мило лице — въ тѣни́ берёзъ то бы́ло *(фᵉт'ᵉн'и́ б'ᵉр'о́с тоᵉбы́ѧъ)* то је било у хладу од бреза. || 4. Вѣне́цъ бога́тый *(в'ᵉн'е́ц бᵃга́тъі)* скупоцену царску круну (изнесе пред њега) — изъ же́мчуга и зла́та *(ᵘж̱е́мч'угъ и зѧа́тъ)* од бисера и злата. || 5. Стра́нно *(стра́н̱ъ)* за чудо — благоуха́нный *(бѧъγъ-уха́н̱ъі)* мирисан. || 6. Борода́тый *(бъраᵃда́тъі)* брадат — когда́-то *(кᵃγда́ᵉтъ)* некад. || 7. Нежда́нно *(н'ᵉжда́н̱ъ)* изненада — убра́нный[1] *(убра́н̱ъі)* окићен. || 8. Тѣни́стый *(т'ᵉн'и́стъі)* хладовит — чи́сто *(ч'и́стъ)* чисто. || 9. Кі́евъ держа́вный *(к'и̱і̱ъф д'ᵉржа́внъі)* престоницу Кијев — Яросла́вна *(і̱ъраᵃсѧа́внъ)* Јарославна. || 10. Такъ мно́го *(так мно́гъ)* толико — бе́регъ отло́гій *(б'е̂р'ък ᵃтѧо́гъі)* обала која није стременита. || 11. Живо́е сло́во *(жыво̱і̱ъ сѧо́въ)* жива реч — въ жи́зни но́вой *(вᵉжы́з'н'ᵘ но́въі)* у новом животу. || 12. Старины́ глубо́кой *(стър'ᵘны́ гѧубо́къі)* из далеке прошлости (предања) — о́ко *(о́къ)* око. || 13. И́дутъ[2] смѣ́ло *(и́дут с'м'е́ѧъ)* иду смело — во́лкъ ше́рсти бѣ́лой *(во́ѧк ше̂р'с'т'ᵘ б'е́ѧъі)* вук беле длаке. || 14. Въ степи́ широ́кой *(фᵉс'т'ᵉп'и́ шыро́къі)* у широкој степи — далёко *(дᵃл'о́къ)* далеко. || 15. По гре́блѣ... тря́ской *(пᵃᵉгр'е́бл'ъ... тр'а́скъі)* по труцкавом насипу — ѣ́детъ коля́ска *(је̂д'ът кᵃл'а́скъ)* иду кола. || 16. Шумя́тъ

---

[1] об. у́бранный.

[2] об. иду́тъ.

торопли́во *(шᵘм'а́т търаплʼи́въ)* ужурбано шуморе (вали) — не бы́ть тебѣ́ счастли́вой *(н'ᵉ=бы́т' т'ᵉб'е́ ш'ᵉс'л'и́въі)* ти нећеш бити срећна. || 17. Бо́ръ дрему́чій *(бо́р др'ᵉму́ч'ᵉі)!* стара шумо! — сте́пь, да ту́чи *(с'т'е́п' дъ=ту́ч'ᵘ)!* степо и облаци! || 18. Свѣ́тъ безъ тѣ́ни *(с'в'е́т б'ᵉс'=т'е́н'ᵘ)* светлост без сенке — всѣ́хъ явле́ній *(фс'е́х іᵉвл'е́н'ᵘі)* свих појава. || 19. Ту́чи *(ту́ч'ᵘ)* облаци — весно́ю паху́чей *(в'ᵉсно́іᵘ паху́ч'ᵉі)* у мирисно пролеће — струёй пѣву́чей *(п'ᵉву́ч'ᵉі)* као певљив млаз. || 20. Говори́ли *(гъваро́ил'ᵘ)* говориле су (очи) — уси́лій *(ᵘс'и́л'ᵘі)* напрезања — упусти́ли *(ᵘпᵘс'т'и́л'ᵘ)* испустише. || 21. На гри́вѣ *(на=гр'и́в'ᵉ)* на гриви — боязли́вѣй *(бъіᵉз'л'и́в'ᵉі)* плашљивији — въ ни́вѣ *(в=н'и́в'ᵉ)* на њиви. || 22. Боло́то *(баѧо́тъ)* рит — горя́тъ вече́рней позоло́той *(гаро́ат в'ᵉч'е́р'н'ᵉі пъзаѧо́тъі)* преливају се у вечерњим злаћаним зрацима. || 23. Ши́бко *(шы́пкъ)* брзо — улы́бка *(ᵘѧы́пкъ)* осмејак — ги́бкій [станъ] *(г'и́пкъі)* витак стас. || 24. Не сѣ́туй *(н'ᵉ=с'е́тᵘі)* не тугуј — къ лѣ́ту *(к=л'е́тᵘ)* до лета, и. т. д.

у *Фета:* 1. Лука́во *(ѧᵘка́въ)* лукаво — кана́вой *(кана́въі)* као ров. || 2. Восто́рги *(васто́рг'ᵘ)* занос — Гео́ргій *(г'ᵉо́рг'ᵘі)* Ђорђе. || 3. Верги́лій *(в'ᵉрг'и́л'ᵘі)* Вергилије — оцѣни́ли *(аᵘцᵉн'и́л'ᵘ)* оценили смо. || 4. Настоя́щій *(нъстаја́ш'ᵉі)* пра̂ви — сла́ще *(сѧа́ш'ᵉ)* слађе. || 5. Дво́рни *(дво́р'н'ᵘ)* млађих (слугу) — прово́рнѣй *(правóр'н'ᵉі)* живље. || 6. Ге́ній *(г'е́н'ᵘі)* геније — въ колѣ́ни *(ф=кал'е́н'ᵘ)* у колена. || 7. Ночны́я тѣ́ни *(нач'ны́ᵘ т'е́н'ᵘ)* ноћне сенке — ря́дъ волше́бныхъ измѣне́ній *(р'а́т ваѧшѡ́бныхъ ᵘз'м'ᵉн'е́н'ᵘі)* низ чаробних промена. || 8. Могу́чій *(магу́ч'ᵉі)* силан — ту́чи *(ту́ч'ᵘ)* облаке. || 9. Селе́ній *(с'ᵉл'е́н'ᵘі)* села̂ — на́ши тѣ́ни *(на́шы т'е́н'ᵘ)* наше сенке. || 10. Ка́къ вѣ́рить тѣ́ни *(ка́к в'е́р'ᵘт' т'е́н'ᵘ)?* како да верујем сенци? — мой до́брый ге́ній *(моі=до́бръі г'е́н'ᵘі)!* мој добри геније! || 11. Часы́ весе́лій *(ч'ᵉсы́ в'ᵉс'е́л'ᵘі)* тренутке радости (хватај) — пока́ лани́ты | не поблѣднѣ́ли *(пака́ ѧан'и́тыᵘ н'ᵉ=пъбл'ᵉдн'е́л'ᵘ)* док ти образи нису побледели. || 12. Въ тума́нѣ *(ф=тᵘма́н'ᵉ)* кроз маглу — степа́ній *(с'т'ᵉна́н'ᵘі)* јечања. || 13. Печа́льныя ту́чи *(ту́ч'ᵘ)* тужни облаци — улы́бкѣ лету́чей *(л'ᵉту́ч'ᵉі)* лаком осмејку. || 14. Ту́чи *(ту́ч'ᵘ)* облаке — ви́хрь лету́чій *(л'ᵉту́ч'ᵉі)* вијор — о́гнь треску́чій *(тр'ᵉску́ч'ᵉі)* пуцкара ватра (у камину). || 15. Ра́нятъ бо́льно *(бо́л'нъ)* задају ране које боле — съ гру́стію нево́льной *(н'ᵉво́л'нъі)* с нехотичном тугом. || 16. Со́нъ новобра́чной *(нъвабра́ч'нъі)* младин сан — мра́чно *(мра́ч'нъ)* тамно. || 17. Я страда́лъ дово́льно *(дaво́л'нъ)* доста сам патио — [отъ] ва́шей ла́ски своево́льной *(свъіᵉво́л'нъі)* од ваше капризне милоште, и т. д.

у *Полонскоі:* 1. Моги́ла *(маг'и́ѧъ)* гроб — пра́хъ, давно́ осты́лый *(пра́х, давно́ асты́ѧъі)* прах који се одавно охладио. || 2. На кладби́щѣ *(нъ·кѧад'б'и́ш'ъ)* на гробљу — у бра́тьи ни́щей *(у·бра́т'і̯и н'и́ш'ъі)* у просјака̂. || 3. Неглу́пый ма́лый *(н'ѥгѧу́пъі ма́ѧъі)* паметна глава — во̀ что́ бы то ни ста́ло *(ва·што́·бы то·н'и·ста́ѧъ)* по што по то. || 4. Пра́во *(пра́въ)* бога ми — тѣ́нью велича́вой *(т'е̂н'і̯у в'ъл'ичá'авъі)* као величанствена сенка. || 5. Подъ кома́ндой *(път·камáндъі)* под командом — Фердина́нда *(ф'ър'д'инáндъ)* Фердинанда (акуз.). || 6. Смѣ́ха *(с'м'е́хъ)* смеха — наро́дною потѣ́хой *(наро́днъі̯у пат'е́хъі)* народу на спрдњу (био је). || 7. Толпа́ была́ религіо́зна *(таѧпа́ быѧа́ р'ъл'иг'иóзнъ)* светина беше побожна — по́слѣ гро́зной [канона́ды] *(по́с'л'ъ гро́знъі)* после страшне топовске пуцњаве. || 8. Приле́жно *(пр'ил'е́жнъ)* марљиво — ла́ндышъ нѣ́жный *(ѧа́ндыш н'е́жнъі)* нежан ђурђевак. || 9. Го́рдо *(го́рдъ)* охоло — похо́дкой твёрдой *(пахо́ткъі т'в'о́рдъі)* чврстим кораком. || 10. Всё возмо́жно *(фс'о́ вазмо́жнъ)* све је могућно — со́нъ трево́жный *(со́н тр'ѥво́жнъі)* немиран сан. || 11. Мой ми́лый *(моі̯ м'и́ѧъі)!* драги мој! — заспѣши́ла *(зъс'п'ѥшы́ѧъ)* по̏жӯри. || 12. Отъ вѣ́треной Ду́ни *(ат'·в'е́тр'ън'ъі ду́н'и)* од Дуње ветропирке — ку́ній [мѣ́хъ] *(ку́н'ъі)* крзно од куне. || 13. Въ ша́пкѣ лохма́той *(ф·ша́п'к'ъ ѧахма́тъі)* у чупавој капи — въ рукави́цѣ лопа́та *(в·рукав'и́цъ ѧапа́тъ)* у рукавици лопата. || 14. Здоро́вый *(здаро́въі)* здрав — коро́ва *(каро́въ)* крава. || 15. У́жинъ бы́лъ бы сы́тый *(у́жын бы́ѧ·бы сы́тъі)* вечера би била богата — не взя́ли [мы] коры́та *(н'ѥ·вз'а́л'и кары́тъ)* не понесосмо корита. || 16. Постепе́нно *(пъс'т'ѥп'е́н̲ъ)* поступно — твой го́лосъ де́рзкій и надме́нный *(над'м'е́н̲ъі)* твој дрски и охоли глас. || 17. Полу-возду́шный *(вазду́шнъі)* упола ваздушан — послу́шно *(пасѧу́шнъ)* послушно. || 18. На львёнка [сма́хиваетъ соба́ка] *(на·л'в'о́нкъ)* на лавића (наличи пас) — то́нкій [но́съ] *(то́нкъі)* танак нос. || 19. Въ тѣни́ чере́шни *(ч'ѥр'е́шн'и)* у хладу под трешњом — ве́шній [вѣтеро́къ] *(в'е́шн'ъі)* пролетњи ветрићак. || 20. Наме́дни *(нам'е̂д͡н'и)* недавно — ого́нь послѣ́дній *(пас'л'е̂д͡н'ъі)* последњи огањ. || 21. Двѣ хму́рыхъ ту́чи *(ту́ч'и)* два црна облака — скалы́ горю́чей *(гар'у́ч'ъі)* вреле стене. || 22. Тѣ́ни *(т'е̂н'и)* сени — поколѣ́ній *(пъкал'е̂н'иі)* поколења̂. || 23. Фабри́чныхъ зда́ній *(зда́н'иі)* фабричних зграда — двѣ ба́ни *(ба́н'и)* два парна купалишта. || 24. На рома́нъ [э́то] не похо́же *(н'ъ·пахо́жъ)* то не наличи на роман — дива́нъ, оби́тый ко́жей *(ко́жъі)* диван, превучен кожом, и т. д.

у *Брјусова:* 1. Сму́тно *(сму́тнъ)* нејасно — въ пусты́нѣ безпріютной *(б'ъспр'ију́тнъі)* у пустињи без склоништа. || 2. Въ тума́нѣ

(ф=тумáн'ъ) у магли — желáній *(жєѧáн'иі̯)* жéљâ. || 3. Искушéній *(искушêн'иі̯)* искушењâ — ступéни *(ступ'ếн'и)* степенице. || 4. Къ свѣ́ту *(к=с'в'éту)* на светлост — не сѣ́туй *(н'є=с'éтуі̯)* не жали се. || 5. Въ твéрди слúшкомъ сúней *(с'úн'ъі̯)* на одвећ модром небу — въ цáрственной пусты́нѣ *(пусты́н'ъ)* у величанственој самоћи. || 6. Не отдавáй душú упóрству *(упóрству)* не одупири се — покóрствуй *(пакóрствуі̯)* буди покоран. || 7. Вся красотá тебѣ́ достýпна *(дастýпнъ)!* ти разумеш сваку лепоту! — и въ глубинѣ́ мечты́ престýпной | и *(пр'єстýпнъі̯)* . . ., и у дубљини грешног сањања, и . . . || 8. Сёла *(с'óѧъ)* сёла — дорóгой весёлой *(в'єс'óѧъі̯)* весело путем. || 9. Рáдостью охвáченъ велúкой *(в'єл'úкъі̯)* обузет великом радошћу — Влады́ко *(вѧадыкъ)!* Боже! || 10. Въ лёгкомъ ды́мѣ курéній *(кур'ếн'иі̯)* у лаком диму с кадионице — хóдятъ я́сныя тѣ́ни *(т'ếн'и)* иду светле сенке. || 11. Всецѣ́ло *(фс'єцœ́ѧъ)* сасвим — столúцы опустѣ́лой *(апус'т'éѧъі̯)* опустеле престонице. || 12. Орýдій *(арýд'иі̯)* топова — лю́ди *(лу́д'и)* људи. || 13. Рáдость предчýвствій *(пр'єч̯ýс'т'в'иі̯)* радујеш се што унапред осећаш — въ искýсствѣ *(в=ыскýс'т'в'ъ)* у уметности. || 14. Тѣ́ни *(т'ếн'и)* сенке — стремлéній *(стр'ємл'ếн'иі̯)* тежњâ. || 15. Тѣ́ло *(т'éѧъ)* тело — подъ крóвлей законтѣ́лой *(зъкап-т'éѧъі̯)* под чађавим кровом. || 16. Рабы́ни *(рабы́н'и)* робиње — вѣ́еръ павлúній *(павл'úн'иі̯)* лепезу од паунова перја. || 17. Сáда *(сáдъ)* парка — за огрáдой *(зъ=аградъі̯)* иза ограде. || 18. Нéбу *(н'éбу)* небу — не трéбуй *(н'є=тр'éбуі̯)* не трáжи. || 19. За нóчью зúмней *(з'úмн'ъі̯)* после зимске ноћи — въ весéннемъ гúмнѣ *(г'úмн'ъ)* у пролетњој химни. || 20. На крýчи *(на=крýч'и)* на стрмени — тýчей *(тýч'ъі̯)* као облак. || 21. Вѣ́чно *(в'ếч'нъ)* вечно — дорóгой млéчной *(мл'ếч'нъі̯)* млечним путем. || 22. Всевлáстно *(фс'євѧáснъ)* као потпун господар — полóской крáсной *(крáснъі̯)* као мала пруга. || 23. Дá, ты пройдёшь жестóкой кáрой *(кáръі̯)* ти ћеш проћи као страшна казна — изъ пéпла óбщаго пожáра *(пажáръ)* из пепела општег пожара. || 24. Безъ тѣ́ни *(б'єс'=т'ếн'и)* без сенке — идýщихъ поколѣ́ній *(пъкал'ếн'иі̯)* поколењâ која ће настати. || 25. Прохлáдой *(прахѧáдъі̯)* хладовином — не нáдо *(н'є=нáдъ)* не треба. || 26. Неотвя́знѣй *(н'ъ-ат'в'áз'н'ъі̯)* непрекидније — въ какóмъ-то соблáзнѣ *(сабѧáз'н'ъ)* у некој саблазни. || 27. Въ злóмъ аромáтѣ *(арамáт'ъ)* у задаји — незрúмыхъ объя́тій *(аб'јáт'иі̯)* невидљивих загрљаја. || 28. Змѣ́истыхъ мóлній *(мóѧн'иі̯)* вијугавих муња — обѣ́тъ испóлни *(испóѧн'и)!* испуни завет! || 29. Медвѣ́дей *(м'єд'-в'ếд'ъі̯)* медведâ — о побѣ́дѣ *(а=паб'ếд'ъ)* о победи. || 30. Богомóльнѣй *(бъγамóл'н'ъі̯)* с већим пијететом — на колокóльнѣ *(нъ=къѧакóл'н'ъ)*

на звонику. || 31. На таи́нственной поля́нѣ *(п^{а}л'а́н'^{ъ})* на тајанственом пропланку — послѣ сла́дкихъ ожида́ній *(^{а}ж^{ы}да́н'^{ы}і)* после слатких очекивања, и т. д.

Напомена. Оним што је речено у § 214, нап. 1 и 2, тумачи се у Љермонтова, у другом дѣлу «Демона» (шеста песма): Утомлена́ борьбо́й всегда́шней (т. ј. всегда́шной) *(фс'^{ъ}г'да́шн^{ы}і)* уморена свакидашњом борбом — поду́шка жжёть, ей ду́шно, стра́шно *(стра́шн^{ъ})* узглавље је пече, гуши је нешто, она се боји.

б) Крњи сликови из групе далеких сликова.

Као што је показано у § 211^{а}, далеки сликови типа 232б.
^{ъ} — ^{ы} у последњем отвореном слогу ретки су код великих песника, па су ретки и крњи сликови из те групе. У песника́ с двоструким системом верзификације, као што су А. Толстој и Брјусов (§§ 223 и 223^{а}), они и овде нису необични. С њима се сусрећемо:

у *Жуковског*, у песми «Миръ», из 1800 год.: Тамъ му́зы чи́стыя, увѣнчанны оли́вой *(^{а}л'и́в^{ы}і)* тамо чисте музе, увенчане маслиновом граном — весёлымъ пѣ́ніемъ возно́сятъ дни́ счастли́вы *(ш'^{ъ}с'л'и́в^{ы})* веселим певањем прослављају срећне дане (строфа 10).

у *Пушкина*, у лицејској песми из 1816 год. под натписом «Сло́во ми́лой[1]»: И я сказа́лъ пѣ́вицѣ ми́лой *(м'и́^{а}^{ы}і)* и ја рекох драгој певачици — прелéстенъ го́лосъ твой упы́лой *(уны́^{а}^{ы}і)* диван је твој сетни глас — прелéстнѣй то́мныхъ пѣ́сенъ Ли́лы *(л'и́^{а}^{ы})* дивнији је од мла́киx песама Лилиних.

у *Грибоједова:* Вы сли́шкомъ открове́нны *(^{а}ткр^{а}в'е́н^{ы})* сувише сте отворени — да что́ мнѣ до кого́? до ни́хъ? до всей вселе́нной *(фс'^{ъ}л'е́н^{ы}і)?* шта ме се ко тиче? шта ме се тичу они и сав свет (и сва васељена; «Го́ре отъ ума́», чин II, стихови 516 и 519).

у *Љермонтова:* 1. Пусть бу́дутъ всѣ мольбы́ Творцу́ безпло́дны *(б'^{ъ}спл^{а}о́дн^{ы})* нека су бесплодне све молитве Богу — вездѣ утѣхи есть толпѣ простонаро́дной *(пр^{ъ}ст^{ъ}н^{а}ро́дн^{ы}і)* свуд има уживања за прост свет (Соч., акад. изд., I, 46). || 2. Измѣ́ной крова́вой *(кр^{а}ва́в^{ы}і)* крвавим неверством — погибнетъ безъ сла́вы *(б'^{ъ}сла́в^{ы})* погинуће

[1] = Реч драгој.

нечувен (II, 70 и II, 266). || 3. Бою́сь оши́бки, а терпѣ́ть нѣтъ си́лы *(с'и́ѧ^ы)* бојим се да не погрешим, а не могу више да трпим — така́я жи́знь страшнѣ́й моги́лы *(м^аг'и́ѧ^ы)!* такав живот страшнији је од смрти! — есть лю́ди, я вида́лъ, съ душо́й осты́лой *(^асты́ѧ^ы̯)* виђао сам, има љу́ди охладнеле душе (III, 241).

у *Њекрасова:* Тѣсни́лися въ прихо́жей [лаке́и] *(ф=пр'^ихо́ж^ы̯)* лакеји су се гурали у трему — и между ни́ми ни одно́й | крпво́й и пья́ной ро́жи *(ро́ж^ы)* и међу њима ни једног искривљеног и пијаног лица (I, 57).

у *Фета:* 1. Ду́мы молчали́вой *(м^ъѧч'^ел'и́в^ы̯)* немог размишљања — плаку́чей и́вы *(и́в^ы)* жалосне врбе (I, 432). || 2. Съ ше́ей, пе́тлею обви́той *(^аб'в'и́т^ы̯)* с вратом, на ком је била омча — зу́бы кро́вію обли́ты *(^абл'и́т^ы)* зуби му у крви (II, 603). || 3. Дѣ́вы ми́лой *(м'и́ѧ^ы̯)* миле девојке — черезъ пери́лы *(п'^ер'и́ѧ^ы)* кроз ограду (од балкона; II, 611). || 4. Стрѣ́лы *(стр'е́ѧ^ы)* стре̑ле — предъ Семе́лой *(пр'^ѣт'=с'^ем'е́ѧ^ы̯)* пред Семелом (III, 274).

у *А. Толстоја:* 1. Карти́ны *(к^ар'т'и́н^ы)* слике — паути́ной *(п^ъ-^ут'и́н^ы̯)* паучином (I, 9)[1]. || 2. А та́мъ, надъ края́ми доли́ны *(д^ал'и́н^ы)* а тамо, где се свршује долина — и па́льмы не ви́дно нигдѣ́ ни еди́ной *(н'^и=і̯^ед'и́н^ы̯)* и нигде се не види ни једна палма (I, 16). || 3. Орли́цы *(^ар'л'и́ц^ы)* орлушице — и ску́чною тя́нутся дли́нные дни́ верени́цей *(в'^ѣр'^ен'и́ц^ы̯)* и дугачки дани нижу се досадно и полако (I, 17). || 4. Бе́здны *(б'е́зн^ы)* бездани — [въ красотѣ́] звѣ́здной *(з'в'е́зн^ы̯)* у звезданој лепоти (I, 42). || 5. [Надъ ша́пкой] шелко́вой[2] *(ш^еѧко́в^ы̯)* над свиленом капом — око́вы *(^ако́в^ы)* окови (I, 178). || 6. Укори́зны *(^ук^ар'и́зн^ы)* прекора — предъ отчи́зной *(пр'^ѣд=^ач̱'и́зн^ы̯)* пред отаџбином (I, 210). || 7. Отчи́зны *(^ач̱'и́зн^ы)* отаџбине — съ укори́зной *(с=^ук^ар'и́зн^ы̯)* прекорно (I, 250). || 8. Рѣсни́цы *(р'^ес'н'и́ц^ы)* трепавице — верени́цей *(в'^ѣр'^ен'и́ц^ы̯)* у низу (I, 252). || 9. Око́вы *(^ако́в^ы)* окове — жи́зни но́вой *(но́в^ы̯)* новог живота (I, 283). || 10. О, до́лго-ль бы́ть тебѣ́ печа́льной и согну́той *(с^агну́т^ы̯)!* о, зар ћеш дуго бити тако тужна и повијена (ти, млада тополо)! — смотри́, пришла́ весна́, твои́ не крѣ́пки пу́ты *(пу́т^ы)* погле, дошло је пролеће, окови, који те стежу, слаби су (I, 312). || 11. Гре́ціи счастли́вой *(ш̱'^ес'л'и́в^ы̯)* срећне Грчке — ни́вы *(н'и́в^ы)* њиве — тата́ринъ молчали́вый *(м^ъѧч'^ел'и́в^ы̯)* ћуталица Татарин (I, 343). || 12. Близъ Кордо́вы *(бл'ис'=*

---

[1] По́лное собра́ніе стихотворе́ній гр. А. К. Толсто́го, I—II, изда́ніе М. М. Стасюле́вича.

[2] об. шёлковой.

к^{а}рдо́в^{ы}) близу Кордове — суро́вый *(су^{у}ро́в^{ы}і)* груб — съ живо́го *(ж^{ы}во́в^{ъ})* с живог (гуле кожу; II, 298). || **13.** Си́лой *(с'и́л^{ъ}і)* снагом — изъ моги́лы *(^{и}з^{ъ}м^{а}г'и́л^{ы})* из гроба (II, 316), и т. д.

у *Брјусова:* **1.** Въ гости́ной полутёмной *(п^{ъ}л^{у}т'о́мн^{ы}і)* у полумрачном салону — скро́мны *(скро́мн^{ы})* скромни су (пољупци; I, 64). || **2.** Въ толпѣ неизмѣ́нной *(н'^{ѣ}-^{и}з'м'е́н^{ы}і)* кроз светину која се не мења (идеш) — мгновенны *(мін^{а}в'е́н^{ы})* тренутни су (тренуци; I, 173). || **3.** Жи́зни по́лной *(по́л^{ъ}н^{ы}і)* пуног живота — во́лны *(во́л^{ъ}н^{ы})* вали (II, 109)). || **4.** Отъ жи́зни уста́лой *(^{у}ста́л^{ъ}і)* од уморног живота — би́ться о ска́лы *(^{а}:ска́л^{ы})* ударати се о стене (II, 115). || **5.** Въ хи́жинѣ ды́мной *(ды́мн^{ы}і)* у чађавој колибици — ги́мны *(г'и́мн^{ы})* химне (II, 240). || **6.** Царе́вны *(ц^{а}р'е́вн^{ы})* цареве кћери — жи́зни повседне́вной *(п^{ъ}фс'^{е}дн'е́вн^{ъ}і)* свакидашњег живота (III, 11). || **7.** Сно́ва мо́ре, сно́ва ска́лы *(ска́л^{ы})* опет море, опет стене — надъ волно́й роско́шно-а́лой *(а́л^{ъ}і)* над валом који се дивно црвени (IV, 195). || **8.** Поня́тны *(п^{а}н'а́тн^{ы})* разумљиви су — сны о бы́ли невозвра́тной *(н'^{ѣ}в^{а}звра́тн^{ъ}і)* снови о неповратној прошлости (IV, 197). || **9.** Незнако́мой [жи́знью] *(н'^{ѣ}зн^{а}ко́м^{ъ}і)* непознатим животом — гру́стной дрёмы *(др'о́м^{ы})* тужног дремања (IV, 197). || **10.** Въ до́лы на́ши *(на́ш^{ы})* у наше долине — съ ча́шей *(ш'^{и}:ч'а́ш^{ъ}і)* с пехаром (IV, 214). || **11.** Встрѣча́лъ я ли́къ, на твой похо́жій *(п^{а}хо́ж^{ы}і)* у пролазу вијао сам лице, налик на твоје — па ло́же *(н^{а}:ло́ж^{ъ})* на постељу (IV, 273), и т. д.

в) Крњи сликови из групе графичких сликова.

Графика обли́ка̂: ми́лый — моги́лы, кли́ки — вели́кій, въ сто- **233.**
ли́цѣ — дѣ́вицей, и т. д. била је примамљива исто онако, као и обли́ка̂: по́ле — на во́лѣ, на́ше — въ ча́шѣ, золото́е — въ поко́ѣ, и т. д. (§ 224). Песници су се и њоме користили, те тако су се и овде добили графички сликови различитих категорија. Бележимо главније:

I. **1.** Номинатив (акузатив) једн. м. рода тврде и отврдле **233^{а}.**
сложене промене на *-ый* (иза *ж*, *ш* пишемо *-ій*) и који облик на *-ы* (иза *ж*, *ш* пишемо *-и*). Према старијој фази књиж. изговора (ми́лый = *м'и́л^{ъ}і*, похо́жій = *п^{а}хо́ж^{ъ}і*) графички сликови овог типа спадају фонетски у групу далеких сликова, о којима је било мало час говора: *м'и́л^{ъ}і* — *м^{а}г'и́л^{ы}*. Отуд:

у *Жуковског*: 1. Молча́ніе моги́лы *(маг'и́ѧы)* гроб ћути — лѣ́съ уны́лый[1] *(уны́ѧъі)* суморна шума. || 2. [Снима́етъ] свои́ доспѣ́хи ра́тны *(ра́тны)* скида своју бојну опрему — мой щи́тъ и ме́чъ була́тный *(буѧа́тнъі)* мој штит и челични мач. || 3. Стра́шныхъ мы́слей по́лный *(по́ѧнъі)* пун страшних мисли — во́лны *(во́ѧны)* вале. || 4. Не хочу́ я сла́вы *(сѧа́вы)* не треба ми слава — свѣ́тъ — судья́ лука́вый *(ѧука́въі)* свет је лукав судија. || 5. Стру́ны *(стру́ны)* жице — вѣчно-ю́ный *(ју́нъі)* вечито млад. || 6. Сла́вы *(сѧа́вы)* славе — на пи́ръ крова́вый *(крава́въі)* на крваву гозбу. || 7. Всѣ до́лгу здѣ́сь послу́шны *(пасѧу́шны)* свак је овде свестан своје дужности — малоду́шный *(мъѧаду́шнъі)* кукавица. || 8. Смѣ́лый *(с'м'е́ѧъі)* храбри — мечи́ и стрѣ́лы *(стр'е́ѧы)* мачеви и стреле. || 9. Стака́ны *(стака́ны)* чаше — пья́ный *(п'ја́нъі)* пијан. || 10. Но молчали́въ пришле́цъ угрю́мый *(угр'у́мъі)* али је ћутљив суморни дошљак — душа́ полна́ приско́рбной ду́мы *(ду́мы)* душа му је пуна тужних мисли. || 11. Дубра́вы *(дубра́вы)* шуме — кудря́вый [куста́рникъ] *(кудр'а́въі)* шипраг с увојитим гранчицама. || 12. Орёлъ нашъ двоегла́вый *(двъі̯ѥгѧа́въі)* наш двоглави орао — давно́ молча́вшей сла́вы *(сѧа́вы)* славе која је одавно била нема. || 13. Гро́мы *(гро́мы)* громови — свобо́ды гла́съ знако́мый *(знако́мъі)* познати глас слободе. || 14. Уны́лый *(уны́ѧъі)* тужан — ви́лы *(в'и́ѧы)* ви̏ле. || 15. Безгла́сный *(б'ѥзгѧа́снъі)* нем — всѣ дни́ прекра́сны *(пр'ѥкра́сны)* сви су дани дивни. || 16. Крыла́тый *(крыѧа́тъі)* крилат — отъ утра́ты *(ат=утра́ты)* од губитка. || 17. Полузакры́тый [взо́ръ] *(пъѧузакры́тъі)* упола затворене очи — лани́ты *(ѧан'и́ты)* образе. || 18. Гля́дя епи́скопъ на пе́пелъ пожа́рный *(пажа́рнъі)* — ду́маетъ: «бу́дутъ мнѣ всѣ́ благода́рны» *(бѧъγада́рны)* посматрајући згариште, епископ мисли: «сви ће ми рећи: хвала!» || 19. Кипу́чей кро́вію обли́тый *(абл'и́тъі)* сав у врелој крви — онъ вдру́гъ оста́лся безъ защи́ты *(б'ѣз̱аш̱'и́ты)* он на једанпут оста без заштите. || 20. Ти́ше вѣ́теръ, ти́ше во́лны *(во́ѧны)!* лакше ветре, лакше вали! — покажи́ намъ ли́къ твой по́лный [путево́дная луна́]! *(по́ѧнъі)* покажи нам своје пуно лице, месече, који нас водиш! ||

---

[1] Занимљива је графика облика̂ овог типа у старијим издањима руских песника, н. пр. у песмама Жуковског и у песмама Пушкиновим: кад је требало изговором показати да је слик тачан, одступало се од уобичајеног правописа, и писало се *-ой*, а не *-ый* или *-ій* (иза *г*, *к*, *х*): Подъ раки́той, под ракитом — богаты́рь лежи́тъ уби́той, лежи убијен јунак (§ 206); а кад је требало правописом показати да је слик тачан, одступало се од живог говора, и писало се *-ый* или *-ій:* цѣ́лый цео — стрѣ́лы стреле, и т. д.

21. Ища́ защи́ты *(з^{а}ш'и́т^{ы})* тражећи заштите — ле́бедь позабы́тый *(п^{ъ}з^{а}бы́т^{ъ}і)* заборављени лабуд, и т. д.

у *Пушкина:* 1. До моги́лы *(д^{ъ}=м^{а}г'и́ѧ^{ы})* до гроба — уны́лый *(^{у}ны́ѧ^{ъ}і)* сетан. || 2. Стака́ны *(ст^{а}ка́н^{ы})* чаше — пья́ный *(п'ја́н^{ъ}і)* пијан. || 3. Ни́вы *(н'и́в^{ы})* њиве — ручеёкъ игри́вый *(р^{у}ч'^{е}јо́к ^{и}гр'и́в^{ъ}і)* враголасти поточић. || 4. Мои́ поэ́ты *(м^{а}и́ п^{о}е́т^{ы})!* моји песници! — согрѣ́тый *(с^{а}гр'е́т^{ъ}і)* огрејан. || 5. Во́лны *(во́ѧн^{ы})* вали — по́лный *(по́ѧн^{ъ}і)* пун. || 6. О́стрый *(о́стр^{ъ}і)* сатиричан (писац) — сёстры *(с'о́стр^{ы})* сестре. || 7. Поэ́тъ любо́вный *(п^{о}е́т л'^{у}бо́вн^{ъ}і)!* љубавни песниче! — А́нны Льво́вны *(а́н^{ы} л'во́вн^{ы})* Ане Лавовне. || 8. Велича́вый *(в'^{ъ}л'^{и}ч'а́в^{ъ}і)* величанствени — окта́вы *(^{а}кта́в^{ы})* октаве. || 9. Варша́вы *(в^{а}рша́в^{ы})* Варшаве — стя́гъ крова́вый *(с'т'а́к кр^{а}ва́в^{ъ}і)* крваву заставу. || 10. Смѣ́лый *(с'м'е́ѧ^{ъ}і)* смео — предѣ́лы *(пр'^{е}д'е́ѧ^{ы})* границе. || 11. Арома́ты *(^{а}р^{а}ма́т^{ы})* мирис — змѣ́й крыла́тый *(з'м'е̂і кр^{ы}ѧ́т^{ъ}і)* змај. || 12. Цѣ́лый *(цѡ́ѧ^{ъ}і)* цео — стрѣ́лы *(стр'е́ѧ^{ы})* стре̂ле. || 13. Румя́ный *(р^{у}м'а́н^{ъ}і)* румен — тума́ны *(т^{у}ма́н^{ы})* магла. || 14. Мазе́ны *(м^{а}з'е́п^{ы})* Мазепе — свирѣ́ный *(с'в'^{и}р'е́п^{ъ}і)* свиреп. || 15. Несно́сный *(н'^{е}сно́сн^{ъ}і)* несносан — со́сны *(со́сн^{ы})* борови. || 16. Отъ моги́лы *(^{а}т=м^{а}г'и́ѧ^{ы})* од смрти — мой ми́лый *(мо̂і=м'и́ѧ^{ъ}і)* мој драги. || 17. Суро́вый *(с^{у}ро́в^{ъ}і)* суров — въ дубро́вы *(в=д^{у}бро́в^{ы})* у шуме. || 18. Со́нъ угрю́мый *(сон ^{у}гр'у́м^{ъ}і)* суморан сан — ду́мы *(ду́м^{ы})* мисли. || 19. Пистоле́ты *(п'^{и}ст^{а}л'е́т^{ы})* пиштоље — раздѣ́тый *(р^{а}з'д'е́т^{ъ}і)* свучен, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Вздохну́вши *(взд^{а}хну́фш^{ы})* уздахнувши — вѣ́къ мину́вшій *(в'е́к м'^{и}ну́фш^{ъ}і)*[1] прошасти век. || 2. Нѣ́тъ! постара́йтесь бы́ть хотя въ его́ глаза́хъ | вы легкомы́сленнѣй и бо́льше прихотли́вы *(пр'^{и}х^{а}т͡л'и́в^{ы})* чините се бар пред њим да сте лакоумнији и да имате више прохтева — уви́дите, како́й онъ бу́детъ

---

[1] Како су сви партицини, сем прошастог партицина трипог, књижевног порекла, изговор им је, још у првој половини прошлог века, могао бити двојак: књишки и обичан, дакле: *м'^{и}ну́фш^{ы}і* и *м'^{и}ну́фш^{ъ}і;* у првом случају, сликови горњег типа ишли би у категорију крњих сликова из групе потпуних. Да је руски облик још онда привукао к себи овакве књижевне облике, леп пример пружа црк.-сл. позајмица еди́ный. Пореди у Пушкина, у «Причи о цару Салтану» (Ска́зка о царѣ́ Салта́нѣ): Онъ [о́стровъ] лежа́лъ пусто́й равни́ной, оно (острво) било је као пуста равнина — ро́съ на нёмъ дубо́къ еди́ной, на њему је растао само један храстић (стихови 311 и 312). Тако је н. пр. и у «Јевгенију Оњегину» (глава IV, строфа 13): Когда́ бъ семе́йственной карти́ной — плѣни́лся я хоть ми́гъ еди́ной, да ме је слика породичног живота очарала ма на тренутак.

боязли́вый *(б^{ъ}і̯^{ѣ}з'л'и́в^{ъі})* на ћете видети како ће он бити бојажљив. || 3. Но ва́ши та́йны мнѣ всегда́ каза́лись свя́ты *(с'в'а́т^{ы})* али ваше тајне биле су ми увек светиња — не я́ ль ужъ винова́тый *(в'^{и}на-ва́т^{ъі})?* да нисам ја крив? || 4. Да вѣдь пожа́ловалъ въ тотъ са́мой ча́съ, въ кото́рый [къ вечёрнѣ я хожу́] *(ф'к^{а}то́р^{ъі})* али ми је дошао (походио ме је) баш онда кад идем на мало вечерње — охъ! э́ти мнѣ прово́ры *(пр^{а}во́р^{ы})!* ех! што су ти људи!

у *Љермонтова:* 1. Уда́ры *(уда́р^{ы})* ударци — ста́рый *(ста́р^{ъі})* стари. || 2. Стрѣлы *(стр'е́л^{ы})* стрѐле — башли́къ бѣ́лый *(б'е́л^{ъі})* бела баштика. || 3. Орли́ный *(^{а}р'л'и́н^{ъі})* орловски — дружи́ны *(дружы́н^{ы})* чете. || 4. Часъ его́ кончи́ны *(к^{а}н'ч'и́н^{ы})* његова смрт — въ ми́гъ еди́ный *(і̯^{е}д'и́н^{ъі})* за тренутак. || 5. Шпо́ры *(шпо́р^{ы})* остроге — ско́рый *(ско́р^{ъі})* брз. || 6. Бѣлоку́рый *(б'^{ѣ}л^{а}ку́р^{ъі})* плав (коса) — гяу́ры *(г'^{а}у́р^{ы})* Ђаури. || 7. Но́вый *(но́в^{ъі})* нов — осно́вы *(^{а}сно́в^{ы})* основу. || 8. Бы́ли всѣ гото́вы *(г^{а}то́в^{ы})* сви беху спремни — зау́тра бо́й затѣ́ять но́вый *(но́в^{ъі})* да сутра заподену нов бој. || 9. Жиле́цъ угрю́мый *(угр'у́м^{ъі})* суморни становник — не вѣ́рить ду́мы *(ду́м^{ы})* неће поверити својих мисли. || 10. [И вотъ] вашъ человѣкъ, иску́сствомъ завладѣ́вшій *(з^{ъ}в^{а}д'е́фш^{ъі})* и ето, то је тај ваш човек који је постао цар уметности — не въ си́лахъ онъ прожи́ть три дня́ не ѣ́вши *(н'^{ъ}і̯е́фш^{ы})!* не може живети три дана да не једе! || 11. На́шей сла́вы *(сла́в^{ы})* нашу славу — въ сей ми́гъ крова́вый *(кр^{а}ва́в^{ъі})* тог крвавог тренутка. || 12. Ли́къ ей тума́нный *(л'и́к і̯^{е}јо́ т^{ъ}ума́н̲^{ъі})* њезино потамнело лице — изъ ма́лой ра́ны *(^{и}з^{ъ}ма́л^{ъі} ра́н^{ы}* [1]*)* из мале ране. || 13. Весе́лья по́лный *(в'^{ъ}с'ё́л'і̯^{ъ} по́лн^{ъі})* пун радости — набѣга́ющія во́лны *(н^{ъ}б'^{ъ}га́і̯у̯ш'^{ии} во́лн^{ы})* вале који притицаху. || 14. Изми́тый *(^{и}з'м'а́т^{ъі})* изломљен (од тешких мука) — утра́ты *(утра́т^{ы})* губитка. || 15. Своймъ измѣ́нившій [измѣ́ной крова́вой] *(^{и}з'м'^{ъ}н'и́фш^{ъі})* онај који је своје изневерио крвавим издајством — врага́ не сразя́вши [погибнетъ безъ сла́вы] *(н'^{ъ}ср^{а}з'и́фш^{ы})* не убив непријатеља, срамно ће погинути. || 16. Рядъ уны́лый *(уны́л^{ъі})* тужан ни̋з — не мѣ́лъ онъ си́лы *(с'и́л^{ы})* није могао. || 17. Сто́ны *(сто́н^{ы})* јецање — запылённый *(з^{ъ}п^{ы}л'о́н̲^{ъі})* прашњав. || 18. Душа́ рвала́ свой око́вы *(^{а}ко́в^{ы})* душа је кидала своје окове — го́лосъ, чу́дно но́вый *(но́в^{ъі})* глас за чудо нов, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Верши́ны *(в'^{ъ}ршы́н^{ы})* врхови — крикъ орли́ный *(^{а}р'л'и́н^{ъі})* орловско кликтање. || 2. Бу́демъ дру́жны *(дру́ж^{ы})* бӳдимо пријатељице — тепе́рь пену́жный *(н'^{ъ}ну́ж^{ъі})* сад непотребан. ||

---

[1] *-н̲-* и *-н-* не слажу се (§ 257[а]); тако и ниже, у 17-ом примеру.

3. Для забáвы *(дл'ᵗ=зᵃбáвᵇᵢ)* да се мало позабави — величáвый *(в'ᵗл'ᵘч'áвᵗᵢ)* величанствен. || 4. Позóръ не мáлый *(н'ᵉ=мáѧᵗᵢ)* велика срамота — отъ ихъ опáлы *(ᵃпáѧᵇᵢ)* њихову гневу (умакао је).

у *Њекрасова:* 1. Выхóдитъ [кузнéцъ], весь сáжей покры́тый *(пᵃкры́тᵗᵢ)* излази ковач, сав гарав — э́й, пáрень, держи́ ей [лошáдкѣ] копы́ты *(кᵃпы́тᵇᵢ)!* ej, момче, држи му (коњу) копите! || 2. Знакóмый *(знᵃкóмᵗᵢ)* познат — гастронóмы *(гᵗстрᵃнóмᵇᵢ)* гастрономи.

у *А. Толстоја:* 1. Окóвы *(ᵃкóвᵇᵢ)* окове — вѣнéцъ тернóвый *(т'ᵉрнóвᵗᵢ)* трнов венац. || 2. Вóлны *(вóѧнᵇᵢ)* вали — въ мíръ безмóлвный *(б'ᵉзмóѧвнᵗᵢ)*[1] у неми свет. || 3. Угрю́мый *(ᵘгр'ýмᵗᵢ)* суморан — дýмы *(дýмᵇᵢ)* мѝсли. || 4. Пы́льный *(пы́л'нᵗᵢ)* прашњав — [мы стоимъ] безси́льны *(б'ᵉс̱'и́л'нᵇᵢ)* стојимо немоћни. || 5. Поражённый *(пᵗрᵃжóн̱ᵗᵢ)* погођен — закóны *(зᵃкóнᵇᵢ)*[2] законе. || 6. Орли́ный *(ᵃр'л'и́нᵗᵢ)* орловски — полови́ны *(пᵗѧᵃв'и́нᵇᵢ)* половине. || 7. Пóлный *(пóѧнᵗᵢ)* пун — вóлны *(вóѧнᵇᵢ)* вале. || 8. Замысловáтый *(зᵗмᵇсѧᵃвáтᵗᵢ)* загонетан — палáты *(пᵃѧáтᵇᵢ)* надлештва. || 9. Лжи́вый *(ѧжы́вᵗᵢ)* лажљив — отли́вы *(ᵃт͡л'и́вᵇᵢ)* преливи. || 10. Объя́тый *(ᵃб'jáтᵗᵢ)* обузет — и грóма дáльняго внимáю перекáты *(п'ᵗр'ᵉкáтᵇᵢ)* и слушам како тутњи гром у даљини. || 11. Тяжёлый *(т'ᵉжóѧᵗᵢ)* тежак — пчёлы *(пч'óѧᵇᵢ)* пчеле. || 12. Несóмы [мы] *(н'ᵉсóмᵇᵢ)* ношени — мы взóромъ и́щемъ бéрегъ незнакóмый *(н'ᵗзнᵃкóмᵗᵢ)* гледамо и тражимо непознату обалу. || 13. Утомлённый *(ᵘтᵃмл'óн̱ᵗᵢ)* уморан — лóбъ учёный *(ᵘч'óнᵗᵢ)* учевно чело — снялъ фрáкъ и панталóны *(пᵗнтᵃѧóнᵇᵢ)* скиде фрак и чакшире. || 14. Знамени́тый *(знᵗм'ᵉн'и́тᵗᵢ)* славан — разби́тый *(рᵃз'б'и́тᵗᵢ)* потучен — для защи́ты *(д͡л'ᵗ=зᵃш̱'и́тᵇᵢ)* ради заштите. || 15. О, дрýгъ ты мóй еди́ный *(i̯ᵉд'и́нᵗᵢ)!* о, мили мој! — ужéль для тóй скоти́ны [инóго нѣ́ту мѣ́ста] *(скᵃт'и́нᵇᵢ)?* зар за то живинче нема другог места? || 16. Мой áнгелъ серебри́стый *(с'ᵗр'ᵉбр'и́стᵗᵢ)* мој бели (упр. сребрнкасти) анђеле — они́-жъ и анархи́сты *(ᵃнᵃрх'и́стᵇᵢ)* они су и анархисте. || 17. Близъ Кордóвы *(бл'ис'=кᵃрдóвᵇᵢ)* близу Кордове — сурóвый *(сᵘрóвᵗᵢ)* груб, и т. д.

у *Фета:* 1. Тяжёлый *(т'ᵉжóѧᵗᵢ)* тежак — глагóлы *(гѧᵃгóѧᵇᵢ)* речи. || 2. Дýмы *(дýмᵇᵢ)* мѝсли — угрю́мый *(ᵘгр'ýмᵗᵢ)* суморан. || 3. Пóлный *(пóѧнᵗᵢ)* пун — вóлны *(вóѧнᵇᵢ)* вале. || 4. Си́лы *(с'и́ѧᵇᵢ)* снаге — уны́лый *(уны́ѧᵗᵢ)* тужан. || 5. Счастли́вый *(ш̱'ᵉс'л'и́вᵗᵢ)* срећан — изви́вы *(ᵘз'в'и́вᵇᵢ)* вијугање. || 6. Поклóнникъ жáдный *(жáднᵗᵢ)!* жедни поклониче! — безъ пи́ти Аріáдны *(ᵃр'ᵘáднᵇᵢ)* без

---

[1] Слик и иначе није добар: *-ѧн-* и *-ѧвн-*.

[2] § 257ᵃ; тако и ниже, у 13-ом примеру.

Аријаднина конца. || 7. Сей па́стырь имени́тый *(ᵘм'ᵉн'и́тᵇі̯)* оваj високи (високог рода) пастир — о́вцы сы́ты *(сы́тᵇ)* овце су сите. || 8. Та́йны *(та́і̯нᵇ)* тајанствености — необыча́йный *(н'ᵉ-ᵃбᵇч'а́і̯нᵇі̯)* необичан. || 9. Ревни́вый *(р'ᵉвн'и́вᵇі̯)* љубоморан — оли́вы *(ᵃл'и́вᵇ)* маслине. || 10. Бы́стрый *(бы́стрᵇі̯)* брз — и́скры *(и́скрᵇ)*[1] искре. || 11. Тя́жкія око́вы *(ᵃко́вᵇ)* тешки окови — въ кра́й суро́вый *(сᵘро́вᵇі̯)* у суров крај. || 12. Споко́йствіе моги́лы *(мᵃг'и́ѧᵇ)* гробна хладноћа (на лицу) — кра́й, тебѣ́ не ми́лый *(н'ᵉ-м'и́ѧᵇі̯)* земљу, коју не волиш[2]. || 13. О, го́родъ велича́вый *(в'ᵉл'ᵘч'а́вᵇі̯)!* величанствени граде! — [ты стои́шь] въ горя́чей ри́зѣ ла́вы *(ѧа́вᵇ)* сав си у ватреној одори од лаве. || 14. Ру́шьтеся, пала́ты *(пᵃѧа́тᵇ)!* падајте, дворци! — пла́менемъ объя́тый *(ᵃб'ја́тᵇі̯)* у пламену. || 15. Ма́стеръ рья́ный *(р'ја́нᵇі̯)* усрдан мајстор — извѣ́стные рома́ны *(рᵃма́нᵇ)* чувене романе, и т. д.

у *Полонског:* 1. Ямщи́къ мой борода́тый *(бᵇрᵃда́тᵇі̯)* мој брадати кочијаш — не далеко́ до ха́ты *(дᵃ-ха́тᵇ)* ето, близу ми је кућа. || 2. Я у мо́ря, гру́сти по́лный [жда́лъ] *(по́ѧнᵇі̯)* чекао сам украј мора, пун туге — бу́рно пѣ́нилися во́лны *(во́ѧнᵇ)* вали су се бурно пенушали. || 3. Суро́вый *(сᵘро́вᵇі̯)* груб — око́вы *(ᵃко́вᵇ)* окове. || 4. Мину́тной сла́вы *(сѧа́вᵇ)* тренутне славе — разсу́докъ здра́вый *(здра́вᵇі̯)* здрав разум. || 5. Стрѣ́лы *(стр'е́ѧᵇ)* стрêле — смѣ́лый *(с'м'е́ѧᵇі̯)* смео. || 6. Сѣрова́тый [сто́лбъ ды́му] *(с'ᵉрᵃва́тᵇі̯)* сивкаст ступ од дима — отъ грана́ты *(ᵃд-грᵃна́тᵇ)* од гранате. || 7. Ми́лый *(м'и́ѧᵇі̯)* драги — я весь де́нь труди́лась, напряга́ла си́лы *(с'и́ѧᵇ)* цео дан сам радила и напрезала снагу. || 8. Сли́шкомъ кро́токъ сла́бый *(сѧа́бᵇі̯)* слаб је и сувише кротак — а́хъ! когда́ бы *(кᵃγда́-бᵇ)*... ах! кад бисмо нешто... || 9. За́яцъ косогла́зый *(кᵇсᵃгѧа́зᵇі̯)* разроки зец — за́ячьи прока́зы *(прᵃка́зᵇ)* зечје несташности. || 10. Кто́ бы ни была́ ты *(хто́-бᵇ н'ᵘ-бᵇѧа́ ты)* била ти ко му драго — му́ромская вѣ́дьма или бѣ́съ прокля́тый *(прᵃкл'а́тᵇі̯)* муромска вештица или сам проклети ђаво. || 11. Гру́бый *(гру́бᵇі̯)* груб — зу́бы *(зу́бᵇ)* зубе. || 12. Позабы́тый [мѣ́сяцъ] *(пᵇзᵃбы́тᵇі̯)* заборављен месец — и дере́вьевъ су́чья бы́ли какъ бы сли́ты [въ су́мрачную ма́ссу] *(с'л'и́тᵇ)* и грање као да се слило у једну сиву масу — мно́гіе изъ сви́ты *(ᵘс̱'в'и́тᵇ)* многи из свите (принчеве).

---

[1] Слик много храмље: *-ыстр-* и *-искр-*.

[2] Пример је из друге књиге песама, стр. 631; пореди у истој књизи, на стр. 605, други пример који упућује на прави изговор облика ми́лый: Мой ми́лый *(м'и́ѧᵇі̯)!* драги мој! — ты подѣ́лишься со мно́й | тѣ́сною моги́лой *(мᵃг'и́ѧᵇі̯)* ти ћеш поделити са мном твој тесни гроб.

Напомена. Паралелизмом, о ком је било говора у § 214, нап. 1 и 2, и у § 232[а], нап., тумачи се овај графички слик у Полонског: Вы не стра́шны *(стра́шн*[ы]*)* ви нисте страшни — вѣдь не вчера́шній, т. ј. вчера́шный [де́нь на свѣтъ я родился́] *(фч'*[ɛ]*ра́шн*[ы]*і)* та нисам се ја јуче родио (IV, 313).

2. У млађој фази књиж. изговора завршетак, о ком је 233[б]. реч, звучи као *-*[ы]*і* (ми́лый = *м'и́л*[ъ]*і*, похо́жій = *п*[а]*хо́ж*[ы]*і*). Према том изговору, сликови горњег типа спадају у категорију крњих сликова из групе потпуних: *м'и́л*[ъ]*і* — *м*[а]*г'и́л*[ъ] (§ 232[а]). Дакле:

у *Брјусова:* 1. Смы́слъ первонача́льный *(п'*[ъ]*рв*[ъ]*н*[а]*ч'ал'н*[ы]*і)* првобитни смисао — твои глаза́ печа́льны *(п'*[ɛ]*ч'ал'н*[ы]*)* о́чи су ти тужне. || 2. Исполи́ны *(*[ъ]*сп*[а]*л'и́н*[ы]*)!* дивови! — отвѣ́тъ хоть еди́ный *(і*[ɛ]*д'и́н*[ы]*і)* макар један одговор. || 3. Къ скамьѣ́ у мра́морной цистёрны *(ц*[ы]*с'т'ёрн*[ы]*)* ка клупи крај мраморне цистерне — я направля́лъ свой ша́гъ невѣ́рный *(н'*[ɛ]*в'ёрн*[ы]*і)* ја сам непоуздано корачао. || 4. Во́лны *(во́л*[ъ]*н*[ы]*)* вале — безмо́лвный *(б'*[ɛ]*змо́л*[ъ]*вн*[ы]*і)* нем. || 5. Въ дре́внія ска́лы *(ска́л*[ы]*)* у старо стење — пѣшехо́дъ запозда́лый *(з*[ъ]*п*[а]*зда́л*[ъ]*і)* задоцнео пешак. || 6. Э́ти слёзы невóльны *(н'*[ɛ]*во́л'н*[ы]*)* то су нехотичне сузе — чу́! призы́въ колоко́льный [выраста́етъ въ тиши] *(к*[ъ]*л*[а]*ко́л'н*[ы]*і)* чујеш, како кроз тишину све јаче брује звоно. || 7. Оди́чалый *(*[а]*д'*[и]*ч'а́л*[ъ]*і)* подивљао — ска́лы *(ска́л*[ы]*)* стење. || 8. Бе́здны *(б'ёзн*[ы]*)* бездана — зве́здный *(з'в'ёзн*[ы]*і)* звездан. || 9. Го́лосъ неслуча́йный *(н'*[ъ]*сл*[у]*ч'а́йн*[ы]*і)* глас који није случајан — та́йны *(та́йн*[ы]*)* тајне. || 10. Бока́лы *(б*[а]*ка́л*[ъ]*)* пехари — неуста́лый *(н'*[ъ]*-уста́л*[ъ]*і)* неуморан. || 11. Невозмути́мый *(н'*[ъ]*в*[ъ]*зму́т'им*[ы]*і)* хладан — херуви́мы *(х'*[ъ]*ру́в'им*[ы]*)* херувими. || 12. Необыча́йный *(н'*[ъ]*-аб*[ы]*ч'а́йн*[ы]*і)* необичан — та́йны *(та́йн*[ы]*)* тајне. || 13. Въ поля́хъ Валга́лы *(в*[а]*лга́л*[ъ]*)* на пољима Валхале — пловёцъ уста́лый *(уста́л*[ъ]*і)!* уморни бродару! || 14. Два́жды *(два́жд*[ы]*)* двапут — мо́лча мы́слить ка́ждый *(ка́жд*[ы]*і)* сваки мисли ћутом. || 15. Царёвны *(ц*[а]*р'ёвн*[ы]*)* цареве кћери — жа́ръ полдне́вный *(п*[а]*дн'ёвн*[ы]*і)* подневна припека. || 16. Въ дѣтской дро́жи *(дро́ж*[ы]*)* дршћући као дете — ю́ноша-прохо́жій *(пр*[а]*хо́ж*[ы]*і)* младић намерник. || 17. Гру́бый *(гру́б*[ы]*і)* груб — гу́бы *(гу́б*[ы]*)* усне. || 18. Пла́щъ багро́вый *(б*[а]*гро́в*[ы]*і)* пурпурни огртач — отлетя́тъ ночны́я со́вы *(со́в*[ы]*)* одлетеће ноћне совуљаге. || 19. Безси́льны *(б'*[ɛ]*с̲'и́л'н*[ы]*)* немоћни — [э́то] пра́хъ моги́льный *(м*[а]*г'и́л'н*[ы]*і)* то је гробна прашина. || 20. О́стрый *(о́стр*[ы]*і)* оштар — сёстры *(с'о́стр*[ы]*)* сестре. || 21. Полумёры *(п*[ъ]*л*[у]*м'ёр*[ы]*)* мере у пола — по́лдень

сѣ́рый *(с'ёр^{ы}і)* сиво подне. || 22. Со́сны *(со́сн^{ы})* борови — шумъ колёсный *(к^{а}л'о́сн^{ы}і)* зврјање точкова, и т. д.

Напомена. Придев Бо́жій вреди и у старијој и у млађој фази књиж. изговора као *бо́ж^{ы}і* (§ 214, нап. з). Према том у горњу категорију сликова спадају и овакви примери из Брјусова: 1. А́нгелъ Бо́жій *(бо́ж^{ы}і)* божји анђео — на него́ похо́жи [дѣ́ти, когда́ проснýтся] *(п^{а}хо́ж^{ы})* деца, кад се пробуде, налик су на њега (II, 163). || 2. Вь сла́дкой дро́жи *(дро́ж^{ы})* у слатком дрктању — Бо́жій *(бо́ж^{ы}і)* божји (III, 55).

234. II. Номинатив (акузатив) једнине м. рода од придева̂ на *-гій*, *-кій*, *-хій*, кад је у слику с којим обликом на *-и*. Као што знамо, у придева̂ с основом на *-г*, *-к*, *-х* правописни је завршетак *-ій*, а жив говор зна или за *-^{ъ}і*: *-г^{ъ}і*, *-к^{ъ}і*, *-х^{ъ}і* (старија фаза) или за *-^{ы}і*: *-г^{ы}і*, *-к^{ы}і*, *-х^{ы}і* (млађа фаза књиж. изговора). Према том, сликови типа: кли́ки — вели́кій нису добри ни у старијих песника, јер се ^{и} и ^{ъ} никако не слажу: *кл'и́к'^{и}* — *в'^{е}л'и́к^{ъ}і* (у Љермонтова нема оваквих сликова; нема их ни у Полонског; у Грибоједова, Тјутчева, Њекрасова, А. Толстоја и у Фета наћи ће се један или два до три примера), а нису добри ни у млађих песника, јер су ^{и} и ^{ы} два различита гласа: *кл'и́к'^{и}* — *в'^{е}л'и́к^{ы}і* (према онима, који споменуте завршетке изговарају као *-г'^{и}і*, *-к'^{и}і*, *-х'^{и}і*, сликови овог типа ишли би у категорију крњих сликова из групе потпуних: *кл'и́к'^{и}* — *в'^{е}л'и́к'^{и}і*; као што знамо овај начин изговарања сасвим је некњижеван, § 85, нап.). Тако је:

у *Жуковског:* 1. Покло́нъ отвѣ́силъ ни́зкій *(н'и́ск^{ъ}і)* ниско се поклони — не всѣ́ къ намъ ве́щи бли́зки *(бл'и́ск'^{и})!* све ми не разумемо! (I, 84). || 2. Листа́ми повили́ки *(п^{ъ}в'^{и}л'и́к'^{и})* лишћем од бршљана — моги́лы сто́рожъ ди́кій *(д'и́к^{ъ}і)* дивљи чувар гроба (I, 170). || 3. Кри́ки *(кр'и́к'^{и})* вика — ди́кій *(д'и́к^{ъ}і)* дивљи (I, 180). || 4. Царь вели́кій *(в'^{е}л'и́к^{ъ}і)!* велики цар! — нѣтъ Да́рія-влады́ки *(вѧ^{а}ды́к'^{и})* нема Дарија господара (I, 235). || 5. Быстроно́гій [конь] *(б^{ы}стр^{а}но́г^{ъ}і)* коњ ластавица — бо́ги *(бо́г'^{и})* богови (I, 334). || 6. Лѣ́шій козлоно́гій *(к^{ъ}зѧ^{а}но́г^{ъ}і)* љеши (види речник) козјих ногу — черто́ги *(ч'^{е}рто́г'^{и})* дворац (I, 338). || 7. Кли́ки *(кл'и́к'^{и})* клицање — вели́кій *(в'^{е}л'и́к^{ъ}і)!* велики! (I, 389). || 8. Полдоро́ги *(п^{ъ}ѧд^{а}ро́г'^{и})*

пола пута — о́дръ уб о́гій *(уб о́гъі)* сиромашна постеља (I, 451). || 9. Ошúбки *(ашып'к'и)* погрешке — на то тала́нтъ твой ну́женъ гúбкій *(г'ипкъі)* за то је потребан твој гипки дар (I, 464). || 10. Герси́ки *(г'ѣр'с'ик'и)* Герсике — Альбе́ртъ Вели́кій *(в'ѣл'икъі)* Алберт Велики (II, 100). || 11. Вели́кій *(в'ѣл'икъі)* велики — плѣня́лось всё краcо́й его́ Дони́ки *(дан'ик'и)* све је било очарано лепотом његове ћерке Донике (II, 459). || 12. Во́лги *(во́лг'и)* Волге — до́лгій *(до́лгъі)* дуг (III, 100).

у *Пушкина:* а) у лицејским песмама: 1. у песми «Усы́[1]» (1816 год.): Пы́лкій *(пы́лкъі)*! ватрени! — буты́лки *(буты́лк'и)* боце (строфа 5). || 2. у сликама «Фа́внъ и пасту́шка[2]» (1816 год.): Козло-но́гій [фа́внъ] *(къзлано́гъі)* Фаун козјих ногу — ро́ги *(ро́г'и)* рогове (последњи одељак, стихови 13 и 16; исти слик долази и у песми «Торжество́ Ва́кха[3]», 1817 год., стихови 26 и 28). | б) у песмама из зрелог доба: 3. у песми «Клеопа́тра» (1825 год.), при крају: Мѣсяцъ златоро́гій *(м'ѣс'ѣц злътаро́гъі)* златороги месец — черто́ги *(ч'ѣрто́г'и)* дворе. || 4. у песми «Пи́ръ Петра́ Вели́каго» (1835 год.): Что́ пи-ру́етъ Ца́рь Вели́кій *(што̀ п'иру́і̯ѣт ца́р' в'ѣл'икъі)*? што ли се то весели Петар Велики? — отчего́ пальба́ и кли́ки *(ач̲'ѣво̀ пал'ба́ и кл'ик'и)*? што та пуцњава и клицање? (строфа 2). || 5. у спеву «Полта́ва» (1828 год.): Пы́лкій *(пы́лкъі)* ватрен — изъ мра́ка ссы́лки *(изъмра́къ с̲ы́лк'и)* из Сибира (упр.: из мрака прогонства; песма III, стихови 59 и 60). || 6. у спеву «Евге́ній Оне́гинъ»: Кли́ки *(кл'ик'и)* клицање — вели́кій *(в'ѣл'икъі)* велики (глава V [1825—1826 год.], строфа XXXIII). || 7. у одломцима из Оњегинова путовања («Отры́вки изъ путеше́ствія Оне́гина», 1827—1829 год.): Отло́гій [бе́регъ] *(атлóгъі)* обала с благим нагибом — скры́тыя доро́ги *(дарóг'и)* сакривени путови (строфа XXXI).

у *Тјутчева:* 1. Кри́ки *(кр'ик'и)* дрека — ди́кій *(д'икъі)* дивљи (Соч., стр. 256). || 2. У́жасъ ди́кій *(д'икъі)* дивљи страх — взыва́нія и кли́ки *(кл'ик'и)* запомагање и усклици — въ сей ча́съ вели́кій *(в'ѣл'икъі)* у овом великом тренутку (стр. 259). || 3. Вели́кій *(в'ѣл'икъі)* велики — наро́ды и влады́ки *(нарóдъі и влады́к'и)* народи и владари (стр. 343).

у *А. Толстоја:* 1. Близору́кій *(бл'изарýкъі)*! ти, кратковиди човече! — зву́ки *(звýк'и)* звуке (Стих., I, 20). || 2. Ка́мень вѣ́скій *(ка́м'ѣн' в'ѣ́скъі)* тежак камен — всплёски *(фспл'ёск'и)*[4] млазови воде — ви́згъ зловѣще-рѣзкій *(р'ёскъі)* злокобан и оштар писак (II, 168).

[1] = Бркови.

[2] = Фаун и пастирка.

[3] = Бахусова победа.

[4] об. всплёски.

у *Фета:* 1. У́мъ вели́кій *(у́м в'ᵉл'и́кᵇі̯)* велики ум — для прили́ки *(дл'ᵉ·пр'ᵘл'и́к'ᵘ)* реда ради (II, 507). || 2. Съ доро́ги *(з·дᵃро́г'ᵘ)* с пута — стро́гій *(стро́гᵇі̯)* строги (II, 579).

у *Брјусова:* 1. Фіа́лки *(ф'ᵘа́ѧк'ᵘ)* љубичице — жа́лкій *(жа́ѧкᵇі̯)* јадан (I, 45). || 2. Пре́дки *(пр'е́тк'ᵘ)* преци — мѣ́ткій *(м'е́ткᵇі̯)* оштар (поглед; II, 27). || 3. Ди́кій *(д'и́кᵇі̯)* дивљи — кри́ки *(кр'и́к'ᵘ)* вика (III, 76). || 4. О, го́родъ многоли́кій *(о, го́рᵇт мнᵇгᵃл'и́кᵇі̯)!* многолики граде! — кри́ки *(кр'и́к'ᵘ)* вика (III, 81). || 5. Доро́ги *(дᵃро́г'ᵘ)* пута — стро́гій *(стро́гᵇі̯)* строг (III, 194). || 6. Ма́льчикъ га́дкій *(га́ткᵇі̯)* дете није добро — изъ крова́тки *(ᵘс·крᵃва́тк'ᵘ)* из кревеца (XXI, 17), и т. д.

Напомене. 1. У Грибоједова, у потпуно обрађеним радовима, нема ни једног слика горњег типа. У одломцима пак из трагедије «Грузи́нская но́чь», која није управо ни скицирана и од које је песник ставио на хартију непуних 200 стихова, има једно место: Вой ди́кій *(д'и́кᵇі̯)* дивља кукњава — пронзи́тельные кри́ки *(кр'и́к'ᵘ)* страшно запевање (I, 267; види и пример у Музејском аутографу, споменут у § 235ᵇ, а, з).

2. И у Њекрасова, у песмама које је он сам пребрао, нема ни једног места. У «Додацима» пак, у причању «Говору́нъ» из 1842 год. (§ 222, г, а) има једно: Флегмати́чески *(фл'ᵉгмᵃт'и́ч'ᵉск'ᵘ)* флегматично — поэти́ческій *(пᵇ-ᵉт'и́ч'ᵉскᵇі̯)* поетичан (II, 451).

Додатак. Да су ово чисто графички сликови, и да је правописно *-гій, -кій, -хій,* у старијој фази књиж. изговора, вредило као *-гᵇі̯, -кᵇі̯, -хᵇі̯,* сем примера, споменутих у § 206 и даље, и у § 232ᵃ, пореди:

у *Пушкина,* у преводу песме А. Шеније, којој први стих гласи: Близъ мѣ́стъ, гдѣ ца́рствуетъ Вене́ція злата́я[1] (1827 год.): На мо́рѣ жи́зненномъ, гдѣ бу́ри такъ жесто́ко *(жᵉсто́кᵇ)* на мору живота, где буре тако немилице — преслѣ́дуютъ во мглѣ́ мой па́русъ одино́кой *(ᵃд'ᵘно́кᵇі̯)* гоне у магли моје усамљено једрило (стихови 9 и 10).

у *Грибоједова:* Одна́ко *(ᵃдна́кᵇ)* али — кто́-жъ ны́нче имъ [же́нщинамъ] не ми́лъ? безъ исключе́нья вся́кой *(фс'а́кᵇі̯)* кога данас женске не воле? сваког без изузетка (I, 174).

---

[1] = Близу места̂, где царује златна Венеција.

у *Љермонтова:* 1. Кипари́съ высо́кой *(в^{ы}со́к^{ъ}і)* високи кипарис — онъ не поги́бнетъ одино́ко *(^{а}д'^{и}но́к^{ъ})* он неће са̂м угинути (I, 316). || 2. Въ мра́къ ей глубо́кой *(гѧ^{у}бо́к^{ъ}і)* у њен дубок мрак — о́ко *(о́к^{ъ})* око — о далёкой [свято́й землѣ́] *(^{а}ₑд^{а}л'о́к^{ъ}і)* о далекој светој земљи (I, 333). || 3. Я жесто́кой [безу́мный клеветни́къ] *(ж^{е}сто́к^{ъ}і)* ја сам свиреп, луд опадач — далёко *(д^{а}л'о́к^{ъ})* далеко (III, 229).

у *А. Толстоја:* 1. Я смы́слъ ей найду́ глубо́кой *(гѧ^{у}бо́к^{ъ}і)* ја ћу наћи њен дубоки смисао — о́ко *(о́к^{ъ})* око (Стих., I, 182). || 2. И е́сли курга́нъ твой высо́кій [сравня́лся бы съ по́лемъ пусты́мъ] *(в^{ы}со́к^{ъ}і)* и кад би се затрла (упр. с пољем сравнила) висока хумка на твом гробу — то сла́ва, разли́вшись далёко [была́ бы курга́номъ твои́мъ] *(д^{а}л'о́к^{ъ})* твоја слава далеко би се разнела, и она би ти била надгробна хумка (I, 189). || 3. Для о́ка *(д͡л'^{е}ₑо́к^{ъ})* оку — далёко *(д^{а}л'о́к^{ъ})* далеко — пронзи́тельно-жесто́кій [ви́згъ] *(ж^{е}сто́к^{ъ}і)* оштар и суров писак (II, 168), и т. д.

III. Који облик на *-ей (= -^{ъ}і):* ча́шей, ва́шей, земли́цей, **234^{а}.** и т. д., и који облик на *-е* или *-ѣ (= -^{ъ}):* кра́ше, дѣви́цѣ. И ово су сасвим нетачни сликови, јер су ^{ъ} и ^{ъ} два сасвим различита гласа. С овим типом сусрећемо се:

у *Жуковског:* На́шей *(на́ш^{ъ}і)* наше — ча́шѣ *(ч'а́ш^{ъ})* пехару.

у *Љермонтова:* 1. Всё вы́ше и вы́ше *(фс'о вы́ш^{ъ} и вы́ш^{ъ})* све више и више — надъ желѣ́зной кры́шей *(н^{ъ}д ₑж^{е}л'е́зн^{ъ}і кры́ш^{ъ}і)* над железним кровом. || 2. Въ столи́цѣ *(ф ₑст^{а}л'и́ц^{ъ})* у престоници — быть дѣви́цей *(быт' д'^{е}в'и́ц^{ъ}і)* бити девојка. || 3. Съ генера́льшей *(з ₑг'^{ъ}н'^{е}ра́л'ш^{ъ}і)* с генералицом — пода́льше *(п^{а}да́л'ш^{ъ})* даље.

у *Тјутчева:* 1. Му́зы ва́шей *(му́з^{ы} ва́ш^{ъ}і)* ваше музе — въ свѣ́тлой ча́шѣ *(ф ₑс'в'е́тѧ^{ъ}і ч'а́ш^{ъ})* у сјајном пехару. || 2. Вѣ́рьте пра́вящей Десни́цѣ *(д'^{е}с'н'и́ц^{ъ})* верујте божјој десници која нас води — и иску́пятся стори́цей [на́ши ско́рби] *(ст^{а}р'и́ц^{ъ}і)* и наши јади стоструко ће се иску́пити.

у *Њекрасова:* 1. На чужо́й земли́цѣ *(н^{ъ}ₑч'^{у}жо́і з'^{е}мл'и́ц^{ъ})* на туђој земљи — урожа́й стори́цей *(^{у}р^{а}жа́і ст^{а}р'и́ц^{ъ}і)* стоструко родило. || 2. Къ ро́щѣ на́шей *(к ₑро́ш'^{ъ} на́ш^{ъ}і)* на наш шумарак (навикли се славуји) — имъ мѣ́ста нѣ́тъ любѣ́й и кра́ше *(і̯им м'е́ст^{ъ} н'е́т л'^{у}б'е́і̯ и кра́ш^{ъ})* то им је најомиљеније и најлепше место.

у *Полонског:* [Она́] была́ учени́цей *(уч'ᵉн'и́цъі)* била је ученица — лиси́цѣ *(л'ᵘс'и́цъ)* лисици.

у *Брјусова:* 1. На позлащённой колесни́цѣ *(къл'ᵉс'н'и́цъ)* на позлаћеним двоколицама — безу́мной жри́цей *(жр'и́цъі)* као избезумљена свештеница. || 2. Ты очну́лась одна́ на таи́нственномъ ло́жѣ *(ло́жъ)* ти си се нашла сама на тајанственој постељи — въ той спа́льнѣ глухо́й, на моги́лу похо́жей *(пᵃхо́жъі)* у тој немој спаваћој соби, која је налик на гроб. || 3. Да́йте дыша́ть ненасы́тностью ва́шей *(ва́шъі)* дајте ми да и ја дишем вашом ненасићеношћу — да́йте припа́сть мнѣ къ сверка́ющей ча́шѣ *(ч'а́шъ)* дајте ми да и ја пијем из блиставог пехара, и т. д.

Напомене. 1. Пореди крње графичке сликове из других група:

у *Тјутчева:* Отъ ста́рыхъ бо́лей *(бо́л'ъі)* од старих болова — Коссо́во по́ле *(по́л'ъ)* Косово поље (стр. 317).

у *Њекрасова:* Стара́нье *(стᵃра́н'і̯ъ)* жеља — подъ шу́бой бара́ньей *(бᵃра́н'і̯ъі)* под кожувом (I, 381).

у *А. Толстоја:* Мо́шекъ ту́ча *(ту́ч'ъ)* облак од мушица — толпы́ лету́чей *(л'ᵉту́ч'ъі)* крилате гомиле — оди́нъ лишь слу́чай *(сѧу́ч'ъі)* само један случај (Стих., II, 122).

у *Брјусова:* 1. Тако́й, какъ я́ же *(тᵃко́і̯, къкѧ́жъ)* такав као што сам и са̂м — экипа́жей *(ък'ᵘпа́жъі)* каруца̂ (II, 157). || 2. Не́бо чётко, не́бо си́не *(с'и́н'ъ)* небо је јасно, небо је угасито-плаво — сму́тно жа́ждущей пусты́ней [простира́ется земля́] *(пᵘсты́н'ъі)* нејасно, као жедна пустиња, пружа се земља (IV, 43).

2. Према погледима руских песника на гласове *ы* и *и* (§ 230 и даље), у неку врсту крњих графичких сликова могли би се уврстити и овакви:

у *Тјутчева:* Дара́ми лу́чшими свои́ми *(свᵃи́м'ᵘ)* својим најбољим поклонима — ничѣ́мъ непасыти́мый *(н'ъ̂нъсы т'и́мъі)* вечито грамзив (стр. 402).

у *Брјусова:* 1. Ва́зы *(ва́зы)* вазе — надъ полётомъ фанта́зій *(фᵃнта́з'ᵘі)* над полетом маште (I, 7). || 2. Мы засы́пемъ[1] гро́бъ невѣ́домый *(н'ᵉв'е́дъмыі)* засућемо незнани ковчег — сли́шкомъ гро́мкими побѣ́дами *(пᵃб'е́дъм'ᵘ)* одвећ звучним победама (II, 247). || 3. Ликъ небе́сный *(н'ᵉб'е́сныі)* Бога — нездѣ́шнія пѣ́сни *(п'е̂с'н'ᵘ)* небесне песме (III, 32).

---

[1] Написано према изговору (II, § 352, дод.).

г) Крњи сликови из групе нетачних и рђавих сликова.

Као што у свакој сликовној групи има и нетачних и рђавих сликова, има их и међу крњима. Сем оних, о којима је било досад говора, пореди: 235.

у *Пушкина*, у двема лицејским песмама, и то: 1. у песми из 1815 год., упућеној А. И. Гаљичу (стихови 11 и 14): Въ уединéньи *(в*ʸ*ї̯*ᵉ*д'*ᵘ*н'ếн'ї̯*ᵘ*)* у самоћи — дóлгихъ наслаждéній *(н*ᵇ*сѧ*ᵃ*жд'ếн'*ᵘ*ї)* дугих наслада (завршеци *-н'ї̯*ᵘ и *-н'*ᵘ*ї* не слажу се[1]). || 2. у песми из 1816 год., под натписом: «Къ Натáшѣ[2]» (строфа 2): Гдѣ ты ны́нѣ *(ны́н'*ᵉ*)?* где си сад? — часъ еди́ный *(ї̯*ᵉ*д'и́н*ᵇ*ї)* један часак (ᵉ не поклапа се с ᵇ; види и пример на стр. 321, при крају).

у *Тјутчева:* Мнóго испытáній *(*ᵘ*спы*ᵗ*тáн'*ᵘ*ї)* много искушења — не въ сýетномъ сознáньи *(с*ᵃ*знáн'ї̯*ᵘ*)* не у таштем сазнању (Соч., стр. 255).

у *Њекрасова:* По вóлѣ Бóжіей *(бóж*ᵘ*ї̯*ᵉ*ї)* по божјој вољи — нѣ́тъ пригóжѣе *(пр'*ᵘ*гóж*ᵉ*ї̯*ᵇ*)* нема лепшег (од њега; I, 289).

у *А. Толстоја:* 1. Дерéвья гнýтся дóлу *(дóѧ*ᵘ*)* дрвеће се повија — плóдъ тяжёлый *(т'*ᵉ*жóѧ*ᵇ*ї)* тежак род (Стих., I, 227). || 2. Звýки *(звýк'*ᵘ*)* звуци — разлýкой *(р*ᵃ*зѧýк*ᵇ*ї)* растанком (I, 229). || 3. Главý понýря *(п*ᵃ*нýр'*ᵇ*)* оборене главе — живя́щей бýрей *(бýр'*ᵉ*ї)* животворном буром (I, 273). || 4. Ревýщій *(р'*ᵉ*вýш'*ᵉ*ї)* буран — плю́ща[3] *(пл'ýш'*ᵇ*)* бршљана (I, 331). || 5. Прохлáду *(пр*ᵃ*хѧáд*ᵘ*)* хладовину — отрáдой [былъ намъ] *(*ᵃ*трáд*ᵇ*ї)* уживали смо — не утомля́вшій взгля́да *(взгл'áд*ᵇ*)* који није замарао очи (II, 148). || 6. Сегóдня *(с'*ᵉ*вóд͡н'*ᵇ*)* данас — на тó мои-дóчки пригóднѣй *(пр'*ᵘ*гóд͡н'*ᵉ*ї)* за то су боље моје кћери (II, 250), и т. д.

у *Фета:* Не буди́ ты сновидѣ́ній *(сн*ᵇ*в'*ᵘ*д'ếн'*ᵘ*ї)* не бýди снове — въ отдалéньи *(в*ʸᵇ*д̲*ᵃ*л'ếн'ї̯*ᵘ*)* у даљини (II, 577).

---

[1] Слично место долази и у одломцима из Оњегинова путовања («Отры́вки изъ путешéствія Онѣ́гина»). У XXV-ој строфи читамо: И тóлько ль тáмъ [въ óперѣ] очаровáній? на зар су то све чаробности што их има тамо у опери? — а закули́сныя свидáнья? а љубавни састанци иза кулиса? — Ово је, по свој прилици омашка, и у првом стиху треба читати: очаровáнья. С оваким читањем слик би био потпуно тачан.

[2] = Нати.

[3] об. плющá.

у *Полонском:* Похо́жій *(п^{а}хо́ж^{ъ}і)* налик — у меня́ по ко́жѣ [подра́ло моро́зомъ] *(п^{а}^{э}ко́ж^{ъ})* кожа ми се на̏јежи (V, 230; види и примере на стр. 341).

у *Брјусова:* 1. Мо́ре си́не *(с'и́н'^{ъ})* море је угасито-плаво — чёткость ли́ній *(л'и́н'^{ы}і)* јасне контуре (II, 51). || 2. На бе́регъ отло́гій *(^{а}тл^{э}о́г^{ы}і)* на обалу која није стрменита — въ трево́гѣ *(ф^{э}тр'^{е}во́г'^{ъ})* уплашени (II, 57). || 3. Близъ о́тмели ди́кой *(д'и́к^{ъ}і)* близу дивље пличине — кри́ки *(кр'и́к'^{ы})* писку (II, 57). || 4. Въ безу́мной схва́ткѣ *(схва́тк'^{ъ})* лудо се докопавши — сла́дкій *(сла́тк^{ы}і)* сладак — укра́дкой *(укра́тк^{ъ}і)* кришом (II, 270). || 5. Жили́ще *(ж^{ы}л'и́ш'^{ъ})* станиште — какъ ни́щій *(к^{ъ}к^{э}н'и́ш'^{ы}і)* као просјак (III, 13). || 6. Въ то́мъ иль въ э́томъ ли́кѣ *(л'и́к'^{ъ})* у оном или у овом обличју — о, вели́кій *(о, в'^{е}л'и́к^{ы}і)!* о, велики! (III, 83). || 7. Къ поки́нутой доро́гѣ *(д^{а}ро́г'^{ъ})* к остављеном путу — въ трево́гѣ *(ф^{э}тр'^{е}во́г'^{ъ})* у страху — о́бликъ стро́гій *(стро́г^{ы}і)* строги лик (III, 126—7). || 8. Алле́и тѣ̀ же *(т'е́^{э}ж^{ъ})* исте алеје — ве̏теръ свѣ̏жій *(с'в'е́ж^{ы}і)* хладан ветар — годъ за го́домъ ре̏же *(р'е́ж^{ъ})* из године у годину све ређе (III, 128). || 9. Въ свобо́дное мо́ре *(мо́р'^{ъ})* на слободно море — баснослóвныхъ исто́рій *(ч^{ъ}сто́р'^{ы}і)* фантастичних прича (III, 199). || 10. Гдѣ̀-то за вы́сью чужи́хъ плоскогóрій *(пл^{ъ}ск^{а}го́р'^{ы}і)* тамо негде иза туђих висоравни — [ты намъ сни́лось] ю̏жное мо́ре *(мо́р'^{ъ})* сањали смо те, јужно море (IV, 129), и т. д.

235^{а}. I. Као што је речено у § 232, крњи сликови ког било из показаних типова могу̏ћи су само онда ако дифтонг није наглашен. У противном случају *і̯* се јасно чује, и тип *-а́і̯* — *-а́*, *-о́і̯* — *-о́*, и т. д. искључен је. Зато су бескрајно ретки (праве беле вране) сликови, као:

у *Фета:* Я пройду́ къ тебѣ̀ въ ночи́ [незамѣ́тными путя́ми] *(в^{э}н^{а}ч'и́)* доћи ћу ти ноћу, и нико ме неће видети — отопри́сь и опочі́й *(^{а}п^{а}ч'и́і̯)* отвори врата и одмори се (из песама, написаних до 14 децембра 1847 год.; II, 177).

или н. пр. (исти слик):

у *Брјусова:* Звѣ̀зды вы́ступятъ въ ночи́ *(в^{э}н^{а}ч'и́)* кад падне ноћ, звезде ће изаћи — ты пребу́дь [со мно́й] и опочі́й *(^{а}п^{а}ч'и́і̯)* остани са мном и одмори се (1902 год.; III, 55).

или н. пр.:

у *Андрије Бјелог*[1]: Въ углу́ *(в=угѧу́)* у куту — поцѣлу́й *(пъцаѧу́і)* пољуб («Пе́пелъ[2]», Спб. 1909, стр. 113).

II. 1. Крњи сликови нису битна одлика целе руске уметничке поезије, нити су се сви руски песници подједнако њима користили. У верзификацији Жуковског, Пушкина, Љермонтова и А. Толстоја они су обична појава: код Жуковског има око 320 места с крњим сликовима; код Пушкина — око 220 (из њих око 80 долази у лицејским песмама); код Љермонтова — око 330, а код А. Толстоја — око 230. Код Тјутчева има око 60 места — свакако знатан број, кад се узме у обзир како је Тјутчев мало певао. У других песника из старијег кола мање их је: у Њекрасова има 46 места (из њих је 10 у «Додацима»); у Фета — 54, а у Полонског — 61 (пада у очи да у другој књизи песама има свега два места). 235б.

2. Код млађих песника испољила су се два сасвим супротна гледишта. За Брјусова, н. пр., може се рећи да се техничка страна његове поезије не може замислити без крњих сликова (у прве четири књиге његових песама, које је издала фирма «Си́ринъ», има више од 470 места с крњим сликовима). Према овом колосалном броју, у четири књиге песама Фјодора Сологуба[3] долази *шест* крњих сликова, од којих се један понавља (ды́мный — ги́мны, V, 120 и IX, 217), а један је употребљен још трипут у истој песми (дѣ́ти — тре́тій; XIII, 135), дакле у четири књиге песама света *десет* места с крњим сликовима. Овај минималан број јасно сведочи да су овакви сликови у Ф. Сологуба[4] пука случајност, а случајности су врло

[1] Право име: Бори́съ Никола́евичъ Буга́евъ (Московљанин; рођ. 1880 год.).

[2] = Пепео.

[3] Өёдоръ Сологу́бъ: Собра́ніе сочине́ній, т. I—XX, Спб. 1913—1914, издавачка фирма «Си́ринъ». Песме су у књизи I, V, IX, XIII и XVII (последња није нам дошла до руке, а можда није ни изашла); формат и обим појединих књига исти је као и у Брјусова.

[4] Право име: Өёдоръ Кузьми́чъ Тете́рниковъ (Петрограђанин; рођ. 1863 год.).

различите, па су и овде искрсле. Према том, крњих сликова, као категорије, нема у песмама овог песника, а то је најбољи доказ да они нису битни елеменат руске верзификације, без ког она не би могла бити, већ једна од многих олакшица, којима је тако богата техника руског слика.

235в. III. У Сологуба живо је сазнање да се крњи сликови не слажу са законом потпуне хармоније звукова која је основа слику, и то сазнање истиснуло их је из његових песама[1]. Међу песницима из старијег кола то исто сазнање било је врло живо код Грибоједова. У првој књизи његових скупљених дела (акад. издање) има нешто више од 30 места с крњим сликовима, а у делу његова живота, које је он најмарљивије обрађивао, прерађивао и глачао, у комедији «Го́ре отъ ума́» има свега *три* крња слика. Ако се коначна обрада текста пореди с Музејским аутографом, видеће се да је писац нарочиту пажњу поклонио баш крњим сликовима, што јасно показује како је он на њих гледао. Резултат исправљања био је овај: од 11 крњих сликова из Музејског аутографа остало је у коначном тексту свега три, а остали или су замењени пуним сликовима или су сасвим преиначени:

а) Крњи сликови замењени пуним сликовима[2]:

1. *А.* Не э́тотъ-ли? граби́тельствомъ *бога́тый*,
Великолѣ́пныя сооруди́лъ *Пала́ты*,

т. ј. да није овај, што је тако много отимао? Дигао је себи диван дворац (чин II, стихови 342 и 344).

Б. Не э́ти-ли, граби́тельствомъ *бога́ты?*
Великолѣ́пныя сооруди́ *пала́ты*...

---

[1] И К. Бальмонт клонио се је крњих сликова кад му је дар био у пуном напону песничког стварања. У прве три књиге његових песама («По́лное собра́ніе стихо́въ», изда́ніе тре́тье, книгоизда́тельство «Скорпіо́нъ», М. 1908—1909) има свега 23 места с крњим сликовима, и то: у првој књизи (260 стр.) има осам, у другој (166 стр.) — три, а у трећој (225 стр.) — дванаест, од којих седам долази у терцинама.

[2] Код *А.* је текст Музејског аутографа, а код *Б.* је последња (коначна) прерада текста.

т. ј. да нису ови, што су тако много отимали? Подигавши себи дивне дворце... (II, 349 и 351).

2. *А.* Мундúръ! одúнъ мундúръ! въ лѣтáхъ онъ молодúхъ
Когдá-то прикрывáлъ пристóйно и *красúво*
Ничтóжность, пустоту́, порóки, глу́пость úхъ,
И нáмъ за нúми путь *щастлúвой* [1],

т. ј. мундир! само мундир! некад, у младости, он је уљудно и лепо прикривао ништавило, шупљину, мане и глупост њихову (т. ј. љу́ди́ старог кова), па и ми, млађи, пролазили смо срећно, идући за њима (II, 377—380).

Б. Мундúръ! одúнъ мундúръ! Онъ въ прéжнемъ úхъ быту́
Когдá-то укрывáлъ, расшúтый и *красúвый,*
Úхъ слабоду́шіе, разсу́дка нищету́;
И намъ за нúми въ пу́ть *счастлúвый!*

т. ј. мундир! само мундир! Извезен и леп, он је некад, у њихову пређашњем животу, прикривао малодушност и умну сиротињу њихову; а ми—напред за њима, па да нас Бог види! (II, 384—387).

3. *А.* Кáкъ э́такихъ людéй зову́тъ?
Помя́гчѣ-то? [2] *по свѣтски?*
Отъя́вленный мошéнникъ, плу́тъ:
Антóнъ Антóночь *Загарѣцкій* [3],

т. ј. како се зову овакви људи? онако блажије, као што би се рекло у отменом свету? То је познати лупеж и варалица: Антон Антонич Загорецки (III, 351—354).

Б. Кáкъ э́такихъ людéй учтúвѣе зову́тъ,
Нѣжнѣе? Человѣкъ онъ *свѣтскій,*
Отъя́вленный мошéнникъ, плу́тъ:
Антóнъ Антóничъ *Загорѣцкій,*

т. ј. како се овакви људи зову уљудније, нежније? Он је светски човек, познати лупеж, и т. д. (III, 347—350).

---

[1] об. счастлúвый.

[2] т. ј. помя́гче-то.

[3] т. ј. Загорéцкій (*а* унесено под утицајем акања; о облику Антóночь види нап. под линијом на стр. 285).

4. *А.* Старýшки чáсто вѣдь *сердúты*,
Кобы[1] всегдá такíй[2] услýжникъ *знаменúтый*
Тутъ бы́лъ какъ громовы́й отводъ,

т. ј. старе госпоће често су љуте. Кад би се увек нешто нашао тако одличан и услужан човек, па да утиша њихов гнев (упр.: па да послужи као громобран; III, 428—430).

Б. Старýшки всѣ́ народъ *сердúтый;*
Не хýдо, чтобъ при нúхъ услýжникъ *знаменúтый*
Тутъ бы́лъ какъ громовóй отвóдъ,

т. ј. све су старице љуте; не би било згорег да уз њих буде по који одличан и услужан човек, и т. д. (III, 424—426).

5. *А.* Безцѣ́нный, дýшечька[3], мой *мúлой*
Признáйся вéсело у Фáмусовыхъ *бы́ло*,

т. ј. моје бесцен-благо, душице, драги мој, је ли да је било весело на балу код Фамусова (IV, 8 и 9).

Б. Безцѣ́нный, дýшечка, Попóшь[4], что̀ такъ *уны́ло?*
Признáйся, вéсело у Фáмусовыхъ *бы́ло*,

т. ј. моје бесцен-благо, душице, Плато, што си тако тужан? је ли да је, и т. д. (IV, 8 и 9).

6. *А.* Вотъ спóсобъ *чрезвычáйный*,
Чтобъ въ зáшеи прогнáть и вáсъ, и вáши *тáйны*,

т. ј. е, то је ванредан начин да изгнате (из клуба) и ви и ваше тајне (IV, 99 и 100).

Б. Вотъ мѣ́ры *чрезвычáйны*,
Чтобъ въ зáшеи прогнáть и вáсъ, и вáши *тáйны*,

т. ј.: е, то су ванредне мере да изгнате, и т. д. (IV, 98 и 99).

---

[1] об. кабы (*о* у оваким прилошкама вреди код Грибоједова као *ъ*; стр. 285, нап. под линијом).

[2] Према ондашњем правопису, завршно *-ый, -ій*, код придева и код заменица, писало се често и онда кад је било наглашено, отуд: такíй, громовы́й, и т. д. (об. такóй, громовóй).

[3] об. дýшечка.

[4] Изврнуто од Платóша (hурос. од Платóнъ) и као да је мало скројено по француски.

б) Сасвим прерађени или избачени крњи сликови:

1. *А.* Кня́зь, Кня́зь, сюда́ *пожа́луй.*
Пошёлъ-бы ты, да приглася́лъ-бы къ *ба́лу*
Ната́льи Ю́рьевны знако́мого[1]: во́нъ онъ,

т. ј. кнеже, кнеже, изволи овамо. Иди-де и позови на наш бал познаника Наталије Јурјевне: ено га! (III, 307—309).

Б. Кня́зь, Кня́зь, сюда́! *живе́е!*
Къ намъ на́ вечеръ, въ четве́ргъ, проси́ *скоре́е*
Ната́льи Дми́тревны знако́маго: во́нъ онъ!

т. ј. овамо, кнеже, брже! позови што пре познаника Наталије Димитријевне да нам дође у четвртак на забаву: ено га! (III, 303—305).

2. *А.* [Со́фія:] Грози́тъ и те́шится, и ра́дъ бы что есть *си́лы*
Молча́лина при всѣ́хъ уни́зить, какъ онъ зо́лъ!...
[Г. N*:] Онъ *прекра́сный,*

т. ј. прети и радује се, и упиње се из све снаге да Молчалина понизи пред свима; ала је пакостан!... | Он је врло мио човек (III, 439—441).

Б. А́хъ! э́тотъ челове́къ всегда́
Причи́ной мнѣ ужа́снаго разстро́йства!
Уни́зить ра́дъ, кольну́ть, зави́стливъ, го́рдъ и зо́лъ!

т. ј. ах, овај ме човек увек страшно једи! Увек би да понизи, да пецне, завидљив је, охол и пакостан (III, 433—435).

б) Додатак изговарању неких облика.

I. ея́ = *ję́jó.*

236. 1. Од некадашње заменице за треће лице *(*jь, ja, je),* генитив једн. ж. рода гласи у руском её *(jęjó).* Под црк.-сл. утицајем графика је одступила од живе речи, и место ее пише се ея (= ње; присвојно: њезин, § 83). Према том потпуно су добри овакви сликови у песника̂:

[1] об. знако́маго.

у *Пушкина:* Я для ней *(дл'ᵉ·н'ᵉјó)* ради ње — сгуби́ла сча́стіе моё *(мᵃјó)* упропастила сам своју срећу.

у *Љермонтова:* 1. Убі́йца ты ей *(і̯ᵉјó)* ти си њен убица — гдѣ́ упова́ніе твоё *(твᵃјó)?* где ти је уздање? || 2. Въ оте́чество своё *(свᵃјó)* у свој завичај — ги́бнетъ для ней *(дл'ᵉ·н'ᵉјó)* губи се за њу. || 3. Бытіё *(бᵘт'ᵘјó)* живот — для ней *(дл'ᵉ·н'ᵉјó)* за њу. || 4. Сынъ ей *(сын јᵉјó)* њезин син — копьё *(кᵃп'јó)* копље. || 5. И моё [проро́чество] *(и мᵃјó)* — припо́мнитъ у́мъ ей *(у́м і̯ᵉјó)* и њезин ум сетиће се онога што сам јој прорекао. || 6. Душа́ прекра́сная ей *(і̯ᵉјó)* њезина дивна душа — приня́въ друго́е бытіё *(бᵘт'ᵘјó)* на оном свету. || 7. Всё *(фс'ó)* све — для сча́стія ей *(і̯ᵉјó)* за њену срећу. || 8. Жи́лъ черне́цъ лишь для ней *(дл'ᵉ·н'ᵉјó)* монах је живео само за њу — погуби́лъ онъ съ не́ю всё *(фс'ó)* и с њом је све упропастио, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. На хоро́мы ей *(і̯ᵉјó)* на њезину велику кућу — за... дѣ́ло своё [взялся́] *(свᵃјó)* латио се свог посла. || 2. Моро́зко косну́лся ей *(і̯ᵉјó)* мраз је додирну — и и́глы колю́чія сѣ́етъ | съ сѣдо́й бороды́ на неё *(нᵒ·н'ᵉјó)* и са седе браде сипа на њу бодљикасто иње. || 3. Не жалѣ́лъ ничего́ для ней *(дл'ᵉ·нᵉјó)* ништа није за њу жалио — соловьи́ное го́рло своё *(свᵃјó)* своје славујско грло. || 4. Эне́ргія сво́йство моё *(мᵃјó)* енергија ми је у крви — всегда́ ли доста́нетъ ей *(і̯ᵉјó)?* да ли ће је увек бити доста?

у *Фета:* Въ небеса́хъ звѣзда́, и отъ ней *(ᵃт·н'ᵉјó)* на небу сину звезда, и од ње — будто и́скра, зарони́лась ду́ма | та́йно въ се́рдце гру́стное моё *(мᵃјó)* као искра, потајно западе мисао у моје тужно срце.

у *Брјусова:* Не доходя́ ей [цѣ́ли] *(і̯ᵉјó)* не достижући циља — нетерпѣ́ніе моё *(мᵃјó)* моје нестрпљење.

Напомена. У песника̂ каткад се сусрећемо с графиком која одговара изговору (ее, до нее, место: ея, до нея). У Полонског ово као да је правило: 1. На го́ре моё *(мᵃјó)* на моју муку — до неё [мнѣ далеко́] *(дᵒ·н'ᵉјó)* ја јој нисам ни близу (I, 218). || 2. Оса́ тихо́нько выползáетъ | изъ-подъ травы́, гдѣ у неё *(ᵘ·н'ᵉјó)* — дыра́ въ подзе́мное жильё *(жᵘл'јó)* осица полако мили испод траве, где јој је рупа кроз коју улази у свој подземни стан (III, 217). || 3. Пока́ всё та́йна для неё *(дл'ᵉ·н'ᵉјó)* док је све за њу тајна — и бу́дущность, и э́то забытьё *(зᵒбᵘт'јó)* и будућност, и овај занос (IV, 358). || 4. Зна́етъ всё *(фс'о)* све зна — собесѣ́дница её *(јᵉјó)* она која с њом разговара (V, 396).

2. Под утицајем графике и цркве, место *jɛ́jó* може се чути **237.** и *jɛ́já*. У об. говору овако је само у титулама, јер изговор према црквеном, исто као и црк.-сл. облици, даје у руском нијансу узвишености, свечаности, и т. д. (§ 83, нап.). Иначе, овај начин изговарања потпуно је извештачен, па ипак песници су се и њиме послужили, кад им је ради слика било потребно. Пореди:

у *Пушкина:* На крúкъ испýганный ея́ *(i̯ɛ́já)* на уплашени цик њезин — ребя́тъ дворóвая семья́ [сбѣжáлась] *(с'ɛм'já)* згрнуше се дечица дворске чељади (Евге́ній Оне́гинъ, гл. VII, строфа XVI).

у *Љермонтова:* То пѣ́снь краса́вицы, съ ней дрýгъ ея́ *(i̯ɛ́já)* то је песма лепојке, с њом је и њен драган — они́ пою́тъ, и мчи́тся ихъ ладья́ *(ладʲ'já)* они певају, а њихов чун промиче (прича «Джóліо», стихови 236 и 237).

у *Тјутчева:* 1. Друзья́ *(друз'já)!* браћо! — бытія́ *(бытʲ'ија)* живота — сы́нъ ея́ *(сы́н i̯ɛ́já)* њезин спн (Соч., стр. 28). || 2. Любви́ призна́нье молодóе | истóрглось изъ груди́ ея́ *(изгрудʲ'и́ i̯ɛ́já)* из њезиних груди оте се прву пут реч да ме воли — и нóвый мíръ увúдѣлъ я́ *(увʲ'и́дʲɛ́л já)* и ја видех нов свет (стр. 66). || 3. Ты говори́лъ: она́ моя́ *(мája)* говорио си: она је моја — гóдъ не прошёлъ, спроси́ и свѣ́дай, | что́ уцѣлѣло отъ нея́ *(at͡ɕ'ɛ́já)* па ето, ни година не прође, а запитај и дознај, шта је остало од ње? (каква је сад на око она, коју си волео; стр. 159). || 4. Изъ рýкъ ея́ *(jɛ́já)* из њезиних руку — семья́ *(с'ɛм'já)* породица (стр. 327), и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Взóръ ея́ *(взóр i̯ɛ́já)* њен поглед — но я́ *(но·já)...*, али ја... (II, 474). || 2. Предчýвствіе явле́нія ея́ [въ атмóсферѣ[1] носи́лося зара́нѣ] *(i̯ɛ́já)* сви су унапред осећали да ће се она (полка) појавити — она́ тепéрь у всѣхъ на пéрвомъ плáнѣ | и въ жúзни на́шей глáвная статья́ *(стамʲ'já)* код свих нас она је сад на првом месту и у нашем животу она је најглавније[2] (II, 480).

у *А. Толстоја:* 1. Господь же Бóгъ и я́ *(γаспóдʲ·жъ бóх и já)* Бог и ја (говори сотона) — мы óбѣ сто́роны ея́ [и́стины] *(мы óбʲ'ɛ стóръны i̯ɛ́já)* ми смо лице и наличје истине (Пóлное собра́ніе стихотворе́ній, изд. Стасюле́вича, I, 127). || 2. И вы́рвался изъ свѣ́жихъ у́стъ ея́ *(i̯ɛ́já)* и оте јој се из младих уста — весёлый смѣхъ, какъ ро́котъ соловья́ *(съаβ'já)* весео смех, као славујево прижељкивање (II, 145).

---

[1] об. въ атмосфе́рѣ.

[2] Оба су примера из «Додатака».

у *Фета:* 1. За краса́вицу сосѣ́дку, | за глаза́ ея́ *(зъ҃ꙁглаꙁа́ i҆ꙗ́ја)* због оне моје лепотице сусетке и због њезиних очију — виногра́дную бесѣ́дку | не забу́ду я́ *(нꙗ҃ꙁабу́ду ја)* нећу заборавити онај хладњак с павитњаком (II, 512). || 2. Разспра́шивалъ я́ *(рꙋаспра́шъвъ҃ꙗ*[1] *ја)* питао сам — съ привѣ́тливымъ ла́емъ ея́ [соба́чки] *(ꙗа́i҆ъ҃м i҆ꙗ́ја)* с његовим радосним лајањем (III, 60). || 3. Съ прили́вомъ и отли́вомъ, | что́ мо́ре гру́дь моя́ *(мꙋа́ја)* с плимом и осеком груди су моје исто што и море — и мно́го чу́дныхъ пе́рловъ | во глубинѣ́ ея́ *(i҆ꙗ́ја)* и дубоко у њима има много дивна бисера (III, 63).

у *Полонском:* Да я́ и не хочу́ ея́ | цѣпно́й любви́! Она́ — моя́ *(дъ҃ꙁја и нꙗ҃хꙋа́ч'у́ i҆ꙗ́ја | цꙗ҃пно́i҆ л'ꙋб'в'и́! ꙋна́ мꙋа́ја)* па мени ни не треба њезина насилна љубав (упр. љубав, прикована ланцем); она је моја (IV, 229; пореди на истој страни, у истој песми, у размаку од десет стихова: Отъ ней *(ꙋт҃ꙁн'ꙗ́јо)* од ње — и во́тъ, моё *(и во́т, мꙋа́јо)* — уединённое житьё [нару́шено] *(жъ҃т'јо́)* мој је усамљени живот поремећен).

II. они́, онѣ́ и одни́, однѣ́.

238. У ном. множ. од заменице онъ, она́, оно́, у м. и ср. роду пишемо они́, а у женском — онѣ́; то исто вреди и за множину од оди́нъ (= један), одна́, одно́: у првом случају пишемо одни́, одни́хъ, одни́мъ..., а у другом — однѣ́, однѣ́хъ, однѣ́мъ, и т. д. Жив говор не зна за ову граматичку извештаченост, и у књиж. изговору чује се за сва три рода они́, одни́, а иначе, у говору простијих људи, чује се онѣ́, однѣ́ — опет за сва три рода (§ 91, дод.). Песници су се користили и једним и другим изговором, како им је кад било згодно. Отуд:

у *Пушкина:* 1. На почтови́хъ[2], на поштанским коњима — въ заба́вахъ лишь одни́хъ [ж. род] само у весељу (у лицејској песми «Къ П. И. Пу́щину», 1815 год., стихови 24 и 26). || 2. Краса́вицы, для ва́съ одни́хъ [ж. род] само за вас, лепотице! — въ часы́ досу́говъ золоты́хъ, у златној доколици (у спеву «Русла́нъ и Людми́ла», Посвяще́ніе, 1820 год.).

---

[1] § 129, нап.

[2] об.: на почто́вых.

у *Љермонтова:* а) **они́, онѣ́:** 1. Они́ [плѣнники] въ цѣпя́хъ, они́ раба́ми! они су у оковима, они су робови! — слива́лось всё, какъ въ смутномъ снѣ́, све се мешало као у нејасном сну — души́ не чу́вствуя, опѣ́ [плѣнници, дакле м. род] | ужъ ви́дятъ гро́бъ передъ оча́ми, не осећајући душе у себи, они већ виде смрт (По́лное собра́ніе сочине́ній, акад. издање, I, 13). || 2. Съ това́рищами вспомина́етъ | о ми́лой то́й родно́й странѣ́, сећа се с друговима оног драгог завичаја — грусти́тъ, но бо́льше, чѣмъ онѣ́ [това́рищи, дакле м. род] тужи за њим, али више него они (I, 20). || 3. Страда́нье | оста́лось то́лько въ той странѣ́, само је мука остала у тој земљи — гдѣ пре́жде гре́ки воспѣва́ли | ихъ хра́брость, во́льность, но они́ [т. ј. онѣ́, дакле м. род]..., где су пре Грци славили њихову храброст и слободу, али они... (I, 34). || 4. А́хъ, бы́ло вре́мя, вре́мя бо́евъ, | на ми́лой на́шей сторонѣ́! ах, у милом нашем завичају било је некад доба, доба бојева! — гдѣ-жъ тѣ года́? прошли́ онѣ́ [м. род] где је то доба? прошло је (I, 81). || 5. Такъ дѣвушки, купа́яся въ тѣни́, тако девојке купајући се у хладу — когда́ уви́дятъ ю́ношу они́ [ж. род] | красне́ютъ всѣ, кад спазе младића, све се црвене од стида (I, 128). || 6. Бога́тый въ ми́рѣ, сла́вный на войнѣ́, богат у мирно доба, чувен у рату — когда́ къ нему́ явля́лися опѣ́ [сосѣди, дакле м. род] кад би му они дошли (I, 204). || 7. Какъ на́дписи надгро́бныя, онѣ́ [стихи́, дакле м. род] — рису́ются узо́ромъ по стѣнѣ́, као натписи над гробом, они се шарене по зиду (II, 193). || 8. Уви́! твой стра́хъ, твои́ моле́нья | къ чему́ онѣ́ [ср. род[1]]? авај, на што твој страх и твоја прекињања? — ты зна́ешь, ми́ра и забве́нья | не на́до мнѣ́! ти знаш, мени не треба ни мир, ни заборав! (II, 290). || 9. Оте́цъ! оте́цъ! оста́вь угро́зы, | свою́ Тама́ру не брани́, оче, оче, не прети ми и не карај своју Тамару — я пла́чу, ви́дишь э́ти слёзы?... | уже не пе́рвыя они́ [ж. род] ја плачем, видиш ли те сузе?... то нису прве сузе (II, 362). || 10. Кто дока́жетъ мнѣ́ [ей невѝнность]? ко ће ми доказати да је она невина? — гдѣ́ доказа́тельства? есть у меня́ они́? [т. ј. онѣ́, дакле ср. род] где су докази? имам ли их ја? (III, 279).

б) **одни́, однѣ́:** 1. Когда́ всё спи́тъ, то мы однѣ́ [м. род] — при по́лной въ о́блакахъ лунѣ́, | сиди́мъ, кад све спава, ми седимо, а пун месец изгрева кроз облаке (I, 36). || 2. Лику́йте вы однѣ́ [друзья́, дакле м. род], | и ча́ши осуша́йте, тријумфујте ви сами, браћо, и суши́те пехаре — любви́ въ безу́мномъ снѣ́, | какъ пре́жде, утопа́йте, тоните, као и пре, у лудом љубавном сну — но въ пла́менномъ винѣ́ |

[1] Или, ако се односи на оба подмета, онда м. род, као старији.

меня́ воспомина́йте, али у ватреном вину сећајте ме се! (I, 48). || 3. Въ чужо́й, но бли́зкой сторонѣ́, у туђем, али блиском крају — мы бу́демъ сча́стливы одне́ [мушко и женско, дакле м. род] ја и ти биће́мо срећни (II, 114). || 4. Поду́майте, мы не одне́ [мушко и женско, дакле опет м. род] помислите, ми нисмо сами — для све́та всё, а мнѣ́ [ни взо́ра ки́нуть не хоти́те] све чините ради света, а на мене нећете ни да погледате (III, 293).

у *Њекрасова:* 1. Чу́дныя пти́цы пося́дутъ на пни́, дивне птице попадаће по стаблима — чу́дныя пѣ́сни споко́тъ ей они́ [ж. род] дивне песме оне ће јој отпевати (I, 113). || 2. Въ на́ши вели́кіе, тру́дные дни́, у нашим великим, тешким данима — кни́ги не шу́тка: ука́жутъ они́ [ж. род]..., књиге нису шала: оне ће показати... (I, 121). || 3. Я проклина́лъ томи́тельные дни́, | а ты лила́ невѣ́домыя слёзы, проклињао сам досадне дане, а ти си због нечега лила сузе — я лишь поздне́й узна́лъ, о чёмъ оне́ [т. ј. они́, ж. род] тек доцније сам дознао зашто си плакала (II, 548).

у *Фета:* Полупо́чные о́бразы сто́нутъ, | какъ больно́й въ утоми́тельномъ сне́, поноћна привиђења јече као болесник у заморну сну — но о чёмъ это сто́нутъ оне́? [м. род] али шта се то чује у њихову јечању? (упр.: о чему она јече? II, 114).

у *Полонског:* Па́ртіи ста́лъ я плоди́ть. | И въ на́ши дни́ | тѣмъ велика́ ихъ заслу́га, | что безъ пощады́ дру́гъ дру́га | рѣ́зать гото́вы оне́ [т. ј. они́, ж. род] почео сам стварати странке, и у наше дане то и јесте њихова велика заслуга што су вољне да се нештедице кољу (упр. да секу једна другу; III, 472).

Напомена. Врло лепе примере пружају и млађи песници. Тако н. пр.:

1. у *Андрије Бјелог:*

Цвѣты́, вспомина́я мину́вшіе дни́,
роня́ютъ холо́дныя слёзы...

И то́лько въ свинцо́выхъ тума́нахъ оне́[1] —
грядущія, тёмныя гро́зы,

т. ј. цвеће, сећајући се прошлих дана, рони хладне сузе. И само кад те сузе пређу у оловну маглу, оне постају мрачна непогода која ће доћи («Зо́лото въ лазу́ри[2]», М. 1904, стр. 172).

[1] т. ј. они́, дакле ж. род.

[2] = Злато у плавилу.

Или н. пр.

У моги́лъ, дрожа́, изъ ке́лій
Зажига́ть огни́
Ты пройдёшь — пройдёшь сквозь е́ли:
Прошумя́тъ онѣ́ [1],

т. ј. дршћући, ти ћеш из ћелија̂ проћи поред мене да палиш кандила на гробовима; проћи ћеш поред је́ла̂, и оне ће зашуштати («Пе́пелъ» [2], Спб. 1909, стр. 214).

2. у *Игора Северјањина* [3]:

Уны́лы холо́дныя зо́ри,
И мгли́сты безцвѣ́тные дни́,
А но́чи — какъ го́ре глубо́ки,
Какъ зло́ба жесто́ки онѣ́ [1],

т. ј. суморни су хладни освити, и магловити су безбојни дани, а ноћи су дубоке као јад и немилостиве као пакост («Стихотворе́нія Игоря-Сѣверя́нина. Лазо́ревыя ду́мы [4]», Спб. 1908, стр. 10), и т. д.

III. -ую = -ъ̯і̯у.

Акузатив једн. ж. рода сложене промене, кад нагласак **239.**
није на завршетку *-ую (-юю)*, може се у обичном, особито у брзом говору, свршивати и на -ъ̯і̯у код тврде и отврдле, и на -ъ̯і̯у код меке промене (§ 90). Отуд у песника̂ овакви сликови:

у *Љермонтова:* 1. Цѣ́пью жемчу́жною *(жᵉмч'у́жнъ̯і̯у)* као ниска бисера — въ сто́рону ю́жную *(ју́жнъ̯і̯ъ)* на југ (летите ви, облаци!; По́лное собра́ніе сочине́ній, акад. изд., II, 289). || 2. Ду́маю *(ду́мъ̯і̯у)* мислим — въ но́чь угрю́мую *(угр'у́мъ̯і̯у)* по суморној ноћи (II, 343). || 3. Возьму́ винто́вку дли́нную *(дл'и́н̲ъ̯і̯у)* узећу дугу пушку — тамъ, подъ скало́й пусты́нною *(пусты́н̲ъ̯і̯у)* тамо под усамљеном стеном (II, 344). || 4. До по́лдня за моги́льною [часо́вней подожду́] *(зъ̯ᵉмаг'и́л'нъ̯і̯у)* до подне очекнућу за капелом — и на доро́гу пы́льную [винто́вку наведу́] *(пы́л'нъ̯і̯у)* и на прашњав пут наперићу пушку (II, 345).

---

[1] т. ј. они́, дакле ж. род.

[2] = Пепео.

[3] Право име: И́горь Васи́льевичъ Шенши́нъ-Лотарёвъ, Петрограђанин (рођ. 1887 год.).

[4] = Плаве мисли.

у *Њекрасова:* 1. Не гнушáешься тёмной порóдою *(пᵃрóдᵇi̯у)* не гадиш се простих људи — и родню́ свою́ длинноборóдую [не гоня́ешь съ порóга] *(дл͡'ᵘн̯ᵇбᵃрóдᵇi̯у)* и своје брадате рођаке не тераш кад ти дођу на праг (I, 1). || 2. Вѣ́теръ шатáетъ избёнку убóгую *(убóгᵇi̯у)* ветар љуља моју уџерицу — словно шальнáя пошлá я дорóгою *(дᵃрóгᵇi̯у)* као лу́да пођем путем (I, 72). || 3. Умерéть бы привёлъ Богъ со слáвою *(сᵃ=сѧáвᵇi̯у)* дао би ми Бог поштену смрт — при́нялъ пóзу стари́къ величáвую *(в'ᵉл'ᵘч'áвᵇi̯у)* старац стаде достојанствено (I, 207). || 4. Си́лу свобóдную, гóрдую *(гóрдᵇi̯у)* слободну, поносну снагу — вóлею твёрдою *(т'в'óрдᵇi̯у)* чврстом вољом (I, 231). || 5. Дá! я ви́жу тебя́, блѣдноли́цую *(бл'ᵉднᵃл'и́цᵇi̯у)* видим те бледу — не робѣ́ть передъ прáвдой-цари́цею [научи́ла ты Му́зу мою́] *(цᵃр'и́цᵇi̯у)* ти си научила моју музу да се не боји говорити истину (I, 231). || 6. Твою́ ми́лую *(м'и́ѧᵇi̯у)* твоју драгу — надъ моги́лою *(нᵇд=мᵃг'и́ѧᵇi̯у)* на гробу (I, 252). || 7. Гóлову ми́лую *(м'и́ѧᵇi̯у)* грациозну главу — сдéржанной си́лою *(с'и́ѧᵇi̯у)* спутаном снагом (I, 279). || 8. Надъ устáлой дерéвнею [сóнъ непробу́дный цари́тъ] *(д'ᵉр'éвн'ᵉi̯у)* над уморним селом влада тврди сан — тóлько стару́ху столѣ́тнюю, дрéвнюю [не посѣти́лъ онъ] *(др'éвн'ᵉi̯у)* само стару стогодишњу баку није походио (I, 285). || 9. Мóжетъ и размы́каю [кручи́ну] *(рᵃзмы́кᵇi̯у)* можда ћу растерати твој јад — печáль свою́ вели́кую [повѣ́дала мнѣ] *(в'ᵉл'и́кᵇi̯у)* исприча ми своју велику тугу (I, 292). || 10. Разбогатѣ́ть ему хóчется пáшнею *(пáшн'ᵉi̯у)* хоће да се обогати од њиве[1] — прáвитъ мужи́къ свою ну́жду домáшнюю *(дᵃмáшн'ᵉi̯у)* ради сељак своје домаће послове (I, 341). || 11. Спи́ну горбáтую *(гᵃрбáтᵇi̯у)* грбава леђа — ржáвой лопáтою *(ѧᵃпáтᵇi̯у)* зарђалом лопатом (I, 347). || 12. Чегó не додѣ́лаю *(дᵃд'éѧᵇi̯у)* што не доспем урадити — ру́ку умѣ́лую *(ум'éѧᵇi̯у)* вешту руку (I, 601). || 13. Съ судьбóй неизбѣ́жною *(н'ᵉ-ᵘз'б'éжнᵇi̯у)* с неминовном судбином — му́ку кромѣ́шную *(крᵃм'éшнᵇi̯у)*[2] паклену муку (II, 413). || 14. Въ мину́ту пья́ную *(п'jáнᵇi̯у)* кад је пијан — шармáнщикъ съ обезья́ною *(с=ᵇб'ᵉз'jáнᵇi̯у)* верглаш с мајмуном (II, 444). || 15. Оши́бкою малѣ́йшею *(мᵃл'ê̯i̯шᵇi̯у)* најмањом погрешком — игру́ сквернѣ́йшую [сыгрáлъ я] *(скв'ᵉр'н'ê̯i̯шᵇi̯у)* одиграо сам партију врло рђаво (II, 451). || 16. На гóлову курчáвую *(кᵘр'ч'áвᵇi̯у)* на његову главу с коврчастом косом — увѣ́нчанную слáвою *(сѧáвᵇi̯у)* славом увенчану (II, 454). || 17. Какъ всё по слу́жбѣ сдѣ́лаю *(з'д'éѧᵇi̯у)* кад будем сасвим готов са званичним послом —

---

[1] упр.: од орања.

[2] Слик није потпун: *-ж-* и *-ш-* не слаже се.

о Ли́стѣ кни́гу цѣ́лую [тогда́ вамъ напишу́] *(цѡ́ѧ^{ъ}і̯^{у})* написаћу вам читаву књигу о Листу[1] (II, 455), и т. д.

у *А. Толстоја:* Всю но́чь они́ моро́зную [до у́тренней поры́] *(м^{а}ро́зн^{ъ}і̯^{у})* целе хладне божје ноћи, па све док не сване — руко́ю де́ржатъ гро́зною [кресты́ иль топоры́] *(гро́зн^{ъ}і̯^{у})* држе грозно у рукама крстове или секире (По́лное собра́ніе стихотворе́ній, I, 201).

у *Полонског:* 1. Надъ кана́вою *(н^{ъ}т·к^{а}на́в^{ъ}і̯^{у})* над јарком — улы́бку лука́вую *(ѧ^{у}ка́в^{ъ}і̯^{у})* лукав осмејак (I, 187). || 2. И прода́стъ онъ пѣ́гую [т. ј. ло́шадь] *(п'е́г^{ъ}і̯^{у})* и продаће шарца — съ телѣ́гою *(с'·т'^{е}л'е́г^{ъ}і̯^{у})* с колима (I, 469). || 3. Съ э́тою [рѣ́чкой] *(с·ѡ́т^{ъ}і̯^{у})* с овим потоком — въ нево́лю отпѣ́тую *(^{а}т'п'е́т^{ъ}і̯^{у})* у крајњу невољу (II, 57).

у *Брјусова:* Когда́ сошёлъ я въ сѣ́нь холо́дную *(х^{а}ѧо́дн^{ъ}і̯^{у})* кад сиђох у лавиринт (упр.: у хладно подземље) — твое́ю ни́тью путево́дною [я ко́знь Деда́ла превозмо́гъ] *(п^{у}т'^{е}во́дн^{ъ}і̯^{у})* твојим концем, који ми је пут показивао, савладао сам, Аријадно, Дедалове за̂мке (изашао сам из лавиринта који је Дедал онако препредено саградио; IV, 55).

IV. -ые, -іе и -ыя, -ія = -ыи, -іи.

1. У номинативу множине сложене промене (тако је и у акузативу, кад је као номинатив) пише се у мушком роду *-ые*, *-іе*, у женском и средњем *-ыя*, *-ія*, а у књиж. изговору, у сва три рода, обично се чује *-ыи*, *-іи* (§ 91). Према том, потпуно су добри овакви сликови у песника̂: 24°/₁.

у *Пушкина:* 1. Ку́дри золоты́я *(ку́др'^{и} з^{ъ}ѧ^{а}ты́^{и})* злаћана увојита коса — во́лосы густы́е *(во́ѧ^{ъ}с^{ы} г^{у}сты́^{и})* густа коса. || 2. Поля́ пусты́я *(п^{а}л'а́ п^{у}сты́^{и})* празне њиве — лѣса́ густы́е *(л'^{е}са́ г^{у}сты́^{и})* густе шуме. || 3. Пе́рстни золоты́е *(п'е́р'с'т͡н'^{и} з^{ъ}ѧ^{а}ты́^{и})* златно прстење — пла́тья парчевы́я *(пѧа́т'і̯^{ъ} п^{ъ}р'ч'^{е}вы́^{и})* одело од златоткане материје. || 4. Волше́бники други́е *(в^{а}ѧше́бн'^{и}к'^{и} др^{у}г'и́^{и})* други чаробници — о́чи голубы́я *(о́ч'^{и} г^{ъ}ѧ^{у}бы́^{и})* плаве очи. || 5. Са́нки бѣговы́я *(са́нк'^{и} б'^{ѣ}г^{а}вы́^{и})* лаке саоне — ство́лы[2] роковы́е [пистоле́товъ] *(ство́ѧ^{ы} р^{ъ}к^{а}вы́^{и})* кобне пиштоље, и т. д.

---

[1] Чувени композитор и пијанист († 1886).

[2] об. стволы́.

у *Грибоједова:* Вы опя́ть въ Россíи *(вы ᵃп'а́т' в·рᵃс'и́ᵘ)?* опет сте у Русији? — верну́лись холосты́е *(в'ᵉрну́л'ᵘс хъѧᵃсты́ᵘ)?* нисте се оженили, док сте били на страни[1]?

у *Љермонтова:* 1. Во дни́ былы́е *(вᵃ·д͡н'и́ бᵇыѧы́ᵘ)* у прошлост (преносио сам се душом) — страда́нья земны́я *(стрᵃда́н'і̯ᵇ з'ᵉмны́ᵘ)* муке на земљи. || 2. Черты́ другíя *(ч'ᵉрты́ дрᵘг'и́ᵘ)* друге црте (лица) — взо́ры ледяны́е *(взо́рᵇ л'ᵗд'ᵉны́ᵘ)* хладни као лед погледи. || 3. Угро́зы!... и ещѐ какíя *(ᵘгро́зᵇ!... и і̯ᵉш̲'ѐ кᵃк'и́ᵘ)* претње!... те још какве — въ Россíи *(в·рᵃс'и́ᵘ)* у Русији, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Мѣста́ печа́льныя, хоть и родны́я *(рᵃдны́ᵘ)* тужне, и ако завичајне, крајеве (видели смо) — гдѣ мы́слилъ я и чу́вствовалъ впервы́е *(ф'п'ᵉрвы́ᵘ)* где сам први пут мислио и осећао. || 2. Ча́ще ка́пли дождевы́я *(ч'а́ш̲'ᵗ ка́пл'ᵘ дᵇж̲'ᵉвы́ᵘ)* учесташе кишне капље—и раска́ты громовы́е *(и рᵃска́тᵇ грᵇмᵃвы́ᵘ)* и грмљавина. || 3. Обма́нутой, оби́женной Россíи *(рᵃс'и́ᵘ)* преварене и увређене Русије — днесь по́двиги намъ предстоя́тъ ины́е *(ᵘны́ᵘ)* сад нас чекају друга велика дела. || 4. Вы сла́вно слу́жите Россíи *(рᵃс'и́ᵘ)* ви славно служите Русији — [э́того] не зна́ютъ нѣ́мцы лишь родны́е *(рᵃдны́ᵘ)* то само не знају наши Немци (што живе у Русији). || 5. На рубежѣ́ Россíи *(рᵃс'и́ᵘ)* на руској граници — слова́ промо́лвилъ роковы́я *(рᵇкᵃвы́ᵘ)* рекао је кобне речи[2], и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Рѣ́ки большíя *(р'е̂к'ᵘ бᵃл'шы́ᵘ)* велике реке — мосты́ ледяны́е *(мᵃсты́ л'ᵗд'ᵉны́ᵘ)* ледени мостови. || 2. Дни́ уны́лые *(д͡н'и́ ᵘны́ѧᵇᵘ)* суморни дани — дѣ́тушки ми́лыя *(д'е́тᵘшк'ᵘ м'и́ѧᵇᵘ)* драга деца. || 3. Ба́ры дереве́нскіе *(ба́рᵇ д'ᵗр'ᵉв'е́нск'ᵘᵘ)* сеоске спахије — мо́ды же́нскія *(мо́дᵇ же́нск'ᵘᵘ)* женске моде. || 4. Даю́тъ прохо́жіе *(дᵃју́т прᵃхо́жᵇᵘ)* дају пролазници — хра́мы Бо́жіи *(хра́мᵇ бо́жᵇᵘ)* божји храмови. || 5. Огни́ зажгли́сь вече́рніе *(в'ᵉч'е̂р'н'ᵘᵘ)* палиле се свеће у вече — изъ Полта́вской губе́рніи *(гᵘб'е̂р'н'ᵘᵘ)* из Полтавске губерније. || 6. Въ моро́зы треску́чіе *(в·мᵃро́зᵇ тр'ᵉску́ч'ᵘᵘ)* кад су љу̂ти мразови — пожа́рные слу́чаи *(пᵃжа́рнᵇᵘ сѧу́ч'ᵗᵘ)* случајеви пожара. || 7. А какíя вы стро́ите ли́ніи *(л'и́н'ᵘᵘ)!* а какве железничке пруге градите! — поправля́я очки́·свои си́ніе *(с'и́н'ᵘᵘ)* намештајући плаве наочари. || 8. Говори́ли мнѣ мно́гіе *(гᵇвᵃр'и́л'ᵘ мн'е мно́г'ᵘᵘ)* многи су ми говорили — Ку́рсъ Патоло́гіи *(ку́рс пᵇтᵃѧо́г'ᵘᵘ)* патологију (носио сам му). || 9. Для Россíи

---

[1] Из Музејског аутографа, чин III, стихови 319 и 320.

[2] Последњи пример је из варијанта песме «Наполео́нъ» (Соч., стр. 633).

(дл'ᵉ·рᵃс'ᵘᵘ) за Русију — весёлые бы́ли такіе *(тᵃк'и́ᵘ)* сви беху весели. || 10. Россіи *(рᵃс'и́ᵘ)* Русији — запяты́я *(зᵇп'ᵉты́ᵘ)* запете, и т. д.

у *А. Толстоја*: 1. Ночны́я [тѣ́ни] *(нᵃч'ны́ᵘ)* ноћне сенке — не гну́вшій вы́и *(вы́ᵘ)* који није савијао врата. || 2. Густы́е [ряды́] *(гᵘсты́ᵘ)* густи редови — среди́ вели́кой литургіи *(л'ᵘтᵘрг'и́ᵘ)* на великој служби, и т. д.

у *Полонског:* 1. Нагія [пле́чи] *(нᵃг'и́ᵘ)* гола рамена — во́лосы густы́е *(во́ѧᵇсᵘ гᵘсты́ᵘ)* густу косу. || 2. Вѣ́тви тяжёлыя *(в'ѐт'в'ᵘ т'ᵉжо́ѧᵘᵘ)* тешке гране — сны́ не весёлые *(сны́ н'ᵉ·в'ᵉс'о́ѧᵘᵘ)* непријатне снове. || 3. Рѣсни́цы уста́лыя *(р'ᵉс'н'и́цᵘ ᵘста́ѧᵘᵘ)* уморне трепавице — глаза́ ея́ впа́лые *(гѧᵃза́ і̯ᵉјо̀ фпа́ѧᵘᵘ)* њене упале очи. || 4. Впервы́е *(ф'п'ᵉрвы́ᵘ)* први пут — въ какія [мечты́] *(ф·кᵃк'и́ᵘ)?* у какве снове? || 5. Россіи *(рᵃс'и́ᵘ)* Русији — какіе [смѣшны́ вы] *(кᵃк'и́ᵘ)* баш сте смешни, и т. д.

у *Брјусова:* 1. Облака́ потяну́лись холо́дныя *(хᵃѧо́днᵘᵘ)* дижу се хладни облаци — цвѣты́ раскры́лись безпло́дные *(б'ᵉспѧо́днᵘᵘ)* расцветало се штуро цвеће. || 2. Цвѣты́ завя́лые *(зᵃв'а́ѧᵘᵘ)* завело цвеће — пти́цы ма́лыя *(ма́ѧᵘᵘ)* птичице. || 3. Роди́лся я въ Антіохіи *(в·ᵇн'т'ᵘ-ᵃх'и́ᵘ)* родио сам се у Антиохији — я по́мню шу́мы городскіе *(гᵇрᵃцк'и́ᵘ)* сећам се ларме у граду. || 4. Двѣ ра́зныя стихіи *(с'т'ᵘх'и́ᵘ)* две различите стихије — часы́ полуночны́е *(пᵇѧᵘнᵃч'ны́ᵘ)* поноћни сати. || 5. Свобо́дныя стихіи *(с'т'ᵘх'и́ᵘ)* слободне стихије — вы бы́ли какъ родны́е *(рᵃдны́ᵘ)* били сте као своји. || 6. Клони́ли мо́лча вы́и *(вы́ᵘ)* ћутећи сагибаху вратове — въ вѣка́ зага́дочно былы́е *(бᵘѧы́ᵘ)* у далеко загонетно доба, и т. д.

2. У декламацији, кад хоће да се завршетак јасније **242.**
истакне, *-ыя (-ія)* у жен. и ср. роду изговара се као што је написано: *-ыі̯ᵃ (-иі̯ᵃ)*. Овај црк.-сл. изговор унесен је под утицајем штампане речи који је потпомогла и жеља да се декламацији да̂ свечанији тон (II, § 160, дод. 1). Овакво читање може бити и обавезно, и то не само у женском и средњем, већ и у мушком роду. То бива кад је споменути облик у слику с ретким речима на *-ія*, као: Россія, Марія, стихія, вы́я (реч из високог стила; = врат), и т. д., или с генитивом једн. од именица̂ типа зна́ніе, и т. д. Отуд у песника̂ сликови који су пре свега несумњиви рефлекс споменутог црк.-сл. изговора, али који нису и без дијалектичке подлоге, јер је ном. мн. на *-ыя (-ія)* у јуж.-вел.-рус. говорима обична појава. Пореди:

у *Пушкина:* 1. Увы́, промча́лися тѣ времена́ златы́я *(зѧ^{а}ты́і̯^{а})* авај, прошло је оно златно доба — [когда] вѣнча́лась сла́вою счастли́вая Россі́я *(р^{а}с'и́і̯^{а})* кад се славила срећна Русија (Сочине́нія, под уредништвом Јефремова, I, 80). || 2. Наста́ли времена́ другі́я *(др^{у}г'и́і̯^{а})* настало је друго доба — благослови́ Москву́, Россі́я *(р^{а}с'и́і̯^{а})!* Русијо, благослови Москву! (I, 417). || 3. Проща́й, свобо́дная стихі́я *(с'т'^{и}х'и́і̯^{а})!* збогом, слободна стихијо (мо̏ре)! — ты ка́тишь во́лны голубы́я *(г^{ъ}ѧ^{у}бы́і̯^{а})* ти ваљаш своје плаве таласе (I, 503). || 4. Россі́я *(р^{а}с'и́і̯^{а})* — намѣ́ренья благі́я *(бѧ^{а}г'и́і̯^{а})* добре смерове (I, 529). || 5. Подо́бно пле́мени Баты́я *(б^{а}ты́і̯^{а})* као Батијево племе (т. ј. као Татари) — [Кавка́зъ] оста́витъ стрѣ́лы боевы́я *(б^{ъ}і̯^{е}вы́і̯^{а})* и Кавказ ће оставити бојне стреле[1] (II, 533). || 6. Неда́вно ю́ная Марі́я *(м^{а}р'и́і̯^{а})* скоро је млада Марија — узрѣ́ла небеса́ чужі́я *(ч'^{у}жы́і̯^{а})* видела туђе небо (III, 9). || 7. Но стра́шны мнѣ слова́ такі́я *(т^{а}к'и́і̯^{а})* али се бојим таких речи — по́мни же, Марі́я *(м^{а}р'и́і̯^{а})!* памти, Марија! (III, 228). || 8. Другъ дру́гу, ви́жу, мы чужі́я *(ч'^{у}жы́і̯^{а})* као што видим, ми смо туђе једна другој — опо́мнись, до́чь моя! Марі́я *(м^{а}р'и́і̯^{а})*... освести се, кћери моја! Маро... (III, 237). || 9. Домо́й пріѣ́хавъ, «что́ Марі́я?» [спроси́лъ Мазе́па] *(м^{а}р'и́і̯^{а})* стигав кући, Мазепа запи́та: «шта је с Маром?» — [слы́шитъ онъ] отвѣ́ты ро́бкіе, глухі́е *(гѧ^{у}х'и́і̯^{а})* и чује плашљиве, нејасне одговоре (III, 240), и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Стихі́я *(с'т'^{и}х'и́і̯^{а})* стихија — бу́ри роковы́я *(р^{ъ}к^{а}вы́і̯^{а})* кобне олује (он воли; Соч., акад. изд., I, 69). || 2. Въ дѣла́ чужі́я *(ч'^{у}жы́і̯^{а})* у туђе послове (не мешај се) — не отда́мъ жены́ я́ *(н'^{ъ}ѧ^{а}д̱а́м ж^{е}ны́ і̯а)* не бих дао своју жену — слова́ мои́ просты́я *(пр^{а}сты́і̯^{а})* мојих простих речи (сетићеш се; I, 349). || 3. Ша́йки удалы́я *(ша́і̯к'^{и} уд^{а}ѧы́і̯^{а})* храбре хајдучке чете — Россі́я *(р^{а}с'и́і̯^{а})* — чтобъ зна́ть зако́ны и права́ чужі́е *(ч'^{у}жыі̯^{а})* да зна туђе законе и права (II, 43). || 4. Вѣдь бы́ли-жъ схва́тки боевы́я *(б^{ъ}і̯^{е}вы́і̯^{а})?* та било је ваљда бојних окршаја? — да, говоря́тъ, ещѐ какі́я *(к^{а}к'и́і̯^{а})!* те још каквих, веле! — не да́ромъ по́мнитъ вся Россі́я [про де́нь Бородина́] *(р^{а}с'и́і̯^{а})!* не сећа се узалуд сва Русија дана бородинске битке! (II, 204). || 5. Россі́я *(р^{а}с'и́і̯^{а})!* Русијо! — мунди́ры голубы́е *(г^{ъ}ѧ^{у}бы́і̯^{а})!* плави мундири! (II, 336), и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Вы́я *(вы́і̯^{а})* врат — ка́пли огневы́я *(^{а}гн'^{е}вы́і̯^{а})* ватрене капље (сузе које су се као огањ блистале на јутарњем

---

[1] т. ј. умириће се.

сунцу; Соч., стр. 87). || 2. Стихія *(с'т'ᵘх'и̯і̯а̀)* стихија — ку́дри молоды́я *(ку́др'ᵘ мъѧᵃды̯і̯а̀)* младу косу (114). || 3. Слова́ просты́я *(сѧᵃва́ прᵃсты̯і̯а̀)* просте речи — Россія *(рᵃс'и̯і̯а̀)!* Русијо! (239). || 4. Россія *(рᵃс'и̯і̯а̀)* — го́сти дорогіе *(го́с'т'ᵘ дъраг'и̯і̯а̀)!* драги гости! (316). || 5. Въ тѣ дни́ крова́во-роковы́е *(ръкᵃвы̯і̯а̀)* у оне кобно-крваве дане — въ ножны́ вложи́ла ме́чъ Россія *(рᵃс'и̯і̯а̀)* Русија је метнула мач у корице (321), и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Двѣ, три́ страни́цы роковы́я *(ръкᵃвы̯і̯а̀)* две три кобне стране (у књизи) — вся Россія *(рᵃс'и̯і̯а̀)* сва Русија (I, 391). || 2. Хло́поты большія *(бᵃл'шы̯і̯а̀)* многа мука — вся Россія (I, 391). || 3. Такъ рѣ́дки кни́ги не пусты́я *(н'ᵉпᵘсты̯і̯а̀)* тако су ретке књиге, које нису штуре — вся Россія (I, 392). || 4. Во времена́ круты́я *(крᵘты̯і̯а̀)* у тешко доба — мудрёными путя́ми Бо́гъ ведётъ | тебя́, многострада́льная Россія *(рᵃс'и̯і̯а̀)!* загонетни су путови, којима те води Бог, много напаћена Русијо! (I, 464).

у *А. Толстоја:* 1. Ни́вы золоты́я *(зъѧᵃты̯і̯а̀)* злаћане њиве — курга́нъ времёнъ Баты́я *(бᵃты̯і̯а̀)* хумка из доба Батија (По́лное собра́ніе стихотворе́ній, I, 227). || 2. Ты по́мнишь ли, Марія [оди́нъ стари́нный до́мъ] *(мᵃр'и̯і̯а̀)?* сећаш ли се, Ма̂ро, оне старинске куће? — и ли́пы вѣко́выя *(в'ᵉкᵃвы̯і̯а̀)?* и стогодишњих липа? (I, 285). || 3. Ты по́мнишь ли, Марія [вече́рній небоскло́нъ] *(мᵃр'и̯і̯а̀)?* сећаш ли се, Ма̂ро, оног вечерњег неба? — равни́ны полевы́я *(пъл'ᵉвы̯і̯а̀)?* и равних поља? (I, 285). || 4. И ро́щу, гдѣ впервы́е [броди́ли мы одни́] *(ф'п'ᵉрвы̯і̯а̀)?* и оног шумарка, где смо први пут сами шетали? — ты по́мнишь ли, Марія [утра́ченные дни́] *(мᵃр'и̯і̯а̀)?* сећаш ли се, Ма̂ро, изгубљених дана? (I, 285). || 5. Шу́тки площадны́я *(пѧъш'ᵉдны̯і̯а̀)* простачка шала — поно́сится Россія *(рᵃс'и̯і̯а̀)* грде Русију (I, 338). || 6. [Со́лнечныхъ луче́й] не пропуска́ли тѣ́ни вѣковы́я *(в'ᵉкᵃвы̯і̯а̀)* вековски хлад не пропушташе сунчане зраке — лишь ту́тъ снялъ шле́мъ съ уста́лой головы́ ѧ̀ *(гъѧᵃвы̯ і̯а̀)* тек ту скидох шлем с уморне главе — [и услыха́лъ] какъ ко́локолъ звони́лъ къ Avé María *(мᵃр'и̯і̯а̀)* и чух како звоно звони (на) здраву Марију (II, 152). || 7. Спаси́, пречи́стая Марія *(мᵃр'и̯і̯а̀)!* спаси, пречиста Марија! — мы я́годы уви́дѣли лѣсны́я *(л'ᵉсны̯і̯а̀)* спазисмо шумске јагоде — [по берегу́ ручья́] что во́ды мча́лъ въ доли́ну снѣговы́я *(с'н'ᵉгᵃвы̯і̯а̀)* по обали поточића који је носио снежаницу у долину (II, 169). || 8. Тѣ язы́чники лихіе *(л'ᵘх'и̯і̯а̀)* они храбри незнабошци — отпуска́ю вамъ грѣхи́ ѧ̀ *(гр'ᵉх'и̯ і̯а̀)* праштам вам грехе (II, 182).

у *Фета:* Рѣ́чи людскія *(л'ᵘцк'и̯і̯а̀)* људски говор — стихія *(с'т'ᵘх'и̯і̯а̀)* стихија (I, 122).

у *Полонскоі:* Россія *(рᵃс'и́і̯ᵃ)!* Русијо! — и молоды́е [какъ старики́, и старики́ | какъ дѣ́ти] *(и мъѧᵃдыі̯ᵃ)* и младићи су као старци, а старци су као деца (у Русији; III, 437—8).

у *Брјусова:* 1. Пога́сли зо́ри золоты́я *(зъѧᵃты́і̯ᵃ)* угасили се златни освити — въ дни́ былы́е *(быѧы́і̯ᵃ)* некад — Марія *(мᵃр'и́і̯ᵃ)!* Марија! (I, 135). || 2. Шу́мы пѣву́чіе *(п'ᵉву́ч'ᵘі̯ᵃ)* певљив шум — слы́шу созву́чія *(сᵃзву́ч'ᵘі̯ᵃ)* чујем складне звуке (II, 72). || 3. Подарю́ тебѣ́ часы́ я̀ *(ч'ᵉсы́ і̯ᵃ)* поклонићу ти сат — мо́жетъ, де́ньги и чужія *(ч'ᵘжы́і̯ᵃ)* можда је он купљен за туђ новац (III, 36). || 4. [Ка́мни], вы по землѣ́ мнѣ родны́е *(рᵃдны́і̯ᵃ)* камење, ти си ми род по земљи — та́ же, всё та́ же стихія *(с'т'ᵘх'и́і̯ᵃ)* све је то једна иста стихија (III, 173). || 5. Спѣшу́ на кру́чи я̀ *(нᵃ-кру́ч'ᵘ і̯ᵃ)* хитам на врлети — цвѣты́ колю́чіе *(кᵃл'у́ч'ᵘі̯ᵃ)* бодљикасто цвеће (III, 188). || 6. Пуска́й темнѣ́ютъ да́ли си́нія *(с'и́н'ᵘі̯ᵃ)* нека та́мни угасито-плава даљина — въ душѣ́ ни смѣ́ха, ни уны́нія *(уны́нᵘі̯ᵃ)* душа ми нити је радосна, нити је сетна (IV, 25). || 7. Иду́тъ часы́, мгнове́нья сѣ́рыя *(с'е́рыі̯ᵃ)* пролазе сати, ти сиви тренути — иль позабы́тъ во мглѣ́ пеще́ры я̀ *(п'ᵉш̲'е́рыі̯ᵃ)?* или су ме заборавили у мраку у овој пећини? (IV, 25). || 8. При луча́хъ разсвѣ́та, сно́ва побѣждённый, я̀ [выхожу́] *(пъб'ᵉжд'о́н̲ыі̯ і̯ᵃ)* у свануће, опет побеђен, ја излазим — ви́дны черезъ две́рь лампа́ды мной зажжённыя *(зᵃж̲'о́н̲ыі̯ᵃ)* кроз врата виде се кандила која сам ја упалио (IV, 246). || 9. Зву́ки крикли́вые *(кр'ᵘкл'и́выі̯ᵃ)* вика — пла́чу счастли́вый я̀ *(ш̲'ᵉс'л'и́выі̯ і̯ᵃ)* ја плачем срећан (IV, 277), и т. д.

Напомене. 1. Приближни су сликови из исте групе (у претпоследњем слогу долази ᵘ — ᵉ, § 212): И, подбро́сивъ но́ги за́днія *(за́д͡н'ᵘі̯ᵃ)* и ритнувши се — зна́мо, въ ста́дѣ-то пова́днѣе *(пᵃва́д͡н'ᵉі̯ᵃ)!* разуме се, у стаду ти је лакше! (Њекрасов, I, 261).

2. Далеки су сликови из исте групе (у претпоследњем слогу долази ъ — ы, § 211):

у *Њекрасова:* 1. Така́я уны́лая [ба́рыня] *(уны́ѧъі̯ᵃ)* тако сетна (госпођа) — де́ньги посты́лыя *(пᵃсты́ѧыі̯ᵃ)* одвратан новац (I, 281). || 2. Хвалы́ онъ всѣмъ славнѣ́йшія [печа́тно раздаётъ] *(сѧᵃвн'е́і̯шыі̯ᵃ)* сав свет он (новинар) које у звезде — и ка́къ, душа́ добрѣ́йшая, [недо́рого берётъ] *(дᵃбр'е́і̯шъі̯ᵃ)!* па како, добричина, много за то не тражи! (II, 443). || 3. Риста́лище престра́нное *(пр'ᵉстра́н̲ъі̯ᵃ)* врло чудноват циркус — балага́нныя [шу́тки] *(бъѧᵃга́н̲ыі̯ᵃ)* лакрдијашке шале (II, 456).

у *А. Толстоја:* Ми́рно но́чь благово́нная [опусти́лась окре́стъ] *(бѧ̑ъγᵃво́н̲ъi̯ȧ)* мирно је пала мирисна ноћ — на излу́чины со́нныя [смо́трятъ ты́сячи звѣ́здъ] *(со́н̲ыi̯ȧ)* на санане окуке гледају хиљаде звезда (I, 158).

V. -'атъ (-ятъ) = 'ут.

I. У глагола̂ четврте врсте (*и*-основе), у 3 л. множине презента (футура), графички су завршеци *-'атъ (-ятъ)*, а фонетски, ако акценат није на њима — *'ут* (§ 93). Отуд: **243.**

у *Љермонтова:* 1. Хо́лятъ *(хо́л'ут)* мазе — ко́лютъ *(ко́л'ут)* боду. || 2. Поло́жатъ *(пᵃѧ̑о́жут)* метнуће — обгло́жутъ *(ᵃбгѧ̑о́жут)* оглодаће. || 3. Зна́чатъ *(зна́ч'ут)* значе — пла́чутъ *(пѧ̑а́ч'ут)* плачу. || 4. Пи́шутъ *(п'и́шут)* пишу — слы́шатъ *(сѧ̑ы́шут)* чују.

у *Њекрасова:* 1. Рабо́той тѣ́шатся *(рᵃбо́тъi̯ т'е́шуц̲ъ)* забављају се послом — ру́ки че́шутся *(ру́к'ᵘ ч'е́шуц̲ъ)* сврбе ме руке. || 2. Напи́шутъ *(нᵃп'и́шут)* написаће — слы́шатъ *(сѧ̑ы́шут)* чују.

у *Фета:* Меня́ излѣ́чатъ *(м'ᵉн'а́ ᵘз'л'е́ч'ут)* излечиће ме — защебе́чутъ *(зъш̲'ᵉб'е́ч'ут)* зацвркутаће.

у *Полонског:* 1. Ничего́ не зна́чатъ *(н'ᵉ-зна́ч'ут)* ништа не значе — звѣ́зды пла́чутъ *(пѧ̑а́ч'ут)* плачу звезде. || 2. Слы́шатся *(сѧ̑ы́шуц̲ъ)* чују се — колы́шатся [об. колы́шутся] *(кᵃѧ̑ы́шуц̲ъ)* њијају се. || 3. Нѣ́жатъ *(н'е́жут)* мазе — рѣ́жутъ *(р'е́жут)* кољу.

у *Брјусова:* Ко́пья то́чатъ *(ко́п'i̯ъ то́ч'ут)* оштре копља — круго́мъ хохо́чутъ *(кругóм хᵃхо́ч'ут)* смеју се унаоколо.

II. Ненаглашено *-i̯ут* у 3 л. множ. презента (футура) може се и у брзом књиж. изговору чути као *-ӥт* (*ӥ* = врло слабо лабијалисано *и;* види посебан део). Тиме се тумаче овакви, врло ретки сликови:

у *Пушкина,* у недовршеној песмици из 1825 год.: Лишь ро́зы увяда́ютъ [амвро́зіей дыша́] *(ув'ᵉда́ӥт)* чим почну руже венути, миришући на амброзију — въ Эли́зій улета́етъ [ихъ лёгкая душа́] *(ул'ᵉта́i̯ᵉт)* у Елисеум одлеће њихова лака душа.

у *Љермонтова,* у спеву «Черке́сы» (1828 год., дакле кад је песнику било 14 год.): Князь са́мъ отъ ра́ны издыха́етъ *(ᵘздыха́i̯ᵉт)* кнез издише од ране — и бра́нно по́ле оставля́ютъ *(ᵃстᵃвл'а́ӥт)* и остављају бојно поље (стихови 233 и 235).

III. Из ненаглашених презентних завршетака *-ᵗш, -ᵗт, -ᵗм, -ᵗтᵗ, ᵗ* може продрети и у 3. л. множине, и место *-ут* може се у брзом, аљкавом говору чути *-ᵗт: да́, ᵃн'и́ л'у́б'ᵗт* = да́, они́ лю́бятъ, да̂, они воле. Отуд овакви необични сликови:

у *Пушкина:* 1. у спеву «Полта́ва»: Идётъ. Ему́ коня́ подво́дятъ *(пᵃдво́д'ᵗт;* об. *пᵃдво́д'ут)* он иде; доводе му коња — дрожи́тъ [конь], глаза́ми ко́со во́дитъ *(во́д'ᵗт)* коњ дршће и звера (песма III, стихови 188 и 191). || 2. у «Јевгенију Оњегину»: Проснýлся онъ; ему прино́сятъ *(пр'ино́с'ᵗт;* об. *пр'ино́с'ут)* — письмо́: князь N. поко́рно про́ситъ [его́ на ве́черъ] *(про́с'ᵗт)* пробудио се је; доносе му писмо: кнез N. лепо га моли да му дође на посело (глава VIII, строфа XXI).

у *Љермонтова:* у споменутом спеву «Черке́сы» (1828 год.): 1. Ещѐ ружьё своё онъ и́щетъ *(и́ш'ᵗт)* он још тражи своју пушку — повсю́ду сту́къ, и пу́ли сви́щутъ *(с'в'и́ш'ᵗт;* об. *с'в'и́ш'ут)* свуда лупа, и танад звижде (стихови 208—209). || 2. Повсю́ду сме́рть и у́жасъ ме́щетъ *(м'е́ш'ᵗт)* свуда смрт и ужас — во гра́дѣ жи́тели трепе́щутъ *(тр'ᵋп'е́ш'ᵗт;* об. *тр'ᵋп'е́ш'ут)* у граду дркћу становници (ст. 211 и 213). || 3. Ихъ са́бли о́стры я́рко бле́щутъ *(бл'е́ш'ᵗт;* об. *бл'е́ш'ут)* њихове оштре сабље пресијају на сунцу — ужъ лу́къ звени́тъ, стрѣла́ трепе́щетъ *(тр'ᵋп'е́ш'ᵗт)* већ лук зуји, стрела подрктује (ст. 226 и 227).

у *А. Толстоја:* 1. Но шу́мъ и бле́скъ его́ трево́жатъ *(тр'ᵋво́ж'ᵗт;* об. *тр'ᵋво́ж'ут)* али вика и сјај узбуњују га — ужи́ться съ ни́ми онъ не мо́жетъ *(н'ᵋмо́ж'ᵗт)* не може да се навикне на њих (I, 6). || 2. Деревцо́мъ цвѣти́ обро́нятся *(ᵃбро́н'ᵗц;* об. *ᵃбро́н'ут)* опаше цвет с дрвцета — и зелёное накло́нится *(нᵃкл'о́н'ᵗц)* и зелено дрвце повиће се (I, 262). || 3. Гдѣ взо́ръ отра́ды не нахо́дитъ *(н'ᵗнᵃхо́д'ᵗт)* где око нема у чему да ужива — двѣ-три́ семьи́ какъ тѣни бро́дятъ *(бро́д'ᵗт;* об. *бро́д'ут)* две три породице лутају као сенке (I, 341). || 4. Ладья́ когда въ мо́ре отча́литъ *(ᵃч'а́л'ᵗт)* кад лађа отплови — пусть вѣтеръ и бу́ря гуля́ютъ по ни́мъ, | доко́лѣ ихъ въ пра́хъ не пова́лятъ *(н'ᵗпᵃва́л'ᵗт;* об. *н'ᵗпᵃва́л'ут)!* нек ветар и непогода шетају по њима (по мојој кули и по мојој кући) док их не сруше! (II, 322). || 5. Отъ ското́въ насъ Да́рвинъ хо́четъ [до людско́й возвѣсть среди́ны] *(хо́ч'ᵗт)* Дарвин хоће да нас од животиња издигне међу људе — нигили́сты же хлопо́чутъ [чтобъ...] *(хᵃпо́ч'ᵗт;* об. *хᵃпо́ч'ут)* а нихилисте раде да...[1].

---

[1] Последњи пример је из Марксова издања (I, 499), а други су из издања Стасюле́вича.

у *Брјусова:* Вновь въ по́лдень за́пахи надъ по́лемъ стра́стно ды́шатъ *(ды́шᵗт; об. ды́шᵘт)* опет мирис у подне страсно дише по пољу — вновь вѣ́тръ, надъ жни́твами, забы́тый сте́бль коль́шитъ[1] *(кᵃлы́шᵗт)* опет на стрњици ветар њија заборављен влат (XXI, 180).

Напомена. Поредн и у Андрије Бјелог: 1. Тѣ же во́згласы вѣ́теръ доно́ситъ *(дᵃно́сʹᵘт)* те исте вапаје доноси ветар — тѣ же ста́и несы́тыхъ смерте́й | надъ отко́сами ко́сами ко́сятъ, | надъ отко́сами ко́сятъ люде́й *(ко́сʹᵗт; об. ко́сʹᵘт)* те исте безбројне несите смрти над странами (од брда̂) косе косама људе. || 2. И хозя́йка го́стя ввóдитъ [и хозя́инъ го́стьѣ ра́дъ] *(во́дʹᵘт)* и домаћица уводи госта (на домаћи маскарад) и домаћину је мило што види гошћу — го́сти бро́дятъ, колобро́дятъ [интригу́ютъ наугад̀ъ] *(кᵛᴧᵃбро́дʹᵗт; об. кᵛᴧᵃбро́дʹᵘт)* гости ходају тамо амо и насумце сплеткаре доброћудно («Пе́пелъ», стр. 67 и 124).

в) Додатак сугласницима.

I. Шумни јасни сугласници на крају речи.

Изговором шумних јасних сугласника као муклих (на крају речи, § 155, 2) тумаче се оваки сликови у песника̂: **244.**

у *Пушкина:* 1. У́съ *(у́с)* брк — ва́жныхъ му́зъ *(ва́жнᵇᵎх му́с)* озбиљних муза. || 2. Споко́йныхъ во́дъ *(спᵃко́ᵎнᵇᵎх во́т)* мирне воде — ко́тъ *(ко́т)* мачак. || 3. Ло́жь *(ᴧо́ш)* лаж — хоро́шъ *(хᵃро́ш)* леп — похо́жъ *(пᵃхо́ш)* налик. || 4. Гро́зныхъ бѣ́дъ *(гро́знᵇᵎх бʹе́т)* страшне невоље — жиле́тъ *(жᵇᵎлʹе́т)* прсник. || 5. Ты глу́пъ и моло́де́некъ *(мᵛᴧᵃдʹе̂нʹᵗк)* луд си и зелен — не для де́негъ [игра́емъ] *(нʹᵗ͵дл̂ʹᵋ͵дʹе̂нʹᵗк)* не картамо се ради новца. || 6. Тетра́дь *(тʹᵋтра́тʹ)* свешчицу — чита́ть *(чʹᵘта́тʹ)* читати. || 7. Ва́шъ *(ва́ш)* ваш — экипа́жъ *(ᵗкʹᵘпа́ш)* каруце. || 8. Гля́дь *(гᴧʹа́тʹ)*! гле! — ра́ть *(ра́тʹ)* војска. || 9. Са́дъ *(са́т)* врт — шума́ть *(шумʹа́т)* жуборе (потоци). || 10. Полёть *(пᵃлʹо́т)* лет — хо́дъ *(хо́т)* ход. || 11. Э́-вотъ *(е́вᵇт)* ено — не́водъ *(нʹе́вᵇт)* алов (велика пређа којом се риба хвата). || 12. Го́дъ *(го́т)* година — ждёть *(ждʹо́т)* чека. || 13. Ра́зъ *(ра́с)* једанпут — ва́съ *(ва́с)* вас. || 14. Де́нь забо́ть *(дʹе̂нʹ ᵋбо́т)* дан

[1] об. колы́шетъ.

бригâ — тьмы́ прихо́дъ *(т'мы́ пр'ᵘхо́т)* долазак мрака. || 15. Сосѣ́дъ *(сᵃс'е́т)* сусед — кабине́тъ *(кᵇб'ᵘн'е́т)* кабинет. || 16. Растяну́ть *(рᵇс'т'ᵉну́т')* опружити — какъ-нибу́дь *(как·н'ᵘбу́т')* како било. || 17. Слѣ́дъ *(с'л'е́т)* траг — пистоле́тъ *(п'ᵘстᵃл'е́т)* пиштољ. || 18. Нѣ́тъ *(н'е́т)* нема — слѣ́дъ *(с'л'е́т)* траг. || 19. Кла́дъ *(кѧа́т)* благо — храпя́тъ *(хрᵃп'а́т)* фрчу (коњи). || 20. Пріѣ́здъ *(пр'ᵘје́ст)* долазак — присѣ́стъ *(пр'ᵘс'е́ст)* седење. || 21. Стро́фъ *(стро́ф)* строфâ — съ берего́въ *(з'·б'ᵉр'ᵉго́ф)* с обала. || 22. Аво́сь *(ᵃво́с')* можда — и сно́ва дѣ́ло вро́зь *(и сно́вᵇ д'е́ѧᵇ вро́с')* и опет ништа. || 23. Медвѣ́дь *(м'ᵉд'в'ếт')* медвед — ревѣ́ть *(р'ᵉв'ếт')* урлати. || 24. Гра́фъ *(гра́ф)* гроф — привста́въ *(пр'ᵘфста́ф)* уставши мало. || 25. По́пъ *(по́п)* поп — ло́бъ *(ѧо́п)* чело. || 26. Ду́ть *(ду́т')* дувати — гру́дь *(гру́т')* груди. || 27. Пу́ть *(пу́т')* пут — бу́дь *(бу́т')* бу̏ди. || 28. Кавка́зъ *(кᵃфка́с)* — Парна́съ *(пᵃрна́с)*. || 29. Гру́бъ *(гру́п)* груб — глу́пъ *(гѧу́п)* глуп. || 30. Фе́бъ *(ф'е́п)* Феб — слѣ́пъ *(с'л'е́п)* слеп, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. [Я] ста́лъ втупи́къ *(фтᵘп'и́к)* ја не знам шта ћу — сто́лько кни́гъ *(кн'и́к)* толико књига. || 2. Смутя́тъ *(смᵘт'а́т)* збуниће — взгля́дъ *(взгл'а́т)* поглед. || 3. Ско́лько ра́зъ [я па́далъ] *(ско́л'кᵇ ра́с)* шта сам пута падао — въ до́брый ча́съ *(в·до́брᵇі̯ ч'а́с)* никад боље. || 4. Безъ э́того нельзя́ жъ *(б'ᵉз·ǽтᵇвᵇ н'ᵉл'з'а́·ш)* без тог не може бити — ва́шъ *(ва́ш)* ваш. || 5. Тетра́дь *(т'ᵉтра́т')* свешчица — списа́ть *(с'п'ᵘса́т')* преписати. || 6. На обѣ́дъ *(нᵇ·ᵃб'е́т)* на ручак — е́сли жъ нѣ́тъ *(јếс'л'ᵘ·ш н'е́т)?* а ако нѐ? || 7. Гра́фъ *(гра́ф)* гроф — нра́въ *(нра́ф)* карактер. || 8. Кого́ охо́та заберётъ *(кᵃво́ ᵃхо́тᵇ зᵇб'ᵉр'о́т)?* коме ће се прохтети? — наро́дъ *(нᵃро́т)* свет. || 9. По́дъ су́дъ *(пᵃт·су́т)!* под суд! — ва́съ зову́тъ *(ва́с зᵃву́т)* зову вас. || 10. Ду́рно, бра́тъ *(ду́рнᵇ, бра́т*[1]*)* не ваља, братац — я вся́кому, ты зна́ешь, ра́дъ *(і̯а фс'а́кᵇмᵘ, ты зна́і̯ᵉш, ра́т)* као што знаш, мени је сваки добро дошао. || 11. Молодёжь *(мᵇѧᵃд'о́ш)* мла́деж — а е́сли разберёшь *(а јếс'л'ᵘ рᵇз'б'ᵉр'о́ш)* а Бога ми (а ако мало размислиш). || 12. Скалозу́бъ *(скᵇѧᵃзу́п)* Скалозуб — глу́пъ *(гѧу́п)* глупав је. || 13. Сквозь слёзъ *(сквос̱'л'о́с)* кроз сузе — зачѣ́мъ сюда́ Богъ Ча́цкаго принёсъ *(зᵃч'е́м с'ᵘда́ бох ч'а́цкᵇвᵇ пр'ᵘн'о́с)?!* откуд да нам Чацки дође?! || 14. Ра́дъ не ра́дъ *(ра́т н'ᵉ·ра́т)* хтело му се или не хтело — молчи́тъ, когда́ его́ браня́тъ *(мᵃѧч'и́т, кᵃγда́ і̯ᵉво́ брᵃн'а́т)* ћути кад га грде. || 15. Ту́тъ *(ту́т)* ту — напра́сный тру́дъ *(нᵃпра́снᵇі̯ тру́т)* узалуд. ||

---

[1] Ради метра; иначе: *ду́рнᵇ·брат* (§ 193, нап. з).

16. Ну что́ жъ *(ну што́ꙿш)?* па шта? — хоро́шъ *(хᵃро́ш)!* леп ми је он! || 17. Домосѣ́дъ *(дъмᵃс'е́т)* човек који воли код куће седети — биле́тъ *(б'и́л'е́т)* улазницу. || 18. Гла́зъ *(гѧ́с)* око — на́съ *(на́с)* нас. || 19. Гру́дь *(гру́т')* груди — пу́ть *(пу́т')* пут. || 20. Госпо́дь *(γᵃспо́т')* Бог — да по́лно вздо́ръ моло́ть *(дъꙿпо́ѧнъ вздо́р мᵃѧо́т')* та немој говорити којешта! || 21. Не разжима́я гу́бъ *(н'ᵗꙿръж̱ыма́і̯ъ гу́п)* не отварајући уста (упр.: не размичући усана) — глу́пъ *(гѧу́п)* будала. || 22. Мо́гъ *(мо́к)* могао — должо́къ *(дᵃѧжо́к)* дȳг. || 23. Въ ны́нѣшній [мой] пріѣ́здъ *(вꙿны́н'ᵗшн'ᵗі̯ пр'ᵘје́ст)* овог пута — ско́ро мнѣ надоѣ́стъ *(ско́ръ мн'е нъдᵃје́ст)* скоро ће ми додијати. || 24. Зовётъ *(зᵃв'о́т)* зове — лёдъ *(л'о́т)* лед. || 25. Забы́тъ *(зᵃбы́т)* заборављен — сты́дъ *(сты́т)* стид. || 26. Ни перемѣ́на мѣ́стъ *(н'ᵘꙿп'ᵗр'ᵉм'е́нъ м'е́ст)* ни то што не живим увек у једном месту — внеза́пный мо́й пріѣ́здъ *(вн'ᵉза́пнъі̯ мо́і̯ пр'ᵘје́ст)* мој изненадни долазак, и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Нёсъ *(н'о́с)* носио је — слёзъ *(с'л'о́с)* суза̑. || 2. Францу́зъ *(фрᵃнцу́с)* — у́съ *(у́с)* брк. || 3. Те́рекъ *(т'е̂р'ᵗк)* Терек[1] — бе́регъ *(б'е̂р'ᵗк)* обала. || 4. Гру́дь *(гру́т')* груди — пу́ть *(пу́т')* пут. || 5. Гра́дъ *(гра́т)* град (т. ј. варош) — говоря́тъ *(гъвᵃр'а́т)* говоре. || 6. Ме́лочныхъ[2] оби́дъ *(м'е́ѧъшныхъ ᵃб'и́т)* ситних увреда — уби́тъ *(ᵘб'и́т)* погинуо је. || 7. Ждётъ *(жд'о́т)* чека — наперёдъ *(нъп'ᵉр'о́т)* напред. || 8. Грома́дъ *(грᵃма́т)* гомила̑ — летя́тъ *(л'ᵉт'а́т)* лете. || 9. Ви́дъ *(в'и́т)* изглед — журчи́тъ *(жᵘр'ч'и́т)* жубори. || 10. Мно́го лѣ́тъ *(мно́гъ л'е́т)* много година — стра́шный слѣ́дъ *(стра́шнъі̯ с'л'е́т)* страшан траг. || 11. Бра́тъ *(бра́т)* брат — бы́лъ бы ра́дъ *(бы́ѧꙿбы ра́т)* хтео бих. || 12. Съ небе́съ *(с'ꙿн'ᵉб'е́с)* с неба — исче́зъ *(ᵘш'ч'е́с)* нестао је. || 13. Сво́дъ *(сво́т)* свод — полётъ *(пᵃл'о́т)* лет. || 14. Объя́тъ *(ᵃб'ја́т)* обузет — взгля́дъ *(взгл'а́т)* поглед. || 15. Гру́дь *(гру́т')* груди — вздохну́ть *(вздᵃхну́т')* дахнути. || 16. Свѣ́тъ *(с'в'е́т)* светлост — бре́дъ *(бр'е́т)* бунцање. || 17. Вдру́гъ *(вдру́к)* на једанпут — зву́къ *(зву́к)* звук. || 18. Ря́дъ *(р'а́т)* поворка — звеня́тъ *(з'в'ᵉн'а́т)* звоне (звонцад). || 19. Наро́дъ *(нᵃро́т)* свет (народ) — у воро́тъ *(ᵘꙿвᵃро́т)* пред капијом. || 20. Въ Петерго́фъ *(ф'ꙿп'ᵗт'ᵉрго́ф)* у Петерхоф — домо́въ *(дᵃмо́ф)* кућа̑ — садо́въ *(сᵃдо́ф)* вртова, и т. д.

---

[1] Река на Кавказу.

[2] об. мелочны́хъ.

у *Тјутчева:* 1. Идётъ *(ᵘд'óт)* иде — вперёдъ *(ф'п'ᵉр'óт)* напред. || 2. Идётъ *(ᵘд'óт)* иде — хоровóдъ *(хᵛрᵃвóт)* коло. || 3. Оживи́тъ *(ᵃжᵘв'и́т)* оживиће — оби́дъ *(ᵃб'и́т)* увреда̂. || 4. Тóжъ *(тóш)* такође — не расцвѣтёшь *(н'ᵗ-рᵛсцв'ᵉт'óш)* нећеш се расцветати. || 5. Безóблачная твéрдь *(б'ᵉзóбѧᵛч'нᵛі̯ᵛ т'в'ếр'т')* ведро небо — всё есть смéрть *(фс'ó-і̯êс'т' с'м'ếр'т')* све је смрт. || 6. Живёшь *(жᵘв'óш)* живиш — лóжь *(ѧóш)* лаж. || 7. Ожи́вшихъ вóдъ *(ᵃжы́фшᵘх вóт)* вода̂ које су опет оживеле — льди́на плывётъ *(л'д'и́нᵛ пѧᵘв'óт)* плива санта. || 8. Избрáвъ *(ᵘзбрáф)* изабравши — телегрáфъ *(т'ᵗл'ᵉгрáф)* телеграф. || 9. Оби́дъ *(ᵃб'и́т)* увреда̂ — полети́тъ *(пᵛл'ᵉт'и́т)* полетеће. || 10. Оплóтъ *(ᵃпѧóт)!* заштито! — нарóдъ *(нᵃрóт)* народ. || 11. Рóдъ *(рóт)* род — Искаріóтъ *(ᵘскᵛр'ᵘóт)!* Искариот! || 12. Гремя́тъ *(гр'ᵉм'áт)* грувају (топови) — Цареградъ *(цᵛр'ᵉгрáт)* Цариград. || 13. Непогóдъ *(н'ᵗпᵃгóт)* непогода̂ — флóтъ *(фѧóт)* флоту. || 14. Растётъ *(рᵃс'т'óт)* расте — пéба свóдъ *(н'éбᵛ свóт)* небесни свод. || 15. Зубáстъ *(зᵘбáст)* зубати — горáздъ *(гᵃрáст)* вешт је, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Проли́тыхъ слёзъ *(прᵃл'и́тᵘх с'л'óс)* проливених суза — объ утёсъ *(ᵃб-ᵘт'óс)* о стену. || 2. За трóйкой во слѣ́дъ *(зᵃ-трóі̯кᵛі̯ вᵃ-с'л'éт)* за тројком — проѣ́зжій корнéтъ *(прᵃјếж̱'ᵗі̯ кᵃр'н'éт)* заставник што је пропутовао. || 3. Грýдь *(грýт')* груди — въ три поги́бели гнýть *(ф-тр'и пᵃг'и́б'ᵗл'ᵘ гнýт')* страшно гонити. || 4. Гóдъ *(гóт)* година — сдерётъ *(з'д'ᵉр'óт)* огулиће. || 5. Смрáдъ *(смрáт)* смрад — ти́гръ шестокрылáтъ *(т'и́гр шᵗстᵛкрᵘѧáт)* шестокрилати тигар. || 6. Клáдь *(кѧáт')* терет — теря́ть *(т'ᵉр'áт')* губити. || 7. Рóжь *(рóш)* раж — чтó не идёшь *(шшó н'ᵗ-ᵘд'óш)?* што не идеш? || 8. Грóбъ *(грóп)* мртвачки ковчег — пóпъ *(пóп)* поп. || 9. Умрёшь *(ᵘмр'óш)* умрећеш — чтó жъ *(штó-ш)?* па шта? || 10. Телегрáфъ *(т'ᵗл'ᵉгрáф)* телеграф — приподня́въ *(пр'ᵘпᵃд͡н'áф)* издигавши. || 11. По вóлѣ судéбъ *(пᵃ-вóл'ᵗ сᵘд'éп)* по вољи судбине — свирѣ́пъ [онъ] *(с'в'ᵘр'éп)* свиреп је. || 12. Посмѣ́ивался въ ýсъ *(пᵃс'м'ếᵘвᵛѧсᵛ в-ýс)* полако се смешкао — францýзъ *(фрᵃнцýс)* Француз. || 13. Вáшъ *(вáш)* ваш — экипáжъ *(ᵗк'ᵘпáш)* каруце. || 14. Браслéтъ *(брᵃс'л'éт)* браслету — дѣ́дъ *(д'éт)* деда. || 15. Изъ роди́мыхъ мѣ́стъ *(ᵘз-рᵃд'и́мᵘх м'éст)* из завичаја — до вечéрнихъ звѣ́здъ *(дᵛ-в'ᵉч'ếр'н'ᵘх з'в'éст)* док звезде нису изашле, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Ми́гъ *(м'и́к)* тренутак — ли́къ *(л'и́к)* лице. || 2. Откóсъ *(ᵃткóс)* стрмен — стáи стрекóзъ *(стáᵘ стр'ᵉкóс)* јата вилиних коњица. || 3. Въ ли́къ егó онá впилáсь *(в-л'и́к і̯ᵉвó ᵃнá ф'п'ᵘѧáс)* загледала му се у лице, па не скида очију с њега —

слёзы ка́пают изъ гла́зъ *(с'л'о́зы ка́пъ̯ут ꙋз·гѧа́с)* сузе капљу јој из очију. || 4. Прили́въ *(пр'ꙋл'и́ф)* прилив — кали́фъ *(кал'и́ф)* калифа. || 5. Госпо́дь *(гаспо́т')* Бог — побороть *(пъбаро́т')* савладати. || 6. Растётъ *(рас'т'о́т)* расте — наро́дъ *(наро́т)* народ. || 7. Берётъ *(б'ер'о́т)* узима — впередъ *(ф'п'ер'о́т)* напред. || 8. Измѣня́лся мо́ря ви́дъ *(ꙋз'м'ен'а́ꙗс мо́р'ъ в'и́т)* мењао се изглед мора — изумру́дъ и малахи́тъ *(ꙋзумру́т и маꙗх'и́т)* смарагд и малахит, и т. д.

у *Фета:* 1. Въ са́дъ *(фсат)* у врт — гляди́тъ *(гл'ед'а́т)* гледају. || 2. Окре́стъ *(акр'е́ст)* унаоколо — миріа́ды звѣ́здъ *(м'ир'ꙋа́ды з'в'е́ст)* миријаде звезда. || 3. Хоро́шъ *(харо́ш)* леп — ло́жь *(ꙗо́ш)* лаж. || 4. Идёшь *(ꙋд'о́ш)* идеш — дро́жь *(дро́ш)* дрктање. || 5. Виногра́дъ *(в'ꙋнаград)* грожђе — арома́тъ *(арама́т)* мирис. || 6. Бре́дъ *(бр'е́т)* бунцање — не́тъ *(н'е́т)* нема. || 7. Моро́зъ *(маро́с)* мраз — унёсъ *(ун'о́с)* однео. || 8. Но́съ *(но́с)* нос — моро́зъ *(маро́с)* мраз. || 9. Не узна́въ *(н'ъ·узна́ф)* не дознавши — гра́фъ *(гра́ф)!* гроФе! || 10. Повторя́ть *(пъфтар'а́т')* понављати — тетра́дь *(т'етра́т')* бележницу, и т. д.

у *Полонском:* 1. При свѣтѣ звѣ́здъ *(пр'ꙋ·с'в'е́т'ъ з'в'е́ст)* према сјају звезда — бѣ́лый кре́стъ *(б'е́ꙗы кр'е́ст)* бели крст. || 2. Фило́софъ *(ф'ꙋаѳъ́съф)* филосоФ — вопро́совъ *(вапро́съф)* питања. || 3. Замѣ́ть *(зам'е́т')* пази (императив) — мѣ́дь *(м'е́т')* мед (бакар). || 4. Сидя́тъ *(с'ꙋд'а́т)* седе — нара́дъ *(нар'а́т)* украс. || 5. Компа́съ *(кампа́с)* — гла́зъ *(гаа́с)* очију. || 6. Бо́съ *(бо́с)* бос — до слёзъ *(да·с'л'о́с)* до суза. || 7. Бра́тъ *(бра́т)* брат — а́дъ *(а́т)* пакао. || 8. Пло́ть *(паѳ́т')* тело — Госпо́дь *(гаспо́т')* Бог. || 9. Хао́съ *(хао́с)* хаос — слёзъ *(с'л'о́с)* суза. || 10. Сле́дъ *(с'л'е́т)* траг — свѣ́тъ *(с'в'е́т)* свет. || 11. Сатра́пъ *(сатра́п)* сатрап — ра́бъ *(ра́п)* роб. || 12. Моро́зъ *(маро́с)* мраз — унёсъ *(ун'о́с)* однео. || 13. Гро́тъ *(гро́т)* пећина — сво́дъ *(сво́т)* свод. || 14. Хри́пъ *(хр'и́п)* ропац — [ты] не поги́бъ *(н'ъ·пагʼи́п)* ниси умро. || 15. [Когда́] посѣти́шь *(пъс'ес'т'и́ш)* кад дођеш — Пари́жъ *(пар'и́ш)* Париз. || 16. Что́ жъ *(што́·ш)?* шта? — па́ру сто́птанныхъ кало́шъ *(па́рꙋ сто́пт̲ныхъ каꙗо́ш)* две старе (половне) кальаче. || 17. Авось *(ава́с')* можда — вро́зь *(вро́с')* не заједно. || 18. Кому́ жъ *(кам'у́·ш)?* коме? — ты мнѣ не му́жъ *(ты мн'е н'ъ·му́ш)* ти ниси мој муж — что́ за чу́шь *(што́ за·ч'у́ш)!* којешта! || 19. Стро́фъ *(стро́ф)* строФа — вало́въ *(ваꙗо́ф)* вала, и т. д.

у *Брюсова:* 1. Тру́пъ *(тру́п)* леш — для гу́бъ *(дл'ʲ·гу́п)* на усне. || 2. Наро́дъ *(нарот)* свет — воро́тъ *(варот)* капије. || 3. Утёсъ *(ут'о́с)* стену — ди́кихъ ко́зъ *(ко́с)* дивљих коза. || 4. Кни́ги кра́ше ро́зъ *(рос)* књиге су лепше од ружа — жа́ло то́нкихъ о́съ *(о́с)* жаока

танких осица. || 5. Грани́тъ *(гр^{а}н′и́т)* гранит — пирами́дъ *(п′^{и}р^{а}м′и́т)* пирамида. || 6. Пёсъ *(п′о́с)* пас — грёзъ *(гр′о́с)* снова. || 7. Гру́дь *(гру́т′)* груди — потону́ть *(п^{ъ}т^{а}ну́т′)* потонути. || 8. Ро́тъ *(ро́т)* уста — вхо́дъ *(фхо́т)* улазак. || 9. Бре́дъ *(бр′е́т)* бунцање — забы́тыхъ лѣ́тъ *(л′е́т)* заборављених година. || 10. Гро́тъ *(гро́т)* пећина — мёдъ *(м′о́т)* мед. || 11. Обря́дъ *(^{а}бр′а́т)* обред — звуча́ть *(звуч′а́т)* звуче. || 12. Не ра́зъ *(н′^{ɛ}ₛра́с)* често — пога́съ *(п^{а}га́с)* угасила се (сунчана светлост). || 13. Де́сять лѣ́тъ наза́дъ *(н^{а}за́т)* пре десет година — знако́мый арома́тъ *(^{а}р^{а}ма́т)* познат мирис. || 14. Межъ угро́зъ *(м′еж:угро́с)* усред претњи — воло́съ *(в^{а}ло́с)* косе. || 15. Мѣ́дь *(м′е́т′)* мёд — умере́ть *(ум′^{ɛ}р′е́т′)* умрети. || 16. Усну́ть *(усну́т)* заспаће — су́дъ *(су́т)* суд. || 17. Цѣпъ *(цɛ́п)* млатило — хлѣ́бъ *(хл′е́п)* храна. || 18. Сме́рть *(с′м′е́р′т′)* смрт — тве́рдь *(т′в′е́р′т′)* небо, и т. д.

II. Шумни јасни сугласници пред муклима и мукли пред шумним јаснима у самој речи.

245. Шуман јасан пред муклим прелази у мукао, а мукао пред шумним јасним (*в* и *ј* су неутрални) прелази у јасан (§ 147). Отуд овакви сликови у песника:

у *Пушкина:* 1. Бесѣ́дки *(б′^{ɛ}с′е́тк′^{и})* хладњаци — вѣ́тки *(в′е́тк′^{и})* гранчице. || 2. Коля́ска *(к^{а}л′а́ск^{ъ})* каруце — ска́зка *(ска́ск^{ъ})* прича. || 3. Шу́тка *(шу́тк^{ъ})* шала — разсу́дка *(р^{а}су́тк^{ъ})* разума. || 4. Немно́жко *(н′^{ɛ}мно́шк^{ъ})* мало — око́шко *(^{а}ко́шк^{ъ})* прозор, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Чо́тки *(ч′о́тк′^{и})* бројанице — похо́дки *(п^{а}хо́тк′^{и})* хода. || 2. Разсу́дка *(р^{а}су́тк^{ъ})* памети — шу́тка *(шу́тк^{ъ})* шала. || 3. Не ну́жно перевя́зки *(п′^{ъ}р′^{ɛ}в′а́ск′^{и})* не треба превоја — вамъ не избѣжа́ть огля́ски *(^{а}гл^{а}ск′^{и})* то ће се прочути. || 4. Въ лицѣ́ румя́нецъ е́сть *(јɛ́с′т′)* румен је на лицу — въ се́рдце вле́зть *(вл′ɛ́с′т′)* увући се у срце. || 5. Дѣ́тки *(д′е́тк′^{и})* деца — рѣ́дки *(р′е́тк′^{и})* ретки. || 6. [Вамъ] не зѣва́ть бы *(н′^{ъ}ₛз′^{ɛ}ва́д′ₛб^{ы})* немојте оклевати (продавати зјале) — до сва́дьбы *(д^{а}ₛсва́д′б^{ы})* до свадбе, и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Безъ огля́дки *(б′^{ъ}з:^{а}гл′а́тк′^{и})* безобзирце — пала́тки *(п^{а}ла́тк′^{и})* шатори. || 2. Не совра́ть бы *(н′^{ъ}ₛс^{а}вра́д′ₛб^{ы})* да случајно нѐ слажем — на друго́й день сва́дьбы *(сва́д′б^{ы})* сутра дан после свадбе. || 3. Ла́ски *(ла́ск′^{и})* милоште — до развя́зки *(д^{ъ}ₛр^{а}з′в′а́ск′^{и})* до расплета. || 4. Бѣдня́жка *(б′^{ɛ}д͡н′а́шк^{ъ})* сиротица — Са́шка *(са́шк^{ъ})* Саша (Александар). || 5. Бу́дки *(бу́тк′^{и})* стражаре —

въ су́тки *(ф·су́тк'и)* за дан и ноћ. || 6. До́ски *(до́ск'и)* да̏ске — четы́ре стри́женыхъ берёзки *(б'ᵉр'о́ск'и)* четири поткресане брезе. || 7. Прени́зко *(пр'ᵉн'и́скъ)* до земље (клањајући се) — вотъ запи́ска *(зᵃп'и́скъ)!* ево писамцета! || 8. Мину́ты сла́дкой *(сѧ́ткъі)* слатког тренутка — подъ пала́ткой *(път·пᵃѧ́ткъі)* под шатором. || 9. Тетра́дка *(т'ᵉтра́ткъ)* свешчица — души́стая перча́тка *(п'ᵉр'ч'а́ткъ)* намирисана рукавица. || 10. Кра́ски *(кра́ск'и)* боје — гла́зки *(гѧ́ск'и)* очи. || 11. При сло́вѣ разсу́дка *(рᵃсу́ткъ)* кад хладан разум каже своју реч — глу́пая шу́тка *(шу́ткъ)* луда комедија. || 12. Кни́жку *(кн'и́шку)* књигу — мальчи́шку *(мᵃл'ч'и́шку)* дерана. || 13. Послу́шайте, зашли́ вы да́льше шу́тки *(шу́тк'и)* чујте, то већ више није шала — у него́ свои́ есть предразсу́дки *(пр'ᵉдрᵃсу́тк'и)* он има својих предрасуда, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Сре́дство *(ср'е́цтвъ)* средство — съ малолѣ́тства *(с·мъѧᵃл'е́цтвъ)* од малоће. || 2. Съ пѣ́сенкой и ска́зкой *(с'·п'е̂с'ᵉн'къі*[1] *и ска́скъі)* с песмицом и причом — докуча́етъ [ей] ла́ской *(дъкуч'а́і̯ᵉт ѧ́скъі)* додијава јој својим удварањем. || 3. Си́ніе гла́зки *(с'и́н'ии гѧ́ск'и)* угасито-плаве очи — свобо́ды и ла́ски *(свᵃбо́ды и ѧ́ск'и)* слободе и милоште. || 4. Доро́жки *(дᵃро́шк'и)* путање — мо́шки *(мо́шк'и)* мушице. || 5. Замѣ́тка *(зᵃм'е́ткъ)* белешка — нерѣ́дко *(н'ᵉр'е́ткъ)* често. || 6. Пта́шка *(пта́шкъ)* птичица — бѣдня́жка *(б'ᵉд͡н'а́шкъ)* сиротица. || 7. Наслѣ́дство *(нᵃс'л'е́цтвъ)* наслеђе — дѣ́тство *(д'е́цтвъ)* детињство. || 8. И тепе́рь уйдёшь весь въ пя́тки *(ф'·п'а́тк'и)* и сад сав премреш од страха — да съ Трофи́ма взя́тки гла́дки *(гѧ́тк'и)* али Трофим ништа нема. || 9. Да́, дары́ такі́е рѣ́дки *(р'е́тк'и)* такав дар је реткост — дѣ́тки *(д'е́тк'и)!* децо! || 10. Бле́ска *(бл'е́скъ)* сјаја — рѣ́зко *(р'е́скъ)* оштро, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Близъ ме́льницы ста́рой и ша́ткой *(ша́ткъі)* крај старе и расклимане воденице — телѣ́га съ разби́той лоша́дкой *(ѧᵃша́ткъі)* кола и у њима рага. || 2. Безъ разсу́дку *(б'ᵉз·рᵃсу́тку)* лу̂до — не на шу́тку *(н'ᵉ·нᵃ·шу́тку)* озбиљно, и т. д.

у *Фета:* 1. По́лонъ бле́ска *(по́ѧън бл'е́скъ)* пун сјаја — рѣ́зко *(р'е́скъ)* јако. || 2. Ло́дки *(ѧо́тк'и)* чамца — рѣшётки *(р'ᵉшо́тк'и)* ограде. || 3. Мнѣ прихо́дитъ(ся) жу́тко *(жу́ткъ)* тешко ми је — желу́дка *(жᵉѧу́ткъ)* стомака.

у *Полонског:* 1. Ла́скѣ *(ѧ́ск'ᵉ)* милошти — ска́зки *(ска́ск'и)* приче. || 2. Въ ни́вѣ ша́ткой *(в·н'и́в'ᵉ ша́ткъі)* на мекој њиви — вѣ́теръ га́дкій *(в'е̂т'ᵉр га́ткъі)* гадан ветар. || 3. Берёста *(б'ᵉр'о́стъ)* кора од брезе — моро́зъ-то *(мᵃро́с·тъ)* мраз. || 4. Ча́шку *(ч'а́шку)*

---

[1] II, § 94, 2, нап.

шољу — на ля́жку *(н^{а}ˑл'а́шк^{у})* на стегно. || 5. Желу́дка *(ж^{е}ѧ́ут^{ъ})* стомака — не шу́тка *(н'^{е}ˑшу́тк^{ъ})* није шала, и т. д.

Напомена. Група *-гт-* у облицима типа дёгтя катрана, ко́гтя канце, и т. д. дала је једначењем *-кт-*, а разједначивањем *-хт-: д'о́хт'^{ъ}, ко́хт'^{ъ}* (§ 75). Према том обичном књиж. изговору не би био потпун овакав слик у Пушкина: Крѣ́пко свя́заны ей ло́кти *(ѧо́кт'^{и})* лактови су јој чврсто свезани — попадётся звѣ́рю въ ко́гти *(фˑко́хт'^{и})* докопаће је дивљи звер («Ска́зка о мёртвой царе́внѣ и о семи́ богатыря́хъ[1]», стихови 128 и 129).

III. г као к и х.

246. I. На крају речи, према погодбама у § 155, 2, *г* (јасан) прелази у *к* (мукао). У јужно-великоруском *г* је прешло у *γ*, које се на крају речи заменило својим муклим парњаком: *х* (§ 67 и § 68, нап. 1). Песници служе се и једним и другим изговором, дакле и књижевним и дијалектичким (како им је кад ради слика потребно), без обзира на то да ли су они са севера или из центра велико-руске језичке области, где се овако не говори, или су, као н. пр. Фет и Полонски, с југа, где је ово обична одлика тамошњег говора. Отуд:

у *Пушкина:* 1. Вѣ́къ *(в'е́к)* век — Оле́гъ *(^{а}л'е́к)* Олег. || 2. Дру́гъ *(дру́к)!* пријатељу! — зву́къ *(зву́к)* звук. || 3. Му́къ *(му́к)* мука̂ — дру́гъ *(дру́к)!* пријатељу! || 4. Ро́вныхъ рѣ́къ *(р'е́к)* мирних река — снѣ́гъ да снѣ́гъ *(с'н'е́к)* једнако снег. || 5. Вѣтеро́къ *(в'^{ъ}т'^{е}ро́к)* ветрићак — въ черто́гъ *(фˑч'^{е}рто́к)* у дворац. || 6. Кри́къ *(кр'и́к)* цик — въ то́тъ же ми́гъ *(м'и́к)* у исти мах. || 7. Вра́гъ *(вра́к)* непријатељ — каза́къ *(к^{а}за́к)* Козак. || 8. Дво́е слу́гъ *(сѧу́к)* две слуге — сунду́къ *(с^{у}нду́к)* сандук. || 9. Безъ отгово́рокъ *(б'^{ъ}зˑ^{ъ}тг^{а}во́р^{ъ}к)* без околишења — до́рогъ *(до́р^{ъ}к)* драг. || 10. Человѣ́къ *(ч'^{ъ}ѧ^{а}в'е́к)!* човече! — ночле́гъ *(н^{а}ч'л'е́к)* ноћиште. || 11. Уголо́къ *(^{у}г^{а}ѧо́к)* кут — благослови́ть бы не́бо мо́гъ *(мо́к)* могао би небо благосиљати (Бога хвалити). || 12. Ша́гъ *(ша́к)* корак — ника́къ *(н'^{и}ка́к)* никако, и т. д.

поред: 13. Дру́гъ *(дру́х)!* пријатељу! — ду́х *(ду́х)* дух. || 14. Мо́хъ *(мо́х)* маховина — ро́гъ *(ро́х)* рог. || 15. Уже проти́вныхъ

[1] = Прича о мртвој царевој кћери и о седам богатира.

скáлъ достúгъ *(д^{а}с'т'úх)* већ је допливао до стена с оне стране — уже хватáется за нúхъ *(з^{а}ₑн'úх)* већ се хвата за њих.

у *Љермонтова:* 1. Не мóгъ *(н'^{є}ₑмóк)* није могао — вѣнóкъ *(в'^{є}нóк)* венац. || 2. Мúгъ *(м'úк)* тренутак — роднúкъ *(р^{а}д͡н'úк)* извор. || 3. Мóгъ *(мóк)* могао (би) — глубóкъ *(гѧ^{у}бóк)* дубок. || 4. Лёгъ *(л'óк)* легао је — на песóкъ *(н^{а}ₑп'^{є}сóк)* на песак. || 5. Мúгъ *(м'úк)* тренутак — дúкъ *(д'úк)* дивљи. || 6. Обжёгъ *(^{а}бжóк)* опрљио је — цвѣтóкъ *(цв'^{є}тóк)* цветак. || 7. Дрýгъ *(дрýк)* пријатељ — недýгъ *(н'^{є}дýк)* болест — движéньемъ рýкъ *(рýк)* кретањем руку. || 8. Кусóкъ *(к^{у}сóк)* залогај — цвѣтóкъ *(цв'^{є}тóк)* цветак — [чýвствамъ] не назнáчено дорóгъ *(д^{а}рóк)* осећањима нису одређени путови. || 9. Сýкъ *(сýк)* грана — вдрýгъ *(вдрýк)* на једанпут. || 10. [Я] постúгъ *(п^{а}с'т'úк)* разумео сам — язы́къ *(і̯^{є}зы́к)* језик. || 11. Крúкъ *(кр'úк)* узвик — или сéй же мúгъ *(м'úк)*... или ћу сад одмах... || 12. Звýкъ *(звýк)* звук — вокрýгъ *(в^{а}крýк)* унаоколо, и т. д.

поред: 13. Úхъ *(јúх)* њихов — кáждый мúгъ *(кáжд^{ъі} м'úх)* сваки час. || 14. Недýгъ *(н'^{є}дýх)* болест — дýхъ *(дýх)* дух. || 15. Вокрýгъ *(в^{а}крýх)* унаоколо — гóрдый дýхъ *(гóрд^{ъі} дýх)* охоли дух. || 16. Вдрýгъ *(вдрýх)* на једанпут — дýхъ *(дýх)* дух. || 17. Въ едúный мúгъ *(м'úх)* у трен ока — два утёса береговы́хъ *(б'^{ъ}р'^{ъ}г^{а}вы́х)* две стене на обали. || 18. Крýгъ *(крýх)* круг — дрýгъ *(дрýх)* пријатељ — дýхъ *(дýх)* дух. || 19. Мúгъ *(м'úх)* тренутак — другúхъ *(др^{у}г'úх)* друге. || 20. Отъ ýстъ моúхъ *(^{а}т$_{ъ}$ýст м^{а}úх)* од мојих уста — лишь на мúгъ *(л'иш н^{а}ₑм'úх)* само на тренутак. || 21. Крýгъ *(крýх)* круг — ходúлъ тогдá недóбрый слýхъ *(сѧýх)* свашта се онда о том говорило. || 22. Хоть на мúгъ *(х^{ъ}т'ₑн^{а}ₑм'úх)* макар само за тренутак — стрáсти лѣ́тъ былы́хъ *(стрáс'т'^{и} л'éт б^{ы}ѧы́х)* некадашње страсти. || 23. Вздóхъ *(вздóх)* уздах — помóгъ *(п^{а}мóх)* помогао је. || 24. На плечáхъ млады́хъ *(мѧ^{а}ды́х)* на младим леђима — изъ-подъ нúхъ *(^{и}сп^{а}д͡н'úх)* испод њих — въ э́тотъ мúгъ *(в$_{ъ}$ѐт^{ъ}т м'úх)* у тај мах. || 25. Мой врáгъ *(мої̯ врáх)* мој непријатељ — э́тотъ прáхъ *(éт^{ъ}т прáх)* ово мртво тело. || 26. Онъ бы́лъ врагóмъ писáтелей и кнúгъ *(кн'úх)* био је непријатељ писаца и књига — ѣ́лъ за четверы́хъ *(јéѧ з^{ъ}ₑч'^{ъ}т'в'^{є}ры́х)* јео је за четворицу — и не носúлъ прилúчія верúгъ *(в'^{є}р'úх)* и није се обзирао на уљудност (упр.: није носио окове уљудности). || 27. Крýгъ *(крýх)* круг — оскорбля́етъ слýхъ *(сѧýх)* вређа уши. || 28. Въ тотъ мúгъ *(м'úх)* у онај мах — изъ ýстъ моúхъ *(^{и}з$_{ъ}$ýст м^{а}úх)* из мојих уста. || 29. Дýхъ *(дýх)* — слýхъ *(сѧýх)* уво — супрýгъ *(с^{у}прýх)* муж. || 30. Спасúте úхъ *(сп^{а}с'úт'^{ъ} јúх)* спасите их — въ э́тотъ мúгъ *(в$_{ъ}$ѐт^{ъ}т м'úх)* у тај мах, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Залóгъ *(зᵃлóк)* јемство — цвѣтóкъ *(цв'ᵋтóк)* цветак. || 2. Дóлгъ *(дóлк)* дужност — тóлкъ *(тóлк)* гласове, и т. д.

поред: 3. Вдрýгъ *(вдрýх)* на једанпут — потýхъ *(пᵃтýх)* угасило се (роптање). || 4. Настúгъ *(нᵃс'т'úх)* достигла је (судбина) — на нáсъ самúхъ *(нᵃ꞉нáс сᵃм'úх)* сами себи (остављени смо). || 5. Въ садáхъ *(ф꞉сᵃдáх)* у вртовима — шáгъ *(шáх)* корак. || 6. Дýхъ *(дýх)* дух — на тёплый югъ *(нᵃ꞉т'óплᵃ꙳ы꙳ jýх)* на топли југ. || 7. Вздóхъ *(вздóх)* уздах — не мóгъ [я] *(н'ᵋ꞉мóх)* нисам могао. || 8. Вкрýгъ *(вкрýх)* унаоколо — Бóжій дýхъ *(бóжᵇ꙳ы꙳ дýх)* божји дух. || 9. Вашъ рычáгъ *(ваш рᵇ꙳ч'áх)* ваша полуга — въ дуракáхъ *(в꞉дурᵃкáх)* у будалама. || 10. И вúше нѣтъ заслýгъ *(зᵃслýх)* и нема веће заслуге (од те) — спасúте дýхъ *(дýх)!* спасите јој дух! || 11. Рýсскій дýхъ *(рýскᵇ꙳ы꙳ дýх)* руски дух — егó заслýгъ *(їᵋвó зᵃслýх)* његових заслуга. || 12. Слýхъ *(слýх)* слух — небéсныхъ слýгъ *(слýх)* небесних слугу. || 13. Дрýгъ *(дрýх)* пријатељ — котóрый лáкомѣй изъ двýхъ *(ᵘз꞉двýх)* који је од њих укуснији, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Потóкъ *(пᵃтóк)* поток — сжéгъ *(жóк)* спалио сам. || 2. Вдрýгъ *(вдрýк)* на једанпут — внýкъ *(внýк)* унук. || 3. Старúкъ *(стᵃр'úк)* старац — книгъ *(кн'úк)* књига. || 4. Тáкъ *(тáк)* тако — шáгъ *(шáк)* корак. || 5. Наýкъ *(нᵃýк)* наука — дрýгъ *(дрýк)* пријатељ. || 6. Огонёкъ *(аᵧн'óк)* светло (упалиште) — Бóгъ ли помóгъ *(пᵃмóк)?* или нам је Бог помогао?, и т. д.

поред: 7. Плóхъ *(плóх)* рђав — я мóгъ *(їа мóх)* могао сам. || 8. Глýхъ *(глýх)* нéма (кућа) — слýгъ *(слýх)* слугу̂. || 9. На мúгъ *(нᵃ꞉м'úх)* за тренутак — для другúхъ *(дл'ᵋ꞉дрᵘг'úх)* за друге. || 10. Слýхъ [хóдитъ] *(слýх)* говоре — двухъ слýгъ *(двух слýх)* две слуге (отераше у Сибир). || 11. Въ садáхъ *(ф꞉сᵃдáх)* у вртовима — Аю-Дáгъ *(аїу꞉дáх)* Ају-Даг [1].

у *А. Толстоја:* 1. Старúкъ *(стᵃр'úк)* старац — я постúгъ *(їа пᵃс'т'úк)* разумео сам. || 2. Дрýгъ *(дрýк)!* пријатељу! — звýкъ *(звýк)* звук. || 3. Бѣгъ *(б'ᵋк)* трк — человѣкъ *(ч'ᵋлᵃв'ᵋк)* човек. || 4. Югъ *(jýк)* југ — звýкъ *(звýк)* јека. || 5. Мúгъ *(м'úк)* тренут — лúкъ *(л'úк)* лице. || 6. Жúзненныхъ тревóгъ *(жы꙳з'н'ᵋн̲ᵇ꙳ых тр'ᵋвóк)* брига̂ у животу — отóрванный листóкъ *(атóрвᵇн̲ᵇ꙳ы꙳ л'ᵘстóк)* откинут лист, и т. д.

поред: 7. Мой дрýгъ *(мої дрýх)!* моја драга! — слýхъ *(слýх)* слух. || 8. Въ прáхъ *(ф꞉прáх)* у прашину — врáгъ *(врáх)* непријатељ.

---

[1] Брег у Криму.

у *Фета:* 1. Постúгъ *(пасʹтʹúк)* разумео је—ученúкъ *(учʹɛнʹúк)* ученик. || 2. Звýкъ *(звýк)* звук — вдрýгъ *(вдрýк)* на једанпут. || 3. Вдрýгъ — тáйныхъ мýкъ *(мýк)* потајних мука, и т. д.

поред: 4. Стúхъ *(сʹтʹúх)* стих — ты́ не постúгъ *(ты́ нʹɛпасʹтʹúх)* ти ниси разумео. || 5. Свойхъ *(свúх)* — мúгъ *(мʹúх)* тренутак. || 6. Ýстъ нѣмы́хъ *(ýст нʹɛмы́х)* немих уста — мúгъ *(мʹúх).* || 7. Гляжý вокрýгъ *(глʹɛжý вакрýх)* гледам око себе — дéнь потýхъ *(дʹёнʹ патýх)* дан се угасио. || 8. Дýхъ *(дýх)* — ю́гъ *(júх)* југ. || 9. Въ небесáхъ *(внʹɛбʹɛсáх)* на небу — флáгъ *(флáх)* застава. || 10. Полувздóхъ *(пълувздóх)* слаб уздах — у э́тихъ нóгъ *(уɛ́тʹих нóх)* пред тим ногама. || 11. Въ спастя́хъ *(вснасʹтʹáх)* у једрилима — флáгъ *(флáх)* застава. || 12. Въ э́тотъ мúгъ *(мʹúх)* у овом тренутку — стремлéній роковы́хъ *(рʹкавы́х)* кобних тежња. || 13. Ка́ждый мúгъ *(ка́ждʹі мʹúх)* сваког тренутка — приближа́ется женúхъ *(жɛнʹúх)* приближује се заручник. || 14. Потýхъ [я] *(патýх)* угасио сам се — вдрýгъ *(вдрýх)* на једанпут. || 15. Побѣгъ *(пабʹéх)* лутање (по пустињи) — грѣхъ *(грʹéх)* грех. || 16. Кнúгъ *(кнʹúх)* књигâ — негóднѣй ихъ *(júх)* још горе него што су оне (књиге). || 17. Мóгъ *(мóх)* могао — вздóхъ *(вздóх)* уздах. || 18. Слýхъ *(слʹýх)* слух — лýгъ *(лʹýх)* ливада. || 19. Набѣгъ *(набʹéх)* јурење (времена) — утѣхъ *(утʹéх)* уживањâ, и т. д. [1]

у *Полонском:* 1. Порóгъ *(парóк)* праг — вѣтерóкъ *(вʹтʹɛрóк)* ветрењак. || 2. Песóкъ *(пʹɛсóк)* песак — нóгъ *(нóк)* ногу. || 3. Мýкъ *(мýк)* мукâ — вдрýгъ *(вдрýк)* на једанпут. || 4. Тебѣ́ не въ прóкъ *(тʹɛбʹé нʹɛфпрóк)* није ти од користи — у нóгъ [егó] *(унóк)* крај његових ногу. || 5. Голосóкъ *(гʲласóк)* гласак — не мóгъ *(нʹɛмóк)* није могао. || 6. Цвѣтóкъ *(цвʹɛтóк)* цвет — не мóгъ *(нʹɛмóк)* није могао. || 7. Огонёкъ *(аганʹóк)* сјај — серёгъ *(сʹɛрʹóк)* ободацâ — не мóгъ *(нʹɛмóк)* није могао. || 8. Козырёкъ *(кʲзырʹóк)* качкету — сапóгъ *(сапóк)* чизма. || 9. Въ залóгъ *(взалóк)* у залогу — уголóкъ *(угалóк)* кутак, и т. д.

поред: 10. Тúхъ *(тʹúх)* миран — кнúгъ *(кнʹúх)* књигâ. || 11. Слýхъ *(слʹýх)* глас — мой дрýгъ *(моіʹдрýх)!* мој пријатељу! || 12. Вздóхъ *(вздóх)* уздах — не мóгъ *(нʹɛмóх)* није могао. ||

---

[1] Поредн и слнк у стиховима: Рóзу увúдшую, дрýгъ мой [кúнулъ я съ жёлтымъ листкóмъ] *(дрýх моіʹ)* бацио сам, мили мој, увелу ружу са жутим листићем — чýвство, и зрѣнье, и слýхъ мой [пúбутъ съ послѣднимъ цвѣткóмъ] *(слʹýх моіʹ)* моје осећање, и вид, и слух нестају с последњим цветом (II, 528).

13. Испу́гъ *(ъспу́х)* преплашеност — ду́хъ *(ду́х)*. || 14. До́рогъ *(до́ръх)* драг — шо́рох *(шо́ръх)* шушањ. || 15. Въ оча́хъ *(в·аъч'а́х)* у очима — ша́гъ *(ша́х)* корак. || 16. Саркофа́гъ *(съркафа́х)* ковчег — въ гора́хъ *(в·гара́х)* у брдима. || 17. Прити́хъ *(пр'ът'и́х)* умирио се — кни́гъ *(кн'и́х)* књига. || 18. Вздо́хъ *(вздо́х)* уздах — мо́гъ *(мо́х)* могао је. || 19. Прилёгъ *(пр'ъл'о́х)* прилеже — вздо́хъ *(вздо́х)* уздах. || 20. Вра́гъ *(вра́х)* непријатељ — въ гре́ческихъ вода́хъ *(в·гр'ё̆ч'ъск'ъх вада́х)* по грчком мору. || 21. Се́рдцу и́хъ *(с'е́рцу ји́х)* њихову срцу — ка́ждый ми́гъ *(ка́ждъі м'и́х)* сваки тренутак. || 22. Въ э́тотъ ми́гъ *(м'и́х)* у овај мах — за улы́бку у́стъ твои́хъ *(тваи́х)* за осмејак твојих усана. || 23. Пасту́хъ *(паству́х)* пастир — вдру́гъ *(вдру́х)* на једанпут. || 24. Мой неду́гъ *(н'ъду́х)* моја болест — ду́хъ *(ду́х)* дух. || 25. На паруса́хъ *(нъ·пъру́са́х)* на једрима — фла́гъ *(фла́х)* застава, и т. д.

у *Брўусова:* 1. Ми́гъ *(м'и́к)* тренутак — возни́къ *(ваз'н'и́к)* постао. || 2. Привы́къ *(пр'ъвы́к)* навикло се (око) — кни́гъ *(кн'и́к)* књига. || 3. Ми́гъ *(м'и́к)* тренут — родни́къ *(ра͡дн'и́к)* извор. || 4. Кри́къ *(кр'и́к)* узвик — для кни́гъ *(да͡л'ъ·кн'и́к)* за књиге. || 5. Югъ *(ју́к)* југ — ру́къ *(ру́к)* руку. || 6. Стро́гъ *(стро́к)* строг — Восто́къ *(васто́к)* Исток, и т. д.

поред: 7. Тума́ны прохо́дятъ у но́гъ *(у·но́х)* облаци пролазе испод мене (упр. поред мојих ногу) — умира́ющій мо́хъ *(мо́х)* маховина која сасвим вене. || 8. Изнемо́гъ [я] *(ъз'н'ъмо́х)* малаксао сам — упа́лъ на мо́хъ *(на·мо́х)* пао сам на маховину. || 9. Суде́бъ твои́хъ *(тваи́х)* твоје судбине — жени́хъ *(жън'и́х)* заручник — за ми́гомъ ми́гъ *(м'и́х)* за треном трен (пролазио је). || 10. Изъ ми́рной жи́зни ми́гъ [вы́хватить] *(м'и́х)* ухватити тренутак из свагдашњег живота — невѣ́ста и жени́хъ *(жън'и́х)* заручник и заручница. || 11. На всѣ́хъ *(на·фс'ъх)* на све — снѣ́гъ *(с'н'ъ́х)* снег. || 12. Всё э́то но́вое напра́сно взя́ло ве́рхъ *(в'ъ́рх)* све то, што је ново, узалуд је надвладало — [надъ ми́ромъ тѣ́мъ] кото́рый былъ мои́мъ, кото́рый я отве́ргъ *(атъ'в'ъ́рх)* над оним светом који је био мој и који сам ја одбацио од себе. || 13. Подслу́шивать ты мо́гъ *(мо́х)* могао си ослушкивати — непобѣди́мый вздо́хъ *(вздо́х)* непобедни уздах. || 14. Кру́гъ *(кру́х)* круг — ду́хъ *(ду́х)* дисање.

Напомене. 1. Како се песници, кад им је то потребно, користе и књижевним и некњижевним (дијалектичким) сликовима горњег типа, леп пример даје Полонски, код ког у четири стиха једне исте песме долазе оба изговора:

Кто́ ты, — не́другъ или дру́гъ *(дрýх)?!*
Чуть зати́хнетъ вѣ́терокъ *(в'ᵉт'ᵉро́к)*,
Преклони́ ко мнѣ́ свой слу́хъ *(слýх)*,
Чтобъ хоть ты́ подслу́шать мо́гъ *(мо́к)*,
Какъ ...,

т. ј. ко си ти — пријатељ или непријатељ?! Чим се поветарац мало утиша, ослушни да бар ти чујеш како... (II, стр. 171).

2. Тако је и код Фета:

По листа́мъ пронёсся шо́рохъ *(шо́рᵊх)*...
Ка́ждый ми́гъ въ блаже́нствѣ до́рогъ *(до́рᵊх)*,
Въ пѣ́снѣ — ка́ждый зву́къ *(звýк)*:
Та́мъ, гдѣ пе́рвое не я́сно,
Всё, хоть будь оно́ прекра́сно,
Исчеза́етъ вдру́гъ *(вдрýк)*,

т. ј. по лишћу пролете шушањ... У срећи драг је сваки тренутак, а у песми сваки звук. Тамо, где прво није јасно, све ишчезне на једанпут, ма колико оно било дивно (II, 561).

Или н. пр.:

Ка́къ я слѣди́лъ за ми́лою стопо́й!
Ка́къ пла́тья ми́лаго мнѣ ра́достенъ былъ шо́рохъ *(шо́рᵊх)!*
Ка́къ ка́ждый мнѣ предме́тъ былъ безотчётно до́рогъ *(до́рᵊх)*,
Кото́раго каса́лись вы руко́й!

Одна́жды вы мнѣ са́ми въ то́мъ призна́лись,
Что ви́дѣли меня́ въ тотъ са́мый ми́гъ *(м'и́к)*,
Какъ я уста́ми къ зе́ркалу прини́къ *(пр'ᵘн'и́к)*,
Въ кото́ромъ вы неда́вно улыба́лись,

т. ј. како сам пратио очима ваш драги корак! Како сам се радовао кад сам чуо шушањ вашег драгог одела! Како ми је био несвесно драг сваки предмет, ког бисте се руком дотакли! || Једном сте ми и сами признали да сте ме видели баш онда кад сам љубио огледало, у ком сте се мало пре смешили (II, 613).

II. 1. Номинатив (вокатив) Бо́гъ звучи увек као *бо́х* **247.** (§ 68, нап. 2). Отуд у песника̂ потпуни сликови, као н. пр.:

у *Тјутчева:* Бо́гъ *(бо́х)* Бог — послѣ́дній вздо́хъ *(пᵃс'л'ѣ́д͡н'ᵉі вздо́х)* последњи уздах.

у *Њекрасова:* 1. О́хъ *(о́х)* ох — Бо́гъ *(бо́х)*. || 2. Бо́гъ *(бо́х)* — вздо́хъ *(вздо́х)* уздах.

у *Полонског:* 1. Мо́хъ *(мо́х)* маховина — бо́гъ *(бо́х)*. || 2. Вздо́хъ *(вздо́х)* уздах — Бо́гъ *(бо́х)*. || 3. Бо́гъ *(бо́х)* — о́хъ *(о́х)!* ох!

у *Брјусова:* 1. Бо́гъ *(бо́х)* — вздо́хъ *(вздо́х)*. || 2. Бо́гъ *(бо́х)* — мо́хъ *(мо́х)*, и т. д.

2. Кад је облик Бо́гъ у слику с другом којом речју на *-г*, мора се и у њој изговарати *-х* да би се слик очувао. Према том овакви сликови су чисто графички и добри су сама према јужном в.-руском изговору, дакле некњижевни су. Пореди:

у *Пушкина:* 1. Отъ ре́вности печа́льный бо́гъ *(бо́х)* тужни бог — споко́йно подрема́ть не мо́гъ *(н'ᵉ·мо́х)* није могао мирно спавнути од љубоморе. || 2. Полубо́гъ *(пᵇѧᵘбо́х)* полубог — у твои́хъ онъ но́гъ *(ᵘ·твᵃи́х он но́х)* клечи пред тобом.

у *Љермонтова:* 1. Если ду́хъ твой изнемо́гъ *(ᵘз'н'ᵉмо́х)* ако ти је дух клонуо — грѣ́хъ прости́тъ Вели́кій Бо́гъ *(бо́х)* грех ће ти опростити велики Бог. || 2. Чернобо́гъ *(ч'ᵉрнᵃбо́х)* Црни бог — помо́гъ *(пᵃмо́х)* помогао је. || 3. Зало́гъ *(зᵃѧо́х)* залога — Бо́гъ *(бо́х)*. || 4. Бо́гъ *(бо́х)* — за ихъ поро́гъ *(пᵃро́х)* преко њихова прага — не помо́гъ *(н'ᵉ·пᵃмо́х)* није помогао. || 5. Безъ трево́гъ *(б'ᵉс·тр'ᵉво́х)* без бригâ — то зна́етъ Бо́гъ *(то зна́і̯ᵉт бо́х)* то Бог зна. || 6. Не мо́гъ *(н'ᵉ·мо́х)* није могао — Бо́гъ *(бо́х)*, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Не изнемо́гъ *(н'ᵉ·ᵘз'н'ᵉмо́х)* није изнемогао — Бо́гъ *(бо́х)*. || 2. Бо́гъ *(бо́х)* — стерёгъ *(с'т'ᵉр'о́х)* чувао је. || 3. Зажёгъ *(зᵃжо́х)* уждио је — Бо́гъ *(бо́х)*. || 4. Бо́гъ *(бо́х)* — не мо́гъ [я] *(н'ᵉ·мо́х)* нисам могао.

у *Њекрасова:* 1. Бо́гъ *(бо́х)* — въ ро́гъ *(в·ро́х)* у рог. || 2. Ми́лостивъ Бо́гъ *(м'и́ѧᵇс'т'ᵘф бо́х)* добар је Бог — трево́гъ *(тр'ᵉво́х)* узрујаности̂. || 3. Суди́ его Бо́гъ *(бо́х)!* нека му Бог суди! — поку́да я ви́дѣть ихъ мо́гъ *(мо́х)* док сам их могао видети. || 4. Бо́гъ *(бо́х)* — сапо́гъ *(сᵃпо́х)* чизма. || 5. Бо́гъ *(бо́х)* — въ остро́гъ *(в·ᵃстро́х)* у казнени завод, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. [Ты] продро́гъ *(прᵃдро́х)?* озебао си? — ви́дитъ Бо́гъ *(в'и́д'ᵉт бо́х)* Бог ми је сведок. || 2. Мо́гъ [ты] *(мо́х)* могао си — да прости́тъ тебѣ Бо́гъ *(бо́х)* нек ти Бог опрости. || 3. Бо́гъ *(бо́х)* — ро́гъ *(ро́х)* рог. || 4. [Онъ] стерёгъ *(с'т'ᵉр'о́х)* чувао је — бо́гъ *(бо́х)*. || 5. Поро́гъ *(пᵃро́х)* праг — бо́гъ *(бо́х)*.

у *Фета:* 1. Бо́гъ *(бо́х)* — мо́гъ *(мо́х)* могао је. || 2. Бо́гъ *(бо́х)* — трево́гъ *(тр'ᵋво́х)* узрујаностй. || 3. Бо́гъ *(бо́х)* — вступй одна́ черезъ поро́гъ *(пᵃро́х)* крочи сама преко прага.

у *Полонског:* 1. Полубо́гъ *(пᵋлʲубо́х)* полубог — я бъ не мо́гъ *(ịаᵋп н'ᵋᵋмо́х)* ја не бих могао. || 2. Помйлуй Бо́гъ *(бо́х)!* за Бога! — ка́къ ты мо́гъ *(мо́х)?* како си могао? || 3. О! да́й-то Бо́гъ *(бо́х)!* дао би Бог! — сло́гъ *(слʲо́х)* стил. || 4. Самъ олимпійскій бо́гъ *(бо́х)* сам олимпски бог — у твои́хъ прелéстныхъ но́гъ *(но́х)* пред твојим дивним ногама. || 5. Бо́гъ *(бо́х)* — кто бы́лъ превы́ше всѣ́хъ трево́гъ *(тр'ᵋво́х)?* ко се никад није бојао? || 6. Безъ но́гъ *(б'ᵋзᵋно́х)* без ногу — ты нашъ бо́гъ *(бо́х)!* ти си наш бог! || 7. Спаси́ ихъ Бо́гъ *(бо́х)!* нек их Бог сачува! — сажа́ть въ остро́гъ *(вᵋᵃстро́х)* бацати у затвор. || 8. Ви́дно, Бо́гъ *(бо́х)* — меня́ отъ сме́рти приберёгъ *(пр'ᵘб'ᵋр'о́х)* види се да ме је сам Бог сачувао од смрти. || 9. Бо́гъ *(бо́х)* — помо́гъ *(пᵃмо́х)* помогао је, и т. д.

у *Брйусова:* 1. Бо́гъ *(бо́х)* — отъ шу́мныхъ трево́гъ *(тр'ᵋво́х)* од бурних узбуђења. || 2. Пиро́гъ *(п'ᵘро́х)* пирог (види речник) — Бо́гъ *(бо́х).* || 3. Зало́гъ *(зᵃлʲо́х)* јемство — Бо́гъ *(бо́х).* || 4. Съ на́ми Бо́гъ *(бо́х)* буди Бог с нама — между но́гъ *(но́х)* између ногу (сакриваху зверови њушке). || 5. Стро́гъ *(стро́х)* строг — Бо́гъ *(бо́х),* и т. д.

III. С другим којим сугласником глас *х* не може ста- 248.
јати у слику, па да слик буде добар. Према том ђави су сликови:

у *Пушкина:* **а)** у почетничким лицејским песмама из 1814 год.: 1. у песми «Къ Ната́льѣ»: Мра́къ *(мра́к)* мрак — на крыла́хъ *(нᵇᵋкрᵇᵎлʲа́х)* на крилима (стихови 42 и 46). || 2. у песми «Коза́къ[1]»: Стра́хъ *(стра́х)* страх — коза́къ *(кᵃза́к)* Козак (претпоследња строфа), и т. д. (види и примере на стр. 322). || **б)** у лицејској песми из 1817 год., под натписом «Торжество́ Ва́кха[2]»: Вѣно́къ *(в'ᵋно́к)* венац — вотъ си́льный бо́гъ *(бо́х)!* ево силног бога! (стихови 6 и 8). || **в)** у епиграму на књижевника Булгарина (1830 год.): Не то бѣда́, что ты поля́къ *(пᵃлʲа́к)* није то зло што си Пољак — Костю́шко—ля́хъ, Мицке́вичъ—ля́хъ *(лʲа́х)* па и Кошћушко је Пољак, и Мицкјевич је Пољак.

---

[1] об. каза́къ.

[2] = Бахусова победа.

у *Љермонтова:* 1. у почетничкој песми «Письмо́» (1829 год.): Но ме́дленно слабѣ́етъ жи́зни ду́хъ *(ду́х)* али дух живота слаби полако — и па́даетъ перо́ изъ сла́быхъ ру́къ *(ру́к)* и пада перо из слабих руку (Соч., акад. изд., I, 57). || 2. у спеву «Са́шка[1]» (1836 год.): О наслажде́ньяхъ зна́етъ лишь по слу́хамъ *(п^{а}ˑсѧу́х^{ъ}м)* за насладе зна само по чувењу — и пре́данъ былъ учи́телямъ да му́камъ *(му́к^{ъ}м)* и само је учио и мучио се (II, 144). || 3. у драми «Маскара́дъ» (1834—1835 год.): Каре́ту обыщи́ ты вдо́ль и поперёкъ *(п^{ъ}п'^{ε}р'о́к)* тражи свуда по каруцама — поте́рянъ тамъ брасле́тъ... изба́ви Бо́гъ [тебѣ́ верну́ться безъ него́] *(бо́х)!* у њима је изгубљена браслета... за живу главу не враћај се без ње! (III, 230). || 4. у позоришној преради драме «Маскара́дъ»: Клеветни́къ *(кл'^{ѣ}в'^{ε}т͡н'^{и}к)* опадач — у но́гъ мои́хъ *(м^{а}и́х)* пред мојим ногама (III, 308).

у *А. Толстоја,* у песми «Пото́къ-богаты́рь[2]»: Пото́къ *(п^{а}то́к)* Поток — бо́гъ *(бо́х)* бог (Стихотворе́нія, изд. Стасюле́вича, II, 221).

у *Фета:* 1. у преводу Ламартинова «Језера» (из песама, испеваних до 1840 год.): Тростни́къ *(тр^{а}с'н'и́к)* тршчак — любо́вь, запла́чь о ни́хъ *(^{а}ˑн'и́х)!* љубави, заплачи за њима! (III, 365). || 2. у балади «Солове́й и ро́за[3]» (испевана до 1847 год.): Зву́ки остаю́тся | всѣ въ мои́хъ листка́хъ *(л'^{и}стка́х)* сви звуци остају у мом лишћу — слы́шу, а просну́ться | не могу́ ника́къ *(н'^{и}ка́к)* чујем их, али не могу никако да се пробудим (II, 364).

у *Полонског,* у песми «Встрѣ́ча[4]» (1870—1875 год.): Ви́дитъ Бо́гъ *(бо́х)* Бог ми је сведок — вѣтеро́къ *(в'^{ѣ}т'^{ε}рок)* ветрић — проро́къ *(пр^{а}ро́к)!* пророче! (II, 16).

Додатак. Изговор облика̂ Бо́га, Бо́гу... и бла́го, као: *бо́γ^{ъ}, бо́γ^{у}..., бѧ́γ^{ъ}* (§ 68) не може доћи у сликовима, јер нема других сличних речи, у којима би се, у књиж. изговору, чуло такође *γ*. Отуд споменути облици могу у сликовима звучати само као: *бо́г^{ъ}, бо́г^{у}..., бѧ́г^{ъ}*. Пореди:

у *Пушкина:* Бо́га *(бо́г^{ъ})* — мно́го *(мно́г^{ъ})* много.

у *Грибоједова:* Мно́го *(мно́г^{ъ})* — ради Бо́га *(рад'^{и}ˑбо́г^{ъ})* преклињем вас.

у *Љермонтова:* Стро́го *(стро́г^{ъ})* строго — Бо́га *(бо́г^{ъ})*.

---

[1] = Алекса.
[2] = Поток богатир (види речник).
[3] = Славуј и ружа.
[4] = Сусрет.

у *Њекрасова:* Бла́гамъ *(бѧа́гъм)* уживањима — ша́гомъ *(ша́гъм)* кораком.

у *Фета:* Вла́га *(вѧа́гъ)* влага — бла́го *(бѧа́гъ)* благо.

у *Брјусова:* 1. Бо́га *(бо́гъ)* — поро́га *(паро́гъ)* прага. || 2. Тревóга *(тр'ѥво́гъ)* страх — Бо́га *(бо́гъ)*, и т. д.

IV. г као в.

У генитиву једн. м. и ср. рода заменичке и сложене промене *г* вреди као *в*, а цео придевски завршетак *-аго* вреди као *-ъвъ*, а *-о́го* — као *-о́въ* (§§ 87 и 88). Придржавајући се сувременог им правописа, песници су одступали каткад од њега и писали *-ова* да би истакли тачност слика. Отуд: 249.

у *Пушкина*[1]: 1. Я ни сло́ва *(н'иѧсѧо́въ)* ја ћутим као нем — и вы́беру когда́-нибудь любáго [изъ вáсъ; об. любóго[2]] *(л'убо́въ)* и једанпут ћу изабрати ког било између вас. || 2. Аму́ръ, богъ вóзраста младáго [об. младóго, т. ј. молодóго] *(мѧадо́въ)!* Аморе, боже младости! — áхъ, если бъ мóгъ [я] рóдиться снóва *(сно́въ)!* ах, да ми се је још једанпут родити! || 3. А хозя́йка ждётъ милóва [об. ми́лаго] *(м'иѧо́въ)* а домаћица чека драгог — не уби́таго, живóва [об. живóго] *(жывóвъ)* не оног што је убијен, већ живог. || 4. И отъ бéрега крутáго [об. крутóго] *(крутóвъ)* и од стрмените обале — пóплылъ снóва *(сно́въ)* он опет заплива. || 5. Бѣгунá лихáго [об. лихóго] *(л'ихо́въ)* доброг тркача (коња) — снóва *(сно́въ)* опет. || 6. Сіи́ птенцы́ гнѣздá Петрóва *(п'ѥтро́въ)* ови птићи из Петрова гнезда — въ премѣ́нахъ жрéбія земнáго [об. земнóго] *(з'ѥмно́въ)* у променама земаљске судбине. || 7. Гонцá другóва [об. другóго] *(другóвъ)* другог гласника — слóва *(сѧо́въ)* речи (ген. једн.). || 8. Сы́на онъ тепéрь меньшóва [об. меньшóго] *(м'ѥн'шо́въ)* сад млађег сина — шлётъ на вы́ручку большóва [об. большóго] *(бал'шо́въ)* шаље да помогне старијем. || 9. Съ тобóю пи́ть мы бу́демъ снóва *(сно́въ)* опет ћемо ја и ти пити — откры́тымъ сéрдцемъ говоря́, и искрено се разговорати — насчётъ глупцá, вельмóжи злóва [об. злóго] *(зѧо́въ)* о глупаку, пакосном вели-

---

[1] Примери из Пушкина узети су из издања које је изашло за живота песникова (§ 206), дакле с оновременском графиком овог облика, по којој се *-аго* писало и онда кад је било наглашено.

[2] Сувремена графика, у колико се разликује од старе или од песничке, унесена је у угласту заграду.

кашу — насчётъ холо́па записно́ва [об. записно́го] *(зъп'иснóвъ)* о познатој улизици — насчётъ небе́спаго царя́, о небесном цару — а иногда́ насчётъ земно́ва [об. земно́го] *(з'ɛмновъ)* а каткад и о цару земаљском, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Сло́во *(слóвъ)* реч — нѣтъ ничего́ худо́го *(худóвъ)* нема ништа р|аво. || 2. Нѣтъ спо́соба друго́ва [об. друго́го] *(другóвъ)* нема другог начина — хоть ны́нѣ умере́ть я за него́ гото́ва *(гатóвъ)* и ако сам сад вољна за њега умрети. || 3. Несча́стія ино́ва [об. ино́го] *(иновъ)* друге несреће — каре́та не гото́ва *(н'ѣзгатóвъ)* каруце нису готове. || 4. Скажи́ мнѣ и́стину сейча́съ, или ни сло́ва *(н'изслóвъ)!* реци ми одмах истину, или ни речи! — по кра́йней мѣрѣ нѣтъ тутъ ничего́ тако́ва [об. тако́го] | что... *(такóвъ)* ту бар нема ништа, што... || 5. Слу́чая слѣпо́ва [об. слѣпо́го] *(с'л'ɛпóвъ)* слепог случаја — ни сло́ва *(н'изслóвъ)* ни речи. || 6. Вы ми́лы! ве́селы! для всѣ́каго друго́ва [об. друго́го] *(другóвъ)* ви сте мили! весели! за сваког другог — со всѣми ла́сковы, со мно́ю — ни полсло́ва *(н'ипослóвъ)* са свима сте љубазни, а са мном ни речи. || 7. Изъ пусто́ва [об. пусто́го] *(испустóвъ)* ни због чега (уплашила сам се) — ни сло́ва *(н'изслóвъ)* ни речи. || 8. Не говоря́ ни сло́ва *(н'изслóвъ)* не говорећи ни речи — ужъ нѣтъ друго́ва [об. друго́го] *(другóвъ)* а и други ўмакао. || 9. А Со́фья? ви́дно нездоро́ва *(н'ѣздарóвъ)* а Софија? види се да је болесна — съ кото́рыхъ по́ръ меня́ дича́тся какъ чужо́ва [об. чужо́го] *(къкичужóвъ)!* откад ли се то они мене клоне као да сам им туђ! [1].

у *Љермонтова:* 1. Но вдру́гъ уви́дѣла друго́ва [об. друго́го] *(другóвъ)* али на једанпут спази другог — не ста́раго, а молодо́ва [об. молодо́го] *(мъладóвъ)* не оног старог, већ младог. || 2. Холо́дное сло́во *(слóвъ)* хладна реч — у цвѣтка́ молодо́ва [об. молодо́го] *(мъладóвъ)* у млада цвета. || 3. Сно́ва *(снóвъ)* опет — за́мка мра́чнаго, пусто́ва [об. пусто́го] *(пустóвъ)* мрачног и пустог замка. || 4. Сно́ва *(снóвъ)* опет — жре́бія земно́ва [об. земно́го] *(з'ɛмновъ)* судбине. || 5. Изъ се́рдца ледяно́ва [об. ледяно́го] *(л'ѣд'ɛновъ)* из леденог срца — я гото́ва *(гатóвъ)* ја сам спремна. || 6. Ты не найдёшь родны́хъ, ни кро́ва *(крóвъ)* нећеш наћи ни родбину, ни кућу — на груди́ друго́ва [об. друго́го] *(другóвъ)* на грудима другог човека. || 7. Сно́ва *(снóвъ)* опет — и бо́лѣе ни сло́ва *(н'изслóвъ)* и више не рече ни речи — изъ-за Бешту́ крутова [об. крутого́] *(крутóвъ)* иза стрменитог брега Бештау [2]. || 8. Проти́вника второ́ва [об. второ́го] *(фтарóвъ)* другог

---

[1] Из Музејског аутографа, чин II, стихови 182 и 183.

[2] Брег на Кавказу.

противника — сребри́стаго покро́ва *(пᵃкро́въ)* сребрнкастог вела. || 9. И сно́ва *(и сно́въ)* и опет — сади́тся на коня́ лихо́ва [об. лихо́го] *(л'ᵘхо́въ)* седа на добра коња. || 10. Къ аўлу не́тъ пути́ ино́ва [об. ино́го] *(ᵘно́въ)* у село нема другог пута — тебе́ моги́ла ужъ гото́ва *(гᵃто́въ)* гроб ти је већ спремљен. || 11. Сно́ва *(сно́въ)* опет — со́нъ больно́ва [об. больно́го] *(бᵃл'но́въ)* сан болесна човека. || 12. Сно́ва *(сно́въ)* опет — прокля́тіе отца́ родно́ва [об. родно́го] *(рᵃдно́въ)* клетва рођеног оца. || 13. Два сло́ва *(сло́въ)* две речи — божества́ земно́го *(зʼᵋмно́въ)* земаљског божанства. || 14. У крыльца́ больше́го *(бᵃлʼ-ше́въ)* пред великим доксатом — что́ же, всё гото́во *(гᵃто́въ)?* је ли све готово? || 15. Жениха́ младо́ва [об. младо́го, т. ј. молодо́го] *(мла-до́въ)* младог младожењу — кня́жеское сло́во *(сло́въ)* кнежевску реч. || 16. [Я] нездоро́ва *(нʼᵋздᵃро́въ)* болесна сам — возьми́ друго́го [до́ктора] *(дрᵘго́въ)* узми другог лекара. || 17. Чужо́го *(чʼᵘжо́въ)* туђег — не говоря́ ни сло́ва *(нʼᵘ⸗сло́въ)* не говорећи ни речи, и т. д.

Напомена. Пореди и у песми «Пѣсня про царя́ Ива́на Васи́льевича, молодо́го опри́чника и удало́го купца́ Кала́шникова[1]»: 1. Про твово́ [т. ј. твоего́] люби́маго опри́чника [сложи́ли мы на́шу пѣсню] о твом драгом опричнику испевали смо нашу песму (стих 3). || 2. Посто́ю за пра́вду до-после́днева [т. ј. до-после́дњег]! борићу се за правду док ме траје! (стих 423), и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Дубро́ва *(дᵘбро́въ)!* шумо! — было́ва [об. было́го] *(бы⸗ло́въ)* прошлости. || 2. Твоего́ [удѣла] *(твᵒіᵋво́)* твоје судбине — Божество́ *(бᵒжᵋство́)* Бог. || 3. Да э́то про́сто колдовство́ *(дᵒ⸗ѣтъ про́стъ кᵒлдᵃфство́)* та то су просто маћије — такъ ни съ того́ и ни съ сего́ *(так нʼᵘ⸗сᵒтᵃво́ и нʼᵘ⸗сʼᵋво́)* изненада. || 4. Толсто́го *(тᵃлсто́въ)* Толстоја — сло́ва *(сло́въ)* речи (ген. једн.). || 5. Сло́во *(сло́въ)* реч — земно́го *(зʼᵋмно́въ)* земаљског. || 6. Съ ми́ра рокового *(сʼ⸗мʼи́ръ рᵒкᵃво́въ)* с кобног света — покро́ва *(пᵃкро́въ)* покрова, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. У посте́ли больно́го *(бᵃлʼно́въ)* болеснику крај постеље — суро́во *(сᵘро́въ)* бездушно. || 2. За́-ново *(за́⸗нᵒвъ)* изнова — пья́наго *(пʼја́нᵒвъ)* пијаног. || 3. Ни сло́ва *(нʼᵘ⸗сло́въ)* ни речи — одинъ на друго́го *(ᵃдʼи́н нᵒ⸗дрᵘго́въ)* једно на друго (гледају). || 4. Ничего́ *(нʼᵘчʼᵋво́)* ништа — родство́ *(рᵃцтво́)* сродничке везе. || 5. Шу́ма ино́го *(ᵘно́въ)* друкчијег шума — иду́ къ тебе́ сно́ва *(сно́въ)* идем опет к теби. || 6. Э́то глу́пое сло́во *(сло́въ)* та глупа реч — челове́ка

[1] = Песма о цару Ивану Васиљевичу (Грозном), о младом његову опричнику и о храбром трговцу Калашњикову.

прямо́го *(пр'ᵉмо́вᵇ)* искрена човека. || 7. Каково́ *(кᵇкᵃво́)?* а? (шта велите?) — я въ студе́нты хотѣ́лъ бы его́ *(і̯ᵉво́)* хтео бих да он буде студенат. || 8. Не щадя́ даже сы́на родно́го *(рᵃдно́вᵇ)* не штедећи ни рођеног сина — за усмѣ́шку, за рѣ́зкое сло́во *(сѧ́овᵇ)* за подсмех, за опору реч. || 9. У дя́дюшки у Я́кова *(ᵘ=ја́кᵇвᵇ)* — хва́титъ про вся́каго *(прᵃ=фс'а́кᵇвᵇ)* чика-Јаков има робе за сав свет, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Ду́ха зло́го *(ду́хᵇ зѧ́овᵇ)* злог духа — сно́ва *(сно́вᵇ)* опет. || 2. Для бо́я ино́го *(д͡л'ᵉ=бо́і̯ᵇ ᵘно́вᵇ)* за други бој — мы схва́тимся сно́ва *(мы=схва́т'ᵗмсᵇ сно́вᵇ)* опет ћемо се дохватити. || 3. Сно́ва — средь мі́ра земно́го *(ср'ᵉд'=м'и́рᵇ з'ᵉмно́вᵇ)* у овом свету. || 4. Отъ злодѣ́я лихо́го *(ᵃд=зѧᵃд'е́і̯ᵇ л'ᵘхо́вᵇ)?* од оног зликовца? — отъ сло́ва до сло́ва *(ᵃт=сѧ́овᵇ дᵃ=сѧ́овᵇ)* од речи до речи. || 5. Средь мі́ра мнѣ чужо́го *(ч'ᵘжо́вᵇ)* усред тог света који ми је туђ — сно́ва *(сно́вᵇ)* опет. || 6. Суро́во *(сᵘро́вᵇ)* грубо — како́го *(кᵃко́вᵇ)?* каквог? || 7. Сно́ва — свято́го *(с'в'ᵉто́вᵇ)* свеца.

у *Фета:* 1. Гото́ва *(гᵃто́вᵇ)* спремна је — свѣти́ла дневно́го *(с'в'ᵉт'и́ѧᵇ д͡н'ᵉвно́вᵇ)* дневне светлости (боји се). || 2. Гото́во *(гᵃто́вᵇ)* спремно је — земно́го [сча́стья] *(з'ᵉмно́вᵇ)* срећу на земљи (ми тражимо). || 3. Пуга́ясь сно́ва *(пᵘга́і̯ᵇс сно́вᵇ)* плашећи се опет — го́лосъ лѣ́та прожито́го *(го́ѧᵇс л'е́тᵇ прᵇжᵇто́вᵇ)* глас лета које смо провели (сад боље разумемо). || 4. Па́мять было́го *(па́м'ᵗт' бᵇѧ́овᵇ)* успомена на прошлост — безъ сло́ва *(б'ᵉс̱ѧ́овᵇ)* без речи. || 5. Сно́ва *(сно́вᵇ)* опет — кро́вію мило́ва [об. ми́лаго] *(кро́в'ᵘі̯ᵘ м'ᵘѧ́овᵇ)* крвљу драгана. || 6. Живо́й восто́ргъ того́ или друго́го *(дрᵘго́вᵇ)* живу заносну радост његову или њезину — упря́мое не переска́жетъ сло́во *(сѧ́овᵇ)* упорна реч не може поновити — объѣ́хавши посѣ́вы ярово́го *(і̯ᵗрᵃво́вᵇ)* обишавши усеве јарице. || 7. Ликъ было́го *(бᵇѧ́овᵇ)* лик оног што је прошло — сно́ва *(сно́вᵇ)* опет.

у *Полонског:* 1. Бо́га живо́го *(бо́γᵇ жᵇво́вᵇ)* живог Бога — сло́во *(сѧ́овᵇ)* реч. || 2. Не́ дали съѣстно́го *(н'е́=дᵇл'ᵘ с'і̯ᵉсно́вᵇ)* нису (им) дали јела — всё ли та́мъ здоро́во *(фс'о́=л'ᵘ та́м здᵃро́вᵇ)?* јесу ли сви здрави? || 3. Дѣ́душку Крыло́ва *(д'е́дᵘшкᵘ крᵇѧ́овᵇ)* деду Крилова — [ты] охо́тникъ до смѣшно́го *(ᵃхо́т͡н'ᵘк дᵇ=с'м'ᵉшно́вᵇ)* волиш смешне ствари. || 4. Сло́ва *(сѧ́овᵇ)* речи — защи́тника тако́го *(зᵃш̱'и́т͡н'ᵘкᵇ тᵃко́вᵇ)* таква заштитника. || 5. [Чита́я] Кольцо́ва *(кᵃл'цо́вᵇ)* читајући Кољцова — дока́пывался до живо́го *(дᵇ=жᵇво́вᵇ)* улазио је у суштину. || 6. Никако́го [въ нёмъ та́кта нѣтъ] *(н'ᵘкᵃко́вᵇ)* ни најмање нема такта — даётъ мнѣ сло́во *(дᵃјо́т=мн'е сѧ́овᵇ)* даје ми реч. || 7. У мирово́го *(ᵘ=м'ᵘрᵃво́вᵇ)* код примирителног судије — ни сло́ва *(н'ᵘ=сѧ́овᵇ)* ни речи, и т. д.

у *Брјусова:* Полумра́ка тяжёлаго *(т'ᵉжо́ѧᵇвᵇ)* тешког полумрака — какъ о́лово *(кᵇк·о́ѧᵇвᵇ)* као коситар, и т. д.

V. -ся = *-са́;* -ся = *-сᵇ;* -сь = *-с.*

1. У облицима повратних глагола крајње *-ся*, *-сь* тврдо **250.**
је у књиж. изговору (§ 95, 2 и 3). Отуд:

у *Пушкина:* 1. Сою́зъ *(сᵃју́с)* савез — не бою́сь *(н'ᵗ·бᵃју́с)* не бојим се. || 2. Не бою́сь *(н'ᵗ·бᵃју́с)* — ста́рыхъ му́зъ *(ста́рᵇˡх му́с)* старих муза. || 3. Прости́ ты на́съ *(прᵃс'т'и́ ты на́с)* опрости нам — поклоня́сь *(пᵇкѧᵃн'а́с)* поклонивши се. || 4. Хоть ра́зъ *(хᵇт'·ра́с)* макар још само једнапут — подняла́сь *(пᵇд͡н'ᵉѧа́с)* издигао се (брег пред њим). || 5. Тру́съ *(тру́с)* кукавица — отъ жи́зни отрѣ́шусь *(ᵃтр'ᵉшу́с)* растаћу се са животом. || 6. Въ но́съ *(в·но́с)* кроз нос (изговорити) — но ско́ро всё перевело́сь *(п'ᵗр'ᵗв'ᵉѧо́с)* али убрзо све то про́ђе, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Что́-съ *(што́·с)?* шта кажете? — всё въ до́мѣ подняло́сь *(пᵇд͡н'ᵉѧо́с)* сви су већ поустајали. || 2. Что вста́нетъ, доложу́-съ *(дᵇѧᵃжу́с)* чим устане, јавићу вам — разбу́дите, бою́сь *(бᵃју́с)* бојим се да је не пробудите. || 3. Съ ней вѣ́къ мы не встрѣ́чались *(н'ᵗ·фстр'ᵉч'а́л'ᵘс)* никад је нисам видео — да э́то по́лно та́-ли-съ *(та́·л'ᵘ·с)?* а да ли је то та? (биће да је то нека друга). || 4. Секре́тнѣйшій сою́зъ *(сᵃју́с)* врло тајно друштво — я бою́сь *(і̯а бᵃју́с)* бојим се. || 5. Поду́мать у́жасъ *(у́жᵇс)* страшно је и помислити — уми́шкомъ понату́жась *(пᵇнᵃту́жᵇс)* напрегнув мало ум. || 6. Кро́ясь *(кро́і̯ᵇс)* кријући се — по́ясъ *(по́і̯ᵗс)*[1] појас.

у *Љермонтова:* 1. Не страша́сь *(н'ᵗ·стрᵃша́с)* не страшећи се — въ ра́нній у́тра ча́съ *(ч'а́с)* рано ујутру — да́лъ прика́зъ *(да́ѧ пр'ᵘка́с)* наредио је. || 2. Подняла́сь *(пᵇд͡н'ᵉѧа́с)* дигла се — ка́ждый ра́зъ *(ка́ждᵇі̯ ра́с)* сваки пут. || 3. Кипари́съ *(к'ᵘпᵃр'и́с)* кипарис — обвили́сь *(ᵃб'в'ᵘл'и́с)* обвиле се (гране око њега).

у *Тјутчева:* 1. Удало́сь [вамъ] *(удᵃѧо́с)* могли сте — вопро́съ *(вᵃпро́с)* питање. || 2. Ни ра́зу мнѣ не довело́сь *(н'ᵗ·дᵇв'ᵉѧо́с)* нисам ни једанпут могао — безъ слёзъ *(б'ᵉс̱'л'о́с)* без суза. || 3. Для гла́зъ *(д͡л'ᵉ·гѧа́с)* за очи — раздала́сь *(рᵇздᵃѧа́с)* о̏дјēкну (песма). || 4. Боро́лась *(бᵃро́ѧᵇс)* борила се — го́лосъ *(го́ѧᵇс)* глас. || 5. Пронесло́ся

[1] Непотпун слик: *-і̯ᵇс* и *-і̯ᵗс.*

(прън'ᵉсѧо́съ) пројурио је (век за веком | — не разрѣши́лъ вопро́са *(вᵃпро́съ)* није решио тог питања, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. На́мъ гуля́ть не довело́ся *(на́м гул'а́т' н'ᵉ̂ъдъ-в'ᵉѧо́съ)* нисмо могли шетати — колёса *(кᵃл'о́съ)* точкове (окрећемо у фабрици). || 2. Неве́село [имъ] пришло́сь *(пр'ᵘшѧо́с)* нису се добро провели — спаса́ющій отъ о́съ [ды́мъ] *(ᵃт·о́с)* дим који брани од осова. || 3. Боро́лось *(бᵃро́ѧъс)* борило се — го́лосъ *(го́ѧъс)* глас. || 4. Заперла́сь *(зъп'ᵉрѧа́с)* затворила се (врата) — какъ ра́зъ *(как·ра́с)* баш. || 5. Какъ ни ряди́сь *(как н'ᵘ·р'ᵉд'и́с)* ма како се ви одевали — актри́съ *(ᵃктр'и́с)* глумица̂.

у *А. Толстоја:* 1. Отка́зъ *(ᵃтка́с)* непристајање — разошла́сь [вся бра́тія] *(ръзᵃшѧа́с)* братија се рази́ђе. || 2. Во́лосъ *(во́ѧъс)* влас — [чтобъ] не боро́лась *(н'ᵉ·бᵃро́ѧъс)* да се не бори. || 3. Ра́зъ *(ра́с)* једанпут — наде́жда родила́сь *(ръд'ᵘѧа́с)* родила се нада. || 4. Сою́зъ *(сᵃју́с)* савез — разстаю́сь *(ръс̱тᵃју́с)* растајем се. || 5. Го́лосъ *(го́ѧъс)* глас — во́ля боро́лась *(бᵃро́ѧъс)* воља се борила, и т. д.

у *Полонског:* 1. Гроза́ не улегла́сь *(н'ᵉ·ул'ᵉгѧа́с)* непогода није престала — [во́лны] кача́ютъ на́съ *(кᵃч'а́і̯ут на́с)* вали нас љушкају. || 2. Вмѣ́стѣ всё сплело́сь *(спл'ᵉѧо́с)* све се испреплетало — лепестка́ми ро́зъ *(ро́с)* листићима од ружа. || 3. Въ тотъ ча́съ *(ф·тот·ча́с)* одмах — кося́сь *(кᵃс'а́с)* гледајући попреко. || 4. Сто ра́зъ *(сто·ра́с)* сто пута — разойдя́сь *(ръзᵃі̯д'а́с)* разишавши се (свет). || 5. Вку́съ *(фку́с)* укус — не беру́сь *(н'ᵉ·б'ᵉру́с)* не подухваћам се. || 6. Лился́ *(л'ᵘѧса́)* лио се је — паруса́ *(пъруса́)* једрила. || 7. Поднялся́ *(пъд͡н'ᵉѧса́)* извио се (дим) — небеса́ *(н'ᵉ̂б'ᵉса́)* небо. || 8. Разочарова́лись [вы] *(ръзъч'ᵉ̂рᵃва́л'ᵘс)* разочарали сте се — ана́лизъ *(ᵃна́л'ᵘс)* анализа, и т. д.

251. 2. У вел.-руским (понајвише у јужним) говорима крајње *-ся*, *-сь* у повратних глагола може бити меко: *-с'ъ*, *-с'* (§ 95, дод. 1). Песници су се и овим користили, те тако су се добили сликови типа обвила́сь — кня́зь, потпуни као дијалектички, а према књиж. изговору — добри само на око, ако се крајњи сугласници графички поклапају (Ру́сь — не бою́сь), или непотпуни ни на око, ако нема поклапања (свя́зь — не стыдя́сь). Отуд:

у *Пушкина:* 1. Обвила́сь *(ᵃб'в'ᵘѧа́с)* обавила се (змија) — кня́зь *(кн'а́с')* кнез. || 2. И си́лѣ ру́сской изумя́сь *(ᵘзум'а́с)* и зачудивши се снази у Руса̂ — кова́рно мо́лвитъ: «слу́шай, кня́зь!» *(кн'а́с')* лукаво

говори: «чуј ме, кнеже!». || 3. Но ю́ный кня́зь *(кн'а́с')* али млади кнез — безпло́днымъ пла́менемъ томя́сь *(т^{а}м'а́с)* ког је узалуд морио огањ љубави. || 4. Ста́рый кня́зь *(ста́р^{ъ}і кн'а́с')* стари кнез — и всѣ сидя́тъ не шевеля́сь *(н'^{ъ}ш^{ъ}в'^{е}л'а́с)* и сви седе не мичући се. || 5. Куда́ ихъ мно́го набрало́сь *(н^{ъ}бр^{а}ѧо́с)!* шта их је! — насквóзь *(н^{а}сквóс')* крôз (прободени). || 6. Омрача́сь *(^{а}мр^{а}ч'а́с)* помрачивши се — въ гря́зь *(в^{ъ}гр'а́с')* у блато. || 7. Будто мёдомъ налило́сь *(н^{ъ}л'^{и}ѧо́с)* као да је пуна меда (јабука) — ви́дны сѣ́мечки насквóзь *(н^{а}сквóс')* семенке се провиде, и т. д.

у *Грибоједова:* Воротя́сь *(в^{ъ}р^{а}т'а́с)* вративши се — свя́зь *(с'в'а́с')* веза.

у *Љермонтова:* 1. Бу́йный кня́зь *(кн'а́с')* бујни кнез — и би́тва начала́сь *(н^{ъ}ч'^{е}ѧа́с)* и почеше се бити. || 2. Кня́зь *(кн'а́с')* кнез — ме́стью воспаля́сь *(в^{ъ}сп^{а}л'а́с)* ускипев осветом. || 3. Отворотя́сь *(^{а}тв^{ъ}р^{а}т'а́с)* окренув се — всё ви́дѣлъ кня́зь *(фс'о в'и́д'^{ъ}ѧ кн'а́с')* кнез је све видео, и т. д.

у *Тјутчева:* Кня́зь *(кн'а́с')!* кнеже! — Евро́пы не спрося́сь *(і^{е}вро́п^{ы} н'^{ъ}спр^{а}с'а́с)* не припитавши Европу.

у *Њекрасова:* Да съ брошю́рами возя́сь *(д^{ъ}з^{ъ}бр^{а}шу́р^{ъ}м'^{и}* [1] *в^{а}з'а́с)* и имајући посла с броширама — обходи́лъ ты жи́зни гря́зь *(^{а}пх^{а}д'и́ѧ^{ъ}ты жы́з'н'^{и} гр'а́с')* ниси улазио у прљавштине живота.

у *А. Толстоја:* 1. Пробудя́сь *(пр^{ъ}бу́д'а́с)* пробудивши се — бѣ́дный кня́зь *(б'е́дн^{ъ}і кн'а́с')* сиромах кнез. || 2. Стремлю́ся *(стр'^{е}мл'у́с^{ъ})* тежим — Мару́ся *(м^{а}ру́с'^{ъ})* Мара. || 3. Ру́сь *(ру́с')* Русија — перелётный онъ гу́сь *(гу́с')* он је лажа — не бою́сь *(н'^{ъ}б^{а}ју́с)* не бојим се. || 4. А е́сли бъ надъ не́ю бѣда́ и стрясла́сь *(стр'^{е}сѧа́с)* а ако је и снађе невоља — кня́зь *(кн'а́с')* кнез — черезъ гря́зь *(ч'^{ъ}р'^{е}з^{ъ}гр'а́с')* кроз блато, и т. д.

у *Фета:* 1. Свя́зь *(с'в'а́с')* свеза — не стыдя́сь *(н'^{ъ}ст^{ы}д'а́с)* не стидећи се. || 2. Лазу́рная вы́сь *(ѧ^{а}зу́рн^{ъ}і^{ъ} вы́с')* плаво небо — всѣ собрали́сь *(фс'е с^{ъ}бр^{а}л'и́с)* све се искупиле (звезде). || 3. Свя́зь *(с'в'а́с')* свеза — смѣя́сь *(с'м'^{е}ја́с)* смејући се.

у *Полонског:* 1. [На всю] Ру́сь *(ру́с')* по целој Русији — жду́, не дожду́сь *(жду́, н'^{ъ}д^{а}жду́с)* једва чекам. || 2. Гря́зь *(гр'а́с')* блато — шевеля́сь *(ш^{ъ}в'^{е}л'а́с)* мичући се. || 3. Вы́сь *(вы́с')* висина — моли́сь *(м^{а}л'и́с)* мòли се Богу, и т. д.

---

[1] *-ш-* или *-ш'-* (види § 279,4).

у *Брјусова:* 1. Ви́тязь *(в'и́т'ᵉс')* витез — насы́тясь *(нᵃсы́т'ᵇс)* [1] сит. || 2. Таи́тесь *(тᵃи́т'ᵉс)* кријете се — нашъ сла́вный ви́тязь *(наш сѧ́вн*ыі *в'и́т'ᵉс')* наш славни витез. || 3. Рву́тся въ вы́сь *(рву́цᵇ вы́с')* отимају се да полете — понесли́сь *(пᵇн'ᵉс'л'и́с)* појурише.

VI. -ться или -тся = -цᵇ.

252. 1. Графичка група *-ться* или *-тся*, у повратних глагола, вреди као *-цᵇ* (§ 95,1). Отуд:

у *Њекрасова:* Взду́малъ рабо́тать [я], да тру́дъ не даётся *(н'ᵉ-дᵃјо́цᵇ)* хтео сам да радим, али ми не иде од руке — двѣ старушо́нки сошли́сь у коло́дца *(у-кᵃѧо́цᵇ)* две бабе састале се на бунару (I, 71).

у *Полонског:* 1. Гдѣ придётся *(гд'е пр'ᵘд'о́цᵇ)* како кад — безпреста́нно гото́ва боро́ться [я] *(бᵃро́цᵇ)* увек сам спремна да се борим (V, 34). || 2. А́хъ! живы́мъ на пса́рню мнѣ бы не верну́ться *(н'ᵉ-в'ᵉрну́цᵇ)* ах, не бих се жив вратио у псећарник — услыха́лъ Орёлка, что въ саду́ деру́тся *(д'ᵉру́цᵇ)* чуо Орлаћ [2] да се пси кољу у парку (V, 165).

у *Брјусова:* 1. Гдѣ намъ съ во́льными боро́ться *(бᵃро́цᵇ)!* како да се ми боримо с вама слободнима! — вамъ приво́льно, вамъ поётся *(пᵃјо́цᵇ)* на ширини сте, пева вам се (II, 80). || 2. Къ твоему́ плечу́ прижа́ться *(пр'ᵘжа́цᵇ)* прибити се уз твоје раме — пусть глаза́ мои́ смежа́тся *(с'м'ᵉжа́цᵇ)* нек ми се очи склопе (II, 126). || 3. Мнѣ поётся у коло́дца *(мн'е пᵃјо́цᵇ у-кᵃѧо́цᵇ)* пева ми се на бунару — го́лосъ гро́мко раздаётся *(рᵇздᵃјо́цᵇ)* глас се снажно разлеже (II, 179). || 4. Одно́ намъ оста́лось: сближа́ться, слива́ться *(с'л'ᵘва́цᵇ)* једно нам је остало: зближавати се, стапати се уједно — къ святы́нямъ каса́ться руко́й святота́тца *(с'в'ᵉтᵃта́цᵇ)* додиривати се светиње руком оног који ју је оскрнавио (IV, 91).

253. 2. Ако дугом *ц (ц)* одговара обично *ц*, слик није потпун, јер дуг сугласник није исто што и обичан (§§ 257 и 257ᵃ). Према том непотпуни су овакви сликови:

---

[1] Према књиж. изговору слик сасвим храмље, јер се и самогласници ᵇ и ᵉ не слажу; мимо то, не слажу се ни наглашени самогласници.

[2] Име псу.

у *Њекрасова:* Выхо́дитъ безтолко́вица *(б'ᵉстᵃѧко́в'ᵘцᵇ)* излази којешта—друго́й пріостано́вится [и ска́жетъ: «вотъ дура́къ!»] *(пр'ᵘ-ᵃстᵃно́в'ᵉцᵇ)* по неки ће застати и рећи ће: «ово је нека луда!» (II, 455).

у *А. Толстоја:* 1. Нѣ́тъ, не лѣ́съ то шевели́тся *(шᵉв'ᵉл'и́цᵇ)* не, то се не њија шума — о коси́цу бьётъ коси́ца *(кᵃс'и́цᵇ)* перо[1] удара о перо (II, 184). || 2. Крести́ться хочу́ да жени́ться *(жᵉн'и́цᵇ)* хоћу да примим хришћанство и да се оженим (вели кнез Владимир) — прихо́дится ѣ́хать, сестри́ца *(с'ᵉстр'и́цᵇ)!* па да идеш, сестро! (II, 235). || 3. Ночь на зе́млю всё гу́ще ложи́тся *(ѧᵃжы́цᵇ)* све црња ноћ пада на земљу — гдѣ-нибу́дь да живётъ царь-дѣви́ца *(д'ᵉв'и́цᵇ)!* негде мора да има цар-девојка! (II, 299). || 4. Весёлая цари́ца [была́ Елисаве́тъ] *(цᵃр'и́цᵇ)* Јелисавета је била весела царица — поётъ и весели́тся, [поря́дка то́лько нѣ́тъ] *(в'ᵉс'ᵉл'и́цᵇ)* пева и весели се, само нема реда у земљи[2].

у *Полонског:* 1. Дѣви́ца *(д'ᵉв'и́цᵇ)!* девојко! — [ему́] не спи́тся *(н'ᵉ,с'п'и́цᵇ)* не спава му се (I, 431). || 2. И, быть мо́жетъ, спра́вится *(спра́в'ᵉцᵇ)* — свѣ́тская краса́вица [о голо́дномъ па́харѣ] *(крᵃса́в'ᵘцᵇ)* и можда ће лепотица из великог света запитати за гладног орача (I, 470). || 3. Э́та пти́ца *(пт'и́цᵇ)* та птица — коли присни́тся *(пр'ᵘс'н'и́цᵇ)* ако ми дође на сан (IV, 208). || 4. [Говори́тъ] ви́ллы со́нная цари́ца *(цᵃр'и́цᵇ)* говори сањива царица летњиковца — тяжело́ въ мозгу́ вари́тся [э́та но́вость] *(вᵃр'и́цᵇ)* мозак тешко прекувава тај глас — не мири́тся [э́та но́вость] | съ здра́вымъ смы́сломъ *(н'ᵉ,м'ᵘр'и́цᵇ)* здрава памет то не може да разуме (IV, 333). || 5. Не годи́тся [она́] *(н'ᵉ,гᵃд'и́цᵇ)* она није за тај посао — и не заму́жняя, и не вдови́ца *(вдᵃв'и́цᵇ)* нити је удата, нити је удовица (IV, 377). || 6. Лёжа онъ коси́тся *(кᵃс'и́цᵇ)* лежећки он гледа попреко — и молчи́тъ... а гдѣ́ же, ду́маю, лиси́ца *(л'ᵘс'и́цᵇ)?* и ћути... а где ли је, мислим, лисица? (V, 234).

Напомена. Сасвим храмље овакав слик у А. Толстоја: [Онъ,] къ кому́ душа́ моя́ стреми́тся *(стр'ᵉм'и́цᵇ)* он, коме хрли моја душа — не на звеня́щей колесни́цѣ [стои́тъ Онъ] *(кᵇл'ᵉс'н'и́цᵉ)* он не стоји на двоколицама које грме («Іоа́ннъ Дамаски́нъ», песма II).

---

[1] заковрчено, у репу мужјака.

[2] Последњи пример је из Марксова издања (I, 473), а остали су из издања Стасјуљевича.

VII. чн = шн.

254. I. Група *чн* у књижевном изговору звучи као *шн* (§ 73). Отуд:

у *Пушкина:* 1. На сцéнѣ скýчной *(на·сцéн'ѣ скýшнъі)* на досадној позорници — зри́тель равноду́шной *(зр'и́т'ѣл' ръвна·ду́шнъі)* равнодушни гледалац. || 2. Среди́ лука́выхъ, малоду́шныхъ *(мъа·ду́шныхъ)* усред лукаве и малодушне (деце) — [среди] злодѣ́евъ и смѣшны́хъ и скýчныхъ *(скýшныхъ)* усред смешних и досадних зликоваца. || 3. Здѣ́сь такъ ду́шно *(ду́шнъ)* овде је тако загушљиво — мнѣ скýчно *(мн'е·скýшнъ)* тешко ми је. || 4. Всё вамъ скýчно *(фс'о́·вам скýшнъ)* све вам је досадно — хоть ва́мъ и ра́ды простоду́шно *(хът'·ва́м и ра́ды пръста·ду́шнъ)* и ако вам се од срца радујемо (кад нам дођете). || 5. Всё въ ни́хъ такъ блѣ́дно, равноду́шно *(ръвна·ду́шнъ)* све је у њима тако бледо, равнодушно — они́ клеве́щутъ да́же скýчно *(скýшнъ)* досадни су чак и кад опадају кога.

у *Грибоједова:* Скýшно *(скýшнъ)* досадно је — равноду́шно *(ръвна·ду́шнъ)* хладно.

у *Љермонтова:* 1. Ды́мъ таба́чный *(таба́шнъі)* дим од дувана — [ихъ] взо́ры стра́шны *(стра́шныі)* поглед им је страшан. || 2. Коне́чно *(ка·н'е́шнъ)* дабогме — мы́сли грѣ́шной *(мы́с'л'и гр'е́шнъі)* грешној мисли. || 3. Коне́чно *(ка·н'е́шнъ)* разуме се — поспѣ́шно *(па·с'п'е́шнъ)* пренагљено. || 4. Ду́шный [вѣтеръ] *(ду́шныі)* загушљив ветар — мнѣ скýчно *(мн'е скýшнъ)* тешко ми је. || 5. Великоду́шный *(в'ѣл'ика·ду́шнъі)* великодушан—чужо́е сча́стіе намъ скýчно *(скýшнъ)* туђа срећа досадна нам је.

у *Њекрасова:* 1. Да съ желѣ́знымъ наконе́шникомъ[1] [па́лка] *(нъка·н'е́шн'икъм)* и штап окован доле железом (види речник) — вели́кимъ грѣ́шникомъ [бы́лъ онъ] *(в'ɛл'и́к'им гр'е́шн'икъм)* велики грешник (био је он). || 2. Ой, ты зе́ліе каба́шное[1] *(ка·ба́шнъіъ)*! ех, ти, пу́ста ракијо! — да куре́ніе таба́шное[1] *(та·ба́шнъіъ)*! и ти, пушење! || 3. По-дѣло́мъ вамъ, пересмѣ́шники *(п'ѣр'ɛс'м'е́шн'икъ'и)* тако вам и треба, подругљивци! — потяну́лись огуре́шники[1] *(аgур'е́шн'икъ'и)* наиђоше пиљари што продају краставце. || 4. Э́й вы, не́христи, таба́шники[1] *(та·ба́шн'икъ'и)*! ej ви, поганци, пушапије! — попада́лись имъ соба́шники[1] *(са·ба́шн'икъ'и)* сусретали су и ловце, што лове

[1] Написано према изговору; об. се пише *-чн-*.

са псима. || 5. Мы́сли стра́шныя *(стра́шн^ыи)* страшне мисли — прощелы́ги ли каба́шные[1] *(к^аба́шн^ыи)*..., било да механске варалице..., и т. д.

у *Полонског:* 1. Отъ э́тихъ диссона́нсовъ бы́ло-бъ то́шно *(то́шн^ъ)* било би мука (чак и ђаволима у паклу) од тих дисонанса — тако́й конце́ртъ приду́манъ былъ наро́чно *(н^аро́шн^ъ)* такав концерат био је навлаш измишљен. || 2. Слу́шалъ равноду́шно *(р^ъвн^ад́ушн^ъ)* слушао је равнодушно — всѣ́мъ намъ бы́ло ску́чно *(ску́шн^ъ)* свима нам је било досадно, и т. д.

Напомена. Према ску́чно = ску́шно може и облик ску́ченъ у нар. говору вредити као: ску́шенъ. Отуд у Полонског: ску́ченъ [т. ј. ску́шенъ] *(ску́ш^ен)* досадан — равноду́шенъ *(р^ъвн^ад́ушен)* равнодушан (III, 384).

II. У речи серде́чный чује се и у књиж. изговору *-чн-;* у нар. пак говору ова реч долази већином са значењем: мили, драги, и т. д., и вреди увек као серде́шный (§ 73, нап. 5). Овим изговором тумаче се сликови:

у *Њекрасова:* 1. Пропа́ла я, грѣ́шная *(гр'е́шн^ъі̯^ъ)!* крај је мени, грешној! — у́меръ, серде́шная[2] *(с'^ер'д'е́шн^ъі̯^ъ)!* умро је, пријо! (I, 71). || 2. Что́ тебя́ докона́ло, серде́шнаго *(с'^ер'д'е́шн^ъв^ъ)?* шта ли ти је, јадниче, главе дошло (зашто си се убио)? — ты захо́жій, ты ро́ду нездѣ́шняго [т. ј. нездѣ́шнаго, § 214, нап. 1 и 2] *(н'^ез'д'е́шн^ъв^ъ)* ти си пролазник, ти ниси из овог села (I, 251). || 3. То́нутъ рабо́тницы [пчёлы], то́нутъ серде́чныя *(с'^ер'д'е́шн^ыи)!* даве се раднице, даве се сиротице[3]! — го́рю помо́чь мы не ча́яли, грѣ́шные *(гр'е́шн^ыи)* ми, грешни, нисмо ни мислили да можемо помоћи тој несрећи (I, 433). || 4. И безъ вина́ отогрѣ́юсь я, грѣ́шный *(гр'е́шн^ъі̯)* угрејаћу се ја, грешни човек, и без ракије — поголода́лъ онъ весно́ю, серде́чный *(с'^ер'д'е́шн^ъі̯)* гладовао је у пролеће, сиромах (I, 443).

III. Тамо, где је то ради слика потребно, група *-чн-* мора се изговарати као што је написана. Дакле:

у *Пушкина:* 1. у причи «Жени́хъ» (1825 год.): Согла́сенъ, говори́тъ оте́цъ: | ступа́й благополу́чно *(бѧ^ъγ^ъп^аѧу́ч'н^ъ)* — моя́ Ната́ша

---

[1] Написано према изговору; об. се пише *-чн-*.

[2] Написано према изговору.

[3] Пчеле, летећи преко воде.

подъ вѣнéцъ: | однóй въ свѣтёлкѣ скýчно *(скýч'нъ)* пристајем, рече отац; пођи са срећом, моја Нато, на венчање: самој у соби дуго ти је време (строфа 9). || 2. у песми «Зи́мняя дорóга»[1] (1826 год.): По дорóгѣ зи́мней, скýчной [трóйка бóрзая бѣжи́тъ] *(скýч'нъі)* по досадном зимском путу јури брза тројка — колокóльчикъ однозвýчной [утоми́тельно гремѝтъ] *(адназвýч'нъі)* монотоно звонце заморно звони (строфа 2).

у *Грибоједова:* Съ Агла́ей [я] всё шепта́лъ и танцова́лъ нарóчно *(нарóч'нъ)* с Аглајом ја сам навалиће непрестано шаптао и играо — а онъ красне́лъ, блѣдне́лъ, дрожа́лъ, ворча́лъ, ну тóчно *(тóч'нъ,* § 73, пап. 4)..., а он је црвенео, бледео, дрктао, гуњао, једном речју као... (I, 35).

у *Њекрасова:* 1. Э́хъ, сердéчный *(с'ɛр'д'ёч'нъі)!* ej, брате! — что́ же зна́читъ твой сто́нъ безконе́чный *(б'ɛскан'ёч'нъі)?* шта значи то твоје бескрајно уздисање? (I, 193). || 2. Почива́й же, дружóкъ! Па́мять вѣ́чная [тебѣ́] *(в'ёч'нъіъ)!* па одмарај се мирно, брате! нек ти је вечан спомен! — или, мóжетъ, зазнóба сердéчная [бу́детъ та́ять, дружка́ поджида́ть] *(с'ɛр'д'ёч'нъіъ)?* или ће, можда, твоја драгана венути и чекаће те? (I, 252). || 3. Мра́чный *(мра́ч'нъі)* суморан — золóй табачной *(табáч'нъі)* дуванским пепелом (I, 391). || 4. Гóлоденъ тру́женикъ вѣ́чный *(в'ёч'нъі)* гладан је овај вечити трудбеник — э́й! отдохни́-ка, сердéчный *(с'ɛр'д'ёч'нъі)* ej! одмори се мало, мили мој! (I, 480), и т. д.

у *Полонског:* Благополу́чно *(блъгъпалу́ч'нъ)* срећно — ему́ не скýчно *(іɛму́ н'ɛскýч'нъ)* није му досадно (III, 340).

Додатак. У придеву неотлу́чный нераздвојан, група *-чн-* данас се изговара као што је написана. У Пушкиново доба она је вредила као *-шн-*. Отуд у Пушкинову спеву «Бахчисара́йскій фонта́нъ[2]» (1822—1823): Забáвъ ихъ сто́рожъ неотлу́чный *(н'ɛ-атлу́шнъі)* онај који увек пази на њих кад се забављају — опъ ту́тъ; онъ ви́дитъ, равноду́шный *(рънаду́шнъі)* ту је; он равнодушно гледа (стихови 85 и 86). Судећи по придеву неотлу́чный, *-шн-* чуло се и у неразлу́чный (данас *-чн-*). Отуд потпун слик у «Јевгенију Оњегину»: Они́ другъ дру́гу бы́ли скýчны *(скýшнъі)* досадни беху један

[1] = Зимски пут.

[2] = Бахчисарајски шедрван (Бахчисарај — град у Криму, некадашња престоница кримских ханова).

другом — и ско́ро ста́ли неразлу́чны *(н'ᵉрᵃзѧу́шнᵇⁱ)* и убрзо посташе нераздвојни пријатељи (песма II [1823 г.], строфа XIII).

VIII. **-стн-** = *-сн-*, **-здн-** = *-зн-*, и т. д.

1. Сугласничке групе, незгодне за изговарање, упрошћавају се, т. ј. *-стн-* = *-сн-*, *-здн-* = *-зн-*, и т. д. (§ 173). Отуд: 255.

у *Пушкина:* 1. Въ мой до́микъ тѣ́сной *(т'е́снᵇⁱ)* у моју тескобну кућицу — въ тишинѣ́ преле́стной *(пр'ᵉл'е́снᵇⁱ)* у дивној тишини. || 2. Безъ иску́сства *(б'ᵉзᵢᵇⁱску́ствᵇ)* природно — и́стиннаго чу́вства *(ч'у́ствᵇ)* правог осећања. || 3. Несча́стной *(н'ᵉш̱'а́снᵇⁱ*, ном. једн.) несрећник — въ ре́вности напра́сной *(нᵃпра́снᵇⁱ)* у љубомори којој није било места. || 4. Пра́здный *(пра́знᵇⁱ)* пуст — безобра́зный *(б'ᵉзᵃбра́знᵇⁱ)* ружан. || 5. Волше́бницы прекра́сной *(пр'ᵉкра́снᵇⁱ)* дивне чаробнице — обожа́тель стра́стной *(стра́снᵇⁱ)* страсни обожавалац. || 6. Пра́здникъ *(пра́з'н'ᵘк)* празник — прока́зникъ *(прᵃка́з'н'ᵘк)* несташко. || 7. Куде́сникъ *(кᵘд'е̂с'н'ᵘк)* врач — вѣ́стникъ *(в'е̂с'н'ᵘк)* гласник. || 8. Безопа́сно *(б'ᵉзᵃпа́снᵇ)* без бриге — самовла́стно *(сᵇмᵃвѧа́снᵇ)* својом влашћу (допустио си). || 9. Де́нь чуде́сный *(д'е̂н' ч'ᵘд'е́снᵇⁱ)!* диван дан! — дру́гъ преле́стный *(дру́к пр'ᵉл'е́снᵇⁱ)!* драги пријатељу! || 10. Я́сно *(ја́снᵇ)* ведро (небо) — сладостра́стно *(сѧᵇдᵃстра́снᵇ)* у насладама (пролази живот). || 11. Бле́ску *(бл'е́скᵘ)* сјаја (мало је) — невѣ́стку *(н'ᵉв'е́скᵘ)* снају. || 12. Всё ру́сскому мечу́ подвла́стно *(пᵃдвѧа́снᵇ)* све је подложено руском мачу — ги́бли вы ужа́сно *(ᵘжа́снᵇ)* страшно сте гинули. || 13. На груди́ ей преле́стной *(пр'ᵉл'е́снᵇⁱ)* на њезиним дивним грудима — Творе́цъ небе́сной *(твᵃр'е́ц н'ᵉб'е́снᵇⁱ)!* небески творче! || 14. Зима́ стоя́ла гро́зно *(гро́знᵇ)* била је љу̂та зима — въ звѣзда́хъ сія́лъ моро́зно [небоскло́нъ] *(мᵃро́знᵇ)* звезде су играле, био је мраз — бы́ло по́здно *(по́знᵇ)* било је доцкан. || 15. Слове́сно *(сѧᵃв'е́снᵇ)* речима — какъ ва́мъ извѣ́стно *(ᵘз'в'е́снᵇ)* као што вам је познато. || 16. Надъ са́мой бе́здной *(б'е́знᵇⁱ)* над самим безданом — уздо́й желѣ́зной *(жᵉл'е́знᵇⁱ)* железном руком. || 17. Бе́здна *(б'е́знᵇ)* бездан — но ги́бель отъ него́ любе́зна *(л'ᵘб'е́знᵇ)* али ако пропаднем због њега, слатко ће ми бити. || 18. Чтобъ уха́ была́ по се́рдцу *(пᵃᵢс'е́рцᵘ)* да ти рибља чорба буде по вољи — положи́ть немно́го пе́рцу *(п'е́рцᵘ)* метнути мало бибера, и т. д.

у *Грибоједова:* 1. Для моéй очи́стки *(ᵃч'и́ск'ᵘ*[1]*)* да вас уверим — любóвныя запи́ски *(зᵃп'и́ск'ᵘ)* љубавна писамца. || 2. И вáмъ извѣ́стно *(ᵘз'в'е́снᵒ)* и вама је то познато — дай Бóгъ ей цáрствіе небéсно *(н'ᵉб'е́снᵒ)!* Бог јој дао у рају насеље! || 3. Гру́стно [мнѣ] *(гру́снᵒ)* тешко ми је — вку́сно *(фку́снᵒ)* укусно. || 4. Онъ дойдётъ до степенéй извѣ́стныхъ *(ᵘз'в'е́снᵒᵎх)* далеко ће дотерати — вѣдь ни́нче лю́бятъ безсловéсныхъ *(б'ᵉсᵃв'е́снᵒᵎх)* сад су немушти у моди. || 5. И э́тихъ въ вáсъ осóбенностей бéздна *(б'е́знᵒ)* и тих особина имате ви туштa и тма — а надъ собóй грозá куда́ не безполéзна *(б'ᵉспᵃл'е́знᵒ)* а врло би добро било да и према себи будете строги. || 6. [Онъ] къ занятьямъ склóненъ рáзнымъ *(ра́знᵒᵎм)* он има воље за различите послове — [а кто́] вели́тъ тебѣ́ быть прáзднымъ *(ра́знᵒᵎм)?* а ко те тера да ништа не радиш? || 7. Какъ ни гру́стно [мнѣ] *(гру́снᵒ)* ма колико да ми је то тешко — óчень неску́сно *(н'ᵉ-ᵘску́снᵒ)* врло невешто. || 8. Си́дя прáздно *(ра́знᵒ)* седећи беспослен — разнообрáзно *(рᵒзнᵒ-ᵃбра́знᵒ)* разнолико. || 9. Съ рóжей пóстной *(по́снᵒі)* кисела лица — ты пренеснóсный *(ты пр'ᵉн'ᵉсно́снᵒі)* ти си страшно несносан[2].

у *Љермонтова:* 1. Въ мрáкъ ненáстный *(н'ᵉна́снᵒі)* у мрак и у непогоду — по однóй звѣздѣ́ прекрáсной *(пр'ᵉкра́снᵒі)* за једном дивном звездом (гинем). || 2. Напрáсно *(нᵃпра́снᵒ)* узалуд — но не стрáстно *(стра́снᵒ)* али не страсно. || 3. Напрáсно *(нᵃпра́снᵒ)* узалуд — душѣ́ всё внѣ́шнее подвлáстно *(пᵃдвла́снᵒ)* сав спољашњи свет подложен је души. || 4. Черкéсовъ прáздныхъ *(ра́знᵒᵎх)* беспослених Черкеза — безобрáзныхъ *(б'ᵉзᵃбра́знᵒᵎх)* гадних. || 5. Я́сно *(ја́снᵒ)* јасно — стрáстно *(стра́снᵒ)* страсно. || 6. Серьёзно *(с'ᵉр'ја́знᵒ)* озбиљно — онá проснýлась пóздно *(по́знᵒ)* доцкан се је пробудила. || 7. Полéзныхъ *(пᵃл'е́знᵒᵎх)* корисних — уѣ́здныхъ *(ује́знᵒᵎх)* среских. ||

---

[1] Данас об. *ᵃч'и́стк'ᵘ*. Пореди и у Музејском аутографу «Го́ря отъ умá»: Черезъ какóе колдóство [нелѣ́пость обо мнѣ́ всѣ́ въ гóлосъ повторя́ютъ] *(кᵒлᵈᵃство́; об.* пишемо колдовство, а данас об. говоримо: *кᵒлᵈᵃфство)!* ко ли је опчинио овај свет, па сви, као из једног грла, понављају о мени ову луду измишљотину (да сам помирио памећу)! — и для ни́хъ какъ слóвно торжество́, [други́е бýдто сострадáютъ] *(тᵒржᵉство́)* и неки као да ликују, а други као да ме жале (чин IV, стихови 291—294; у академском издању Грибоједовљевих дела ово место погрешно је прештампано).

[2] Последњи пример је из Музејског аутографа, чин IV, стихови 14 и 16.

8. Язы́къ чуде́сный *(ч'уд'е́снъі)* диван језик — извѣ́стный *(из'в'е́снъі)* познат. || 9. Рѣ́чью неиску́сной *(н'ѣ-иску́снъі)* простим говором — такъ гру́стно *(гру́снъ)* тако жалосно. || 10. Несча́стный *(н'ѣш'а́снъі)* несрећни — мі́ръ прекра́сный *(пр'ѣкра́снъі)* диван свет — не напра́сно *(н'ѣ-напра́снъ)* нё узалуд. || 11. Чу́вства *(ч'у́ствъ)* осећања — иску́сство *(иску́ствъ)* вештина. || 12. Въ но́чи моро́зной *(маро́знъі)* по мразу об ноћ — въ ве́черъ по́здной *(по́знъі)* доцкан у вече. || 13. По́здно *(по́знъ)* доцкан — гро́зно *(гро́знъ)* страшно, и т. д.

у *Тјутчева:* 1. Иску́сства *(иску́ствъ)* уметности — чу́вства *(ч'у́ствъ)* осећања. || 2. Любе́зный *(л'уб'е́знъі)* драги — надъ бе́здной *(над'-б'е́знъі)* над безданом. || 3. Удручённый но́шей кре́стной *(кр'е́снъі)* под теретом тешког крста — Ца́рь Небе́сный *(ца́р' н'ѣб'е́снъі)* Христос. || 4. Безобра́зный *(б'ѣзабра́знъі)* гадан — лѣ́ни пра́здной *(л'е̂н'и пра́знъі)* левентовања. || 5. При э́той смѣ́си безобра́зной *(б'ѣзабра́знъі)* при тој гадној мешавини — [для души́] ко бла́гу стра́стной *(стра́снъі)*[1] души, која страсно воли добро, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Извѣ́стныхъ *(из'в'е́снъіх)* познатих — чуде́сныхъ *(ч'уд'е́снъіх)* дивних. || 2. Безстра́стна *(б'ѣстра́снъ)* хладна — прекра́сна *(пр'ѣкра́снъ)* дивна. || 3. Мно́го чу́вства *(мно́гъ ч'у́ствъ)* много осећања — иску́сства *(иску́ствъ)* уметности. || 4. Прока́зникъ *(пракáз'н'ик)!* враже! — пра́здникъ *(пра́з'н'ик)* весеља (биће). || 5. Прекра́сна *(пр'ѣкра́снъ)* дивна — самовла́стно *(съмавлáснъ)* тирански. || 6. Пра́вды безпристра́стной *(пра́вдъі б'ѣспр'истра́снъі)* непристрасне истине — граждани́нъ безгла́сный *(гръждан'и́н б'ѣзглáснъі)* нем грађанин. || 7. Пра́здныхъ [люде́й] *(пра́знъіх)* беспосличара̂ — поро́ковъ безобра́зныхъ *(б'ѣзабра́знъіх)* гадних порока. || 8. Какъ извѣ́стно *(къкъіз'в'е́снъ)* као што је познато — не тѣ́сно *(н'ѣ-т'е́снъ)* није тескобно. || 9. За пѣ́сней *(за-п'е̂с'н'ѣі)* за песмом — нѣтъ въ мі́рѣ той пѣ́сни преле́стнѣй *(пр'ѣл'е̂с'н'ѣі)* на свету нема ништа лепше од те песме. || 10. Лаба́зникъ *(лаба́з'н'ик)* брашнар — въ пра́здникъ *(ф-пра́з'н'ик)* празником. || 11. Повѣ́стку *(пав'е́ску)* позив (добивши) — фе́ску *(ф'е́ску)* фес. || 12. Ру́сской души́ не поня́ть иновѣ́рцу *(инав'е́рцу)* човек друге вере не може разумети руску душу — да́йте изли́ться прекра́сному се́рдцу *(с'е́рцу)* допустите дивном срцу да себи олакша. || 13. Колле́жскаго асе́ссора | труда́ми получа́, | я никому́ не здра́вствую *(н'ѣ-здра́ствуі̯у)* добивши за свој рад чин колешког асесора, ја ником не клањам — небезъизвѣ́стно ва́мъ, | что я давно́ уча́ствую [въ литерату́рѣ са́мъ] *(уч'а́ствуі̯у)* као што вам је

[1] Непотпун слик: *-зн-* и *-сн-*.

познато, ја одавно пишем. || 14. Прости́те, что мои́ сужде́нья бы́ли жо́стки *(жо́ск'ᵘ)* опростите што су моје замерке биле оштре — а мо́жетъ, ска́жете, что да́же про́сто пло́ски *(пѧо́ск'ᵘ)* а можда ћете рећи да су биле тривијалне, и т. д.

у *А. Толстоја:* 1. Пра́здно *(пра́знъ)* беспослено — благообра́зный *(бѧ̑ᵛγъ-ᵃбра́знъі̯)* леп. || 2. Стра́стный *(стра́снъі̯)* страстан — опа́сный *(ᵃпа́снъі̯)* опасан. || 3. Чу́вство *(ч'у́ствъ)* осећање — иску́сства *(ᵘску́ствъ)* вештине. || 4. Тѣ́сный *(т'е́снъі̯)* тескобан — къ цѣ́ли неизвѣ́стной *(н'ᵗ-ᵘз'в'е́снъі̯)* к незнаном циљу. || 5. Венге́рцу *(в'ᵉнг'е́рцу)* Мађару — не по се́рдцу *(н'ᵗ·пᵃ·с'е́рцу)* не свиђа се. || 6. Я прекра́сна *(і̯а пр'ᵉкра́снъ)* дивна сам — я полюби́ла стра́стно [тебя́] *(стра́снъ)* страсно сам те заволела. || 7. Тёзка *(т'о́скъ)* имењак — жёстко *(жо́скъ)* тврдо. || 8. Подъ зна́комъ кре́стнымъ *(кр'е́снᵇᵢм)* под знаком крста — въ ца́рствіи небе́сномъ *(н'ᵉб'е́снъм)* у рају, и т. д.

у *Фета:* 1. Иску́сно *(ᵘску́снъ)* вешто — гру́стно *(гру́снъ)* тешко. || 2. Не́бо непа́стное *(н'е́бъ н'ᵉна́снъі̯ъ)* натуштено небо — со́лнышко кра́сное *(со́ѧнᵇᵢшкъ кра́снъі̯ъ)!* сјајно сунашце! || 3. Вездѣ́ разнообра́зною [карти́ной за́пятъ взгля́дъ] *(рᵛзнъ-ᵃбра́знъі̯у)* свуда ти пред очима разнолике слике — шуми́тъ толпо́ю пра́здною [паро́дъ чему́-то ра́дъ] *(пра́знъі̯у)* жагори беспослена гомила света који се нечему радује. || 4. Пѣ́сни стра́стной *(п'е̂с'н'ᵘ стра́снъі̯)* страсне песме — бре́дъ нея́сный *(бр'е́т н'ᵉја́снъі̯)* магловито бунцање. || 5. Моро́зна [но́чь] *(мᵃро́знъ)* мразовита је ноћ — ещѐ не по́здно *(і̯ᵉш̱'è н'ᵉ·по́знъ)* још није доцне. || 6. Любе́зна *(л'уб'е́знъ)* љубазна — бе́здна *(б'е́знъ)* бездан. || 7. Ше́йкою атла́сною *(ше̂і̯кᵛі̯у ᵃтѧа́снъі̯у)* вратом као атлаз — гру́дью сладостра́стною *(гру́д'і̯у сѧᵛдᵃстра́снъі̯у)* страсним грудима. || 8. Ужа́сный *(ужа́снъі̯)* страшан — несча́стный *(н'ᵉш̱'а́снъі̯)* несрећник. || 9. Стра́стный *(стра́снъі̯)* страстан — прекра́сной *(пр'ᵉкра́снъі̯)* дивној, и т. д.

у *Полонског:* 1. Мы́слямъ пра́зднымъ *(пра́знᵇᵢм)* шупљим мислима — звѣзда́мъ алма́знымъ *(ᵃѧма́знᵇᵢм)* сјајним звездама. || 2. Пови́снулъ *(пᵃв'и́снуѧ)* обисну — сви́стнулъ *(с'в'и́снуѧ)* звижну. || 3. Иску́сствъ *(ᵘску́ств)* уметности̂ — чу́вствъ *(ч'у́ств)* осећања̂. || 4. Вку́сный *(фку́снъі̯)* укусан — гру́стный *(гру́снъі̯)* жалостан. || 5. Въ ве́черъ по́здній *(в̱'е̂ч'ᵗр по́з'н'ᵗі̯)* доцкан у вече — а́дскихъ ко́зней [мы тру́сили] *(а́цк'ᵘх ко́з'н'ᵗі̯)* бојали смо се нечастивих. || 6. Я́сны *(ја́снᵇᵢ)* ведри — безстра́стны *(б'ᵉс̱тра́снᵇᵢ)* хладни. || 7. Пра́здный *(пра́знъі̯)* беспослен — гря́зный *(гр'а́знъі̯)* прљав. || 8. Сно́сной [счита́лъ Москву́] *(сно́снъі̯)* мислио је да Москва може поднети — съ

ро́жей по́стной *(по́снъі)* кисела лица (ишли су). || 9. По́здно *(по́знъ)* доцкан — серьёзно *(с'ᵉр'jо́знъ)* озбиљно. || 10. Чуде́сно *(ч'ᵘд'е́снъ)!* никад лепше! — ле́стно [для меня́ ва́ше приглаше́нье] *(л'е́снъ)* за мене је то велика част што ме зовете. || 11. Всевла́стно *(фс'ᵉвѧа́снъ)* до миле воље — опа́сно *(ᵃпа́снъ)* опасно је. || 12. Тра́вы сли́шкомъ жёстки *(жо́ск'ᵘ)* трава је одвећ груба — на глазёнкахъ слёзки *(с'л'о́ск'ᵘ)* сузице на очима. || 13. Гла́зки *(гѧа́ск'ᵘ)* очи — для отстра́стки *(д͡л'ᵗ·ᵃтстра́ск'ᵘ)* тек да је поплаши. || 14. Наѣ́здникъ *(нᵃjе́з'н'ᵘк)* јахач — любе́зникъ *(л'ᵘб'е́з'н'ᵘк)* удварач. || 15. Прока́зникъ *(прᵃка́з'н'ᵘк)* несташко — подъ пра́здникъ *(пᵃт·пра́з'н'ᵘк)* уочи празника. || 16. У перекрёстка *(ᵘ·п'ᵗр'ᵉкр'о́скъ)* на раскрсници — кіо́ска *(к'ᵘо́скъ)* киоска — безъ ло́ска *(б'ᵉз·ѧо́скъ)* без сјаја, и т. д.

у *Брјусова:* 1. Напра́сно *(нᵃпра́снъ)* узалуд — безуча́стно *(б'ᵗзᵘч'а́снъ)* хладно. || 2. Рѣ́чи безсвя́зныя *(р'е́ч'ᵘ б'ᵉс̱'в'а́знᵇᵘ)* пијан разговор — изво́зчики пра́здные *(ᵘзво́щ'ᵘк'ᵘ пра́знᵇᵘ)* беспослени фијакеристи. || 3. Блёстки *(бл'о́ск'ᵘ)* шљоке — берёзки *(б'ᵉр'о́ск'ᵘ)* брезице. || 4. О́чи кра́сны *(кра́снᵇ)* очи су црвене — но мно́й вы вла́стны *(вѧа́снᵇ)* али ви сте од мене господари. || 5. Надъ бе́здной *(нᵃд·б'е́знъі)* над безданом — по полосѣ́ желѣ́зной *(жᵉл'е́знъі)* по шинама. || 6. Гро́зно *(гро́знъ)* грозно — по́здно *(по́знъ)* доцкан. || 7. Надъ бе́здной *(нᵃд·б'е́знъі)* над безданом — безполе́зно *(б'ᵗспᵃл'е́знъ)* узалуд. || 8. Мі́ръ прекра́сный *(пр'ᵉкра́снᵇі)* диван свет — бу́ри вла́стной *(вѧа́снъі)* тиранске олује. || 9. Кача́ясь въ тёмныхъ бе́зднахъ *(б'е́знъх)* љуљајући се у мрачним безданима — дрожи́тъ въ пучи́нахъ звѣ́здныхъ *(з'в'е́знᵇх)* дршће у звезданим пучинама — забы́тыхъ, безполе́зныхъ *(б'ᵗспᵃл'е́знᵇх)* заборављених, некорисних, и т. д.

2. За руским речима повеле су се некад и туђе речи, у 256.
којима долазе сугласничке групе, незгодне за изговор: педа́нтство, моди́стка, гуверна́нтка = *п'ᵉда́нствъ, мᵃд'и́скъ, гᵘв'ᵉрна́нкъ.* У круговима образ. Московљана последња реч обично се и сад тако изговара, а у првим двема обично се чује *т* (§ 174, нап. 2). Пореди:

у *Пушкина:* [Лёгкій вздо́ръ] сверка́лъ безъ глу́паго жема́нства *(жᵉма́нствъ)* лака пошалица излетала је без глупе афектације — безъ вѣ́чныхъ и́стинъ, безъ педа́нтства *(п'ᵉда́нствъ)* без вечитих истина, без педантерије («Евге́ній Онѣ́гинъ», глава VIII, строфа XXIII).

у *Грибоједова:* Моди́сткамъ *(мᵃд'и́скᵇм)* модисткињама — оригина́лы спи́скамъ [предпоче́сть] *(с'п'и́скᵇм)* више волети оригинале него копије («Го́ре отъ ума́», чин III, стихови 322 и 324).

у *Полонског:* 1. Миссъ Плэ́дъ, Лари́сы гуверна́нтка *(гув'ᵉрна́нкᵇ)* мис Плед, Ларисина гувернанта — была́ отча́сти пурита́нка *(пур'ᵘта́нкᵇ)* била је донекле пуританкиња (III, 396). || 2. Вдру́гъ не ста́ло гуверна́нтки *(гув'ᵉрна́нк'ᵘ)* на једанпут нестаде гувернанте — говори́ли на Тага́нкѣ[1] *(нᵇ₋тᵃга́нк'ᵉ)* говорило се у Таганци (IV, 180). || 3. Вдру́гъ, въ како́й-то перебра́нкѣ *(п'ᵉр'ᵉбра́нк'ᵉ)* на једанпут споречкавши се нешто — вспо́мнила о гуверна́нткѣ *(ᵃ₋гув'ᵉрна́нк'ᵉ)* сети се гувернанте (IV, 182). || 4. Вдру́гъ ей ста́ло жа́ль Тага́нки *(тᵃга́нк'ᵘ)* на једанпут за̏жали за Таганком — и той ми́лой гуверна́нтки *(гув'ᵉрна́нк'ᵘ)* и за оном милом гувернантом (IV, 330).

256ᵃ. 3. У другим сугласничким групама, сем споменутих у § 173, сугласник не испада. Према том нису добри сликови, као:

у *Полонског:* Стари́къ усе́рдный *(ус'е́рднᵇі)* усрдан старац — [онъ] че́стности примѣ́рной *(пр'ᵘм'е́рнᵇі)* примерно је поштен (III, 415).

IX. -тс- = -ц-; -сч- = -ш'-.

256ᵇ. I. Група *-тс-* (графички *-тс-* и *-дс-*), ако први глас не припада предлогу или префиксу, вреди као *ц* (§ 174). Отуд:

у *Грибоједова:* Но будь вое́нный, будь онъ ста́тскій *(ста́цкᵇі)* али био он официр или грађанин — кто́ такъ чувстви́теленъ, и ве́селъ, и остёръ, | какъ Алекса́ндръ Андре́ичъ Ча́цкій *(ч'а́цкᵇі)!* ко је тако осетљив, и весео, и пун досетке као Александар Андрејич Чацки! («Го́ре отъ ума́», чин I, стихови 243—245).

у *Фета:* Въ дѣ́тской *(в₋д'е́цкᵇі)* у дечјој соби — по а́збукѣ францу́зской и нѣме́цкой *(н'ᵉм'е́цкᵇі)* по француској и по немачкој буквици (II, 440).

у *Полонског:* 1. Въ э́той у́лицѣ каба́цкой *(кᵃба́цкᵇі)* у тој крчмарској улици — въ э́томъ до́микѣ живётъ | генера́лъ, коне́чно ста́тскій *(ста́цкᵇі)* у тој малој кући станује генерал, разуме се грађанског реда (IV, 187). || 2. Рабо́ты нѣме́цкой *(н'ᵉм'е́цкᵇі)* немачка

---

[1] Тако се зове један кварт у Москви.

израда — въ дѣ́тской *(в=д'е́цкъі)* у дечјој соби (V, 13). || 3. Мы вопро́съ рѣша́емъ далеко́ не дѣ́тскій *(д'е́цкъі)* питање, о ком треба донети одлуку, врло је озбиљно — потому́ что бре́дишь колбасо́й нѣме́цкой *(н'ᵉм'е́цкъі)* јер увек сањаш о немачкој кобасици (V, 120).

II. Група *-сч-* (графички *-сч-*, *-зч-* и *-жч-*) вреди у књиж. изговору као *ш'* (§ 135, 2; о речима, сложеним с префиксом, види § 72, нап. 2 и 3). Отуд овакви потпуни сликови:

у *Грибоједова:* Когда́ же мни́шь любо́вь ей списка́ть, | то лу́чше отложи́ всѣ ко́вы въ до́лгой я́щикъ *(ја́ш'ᵘк)* ако мислиш да задобијеш њезину љубав, окај се тог гадног посла — тако́й ли же́нщинѣ прія́тенъ переска́зчикъ *(п'ᵉр'ᵉска́ш'ᵘк)?* зар такој женској може бити пријатан онај који јој прича такве ствари? (I, 52).

у *Њекрасова:* 1. У до́ма жду́тъ ломовы́е изво́зчики *(ᵘзво́ш'ᵘк'ᵘ)* пред кућом чекају кочијаши с теретним колима — въ до́мѣ толпя́тся веще́й перено́счики *(п'ᵉр'ᵉно́ш'ᵘк'ᵘ)* у кући пуно љу́ди̂ што преносе ствари (I, 280). || 2. Де́рзкій прика́зчикъ *(пр'ᵘка́ш'ᵘк)* безобразни калфа — опусти́въ её [ассигна́цію] въ я́щикъ *(в'=ја́ш'ᵘк)* спустивши банку у чекмеџе (I, 397).

X. Дуг сугласник у слику с обичним и тврд сугласник у слику с меким сугласником.

У потпуно добром слику сви гласови морају се поклапати, па како се дуги и обични сугласници разликују једни од других исто као и тврди и меки, тип жени́ться — сестри́ца непотпун је исто као и тип кня́зь — обвила́сь (§§ 251 и 253). Из истог разлога непотпуни су и сликови из других група, у којима дуг сугласник стоји према обичном сугласнику и мек према тврдом. 257.

а) Дуг сугласник стоји према обичном.

1. Најчешћа појава у овој групи је *н̲*, кад стоји према *н*. Она се тумачи тиме што дужина код *н̲*, под утицајем ре́чи̂ с обичним *н*, а каткад и под утицајем акцента (пореди оно што је речено на стр. 199, нап. под линијом) може бити незнатна, па према том и разлика у слику може бити таква иста. Сем примера̂, местимице споменутих у досадашњем расправљању, пореди: 257

у *Пушкина:* 1. у лицејској песми из 1816 год., под натписом «Къ прíнцу Орáнскому»: Измѣ́ной *(ᵘз′м′е́нᵒ̆ы)* издајством — отъ вселе́нной *(ᵃт᷉фс′ᵋл′е́нᵒ̆ы)* од целог света (строфа 4). || 2. у спеву «Русла́нъ и Людми́ла» (1820 год.): Стои́тъ недви́жна, бездыха́нна *(б′ᵗзды́ха́нᵒ)* стоји непомична, не дишући — као лицемѣ́рная Діа́на *(д′ᵘа́нᵒ)* као претворица Дијана (песма IV, стихови 175—6).

у *Грибоједова:* Дверь отперта́ для зва́ныхъ и незва́ныхъ[1] *(н′ᵋзва́нᵒ̆ых)* врата су отворена и званима и незванима — осо́бенно изъ иностра́нныхъ *(ᵘнᵃстра́нᵒ̆ых)* особито странцима (II, 34).

у *Љермонтова:* 1. Посреди́ небе́сныхъ тѣ́лъ | ли́къ луны́ тума́нной *(тʸма́нᵒ̆ы)* усред небеских тела види се магловито лице месечево — ка́къ онъ кру́глъ и ка́къ онъ бѣ́лъ, | то́чно бли́нъ съ смета́ной *(с᷉м′ᵋта́нᵒ̆ы)* како је оно округло и како је бело, као палачинка с кајмаком (Соч., акад. изд., II, 86). || 2. [Прію́тъ] смире́нный *(с′м′ᵘр′е́нᵒ̆ы)* скромно уточиште — балѣ́тной сце́ны *(сцѣ́нᵒы)* балетне позорнице (II, 197). || 3. Утѣ́шенный *(ʊт′е́шᵗнᵒ̆ы)* утешен — какъ бѣ́шеный *(кᵒг᷉б′е́шᵗнᵒ̆ы)* као помаман (II, 344). || 3. Но́чи со́нной *(со́нᵒ̆ы)* санане ноћи — передъ боже́ственной ико́ной *(ᵘко́нᵒ̆ы)* пред божанственом иконом (II, 364).

у *Њекрасова:* 1. Нежда́нно-нега́данно *(н′ᵋга́дᵒнᵒ)* сасвим изненада — безъ церко́внаго пѣ́нья, безъ ла́дана *(б′ᵋз᷉ла́дᵒнᵒ)* без опела и без тамјана (I, 251). || 2. Темнѣ́й лица́ | стекля́ннаго *(с′т′ᵋкл′а́нᵒвᵒ)* — не ви́дано | у пья́наго *(ʊ᷉п′ја́нᵒвᵒ)* тамнијег лица, него што је његово неизразито лице, нисам видео ни у пијана човека (II, 265).

у *А. Толстоја:* Оди́нъ оста́вшись въ небольшо́й гости́ной *(гᵃс′т′и́нᵒ̆ы)* оставши сам у малој соби за примање — Попо́въ сталъ ду́мать о своей судьбѣ́: | «А ка́зусъ вы́шелъ, ка́жется, причи́нный *(пр′ᵘч′и́нᵒ̆ы)*! десило се нешто да Бог сачува! — попа́лся я въ огонь какъ сно́пъ ови́нный *(ᵃв′и́нᵒ̆ы)*»! погодио сам као мува у суруткy! (упр. пао сам у ватру као сноп у сушари; види ови́нъ у речнику; «Со́нъ Попо́ва», строфа 25).

у *Полонског:* 1. Попо́ной *(пᵃпо́нᵒ̆ы)* покровцем (види речник) — и сѣ́лъ на бу́ркѣ запылённой *(зᵒпᵒы᷉л′о́нᵒ̆ы)* и седе на прашњаву бурку (види речник; I, 157). || 2. Въ плащѣ́ зелёномъ *(з′ᵋл′о́нᵒм)* у зеленом огртачу — на запылённомъ [конѣ́] *(нᵒ᷉зᵒпᵒы᷉л′о́нᵒ̆м)* на прашњавом коњу (I, 171). || 3. Вы́си го́ръ, въ облака́ погружённыя *(пᵒгрᵘжо́нᵒ̆ыи)* врхови од брегова, утонули у облаке — разстила́ются сте́пи зелёныя

---

[1] У Музејском аутографу «Го́ря отъ ума́» стоји: зва́ныхъ и незва́ныхъ (чин II, стих 271).

(з'ɛл'о́нꙑи) пружају се зелене степе (I, 186). || 4. Предъ ико́ною *(пр'ɛд·ꙑко́нъ̯ i̯у)* пред иконом — за рѣшо́ткой око́нною· *(ако́нъ̯ i̯у)* иза решетке на прозору (II, 258). || 5. Доложи́лъ Сильфи́дѣ, что како́й-то дли́нный *(дл'и́нъ̯ i)* — господи́нъ изво́литъ жда́ть её въ гости́ной *(вɔгас'т'и́нъ i)* јави Силфиди да је некакав дугајлија чека у соби за дочек (III, 172). || 6. Завостро́нный [вихо́ръ] *(зʷвастр'о́нъ̯ i)* кика у шиљак — огопёкъ зелёный *(з'ɛл'о́нъ i)* зелена искра (V, 109). || 7. Дро́бью бекаси́ной *(б'ɛкас'и́нʷi)* сачмом којом се бију бекаси — съ двухъ-арши́нной [высоты́] *(здвухɔаршы́нъ i)* с висине од два аршина (V, 135). || 8. И́стинный учёный *(уч'о́нъ i)* прави научењак — жа́ждой изморённый *(ᵘзмар'о́нъ i)* намучен жеђу (V, 150). || 9. Соблазня́ть неви́нныхъ *(н'ɛв'и́нꙑх)* — ду́рочекъ, рождённыхъ то́лько для гости́ныхъ *(гас'т'и́нꙑх)* варати невине луце, рођене само за салоне (V, 168), и т. д.

у *Брјусова:* 1. Озарённый *(азар'о́нꙑi)* обасјан — въ тёни́ зелёной *(з'ɛл'о́нъ i)* у зеленој сенци (I, 204). || 2. И дню́ Вознесе́нія [стихи́ мой] *(вʷз'н'ɛс'ё̆н'иi̯ʷ)* и Спасову ја певам — ды́шитъ нѣга весе́нняя *(в'ɛс'ё̆н'ɛi̯ʷ)* дише прелетња милошта (II, 152). || 3. Песо́къ промо́ченный *(прамо́ч'ɛнꙑi)* влажан песак — ка́къ чётки, ка́къ отто́чены [верхи́ дубо́въ и ли́пъ] *(ато́ч'ɛнꙑ)!* како су јасни, како се оштро оцртавају врхови од храстова и липа! (II, 164). || 4. Когда́ бы, ста́въ лицо́мъ къ измѣнѣ, [вы, какъ мужчи́ны, го́рдо па́ли] *(кɔꙑз'м'ё̆н'ɛ)* кад бисте поносно пали, као људи, испрсивши се пред издајством — я зна́ю, въ бу́рѣ вдохнове́ннѣй [я сплёлъ бы ва́мъ вѣне́цъ печа́ли] *(вдʷхнавё̆н'ɛi)!* ја знам да бих вам с више одушевљења сплео, у бури, тужан венац! (IV, 143). || 5. Руи́ны *(рʸи́нꙑ)* рушевине — ми́ръ стари́нный *(стар'и́нъ̯ꙑi)* стари свет (IV, 197).

2. Дуго *и (ц)* стоји према обичном *и*. Поред примера̀ из групе, о којој је било говора у § 253, пореди:

у *А. Толстоја:* Неда́вно и ташке́нтцы [живу́тъ у на́съ въ плѣну́] *(ташк'е́нцꙑ)* ту од скора живе у нашем ропству и становници Ташкента — призна́ться-ль? е́сть и нѣ́мцы, [но э́то entre nous!] *(н'е́мцꙑ)*[1] да ли да кажем? има и Немаца, али то онако, међу нама! (Соч., изд. Маркса, I, 497)[2].

[1] Сасвим нетачан слик, јер се и сугласници *-н-* и *-м-* не слажу.

[2] Пореди потпуно тачан слик (дуго *и* стоји према дугом *и*) у Њекрасова: Мно́го серебра́ и зо́лотца [Богъ посла́лъ] *(зо́ʌʷцʸ)* много сребра и злата Бог ми је дао — гляди́тъ, у мо́лодца [то́чно — ку́ча серебра́] *(уɔмо́ʌʷцʸ)* гледају људи, и доиста, у детића гомила сребра (I, 276).

3. Дуго *ч* (*ч̱'*) стоји према обичном *ч:*

у *Полонског:* Нѣ́тъ, ужъ лу́чше (*ѧу̱ч̱'ᵉ*) — безъ гро́мкихъ фра́зъ вернёмся мы къ Иллю́чи[1] (*ᵘл'у́ч'ᵘ*) нѐ, боље да се без великих фраза вратимо к Иљушину (III, 297).

у *Брјусова:* Окажу́сь я лу́чшимъ (*ѧу̱ч̱'ᵘм*) ја ћу бити најбољи — со взо́ромъ жгу́чимъ (*жгу́ч'ᵘм*) ватрена ока (девојка; II, 27).

4. Дуго *ш* (*ш̱'*) стоји према обичном *ш:*

у *Тјутчева:* Будь бли́же, чѣмъ когда́, душѣ́ твое́й прису́щъ (*пр'ᵘсу́ш̱'*) нека је ближи сад, него икад, твојој души — добрѣ́йшій изъ люде́й, чистѣ́йшая изъ ду́шъ (*ᵘзᵉду́ш*) најдушевнији човек и најчистија душа — твой ми́лый, до́брый, незабве́нный му́жъ (*му́ш*)! твој драги, добри, незаборављени муж! (Соч., стр. 273).

у *Полонског:* Въ моёмъ уедине́ньи ску́чномъ (*ску́шнᵇм*) у мојој досадној усамљености — не чу́ждъ я мы́сли о насу́щномъ (*ᵃᵉнᵃсу́ш̱'нᵇм*) ја мислим о свагдашњици (II, 264).

Напомене. 1. Група *-сс-* (графички *-сс-* и *-зс-*) у речима типа ру́сскій, францу́зскій, и т. д. вреди као обично *с* (§ 137, дод. 2). Према том потпуно су тачни сликови:

у *Пушкина,* у песми «Калмы́чкѣ[2]» (1829 год.): Твои́ глаза́, коне́чно, у́зки (*у́ск'ᵘ*) очи су ти, дабогме, узане — ты не лене́чешь по-францу́зски (*пᵇᵉфрᵃнцу́ск'ᵘ*) не трабуњаш француски.

у *Грибоједова:* И та́льи всѣ такъ у́зки (*у́ск'ᵘ*) и у струку сви су тако вити — и офице́ровъ вамъ начтёмъ, | что да́же говоря́тъ, ины́е, по-францу́зски (*пᵇᵉфрᵃнцу́ск'ᵘ*) па и официра̂ можемо вам набројити, од којих неки чак и француски говоре (II, 38).

у *Њекрасова:* Ямщи́къ быва́лый, па́рень ру́сскій (*ру́скᵇі*) кочијаш опробан, момак Рус — и ѣ́детъ по тропи́нкѣ у́зкой (*у́скᵇі*) и тера узаном путањом (I, 183).

2. У пар. говору реч моше́нникъ може се чути као моше́йникъ. Отуд у Њекрасова: А пото́мъ и коробе́йниковъ | поруга́ла ба́ба вcла́сть, а затим и торбаре сељанка ӥзгр̄ди до миле воље — «принесло́ же ва́съ, моше́йниковъ! | вотъ ужъ по́длинно напа́сть! ђаво вас донео, лопове! права налепа! (I, 257). Отуд

---

[1] Тако су у Риму поталијанили презиме уметнику Иљу́шину, јунаку спева «Въ концѣ́ сороковы́хъ годо́въ» (= Крајем четрдесетих година).

[2] = Калмукињи.

и у Полонског потпуно тачан слик: Обѣща́лъ, утѣ́шилъ и наду́лъ, моше́нникъ (т. ј. моше́йникъ)! обећао нам, утешио нас и преварио нас, варалица! — говоря́тъ, боя́лся замара́ть оше́йникъ, бојао се, веле, да не упрља литар (V, 134).

б) Мек сугласник стоји према тврдом.

Сликови, у којима мек сугласник (понајчешће на крају речи) стоји према тврдом сугласнику, тумаче се различито: 258.

1. Меки уснени, на крају речи, отврдли су у нар. говорима (види посебан део). Према том, сликови типа любо́вь — бого́въ тачни су као дијалектички сликови *(л'ᵘбо́ф — бᵃго́ф)*, а као књижевни сликови — непотпуни су *(л'ᵘбо́ф' — бᵃго́ф)*. Тако је н. пр.: 258ᵃ.

у *Пушкина:* **а)** у лицејским песмама: 1. у кантати «Ле́да» (1814 год.): На ло́жѣ изъ цвѣто́въ *(ᵘсˑцв'ᵉто́ф)* на цветној постељи — ю́ная любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* млада љубав (стихови 44 и 46). || 2. у песми «О́пытность[1]» (1814 год.): Любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* љубав — бре́мя тя́гостныхъ око́въ *(ᵃко́ф)* терет тешких окова (строфа 1, ст. 2 и 3). || 3. у истој песми: Пра́выхъ сло́въ *(сѧо́ф)* истинских речи — прости́, любо́вь *(л'ᵘбо́ф')!* збогом, љубави! (строфа 2, ст. 2 и 3). || 4. у сликама «Фа́внъ и пасту́шка[2]» (1816 год.): Здѣсь ро́зы наклони́лись | надъ ва́ми въ тёмный кро́въ *(кро́ф)* овде су се руже наднеле над вама као мрачан свод — и вѣ́тры притаи́лись, | гдѣ ца́рствуетъ любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* и ветрови се притајили ту, где царује љубав (слика II, завршни стихови). || 5. у посланици кнезу Горчакову («Посла́ніе къ кня́зю А. М. Горчако́ву», 1816 год.): Иль мнѣ чужда́ счастли́вая любо́вь *(л'ᵘбо́ф')?* или ја не могу бити срећан у љубави? — зачѣ́мъ же жи́знь дана́ мнѣ отъ бого́въ *(ᵃдˑбᵃго́ф)?* што су ми богови дали живот? (стихови 56 и 58). || **б)** у песмама из зрелог доба има једно место: Благослови́ мой до́лгій тру́дъ, | о ты́, эпи́ческая му́за! | и, вѣ́рный по́сохъ мнѣ вручи́въ *(врᵘч'и́ф)* | не да́й блужда́ть мнѣ вко́сь и вкри́вь *(фкр'и́ф')!* благослови овај мој дугачки рад, епска музо! и давши ми поуздану палицу (на коју ћу се наслањати), не дај ми да лутам десно лево! («Евге́ній Онѣ́гинъ», глава VII, последња строфа).

---

[1] = Искуство.

[2] = Фаун и пастирка.

у *Љермонтова,* у спеву «Кавка́зскій плѣ́нникъ[1]» (1828 год., дакле кад је песник био полетарац од 14—15 год.): И [орёлъ] ви́дя же́ртвы межъ кусто́въ *(кᵘсто́ф)* и спазивши коју жртву у жбуњу — когтьми́ хвата́етъ вдру́гъ и вно́вь [ихъ съ кри́комъ кве́рху поднима́етъ] *(вно́ф')* орао докопа је на једанпут канџама и опет је кликћући диже у вис (стихови 242 и 243).

у *Тјутчева,* у почетничкој песми из 1820 год., приказаној С. Е. Ра́ичу: Дости́гъ плове́цъ жела́нныхъ берего́въ *(б'ᵗр'ᵉго́ф)* стигао је бродар жељеној обали — съ весёлостью знако́мится онъ вно́вь *(вно́ф')!* и опет је весео! (стихови 2 и 4).

у *Њекрасова:* 1. Чѣмъ шути́ть такі́я шу́точки, | лу́чше пѣ́сни пѣ́ть и впря́мь *(фпр'а́м')* место што збијаш такву шалу, Бог и душа боље је да певамо — погоди́те полъ-мину́точки | затяну́ лиху́ю ва́мъ *(ва́м)* очекните тренутак, ја ћу вам једну запевати («Коробе́йники», 1861 год.; I, 271). || 2. Я та́кже былъ гото́въ *(гᵃто́ф)* и ја сам био спреман — взять гру́дью у гряду́щаго | и сла́ву и любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* да отмем од будућности и славу и љубав («Говору́нъ[2]», 1842 год.; II, 440).

у *А. Толстоја,* у причи «Драко́нъ[3]», испеваној у терцинама (1875 год.): Бо́га въ по́мощь взя́въ *(вз'а́ф)* призвавши Бога у помоћ — кто́ вбро́дъ, кто́ вплáвь *(фпѧаф')* једни газећи по води, други пливајући — стремгла́въ *(стр'ᵉмгѧа́ф)* као бесомучни (нагрнуше на нас непријатељи; Стих., II, 173).

у *Фета:* 1. Рядъ зубо́въ *(зᵘбо́ф)* ни̂з зуба — ба́рхатная бро́вь *(бро́ф')* обрве као сомот (I, 250). || 2. Ти́хихъ сно́въ *(сно́ф)* мирних снова — пе́рвую любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* прву љубав (I, 275). || 3. Покро́въ *(пᵃкро́ф)* вео — любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* љубав (I, 410). || 4. Любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* — дубо́въ *(дᵘбо́ф)* храстова̂ (I, 453). || 5. Во дни́ пиро́въ *(п'ᵘро́ф)* у данима весеља — поэ́ты сла́вили любо́вь *(л'ᵘбо́ф')* песници су прослављали љубав (II, 285), и т. д.

у *Полонског:* 1. О, скажи́ мнѣ одно́-только, кѣ́мъ изъ бого́въ *(ᵘз-бᵃго́ф)* — ты была́ создана́? кто́ провёлъ эту-бро́вь *(бро́ф')?* реци ми, који те је бог створио? ко ти је дао те обрве? (I, 5). || 2. Пѣ́лъ уны́лый хо́ръ жрецо́въ *(жр'ᵉцо́ф)* певао је сетан хор незнабожачких свештеника — по́стъ, моли́тва, по́тъ и кро́вь *(кро́ф')!* пост, молитва, зној и крв! (I, 67). || 3. Ско́ро бу́детъ во́семь *(во́с'ᵗм')* — часо́въ; мы

---

[1] = Кавкаски сужањ.

[2] види § 222,2, а.

[3] = Аждаја.

разбуди́ть [его́] попро́симъ *(п^{а}про́с'^{ъ}м)* скоро ће бити осам сати; замолићемо да га пробуде (III, 409; исти слик и у IV, 393). || 4. Семь иль во́семь *(во́с'^{ъ}м')* седам или осам — про́симъ *(про́с'^{ъ}м)* молимо (IV, 362).

2. Генитив множ. од именица̂ типа обѣ́дня служба (у цркви), па́шня орање, бо́йня кланица, чере́шня трешња, пѣ́сня песма, и т. д. графички је тврд, а фонетски је двојак: 258^{б}.

а) у књиж. изговору, како у старијем, тако и у млађем периоду, последњи сугласник је мек, дакле: обѣ́день, па́шень, бо́ень, и т. д. (II, § 64);

б) у дијалектима последњи сугласник је тврд (под утицајем штампане речи, овај изговор може се чути и међу образ. људима), дакле: обѣ́денъ, па́шенъ, бо́енъ, и т. д. С погледом на то, сликови типа пѣ́сенъ — тѣ́сенъ потпуни су само као дијалектички *(п'е́с'^{ъ}н — т'е́с'^{ъ}н)*, а према књиж. изговору добри су на око, а фонетски су непотпуни *(п'е́с'^{ъ}н' — т'е́с'^{ъ}н)*. Тако је:

у *Пушкина:* 1. у песмици «Весёлый пи́ръ» (1819 год.): Гдѣ до у́тра сло́во «пе́й» | заглуша́етъ кри́ки пѣ́сенъ *(п'е́с'^{ъ}н')* где се реч «пиј» разлеже све до зоре, па се певанка не чује — гдѣ просто́ренъ кру́гъ гостей, | а кружо́къ буты́локъ тѣ́сенъ *(т'е́с'^{ъ}н)* где је широк круг гостију, а боце су сабијене једна уз другу[1]. || 2. у песмици из 1824 год.: Дѣ́душка игу́менъ | бы́лъ ли намъ прія́тенъ *(пр'^{и}ја́т'^{ъ}н)?* да ли нам је био пријатан деда-игуман? — жи́лъ ли онъ межъ гу́менъ | иль межъ голуба́тенъ *(г^{ъ}луб'а́т'^{ъ}н')?* да ли је он живео међу гумнима или међу голубињацима? || 3. у одломку из сатиричког спева «Родосло́вная моего́ геро́я[2]» (1833 год.): Зачѣ́мъ отъ го́ръ и мимо ба́шенъ *(ба́ш^{ъ}н')*—лети́тъ орёлъ, угрю́мъ и стра́шенъ *(стра́ш^{ъ}н)?* зашто с брегова и мимо кула лети орао, суморан и страшан? (строфа XI).

у *Љермонтова:* 1. у песми «Мой до́мъ» (1830 год.): Гдѣ то́лько слы́шны зву́ки пѣ́сенъ *(п'е́с'^{ъ}н')* где год се чује певанка — но для поэ́та онъ [домъ] не тѣ́сенъ *(н'^{ъ}$_{е}$т'е́с'^{ъ}н)* али песнику он није тескобан. || 2. у песми «А́хъ, нѣ́тъ я не то́тъ совсѣ́мъ[3]» (1832 год.): Между

---

[1] т. ј. где гости за столом седе у широком кругу, а боце на столу стоје збијито у кружићу.

[2] = Порекло мог јунака.

[3] = Ах, сад никако писам више онај стари.

каштáновъ и черéшенъ *(ч'ɛр'éш^{ъ}н')* између кестенова и трешања — кáкъ я довóленъ и утѣшенъ *(ут'éш^{ъ}н)!* како сам ја задовољан и утешен! (стихови 16 и 18).

у *Њекрасова:* 1. Онъ [домъ] съ рóскошью бáрской пострóенъ *(п^{а}стрóі^{ъ}н)* кућа је богато сагрáђена — а нúнѣ въ нёмъ нѣсколько бóенъ *(бóі^{ъ}н')* а сад у њој има неколико клáница (I, 28). || 2. Кáкъ чýдно гóродъ изукрáшенъ *(^{и}зýкрáш^{ъ}н)!* како је град дивно украшен! — шпилú егó церквéй и бáшенъ *(бáш^{ъ}н')* танки врхови његових цркава и кула (I, 152). || 3. Довóленъ *(д^{а}вóл'^{ъ}н)* задовољан — и звóнъ москóвскихъ колокóленъ *(к^{ъ}а^{а}кóл'^{ъ}н')* и звоњење с московских звоника (I, 176)[1].

у *А. Толстоја:* Я дýмаю, поймёшь, читáтель, ты, | что врядъ-ли мóгъ я этимъ быть довóленъ *(д^{а}вóл'^{ъ}н)* мислим разумећеш, читаоче, да ја тиме нисам могао бити задовољан — тѣмъ бóлѣе, что чýвствомъ красотú | я отъ природы нé-былъ обездóленъ *(^{а}б'ɛздóл'^{ъ}н)* у толико пре што ме је природа обдарила осећањем лепоте — но у кого всѣ срéдства отнятú[2], | тотъ слúшитъ звóнъ, не вúдя колокóленъ *(к^{ъ}а^{а}кóл'^{ъ}н')* али онај, коме није ништа друго остало, чује звоњење, и ако не види звоникâ (Стих., II, 127).

у *Фета:* 1. Полвѣка ждáлъ друзéй я этихъ пѣсенъ *(п'ёс'^{ъ}н')* пола века чекао сам пријатеље тих песама — о, кáкъ мой дéнь сегóдняшній чудéсенъ *(ч'уд'ёс'^{ъ}н)!* како је диван мој данашњи дан! (I, 100). || 2. Я подъ окнóмъ сидѣлъ, влюблёнъ, | душóй и úнъ, и бóленъ *(бóл'^{ъ}н)* седео сам заљубљен крај прозора, | у души и млад и болестан — какъ пчёлы звýки вдалекѣ | жужжáли съ колокóленъ *(с:к^{ъ}а^{а}кóл'^{ъ}н')* звуци са звоникâ зујали су у даљини као пчеле (I, 179). || 3. Рóзой гóръ меня зовú, | ты красóй моéй ужáленъ *(ужáл'^{ъ}н)* зови ме брдском ружом; убола те моја лепота—для твоúхъ опочивáленъ *(^{а}п^{ъ}ч'^{и}вáл'^{ъ}н')* за одаје, у којима спаваш (II, 177). || 4. Пѣсенъ *(п'ёс'^{ъ}н')* песама — тѣсенъ *(т'ёс'^{ъ}н)* узан (II, 553).

у *Полонског:* 1. Не спрячутъ ихъ запóры бáшенъ *(бáш^{ъ}н')* неће их сакрити мандали на кулама—придётъ незвáный, блѣденъ, страшенъ *(страш^{ъ}н)* доћи ће незван, блед и страшан (I, 25). || 2. Тогдá мнѣ

---

[1] Пореди у Њекрасова и потпуно тачан слик, који упућује на прави изговор: Зачѣмъ на пробкѣ плѣсень *(пл'ёс'^{ъ}н')?* откуд плесан на запушачу? — и какъ у мóря звýчныхъ волнъ, | у лúры бúло пѣсенъ *(п'ёс'^{ъ}н')* и као што море има шуморне вале, лира је имала песама (I, 378).

[2] об. отняты.

мíръ казáлся тѣсенъ *(т'ѣс'ᵗн)* онда ми се свет чинио тескобан — во и́мя пѣсенъ *(п'ѣс'ᵗн')* у име песама (I, 147). || 3. Глу́пыхъ спле́тенъ *(спл'ѣт'ᵗн')* глупих сплетака — я ста́лъ замѣтенъ *(зᵃм'ѣт'ᵗн)* испливах на површину (V, 166).

у *Брјусова:* 1. Чудéсенъ *(ч'удѣс'ᵗн)* чудотворан — забы́тыхъ пѣсенъ *(п'ѣс'ᵗн')* заборављених песама (II, 194). || 2. Весéнних спáленъ *(спáл'ᵗн')* пролетњих спаваћих соба — и ро́стъ тѣне́й то дли́ненъ, то умáленъ *(умáл'ᵗн)* и сенке су час дуже, час краће (II, 271).

Напомена. У неким речима графика је пошла за изговором (**II,** § 64, нап.), па слик није ни на око потпун. Тако је н. пр. у Полонског: [Не позабу́ду] какъ пáхло хлѣбомъ изъ пека́рень *(ᵘс'ᵻп'ᵋка́р'ᵗн')* нећу заборавити како је мирисао хлеб из пекарницâ — я услыха́лъ: «зайди́те, ба́ринъ *(ба́р'ᵘн)!*» зачух: «уђите, господине!» (III, 321).

3. У једном дéлу јужних вел.-руских говора крајње *-т* 258ᵃ. у 3 л. презента (простог футура) меко је, а иначе, како у народном, тако и у књиж. језику, тврдо је (**II,** § 252). Према том и наредни сликови могли би бити потпуни само као дијалектички:

у *Пушкина,* у почетничкој лицејској песми «Городóкъ[1]», из 1814 год.: На по́лкѣ за Вольте́ромъ | Вирги́лій, Та́ссъ съ Гоме́ромъ, | всѣ вмѣ́стѣ предстоя́тъ *(пр'ᵗтстᵃjа́т';* об. *пр'ᵗтстᵃjа́т)* за Волтером стоје заједно на полици Вергилије, Тасо и Омир — въ часъ у́тренній досу́га | я ча́сто дру́гъ отъ дру́га | люблю́ ихъ отрыва́ть *(ᵃтрᵘва́т')* у јутарњој доколици ја их често читам (упр. одвајам их једног од другог; стихови 108—113).

у *Љермонтова,* у незрелим почетничким производима: 1. у спеву «Кавка́зскій плѣ́нникъ» (1828 год., дакле кад је песнику било 14—15 год.!): Межъ ни́хъ огóнь трещи́тъ *(тр'ᵋш'и́т';* об. *тр'ᵋш'и́т)* међу њима пуцкара ватрица—не мóгутъ го́ресть дня́ забы́ть *(зᵃбы́т')* не могу да забораве јад што их је задесио тог дана (стихови 115 и 117). || 2. у једној песми из 1829 год.: Зачѣмъ же всѣ въ семъ мíрѣ бро́сить *(бро́с'ᵘт')?* зашто да човек у овом свету одбаци све од себе? — ихъ врéмя злóбное не всѣ́ поко́сить *(пᵃко́с'ᵗт';* об. *пᵃко́с'ᵗт)!* пакосно време неће их све покосити! (Соч., акад. изд., I, 46).

---

[1] = Паланка.

у *Тјутчева*, у преводу Гете-ове песме «Wechsel» («Перемѣ́на»)[1]: И дру́жно тѣсни́тся опа́ [волна́] мнѣ на гру́дь *(н^{а}ᵉгру́т')* и вали сложно ми налећу на груди — такъ ра́дости бы́строй чредо́ю бѣгу́тъ *(б'^{е}гу́т'; об. б'^{е}гу́т)* тако се радости брзо нижу једна за другом.

у *Фета*, у песми Тургењеву («И. С. Турге́неву», 1864 год.): Не зна́ть, куда́ писа́ть, меня́ ужа́сно бѣ́ситъ *(б'е́с'^{ъ}т'; об. б'е́с'^{ъ}т)* страшно ме љути кад не знам куда да ти пишем — зачѣ́мъ-то затверди́лъ я ну́меръ двѣ́сти де́сять *(д'е́с'^{ъ}т')* нешто ми се све врзе по глави број двеста десет (II, 257).

у *Полонског:* 1. у једној од првих песама (1840—1845 год.) под натписом «Со́лнце и мѣ́сяцъ»: И сказа́лъ ему́ Госпо́дь *(γ^{а}спо́т')* и Бог му рече—всё задре́млетъ, всё заснётъ *(з^{а}с'н'о́т'; об. з^{а}с'н'о́т)* све ће задремати, све ће заспати (I, 12). || 2. у причи «Свѣ́жее преда́нье[2]» (група песама из 50-их, 60-их и почетка 70-их година): Не́кого и ви́дѣть *(в'и́д'^{ъ}т')* нема кога ни да види — Богъ ми́лостивъ, и не оби́дитъ [её, бѣдня́жку] *(н'^{ъ}ᵉ^{а}б'и́д'^{ъ}т'; об. н'^{ъ}ᵉ^{а}б'и́д'^{ъ}т)!* Бог је добар, па неће на жао учинити њој, сиротици! (III, 316).

Напомена. Сликови из Пушкина, Љермонтова и Тјутчева пре ће бити да су случајни (из групе о којој ће одмах бити говора), него да су дијалектички.

258^{г}. 4. Песник није тренутно нашао згоднијег слика, па му је и овакав добро дошао:

у *Пушкина:* а) у лицејским песмама: 1. у песми «Къ сестрѣ́» (1814 год.): [Ты хо́чешь, чтобъ я] оста́вилъ монасты́рь *(м^{ъ}н^{а}сты́р')* ти хоћеш да одем из манастира — гдѣ непреры́вный ми́ръ *(м'и́р)* где је непрекидан мир (стихови 6 и 8). || 2. у песми «Городо́къ» (1814 год.): Вда́ль *(вда́л')* у даљину — пропа́лъ *(пр^{а}па́ѧ)* пропао је (стихови 328 и 329). || 3. у истој песми: Съ нимъ вре́мя провожда́ть *(пр^{ъ}в^{а}жда́т')* проводити с њим време — но, Бо́же, винова́тъ *(в'^{и}н^{а}ва́т)!* али опрости, Боже! (стихови 408 и 409). || 4. у песми «Коза́къ» (1814 год.): Ша́гомъ выступа́лъ [конь] *(в^{ы}ст^{у}па́ѧ)* коњ је ишао ходом — углубля́лся вда́ль *(вда́л')* све даље је одмицао

---

[1] Овај превод, без сумње као слаб у погледу слика (види и у § 258^{г} примере из Тјутчева; други је из истог превода), није био унесен ни у једно од досадашњих издања скупљених дела Тјутчева. Усрдни издавачи тек сад су га пронашли (први пут био је објављен 1838 год.) и уврстили у последње Марксово издање (стр. 373).

[2] = Скорашње предање.

(строфа 3). || **б)** у песми из 1830 год., под натписом «Отвѣтъ[1]» (песма је приказана Кат. Н. Ушаковој): Я васъ узна́лъ, о мо́й ора́кулъ *(ᵃра́кᵘл)* познао сам вас, моја пророчице — не по узо́рной пестротѣ | сихъ недописанныхъ кара́куль *(кᵃра́кᵘл′)* нѣ по примерном шаренилу ових недописаних кука и верига.

у *Пушбоједова:* 1. Едва́ лъзя вы́просить на ди́во посмотре́ть *(пᵇсмᵃтр′е́т′)* с тешком муком може их човек намолити да покажу то чудо — выно́сятъ наконе́цъ ландша́фтъ или портре́тъ *(пᵃртр′е́т)* најзад изнесу какав предео или портрет (I, 32). || 2. Подпи́санъ приговóръ! мой вку́съ уже поро́ченъ *(пᵃро́ч′ᵗ₂н)!* пресуда је изречена! мој укус је рђав! — поро́ченъ не скажу́, а перемѣ́нчивъ о́чень *(о́ч′ᵗ₂н′)* не велим да је рђав, али је врло променљив (I, 47). || 3. Я Со́фья Па́вловна, и са́мъ встревóженъ о́чень *(о́ч′ᵗ₂н′)* и ја сам, ћерко, врло забринут — и безъ того́ ужь[2] мно́гимъ озабо́ченъ *(ᵃзᵃбо́ч′ᵗ₂н)* и иначе имам много брига[3].

у *Љермонтова:* 1. у одломку из спева «Два бра́та» (1829 год.): Обгорѣ́лыхъ со́сенъ *(со́с′ᵗ₂н)* огорелих борова — продолжи́тельная о́сень *(о́с′ᵗ₂н′)* дугачка јесен (стихови 65 и 67). || 2. у песми «Завѣща́ніе[4]» (1840 год.): Мое́й судьбо́й, | сказа́ть по пра́вдѣ, о́чень *(о́ч′ᵗ₂н′)* — никто́ не озабо́ченъ *(н′ᵉ₂ᵃзᵃбо́ч′ᵗ₂н)* истину рећи, нико се много не брине шта ће од мене бити (строфа 1).

у *Тјутчева:* 1. Отъ малоду́шныхъ укори́знъ [спаси́ насъ] *(ᵘкᵃр′и́вн)* спаси нас од кукавичких прекора — отъ клеветы́, отъ озлобле́нній | на измѣня́ющую жи́знь *(жы́з′н′)* од опадања, од срџбе на живот који нас изневерава (Соч., стр. 243). || 2. Затѣ́мъ, что свое́ю ты ми́лой забы́тъ *(ᵃзᵇбы́т)* зато што те је драга заборавила — о пе́рвой не бу́дешь ты до́лго грусти́ть *(гᵘс′т′и́т′)* за првом нећеш дуго туговати (стр. 373).

у *Њекрасова:* Вотъ, напримѣ́ръ: давно́ не о́чень *(н′ᵉ₂о́ч′ᵗ₂н′)* ето, на пример, све до скора — жи́знь на Руси́ груба́ была́ | и, какъ подъ

---

[1] = Одговор.

[2] об. ужъ.

[3] Последњи пример је из Музејског аутографа «Го́ря отъ ума́» (чин I, стихови 102 и 103). Пада у очи да га је песник у коначној преради изменио: Я, Со́фья Па́вловна, разстро́енъ са́мъ, день цѣ́лый | нѣтъ о́тдыха, мечу́сь какъ сло́вно угорѣ́лый, и са́м сам, ћерко, рђаво расположен, по вас дан немам одмора, јурим као без душе (чин I, стихови 102 и 103).

[4] = Порука.

му́зыку, текла́ | подъ гра́дъ руга́тельствъ и пощёчинъ *(п^{а}ш'о́ч'^{и}н)* живот у Русији био је груб и, као уз пратњу музике, текао је уз пратњу читавог пљуска од грдњи и удараца по лицу (I, 447).

у *А. Толстоја:* 1. Кру́тятъ у́съ *(у́с)* сучу брк — святу́ю Ру́сь *(ру́с')* свету Русију (Стих., I, 199). || 2. Чтобъ летѣ́ли вро́зь [пе́рья] *(вро́с')* да перје лети на све стране — чтобъ въ степи́ широ́кой | вѣ́теръ ихъ разнёсъ [далёко, далёко] *(р^{а}з'н'о́с)!* да га ветар далеко растури по широкој степи! (I, 238). || 3. Мнѣ ликъ весны́ тепе́рь несно́сенъ *(н'^{е}сно́с'^{ъ}н)* сад ми је несносан изглед пролећа — когда́-жъ на ни́хъ повѣ́етъ о́сень *(о́с'^{ъ}н')* кад ли ће на њих дахнути јесен?! (I, 325). || 4. Онъ фо́рмою былъ мно́го озабо́ченъ *(^{а}з^{а}бо́ч'^{ъ}н)* он је много пазио на форму — «Das Formlose — о, э́то есть бѣда́!» | онъ повторя́лъ, и обижа́лся о́чень *(о́ч'^{ъ}н')* — когда́ себѣ́ кто не дава́лъ труда́, | иль не умѣ́лъ въ форма́льностяхъ быть то́ченъ *(то́ч'^{ъ}н)* «нешто без форме, то је права несрећа!» понављао је он, и било му је много криво кад ко није пазио или није умео да буде тачан у формалностима (II, 126). || 5. Всё на неё тепе́рь я устреми́лъ *(устр'^{е}м'и́ѧ)* све (сву своју вољу) пренео сам сад на њу — и ви́димо ей прибавля́лось си́лъ *(с'и́ѧ)* и она очигледно бивала је све јача — подъ лёгкимъ вѣ́тромъ зы́блется ковы́ль *(к^{а}вы́л')* на лаком ветру њија се ковиље (II, 143).

у *Фета:* 1. Кака́я холо́дная о́сень *(о́с'^{ъ}н')!* како је ово хладна јесен! — смотри́, изъ-за дре́млющихъ со́сенъ *(со́с'^{ъ}н)*[1]..., погле, иза борова који дремају... (II, 515). || 2. Пожа́луй, получа́лъ я фра́нка по́ два въ де́нь *(в^{ъ}д'е̂н')* оно, ја сам добивао по два франка на дан — да не попра́вилось мнѣ не встава́ть съ колѣ́нъ *(с^{ъ}к^{а}л'е́н)* али ми се није свиђало што сам морао непрестано клечати (III, 222). || 3. О, до́чь земли́ иль го́стья го́рнихъ мѣ́стъ *(м'е́ст)* о, кћери земље или гошћо с неба — [позво́ль мнѣ жи́знь] тебѣ́, какъ да́ръ любви́ моéй, припе́сть *(пр'^{и}н'е̂с'т')!* допусти да ти, као дар љубави, жртвујем живот! (III, 366).

у *Полонског:* Озабо́ченъ *(^{а}з^{а}бо́ч'^{ъ}н)* забринут — о́чень *(о́ч'^{ъ}н')* врло (IV, 286; пореди и III, 398).

у *Брјусова:* Я по́мню ве́черъ, блѣдно-скро́мный, | цвѣты́ уста́лыхъ георги́нъ *(г'^{ъ}-^{а}рг'и́н)* сећам се бледог, обичног вечера, цветова кло-

---

[1] Пореди потпун слик у истог песника: Я ви́дѣть не могу́ надме́нныхъ э́тихъ со́сенъ, не могу да гледам ове охоле борове — и тре́звый ви́дъ мнѣ ихъ несно́сенъ, и несносан ми је њихов озбиљни изглед (I, 361; исти слик и у II, 538).

нулих (упр. уморних) георгина — и дѣ́тскій взо́ръ, онъ мнѣ́ напо́мнилъ | глаза́ еги́петскихъ боги́нь *(бᵃг'и́н')* и дечјег погледа, он ме је подсетио на очи египатских богиња (I, 198).

I. Ако досад споменути сликови храмљу само зато што 258ᵈ.
у првој групи дуг сугласник стоји према обичном, а у другој — мек према тврдом, одлучно су рђави сликови, у којима се сугласници никако не поклапају. Сем примера̂, споменутих у § 248, а местимице и на другим местима, пореди:

у *Жуковског*, скоро искључиво у почетничким песмама: 1. у песми «Къ человѣ́ку» (1801 год.): Ты де́рзкой мы́слію за небеса́ стреми́шься *(стр'ᵉм'и́шсъ)!* дрском мишљу ти тежиш да се винеш изнад неба! — преста́нь, безу́мецъ, льсти́ться *(л'с'т'и́цъ)!* престани, безумниче, сам себи ласкати! (I, 26). || 2. у истој песми: Такъ въ го́рдости свое́й, слѣпо́й, неправосу́дной, [безу́мецъ возстаётъ на не́бо] *(н'ᵉпрᵒвᵃсу́днᵒі)* тако у својој слепој, лудој охолости безумник устаје против неба — воздви́гнись [Всемо́щный], облечёнъ во сла́вѣ непристу́пной *(н'ᵉпр'ᵘсту́пнᵒі)* дигни се, свемогући, у неприступачној слави својој (I, 27). || 3. у истој песми: Мечёмъ *(м'ᵉч'о́м)* мачем — со́нмъ *(со́нм)* безброј (I, 29). || 4. у песми «Къ ***» (1804 год.): Го́дъ *(го́т)* година — ро́къ *(ро́к)* судбина (I, 36). || 5. у песми «Пѣ́снь ба́рда» (1806 год.): Со́нмъ *(со́нм)* гомиле — гро́мъ *(гро́м)* гром (I, 62). || 6. у балади «Эо́лова а́рфа» (1814 год.): Минва́на, лишь ве́черъ, ходи́ла на хо́лмъ *(нᵃˢхо́ѧм)* чим настане вече, М. је ишла к хумци — мечта́ла о ми́ломъ, о свѣ́тѣ друго́мъ *(дрᵘго́м)* и сневала је о драгом и о другом свету (I, 381). || 7. у преводу Шилерове баладе «Поликра́товъ пе́рстень» (1829 год.): Я си́лой вы́шней былъ храни́мъ *(хрᵃн'и́м)* мене је чувала вишња сила — я до́лгъ мой сы́номъ заплати́лъ *(зᵒпѧᵃт'и́ѧ)* ја сам свој дуг платио својим сином (II, 452).

у *Пушкина:* 1. у лицејској песми «Сражённый ры́царь[1]» (1815 год.): При зву́кѣ глухо́мъ *(гѧᵘхо́м)* кад зачу ту потмулу звеку — заржа́лъ конь рети́вый, скокъ лётомъ на хо́лмъ *(нᵃˢхо́ѧм)* зарза добри коњ и за тили час скочи на хумку (строфа V). || 2. у спеву «Кавка́зскій плѣ́нникъ» (1821 год.), у приказу («Посвяще́ніе»): Наде́жды вѣ́рный цвѣ́тъ *(цв'е́т)* поуздани цвет наде —

---

[1] = Погинули витез.

я же́ртва клеветы́ и мсти́тельныхъ невѣ́ждъ *(н'ᵉв'е́шт)* ја сам жртва опадања и осветљивих незналица.

у *Грибоједова,* у комедији «Молоды́е супру́ги» (1815 год.): *А.* Куда́ тебѣ́ уго́дно [поѣ́демъ] *(ᵘго́днᵇ)* куд ти хоћеш (отпутоваћемо). — *Б.* Куда́ уго́дно мнѣ — вотъ э́то безподо́бно *(б'ᵉспᵃдо́бнᵇ)!* куд ја хоћу — е, то је дивно! (I, 33).

у *Љермонтова:* 1. у спеву «Кавка́зскій плѣ́нникъ», испеваном у раном детињству (1828 год.): Ахъ, нѣ́тъ! оста́вь восто́ргъ свой нѣ́жной *(н'е́жнᵇі̯)* ох, не! немој се тако нежно заносити — спасти́ меня́ не льсти́сь наде́ждой *(нᵃд'е́ждᵇі̯)* нека те не вара нада да ме можеш спасти (стихови 484 и 485). || 2. у спеву «Са́шка[1]» (1836 год.): И въ за́лѣ ды́мной *(ды́мнᵇі̯)* и у сали, пуној дуванског дима — въ толпѣ́ мужчи́нъ, услу́жливой и чи́нной *(ч'и́н̲ᵇі̯)* у услужној гомили мушкараца, која је стајала достојанствено (глава II, строфа VIII).

у *Тјутчева:* 1. Сво́дъ небе́сный *(н'ᵉб'е́снᵇі̯)* небесни свод — въ со́нъ желѣ́зный *(жᵉл'е́знᵇі̯)* у тврди (упр. железни) сан (Соч., стр. 44). || 2. И въ на́шей жи́зни повседне́вной [быва́ютъ ра́дужные сны́] *(пᵇфс'ᵉд͡н'е́внᵇі̯)* и у нашем свакидашњем животу има дивних снова (упр. шарених као дуга) — въ кра́й незнако́мый, въ кра́й волше́бный *(вᵃѧше́бнᵇі̯)* — и чу́ждый намъ, и задуше́вный, [мы и́ми вдругъ увлечены́] *(зᵇдᵘше́внᵇі̯)* они нас на једанпут занесу у непознат и чаробан крај, који нам је туђ и о ком душа наша интимно снева (стр. 193). || 3. Бо́жьяго согла́сья *(сᵃгѧа́с'і̯ᵇ)* божје воље (упр. пристанка) — сча́стья *(ш̲а́с'т'і̯ᵇ)* срећу (стр. 223).

у *Њекрасова:* 1. Всё, что во снѣ́ мере́щится *(м'ᵉр'е̂ш̲'ᵉц̲ᵇ)* све што се у сну привиђа — въ глаза́ вотъ та́къ и ме́чется *(м'е̂ч'ᵉц̲ᵇ)* пада у очи (I, 5). || 2. Поочерёдно *(пᵇ-ᵃч'ᵉр'о́днᵇ)* редом — пло́тно *(пѧо́тнᵇ)* добро (I, 175). || 3. Прохо́жій *(прᵃхо́жᵇі̯)!* пролазниче! — хоро́шій *(хᵃро́шᵇі̯)* добар (I, 210). || 4. Ёжатся *(јо́жᵘц̲ᵇ)* кострешe се (кокошке) — копо́шатся *(кᵃпо́шᵘц̲ᵇ)* гамижу (црви; I, 290). || 5. Иго́лкой *(ᵘго́ѧкᵇі̯)* иглом — надо́лго *(нᵃдо́ѧгᵇ)* дуго (I, 299). || 6. Тѣ́ни *(т'е̂н'ᵘ)* сенке — пѣ́сни *(п'е̂с'н'ᵘ)* песме (I, 316). || 7. Пони́же *(пᵃн'и́жᵉ)* ниже — ти́ше *(т'и́шᵉ)* тихим гласом (I, 333). || 8. Я го́лосъ возвы́силъ *(вᵃзвы́с'ᵘѧ)* рекох јачим гласом — себя́ [я] не уни́зилъ *(н'ᵉ=ᵘн'и́з'ᵘѧ)* нисам се понизио (I, 370). || 9. Спару́жи *(снᵃру́жᵇᵘ)* споља — осла́бленныя ду́ши *(ду́шᵇᵘ)* раслабљене душе (I, 446). || 10. Въ бу́день *(в=бу́д'ᵉн')* радњим даном — тру́тень

---

[1] = Аца.

(трýт'ᵉн') трут (I, 465). || 11. Бáбы *(бáбы)* сељанке — у шля́пы *(ᵘ=шл'áпы)* за шеширом (II, 392). || 12. Достýпно [бы́ло имъ] *(дᵃстýпнъ)* могли су — дружелю́бно *(дрᵘжᵉл'ýбнъ)* пријатељски (II, 470). || 13. На-изнáнку *(нъ=ᵘзнáнкᵘ)* натрашке — рáнгу *(рáнгᵘ)* чину (II, 476), и т. д.

у *А. Толстоја:* Ночь осéнняя *(ᵃс'ê̱н'ᵉі̯ъ)* јесења ноћ — мигъ весéлія *(в'ᵉс'ê̱л'ᵘі̯ъ)* тренутак радости (I, 269).

у *Фета:* 1. На... зóвъ молéбный *(мᵃл'éбнъі̯)* на преклињање — улы́бкой задушéвной *(зъдᵘшǽвнъі̯)* осмејком од срца (I, 185). || 2. Обни́метъ *(ᵃбн'и́м'ᵉт)* обузеће — осты́нетъ *(ᵃсты́н'ᵉт)* охладиће се (II, 154). || 3. Тревóга *(тр'ᵉвóгъ)* узрујаност — жестóко *(жᵉстóкъ)* немилосрдно (II, 614). || 4. Отъ ти́ши къ бýрямъ перехóдъ столь бы́стрый *(бы́стръі̯)* тако брз прелаз од тишине к олујама — и нѣ́тъ въ душѣ́ надéжды дáже и́скры *(и́скры)!* и у души нема ни искре наде! (II, 616). || 5. А я стою́, желáній óбщихъ чýждый *(ч'ýждъі̯)* а ја стојим незаљубљен — вамъ [жéнщинамъ] нýжны тѣ́, котóрымъ вы ненýжны *(н'ᵉнýжны)!* вама требају они којима ви не требате! (ви, женске, хоћете оне који вас неће; II, 619).

у *Полонског:* 1. Не лю́битъ *(н'ᵉ=л'ýб'ᵉт)* не воли — гýбитъ *(гýб'ᵉт)* упропашћује — дóлго бýдетъ [толпá лови́ть её] *(бýд'ᵉт)* дуго ће је светина хватати (I, 417). || 2. Не сбы́лося предчýвствіе мáтери *(мáт'ᵉр'ᵘ)* — что грози́ло утрáтою. Кстáти ли [ей рыдáть или сѣ́товать] *(кстáт'ᵘ=л'ᵘ)!* није се обистинила слутња мајчина да ће изгубити сина. А и што да она јеца или да се жали! (II, 56). || 3. Рóпщутъ *(рóпш̱'ᵘт)* гунђају — тóпчутъ *(тóпч'ᵘт)* газе (II, 175). || 4. Кля́твѣ непритвóрной *(н'ᵉпр'ᵘтвóрнъі̯)* искреној заклетви — сою́зъ нашъ крóвный *(крóвнъі̯)* нашу крвну везу (III, 14). || 5. Въ перелѣ́скѣ тёмномъ *(т'óмнъм)* у мрачном шумарку — слы́шалося въ сóнномъ [цáрствѣ] *(ф=сóн̱ъм)* чуло се у том спаваћивом свету (III, 192). || 6. Кудá ты, лѣ́шій *(л'éшъі̯)!* куда ћеш, ђаволе! — сáмъ [ты] опѣ́шилъ *(ᵃп'éшы̯ѧ)!* ти си полудео, а не ја! (III, 340). || 7. Бýдетъ *(бýд'ᵉт)* биће — не лю́битъ *(н'ᵉ=л'ýб'ᵉт)* не воли (III, 442). || 8. Ступáй порабóтай *(пърᵃбóтъі̯)* иди па ради — шýбу мнѣ заштóпай *(зᵃштóпъі̯)* прихвати ми концем бунду (IV, 14). || 9. Сталъ дóждикъ кáпать *(кáпът')* поче киша промицати — плáкать *(пѧáкът')* плакати (IV, 286). || 10. Побѣжáлъ съ огля́дкой, какъ бы не попáсться *(н'ᵉ=пᵃпáсцъ)* потрча обзирући се, да га не ухвате — нáдо бы покли́кать и меньшóго брáтца *(брáцъ)!* требало би зовнути и млађег брата (V, 224).

у *Брјусова:* Взгляну́въ за занавѣ́ски *(зъ=зънᵃв'éск'ᵘ)* завиривши иза завеса̂ — гóлосъ дѣ́тскій *(д'éцкы̯і̯)* дечји глас (II, 257), и т. д.

Напомена. Реч прóрубь одушка (у леду) звучи у нар. говору као прóлубь (види посебан део). Према том потпуно је тачан слик у Њекрасова: [Ворожéйки] спускáли, родúмаго, въ прóрубь [т. ј. прóлубь] *(ф=прóѧуп')* спуштале су га, јадника, врачаре у ледену воду (кроз одушку) — всемý покорялся, какъ гóлубь *(кᵇк=гóѧуп')* он је био покоран, као јагње (упр. као голуб; I, 312).

258°. II. Сликови, споменути у § 258ᵈ ретки су. Још су ређи:

1. непотпуни сликови типа тáльи — наливáли. Пореди:

у *Пушкина*, у лицејској песми из 1814 год. «Къ Натáльѣ»: Натáлья *(нᵃтáл'і̯ᵇ)!* — не владѣ́тель я серáля *(с'ᵉрáл'ᵇ)* ја немам сараја (нисам ја турски султан; стихови 55 и 57).

у *Љермонтова:* 1. у спеву «Казначéйша[1]» (1837 год.): Иныé, при удáчной тáльи *(тáл'і̯ᵘ)* по неки, кад би их послужила срећа у картама — стакáны шýмно наливáли *(нᵇл'ᵘвáл'ᵘ)* наливаху радосно чаше (Соч., акад. изд., II, 248). || 2. у другом дêлу «Дéмона» (песма III): По кáмнямъ прыгали, шумѣ́ли [ключи́ студёною волнóй] *(шᵘм'ếл'ᵘ)* по камењу скакутали су и жуборили хладни вали поточића — и подъ навúсшею скалóй, | сливáясь дрýжески въ ущéльи, [катúлись дáльше межъ кустóвъ] *(в=ᵘш̲'ếл'і̯ᵘ)* и сливајући се сложно у кланцу под наднесеном стеном, јурили су даље кроз жбуње (II, 363). || 3. у драми «Маскарáдъ» (1834—1835 год.): Я́, мúлый дрýгъ, спѣшúлъ къ тебѣ́, | узнáвши о твоёмъ несчáстьи *(н'ᵉш̲'áс'т'і̯ᵘ)* дознавши за твоју несрећу, журио сам к теби, драги пријатељу — какъ бы́ть! угóдно такъ судьбѣ́. | У вся́каго свои́ напáсти *(нᵃпáс'т'ᵘ)* шта ћемо! тако је суђено! сваки човек има своју невољу (чин IV, призор I, појава друга).

2. крњи сликови, као:

у *Жуковског*, у песмама из раног периода: 1. у песми «Мúръ» (1800 год.): И снóва бýдь герóемъ *(г'ᵉрóі̯ᵇм)* и опет буди јунак — не въ кроволúтномъ бóѣ *(бóі̯ᵉ)* не у крвавом боју (I, 24). || 2. у песми «Стихи́, сочинённые въ дéнь моегó рождéнія[2]» (1803 год.): Тáмъ, въ мúрѣ сéрдца благодáтномъ *(бѧᵇγᵃдáтнᵇм)* тамо, кад срце буде уживало у благодетном миру — съ друзья́ми и тоскá прія́тна *(пр'ᵘјáтнᵇ)* с пријатељима и сета је пријатна (I, 35).

---

[1] = Благајниковица.

[2] = Песма, испевана на мој рођен-дан.

у *Тју́тчева*, у песми «Ура́нія» (1820 год.): Какъ свѣтоно́сны Серафи́мы [стоя́тъ два ге́нія] *(с'ъра^ф'и́мы)* стоје (два генија) као светлосни серафими — и та́йнъ жрецы́ непостижи́мыхъ *(н'ъпъс'т'^ижы́мыхъ)* и свештеници недостижних тајни (Соч., стр. 8).

у *Њекрасова:* Уйми́ щекотли́вую че́сть *(ч'е́с'т')!* немој тако бити осетљив! (није то ништа!)—не то́ услыха́ли бъ мы зде́сь *(з'д'е́с')!* тек онда бисмо чули лепих ствари! (II, 398)[1].

у *А. Толстоја*, у шаљивој песми «Ру́сская исто́рія отъ Гостоми́сла, съ IX по XIX ве́къ»: На утѣше́нье на́ше *(на́шъ)* да нас утеши — свој ли́къ яви́ Тима́шевъ *(т'^има́шъф)* појави се Тимашев[2] (строфа 80).

у *Полонског:* а) у причи «Не́учъ[3]»: 1. Сумѣ́лъ просли́ть фельетони́стомъ *(ф'ъл'і̯ът^ан'и́стъм)* умео је изаћи на глас као фељтонист— по пя́тницамъ у одного́ арти́ста *(^ар'т'и́стъ)* сваког петка код једног уметника (IV, 360). || 2. Мо́жешь *(мо́ж^ъш)* можеш — како́й онъ съ ро́жи *(с:ро́жы)?* какав је на око? (упр. каква му је њокалица? IV, 401—2). || б) у шаљивом спеву «Соба́ки»: 3. Пу́щи *(пу́щ'^и)* пустаре — неиму́щихъ *(н'ъ-^иму́щ'^их)* сиромахе (V, 225). || 4. Поду́шки *(^аду́шк'^и)* узглавља — Пу́шкинъ *(пу́шк'^ын)* Пушкин (V, 257).

у *Брју́сова:* 1. За мра́комъ завѣсъ *(з^ав'е́с)* иза облака́ — обма́нчивыхъ зве́здъ *(з'в'е́ст)* варљивих звезда (I, 7). || 2. Всё... мнѣ родно́е *(ра^дно́і̯ъ)* све ми је сродно — съ оглуши́тельнымъ бра́нным во́емъ *(во́і̯ъм)* са страшном погрдном виком (II, 27). || 3. Я люблю́ больши́е дома́ | и у́зкія у́лицы го́рода *(го́ръд^ы)* волим велике куће и узане улице у граду — въ дни́, когда́ не настала зима́, | а о́сень повѣ́яла хо́лодомъ *(хо́^ъдъм)* у дане, кад још није зазимило, али је већ хладна јесен (II, 72). || 4. Люблю́ я ста́рческой мечто́й | броди́ть по у́лицамъ знако́мымъ *(зна^ко́мы̆м)* волим у старачким сновима да лутам по познатим улицама — и пла́четъ се́рдце отъ исто́мы

---

[1] Ситни продавци из народа рећи ће поле отменијем купцу: ва̀ша-че́сть! Ово апострофирање чује се у њиховим устима као: *ва̀шъ:ч'е́с'*, или: *ва̀шъ:ч'е́с'*. Према том, поред споменутог, био би добар и овај слик у Њекрасова: Что́ возьмёшь за ко́робъ ве́сь *(в'е́с')?* шта тражиш за целу корпу? (т. ј. за сву робу која је у њој) — до́рогъ бу́детъ, ва́ша че́сть *(ч'е́с')* скупо ће бити, поштовани! (I, 264).

[2] Александар Јегорович Тимашев био је министар унутрашњих дела (од 1868—1877 год.).

[3] = Незналица (овај свој рад, написан крајем 70-их година, песник сам назива «про́за въ стиха́хъ»).

(ᵃтˢыстóмы) и срце ми плаче клонуло (II, 268). || 5. И ты посмѣя́лась *(пᵇс'м'ᵉјáѧᵇс)* и ти си збила шалу—какъ мáлость *(кᵇкˢмáѧᵇс'т')* као ситница (IV, 91), и т. д.

XI. Удвојени сугласници у туђим речима.

259. Удвојени сугласници обично се пишу у туђим речима, ако је тако у језику, из ког је реч узета, а изговарају се само у два три случаја, споменута у § 138. Отуд овакви сликови у песникâ:

у *Пушкина:* 1. Гáлла *(гáѧᵇ)* Француза — внушáла *(внᵘшáѧᵇ)* уливала. || 2. Рóдъ упря́мой *(ᵘпр'áмᵇі)* јогунасти сој — эпигрáммой *(ᵉп'ᵘгрáмᵇі)* епиграмом. || 3. Въ рáмахъ *(вˢрáмᵇх)* у оквирима — на эпигрáммахъ *(нᵇˢᵉп'ᵘгрáмᵇх)* на епиграмима. || 4. Сы́нъ *(сы́н)!* сине! — фи́ннъ *(ф'и́н)* Финац. || 5. Прибóръ изъ я́ркаго кристáлла *(кр'ᵘстáѧᵇ)* прибор из блистава кристала — незри́ма áрфа заигрáла *(зᵇ-ᵘгрáѧᵇ)* засви́ра невидљива арфа. || 6. Звучи́тъ уны́ло пѣ́снь муллы́ *(мᵘѧы́)* тужно се чује мулина песма — въ арбу́ впряжённые волы́ *(вᵃѧы́)* волови, упрегнути у кола на два точка. || 7. Гри́ммъ *(гр'и́м)* Грим — передъ ни́мъ *(п'ᵉр'ᵉд͡ˢн'и́м)* пред њим. || 8. Дáма *(дáмᵇ)* дама — эпигрáмма *(ᵉп'ᵘгрáмᵇ)* епиграм. || 9. Поклóны *(пᵃкѧóнᵇ)* клањање — у колóнны *(ᵘˢкᵃѧóнᵇ)* крај стуба. || 10. Одéсса *(ᵃд'éсᵇ)* Одеса — завѣ́са *(зᵃв'éсᵇ)* застор, и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Умирáлъ *(ᵘм'ᵘрáѧ)* умирао је — метáллъ *(м'ᵉтáѧ)* метал. || 2. Небосклóнъ *(н'ᵉбᵃскѧóн)* видик — колóннъ *(кᵃѧóн)* стубова. || 3. Межъ двýхъ колóннъ *(кᵃѧóн)* између два стуба — какъ послѣ́дній сóнъ *(сóн)* као последњи сан. || 4. Метáллъ *(м'ᵉтáѧ)* метал — ударя́лъ *(ᵘдᵃр'áѧ)* ударао је. || 5. Удáры *(ᵘдáрᵇ)* ударци — устá твоéй Сáрры *(сáрᵇ)* уста твоје Саре. || 6. Стари́къ угрю́мой *(ᵘгр'ýмᵇі)* суморан старац — съ казённой сýммой *(сýмᵇі)* с државним новцем. || 7. Околдовáлъ *(ᵃкᵇѧдᵃвáѧ)* опчинио је — метáллъ *(м'ᵉтáѧ)* метал, и т. д.

у *Њекрасова:* 1. Ѣ́детъ за грани́цу *(зᵇˢгрᵃн'и́цᵘ)* путује у туђину — въ Пи́зу или въ Ни́цу *(вˢн'и́цᵘ)* у Пизу или у Ницу. || 2. Морóзъ *(мᵃрóс)* мраз — рóссъ *(рóс;* в. стил) Рус. || 3. Едини́цы *(і̯ᵉд'ᵘн'и́цᵇ)* јединице — Ни́цы *(н'и́цᵇ)* Нице. || 4. Не жду́ чудéсъ *(ч'ᵘд'éс)* не чекам да се збуде чудо — прогрéссъ *(прᵃгр'éс)* напредак. || 5. Прогрéссъ *(прᵃгр'éс)* — бѣ́съ *(б'éс)* бêс. || 6. Кни́гу новéллъ *(нᵃв'éѧ)* књигу новелâ — пѣ́лъ *(п'éѧ)* певао је. || 7. Иду́ къ друзья́мъ

(гᵉдрᵘв'ја́м) идем к пријатељима — деся́токъ телегра́ммъ *(т'ᵉл'ᵉгра́м)* десетак депеша̂. || 8. Ба́ллы *(ба́ѧᵇⁱ)* о̂цене — въ бока́лы *(вᵉбᵃка́ѧᵇⁱ)* у чаше (с вином). || 9. Во всéй Евро́пѣ *(і̯ᵉвро́п'ᵉ)* у свој Европи — Го́ппе *(го́п'ᵉ)* Гопе[1]. || 10. Мета́ллъ *(м'ᵉта́ѧ)* ко̂в — состоя́лъ *(сᵛстᵃја́ѧ)* био је. || 11. Забы́въ лѣта́ и кла́ссъ *(кѧа́с)* заборавив године и чин — [я] пусти́лся бы́ло въ пля́съ *(фᵉпл'а́с)* почех играти.

у *А. Толстоја:* 1. Хоро́шимъ бы́ло то́номъ [каза́рменному вку́су подража́ть] *(то́нᵛм)* сматрало се за знак доброг тона градити куће као касарне — коло́ннамъ *(кᵃѧо́нᵛм)* стубовима — подъ гре́ческимъ фронто́номъ *(фрᵃнто́нᵛм)* под грчким фронтоном. || 2. Ди́вный со́нъ *(со́н)* за чудо диван сан — дори́ческихъ коло́ннъ *(кᵃѧо́н)* дорских стубова. || 3. Да и что́ вы въ са́момъ дѣ́лѣ *(д'е̂л'ᵉ)?* па и шта вам је сад на једанпут? — жи́ли бы въ моéй капе́ллѣ *(кᵃп'е̂л'ᵉ)* останите и даље у мојој капели — подъ нача́льствомъ Антоне́лли *(ᵃнтᵃн'е̂л'ᵘ)* под хоровођом Антонелијем — да канта́ты бъ пѣ́ли *(п'е̂л'ᵘ)!* и певајте кантате! || 4. Есть та́кже и грузи́ны *(грᵘз'и́нᵇⁱ)* има и Грузина̂ — есть латыши́, и фи́нны *(ф'и́нᵇⁱ)* има и Лотиша и Финланђана. || 5. Лимо́нъ *(л'ᵘмо́н)* лимун — бѣ́лыхъ коло́ннъ *(кᵃѧо́н)* белих стубова. || 6. Ка́къ вамъ пришла́ охо́та *(ᵃхо́тᵛ)?* откуд вам то? — вы начита́лись вѣ́рно Вальтеръ-Ско́тта *(ско́тᵛ)?* мора да сте напунили себи главу романима Валтер-Скота?

у *Полонског:* 1. Та́мъ, среди́ грани́тныхъ ска́лъ *(ска́ѧ)* тамо, усред гранитних стена — блѣдно-ро́зовый кора́ллъ *(кᵃра́ѧ)* отворено ружичасти корал. || 2. Съ высоты́ балко́на *(бᵃѧко́нᵛ)* с балкона — примадо́нна *(пр'ᵘмᵃдо́нᵛ)!* примадоно! || 3. Коло́ннъ *(кᵃѧо́н)* стубова — со́нъ *(со́н)* сан. || 4. Въ сѣ́верной столи́цѣ *(стᵃл'и́цᵉ)* у северној престоници — въ Ни́ццѣ *(вᵉн'и́цᵉ)* у Ници. || 5. Отъ меня́-жъ ты услыха́ла *(ᵘсѧᵇⁱха́ѧᵛ)* од мене си чула — получи́лъ четы́ре ба́лла [я] *(ба́ѧᵛ)* добио сам четворку. || 6. Божо́къ ихъ [золото́й теле́цъ] ро́съ, всё ро́съ *(ро́с)* њихов идол (златно теле) растао је и растао — и вы́росъ въ мірово́й коло́ссъ *(кᵃѧо́с)* и толико је нарастао да је постао светски колос. || 7. Эпигра́ммы *(ᵉп'ᵘгра́мᵇⁱ)* епиграме — да́мы *(да́мᵇⁱ)* госпође. || 8. Мета́ллъ *(м'ᵉта́ѧ)* метал — а е́сли бы ты зна́лъ *(зна́ѧ)* а кад би ти знао (шта ми се десило). || 9. Завѣ́са *(зᵃв'е́сᵛ)* застор — бароне́сса *(бᵛрᵃн'е́сᵛ)* бароница. || 10. Прогре́ссъ *(прᵃгр'е́с)* напредак — взя́лъ надъ тобо́й перевѣ́съ *(п'ᵉр'ᵉв'е́с)* надјачао те је. || 11. Ахи́ллъ *(ᵃх'и́ѧ)* Ахил — перехитри́лъ *(п'ᵉр'ᵉх'ᵘтр'и́ѧ)* надмудрио је. || 12. Кири́ллъ *(к'ᵘр'и́ѧ)!* Кирило! — не Бо́гъ, а дья́волъ попусти́лъ

[1] Херман Гопе — петроградски издавач († 1885 год.).

[такóй соблáзнъ] *(пᵇпᵘс'т'и́ѧ)* није Бог, већ је сами ђаво донео ово искушење. || 13. Вáлъ *(вáѧ)* бедем — метáллъ *(м'ᵉтáѧ)* ков. || 14. Вáлъ *(вáѧ)* вал — кристáллъ *(кр'ᵘстáѧ)* кристал — отъ скáлъ *(ᵃт·скáѧ)* од стена. || 15. Въ ви́ллу *(в̱'и́ѧᵘ)* у вилу (летњиковац) — черезъ си́лу *(ч'ᵉр'ᵉс̱'и́ѧᵘ)* једва. || 16. Цвѣтъ небéсъ *(н'ᵉб'éс)* боја неба — на головѣ́ компрéссъ *(кᵃмпр'éс)* на глави му облога. || 17. Внѣ вся́кихъ бýрь и грóзъ *(грóс)* у заветрини — безтрéпетный колóссъ *(кᵃѧóс)* неустрашиви пин, и т. д.

у *Брјусова:* 1. И ктó-то за стѣнóй игрáетъ дóлго гáммы *(гáмᵇⁱ)* и неко у другој соби (или: у другом стану)[1] дуго свира гаме—окóнныя двѣ рáмы *(рáмᵇⁱ)* два оквира од прозора. || 2. Въ метáллѣ *(в'·м'ᵉтáл'ᵉ)* у металу — засверкáли *(зᵇс'в'ᵉркáл'ᵘ)* засветлуцаше — стáли *(стáл'ᵘ)* челика. || 3. Зелёно-áлый *(áѧᵇⁱі)* зеленкасто алев — кристáллы *(кр'ᵘстáѧᵇⁱ)* кристали. || 4. Корáллъ *(кᵃрáѧ)* корал—скáлъ *(скáѧ)* стенâ. || 5. Близъ мáмы *(бл'ис'·мáмᵇⁱ)* крај матере — гáммы *(гáмᵇⁱ)* гаме. || 6. Метáлла *(м'ᵉтáѧᵇ)* метала — оковáло *(ᵃкᵃвáѧᵇ)* оковала (жеља). || 7. Съ канáла *(с·кᵃнáѧᵇ)* с канала — метáлла *(м'ᵉтáѧᵇ)* метала. || 8. Среди́ помéркшихъ скáлъ *(скáѧ)* сред потамнелих стена — на пылáющій метáллъ *(м'ᵉтáѧ)* на усијан метал.

Напомене. 1. У неколиким туђицама, као: А́нна, вáнна, мáсса, чује се дуг сугласник (§ 138). Према том тачни су сликови, као н. пр.:

у *А. Толстоја:* 1. И дáже самому́ мнѣ стрáнно *(стрáн̱ᵇ)* па и самом ми је чудновато — что въ фóрму вы́лилась такъ чи́сто дóнна-А́нна *(áн̱ᵇ)* што је дона-Ана добила тако чист облик (упр. што се укалупила у тако чист облик; Соч., изд. Маркса, I, 179). || 2. Бирóнъ цари́лъ при А́ннѣ; [онъ сýщій былъ жандáрмъ] *(пр'ᵘ·áн̱'ᵉ)* за време царице Ане владао је Бирон; то је био прави жандар — сидѣ́ли мы какъ въ вáннѣ [при нёмъ, dass Gott erbarm!] *(кᵇк·в̱áн̱'ᵉ)* седели смо под њим стешњени, као у кади, да Бог сачува! (I, 473).

у *Полонског:* Что бы́ло стрáнно *(стрáн̱ᵇ)* што је било чудновато — [точно] онъ вы́шелъ изъ вáнной *(ᵘз·вáн̱ᵇі)* као да је изашао из каде (упр. из собе, у којој је када за купање; V, 14).

2. У другим туђицама, као што је горе речено, графички удвојен сугласник вреди као обичан. Према том добри су на око, а фонетски су непотпуни овакви сликови у Брјусова:

---

[1] упр. иза зида.

1. И пы́шенъ го́родъ, озарённый *(ᵃзᵃр'о́н̲ыі)* и диван је обасјани град — и водоёмы, и коло́нны *(кᵃѧо́нᵇі)* и басени и стубови (III, 162). || 2. Гдѣ́ вы, гряду́щіе гу́нны *(гу́нᵇі)?* где сте ви, Хуни, што ћете доћи? — слы́шу вашъ то́потъ чугу́нный *(ч'у-гу́н̲ыі)* чујем ваш гвоздени ба̂т (IV, 150).

г) Још неколики додаци.

I. до́ждь = *до́ш̲'*.

Облик до́ждь дажда, звучи у књиж. изговору као *до́ш̲'* 259ᵃ. (§ 155, з, нап. 2). Отуд овакви:

1. потпуни сликови:

у *Брјусова:* Надъ просто́ромъ позлащённымъ | пёстрыхъ ни́въ и да́льнихъ ро́щъ *(ро́ш̲')* над злаћаним пространством шарених њива и далеких шумарака — шу́момъ ро́бкимъ и смущённымъ | застуча́лъ весе́нній до́ждь *(до́ш̲')* несмело и збуњено залупкарала је пролетња киша (IV, 206).

Напомена. Пореди и у Фјодора Сологуба: То не слёзы, — только ро́сы, только до́ждь *(до́ш̲')* то нису сузе, — то је само роса, то је само киша | не разду́мье, — только тѣ́ни тёмныхъ ро́щъ *(ро́ш̲')* то нису мрачне мисли, — то је само хлад од тмастих шумарака (V, 175).

2. непотпуни сликови (мек дуг сугласник и тврд кратак сугласник не поклапају се, § 258ᵃ, 4):

у *Фета:* Въ до́ждь *(в·до́ш̲')* по киши — ну, такъ что́ жъ *(ну, тᵇк·што́·ш)?* па ништа! — вздохнёшь [понево́лѣ] *(вздᵃхн'о́ш)* и нехотице човек уздахне (II, 636).

II. звѣ́зды поред звѣзды.

Од именице звѣзда́, поред старије множине звѣ́зды, звѣ́здъ, 259ᵇ. звѣ́здамъ..., у говору образ. Московљана данас превлађује множина с *'о:* звѣ́зды, звѣ́здъ, звѣ́здамъ.... (аналогијом према: слеза́—слёзы, верста́—вёрсты, десна́—дёсны, жена́—жёны, и т. д., II, § 71, нап. 2). Према том и старије звѣ́здочка звездица, и звѣ́здный звездан, замењује се облицима звѣ́здочка, звѣ́здный. Пореди:

у *Пушкина:* Шумя́, торо́пится разъѣ́здъ *(р^{а}з'jéст)* публика се жагорно разилази (из опере)—при бле́скѣ фонаре́й и звѣ́здъ *(з'в'éст)* према сјају од фењера̂ и звезда̂ (Отры́вки изъ путеше́ствія Онѣ́гина[1], строфа XXVI).

у *Љермонтова:* 1. Когда́ горя́тъ ночны́я звѣ́зды *(з'в'éзд^{ы})* кад ноћу пламте звезде — тогда́ пуска́ются въ разъѣ́зды [его́ лихіе сыновья́] *(в-р^{а}з'jéзд^{ы})* његови храбри синови иду у отмицу (Соч., акад. изд., II, 33). || 2. Бедуи́нъ забы́лъ наѣ́зды *(н^{а}jéзд^{ы})* Бедуин је заборавио да насрће на туђе земље — и поётъ, счита́я звѣ́зды *(з'в'éзд^{ы})* и пева, загледан у небо (упр.: бројећи звезде; II, 338).

у *Тјутчева:* Небе́сный сво́дъ, горя́щій сла́вой звѣ́здной *(з'в'éзн^{ъі})* небески свод, пламтећи у звезданој слави — и мы плывёмъ, пыла́ющею бе́здной [окружены́] *(б'éзн^{ъі})* и ми пловимо, а око нас пламти бездан (Соч., стр. 70; исти слик и на стр. 115).

у *Њекрасова:* 1. [Лю́ди] безъ ле́нтъ и безъ звѣ́здъ *(з'в'éст)* људи без лента и без звезда (ордена̂) — [полетѣ́ли] съ наси́женныхъ мѣ́стъ *(м'éст)* слетели су с места̂, у којима су се били добро угнездили (I, 518; исти слик и у I, 40, 502, и т. д.). || 2. Брилліа́нтовыя звѣ́зды *(з'в'éзд^{ы})* звезде, начињене од брилијаната — съ упое́ніемъ невѣ́сты *(н'^{е}в'éст^{ы})*[2] у заносу као мла̂да (гледају их младићи; II, 337).

у *А. Толстоја:* 1. И къ себѣ́ безпоща́дная бе́здна [свою же́ртву, каза́лось, тяну́ла] *(б'éзн^{ъ})* и неумитни бездан као да је вукао к себи своју жртву — а стезёю лазу́рной и звѣ́здной [ужъ полъ-не́ба луна́ обогну́ла] *(з'в'éзн^{ъі})* а месец, пловећи својом плавом и звезданом стазом, беше већ обишао пола неба (Стих., I, 250; исти слик долази још на неколиким местима; види и пример, споменут на 380-ој стр. ове књиге). || 2. И безъ счёта ихъ ко́пья сверка́ли окре́стъ *(^{а}кр'éст)* и њихова безбројна копља пресјаиваху унаоколо — какъ въ волна́хъ Галиле́йскихъ мерца́ніе звѣ́здъ *(з'в'éст)* као кад звезде светлуцају у валима галилејским (I, 354; види и пример на стр. 413-тој ове књиге);

поред: 3. На глава́хъ у насъ, | затмѣва́я звѣ̈зды *(з'в'óзд^{ы})* на нашим врховима, заслањајући нам звезде — га́локъ ста́я вьётъ | пога́ныя гнѣ̈зда (т. ј. гнѣ̈зды, II, § 41) *(гн'óзд^{ы})* чавке у јату вију своја погана гнезда (жале се пластови; I, 238). || 4. [Звучи́тъ] со-

---

[1] = Одломци из Оњегинова путовања.

[2] Непотпун слик: *-зд-* и *-ст-*.

ловьи́ная пѣ́сня уны́лая, | что̀ какъ жа́лоба ка́тится слёзная *(с'л'о́зн^{ъ}ї^{ъ})* бруји сетна песма славујева што се разлеже као сузна тужбалица — плачь, душа́ мо́я, пла́чь, моя́ ми́лая, | тебя́ не́бо лишь слу́шаетъ звѣ́здное *(з'в'о́зн^{ъ}ї^{ъ})* плачи, душо, плачи, драга, слуша те само звездано небо (I, 316).

у *Фета:* 1. Подъ на́ми скала́ обрыва́лася бе́здной *(б'е́зн^{ъ}і)* стена под нама упирала је у бездан — и но́чь красото́й одѣва́лася звѣ́здной *(з'в'е́зн^{ъ}і)* и ноћ се облачила у звездану лепоту (I, 429). || 2. Ахъ, дитя́, къ тебѣ́ привя́занъ | я любо́вью безвозме́здной *(б'^{ъ}зв^{а}з'м'е́зн^{ъ}і)* ја те волим, дете, љубављу која не тражи награде — ны́нче ты, моя́ малю́тка, | сни́лась мнѣ въ коро́нѣ звѣ́здной *(з'в'е́зн^{ъ}і)* сневао сам те ноћас, моја мала, а на глави ти звездана круна (II, 69). || 3. Де́нь — твой вра́гъ и днёмъ поле́зно [по́мнить ремесло́] *(п^{а}л'е́зн^{ъ})* дан је твој непријатељ, и дању није згорег да се сетиш свог заната: — то́лько э́та бе́здна звѣ́здна, [то́лько въ пе́й свѣтло́] *(з'в'е́зн^{ъ})* само је звездан овај бездан, и само је у њему теби видно (II, 261). || 4. Надъ тёмной бе́здной *(б'е́зн^{ъ}і)* над мрачним безданом — въ преді́лъ надзвѣ́здный *(н^{а}д'з'в'е́зн^{ъ}і)* изнад звездâ (летети, II, 553; види и пример на стр. 419-ој ове књиге: окре́стъ — звѣ́здъ);

поред: 5. Ви́жу на то́мъ я усту́пѣ румя́номъ: | сдви́нуты кро́вель ую́тныя гнѣ́зды *(гн'о́зд^{ы})* на оном заравањку, што га је обасјало румено сунце на заходу, видим кровове од кућа, прибијених једна уз другу као угодна гнезда — вонъ засвѣти́лись подъ ста́рымъ каштано́мъ | ми́лыя о́кна, какъ вѣ́рныя звѣ́зды *(з'в'о́зд^{ы})* ено, као звезде које никад не заостају, засветлуцаше се они златни прозори под старим кестеном (I, 162). || 6. И но́выхъ привѣтли́выхъ звѣ́здъ [и но́вой любо́вной денни́цы] *(з'в'о́ст)* — трудо́ми изму́чены гнѣ́здъ, [взлка́ли уста́лыя пти́цы] *(гн'о́ст)* и нових звезда, што их мило поздрављају, и нове драге им данице зажелеле су се уморне птице, посустале вијући гнезда (I, 453—4), и т. д.

у *Полонског:* Слы́шится го́рода шо́рохъ ночно́й... | да́льнихъ огне́й ви́жу му́тныя звѣ́зды *(з'в'е́зд^{ы})* — да запертые подъѣ́зды *(п^{а}д'ї'е́зд^{ы})* чује се ноћно шуштање у граду... у даљини (кроз маглу) видим како као мутне звезде светлуцају светиљке и прозори; видим и затворена врата на улазу у кућу (I, 217; пореди и пример на стр. 419-ој ове књиге).

у *Брјусова:* 1. Кре́стъ *(кр'е́ст)* крст — со́нмъ зажига́ется звѣ́здъ *(з'в'е́ст)* пале се јата звезда (на плавом небу; I, 25). || 2. Позаби́въ обаянья безцѣ́льныхъ наде́ждъ *(н^{а}д'е́шт)* заборавивши чари бесциљ-

них нада — я смотрю́ на мерца́нья сочу́вственныхъ зве́здъ *(з'в'е́ст)*[1] гледам како трепере звезде које са мном саосећају (I, 153). ‖ 3. Не́бо черне́ло съ огня́ми, | мо́ре черне́ло безъ зве́здъ *(б'ѣ з'в'е́ст)* црнело се небо са звездама, црнело се море без звезда — пло́тно обло́женъ камня́ми | былъ изогну́тый объѣ́здъ *(аб'јѣ́ст)* истурена страна од брега била је сва у камену (II, 59), и т. д.;

поред: 4. Ви́жу я но́чь твое́й ро́дины да́льней, | я́ркое не́бо, въ пыла́ющихъ зве́здахъ *(з'в'о́здѣх)!* видим ноћ твог далеког завичаја: сјајно небо, обасуто пламним звездама — áхъ, тамъ [на ю́гѣ] созве́здія бле́щутъ криста́льнѣй, | áхъ, тамъ живе́й и томи́тельнѣй во́здухъ *(во́здух; §* 223[a], з, б) тамо на југу скупови звезда чистије блистају, тамо је ваздух оштрији, али је и заморнији (него на северу; I, 69). ‖ 5. Пове́ргся я на ка́менный помо́стъ [па́мятника] *(па́мост)* легох на каменито подножје споменика — пали́ли тѣ́ло пла́менныя пли́ты, | и съ не́ба па́далъ до́ждь огни́стыхъ зве́здъ *(з'в'о́ст)* пекле су ми тело усијане плоче, а с неба је падала киша огњених звезда (II, 13), и т. д.

III. ещё и ещѐ.

259[a]. 1. Прилог еще чује се двојако:

а) као *ј̑ш'о́* (акценат снажан), ако значи: још к томе, н. пр. да́йте мнѣ ещё пять рубле́й, дајте ми још пет рубаља (пет сте ми дали, а сад ми дајте још пет); или н. пр. у поређењу: э́то хорошо́, а э́то ещё лу́чше, ово је добро, а ово је још боље;

б) као *ј̑ш'ѐ* (акценат слаб; облик је скоро атона), ако нема горњег значења, дакле ако значи просто: још, или: још једнако, још непрестано, и т. д., н. пр. вчера́ ещё онъ былъ здоро́въ, још јуче био је здрав; онъ ещё не пришёлъ, још није дошао; онъ ещё обѣдаетъ, он још руча; онъ всё ещё хвора́етъ, он још једнако болује; ещё въ поля́хъ бѣле́етъ сне́гъ, снег се још бели по пољима, и т. д. Отуд у песника:

у *Некрасова:* Когда́ бы за́жило плечо́, [тяну́лъ бы ля́мку, какъ медвѣдь] *(пл'ѣч'о́)* кад би ме прошло раме, вукао бих лађу као медвед (говори лађар) — а ка́бы къ у́тру умере́ть, | такъ лу́чше бы́ло бы ещё *(ј̑ш'о́)*[2] а кад бих сутра умро, било би још боље (I, 224).

---

[1] Непотпун слик: *-шт* и *-ст*.

[2] Слик храмље: *-ч'-* и *-ш'-*; према изговору оних, који *щ* изговарају као *ш'ч'* (§ 72), слик је потпун: *пл'ѣч'о́* — *ј̑ш'ч'о́*.

у *Фета:* Свѣти́лись зо́рн издалёка, | фонта́нъ сверка́лъ такъ горячо́ *(г^{в}р′^{в}ч′о́)* издалека сијала је вечерња румен; шедрван се тако ватрено преливао—и мле́чный пу́ть бѣжа́лъ широ́ко | и зва́лъ: «Смотри́! Ещё! Ещё!» *(і^{в}ш′о́)* а млечни пут пружио се широко, и говорио ми је: «гледај! још, још гледај!» (I, 305).

2. Оба значења могу бити и померена, па према том место ещё може се чути ещѐ, и обрнуто. Отуд:

у *Пушкина:* Сей а́нгелъ, сей надме́нный бѣ́съ, | что́ жъ о́нъ [тако́е, э́тотъ Онѣ́гинъ]? ужѐли подража́нье, | ничто́жный при́зракъ, иль ещё́ *(і^{в}ш′е́)*[1]—москви́чъ въ Гарольдовомъ плащѣ́ *(пл^{а}ш′е́)?* овај анђео, овај охоли ђаво, шта је управо тај Оњегин? Може ли бити да је он пука имитација, ништавно привиђење, или је још и Московљанин, заогрнут плаштом чајлд-Харолда[2]? (Евге́ній Онѣ́гинъ, гл. VII, строфа XXIV).

у *Њекрасова:* 1. Разбо́ру стро́гому ещё [не предава́ла чу́вства] *(і^{в}ш′о́)*[3] она још није строго аналисала своја осећања—и не трещала горячо́ [о свя́тости иску́сства] *(г^{в}р′^{в}ч′о́)* и није ватрено чегртала о светињи уметности (I, 59). || 2. Льдомъ жи́зненнаго хо́лода | не ско́вано ещё *(і^{в}ш′о́)*[3]—въ васъ се́рдце, дру́ги, мо́лодо, | свѣ́жо́ и горячо́ *(г^{в}р′^{в}ч′о́)* ваше срце, браћо, још није оковао лед хладног живота; оно је младо, свеже и ватрено (II, 439).

IV. нѣ́что = *н′ѣ́ч′т^{ъ}.*

У заменицама нѣ́что нешто (реч књиж. порекла) и ничто́ 259г. ништа, -ч- вреди и у књиж. изговору као -ч′- (§ 74, нап. 2). Отуд овакви сликови:

у *Прибоједова:* Вотъ э́дакихъ люде́й бы се́чь-то *(с′е́ч′^{ь}т^{ъ})* е, такве би требало на мацке! — въ журна́лахъ мо́жешь ты однако́ отыска́ть | его́ Отры́вокъ, Взгля́дъ и Нѣ́что [т. ј. его́ статьи́ подъ загла́віемъ: Отры́вокъ, и т. д.] *(н′е́ч′т^{ъ})* у часописима можеш ипак наћи његове чланке: «Одломак», «Поглед» и «Нешто» («Го́ре отъ ума́», чин IV, стихови 144 и 146—7).

---

[1] об. *і^{в}ш′о́.*

[2] Јунак чувеног Бајронова спева.

[3] об. *і^{в}ш′е́.*

у *Њекрасова:* Могъ и распе́чь [подчинённаго] при слу́чаѣ (распе́чь-то | мы, впро́чемъ, всѣ большіе мастера́) *(р^{а}с'п'е̂ч'ъ^{ъ})* кад му згодно дође, знао је поштено избрусити млађег чиновника (у осталом, сви смо ми у том послу велики мајстори) — имѣ́лъ да́же значи́тельное нѣ́что | въ бровя́хъ *(н'е̂ч'т^{ъ})* имао је чак и нешто значајно у обрвама (II, 466).

Напомена. У нар. говору нѣ́что звучи као *н'е́шт^{ъ}*, а ничто́ као *н'^{и}што́*. Отуд н. пр.:

у *А. Толстоја:* 1. «Да что́», говоря́тъ ъ ему бра́тья, | «ужъ нѣ́што ты на́мъ и старшо́й?» којешта — веле му браћа — зар нам ти заповедаш? (Стих., I, 193). || 2. Какъ у Ва́ськи Волчка́ воръ стяну́лъ гусака́, | ви́шь ты *(в'и́ш ъ ты)!* од Васе Чигре лопов украо гуска, гле ти њега само! — въ полоте́нце сверну́лъ, да пойма́лъ карау́лъ, | ни́што *(н'и́шт^{ъ})!* замотао га у убрус, али стражар ухватио лопова, па то ти је! (I, 215).

у *Полонског:* Я, примѣ́рно, нѣ́што до́чь свою́ отда́мъ | за прика́знаго, кото́рый но́ситъ фра́къ? зар ћу ја, н. пр., дати своју кћер за чиновника који носи фрак? (V, 336).

V. ъбратъ ъбратецъ, ъсударь, и т. д.

259^{д}. Речи бра́тъ и бра́тецъ, под погодбама, изнесеним у § 193, нап. з, потпуно су атоне. То исто вреди и за реч су́дарь (о употреби види речник). Отуд овакви стихови с непоквареним јамбима:

у *Пушкина*, у причи «Жени́хъ»: А чѣ́мъ же ху́дъ, скажи́, твой со́нъ? | знать жи́ть тебѣ бога́то, па реци што да је рђав твој сан? значи богато ћеш живети (говори момак) — посто́й, ъсударь, не ко́нченъ онъ, почекајте мало, није још крај (одговара му девојка; стихови 129 и 131).

у *Грибоједова:* а) 1. Поди́, ъсударь, къ женѣ́... Вотъ су́щій вѣтрого́нъ! иди, брате, кући (к жени)... Е, ово је прави ветропир! (I, 39). || 2. Скажи́, ъсударь!... Иль нѣ́тъ, оста́вь поку́да на́съ, реци, молим те!... или нѐ, остави нас на неко време на само (I, 57). || б) у комедији «Го́ре отъ ума́»: 3. Пора́, ъсударь, вамъ зна́ть, вы не ребёнокъ, па време би било да то знате; нисте ви дете (II, 6). || 4. *Фа́мусовъ:* Что за ока́зія! Молча́линъ, ты́, ъбратъ? који је ово враг! јеси ли ти то, Молчалине? *Молча́линъ:* Я́-съ, ја сам (II, 7). || 5. *Ли́за:*

Осмѣ́люсь я́,ˀсударь... допустите да... *Фа́мусовъ:* Молча́ть! ни речи! (II, 9). || 6. Ты, посѣти́тель, что́? Ты здѣ́сь,ˀсударь, къ чему́? а што си ти овамо дошао? шта тражиш ти овде? (II, 9). || 7. Бою́сь,ˀсударь, я одного́ смерте́льно, | чтобъ мно́жество не накопля́лось ихъ, само се једног бојим да их се много не накупи (II, 12). || 8. Пожа́ло-ста[1],ˀсударь, при нёмъ остереги́сь, молим те, пази шта пред њим говориш (II, 30). || 9. Тепе́рь,ˀбратъ, я не то́тъ... нисам, брате, више онај стари... (II, 59). || 10. Охъ, нѣ́тъ,ˀбратецъ! у на́съ руга́ютъ | вездѣ́, а всю́ду принима́ютъ, о, не, брате, код нас сви (свуда) грде човека и сви га примају (II, 64). || 11. *Фа́мусовъ:* Четы́ре [со́тни душъ онъ имѣ́лъ] он је имао четири стотине сељака робова. *Хлёстова:* Три́,ˀсударь, није, него триста (II, 75—6). || 12. Что ба́лъ?ˀбратецъ, гдѣ мы́ всю но́чь до бѣ́ла дня́ | въ прили́чьяхъ ско́ваны, не вы́рвемся изъ и́га, какав бал, братац, где ми, оковани законима пристојности, целе ноћи све до белог дана не можемо да се отмемо испод тог јарма (II, 82). || 13. *Ча́цкій:* Да изъ чего́ бѣсну́етесь вы сто́лько? а што сте се толико помамили? — *Репети́ловъ:* Шуми́мъ,ˀбратецъ, шуми́мъ..., лармамо, братац, лармамо... (II, 84). || 14. Ты сочине́нія его́ | чита́лъ-ли что-нибу́дь? хоть ме́лочь? | Прочти́,ˀбратецъ! Да онъ не пи́шетъ ничего́, јеси ли ти читао штогод од њега? макар ситницу? Прочитај, братац! Али он ништа не пише (II, 85). || 15. Сказа́ть,ˀсударь, у ва́съ огро́мная опе́ка! много бриге имате! (II, 94). || 16. А ва́съ,ˀсударь, прошу́ я то́лкомъ, | туда́ не жа́ловать ни пря́мо, ни просёлкомъ, а вама лепо кажем да не идете тамо ни друмом, ни околишем (II, 98). || 17. А вы́,ˀсударь, оте́цъ, вы, стра́стные къ чина́мъ, | жела́ю вамъ дрема́ть въ невѣ́дѣньи счастли́вомъ, а ви, који сте отац, ви, који страсно волите чинове, желим вам да и даље дремате у блаженом незнању (II, 99).

у *Љермонтова:* 1. Вы мнѣ веще́й наговори́ли | таки́хъ,ˀсударь, кото́рыхъ че́сть | не позволя́етъ перене́сть..., напричали сте ми много што шта, што част не подноси (Соч., акад. изд., III, 220). || 2. Клеймо́мъ стыда́ я ва́съ,ˀсударь, отмѣ́чу, | чтобъ ка́ждый почита́лъ оби́дой съ ва́ми встрѣ́чу, жигосаћу вас жигом срамоте, па да свак сматра за увреду срести се с вама (III, 309).

у *Њекрасова:* До́лгъ, во-пе́рвыхъ — обя́занность слу́жбы! | во-вторы́хъ,ˀсударь: дѣ́ти, жена́! пре свега чиновничка дужност, а затим — деца и жена! (I, 368; види и у § 268 трећи пример из Њекрасова).

---

[1] об. пожа́луйста (види стр. 477, нап. под линијом).

у *А. Толстоја:* Стóй,*братъ, шýтишь, чекај-дер се мало, брате (Стих., I, 156).

у *Полонског:* 1. Нѣтъ, безнакáзанно,*братъ, до сѣдúхъ волóсъ | и ты не доживёшь! нё, и ти ћеш се много разочарати док ти коса не оседи (II, 163). || 2. Чтó,*братъ, бúлъ ли ýжинъ? накормúли сúто, | úли и понюхать нé*дали съѣстнóго? је ли било вечере, братац? да ли су те добро нахранили, или ти нису дали ни да омиришеш? (III, 174). || 3. Э! нѣтъ,*братъ, ни за чтó!... нипошто, братац! (III, 224). || 4. Ты не уйдёшь,*братъ, отъ негó, ти му нећеш умаћи (IV, 128). || 5. Рáзъ я спáлъ — и въ пóлночь, слúшу, вхóдитъ ктó-то | и зовётъ: «проснúсь,*братъ, приходú въ собрáнье!» спавам ја једном и чујем у поноћ како неко улази и виче ме: «пробуди се, брате, хајдемо на састанак!» (V, 120). || 6. Нý, сказáлъ Трезвóнка, — тú,* братъ, разсомáха[1], е, рече Чегртало, ти си, братац, бена! (V, 225). || 7. А идý,*сударь, я ко Гóсподу, | къ самомý Христý, Царю́ небéсному, ја идем к Богу, к самом Христу, небесном цару (V, 285).

Напомене. 1. То исто вреди и за реч било кад стоји уз прошасто време другог ког глагола (види § 193, нап. 4). Отуд, н. пр., у комедији «Гóре отъ умá»: Я отъ негó*было и двéри на запóръ [т. ј. закрывáла] затворала сам и врата пред њим да ми не дође (Соч., II, 65).

2. Реч дрýгъ не иде у горњу групу, а најмање у свези с мой, у вокативу дрýгъ*мой, где је она носилац акцента. Пореди н. пр. у Фета:

Дрýгъ*мой, я сегóдня бóленъ, —
Знáть, повётріе такóе,

т. ј. мила моја, данас сам болестан, види се такво је време (I, 449; види и нап. под линијом на 425-ој стр. ове књиге). Према том необично је у истог песника:

Въ день позавúдуешь разъ сó*сто
Твоéй учёности, другъ*мóй:
Всё для тебя́ свѣтлó и прóсто
Тамъ, гдѣ брожý я, какъ слѣпóй,

т. ј. сто пута преко дан завидим, брате, твојој учености: тамо где ја лутам као слеп, теби је све јасно и просто (II, 355).

[1] об. росомáха.

VI. Дуљење наглашеног самогласника у свези с енклизом.

1. Ако се уз последњи слог, који је отворен и нагла- 259ᵉ.
шен, сасвим приљуби која реч (потпуна енклиза), те тако он пређе у ред унутрашњих слогова, самогласник му је обично продуљен, и полукратак узлазан акценат замењен је дугим узлазним: отца̄́-его (§ 193, а). Тиме се тумаче оваква места из Музејског аутографа, у којима је Грибоједов (писац ванредно финог слуха[1] и музикалног дара[2]) са̂м обележио дужину и краткоћу:

1. Први је пример споменут, протумачен и преведен у § 229ᵃ, 2. С Грибоједовским знацима он се приказује овако: За самоё себя́ не тру́шу, ло́шадь ски́петъ *(ск'и́н'ᵉт,* или, при отезању: *ск'и́н'ᵉт)*—но за други́хъ во мнѣ́ душӣ нѣ̆тъ *(дᵘшы́-н'ет;* чин II, стихови 461 и 464). || 2. Други пример долази у истом чину: А́хъ! Алекса́ндръ Андрѣ́ичь[3] вотъ, | къ ей иска́телямъ, кобы[4] себя́ причлӣ вы̆ *(пр'ᵘч'л'и́-вы)?* ах! Александре Андрејичу, кад бисте се и ви нешто убројили у ред њезиних просилаца — вѣдь вы́ на по́мощь торопли́вы *(търаплʼи́вы,* или, при отезању: *търаплʼи́вы)* та ви сте брзи кад треба коме помоћи (стихови 478—480).

---

[1] Међу осталим, сетимо се само његове тежње да истакне гласовну вредност самогласнику ъ онда кад у науци нико о том није ни мислио. Пореди и ниансирање према његову изговору: у четвртом чину «Го́ря отъ ума́» стоји: Пожа́лост*о* молчи́ (стих 94; тако је и у Музејском аутографу), а у другом чину, на три места, први облик долази с *а* на крају: Пожа́ло-ст*а*,-сударь, при нёмъ остереги́сь (стих 161), Пожа́ло-ст*а* при нёмъ веди́ себя́ скромне́нько (стих 166) и: Пожа́ло-ст*а*, при нёмъ не спо́рь ты вкри́вь и вко́сь (стих 176; у Муз. аутографу: пожа́луй-ст*а* на првом месту, а на друга два: пожа́луй-ст*о*). Према оном, што је речено на стр. 285-ој (нап. под линијом), несумњиво је да је облик пожа́лост*о* песник изговарао: *пᵃжа́ѧъстъ,* без споредног акцента, па је писао *-о* на крају; облик пак пожа́ло-ст*а* као: *пᵃжа́ѧъстà,* са споредним акцентом, па отуд *-а* на крају.

[2] Види у првој књизи скупљених дела његових (акад. издање) чланак проф. С. Буљича: А. С. Грибоѣ́довъ-музыка́нтъ.

[3] об. Андре́ичъ.

[4] об. кабы (види на стр. 398-ој прву нап. под линијом).

2. Пређе ли акценат с главне речи на предлог, он је полудуг узлазан (§ 186ª), а при истицању, отезању, и т. д. — дуг узлазан. Отуд оно место у трећем призору другог чина (стихови 153 и 154) које је већ споменуто на стр. 265, и које с Грибоједовским знацима изгледа овако:

Пожáловалъ къ вáмъ ктó-то нā дŏмъ *(нā́ᵉдᵇм,* или, при истицању гласом: *нā́ᵉдᵇм)* неко вам је дошао — къ вáмъ человѣ́къ съ доклáдомъ *(зᵉдᵃкѧā́дᵇм,* или: *зᵉдᵃкѧā́дᵇм*[1]*)* дошао је човек да вам јави.

Напомена. Истим знаком обележено је још једно место у Музејском аутографу. Оно долази у петој појави другог чина:

И объ Прави́тельствѣ инóй разъ такъ толкýютъ [нáши старич-
Что естлибъ[2] кто подслýшалъ ихъ:... бѣдá. ки́]
Не тó, чтобъ новизны́ вводи́ли, — никогдá.
Спаси́ насъ Бóже отъ крамōлъ, нŏ
Когдá къ словцý, а чáще ни къ чемý,
Поспóрятъ, пошумя́тъ, и... пóлно,

т. ј. «и о влади по који пут тако се разговарају (наши стари великаши) да кад би их ко чуо — зло и наопако! Није да они хоће да уведу нешто ново — то не! Нису ни бунџије — Боже сачувај! — али кад им згодно дође, а још чешће просто онако, мало се препиру (т. ј. о раду владе), мало полармају и... то је

---

[1] Истицање гласом, које повлачи за собом дуљење, било је овде неминовно. Фамусов, човек старог кова, запушио уши да не чује како Чацки, човек новог кова, критикује стари московски великашки свет, његово улагивање двору, и т. д. Слуга улази и јавља Фамусову да је дошао пуковник Скалозуб да га походи. Фамусов у срдњи ништа не види и не чује, и запушених ушију виче Чацком:

Тебя́ ужь [т. ј. ужъ] упекýтъ
Подъ сýдъ, какъ пи́ть дадýтъ,

т. ј. «доћи ћеш ти с ону страну браве, то је као у воску». На то Чацки, добродушно истичући последњу реч, да би Фамусов чуо:

Пожáловалъ къ вáмъ ктó-то нā дŏмъ.
Фамус: [т. ј. Фáмусовъ]:
Не слýшаю, подъ сýдъ!
Чадск. [т. ј. Чáцкій]:
Къ вáмъ человѣ́къ съ доклáдомъ.

[2] об. если бъ.

све» (чин II, стихови 284—289). Дужина у добродушно-емфатичном причању овде је, разуме се, могућна (Фамусов се разговара с пуковником Скалозубом, за ког хоће да уда кћер), али случај никако не иде у исту групу с онима који су горе споменути. Слик отъ крамо̄лъ, нŏ — по́лно, добар је само на око, а фонетски је рђав: *ᵃтᵉкрᵃмо́ѧ, но — по́ѧнᵇ* (са споредним акцентом: *по́ѧнᵃ̀*, § 229,1), па зато га је песник и прерадио у коначној обради, где гласи:

Не то́, чтобъ новизны́ вводи́ли, — никогда́,
Спаси́ насъ Бо́же!.. Нѣ́тъ. А придеру́тся
Къ тому́, къ сему́, а ча́ще ни къ чему́,
Поспо́рятъ, пошумя́тъ, и... разойду́тся,

т. ј. није да речете да они хоће да уведу нешто ново — то никад, Боже сачувај!... Не! А запну за ово, за оно, а често просто онако, мало се препиру, мало лармају и... разиђу се (чин II, стихови 290—293)[1].

VII. Губљење редукованог самогласника.

У песника̂, кад им је ради метра потребно, реч жа́воронокъ шева, може гласити: *жа́-врᵇ-нᵇк* (§ 66, нап. 3). Отуд: 259ᵃ.

у *Мајкова:* Подъ со́лнцемъ вью́тся жа́вронки, | пою́тъ: Христо́съ Воскре́се! високо на небу кривудају шеве и поје: Христос васкрес! (Соч., II, 228).

Напомена. Потпуном редукцијом ненаглашеног самогласника (други слог испред наглашеног) одликовала се некад туђица парикма́херъ фризер, берберин (упр. онај што прави пароке), и вредила је као *пр'ᵘхма́х'ᵉр* (данас: *пᵇр'ᵘкма́х'ᵉр*). Отуд у Грибоједова: *Со́фія:* Прости́те, на́добно идти́ мнѣ поскорѣ́й,

---

[1] Карактеристично је да песник није био задовољан ни са споменутим сликовима: ски́нетъ — душӣ нѣ̆тъ, и: причлӣ вы̆ — торопли́вы, и ако они много не запињу за уво (§ 229ᵃ,2), па је и њих сасвим изменио (види чин II, стихови 465—471, и 483—485 дефинитивног текста), тако да је од сва четири слика, обележена у Музејском аутографу нарочитим знацима, у коначној преради остао само онај који је био потпуно тачан: на́ᵉдомъ — съ докла́домъ.

опростите, али морам журно ићи. | *Чáцкій:* Кудá? куда? *Сóфія:* Къ прихмáхеру, к фризеру («Гóре отъ умá», чин III, стихови 136—7).

---

260. **Општи преглед** уз §§ 204—259.

1. Према досадашњем разлагању и према допунама, које ће бити унесене, у руском има сликова:

а) потпуних
б) приближних
в) далеких
г) некњижевних
д) графичких
ђ) крњих
е) дијалектичких
ж) књишких
з) непотпуних
и) нетачних (рђавих).

2. Као што је познато, потпун је слик онај, у ком се сасвим поклапају како наглашени самогласници, тако и сви гласови десно од њих, ако их и у колико их има. Остављајући на страну сликове који се и по графици и по изговору потпуно слажу, као: дѣ́ло — тѣ́ло, одино́ко — глубо́ко, и т. д., даћемо преглед главнијих група код којих то није тако, ослањајући се на резултате досадашњег и даљег истраживања и узимајући књиж. изговор као мерило за оцењивање.

А. *Старија фаза књиж. изговора.*

261. I. **Потпуни сликови** добивени су у главном:

1. Стапањем ненаглашеног *о* и *а* у ъ:

дѣ́ло ствар — тѣ́ла тела; мо́шка мушица — око́шко прозорић; сла́ва слава — лука́во лукаво; велика́на дива — ра́но рано; утáданъ одгоненут — ла́донъ тамјан; ка́пать капљати — ла́поть опанак од лике;

услу́гамъ услугама — дру́гомъ пријатељем; тревóгою узнемиреношћу — не трóгаю не дирам; нá долъ у долину — пáдалъ падао је, и т. д. (§ 204).

2. Аналогијом меких завршетака према тврдима:

гóре јад — мóря мора; пóле њива — Лёля Лела; испытáньямъ искушењима — наказáньемъ казном; слóя слоја — земнóе земаљско; вѣрнѣ́е поузданије — млѣ́я обамирући; милѣ́е милије — фéя богиња, и т. д. (§ 218).

3. Аналогијом једних речи и облика према другим речима и облицима:

слы́шалъ чуо је — вы́шелъ изашао је; вы́ёмъ (према подъёмъ, наёмъ) исеченост — стихíямъ стихијама; грѣ́шенъ грешан — помѣ́шанъ луд, и т. д. (§ 219, 1, 2, и 5).

4. Старијим изговором номинатива једн. сложене промене типа дóбрый, убóгій, си́ній, похóжій као: *дóбрꙑ, убóгꙑ, с'и́н'ꙑ, пахóжꙑ:*

за моги́лой с ону страну гроба — братъ ми́лый драги брат; дорóгой путем — убóгій убог; величáвый величанствен — слáвой славом; въ перéдней у предсобљу — сосѣ́дній оближњи; си́ній плав—и́ней иње; похóжій сличан — въ прихóжей у предсобљу, и т. д. (§§ 205—209 и § 214).

5. Аналошким продирањем гласа ъ у акузатив једн. ж. рода тврде и отврдле слож. промене, и гласа ꙑ у исти падеж меке промене:

убóгую сироту — дорóгою путем; сдѣ́лаю урадићу — цѣ́лую читаву; ду́маю мислим — въ нóчь угрю́мую по суморној ноћи; горбáтую грбаву — лопáтою лопатом; надъ дерéвнею над селом — (стару́ху) дрéвнюю много стару старицу; малѣ́йшею најмањом — сквернѣ́йшую врло гадну, и т. д. (§ 239).

6. Аналошким продирањем гласа ъ из глаголâ на *-овать* у глаголе на *-ывать:*

угáдывать погађати — рáдовать радовати; рáдовались радоваху се — мы огля́дывались обзирасмо се, и т. д. (§ 211[в]).

7. Стапањем ненаглашених презентних завршетака *-ешь*, *-етъ*... и *-ишь*, *-итъ*... у: *-ꙑш*, *-ꙑт*...:

осу́дитъ осудиће — не бу́детъ неће бити; хо́чешь хоћеш — проро́чишь прорицеш; не мо́жетъ не може—тревожитъ узнемирује, и т. д. (§ 216).

8. Аналошким замењивањем ненаглашеног завршетка *-атъ (-ятъ)* [у 3 л. множ. презента (футура) од глагола̂ четврте врсте (*и*-основе)] завршетком *-утъ (-ютъ)*:

хо́лятъ мазе — ко́лютъ боду; зна́чатъ значе — пла́чутъ плачу; излѣ́чатъ излечиће — защебе́чутъ зацвркутаће; мѣ́жатъ мазе — ре́жутъ кољу, и т. д. (§ 243).

9. Прелазом шумних јасних сугласника (сем *ј*) у мукле (на крају речи):

са́дъ врт — шумя́тъ жуборе (потоци); гру́дь груди — пу́ть пут; ло́бъ чело — по́пъ поп; нёсъ носио — слёзъ суза̂; мѣ́стъ места̂ — прѣ́здъ долазак; мо́стъ мост — звѣ́здъ звезда̂; окре́стъ унаоколо — звѣ́здъ звезда̂; оби́дъ увреда̂ — уби́тъ убијен; фило́софъ — вопро́совъ питања̂, и т. д. (§ 244).

262. II. **Приближни сликови.** До сликова овог типа дошло се прелазом ненаглашеног *е (ъ)* и *'а (я)* у ^{ѣ}, и близином тог гласа ка гласу ^{и} (иза *ж, ш, ц* — к ^{ы}):

въ апрѣ́лѣ у априлу — мятѣ́ли вејавице; ня́ни дадиље — въ ба́нѣ у соби за купање; скла́дки боре — въ безпоря́дкѣ у нереду; въ за́лѣ у сали — вста́ли устали; благода́ренъ захвалан — ба́ринъ господин; свѣ́телъ сјајан — отвѣ́тилъ одговорио је; певе́село тужно — повѣ́сила обесила; обозна́чилъ обележио је — на́чалъ почео је; хлопо́чемъ старамо се — рабо́чимъ радницима; заста́вилъ натерао је—Па́велъ Павле; разва́лины рушевине — опеча́лены унесрећени; оби́чай обичај — прили́чій пристојности̂; де́сять десет — повѣ́сить обесити; ‖ у́жинъ вечера — ну́женъ потребан; сту́жи хладноће — о му́жѣ о мужу; вкра́тцѣ укратко — бра́тцы браћа; лисѝцы лисице — въ столѝцѣ у престоници, и т. д. (§§ 212 и 213).

263. III. **Далеки сликови.** Песницима се учинило да је одношај између гласова ^{ъ} и ^{ы} исти као и између гласова ^{ѣ} и ^{и}. Друго је тачно, а прво није. Тако су постали далеки сликови који, у истини, иду у групу нетачних сликова (§ 269):

безпло́дными бесплодним — похо́дномъ ратничком; суро́вымъ грубим — сло́вомъ речју; гру́бымъ грубим — по клу́бамъ по клубовима;

запоздáлымъ одоцнелим — къ начáламъ к почетку; случáйно случајно — тáйны тајне; отрáва отров — слáвы славе, и т. д. (§ 211 и § 211[a]).

264. IV. **Некњижевни сликови.** Ослањајући се на слабу изразитост ненаглашеног самогласника кад стоји иза наглашеног слога, један део руских песника поставио је правило, по ком меки ненаглашени самогласници, обележени словима *е (ѣ)*, *'а (я)* и *и*, чине једну групу, а тврди ненаглашени самогласници, обележени словима *о*, *а*, *ы* и *у*, чине другу групу. Поред приближних сликова типа нáнѣ — бáни, крыши — вы́ше, обы́чай — прили́чій, дéсять — повѣсить, и т. д. (§ 262), први део ове поставке (о другом види § 263 и § 269) унео је у руску поезију и сликове типа хмѣлемъ — дѣлимъ, поцѣлýямъ — неминýемъ, и́мя — свои́ми, тýчамъ — летýчимъ, и т. д., сликове који би били добри само према некњижевном икавачком изговору, с којим су се случајно поклопили, и који су, према књиж. изговору, сасвим рђави, јер *е (ѣ)* и *'а (я)*, у облицима меке промене, као што су горњи, вреди у књиж. језику као [ъ], а [ъ] и [ы] су два сасвим различита гласа. Отуд некњижевни сликови:

въ простóрѣ на ширини — мóря мора; бóлѣ више — пóля поља; не бýдемъ нећемо — къ грýдямъ ка грудима; вѣ́римъ верујемо — потéрямъ губицима; знáмя застава — двúжется столбáми креће се као стубови; въ умлéньи у ганљивости — кругъ уединéнья круг самоће, и т. д. (§§ 221—223[a]).

265. V. **Графички сликови.** 1. Изговор облика̂ типа пóле, знáніе, дóброе, сúнее, сильнѣе као: *пóл'ъ*, *знáн'і̯ъ* и т. д. омогућио је потпуне сликове, као: пóле — вóля, высóкая — далёкое, рдѣя — живѣе, и т. д. Песници су се користили и графиком, те тако су се добили сликови, потпуни на о̂ко, а фонетски нетачни, као:

пóле њива — на вóлѣ у слободи; мóре море — въ простóрѣ на ширини; въ воображéньѣ у машти — заточéнье затвор; умѣемъ умемо — съ лакéемъ с лакејем; чáемъ чајем — обѣщáемъ обећавамо; ночнóе ноћно — въ покóѣ на миру; умнѣе паметније — въ іюдéѣ у Јеврејину, и т. д. (§§ 224—224[a]).

266. VI. **Крњи сликови.** У ненаглашеним дифтонзима *оі̯*, *аі̯*, *еі̯* и т. д., кад стоје на крају речи, неслоговно *і̯* чује се

врло слабо. Не осврћући се на њ, као да га ни нема, песници су створили типове крњих сликова из свих сликовних група, дакле:

1. из групе потпуних и из групе приближних сликова:

гро́зно грозно — во тьмѣ моро́зной у мразовитој тами; сла́вой славом — величáво величанствено; губе́рній губернија̂ — че́рни светине; смѣха смеја — потѣхой за спрдњу (био је); столѣтій векова̂ — дѣти деца; святы́ней светињом — доны́нѣ досад; э́ту ову — не сѣтуй не тугуј; ни́щій просјак — ни́щи хране; э́ти ови — тре́тій трећи, и т. д. (§ 232[а]).

2. из групе далеких сликова:

оли́вой маслином — дни счастли́вы срећне дане; измѣной крова́вой крвавим неверством — безъ сла́вы нечувен; въ прихо́жей у трему — ро́жи лица; ду́мы молчали́вой немог размишљања — плаку́чей и́вы жалосне врбе; карти́ны слике — паути́ной паучином, и т. д. (§ 232[б]).

3. из групе графичких сликова:

моги́лы гроба — уны́лый суморан; суро́вый суров — въ дубро́вы у шуми; уда́ры ударци — ста́рый стари; но́вый нов — осно́вы основу; око́вы окове — но́вый нов; пистоле́ты пиштоље — раздѣтый свучен; уста́лый сустао — идеа́лы идеале; повили́ки бршљана — ди́кій дивљи; кли́ки клицање — вели́кій велики; Во́лги Волге — до́лгій дуг; на́шей наше — ча́шѣ пехару; вы́ше више — кры́шей кровом; въ столи́цѣ у престоници — быть дѣви́цей бити девојка, и т. д. (§§ 233—234[а]).

4. из групе рђавих сликова:

ны́нѣ сад — еди́ный један (часак); зву́ки звуци — разлу́кой растанком; прохла́ду хладовину — отра́дой [бы́лъ намъ] уживали смо — не утомля́вшій взгля́да који није замарао очи; жили́ще станиште — какъ ни́щій као просјак; на бе́регъ отло́гій на обалу која није стрменита — въ тревóгѣ уплашени, и т. д. (§ 235).

267. VII. **Дијалектички сликови.** Да би слагање сликова било што лакше, песници су унели у њ и по неке дијалектичке одлике руског језика. Тако су постали дијалектички сликови различитих типова, у којима:

1. г на крају речи вреди као х (у књиж. изговору оно вреди као *к*, сем у речи Бóгъ = *бóх*):

ду́хъ дух — дру́гъ пријатељ; и́хъ њихов — ми́гъ тренутак; глу́хъ глув — слу́гъ слугу̂; ду́хъ — ю́гъ југ; въ небеса́хъ на небу — фла́гъ застава, и т. д. (§ 246).

2. **-сь** (од заменичког облика ся) вреди као **-с′** (у књиж. изговору: *-с*):

обвила́сь обавила се — кня́зь кнез; воротя́сь вративши се — свя́зь веза; гря́зь блато — шевеля́сь мичући се, и т. д. (§ 251).

3. меки уснени, на крају речи, вреде као тврди (у књиж. изговору су меки):

любо́вь љубав — бого́въ богова̂; берего́въ обала̂ — вно́вь опет; во́семь осам — попро́симъ замолићемо, и т. д. (§ 258[а]).

4. **-тъ** (у 3 л. презента) вреди као **-т′** (у књиж. изговору: *-т*):

на гру́дь на груди — бѣгу́тъ беже; ви́дѣть видети — оби́дитъ увредиће; бѣ́ситъ је̂ди — де́сять десет, и т. д. (§ 258[в]).

Напомена. Према данашњем стању књиж. језика облици они́, онѣ́ звуче као *ан′и́*, а облици одни́, однѣ́ као *а͡дн′и́* за сва три рода. Изговор пак *ан′е́*, *а͡дн′е́* за сва три рода више је одлика простијег и нар. говора. Према том сликови као: во снѣ́ у сну — и о́нъ, и онѣ́ (ни́мфы) и он, и оне, или: лику́йте вы однѣ́ (друзья́)! тријумфујте ви сами (браћо)! — въ безу́мномъ снѣ́ у лудом сну (љубавном), и т. д. — данас су такође дијалектички (§ 238).

VIII. **Књишки сликови.** 1. Под утицајем црквеног **267[а].** изговора и под утицајем графике добио се извештачен изговор облика ея́ као *і̯ᵉјá* (об. *і̯ᵉјó*). Отуд књишки сликови (ретки и у старијих песника) типа: ея́ ње — семья́ породица; ея́ — ладья́ чамац, и т. д. (§ 237).

2. Номинатив множ. сложене промене типа до́брые, до́брыя, си́ніе, си́нія, било под утицајем књиге, било према дијалектичком изговору, може гласити: *до́бр*ы*і̯а̀*, *с′и́н′*и*і̯а̀* (књижевни изговор: *до́бр*ыи, *с′и́н′*ии). Отуд књишки или дијалектички сликови, као:

времена́ другі́я друго време — Россі́я Русија; Марі́я — небеса́ чужі́я туђе небо; Марі́я — отвѣ́ты ро́бкіе, глухі́е плашљиве, нејасне одговоре (чује); стихі́я стихија — бу́ри роковы́я кобне олује; роковы́е [дни́] кобни дани — Россі́я, и т. д. (§ 242).

3. Према црквеном језику, у ком наглашено *е* не прелази у *'о*, образ. Руси, још крајем XVIII-ог и почетком

XIX-ог века, клонили су се овог прелаза и говорили су: весе́лый, ре́къ, принесе́нный, раскале́нный, и т. д. место: весёлый весео, рёкъ рекао је, принесённый донесен, раскалённый усијан, и т. д. (види посебан део). Песници који су се родили и одрасли у то доба, као Жуковски, Пушкин и Тјутчев, давали су овом изговору место у својој поезији, тим пре што га је традиција већ била освештала, и у колико је ко од њих дуже живео, у толико се поступно од њега ослобођавао (у њихово коло долази и Љермонтов, али само у млађим годинама певања[1]). У доцније доба, под снажним утицајем жива

[1] Како се је Љермонтов усавршавао и како је уопште био строг према себи, најбоље се види из прве збирке његових песама коју је он сам приредио за штампу и која је изашла за живота његова («Стихотворе́нія М. Ле́рмонтова». Санктпетербу́ргъ. Въ типогра́фіи Ильи́ Глазуно́ва и К⁰. 1840). Од неколиких стотина онда већ испеваних, али претежном већином необјављених песама он је унео у ту збирку свега 28. Карактеристично је да ту нема ни једне, написане до 1836 год. (песме, испеване до тог доба, обухватају у акад. издању сав први том са 352 стране збојита слога, и 138 страна другог тома) и, међу осталим, да нема ни једног слика с изговором весе́лый, принесе́нный, и т. д. (за слик безнаде́жной — нѣ́жной, који долази у песми «Па́мяти А. И. О—го» т. ј. Алекса́ндра Ива́новича Одое́вскаго, вреди оно што је речено ниже, у пап. 1). После преране смрти песникове (Љермонтов је погинуо на двобоју 15 јула 1841 год., дакле у 27-ој години живота) усрдни издавачи објавили су хронолошким редом скоро све, што је после њега остало, и на основу тог градива може се тачно утврдити како се, под утицајем живог говора, језик Љермонтовљеве поезије очистио од овог, Русима несвојственог екања: у сликованим производима до 1835 год. ми смо набројали око 40 сликова типа потае́нно — смире́нно (број опада поступно с годинама; деветнаест сликова из тог кола доносимо ниже у примерима); у производима пак од 1835 год. па на даље (стр. 107—348 друге књиге акад. издања) има свега једно место. Оно долази у песми, приказаној А́нић Григо́рьевнѣ Хому́товой (1841 год.), и изговор на *е* потпуно је пристао уз свечан тон којим је песма испевана:

Слѣпе́цъ, страда́ньемъ вдохнове́нный,
Вамъ стро́ки чу́дныя писа́лъ,
И пре́жнихъ лѣ́тъ восто́ргъ свящѐнный,
Воспомина́ньемъ оживле́нный [об. оживлённый],
Опъ передъ ва́ми излива́лъ,

говора, споменута појава сасвим се изгубила. Отуд у песника̂, који су угледали света у 20-им годинама прошлог века или на помолу тих година, и који су дуго живели, као Њекрасов, А. Толстој, Фет и Полонски, она се јавља ретко, било изузетно, било у високом стилу. Сувремени песници скоро никако не знају за њу. Пореди:

у *Жуковског*[1]: 1. Сво́домъ ла́вровъ осѣпе́нна (об. осѣнённая) под лаворовим лишћем — провозвѣ́стница свяще́нна (об. свяще́нная) света пророчица (I, 123). || 2. Пропи́кни сокрове́нно, уђи потајно — въ черто́гъ уедине́нной (об. уединённый) у усамљени дом (I, 138). || 3. Безчу́вственъ, полуме́ртвый (об. полумёртвый) без осећаја, упола мртав — посто́й, гото́вы же́ртвы! чекај, жртве су готове! (I, 152). || 4. Лишь фи́линъ на уте́сѣ (об. на утёсѣ) само велика сова на стени — тамъ во́ютъ въ чёрномъ лѣ́сѣ, тамо дрече у црној шуми (I, 169). || 5. Ре́ва (об. рёва) урлика—дѣ́ва, девојка (I, 187). || 6. На Посидо́новъ пи́ръ весе́лый (об. весёлый) на истмиске игре (упр.: на весели пир Посејдонов) — куда́ стека́лись ча́да Ге́лы, камо притицаху синови Јеладе (I, 208). || 7. Поэ́тъ! песниче — поле́тъ (об. полётъ) лѣ̂т (I, 213). || 8. Пче́лы (об. пчёлы) пчеле — удѣ́лы, што је коме било додељено (I, 240). || 9. Свяще́нно, свето — какъ при́зракъ оживле́нной (об. оживлённый) као оживело привиђење (I, 254). || 10. Стрѣ́лы, стрѣ̂ле — се́лы (об. сёлы, сёла) сѐла (I, 267). || 11. Ра́тникъ смѣ́лый! храбри ратниче! — какъ ю́ноша весе́лый (об. весёлый) као весели младић (I, 267). || 12. Призове́мъ (об. призовёмъ) споменућемо (име) — въ мі́рѣ се́мъ, на овом свету (I, 277). || 13. О бра́тья, на колѣ́на! клекнимо, браћо!—славя́нскія знаме́на (об. знамёна) словенске заставе (I, 279)[2]. || 14. Нѣ́тъ ни жи́ла, ни древе́съ, нема ни станишта, ни дрвећа — въ сторонѣ́ стои́тъ уте́съ (об. утёсъ) на страни стоји стена

т. ј. «слепац, надахнут патњама, писао вам је дивне редове, и свети занос пређашњих година, који су успомене оживеле, излевао је пред вама» (II, 335). Мимо то, у «Демону» има два места (види ниже у примерима из Љермонтова бр. 20 и 21), дакле свега три места из доба зрелог стварања.

[1] Примери су од 1809 год., па на даље, дакле из производа̂, написаних у зрело доба; примери из Пушкина су од 1825 год., па на даље.

[2] Пореди у трећој књизи, на стр. 97: Преклони́те же знамёна, па приклоните заставе — передъ но́вой сла́вой тро́на, пред новом славом престола.

(I, 293)[1]. || 15. Мой слѣдъ, мој траг — впередъ (об. впередъ) напред (I, 302). || 16. Отважно бъ я на лирѣ возгремѣлъ, ја бих смело ударио у жице на лири — какъ мéсть и громъ несущій нашъ орéлъ (об. орёлъ)..., како је наш орао, који носи освету и гром... (I, 320). || 17. Вдали́, вблизи́ разсы́панныя сéла (об. сёла) близу и далеко разбацана села — отъ рѣзвыхъ стáдъ равни́на вся шумѣла, сва је равнина брујала од живолазних стада (I, 342). || 18. Живéтъ (об. живётъ) живи — чего́ ужъ нѣтъ, чега нема више (I, 491). || 19. И го́ре стра́ннику, предъ кѣмъ — незáпно вспы́хнувшимъ огнéмъ [блеснýтъ ей óчи] (об. огнёмъ) и тешко путнику, пред којим сину њезине очи ватром која на једанпут плане (II, 323). || 20. Между небéсъ и вóдъ летѣлъ [пáрусъ] између неба и воде летело је једрило — и хи́жины весёлыхъ сéлъ (об. сёлъ) и кровињаре веселих села (II, 353). || 21. Пáлъ Прiáмовъ грáдъ свящéнный, паде свети град Пријамов — и побѣдой насыщéнны (об. насыщённые)..., и насићени победом... (II, 417). || 22. Мéчъ тяжéлой (об. тяжёлый) тежак мач — рукóю смѣлой, смелом руком (III, 123). || 23. Человѣкъ, човек — облéкъ (об. облёкъ) заодену (III, 151). || 24. Взлетѣлъ [дымъ] изви се дим — орéлъ (об. орёлъ) орао (III, 153), и т. д.

у *Пушкина:* 1. Вдохновéнный, надахнути—усыплéнный (об. усыплённый) успаван (Соч., редáкція Ефрéмова, II, 43). || 2. Мой дрýгъ безцѣнный! мој бесцени пријатељу! — мой двóръ уединéнный (об. уединённый) моје усамљено двориште — печáльнымъ снѣгомъ занесéнный (об. занесённый) тужно завејан снегом (II, 82). || 3. На пóчвѣ, знóемъ раскалéнной (об. раскалённой) на земљишту које се усијало на припеци — стойтъ, одúнъ во всéй вселéнной, стоји сам у целој васељени (II, 156). || 4. Человѣкъ, човек — въ пýть потéкъ (об. потёкъ) оде на пут (II, 157). || 5. На лúрѣ вдохновéнной, на надахнутој лири — надмéнной, охол — народъ непосвящéнной (об. непосвящённый) непосвећени народ (II, 166). || 6. Гляжý ль на дýбъ уединéнный (об. уединённый) ако гледам усамљен храст — переживётъ мой вѣкъ забвéнный, надживеће мој кратки век (II, 206). || 7. Надъ мíромъ изумлéннымъ (об. изумлённымъ) над запрепашћеним светом — изгнáнникомъ забвéннымъ [угáсъ Наполеóнъ] као заборављен изгнаник (умро је Наполеон; II, 388). || 8. Крикýнъ надмéнный, охоли дрекавац — никѣмъ непобѣждéнный (об. непобѣждённый) којега нико није победио (II, 404). || 9. Вѣрою весéлой (об. весёлой) веселом вером (т. ј. весео и пун

[1] Пореди у другој строфи иза ове: Смóтритъ рóбко на утёсъ, плашљиво гледа на стену — я дáнь принёсъ! донео сам данак!

поуздања) — гру́дью смѣ́лой, смелим грудима (II, 410). || 10. Колду́нъ, колду́ньей ободре́нной (об. ободрённый) вештац, ког је вештица охрабрила — дѣви́цы плѣ́нной, заробљене девојке (II, 441—2). || 11. Ви́тязь упое́нной (об. упоённый) витез, опијен од заноса — Людми́лы плѣ́нной, заробљене Људмиле (II, 460). || 12. Рыба́къ, на вёсла наклоне́нной (об. наклонённый) рибар, нагнут на весла — къ поро́гу хи́жины смире́нной, к прагу скромне колибе (II, 478—9). || 13. И мѣ́ткость неизбѣ́жныхъ стрѣ́лъ, и тачност стрела које не промашају — и пе́пелъ разорённыхъ се́лъ (об. сёлъ) и згариште од разорених села (II, 506). || 14. Оста́вь же мнѣ мои́ желѣ́зы, остави ми моје окове — воспомина́нья, гру́сть и сле́зы (об. слёзы) успомене, тугу и сузе (II, 523). || 15. Соверше́нно, сасвим лепо — непринужде́нно (об. непринуждённо) неусиљено (IV, 7). || 16. Утомле́нной (об. утомлённый) уморен — въ тѣни́ блаже́нной, у блаженом полумраку (IV, 23). || 17. И посмѣ́яться кой о че́мъ (об. о чём) и смејати се овом и оном — между тѣ́мъ, међутим (IV, 59). || 18. Гильо́ смуще́нный (об. смущённый) збуњени Гијо — съ то́чностью отмѣ́нной, ванредно тачно (IV, 159). || 19. Пора́ гуля́пій вдохнове́нныхъ, време заносним шетњама — въ каре́тахъ тя́жко нагруже́нныхъ (об. нагружённыхъ) у препуним каруцама (IV, 171). || 20. Татья́на взо́ромъ умиле́ннымъ [гляди́тъ] (об. умилённымъ) Татјана гледа срећним и радосним погледом — и всё ей ка́жется безцѣ́ннымъ, и све јој се чини ништавно (IV, 179), и т. д., и т. д.

у *Љермонтова:* 1. Сту́къ каре́тъ [раздаётся] зврје затворене каруце — всякъ въ до́мъ свой за́втракать идётъ (об. идёт) сваки иде кући на доручак (Соч., акад. изд., I, 7). || 2. Когда́-жъ наро́дъ ожесточе́нный (об. ожесточённый) — хвата́лся вдру́гъ за ме́чъ воѣ́нный..., а кад би огорчени народ на једанпут дохватао убојни мач... (I, 35). || 3. И въ ни́мъ поу́тру я взошёлъ (об. взошёл) и уђем ујутру к њима — вскати́лось со́лнце; я узрѣ́лъ..., сунце се помоли; ја спазих... (I, 39—40). || 4. Помо́лки ю́ности забве́нной [просла́влю я] напићу заборављеној младости — и но́жъ мой, но́жъ окровавле́нной [воткну́, смѣ́ясь, въ дубо́вый сто́лъ] (об. окровавлённый) и мој крвави нож забошћу, смејући се, у храстов сто (I, 46). || 5. Для сей минуты незабве́нной, ради овог незаборављеног тренутка—брожу́ оди́нъ, какъ отчужде́нной (об. отчуждённый)! лутам са̂м, као да ме се свет одрекао (I, 59). || 6. Принужде́нный (об. принуждённый) приморан — во́инъ дерзнове́нный! дрски ратниче! (I, 64). || 7. Прости́ свобо́дные наме́ки (об. намёки) опрости што сам ти ово слободно наговестио — что-жъ дѣ́лать? всѣ мы человѣки!... шта ћеш? сви смо људи (I, 66). ||

8. Наста́нетъ де́нь, и мі́ромъ осужде́нный (об. осуждённый), | чужо́й въ родно́мъ краю́ — на мѣ́стѣ ка́зни го́рдый, хоть презрѣ́нный, | я ко́нчу жи́знь мою́, настаће дан, свет ће ме осудити, и ја, туђин у отаџбини, свршићу живот на губилишту, охол, и ако презрен (I, 86). || 9. Какъ прошле́цъ иноплеме́нный, [въ облака́хъ луна́ скользи́тъ] као туђин пролазник месец клизи кроз облаке — колоко́льчикъ отдале́нный [то замо́лкнетъ, то звени́тъ] (об. отдалённый) звонце у даљини час престане, час зазвони (I, 141). || 10. Когда́ чума́ отъ смра́дныхъ мёртвыхъ тѣ́лъ — начнётъ броди́ть среди́ печа́льныхъ се́лъ (об. сёлъ) кад од смрдљивих мртвих тела куга почне ићи по тужним селима (I, 144). ||| 11. А́хъ, ны́нѣ я не то́тъ совсѣ́мъ! ах, сад више нисам онај који сам био! — и на челѣ́ тогда́ мое́мъ [власы́ сѣды́е не блиста́ли] (об. моёмъ) и онда се на мом челу није сребрнила седа коса (II, 3). || 12. Сокро́вища вселе́нной, сва блага целе васељене — въ то́тъ у́голъ се́рдца отдале́нный (об. отдалённый) у онај удаљени кут мог срца (II, 10). || 13. Потае́нно (об. потаённо) потајно — смире́нно, смерно (II, 42). || 14. Горо́й отъ со́лнца заслоне́нный (об. заслонённый) заслоњен брегом од сунца — прію́тъ изгна́нниковъ смире́нный, скромно уточиште изгнаника̂ (II, 44). || 15. Непремѣ́нно, свакако — ю́ноша смуще́нный (об. смущённый) збуњени младић (II, 59—60). || 16. Постепе́нно, мало по мало — лише́нный (об. лишённый) лишен (II, 75). || 17. Освѣже́нный (об. освѣжённый) освежен — его́ прохла́дой мгнове́нной, његовом тренутном хладовином (II, 81). || 18. И всё, что бли́зко, отдале́нно (об. отдалённо) и све што је близу и што је далеко — предъ ни́мъ яснѣ́етъ постепе́нно, разведрава се поступно пред њим (II, 81). || 19. О! гдѣ́ ты, се́рдца дру́гъ безцѣ́нный!... где си ти, што си срцу бескрајно драг!... — но во́тъ и то́потъ отдале́нный (об. отдалённый) али ето, чује се и ба̂т у даљини (II, 93). || 20. И въ монасты́рь уедине́нный (об. уединённый) и у усамљени манастир (одвезоше је) — и власяни́цею смире́нной [грудь молоду́ю облекли́] и скромном кошуљом од длаке (види речник) заоденуше јој младе груди (II, 363). || 21. И про́клялъ Де́монъ побѣжде́нный [мечты́ безу́мныя свои́] (об. побѣждённый) и проклео је побеђени Демон своје луде снове — и вновь оста́лся онъ, надме́нный, — оди́нъ, какъ пре́жде, во вселе́нной, и опет он, охол, остаде у васељени сам, као што је и пре био (II, 381).

у *Тјутчева:* 1. Встае́тъ (об. встаётъ) диже се — свѣ́тъ, светлост (стр. 5). || 2. Изъ сре́бряной пѣ́ны, из сребрне пене — рожде́нный (об. рождённый) рођен (5). || 3. Свѣ́тъ, сјај — жже́тъ (об. жжётъ) пече (16). || 4. Мимоле́томъ (об. мимолётомъ) успут—цвѣ́тъ за цвѣ́томъ,

цвет за цветом (24). || 5. Съ душе́й (об. съ душо́й) с душом — люде́й, лю́дй (28). || 6. Сей ги́мнъ весе́лый (об. весёлый) ову веселу химну — на ли́рѣ онѣме́лой, на замуклој лири (28). || 7. Ра́ннею заре́й (об. зарёй) рано у зору — главы́ мое́й, моје главе (36). || 8. Съ землёю обгоре́лой, с огорелом земљом — въ беззабо́тности весе́лой (об. весёлой) у веселој безбрижности (79). || 9. Гдѣ сме́ртной жи́зни мѣ́ста нѣ́тъ, где нема места за смртни живот — струя́ возду́шная тече́тъ (об. течётъ) струји ваздушни ток (101). || 10. Лучёй, зрака́ — си́зой чешуёй (об. чешуёй) у сиву крљушт (обукао се; 109). || 11. Надъ земле́ю (об. землёю) над земљом — передъ не́ю, пред њом (111). || 12. Мо́лніи поле́тъ (об. полётъ) муњин лѣ́т — со́лнца свѣ́тъ, сунчану светлост (115). || 13. Кру́гъ весе́лый (об. весёлый) весело друштво — ло́коть бѣ́лый, бео лакат (128). || 14. Въ движе́ньи э́томъ, у том кретању — таки́мъ поле́томъ (об. полётомъ) таким лѣ́том (257). || 15. Плѣ́нъ, ропство — ещѐ сноси́ть ты осужде́нъ (об. осуждённъ) још си осуђен да подносиш (328). || 16. Къ свѣ́ту, на светлост — звѣздочёту (об. звѣздочёту) звездару (392). || 17. Нѣ́тъ, нема — земля́ возьмётъ (об. возьмётъ) земља ће примити (399), и т. д.

у *Њекрасова:* 1. у песми «Несча́стные[1]»: Года́ чредо́й опредѣле́нной [идутъ] (об. опредѣлённой) године пролазе одређеним током — стра́жъ безсме́нный, [среди той но́чи роковой | стою] у тој кобној ноћи стојим као стражар без смене (I, 162). || 2. у истој песми: Наста́лъ свято́й вели́кій ми́гъ, | въ скрижа́ляхъ ца́рства незабве́нный, настаде свети, велики тренутак, незаборављен у историји Русије — и до Сиби́ри отдале́нной [прощенья бла́говѣстъ дости́гъ] (об. отдалённой) и до далеке Сибирије долете глас о амнестији (I, 176). || 3. у песми «Ори́на, мать солда́тская[2]»: Не люби́лъ, сударь, разска́зывать | онъ про жи́знь свою́ вое́нную, није волео да прича о војничком животу — грѣхъ міря́намъ-то пока́зывать | ду́шу — Бо́гу обрече́нную (об. обречённую) грех је износити пред људе тајну оне душе која ће отићи скоро Богу на истину (I, 294)[3]. || 4. у свечаним стиховима, приказаним професору Грановском: Терпи́мость и любо́вь тобо́й руководи́ли. | Ты настоя́щее опла́кивать умѣ́лъ | и бра́та узнава́лъ въ

---

[1] = Сужњи.

[2] = Јерина, војникова мати.

[3] Старица, која ово казује, воли речи и обрте из народних песама, светских и духовних. Пореди мало даље у истој песми (стр. 295): Ты прости́, прости́, поля́нушка! | я коси́лъ тебя́ во мла́дости (об. въ мо́лодости)! опрости ми, поље моје! косио сам те у младости!

рабѣ́ иноплеме́нномъ, | отъ насъ вѣка́ми отдале́нномъ (об. отдалённомъ)! трпељивост и љубав управљаху тобом; умео си плакати над садашњицом, и у робу, који није Рус, видео си брата, раздвојеног од нас вековима (I, 462). || 5. у спеву «Ру́сскія же́нщины»: Черты́ неподви́жныхъ, суро́выхъ стару́хъ | утра́тили хо́лодъ надме́нный, црте на лицу хладних, опорих старица изгубише своју охолу хладноћу — и взо́ръ, что̀, каза́лось, на-вѣки поту́хъ, | свѣти́лся слезо́й умиле́нной (об. умилённой) и у очима, које као да су се одавно угасиле, сјала је ганљива суза (I, 583). || 6. у сликама «Совреме́нники[1]»: Чу́до! ди́дька ихъ почте́нный [восклица́етъ, князь Ива́нъ] ово је дивота! узвикује кнез Иван, њихов поштовани учитељ — и, лѣта́ми удруче́нный, [упада́етъ на дива́нъ] (об. удручённый) и, оптерећен годинама, пада на канабе (II, 337). || 7. у одломцима из спева «Ма́ть[2]»: Пройду́тъ года́, покло́нникъ вѣ́рный мо́й | ей [мое́й ли́рѣ] посвяти́тъ досу́гъ уедине́нный (об. уединённый) проћи ће године, мој верни поклоник читаће у самоћи моје песме (упр. посветиће мојим песмама доколицу у самоћи) — прочтётъ разска́зъ и о твое́й судьбѣ́ | и, посвти́въ поэ́та пра́хъ забве́нный, | вздохну́въ о нёмъ, вздохнётъ и о тебѣ́, прочитаће, мајко, и ово што сам испричао о твојој судбини, и, походивши заборављени гроб песников, кад уздахне за њим, уздахнуће и за тобом (II, 426).

Напомена. Поредп и у «Додацима» (1842—1845 год.): 1. Молча́нія степе́ннаго [день цѣ́лый не прервёшь] целог дана не прекидаш озбиљно ћутање — лишь кста́ти подчине́ннаго [прили́чно распечёшь] (об. подчинённаго) тек ако изгрдиш млађег чиновника, кад ти згодно дође (II, 453). || 2. Внима́тельнымъ, усту́пчиво-смире́ннымъ [былъ при родны́хъ, при тёщѣ, при женѣ́] пажљив, попустљив и скроман био је пред рођацима, пред тастом и пред женом — но поддержа́ть умѣ́лъ предъ подчине́ннымъ [досто́инство чино́вника вполнѣ́] (об. подчинённымъ) али пред потчињеним умео се држати достојанствено као чиновник (II, 466). || 3. Рука́ми онъ маха́лъ, какъ изступле́нный (об. изступлённый) махао је рукама као махнит — слыха́лъ я въ жи́зни мно́го чепухи́ | и мно́го ди́чи ви́дѣлъ во вселе́нной [а потому́ я не́ былъ удивлёнъ] много сам бесмислица чуо у свом веку, и много сам свакојаке дивљачи видео у свету, па зато ме то није изненадило (II, 479), и т. д.

---

[1] = Сувременици.

[2] = Мати.

у *А. Толстоја:* 1. у тропару: И Ты́, предста́тельница всѣ́мъ, и Ти, молитељко за све људе—къ Тебѣ́, Свята́я, вопіе́мъ (об. вопіёмъ)! Теби, Света Мајко, кличемо (Стих., I, 22). || 2. дух говори: Всѣ́ явле́нія вселе́нной, све појаве у васељени — всё лишь о́тблескъ Божества́ | отраже́ньемъ раздробле́нный (об. раздроблённый)! све је то одсјај божанства, разбијен у рефлексу (I, 39). || 3. сотона говори: Въ тотъ о́бразъ соверше́нный, у ону савршену слику — для ка́ждой ли́чности зара́нѣ припасе́нный (об. припасённый) која је унапред спремљена за сваку личност (I, 49). || 4. духови говоре: Хо́ръ одушевле́нный (об. одушевлённый) одушевљени хор — Творцу́ вселе́нной, Творцу света — со зло́бою надме́нной, с охолом мржњом (I, 128). || 5. хор калуђера́ пева: Дерзновéннаго, дрског — Ты́-жъ поми́луй сокрушéннаго (об. сокрушённаго) а Ти се смилуј скрушеном — ны́нѣ вѣ́рою смире́ннаго, ког је сад вера умирила — отъ ми́ра бре́ннаго, од ништавног света (I, 174—5). || 6. у историској песми «Князь Михаи́ло Репни́нъ»: Дѣла́ были́хъ време́нъ [поютъ] (об. времёнъ) певају о оном што је некад било — и взя́тіе Каза́ни, и Астрахани плѣ́нъ, и о том како је освојен Казан и како је поробљен Астрахан (I, 203). || 7. у историској причи «Гако́нъ Слѣпо́й»: Гнѣ́ва, гнева — средь гу́ла и ре́ва (об. рёва) усред бојне вреве и рике — и впра́во, и вле́во, и десно и лево (II, 189). || 8. у легенди «Кану́тъ»: Молю́ тебя́ сле́зно (об. слёзно) молим те сузних очију — люби́мый, жела́нный, болѣ́зный! драги, жељени, болни! (II, 205). || 9. у једној љубавно-филозофској песми: И лю́бимъ мы любо́вью раздробле́нной (об. раздроблённой) и волимо ми раскомаданом љубављу — и ми́лой дѣ́вы взо́ръ на насъ склоне́нный (об. склонённый) и кад мила девојка баци на нас поглед — и всѣ́ краси́ вселе́нной, и све лепоте васељене (I, 306). || 10. у преводу из Хајне-а: Знава́лъ и друзе́й я, и ла́сковыхъ дѣ́въ, познавао сам и пријатеље и умиљате девојке (упр. имао сам некад и пријатељâ, а било је и девојака које су ме волеле) — куда́ вы сокры́лись? лишь вѣ́теръ, да ре́въ [во́лнъ] (об. рёвъ) куда сте се изгубили? само фијуче ветар и урлају вали (I, 359).

у *Фета:* 1. Всё усну́ло, лишь мгнове́нный [ме́ркнетъ лу́чъ во тьмѣ́ окна] све је заспало, само месечева зрака сине на мрачном прозору, па се угаси — да гита́рой отдале́нной [тишина́ потрясена] (об. отдалённой) и далека гитара узрујава тишину (I, 408). || 2. Не ви́жу ни краси́ души́ твое́й нетлѣ́нной [ни...], не видим ни лепоту твоје бесмртне душе, ни... — помимо я гляжу́ на жре́бій отдале́нный (об. отдалённый) не гледам на далеку судбину (II, 155). || 3. Всё льстить ихъ взо́рамъ и ума́мъ, | всё пи́ща для страсте́й мгнове́нныхъ, све ласка

очима и ушима њиховим, све буди тренутне страсти — тамъ торжество́ и но́вый хра́мъ, | здѣсь су́дъ царе́й порабоще́нныхъ (об. порабощённыхъ) тамо је нека свечаност и нов храм, а овде суде заробљеним царевима (II, 393—4). || 4. Мно́го твой шу́мъ отдале́нный [чу́ждыхъ люде́й приманя́лъ] (об. отдалённый) твоја далека бука (говори песник брдском потоку) привукла је многог туђина — мно́го про чу́до вселе́нной [стра́нникъ въ дому́ говори́лъ] и много је о теби, као о светском чуду, путник на дому причао (II, 527). || 5. Фіа́лъ кипи́тъ янта́рной Ипокре́ной, пенуши се пехар као чисти свети извор музâ[1] — всё у́мерло въ груди́ воспламене́нной (об. воспламенённой) све је умрло у успламтелим грудима (II, 585).

у *Полонског:* 1. у песми «Вавило́нское столпотворе́нье[2]»: Вы́ше громо́въ я возся́ду на нёмъ [на тро́нѣ] | и, не смуща́емый ре́вомъ (об. рёвомъ) | хля́бей морски́хъ, бу́ду съ гнѣ́внымъ Творцо́мъ | я говори́ть съ тѣмъ же гнѣ́вомъ, изнад громова (више од облака) сешћу на престо; понорска бука неће ми сметати, и с гневним Творцем разговараћу се тако исто гневан (I, 391). || 2. у преведеној песми «Колыбе́ль въ гора́хъ[3]»: Же́нщины, женске — ради ску́чной поде́нщины (об. подёнщины) због досадне наднице (II, 54). || 3. у песми «А. С. Пу́шкинъ» (приликом откривања споменика великом песнику, у Москви, 1880 год.): [Пу́шкинъ] э́то незапечатлѣ́нный (об. незапечатлённый[4]) |

[1] Види нап. под линијом на стр. 322.

[2] = Кула вавилонска.

[3] = Колевка у брдима.

[4] Међу осталим пореди: а) у Пушкина, у спеву «Полта́ва»:

Тѣсни́мъ мы шве́довъ ра́ть за ра́тью;
Темнѣ́етъ сла́ва ихъ знамёнъ,
И Бо́га бра́ней благода́тью
Нашъ ка́ждый ша́гъ запечатлѣ́нъ,

т. ј.: потискујемо шведску војску једну за другом; мркне слава њихових застава, и сваки наш корак благосиља Бог рата (упр. запечаћен је благословом Бога битака; песма III, стихови 176—179). б) у Љермонтова, у песми «Ста́нсы» («Не могу́ на ро́динѣ томи́ться»; 1831 год.):

Если та́мъ, въ предѣ́лахъ отдалённыхъ,
Гдѣ душа́ должна́ блаже́нство пи́ть,
Тя́жкихъ я́звъ, на не́й напечатлѣ́нныхъ,
Невозмо́жно бу́детъ излѣчи́ть?

т. ј.: ако тамо, у оним далеким крајевима, где душа треба да живи у блаженству (упр. да није блаженство), не буду се могле залечити те тешке ране које су на њој отиснуте? (строфа 6). Или н. пр. у другом делу «Демона»:

ключъ поэ́зіи, свящéнный | въ свѣ́тлой о́бласти искýсствъ, Пушкин, то је непресушни свети извор поезије у светлој области уметности (II, 312). || 4. у песми «Умира́ющій[1]»: Но я не изъ числа́ блаже́нныхъ, али ја не спадам међу блажене — уни́женныхъ и оскорбле́нныхъ [я бра́тьями свои́ми не счита́лъ] (об. оскорблённыхъ) понижене и увређене нисам сматрао за браћу (II, 336). || 5. у једној песми, приказаној Јапанцима: Люблю́ я [Япо́нія!] о́стровъ твой, зелёный, отдале́нный (об. отдалённый) ја волим твоје зелено, далеко острво — воздѣ́ланный, какъ ка́мень драгоцѣ́нный, обрађено као драги камен (II, 381). || 6. у песми: «Я — ча́до приро́ды[2]» (с мотом из Державина: Я че́рвь — я бо́гъ[3]): Въ вѣка́хъ отдале́нныхъ (об. отдалённыхъ) у далеким вековима — ду́мъ вдохнове́нныхъ, надахнутих мисли (III, 78). || 7. у приповеци «Мими́[4]»: Сокраще́нно (об. сокращённо) кратко — постепе́нно, мало по мало (IV, 212).

у *Брјусова*, у свих пет књига песама (четири изворних и једна преведених) има два места: једно је необична кованица која се једино може употребити у в. стилу (види ниже, нап. 3), па је очуван и изговор из тог стила; у другом случају изговор с *é* појачава свечан тон, а и иначе добро је дошао слика ради: 1. Зарю́, зака́тно розопе́рстую, [уже предчу́вствуя вдали́] већ унапред осећајући како се у даљини румене заранци мог живота — смотрю́ на бе́здну, мнѣ отве́рстую, гледам на бездан, који се отворио преда мном (IV, 70). || 2. Та́къ. Я вели́къ во всёмъ. Стою́ я какъ кумиръ, | таи́нственъ какъ са́дъ, круго́мъ запечатлѣ́нный (об. запечатлѣ́нный) да́, ја сам у свему велик. Стојим као кип, тајанствен као врт, у који се не може ући — отны́нѣ мнѣ всегда́ диви́ться бу́детъ ми́ръ, | я вѣ́ченъ во вселе́нной, одсад ће ми се свет увек чудити, ја сам вечан у васељени (XXI, 40).

Напомене. 1. Поред надёжный, безнадёжный и т. д., које долази у об. говору, може се у круговима образ. људи чути и: надёж-

---

Въ душѣ́ мое́й съ нача́ла ми́ра
Твой о́бразъ былъ напечатлѣ́нъ,
Передо мно́й носи́лся онъ
Въ пусты́няхъ вѣ́чнаго эѳи́ра,

т. ј.: још од почетка света твоја слика била је утиснута у моју душу; она је лебдела преда мном у пустињи вечног етера (стихови 662—665).

[1] = Човек на умору.

[2] = Ја сам дете природе.

[3] = Ја сам прв, и ја сам бог.

[4] Тако су звали гувернанту.

ный, безнадёжный према надёжда и према мятёжный, прибрёжный, и т. д. (у старије доба ово је, разуме се, било куд и камо чешће него данас, и ако изговор с 'о није ни онда био необичан). Отуд:

у *Пушкина:* 1. у песми «Городо́къ» (1814 год.): Нѣ́жный, нежан — прію́тъ надёжный, поуздано склониште (стихови 124 и 126). || 2. у спеву «Полта́ва» (1828 год.): Въ куста́хъ, вдоль сѣ́ней безмятёжныхъ [всё пу́сто, нѣтъ нигдѣ́ слѣдо́въ] у жбуњу, дуж мирних хладњака, нема никог, нигде нема ни трага — ушла́! зовётъ онъ слу́гъ надёжныхъ[1], отишла је! он зове своје поуздане слуге (песма II, при крају). || 3. у «Причи о цару Салтану» (1831 год.): И той стра́жи нѣ́тъ надёжнѣй, и нема ништа поузданије од те страже — ни храбрѣе, ни прилёжнѣй, ни храбрије, ни марљивије (стихови 685 и 686);

поред: 4. у спеву «Русла́нъ и Людми́ла» (1820 год.): Ахъ, е́сли му́ченикъ любви́ | страда́етъ стра́стью безнадёжно, тешко је ако ко страсно воли и пати, јер воли без наде — хоть гру́стно жи́ть, друзья́ мой, | одна́ко жи́ть ещѐ возмо́жно, и ако му је, браћо, тужан живот, па ипак, још се може живети (песма I, стихови 100—104).

у *Љермонтова:* 1. Безнадёжнѣй, с мање наде — отъ жи́зни прѣ́жней, од прељашњег живота (Соч., акад. изд., II, 6)[2]. || 2. Отъ любви́ ребёнка безнадёжной, од љубави детета, у коју се нада не полаже — забо́тамъ дру́жбы нѣ́жной, бригама нежног пријатељства (II, 262).

у *Тјутчева:* 1. Мужа́йтесь, о, дру́ги, бори́тесь прилёжно, не клоните, браћо, борите се с ма́ром — хоть бо́й и нера́венъ, борьба́ безнадёжна! и ако је неједнак бој, и ако је борба без наде! (Соч., стр. 297);

поред: 2. Но Му́за си́раго [младе́нца] взяла́ | подъ сво́й покро́въ надёжный, али муза узе сироче под своју поуздану заштиту — поэ́зія разостлала́ | ковёръ подъ ни́мъ роско́шный[3], поезија је под њим прострла диван веленац (30).

---

[1] У Суворинову издању Пушкинових дела (под уредништвом Јефремова) исправљено је, према об. изговору (надёжный), и ово место и оно што долази у наредном примеру, као и многа друга места, те тако је слик свуда покварен.

[2] Исти слик и у другом дѣлу «Демона» (песма XIV).

[3] Рђав слик: *-жн-* и *-шн-*.

у *Некрасова:* Какъ во́зрастъ мой хру́покъ и нѣ́женъ [сказа́лъ Госуда́рь] цар ме подсети како сам слаба и нежна — пото́мъ памекну́лъ (я не вдру́гъ поняла́) | на то́, что возвра́тъ безнаде́женъ, а затим наговести (нисам одмах разумела) да се нећу моћи (из Сибирије) натраг вратити (I, 572).

у *Полонског:* 1. Путь до́лгой жи́зни есть путь къ жи́зни безнаде́жной, пут дугог живота је пут к животу без наде — тако́въ зако́нъ судьбы́... ужѐли непзбѣ́жный!?... такав је закон судбине... зар је он неминован!?... (II, 163). || 2. Нѣ́жности, нежности — сни́, ми́лый дру́гъ, чтобъ не зна́ть безнаде́жности, спавај, драги мој, да не знаш шта је очај (II, 337).

у *Брјусова:* 1. Бы́ли нѣ́жны [деревца́] дрвца беху нежна — храни́тель мой наде́жный, мој поуздани чувар—разса́дникъ сме́жный, расадник крај пута (III, 130). || 2. Нѣ́жно, нежно — безнаде́жно, без наде (III, 149). || 3. Безнаде́жность, очај — нѣ́жность, нежност — мяте́жность, бунтовност (IV, 231). || 4. Къ скалѣ́ приб ре́жной, к стени крај обале — прію́ть наде́жный, поуздано уточиште (XXI, 1).

2. Поред рубёжъ чешће се чује рубе́жъ (пореди: мяте́жъ). Отуд у Брјусова: Онъ мо́жетъ ихъ рубе́жъ [расши́рить] он може проширити њихову границу — иль бро́сить ихъ въ мяте́жъ, или их побунити (XXI, 134).

3. Кад се спомиње Божји прст, увек ће се употребити облик пе́рстъ с црк. изговором (са *é*), а не пёрстъ, које се чује у простијим круговима (поредп напёрстокъ = напрстак, које се свуда чује), или па́лецъ, које је одлика говора образ. људи. Отуд у Полонског, у песми «Золото́й теле́цъ[1]»: Свершáлось чу́до. Былъ отве́рстъ — край не́ба, и небе́сный пе́рстъ[2] [писáлъ на ка́менныхъ доскáхъ: «Азъ е́смь Госпо́дь»] збивало се чудо; крај неба отворио се и Божји прст писао је на таблицама од камена: «Ја сам Господ» (II, 401).

4. У облику колѣнопреклоне́нный чује се *é* (црквена реч, па и црквен изговор), и ако се, према преклони́ть — преклонённый[3], наклони́ть — наклонённый, и т. д., у об. говору може чути и *ó*. Изговорени с *é*, скоро сви наредни сликови били би књишки,

[1] = Златно јуне.

[2] Кад би се овде рекло пёрстъ, свечаност високог стила сасвим би се изгубила, и опис би добио ироничну нијансу.

[3] Пореди и у Брјусова:

изговорени с 'ó, били би без замерке (с обзиром на садржај и на значење саме речи [=клечећи као пред Богом], први изговор био би овде подеснији, па зато га и уносимо у читање):

у *Пушкина:* 1. у песми «Желáніе слáвы» (1825 год.): Когдá, любóвію и нѣгой упоéнный (об. упоённый) — безмóлвно предъ тобóй колѣнопреклонéнный [я на тебя́ глядѣ́лъ и ду́малъ: ты моя́] кад сам, опијен љубављу и милоштом, гледао те, немо клечећи пред тобом, и мислио: моја си (стихови 1—3). || 2. у «Јевгенију Оњегину» (глава VII, строфа XXXVII; 1827—1828 год.): Напрáсно ждáлъ Наполеóнъ, | послѣ́днимъ счáстьемъ упоéнной (об. упоённый), — Москвы́ колѣнопреклонéнной [съ ключáми стáраго Кремля́] узалуд је Наполеон, опијен последњим успехом, чекао да Москва изађе пред њега и да му на коленима преда кључеве од старог Кремља.

у *Љермонтова,* у спеву «Áнгелъ смéрти» (1831 год.): У изголóвья, пораженный (об. поражённый) | боя́знью тáйной, Зораймъ | стоúтъ колѣнопреклопéнный, крај њезина узглавља, бојећи се да она не умре, клечи Зораим (стихови 157—159).

у *Фета:* 1. А я попрéжнему, смирéнный, [забы́тый, ки́нутый въ тѣни́] — стою́, колѣнопреклопéнный, — и, красотóю умилéнный (об. умилённый), [зажёгъ вечéрніе огни́], а ја, смеран као и пре, заборављен и бачен у засенак, клечим и, ганут лепотом, палим (упр. упалио сам) вечерња светла (I, 52). || 2. Дай ру́ку [му́за!]. Ся́дь. Зажги́ свой фáкелъ вдохновéнный. [По́й, добрая! Въ тиши́ призна́ю гóлосъ твóй] дај ми руку. Седи. Уђи своју надахнуту зубљу. Певај, моја добра музо! У тишини познаћу ти глас — и стáну, трéпетный, колѣнопреклонéнный, [запомина́ть стихи́, пропѣ́тые тобóй] и уздрхтао, на коленима, памтићу песме које ми отпеваш (I, 97). || 3. Предъ тѣнью ми́лою, колѣнопреклонéнный, [я сéрдцемъ оживу́] клечећи пред твојом драгом сенком, ја ћу опет срцем оживети — и вновь затрепещу́, тобóю просвѣтлéнный (об. просвѣтлённый) и опет ћу устрептати, јер си ме ти из таме извела (I, 115). || 4. Упрёкомъ, жáлостью вну-

---

Áнгелы, ни́цъ преклонённые,
Поóтъ тропáрь.
Звѣ́зды — лампáды зажжённыя,
И нóчь — алтáрь,

т. ј.: анђели приклонили главу и пеју тропар; упаљена кандила су звезде, а ноћ је олтар (III, 100).

ше́ннымъ (об. внушённымъ), [не растравля́й души́ больно́й] прекором, који долази од сажаљења, немој зледити моју болесну душу — позво́ль колѣ̀нопреклоне́ннымъ [мнѣ остава́ться предъ тобо́й]! допусти ми да једнако клечим пред тобом! (I, 132). || 5. Но всѣ́, толпо́й колѣ̀нопреклоне́нной, [мы здѣ́сь упа́сть у ва́шихъ но́гъ должны́] али сви ми треба да вам на коленима паднемо пред ноге — какъ въ пре́лести и скро́мной, и нетлѣ́нной [вы смо́трите на на́ши сѣдины́] видећи вас како пуни скромне и непролазне лепоте гледате на наше седе власи (II, 335).

у *Полонског:* [Въ] церква́хъ толпо́й колѣ̀нопреклоне́нной | рыда́ли [же́нщины]; во́здухъ со́лнцемъ накале́нный (об. накалённый) | всѣхъ собира́лъ подъ сво́ды, у црквама, клечећи, јецале су гомиле жена; ваздух, усијан од жеге, све их је скупљао под сводове храма (III, 288).

IX. **Непотпуни сликови.** У непотпуне сликове убра- 268.
јамо оне:

а) где дуг сугласник стоји према обичном:

измѣ́ной издајством — отъ вселе́нной од целог света; утѣ́шенный утешен — какъ бѣ́шеный као помаман; попо́ной покровцем — на бу́ркѣ запылённой на прашњаву бурку (сёде); ташке́нтцы становници Ташкента — е́сть и нѣ́мцы има и Немаца; окажу́сь я лу́чшимъ *(ѧу́ч'ᵘм)* бићу најбољи — со взо́ромъ жгу́чимъ *(жгу́ч'ᵘм)* ватрена ока; будь бли́же, чѣмъ когда́, душѣ́ твое́й прису́щъ *(пр'ᵘсу́щ')* нека је ближи сад, него икад, твојој души — чистѣ́йшая изъ ду́шъ *(ᵘз·ду́ш)* најчистија душа — му́жъ *(му́ш)* муж, и т. д. (§ 257ᵃ).

Напомена. Сасвим је тачно: ру́сскій *(ру́скъі)* Рус — по тропи́нкѣ у́зкой *(у́скъі)* узаном путањом (§ 257ᵃ, нап. 1).

б) где мек сугласник стоји према тврдом (неки од наредних сликова добри су као дијалектички, § 267):

любо́вь љубав — око́въ окова̂; вручи́въ давши — вкось и вкри́вь десно лево; межъ кусто́въ у жбуњу — вно́вь опет; хоръ жрецо́въ хор незнабожачких свештеника — кро́вь крв; во́семь осам — попро́симъ замолићемо; || пѣ́сенъ *(п'е̂с'ᵉн')* песама — тѣ́сенъ *(т'е̂с'ᵉн)* тесан; чере́шенъ *(ч'ᵉр'е́шᵉн')* трешања — утѣ́шенъ *(ᵘт'е́шᵉн)* утешен; бо́ленъ *(бо́л'ᵉн)* болестан — съ колоко́ленъ *(с·кᵒѧᵃко́л'ᵉн')* са звоника; || меня́ ужа́сно бѣ́ситъ, страшно ме љути — ну́меръ двѣ́сти де́сять, број двеста десет; Госпо́дь — всё заснётъ, све ће заспати; || обвила́сь обавила

се — кня́зь кнез; || вда́ль у даљину — пропа́лъ пропао је; поро́ченъ рђав — о́чень врло; укори́знъ прекора̂ — жи́знь живот; у́съ брк — Ру́сь Русију; о́сень јесен — со́сенъ бо̀рова̂, и т. д. (§§ 258—258[г]).

269. X. **Нетачни и рђави сликови.** Поред далеких, некњижевних и графичких сликова, о којима је било говора у §§ 263—265, овамо иду и други сликови, у којима се који било самогласник или сугласник никако не слаже с гласом који треба да му је парњак:

1. Не слажу се самогласници:

а) понајвише тип *ъ — у:*

отра́ду радост — ста́до стадо; во́ды воде — свобо́ду слободу; терпѣ́нье стрпљење — тѣ́нью сенком; пытли́во марљиво — пи́ву њиву; краси́во лепо — гри́ву гриву; я пла́калъ плакао сам — ора́кулъ пророк; на сту́лѣ на столици — карау́лю стражарим; утра́той губитком — ста́туй статуа̂; поми́луй забога — си́лой снагом; прохла́ду хладовину — отра́дой [былъ намъ] уживали смо, и т. д. (§ 223, Б, з; § 223[а], з, б; § 223[б] и § 235).

б) један квалитативно редукован, други квалитативно нередукован:

до Кіева — не губи́ его, не упропашћуј га; напи́танъ нахрањен — молчи́тъ онъ, он ћути; не зови́ такъ, не зови тако — напи́токъ пиће; звѣ́рь онъ, он је звер — поте́рянъ изгубљен; покро́й главу́ имъ, покри њиме главу — подъ стра́стнымъ поцѣлу́емъ, под страсним пољубом, и т. д. (§ 229, § 229, б, и § 229[б]).

Напомена. Тип *и — ы:* ры́лъ копао је — моли́лъ молио је; жи́зни живота — укори́зны прекора; подойти́ прићи — воды́ воде; пни́ пањеви — весны́ пролећа; преврати́ претвори — красоты́ лепоте; пы́нѣ сад — на имени́ны на имен-дан; крестья́не сељаци — пья́ны пијани; поги́бели пропасти — при́были користи, и т. д. (§ 230 и § 231).

2. Не слажу се сугласници:

вѣно́къ венац — вотъ си́льный бо́гъ! ево силног бога!; ду́хъ — ру́къ руку̂; бо́гъ — вѣтеро́къ ветрић — проро́къ! пророче!; цвѣ́тъ цвет (наде) — невѣ́ждъ незналица̂; тѣ́ни сенке — пѣ́сни песме; снару́жи спољa — ду́ши ду̂ше; трево́га узрујаност — жесто́ко немилосрдно; бы́стрый брз — и́скры искре; пу́щи пустаре — неиму́щихъ сиромахе; поду́шки узглавља — Пу́шкинъ, и т. д. (§§ 248, 258[д] и 258[е]).

А. *Млађа фаза књиж. изговора.*

Што вреди за сликове, оцењене према старијој фази 270.
књиж. изговора, вреди за њих и онда кад се као мерило узме млађа фаза истог изговора. Изузеци су ово:

1. Облици типа зна́ніе, до́брое, си́нее, сильнѣ́е у млађој фази звуче као: *зна́н'ᵘі̯ᵉ, до́брᵇі̯ᵉ, с'и́н'ᵉі̯ᵉ, с'ᵘл'н'е́і̯ᵉ*. Према том:

а) сликови типа: мгнове́нье тренут — муче́нья муке; поко́я мира — золото́е златно; вѣрнѣ́е верније — млѣ́я падајући у несвест, и т. д., који су према старијој фази потпуни, према млађој фази нетачни су (§§ 218ᵃ);

б) сликови типа: весе́лье радост — въ ке́льѣ у ћелији; въ и́неѣ у ињу — си́нее плаво; ночно́е ноћно — въ поко́ѣ на миру; умнѣ́е паметнији — въ іюде́ѣ у Јевреjину, и т. д., који су према старијој фази само сликови на око (графички), према млађој фази потпуни су (§ 225).

2. Номинативи једн. типа до́брый, убо́гій, си́ній, похо́жій звуче у млађој фази книж. изговора као: *до́брᵘі̯, убо́гᵘі̯, с'и́н'ᵘі̯, пᵃхо́жᵘі̯*. Према том:

а) сликови као: за моги́лой с ону страну гроба — бра́тъ ми́лый драги брат; доро́гой путем — убо́гій сиромах; сла́вой славом — велича́вый величанствен, и т. д., који су према старијој фази књиж. изговора потпуни, према млађој фази далеки су (§ 210). Тако исто крњи сликови, као н. пр. со́нный сапан — потаённо кришом; тѣ́ло тело — бѣ́лый бео; мужчи́на мушкарац — ни еди́ный ни једини, и т. д., који долазе у Брјусова (II 16 и III 44 и 46), према старијој фази били би из групе потпуних, а према млађој — из групе далеких (§ 232ᵇ).

б) сликови типа: въ пере́дней у предсобљу — сосѣ́дній оближњи; си́ній плав — и́ней иње, и т. д. који су према старијој фази књиж. изговора такође потпуни, према млађој фази приближни су (§ 215).

в) сликови типа: отъ моги́лы од гроба — мой ми́лый мој драги; пистоле́ты пиштољи — раздѣ́тый свучен, и т. д., који су

према старијој фази из групе графичких, а у истини су далеки, према млађој фази спадају у категорију крњих сликова из групе потпуних (§ 233[6]).

3. Ненаглашени презентни завршеци *-ешь, -етъ...* и *-ишь -итъ...*, у млађој фази књиж. изговора диференцирали су се у *-ᵉш, -ᵉт...* и *-ᵘш, -ᵘт* (иза *ж, ш* — *-ᵒᵘш, -ᵒᵘт*). Према том сликови типа: бу́дешь биће́ш — бу́дишь будиш; хо́чешь хоће́ш — проро́чишь проричеш; мно́житъ увећава — мо́жетъ може, и т. д., који су према старијој фази потпуни, према млађој фази приближни су (§ 217).

270[a]. 1. Ето како стоји руска верзификација према књиж. изговору. У главном, у њој може бити само два типа добрих сликова; то су: потпуни и приближни сликови (§§ 261 и 262). За овакве сликове књиж. изговор давао је тако разнолико и толико обиље да би песници других словенских и многих несловенских народа могли позавидети својој руској песничкој сабрати. Али руска поезија није се тиме задовољила. Поред сликова дијалектичких, књишких, непотпуних и нетачних (§§ 267—269; међу нетачнима многе асонанце, § 258[x]), којих може и иначе бити, руски песници уклонили су разлику између ᵘ и ᵒᵘ (§ 230 и даље) и унели су у верзификацију још два типа:

а) послуживши се спољашњим обликом појединих речи, без обзира на изговор, добили су безбројне графичке сликове, т. ј. сликове добре само на око, а фонетски нетачне (§ 265);

б) одбацивши неслоговно *i* у ненаглашеном дифтонгу последњег слога, створили су тип крњих сликова (§ 266), што је посао око сликовања још више олакшало.

2. Све ово било је мало[1]. Наслањањем на тобожњу нејасност редукованих самогласника у слогу иза наглашеног

---

[1] «У руском језику има одвећ мало сликова», вели Пушкин у својим «Мислима на путу».

(као да н. пр. ѣ у том слогу није ѣ, већ ѣа или ѣу, и обрнуто!) пошло се још даље, и у поезију је унесен двоструки систем верзификације који се једном страном поклапа с књиж. изговором, а другом је с њим у потпуној супротности (§ 264). Тако се у неких старијих и у многих млађих песника одомаћило као обична појава оно, што је код великих твораца руског песничког језика, који су преко сликова утврдили књиж. изговор у поезији, као што су Жуковски, Пушкин, Крилов, Грибоједов, Љермонтов, Тјутчев, Фет и други, могло проћи само изузетно, и то као рђав слик (§ 221 и даље). И као што су ти изузетни сликови у делима споменутих старијих песника, према књиж. изговору, који је једино мерило за њихово оцењивање, били рђави сликови, они су и сад, у делима песника с двоструким системом верзификације, према том истом књиж. изговору, тако исто рђави, и ако су се генерализали. Лакоћа у сликовању, која је и иначе била беспримерно велика, доведена је тиме до врхунца, али уједно је у поезији узакоњен и елеменат нескладности и нехармоничности с једне, и нелитературности с друге стране. Или има хармоничног слагања звукова, основаног на живом књиж. изговору, и онда има слика, или нема тог слагања, и онда нема ни слика или има само фикције слика. Руски песници споменутог двоструког система хоће да докажу да слагања може не бити, па ипак да може бити слика. Ми додајемо само да су такви сликови рђави или да су фикција слика.

Додатак. С погледом на то што је питање о правописној реформи данас на прекрету, одељак о правопису, којим је требало да се заврши ово књига, остављен је за посебан део. У параграфима, који су из тог одељка споменути у досадашњем расправљању, казује се ово:

У § 271,4 показано је, међу осталим, како се из црк.-сл. ѧ развило данашње руско *я:*

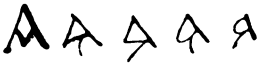

У § 276,3 говори се да су се групе *гы, кы, хы,* још у старо доба, замениле у руском групама *ги, ки, хи,* па зато се иза *г, к, х* никад не пише *ы,* већ *и* или *і.* Иза споменутих сугласника *ы* се је добило истом у најновије доба кад је завршетак *-ой* у ном.-акуз једн. м. рода тврде и отврдле сложене промене прешао у *-ый: упру́гыі, то́нкыі, т'и́хыі* (писано: упру́гій, то́нкій, ти́хій, § 84,1 и § 85). Затим, у истом параграфу, истиче се да меко *г, к, х* може стајати само испред *е* (графичко *ѣ*) и испред *и;* према том слова *ю* и *я* никад се у руским речима не пишу иза *г, к, х.*

У § 279,4 казује се да Руси, немајући у свом језику гласа за франц. u и нем. ü, пишу *ю:* Дюма́ — Dumas; Мюра́тъ — Murat Бю́ргеръ — Bürger; Дю́реръ — Dürer, и т. д.; тако исто: бюро́ писаћа налоња — bureau; брошю́ра — brochure, и т. д. (чак и они образ. људи, којима је познат изворни изговор ових и оваквих речи, изговарају их понајвише на руски начин: *д'ума́, м'ура́т, б'у́рг'ᵉр, д'у́р'ᵉр, б'уро́, браш'у́рᵇ* поред *брашу́рᵇ,* и т. д.).

У **напомени** к § 279 говори се о ненаглашеним самогласницима *о, е* у туђим речима, као: поэ́тъ, поэ́зія, эполе́ты, эконо́мія, электри́ческій, и т. д. У круговима образ. људи чује се двојак изговор: једни задржавају споменутим самогласницима њихову основну гласовну вредност: *пᵒе́т, пᵒе̂з'иі̯ᵇ, ᵉпᵒл'е́ты, ᵉкᵒно́м'иі̯ᵇ, ᵉл'ᵉктр'и́ч'ᵉскыі̯,* други говоре на руски начин: *паᵉ́т, паᵉ̂з'иі̯ᵇ, ᵉпаᵉл'е́ты, ᵉкано́м'иі̯ᵇ, ᵉл'ᵉктр'и́ч'ᵉскыі̯,* и т. д. Исто је тако с ненаглашеним *а:* галлере́я галерија = *гаᵉл'ᵉр'е̂і̯ᵇ* и *гᵇл'ᵉр'е̂і̯ᵇ,* и т. д.

ИСПРАВКЕ И ДОПУНЕ.

а) *Исправке.*

I. Место *é* треба да стоји *ѣ:* стр. 46, 5 р. (=ред) озго: *д^{ъ}=он=ѣт^{ъ};* стр. 55, 8 р. оздо: *ч'ем=ѣт^{ъ};* стр. 294, у примерима из Грибоједова: *сум^{а}шѣтш^{ъі}* и *пр^{а}шѣтш^{ъі};* стр. 407, 4 р. оздо: *в^{а}ѧшѣбн'^{и}к'^{и}*; стр. 408, у 3-ем примеру из Њекрасова: *жѣнск'^{ии};* стр. 462, у 2-ом примеру из Тјутчева (4 р.): *в^{а}ѧшѣбн^{ъі}* (исправи и у реду за овим: *з^{ъ}душѣвн^{ъі}*).

I^{а}. Место *ѣ* треба да стоји *ѣ:* стр. 344, 5 р. оздо: *ф=т^{а}ржѣс'т'в'^{ѣ}н^{ъ}м.*

II. Место ^{ъ} треба да стоји *о:* стр. 388, последњи ред: *пол=д^{а}рóі'^{и}.*

III. Место ^{а} треба да стоји ^{ъ}*:* стр. 246, р. 10 озго: *с=^{ъ}дн^{а}вó.*

IV. Место *а* или ^{ъ} треба да стоји ^{а}*:* стр. 90, 6 р. озго: *з^{а}в'ѝд^{ъ}в^{ъ}т';* стр. 109, последњи ред: *^{а}кóн'ч'^{ѣ}н;* стр. 117, у дативу од обрасца горѝчій: *г^{а}р'áч'^{ѣ}м^{у};* стр. 126, у примерима код б), претпоследњи ред: *х^{ъ}т'т^{ъ}п^{а}рóм;* стр. 150, р. 2 оздо: *^{а}бóз^{а}стр'áл;* стр. 310, р. 9 оздо: *с^{а}здáн'і^{ъ};* стр. 348, у првом примеру из Пушкина: *в^{ъ}-^{а}бр^{а}жѣн'і^{ѣ}.*

V. Место ^{ъ} треба да стоји ^{ѣ}*:* стр. 48, р. 1 озго: *^{а}кóш^{ѣ}к* (тако је у истом облику на стр. 60, р. 9 оздо); стр. 65, у примерима (§ 66), последњи ред: *кóш^{ѣ}ч'к^{ъ}.*

VI. Место ^{ѣ} треба да стоји ^{ѣ}*:* стр. 246, р. 14 озго: *і^{ѣ}во=дрýк* (тако је у истој речи на стр. 247, р. 13 озго); стр. 303, р. 4 оздо: *н'^{ѣ}=стóі^{ѣ}т* (место: *н'^{ѣ}=стóі^{ѣ}т*).

VII. Место *і* или *j* треба да стоји *i̯* или обрнуто: стр. 53, у примерима (§ 55), р. 2: *ты·н'ᵉ·жᵉлái̯ᵉш;* стр. 250, бр. 13, претпоследњи стих: *свᵃjе́i̯;* стр. 252, у прози, р. 4 оздо: *jе́i̯ᵘ;* стр. 349, р. 7 оздо: *в·упᵃjе́н'i̯ᵘ.*

VIII. Место *л* треба да стоји *ѧ:* стр. 52, у нап., претпоследњи ред: *сѧо́ф* (тако и на стр. 365, у првом примеру из Љермонтова).

IX. Место *к* треба да стоји *г*, а место *г — i̯:* стр. 293, у другом примеру из Полонског: *кᵛi̯н'ᵉздо́;* стр. 301, у првом примеру из Љермонтова: *кᵛi̯·бр'е́м'ᵛ;* стр. 464, 6 р. озго: *кᵛi̯о́ѧуп'.*

X. Место *в* треба да стоји *ф:* стр. 446, у трећем примеру из Полонског: *ᵘскýстф,* и даље у истом реду: *ч'ýстф*[1].

XI. Додај знак мекоће: стр. 22, р. 12 озго: *нᵃ·ч'о́м;* стр. 32, р. 4 озго: *т'е́ѧᵛ,* и р. 15 озго: *д'е́ѧᵛ;* стр. 50, р. 9 озго: *он·д'е́ѧᵛi̯ᵉт;* стр. 54, р. 4 оздо: *м'еждᵘ;* стр. 97, р. 10 озго: *пт'и́цᵛ;* стр. 118, у нап. 1, р. 4: *с'в'е́жᵛi̯ᶜ;* стр. 145, у примерима код а), р. 2: *н'ᵘч'ᵉво·н'ет;* стр. 240, р. 2 озго: *в·мᵃр'ш'и́н'ᵉ*, а доле испод те речи додај: *в·мᵃрш'и'н'ᵉ*; стр. 245, бр. 9, стих 3: *в'·м'ᵘнýтᵘ;* стр. 246, р. 3 оздо: *н'ᵉш'áснᵘi̯;* стр. 260, р. 7 оздо: *ᵃт'éц;* стр. 296, р. 12 озго: *пр'и'нц;* стр. 336, р. 9 озго: *сѧᵃб'е́i̯ᵛ;* стр. 345, р. 2 озго: *пт'и́ц.*

XII. Избриши знак мекоће: стр. 114, р. 10 оздо: *мýч'ᵛ;* стр. 155, р. 4 озго: *кузн'е́ц;* стр. 333, у нап. под линијом, р. 5: *пᵃко́i̯ᵛм.*

XIII. Додај или исправи акценат: стр. 27, у примерима код I, р. 2: Ю́рій; стр. 58, претпоследњи ред: не́·былъ; стр. 60, у одељку β, р. 2: лóжь; стр. 62, р. 17 озго: *ᵃ‿дн'и*[2]*·с'в'ᵉр'ч'к'и́*; стр. 176, у примерима код в), р. 2: *кр'ӗп-ч'ᵉ;* стр. 200, р. 11 озго: йз·сѣра; стр. 208, р. 3 озго: принесӗн-ный; последњи ред: обӗд-ня; стр. 215, р. 18 озго: *он·зᵃп'ӗѧ грýснᵛ, грýснᵛ;* стр. 217, р. 10 оздо: *д'ӗн';* стр. 410, р. 9 оздо: *ч'ужы̆i̯ᵃ;* стр. 435, у 5-ом примеру из Пушкина: отрéшýсь; у 3-ем примеру из Грибоједова: встрéчáлись; стр. 469, натпис од § 259[6] треба да гласи: II. **звӗзды** поред **звӗзды.**

XIV. Исправи поделу слогова: стр. 181, р. 7 оздо: **ко-нь̆**; стр. 209, у одељку код 3, р. 3: гўс-то; стр. 209, претпоследњи ред: во̆-дишь.

XV. Исправи број параграфâ: стр. 19, р. 4 озго, треба да стоји: § 134, III, 1; стр. 31, р. 4 озго: § 29, дод.; стр. 64, р. 4 изнад примерâ: § 65, I, 2; стр. 91, р. 7 озго: § 137, б; стр. 173, оде-

[1] Иза два муклаца, у апсолутном завршетку, *ф* се скоро не чује.

[2] упр. *ᵃ‿дн'йᵉ* (§ 193, б).

њак I (§ 182), последњи ред: (§ 179^{б},$_{2}$,б); стр. 189, у одељку б), претпоследњи ред: (§ 179^{б},$_{3}$); стр. 242, у нап. 1 под линијом, место: види речник, треба да стоји: § 259^{в}; стр. 316, р. 4 оздо: § 257^{а}; стр. 336, р. 2 под линијом: § 257^{а}; стр. 449, р. 6 оздо: § 257^{а}; стр. 469, у одељку код 2, други ред.: § 257^{а},$_{4}$; стр. 475, последњи р.: § 267^{а}.

XVI. Мимо то: стр. 67, у § 68 први ред треба да гласи: за тај, Србину непознати, глас || стр. 85, други и трећи ред озго треба да гласе: I. Завршеци, који су у књиж. језику легли у основу овом падежу, ово су: || стр. 105, нап. 1, у другом реду треба да стоји: између номинатива једнине ж. рода и номинатива (акузатива) једнине ср. рода, || стр. 189, р. 2 оздо: пренесено је || стр. 219, у нап. испод линије, р. 4 оздо: «рӧб» (место: «бӧб») || стр. 231, у нап. 2 под линијом: појачати. || стр. 248, р. 1 озго: клóпитъ || стр. 259, у петом примеру из Пушкина, треба да стоји: врéмени не трáтя дáромъ *(вр′ём′ᵉн′и н′ᵉ₌трáт′ᵉ дáр^{ъ}м)* || стр. 296, р. 8 оздо, место: оног незаборављеног тренута, треба да стоји: оног тужног тренута, || стр. 328, у нап. 3 испод линије, заграђена реч у другом реду треба да гласи: вúрши || стр. 329, у § 223, р. 2: код грофа Алексија Толстоја || стр. 330, у нап. под линијом, р. 9, испред речи: Рембрант, додај: то су || стр. 336, одељак б), други ред, избриши запету || стр. 349, р. 3 озго: Параскеви || стр. 359, р. 4 оздо: пушањ || стр. 370, у 4-ом примеру из Жуковског: није (место: није) || стр. 375, у 10-ом примеру из А. Толстоја: стрменита. || стр. 431, р. 2 оздо: разговарати || стр. 435, у 4-ом примеру из Пушкина: једанпут || стр. 451, у 2-ом примеру из Брјусова: пролетња.

Мимо то, на неколиким местима место *н* стоји *п* и обрнуто, што је према транскрипцији или према смислу лако исправити. (Види и оно што је речено у предговору, стр. XIX, нап. 2 под линијом).

б) *Допуне.*

На стр. 106, у одељку код г), у другом реду иза речи $^{а}л′ён′^{ъ}и$ метни тачку са запетом и додај: ружьё пушка — рýжей = *рýж^{ъ}и*.

На стр. 218, у 13-ом реду, избриши све што долази иза друге округласте заграде, метни тачку и паузу, и додај још ове примере: Пá-пирӧсы! или: пá-пирӧсы! ево цигаретá! (вичe продавац). — Бé-регúсь, пá-берегúсь; или: бé-регúсь, пá-берегúсь! чувај се! с пута! (вичe фија-

керист пешаку). — На́-острова̀! ко хоће на острва! (виче дечак који пушта у лађицу код Летње баште у Петрограду). — Па́-какòму пра́ву? или: па̏-какòму пра́ву? по ком праву? (ви то тражите, радите. и т. д.). — Здѣсь говоря̀тъ о во̏с-ходя̀щемъ, а не о пи̏с-ходя̀щемъ ударе́піи. овде се говори о узлазном, а не о низлазном акценту. — Шве́й-ца̀ръ! или: шве̏й-ца̀ръ! вратару! и т. д. Тако је и кад кога вичу по имену или по имену и по о́тчеству: На́-та̀лья Ива̀новна! или: На̏-та̀лья Ива̀новна! (об. Ната́-лья Ива̀новна!). — Пра́-ко̀фій Петро̀вичъ! или: Пра̏-ко̀фій Петро̀вичъ! (об. Проко́-фій Петро̀вичъ!), и т. д. све у циљу да би се што пре и што успешније скренула пажња оног кога вичу или коме се што виче].

На стр. 227, уз последњи ред треба додати: И реч су́дарь (о употреби види речник), наслоњена на реч испред себе, може бити потпуна атона: Ка́къ,-сударь, не горева́ть *(ка́к-судъ̊р', н'ᵉ-гъ̊р'ᵉва́т')?!* како да не тугујем?! — Посто́й,-сударь *(пᵃсто́і̯-судъ̊р')!* станите мало! [Ако је облик, с којим речи братъ и братецъ чине једну акценатну целину, снажно истакнут, *а* се редукује у ъ̊, као обично у слогу иза наглашеног, а при врло снажном истицању редукција код прве речи може бити потпуна и место *-бръ̊т* јавља се *-бр̥т* (§ 66), дакле: Ты́,-братъ, смотри́! са слабим акцентом на ты = *ты́-брат, смᵃтр'и́*, а са снажним = *ты́-бръ̊т* (или: *ты́-бр̥т), смᵃтр'и́!* — Ты́,-братецъ, не говори́ = *ты́-брат'ᵉц, н'ᵉ-гъ̊вᵃр'и́*, и: *ты́-бръ̊т'ᵉц, н'ᵉ-гъ̊вᵃр'и́*. Под истом погодбом и први слог у речи сударь јаче ће се редуковати: Посто́й,-сударь = *пᵃсто́і̯-судъ̊р'*, и: *пᵃсто́і̯-сᵘдъ̊р'*, и т. д.].

На стр. 235, у § 201, крај четвртог реда треба да гласи: а како се он у нас јавља.

На стр. 324, у последњем реду, реч «Гита́на» протумачена је испод линије да се тако звала једна Шпањолкиња. Гита́на значи шпански: Циганка, па како имена народа̂ Руси пишу с малим почетним словом (ру́сскій, англича́нинъ, францу́зъ, и т. д.), а песник је код ове речи употребио свуда велико слово, могло се мислити да је ово и лично име.

На стр. 325, у седмом реду озго, место: «има свега осам», треба да стоји: «има свега девет», и први пример треба да гласи: 1. у песми «Со́лнце и мѣ́сяцъ[1]», из год. 1840—45 (последња строфа): Если жъ нѣ́тъ, взойдётъ въ тума́нѣ [т. ј. если но́чь не была́ споко́йна,

---

[1] = Сунце и месец.

со́лнце взойдётъ въ тума́нѣ] *(ф=тумáн'ъ)* ако ноћ није била мирна, сунце ће се родити замагљено — въ са́дъ гуля́ть не вы́йдетъ ня́ня *(н'áн'ъ)* дадиља неће изаћи у врт у шетњу (I, 13).

На стр. 326, после шестог реда, додај:

Напомена. У либрету «Вакýла кузнéцъ[1]» има овакво место:

Какъ у до́ли *(до́л'и)*
Своя́ во́ля *(во́л'ъ)*,
Во́ля во́люшка!

Ахъ, ты до́ля,
Моя́ до́ля,
До́ля — до́люшка!

т. ј. јер судбина има своју вољу, вољу вољицу! О ј, ти судбо, моја судбо, судбо судбинице! (IV, 464). Како је песмица написана у духу народних песама, слик се не мора сасвим поклапати.

На стр. 337, испред § 223б, додај:

в) далеки сликови типа случа́йно — та́йны (види § 211а, нап.).

На стр. 337, у § 223б, девети ред, почев од прве тачке па даље треба да гласи: У Грибоједова, у комедији «Го́ре отъ ума́», нема ни једног таквог слика[2].

На стр. 358, уз онај пример из Пушкина, који је из песме «Заклина́ніе» (1830 год.; два претпоследња стиха), и који треба обележити бројем 1, треба додати још два, случајно изостављена примера: 2. из спева «Галýбъ[3]» (1829—1833): Твоя́ мнѣ до́чь | давно́ мила́; по не́й тоску́я *(таску́і̯ъ)*—оди́нъ и си́ръ давно́ живу́ я *(жыву́ і̯а)* твоја ми је кћи одавно драга; тужећи за њом ја одавно живим сам самохран (стихови при крају). || 3. из приповетке «До́микъ въ Коло́мнѣ[4]» (1830 год.): Не ста́ну ихъ [глаго́лы] надме́нно бракова́ть [изъ ри́ѳмы], | какъ ре́крутовъ, доби́вшихся увѣ́чья *(ув'е̂ч'і̯ъ)* нећу силом одбацивати (упр. шкартирати) глаголе из слика, као регруте који су се сами унаказили — сою́зы да нарѣ́чья *(нар'е̂ч'і̯ъ)* свезе и

---

[1] = Ковач Вакула.

[2] Једно једино место долази у комедији «Молоды́е супру́ги» коју је писац 1814 год. прерадио с француског и које гласи: Отку́да *(аткýдъ)?* откуд? — я виря́мь не справедли́въ, и бы́лъ, и е́смь, и бу́ду *(бýду)!* просто сам неправичан, и био сам, и јесам, и бићу (стихови 615 и 616).

[3] Име главном лицу.

[4] = Кућица у Коломни (тако се зове један крај Петрограда).

прилоге — мнѣ рѝомы нýжны; всѣ готóвъ сберéчь я *(з'б'ᵉр'ёч' ја)* требају ми сликови; хоћу све да их сачувам (употребим; строфа III).

На стр. 383, у нап. под линијом, додај на крају:

Пореди и у других песника: а) у Жуковског, у балади «Пустúнникъ» (= Пустињак): Другъ незабвéнный, другъ единóй! драга моја, једина, никад незаборављена! — полнá душá моя́ Мальвúной, Малвина ми је сву душу напунила (I, 307). || б) у Љермонтова, 1. у спеву «Измаúлъ-Бей»: Лишь знáетъ онъ да Бóгъ единый (т. ј. единóй) — что̀ подъ спокóйною личúной | тогдá происходúло въ нёмъ, само он и једини Бог знају шта се под том привидном хладноћом онда кувало у њему (песма II, одељак XXVII). || 2. у песми, приказаној успомени на А. И. Одоевског: И то́, что ты сказáлъ передъ кончúной, и оно што си рекао кад си издисао — изъ слушáвшихъ тебя́ не пóнялъ ни единóй, нико од оних, што су те слушали, није разумео (строфа 3). || в) у А. Толстоја, у песми «Колоко́льчики мои́, цвéтики степны́е!» (= Звонцади моја, ти степско цвеће): Чѣмъ окóнчится нашъ бѣгъ? | Рáдостью ль? Кручúной? чиме ће се свршити наша трка? да ли радошћу или тугом? — знать не мóжетъ человѣкъ | знáетъ Бóгъ единый (т. ј. единóй)! то човек не може знати, то зна само Бог! (строфа 5).

На стр. 450, у примеру из А. Толстоја, у 4-ом реду, испред речи: десило се, треба да дође: Попов поче мислити о својој судбини:»

На стр. 461, горе, испод 3-ћег реда додај:

Напомена. Према оном што је речено у § 164,1 и у § 165,1, потпуно су тачни сликови, као н. пр.:

у *Фета:* И крéстъ мой почётный на сéрдце моё | на крáсной возло́жишь ты лéнтѣ *(л'ён'т'ᵉ)* и крст почасне легије на црвеној ленти метнућеш ми на срце — и въ рýку мою́ положúшь мнѣ ружьё, | и шпáгу мнѣ то́же надѣньте *(нᵃд'ён'т'ᵉ)* и у руку ми метни пушку, и шпаду ми метните (III, 318).

у *Полонског:* 1. Двѣсти *(д'в'ёс'т'ᵘ)* двеста — вы меня́ повѣсьте [если вру́]! *(пᵃв'ёс'т'ᵉ)* ако лажем, обесите ме! (III, 171). || 2. Ужъ повѣрьте *(пᵃв'ёр'т'ᵉ)* верујте — возненавúдѣлъ бы до смéрти [я её] *(дᵃᵉс'м'ёр'т'ᵘ)* страшно бих је омрзнуо — въ концéртѣ *(фᵉкᵃнцёр'т'ᵉ)* на концерту (III, 331).

На стр. 474, 4 р. у § 259ᵃ треба да гласи: јамбима и трохејима.

ОД ИСТОГ ПИСЦА.

Критика и књижевност, студија, Београд 1893, велика 8⁰, стр. 65, цена 1 динар.

Узроци препороду књижевне критике, студија из француске књижевности, Београд 1894, велика 8⁰, стр. 83, цена 1·50 дин.

У одбрану студије «Узроци препороду књижевне критике», Београд 1895, велика 8⁰, стр. 13, цена 0·20 дин.

Писма из Петрограда, Београд 1895, мала 8⁰, стр. XIV + 255, цена 2 динара.

Нова писма из Петрограда, Београд 1896, мала 8⁰, стр. 191, цена 1·50 дин.

Граматика пољскога језика, Београд 1898, већа 8⁰, стр. XVI + 201, цена 2 дин.

Примери књижевнога језика пољског, Београд 1901, већа 8⁰, стр. XXII + 219 + XIII + 226, цена 2·50 динара.

У дело су ушли: текстови из новије и најновије пољске књижевности, напомене, биографије писаца, речник и библиографија главних дела за даље изучавање пољског језика, историје и књижевности.

Примери књижевнога језика руског (друго издање), у три књиге:

Књига прва: Текстови, Београд 1911, већа 8⁰, стр. XXII + 290.

Одабрано акцентовано штиво из Пушкина (песме и проза), Љермонтова (песме и проза), Кољцова, Тјутчева, Њекрасова,

673124

А. Толстоја, Фета, Полонског и А. Мајкова, и из Гоголя, Бјељинског, Тургењева, Гончарова, Достојевског, Л. Толстоја, Гаршина, и др.

Књига друга: а) Напомене. б) Језик текста према савременом разговорном језику образованих Руса, Београд 1911, већа 8°, стр. 225.

Књига трећа: Речник, Београд 1911, већа 8°, стр. XV + 359.

Цена за све три књиге, тврдо укорпчене, 5 дин.

Граматика руског језика, у три књиге:

Књига прва: Гласови:

А. Општи део (књижевни изговор), друго издање, Петроград 1919, већа 8°, стр. LVI + 510; цена 10 руб.

Б. Посебан део (спремљен за штампу).

Књига друга: Облици, Београд 1914, већа 8°, стр. XVI + 276; цена укорпченом примерку дин. 2·50.

PG2105
.K6
1919
knj. 1
deo A

A000001032451